
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
13
8 A
3

D N.

NICASII DE VOERDA, MACHLINIENSIS, I.C. CLARISSIMI.

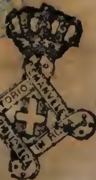
Enarrationes in IIII. Libros Institutionum Imperialium,

Nunc denuò fidelius & accuratius quam vsquam antea. castigatæ, & multis in locis illustratæ, & aliquot additionibus locupletatæ.

Cum Indice locupletissimo.

LVGDVNI,
Apud Ioannam Iacobi Iuntæ F.
M. D. LXXX.

IN GRATVLATIONEM D. IVSTINIANI ET NICASII.

Ἑξάστιχον.

Rapta est ad superos astræa, vnaque sorores,
Ex lex dum viridi fronde iaceret homo.
Summa tulit Cæsar puero, iuuenique senique
Δόγματα vir, celsa missus ab arce Iouis,
Accessit legum nodos qui soluat, acutus
Interpres, claro panditur axe dies.

N. D.

BIBLIOPOLA INGENVO LECTORI S.

Ignitatis non modò primę, ſed etiam ſummæ fœlicitatis loco ſemper duximus, ingenue Lector, omnem operã, ſtudium, conatus, cogitationes denique omnes ad vnã Rempublicam referre. Quo nomine adducti, multos iam ſuprà annos præſtitimus, ne hac ipſa parte, quam in ea ſuſtinemus, officium noſtrum iure poſſet quiſquam deſiderare. Authores enim cùm artium, quæ ad humanitatem pertinẽt, quoſque lectiſſimos, tum verò Iuris Vtriuſque Doctores & profeſſores, eóſque ἀκινήτους, ſuperioribus temporibus tibi emiſimus, ſumma, qua fieri potuit, fide & diligentia expolitos. In quo quid induſtria noſtra Reipub. literariæ attulerit, tuum ſit iudicium. Nos certè nec oleo nec rei pepercimus. Cæterùm, poſtqnàm κέρος ὅλας τῶν καλων, en tibi damus NICASIVM DE VOERDA, Machlinienſem, in quatuor libros Inſtitutionum Imperialium, hominem inquam vt Germanum, ita primarum artium doctrina inſignem, & in Agrippinen. Coloniæ Academia non poſtremas ferentem. Cuius viri copiam facilitatémque in docendo, argutiam in diſceptando, in vtroque ſummum iudicium, haud coniectura poſſis aſſequi. Ad hæc, ne quid in tanta rerum, ac ideò actionum varietate tui cogitationes com-

mentationésque animi aut falleret aut turbaret, rem oculis subiecit, nimirum Consanguinitatis, Affinitatis, spiritualis cognationis, atque adeò Actionũ ortus, locos & vsus, Arbore, quasi expressa facie, cõplexus. Nos verò, ne quid tibi ad tanti Authoris summam lectionem deesset, Summaria impensè desiderata in eum coniecimus, Indice itidem subarato, illo quidem lõgè fideli & copioso. Locos prætereà iampridem corruptos, & in hunc diem vsque iacentes & neglectos restituimus, opera doctiss. hominum adiuti. Cuius nostri muneris & diligentiæ fidem, tibi re & periculo fieri malumus quàm verbo, vel ambitiosa & instructa hac nostra commendatione. Vale, & conatus nostros æqui bonique consule.

PROLOGVS IN LIBRVM INSTITVTIONVM.

QVIA EA, quæ bene inchoantur, bono & laudabili fine communiter terminantur. prima, quæstione prima, capitulo, principatus, & capitulo, cùm Paulus. Ideò in omnium operum exordio inuocandus est Deus, qui est α, & ω. Apoc. primo. Qui operatur velle & perficere. ad Philippenses secundo. Per quem Reges regnant, & Legum conditores iusta decernunt. Per quem Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, Prouerbiorum octauo. quo donante, bonum habetur initium, melius medium, & optimus finis. C. de vete. iure enuclean l. 1. exemplo diuinissimi Principis Iustiniani, Ciuilis iuris authoris: qui etsi lex sit animata, vt in Authentic. de consulibus. §. fi. collat. 4. nihilominus neque in armis, neque in militibus, neq; bellorum ducibus, aut proprio ingenio confisus est, sed singulis suis operibus inuocationem diuini nominis præposuit: sicut è vestigio in rubrica proœmij huius libri patebit. Qui vtique Iustinianus super omnes Imperatores rectè diuinus appellatur. Quia sicut in Deo sunt tria principalia attributa per essentiam, quæ sunt, potentia, quæ appropriatur Patri. sapientia, quæ Filio, & bonitas, quæ appropriatur Spiritui sancto: Sic in Iustiniano authore nostro, non per essentiam, sed per excellentem participationem hæc reperiuntur. De potẽtia sua statim patebit in proœmio. §. 1. & 2. Sapientia sua claret per vniuersum mundum, in eo, quòd leges prius vtiles, nunc verò tractu temporis meritò inutiles, & abrogandas cẽsoria quadam virgula resecuit: & nouas vtiles, quas ipse condidit, cum nonnullis antiquis ad determinata volumina redegit: ex quibus librum Pandectarũ seu Digestorum, quinquaginta libr. partiales continentem compegit, quorũ xxiiij. sunt in Digesto Vete. xiiij. in Infortiato, & xij. in Digesto Nouo. Deinde Codicẽ, quẽ nõ habemus, cõposuit.

& post illum hunc librũ Institutionũ. Deinde Codicem librum quẽ habemus, & finaliter Authenticorũ. De bonitate sua patet quia bonũ, teste diuo Dionysio, est sui ipsius diffusiuum. Hic aũt Iustinianus, talentum sibi creditum posuit ad vsuram, & lucernam suam non posuit sub modio, sed super candelabrum, vt luceret omnib. qui in domo militantis Ecclesiæ sunt Et quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est descendens à patre luminum, vt dicit B. Iacob. in sua canonica. & non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis iuxta sentẽtiã Apostoli, Ideò de his donis nõ superbiuit, sed summo Pontifici humiliter se subiecit, iuxta cap. Imperator. xcvij distinct. & non dedignãtur sacratissimæ leges sacros Canones imitari, vt in Authentico, quomodo oportet Episcop. collatio. j. propter ꝙ Papa eas venerari præcipit, & vbi Canonibus non contradicunt, in eorum adiutorium assumi. vt in ca. si in adiutorium. distinct. x. Nam sicut Imperator summo Pontifice in spiritualibus, sic Papa Imperatore indiget in temporalibus. vt in capitu. idem mediator. distinct. eadem. ex quo patet liquidè, hunc librum Institutionum, in quo iuris Ciuilis generalia traduntur, non solùm Legistis vtilẽ, sed etiã Pontificij iuris studio insudantibus. Et hoc singulariter propter duo. Primò, quia sunt quidam Canones, qui sine legibus non intelliguntur, vt est cap. j. de testamẽ. libr. 6. Secũdo etiã, quia in iudicio ecclesiastico, nonnunquàm propter defectum Canonum, causæ per leges deciduntur, vt tractãt Doct. in c. 1. de noui operis nuntiatione. Huius ergo diui Iustiniani exẽplo, in huius initio corde humiliato ad Deũ trinũ & vnũ, omnis sapientiæ fontem indeficientem, me conuerto: deprecans, vt per intercessionem gloriosissimæ Virginis eiusdem Dei genitricis, atque triũ Regũ, catholicæ fidei primiceriorũ, huiusque sanctæ Agripinẽ. Coloniæ Patronorũ, nos illuminare, confortare, & dirigere in hoc opere, & singulis aliis dignetur, vt proficiamus in vitam æternã, quod idem ipse concedat, in sæcula sæculorũ benedictus, Amẽ.

Irca librum Institutionum, quæ sunt, quædam προγυμνάσματα in vtriusque Iuris immensa volumina, considerandū est primò, quòd quatuor sunt causæ scilicet materialis & formalis, quæ vocantur causæ essendi & intrinsecæ, vt xxxij quæst. 2. ca. quòd verò nō formatum. Et causa efficiens, & finalis, quæ sunt causæ fiendi, & extrinsecæ. vt xxiij quæst. 5. ca. de occidendis. Causa materialis est trip ex scilicet materia, ex qua, in qua, & circa quam. Materia ex qua, huius libri sunt generalia legū, & necessaria iuuenib. ad iura intelligēdū, quæ dominus Iustinianus per vir s illustres in hoc libro collegit. Materia autem in qua, huius scientiæ est anima. Sed materia circa quam, est bonum humanū ciuile, & vocatur subiectum scientiæ. Quod primo ostenditur sic: quia ista scientia subalternatur morali Philosophiæ vt C. de secundis nupt. l. 1. Est ergo subiectum huius scientiæ id, quod est subiectum moralis Philosophiæ, specificatum tamen vel contractum, sicut est bonum humanū ciuile. Ostenditur etiā sic, quod huic subiecto demonstratur inesse passio per principia hoc modo. Alteri facere, quod sibi quis vult fieri: & alteri non facere, quod quis sibi non vult fieri, est honestè viuere, alterū non lædere, & vnicuique ius suum tribuere Sed bonum humanum ciuile, est alteri facere quod sibi vult fieri, &c Ergo bonum humanum ciuile, est honestè viuere, alterum nō lædere, ius suum vnicuique tribuere. Causa verò formalis est duplex secundum duplicitatem formæ Nam forma tractatus huius libri, est diuisio libri principalis vel totalis in partiales & librorū partialiū in titulos. & titulorum in paragraphos Sed forma tractādi est interdum instructiua, vt infra de iustitia & iure. Interdum decisiua, vt de liberti. Interdū statutiua vt de his, qui sui vel alieni iuris sunt. Interdū punitiua, vt de publicis iudi. Causa efficiēs principalis huius sciētiæ, est Deus gloriosus, vt C. de vete. iure enucleā. l. prima Causa efficiēs instrumentalis, est Iustinianus, & tres viri illustres, quo ad istū

 librum.

ibrū. Sed causa finalis remota, est beatitudo æterna. Propinqua verò est morum reformatio, vitiorum extirpatio, iurgiorum decisió, vt c. factæ sunt autem leges. distinctio. iiij.

Cōtra prædicta opponitur primò sic. Videtur, quòd anima, non sit subiectum vel materia huius sciētiæ. Probatur, quia accidēs prædicatur de materia in qua siue de suo subiecto suo sed anima nō dicitur iurista, ergo &c. Solutio. Duplex est subiectū inhæsionis, scilicet quo, & quod Iam homo est subiectum quod sciētiæ, sed anima est subiectū, quo. De subiecto verò quod prædicatur, dicimus enim verè, hō est iurista. Opponitur secundò, & videtur quòd bonum humanum ciuile, non sit subiectum, vel materia circa quam: quia tale subiectum debet sub ambitu suæ communitatis omnia comprehendere, quæ tradūtur in scientia. Sed in hac sciētia tractatur de seruis, de libertinis, & de multis aliis, quæ nō videntur comprehendi sub ambitu istius subiecti, igitur &c. Solutio. Omnia illa, de quib. in argumento, tractātur in hac scientia sub ratione humani ciuilis, principaliter vel reductiuè. Opponitur tertiò, & videtur quòd morum reformatio non sit finis huius scientiæ, quia aliqui studēt in hac scientia, vt videantur, quorū finis est vanitas: quidam vt lucrentur, quorū finis est sæpe cupiditas. Solutio. Duplex est finis, s. verus & apparens, modò fines, de quib. in argumento, non sunt fines veri, sed apparentes. Vel dicendum, quod est duplex finis, vnus est scientiæ, & ille est morum reformatio, loquēdo de fine, gratia cuius. Alius est finis sciēti in iudicio suo corrupti: & talis est quandoque lucrum. Sed potest replicari, quia quidam student in hac scientia, vt alios doceant, quorum finis Charitas, quæ nō videtur comprehendi sub fine prædicto, eò quòd est virtus infusa & Theologica, quæ sub bono ciuili non continetur. Solutio. Charitas est bene finis remotus, vel finis sub quo huius scientiæ, sed sermo fuit de fine propinquo.

FINIS PROLOGI.

ENARRATIONES
IN QVATVOR LIBROS INSTITVTIONVM IMPERIALIVM, D. NICASIO AVTHORE.

PROOEMIVM.

1 *Iustinianus proœmium diuidit in quinque partes. Et nu.* 17.
2 *Iustinianus fuit Christianus, alias ad imperium ineptus.*
3 *Numinis diuini inuocatio, quid adferat Limit. num.* 10.
4 *Dignitatis nomen scripturis præponi debet, vide & nu.* 11.
5 *Imperator quis dicatur.*
6 *Imperator, dicitur Cæsar. Et quid ita.*
7 *Iustiniani pater & num.* 13.
8 *Franciæ Rex, an subsit Imperatori.*
9 *Iura quando sint capessenda*
12 *Laudatio est triplex.*
14 *Iustinianus vnde dictus, pius,*
15 *Pius, & fœlix differunt.*
16 *Imperatores ad quid dicantur Augusti.*
18 *Imperator & legibus & armis debet esse munitus.*
19 *Antipophorismus.*
20 *Hostes, qui dicantur.*
21 *Leges, dicuntur tramites.*
22 *Exilium, est triplex.*
23 *Calumniator, quis dicatur.*
24 *Præuaricator, quis.*
25 *Tergiuersator, quis dicatur.*
26 *Leges sacræ sunt.*

est Alemanicus,quę hodie vocatur Franconia. extrà de spõsa.c.j.
9 ¶Notandũ†finali.er,ꝙ iura debent excoli in iuuentute,quia iuuenes vigẽt ingenio,vt..Gali⁹.ff.de liber.& posth.Et istud bene obseruatur in italia,vbi iuuenes statim postquã sciunt legere,ponun
10 tur ad iura.Contra† prædicta opponitur primò,& videtur,ꝙ scripturis non est semper pręponendũ nomen Domini,q̃a contrariũ videmus fieri per Notarios & tabelliones,sępe & per alias priuatas ꝑsonas. Solutio. Duplices sunt scripturæ. Nam quædam sunt modico tempore duraturæ,& de paruis causis,& istis non oportet præmittere nomẽ Domini, Aliæ sunt diu duraturæ,& de magnis causis,& illis præponendũ est nomẽ Dñi,vt in gl.in Auth.vt nomẽ Imperatoris præponat.in prin.colla.v.Sed replicatur,q̃a Papa non pręponit literis nomẽ Dñi, & tamẽ scriptura Papæ est diu duratura,& cõmuniter de magnis causis.Solutio.Nomẽ Domini præponitur ad significandũ scriptorem esse Christianum, qđ non est necesse de Papa,q̃a non est dubiũ,quin sit Christianus,vt in c.
11 vbi periculum.de ele.in vj.& in cle.vnica de iureiur.¶Secũdo†opponitur,& vř,ꝙ constituti in dignitate nõ debeãt semper nomẽ dignitatis in scriptis suis ponere,q̃a per hoc viderent̃ seipsos lauda
12 re,qđ est vituperabile.Solu.† Laudatio est triplex. Aliqua enim est necessaria ꝑꝑ alios.vt C.de his,qui ven.æta.imp.l.ij. Et sic beatus Paulus Apostolus laudauit seipsum,dicẽs, Semen Abrahæ sunt,& ego.Similiter dicit,qũo multa sustinuit ꝓ ecclesia Dei.Alia laudatio est vtilis,licet non sit necessaria,& sic Iustinia. laudat seipsum, vt hic in §. cumque.j. in procemio. Tertia est laudatio,quæ nec vtilis,nec necessaria est,& illa si sit de re nota,nõ est ẽt vituperabilis,sed si sit de ignota,magna laudatio vituperat̃,sed parua tolera-
13 tur.ff.de of.ꝓcon.l.obseruare.¶Opponitur†tertiò,& vř,ꝙ Iustin. nõ fuerit filius Iustini,quia dř in Decr.dist xvj.in c. habeo librũ, in gl.& in tex.ꝙ fuit filius Cõstantini.Solu.Illud c.habeo librũ, loquitur de alio Iustiniano ab isto,sed de isto Iustin.loquitur c.sexta.ead.dist.¶Opponit̃ quartò,& vř,ꝙ in textu sit suꝑfluitas,q̃a idẽ videnť significare pius & fœlix,similiter victor & triũphator. So-
14 lu.Quòd†pius dř hic Imperaror,à pio Antonio,vt ĩ Auth.vt liberti decęt.aureo.nõ.in §.si quis aũt.coll.vj.Vel dř pius à pietate ani-
15 mi,vt C.de sum.Trini.& fi.ca.l.j.† Et differunt Pius & Fœlix formaliter,q̃a dicitur pius quo ad alios,& fœlix,quo ad ad se. Simili
16 ter dř victor in bello,& triũphator post bellum.¶Opponit̃†q̃ntò & videtur,ꝙ Imperatores non debent dici Augusti, quia nõ semper augent imperiũ,vt manifestum est.Solut.Licet non semꝑ augeant,debẽt tñ semper augere,& ab illo,quod debet esse,fit denomina

minatio,sicut etiam dominus Papa dicitur beatissimus. Sic ēt est de matrimonio,quod habet indiuiduitatē,vt j.de patria potest. §. nuptiæ:& tñ matrimoniū interdū est diuisum,vt C. de repudiis l. cōsensu. ¶Opponit vltimò,& videtur,ꝙ dñs Imperator in suo ti. non seruat bonum ordinē,quia illa quæ insunt ab euentu,præponit his proprietatibus,quæ insunt sibi à natura,cuius contrarium videtur faciendum. Solutio. Hoc facit Imperator ex intentione, quia plus profectò laudandus est aliquis ex his,quæ virtuosè acquisiuit,quàm,ex his,quæ naturaliter vel ex successione habet.vt in l.plenum.§.vsusfructus.ff.de vsu & habitatione. Et ideò variè gloriantur ex nobilibus geniti,si malam inclinationem naturæ,& non virtutem nobilitatis parentum sequantur.

IMPERATORIAM MAIESTATEM NON SOLVM ARMIS, &c.

In hoc procemio dominus Imperator reddit auditores attentos, dociles & beneuolos.Attentos,cum dicit in §.quorum,cum summis vigiliis & summa prouidentia.Dociles,cum dicit,Et cum sacratissimas constitutiones,in §.omnes verò populi Beneuolos,cū
17 dicit,Et quod in priori tempore.in §.cùmque.Et diuiditur†istud procemium in quinque partes.In prima,declarat ꝙ Princeps pro suo regimine indiget armis & legib.In secunda parte ibi,quorū, declarat qualiter ipse Iustinianus armis & legib.insudauit. In tertia parte ibi,cumq;, declarat per quos, & ad quam vtilitatem iste liber est composit⁹.In quarta parte ibi,igitur, declarat ex qua materia iste liber sit compilatus,adiungens causam formalem à forma tractatus.In quinta parte ibi,summa.ꝓuocat auditores ad diligenter studendum,subiungens causam fin.vnam huius scientię. ¶Prima pars.s.§.Imperatoriā maiestatem,summatur sic:Princeps
18 †populi,debet armis & legibus gubernare. Sed intellectus textus est iste,quòd Imperatoriam maiestatem nō solum oportet armis decorari,sed etiā legibus armari,quia est duplex tempus, scilicet pacis & belli. Vt ergo tempore belli hostes per arma comprimantur,& tempore pacis per leges calumniæ compellantur, opus est vtrisq;.Et sic fiet Princeps iuris religiosissimus, & triūphator ma-
19 gnificus. ¶Notādum†primò,ꝙ Imperator hic vtitur figura,quæ vocatur Antiphorismus,per quam respondetur tacitæ quęstioni: posset enim hic quæri,cur Imperator non facit,quod suum est solum,quod est intendere armis?Respondet,Imperatoriā maiestatē &c.& dicitur Imperatoria maiestas, id est,Imperator in maiestate,vt

te,vt C.de legi.& constit.prin.l.digna vox. Et simile habetur infrà
qui.mo.ius pat.pote.soluitur.§.filius.vbi dicitur,Imperatoriã cel-
situdinem.Ex quo patet,ꝙ contra Imperatorem committitur cri-
men lęsæ maiestatis,vt C.ad l.Iul.maiesta.l.quisquis.¶Notandum
20 †secundò, quod hostes dicuntur quibus ab Imperatore,vel ab in-
feriori Principe,vel,authoritate Imperatoris vel Principis,indictũ
est bellum,vel econtrà,vt ff.de capti.& postlimi.reuersis.l.hostes.
in tex.& glo.j.§.rursus.de actionibus.l.hostes.ff.de verb. signific.
21 ¶Notandum†tertiò,quòd leges dicuntur tramites,quia sicut tra-
mes ducit ad locũ,sic leges ducunt ad bonũ publicum.Vel per tra
mites intelligunt pœnę, quæ ꝑ leges infliguntur,vt ff.de pœnis.l.
vj.§.fi.vt sunt,vitæ amissio,seruitutis impositio, ciuitatis ablatio,
22 in exilium†missio,quæ est triplex,vt in certo loco, vel extra cer
tum locum,vel in insulã.Vel per tramites intelligũtur magistrat⁹
seu iudices,q̃ faciũt leges obseruari. Nihil enim leges ꝓdessent,
si nõ essent,qui eas facerẽt obseruari,vt ff.de orig. iur.l.ij. §. post
23 originem.¶Notandum quartò:†Calumniator dicitur ille qui fal
sa crimina intendit,vt ff.ad Turpillia.l.j.& ff.de his,qui notan.infa
24 mia.l.athletas.§.calumniator.†Sed præuaricator est,qui crimina
occultat,& diuersam partem adiuuat prodita causa sua.Nam qui
25 præuaricat̃, ex vtraq; parte cõsistit,quinimo ex aduerso.†Sed ter
giuersator est,qui fraudulenter ab accusatione recedit, vt d.l.j.ff.
ad Turpillia.Et punitur calumniator in criminibus ordinariis &
extraordinariis,ad similitudinẽ supplicij,vt C.de accusa.l.fin. Sed
in ciuilib.punitur modò pœna pecuniaria,nũc infamiæ nota,nũc
sacramẽto calumniæ,vt j. de pœna temerè litigantium, per totũ
26 & C.de iudiciis.l.ꝓperandum.¶Notandum†quintò, & finaliter,
ꝙ à legibus dicitur aliquis religiosus,quia leges sunt sacræ, vt C.
de legi.& const.prin.l.leges.Et habent se ista per ordinem, arma,
vsus armorum,victoria,triumphus, leges,vsus legum , calumniæ
expulsio,& religio iuris.¶Opponitur primò contra prędicta,& vi
detur,quòd sit inconueniens locutio,quia dicitur, ꝙ oportet Im-
peratoriam maiestatẽ legib.armari,& armis decorari,quia potius
videtur contrario modo dicendum.Solutio.Hoc dicitur cõgruè
ad denotandum,ꝙ arma & leges seinuicem indigent,vt C.de no-
uo Codice confirmando.in princi.& ex illo practicatur l.qui resti
tuere.ff.de rei vendi.vel dicitur,ꝙ leges comparantur armis,quia
iuristæ boni non minus ꝓficiunt reipublicæ suis consiliis, quàm
milites per arma suis vulneribus,vt C.de aduocatis diuers. iudi.l.
aduocati. ¶Opponitur secundò, & videtur,quòd inconuenienter
dicitur,quòd principes debent armari legibus,q̃a militarium est,
arma

arma scire, vt C de iure deliberandi. l. sancimus. Quamuis militares & principes non debeant iura naturalia ignorare. C. vnde vi. l. si quis in tantam. Solutio. Istud, oportet, refertur ad arma & ad leges. Prout refertur ad arma, ponitur propriè, sed prout refertur ad leges, ponitur, pro decet.

§. *Quorum vtranque viam.*

1 *Iura vigilantibus subueniunt.*
2 *Prouidentia, est futurorum.*
3 *Barbari, qui dicantur.*
4 *Iustinianus quas prouincias receperit.*
5 *Imperator est dominus mundi. & nu. 8.*
6 *Iustinianus Codicem, & librum Digestorum composuit.*
7 *Promulgare, & componere quid differant.*

Summatur sic, Quidam populi arma domini Iustiniani experti sunt, & omnes populi legibus suis reguntur. Hoc d. & est intellectus textus iste. Quia prius dictũ est, ꝙ oportet Imperatoré vti armis & legibus, subiungit dñs Iustinianus, quod ipse vtranq; viã scilicet armorum & legum, annuente Deo perfecit. Declarat primo de armis, dicens, ꝙ barbaricæ gẽtes cognoscunt labores suos bellicos, & Aphrica, & aliæ prouinciẹ victoriis suis de cœlo pręstitis, imperio Romano iterum additæ, protestantur. Declarat de legib. & omnes populi legibus suis reguntur, quia constitutiones sacras antea confusas in luculentã consonantiã erexit, & deinde ad immensa veteris prudentiæ volumina curã extendit, & opus de-
1 speratum adimpleuit. ¶ Notandum † primò, quia dicit in summis vigiliis, quod iura scripta sunt vigilantibus, & cum vigiliis & laboribus addiscuntur, vt ff. de his qui in frau. credito. l. pupillus.
2 ¶ Notandum † secundò, ibi, prouidentia, quòd sicut memoria est præteritorum, scientia præsentium, sic prouidentia est futorũ.
3 ¶ Notandum † tertiò, ibi, barbaricæ, quod barbari dicuntur, qui sunt extra Romanum imperium. ff. de verbo. signi. l. hostes.
4 Notandum † quartò, quòd Aphrica & aliæ prouinciæ prius, erant sub Romano Imperio, sed per Vandalos fuerunt abstractæ, qui Romam destruxerunt, & ornamenta ad Aphricam detulerũt. Sed dominus Iustinianus noster post centum & quinq; annos, iterum reduxit eas ad Romanum Imperium, vt dicitur in textu, & C. de offic. præfect. præto. Aphricæ. l. j.
5 ¶ Notandum quintò, † ꝙ omnes populi debent seruare leges Imperatoris, quia ipse est dominus mũdi, vt dictum est in rubrica. Et domin⁹ Saluator noster idcirco se subiectũ Imperatori apparere

voluit,

voluit, cùm ad eius descriptionē tractatus est ad locū natiuitatis, vt Lucæ 2. Exiit edictū à Cæsare Augusto. Et didragma, quod est duplex denarius, tributi pro se & pro Petro per ipsum Petrū iussit solui Imperatori. Matth. 17. & 23. quęstione 8. c. tributum. Et ideò dicit Bar. quòd ille videtur hæreticus, qui dicit Imperatorem non esse dominum mūdi. in l. hostes. ff. de capti. & postli. reuersis. ¶ No
6 tandum † vltimò, quod Iustinianus ex codicibus Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, fecit vnum Codicem, quem non habemus, de quo intelligitur luculēta consonantia in tex. Et post hoc ex trecentis millibus versuum, & duobus millibus librorum continentium senatusconsulta, prætorum edicta, prudentum responsa, valde confusè composuit librum Digestorum. Et hoc intelligitur opus desperatum vel relictum, quia Constantinus tentarit hoc facere, sed non potuit.

¶ Opponitur contra prædicta, primò sic, & videtur superfluitas in textu cum dicitur: Vigiliis & prouidentia, quæ videntur idē significare. Similiter postea, cum dicitur promulgatis & compositis. Solutio. Vigiliæ referuntur ad leges, vt dictum est in primo notabili, & prouidētia refertur ad arma. Nam in rebus bellicis sæpe plus
7 valet prouidentia, q̃ fortitudo. Differunt † etiam promulgare & componere, quia promulgare est æquitatē naturæ occultam iuris laqueis enodare, sed componere est diffusè promulgatā ad ordinē
8 cōpendiosè redigere. ¶ Opponitur † secundò sic: & videtur, ꝙ nō oēs populi reguntur legib. Imperatoris, quia ēt reguntur multi statutis suis municipalib. Solutio. Statuta municipalia & cōsuetudines, habent robur ex legibus imperialibus, de quibus tñ statutis sciendum, ꝙ si non subditi in loco statutorum contrahant, vel quasi contrahant, obligantur, vt ff. de instito. actio. l. si pupillus. §. perscribere. Et si delinquant sciētes statuta, ēt obligantur, vt C. vbi de cri. agi. opor. l. 1. Et si ignorant. ēt obligantur, si statuta contineant vtilitatem reipub. vt ff. de offi. præfect. vrbis. l. 1. §. cura carnis.

§. *Cumque.*

1 *Iustinianus tribus causis motus est ad compositionem Institutionum.*
2 *Fabula.*
3 *Negationes duæ, affirmationem vnam constituunt.*
4 *Natalium ingenuorum quinque sunt ordines,*
5 *Consiliarij Principum quales esse debeant. Item & Doctores.*
6 *Argumētū ex præteritis ad futurū, itē à præsēti ad præteritum an valeat.*
7 *Institutiones, cur dicantur legum cunabula.*
8 *Legum conditores, quos rerum euentus considerare debeant.*

Magistri

9 *Magistri qui dicantur.*
10 *Quaestor capitur tripliciter,& an sit illustris.*
11 *Antecessor,tripliciter accipitur.*
12 *Argumentorum vsus.*
13 *Suasio,quomodo accipiatur.*

Summatur sic:Istis peractis,dñs Iustinianus mãdauit tribus viris cõponere istum librũ ad vtilitatẽ iuuenum studentium.Et intellectus tex.est iste,ꝙ dominus Iustinianus istis peractis commisit tribus viris illustribus,quorum solertiã,scientiam,& diligentiã expertus fuerat,vt cõponerent sua authoritate librũ Institutionũ, vt iuuenes addiscerẽt leges,nõ ex fabulis antiquorũ,sed appeterẽt eas à splẽdore imperiali,in quo quidẽ libro nihil inutile, vel ꝑperã reperitur,in quo ẽt studẽtes plus poterũt proficere in primordio,id est,primo anno,quã prius in quadriennio , & vt sic initiũ & finis legũ eruditionis,à principali voce,hoc est,ab Imperatore ꝓ
1 cedat.¶ Notandũ † primò, ꝙ hic tanguntur tres causæ efficientes & finales huius libri,Prima efficiẽs est Deus.Secunda,est Iustinianus.Tertia,sunt tres viri illustres.Prima finalis tangitur ibi, vt liceat,vbi dicitur,ꝙ iste liber cõpositus est, vt iuuenes non à fabu-
2 lis,sed ab Imperatore recipiant leges , & sunt fabulæ † secundum Tullium,quæ nec vera nec verisimilia continent.Secunda finalis tangitur ibi,& vt tam aures,vbi dicitur, ꝙ nihil inutile cõtinetur in isto libro.Tertia finalis tangitur ibi,& quod in priori tempore, vbi dicitur,quòd per istum librum iuuenes multum proficient in
3 iure.¶ Notãdum † secundò, ꝙ duæ negationes faciunt vnam affirmationem,vt ff.de verbo.sign.l.ex duobus.Sed tres negationes faciunt negationem.Vnde datur regula,quòd negationes in numero pari,faciunt affirmationẽ,sed in numero impari, faciunt negationem,vt ff.de seruis fugitiuis.lege prima.¶ Notandum tertiò, ꝙ
4 † quinque sunt ordines natalium ingenuorum.Primi vocantur superillustres , vt Papa, Imperator,& Reges.Secundi vocantur illustres,vt quondã præfectus vrbis,Proconsul,& modò Duces,& in statu Ecclesiastico,Cardinales,Tertij vocãtur spectabiles,vt quondã prætor,Præfectus vigilũ, & modò Comites, & Marchiones,& in statu Ecclesiastico,Archiepiscopi,& Episcopi.Quarti vocantur clarissimi,vt quondam Præsides prouinciarum,modò Barones, & magni Militares , & in statu Ecclesiastico , Præpositi,& Decani. Quinti vocantur minimi iudices,vt quondam Magistratus,modò Burgimagistri,Scabini,& in statu Ecclesiastico , Pastores , vt elicitur in Authentico,vt ab illustri. & qui super eam dignita. sunt in princip.coll.5.Et in Authen.de appel.§.illud etiam.colla.3.

¶Notan

5 ¶Notandum † quartò, q consiliarij principum debent esse experti in scientia & probatis morib. in vita. Similiter & Doctores, qui debent habere peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & copiam discernendi, vt C. de profess. qui in vrbe Cōstantino. docentes ex lege meruerunt comitiuam. l. vnica. ¶Notan-
6 dum † quintò, quòd ex præteritis arguitur ad futurum, vt l. nō omnes. ff. de re mili. & c. ex studiis. extra de pręsump. Similiter arguitur à præsenti ad præteritū, vt l. si qui. C. ad leg. Iul. de adult. ¶Notandū
7 sextò, † q Institutiones contentę in hoc libro, dicuntur legum cunabula, quia sicut pueri primò quiescūt in cunabulis, sic studentes in iurę debēt primò laborare & insistere, vt intelligant istū librum,
8 vt l. j. §. his cunabulis. ff. de offi. præfec. præto. ¶Notandū † septimò, q conditores legū cōsiderant casus qui solent frequenter accidere, & non ea, quę nunquàm aut rarò accidūt, vt in Auth. vt sine prohibitio. màtres. §. quia verò. colla. vij. & ff. de legi. & senatusconsul. l. iura & l. sequen. ¶Notandum octauò, quod ista scientia habet initiū & finem, quod in multis aliis scientiis non est sic, vt in procemio
9 Digestorū, ver. sed quia. ¶Notandū † finaliter, quòd etiā Doctores iuris possunt vocati Magistri, vt colligitur ex prima proposit. & ex textu. Sed Ioan. And. in cle. vnica. de Magistris. dicit, quòd solū artium & sacrę Theologiæ Doctores, dici debent Magistri, addens quod doctores in iure nō debent dici Magistri, sed habetur hic expressè, q sic, quia dicitur in §. cumq; Triboniano viro magnifico
10 Magistro ¶Arguitur primo sic: † & videtur, quod nō bene dicitur in tex. ex quæstori, quia tale officium nō reperitur in iure. Solutio. Ex quæstor ponitur hic pro quæstore. Sed tūc replicatur, quia quęstor nō est illustris necessariò, sed iste dicitur illustris. Solutio. Quęstor capitur tripliciter. Vno modo, p eo qui colligit tributa. Secūdo modo, pro eo, qui pręest decisioni causarum. Tertiò modo pro eo, qui legit libros principales corā Imperatore, qui dictus erat alio nomine, candidatus principis, tūc dicitur, quòd quęstor primo modo non necessariò est illustris, sed duobus aliis modis cōmuniter est illustris, vt colligitur ff. de offi. quæst. l. j ¶Opponitur secundò, & videtur, quod nō bene dicatur in tex. Antecessoribus nostris quia isti non antecedebant Imperatorē. Solutio. Antecessor † dici
11 tur aliquis tripliciter, scilicet dignitate, ętate, & sciētia. Licet ergo isti non antecedebant dignitate, tamen antecedebāt ętate & scientia. Vel dicūtur antecessores, q a fuerunt cum prioribus Imperato-
12 ribus. ¶. Opponitur † tertiò, & videtur quòd non conueniētet dicitur Argumentis in textu, quia per argumenta habetur opinio. & non propriè certitudo. Solutio. Argumenta intelliguntur hic, ope

ra quæ probât hominem,vt in Authen.de Monachis.§.sancimus. coll.j.quomodo etiam ꝓbamus sacerdotē fornicariū notorium, per argumenta gradientia super terram,id est,per proles,quę sunt
13 effectus ostendentes eū nō continentē.¶Opponitur † vltimò & videtur,ꝙ non bene dicatur in textu suasionibus, quia suasio sonat in malum.ff.de seruo corrupto.l.ij.§.persuadere.Solutio. Suasio sumitur hic,vt nominat suggestionem in bonum.

§. Igitur post libros.

1 *Institutionū liber ante Codicem fuit compilatus,statim post Digesta.*
2 *Digesta vnde dicantur.*
3 *Diuisionis vsus.*
4 *Institutiones sunt iurium principia.*
5 *Leges aliquando per contrariam consuetudinem abrogantur.*
6 *Iura,quæ frequenter accidunt considerant.*

Summatur sic:Post libros Digestorū,factus est & diuisus in quatuor libros iste liber Institutionū. hoc dicit.Sed intellectus textus est iste:Post libros Digestorū seu Pandectarū quinquaginta,quos Iustinianus per eundem Tribonianū & cæteros viros illustres cōfecit,iussit istum librum cōpositum ex antiquis Institutionibus,& cōmētis sup eis factis,& præcipuè ex cōmēto Caij,& ex libro rerum quotidianarum, diuidi in quatuor libros ad modū quatuoꝝ elementorū:quem quidē librū cùm dicti iuriscōsulti domino Iustiniano obtulerunt,legit,& imperiali authoritate approbauit.
1 ¶Notādū†primò,quòd iste liber Institutionum factus est statim post librum Digestorum,& ante Codicem,vt satis clarè patet hic, & probatur etiam,quia in isto libro annus vtilis obtinet in restitutionibus minorū & maiorū,vt infra,de actio.§.titulus,qui non obtinet secundū librū Codicis,vt C.de tempo.in integ.restitut.l. fin. etiam in libro Codicis,fit mentio de hoc libro,vt C.de emēda.no
2 ui Codicis,in principio.¶Notandum†secundò quòd Digesta dicūtur,quia in eis decidēda digeruntur, & vocantur Pandectę à πᾶν quod est totùm,& δέχεσθαι, doctrina,quia continēt Digesta totā doctrinam iuris,vt colligitur C. de vete. iure enucleando.l.secunda.
3 ¶Notandum tertiò quòd†diuisio vtilis est intellectui.ff.de verbo. signific.l.ij.§.quibuscunque.Nam diuisio animum legentis incitat, mentem addiscentis præparat, & memoriam informat, vt infra
4 de legatis.§. sed non vsque. ¶Notandum † quartò, quòd sicut elementa sunt principia omnium corruptibilium & generabilium, sic isti quatuor libri Institutionum omnium iurium. ¶Notandum

5 dum quintò.† quòd leges interdum per contrariã cõsuetudinem, abrogantur,& iterum assumuntur,& vires recipiunt. ff. de sepul. vio.l.iij.§.diuus.Et habetur exemplum C.de iudiciis.l.rem non no
6 uam.¶ Notandum † vltimò,quòd antiqui habebant librum quotidianarum rerum,in quibus singulis diebus continebantur gerẽda per eos & qualiter iudicarent. Ex quo patet,ꝙ iura considerant ea,quæ frequenter eueniunt,vt ff.de legi ,& senatusc.l.nam ad ea. Opponitur sic,Et videtur, quod in textu inconuenienter dicitur, iussimus partiri , quia apparet quod diuisio præcederet compositionem,quod est impossibile.Solutio. Textus debet intelligi per implicationem,vt scilicet iussit librum fieri,& posteà diuidi.

§. Summa itaque ope.

1 *Studentes mores non minus,quã scientiã expetere debẽt,& excolere.*
2 *Reipubl.partes quæ sint.*

Studentes debent recipere istum librum,vt idonei fiant ad regẽdũ rempublicam:sed intellectus textus est iste : Sũma itaque ope, & alacri studio,vos studentes scilicet , suscipite has nostras leges, vt vosmetipsos in illis sic eruditos ostendatis , vt legitimo opere perlecto nostram rempu.in partibus vobis credendis gubernare
1 valeatis.¶ Notandum † primo, quod studentes non solũ debent proficere in scientia,sed etiam in moribus:quæ plus valent,quàm diuitiæ. ff. de tutori .& curat.datis ab his.l. scire oportet. in fine.
2 ¶ † Notandum secundò,quod partes reipublicæ sunt,Præfectura, Prætura,Consulatus,& similes,de quibus.ff. de offic.iudi. & C.eodem.per totum.¶ Opponitur primò sic . Superfluè videtur dici in textu : Summa ope,& alacri studio,quia videntur idem importare.Solutio.Summa ope, intelligitur quo ad laborem corporalem, quia secundum Pamphilum,aliàs Horatium , labor improbus omnia vincit,de pœnit.dist.j.c.importuna.Sed alacri studio,dicitur quo ad affectionem,quæ rei nomen imponit,vt C.ad leg. Cornel. de sicar.l.1.& ff.de furtis.l. qui iniuriæ.¶ Opponitur secundo , quia textus videtur hic ponere causam finalem & inconuenienter, vt videtur, quia illa posita est in §.cumque.Solutio. Ibi posita est causa finalis huius libri,sed hic ponitur causa finalis totius scientiæ iuris ciuilis.

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE.

TITVLVS. I.

1 *Iustitia, est mater iuris.*
2 *Ius est minister iustitiæ.*

1 IRCA hanc rubricam, † notandum, quod dominus Iustinianus tractaturus de iure, incipit à iustitia, quia sicut obligatio est mater actionum, & ideò doctrina de obligationibus præcedit doctrinam de actionibus, vt j. patebit. Sic iustitia est mater iuris, ff. de procurat. l. licet. §. ea obligatio. Capitur tamẽ tunc iustitia, vt est in habitu. vel incipit à iustitia tanquã à principali virtute, vt in Authen. vt omnes obediant iudi. prouin-
2 cia. §. j. coll. 5. & est † ius tanquam filius vel minister iustitiæ, vt ff. de iust. & iure l. j. ¶ Opponitur primo contra istam rubricam sic, quod plus est in rubro, quàm in nigro: quod videtur inconueniens. In nigro enim nihil videtur poni de iure. Solutio. Hoc non habet Iurisconsultus pro inconuenienti, & simile habetur C. de relig. & ludo aleæ. quia in nigro non habetur de ludo aleæ, vel potest dici, quod hic in nigro etiam tractatur de iure, ibi scilicet, Iuris præcepta.

§. Iustitia, est constans.

1 *Iustitia quid, varie.*
2 *Iustitia diuina an conueniat cum humana.*

1 Iste §. † in summario continet diffinitionẽ iustitiæ, & ideò loco sũmarij & intellectus textus, ponit̃ diffinitio iustitiæ. Quę est ista, Iustitia est cõstans & perpetua volũtas, ius suũ vnicuiq; tribuens. ¶ Notandum primo circa istam diffinitionem, ꝙ potest intelligi de iustitia diuina, & tunc intellectus est clarus, vel de iustitia humana. & quia tunc habet difficultatem, ponit gl. alias diffinitiones iustitiæ, vna est secũdũ Tullium: Iustitia, est habitus animi seu mentis, communi vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatẽ. Alia est secundum ipsum Accursium: Iustitia, est cõgrua animi dispositio in singulis rebus rectè diiudicãs. ¶ Opponitur cõtra prædicta, & videtur primò quod ista diffinitio iustitiæ, nõ cõueniat iustitię diuinę, secũdũ quã tãtũ datur operario vespertino, quãtũ matutino, & laudatur hoc à iustitia diuina, vt Matt. xxj. ff. de ann. le. l. 2. & ff. de verb. sig. l. ij. & sic nõ videtur tribuere vnicuique ius suũ. Solutio. Dictum illud Euangelicum parabolicũ est, & sic mysticẽ

est

est intelligendum, vt scilicet tantùm præmium recipiat in regno cœlorũ benefaciens in fine sæculorũ, sicut in principio mũdi, quia omnes recipient denariũ diurnũ, essentiale pręmium.¶ Opponitur
2 †secundo, & videtur, quod ista diffinitio non pōt cōgruè intelligi de iustitia humana, quia hominis volũtas non est constans, neque perpetua, septies enim in die cadit iustus, vt de pœnit. dist. iij. c. septies, & nunquã in eodem statu permanet, nec aliquid est in rebus humanis immutabile, vt in authen. de rebus ecclesiæ non alienan. seu permut. §. vt autem coll. ij. Solutio. Gloss. metu huius dicit, ꝙ abiiciẽda sunt illa duo verba perpetua & cōstans. Sed quia ista gl. videtur textũ destruere, ideò aliter dicẽdum prout etiam elicitur ex glo. quòd voluntas ponitur hic pro ratione, quæ est perpetua & constans, vt C. de interdic. l. j.

§. Iuris prudentia.

1 *Iuris prudentiæ diffinitio, eiusque explicatio. nu. 10.*
3 *Iustitia, ius, & iuris prudentia, quid differant.*
4 *Diuinorum notitia, an etiam pertineat ad quemque priuatum.*

¶In isto etiam §. summarium & intellectus text. comprehendun
1 tur in diffinitione iuris prudẽtiæ, quæ est. Iuris†prudẽtia, est rerũ diuinarum atque humanarum notitia: iusti atque iniusti scientia.
2 ¶ Notandum primò, †quod notitia potest hic intelligi nominatiui casus, & scientia ablatiui, vel econtra, vt dicit gl. sed si rectè attẽdã tur verba secũdũ veritatẽ, ambo sunt nominatiui casus, nec diuersi tatem casus admittit coniũctio ibi posita, nec veritas diffinitionis.
3 ¶Notandũ†secundò, quod sic differunt iustitia, ius & iuris prudẽtia: qa iustitia est virtus, ius est executiuũ illius virtutis: & iuris prudentia, est scientia illius iuris. Vel sic, Iustitia tribuit vnicuique qđ suũ est, ius adiuuat, & iuris prudentia docet qualiter hoc est faciẽdum. vel sic, Iustitia est summum bonũ, quia est præclarissima virtutum: ius est medium, iuris prudentia infimum.¶Opponitur†cōtra
4 istam diffinitionẽ sic, quia notitia rerum diuinarũ spectat ad sacram Theologiam, ergo non ad iuris prudentiã. Solutio, ꝙ licet perfecta notitia ab homine habẽda de rebus diuinis pertineat ad Theologiam, tñ quantũ sufficit bono Christiano pro fide sua, etiam habetur notitia de rebus diuinis in iure, non solũ canonico, sed etiam ciuili, vt C. de sum. trini. & fi. catho. de sacrosan. Eccles. de epis. & cle. & in multis titulis Authenticorum.

§. His igitur.

1 *Iura, quo ordine sint tradenda.*
2 *Iuuentus, inconstantia & consilij imbecillitate laborat.*

3 *Maria hebrais Haalma.*

1 Summatur sic: Iura † sunt tradenda, procedêdo à facilioribus ad difficiliora, hoc dicit, sed intellectus textus est iste: Postquã positæ sunt diffinitiones dictæ, exponenda sũt iura populi Romani, procedendo primò leui & simplici via, quia si in principio animus infirmus studẽtiũ difficultatibus oneraretur, sequeretur alterũ duorũ incõuenientiũ: scilicet desertio studiorũ, vel cum magno labore & diffidẽtia, quæ sæpe iuuenes auertit, perueniretur tardius ad id, ad

2 quod leuiori via fuisset peruentum. ¶ Notandum primò † hic quod in iuuenibus est incõstantia & infirmitas animi. ff. de procura. l. in causæ. & in Authen. de mona. §. cogitandum. colla. j. vnde dicit sapiens, Difficilia mihi tria sunt, & quartũ penitus ignoro. Primũ est via aquilæ in cœlo. Secundum, via colubri super petrã. Tertiũ, via nauis in medio mari. Quartũ via viri in adolescẽtia, sec ũdũ quod communiter exponunt literam Doctores. Et ideò iura dãt eis in integrum restitutionem, vt infrà de hæredum qualit. & differen. §. sciendũ. veritas tamen Hebraica habet, secundum Hyeronymũ, & Nicolaum de Lyra, vt manifestũ est: Quartũ penitus ignoro, viam viri in adolescentula. Et est vera litera, & exponitur de Christo ad literã, qui fuit vir ab instanti cõceptionis, plenus gratia & scientia,

3 & illius viri viam in adolescentula, id est in beata virgine Maria † quę apud Hębręos vocat Haalma, id est, virgo abscõdita, & singularis Solomõ penitus ignorauit, qđ & Euãgelicus Propheta Esaias ignarus tacuit, dicẽs, Generationem eius quis enarrabit? Alias de nullius viri via potest rationabiliter dici quod Solomõ tã penitus ignorauerit, cùm omniũ habuerit scientiam. ¶ Opponitur contra prædicta sic: In iure non debet esse superfluitas, per §. quibus in prima cõstitutione Codicis, sed hic videtur superfluitas, quãdo dicit text. leui. & simplici. Similiter, diligẽtissima interpretatione, igitur &c. Solutio. Leui, refertur ad verba, & simplicia, ad sentẽtiã. Similiter diligentissima, refertur ad subtilitatem verborum, & exactissima, ad subtilitatem sententiæ, & sic non est superfluitas.

§. Iuris præcepta

1 *Iuris præcepta, quæ, & quot sint.*
2 *Iurium potestas, & vsus.*
3 *Honestas in quibus cõsistat.*
4 *Iuris diffinitio, cum diffinito conuertitur.*
5 *Lædentis seipsum pœna.*
6 *Lædit qui iuuare potest & non facit.*
7 *Generis cognitio infert speciei cognitionem.*

Summa-

1 Summariũ & intellectus textus simul ponitur sic:†Iuris præce pta sunt:honeste viuere,alterum non lædere,ius suum cuique tri-
2 buere.¶Notandum primò, †quòd hic ponuntur iuris præcepta, id est,iura quæ præcipiunt.Nam aliqua iura puniunt,& aliqua per mittunt,vt ff.de legi.& senatuscon.l.leges.aliqua etiam iura cõsulunt,vt ff.de rei vendi.l.is qui. Aliqua etiam exhortantur, vt C. de
3 transact.l.age.¶Notandum secundò,quòd ista†honestas potest cõ sistere in matrimonio. vt ff.de ritu nup.l.semper. Potest etiam cõ sistere in moribus vt ff.de tuto.& curat.dat.ab his.l.scire oportet. §.penul.& vl.vbi dicitur,quòd boni mores plus quàm diuitiæ operantur,vt suprà in §.summa.dictum est.¶Notandum tertiò, ꝙ
4 †ista æquipollent cum diffinitione iuris,quæ sic dari solet:Ius, est ars æqui & boni,qua meritò nos quis sacerdotes appellat.l.1.ff. de iusti.& iure.Nã iuris præcepta tantũ valent,sicut ars, quæ est collectio præceptorum:honestè viuere,& alterum non lædere, tantũ valent,sicut æqui & boni:& ius suum cuique tribuere, tantum valet,sicut qua meritò nos quis sacerdotes appellat,id est,sacra iura administrãtes.¶Opponitur primò sic:Etiam est præceptum iuris, vt quis nõ lædat seipsum,quod hic nõ ponitur,vt patet ff. de re mi lita.l.omne delictum.§.qui se:ergo non ponuntur hic omnia præcepta iuris.Solutio.Verum est, præceptum iuris esse, vt quis se nõ lędat. Et† ideò dicũt Doctores,ꝙ si clericus ex proposito læderet seipsum,caderet in canonẽ si quis suadẽte.xvij.q. 4.Sed istud præceptum continetur hic sub illo:alterũ nõ lædere,sicut in pręceptis legis diuinę,in dilectione ꝓximi cõtinetur dilectio suiipsius.¶Op
6 ponitur†secundò,quia nõ solùm tenemur alterũ nõ lædere, sed & iuuare.l.xxxvj.distinct.pasce Ergo sunt plura præcepta iuris.Solutio.Alterum iuuare cõtinetur,in,alterũ nõ lædere,vt allega. distin. nõ satis.Qui .n. potest aduuare,& nõ facit,pro certo lædit. xxiiij. q.3.c.qui potest obuiare.¶Opponitur tertiò, & videtur,ꝙ ista duo, honestè viuere,& alterum nõ lædere,continẽtur in illo,quod est, ius suum vnicuique tribuere,vt suprà eodem, in diffinitione iustitiæ.Solut.Regula est,quãdo genus ponitur cũ aliqua sua specie copulatiuè,tũc genus intelligitur poni pro alia specie, aut aliis spe
7 ciebus ab illa expressa.¶Nota,† ꝙ per cognitionẽ generis deducitur quis bene ad speciem,vt notatur in l.j.ff.si cert.pętatur.

§. Huius studij.

1 *Ius duplex:publicum,& priuatum.*
2 *Ius publicum,quot & quibus modis dicatur & nu.3.4.5.*
6 *Ius publicum Romanorum,ex quibus constet.*

7 *Ius priuatum, an contineat ius naturale.*

1 Summarium† & intellectus textus etiã ponũtur simul. quia est diuisio. Dicitur enim hic, ꝙ duplex est ius, scilicet publicũ & priuatũ. Publicum, quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatũ est, quod ad statũ singulorum pertinet. De priuato ergo est dicẽdum, quod collectum est ex præceptis naturalibus, iuris gentium, & ciui
2 libus. ¶ Notandũ primo, † quod ius publicum dicitur multis modis. Vno modo quod est authoritate publica factũ, & sic ius positiuum, vel naturale, gentiũ, vel ciuile, vel etiam statuta municipalia,
3 dicuntur ius publicum. Secundo modo, † illud dicitur esse de iure publico, quod est ad vsum singulorũ in tota republica, vt sunt plateæ, vici, forũ, & similia, de quibus ff. ne quid in loco publico. Ter
4 tio modo, † quod est in dominio reipublicæ, ad vsum singulorũ in illa republica contentorũ, vt sunt molendina pistrina, nemora, vt
5 ff. de contrahen. emptio. l. Celsus. Quarto modo, † dicitur ius publicum, quod est ad vtilitatem reipub. ordinatum, & ad ius vniuersitatis, & sic dicitur ius publicum Romanorũ, quod cõstat ex sacris, & ex sacerdotibus, & ex magistratibus, vt C. de summ. trini. & fide ca
6 tho. l. inter claras. ¶ † Constat enim ex sacris, scilicet ecclesiis, monasteriis, & c. in quibus obtinetur venia peccatorum, vt ff. ne quid in loco publico. Cõstat etiam ex sacerdotibus, per quos obtinetur venia peccatorum, vt de pœni. distin. vj. c. qui vult cõfiteri. & c. sacerdos. Et ideo etiam secũdũ ius ciuile quilibet Christianus tenetur vindicare iniuriã sacerdotũ, vt C. de episc. & cle. l. si quis in hoc genus. Cõstat etiam ex magistratibus, per quos iura conseruantur
7 ff. de origi. iuris l. ij. §. post origi. ¶ Notandum secundo, † quod ius priuatum in suo toto continet ius naturale. Exẽplum: vt nemo locupletur cum alterius iactura, vt ff. de condic. indeb. l. nam natura, continet etiã ius gentium. Exemplum: vt quod quis ob tutelam sui corporis facit, iure facit, vt ff. de iust. & iur. l. iij. cõtinet etiã ius ciuile, vt de vsucap. præscriptionib. & aliis, vt infrà patebit de vsucap. Hęc etiam. eadẽ cõtinet ius publicum, & possunt poni eadem exempla. ¶ Opponitur primo contra prædicta, & videtur ꝙ non solum ius publicum Romanũ constat ex sacris & c. quia in aliis locis etiã sunt ista. Solutio. Ista principaliter pertinẽt ad ius Romanum, & in illo iure primo sunt assumpta, vt ff. de origi. iur. l. 2. quanuis etiam in aliis rebus publicis, ex consequenti reperiantur, vt ff. de verbo signi. l. eum qui. ¶ Opponitur secundo, & videtur, quod textus nõ bene procedat, quia ponitur ius publicum in decisione, & de eo nõ fit mentio in prosecutione. Solutio. Intellecto iure pri
8 uato faciliter intelligitur ius publicum, & licet sic de eo non tractetur,

ctetur, alibi tamen fit mentio de eo, vt ff. de iure fis. & C. eo. libro 1. per totum librum. & in duobus libris sequentibus.

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, ET CIVILI.

TITVLVS II.

1 *Diuisio huius tituli in tres partes.*

Ontinuatur sic: Dictum est suprà titulo proximo §. fi. quod ius priuatum tripartitè collectum est scilic. ex iure naturali, gentiũ & ciuili. Idcirco nunc tractãdum
1 est de isto. Et † diuiditur iste titulus in tres partes: In prima facit qđ dictum est. In secunda ibi, cõstat, ponit aliam diuisionem iuris. In tertia ibi, omne autem ius, ponit tertiã diuisionẽ. Prima pars subdiuiditur in quatuor. In prima tractatur de iure naturali. In secunda tractatur simul de iure ciuili & gentiũ. De ciuili ibi, Ius autem ciuile. De iure gẽtiũ ibi, quod vero. In tertia tractatur de iure ciuili per se, ibi, sed ius. In quarta de iure gentium per se, ibi, Ius autem gentium.

§. Ius naturale.

1 *Ius naturale, quid.*
2 *Coniugium, à iure naturali manauit, limit. & nu. seq.*
4 *Pater tenetur de iure naturali alere filium, etiam naturalẽ. Et quid de filiis in parentes? nu. 5.*
6 *Ius naturale, varie accipitur.*
7 *Cœlum, quomodo accipiatur in textu.*
8 *Coniunctio masculi & fœminæ, est duplex.*

1 Sũmatur sic: Id, quod † natura omnia animalia docuit, dicit̃ ius naturale. Intellectus textus est iste: Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit, & non solum conuenit homini, sed omnib.
2 animalib. nascentibus in cœlo, in terra, & in mari. † Et ex isto iure descẽdit maris & fœminæ cõiũgatio, quod matrimonium appellatur, prolium procreatio & educatio. ¶ Notandũ primo, quod conuenientius intelligitur, naturã hic poni pro natura naturata, quàm
3 pro naturante, quæ est ipse Deus. ¶ Notandũ secundo, † quod matrimonium originaliter est dẽ iure naturali, sed propter banna est de iure gentiũ, sed quo ad solennitatẽ & aliquam formalitatem, est de iure ciuili. Quod .n. inter aliquas personas prohibet̃ matrimoniũ, vt infrà de nuptiis. ff. de ritu nupt. per totum. est de iure ciuili.
4 ¶ Notandũ tertio, quod pater de iure naturali, debet nutrire filiũ suum, vt hic, & ff. vnde liberi. l. scrip. hæred. Et non solum filiũ legi-

timum,sed etiam naturalem,vt ff.de agnosc.libe.l.si quis.§. sed si fi-
5 lius.Sic † etiã filij tenentur nutrire parentes in necessitate,vt eadẽ
l.& ff.fami.ercisc.l.si filias.Sed non tenetur pater nutrire filiũ spu-
rium,vt in Auth.qui.mo.natur. efficiuntur legitimi.§.1. colla.7.&
hoc iure ciuili.Iure tamen canonico tenetur,vt in c.cùm haberet.
extrà,de eò,qui duxit in matrimo.quã polluit per adulteriũ.Mater
ẽt tenetur nutrire filium primo triennio,etiam vulgò cõceptum,
vt C.de pat.pote.l.nec filium.¶ Contra prædicta opponitur primò
sic: Quia in prima dist.decreti,ius naturale definitur sic,ꝙ in Lege
& in Euangelio continetur,ergo nõ bene definitur hic . Solutio.†
6 Ius naturale accipitur multis modis : Vno modo,pro iure gentiũ,
vt infrà de rerum diuisi.§.singulorum.Secundo modo,pro iure pa
ctorum,& sic pro iure prætorio,vt ff.de pac.l.1.Tertio modo,pro
iure contrario iuri pactorum , scilicet quo pacta rescinduntur,vt
ff.de min.l.1.Quarto modo pro iure quod est ex instinctu naturæ,
& ita capitur hic.Quinto, pro eo quod est de dictamine rõnis, &
7 sic capitur in opposito siue obiecto. ¶ Opponitur † secũdò: nullũ
animal generatur in cœlo,ergo hoc incõuenienter dicitur in tex.
Solutio.Cœlum cápitur hic pro aere, & sic aues habitãtes in arbo
ribus,dicuntur nasci in cœlo,vt infrà de rerum diuisio.§.apũ . Ex
quo potest secundum aliquos Doctores,ꝙ si aliquis bannitus ex-
tra territorium,reperiretur in arbore,non posset apprehendi vt bã
nitus.¶ Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ coniunctio maris & fœmi
næ non sit de iure naturali,quia illa interdum est illicita, vt forni-
8 caria,sed ius est æqui & boni . Solutio . Duplex † est coniunctio
maris & fœminæ,scilicet corporũ & animorum. Coniunctio cor-
porum est de iure naturali:capiendo ius naturale quarto modo,&
habet illicitatem non ab illo iure,sed de iure naturali quinto mõ,
& ex illo eodẽ mõ quinto iure dicto,est coniũctio animorũ, quæ
vocatur matrimoniũ vt ff.de reg.iuris.l. nuptiæ.§. ius aũt ciuile.

1 *Ius ciuile,quid.Et quot modis dicatur,numer.3.*
2 *Populi diuersitas,varium inducit regimen.*
4 *Tutela,est de iure gentium,& ciuili,& id variè.*

1 Summatur sic : † Ius ciuile est,ꝙ quælibet ciuitas sibi constituit.
Intellectus textus est iste,ꝙ ius ciuile aut gentium sic diuiditur.
Nam populi,qui legibus & morib.regũtur,partim suo proprio,&
partim cõi iure omnium hominum vtuntur.Nam vnaquæque ci-
uitas cõstituit sibi ius, & hoc vocatur ius ciuile,quasi ius propriũ
2 ciuitatis.¶ Notandũ † primò,circa istum textum,ꝙ quidam po-
puli

puli reguntur moribus & non legibus, quidam legibus & morib. quidā nec legibus nec moribus, vt homines syluestres. ¶ Opponitur cōtra textū, quia ius ciuile dicitur lex.xij. tabularū, vt ff.de iusti.& iur.l.ius autē ciuile.§.hoc igitur.Ergo non est ius ciuitatis.
3 Solutio.†Ius ciuile dicitur multis modis.Vno modo,statuta municipalia,dicuntur ius ciuile,vt C.de emancipia.libe.l.1. Secūdo modo,dicitur ius ciuile,lex xij.tabularū,vt in argumento.Tertiò modò,dicitur ius ciuile,omne ius nō prætoriū,vt ff.de iusti.& iure.l. ius autē ciuile.§.ius prætorium.Quarto modo,dicitur disputatio prudentū,quæ fuit facta super legē xij.tabularū,vt ff.de orig.iur.l. 2.§.ea disputatio.Quinto modo capitur pro omni iure scripto, vt ff.de variis & extraordina.cogni.l.1.in §.autē res sanctissima. Sexto modo,dicitur ius ciuile, quod additur iuri naturali, vt solennitas,vel formalitas matrimonij,vel quod abstrahitur iuri naturali,
4 vt in vsucapione,vel etiā quod additur iuri gentiū,vt tutelæ†quæ inuentione & origine est de iure gentium,sed approbatione est de iure ciuili, vel etiā quod abstrahitur iuri gentium, vt restrictio potestatis dominicæ super seruos,vt infrà de his,qui sui vel alieni iuris sunt.§.sed hoc tempore.

§.Quod vero natura.

1 *Ius gentium,manat à dictamine rationis naturalis.*
2 *Parentibus parere,& patriam tueri sunt de iure gentiū.Item,pacta & conuentiones,*
3 *Populum quot homines faciant,quot collegium : quot turbam.* Item, *quot porci aut oues gregem.*
4 *Dominia qualiter,& quo iure acquirantur,remissiuè.*
5 *Ius populi Roma.est duplex.*

Potest sic summari:Ius gentiū est à dictamine rationis naturalis.Et intellectus textus est iste,quod illud,quod naturalis ratio inter omnes homines cōstituit,id apud omnes gētes æqualiter seruatur, & vocatur ius gentiū: sic populus Romanus partim suo iure proprio,& partim cōmuni iure omnium vtitur.Et hæc qualia sint, in
1 ftà suis locis dicetur.¶ † Notādum primò, quod ius gentium est de dictamine naturalis rationis, & sic sæpe vocatur ius naturale, vt hic,& j.§.vlti.eo.tit.Et ideò ibi dicitur,istud ius est immutabile,&
2 per hoc intelligitur gl.super verbo naturale.¶† Notandū secundò quòd religio diuina,parere parentibus,& patriæ, repellere violentias,sunt de iure gentiū,vt ff.de iusti.& iure.l.1.in fine.De hoc iure etiā sunt pacta,& conuentiones, vt statim patebit.§. ius autē gentium.eo.tit.Et per hoc intelligitur glo.super verbo,vtuntur. ¶ Notandum

3 tandum † tertiò, circa verbum populus, quod decem homines faciunt populum, duo congregationem, tres collegium, xv. turbam, sed quinque porci, vel decē oues faciunt gregem, vt vult Bart. in l. prætor. ff. vi bono. raptorum. & in glo. in c. j. de elec. lib. vj. ¶ Notandum finaliter, † circa gl. verbi, quæ singula. quòd ista dicentur
4 J. de rerum diuisione. §. singulorū. vbi declaratur, qualiter dominia rerum acquiruntur iure gentium & infrà de vsucap. & tit. sequen. qualiter dominia acquiruntur iure ciuili, vel etiam iure gentium, dicetur infrà §. vltimo. eod. tit. vbi dicitur, quòd alterum, scilicet ius gentium, est immutabile, & alterum, scilicet ius ciuile, est mutabile, & sic intelligitur illa gl. quæ satis confusè est posita super ver
5 bo, quæ singula. & super verbo, proponemus. ¶ Opponitur sic, † & videtur, quod populus Romanus nō vtitur iure proprio, sicut dicitur in text. quia ius populi Romani est lex, vt infrà patebit eodem titulo. § lex. Sed lex est communis. Solutio. Duplex est. ius populi Romani. Quòddam, quod constitutum est pro populo in vrbe Romana tantum, & hoc dicitur ius populi Romani propriū. Aliud est, quod est constitutū pro omni populo sub Romano imperio, & sic dicitur ius populi Romani commune, & per hoc intelligitur gloss. super verbo, suo.

§. Sed ius quidem.

1 *Ius simpliciter positum, de quo intelligatur.*
2 *Atheniensium ius, per quos fuerit compositum.*
3 *Legatum factum ecclesiæ, de qua in dubio intelligatur.*
4 *Romani, vnde dicti: item vnde Quirites.*

Summatur sic: A qualibet ciuitate capit denominationē suā Ius ciuile. Et intellectus text. est iste: ꝙ ius ciuile appellatur à ciuitate, vbi cōponitur, vt ius Atheniēsiū, vocatur cōpositum ꝑ Solonē vel Draconē. Et sic ius quo populus Romanus vtitur, vocatur ius Romanum, vel ius Quiritum: Romani enim appellātur à Romulo, de quo in c. Moses. in glos. distinctione vij. habetur ꝙ paucas leges dedit Romanis, vt ff. de ori. iur. l. ij. est ergo Pompilius, qui Romulo successit in regno qui primus Romanis leges dedit, licet à Romulo nomē habeāt, sicut Quirites dicūtur à Quirino. † Quādo tn̄ ius ponitur sine expressione ciuitatis, cuius est, intelligitur ius Romanum ꝑ excellentiā, sicut qn̄ dicitur poeta, intelligit Homerus apud Græcos, apud nos Virgilius. ¶ Notādū primo, † ꝙ ꝑ Solo
2 nem & Draconem statuta Atheniēsiū sunt composita, & per ipsos Atheniēses approbata & vocantur ius ciuile Atheniensiū. Sunt ergo hæc nomina cōponentium tale ius, & sic intelligitur glo. super verbo,

3 verbo, Solonis. ¶Notandum secundo, †quod ex isto textu colligitur tritum prouerbium rationalium philosophorum, scilicet, quod analogũ stat pro significato suo famosiori, vt hic exẽplificatur, & eodem, mõ, cum dicitur Apostolus, intelligitur Paulus, cũ dicitur Sapiens, intelligitur Solomõ: cum dicitur Philosophus, intelligitur Aristoteles. Et ex isto patet, ꝙ si legatũ sit ecclesiæ aliq̃d sine specificatione, intelligitur de ecclesia principaliori, & metropolitana vel cathedrali. infrà de actio. §. item mista. Inde etiam est, ꝙ iuxta stylum curiæ Romanæ impetrãtes beneficia, in ecclesiis præfatis, non specificant dicendo in ecclesia sancti Petri, vel Pauli. Hæc Io.
4 Fabri. ¶Opponitur, † Romani & Quirites idem sunt, ergo hic est superfluitas. Solutio. Alia & alia ratione dicuntur Romani, & Quirites. dicuntur enim à Romulo eorum primo rege Romani, vt dictum fuit. in declaratione text. Et à Quirino Quirites, qui sic dictus est, quia vsus est Quirite, id est hasta in bello.

§. Ius autem gentium.

1 *Bella, captiuitates, & seruitutes, item omnes penè contractus à iure gentium prodierunt. Limit. nu. 10.*
2 *Ius gentium primæuum, quid. Item, quid secundarium. nu, 3.*
4 *Obligationes vnde processerint.*
5 *Bellum est duplex. & num. 7.*
6 *Moderamen inculpatæ tutelæ, quæ & quot requirat.*
8 *Homines, an serui, an liberi nascantur.*
9 *Seruitus, vnde introducta.*

1 Summatur sic: A †iure gentiũ processerũt bella, captiuitates, & seruitutes, & penè omnes cõtractus. Et intellectus tex. est ille: quòd ius gentiũ est cõmune omni generi humano, id est, omni homini, quia vsu exigẽte & necessitate gẽtes in principio inceperũt aliqua iura cõstituere, & ex istis orta sunt bella, captiuitates, &c. quæ sunt cõtraria iuri naturali. Ex isto etiã introducti sunt penè omnes cõtractus, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, depositũ, mutuũ, & alij contractus, præter quatuor, de quib. mox infrà in vlti. oppo. ¶Notandum primò, †quòd gentes in principio seruabãt ea, quę erant de dictamine rationis, vt sibi inuicẽ fidẽ & pacta sine cõstitutione alicuius iuris, & hoc vocatur ius gẽtium primæuum,
3 Deinde †postquam distincta sunt dominia, & factæ sunt appropriationes, incœperunt aliquas cõstitutiones facere, quas seruabãt pro iure, vt quòd vnus non ingrederetur vineã alterius, nec rẽ alterius occuparet. Et hoc dicitur ius gentiũ secũdarium, de quo. ff. de iusti. & iure. l. ex hoc iure. ¶Notandum secundo ꝙ †dicitur notanter,

ter, quòd ex isto iure processerunt contractus, non obligationes, quia obligationes ex maleficio, vel quasi ꝓcedūt ex lege xij. tabularū & aliis legibus, vt in fi. glo. vlti. ¶ Opponitur primò sic, & videtur quòd inconuenienter dicitur in textu, omni generi humano, quia nō est nisi vnum genus humanum. Solutio. Genus humanum ponitur hic pro homine, & sic intelligitur gl. in verbo omni. ¶ Op-
5 ponitur † secūdo, & videtur, quod bellū non sit de iure gētium, quia videtur esse cōtra ius, vt ff. de vsufruc. l. æquissimū. Solutio. Duplex est bellum. Nam quoddam est iniustum, & hoc nō est de iure gentiū. Quoddā autem est iustum, quod contingit diuersis modis Primo, pp repulsionē violentiæ, vt ff. de iustitia & iure. l. vt vim.
6 & ff. de vi & vi arma. l. j. §. vim vi. quod tamē fieri † debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, ad quod tria requirūtur. Primo, armorū æqualitas. Non enim debeo inuadentē me cum pugno, percutere gladio. Secundo, tēporis congruitas: non enim debeo isto iure, verberātē me hodie, cras verberare. Tertio, requiritur ineuitabilis necessitas: Si enim salua honestate personæ meæ possum fugere, non
7 debeo inuadentē me percutere. C. vnde vi. l. j. Secundo bellum † est iustū, quando est indictum à Principe, vel eius authoritate, vt ff. de capti. & postli. reuers. l. hostes. Tertio modo, contra depopulatores agrorū, vt C. quando licet sine iudice se vindicare. l. vnica. Quarto contra debitorē fugiētem, si iudex nō sit præsens, vt ff. de his quæ
8 in fraudem credi. l. ait prætor. §. debitorem. ¶ † Opponitur tertio, & videtur, quod oēs homines nascantur liberi hodie, sicut olim, ergo nō cōuenienter dicitur in textu: ab initio. Solutio. Verū est, quod omnes homines modo iure naturali liberi nascuntur, sed iure gentium, quo dominium est introductum, aliqui nascūtur serui, vt infra patebit, de iure personarum. in §. serui. & ff. de nata. restitu. l. in-
9 terdū. Sed replicatur, † quia seruitus dicitur introducta per ebrietatem, vt in c. sexto dic. xxxv. distinct. ergo non iure gentium. Solutio. c. illud 6. dic, debet intelligi, quod seruitus est ītroducta per ebrietatē inuentione. Dicitur enim ibi, quod ante quā erat vinum, omniū erat vna libertas. Sed dicitur esse de iure gētium hic appro-
10 batione. ¶ Opponitur quarto, † & videtur, quod nō omnes contractus sunt de iure gentium, quia stipulatio est contractus, & non est de illo iure, vt infrà de actio. §. de constituta. Solutio. Dicendum quod textus soluit istam oppositionē, cum dicit penè. Nam stipulatio, vt dictum est, non est de iure gētium, sed de iure ciuili, sic nec etiam contractus emphyteuticus, vt infrà locati. §. adeo. Sic etiam nec contractus de literarum obligationibus, vt infrà eodem titulo, per totum. sic nec contractus sponsalitiæ largitatis, id est, donationis

nationis propter nuptias, vt in Authe. vt sponsali. largit. §. primo. collatione ix. Et ex isto intelliguntur gloss. super verbo, initio, & verbo, penè.

§. Constat.

1 *Diuisio huius §. in tres partes.*

2 *Ius omne, aut scriptum, aut non scriptum.*

Nō summatur, quia procedit diuisiuè, & hęc est secūda pars prin-
1 cipalis huius tituli, & diuiditur in tres partes. In † prima ponitur diuisio. In secunda ibi. Sciptū, prosequitur Imperator vnū membrū diuisionis. Et in tertia ibi, ex nō scripto, prosequitur aliud mēbrū.
2 † Primò ergo dicit, quòd omne ius aut est scriptum, aut est nō scriptum. ¶ Notandū, quòd Imperator loquitur hic de iure Romano in communi, de quo suprà §. sed ius. versi. sed quoties. quia hoc in sua generalitate continet ius scriptum & non scriptum.

§. Scriptum.

1 *Iuris scripti sex sunt partes.*

1 Non summatur, quia etiā procedit diuisiuè. Dicit enim, † quòd iuris scripti sex sunt species, scilicet lex, plebiscitū, senatuscōsultū, principū placita, prætorum edicta, & responsa prudentum. ¶ Notandum, quòd de declaratione glosę istius textus super verbo, senatusconsultum, dicetur in §. senatusconsultum.

§. Lex, est.

1 *Lex, quid & num. 3, Et quomodo fieret num. 2.*

1 No summatur, quia est diffinitio legis, quę talis est: † Lex est qđ populus Romanus senatorio magistratu interrogāte (veluti cōsule) constituebat.

2 ¶ Notādū, ꝙ lex fiebat hoc modo: † Nā senatores cōuocabāt populū, & interrogabāt eū, an placerēt statuta per eos facta, & respondēte populo, quòd sic, tunc erat lex. vt ff. de orig. iur. l. 2. & ex isto patet gl. super verbo, veluti. ¶ Opponitur primò sic, quia aliter diffinitur
3 lex. ff. de leg. & senatus. l. ij. vbi dicitur, ꝙ lex † est sanctio sancta, iubēs honesta, & prohibēs cōtraria. Solutio. Ibi diffinitur lex per causā formalē & finalē, sed hic diffinitur per causā efficiētē. ¶ Opponitur secūdò sic: Senatores nō interrogabāt populū, sed Cōsul, vt dicitur in l. ij. alleg. ff. de orig. iuris. Solutio. Cōsul. īterrogabat nomine Senatorū. Quod aūt quis facit per aliū, perinde est ac si faceret ꝑ seipsū, vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisse. & ff. de administra. tut. l. autem. §. gessisse. & de regu. iuris. regula, qui facit. lib. vj. nam rectè nostra facimus, quibus à nobis authoritas impartitur, vt C. de vete. iure enuclean. l. j. ver. omnia.

§. Plebis-

§. Plebiscitum.

1 *Plebiscitum, quid.*
2 *Populus, & plebs, quid differant.*
3 *Plebiscita, quomodo fierent.*
4 *Iudices quatenus possint capere esculenta & poculenta.*
5 *Patricij dicuntur patres conscripti.*
6 *Legum & plebiscitorum vis & authoritas, an eadem.*

1 Summatur sic: † Plebiscitũ est quod plebs plebeio magistratu
2 interrogante (veluti tribuno) constituebat. † Et differt plebs à po-
pulo, vt species à genere. Nam populus nobiles & ignobiles signi-
ficat, plebs autem solũ ignobiles. Et habẽt plebiscita eandem vim
cũ legibus, ex lege Hortensia, ex quo patet intellectus text. ¶ No-
3 tandum primò, quòd plebiscita fiebant hoc modo: † Erat enim qui
dam Tribunus, qui nomine magistratus plebeiorũ, interrogabat
plebẽ, an statuta ordinata p magistratũ prędictũ, eis placerẽt: & cũ
respondere nt, sic, erant plebiscita, vt ff. de orig. iuris. l. ij. §. exactis
Et de istis plebiscitis sæpe habemus in iure, vt infrà ad legẽ Aquili.
4 §. cæterùm. & §. hoc tamen. & ff. de offic. proconsul. l. solent. † vbi
dicitur, quòd iudices possunt recipere esculenta & poculenta. Hoc
verum est, si nõ habuerint salarium: secus autẽ, si habuerint salariũ,
& hoc interdum de ordinariis: secus autem de delegatis. c. statutũ
5 de rescri §. insuper. lib. 6. Io. Fab ¶ Notãdum secundò † ꝙ patricij di
cuntur patres cõscripti, erant enim scripti, & tanquã patres princi
pum, vt j. quibus mod. ius patriæ potesta. solui §. Filius. ¶ Notan-
6 dum tertiò, † quod leges propter authoritatem cõdẽtium, plus va
lebant, quã plebiscita. vt C. de legi. & constitu. princip. l. humanum.
Sed quidam Hortensius nomine, ordinauit & composuit inter no
biles & ignobiles quòd plebiscita valerẽt sicut leges. Et per hoc in
telligitur text. & gloss. in fin. huius § & §. initium fuisse. ff. de orig.
iur. Istius Hortensij facit Cicero mentionem in Bruto. Dictator
existens, legem tulit, vt senatores quoque & patricij plebiscitis te-
nerentur. Author est Philel. in libro, quem de legibus inscripsit.
¶ Opponitur, & videtur, quòd plebs non debet dici species, sed ge
nus, quia species in Logica, est genus in Iure, vt ff. si cert. peta. l. ij.
§. creditum. Solutio. Genus & species hic in textu valent tantum,
sicut magis commune, & minus commune.

§. Senatusconsultum.

1 *Senatusconsultum, quid.*
2 *Senatoribus ius datum condendæ legis, Et quot illi numero: & quan ta authoritate præditi. nume. 3.*

Senatus.

4 *Senatus conuocandi ratio.*

1 Senatusconsultū est,†quod Senatus cōstituit.Cum enim populus Romanus augeretur, vt sine magna difficultate nō posset simul cōuenire ad faciēdū legē,visum est æquum esse,vt loco populi consuleretur Senatus. Ex quo summario patet intellectus textus

2 ¶Notandū primò,† circa istum textum, quòd sicut lex fiebat per Senatores interrogantes populū (mediante Consule) sic cùm populus multiplicatus fuit,translata est potestas cōdendi iura,in Senatores,vt ff.de legi & senatusconsul.l.nō ambigitur.† Erant enim centum Senatores.vt C.de peti.hæred.l.fina. Et hoc modo hodie populus transfert potestatem faciendi statuta,in rectores ciuitatū,& cōmunitatum, vt notatur in rubrica C. quæ sit longa consuet.qui quidem rectores sunt loco decurionū,vt notatur in Rubrica,de decurionibus,libro x.Et debent habere locum , in quo ad reddendū

4 iura conueniant,vt C.de decurio.l.2.lib.x.Et † conuocantur simul per præconem,tubam vel campanam,vt ff.de regu.iuris.l.aliud.& nō valet per eos factum,nisi ad minus à duabus partibus, vt C.de decurio.l.nominationem.lib.x. Et non debent separatim ius proferre,vel per nuntium, vt colligitur extrà de elect.c. in genesi. sed debent simul & per vnum ius exprimere.

§.Sed & quod Principi placuit.

1 *Placita principum,quam vim habeant.& nu.3.& 4.*
2 *Personalia,non transgrediuntur personam.limi.nu 8.*
5 *Papa,an possit quid iuris decernere sine consilio Cardinalium.*
6 *Princeps legem facit variè.*
7 *Princeps potest & remittere pœnam delicti:& eam augere.*

1 Summatur sic †Placita Principum habent vim legis,si nō sint personalia.Intellectus textus est iste:Illud quod Principi placet,habet vim legis,per legē regiam.qua populus totum imperium & potestatem principi concessit.Et ideò,quod Princeps per Epistolā cōstituit,vel per sententiā decernit,vel per edictum præcipit, est lex

2 Personalia † tamē non transgrediuntur personā , vt si Princeps alicui indulget, vel pœnam irrogat,seu priuilegiū dat,non transit ad

3 alios.¶Notandum primò †quod non omne placitū Principis habet vim legis.Nam sicut nō omnis vox iudicis,est sententia.C.de senten.l.ex stipulatione:sic nō omne placitum Principis,est lex Et cognoscitur ex quatuor signis.vt ff.de leg.& const.l.leges,an Princeps velit facere legē generalē.Primum,si dicit, hac lege edictali sancimus & cæt.vt C.de secund.nup.l.hac edictali.Secundū, si dicit,hac generali lege.Tertiū signum,si mittatur Magistratui , vel

Senatoribus. Quartum signum est, si mandetur in similibus casib.
4 secundum eam iudicari. ¶ Notandum secundo, † ꝙ per legem re giã populus transtulit potestatẽ faciendi iura in Principem, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde. Et ideò solus Princeps põt leges cõdere, rõnabile tamen est, vt populum auiset, vt C. de legi. & const. princ. l. humanum. & nota. in verb. refertur. Hodie tamen populus etiam per rectores suos facit iura, vt dictum est, circa §. proxi. suprà.
5 De † Papa dicit Io. Monachi. in c. super eo. de hæreti. lib. 6. ꝙ sine Cardinalibus potest ius condere licet. Archidiaconus in c. quãuis. de offic. ordina. eodem. lib. dicat contrarium. ¶ Notandum tertiò
6 † ꝙ Princeps interdum facit legem per Epistolam, vt infrà de his, qui sui vel alie. iuris sunt. §. fi. vers. dominorũ. Interdum per sen tentiam, vt C. de legi. & const. princ. l. fi. Et hoc intelligitur de sententia diffinitiua: si enim sit interlocutoria, non est lex, nisi Princeps hoc exprimat, vt ff. de legib. & senatusc. l. 2. Interdum per edi ctum, vt C. de legib. & constit. princip. l. 2. ¶ Notandum finaliter, ꝙ
7 † Princeps interdum indulget alicui delictum suum seu pœnam, pro delicto infligendã, propter meritum suũ, quia multum forte seruiuit Principi. Et interdum irrogat pœnã maiorem, quàm meruit punitus, ad terrorẽ aliorum, vt ff. de pę n. l. aut facta. §. fina. Interdum dat priuilegia, quib. succurrit priuilegiatis, vt priuilegia cleric. C. de episc. & cler. & in multis aliis iuribus. Et hæc sunt per sonalia, quæ non transgrediuntur personas, ad exẽplum, quia non exemplis, sed legibus iudicandũ est. l. nemo iudex. ff. de iuris. om.
8 iud. ¶ Opponitur sic. † & videtur, ꝙ personalia trãsgrediuntur personas per l. 1. ff. quod quisque iuris statuit. Solutio. In illa lege, priuilegium transgreditur personam, non per se, sed per accidens, propter scilicet aduersarium suum. Nã in iudicio debet esse æqua litas inter actorem & reum, vt ff. de postulando. l. prouidendum, & hoc modo etiam soluitur lex fin. C. de fruct. & litium expen.

§ Prætorum quoque.

1 *Prætorum edicta, habent vim legis.*
2 *Prætorum edicta, in albo prætorio scribebantur.*
3 *Aedilium creatio, & munus.*

1 Summatur sic: † Prætorum edicta, habent authoritatem legis, & vocantur ius honorarium, sub quo iure ẽt continentur edicta ędi litia. hoc dicit, ex quo patet intellectus textus. ¶ Notãdum primò,
2 ꝙ † edicta prætorum scribebantur in albo prætorio. ff. de iurisd. omni. iud. l. si quis id quod, in primo responso. ¶ Notandũ secun-
3 dò, † ꝙ Aediles erant prætores seu iudices, qui habebant respectũ ad ædifi-

ad ædificia & ad domos ne perirent incendio vel ruina, habebant ét.respectum ad animalia morbosa, vt ff.de ædil.edict.l.1.& erant inter prætores, vt infrà de diuisione stipu.§.prætorias.& ff.de verbor.oblig.l.5.§.prætoriæ.

§.Responsa prudentum.

1 *Responsa prudentum, quid.*

2 *Sententia, quid. quid opinio.*

3 *Iuris interpretandi potestas antiquitus data quibusdam.*

1 Summatur sic: † Responsa prudentum, sunt sententiæ & opiniones illorum, quib. à Cæsare data erat antiquitus potestas cōdēdi iura, à quib. nō licebat iudices recedere, hoc dicit, & ex summario

2 patet intellectus textus.¶ Notandum primò † q sententia est firma & indubitata respōsio. Sed opinio, est cum dubitatione respōsio ¶ Notandum secundò, † quòd antiquitus quibusdā dabatur

3 authoritas interpretandi iura & cōdēdi, vt erat Vlpianus, Papinianus &c. ff.de orig.iur.l.2.§.post orig. ¶ Opponitur sic: Doctores & promoti in iure, habent authoritatem interpretandi iura vt C. de professo. qui in vrbe Constantin.l.vnica.lib.12. Et tamen licet à sententiis & opinionibus Doctorum recedere, vt notatur in l.si de interpretatione.ff.de legi.& senatusc. Solutio, Notanter dicitur in textu antiquitus. Tunc enim dabatur illis potestas prædicta. Sed modò licet à sententiis Doctorum recedere: Ipsimet enim Doctores possunt opiniōnē suam mutare, C.de fur.l. manifestissimi. & 23.q.6.c.vides. Et quòd datur eis potestas interpretādi & exponendi iura, hoc efficit, quòd ipsi id facere possunt, & non alij, non tamen habent per hoc potestatem condendi iura.

§.Ex non scripto.

1 *Mores diuturni consensu vtentium comprobati imitantur legem. Et quanto tempore eorum diuturnitas intelligatur.nu.2.*

3 *Consuetudo, an bina vice inducatur.*

4 *Consuetudo, quid, & quomodo inducatur, num.5.& 9.*

6 *Consuetudo, non est de irrationabili aut inhonesto.*

7 *Consuetudinis vsus & nu.10.*

8 *Error impedit consensum.*

11 *Consuetudinem allegans, an teneatur eam probare.*

12 *Consuetudo ius diuinum non corrigit: distinguit tamen interdum. & declarat. Et quam legem tollat nu.13.*

Continuatur sic: Dictum est supra de primo mēbro diuisionis positæ supra in §.const. Consequenter dicendum est de secundo

1 mēbro eiusdē diuisionis, & summatur sic: Diuturni † mores cō-

ſenſu vtentium comprobati,imitãtur legẽ,hoc dicit, ex quo patet ẽt intellectus textus.¶ Notandum primò,quod iſte.§.loquitur de
2 iure conſuetudinario.† Hæc aũt diuturnitas intelligitur 10.annorum,vt ff.qui,& à quibus manumittere licet.l.ſi cum fideicõmiſſa
3 ria.§.Ariſt.Nec † oportet morem illum, de quo eſt conſuetudo, toto iſto tẽpore eſſe in vſu,ſed ſufficit eũ bina vice in vſu fuiſſe, vt C.de epiſc.audien.l.3.in fi.in ver. conſuetudini.facit gl. ſupra rubr. C.eo.& l.diuturna.ff.de legib.vel querimoniam contra talem morem ſiue conſuetudinem factam iudicialiter reiectam eſſe,ſeu libellum in iudicio oblatum eſſe reiectum,vt ff.de legi.& ſenatuſc. l.cum de conſuet.facit gl.in verbo inueterata l.de quibus.ff.eodẽ. Si tamen mos iſte eſſet notorius, ſufficeret ſemel in vſu fuiſſe, vt ff.de ritu nup.l.pen.Et hæc vera ſunt de iure ciuili, ſecus de iure canonico,quia hoc modo,quo ad conſuetudinem, non ſufficit binus actus,ſed requiritur præſcriptio,quadraginta annorũ.vt extrà
4 de conſuet.c.fi.¶ Notandum ſecundò,† quod conſuetudo,eſt ius non ſcriptũ,moribus populi,vel maioris partis rectè initiatũ,continuatum,comprobatum,rõnabile,honeſtum,vim legis obtinens. Dicitur primò,Ius nõ ſcriptum, quia cõſuetudo non eſt ſcripta in corpore iuris,quãuis aliquæ conſuet.ſcribantur pro memoria. vt
5 de conſuetudinib.feudalib.patet,& multis aliis.† Dicitur morib. populi vel maioris partis,quia minor pars populi non poteſt facere conſuetudinem.Dicitur ẽt continuatum, quia ſi per populum contradicatur,vel contrariũ in iudicio obtineatur, vel interrũpatur,non eſt conſuetudo,vt ff.de legi.& ſenatuſc.l.diuturna.Dicitur comprobatum,ſcilicet ad minus per duos actus aut, per vnum in
6 notorio,vt dictũ eſt in primo notabili. † Dicitur rõnabile, quia conſuetudo nõ põt eſſe de irrationabili,vt de peccato, vt extrà de conſuet.c.fi.Dicitur honeſtum,quia nõ eſt conſuet.de inhoneſto. Et ideo poteſt eſſe conſuetudo de portando lumen tempore nocturno,quia hoc eſt honeſtum.Nam qui malè agit,odit lucem.ff. de furt.l.1.& ſic conſuetudo,ꝙ Doctores deferunt aurum & argẽtum,vt C.de fab.l.ſtigmata.l.11.¶ Notandum tertiò, quod conſue-
7 tudo † interdum imitatur legem vt hic dicitur. Interdum interpretatur legẽ,vt ff.de legi.& ſenatuſc.l.ſi de interpretatione. Et interdum corrigit legem, vt ff.de legib. l. de quibus.& ibi Bartol.
8 ¶ Notandũ quartò,† quod ad conſenſum requiritur ſcientia. Error enim impedit conſenſum,vt ff.de legi.l.quod nõ rõne. Et ideo ſi populus cõſentiat per errorẽ,non eſt conſuetudo. Debet ẽt populus habere animũ,vt illo vtatur,tanquã conſuetudine, vt extrà de eo,qui mittitur in poſſeſsionẽ cauſa rei ſeruãdæ.c. cũ veniſſet

Oppo-

9 ¶ Opponitur primò sic,† Et videtur, ꝙ ad consuetudinẽ non sufficiat tempus decem annorũ. per l.1.ff.de aqua plu.arcen. vbi dicitur, ꝙ requiritur, tempus cuius non est initiũ in memoria hominũ. Solutio. Illa lex & quædam aliæ loquuntur in casibus specialibus, quia ibi tractatur de reseruatis principi, & de præiudicialib. in quibus populus non habet potestatẽ ius faciendi. ¶ Opponitur secundò, & videtur, quod consuetudo non habeat vim legis &c. quia p legem est iudicãdũ, sed ex consuet. cũ sit ex exẽplis, non videtur iudicandum esse, vt C. de sentent. & interl. omni. iud. l. nemo iudex. vbi dicitur, quod exemplis non est iudicandum. & facit ff. de offi. præsi. l. sed licet. Solutio. Verum est, quod exemplis non est iu-
10 dicandum.† sed tamen iudicandum est ex consuet. quæ resultet ex exemplis, & ita aliquid valet in obliquo, quod nõ valet directè. Simile est ff. quæ res pignori obligari non possunt. l. Aristo. Et ideò si peto aliquid ex promisso, & promissio potest probari ex longo vsu, debetur mihi, vt ff. de vsu. l. cum in rem verso. ¶ Opponitur
11 tertio † ad idem & videtur, quod consuetudo non habeat vim legis, quia allegans consuet. debet eam probare, cum sit facti, vt c.1. de consuet. li.6. & ff. de iuris & facti ignorantia. l.1. Sed allegans legem, non habet eam probare. Solutio. Aliud est de iure scripto & nõ scripto. Allegans enim ius scriptum non oneratur probatione, sicut allegans non scriptum, quale est consuet. & põt probari p testes vel per instrumenta, vt C. de fide instrum. l. in exercẽdis. ¶ Opponitur quartò, & videtur, ꝙ consuetudo non tollat neque corrigat legem, vt C. si contrà ius vel vtilitatem publicam l. fin. Solutio.
12 Aliqua † est lex diuina, & illam consuetudo nunquã tollit neque corrigit. Ius tamen humanum corrigit, vel consuetudo interdum distinguit legem diuinam, & declarat, vt quod in ore duorum vel trium, stat omne testimonium. Matth. 18. quod intelligi debet ad minus. Alia est lex naturalis, & illam etiam non tollit cõsuetudo, vt infrà eo. §. sed naturalia. Alia est lex gentiũ, quam etiã nõ tollit consuetudo, vt ff. de iust. & iur. l. omnes populi. Est etiam lex de libertate ecclesiastica, quam non tollit consuetudo, vt C. de sacrosanc. eccl. Auth. cassa. Est etiam lex de communi vtilitate, quam non tollit consuetudo, vt C. de precibus Imp. offeren. l. nec damnosa. Lex etiam, quæ expresse derogat consuetudini, non tollitur per
13 consuetudinem. C. de furtis. l. nauigia. † Sed in aliis casibus consuetudo generalis tollit legem præcedentem & etiam sequentem, si non fiat mentio de consuetudine, & condens legẽ, ignoret consuetudinẽ, vt ff. de legib. l. de quibus. Consuetudo etiam specialis tollit legẽ præcedentem, in loco, vbi est consuetudo, vt ff. communia

prædiorum. l.vẽditor.§.si constat.Vincit etiã legem sequentem,si non fiat mẽtio de cõsuetudine,secus si fiat mẽtio, vt ff.de sepulch. viola.l.iij.§.diuus. Sed in alio loco consuetudo legẽ non tollit.vt C.quæ sit long.consul.& l.consuetudinis.

§. Et non ineleganter

1 *Ius ciuile,vnde ortum duxerit.*
2 *Romani colligendum ius viris decem mandarunt,*
3 *Lex xii.tabularum,quid, & vnde dicta.*

1 Sic summatur:Ius† Ciuile originẽ habet ex iure nõ scripto Lacedæmoniorũ,& ex iure scripto Atheniensiũ.hoc dicit,ex quo patet intellectus textus.¶Notandum primò,quòd iste §.communis
2 est ad ius scriptum& non scriptum.¶Notandum secũdò,† quòd Romani miserunt decem viros ad colligendũ iura non scripta Lacedęmoniorum,& iura scripta Atheniẽsiũ,qui decem viri, decem tabulas eburneas scripserunt,& Romam detulerunt.¶Opponitur
3 & videtur†quòd non dicatur bene, Romanos decem viros misisse pro isto iure,qui tabulas cõscripserũt,quia istud ius est l.xij.tabularũ.Solutio.Romani miserũt decẽ viros,qui fecerũt,vt dictum est, sed eis reuersis,inuenerũt Romani ista iura nõ esse pfecta.Et ideò dederunt istis decẽ viris spaciũ vnius anni, vt ista iura corrigerẽt, adderent,& mutarẽt,& sic addiderunt duas tabulas.Et ita vocatur Lex xij.tabularũ,& sic dicta est ex accidẽti,vt ff.de orig.iur.l.ij.§.

§.Sed naturalia

1 *Ius naturale immutabile:ciuile mutabile est.& nu.2.3.*
4 *Vsucapio,an possit immutari. Et quid de capitis diminutione. ibidẽ.*

1 Sũmatur sic:Ius†naturale est immutabile,sed ius ciuile sępe mutatur,hoc dicit,& ex illo patet intellectus text. ¶Notãdum ibi,etiã
2 quòd†textus loquitur hic de iure ciuili in cõmuni, vt sup.eod.§. sed ius.in fi.in ver.sed quoties.Et hoc ius tacito cõsensu populi p consuetudinẽ mutatur, vt ff. de leg.l.de quibus. vel etiam contra-
3 ria lege posteà superueniẽte.¶Opponitur sic:† Multa fiunt contra ius naturale,vt suprà eod.§.ius autẽ,& infrà de vsucap.§.1.ergo ius naturale potest mutari. Solutio. Dicendum, quòd textus iste loquitur de iure naturali,de quo dictum est suprà eod.tit.§.1. Et de iure gen.primæuo.de quo dictum est suprà.§.quòd verò & ista iura nunquam mutãtur.Seruitus autẽ quæ est cõtra ius naturale,est
4 de iure gentiũ secundario. † De vsucapione autem dicendum est, quòd ibi est detractio iuri naturali,vt suprà dictum est in §.ius autem ciuile,& quantum ad detractionem potest mutari.Eodem modo dicẽdum est de capitis diminutione,quæ quãtũ ad id quod est
additum

additum iuri naturali,capit mutationẽ,videlicet in succeſsione,vt infrà de capi,dimin.§ quod autem.Id tamen,quod eſt de iure natu rali,ſicut cõſanguinitas,nõ mutatur,vt ff.de reg.iur.l. iura ſanguinis.Et ex iſto clarè patet ſolutio oppoſitionis,quæ in glo. ſatis diffusè variando habetur.

§.Omne autem ius.

1 *Ius omne,aut circa res,aut perſonas,aut actiones verſatur.*
2 *Inſtit.liber,in quot,& quos locos diſtinguatur.*
3 *Hominis dignitas & præſtantia.*

Cõtinuatur ſic:Prius poſitæ ſunt diuiſiones eſſentiales iuris,hic ponitur tertia diuiſio,quę ſumitur penes obiectũ iuris . Et ſũmat
1 ſic:†Omne ius,aut eſt circa pſonas,aut circa res,aut circa actio nes.Et prius de pſonis videndũ eſt,quia perſonę,quarũ ſũt cauſæ, nõ debent ignorari, ex quo patet intellectus textus,¶Notandum
2 primò,†quod de iure perſonarũ tractatur in hoc primo libro vſq; ad finẽ,& de iure rerum in ſecũdò & tertio libris vſq.ad titulũ de obligationib.Et exinde vſque ad finẽ quarti libri,de actionibus,& obligationibus,quia obligatio eſt mater actionum, vt ſupra ¶No
3 tandũ†ſecundò,quòd prius determinatur de perſonis,quia digniora,ſunt priora,vt infrà de poſſeſ.bon.§.alia autẽ.Homo enim, cui cõuenit perſonalitas,eſt digniſsima creaturarũ,vt ff.de ædili.edic. l.iuſtiſsimę.Vnde dicit Ouidius.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram.
Os homini ſublime dedit,cælúmque videre.
Iuſsit,& erectos ad ſydera tollere vultus.
Cæleſtisque origo illi eſt.

DE IVRE PERSONARVM.
TITVLVS III.

1 *Diuiſio huius tituli,in ſex partes.*
2 *Seruus adſcriptitius,quid differat à cenſito.*
3 *Statuliberi an ſint ſerui.*
4 *Monachi,an ſint ſerui.*

Ontinuatur ſic:quia in §.præcedenti præmiſsum eſt, incipiendum eſſe à iure perſonarum,ideò de hoc iure Imperator incipit hic tractare . †Et diuiditur iſte titulus in ſex partes.in prima ponitur diuiſio perſonarũ. In ſecũda ibi,& libertas, ponitur diffinitio libertatis. In tertia ibi:ſeruitus,ponit diffinitio ſeruitutis. In quarta ibi ſerui declaratur,q ſerui dicũtur. In quinta ibi:ſerui declaratur qualiter

ſerui efficiuntur. In ſexta ibi: in ſeruorum, ponuntur differentiæ liberorum. Prima pars, quæ incipit Summa, ſummatur ſic: Diuiſio principalis iuris perſonarum, eſt iſta, ꝙ oẽs homines aut ſunt liberi, aut ſunt ſerui: & patet intellectus textus. ¶ Notãdum primò, ꝙ iſta diuiſio dicitur ſumma, id eſt, prima, quia ponentur infrà aliæ diuiſiones iuris perſonarũ, vt infrà de his qui ſui, vel alie. iur. ſunt. in prin. & infrà de tute. in prin. Vel dicitur ſumma, id eſt, maxima, quia continet partẽ de iure naturali, vt libertatẽ, & partem de iure gentium, vt ſeruitutẽ, quæ quidẽ iura ſunt antiquiora, & maiora iure ciuili, vt infrà de rer. diui. §. ſingulorũ. Et patet glo. circa ver-
2 bũ, ſumma. ¶ Notandũ † ſecũdò, quia ſeruus adſcriptitius & cẽſitus, ſic differũt: quia adſcriptitius, recipit partẽ fructuum, ſed cenſitus ſoluit annuũ cenſum; vt C. in qui. cau. colo. cẽſi. l. fi. Et ſunt iſti liberi homines, vt C. de agric. & cenſi. l. ne diutius. li. 11. Quod ẽt patet, quia cõtra volũtatẽ dominorũ poſſũt fieri clerici, vt C. de epiſ. & cle. l. iubemus. §. ſeruus. Poſſunt ẽt facere teſtamenta, ſaltẽ inter ſuos, & ferre teſtimoniũ, vt C. de agri. & cenſi. l. quẽadmodũ. lib. 2.
3 † Statuliberi autẽ nõ ſunt ſerui, licet aliqui hoc dicãt, vt. ff. ſi ex
4 noxa cau. agi. l. fi. † Monachi ẽt ſunt liberi, & ergo poſſunt reddere teſtimonium, de quo dic. vt in Auth de mona. §. cogitandũ. colla. 1. Quamuis in quibuſdã actibus monachi finguntur mortui, vt in Auth. de mona. §. ſi quis aũt. & § illud. colla. 1. & in Auth. de nup. §. per occaſionem. colla. 4. Sunt tamen ſerui, à ſeruitio diuino dicti, vt 54. diſt. c. multos. Non tamen poſſunt ſine licentia ſuperioris ferre teſtimoniũ. vt notatur in c. 1. extrà de iuram. calum. Nec poſſunt facere teſtamentum, vt extrà de teſtam. c. quia ingredietibus. & ſic patet gl. cum alijs additionibus, circa verbum ſerui. ¶ Opponitur ſic, & videtur, ꝙ iſta diuiſio non eſt bona, poſito enim ꝙ ſolũ eſſent duo homines, & vnus eſſet ſeruus, & alius liber, nõ eſt verum dicere: omnes homines ſunt liberi aut ſerui. Solutio. Pluralis numerus debet hic exponi per ſingularem, id eſt omnis homo, vt ff. de cond. & dem. l. falſa. §. 1. ſicut ſingularis numerus interdũ exponitur per pluralem, vt ff. de teſta. tute. l. ſi quis. Ex quo patet, ꝙ ſi ſit ſtatutum, ꝙ falſi teſtes puniãtur, & vnus dicat falſum teſtimoniũ, puniendus eſt, per l. 2. C. vi bon. rap. Patet ẽt, ſi duo legauerint eccleſiæ bona ſua poſtquã deceſſerint, & vnus decedat, habebit eccleſia partem decedentis, vt in l. Lucius. §. Caius. ff. ad Trebellian.

§. Et libertas.

1. *Libertas, quid.*
2. *Libertas ſeruorum nulla eſt hodie.*

Ius

3 *Ius gentium secundarium, per violentiam est introductum.*

1 Libertas,† à qua liberi appellãtur, est facultas, qua q̃s facit q̃cq̃d sibi libet. nisi vi vel iure ꝓhibeatur, hoc dicit, ex quo ẽt patet in
2 tellectus tex.¶ Notãdũ † primò, ꝙ post diuersas, & satis diffusas ex positiones de ista libertate, gl. nostra hic in verbo, libertas residet in hoc, ꝙ hic difinit libertas, vt distinguit à seruitute, q̃a hodie nõ est aliqua libertas seruorũ, vt infrà de libertis §. liberti.¶ Notãdum
3 † secũdo, circa verbũ vi, q̃d per istã vim intelligitur ius gentiũ secũdariũ, quod per violentiã est introductũ, vt suprà tit. prox. §. ius aũt gentiũ. sed hoc verbũ iure positũ hic, intelligitur de iure ciuili quo quis seipsum potest facere seruũ, vt infrà eo. ti. §. serui, secũdò,

§. Seruitus autem est.

1 *Seruitus, quid.*
2 *Seruitus, contra naturam est introducta.*
3 *Seruitus, an sit de iure ciuili, an verò gentium.*
4 *Seruus semper subiectus est alicuius dominio.*

1 Hic declaratur, † quid sit seruitus, & summatur sic: Seruitus est cõsuetudo iuris gentiũ, qua quis alieno dominio cõtra naturã subiicitur, & intellectus tex. est clarus.¶ Notandũ primò, ꝙ ista est vna de cõstitutionib. iuris gẽtiũ, quia plures ponũtur suprà, de iure na
2 tu. gẽ. & ciui. § ius aũt gentiũ.¶ Notandũ † secundò, ꝙ seruitus est cõtra naturã introducta, vt patet hic, & suprà de iure natu. § ius au
3 tem.¶ Opponitur primò sic. † Quia seruitus est de iure ciuili, vt infrà de his, qui sui vel alie. iuris sunt, §. sed hoc tẽpore. ergo nõ bene dicitur hic esse de iure gẽtiũ. Solutio. Seruitus dr̃ hic esse de iure gẽtiũ, quia illo iure est introducta & approbata. Iure aũt ciuili habet aliquã formationẽ, quia illo iure nõ licet dño de seruo suo quicquid velit facere, vt dicit in alleg. § sed hoc tpe. & sic est de iure gẽ
4 tiũ inuẽtione, sed de iure ciuili formatione.¶ Opponitur † secũdò, & videt. ꝙ ꝑ seruitutẽ nõ sẽper est quis subiectus alieno dominio, ꝑ l. fi. ff. pro derelicto. Solutio. Licet seruus nõ semꝑ subiiciat dominio eius, qui eũ possidet, tamẽ semper subiectus est alicuius domi nio, vt ff. de stipul. ser. l. q̃d seruitus, & ff. de lib. cau. l. si vsusfructus.

§. Serui autem.

1 *Serui vnde, & cur sic dicti.*
2 *Tabellio vnde dicatur seruus.*

1 Serui dicti † sunt quia Imperatores iusserũt captiuos vẽdi, & sic seruari, & nõ occidi, quia etiam vocantur mancipia, quia manibus hostiũ capiuntur, ex quo patet etiam intellectus textus.¶ Notan-
2 dum primò, † quòd serui dicuntur à seruãdo, vt hic, sed Notanj

c 5 vi

vel tabelliones,dicuntur serui à seruiendo.ff.de adoptio.l.nec es.& l.non enim aliter.Nam serui à seruando non possunt esse Notarij vel tabelliones, vt C.de tabellio.l. generali lib.x. Papa etiam dicitur seruus seruorum,non à seruãdo,sed seruiendo, quia est seruus Christianorum.

§.Fiunt autem.

1 *Partus sequitur ventrem.*
2 *Seruus fit quis per ingratitudinem.*
3 *Vendens seipsum,an fiat seruus.*
4 *Seruus potest fieri titulo lucratiuo.*
5 *Seruo an,& quando liceat proclamare ad libertatem.*
6 *Seruus an possit peti à parẽtibus vel cõsanguineis,per officiũ iudicis.*

Hic consequenter declaratur qualiter serui efficiũtur,& summatur sic:Quia serui,aut nascuntur ex ancillis,aut fiunt iure gẽtium, scilicet ex captiuitate,aut iure ciuili,quãdo videlicet maior xx.annis seipsum vendit ad pretium participandum,ex quo etiam patet
1 intellectus textus.¶ Notandum primò, † quod natus ex ancilla & libero patre,est seruus,quia partus sequitur ventrem.C.de rei vendicatio.l.partum.Sicut ècõtra, ex patre adscriptitio & libera matre,nascitur liber,vt in Authen. constitutio quæ ex adscriptitio & libera muliere.§.1.collatio.v.& infrà de inge.§.1. ¶ Notandum se-
2 cundò quòd † præter istos modos positos in text.etiã fit seruus per ingratitudinem,vt in Authen.si liber de cæte.§.illud.colla.vj.¶ Op-
3 ponitur sic,† & videtur,quòd ille qui vẽdit seipsum non est seruus per l.homo liber.ff.de statu hominum.Solutio.Ad hoc,quòd vendens seipsum fiat seruus,requiruntur multæ cõditiones. Primo, ꝙ sit maior xx.annis,vt hic.& C.de liberali causa l.si per ministerium Secundò,quòd habeat animũ participandi pretium. vt C.de libe. cau.l.non ideò. Tertiò,quòd effectualiter participet pretium.id est habeat pretij partem,vt ff.qui.ad liber.procla. non licet l.1. Quartò,quòd sciat conditionem suam.id est,se esse liberum, vt ff.de libera.causa.l.liberis.Quatò, quòd emens sciat conditionem suam,
4 id est,emens sciat eum esse liberum.ff.de libera.causa.l.1. † Et sicut fit seruus per venditionem, sic etiam potest fieri alio titulo lucra-
5 tiuo,vt C.de libera.causa.l.si ministerium.†.Et istis conditionibus habitis,non potest ad libertatem proclamare, nisi domino offerãtur prẽtium,ad quod etiam recipiendum nõ potest cogi si non spõte velit recipere,vt ff.si quis libertus,ingenuus esse dicatur.l. 12.responso.1.Sed replicatur,cùm iste minor sit xxv.annis,potest petere restitutionem,& sic videtur,quòd nõ manebit seruus.Solutio.Dicendum

cendum,quòd in isto casu non datur minori in integrũ restitutio. Et ratio est propter solennitatem factam, & mutationẽ rei in suo statu, vt ff.de mino.l.si ex causa.§. Papinianus. Sed iterum replica
6 tur,& videtur,†quòd parentes vel consanguinei possunt eum petere per officium iudicis vel per rei vendicationem,quia redundat factum suum in eorum ignominiam.ff.de rei vendicatio.l.j,Et ita videtur non manere seruus.Solutio.Dicendum,quòd isti nõ possunt eum petere,secundũ cõmuniorem opinionẽ Docto. vt ff. de capi. diminu.l.tutelas.§.si libertatem. Lex autem in oppositum allegata loquitur de eo,qui voluit se facere seruum, sed adhuc non fecit,& ideò non mutauit statum ista conditione.

§.In seruorum conditione.

1 *Seruorum an vlla sit differentia hodie.& nu.4.Et quid olim.nu.5.*
2 *Liberorum multæ sunt differentiæ.*
3 *Duo,an sint multa.*

1 Summatur sic:†Non est differentia seruorũ, sed liberorum alij
2 sunt ingenui alij libertini.¶†Notandũ circa verbum multæ, quòd plures sunt differentię liberorum,quia libertinorum aliqui sunt la
3 tini,aliqui dedititij.vt infrà.de libertis.patebit.† Duo tamẽ possunt dici multa,vt in Authẽ.de depositis & denunciationi. §.cũ & multa.colla.6, & sic patet gloss.super illo verbo , multæ. ¶ Opponitur
4 †sic,& videtur,quòd non bene dicatur,quòd inter seruos nõ est differentia.Nam aliqui serui sunt in dignitate, aliqui non, vt infrà de iniuriis.§.sed pœna.Aliqui etiã sunt ordinarij & aliqui vicarij,vt infra,quòd cum eo,qui in ali.potesta.§.cùm autem. Et aliqui sunt veterani, & aliqui nouitij , vt ff.de ędili.edicto.l.fin. Solutio. Omnes
5 isti serui æqualiter sunt serui,licet differant quo ad actus.† Et modo etiam super seruos est æquale dominium , quãuis olim fuit super seruos aliquod dominium plenum,aliquod semiplenum,& aliquod nudum,vt C.de nudo.iure Quiritum tollendo.l.vnica.

DE INGENVIS.

TITVLVS. IIII.

Continuatur sic: Suprà de iure personarũ.§.in seruorum, posita est diuisio liberorũ.Nunc autem prosequitur textus,membra illius diuisionis.Et primò de ingenuis , qui sunt digniores libertinis.

§.Ingenuus est is.

3 *Ingenuus quis.*
2 *Ingenuitas,est libertas , habita ex natiuitate, constante matrimonio*

Ingenuus

3 *Ingenuus, quot & quibus modis fiat.*
4 *Parentũ calamitas, nõ nocet existenti in utero & nu. 7. limi. 12. & 13.*
5 *Quæstio de puncto.*
6 *Partus sequitur ventrem. Et quid ita, disting. nu. 8. 9.*
7 *Murilegu li, qui Item & murices.*
8 *Priuilegia quænam consequantur filios ex parte patrum.*

1 Summatur sic: † Qui liber natus est, ingenuus est: hoc dicit. Et intellectus textus est iste: quod ingenuus est ille, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis, siue ex duobus libertinis, siue ex altero libertino, & altero ingenuo, constante matrimonio. Qui ẽt ex libera matre & patre seruo nascitur, nihilominus est ingenuus. Et si ancilla existens tempore partus, & libera tempore cõceptus pariat, & ecõtra, nascitur ingenuus, quia calamitas matris
2 nõ debet nocere illi, qui est in vtero. ¶ Notandũ primo † quòd ingenuitas est libertas, quæ habetur ex natiuitate, constante matrimonio, quia extra matrimonium nati nõ sunt ingenui, vt ff. de sta. homi. l. sicut legitimi. sed libertinitas est libertas, quæ acquiritur post
3 natiuitatẽ & seruitutem. ¶ Notandũ † secundò, quòd præter modũ positum in text. etiã fit aliquis ingenuus per sententiã, vt ff. de sta. homi. l. ingenuũ. Et secundo per restitutionẽ natalium, vt ff. de
4 nata. restituen. l. i. Tertiò † si alicui in vtero existenti detur libertas, ille est ingenuus: quãuis vterque parens sit in seruitute. quia in illo casu non inspicitur conditio generantiũ, vt C. de fideicõmissa. liber. l. cũ inter veteres. Ex quo infert Bald. in eadẽ l. si ponantur represaliæ vel banna ad omnes homines, qui sunt in ciuitate, non
5 grauantur illi, qui sunt in vtero. ¶ Notandum tertiò, † quòd si ego habeã seruũ, similiter Ioannes habeat etiã seruũ, & ego dico seruo meo, vade ad ecclesiã, & si obuiaueris seruo, do tibi libertatem, & Ioannes dicat eodẽ modo seruo suo, si obuiaueris libero, & concurrãt isti serui, seruus meus erit liber, & non seruus Ioannis, vt vult Bar. in l. Aretusa. ff. de statu homi. quia seruitus præcedit libertatẽ. Et simile habetur in gl. xxxij. q. c. i. cũ renũtiatur. Et quæstiones huiusmodi, vocãtur quæstiones de puncto. ¶ Notandum quar
6 tò, † ꝙ partus sequitur ventrẽ, vt hic, & suprà dictũ est de iure personarum § serui, secundò in primo notabili. Et ratio est quia mater est certa, vt ff. de in ius voc. l. quia mater, vel quia fœtus capit fomentũ suũ à matre, & ei vnitur, sicut arbor fundo. ff. de acquiren. rerum domi. l. adeò. Vel fortè melius, quia libertas est fauorabilis.
7 ff. de reg. iur. l. & libertas. ¶ Notandũ † quintò, ꝙ calamitas parentũ non debet nocere filiis, quia filius non portat iniquitatẽ patris, vt

8 l.q.IIII.c.crimen.¶Opponitur † contra prædicta primò sic, & videtur quòd partus nō semper sequitur ventrem.per l.filiam.ff.de senato.& per l.assumptio.§.filius.ff.ad municipa.Solutio. Partus sequitur ventrem,quo ad conditionem,sed sequitur patrem,quo ad honores,& patriam,de quibus loquuntur leges in oppositū alleg.
9 ¶Sed contra † replicatur, per l.qui cum patre. C. de murilegulis. lib.xii.Vbi dicitur,quòd partus in conditione murileguli sequitur patrem.Solutio. Qualitas murileguli nō est cōditionis, sed offi-
10 cij,& ideò partus sequitur patrem.Sunt enim † murileguli colligētes murices,de quibus Horatius inquit in secundo Epistolarū,fermè in calce:Argentum,vestes,Getulo murice tinctas.Sunt qui nō habeant.Murices sunt vermes,quorum sanguine tingebatur vestis
11 imperialis.Ex isto † patet vnū, quod est singulariter notandū, ꝙ priuilegia mechanicorum seu officiariorū in ciuitatibus cōsequūtur filios ex parte patrū.Sed adhuc replicatur per l.fi.C.de ser.fug. vbi dicitur.ꝙ quo ad seruitutem filius sequitur patrem. Solutio. Illa lex loquitur de quodam cuius cōditionē etiā sequebatur vxor, Ergo ex consequenti & indirectè partus ibi sequitur patrem.¶Op
12 ponitur † secundò,& videtur, quòd calamitas parētū nocet filiis, per l.2.C.de libert & eorum liber.Solutio.Calamitas non nocet filiis antè natis,sed illis qui pòst nascuntur.Et calamitas quæ est cōtinua,nocet, vt suprà, de iure personarum.§. serui,secundo. Secus autem,si sit interrupta, vt infrà eodem.§ proximo. Illa autē lex in oppositū allegata.loquitur de pòst natis.Sed replicatur, per l.emācipatū.ff.de interdict.& relegat.quia ibi calamitas non nocet, etiā posteà natis. Solutio. Verum est, quia illi filij non nascebantur in potestate patris, sed aui.Et ideò calamitas patris, eos non affecit. Sed adhuc replicatur de l.quisquis.C ad leg.Iuliam maiesta.Solu-
13 tio.† Regulare est illud dictum, scilicet quòd calamitas parentū non nocet filiis,sed patitur exceptionem in crimine læsæ Maiestatis. Et in illo casu loquitur l.quisquis.allega.in oppositum.

§ Ex his,illud quæsitum est.

1 *Natus ex ancilla manumissa, & iterum facta ancilla ante partum, est ingenuus.*
2 *Natalia.*
3 *Parentum testimonium,in quibus admittatur.*
4 *Manumißio,non obstat ingenuitati.& nu.5.6.*

1 Iste.§.habet duo dicta.& sūmatur sic:Natus † ex ancilla manumissa,& iterum ancilla facta ante partū,est ingenuus, quia sufficit illi,qui est in vtero,aliquo tempore medio inter conceptū & partum

tum liberã matrẽ habuiſſe: hoc dicit primò. Et qui ingenuus natus eſt, nõ nocet ei in ſeruitute fuiſſe, & manumiſſum eſſe, quia ſæpe conſtitutũ eſt natalibus manumiſsionẽ nõ officere. hoc dicit ſecundò, & ex iſto patet intellectus textus. ¶ Notandum † primò, ꝙ
2 per natalia intelligitur natiuitas, quæ de iure naturali eſt libera, vt ſuprà de iure naturali, gentiũ & ciuili. § ius aũt gentium. Vel natalia dicuntur ſcripturæ, cum annis domini præconizatæ Nãm olim quando naſcebatur ingenuus, fiebat proclama ꝙ talis eſſet natus ingenuus, & ſi nemo contradixit, ſcribebatur in libro natalium, & per illum librum probabantur natalia, vt C. de teſtibus. l. ſi dicatur. Probabantur etiã per inſpectionem corporum ff. de mino. l. ſi minor. vel ẽt per teſtes, vt C. de probatio. l. cum ætate. Et † admitte-
3 bantur ad huiuſmodi teſtimonium ẽt parentes, vt C. de probatio. l. ẽt matres illorum. quia teſtimonium facit pręſumptionem iuris. Et ita admittuntur in matrimonio. in c. ſuper eo. ſecundo. extrà de teſti. Niſi ſit magna differentia inter ſponſum & ſponſam in nobilitate, diuitiis, vel potentia. In aliis autẽ caſibus, non valet teſtimoniũ parentum, vt C. de teſti. l. parentes. Et hoc ẽt modo põt intelligi natale alicuius ſancti, quãdo moritur, quia tunc naſcitur in alia vita ſemper victurus, qũo dicitur, natale ſancti Nicolai, aut alterius ſancti. Et per hoc intelligitur gl. circa verbũ, natalibus. ¶ No-
4 tandum † ſecundò, ꝙ dicitur in textu, quòd manumiſsio nõ obeſt ingenuitati. Et ideo non valet argumentum, iſte eſt manumiſſus, ergo non eſt ingenuus. Sic ẽt per contrarium non valet argumentum, iſte confecit inſtrumentũ, ergo eſt Notarius, vt vult Bart. in l. Herennius. C. de decurio. li. 10. Nec valet, iſte petit abſolutionem ab excommunicatione, ergo eſt excõmunicatus, vt vult Inno. in c. cũ dilectus. extrà de ordine cogni. Bernar. tamẽ in c. venerabilem. ſuper verbo poſtulauerunt, extrà de electio. dicit contrariũ. Quarum opinionum diuerſitas ſic põt cõcordari, quia vel petitur abſolutio ab excõmunicatione ſimpliciter, & hoc modo procedit opi. Bernar. vel ad cautelam tantũ in hac vel ſimili forma, ſi ſum excõmunicatus, peto abſolutionem, & ſic procedit opinio Inno. vt probatur per Ioan. And. in c. per tuas, extrà de ſenten. excõmuni. & per Ant. de Butrio. tit. in c. ſacro. De iſto etiam loquitur Bar. ff. de excep-
5 tio. l. non vtique. ¶ Opponitur † contra prædicta primò ſic & videtur, quòd ingenuo nocet in ſeruitute fuiſſe, & manumiſſum eſſe, per l. ſecundã. ff. ſi quis libertus inge. eſſe dicatur. Vbi dicitur, quòd ſi manumiſſus per quinquennium non declaret ſuam ingenuitatem, non eſt cenſendus ingenuus. Solutio. Illa lex corrigitur hic, & C. vbi cauſa ſtatus agi debeat. leg. final. ¶ Opponitur ſecundò

6 cundò † Quia ille, qui seipsum vendidit ad participandum pretium, vt dictum est supra, de iure personarum. §. serui. secundo. nō fit ingenuus, quāuis manumittatur, vt ff. de statu hominum l. homo liber. ergo nocet in seruitute fuisse. Solutio. Textus iste loquitur quando quis inuoluntariè & de facto sustinet seruitutem. Ille autem, qui se vendidit voluntariè, factus est seruus, in odium seruitutis statutum est, vt talis per manumissionem non efficiatur ingenuus, ex quo vendidit rem inæstimabilem.

DE LIBERTINIS.

TITVLVS. V.

1 *Diuisio huius tituli, in tres partes.*
2 *Natiuitas, est duplex.*
3 *Libertini, vnde libertatem nanciscantur.*

Ontinuatur sic: † Dictum est suprà de primo mēbro diuisionis liberorum, scilicet de ingenuis, qui habent libertatem natiuā, id est, ex beneficio natiuitatis. Hic consequenter dicēdum est de libertinis, qui habent libertatem datiuam, id est, quæ post seruitutem per manumissionē data est. Et diuiditur præsens titulus in tres partes. In prima declaratur, qui dicuntur libertini. In secunda ibi, multis, declaratur, qualiter fiunt libertini. Et in tertio ibi, libertinorū, poni-
2 tur differentia inter libertinos. ¶Sed opponitur † cōtra ista, quæ dicta sunt circa rubricam per notata Bar. in l. si vt proponis. C. de municipibus. libr. x. vbi dicit, ꝙ libertini habent libertatem natiuam. Solutio. Duplex est natiuitas, scilicet naturalis & ciuilis. Libertini
3 non † habent libertatē natiuam à natiuitate naturali, vt dicitur hic. Sed bene à natiuitate ciuili, quia manumittens ciuiliter generat libertinū, eo quod cum seruus fuit, erat ciuiliter mortuus, & hoc modo intelligitur dictum Bart. in l. allegata in oppositum.

§. Libertini sunt, qui ex iusta seruitute.

1 *Lbertini, qui.*
2 *Seruitus, & manumissio vnde ortum habuerint.*
3 *Ius gentium tria hominum genera introduxit. limi. nu. 9. 10.*
4 *Seruitus iusta, quid ita dicta.*
5 *Filius manumissi, est ingenuus.*
6 *Dominium alicuius rei, infert etiam potestatem.*
7 *Liberto an conueniat datio libertatis. Et quomodo illa datio accipiatur. nume. 8.*

1 Sūmatur sic: Libertini † sunt, q ex iusta seruitute manumissi sunt, Manu-

2 Manumiſsio † aũt eſt datio libertatis.& iſtæ res ſcilicet ſeruitus & manumiſsio, habent ortum à iure gentiũ, quia iure naturali oẽs naſcebantur liberi, quo ẽt iure, ſcilicet naturali, tãtum vnum erat
3 genus hominum. † Sed iure gentium tria genera hominum eſſe cœperunt, ſcilicet ingenui, ſerui, & libertini. hoc dicit, ex quo ẽt
4 patet intellectus textus. ¶ † Notandũ primò circa verbũ, iuſta, ꝙ ſeruitus põt dici iuſta, id eſt vera, vt infrà tit. proxi §. ſemel. vel iuſta, id eſt, iuſtè meruerunt liberari à ſeruitute. Vel iuſta, id eſt, de
5 iure gentiũ. vt. ff. de iuſt. & iure. l. manumiſsiones. ¶ † Notandũ ſecundò ꝙ filius manumiſsi, eſt ingenuus, & habet libertatẽ natiuã
6 à natiuitate naturali, vt ſupra tit. proxi §. 1. ¶ † Notandũ tertiò, ꝙ quandiu aliquid manet ſub alicuius dominio, tandiu ẽt manet in eius poteſtate. Vnde, ſi vendidi tibi rẽ aliquã cum tali pacto vt maneat apud te, & tu illã rem alteri locaueris, non feciſti contra pactum, quia manet in tua poteſtate, vt in l. non ſolet. ff. locati. ¶ Op-
7 ponitur primò ſic, & videtur, † quod liberto non cõuenit datio libertatis, quia ſi ſic, daretur à manumittente. Aut ergo daret libertatẽ, quã non habet, quod eſt inconueniens, aut quã habet, & cum nõ habeat niſi vnã, nullam retineret, & ſic ipſe nõ eſſet liber, quod
8 ẽt non eſt dicendum. Solutio. Datio † libertatis exponitur, id eſt, detectio libertatis, ſecundum gl. quod ſic debet intelligi, quia per ſeruitutem tecta fuit ſeu impedita libertas, & illa p manumiſsionẽ detegitur, vt ff. de acqui. rer. domi. l. adeo. §. cũ quis. in fine Simile eſt infrà, de actio § ſic itaque. Poteſt ẽr dici ꝙ datio libertatis, eſt remiſsio ſeruitutis. Nam remittere: eſt dare. Nec eſt omnino inconueniens, quòd aliquis dat, quod nõ habet, vt patet de Sole, qui dat calorẽ, quem non habet. Simile eſt infrà, qui. alie. nõ licet. §. 1. de alienante pignus. & ff. de vſufruct. l. quod noſtrũ. ¶ Opponi
9 tur † ſecundò, & videtur, quòd ſunt quatuor genera hominũ, & non ſolũ tria, quia prius fuit vnũ, & poſteà cœperunt eſſe tria, vt dicitur in textu, ſed vnũ, & tria faciũt quatuor. Solutio. Vnũ diſtinctũ à tribus, & tria faciunt quatuor, ſed hic vnũ coincidit cũ trib.
• Sicut in ſimili, Aliquis habet tres filios, & incipit habere quartũ, non valet, iſte habuit tres filios, & nunc habet quatuor, ſed tres & quatuor ſunt ſeptẽ: ergo habet ſeptẽ filios. Et ita ſoluitur quæſtio quã mouet Bar. circa l. 1. ff. queẽadmodũ ſeruitus amitta. an ſcilicet ille, qui accõmodauit alicui duos equos, & poſteà dicat: ego diſponam tibi tres equos, debeat adhuc vnum equum addere, vel tres, & ſic quinque accõmodare, quia ſatis eſt ſecundum eundẽ Bar. ꝙ
10 vnũ addat. ¶ Sed † replicatur de c. duo. 12. quæſt. Vbi dicitur, ꝙ ſolùm duo ſunt genera hominum, & in c. recurrat. 32. quæſtio. 4. vbi dici-

vbi dicitur, quòd sunt quatuor genera hominũ. Solutio. In c. duo. distinguuntur homines respectu Dei, qualiter scilicet Deo seruiãt. quia sunt duo genera hominũ: quia quidam sunt clerici & quidam laici. Sed hic ponuntur genera hominũ inquantum distinguuntur respectu hominum, in quorum potestate esse vel non esse possunt. sed in c. recurrat. ponuntur genera hominũ, hoc est, modi veniendi ad fidem catholicam, vel generandi homines in fide.

§. Multis autem.

1 *Manumissio interdum fiebat in ecclesia. Et qui possint actus fieri in ecclesia, num. 2.*
3 *Manumissio, vindicta dicta. & id vnde.*
4 *Testes quinque, quando necessarij in manumissione.*
5 *Manumissio poterat fieri per codicillos.*
6 *Manumissionis constitutiones & veteres, & nouæ vbi habeantur.*
7 *Manumissio fiebat in transitu etiam Prætoris, contra voluntatẽ manumissi. limi. nu. 8.*
9 *Iurisdictio est duplex.*

In hoc §. declaratur, quibus modis fit manumissio. Et summmatur sic. Manumissio potest fieri multis modis. Et ĩtellectus tex. est iste, quòd manumissio fit ex sacris constitutionibus, in sacrosanctis ecclesiis, aut vindicta, aut inter amicos, vel per epistolam, vel etiam per testamẽtum, aut aliam vltimã voluntatem. Et aliis constitutionibus veteribus & nouis etiã fit manumissio in transitu prætoris, præsulis, vel proconsulis in balneũ, vel in theatrum. ¶ Notandum
1 †primò, ꝙ manumissio fiebat interdũ in ecclesia in conspectu populi, præsente antistite, & interueniẽte aliqua scriptura vice actorum, vt C. de his qui in ecclesia manumittuntur. l. 1. & 2. Ex quo pa-
2 tet. † ꝙ actus pietatis etiã iudiciales in ecclesia fieri possunt, secus de aliis actibus iudicialibus, qui in ecclesia fieri nõ debent, vt in c. decet. de immunit. ecclesiar. lib. 6. Et processus in ecclesia habitus ipso iure est nullus, vt in c. 1. eod. tit. in antiquis. ¶ Notandũ secũdò,
3 quòd † manumissio vindicta dicebatur, eò ꝙ quidam nomine Vindex, seruus Vitelliorũ, illo modo fuit manumissus, vt ff. de orig. iu. l. ij. §. initiũ. Vel quia virga iudicis dicebatur vindicta, per quã tangebat manumittendũ, & dicebat: Aio te liberũ more Quiritum, & tangebat eum trina vice, & sic fiebat liber, vt C. si aduersus liberta.
4 l. ij. ¶ Notãdũ tertiò, † ꝙ qñ manumissio fiebat inter amicos & aliis sequentibus modis, necessarij erant quinque testes, vt C. de lati. liberta. toll. l. 1. & l. sancimus. §. si quis. ¶ Notãdũ † quartò, quòd manumissio nõ solum fiebat per testamentũ solenne, sed etiam per co

dicillos,& per testamentum minus solenne, quod valet inter patrē & filios,vt C.de testamē.l.hac consultissima.§. ex imperfecto. Et ideò dicitur in textu,aut per testamētū,aut aliā quamlibet vltimam voluntatem.

6 ¶ Notandum † quintò, quòd veteres istæ constitutiones,de quib.loquitur tex.habentur C.quib. ex causis serui pro præmio liber.accipiunt.per totum.Sed nouę cōstitutiones habentur C.cōmunia de manumissio.l.fi.& in Authen. de monachis §.2.colla.1.

7 ¶Notandum sextò,†quòd manumissio etiam fiebat in trāsitu prætoris contra voluntatem manumissi, vt ff.de manu.testa.l.fi.Sed hoc nō habet locum in emancipatione filiorū.vt in Authen.quib.mod.naturā efficiuntur sui.§.generaliter.coll.vj.

8 ¶Opponitur contra†prædicta,& videtur, quòd manumissio nō fiat cōtra voluntatem manumissi, quia iurisdictio non fertur in inuitū.

9 Solutio.Duplex†est iurisdictio,scilicet voluntaria & contentiosa, quæ sic differunt,quia voluntaria potest fieri in quocūq; loco honesto,& quocūque tēpore:sed contentiosa non potest fieri tempore feriato,nec in quocunque loco, quia solùm in loco iudicij, vt C.de dilatio. l.à procedēte. Per hoc dicēdū est, licet manumissio sit iurisdictionis voluntariæ: conuenit tamen in hoc cum iurisdictione contentiosa,quæ fertur in inuitum,vt ff.de verb.oblig.l.Inter stipulantem.§.1.& C.de dila.l.à procedente.

§. Libertinorum.

1 *Libertini,triplices olim:& quid hodie.*
2 *Seruorum triplex status.*
3 *Deditītij quo pacto olim fierent.*
4 *Latini quomodo fierent olim.& nu.8.fusissimè.*
5 *Manumissionis varij effectus.*
6 *Aureus,quid.*
7 *Manumissio non impeditur propter ætatem manumissi, aut manumissoris,aut propter modum manumissionis.*
9 *Libertus an possit patronum vocare in ius,sine venia.*
10 *Existens in vtero,an habeatur pro nato.*

In hoc §.declarantur differentiæ libertinorum,& summatur sic:

1 †Triplices olim fuerunt libertini,scilicet Romani,Latini,& deditītij,hodie verò solùm sunt libertini Romani:hoc dicit.Intellectus verò textus est iste,quòd status libertinorū erat triplex:Nam quidā erant vt ciues Romani quidā Latini,ex l.Iulia Norbana.& quidā deditītij ex lege Aelia Sētia.Sed Iustinianus per duas cōstitutiones Latinos & deditītios expulit,& voluit omnes esse libertinos Romanos.Et ī manumissione nō obstat ętas manumissi, vel dñi manu

manumissoris, vel modus manumissionis. Additi sunt etiã adhuc multi alij modi quibus seruis possit cum Romana ciuitate liberta-
2 tis beneficiũ pręstari. ¶Notandum † primò, quòd sicut triplex erat status libertinorũ, ita etiam & seruorũ, vt C. de nu. iure Quiri. tol-
3 len. l. vnica. ¶Notandum † secũdo, quòd dedititij fiebãt hoc modo, quando Romani manu bellica in deditionẽ acceperãt aliquã ciui tatem, ne ciuitas desolaretur. & ciues interficerẽtur, vtebantur eis Romani tanquã seruis, toto tempore vitæ, sed in morte efficiebã-tur liberi, vt dicit Bal. C. de dedititia liber. toll. l. vnica. & hoc pro
4 fuit eis, quia bona vt peculiũ, à domino nõ occupabantur. Sed † Latini fiebãt hoc modo, quia capta ciuitate aliqua à Romanis, mittębantur homines illius ciuitatis ad alia loca, & fuerũt liberi in tota vita. sed in morte erant serui, nec poterant facerę testamẽtũ, vt C.
5 de latin. liber. toll. l. cùm dedititij. ¶Notandũ † tertiò, quòd licet dicatur in textu, quòd manumissus habet eandẽ libertatem quã manumissor, manumissio tamen habet multos effectus qui non attribuuntur manumissori ingenuo, quidam consistunt in faciẽdo, eo quòd manumissus tenetur patrono suo exhibere reuerentiã, & in necessitate subuentionem. Quidam etiã effectus cõsistunt in nõ faciendo: Nam manumissus nõ põt patronum suum sine venia in ius vocare, vt ff. de in ius vocãdo. l. penult. Sicut nec filius patrem
6 cod. tit. l. venia. ꝙ si fecerit, punitur in quinquaginta aureis. † Et est aureus solidus, vt infra de pœn. temerè litigantium. §. fi. Reuocatur etiam manumissus per ingratitudinem ad pristinam seruitutem, C. de liber. & eorum liber. l. si manumissiones. ¶Notandum
7 † quartò, quod manumissio non impeditur propter ætatem manumissi, quia potest manumitti existens in vtero, quia habetur ꝓ iã nato, vt ff. de statu homi. l. qui in vtero. Nec impeditur etiam propter manumissoris ætatem, si sit legitima, de qua infrà titulo proximo. §. eadem. nec impeditur propter modum manumissionis, vt
8 hic in textu. ¶Notandũ finaliter † circa §. fina. in quo dicitur, multis modis additis, ꝙ nouẽ modi adduntur: primus est, quãdo dominus seruum suũ ægrotantẽ de domo eiecit, vt notatur in c. vlt. extrà de infantibus & langui. Secundus est, quãdo vendit ancillã, ne prostituatur, & postea prostituitur, vel emens vendẽs reassumit eam, & prostituit. Vocatur autẽ prostituta meretrix & ꝓstitutio meretricatio. Tertius modus est, quãdo serui pileati præcedũt funus dñi defũcti. Quartus modus est, qñ dñs in iudicio dixit velle seruũ suũ ẽe Latinũ. Quintus est quãdo libertas data est sub cõditione, & hæres ante cõditionẽ manumittit seruum. Sextus est si seruus in iudicio superatus fuerit à domino, &

oblatum est pro eo pretium,& dominus posteà recepit. Septimus est,quando dominus tradit ancillã suam nuptui scienter libero homini. Octauus est, si dominus in iudicio seruum suũ nominauerit filium. Nonus modus,si dominus corã testibus reddiderit seruo instrumenta seruituris. Et de istis modis habetur C.de lati. liber.toll. l.1. Addũtur etiã prædictis alij,scilicet quãdo seruus vindicat mortem domini,vel accusat falsos monetarios,vel raptores virginum, vel sanctimonialiũ, aut fugientes à militia, vt C.ex quibus causis serui libert.pro præmio accipere meruerunt. per totũ. Fit etiã seruus liber,si dominus permittat eum scienter fieri clericũ, vt C.de episc.& cle.l.si quis seruus. vel si triennio probatus fiat Monachus,
9 vt de epis.& cleri.l.verum.¶ Opponitur primò sic,& videtur, † quod libertus sine venia potest patronum suũ in ius vocare, in Authen. vt liberti de cætero aut.nõ careãt.annu.§.1.coll.vj.vbi hoc dicitur. Solutio. In illo §. patronus.remisit liberto ius patronatus, & ideò sine venia vocat eum in ius,sic etiã possunt manumissi tribus modis tactis in vltimo notabili,scilicet primò, secundo, & sexto, manumissorem in ius vocare,quia iure patronatus priuatus est.¶ Op
10 ponitur secundò,†& videtur quòd existens in vtero,non habetur pro nato,quia si sic,sequeretur,quod si esset statutum vel ordinatũ,quod capiens lupum,haberet duos albos,& aliquis caperet lupum, quæ in ventre haberet quatuor lupos,reciperet decem albos,quod non videtur esse iuris. Solutio. Existens in vtero, habetur pro nato, si sit homo,& ad suum commodum,sed non ad commodũ alienum, & est singulare in hoc casu propter fauorem libertatis.

QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON LICET.

TITVLVS. VI.

Ontinuatur sic: Dictum est prius de manumissione, & de modis quibus fit manumissio. Cõsequenter dicendum est,qui manumittere possunt,vel non,& ex quibus causis. Diuiditur aũt præsens titulus in tres partes. In prima declaratur, quomodo manumissio in fraudem facta non procedit. In secunda ibi:in fraudem,declaratur,qui in fraudem manumittunt. In tertia ibi:eadem, declaratur,in qua ætate quis posit manumittere.

§.Non tamen cuicunque.

1 *Manumittens in fraudem creditorum,nihil agit.vide & limit.n u.2.*
3 *Facta contra legem,an & quomodo habeantur pro infectis.*

4 *Testator*

4 *Testator non existens soluendo, an possit in praeiudiciũ creditorũ, vnũ solũ seruũ instituere haeredẽ. Et quid si plures instituat. & nu. 8.*
5 *Paupertas prodest. limit. nu. 9. Et num aliquando noceat. 10.*
6 *Testator instituens seruum haeredem simpliciter, num praesumatur cũ velle liberum.*
7 *Manumittens in fraudem creditorũ, an possit libertatem reuocare.*

1 Summatur sic: † Manumittens in fraudem creditorum, nihil agit. Dominus tamen, qui soluendo nõ est, potest in testamento seruũ suum hæredẽ instituere, cum libertate, sine cuius scilicet libertatis datione, tamẽ seruus fit liber, & hoc etiã verum est in domino, qui soluendo est. hoc dicit. Sed intellectus textus est iste, ꝙ manumittens in fraudẽ, nihil agit. quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. Potest tamen dominus seruum cum libertate in testamento hæredem instituere, & erit hæres solus & necessarius, si nemo alius ex eo testamento hæres extiterit: aut quia nemo hęres scriptus sit: vel quia is, qui scriptus est ex aliqua cã non existit hęres. Et hoc ideo prouisum est lege præscripta Aelia Sentia, vt egentes homines habeant saltem seruum suũ hęredem, vt satisfaciat creditoribus, vel suo nomine res hæreditariæ vendãtur, ne defunctus iniuria afficiatur. Et idem est, si nõ exprimatur datio libertatis, quod etiam in domino, qui soluẽdo est obtinet, quia nõ est verisimile, vt quis vellet eum manere seruũ, quem sibi elegit hæredẽ, & sic neminem sibi esse hæredem.
2 ¶ Notandũ primò, † ꝙ manumittens in fraudẽ creditorum, nihil agit, quo ad pręiudiciũ creditorũ, vt hic, & ff. qui, & ex quibus causis manumissi. libe. nõ fiunt. l. si mortis. Sed bene agit aliquid, quo ad præiudiciũ suũ, qui non potest ipse libertatẽ reuocare, vt C. de seruo pigno. da. manumisso. l. si creditoribus. Ex quo patet, qđ faciẽs cõtra legẽ, vel statuta in præiudiciũ alicuius, licet illi non præiudicet, sibiipsi tamẽ nocet, & sic intelligitur l. nõ dubiũ. C.
3 de legi. & constit. prin. vbi dicitur quòd quę contra ius fiũt, habentur pro infectis, si tamen sit aliqua pœna indicta sic excedẽtibus, faciens contra legẽ, & nihil propter hoc agens, incurrit nihilominus pœnam, vt clarè habetur in glo. in l. 2. C. de epis. audientia. Et notat Bart. in l. si quis legatum ff. ad legem falci. ¶ Notandum secundò,
4 quod † testator non existens soluendo, in fraudem creditorum seu pręiudicium, solùm vnum seruum instituere potest hęredem, vt ff. de hæredi. insti. l. qui soluendo, Et si plures de facto instituat, ille erit hęres, qui primò nominatus est nisi secũdus minoris sit pretij, vt ff. qui & ex quibus causis manumis. liber. non fiunt. l. si quis habeat, Et si nõ appareat, quis primò nominatus sit, & ęquales sint pre

tij,non valet institutio,vt ff.de hæred.inst.l.qui soluendo,secunda.
5 ¶ Notandũ tertiò,quòd † paupertas prodest.vt hic,& ff.de transa. l.cum hi.Sed dicit Dynus.l.si quis ad declinandũ.C.de episc.& cle. à tale prodesse libera nos Dñe.¶ Notādũ quartò,quòd interest de functi,vt satisfiat creditorib. suis,vt ff.de interrog. actio. l.& quia. Nec defuncti debent affici iniuria,vt ff.de actio.& obl.l.ex iudicio rum,quod facit contra illos, qui funera defunctorũ arrestant, vt
6 sepulturā impediant. ¶ Notandũ † quintò & finaliter,ibi Idē iuris,quòd si dominus instituens seruũ suum hæredem,expresse dicat,non volo eũ esse liberũ,tunc nō fit liber.Sed iste textus intelligitur,qñ hoc tacet,& nullā conditionē addit,quia tunc præsumitur dominũ velle eũ esse liberum,quia qui vult consequens, præsumitur velle antecedens,vt ff.de iurisdiction.omn.iud.l.secunda.
7 ¶ Opponitur † primò contra prædicta,& videtur,quòd manumittens in fraudē creditorũ, potest reuocare libertatem,per l.si quis sciens.ff.de contrahen.empt.Solutio. Lex illa loquitur in alienatione aliarũ rerũ à libertate facta in fraudē creditorũ.Hic aũt loquitur textus de libertate,quæ est multum fauorabilis.Et ideò se-
8 cus in illa,& in aliis rebus.¶ Opponitur † secundò,& videtur, ꝙ dñs pōt plures seruos hæredes instituere in præiudiciũ creditorũ per l si pignori.ff.de hæred.instituen.Solutio.Illa l.loquitur,qñ dominus primò instituit seruum pignori datũ hæredē,& tunc potuit secundum seruum hæredem instituere, quia primus seruus impignoratus alij domino,non potuit consequi libertatē, nisi domino pignoris prius esset satisfactũ, & ita lex illa loquitur in alio casu.
9 ¶ Opponitur † tertiò,& videtur ꝙ paupertas nō prodest,per l.spadonē.ff.de excusa. tuto.Solutio.Paupertas interdũ prodest, & interdũ nocet.Prodest aũt primò,in fauorē manumissionis, vt hic. Prodest secundò,vt valeat legatũ in certis personis,vt C. de episc. & cleri.l.id quod pauperibus.Prodest tertiò, in legato annuo, qđ priuilegiatur ad modum alimentorũ, si sit legatum pauperi, non aũt sic,si diuiti,vt ff.de transact.l.cũ hi.Prodest quarto, in mulcta & pœna extraordinaria,vt in collectis,in quibus pauper non tantũ soluit,aut soluere tenetur,sicut dites:vt ff. de offic. præto. l.illicitas.¶Sed † nocet in pœnis corporalibus,quia qui nō habet in ære,
10 luit in corpore,vt ff.de iurisdictio.omniũ iudic l.si quis id. Nocet ēt secundò in promotione ad tutelā,vt in l.spadonē ff.de excusat. tutó.Nocet ēt tertiò in honoribus,quia pauperes non promouētur ad decurionatum seu ad magistratum,sicut etiam diuites,vt l. ad subeundū.C.de decurio lib.10.Nocet etiam quartò in fide,vt in Authentic.de testi.§.1. colla.6.Nisi fides pauperis sit probata moribus

ribus, vt ff. de excusa. tuto. l. scire oportet. Vbi dicitur, quòd boni mores plus valent quàm diuitiæ. ¶ Opponitur quartò & finaliter, & videtur quòd ista datio libertatis, de qua loquitur textus, circa §. idē iuris, nō sit noua rōne introducta, quia infrà de hæredi. insti. circa finem, ista constitutio dicitur antiqua. Solutio. Ista constitutio dicitur noua fuisse illo tempore, quando ordinabatur respectu prioris temporis, quo talis libertas non dabatur.

§. In fraudem autem.

1 *Manumittere, vel res suas alienare in fraudem, quando quis dicat.*
2 *Bona sua an quis præsumatur scire.*
3 *Libertatem semel datam, an possit impedire rerum euentus.*
4 *Manumissio, est duplex.*
5 *Consilium, an faciat quem teneri.*

Summatur sic: Manumittens ex intentione, dū non est soluendo, vel desiturus est soluendo esse, in fraudē dicitur manumittere. Sed intellectus textus est iste, ꝙ ille videtur manumittere in fraudem creditorū, qui manumittit tpe, quo non est soluendo, vel desiturus est esse soluendo. Non tamen impeditur libertas solo euentu non solutionis. i. qua bona non sufficiunt creditori, sed requiritur etiā consilium. i. intentio fraudandi creditores. Et respondet tex. tacitæ quæstioni, qua posset quis quærere, qūo & qualiter euentus possit esse sine consilio. i. intentione, dicens, quòd hoc ideò est, quia sæpe de suis facultatib. amplius, quàm in his est, sperant homines. ¶ No
1 tandum † circa istum textum, ꝙ ille dicitur in fraudem manumittere vel res suas alienare, qui scit se habere creditores. & bona sua non sufficere ad satisfaciendum eis, vt ff. qui in fraudem credito.
2 l. oēs. §. Lucius. ¶ Opponitur † contra prædicta primò sic: & videtur, ꝙ homines non plus sperant de suis facultatibus, quàm in eis est, quia quilibet præsumitur scire bona sua, vt C. de resci. vend. l. quisquis. Solutio. Dynus vult, quòd istud dictū intelligitur de hominibus non multū diligentib. Sed Salicetus dicit, quòd intelligit de bonis mobilib. Sed verius dicendū est, ꝙ homines ignorāt suas facultates sæpe in vltima voluntate, instante irrecusabili necessitate mortis propter turbationes, vt in l. hac cōsultissima. §. cū humana fragilitas. C. qui testamentū facere possunt. In aliis aūt temporibus præsumuntur homines scire suas facultates, exceptis tribus casibus. Primus est quando bona de nouo acquisiuerunt, vt C de actio. & hæred. l. qui nōdū. Secundus est qn̄ habent bona sua in longinquis partib. vt ff. q & à quib. manumissi liberi nō fiunt. l. qui in fraudē. Tertius casus, qn̄ decepti sūt vltra dimidiū iusti ꝑcij, vt

 in glo.

3 in glo.super l.quisquis.allegatū in oppositum.¶Opponitur † secundo & videtur, quòd ad impediendum libertatem sufficit solus euē-
4 tus, per l.fina. C. qui manumit. non possunt.Solutio. † Est duplex manumissio, scilicet, directa & fideicommissaria. In directa loquitur iste textus.Et requiritur euentus & cōsiliū, vt ff.qui & à quibus manumissi liberi non fiunt.l.in fraudem. Sed in fideicommissaria sufficit euentus.Et ita est in l.in oppositum allega. Cuius ratio est, quia libertas, ab hærede de facto data, facilius reuocari pôt ab ipso hærede, quàm à defuncto, vt C.de fideicōmissa.liberta.l.3. ¶ Oppo-
5 nitur † tertiò, & videtur, ꝙ consilium nihil facit, quia quis non tenetur ex cōsilio, vt ff.manda.l.2.Solutio.Nullus tenetur ex consilio alteri præstito, nisi fuerit fraudulētum.vt in regula nullus, de regu.iuris.lib.vj.Sed bene tenetur de consilio suo proprio, id est, intētione sua, inquantum aliud est agere ex disposito, aliud ex deliberatione, & sic textus loquitur hic de consilio.

§. Eadem lege.

1 *Causa iusta manumissionis.& nu.5.*
2 *Manumittens sufficit vt attigerit vltimum diem temporis, quo pôt manumittere. Et quid in testamentis, quid in vsucapione.*
3 *Consilium, quomodo hic accipiatur: quod requiritur in manumissione.*
4 *Iudicis arbitrio, quando, & in quibus stetur.*
6 *Manumittens ancillā, causa matrimonij, debet eam ducere infra sex mēses, & iuramēto ad id se obstringere. Et quid de ancilla. & n.16*
7 *Decretum à iudice, ex falsa causa datum, an teneat. nu. 17.*
8 *Masculus xiiij. annorum, testari potest: & fœmina xij. Item libertatē dare. num. 11.*
9 *Libertas, res inæstimabilis.*
10 *Postulare potest pro aliis, qui xiiij. annorum est.*
12 *Filius pôt habere patrem seruū, dupliciter: atque adeò manumittere. Et quid de patre in filium. num. 13.*
14 *Educator, & alumnus, an differant.*
15 *Procurator est duplex,*
18 *Via media, an semper, vel quando eligenda.*
19 *Doctor an quis possit fieri in xvij. anno.*

1 Summatur sic: Attingens xviij. annum, potest in testamento suo seruo dare libertatē, quāuis lege Ælia Sētia minor xx. annis hoc facere nō potuit, nisi ex iustis causis. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste: Per l. Aeliā Sētiā, non ꝑmittitur minori xx. annis manumittere seruos suos, aliter quàm si vindicta apud cōsiliū, id est, in iudicio approbata fuerit ipsius manumissi iusta causa manumissiōis.

Iustæ.

1 † Iustæ aũt causæ manumissionis sunt, manumittere patrem vel matrem,& sic de aliis positis in textu,vel si quis manumittit seruũ suũ,vt eũ habeat procuratorẽ,qui seruus debet esse 17.annorũ: vel si manumittit ancillã causa matrimonij,& tunc debet eam ducere in vxorem infra sex menses,nisi ex iusta causa impediatur. Et qñ causa manumissionis est probata,nõ retractatur manumissio,siue causa vera sit siue falsa.Sed quia existens 14.annorum potest testamentum facere,& legata relinquere,non videtur rationabile,quare non posset seruis suis libertatem dare. Et ideò dominus Iustinianus corrigit hic l.Aeliã Sentiam,eligens mediam viam,vt s.qui 17.annum impleuerit,& 18.annum attigerit, manumittere possit.
2 ¶ Notandum primò,† circa verbum minoribus,quòd sufficit manumittentem attingere vltimum diem temporis, quo põt manumittere.ff.de man.l.1.quia iste casus est fauorabilis.Simile est in testamentis.vt ff.de test.l. qua ætate.Secus est in vsucapionibus vbi computatur vsque ad vltimum momentum,vt infrà de vsucapi.in principio.quia vsucapio est odiosa & non fauorabilis,sicut est ma-
3 numissio.¶ Notandum secundò ibi,† vindicta apud consiliũ,quid intelligitur per vindictã,dictum est suprà de libertinis.§.multis.in secundo notabili.Et intelligitur apud consiliũ,id est,locum illum, in quo solet haberi deliberatio de huiusmodi negotio,& sic id qđ fit,ponitur pro loco,in quo fit,vt ff.de iusti.& iur.l.pen.§.fi.Intelligitur ẽt consilium,id est,apud eos,qui præsunt consilio,id est, causa debet iusta probari coram præsidibus consilij,id est coram iudicibus,& possunt ẽt minimi iudices,hãbẽtes iurisdictionem, in ista causa cognoscere,cum sit de iurisdictione,vt ff.de offic.proconsu. & lega.l.2.& in Auth. de defenso.ciuita.§.nulla.collatio.3. Ex quo
4 elicitur,ꝙ in dubio standum † est arbitrio iudicis, vt in l.illud ff. de manumis.vindic.Et ergo si de pœna infligenda,in iure non expressa,dubitetur,standum est arbitrio iudicis,vt ff.de iure delibe.l. 1.Si ẽt dubitetur de forma alicuius puncti mittẽdi ad cõsiliarios, stabitur arbitrio iudicis,vt notat Bar.in l.iusiurãdũ & ad pecunias
5 §.si de qualitate ff.de iureiurando.¶ Notandum † tertiò, ibi, iustæ,ꝙ hic ponuntur iustæ causæ manumissionis,quæ etiam habẽtur ff.de manumis.vindic.l.si minor.Additur alius modus ibidem in l.iusta,si s.seruus eripuit dominum à periculo mortis, vel nota
6 diffamiæ. ¶ Notandum quartò † ibi,ancilla,ꝙ qui manumittit ancillam causa matrimonij,debet eam ducere infra sex mẽses, & de hoc præstare iuramẽtũ,vt ff.de manus.vindic.l. si collactaneus, nisi iusta causa impediatur,vt hic in tex.& ff.si quis caut.l.2.Et hoc põt etiã facere spado,id est,vno testiculo priuatus, sed nõ castra-

tus,vt ff.de ma.vin.l.alūnos.Et nō pōt ancilla sic manum. alteri nu bere,sine consensu patroni,vt ff.de ri.nu.l.matrimonij.Notandum
7 † quintò ibi,semel,ꝙ ex isto pōt colligi, ꝙ decretū à iudice datū, ēt ex falsa causa,tenet,vt ff.de man.vt in l.iusta.& hoc si partes fuerint præsentes,secus si fuerint absentes.vt C.si ex fal.all.l.1.¶ Notā
8 dū † sextò ibi,quatuordecim,ꝙ ille,qui est 14.ann.pōt facere testamentum,si sit masculus:& fœmina 12.ann. vt ff.de test.l.qua ætate.
9 ¶ Notādū † septimò ibi,mediā viā,ꝙ Iustinianus eligit in his mediā viā inter ætatē, qua quis lege Aelia Sentia potuit manumit. & ætatem, qua quis potest test.facere, propter hoc,quia libertas est res inæstimabilis,vt ff.de reg.iur.l.& libertas.Et ab antiquitate nō est penitus recedendum,vt ff.de testam.l.testamenta.¶ Notandum
10 † octauò ibi,cū enim antiquitas,ꝙ ille,qui est in 18.ann.potest pro aliis postulare,id est,desiderium alterius in iudicio exponere, vel alieno desiderio contradicere.ff.de postulan.l.1.Et ideò in illa ætate potest esse doctor,vt in eadem l.dicitur,in §.initium. Non tamē. potest pro seipso postulare,vt C.de authoritate præstan.l. clarum. Et est ratio,quare pro aliis,& non pro se,quia possunt clienteli sibiipsis imputare,qui talem patronum in sua causa elegerunt,vt ff.
11 de minoribus 25.ann.l.cum mandato.¶ Notandum † finaliter extra tex.quòd etiam istud ius mutatum est in Authen . vt spōsali. largi.§.1.colla.9.vbi dicitur,quòd sicut quis 14.ann.potest testamētum facere,potest etiam libertatem dare in testamento, sed inter viuos adhuc tenetur l.Aelia Sentia,quia in hoc casu nō est correcta,& ideò obseruanda,vt C.de appella.l.præcipimus,tex.enim loquitur hic de testamento similiter in Authen.quia dicit relinquere,quòd sonat in vltima voluntate,vt ff.de tabu.exhiben.l.1.¶ Op
12 ponitur contra † prædicta primò sic,& videtur, quòd non est possibile aliquem posse manumittere patrem,vel matrem, aut filium, quia non videtur,quòd filius possit esse dominus patris sui,aut pater dominus sui filij.Solutio.Filius pōt habere patrem suū seruum dupliciter.Primò,si dominus filiū serui sui in test.suo necessarium hæredem instituat iuxta §.huius tit.& ff.de acqui. pos.cum hæredes.tūc habebit filius patrē suū seruū.Et poterit eū ante 20.ann.le. Aelia Sentia manum.Secūdò,si seruus habeat filiū ex domina sua, erit pater seruus filij quia filius est liber,sequitur enim vētrē,C.de
13 rei vē.l.partū.† E regione pōt pater filiū suū seruū habere,vt si ex ancilla sua filiū habeat.Talis.n.cū sequitur matrē, est filius & seruus,vt C.cōia de manu.l.fi.Et ex isto patet, ꝙ hic dicitur ꝙ filius potest manum.patrē,& ecōtra,& ꝙ etiā filius potest patrē suum facere doctorē,aut militem,& econtrà,vt ff.de offic.præto.l.1.& 2.

¶ Opponi

14 ¶ Opponitur † secundò,& videtur,ꝙ in textu sit superfluitas,cõtra.§.quib.in prima const.Codi.quia educator & alũnus non videtur differre.Solutio.Educator est nutritor actiuè, sed alumnus ponitur hic passiuè,pro eo , qui nutritus est , iuxta illud q̃d metricè dicitur. Hospes,zelotipus,conuiuaque,vector,alumnus, Actũ siue pati sub eodẽ nomine signãt.¶ Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ hic dicitur inconuenienter , ꝙ seruus procuratoris habendi cã debet manumitti 17.ann.quia nullus põt esse procurator.nisi 25.ann.ff.de
15 procura.l.si minor.& C.de procuratoribus. Solutio. † Duplex est procurator.vnus ad negotia,& alius ad iudicia,tunc dicitur,quòd procurator,ad iudicia,debet esse 25.ann.sed non procurator ad negotia.Valet nihilominus processus cum procuratore minore 25. annis,si pars aduersa non opposuerit exceptionem , vt dicit Ioan. And.in c.generaliter.de procuratoribus,li.6.& probat per l.ita demum.C.de procurato.Potest etiam secundò quis esse procurator ante 25.annum.in iudicio pro patre suo,vt C.de procurato.l. exigendi Differunt etiam aliter, quia procurator ad iudicia non põt substituere ante litem contestatam , nisi specialiter hoc cautũ sit, in instrumento constitutionis,per clausulam,cum potestate substituendi,vt in c.1.de procurato.lib.6.& etiam in l.neque.C.de proc. Sed procurator ad negotia,sẽper potest substituere,vt ff.mandati. l.si procuratorem. ¶ Sed tunc replicatur sic,quia seruus potest esse procurator ad negotia,ergo non oportet,quòd propter hoc manumittatur,sicut dicitur hic,& probatur ff.de procurat.l. seruum. Solutio.Seruus hic manumittitur, vt homines audacius & libentius cum eo tractent,& vt ipse fidelius agat, videns se beneficium
16 libertatis propter hoc consecutum.¶ Opponitur quartò † & videtur,ꝙ ancilla manumissa à domino, causa matrimonij , quamdiu non est matrimoniũ celebratum,põt alteri nubere,quia matrimoniũ est liberum,vt in c.gẽma,extrà de sponsa.Solutio . Quod hic dicitur,intelligitur de iure ciuili,quo iure matrimoniũ cum ancilla dicitur cõtubernium,vt infrà de nuptiis.§.1. Sed iure canonico aliud est,& põt ista ancilla manumissa,illo iure,alteri nubere,in c. 1.extrà,d̃ coniugio seruo. & sic in cã matrimoniali,& aliis ecclesia
17 sticis. ¶ Opponitur † quinto,& videtur , ꝙ factum ex falsa causa, debet retractari,per l.Paulus.ff.de verb . sign.Solutio . Falsa causa debet exponi.id est,iniusta causa.Verbi gratia: Si quis manumittat ante 20.annum aliquem,quia fuit socius suus in studio,non est iusta causa manumissionis.Et tñ si fuerit causa talis in iudicio approbata,licet non debuerit approbari,tenet manumissio,& nõ retractatur,quia nihil facilè immutandũ est ex solẽnibus, vt ff.de in integrum

integrum restitutione.l.diuus,sic suprà per oppositũ exponebatur
18 id est,vera:suprà de liberti.§.1.¶ Opponitur † sextò,& videtur,ꝙ media via non est eligenda per l. Nesennius .ff.de nego.gestis.Solutio.Media via est semper eligenda, qñ est par ratio in vtrisque extremis: sed sic non est illa l.Nesennius. Hic aũt est par rõ.vt declaratum est in vij.notabili huius.§.Et vbicunq. est eadem ratio, debet esse idẽ ius.ff.de verbo.obli.l.à Titio.& ff.ad l.Aquil.l.illud.
19 ¶ Opponitur † finaliter,& videtur,ꝙ quis non põt esse doctor in 18.anno,quia doctor habet iurisdictionem super scholares suos,vt in prooemio ff.§.pen. Sed minor 25.annis,non potest habere iurisdictionem,id,est,insufficiens est,vt ff.de mune.& hon.l.ad rempublicam.Solutio.Potest quis in 18.anno esse doctor ad legẽdum, disputandum,& etiam ad postulandum,sed non habet exercitium iurisdictionis ante 25.annum.

DE LEGE FVSIA CANINA TOLLENDA.

TIT. VII.

Continuatur sic:Dictũ est prius de manumissionib.q̃a lex Fusia impediebat manumissiones causa mortis,ideò tãquam irrationabilis fuit tollenda.quæ hic remouetur & tollitur,

§. Lege Fusia Canina.

1 *Lex Fusia Canina,ad quid sublata.*
2 *Lex Fusia vnde dicta Canina.*
3 *Inuidia est,impedire,quod alteri prodest,& tibi non nocet.Et ibid.in illud punctum quatuor regulæ per discursum nu.4.5.6.& 7.*
8 *Serui, sunt de familia.*
9 *Argumentum à contractibus ad vltimam voluntatem, an valeat Et quid econtrà.*
10 *Morientes quomodo hic accipiantur.*

1 Sũmatur sic: † Lege Fusia(vel Suffia)Canina,limitabaẽ numerus seruorũ manumittendorũ in testamento.Et quia viui habent licentiam manumit.oẽs seruos suos,irrationabile videtur, ꝙ morientes non haberent talem licentiam. Et ideò ista lex, tanquam inuida & impediens libertates,fuit tollenda & submouenda,& ex isto ẽt patet intellectus textus.¶ Notandum † primò ꝙ lex Fusia dicta est Canina,fortassis quòd à quodam, qui appellatur Canis, fuit inuenta,vel melius, Canina dicta est,quia sicut canis stans in palea,nõ põt eã habere,& alios eam habere non permittit: ita ista lex nõ ꝑmittebat moriẽtib.dare seruis suis libertatẽ,nec ipse mo-

riens

riens vt poterat seruos retinere. Et ideò cōueniēter dicitur lex Canina, vt nomen cōueniat rei, sicut infrà de dona. §. est & aliud. Et facit iste tex. cōtra iniqua statuta, quæ sunt tollēda, sicut quæ sunt cōtra libertatē ecclesiasticā. vt in c. nouerit, extrà, de sen. excō. Et notat Bar. in Auth. cassa. C. de sacrosf. ecclesiis. ¶ Notandum secundò
3 † ibi, inuidiā, ꝙ inuidia est, cùm quis laborat impedire, quod sibi non nocet, & alteri prodest, vt. C. de cadu. tollen. in principio. Et
4 circa hoc dantur quatuor regulæ. † Prima est, ꝙ possum in tuo fundo facere, quod mihi prodest. & tibi nō nocet. Exēpli gratia, si habeas fontē tibi inutilē, possum ex illo, sine nocumēto tuo, agrū meū irrigare, vt. ff. de aq. plu. ar. l. 2. Sed si tibi noceat, nō possum, vt
5 C. de seru. & aqua. l. aquam. Secūda † regula est, ꝙ tu non possis in tuo fundo, qđ tibi non prodest & mihi nocet, imò teneris de dolo,
6 vt. ff. de aq. pl. arc. l. 1. §. deniq. Tertia reg. † quod non posis in tuo fundo, quod tibi non prodest, & mihi nocet, licet prosit tertio, vt ff. de leg. præstan. l. virilis. §. si adierit hæreditatē. sed teneris de dolo, qui tñ nōn præsumitur, vt ff. de reg. iur. l. nōn videtur, nisi probe
7 tur, vt ff. de prob. l. eum qui. Quarta † regula est, ꝙ cōpelleris dare in fundo, quod tibi non nocet, & mihi prodest. Si tamē cōtractus, ex quo agatur, præcessit, vt ff. de euictio. l. in credito. ¶ Notandum
8 tertio, † super verbo familiā, ꝙ serui sunt de familia, vt ff. de verb.
9 sig. l. pronuntiatio. ¶ Notandum quartò, & † finaliter, ꝙ valet argumentū à contractib. ad vltimā voluntatē, ex quo dicitur hic, ꝙ id quod licet viuentibus, debet & morientib. licere, vt ff. de pig. actio. l. sciendū. §. non est mirum, & ff. de leg. 1. l. si seruū. §. eum qui chirographū. Et hoc est verum, si sit par ratio in contractib. & vltima voluntate. Sed si maior ratio sit in vltima voluntate, valet argumentū negatiuè, ab vltima voluntate ad contractū, & affirmatiuè à cōtractu ad vltimā voluntatē, vt C. de leg. & constitutio, prin. l. fin. Et si maior ratio sit in contractu, valet argumentū à cōtractū ad vltimā voluntatē negatiuè, & ab vltima voluntate ad contractū affirmatiuè, vt ff. de pact. l. pactū. In dubiis tamē præsumit pro vltima voluntate, vt ff. de re. du. l. cum in testamento. quia vltima voluntas in multis est priuilegiata, nā ibi trāsfertur dñium sine traditione, vt ff. de furtis. l. à Titio, quod nō est in aliis contractib. vt C. de pac. l. traditionib. ¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur ꝙ morientibus non adimitur sola licentia manumittēdi seruos suos, quia mors omnia adimit & tollit. Et ideò nō est incōueniēs, ꝙ eis aufertur ista potestas. Et ꝙ mors tollit omnia, habetur in authen.
10 de nup. §. deinceps, colla. 4. Solutio. † Morientes non debēt hic intelligi, q̄ sunt in pūcto mortis, sed qui sunt dispositi ad mortē. Possunt

sunt etiam intelligi morientes, qui sani disponunt facta sua causa mortis, vt ff. de donatio. cau. mortis. l. III. & IIII.

DE HIS, QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

TITVLVS VIII.

Iuiditur iste titulus in sex partes. In prima, ponitur continuatio, in secunda, ibi. nã quędam, ponitur diuisio. In tertia ibi, rursus, ponitur subdiuisio secũdi mẽbri pręcedentis diuisionis. In quarta ibi, videamus, ꝓsequitur secũdũ mẽbrum diuisionis positę ibi, nam quędam. In quinta ibi, in potestate, declarat dominicam potestatem. In sexta ibi, sed hoc tempore, restringit dominicam potestatem.

§. Sequitur de iure.

Sũmatur sic: Sequitur de iure personarum alia diuisio & intellectus text. est clarus. ¶ Notandum, quòd hic innuitur continuatio, quæ potest sic fieri. Suprà posita est diuisio de iure personarũ, ꝑut est de iure naturali & gentium. Hic ponitur alia diuisio de iure ꝑsonarũ, ꝑut est de iure ciui. Nam prima diuisio nõ potest dici de iure naturali tantum, quia illo iure seruitus est incognita, vt suprà de liberti. §. primo.

§. Nam quædam.

1 *Personæ sunt duplices.*

2 *Diuisio iuris personarum, est de iure ciuili.*

3 *Filij captorum ab hostibus, cuius sint iuris.*

1 Sũmatur sic: † Quędam personæ sunt sui iuris, & quædã alieni
2 iuris, & clarus est intellectus textus. ¶ Notandum, ꝙ † ista est alia diuisio iuris personarũ ab illa quę suprà posita est, titulo de iure ꝑsonarũ. Quia primũ mẽbrũ istius diuisionis habet se in minus, quã primũ membrũ illius diuisionis. Nõ enim omnes liberi sunt sui iuris, vt patet, de filiis qui sunt in potestate patris. Et secundũ mẽbrũ istius diuisionis, habet se in plus, quã secũdũ membrũ illius, quia nõ omnes, qui alieni iuris sunt, serui sunt, vt etiã patet de filiis, qui sunt alieni iuris. Et ita patet, quod ista diuisio iuris ꝑsonarũ est de iure ciuili. Quia in ea ius gentiũ distinguitur, quia cũ dicitur, quędã ꝑsonę sui iuris sũt, restringitur primũ mẽbrũ diuisionis positæ suprà de iure personarũ, vt nõ cõprehẽdat quosdã liberos homines, scilicet filiosfa. & statim cũ subditur, alieno iuri amp liat secũdũ, vt cõprehẽdat quosdã liberos, scilicet filiosfa. vt ff. de iust. & iu
3 re. l. iũs ciuile. ¶ Opponitur † sic, & videtur, ꝙ ista diuisio non est bona, quia

na,quia aliqui sunt,qui nec sui nec alieni iuris sunt, vt filij illorũ, qui capti sunt ab hostibus, infrà qui.mo.ius patrię potesta. soluit §.si ab hostibus.Solutio.Quãuis aliqui dixerunt tales filios esse in pendẽti.ff.de vsufr.l.sed & si quis interdũ. dicendum tamen est in veritate,quòd isti filij sunt sui iuris,quãdiu patres sunt capti, quia patres eorum sunt serui hostium,vt suprà de iure personarũ,§.serui primo.Et ideò non possunt alios habere in potestate,vt ff.de acquirenda pos.l.cùm hæredes. Nec possunt etiam simul esse sui & alieni iuris,hoc enim est absurdum.C.de senten.pass.l.fin.

§.Rursus

1 *Personæ alieni iur.in cuius sint potestate.* 2 *Potestas variè accipit.*

1 Hic subdiuidit secũdũ mẽbrũ pręcedentis diuisionis sic, † quia earũ psonarũ,quę sunt alieni iuris,quędã sunt in potestate parẽtũ, & quędã in potestate dñorũ,& clarus est intellectus textus.¶ No
2 tãdũ†circa istum textum & gl. circa verbũ potestate, quòd potestas accipitur multipliciter.Vno modo,pro iurisdictione. Secũdo modo pro dominica potestate,quã scilicet dominus habet in seruũ.Tertiò,pro patria potestate, quã pater habet in filiũ. Quartò, ꝑ potẽtia vel facultate corporali,vt ff.de noxalib.l.quoties.Quinto,pro libera detẽtione,vt ff.de vsucap.l.sequitur.§.tũc.Et ita dicitur ff.de verbo.significatio.l.potestatis.

§.Videamus.

1 *Contrariorum eadem est disciplina.*

Hic cõsequẽter prosequitur secundum membrũ primæ diuisionis.Et sũmatur sic:Videdũ est de his qui sunt alieni iuris,quia illis cognitis,cognoscetur,qui sunt sui iuris.Et primò videdum est de his qui sunt in potestate dominorũ.Hoc dicit, & patet intellectus
1 textus.¶Notandũ†primò,quòd contrariorũ est eadẽ disciplina, vt elicitur hic & infrà de tute.in prin.Cognito enim vno cõtrariorũ immediatorũ,cõgnoscitur reliquũ,vt.ff.de procurator.l.Põponius ¶Opponitur sic,& videtur, ꝙ cõtrariorum nõ est eadẽ disciplina per l.qui accusare.ff.de accusa.Solutio.Illa lex loquitur de effectib,cõ trariorum, qui sunt contrarij, sed loquimur hic de cognitione contrariorum.

§.In potestate.

1 ***Potestas dominica in seruos,est iuris gentium,***
2 ***Seruus si stipuletur à liberto operas,an acquiret domino,& nu.4.5.***
3 ***Dominus quotuplicem habeat in seruum potestatem.***
6 ***Dominus,verb.latè accipitur.***

1 Hic ꝓsequitur de potestate dominica.Et summatur sic:†In potestate

ſtate dominorũ ſunt ſerui, quæ poteſtas eſt de iure gentiũ, quia apud omnes gentes domini habent poteſtatem mortis & vitę in ſeruos ſuos, & quicquid per ſeruũ acquiritur, domino acquiritur. Hoc
2 dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandũ † primò ꝙ ſi ſeruus ſtipuletur operas à liberto, etiã acquirit domino, vt ff. de ſtipula. ſeruo. l. antepenul. vel etiã ſi aliquod factũ acquiratur in ſtipulatione, niſi in caſu, vt infrà de ſtipu. ſeruo. §. ſed cùm factum. ¶ Notandum ſe-
3 cundò, † quòd dominus iſto iure habet duplicẽ poteſtatem in ſeruum, ſ. vitę & mortis, & acquiſitionis. Et poteſt addi tertia poteſtas, ſcilicet, quòd ſeruus nõ poteſt torqueri in dominum, niſi in caſu, vt
4 in crimine læſæ maieſtatis, C. de quęſtio. l. 1. ¶ Opponitur † primò, ſic contra prædicta: & videtur, quòd ſeruus non acquirit domino ſuo quicquid acquirit, quia ſi ſeruus acquirat iniuſtè, non videtur acquirere domino, vt ff. de acquiren. poſſeſ. l. quod ſeruus. Solutio. Illud dicitur acquiri, quod iuſtè acquiritur. Nam quod ſeruus acquirit iniuſtè, nõ acquirit niſi de facto, & tamẽ hoc modo acquirit domino, ſed dominus tenetur reſtituere, vt notatur ea. l. ꝙ ſeruus. ¶ Opponitur † ſecundò ad idem, quia ſeruus acquirit ſibi quandoque libertatem, vt C. qui pro præmio liber. accipe. meruerunt, & tamen non accipit eam domino ſuo, vt infrà de actio. §. ſic itaque. Solutio. quando ſeruus acquirit libertatem, tũc nõ manet ſeruus, ſed eodem momento fit liber, & dominum non habet. Et ideò non eſt mirum, quòd illam non acquirit domino. Et eſt iſtud etiam de quæſtionib. de puncto, vt habetur. ff. quod metus cau. l. extat. Simile dictum eſt
6 ſuprà de libertin. §. 1. ¶ Opponitur † tertiò, quia ſeruus acquirit vſufructuario, vel bonæ fidei poſſeſſori, vt infrà per quas perſo. nobis acqui. §. de his, & tamen non ſunt domini ſui. Solutio. Quanquam non ſunt domini, ſunt tamen quaſi domini. Et quod dicitur dominis intelligitur etiam de quaſi dominis, & accipitur extenſiuè terminus ille dominis.

§. Sed hoc tempore.

6 *Domini in ſeruos ſæuire nõ poſsũt ſuprà modũ, cauſa legib. incognita*
2 *Dominus occidens ſeruum propriũ, qua pœna puniatur. & nu. 8.*
3 *Antonini conſtitutio de dominis in ſeruos.*
4 *Domini quibus ex cauſis ſæuire poſsint in ſeruos.*
5 *Correctio magiſtri in diſcipulos, patris in filios. mariti in vxorẽ, & abbatis in monachos, qualis eſſe debeat.*
6 *Confugientes ad eccleſias, ſint ne ibi defendendi.*
7 *Re ſua ne quis malè vtatur, expedit Reipubl.*
9 *Rem ſuam vendere, an quis cogatur. Et quando.*

ſeruo

10 *Seruo an fiat iniuria à domino, et quo iure.*

Hic restringitur dñica potestas Et summatur sic: Qui occidit seruum suum, puniendus est, ac si occidisset seruum alienum. Hoc
1 dicit. ¶Et intellectus textus est iste: † Nulli hoïes sine cã in iure
2 posita, põ. s. modum sæuire in seruos suos, quia † ex cõstitutione diui Pij Antonini, qui occidit seruum suum, nõ min⁹ iubet puniri q̃ si occiderit seruum alienum, & ẽt prohibetur asperitas domino rũ cõtra seruuos, suos p cõstitutionẽ eiusdẽ principis. Ipse. n. cõsul tus à quibusdã præsidib. puinciarum de seruis qui ad ecclesias, vel statuã principis cõfugiunt, præcipit q si appareret magna sæuitia dominorum, cogerẽtur domini seruos suos bonis cõditionib. vt s. pretium dominis daretur, vẽdere. Expedit. n. reipublicæ, ne quis
4 sua re malè vtatur. Et † sequuntur in tex. verba cõstitutionis Antonini, missæ ad Aelium Martianum, quorũ intellectus est, q dominorum potestas est seruãda illibata, q a nemini est detrahẽdum ius suum. Interest tamẽ dominorum ne, auxilium negetur iustè patẽtibus cõtra sæuitiã vel intolerabilẽ iniuriã. Et ideò iubet pdict⁹ princeps cuidã iudici, vt cognoscat de querelis illorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuã cõfugerunt. Et si reperiat eos ĩiuria affectos, faciat eos vẽdi, & nõ reuertãtur in potestatẽ dominorum, qui Sabinus, si fraudẽ fecerit huic cõstitutioni, acrius, i. seuerius puniatur.
4 ¶Notãdum † primo, q aliquæ sunt causæ in iure positæ, propter quas dominus põt sæuire in seruum suum, vt si dño positæ sunt insidiæ sciẽte seruo, & dominum nõ auisauit: vel si seruus accusauit dñm criminaliter, nisi esset crimẽ læsæ maiestatis, vel si nõ iuuit dñm suum in periculo existẽtẽ: vel si ĩuenit dñs eum cum vxore sua, vel filia, cõcubãtẽ, quo casu eum ẽt occidere põt, vt ff. de verb. obli. l. qui seruum. & ff. de leg. j. l. quid ergo. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. marito. Si primis modis deliquerit, & cum non inuenerit cum vxore, sed nõ obedit legitimè, eum corrigere põt, nõ tamẽ vltra modum boni viri arbitrio cõprehensum, vt C. de emend. ser. l. j. Etiam si sit seruus dotalis, vt ff. sol. matr. l. si constante. §. si maritus. Sic ẽt potest † magister scholares emẽdare, ẽt in sacris existentes, vt ff. ad leg. Aqui. sed si quicunque. Et põt pater filios gratiosè corrigere, vt C. de emen. propinquorum. l. j. Et maritus vxorẽ, vt in authen. sed nouo iure. C. de repud. Imò potest clericus vxorem suã, si suspicetur de adulterio, flagellare & incarcerare. 33. q. 2. c. placuit. Sic potest abbas monachum gratiosè corrigere, vt extrà de offic. ordi. c. quãto. Et paterfamilias familiã suã, vt ff. de pœnis. l. respiciẽdum.
6 §. furta domestica. ¶Notandum secundò, † q cõfugientes ad ecclesias, sunt ibi defendẽdi, vt C. de his, q ad ecclesias cõfugiunt. l. j.

DE PATRIA POTESTATE.

TIT. IX.

Ontinuatur sic:Suprà dictum est de dominica potesta te:consequenter dicendum est, de patria potestate. Et diuiditur præsens titulus in quatuor partes. In prima declaratur.qui sint in patria potestate. In secũda declaratur,ibi,Nuptiæ,quid sit matrimonium. In tertia declaratur,quale sit ius patriæ potestatis,ibi:ius autem.In quarta ibi, quæ igitur.declaratur qui habeant patriam potestatem.

§.In potestate.

1 *Liberi ex iustis nuptiis procreati sunt in patria potestate.*

1 Sũmatur sic:†Liberi ex iustis nuptiis procreati,sunt in patria pote state.hoc dicit,& clarus est intellectus tex.¶Notãdũ pro expeditione glo.quòd de illo verbo potestas,dictũ est supra in prox.tit.§.rursus.in notabili. Quæ sunt iustæ nuptiæ,dicetur infrà tit.prox.

§. Nuptiæ.

1 *Nuptiæ,quid.*
2 *Nuptiæ,vnde dicantur.*
3 *Matrimonium,vnde dictum.*
4 *Coniunctio animorum,intelligitur in matrimonio,*
5 *Matrimonium,an & quo iure separari possit.*
6 *Vxor sequitur forum viri.*
7 *Concubinatus,an & quo iure sit licitus.*

Non summatur,quia est diffinitio nuptiarũ seu matrimonij,& est
1 ista:Matrimonium†est viri & mulieris cõiunctio indiuiduam vitæ
2 consuetudinẽ retinens.¶Notandum primò,† ꝙ nuptię dicuntur à nubendo,id est,velando,quia spõsa debet esse velata,cuius ratio notatur xxxiij.q.v.in c.hęc imago.vbi dicitur, quòd vir ẽ imago Dei,
3 sed mulier est imago viri.Dicitur † autem matrimoniũ secundum gl.quia mulięr nubit,vt mater fiat. Sed hæc ratio nõ videtur bona, quia etiã vir ducit vxorẽ,vt pater fiat,& ita à digniori potius diceretur patrimoniũ.Idcirco potest ẽe alia ratio,quia matri incumbunt maiora onera matrimonij. Nam ante natiuitatem,partus est matri onerosus,& in partu dolorosus,& post partũ laboriosus.Et ista ratio notatur in c.fi.extra de conuersi. infide.Sed vocantur patrimonialia,quia in illis est patri maior cura.Dicitur etiam connubium, coniugium,vel consortiũ,vt ff.de rit.nup.l.in eo iure.licet cõsortiũ cõmuniter dicatur coniugiũ seruorum,vt C.de ser.fug.l.fi.quod ẽt vocatur cõtuberniũ,vt C.de ĩcef.nup. l.cũ ancillis.¶Notãdũ secun
4 dò,ꝙ ista cõiunctio†intelligitur animorũ,vt ff.de reg.iu.l.nuptias.

Et debet consensus exprimi per verba, ab illis, qui sciunt loqui, vt notatur in c.tuæ, extrà de spons. vel per signa ab his, qui nō sciunt loqui, vt eodē tit. c. cū apud. Et quia matrimoniū est sacramentū, ideò coniunctio animorum significat coniunctionem spiritus increati, cū spiritu creato. i. Dei cum anima, iuxta dictum Apostoli: Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cū eo. Sed coniunctio corporū, quæ requiritur ad cōsummationē matrimonij, significat vnionē filij Dei, cum natura humana, vnde in Euāgelio, Verbū caro factū est. vel vnionē Christi cum eccl. vnde Apost. Hoc magnum sacramentum in Christo & eccl. Et hæc not. in c. debitum, extrà de biga, & pulchrè habentur cum plurimis aliis, de significatione ma
5 trimonij. 27. q. 1. in summa. ¶ Opponitur † contra prædicta, & videtur, quod non conuenienter dicitur, quod matrimonium retinet indiuiduā vitæ consuetudinē, quia pōt fieri separatio, vt C. de repudiis l. cōsensu. & in Auth. de nuptiis. §. si igitur. colla. 4. & in Auth, vt liceat matri vel auiæ. §. quia verò. coll. 8. Solutio. Licet matrimoniū separari possit, iure ciuili antiquo & nouo, Iure tamen canonico separari nō pōt, quo ad sacramētum, licet bene quoad thorum, vt extrà de diuort. c. 2. Et si aliquando quo ad sacramentum videatur separatio fieri, non tamen est separatio, sed nullitatis declaratio, vt in gl. in l. rerum. ff. rerum amotarum. Sed pōt ēt dici, quod ista indiuidua consuetudo intelligitur, quantum ad affectionē, & ita ēt salua tur definitio, de iure ciuili. Sed tunc replicatur, quia talis affectio potest esse ad concubinam, ergo diffinitio non solum conuenit matrimonio. Solutio. Propter istud dicit gl. quod debet addi isti diffinitioni, diuini & humani iuris cōicatio, vt ff. de ritu nup. l. 1. Dicitur notanter diuini iuris, quia vir & vxor debent esse eiusdem reli-
6 gionis. C. de Iudæ. l. nequis. Et † dicitur humani iuris, quia vxor sequitur forum viri ff. ad municip. l. fi. Quod non est de concubi-
7 na, vt ff. ad municip. l. si de iure. † Licet concubinatus de iure ciuili sit licitus, vt ff. de concubinis. l. in concubinatu. Iure tamen canonico est prohibitus, & hoc ius præualet præcipuè in isto casu. Sed potest adhuc obiici, quia ista affectio potest esse inter matrem & filium, vbi non potest esse matrimonium. Solutio. Illa affectio non retinet indiuiduam consuetudinem, sicut inter virum & vxorem, vt infrà titu proximo. §. ergo.

§. Ius autem.

1 *Ius patriæ potestatis, est proprium ciuium Romanorum.*
2 *Patria potestas, in quibus consistat.*
3 *Pater an possit petere filium suum, vt sit in sua potestate.*

Ciues,

4 *Ciues qui sunt:& quomodo accipiatur illud verbũ.*
5 *Filij alieno nomine possunt esse in iudicio.*
1 Summatur sic:† Ius patrię potestatis proprium est ciuium Romanorum,quia nulli homines talem potestatẽ habent in liberos,qualẽ habent Romani.Hoc dicit.Et intellectus textus est clarus.¶ No
2 tandum† pro expositione glo.quòd ista potestas patria consistit in multis.Primò,quia pater potest in necessitate filium suum vẽdere vel obligare.vt C.de patribus,qui fil.distraxe.l.2.Secundò quia patres nõ possunt à filiis in iudicium vocari,vt C.de in ius vocã.l fi. Tertiò,patres agendo cũ filiis,nõ possunt iudicium habere, vt ff. de iud.l.lis.Quartò,quia filij acquirunt patribus,vt infrà,per quas personas nobis acquiritur,§.1.Quintò , nõ possunt filij sine licẽtia patrum,etiã cum aliis in iudicio esse,vt C.de bonis quę liberis.l.fi. Sextò,possunt patres inuitis filiis bona aduentitia sua administrare,vt infrà per quas personas nobis acquiritur.§.1.Et dicũt quidã, ꝙ patres & filij obligantur sibi inuicem ad alimenta,quod intelligitur de emancipatis,vt ff.de lib.agnos.l.si quis à liberis. Septimò, inter patrem & filium,non potest esse ciuilis obligatio, vt infrà de obli.§.item inutilis.quia istud ius inductũ est iure ciuili,quo pater & filius reputantur vna persona,& sic idem obligaretur sibiipsi , vt
3 ff.de fideiusso.l.hæres.† Octauò & vltimò , potest pater petere filium suum , vt sit in sua potestate. Circa quòd distinguendum , quia vel à nullo detinetur,vel ab aliquo.Si à nullo,petit per interdictũ,vel per actionẽ in rem,iure Quiritum,vt ff.de rei vẽdicatio. l.j.Si detinetur,vel volens,vel inuitus.Si volens petitur per officiũ iudicis.ff.de liber.exhiben.l.iij.per actionẽ præiudicialem,vt j.de actioni.§.præiudicialis.& non per interdictum.nisi pater vellet eũ adire hæreditatem,in qua factus erat hæres.ff. de acqui. hæredi.l. si quis mihi.Si inuitus,super ista iudicia habet rei vendicationẽ pater.ff.de rei vend.l.j.¶ Opponitur primò,& videtur,quòd istud ius non est proprium Romanorum, quia multi alij habent ista patriã
4 potestatem.Solutio.† Vocantur hic ciues omnes,qui sunt sub Romano imperio, & dicit glos.quòd sclaui habent filios suos vt seruos,sed Franci habent eos absolutos, & sic gl.videtur innuere , ꝙ Franci non sunt sub imperio,cuius cõtrarium dictũ est circa rubricam procemij huius libri. ¶ Opponitur secundò , & videtur ꝙ filij possunt esse in iudicio sine licentia patris, quia possunt esse procu-
5 ratores,vt in c.qui generaliter.de procurato. lib.vj. Solutio.† Filij non possunt esse in iudicio , sine licentia patrũ , suo nomine proprio,vt hic dictum est , sed bene nomine alieno. Et procuratores maximè quando sunt legitimæ ætatis,vt in c.allegato.

§. Qui igitur.

1 *Filij, ex eisq; descendẽtes, cõstate matrimonio sūt in patria potestate.*
2 *Natus ex concubinatu, vel incestu, non est in patris potestate.*
3 *Filij, sunt in potestate patris nullo ascendentium existante superiore.*
4 *Nati ex filia, sequuntur familiam.*

1 Summatur sic: Filij † & descẽdẽtes ex filijs, constãte matrimonio sunt in patria potestate, similiter & filiæ, sed non descẽdẽtes ex
2 filiab. Hoc dicit. Ex quo ẽt satis patet intellectus textus. † ¶ Notãdum primò ꝙ textus dicit notanter vxore, quia qui nascitur ex concubina, non est in patris potestate, vt infrà tit. proximo. §. fi. nec ille qui nascitur ex incestu, vt in Auth. qui. mo. natura. efficiuntur
3 legiti. §. fi. coll. 7. ¶ † Notandum secundò, ꝙ filij sunt in potestate patris, si nullus ascendentiũ sit superior, vt puta auus vel proauus, quia tali existente sunt in potestate illius. s. aui vel proaui, quo scilicet auo mortuo, filij recidunt in potestatem patris, nisi pater ante mortem illius fuerit emancipatus, quia tunc non cadunt in potestatem patris, sed fiunt sui iuris, vt ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. l. Item in potestate. ¶ Notandum † tertiò ꝙ qui nascuntur ex filia, sequuntur familiã, vt infrà de legit. agnato. tute. in principio, & sic sequuntur patrem, vt ff. de statu homi. l. cum legitimè. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur, ꝙ filius natus ex viro & eius vxore, non semper est in patris potestate, vt hic dicit textus, per l. sic veniet. ff. ad leg. Iuliã de adult. Solutio. Illa lex loquitur de viro, qui est in aliena potestate, & sic nullum potest habere in potestate sua. Iste autem textus intelligitur de viro, qui est sui iuris.

DE NVPTIIS.

TITVLVS X.

Ictũ est suprà, de patria potestate, quæ est respectu filiorũ ex iustis nuptiis procreatorũ, ideo cõueniẽti ordine determinatur hic de nuptiis. ¶ Et diuiditur iste titulus in octo partes. In prima parte declaratur inter quas personas nuptiæ esse possunt. In secunda ibi, ergo, ponũtur prohibitiones nuptiarum inter ascendentes & descendẽtes. In tertia ibi, inter eas, ponuntur prohibitiones inter collaterales. In quarta ibi, affinitatis, ponuntur prohibitiones rõne affinitatis. In quinta ibi, & si vxor, ponũtur prohibitiones, rõne publicæ honestatis. In sexta ibi, illud, ponũtur prohibitiones rõne seruilis cõditionis. In septima ibi, si aduersus, ponit᷑ annullatio matrimonij, cõtra ius cõtracti, & adiiciũtur pœnæ. In vltima ibi, aliqñ, declarat᷑, qũo filij nõ existẽtes in patria potestate, redigũtur ad patriã potestatẽ.

§. Iust,

§. Iustas autem.

1 *Nuptiæ iustæ,quæ sint.& quomodo contrahantur.*
2 *Ciuium Roman.appel.intelliguntur liberi.*
3 *Matrimonium an possit esse inter seruos:& vtro iure.*
4 *Ius ciuile,& canonicū vbi dissident,vtri potius standum.disting.*
5 *Masculi puberes quoto anno dicantur in vtroque genere ad matrimonium contrahendum habiles.*
6 *Matrimonium cōtrahere an possint existentes in patria potestate,sine consensu patris. Et quid si sint furiosi.nu.7.*
8 *Matrimonij & sponsalio.non idem ius.*
9 *Pater si filiam non dederit nuptui ante xxv.annum,& postea prostituatur,non tamen potest eam ob id exhæredare.*
10 *Diploma.*

1 Iustæ nuptiæ sunt † quæ per masculos puberes, & fœminas viri potētes liberos,secundū præcepta legū,& de consensu illorū,in quorū potestate sunt,contrahuntur.Si tamen illi,in quorū potestate sunt,fuerint furiosi,possunt tā filij quā filiæ sine illorū consensu matrimoniū contrahere,secundū modum in iure positum. h.d.Et
2 ex summariis patet intel.textus. ¶ Notandū circa † verbū , Ciues Romani,ꝙ per ciues Romanos intelliguntur hic liberi homines,
3 vt suprà de libert.§.fi.Ex quo patet,ꝙ isto iure ciuili non est † matrimoniū inter seruos,sed est cōtuberniū,vt C. de incestuo. nup.l. cū ancillis.Secus de iure canonico,quia illo iure,est inter eos verū matrimoniū,vt in c.1.extrà de cōiu.seruo.in quātū vterque coniugum cognoscit conditionem seruilē. Si enim altera persona esset libera,& ignoranter contraheret cum altera seruilis conditionis, non teneret matrimonium,ēt in iure canonico, nisi sciens seruitutē postea consentiret,vt in c.licet.& in c.fi.de coniu.seruo . Dominus tñ per matrimonium non debet priuari operis suis,vt in c.1. extrà de cōiu.seruo.Et si dñs petat operas ab ancilla,& maritus petit debitum,præfertur maritus:quia vinculum spirituale,quod est in matrimonio,præfertur vinculo tēporali, quod est inter dñm & seruum vt in gl.c.1.de cōiu.seruo.Quod verū est,nisi dñs exegerit seruitia pro auxilio ꝑsonæ suæ.l.si qs in graui.§. sic homines.ff.ad Syllic.Secundò non pōt vendere seruum mercatori, qui deducturus est eum ad alienas terras siue prouincias, quia maiori vinculo quippe spirituali,alligatus est vxori,quā dño,cui solū vinculo temporali. Tertiò,si dñs scienter seruum vel ancillam cū libera persona contrahere permittat,efficiuntur liberti per matrimonium , vt in l.ad hæc qui suā.C.de lati.liberta.tollen.Partus etiam ex matri-

monio ancillæ procreatus, pertinet domino, vt ff. de statu hominū
4 & l. seruus. Et † quia coniugium seruorum iure canonico est verū matrimoniū, & nō iure ciuili, idcirco sciēdum est hic, ꝙ ius canonicum præualet iuri ciuili, quando sunt contraria, vt in Authen. *de* ecclesia. titulis. §. j. colla. ix. De quo tamē datur pulchra distinctio, sumpta ex doctorib. super c. j. de noui oper. nuncia. Quia materia, de qua est quæstio, vel decisa est in vno iurium & non in altero, vel est decisa in vtroq; iure. Si tantum decisa est in altero iurium, tūc in vtroq; foro seruatur. Exemplum, vt deductio duarū quarta rum, scilicet falcidiæ & trebellianicæ, declaratur in iure canonico, vt in c. Raynutius. & c. Raynaldus. extra de testamen. & seruatur etiam in iure ciuili. Econtrà, materia transmissionis hæreditatis ad hæredes, nō declaratur multū iure canonico, sed deciditur in iure ciuili & ergo tūc seruātur leges etiā in foro ecclesiastico, quia ita trāsmittit hæreditatē clericus, sicut laicus. l. vnica. §. nouissima C. de cad. tollen. Si autem materia decisa sit in vtroque iure, tūc vel cōtrariatur, vel non. Si no cōtrariatur, tunc mixtim obseruatur decisio in vtroque iure, vt in c. pastoralis. extrà de fide instrumēto. Si autem contrariatur, tunc vel ius ciuile trahit ad peccatū, & tunc nō obseruatur in aliquo iure, vt in c. fi. extra de præscriptio. quia quando ius ciuile trahit ad peccatū, tunc per Papam tollitur, vt in c. nouit. extrà de iud. Si aūt ius ciuile non trahit ad paccatū: & cōtrariatur iuri canonico, tunc in sacramentis & spiritualib. obseruatur ius canonicū, vt iam dictum est de matrimonio seruorum. In aliis autem seruatur ius canonicū in foro ecclesiastico, & ius ciuile in foro ciuili. Nā tunc Papa nō tollit ius ciuile, nisi in loco illo, vbi habet dominiū temporale vt no. Ioā. And. in regula secunda, de regulis iuris, lib. vj. Et de isto loquitur Bar. in l. priuilegia. C. de sacro san.
5 eccle. ¶ Notandum † secundo, ꝙ masculi sunt puberes, s. in 14. anno. & fœminæ viri potentes, in 12. vt j. quibus modis tute. finitur.
6 in principio. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ de iure ciuili existentes in patria potestate, nō possunt contrahere matrimonium sine consensu patris, vt hic, & ff. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. l. nam ciuium. Interpretatur tamen consensus, quando parentes non contradicunt. vt ff. de sponsa. l. in sponsalib. Et sine isto cōsensu, hoc iure matrimonium nō tenet, vt ff. de statu hominum l. Paulus. Sed si fuerint emācipati. nō requiritur cōsensus parentum. vt ff. de cōtra tab. l. ij. Sed iste cōsensus parentum de iure canonico, nō est necessarius, 27. q. 2. c. sufficiat. quia sicut filij sine cōsensu parentum possunt intrare monasterium, sic etiam possunt contrahere matrimonium, quia matrimonium res sancta est, vt in Authen. de sanctis.

episcopis

episcopis.§ illam.colla.ix.Est tamen cõsensus parentum requirendus de honestate,vt in c.ex parte.extrà de conuersione coniugatorum. ¶Notandum † finaliter,ꝙ licet filius & filia furiosi possunt
7 contrahere sine consensu parentum,debent tamẽ isto iure habere authoritatẽ & consensum curatoris patris,qui debet disponere de dote,vel de donatione propter nuptias, secundum cõditiones,& vires facultatum patris.vt C.de nup.l.si furiosus.& hoc vult textus hic,quãdo dicit secundum modum ex nostra cõstitutione datum. ¶Opponit̃ primò sic cõtra prædicta:Masculus & fęmina in eadem ætate possunt cõtrahere spõsalia,vt in c.vnico, de spõsa. impu.lib. vj.ergo à simili in eadem ætate possunt cõtrahere matrimonium, cuius contrarium dictum est in secundo notabili. Solutio. Non
8 est simile de sponsalibus & matrimoniis,quia in sponsalibus † solũ requiritur consensus,ad quẽ æqualiter habiles sunt masculi & fęminæ,sed ad matrimonium requiritur ẽt cõiunctio corporum,seu consensus in illã vel nõ dissensus, & habilitas ad illã prius constituitur in iure,in fœmina quàm in masculo, propter calorem libidinis,vt dicit glo.in Authen. de non eligendo secundò nubẽtes.§. cum igitur.colla.1.Sed melius dicitur, ꝙ est propter fragilitatem sexus,vt infrà,qui.aliena.non licet.§.1.Et maioris diffamiæ est trãsgressio in peccato libidinis,in fœmina quàm in masculo.Et ideò patet,ꝙ ius aliquando statuit propter periculum, quod aliàs non
9 statueret,& ita in simili statutum est.& ad hoc facit † quod si pater nõ tradat filiã suã nuptui ante 25.annum, & posteà meretricet̃, nõ põt eã exhæredare:quod posset,si ante hoc tẽpus trãgressa fuisset,vt in Auth.vt cùm de appellatio.cognoscitur.§.aliud quoque capitulum.colla.viij.¶Opponitur secundo,& videtur, ꝙ in masculo non sufficit tempus 14.annorum,vt in Auth.de tempori.non solu.pecu.super dote.§.generaliter.colla. 7. Vbi dicitur ꝙ debet esse 15.ann.Solutio. Illud ius loquitur secundum cõem hominum cõsuetudinem & frequentiam & non præceptiuè. ¶Opponitur ter-
10 tiò,† & videtur,ꝙ sufficit minor ætas, per l.penul. ff. quando dies lega.cedit,quia potest quis vti diplomate,vt s.malitia suppleat ætatem ff.verbo.obli.§.cum ita.l. continuus. Est autem diploma, iter̃ duplicatum vel sterilitas, secundum glo.ibi. Nam textus exponit dicens: ne duplomate in diebus aut noctibus & omni tempestate cotempta iter cõtinuare cogatur,quasi diceret,hoc diploma facit. Nam textus ibi prohibet eum qui Ephesi se daturum promiserit, nec cum diplomate cogiturum. Vtitur igitur diplomate ille qui duplata vtitur dieta:& habes dę isto termino de electione in vj. c. vbi periculum.in glo.per Ioan. Andreæ. Solutio. Quamuis gloss.

hic dicat, ꝙ tales puniri debent per l. inter liberos. ff. ad legem Iuliam de adul. hoc tñ non est verum hodie, quia tẽpus anticipatur propter malitiam vel bonum pacis, vt in c. de illis. extrà de despõsa. impu. ¶ Opponitur quartò, & videtur, ꝙ emancipati iure ciuili ẽt debent contrahere cum consensu parentum, per l. viduæ. C. de nuptiis. Solutio. Illa lex loquitur de consilio & honestate, & non de præcepto. Sed replicatur, Et videtur ꝙ tam in emancipatis quã in aliis, & tam iure canonico quã ciuili requiratur consensus parentum, quia dicit Bal. in l. I. C. de sponsa, ꝙ si filia nubat sine consensu patris, non tenetur pater eam dotare, & potest eam legitima priuare. Solutio. Dicendum est ꝙ licet Inno. & docto. cõiter in c. I. extrà de sponsa. dicant, quòd per nullum ius ciuile, neque per statuta potest fieri immutatio circa matrimonium: hoc tamen debet intelligi, quantum ad substantialia matrimonij, quia circa accidentalia, vt puta de dote, vel de consimilibus, per ius ciuile vel statutum potest fieri immutatio. Et ideò si in aliquo loco statutum sit, quòd si aliqua filia sine consensu patris nubat, non tenebitur pater eam dotare, vel carebit legitima, si filia contrarium fecerit, in tali loco obseruabitur statutum.

§. Ergo.

1 *Matrimonium inter quos esse debeat.*
2 *Adam si viueret iam, nullam posset habere vxorem. Et quid ita.*
3 *Nuptiæ incestæ, & nefariæ, differunt.*
4 *Pater ad quid nõ possit filiam adoptiuã ducere, dissoluta adoptione.*

1 Summatur sic: † Inter ascendentes & descendẽtes naturaliter & ciuiliter non põt esse matrimoniũ in infinitum, ẽt ciuili cognatione, vel adoptione dissoluta. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste. Dictum est in §. præcedenti, ꝙ matrimonium debet contrahi secundum præcepta legum. Infertur hic contrariè. Ergo non oẽs nobis licet habere vxores. Nam à quarundam sæpe personarum nuptiis est abstinendum. Illi enim qui locum parentum vel liberorum obtinent inter se, vt pater, filia, auus, neptis, & sic de aliis, nõ possunt matrimonium cõtrahere, & si coierint, nefarias, & incestas nuptias cõtrahũt. Et hoc ẽt verum est in illis, qui illorum locũ obtinẽt ꝑ adoptionẽ, sic vt adoptione dissoluta maneat idẽ ius. ¶ No-
2 tandũ primò, † ꝙ quia inter ascendentes & descendentes non põt esse matrimonium, idcirco elicitur ꝙ si Adã adhuc viueret, nullã in mundo posset habere vxorem, vt hic & ff. de ritu nupt. l. nuptiæ.
3 ¶ Notandũ secundò, ꝙ † differunt incestæ nuptiæ & nefariæ, qñ termini

termini propriè accipiuntur:quia incestus est abusus consanguinearum vel affinium,vt §.cũ ergo.36.q.1.& sic incestuosæ nuptiæ dicuntur,cùm aliquis cognatam,affinem vel sanctimonialem nefario amore commaculat,siue in matrimonio,siue extra. Sed nefarius dicitur, non dignus farre, quo cibi genere hominum vita in principio sustentata est·vel nefarius,id est, nec dicendus, à nefor, faris.Et sic nefariæ dicuntur quæ non sunt nominandæ.¶ Notandum tertiò,quòd istud intelligitur non solùm de legitimis & naturalibus,sed etiam de illegitimis qualitercunque natis,vt ff. de ri
4 tu nupt.l.& nihil.¶ Notandum quartò,† quòd ratio , quare dissoluta adoptione non potest pater filiam adoptiuam ducere , est iustitia publicæ honestatis,quæ seruanda est in matrimoniis,vt ff.de ritu nuptia.l.semper.

§.Inter eas quoque.

1 *Nuptiæ an,& quomodo prohibeantur inter personas ex transuerso coniunctas.*

2 *Matrimonium inter transuersales, de iure canonico,vsque ad quotũ gradum prohibeatur olim:& quid hodie.*

3 *Agnatio,an tollatur per emancipationem.*

4 *Filia mulieris adoptata per patrem tuum,non coniungitur tibi ciuili,vel naturali iure.*

5 *Amita,est soror patris:amita magna soror aui.*

6 *Matertera,est soror matris:matertera magna,soror auiæ.*

7 *Patruus magnus,est frater aui paterni.*

8 *Ignorantia an sit tolerabilis in facto proprio.*

9 *Transuersalium ordo,est triplex.*

10 *Auunculus & matertera,quod non possint fieri per adoptionem quomodo intelligatur.*

1 Sũmat̃ sic:inter ꝑsonas , quę coniunguntur † ex trãsuerso gradu,prohibentur nuptiæ,modo qui sequitur.Nã inter fratrẽ & sororẽ nuptiæ esse nõ possunt,siue sint fratres & sorores ex vtroq. parẽte,siue ex altero tãtũ nati sint.Et inter fratrẽ per adoptionem non põt esse matrimonium constante adoptione , sed adoptione per emancipationẽ dissoluta,vel adoptione post emancipationẽ facta, possunt esse nuptiæ.Et ideò, si quis velit generũ suũ vel nurũ suã adoptare,debet primò filiũ suũ vel filiã suã emãcipare. Item inter fratrẽ & filiã,vel neptẽ fratris,non põt esse matrimonium, quãuis neptis sit in quarto gradu,quia cuius filiam quis prohibetur accipere,eius neptem non potest habere.Item filiam mulieris quam pater

pater tuus adoptauit,poteris vxoré ducere: quia talis filia neq; naturali,neq; ciuili iure cōiūgit̃ tibi.Itē duorū fratrū vel sororū filij & filiæ, possunt inter se matrimonium cōtrahere. Itē amitā licet adoptiuā vel amitā magnā, vel materterā, seu materterā magnā, nemo pōt vxoré ducere.h.d.vsq; ad §.affinitatis, & patet intelle-
2 ctus text.ex summario.¶Notādum † primò ibi,sed nō tāta, ꝙ intertrāsuersales de iure canonico olim ꝓhibebatur matrimoniū vsq; ad septimum gradum.xxxv.q.iii.c. progeniē.& c. in copulatione.& c.nulli cōsanguineorū, Sed mō ꝓhibet̃ vsq; ad quartum gradum inclusiuè,vt in c.nō dēt.extrà de cōsāgui.& affi.Iure autē ciuili licitum est cōtrahere matrimonium in quarto gradu,qui iure canonico est secūdus,vt hic in §.duorū. Nā gradus aliter cōputantur iure ciuili,quā iure canonico,vt ĩ.dicetur de gradib.¶No-
3 tādū† secundò ibi,& ideò,ꝙ hic datur cōsiliū adoptanti generum vel nurum,quia per emancipationē tollitur agnatio,vt ff. de adoptio.l.cùm in adoptione.Sed hodie nō tollitur sic agnatio,vt infrà de legit.agnato.succes.§.fi.Et ideò dicit gl.ꝙ istud consiliū hodie non est bonū,sed gl.nō dicit verū secundū cōmuniter Doctores: quia licet per emācipationē nō tollatur agnatio quātū ad successionem & tutelæ acceptationē.vt in illo §.fi.tollitur tamen hodie per emācipationē, quoad alios effectus,quorū vnus est impedire matrim oniū, vt notatur cōmuniter per Doctores in c.vnico, ex-
4 trà de cognat.lega.¶Notādu†tertiò ibi,eius verò mulieris,ꝙ filia mulieris adoptatæ per patrē tuum,nō coniungitur tibi ciuili vel naturali iure,vt in textu. De naturali quidē est manifestū. De ciuili patet,quia illa filia nō est in potestate matris suę,vt infrà de hære. qualitate & differētia.§.qua de causa.Et ideò nō trāsit in potestatē patris tui:quia illi soli trāseunt cum adoptato,qui sunt in eius potestate,vt infrà tit.proxi.§.illud.& ff.de adopt.l.si pater.Ista tamen mulier adoptata per patrē tuum,est tibi agnata.& eam habere nō
5 posses.ff.de adopt.l.qui adoptiuus.¶Notandū † finaliter, ꝙ amita
6 est soror patris: sed amita magna, est soror aui.Matertera † est soror matris:matertera magna est soror auię,vt infrà de gradib. §.3.
7 4.v.& vj.De†fratre aūt aui materni dicunt aliqui, ꝙ est auunculus magnus:alij & verius.ꝙ est patruus magnus.ff. de successorio edic.l.j.¶Opponitur primò sic,& videtur ꝙ frater non pōt habere sororem adoptiuā dissoluta adoptione. Probatur à simili,quia pater non potest habere filiam adoptiuā dissoluta adoptione,vt dictū est suprà tit.eod.§.proxi.Solutio.Non est simile, quia pater impeditur per factum proprium,scilicet per adoptionē,quam ipse fecit, sed ista adoptio nō est factū proprium filij: & ideò nō impeditur

filius

8 filius.Et † ex isto etiã venit, quòd qui delinquit per ignorãtiã ex facto proprio,plus punitur,quã qui delinquit per ignorãtiã,no ex proprio facto:quia in facto proprio nõ est tolerabilis ignorãtia,sicut in alieno,vt ff.pro socio.l.fi.¶ Opponitur secundò,& videtur ꝙ nõ bene dicitur in tex. ꝙ quis non põt habere neptẽ illius, cuius prohibetur habere filiã:qa nõ possum habere filiã aui mei, vt hic in §.itẽ amitã.& tamen possum eius neptem habere,vt hic,& in §. duorum.Solutio.Iste textus, nõ loquitur generaliter, sed in casu, qui est in textu & in omni simili.s.quando ego & ille, cuius filiã prohibeor habere,sumus in primo gradu ad stipitẽ, & in potestate eiusdẽ:& sic cuius filiam vxorẽ habere non licet,etiã,neptẽ habere non licet.& hoc in naturalibus,secus in adoptiuis.¶ Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ filij & filiæ duorũ fratrum vel sororum nõ possunt cõtrahere matrimonium,qa tanta distãtia est ab amita & maior ab amita magna,quas tamẽ nemo põt ducere vxores, sicut inter filios & filias duorum fratrum.ergo illi nõ possunt cõ-
9 trahere.Solutio.†Ordo trãsuersalium est triplex,s.ascẽdẽtium,descẽdẽtium, & lateralium.Mõ maior est prohibitio inter trãsuersales ascẽdẽtes & descẽdẽtes,inter quos sunt amita & amita magna, quã inter laterales in quibus sunt filij & filiæ fratrum.¶ Opponitur vltimò & videtur,ꝙ nõ bene dicitur in textu,amitã licet adoptiuã:qa hoc nõ videtur de matertera,& tamẽ auunculus & matertera possunt fieri ꝑ adoptionẽ,vt ff.de ritu nup.l. ꝑ adoptionẽ.So-
10 lutio.Glossa quæ est hic valde obscura,dicit,† auunculus & matertera nõ possunt fieri per adoptionẽ.vt.ff.de nup.l.ado.ꝙ sic dẽt intelligi.Si n.auus meus maternus adoptet filium vel filiã,ille filius est frater matris meæ,& filia est soror matris meæ:sed ille nõ põt meus ẽe auũculus,nec illa adoptata filia mea mater tua,qa ista attinẽtia causatur ex patria potestate:qa ergo ego nõ sum in potestate aui mei materni, idcirco ꝑ illũ prædictæ ꝑsonæ nõ sũt me⁹ auuncul⁹ vel mea matertera.l.ex aũt ꝑ adoptionẽ in opposi. allegata ĩtelligitur qñ au⁹ me⁹ maternus adoptat aliquẽ loco nepotis ex filia nati,vel ꝓnepotis,ex nepote, ex filia nato. Tũc n. frater matris meę,est auũcul⁹ illius adoptati,& soror matris meę est eius matertera,quia oẽs isti sũt in potestate aui mei materni.

§. Affinitas.

1 Affinitas impedit matrimonium.

2 Filius mariti.ex alia vxore,& filia vxoris ex alio marito possũt matrimonium contrahere.

3 Affinitas,quid.

Affinitas

4 *Affinitas, an & quo iure causetur ex illicito coitu.*
5 *Auxilium speciale petere non debet, qui generale habet.*
6 *Rationibus duabus concurrentibus, vna cessante non cessat alia.*
7 *Mulier non potest habere duos maritos: nec maritus duas vxores.*
8 *Presbyteri orietalis ecclesiæ, licitè vtũtur matr. Et quid de Græcis,*
9 *Priuigna, quæ dicatur: quæ nurus, quæ so rus: quæ nouerca.*
10 *Nouerca vnde dicatur.*
11 *Cõsanguinei vxoris, sũt affines viri: sed nõ cõsanguinei viri, & ècõtrà*
12 *Cognati vxo. an succedãt viro, nõ existẽte cognatione cõsãguinitatis*

Hic consequenter ponuntur prohibitiones matrimonij ratio-
1 ne affinitatis, & summatur sic: † Affinitas impedit matrimonium, & ideò nullus potest priuignam vel nurũ suam vxorẽ habere, neque socrum, neque nouercam, etiam soluto matrimonio, ex quo affinitas causata est: quo quidem matrimonio constante, duplex est ratio prohibitionis matrimonij. Hoc dicit. Et ex summario patet sa-
2 tis intellectus textus. ¶ Filius † mariti ex alia vxore, & filia vxoris ex alio marito, possunt matrimonium contrahere, licet habeãt communem fratrem vel sororem ex posteriori matrimonio natum: Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandũ primò, circa
3 † prædicta ibi, affinitatis, ꝙ affinitas, est proximitas personarum ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela sanguinis, vt ff. de gradi. l. non facile. §. affines. & §. sciendum. Ex † quo patet, quòd affinitas iure ciuili non causatur ex illicito coitu. sed secus de iure canonico: quia illo iure etiam contrahitur affinitas ex illicito coitu, vt notant Docto. in c. fina. extrà de consanguinitate & affinita,
5 ¶ Notandũ secũdò ibi: † alia ratione, quod qui habent auxilium generale, nõ debent petere speciale: quia generale offuscat speciale, vt ff. de mino. l. in causæ. primo responso. & de verbo. obliga. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt. Et ideò quandocunque aliquid fit iure communi, de quo habetur priuilegium, hoc debet adscribi iuri cõ
6 muni, & non priuilegio. ¶ Notandũ † tertiò ibidem, quod quandocunque sunt duæ rationes, cessante vna, non oportet propter hoc aliam cessare, vt ff. de his qui notantur infa. l. liberorum. ¶ Notan-
7 dum † quartò ibi, quia eadem duobus, quod vna mulier nõ potest habere duos viros, nec vir duas vxores: & de facto sic contrahentes efficiuntur infames, vt C. ad le. iul. de adult. l. eum qui. Et licet pagani ex consuetudine habeant plures vxores, vna tamen & communiter prima in veritate est vxor tantum, vt notatur in c. gaudemus. extra de diuort. Presbyteri † etiam in partibus orientalibus licitè vtuntur matrimonio ante presbyterium cõtracto, quia eccle-

sia

sia orientalis non acceptauit hoc statutum,de non vtendo matrimonio in sacerdotio,antè contracto,vt in c.Nicena xxxj.dist. sed presbyteri Græci non poterant aliquo modo contrahere post susceptos ordines,sicut in gl.c.diaconi.28.distin.¶Notandum quintò ꝙ ista nomina,socrus,nurus &c.exponuntur.ff.de ritu nup.l. a-
9 doptiuus.Nam † priuigna est filia vxoris ex alio marito: Nurus est vxor filij,& sunt loco filiæ.Socrus verò est mater vxoris:& nouerca est vxor patris,& sunt loco matris,vt hic,& ff.solut.matrim.
10 l.quia parentes.Et † dicitur nouerca,quasi nocens arcus,vel noua arca sine fructu vt notatur in l.3.ff.de inof.test.¶Notandum fina-
11 liter † ibi,mariti,quòd consanguinei vxoris,sunt affines viri, sed non consanguinei viri.& econtrà.Et ideò,sicut vxor succedit viro non existente cognatione consanguinitatis,excluso fisco,vt C.vn
12 de vir & vxor.l.1.sic † cognati vxoris,etiam succedunt viro ex tali casu,excludendo fiscũ, vt ead.l.j.iam alle. Sic etiam concubina excludit fiscum,vt ex gl.in §.consideremus.in aut.de trien.& sem. coll.3.Etiam tutor in successióne pupilli excludit fiscum, vt li.10. ff.de reg.iur.l.quo tutela.sic etiam socrus.vt C.de hære.decur.l.1. Et ratio est omniũ istorũ,quia iura libenter excludũt fiscũ, vt ff. de iure fis.l.nõ puto.¶Opponitur primo sic.& videtur,ꝙ affinitas nõ semper impedit matrimonium, quia vxor videtur affinis viro suo:quia affinitas ꝓcedit à viro & vxore eius.Solutio.vxor nõ est ꝓpriè affinis viro,sed cã affinitatis aliorum, & sic econtrà de viro dicendum est.¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ quis põt ducere vxorem nouercam,post mortẽ patris:vel socrum, post mortẽ vxoris.Probatur:Per mortẽ dissoluta est affinitas,vt dicitur hic in textu,sed illa fuit impedimẽtum matrimonij.Solutio. Scd͞m gl. hic exponitur sic:Dissoluta affinitate,id est matrimonio causante affinitatẽ,sed non est ipsa affinitas dissoluta.Sed aliter põt dici,ꝙ post mortẽ dissoluta est affintias·manet tñ effectus ille affinitatis, quo impeditur matrimoniũ.Et ideò dicit Bar.in l.cui eorũ.§. affinitatis.ff.de postulãdo.ꝙ si sit statutum in aliquo loco,vt oẽs affines litigãtes cõpromittãt.nõ obligãtur illi,quorum matrimoniũ causans affinitatem,ꝑ mortem est dissolutum.¶Opponitur tertiò & videtur.ꝙ cognati vxoris nullo modo succedunt viro,per l.amitæ.C.cõia de successionib.Solutio.Illa lex dicit,quod inter se cognati ante matrimonium, inter duos cognatos viri & vxoris con tractum,non succedunt:sed non dicit,post matrimonium.

§.Si vxor tua.

1 *Filia vxoris mea,post virũ ex alio viro procreata.an sit priuigna mea & numero*

& nume.2.

3 *Priuigna,mea quæ dicatur.Item qui priuignus vxoris meæ.*

4 *Sponsa filij mei non est nurus mea,nec sponsa patris,mea nouerca.*

5 *Priuignam quid prohibeat me ducere in vxorem.*

Hic ponitur impedimẽtũ matrimonij, ratione publicæ honesta

1 tis & summatur sic: † Filia vxoris meæ, post diuortium ex alio viro procreata nõ est priuigna mea:tamẽ, vt ait Iulianus nõ potest vxor mea, sicut spõsa filij nõ est nurus, nec spõsa patris est nouerca, & tamẽ à nuptiis earũ est abstinendũ. Hoc dicit, & ex summario pa-

2 tet intellectus textus. ¶ Notandũ † primò, quòd filia vxoris meæ, quã habet ex alio viro, post matrimonium inter eã & me contractum licitè vel illicitè, nõ est priuigna mea, vt hic, & ff. de ritu nu.

3 l. si qua. §. si vxor. Quia † priuigna mea est, quæ ex mea vxore est ante q̃ esset vxor: & vxori meæ est priuignus, qui ex me marito natus fuit, antè quã eius erã maritus. vt suprà eod. §. affinitatis & §. socrũ. sed hæc quæ in textu, est posteà nata. ¶ Notandum secundò † quòd spõsa filij mei, nõ est nurus mea: nec sponsa patris, est mea no-

4 uerca, vt ff. de ritu nu. l. si qua. §. j. ¶ Opponitur † contra prædicta, & videtur. quod possum habere in vxorem filiã vxoris meæ ex alio viro post matrimonium meũ, celebrato inter me & vxorẽ meam diuortio, procreatã: quia non est impedimentũ ratione consangui nitatis nec affinitatis, & ideò nullũ videtur esse impedimẽtum. Solutio. Verum est, istud impedimentum non esse propter cõsangui nitatem vel affinitatem: sed est propter publicam honestatẽ, ratione cuius etiam prohibetur matrimonium, vt pulchè notatur per docto. in c. non debet. extrà de consagui. & affini.

§. Illud certum est.

1 *Cognatio seruilis, impedit matrimonium.*

2 *Consanguinitas & affinitas, est etiã in conditione seruili. et nu. 22.*

3 *Cognati vel affines nõ possũt cõtrahere matrimoniũ, existẽte seruitute.*

4 *Matrimonium, quibus & quot casibus impediatur, per discursum nu. 5. 6. 7. 8. 9. 10 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & 20.*

21 *Adulterij crimẽ, quot & quib. casib. matrimoniũ cõtractũ dirimat.*

1 Summatur sic: † Per seruilem cognationẽ etiã impeditur matrimonium, & sunt multi alij modi, quibus matrimoniũ impeditur enumerati in libris Digestorum seu Pãdectarum. Hoc dicit, & pa

2 tet intellectus text. ¶ Notandũ † primò, quòd in seruili conditione etiã est consanguinitas & affinitas, vt ff. de ritu nup. l. adoptiuus §.

3 seruilis. ¶ Notandum † secundò, quòd existente seruitute, cognati vel affines nõ possunt cõtrahere matrimoniũ, propter duplex impedimentum,

limentum.f.cognationis vel affinitatis,& seruitutis.Sed si am-
cõiuges manumittãtur,est tãtum vnũ impedimẽtum.Notandũ
iò,† ꝙ quatuordecim modi colliguntur hic & in libris Dige-
rum,& in aliis libris iuris ciuilis.¶ Primus est,† ratione seruitu
vt hic & s̃.eo.1.resp.& C.de incest.nup.l.cum ancillis. Iure tñ
onico,non impeditur matrimonium ꝓpter seruitutem, vt.in
ext.de coniu.seruorum.Secundus † est,rõe ætatis,vt s̃.eo.§.1.
esp.1.de qua ætate dictum est ibi.tertius † est,rõe cõsanguini
s,quæ est triplex.f.ascendentium,descendentium,& collatera-
n.Qualiter autem inter eos impeditur matrimonium, dictum
s̃.eo.§.ergo.& inter eas.& §.fratris.& §.duorum.Quartus † est
one adoptionis,vt s̃.eo.ergo,& §.inter eas.in fi.vtriusque.§.1.
intus,† ratione affinitatis præsentis,.præteritæ & futurę, vt s̃.
§.affinitatis.& §.socrum.Sextus est,† ratione matrimonij,vt s̃.
l.§. affinitatis & §.socrum.quia vnum matrimonium impedit
d,vt ibi notatum est & habetur.C.ad leg.Iul. de adult. l. cum
Septimus † est ratione tutelæ vel curæ,quia per senatusconsul
constitutum est,ꝙ inter tutorem & pupillam, vel filios eius,
inter curatorem,& eam,cuius curam gerit, & filios eius non
est esse matrimonium,vt C.de interd. matr. inter tutorem seu
atorem & pupillam l.1.Octauus † est,per l.Iul.& Papiam,quia
hibetur matrimonium inter senatorem,& eius libertam vt C.
nup.l.si libertã.sed hæc lex hodie nouo iureq̃ sublata est,in Aut.
be.decu.aureo non careant annullo. §. si quis autem.colla.7.
onus est,rõe iurisdictionis,vt inter præsidẽ,& subiectam sibi
irisdictione prohibetur matrimonium,vt C.de nup.l.& si con
x si quacunque prędítus potestate.l.1.Verum tñ est ꝙ septim
auus,& nonus modi,iure canonico non impediunt matrimo-
n,vt declarat Host,in tit.de matrimo.§.qualiter autem Impe-
ur matrimonium. Decimus † est,ratione constitutionis ,qua
hibetur quis ducere quam de sacro fonte leuauit,vt C.de nup.
uis alumnam.in fi.Et licet in iure ciuili nihil dicatur de com
re,nõ tamẽ põt esse vxor.Et qualiter cognatio spiritualis ma
onium impedit,tractatur extra de cog.spiri.per totum.& lib.
i.Vndecimus est, † ratione publicæ honestatis,vt s̃.eo.§.& si
r.& ff.de ritu nup.l.si qua,Duodecimus,ratione † ordinis,q̃a
cris cõstituti impediuntur à matrimonio vt in Aut.q̃uo opor
pisco.§.neque autem.colla.1.& in Auth.de sanct.episc.§. si q̃s
tio.9.Græci tamen sacerdotes permissione iuris licitè vtun
xoribus,cum quibus ante sacerdotium contraxerunt,vt s̃.di-
n fuit in §.mariti.eo.ti. in quarto notabili, circa verbũ eadẽ

17 duobus. Decimus tertius † est ratione professionis, & ideò monachi cōuersi & moniales impediuntur à matrimonio, licet non sint in sacris ordinibus, vt in Authē. de monac. §. antepen. colla. 1. & in
18 Auth. de nuptiis. §. per occasionem colla. 4. Decimus quartus † est, ratione raptus. Nam mulier rapta prohibetur contrahere matrimonium cum raptore suo, vt in Auth. de raptis mulier. quæ proprio rapto. nubunt. §. 1. coll. 9. Sed iste modus iure canonico etiā est correctus in c. fi. extrà de rap. Iure autem canonico assignantur
19 alia impedimenta, quæ continentur † his versibus.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus, disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, vel forte coire nequibis:
Hæc socianda vetant connubia, iuncta retractant.

Nam error conditionis vel personæ, impedit matrimonium, vt in c. ꝓposuit, extra de coniug. seruorū. Nō tamē error qualitatis, vt si quis credat ducere virginē vel diuitem, & ducit corruptā vel pauperē, tenet matrimoniū, vt 29. q. 1. §. his itaq; De voto dictum est in duodecimo & tredecimo modis, & pōt videri, qualiter votū simplex impedit matrimonium cōtrahēdū sed nō dirimit contractū, sicut votū solenne, & alia in e. vnico. de voto. lib. 6. De cognatione
20 dictum est. Crimen † etiā, s. adulterij. & alia enormia crimina, vt presbytercidiū impediunt matrimoniū cōtrahendū, & crimē, adul
21 terij in tribus casib. dirimit contractū. † Primus, si adulter adulterę cōstāte matrimonio fidē dedit. Secūdus si de facto cōtraxerūt. Tertius, si alter in mortē veri vel verę cōiugis fuerit machinatus vel machinata, vt no. in c. trāsmissæ. extr. de eo, q cognouit cōsanguineā vxoris. Disparitas etiā cultus impedit matrimoniū vt Iudæus cū Christiana, vel ecōtrà. C. de Iud. l. ne quis. Vis, i. metus cadens in constantem virum impedit matrimonium, vt in c. cum locū. extr. de sponsa. De ordine dictū est. De ligamine, est, qñ præexistit matrimonium ēt dictum est. De honestate dictū est. De affinitate dictum est. Impotētia etiā coeundi, vt in viro frigiditas, in muliere arctatio impedit matrimoniū; vt in c. 1. 2. & 3. extrà de frigid. & ma
22 leficia. ¶ Opponitur † sic contra prædicta, & videtur, quòd in seruitute non est cognatio. per §. quod autem. j. de capi. diminu. Solutio. Ille §. dicit: quòd inter seruos non est cognatio vel agnatio. quantum ad successionem vel tutelam. Sed non negat inter eos esse cognationem consanguinitatis. Et ratio est, quia successio & tutela sunt de iure ciuili, seruus autē ciuiliter fingitur mortuus. Consanguinitas autem, ex qua oritur etiam afsinitas, est de iure naturali: & ideò manet in seruis, vt ff. de reg. iur. l. Iura.

§. Si ad-

§·Si aduersus ea, quæ diximus.

1 *Filij nati ex illicito coitu, non sunt in potestate patris.*
2 *Nuptiæ incestæ, quæ dicantur. Et quæ nefariæ. quæ item illicitæ.*
3 *Vulgo concepti.*
4 *Dos: nec donatio propter nuptias potest repeti, illicito matrimonio dissoluto. & nume. 6.*
5 *Pœnæ contrahentium incestuosas, nefarias, aut illicitas nuptias.*

Summatur sic: Si cōtra prohibitiones iuris aliq coierint non est vir, neq; vxor, neq; nuptiæ, neq; matrimonium, neque dos. Et q ex tali coitu nascuntur, non sunt in potestate patris, sed quantum ad hoc, sunt sicut illi, q vulgò cōcipiuntur, & appellātur spurij. Dissoluto autem tali coitu, nō est locus exactioni dotis: & cōtrahentes patiuntur, ét alias pœnas in iure cōtentas. Hoc dicit, & patet intel-
1 lectus textus. ¶Notandum primò, q † filij ex illicito coitu nati nō sunt in potestate patris, vt hic, & C. de incest. nup. l. incestas. & vocātur spurij, vt in gl. in l. 1. ff. de testam. tute. Nec sunt de domo seu parentela patris, vt notat Bal. in l. fi. C. de verborum & rerum sign.
2 † Et dicuntur incestæ nuptiæ, quæ cōtra prohibitiones iuris inter collaterales fiunt. Sed nefariæ dicuntur, quæ inter ascendentes & descendentes, contra iuris prohibitionem fiunt: licet suprà eodem tit. §. ergo. aliter sunt distinctæ in secundo notabili. Aliæ verò prohibitæ nuptiæ dicuntur illicitæ seu inutiles, vt no. Archidiaco-
3 nus in c. cōsanguineorum. 3. q. 4. ¶Notandum † secundò, q vulgò cōcepti, dicuntur illi, qui nō possunt demonstrare patrē. Vnde cui pater est populus, sibi pater est nullus, vt ff. de statu homi. l. vulgò.
4 ¶Notādū † tertiò, q quandocunque est illicitum matrimonium cōtra prohibitiones iuris non est petenda dos neque donatio propter nuptias. Et si data sit, non est repetenda: tamē alia persona eā nō lucratur, quia donatio vel dos nō cōstituitur, nisi in vero matrimonio, vt C. de donatio. ante nup. l. fi. §. sicut enim. ¶Notandum
5 † quartò ibi, pœnas. q secundum Cy. non omnes illicitè coeuntes patiuntur pœnas in iure contentas, sed illi qui faciunt nuptias incestuosas vel nefarias, vt in Auth. de incestuosis nuptiis. §. 1. colla tio. ij. Et sunt istæ pœnæ, bonorum amissio, infamia, vt C. de incestuosis nuptiis. l. qui cōtra. Sunt & aliæ pœnæ. scilicet, exilium, cinguli vel dignitatis priuatio, & si vilis persona sit, verberatio & fustigatio, vt in Authentica, de incestuosis nuptiis. §. 1. collat. 2. Sed an illi, qui cōtra prohibitionem iuris canonici nuptias faciunt, & nō iuris ciuilis, vt filius & filia duorum fratrum, vt suprà eodem. §. duorum patiantur istas pœnas. dicunt aliqui Doctores, quòd non

quia sunt pœnę iuris ciuilis,cōtra quod nō fit.Dicit tamē Panor. in c.quod si necesse.extra de don.inter virum & vxo.quòd sic,quia leges puniunt etiā contra canones facientes:& canones etiā appellantur leges,vt in c.Nicena.31.dist.¶Opponitur primò contra prędicta,& videtur, quòd nullus est vulgò conceptus, quia nullus est sine patre,nisi Adā & Christus.Solutio.Quòd isti dicūtur esse sine patre non verè,sed iuris fictione,quia ignoratur pater. ¶Opponi-
6 tur † secundò,& videtur,ꝙ dissoluto illicito matrimonio dos vel donatio repeti possit:quia licet non petatur per actionem ex stipulatu,quę datur de dote,vt j.de actionib.§.fuerat,videtur tamen peti posse ꝑ condictionē sine causa, vel ob causam datam,non secuta causa.Solutio.Dicit Petrus,quòd siue quis scienter,siue ignorāter dotem dederit,potest eam petere per condictionem sine causa vt ff.de cond.sine cau.l.fi.Sed Ioannes dicit,quòd ignoranter danti competit actio,sed non non danti scienter,vt ff.de cond.ob causam.l.1.Et ratio est,quia quod turpiter datum est, non repetitur, ff.de cōd.ob turpem causam.l.fi ob turpem,& videntur mihi Pet. & Io.posse concordari,qui Petr.loquitur, quando sunt sponsalia vel nuptiæ sine carnali copula:Ioannes autem,qnando copula carnalis est secuta,& matrimonium consummatum.

§.Aliquando autem.

1 *Filij non nati in potestate patris,quibus & quot modis postea redigātur in eius potestatem & nu.2.4.& 5.*

3 *Conditiones,quæ requirantur in legitimatione filij.*

6 *Dotalia instrumenta,an & quo iure requirantur in matrimonio.*

1 Summatur sic:Liberi † non nati in potestate patris, duob. modis fiūt in eius potestate.Primus,si naturalis tradatur curiæ principis. Secundus qn̄ ille,q ex libera muliere nat⁹ est, cuius matrimoniū non est legib.interdictum,per dotalia instrumenta, postea secuta, efficitur in potestate patris:&hoc etiam prodest filiis,ex eodē matrimonio postea procreatis.Hoc dicit, & patet intellectus textus.

2 ¶Notandum † primò,ꝙ naturalis filius non existens in potestate patris,efficitur in potestate patris,si tradatur curię Imperatoris,vel principis,vel præsidis,vel patriæ suæ: nā tūc ꝓ merito pater recipit patriā potestatē,& filius legitimationem,vt in Auth.quib.mo. natura efficiūtur sui.§. si quis igitur. coll.7.& iste est primus modus legitimādi filios.Et succedit iste in bonis patris sui, sed nō in bonis cognatorum vel agnatorum suorum,vt vult Bar.& ēt Ang.
3 in l.communium.C.de naturalib.liber.¶Notandum † secundò,ꝙ secundus modus legitimandi est ille,qui ponitur hic in tex.ibi nec non

nō is,ad quem requiruntur aliquæ cōditiones.Prima,vt ille filius sic legitimandus sit natus ex cōcubina,quā pater habuit solam,vt hic in gl.super verbo, interdictū,& ff.de cōcub.l.1.Secunda conditio,ꝙ tempore cōceptionis vel natiuitatis filij,fuerit possibilitas matrimonij inter patrē & matrem.vt C.de naturalib.liberis.Auth. licet.& in c.tanta.extra qui filij sint legitimi. Tertia conditio, ꝙ mater fuerit libera,vt hic in textu.& hoc de iure ciuili:secus de iure canonico,vt in c.1.extrà de cōiug.seruorū.Quarta conditio,ꝙ sint dotalia instrumenta composita.vt hic,& in Aut.quib.mod.natura efficiuntur legitimi.§.hæc ergo casta,collatio.6. Quinta est, quod pater habuerit concubinam in domo,vt ff.de concub.l pen.

4 ¶Notandum tertiò,† ꝙ potest filius etiam legitimari per rescriptum principis,vel habentis potestatem ab Imperatore,vt sunt alij qui Comites Palatini.Et debet fieri cum clausula generali,nō obstante,vel melius dicatur in rescripto non obstante.in speciali. l.1. C.de naturalib.liber. & in gl.eiusdem.l.1. Et possunt sic legitimari etiam filij incestuosi,vt vult Bar.in l.qui in prouinciis.ff.de ritu nuptia.Et filij sacerdotum,vt vult Bal.in l.si qua. C.de incestuo.nupt.

5 ¶Notandum † finaliter,quòd filij naturales etiam fiunt legitimi, si pater nominet eos filios in testamento,& sunt à patre alendi.Et succedunt patri ex testamento in totum assem , non existentibus legitimis,ascendentibus & descendentib. Sed si existant legitimi descendentes,succedunt in vnam vnciam. Si aūt existant legitimi ascendentes tantùm, succedunt in totum assem deducta legitima parentū.Ab intestato aūt succedunt in duas vncias , in substantia patris cū matre sua viriliter diuidendas.De istis est gl.in Auth.licet.C.de naturalib.liber.Et ista sunt vera,si non sint ex incestuoso vel nefario coitu, vt in Auth.quib.mod.naturales efficiuntur sui. §.discretis.¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ ad legitimationē secundo modo non requiruntur illa,quæ ibi dicta sunt,& præcipuè dotalia

6 † Instrumēta,quia sine istis est verum matrimonium,per quod fit legitimatio: quia matrimoniū fit solo consensu,expresso tn̄ signo vel verbo,vt in Auth.de nuptiis.§.nuptiæ.& ff.de reg.iur.l.nuptias Solut.verum est,ꝙ matrimonium bene fit sine istis:sed iure ciuili ista requiruntur,& maximè dotalia instrumenta , vt filij ante matrimoniū nati sint legitimi , vt C.de naturalib.liberis.l.cùm quis: licet non requirantur iure canonico , tamen illo iure requiritur possibilitas matrimonij,quia filij nati in adulterio, per matrimoniū sequens non efficiuntur legitimi,vt tractatur in c. per venerabilem: extra qui filij sint legitimi. Et ibi etiam notant Doctores, qualiter Papa & ad quæ,& in quibus locis potest legitimare.

DE ADOPTIONIBVS.

TITVLVS XI.

Ictum est suprà de patria potestate naturali, & de nuptiis, quibus liberi fiunt in patria potestate. Hic consequenter tractatur de pat. potest. ciuili, quæ fit per adoptionē: & diuiditur præsens titulus in octo partes. In prima textus loquitur generaliter. In secunda ibi, adoptio, ponūtur species adoptionis. In tertia ibi, sed hodie limitatur dictū in primo. §. In quarta ibi, cùm aūt impubes, tractatur de arrogatione impuberis. In quinta ibi, minorem, ponuntur aliqua impediméta, & quędā permissiones adoptionis. In sexta ibi, fœminę, declaratur qualiter fœminæ nō possunt adoptare. In septima ibi, illud proprium declarat quoddam dubium circa arrogationem. In octaua ibi, apud Catonem. tractatur de adoptione seruorum.

§. Non solum.

1 *Adoptiui, sunt etiam in potestate patris adoptantis. Limit. nu. 2. 3.*
4 *Liberi in quotuplici sint differentia.*
5 *Spurij, qui propriè dicantur, qui nothi, qui manseres.*

1 Non † solùm naturales liberi sunt in potestate patris naturalis, sed ēt adoptiui sunt in potestate patris adoptantis. Hoc dicit, & patet
2 intellectus textus. ¶ Notandū † ꝙ iste textus loquitur generaliter secūdū ius antiquū, quo oēs adoptiui fiebāt in potestate adoptātis, vt ff. de adop. l. 1. Sed nunc istud est immutatum, vt statim dice-
3 tur J. eo. §. sed hodie. ¶ Opponitur sic: † Naturales liberi nō sunt in potestate patris, vt dictum est s. ti. proximo §. fin. Solutio. Tex iste loquitur de naturalibus liberis nō præcisè, sed de naturalib. & legitimis, vt distinguātur cōtra legitimos tantū: & istud dicit textus,
4 nō solùm esse in potestate nostra. Nā † liberorum quidam sunt naturales & legitimi, de quibus s. de pat. potesta. §. 1. Quidam sunt naturales tantum, de quibus in §. fi. alleg. in oppositione. Quidam sunt legitimi tantum, de quibus hic. Et aliqui sunt nec naturales nec legitimi. de quib. in Auth. quib. mod. natura. efficiuntur sui. §. fi. coll. 7. vt sunt incestuosè vel nefariè nati, qui generali nomine
5 possunt dici spurij, † Propriè tamen spurij. dicuntur, ex professis vel in sacris ordinib. cōstitutis nati: & māseres dicūtur, ex schorto seu meretrice: sed nothi. ex adulterio nati. q ideò dicunt nothi, qa infames, & de istis loqtur gl. in verbo māseres. in c. nisi cū pridē. extrà de renūci. Quidā ēt sunt legitimi, q prius fuerunt illegitimi, de quib. & qualiter hoc fiat, dictum est s. titulo proximo §. fin.

§. Adopt.

§.Adoptio.

1 *Adoptio, est duplex, Et quid adoptio. nu. 2.*
3 *Arrgtio, quomodo fiat: & per quos. nu. 4.*
5 *Arrogatio ad quid maiorem solennitatem requirit, quàm adoptio.*
6 *Filiorum appellatione qui veniant.*
7 *Generis, nomen quando attribuatur speciei.*

1 Summatur sic. Duæ † sunt species adoptionis. Vna, quã adoptãt, q sui iuris sunt authoritate Imperatoris, & vocat arrogatio, Alia qua adoptantur, qui in potestate parẽtũ sunt imperio magistratus & vocatur adoptio. Vtraq; aũt fit, vt adoptati sint loco filij vel filiæ nepotis vel neptis: & sic deinceps de aliis descendentib. h. d. & patet intellectus. tex. ¶ Notandum primò, ꝙ adoptio diffinitur sic
2 † Adoptio est actus legitimus per quẽ qui nõ est filius, fit filius penè naturã imitãs, vt ff. de adopti. l. j. Et hæc diffinitio videtur melior quàm alia posita in gl. in qua dicitur & adoptio fit in solariũ liberorum, q etiam habentes liberos possunt adoptare, vt infrà
3 eo. §. licet. ¶ Notandũ † secundo, quòd prima species adoptionis vocatur arrogatio, & fit authoritate Imperatoris, corã ipso vel principe, vel corã delegato per rescriptum principis, vt C. de adoptioni, l. 2. Et ideò mortuo imperatore, alio non electó, cessat arrogatio saltẽ fiẽda authoritate Imperatoris, vt in Authẽ. quomodo oporteat epis. §. fi. coll. 1. sicut mortuo Papa cessant multa officia, & quasi omnia, curiæ Romanæ, vt in cle. 2. de electio. Et dixi notãter authoritate Imperatoris fienda: quia mortuo Imperatore non vacat Imperiũ sed residet apud sũmum põtificẽ, vt notatur in cle.
4 pastoralis de re iud. Et põt tũc Papa arrogare, per se vel ꝑ delegatũ, vt no. Ioan. Fab. hic. ¶ Notãdũ † tertiò, ꝙ adoptio quæ est secũda species adoptionis, põt fieri apud magistratũ & quẽcunque iudicẽ ordinariũ, etiã defensorẽ ciuitatis, vt in Authẽ. de defens. ciuita. §. nullã colla. iij. quia est voluntariæ iurisdictionis. nec requirit plenam cognitionẽ. vt ff. de offic. procõsul. & leg. l. ij. ¶ Notandum
5 † quartò ꝙ ratio, quare in arrogatione adhibetur maior solẽnitas q̃ in adoptione, est, quia maior prouisio est faciẽda, vbi maius imminet periculum, vt in l. 1. §. sed & si quis. ff. de Carbon. edicto. Modò in arrogatione est maius periculum, vbi arrogatus cum omnibus bonis suis, & cum his, qui sunt in sua potestate, transit de sua potestate in alienam. Sed in adoptione non est tantũ periculum, vbi adoptatus transit de potestate in potestatem, vel interdũ nõ in potestatẽ alterius, vt infrà eod. §. sed hodie. Nam in symbolizantibus facilior est transitus, vt in l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis.

Dicit tamen Io.Fab. ꝙ facilius fit de non monacho monachus, quã monachus trãsfertur de vno monasterio ad aliud, vel de vna vita ad aliã, vt notatur per Inn. in c. quod in dubiis, extrà renũtia-
6 tio. ¶ Opponitur † Primò sic. Per adoptionẽ interdum non fit filius, sed nepos, vt dicitur hic in fine §. & infrà eod. §. sed hodie, ergo non bene dicitur in diffinitione, ꝙ per adoptionẽ semper non filius, fit filius. Solutio. Nomine filiorum intelliguntur sæpe liberi, vt sunt filij, nepotes, pronepotes, vt ff. de verb. sig. l. liberorũ. Et illo modo capitur filius in ista diffinitione. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ vna species adoptionis hic posita, non sit adoptio: quia adoptio est genus ad vtranque speciem, ergo nõ est species, quia
7 idem non est genus & species. Solutio. † Sæpe contingit, ꝙ nomen generis attribuitur speciei, qñ vni illi speciei non est nomen proprium impositum, vt est regula topica in primo Topicorum de proprio, quod dicitur de termino siue diffinitione & proprio propriè dicto, quod non indicat quid est esse rei, & quia proprium quod est terminus habet nomen impositum, quia vocatur diffinitio, & proprium non habet nomen impositum, ideò retinet nomẽ generis. Simile habemus de iurisdictione, cuius sunt tres species, quæ sunt, merum imperium, & mixtum, & tertia vocatur iurisdictio nomine generis: vt ff. de iurisd. omnium iud. l. Imperium.

§. Sed hodie.

1 *Adoptatus ab extraneo, non transit in eius potestatem.*
2 *Auus maternus, adoptans nepotem suum, eum habet in sua potestate. Secus in auo paterno.*
3 *Vincula duo plus ligant, quàm vnum, cæteris paribus.*
4 *Ius naturale, quomodo accipiatur in adoptione.*
5 *Auia quare non possit nepotem adoptare.*

Adoptatus † ab auo materno, vel patre emancipato, ab auo & paterno, transit in potestatẽ adoptãtis, sed non adoptatus ab extraneo, illi tamen succedit. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste. Si filius à patre naturali & legitimo, detur in adoptionẽ extraneo, nõ trãsit in potestatẽ adoptãtis, sed manet in potestate patris naturalis. Sed si detur in adoptionẽ auo materno, vel emãcipato patre naturali, detur in adoptionẽ auo paterno, trãsit in potestatẽ, & fit de familia adoptantis: quia in vna ꝑsona concurrunt ibi duo iura, scilicet ius naturale, & ius adoptionis: & ita sunt ibi duo vincula. ¶ Notandũ primò, ꝙ ista cõstitutio, de qua loquitur hic textus, secundũ quam adoptatus ab extraneo non trãsit in eius potestatẽ, licet ei succedat in bonis, habetur C. de adoptionib. l. cùm in adoptiuis.

ptiuis & infrà de hæredit.quæ ab intestato defe.§.aliquam. aliàs §.
2 inuenimus.¶ Notandũ † secundo,ꝙ auus maternus adoptans nepotem suum,indistinctè habet eum in sua potestate, sed non auus paternus si adoptat indistinctè: Cuius rō est quia auus maternus non habet nepotẽ suũ in sua potestate ante adoptionẽ,vt suprà de pat.potesta.§.quia igitur.Sed auus paternus habet nepotẽ suum in sua potestate vt eod.tit.& §.iam allega.Et ideò talis nepos non pōt plus in sua potestate fieri,vt ff.de adoptionib.l.si pater.§.qui duos. Sed si pater ante quã filius fuerit conceptus,emancipatus est, tũc talis filius est in potestate patris sui,& non auĩ paterni,vt infrà tit. proxi.§.fi.Et ideò in illo casu auus etiam paternus potest eum ado-
3 ptate,& fit in eius potestate.¶ Notãdũ † tertiò,ꝙ duo vincula plus ligant,quã vnum,& ad hoc iste textus sæpe solet allegari. Et duæ rationes ꝑualent vni,vt in Auth.de consangui. & vterinis fratri.§. coll.v.& C.de edict.diui.Adria.tollen.l.fi.nisi vna sit melior duab: vt colligitur ff.de inoffic. testamen.l.nam & si. & sic quando vna melior & fortior est duabus,tunc non sunt cætera paria,vt in oppositione secunda dicetur. ¶ Opponitur contra prædicta,& videtur,quòd duo iura,scilicet naturale & adoptionis, non sufficiant ad hoc,quòd adoptatus fiat semper in potestate adoptantis: quia ex hoc sequeretur,quòd frater adoptans filium fratris sui, habet
4 illum,in potestate sua,quod non est verum.Solutio.† Ius naturale debet hic exponi id est naturale,vt scilicet tale ius,per quod adoptatus habet natiuitatẽ & originem: modò filius fratris à patruo suo,non habet natiuitatem neque originem.Et ideò isto casu vo-
5 cantur istæ,extraneæ personæ.¶ Sed tunc † replicatur de auia, ꝙ illa posset adoptare nepotem,quia ab ea habet natiuitatem & originem.Solutio.In auiã est alius defectus, scilicet ius adoptionis: nam fœminæ adoptare non possunt,infrà eod.§.fœminæ.¶ Opponitur secundò,& videtur,quòd duo vincula non plus ligant quàm vnum,per l.nam si.ff.de inofficio,testament.Solutio. Istud intelligitur cæteris paribus: nam in illa l.vnum vinculum æquiparatur duobus,& ita cætera non sunt paria.

§.Cum autem.

1 *Impuberis arrogatio,quæ requirat ad sui validitatem.*
2 *Iudex quid facere,& interrogare debeat arrogatũ:et quid arrogat.*
3 *Arrogator debet cauere,cum fideiußione,de restitu.bonorum pupilli & nu.8.vide opposi.nu.7.9.*
4 *Arrogator non potest emancipare arrogatum sine iusta causa,*

5 *Arrogator quotam partem bonorũ teneatur relinquere arrogato.*
6 *Arrogatus debet etiam habere bona aduentitia.*
10 *Actus legitimi, an conditionem recipiant.*

1 Summatur sic: † Impubes non põt arrogari, nisi cognita cã, quæ debet esse honesta, & expediat arrogato. Et debet arrogatio ista fieri cum quibusdã conditionib. quia arrogator debet cauere personæ publicæ, siue tabellario, si pupillus intra pubertatem mortuus fuerit, se restituturũ bona illis, ad quos iure successionis fuissent deuoluta, si non fuisset arrogatio. Et non põt arrogator emãcipare arrogatum, nisi causa, pp quã velit eum emancipare, fuerit cognita, & nedum cognita, sed & sufficiens, quia aliàs nõ esset dignus emancipatione. Et postquã sic eũ ex causa sufficiente arrogator emancipare vellet, tunc tenetur ei reddere bona sua. Et si arrogans pater decedens eum exheredauerit, vel viuens eum sine iusta cã emancipauerit, tunc tenetur quartã partẽ bonorum suorum ei relinquere, præter bona illa quæ in patrẽ adoptiuũ siue arrogatorẽ transtulit, & quorũ cõmodũ filius arrogatus post arrogotionẽ patri acquisiuit. h. d. ¶ Notandũ primò, † ꝙ in arrogatione iudex debet interrogare arrogatum, an velit istum habere suum patrẽ: & arrogatorem, an velit istum esse suum filiũ. Et tunc aliqua alia vlterius interrogabit ab aliis. Primò, an iste arrogator habeat honestam causam, & vtilem pupillo. Secundò, an sit minor 60. ann. quia si sic, consulendũ est sibi, vt potius generationi studeat, q̃ alienum filium adoptet. Tertiò an sit honestæ vitæ, videlicet an sit parcus, prodigus, vel in alio defectu. Quartò, an sit pauper: quia regulariter non permittitur, diuitem à paupere arrogari. Quintò, an habeat plures liberos naturales. Sextò, an sit tutor. Septimò, an ex alligatione naturali vel sancta affectione moueatur ad arrogandũ istũ. Et ista colliguntur ff. de adoptio. l. si paterfa. § in arrogationib. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ arrogator debet cauere cum fideiussione de restitutione bonorũ pupilli, prout in textu. Et istam cautionẽ debet stipulari tabellio, vt ff. de adoptio. l. nec ei. Ex quo patet, ꝙ tabellio põt alteri stipulari, vt infrà de inutil. stipulati. §. si quis alij. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ arrogator non põt arrogatum sine iusta causa emancipare, & talis causa est sicuti sunt causæ, quare donationes & similia beneficia reuocãtur, vt C. de reuo. don. l. fi. & sic ẽt intelligitur. l. fi. ff. si quid in frau. pat. all. hic in glo. ¶ Notandũ quartò, † ꝙ arrogator tenetur arrogato relĩquere quartã partẽ bonõ. Quod cõiter intelligitur p doctores, de quarta parte bonorũ, quæ ab intestato ad ipsum peruenirent: licet aliq intelligant de quarta parte omniũ bonorũ. Et de isto habetur in l. Papianus ff. de ino.

(Margin markers beside the text, in order: 1, 2, 3, 4, 5.)

de inoffic.test. Ista tñ quarta nõ est hodie augmentata, sicut quarta filiorũ naturalium & legitimorũ, vt in auth. de trien. & semis. §.
6 hoc seruandũ collat. 3. ¶ Notandũ finaliter, † φ præter istam quartam debet arrogatus habere bona sua, et aduentitia quorum tamẽ arrogator habuit vsumfructũ, vt C. de bonis, quæ libe. l. cũ oportet. Sicut maritus habet vsumfructum in bonis dotalibus, vt ff. fami. ercisc. l. si filia. Et sic ista dictio, præter hic in textu posita, capi-
7 tur inclusiuè, vt ff. de pigno. actio. l. 1. ¶ Opponitur † primò sic, & videtur, φ non est opus ista cautione, quia sine illa tales personæ venirẽt ad successionẽ bonorũ pupilli, vt videtur. Ergo ipsa fit frustra. Solutio. Si istæ personæ venirent ad successionẽ ex testamẽto patris, pupilli per arrogationẽ fraudarentur successione: quia per arrogationẽ, quæ est minima capitis diminutio, rumpitur tale testamentũ, vt infrà quibus modis testamenta infirmantur. §. non tamen. Ab intestato aũt fraudarentur in peculio, quod arrogator retineret, nisi esse cautio, vt ff. de castren. pecu. l. 2. Verũ tñ est, φ licet ista cautio non esset facta, nihilominus tñ interpretatione legis re-
8 putaretur facta, vt ff. de adopti. l. his verbis. ¶ Sed replicatur: † Ergo sequitur, φ ista cautio non solùm debet fieri, si pupillus infra pubertatem decedat, sed etiam pòst: quia videtur, φ successores põt ita bene defraudare post pubertatem sicut ante. Solutio. Pupillus post pubertatẽ põt testamentũ facere, vt suprà quibus ex cau. manumittere non licet. §. cùm ergo. & tunc euanescit pupillaris substitutio & patris testamentũ. Et ideò successio illorum, tũc est à fortuna, quia iste põt aliter disponere de rebus suis, vt non succedant. Et quia est fortuitũ, ideò de hoc non est ius ordinatum, vt ff.
9 quibus ex causis manumiss. libe. nõ fiunt. l. Iulianus. ¶ Opponit' † secundò ad idẽ, & videtur, φ ista cautio non debet fieri, quia arrogatio est actus legitimus, & tales non recipiunt diem neque cõditionẽ. vt ff. de reg. iuris. l. actus. Solutio. Ista cautio non facit actum arrogationis cõditionalem, sed certificat successores, vt dictũ est.
10 † Verum tamen est, φ actus legitimi non recipiunt conditionẽ expressam, sed bene recipiunt conditionẽ tacitã: quæ si fuerit expressa, vitiaretur actus vt ff. de leg. 1. l. 3. Et ideò si Papa scribit executori, vt prouideat alicui de beneficio, si sit idoneus: illa nõ intelligitur propriè cõditionalis, sed exhortatoria, instruẽs executorẽ, qualiter facere debeat. Et de isto habetur in cl. vnica. de offi. deleg.

§. Minorem natu.

1 *Minor non potest maiorem adoptare. Et quid ita.*
2 *Adoptans quot annis debeat esse superior adoptato*

Spadones

3 *Spadones, adoptare possunt non tamen castrati. & nu. 8.*
4 *Pubertas plena, & legitima ætas, quot annorum sit.*
5 *Adoptio nepotis, cuius consensum requirat.*
6 *Citandus est is, de cuius praeiudicio agitur.*
7 *Spadones qui dicantur.*
8 *Sacerdotes adoptare possunt.*
1

Sũmatur sic: † Minor non potest maiorem adoptare, quia adoptio imitatur naturã, & monstruosum esset filiũ esse maiorem
2 supple ætate, suo patre, & ideò † adoptans debet. xviij. annis adoptatum præcedere, & potest adoptio fieri in locũ nepotis vel ꝓnepotis, seu aliorũ descendẽtium, potest etiam aliquis adoptare, quamuis filios naturales non habet. Et si quis aliquem loco nepotis ex filio naturali vel adoptiuo nati adoptat, debet filius ille cõsentire, ne ei inuito suus hæres agnascatur. Sed si auus nepotem ex filio in adoptionẽ dederit, nõ requiritur cõsensus filij. Si etiam quis non extraneũ
3 adoptauerit, potest illũ alteri in adoptionem dare. Et † commune est in vtraque adoptione, ꝙ illi qui generare nõ possũt de facto, sed bene secũdũ naturã, vt spadones, adoptare possunt. Sed castrati qui natura generare non possunt, etiã adoptare non possunt. h. d. Et pa-
4 tet intellectus tex. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ plena pubertas interdum est xiiij. annorũ, vt infrà qui. mo. tute. fini. §. 1. Interdum est in iure xv. annorũ, vt in auth. de tẽpo. non solu. pecu. super dote §. generaliter. coll. vij. Interdum est xvij. annorum vt suprà quibus manumittere non licet. §. fi. Interdum est xviij. annorum, vt hic & ff. de alimẽtis lega. l. Mela. Legitima tamẽ ætas in iure est xxv. annorũ, vt ff. de lega. primo. l. cum filio. & C. de his qui ve æta. impe. l. vlt. ¶ No-
5 tandũ † secundò, circa verbum, consentire primò, ꝙ quãdo aliquis vult adoptare quẽ in loco nepotis ex filio suo nati, requiritur consensus filij, sed non aliorũ agnatorum, vt ff. de adopt. l. cum adoptio Et si filius consentiat moriẽte patre adoptante, fit iste adoptatus in potestate filij, & seruus hæres, vt ff. de adopt. l. si quis nepotẽ. Sed si nõ cõsentiat moriente patre adoptante, nõ fit in potestate filij, sed succedit cum eo tãquã filius vel nepos, iuxta cõditionem gradus, in quo adoptatus est, vt infra de hæredi. quę ab intesta. deferuntur §. cum autẽ. Quando ergo dicitur in tex. ne ei inuito, debet intelligi ei, scilicet filio inuito, quamuis gl. duas alias expositiones ponit.
6 ¶ Et ex isto patet, † quòd quãdo aliquid fit in pręiudicium tertij, est ille vocandus, vt ff. de adoptio. l. nã ita diuus. Et notatur per Inno. in c. humilis. extrà de maio. & obę. Et si ignoretur nomẽ, fiet generalis citatio. vt C. de remis. pig. l. si eo tẽpore. Et istud intelligitur in actibus

In actibus,qui sunt,voluntariæ iurisdictionis,secus in aliis.¶Notã
7 dũ tertiò,quòd†spadones sunt illi,quorum virilia spata, id est,cultello abscissa sũt.Sed castrati sunt, qui ex natura generare nõ pos-
8 sunt.Cũ ergo†spadones naturaliter possint generale, licet de facto impediãtur,possunt adoptare:sed castrati, q̃ à natura impediũtur, adoptare nõ possunt quia,vt dictũ est,adoptio imitatur naturã.Ex quo patet,ꝙ plus est illud quod est à natura, quã ex accidenti, vt
9 ff.de lib,& posth.l.sed & quæsitũ.†Sacerdotes autẽ adoptare possunt,quia licet generare nõ posśint impotẽtia iuris, nisi essent oriẽtales,qui vtũtur matrimonio prius cõtracto,vt not.Io.An. in c vnico de clericis cõiugatis,li. vj. tamẽ non possunt non generare potẽtia facti & naturę ¶Opponitur primò sic & videtur, ꝙ nõ oportet adoptãtẽ pręcedere adoptatũ 18.annis,quia 14.annorũ põt quis matrimoniũ cõtrahere,ergo tunc põt adoptare.Solutio, Nõ est simile in matrimonio & in adoptione, quia in adoptione agitur de pręiudicio adoptãtis aliter quam in matrimonio,propter legitimã quæ debetur adoptato.Et ideò in adoptione requiritur maior deliberatio,& plenior consensus, qui vt communiter nõ est ante 14. annum,vt ff.de postul.l.1,§.pueritia.& lex respicit ad ea, quæ fiunt cõmuniter,vt ff.de legibus.l.nã ad ea.¶Sed replicatur:Ex isto videtur,ꝙ qui adoptaret duos,deberet præcedere in 36.annis,qđ nõ est verũ.Solutio.Istud non sequitur, quia potest aliquis etiã naturaliter vno anno plures filios habere,& ex vna vel ex diuersis mulieribus.Et ideò sufficit adoptãtẽ.in 18.annis præcedere,etiã si plures adoptet, sicuti vna absolutio sufficit ad plures excommunicationes.vt notat Bar.in l.de pupillo.ff.de noui operis nun.¶Opponitur secundo,& videtur,ꝙ auus non posśit nepotẽ suũ,sine consensu patris,in adoptionẽ dare,quia sine illo non potest cũ nuptui tradere vt ff.de ritu nup.l.oratione. Solutio. Nuptiæ habẽt maiorẽ indiuiduitatẽ,vt suprà de patria potestate.§.nuptię.Et plus requiritur cõsensus parẽtũ.vt suprà de nuptiis.§.1.quàm in adoptione. Et ideò ibi requiritur consensus patris.¶Sed replicatur,Iste consensus requiritur propter præiudicium, sed in isto casu fit patri præiudicium in successione,& in perditione patriæ potestatis,vt ff. vnde libe.l.scripto. Solutio.Potest filiũ istum instituere,licet sit adoptatus.& non fuit in sua potestate, & sic ei non fit præiudicium, etiã iure antiquo.Hodie autem,non est timor,quia succedit,nec trãsit in potestatem adoptantis extranei, vt suprà eo.§.sed hodie.

§.Fœminæ.

1 *Fœminæ non possunt adoptare.Et quid ita.Limit.nu.3.*

Fœminæ

2 *Fœmina non habent filios in potestatr.*
4 *Beneficia quomodo sint amplianda.*
1 ¶Summatur sic: †Fœminę nō possunt adoptare, quia liberos in potestate nō habēt, nisi ex indulgētia principis, ī solatiū amissorū
2 filiorū. Hoc dicit. Et pater intellectus textus. ¶Notandum †primò ꝙ mulieres nō habent filios in potestate, vt ff. de suis & legitimis
3 hæredibus. l. nulla. ¶Notandū † secundò ꝙ ista indulgentia, qua fœminis conceditur adoptare, habetur C. de adop. l. mulierem & hoc in solatiū filiorū amissorū in bello, vt infrà de excusa. totorū.
4 §. sed & si quis in bello. ¶Opponitur sic, † & videtur, quòd si fœminæ possunt adoptare, tunc etiam debēt adoptatos in potestatę habere, quia beneficia sunt amplianda, vt in authē. cōstitutio. quæ dignita. § pen. colla. 6. Solutio. Verum est, quòd beneficia sunt, ampliandá, sed non contra naturam. Modò contrà naturam est mulieres filios in potestate habere. Et ideò beneficium concessum de adoptione, non debet extendi ad materiam potestatis.

§. Illud proprium est.

1 *Arrogatus cum suis transit in potestatem arrogatoris. & nu. 2.*
3 *Directè quod non potest fieri, an fiat indirectè. & nu. 4.*
1 Sūmatur sic: † Arrogatus vnà cū his, q̄ sunt in sua potestate, efficitur in potestate arrogatoris. Hoc dicit. Sed intellectus text. est ꝙ ꝓpriū est in arrogatione. vt arrogatus cū liberis suis, fiat in potestate arrogatoris Et ideò cū Augustus voluit arrogare Germanicū, q̄ noluit arrogari ab Augusto, cōsuluit Tyberio vt arrogaret Germanicū, quod fecit, & tūc Augustus arrogauit Tyberiū, & factus est Germanicus nepos Augusti adoptiuus, q̄ noluit ēe filius.
2 ¶Notādū † primò, ꝙ istud, s. ꝙ arrogatus trāsit cum suis in potestatē arrogatoris, intelligitur non solum de his, qui sunt actu, sed ēt de his, qui erūt. Et sic efficiūtur in potestate arrogatoris filij nati nasciturí, vel ēt postliminio reuersi, vt ff. eo. l. si paterfami. in prin-
3 cipio. ¶Notandū secūdò, † ꝙ aliquādo fit indirectè, ꝙ nō potest fieri directè, vt ff. de legi. l. cōtra legē. ¶Opponit & videtur primò ꝙ arrogatus, cū his qui sunt in potestate sua nō semꝑ trāsit in potestatē arrogatoris, per l. operę. ff. de operis liberto. Solutio. Illa lex loquitur de libertis, quorū operę reseruatæ sunt patrono, & ideò
4 propter ius patronatus est ibi speciale. ¶Opponitur † secūdò, & videtur, ꝙ non potest fieri indirectè illud, quòd prohibetur fieri directè, per c. statutū. 2. de hæreticis lib. 6. Solutio. Illud nō potest fieri indirectè, ꝙ non potest fieri directè impotētia iuris, & sic intelligitur c. statutum. 2. alle. Sed quod non potest fieri directè impotentia

tentia facti, bene potest fieri indirectè, vt hic.

§. Apud Catonem.

1 *Seruus, an fiat liber, si dominus eum adoptet: vel nominet eum in iudicio. Et quid si extra iudicium, num. 4.*

2 *Dominus si adoptet seruum, alienum. aut libertum alienum, non fit ille liber*

3 *Regul. si nō valet quod ago vt ago, valeat &c. quomodo accipiatur, & nume. 5.*

1 Summatur sic: † Si dominus adoptet seruū, vel nominet eū in iudicio filiū, per hoc seruus fit liber. Hoc dicit. Et patet intellect'

2 tex. ¶ Notādū primò, † ꝙ si dñs adoptaret seruū alienū, vel libertum alienū, nō habet veritatē istud dictū, q̄a talis nō fit, liber per adoptionē, vt ff. de adoptio. l. si patet. ¶ Notandū secūdò ibi, cōstitutione, ꝙ ista constitutio habetur C. de lati. libe. tollenda. l. vnica.

3 ¶ Notandū † tertiò ibi licet, quòd ex isto textu elicitur, si nō valet quod ago vt ago, valet tamē inquātū valere pōt, vt ēt notatur C.

4 de lati. liberta. tollē. vnica. §. simili modo. ¶ Notandū † quartò ꝙ si dominus nominet seruū filiū, extra iudiciū, nō prodest. C. de libe. cau. l. penul. & sic verba adulatoria in iudicio causant dispositionē fauore libertatis, vt hic, sic etiā in testamēto fauore vltimæ voluntatis, vt ff. de fideicommis. liberta. l. Paulus. Aliter autē verba adulatoria nihil operantur, vt ff. de actio. & obligatio. l. obligationem

5 ¶ Opponitur † sic, & videtur, quòd non est verum, si non valet ꝙ ago, &c. per l. 1. ff. de iure codicil. Solutio. Illa lex loquitur de eo, q dicit expressè se non velle facere codicillos. Iam istud dictum, si non valet, intelligitur quando non est pactum de non valere.

QVIBVS MODIS IVS PATRIÆ. POTESTATIS SOLVITVR.

TIT. XII.

1 *Natura nihil est indissolubile.*

2 *Diuisio huius tituli in septem partes.*

1 Dictum † est suprà, qualiter cōstituitur ius patriæ potestatis naturalis & ciuilis, & quia nihil est in humanis, quod dissolui non possit, vt in authen. de nup. §. deinceps col. 4. adeò tractatur hic qualiter ius patriæ potestatis soluitur. Et † di

2 uidit iste tit. in septē partes. In prima declaratur, qūo soluit' patria potestas per mortē naturalē, In secūda ibi, cū aūt is, quomodo soluitur p mortem ciuilē. In tertia ibi filiusfamilias quomodo per dignitatē. In quarta ibi, si ab hostibus, quomodo per captiuitatē

In quinta

In quinta ibi, præterea, quomodo soluitur per emancipationem. In sexta ibi, sed si pater, quomodo soluitur per adoptionem. In septima ibi, illud autem, soluuntur duo dubia.

§. Videamus nunc.

1 *Filij an efficiantur sui iuris per mortem patris.*
2 *Nepotes an fiant sui iuris morte aui. Et quid si pater in aui potestate constitutus, viuat, & nu. 3. 5.*
4 *Beneficium semel extinctum an nunquam reuiuiscat.*

Summatur sic: Dictũ est quomodo serui liberãtur à potestate dominica: Hic dicitur, quomodo liberantur liberi à potestate patria.
1 † Nã p morte patris filij existẽtes in sua potestate, sui iuris efficiũ
2 tur, sed † p mortẽ aui nepotes fiũt sui iuris, si tẽpore mortis aui pater eorũ fuit mortuus vel emãcipatus. Sed si fuerit viuus, & in potestate aui, nepotes cadũt in potestatẽ patris eorũ. Hoc dicit. & patet intellectus textus. ¶ Notãdum ꝗ de liberatione seruorũ dictũ est suprà, de libertis. §. 1. & §. multis. & in glo. magna. §. fi. ¶ Opponit primò sic, & videtur, ꝗ text. non bene dicat aliquẽ sui iuris fieri p mortẽ parentis, quia mater est parens, vt s. de iure naturali, gen. & ciui. § 1. Et tamen per mortẽ matris nemo fit sui iuris, vt s. tit. prox. §. fœmin. vbi dicitur, ꝗ mulier nõ habet liberos in potestate. Solutio. Parens intelligitur hic strictè pro superiori in linea paterna, sed suprà de iure naturali, accipitur generaliter. ¶ Opponitur secũdo & videtur, ꝗ textus nõ bene dicat mortuo patre filios fieri sui iuris, quia vt subditur, possunt esse in potestate aui. Solutio. Textus ille intelligitur mortuo patre, qui filios habet in potestate & non exi-
3 stente superiore ¶ Opponitur tertiò, & videtur, † ꝗ non semper existente patre in potestate aui tempore mortis aui, nepotes recidunt in potestatẽ sui patris, quia si pater fuit emancipatus, & posteà arrogatus à suo patre, tũc est in eius potestate. Et tñ nepotes in illo casu p mortẽ aui nõ cadũt in potestatẽ sui patris, vt ff. de adoptio. l. si pa
4 ter filiũ. Solutio. Istud intelligitur, quando † pater nunquã exiuit à patria potestate. Nã patria potestas semel extincta respectu filiorũ, nunquã reuiuiscit. Sicut etiã dicitur de gratia ad beneficium, quæ p matrimoniũ extinguitur, & mortua vxore nõ reuiuiscit, vt in gl. in c. vnico de clericis cõiugatis. li. 6. ¶ Opponitur finaliter, † & vide
5 tur, ꝗ filij cadũt in potestatẽ patris per mortẽ aui, licet pr̃ tempore mortis aui, nõ sit in eius potestate, quod videtur contra finẽ tex. istius. §. probatur. in Auth. consti. quę de dignita. §. istud coll. vj. Solutio. In fi. tex. dicitur quando pater exiuit patriam potestatẽ p emãcipationem, secus autem est, quando per dignitatem, vt in §. alleg.

§. Cùm

§.Cum autem.

1 Patria potesta s soluitur per deportationẽ patris, vel filij, in insulam.
2 Deportatio & relegatio quot & quibus modis differant,
3 Banniti nostri temporis, an aßimilentur deportatis.
4 Mors ciuilis comparatur morti naturali. Et in quibus nu. 13.
5 Ratio vbi eadem, ibi & idem ius.
6 Deportati possunt restitui per indulgentiam Principis. Et rescripti discrimin. nu. 7.
8 Restituere, verb generale est.
9 Seruus pœnæ, non habet dominum, nisi supplicium.
10 Ingenuus, an fiat seruus per pœnam.
11 Damnatus ad vltimum supplicium, quibus beneficiis priuetur.
12 Bestiis subiectus.

1 Summatur sic: † Per deportationẽ patris vel filij in insulã, soluitur patria potestas, sed per indulgẽtiã Principis pristina iura restituuntur. Per relegationẽ autẽ patris vel filij in insulam, non soluitur patria potestas. Seruus autẽ pœnæ effectus perdit patriã potestatem, quæ quidem pœna est, quãdo quis in metallũ dãnatur, vel bestiis subiicitur. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notãdũ primò, ꝙ iste textus primò loquitur de media capitis diminutiõe, & in fine ibi pœnę, loquitur de maxima capitis diminutiõe, sed in
2 medio loquitur de relegatione ¶ Notandum † secundò, ꝙ differũt deportatio & relegatio, quia deportatus perdit familiam suã, sed relegatus non, vt hic in textu Secũdò, quia deportatus perdit bona sua, relegatus nõ, vt ff. de interd. & rele. l. j. Tertiò, quia deportatus perpetuo perdit ciuitatẽ, relegatus ad tempus, vt ff. de interd. & releg. l. relegatorum, vterque tamen retinet libertatem, vt ff. de bonis damnatorũ. l. & si. Quartò, quia deportatio solùm fit per Imperatorẽ, aut vicem eius tenẽtẽ, vel per prætorẽ, seu per præfectum vrbis, vt ff. de pœnis. l. ij. Fit etiam per Senatores, quorum sentẽtia parem habet effectũ cũ prædictis, vt ff. quibus appellare nõ licet. l. j. Et si deportatio ꝑ alios iudices fiat, nõ valet nec executiõi mãdatur, nisi per Imperatorẽ appr betur, vt etiam insulam siue locũ assignet, vt ff. de leg. iij. l. j. § ij. & § deportatos Sed relegatio potest fieri, per quoscunque iudices habentes merũ imperiũ, vt ff. de interdic. & relega. l. relegatorũ. Non tamen fit per defensores ciuita-
3 tis, vt in Auth. de defensori. ciuita. § nulla. colla. iij. † Banniti autẽ nostri tẽporis assimilãtur deportatis, si cũ perditione ciuitatis publicẽtur eorum bona. Alioquin assimilantur relegatis, vt vult gl. hic per l. j. ff. de bonis. damnatorũ. Sed Bal. aliter dicit in l. j. C. de

Nicasius ĩ. Inst. g hæred.

hæred.instituend.Vult enim,ꝙ pœna banniti nostri temporis, est distincta à deportatione,& relegatione, & assimilatur in re ciuili excõicationi in re spirituali:quia sicut excõicatus non potest agere,potest tamen excipere,& appellare,vt in ca.intelleximus. extra
4 de iudiciis,sic & banniti. ¶Notandum tertiò ibi,† perinde, quòd mors ciuilis cõparatur morti naturali,vt hic & ff.pro socio.l.verũ.
5 §.societas.¶Notandum†quartò ibi,pari ratione,ꝙ vbicunque est eadem ratio.debet esse idem ius,vt ff.de verb.oblig.l.à Titio.& ff. ad leg. Aquil.l.illud.Non tñ vbi est contraria ratio,debet esse cõtrariũ ius,vt ff.de coll.bonorum.l.si quis.¶Notandum quintò ibi,
6 †restitutum, ꝙ per indulgentiam Principis possunt deportati restitui,& tunc recuperant pristina iura,vt honores & ordines & similia.Inter quę ẽt est patria potestas,vt C.de senten.pas.l.fi.Refert
7 †tamen,an princeps dicat in remissione,indulgemus,an restituimus:quia si dicat,indulgemus,intelligitur remissa pœna,sed nõ restituũtur bona,& sic intelligit l.in insulã.ff. de pœnis. Sed si dicat restituimus,non solùm intelligitur remissa pœna,sed restituuntur
8 oĩa pristina iura,vt ff.de pœnis.l.ij.& l.generaliter.† quia verbum restitutionis.generale est ad omnia,vt ff.de vsucapio.l. videamus. §.& in fauiana. Non tñ intelligitur restitutus ad bona alienata, vt C. de hereticis & manichæis l.itẽ de Nestorianis. Et iõ consulit Bar.in l.Gallus.ff.de lib.& posthu.vt impetretur.ꝙ Princeps dicat,
9 restituimus te ẽt ad bona alienata, ¶Notandum finaliter,†quòd seruus pœne effectus,nõ habet dominũ,nisi suppliciũ.Vnde nihil
10 acquirit fisco,vt ff.de his. q ꝓ nõ scriptis habentur.l.iij.hodie†tamen per pœnã nullus ingenuus fit seruus, vt in Authẽ. de nupt.§. quod aũt coll.iiij.Nisi fortè aliquis cõdẽnatus sit ad vltimum sup
11 pliciũ.vt vult Bar.in l.qui vltimo.ff.de pœnis. Et iõ talis†non põt testm̃ facere.ff.de testamen.l.eius qui.Possunt tamen iniustè ablata restituere,vt notat Ioan.Andr.in c.quamquam,de vsur.lib.vj.Et est ista pœna,quando aliquis damnatur ad fodiendum metallum, vel in opere metalli.vel in ministerio metalli, vel metallo ligatur qui ligabantur,ne fugerẽt,& pondere quodã opprimebantur,ferro,vel alio modo,sicut hodie fit his,qui ad galeas ponũtur in Ita-
12 lia†Bestiis aũt quis subiicitur, qui dãnatur ad bestias deducẽdũ, vel cum bestiis comedendum.Sed quia istæ pœnæ modo nõ sunt in vsu.parũ curandũ est de eis. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd mors ciuilis non comparatur morti naturali, qa per mortẽ naturalem dissoluitur matrimonium, & nõ per mortem ciuilẽ,vt
13 C.de repu.l.j.Solutio.†Mors ciuilis cõparatur naturali in illis, in quib.representat eundẽ effectum, cum morte naturali, vt in his,

quæ

quę sũt iuris ciuilis.ficut patria poteſtas,bonorũ poſſeſſio,&ſimilia:nõ autẽ in his,quæ sũt iuris naturalis,vel gentiũ,vel etiã facti. Et ideo ſi aliquis obligatus eſt bona ſua dimittere poſt mortẽ alteri,& ipſe ingreditur religionẽ;q̃ eſt mors ciuilis. 16. q.j.c.placuit.2.non dẽt propter hoc illi alteri bona ſua dimittere,vt ff.de iure fiſ.l.Statius Flori⁹ §.Cornelio.¶ Opponit̃ ſecudò,& videtur, ꝙ reſtitutus debet etiã recipere bona alienata,qa ſi aliquis mortuus reſtituatur ad vitã,ſicut factũ eſt in Lazaro, recuperat omnia bona ſua,ẽt alienata,vt in gl.in l.ſi ex his.ff.de legib.Solutio. Illa gl.loquitur de reſtitutione,quæ non põt fieri,niſi per ipſum Deum:hic autem loquimur de reſtitutione,quæ fit per hominẽ.

§.Filiusfamilias.

1 *Patritiatus dignitas.filium liberat à patria poteſtate.Et quid de aliis dignitatibus,num.2.*

3 *Sacerdotiũ an liberet à patria poteſtate.Et quid religiõis ingreſſus.*

4 *Patritius,vnde dicatur.*

1 Sic sũmatur:† Filius ſi fiat miles procõſul,vel ſenator,nõ liberatur à patria poteſtate,ſed ſi fiat patritius,liberatur:qa incõueniẽs eſt patrẽ poſſe filiũ ſuũ per emancipationẽ à patria poteſtate liberare,Imperatorẽ autem non poſſe eum,quem elegit ſibi patrẽ ab aliena poteſtate eximere.Hoc dicit,& patet intellect⁹ textus.

2 ¶ Notãdũ primũ † ꝙ iſtud corrigitur.C.de decurionib.l.fin.lib. x.vbi ponũtur dignitates,per quas aliquis liberat̃ à curia,& per cõſequẽs à patria poteſtate,vt in Auth.cõſtitu.quę de dignita §.1. inter quas cõnumeratur dignitas procõſularis .Et additur illis dignitas epiſcopalis,vt in Auth.conſtitu.quæ de dignita.§.palã.collatio.vj.Illæ tamẽ dignitates nõ liberant,niſi exiſtentes in exerci-

3 tio,exceptis ꝓ cõſulari,patritiat⁹,& epiſcopali dignitatibus.† Sacerdotium autẽ nõ liberat à patria poteſtate,vt in Auth. preſbyteros.C.đ epiſ.& cler.Sed ingreſſus religionis liberat à patria poteſtate,vt ff.de minori.l.ſi ex cauſa. ¶Notandũ ſecũdũ,ꝙ iſta cõſtitutio,de qua loquitur textus,habetur.C.de cõſulibus. l.fi.libro

4 xij.† Et dicitur patritius,tanquã pater principis,de quibus Saluſtius dicit,patres conſcripti,quia eorum nomina erant ſcripta in libro principis,vel in coronis eorum.

§.Si ab hoſtibus.

1 *Patre,vel filio capto ab hoſtibus,pendet ius patriæ poteſtatis , iure poſtliminii.*

2 *Poſtliminium vnde dicatur,& num.5.*

3 *Postliminii iuris pendentia, quomodo intelligatur.*
4 *Post liminium, quid. & quare inductum num. 9.*
6 *In, intra, vel infra particulæ quomodo accipiantur,*
7 *Capta ab hostibus, an & quibus debeant restitui.*
8 *Bellum ciuile, quid.*
10 *Filio datur curator, patre captiuo.*

1 Sũmatur sic: Capto † patre vel filio ab hostibus, pēdet ius patriæ potestatis, iure postliminij à limine dicto, qui si reuertat, recipit oĩa iura pristina, sed si pater ĩ captiuitate moriat, intelligit filius à principio captiuitatis sui iuris fuisse. Hoc dicit. Sed intellectus textus est, q patre capto ab hostib. licet fiat seruus hostiũ, tñ ius patriæ potestatis est in suspēso, iure post liminij, quo qdẽ iure, si reuerat recipit oĩa pristina iura, & liberi in eius potestate sunt iterũ. quia fingitur sēper in ciuitate fuisse. sed si in captiuitate moriatur: fiũt filii sui iuris à prĩcipio captiuitatis, Similiter si filius vel nepos captus sit ab hostibus, pēdet ius patriæ potestatis. Et dictũ
2 est † post liminũ à limine, & post, qa reuersus, dicit ad limina sua redire. Et si aliquis captus ab hostibus recuperetur, dicitur ēt post
3 liminio reuersus. ¶ Notãdũ † primò, q propter istud ius post liminij aliq posuerũt mediũ inter eos, qui sunt sui vel alieni iuris. Sed nõ bene, qa liberi alicuius capti ab hostibus, in veritate sunt sui iuris, quia pater est seruus hostiũ, s. de iure personarũ. §. serui 1. Et iõ talis nullũ põt in potestate habere, vt ff. ad leg. Iu. de adul. l. & sic eueniet. Intelligit ergo ista pēdētia, respectu status futuri, & nõ respectu præsentis vel præteriti, vt ĩ de verborum oblig. §. cõditiones. Si igitur iste captiuus reuertatur, fingitur sēper in ciuitate fuisse iure postliminij. sed si ĩ captiuitate moriatur, fingit à principio captiuitatis mortuus, iure legis Corneliæ. Et iõ, si filius istius faciat testamētũ vel cõtrahat, valet? sed si reuertatur pater, rũpitur testamētũ. & soluitur contractus: sed si moriatur etiã post factionē testamēti, vel contractũ manet firmum, quod per filium
4 actum est, vt ff. de test. l. lex Cornelia. ¶ Notandum † secundò q post liminium est ius amissæ rei, recuperãdæ ab extraneo, moribus & legibus constitutum, vt ff. de cap. & postlim. reuer. l. post
5 liminiũ. ¶ Notandũ tertiò ibi † dictũ est, quod post liminiũ dicitur à limine, qa reuersus ab hostibus redit ad limina patriæ vel
6 ciuitatis suæ † Et iõ, qñ dicitur in vel intra, vel ĩ. intelligitur intrinsicitas, vt si dicat in domo, intelligitur intra limina domus, vt ff. de flumi. l. 1. §. in flumine Sed qñ dicitur, in pertinentiis domus, intelligitur ad spaciũ duorũ pedum etiã extra domum, vt ff. fini. regund.

regund.l.fi.& ff.de serui. vrban.prædio.l.quidā Hyberus.in gl. sed quādo dicitur,in circunstātiis ecclesiæ intelligitur ad spatiū xxx. pedum extra ecclesiā,vt notat Bart.in l.apud Labeonem. §.cū vitium.ff.de iureiurando.xvij.q.iiij.c.sicut in glo. ¶ Notandū quartò,† quod illa,quæ recuperātur ab hostibus,debēt restitui illis à
7 quibus capta sūt,vt ff.de capt.& post limi.reuers.l.sicut liberis.Et hoc est verū,si cadāt sub iure post limini j,vt equi,oues,boues,& similia.Aliqua enim sūt,quæ nō cadūt sub iure post liminij,vt vestes,arma,& similia.ff.de capti.l.ij.Sed de rebus hostiū est distinguēdū,quia si sint immobilia,quæ ab eis capiūtur,debēt publicari.ff.de capti.l.si captiuus.Sed si sint mobilia,& capiūtur ab eis ante quā sunt victi,tunc fiunt capiētiū vel occupātium,vt ff.de capti.l.si quis in bello. Si verò capiantur eis,postquā sunt victi,tū debent deduci ad ducē vel capitaneum belli, vt ipse ea distribuat inter pugnātes,secūdū merita sua,vt dicit Bar.in dicta l.si qs in bello.Et ista vera sūt de bello publico & iusto.Si enim vna pars ciuitatis cōtra aliā pugnet,nō est bellū,sed dissensio,vt ff.de capti. l.si
8 quis ingenuā.Et si †vna ciuitas cōtra aliā sine authoritate pricipis pugnet,nō est bellū,sed litiū cultura,vt ff.de testam.l.qui à latronibus.& seruientes in talibus bellis,nō sunt armigeri,sed fures
9 & latrones,vt notat Bar.in l.hostes.ff.de capt.¶.Opponit̄ †primò cōtra pdicta,& videtur,quòd ius postliminij nō est rationabile, quia vide̾ punire captiuos.Pœna enī est,priuari patria potestate, & seruū eē:& nō est afflicto addēda afflictio.Solutio.Istud ius inductū est fauore reipublicę,& ēt captiuorū, quia si ipsi retinerent bona in sua potestate,possent cōtrahere apud hostes, & bona sua apud hostes obligare,& alia in eorum dānū facere,quod propter istud ius nō possunt.Et ergo per istā pœnā succurritur maiori periculo,iuxta c.duo mala.distin. xiij. ¶ Opponitur secūdū,& videt̄ quod si filij captiuorū sint sui iuris,tūc possēt multa facere in præiudiciū patris,&sic istud ius eēt patri valde nociuū.Solutio.Dicit Azo.C.de sent.pass.in rubrica,quòd isti filij nihil possūt facere in
10 præiudiciū patris.†Datur ēt curator bonis patris.ff.de tute.l.muto.Si tñ tēpore captiuitatis aliquis acquirat ius in bonis captiui, p præscriptionē vel vsucapionē,hoc nō recuperat reuersus,nisi p restitutionē in ītegrū.ff.de capti.l.eos qui ab hostibus. ¶ Opponitur finaliter,& videtur,quòd si captiuus fieret seruus hostiū,solueretur matrimoniū,per l.cū dux. ff.de capti. quod esset valde durū dicere.Solutio.Dicitur in illa l.p Doct.quod iure ciuili reuersus ab hostibus,debet de nouo in vxorē.& ipsa in eū consentire: sed hoc nō requiritur iure canonico,vt in c j.de cōiugio seruorū

§. Prætereà emancipatione.

1 *Emancipatio tollit ius patriæ potestatis.*
2 *Liberi vt hic capiantur.*
3 *Emancipatio, olim fiebat per fictam venditionem. Et quomodo hodie Et per quos. Item, vbi. nu. 4.*
5 *Pater emācipādo filiū, quod olim ius sibi retineret. Et quod hodie. n. 6.*
7 *Caluisiana actio, quæ dicatur & an datur patri. nu. 10.*
8 *Pater non tenetur filio emancipato aliqua bona dare.*
9 *Pretium est duplex.*

1 Sūmatur sic † Per emācipationē soluit᷑ ius patriæ potestatis, quæ quidē emācipatio olim fiebat p̄ imaginarias vēditiones, vel ex imperiali rescripto, sed nō fit apud quēcūq; iudicē, retēto parēti ī bonis emancipati eodē iure q̄d debet᷑ patrono ī bonis liberti. Et ipse parēs fit tutor impuberis emācipati. Pōt quoque filius emācipari, nepote retento in ptāte, & econuerso. h. d. & patet intellectus text.
2 ¶ Notandū primò, † q̄ per liberos intelligūt᷑ hic oēs descēdētes, scilicet filius, nepos, & deinceps, vt j̄. qui tutores dare pos. §. j. ¶ No
3 tandū secundò, † q̄ imaginaria vēditio, idē est q̄d ficta venditio, vt ff. de reg. iur. l. imaginaria. Fiebat aūt olim emācipatio, per imaginariā venditionē hoc modo. Nā pater vendebat filiū suum for tassis pro vno nūmo, & sic filius factus fuit seruus. Deinde emens manumittebat filiū, & tunc fuit emancipatus, vt ff. de adoptionib. l. liberū. Sed hæc emancipatio modò nō habet locū, tn̄ sicut tunc per emācipationē fuit capitis diminutio, ita modò per emācipationē est minima capitis diminutio, vt j̄. de capitis diminutione §. mi
4 nima. ¶ Notandū † tertiò, q̄ emācipatio modò fit per quēcūque iudicē, siue merum, siue mixtū imperium habeat, vel solā iurisdictionem: pōt. n. fieri per defensorē ciuitatis, vt in Authen. de defensorib. ciuita. §. nulla. colla. 3. Etiā per iudicem extraordinarium, vt filius Coloniensis eius pōt emancipari coram iudice Leodiensi, vt ff. de manumissis vindic. l. etiā. Pōt etiā fieri in quocunque loco nō turpi. ff. de iusti. & iur. l. penul. Et licet cōiter fiat capiendo filiū cum manu, & dimittendo eum cum aliquibus verbis, s. dimitto te de ptāte mea, pōt tamen fieri nō capiēdo filium cum manu, quia de manu exponitur, i. de potestate, vt C. de emancip. libero. l. pen.
5 ¶ Notandum quartò, † quòd olim pater, emancipando filium, retinebat sibi totum peculium filij, vt j̄. quib. nō est permissum facere testa. §. 1. Sed hodie habet pater in bonis emācipati idē ius, quod patronus in bonis liberti, vt hic dicitur, s. si ab intestato decedāt, succedit in omnib. bonis liberti patronus, filiis non extantibus. Ex

bus. Ex testamento verò in tertia parte:liberis vero existentib. in nihilum,vt ĵ.de succes.libe.§.j. & ij.& §. sed nostra.In quibusdam nihilominus se habet aliter pater respectu bonorū filij emancipa
6 ti, q̄ patronus respectu bonorum liberti.†Primò, si filius turpem personā instituat,pater habet totum,vt ff.si quis à paré. manumis. fuerit. l.patro. Secundò,si pater pro emācipatione pretium recepe rit,nihil habebit.vt ff.si quis à paren.l.j.§.si parens.Tertiò,Si filius miles fuerit,& castrense peculiū habeat,de illo pater nihil recipit, ff.de re milit.l.si à milite.Quartò,alij filij nō succedūt loco patris sicut filij patroni.ff.si quis à paré.l.j.§.fi. Quintò, si per coactionē pater filium emācipauit,nihil hēt.ff.si quis à Paré.l.fi.Sextò nō datur patri Caluisiana,sicut patrono vt ff.si quis à paré.l.nō vsq;.Di
7 citur†aūt actio Caluisiana,per q̄ reuocātur ea,quæ in fraudē pa troni libertus alienauit, quæ vt tactū fuit,nō datur patri.Septimò nō habet pater opera filij emācipati,sicut patronus liberti.ff.si qs à paren.l pen.Notādū quintò,ꝙ qualiter pater debet ēē tutor impuberis emācipati,latius dicetur ĵ.de legi. paren. tute. in princ.& de fiduciaria tute.ēt in prin, ¶Notādū†finaliter,qđ pater nō tene
8 tur filio emācipato aliqua bona dare,vt ff.de agnosc.libe.l.fi. De cōsuetudine tñ pater dat filio emācipato aliqua bona,vt C.de col latione bonorū.l.vt liberis.Et ista bona nō tenetur filius cōputare in legitimā suā vt C.de inoffi.testa.l.si qn.§.generaliter.tenetur tñ filius ista bona conferre cū aliis filiis in diuisione bonorū patris:
9 vt d.l.vt liberis.C.de colla.bonorum.¶Opponitur primò†contra prædicta sic,& videtur,ꝙ pater pōt pretium recipere pro emancipatione filij,sine pœna,per §.hoc quoque ĵ.per quas personas nobis acquiritur. Solutio.Duplex est pretium.s.conuentionale & legale. Modò pater pro emancipatione non pōt recipere pretium cōuentionale,vt hic dicitur in notabili,sed bene pōt recipere pretium legale.vt in §.hoc quoque.& C. de bonis quæ libe.l.cū oportet.¶Opponitur secundò & videtur ꝙ patri etiā datur Caluisiana
10 per Bar.in l.non vsque ff.si quis à parēte.Solutio†Si filius alienauit bona titulo oneroso, & sine fraude,non datur patri Caluisiana: secūs autem si cum fraude. Primo modo intelligitur dictum hic & secundo modo intelligitur d.Bar.in l.non vsque.

§. Sed & si pater,

1 *Pater si filium suū auo vel proauo,actis interuenientib. adoptandū dederit, adoptāte & adoptato consentientib.soluitur patria potestas.& subit filius potestatem adoptantis.Et quid in infante.nu.4.*
2 *Adoptio debet fieri actis interuenientibus.*

3 *Instrumento perdito probatio fit per testes.*
5 *Taciturnitas, an comparetur consensui: disting. nu. 6.*

1 Summatur sic: † Si pater filiũ suum auo vel proauo, actis interuenientibus, in adoptionem dederit, sine contradictione adoptantis & adoptati soluitur patria potestas, & transit filius in potestatem adoptantis: quia cõcurrunt ius naturale & ius adoptionis. Hoc dicit. & patet intellectus text. ¶ Notandũ primò, quod qualiter filius auo materno indifferenter, & auo paterno in casu in adoptionem
2 dari põt, dictũ est s̃. tit. proxi. §. sed hodie. † Adoptio tamen fieri debet actis interuenientib. vt hic dicitur in tex. id est, cũ scriptura.
3 sed † si talis scriptura amittatur, potest probari adoptio per testes, vt in gl. l. ij. C. de emancipa. lib. Ex quo patet ꝙ si fuerit statutum factum, quod nemo posset petere debitum, nisi per instrumentũ, si perditum sit tale instrumentũ, adhuc põt probare debitum per
4 testes, vt in l. emancipationem. C. de fide instru. ¶ Notandum † secundo, quòd si infans fuerit qui emancipatur, non habet veritatẽ ista regula, vt C. de emancipa. libero. l. penul. ¶ Notandum tertiò,
5 † quòd taciturnitas habetur pro consensu, & tacens affirmat, vt ff. de pig. l. si fideiussor. §. pater. ¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur, ꝙ iste §. non conuenienter ponitur hic, quia non soluitur patria potestas, sed trãsit de vno ad alium. Solutio. Licet non soluatur patria potestas in isto casu, quantum ad filium, soluitur tamẽ quo ad patrẽ. Et hoc satis est pro isto titulo. ¶ Opponitur secundò, & videtur quòd taciturnitas non comparatur consensui,
6 per l. ij. ff. de adoptio. Solutio. † Quando actus fit per eum, in cuius potestate est tacens, tunc taciturnitas comparatur consensui: Sed si actus fit per ipsummet, cuius est actus, requiritur consensus expressus, & hoc vult illa l. ij. in oppositum allega.

§. Illud autem

1 *Nurus si conceperit ex filio tuo, & postea filiũ adoptaueris, vel in adoptionem dederis, nepos nascitur in sua potestate. Et quid si post emancipationem vel manumissionem conceperit. & nu. 2.*
3 *Pater si post conceptum alicuius, efficiatur sacerdos, ille non est filius sacerdotis.*
4 *Pater an & quibus casibus possit cogi emancipare filium.*
5 *Filius non potest cogi ad sui emancipationem.*
6 *Pater põt iisdem casib. filium inuitũ emãcipare, quib. & exhæredare.*

Hic soluuntur duo dubia, primum, quia dictum est, ꝙ patria potestas aliquando soluitur per mortem aui, & aliquando non, vt s̃. eo, §. j. dubium est, quando soluitur, & quando non, Secundum est quia

quia dictũ est de solutione patriæ potestatis, dubitatur, an filij pos sint parẽtes cogere ad emancipandũ eos. Summatur ergo sic iste
1 §. Si † nurus tua ex filio tuo cõcepit, & posteà filiũ tuum emãcipaueris, vel in adoptionẽ dederis, nepos nascitur in tua potestate: sed si post emãcipationẽ vel adoptionẽ cõceperit, nascitur in potestate patris sui naturalis vel aui adoptiui. Hoc dicit quãtũ ad primũ respõsum. Et filij naturales vel legitimi, quasi nullo modo pos sunt cogere parẽtes ad emãcipandũ eos. Hoc dicit, quo ad secundũ responsum. Et patet intellectus textus ex summario. ¶ Notan-
2 dũ † primò, ꝙ istud intelligitur de nuru, quæ cõcepit ex filio naturali & legitimo, quia naturalis filius tm̃. non est in potestate. vt s. de nuptiis. §. fi. De legitimo autẽ tantùm, hoc est adoptiuo, dicunt aliqui istud nõ esse verũ. ff. de capitis diminutione. l. fi. § liberos. Melius tñ dicitur, ꝙ etiã istud verum sit de filio adoptiuo.
3 ff. de adoptio. l. liberum. ¶ Notandũ secundò † quòd ex isto textu elicitur si post cõceptum alicuius, pater efficiatur sacerdos, nõ erit ille filius sacerdotis, vt ẽt habetur l. imperialis. C. de nuptiis. ¶ No
4 tandũ † tertiò, circa verbũ, penè, quòd pater in aliquibus casibus, põt cogi emancipare filium suum. Primò si legatũ agnouit quod sibi relictũ est, si filiũ emãcipet, ff. de conditio. & demõstra. l. si cui. Secundò, si aliquis adoptauit priuignũ suum, & ille priuignus probat sibi nõ expedire esse in potestate, cogitur pater adoptiuus illũ emancipare. Et similiter dicendũ est de quocunq; adoptiuo, si sibi non expediat, vt ff. de minor. l. iij §. si quis minor. Tertiò, si pater peccandi necessitatẽ imponat filiæ, cogitur eã emãcipare, vt C. de epis. audien. l. si lenones. Quarto, si pater filium malè & cõtra pietatẽ affecerit vel tractauerit, vt ff. si quis à parente manumissus
5 fuerit. l. fi. ¶ Similiter † etiam non põt cogi filius vt emancipetur, vt in authen. qui. mo. natura. efficiuntur sui. §. generaliter, col. vij.
6 ¶ Potest tamẽ † pater filiũ eo inuito emãcipare in illis casibus, in quibus potest eum exhæredare, vt nor. Bart. in l quidã. ff. de verbo. obli. Filius aũt emancipatus in aliquo casu potest reuocari ad patriã potestatẽ vt si pater sit pauper, ad alendum patrã suum, vt ff. de lib. agnoscen. l. alimenta. §. necare. Opponitur sic, & videtur ꝙ filius conceptus ante emãcipationem & natus post debet esse in ptãte patris, ꝑ simile, quia filius cõceptus ex ancilla, & natus ex libera muliere, est liber. & nõ attenditur tẽpus conceptus, sed natiuitatis, vt s. de ingenuis. §. ex his. vers. sufficit. ergo etiam in isto casu attendi debet tẽpus natiuitatis, & non conceptus. Solutio. Nõ est simile de libertate & patria potestate. Nã quo ad libertatẽ suffi cit matrem aliquãdo liberã fuisse, vel in conceptu, vel in partu, vel

g 5 uore

uore libertatis,sed in patria potestate solùm attenditur tempus conceptus,quia non consideratur ibi talis fauor.Parum enim refert filium in potestate patris vel aui esse.

DE TVLELIS.

TITVL. XIII.

Continuatur sic:Dictum est de iure personarũ,illarum scilicet,quæ sunt alieni iuris:Dicendum ergo est consequenter, de his,quę sunt sui iuris.Et quia illarum ius est duplex,scilicet tutela & cura,quarũdam tamen neutrum ius est,idcirco primò tractatur hic de tutelis.Et diuiditur præsens titulus in quatuor partes.In prima ponitur continuatio.In secunda ibi., est autem,ponitur tutelæ diffinitio.In tertia ibi,tutores,ponitur nominis interpretatio.In quarta ibi,permissum,declaratur testa. tutelæ datio.

§. Transeamus nunc.

1 *Tutor quibus detur.*

2 *Filius an possit se obligare sine patre.*

3 *Minor an possit constituere procuratorẽ sine authoritate curatoris.*

Summatur sic:Trãseundũ nunc est ad aliam diuisionẽ persona rũ,quæ s.sui iuris sunt , quarũ quædã sunt sub tutela vel cura,& quædã neutro iure tenẽt.Et videndũ est ergo de his,quę sunt sub tutela,vel cura,quibus intellectis intelligentur aliæ.Et primò de his,quæ sunt sub tutela.h. d. Et patet intellectus tex. ¶ Notandũ primò,ꝙ ista est tertia diuisio iuris personarũ. Prima enim dicta est §.de iure personarũ.Secunda suprà,de his,qui sui vel alieni iuris sunt.Vel magis propriè est ista subdiuisio illius diuisionis,de his,qui sui vel alieni iuris sunt, quia hic diuiditur vnũ mẽbrũ illius diuisionis. ¶ Notandũ † secundũ,ꝙ tutor nõ datur,nisi his,

1 q sũt sui iuris,vt C.de tuto.furioso,ꝓdigo.l.fi.Et iõ filiúsfamilias existẽs in potestate patris,nõ debet habere tutorẽ,quia nemo prę sumitur talẽ filiũ & bona sua melius gubernare , quã pater cùm amor paternus omnẽ aliũ extraneũ amorẽ excedat,vt d.l.fi.C.de tuto.furio.Si tamẽ pater nõ vellet administrare,nec habere lucrũ in hæreditate aduẽtitia,daretur curator hæreditati,vt in l.fi.C.de bonis quę libe.Authoritas tamẽ patris nõ sẽmper sufficit filio,de quo talis datur distinctio.Quia si agat̃ de bonis,in quibus pater habet vsumfructũ,vel in qbus dubitat̃ de lucro & de dãno patris, tũc sufficit authoritas patris:ĩ aliis aũt nõ sufficit.Quã distinctio nem no.Bar.in l.fi.§.pupillus.ff.de verb.obli.In tutore autẽ nõ ha

2 het locũ ista distinctio. Potest † ergo filius interdũ sine patre se obligare,sed læsus restituitur, ff.de mino.l.prima. quæ obligatio fit cum

fit cũ authoritate curatoris, non tamẽ poteſt ſe obligare in voto, ſine authoritate patris, vt in l. ſi quis rẽ §. voto. ff. de pollicitationibus. Nec ẽt ĩ Macedoniano. ff. ad Macedonia. l. j. Hinc eſt, ꝙ filio in iudiciis datur curator in litẽ, vt in gl. l. j. C. de bonis mater. Et
3 dicũt aliqui, † ꝙ filius cũ authoritate patris, ſine curatore vllo põt cõſtituere procuratorẽ, & a'le. l. fi. ff. de verb. oblig. arg. c. fi. de iudi. lib. vj. vbi dicitur, ꝙ minor cũ authoritate ſuperioris in ſpiritualibus poteſt procuratorẽ cõſtituere, ergo fortius videtur, ꝙ filius põt cũ authoritate patris procuratorẽ cõſtituere. Et ita opinatur quidã Doctor Raphael. in d. l. fi. ff. de verb. oblig. Tutius tamen eſt, vt conſtituat cũ authoritate curatoris, prout alij dicunt. ¶ Notãdum tertio, ꝙ bonũ eſt argumentum, ſi cognoſcatur vnũ contrariorum, ꝙ tũc cognoſcitur reliquũ, vt hic in text. & ſuprà de his, qui ſui vel alieni iuris ſunt. §. videamus. Quod verũ eſt de contrariis immediatis, vt ibi dictum eſt. ¶ Opponitur & videtur, quod nõ ſemper datur tutor ei, qui ſui iuris eſt, quia põt dari tutor filio eius, qui captus eſt ab hoſtib. vt C. de ſent. paſſ. l. fi. Et ille non videtur eſſe ſui iuris, cum patria poteſtas ſit in pendẽti, vt ſuprà tit. proxi. §. ſi ab hoſtib. Solutio. Quamuis hic patria poteſtas ſit in pendenti, hoc eſt reſpectu ſtatus futuri & non præſentis. Et ideo talis filius in veritate eſt ſui iuris, conſiderato tempore præſenti. Et ideo poteſt habere tutorem.

§. Eſt autem tutela.

1 *Tutelæ diffinitio, eiuſque explicatio nu. 2.*
3 *Tutela, quid differat à cura.*
4 *Seruus an poſſit habere tutorem diſting. nu. 8.*
5 *Tutela eſt, ad tuendũ patria poteſtas ad gubernãdum filiũ inſtituta.*
6 *Curator datur furioſis & mente captis.*
7 *Tutela eſt de iure ciuili.*

1 Hic ponit diffinitio tutelæ, q̃ eſt † Tutela eſt vis atq; poteſtas in capite libero ad tuẽdũ eũ, qui ꝓpter ætatẽ ſe defendere nequit
2 iure ciuili data & ꝑmiſſa, ¶ Notãdũ † primo, ꝙ vis, atq; poteſtas exponitur in gl. j. violẽta poteſtas, q̃a tutor datur inuitus vt C. de decurio. l. nullus. libro decimo. Et etiã datur inuito. vt ff. de tuto. &
3 cura. datis ab his. l. nec nõ. Et ĩ † hoc differt tutela à cura, quę nõ datur inuito, vt ĩ de curato. § itẽ inuiti, ſed iſta expoſitio nõ placet aliquibus. q̃a tutela ſæpe datur volẽti. vt C. quãdo mulier tutelæ officio fungi poteſt. l. 2. Gl. etiã exponit, vis ad cogendum, poteſtas ad imperandũ, quæ expoſitio etiã nõ placet quibuſdam, quia ante cõfectionẽ inuentarij eſt tutela, & non eſt vis ad cogẽdũ,

nec

nec potestas ad imperádũ. Idcirco Bar. in l. j. ff. de tutelis aliter exponit vt vis atque prás, idẽ sit, quod potestatiua virtus, mutando vnũ nomẽ substantiuum in adiectiuum. Et simile est, cùm dicitur, pactũ, est placitũ atque consensus, exponitur, id est, placitus cõsen
4 sus, de pact. ff. l. j. ¶ Notandũ † secundò, quòd dicitur, in capite libero, quia seruus non põt habere tutorẽ, nisi dubitetur de statu suo, tunc enim posset sibi dari tutor. ff. de tuto. & curato. datis ab his l. ei qui. Bar. tamẽ in l. j. ff. de tut. exponit in capite libero. vt sit sẽsus, quod seruus non potest esse tutor, siue exercere officium tutoris.
5 ¶ Notandũ † tertiò, quòd dicitur, ad tuendum, ad differentiã patriæ potestatis, quæ est ad gubernandũ filiũ, prout vult, & sibi acquirendũ, & sic est ad cõmodum ipsius patris, quicquid filius acquirit patri, vt j per quas perso. no. acqui §. j. Tutela enim non est ad cõmodum tutoris, sed est onus. Nã tenetur tutor de dolo & la-
6 ta culpa, vt C. arbitriũ tute. l. 2. ¶ Notandũ quartò, † quòd dicitur, propter ætatẽ, ad differentiã curatorũ, qui dantur furiosis & mẽte captis, qui propter morbũ se defendere nõ possunt, vt j. de cura. §.
7 furiosi. & non dantur propter ætatem. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ dicitur iure ciuili. Nam licet plurimi contractus, vel quasi, sint de iure gentium, vt s. de iure natura. §. ius autem tutela. tamen est de iure ciuili. Et dicitur data, s. à iure vel iudice, & permissa à testatore, vel data personæ & permissa rei, vt j. tit. proxi. §. certè. ¶ Oppo-
8 nitur † sic, & videtur, ꝙ seruo possit dari tutor. per l. si impuberi. j. respon. ff. de tut. & curat. da. ab his. Solutio. Contrarietas, quæ videtur esse inter has leges, sic soluitur, quia vel hæreditas fideicommissaria. i. fidei alicuius instituti hæredis cõmissa, & libertas relinquuntur ab eodẽ præstandę seruo, ita vt vnus & idem habeat restituere seruo hæreditatẽ, & pręstare libertatem: & in illo casu, si talis noluerit adire hæreditatem, nec seruo pręstare libertatẽ, põt seruo dari tutor ad cogendũ illum adire hæreditatẽ & ad dandam seruo libertatẽ, & seruus interpretatione ex voluntate testatoris dicitur esse sui iuris. Aut hæreditas relinquitur seruo, restituenda ab vno instituto hærede, & libertas danda ab alio, tunc primo seruo præstanda est libertas, aliàs nõ potest habere tutorẽ, & si post habeat tutorem, illum non habet vt seruus, sed vt liber, & tunc põt cogere secundũ hæredem hęreditatẽ adire, & etiã eum cogere vt sibi restituat eam: & ita potest intelligi l. cogi. & l. si res aliena. ff. ad Trebel.

§. Tutoris autem.

1 *Tutores qui: & vnde dicti.*

2 *Argumentum ab interpretatione nominis, an valeat. & nu. 4.*

Sed itus,

3 *Aeditui, qui dicantur.*

1 Tutores † sunt, vim atque potestatẽ habẽtes, dicti tutores quasi tuitores vel defensores, sicui æditui sunt, qui ædes tuẽtur. Hoc di-
2 cit. Et patet intellectus textus. ¶ Notandũ † primò, quòd sicut valet argumentũ à diffinitione ad diffinitũ, vt ff. de dolo. l. j. §. dolũ. sic etiam valet ab interpretatione nominis, si diffinitio non con-
3 tradicat, vt notat Bar. in l. 2. ff. si cer. pet ¶ Notandum † secundo, quòd æditui vel ædititij dicũtur illi, qui defendunt vel custodiũt ædes, id est, domos, vt est prefectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt, vt ff. de offi. præfec. vigi. l. iij. §. sciendum. ¶ Opponitur
4 sic, † & videtur, quòd non valet argumentũ ab interpretatione nominis, quia curator etiam est defensor vel tutor, & tamen non est tutor, quia differunt cura & tutela. Solutio. Curator nõ est defensor vel tutor, per illam vim & potestatẽ de qua dictum est in diffinitione tutelæ. Dicitur autem tutor, qui per illam vim defendit. Verum tamen est, quòd interdum curator in iure dicitur tutor, extendendo nomen tutoris, vt ff. de legatis tertio. l. cũ filio.

§. Permissum est.

1 *Pater potest filio suo impuberi, in sua potestate existenti, in testamento suo, tutorem dare. Limit nu. 2.*

3 *Pater an possit filio adoptiuo in testamento dare tutorem. Et an narali tantum. nu. 4. Et an spurio. nu 5.*

6 *Pater vt filio suo tutorẽ dare possit in testamento, tria requiruntur.*

7 *Posthumus, an & quando habeatur pro nato.*

8 *Posthumus, quis dicatur.*

9 *Tutor datus à patre, filio emancipato confirmatus, non est testamentarius, sed datiuus.*

10 *Tutor datus emãcipato, cõfirmatur sine in uisitione Limit. & n. 12.*

11 *Tutor si quid de suo expenderit in rem pupilli, an debeat illud compensari in bonis pupilli.*

Hic cõsequẽter declaratur, quę sit tutela testamẽtaria. De legitima enim dicetur ȷ de legit. agna. tut. De datiua infrà, de attil. tu
1 tor. ¶ Sũmatur ergo iste §. sic: Pater potest filio suo impuberi in sua potestate existẽti, ĩ testamẽto suo tutorẽ dare. Similiter auus nepoti, si nepos in potestatẽ patris sui nõ sit recasurus. Et idẽ iudiciũ est de posthumo, qui pro iã nato habetur, quantũ ad dationẽ tutoris in testamẽto à patre vel ab auo. Filio aũt emãcipato nõ põt pater in testamẽto suo tutorẽ dare, sed datus cõfirmãdus est sine inquisitiõe. Hoc dicit. Et ex sũmario patet intellectus textus.
2 ¶ Notandũ † primũ, q̃ iste textus loquitur principaliter de filio

naturali & legitimo, cui si pater dat tutorē in testō, nō indiget tutor cōfirmatione, quāuis ēt testm̄ esset minus solenne, propter exhæredationē liberorum, quia tenet datio tutoris. vt in authen. ex causis. C. de lib. præte. vel etiā propter numerum testiū si tutor sit vnus de liberis, C. de testa. l. hac cōsultissima. §. ex imperfecto. Sed si tutor sit extraneus, & testamentum sit minus solēne, ex numero testiū cōfirmādus est. Distinguendum tamen est, an cū inquisitione, an sine. Si. n. pater statim moriatur post factionem testamenti, cōfirmatur sine inquisitione. Sed si pater diu superuiuat post factionem testamenti, facienda est inquisitio, quia fortassis aliqua causa superuenit, quæ non erat tēpore factionis testamēti: quæ si fuisset pater non dedisset eum tutorem, vt notat Bar. in l. vtilitatem. ff. de
3 cōfirman. tuto. † Filio tn̄ etiam adoptiuo potest pater in testamēto tutorem dare, C. de adoptio. l. e. i. in adoptiuis. quo ad illa bona, quæ ad filiū occasione patris adoptiui perueniūt, iuxta §. sed ho-
4 die. j. de adoptio. & hoc si habeat eū in potestate. Filio † aūt naturali tn̄, non potest pater in testamento tutorem dare, vt l. natu-
5 rali. ff. de confirma. tuto. nisi instituat eū, & in illis bonis, in quibus eum instituit, vt l. fi. C. de confir. tuto. Spurio † autē nullo modo pōt pater tutorem in testamento dare, vt in glo. l. j. ff. de testamen.
6 tute. ¶ Notādum † secundò, quòd ad hoc ꝙ pater pōssit in suo testamēto tutorē filio suo dare, tria requirūtur, vt hic colligitur. Primò, ꝙ filius sit impubes. Puberi n. non datur tutor, sed curator, qui non datur testamento, licet datus confirmetur. Secundò, ꝙ filius sit in potestate. Tertiò, ꝙ detur in testamento: In codicillis enim datio tutoris non valet, nisi codicilli cōfirmētur per testm̄, vt notat Bar. in l. 3. ff. de test. tute. Hodie tn̄ codicilli præsumuntur confirmati testamento, vt j. de codicillis. §. non tantum. ¶ Notandum
7 † tertio, ꝙ posthumus mediā correpta, habetur pro nato, quando agitur de commodo suo, vt ff. de statu hominum. l. qui in vtero. Secus si de commodo alterius, ff. de verb. sign. l. quod dicimus, vel de incommodo matris. ff. de statu. homi. l. imperator. ¶ Notan
8 dum † quarto quod posthumus dicitur, qui nascitur post humationem patris, id est, post obitum. Vnde versus:

Posthumus est natus post exequias genitoris.

Impropriè tn̄ dicitur posthumus quilibet, qui nascitur post testamentum, secundū Azo. C. eo. tit. Posthumus nōnunq̄ dicitur etiā, qui post humationē aui genitus est proprio patre superstite, ille tn̄
9 propriè nō vocatur posthumus. ¶ Notandum † quinto, ꝙ tutor datus à patre, filio emancipato cōfirmatus, non est testamētarius sed datiuus, ff. de ver. sig. l. lege. & in Authen. de defenso. ciuita. §. si

cæterum

cæterũ,colla.iij.& ideo legitimus est ei præferẽdus, vt ĩ de Attilia
10 tuto.in prin.¶Notandum sextò,†quod iste tutor datus emancipa to,confirmatur sine inquisitione, quia præsumitur patrẽ cõfidere de idoneitate & legalitate sua.Et ideò nõ quęritur an sit locuples,
11 vel boni regiminis,vt l.j.ff.de confir.tuto. ¶Notandũ† finaliter,ꝙ si tutor plus expendat,q̃ aliàs esset expensurus propter pupillum, vel si viuat de laboribus suis,& propter negotia pupilli dimittit laborem suum, põt recompensari de bonis pupilli,vt l.& si lege.§. quod autẽ.ff.de petitione hæreditatis. ¶Opponitur sic,& videtur quòd tutor datus emãcipato,sit testamentarius,p l.si furioso.ff.de cura.furioso.Solutio.Illa lex non dicit eum esse testamentarium.
12 sed testamentario assimilari.¶Opponitur secundò,†& videtur ꝙ iste tutor datus emancipato, nõ est cõfirmãdus sine inquisitione, quia sicut pater præsumitur cõfidere de legalitate tutoris,sic etiã mater,quæ tantã affectionẽ habet ad filium,sicut pater. ff.de in litẽ iurã.l.videamus.Sed tutor datur à matre nõ cõfirmatur,nisi cũ inquisitione,ergo &c.Solutio.Aliud est de matre q̃ de patre,propter fragilitatem sexus,& ẽt,quia mater nunquam habuit filiũ in potestate,vt ĩ.de adoptio.§. fœminæ. Et iste tutor cõfirmatur in memoriam patriæ potestatis,quæ fuit,vel esse potuit, vt ff.qui petant tuto.l.fi.Verũ tñ est,ꝙ tutor datus à matre, licet cõfirmetur cum inquisitione,tamen sine satisdatione vt l.j.ff.de confi.tut.

QVI TVTORES TESTAMENTO DARI POSSVNT.

TIT. XIIII.

Ontinuatur sic:Dictum est quibus parentes in testamento suo possunt dare tutores: Hic consequenter tractatur, qui & qualiter in testamento tutores dari possũt. Et diuiditur presens titulus in sex partes. In prima declarat᷑ an filiusfamilias in testamẽto possit dari tutor.In secũda ibi & seruus, docet᷑ an seruus possit esse tutor.In tertia ibi,furiosus,an furiosus vel minor tutor hoc modo esse possit. In quarta ibi, ad certũ tempus,declaratur cum quibus circunstantiis possit dari tutor testamẽto,In quinta ibi, certæ rei,tractatur an tutor in testamento possit dari certæ rei.In vj.ibi.si quis filiab.dicitur quid significetur per filium,per liberũ,& per posthu.in datione tutoris in testa.

§. Dari autem.

1 *Filiusfamilias potest dari tutor testamento & nu.3.*
2 *Surdus,vel mutus non potest esse tutor.*

4 *Ius publicum dupliciter geritur.*
5 *Ius publicum, est duplex.*
6 *Pater consentiens in datione tutelæ filio, an teneatur insolidum.*

1 Summatur † sic: Non solùm pater, sed etiã filiusfamilias in testa
2 mento potest dari tutor. ¶Notandum † primò, ꝙ ad hoc, ꝙ pater vel filius sit tutor, requiritur quòd non sit surdus vel mutus, quia tutor debet scire loqui & audire, vt ff. de tute. l. prima §. penul. Muto tamen vel surdo potest dari tutor, vt ff. de tut. l. Muto. ¶Notan-
3 dum † secũdò, quòd ideò filius potest esse tutor, quia tutela est ius publicum, quod non impeditur ꝑ patriã potestatem, vt ff. de tabel lio. l. nã quod. Et si pater non cõsentiat, tenetur solum de peculio. Interdum tamen si pater consentiat in dationẽ tutelę, tenetur insolidũ. vt ff. de tute. l. si filius. & ff. de administra. tuto. l. Lucius. ¶. Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ patria potestas impedit dationem tutelæ, q̃uis sit ius publicũ quia testamenti factio est ius publcũ vt ff. queadmodum testamen. aperiãtur. l. iij. Et impedit per patriã potestatem. vt ꞇ. qui testam. facere possunt. in principio. Solutio.
4 † Dupliciter geritur ius publicum. Vno modo tanq̃ à persona publica, & sic est de tutela, & nõ impeditur tale ius publicum per patriã potestatem. Alio modo geritur tanq̃ à priuata persona, & sic testamenti factio est ius publicum & impeditur per patriã potestatem. ¶Opponitur secundò sic, & videtur, ꝙ licet pater consentiat in dationem tutelæ, nõ tamen tenetur insolidum, per Bar. in l. Lu-
5 cius. ff. de adminis. tur. Solutio † Duplex est ius publicum. Nam quoddam est publicum authoritate & vtilitate, vt ff. admunicip. l. licet. Et si filius gerat tale ius publicũ sciente patre tenetur pater insolidũ reipublicæ. Sed personæ priuatæ tenetur pater de peculio
6 † Aliud est ius publicũ authoritate, sed non vtilitate: & tale est tutela. vt ꞇ. de excus. tutorum in princ. quæ si sit testamentaria, tenetur pater solùm de peculio siue filij tutor consentiat, siue nõ. Sed si sit datiua, & pater non consentiat, tenetur solùm de peculio. Si vero cõsentiat, tenetur insolidum, vt in glo. in l. ij ff. de administr. tuto. Et ratio est, quia in ista datione tutelæ, cogitur pater cauere, vt l. j. ff. de suspect. tuto. Et quandocunque pater cogitur cauere, si tunc consentiat, tenetur insolidum. ff. de suspect. tuto. l. fi. §. fi. & de excusa. tuto. l. si quis inter tres. §. Imperator.

§. Sed & Seruus.

1 *Seruus proprius, cum libertate potest dari tutor testamento. Sed non potest esse datiuus. num. 2.*
3 *Pater si dicat: do seruum meũ filio meo tutorem, sed nolo esse liberum.*

non valet

non valet.datio tutelæ.

4 *Error impedit dationem tutelæ.*

5 *Seruus alienus, an possit dari tutor, cum additione, si liber erit, &c. & num.6.*

7 *Testamenti factio, est duplex. & vtra competat seruo.*

1 Seruus†proprius, cũ libertate põt dari tutor in testamẽto. Et si det̃ sine libertate, nihilominus fit liber & tutor. Sed si sit error, an sit liber vel seruus, nõ datur tutor in testõ. Alienus aũt seruus purè nõ datur tutor in testõ, sed bene cũ illa conditione, si liber fuerit, sed si ꝓprius seruus cũ illa conditione, non debet dari tutor in
2 testamento. ¶Notandum†primò ꝙ seruus potest esse tutor testamentarius, vt hic dicitur, sed non datiuus. Non.n. potest dari tutor
3 à iudice, vt C. qui tut. dari pos. l. in seruli. ¶Notandum secundò,†ꝙ si testator dicat. Do seruum meum filio meo tutorem, sed nolo eũ esse liberum, non valet datio tutelæ: sed si taceat de libertate, præsumitur eum voluisse fieri liberũ, quia seruus tutor esse nõn põt, vt s. titu. prox. §. est autẽ. secundũ expositionem Bar. illius particulæ. in capite libero. Et qui vult antecedens, vult etiã cõsequens, necessariũ ad tale antecedens, vt ff. de iurisd. om. iud. l. ij. & ff. de ꝓcu ra. l. ad rem mobilem. Ex quo patet. ꝙ si Papa cõferat alicui beneficiũ scienter, ad quod talis est inhabilis, videtur Papa cũ illo dispẽsare, arg. l. quidã cõsuluit. ff. de re iudi. & ibi per Bar. & per Inno. in c. veniens. extra de filiis præsbyt. Patet etiã. ꝙ tacitum interdũ habetur pro expresso, vt l. eum quid mutuum. ff. si cer. pet. †Notan
4 dum tertio, †ꝙ error impedit dationẽ tutoris. Nam si aliquis credat aliquem esse seruũ suum, qui est liber, nõ valet datio tutelę, si det eũ tutorem in testamento, vt hic dicitur. Multo minus valet, si det alienũ seruum, quẽ credit proprium, vt ff. de fideicom. liber. l.
5 generaliter. ¶Notandum†quarto, ꝙ seruus alienus purè non potest dari tutor, sed bene cũ additione, si liber fuerit, vel ẽt purè per fideicõmissum, quia tunc videtur testator velle, ꝙ seruus ille ematur, & manumittatur, vt sit tutor filij sui. ff. de testam. tute. l. si hære
6 ditas. ¶Notandum finaliter, †ꝙ seruus proprius nõ potest dari tu tor cum illa additione, si liber erit, quia inutilis est talis additio. Et ideò actus non valet. ff. de stipu. seruo. l. sed si sibi est talis additio habetur pro non adiecta, vt j. de hæredi. institu. §. impossibilis. Et ideo actus nõ tenet, vt ibi innuitur. ¶Opponitur sic, & videtur ꝙ quãdo seruus proprius datur tutor in testamento sine libertate, nõ consequitur directã libertatem. per l. & si non ascripta. C. de fideicõ. liberta. Solutio. Illa lex loquit̃ de donatione tutoris in codicil-

lis nō cōfirmatis per teſtamentū, vel de datione facta in epiſtola, ſed hic loquitur in teſtō. Vel ibi ſeruus proprius credebatur alienus, & ideo purè nō potuit dari, nec directe recipere libertatē, ſed hic teſtator ſciebat ſeruū eſſe propriū. ¶ Sed poteſt replicari, & videtur, ꝙ nullo modo ſeruus pōt eſſe tutor, quia nemo pōt eſſe tutor, cui non cōpetit teſtamenti factio. ff. de teſtam. tute. l. teſtamen
7 tum. Sed illa non competit ſeruo. ergo. Solutio. † Duplex eſt teſtamenti factio, ſcilicet actiua & paſſiua. Verū eſt ergo, quod ſeruo non cōpetit teſtamenti factio actiua, quia non poteſt teſtamentū facere, ſed ſibi bene competit teſtamēti factio paſſiua, de qua j. de hæredū qualit. & differen. §. teſtamenti. Et de illa paſſiua loquitur l. allega. in oppoſitum.

§. Furioſus, vel minor.

1 *Furioſus, vel minor xxv. annis, datus tutor in teſtamento, erit tutor, ceſſante furia, vel adueniente legitima ætate.*

2 *Tempus, in quo ordinatur aliquid fieri, non eſt inſpiciendum, ſed tempus, quo effectus illius ordinationis poteſt eſſe.*

1 Furioſus, † vel minor xxv. annis datus tutor in teſtamento, erit tutor, ceſſante furia vel adueniente legitima ætate. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandū primō, ꝙ iſtud habet varietatē ſiue teſtator dicat in teſtamento, ſiue non, vt ff. de tut. l. ſi hæreditatis.
2 ¶ Notandum † ſecundō quod ex iſto textu pōt elici pulchrū dictum, videlicet, ꝙ nō eſt reſpiciendū tempus in quo aliquid ordinatur fieri, ſed interdum reſpiciēdū eſt tēpus, quo poteſt effectus illius ordinationis eſſe. Exēpli gratia: Si ſit ſtatutū vniuerſitatis Colonieñ, ꝙ q̃cunque gerit officiū rectoratus, ille nō erit rector poſt modum intra quadrienniū, dato tūc, ꝙ is qui fuit rector ſecundo anno reelegatur, tenet electio, ſed nō geret officiū rectoratus, niſi finito quadriennio à tēpore quo ipſe fuit rector & tunc geret ſine noua electiōe. facit ad hoc. l. quæro. §. Lucius. ff. de teſt. tut. ¶ Opponitur contra prædicta & videtur ꝙ iſte textus non ſit rationabilis, quia ſi pupillo detur tutor in teſtamēto xviij. annorū, erit pupillus indefenſus, vt apparet ex iſto tex. per vij. annos, ꝙ eſt valde incōueniēs. Nō. n. pōt illi pupillo alius tutor dari, quia tutorē habenti nō dat tutor. Solutio. Iſte pupillꝰ nō erit indefenſus, nec dabit ſibi alius tutor, ſed curator vſque ad tps quo tutor tutelā gerere pōt.

§. Ad certum tempus.

1 *Tutor poteſt dari ad certum tempus, vel ex tempore, vel ſub conditione, vel ante hæredis inſtitutionem & nu. 2. & 3.*

4 *Actus iudiciales, non poſſunt eſſe in pendenti, facti tamen tenent.*

Tutor.

2 Tutor † potest dari ad tẽpus certum, vel ex tẽpore, vel sub conditione, vel ante hæredis institutionẽ. Hoc dicit, & patet intellectus
2 tex. ¶ Notandũ † primò, quod istud intelligitur de tutore testamentario, qui potest dari ad certũ tẽpus, vt vsque ad pascha, Et tũc post pascha non erit tutor, vel ex certo tẽpore. i. à paschate, & tũc antè nõ erit tutor, vt ff. de act. & oblig. l. obligationum. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ tutor isto modo dari non possit, quia datio tutelæ est actus legitimus, sed talis nõ recipit cõditionem neque diem. ff. de reg. iur. l. actus. Solutio. Illa regula intelligitur de actib. ibi expressis. ¶ Sed cõtra replicatur, quia ibi exprimitur datio tutelæ, ergo nullo
3 modo illa debet esse sub cõditione, vel ex tẽpore. Solutio. † Datio tutelæ ibi expressa intelligenda est de tutela datiua: iste autem tex. loquitur de testamentaria. Et rationẽ diuersitatis dixerũt aliqui, q̃a
4 † Actus iudiciales nõ possunt esse in pẽdenti. ff. de iudi. l. nõ quemadmodũ. Sed ista ratio non est sufficiens, quia licet actus iudiciales non possunt esse in pẽdenti, facti tñ tenent, vt ff. quando appellandum sit, l. 1. §. dubio. Et ideo Cyn. ponit aliam rationẽ. C. de testam. tute. in rubrica. quia actus testatoris potest suppleri per iudicẽ, sed actus iudicis nõ potest per alium iudicem suppleri. Ang. hic. ¶ Sed cõtra solutionẽ adhuc replicatur per l. mutuo. ff. de tute. in qua l. ponitur illa dictio, si, in datione tutelæ datiuæ, de qua loq̃tur illa lex. Solutio. Si, nõ ponitur ibi cõditionaliter, sed causaliter. i. pro quia. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ non bene dicitur hic tutorem dari posse ante hæredis institutionem, per §. ante hęredis. J. de lega. Solutio. Institutio hæredis debet præcedere dationem tutoris, in ordine intellectus, quia est caput testamenti, & hoc vult ille §. in oppositum allegatus. Sed datio tutoris potest præcedere in ordine scripturæ, vel in nominatione, & sic intelligitur iste text.

§. Certæ autem rei.

1 *Tutor certæ personæ datur. Et quid ita. Curator autem datur rebus numero 3.*
2 *Tutor potest dari vniuersitati rerum.*

1 Tutor † nõ datur certæ rei, neque certæ causæ, sed certæ personæ,
2 Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, quod licet tutor non datur certæ rei, potest tñ dari vniuersitati rerũ. Et si tũc dicatur omnib. reb. existẽtib. in tali loco, vt puta in diœcesi Coloñ. intelligitur tutor datus solùm ad res in tali loco existẽtes & nõ ad alias. Sed si detur simpliciter vniuersitati rerũ, intelligitur datus etiã rebus in alio loco existentib. q̃ vbi tutor est datus. ff. de tut. l. in testamẽto. Nõ etiã datur certę causę, vt rei vẽdicationis vel alterius

3 ¶Notandum † secundo, q tutor principaliter datur personæ, vt. f. ipse pupillum instituat in moribus & disciplinis, & magistris salaria præstet, vt ff. de admini. tuto. l. cum plures § in primis. Ex cõsequenti tñ datur rebus: vt j. de excusa. tut. §. datus. Econtra autem curator principaliter datur rebus, & ex consequenti personæ, vt C. de nupt. l. in copulandis. ¶Opponitur sic: & videtur q tutor potest dari certę rei per l. si tamen. aliàs, si testamento ff. de tut. Solutio. Illa lex non loquitur de certa re, sed de vniuersitate rerum ¶Sed replicat de l. litẽ. C. de in litem dan. tuto. q illa lex loquit de certa re, vel causa. Solutio. illa lex loquitur de curatore & nõ tutore.

§. Si quis filiabus suis.

1 *Filij appellatione, venit filia & posthumus & posthuma: non econtra & nu. 5.*

2 *Natorum appellatione intelliguntur non nati.*

3 *Nepotes, pronepotes, & cæteri descendentes, veniunt liberorum appellatione, non autem filiorum.*

4 *Filius vnde dicatur.*

In datione tutelæ testamentariæ per filium vel filiã, intelligitur etiã posthumus & posthuma. Hoc primò. Et per liberos intelligũtur filij, & nepotes, & cæteri descẽdẽtes, sed per filium nõ intelligũtur nepotes. Et hoc secũdo. Et per posthumos intelligũtur filij & cęteri liberi posthumi, Hoc tertiò dicit totus iste § & pater intellectus tex.

1 ¶Notãdũ primò † qd per filiũ intelligit filia & posthumus & posthuma: sed nõ ecõtra, q masculinũ cõcipit fœmininũ,

2 sed nõ econtra. ff. de leg. ij. l. si ita scriptũ. ¶Notãdum † secundò, q appellatione natorum, etiã intelliguntur nõ nati, vt hic. Et hoc cõiter, quando agitur de eorum cõmodo. ff. de sta. homi. l. qui in vtero. de quo plus dictum est titulo proximo, circa §. permissum.

3 ¶Notãdum tertiò † quod per liberos intelligũtur nepotes & pronepotes, & cæteri descendẽtes, vt hic, & ff. de verb. sign. l. liberorũ § sed & Papinianus. Per filios aũt nõ intelliguntur nepotes, vt hic, etiam in propria significatione. Et ideo, gl. nõ bene dicit, q ex ꝓpria significatione filius significat nepote, sed non ex vsu & cõsue

4 tudine, quia † filius dicitur à φίλος. quod est amor, & sic putat gl. q illi qui diliguntur vel amãtur, possunt dici filij sed in hoc errat gl. q ꝓpria significatio non semper habetur ex interpretatione nominis, vt patet de illo nomine, lapis. ¶Notandũ quartò, q aliqui intelligunt in tertio respon. per hoc, q dicitur, cæteri liberi, et liberos natos, & non posthumos, sed non rectę intelligunt per l. nomẽ. ff. de verb. sign. Sed per hoc, quòd dicitur, cæteri liberi, intelligun-

telligũtur posthumi ex filiis nasciturі,qui recte dicũtur posthumi respectu auorũ suorũ,vt ff.de iniusto,rup.& irr.test.l.posthumorũ
5 ¶Opponitur†sic,& videtur ꝙ per filiũ nõ intelligitur posthumus vt dicitur in primò respõ.per l.qui filiarũ.ff.de leg.j.vbi dicitur, ꝙ per filiũ non debet intelligi posthumus. Solutio. Illa lex loquitur in legatis,in quib.per filium non intelligitur posthumus. Sed iste tex.loquitur in tutelis & in illis per filiũ intelligitur posthumus,

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTELA.

TITVLVS XV.

1 *Tutela legitima,est quadruplex.Et vnde maqueq; dic̃.nu.2.3.4.&5*
6 *Identitas rationis,quid faciat.*
7 *Diuisio tituli in quatuor partes.*

Ontinuatur sic:Supra dictũ est, de testamentaria tu-
1 tela:† Consequenter dicendũ est de legitima tutela.
2 quæ est quadruplex.Prima †datur ex sentẽtia & verbis leg. xij. tabularũ & est legitima agnatorũ tutela,
3 de qua tractatur hic.Secũda†datur ex sentẽtia,& nõ ex verbis le.12. tab.de qua tractatur ℑ.de legit.pat.tute. Nã quia lex vocat patronos ad successionẽ libertorũ,videtur etiã patronis
4 dare tutelã libertorũ,licet hoc nõ dicat.†Tertia nõ datur ex sentẽtia,neque ex verbis legis, sed ex interpretatione Iurisconsultorũ, propter idẽtitatẽ rationis,& de illa tractatur ℑ.de leg.paren.tutel. Nã lex saltẽ hoc iure, non vocat parentes ad successionem filiorum emancipatorũ,sed propter identitatem rationis, de patrono & de parente,Iurisconsulti dederunt parentib.tutelã filiorũ emãcipatorum,vt suprà,quib.mod.ius patr.potest solui.§.& præterea.
5 Quarta†nõ datur ex sentẽtia,vel ex verbis legis, nec ex idẽtitate rationis,sed propter fiduciam & charitatẽ præsumptam,de illis ꝑsonis datur eis tutela,de qua infra,de fiducia.tut.Et sic patet ex isto ꝙ põt cõcludi veritas alicuius casus,ex mẽte legis,licet verba
6 de illo casu non loquãtur. Patet † ẽt ex isto,quod vnus casus potest determinari ex alio, propter similitudinẽ vel identitatẽ rationis in vtroque.Sed quando nõ constat de mente legis manẽdum est in verbis.Et de istis notatur per Doct.in c.trãslato.extra de cõ
7 stitut.Et†diuiditur præsens titulus in quatuor partes.In prima declaratur,qualiter agnatus debet esse tutor.In secũda ibi sunt autẽ, ponitur differentia inter agnatos & cognatos. In tertia ibi, ꝙ autẽ lex.declaratur quomodo interdum existẽnte testamento datur

legitimus tutor. In quarta ibi, sed agnationis, declaratur qualiter ius agnationis perimitur.

§. Quibus autem.

1 *Agnatus debet esse tutor legitimus deficiente tutore testamentario. Et quid si recuset agnatus. nu. 2.*
3 *Agnati si vocentur ad tutelam, quot annorum debeant esse.*

1 Sũmatur sic: Deficiente † tutore testamẽtario, agnatus debet esse tutor, & vocatur legitimus. Hoc dicit, & patet intellect⁹. tex. ¶ No
2 tandũ † primò, ꝙ si isti agnati nõ velint esse tutores, agitur eorum periculo, vel si nõ gerãt, vt ff. de legi. tute. l. legitimos. ¶ Notandũ
3 † secundò. ꝙ si agnati, si debeant esse tutores, oportet eos esse maiores xxv. annis, vt J. de fiducia. tute. §. fin. & minores lxx. annis, vt infra de excusa. tuto. §. item maior.

§. Sunt autem agnati.

1 *Agnati, qui Item, qui cognati.*
2 *Cognatio, est nomen generale.*
3 *Filij duorum fratrum, sunt cognati.*
4 *Amita, an sit agnata.*
5 *Familiæ appellatione an intelligatur agnatio*
6 *Familia quatenus sequatur matrem, quatenus patrem.*

1 Sũmatur sic: † Agnati sunt, qui per virilis sexus cognationẽ cõiunguntur, vt frater ex eodẽ patre natus & filius fratris, sed cognati sunt qui ꝑ fœminini sexus cognationẽ cõiungũtur, vt amitæ filius. q. à illi qui nascũtur, nõ matris, sed patrisfamiliã sequũtur. Hoc dicit
2 & patet intellectus tex. ¶ Notãdũ † primo, ꝙ cognatio est nomẽ generale, & habet sub se duas species: quarũ vni est nomẽ impositũ, & vocatur agnatio, alteri non est nomẽ impositũ, & iõ vocatur nomine generis cognatio, vt s. ẽt dictũ est de adoptionib. §. ij. Est igitur omnis agnatio, cognatio, sed non conuertitur, vt J. de legit. a-
3 gnato. succes. §. j. ¶ Notãdum † secundò, ꝙ filij duorũ fratrum vterinorũ nõ sunt agnati, sed cognati, quia licet immediatè iungãtur per virilis sexus cognationẽ, hoc tñ est per fœminam mediatè, s.
4 per matrẽ illorũ duorũ fratrũ. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ amita tua est tibi agnata, quia coniungitur tibi per patrem tuum, sed amitæ filius non est tibi agnatus, sed cognatus, vt hic in tex. ¶ Notandum
5 † finaliter, ꝙ per familiã intelligitur hic agnatio, licet habeat plures significationes. l. pronunciatio. §. familliæ. ¶ Opponitur primò contra prædicta, quia frater vterinus patris tui, nõ est tibi agnatus sed cognatus, vt C. de legit. hęre. l. fi. Et tamẽ coniungitur tibi per virilis sexus cognationem. scilicet per patrẽ tuũ, ergo iste textus

non

non videtur verus.Solutio,Licet talis frater vterinus patris tui immediatè coniugatur tibi,per virilis sextus cognationē, hoc tñ est mediatè per fœminā,scilicet p matrē patris tui,& illius sui fratris vterini.Mater igitur non est agnata,sed cognata,quia cōiungitur per seipsam filio suo,vt ff.ad Tertull.l.j.in princi. ¶ Opponitur secūdò,& videtur,ꝙ familia sequitur matrem, suprà de inge. §.j.&
6 2.Solutio.† Familia bene sequitur matrem , quo ad conditionē seu statū,id est,quo ad libertatē vel seruitutem,vt ibi dicitur, sed quo ad honores & ad agnationē sequitur patrem,vt hic.Et ideò si sit aliquid faciendum,pro familia,nō tenebitur auus maternus pro nepote suo,nec mater pro filio ,vt notatur per Docto.in l.fi. C.de verbo.& re.significatio.

§.Quod autem lex.

1 *Tutor in testamento datus si decedat viuo testatore,deficit tutela testamentaria,Et quid econtrà.nu.4.*

2 *Decedere quis an possit pro parte testatus, & pro parte intestatus. disting.nume.3.*

1 Si viuo testatore † tutor in testamēto datus decedat, deficit tutela testamētaria,quāuis testamentū maneat.Hoc dicit,& patet in-
2 tellectus tex. ¶ Notandū,† ꝙ tutela testamentaria,potest deficere manente testamento , & sic aliquis potest decedere intestatus in parte,vt hic,& similibus casibus,vt infrà de hæredita.quæ ab inte
3 sta.deferuntur §.j. ¶ Opponitur sic,† videtur,quòd iste casus non est possibilis,per regulā iuris,quę dicit,quòd nemo potest decedere partim testatus,& partim intestatus,vt ff.de regu.iuris,l.ius nostrum.Solutio.Regula ista debet intelligi,quātū ad initium testamenti.Nam ex post facto potest quis bene decedere,partim testatus , & partim intesta. vt ff. de inoffic.testamen.l.circa inofficio.
4 † Et sicut hic dicitur , quòd deficiente tutela testamentaria , potest manere testamētū:sic ecōtrà deficiente testamēto,potest manere tutela testamentaria,vt si ab initio testamentum cum datione tutoris factum sit.& posteà rumpatur testamentum,manebit datio tutelæ,vt ff.de testamenta,tute.l.iure nostro.§.fin.

§.Sed agnationis.

1 *Agnationis ius,quibus modis perimatur.*

2 *Agnati præferuntur cognatis in successione.*

3 *Ius vnum ciuile,an tollatur per aliud.*

4 *Agnatio,an tollatur per minimam capitis diminutionem. & nume. 9.disting.nume.5.*

6 *Cognationis ius,non commutatur:ius ciuile,sic.*

7 *Agnationis ablatio vel peremptio quomodo intelligatur.*
8 *Agnationis & cognationis differentia, hodie est sublata.*

1 Sūmatur sic,† Ius agnationis perimitur plerunque omnib. modis capitis diminutionis,q̃a agnatio est de iure ciuili.Sed cognatio nō omnibus modis capitis diminutionis cōmutatur, q̃a ciuilis ratio ciuilia iura pōt corrumpere,naturalia aūt nequaquā h.d. & patet
2 intellectus text.¶Notandū † primo , ꝙ agnatio à iure ciuili hēt prærogatiuā supra cognationē,quia agnati præferuntur cognatis in successione,vt ĩ.de legi. agnato.successio.§.j.& etiam in tutela,
3 vt š.eo.tit.§.1.Et † vnum ius ciuile tollitur per aliud faciliter,vt l. eius militis.§.militiā.ff.de milita. testament. Et ad similitudinem istius iuris,adhuc hodie habentur statuta in quibusdam locis, ꝙ masculi præferuntur fœminis in successionibus,in toto vel in parte,quia familia in masculis,& nō in fœminis cōseruat̃, vt notatur in l.1.ff.de ventre inspicien.Deficientib.tamen agnatis vocātur cognati ad tutelā,& ad succeſsionē,inter quos etiam cōputantur illi, qui per minimā capitis diminūtionē agnationē perdiderūt, vt ĩ. de hæredita.quæ ab intestato deferuntur.§.admonendi. ¶Notan
4 dum † secundo ꝙ per maximā & mediā capitis diminutionē perimitur agnatio. Nec mirū,quia illis etiā perimitur cognatio, vt infrà tit.prox.§.quod aūt.Per minimā aūt capitis diminutio.perimi-
5 tur agnatio,nisi in duob.casib.† Primus inter duos fratres , quorū vnus est emācipatus,vt C.de legitimis tutorib.l.4.Alius est inter patrem & filium,vt ĩ.de legiti.agnatorum successione.§. fi.Et ideo dicitur hic in textu plerunq; ꝓpter illos duos casus, sed per minimā capitis diminutionē nunq̃ perimitur cognatio. ¶Notan-
6 dum † tertio,ꝙ ius cognationis non cōmutatur,quia est de iure naturali,quod est incōmūtabile,vt š. de iure naturali gen. & ciui. §.sed naturalia.Nec faciliter etiam perimitur æquitas naturalis,vt ff.de capi.diminu.l.cas.Ius autē ciuile faciliter perimitur,vt ff. de reg.iur.l.nihil.Et ideo ius agnationis perimit̃,quasi introductū cōtra ius naturale,vt C.de libe.præteritis.l.maximū vitiū. ¶Notandū quarto,ꝙ tex.loquitur de agnato naturali & legit.vt ff.de gradi.affinita.l.nō facile.& nō de naturali tm̄, nec de legitimo tantū, de quo ff.de adop.l.cū in adoptiuis. ¶Notandū † finaliter,quod
7 ista ablatio vel peremptio agnationis intelligitur,quo ad successionem & tutelam,respectu temporis futuri,vt ff.vnde liberi. l. fi. quia lex nō potuit diuinare de futura capi.diminu. vt C.de testa. l.iubemus.& ff.mandati.l.fideiussor.Et licet aliqui reprehēdāt gl. hic,quæ istud innuit,ex §.minima.ĩ.quibus mo.tute. finitur.dicētes,ꝙ per minimā capitis diminutionē finitur tutela , etiam quo

ad tempus

ad tempus præteritũ, tamen non rationabiliter, eo quòd nõ rectè intelligunt: quia & si finiatur tutela incepta, vt scilicet amodo nõ geratur, tamen quod gestũ est valet, & sic non aufertur tutela per capitis diminutionem, quantũ ad præteritum. Verum tamen ꝙ hodie tutela non finitur per minimã capitis diminutionẽ, ff. de legit. tut. l. legitimos. Hodie † etiã differentia agnationis & cognationis sublata est, vt in Authen. de hæredit. quæ ab intestã. deferũtur. §. ex his colla. 9. ¶ Opponitur sic † & videtur, quòd per maximam, vel mediam capitis diminutionẽ, non perimitur cognatio; quia, vt dictũ est, cognatio est de iure naturali, quod est immutabile. Solutio. In cognatione potest attendi consanguinitas. Et illa per nullã capitis diminutionẽ tollitur, ff. de reg. iuris. l. iura sanguinis, vel pôt ibi attendi successio & tutella, & quantũ ad hoc dicitur tolli cognatio. ¶ Sed replicatur: Illa habet cognatio ex l. 12. tabularum, & per consequens à iure ciuili. Solutio. Verum est, ꝙ cognatio habet ista à iure ciuili, sed agnatio dicitur potius de iure ciuili, quia cognatio minus habet de iure ciuili, q̃ agnatio. Sicut in simili dicimus ius versari in stipulationibus, & nõ in pactis. Nõ quòd in pactis non versetur, sed quia plus versatur in stipulationibus. vt ff. de pactis. l. si vnus. §. pactus.

8 9

DE CAPITIS DIMINVTIONE. TITVLVS XVI.

Continuatur sic: Dictum est suprà tit. proximo. §. fi. quomodo ius agnationis perimitur per capitis diminutionem, ne ergo procedatur ex ignotis, tractatur hic consequenter, de capitis diminutione. Et diuiditur præsens titulus in quinque partes. In prima declaratur, quid sit capitis diminutio, In secunda ibi, eaque ponitur capitis diminutionis diuisio. In tertia ibi, maxima, declarantur membra diuisionis. In quarta ibi, serui soluuntur duo dubia. In quinta ibi, quod autem dictum est, declaratur intellectus. §. fi. suprà titulo proximo.

§. Est autem.

1 *Capitis diminutio quid.*

2 *Status, est caput hominis, & in quibus consistat.*

3 *Capitis maxima diminutio, est perdere ciuitatem & familiam.*

4 *Mors quocunque euentu, tribuitur Deo.*

1 Summatur sic: † Capitis diminutio est prioris status cõmutatio.

2 Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandũ, † ꝙ licet Placentinus dixit statũ esse conditionẽ, in qua quis plurimũ potest: conuenientius

uenientius tamen dicendū est,ꝙ status,est caput hominis,nō cor poris,sed cōditionis,vt ff.ad Tertulia.l.1.Et cōstituit in libertate,
3 ciuitate.& familia,Et † q perdit libertatē,perdit duo sequētia ,sci licet ciuitatē, & familiā,& est maxima capitis diminutio.Et q ꝑ dit secūdū,perdit vltimū , & est minor vel media capitis diminutio. Qui autē perdit vltimū , nō perdit duo prima,& est minima capitis diminutio,vt patet ī isto titulo.§.maxima.& §.minor.& §. minima.& ff.de capitis diminu.l.fi.¶ Opponitur sic,& videtur,ꝙ per cōmutationē status,nō semper est capi.diminutio:qa ꝑ mortē patris mutatur status filij , & tamen nō minuitur capite , vt ff. ad Macedonia.l.si filiusf.Solut.Dicēdū est,ꝙ quādocūque mutaē status facto hominis,vt puta,emācipatione, vel deportatione pa tris aut filij,tūc est capitis diminūtio,vel ēt quasi facto hominis, vt de filiis arrogati,qui stātū mutāt vnà cū patre,& capite minuū tur,vt ff.de capitis diminu.l.liberos.Et qualiter hoc fit,dictō est ī. de adoptio.§.penul.Mors autē patris nō cōtingit facto,vel quasi
4 facto hominis sed ipsius Dei. ¶ Sed tūc replicaē:† Posito ꝙ pater interficiatur,mors cōtingit,vt videtur, facto hominis,& tamē filius,nō minuitur capite.Solut.Dicēdū,quod mors qualitercūque eueniat,attribuiturDeo.Nā apud Deum hora mortis est certa,vt ff.de cōdi.&demōstra.l.1.Sed nullo modo attribuēda est fato vel constellationi, vt aliqui mathematici, vel potius phantastici faciūt,cōtra quos bene arguit beatus Gregorius in homelia super Euangelio de Epiphania Matthæi 2.& ad idē Ioannes Os aureū. eo.c.qui etiam reprobantur 26.q.c.igitur.vers.genethliaci.

§.Eáque.

1 *Capitis diminutio est triplex.*
2 *Capitis diminutio,minor,potest dici media.*
1 Capitis † diminutio est triplex,scilicet maxima minor vel me-
2 dia,& minima.Hoc dicit,& patet intellectus tex. ¶ Notandū,† quod minor capitis diminutio,potest dici media, vt etiam ff.de aur.& argen.lega.l.qui lancem & suprà de liberti.§.libertinorum.

§.Maxima.

1 *Capitis maxima diminutio,quæ. Quæ media,numero 2. Quæ minima,numero 3.*
4 *Sententia etiam iusta,interdum dicitur atrox.*
5 *Patronus quibus actionibus possit libertum reuocare ad seruitutē: & ob quam causam.*
6 *Fideicommissum an possit reuocari eisdem modis, quibus libertas, aut donatio.*

Vendens

7 *Vendens seipsum, vt fiat seruus, quæ requiruntur.*
8 *Interdictũ ignis, & aqua, hodie ẽ sublatũ. Et quæ subierint eius locũ.*
9 *Excommunicati non possunt agere iudicare, vel testificari. & nu. 12.*
10 *Deportatus in insulam, an fiat seruus.*
11 *Capitis diminutio quomodo olim fiebat. Et quomodo hodie.*

1 Maxima † capitis diminutio est, qñ perditur libertas & ciuitas: vt sicut accidit in his, qui serui pœnæ efficiuntur authoritate sententiæ, & in libertis, qui propter ingratitudinem ad seruitutem reuocantur, & in illis qui semetipsos vendunt ad participandum præ-
2 tium. † Sed minor seu media capitis diminutio est, quando perditur ciuitas & nõn libertas, vt in his, quibus interdicitur vti igne &
3 aqua, vel qui in insulã deportantur. Sed minima † capitis diminutio est, quãdo nec ciuitas, nec libertas perditur, sed status mutatur vt in eo, qui sui iuris est, & subiicitur alieno iuri, vel ecõtrà, vt si filius emãcipat̃ à patre. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ No-
4 tandũ primò, † ꝙ sententia interdũ d icitur atrox, licet iustè feratur, vt hic de sententia, qua quis condemnatur ad pœnã serui, de qua suprà, quib. modis ius patriæ potestatis soluitur. §. pœnæ. Hodie tamẽ per pœnam ingenuus non fit seruus, vt in Auth. de nup. §. si verò. colla. 4. Et dicitur notanter ingenuus; quia fortè aliud esset de liberto, ex quo textus solum loquitur de ingenuo. Intelligitur etiam hoc de pœna non ad mortem, quia qui ad mortẽ dãnantur, fiunt serui pœnæ vel supplicij, vt notat Bar. in l. qui vltimo.
5 ff. de pœnis. ¶ Notandum † secundo, quòd patronus potest reuocare libertum ad seruitutem per actionẽ ingrati vel ingratitudinis, vt C. de libertis, & eorũ liberis. l. 2. vel per actionẽ rei vendicationis, sicut in donatione causa mortis, vt ff. de donatio. causa mortis. l. si mortis, vel per actionẽ extraordinariam, & fortè conuenientius, vt C. de libertis, & eorum liberis. l. 2. Et potest ista reuocatio fieri, propter offensam etiam leuem, vt ead. l. 2. sed non propter omissionem obsequij, vt C. de libera. cau. l. solo. Et hæc vera sunt nisi patronus remiserit ius patronatus, quia tunc solũ reuocatur libertus, sicut reuocatur donatio, vt in Auth. vt libet. de cæterò. §. illud. colla. 6. Vera etiam sunt ista, quando patronus voluntariè manumisit seruum, vt C. de libertis & eorum liberis. lege 2. vbi etiam dicitur quòd patronus potest eligere castigationem vel reuocationem serui. Et quod dictũ est de omissione obsequij, intelligitur, nisi libertus negaret patrono alimenta, vt ff. de libe. agnoscend. l. alimenta. quia tunc videtur patronum velle occidere, vt eadem l. necare. Et si libertus iniiciat manus violentas in patro-

in patronum,condẽnatur in metallũ.Et si conuicia dixerit,deportatur in insulã.ff.de iure patrona.l.j.Hæc enim sunt iurata à le.vt
6 C.de reuoca.do.l.vlti.† Fideicõmissum autem non sic reuocatur,
7 vt C.de libertis & eorũ liber.l.j.¶ Notandũ tertiò,† quòd ad hoc ꝙ vendens,seipsum fiat seruus,multa requiruntur, quæ dicta sunt
8 s.de iure personarum.§.penult.¶ Notandum quartò,† quòd hodie non habemus interdictũ ignis & aquæ,sed isti interdicto assimulantur deportatio & excõmunicatio,quia cũ istis nõ est communicandũ:vt de interdictis & deportatis. Patet in l.quidam.ff.de pœnis,de excõmunicatis in c.cùm desideres, extrà de sent. excõ.
9 † Et sicut deportati nõ possunt agere,iudicare,vel testificari,vt ff. ad l.Iuliã repetũda.l.ead.sic excõmunicatus, vt in c.decernimus. de sent.excõ.lib.6.Et dicit Archi.in c pia. de excep.lib.6. ꝙ excõmunicati nõ possunt facere testamentũ.Ioan. And. tñ dicit oppositum in d.c.decernimus, nisi sit excõmunicatus propter hæresim vel vsuram,& sic tenent cõiter Doct.& Bar.in l.fi. C.si à non cõ-
10 pe.iudice.¶Notandum † quintò,ꝙ deportatus in insulam,non fit seruus,nisi in casu,vt C. vt nemo priuatus.l.3. ¶Notandum sextò, ꝙ aliqui tex.finiuntur ibi,vel econtrà.Et tunc subintelligitur reliquum.Vel posset hoc etiam intelligi,quãdo filius existens in potestate patris,in adoptionem datur auo materno,vel etiam paterno, secundũ modum,qui dictus est suprà de adoptio.§.sed hodie.qui casus est conuersus illi, qñ sui iuris est in arrogationem datus.
11 ¶ Notandum finaliter,† ꝙ per emãcipationẽ olim factam imaginaria venditione fiebat capitis diminutio.Et hodie etiam fit, quia illa capitis diminutio non solùm est propter venditionẽ, sed etiã propter mutationem familiæ,vt ff.eo.l.liberos in princi. & sic status mutatur,vt ff.de capitis diminut.l.liberis.¶ Opponitur sic, & videtur,ꝙ per mediã capitis diminutionẽ etiã perditur libertas, per l.cognitionis. ff.de variis & extraordinariis cognitio.Solutio
12 ¶ Non † dicitur in illa l.ꝙ illi perdebant libertatem simpliciter. sed solùm quo ad factionẽ actiuam testamenti,quia ipsi non poterant facere testamentum,quia illa pœna fuerant condemnati,vt l.si quis filio.ff.de iniusto rup.& irrito testamento.

§. Seruus.

1 *Seruus manumissus,non minuitur capite.& nu.2.*
3 *Priuatio præsupponit habitum.*
4 *Capitis diminutio non fit per promotionem ad dignitatem,vel remotionem ab ea.*
5 *Scacorum ludus,permissus est clericis,taxillorum,aliàque,minúsque.*

Hic

1 Hic soluũtur duo dubia,& summatur sic:†Si seruus manumitta tur nõ minuitur capite.qa nullũ caput habuit, & hoc q̃tũ ad primũ dubiũ.Et per cõmutationẽ dignitatis & nõ status,sicut à senatu amoti.nõ sunt capite diminuti.Hoc dicit,quantũ ad secũdum
2 dubiũ, & ex hoc patet ĩtellectus textus.¶Notãdũ † primò,licet aliqs sit liber,& posteà fiat seruus,& deinde manumittatur,nihilominus tamẽ nõ dicitur capite minui, licet cũ fuerit liber,videtur caput habuisse,quia inspicitur tẽpus pręsens,quo de seruitute
3 venit ad libertatẽ.Et†ex hoc elicitur,ꝙ priuatio pręsupponit habitũ,vt in l.decẽ.ff.de verb.obl.& in l.manumissiones. ff. de iustitia & iure.Et idõ,si quis nõ ad cautelã,sed simpliciter patet se absolui ab excõmunicatiõe,fatetur se excõmunicatũ,vt notatur in c.venerabilẽ,in verbo,sunt autẽ.extrà de elect.Reus tamẽ,nõ fatetur, si proponat contrarias exceptiones,vt si qs patet debitũ solutũ, põt dicere reus,nõ sum debitor tuus:& si fui solui tibi , per hoc nõ fatetur se esse debitorẽ,vt notat,ff.de exce.l.nõ vtiq;.¶Notã-
4 dũ † secũdò,ꝙ per promotionẽ ad dignitatẽ,vel per remotionẽ ab ea,non fit capitis diminutio,vt hic dicitur. Ex quo patet,ꝙ si notarius fiat presbyter,adhuc potest exercere officiũ notariatus, & cõponere instrumẽta,vt C.de dignita.l. maior li.xij.Sed nõ potest ad hoc cõpelli,vt notatur in l.quicũq;.C.de tabel. lib. x.Patet ẽt ex istis.quòd si aliquis in ludo scacorum promittat alteri dare *schachmat*,cũ pedona,si pedona fiat regina,satisfacit cũ illa,vt notat Ange.in l.si longius.ff.de iudi.Sal.in l.2.C. de excusa.tuto. videtur contrariũ sẽtire, quia ista pedona perdidit officiũ suũ: quia pedona eo,quia prius ibat rectè,modo,qa regina facta est, vadit ꝑ trãsuersum.Possunt istæ opiniones cõcordari,qa si dictũ est de ista pedona,tũc procedit opi.Ange.sic dicendo,cũ ista pedona dabo tibi *schachmat*.Sed si dictũ est de pedona in genere,
5 videt Salice.bñ dicere.† Est autẽ ludus scacorũ permissus etiam clericis,sed,nullo modo ludus taxillorũ, vel aleæ,quia nõ solùm clericis prohibetur sic ludere.sed etiam talem ludũ videre.vt notatur in Authen.interdicimus.C.de epis.& clericis.& in c. clerici. extrà de vita & honesta.cleric.¶ Opponitur contra prædicta, & videtur ꝙ seruus põt capite diminui,per l.1.C.de bo. proscript.Solutio.Lex illa loquitur de seruo accusato de crimine capitali,hoc modo,ꝙ scilicet illud crimen causaret capitis diminutionem in alio homine,qui non esset seruus.

§.Quod autem dictum est.

1 *Regressus an sit à priuatione,ad habitum;disting.*

Gradus

1 *Gradus prærogatiua in successione maximè attendenda.*
3 *Cognatio an perimatur per maximam, & mediã capitis diminutionẽ.*
4 *Seruus non debet referre commodum ex suo delicto.*

Hic declaratur intellectus.§.fi.ĩ tit.prox.Sũmatur sic:Quod dictũ est manere cognitionẽ,post capitis diminutionẽ, debet intelligi de minima capitis diminu.quia per maximã,& per mediã c. dimin.perimitur ẽt cognatio,vt seruitute,nec resumitur per manumis.& etiam deportatione in insulã. Hoc primo. Et tutela nõ pertinet ad omnes agnatos simul, sed ad proximiores tantũ,ꝙ si plures sint vnius gradus,simul sunt tutores. Hoc dicit secũdo.Et
1 patet intellectus textus.. ¶Notãdũ † primo ibi, sed nec qdẽ,cũ dicitur,ꝙ per manumissionẽ seruus non recipit agnationẽ,ꝙ non est regressus à priuatione ad habitũ,vt ff. de stat.homi.l.liber homo.Et hoc,vbi priuatio est de facto,vt suprà,de inge.§.fi.Si vero habitus nõ est omnino extinctus, sed solũ velatus,sicut dicimus de litore maris,qđ cooperitur per inundationem.ff.de re. diuisio. l.in tãtũ.põt esse regressus ad habitũ. Res enim faciliter redeunt
2 ad naturã suã,vt ff.de pact.l.si vnus.§.pactus. ¶ Notãdũ † secundo ibi,cũ ante,ꝙ si pater aliquis emit hæreditatem pro se,& pro filiis,& nepotibus,nõ debẽt nepotes succedere cũ filiis,quia quãdo aliqui vocantur ad successionẽ , debet intelligi,salua gradus prærogatiua vt not. in glo.in l.si tibi.§. pactus.ff.de pactis & per Bar.in l. Gallus.§.qdã rectè.ff.de lib. & posthumis.Et similiter si lex vocat agnatos, & cognatos ad tutelã,intelligitur vocare salua gradus prærogatiua.¶ Notãdũ tertio,ꝙ de hoc,qualiter deficientibus agnatis succedunt cognati , & qualiter ius agnationis hodie sublatum est,dixi suprà titu.prox. §.fi.in primo notabili.Et
3 ideo hic supersedeo,licet glo.hic faciat mentionem. ¶Opponitur † primo sic,& videtur, ꝙ cognatio non perimitur per maximam & mediã capitis diminutionem, quia est de iure naturali, quod est immutabile,suprà de iure naturali.§.sed naturalia,Solutio.Cognatio quantũ ad successionem & ad tutelam, non est de iure naturali,sed ciuili,& sic perimitur,vt hic dicitur, sed quantũ ad consanguinitatem est de iure naturali,& nõ perimitur,vt probat oppositio.ff.de regu.iuris.l.iura sanguinis.¶Opponitur secũdo,& videtur,ꝙ seruus potest per manumissionem resumere cognationẽ,per l.j.ff.ad Tertullia.Solutio.Illa lex loquitur de seruo restituto.qui recipit cognationã,sed hic loquimur de seruo manumisso tãtùm.Sed replicatur de l.si cognatis.ff.de rebus dubiis, vbi non loquitur de seruo restituto.Solutio. Illa lex loquitur in legatis,quæ versantur in iure naturali,vt l.legatis.ff.co.vel loqui-

tur de

tur de cognatione facta per adoptionem, vt ĩ.de legi. agnato.suc- cess.§.per adoptionẽ. Sed hic loquitur de cognatione naturali & legitima, vt ff. de gradibus cognatio.l. nõ facile. ¶ Adhuc replicatur
4 per §.1.ĩ.de seruili cognatio. Solutio. Loquitur hic de eo, † qui factus est seruus ex suo delicto, de quo nõ debet habere cõmodum, ff.solu.matrimo.l.si ab hostibus, vel potest dici, quod illud ius corrigit istud. De quo ibi latius dicetur, si vita comes fuerit.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

TIT. XVII.

SVprà dictum est de legitima agnatorum tutela, quæ datur ex verbis & sententia legis 12. tabularum, & incidentaliter de capitis diminutione: Hic consequenter tractatur de legitima patronorum tutela, qua non datur ex verbis, sed ex sententia eiusdem legis.

§. Ex eadem.

1 *Tutela legitima libertorum, pertinet ad patronos, & liberos eorum.*
2 *Collectum ex mente vel sententia legis, vel statuti, debet haberi pro lege, vel statuto.*
3 *Patronus vt sit tutor liberti, quæ requirantur.*
4 *Libertus ortiuus, quis.*
5 *Patronus an & quando teneatur satisdare.*
6 *Onus debet sequi emolumentum. Et econtrà nu. 9.*
7 *Aequitas vbi eadem, ibi & eadem debet esse lex.*
8 *Patronus potest renunciare iuri patronatus. Limit. nu. 11.*
10 *Fœmina, an & quando possit esse tutrix.*

1 Sũmatur † sic: Patroni & eorũ liberi sunt legitimi tutores libertorum suorũ impuberũ, quia sunt eorũ successores. Hoc dicit. Sed intellectus tex. est iste: Ex lege 12. tabularũ legitima tutela libertorum, pertinet ad patronos & libertos eorum, non quòd hoc expressè in eadẽ lege dicatur, sed ex quo sunt eorũ successores, debet & esse eorũ tutores, qa plerũque vbi est successionis emolumẽtũ, ibi debet esse onus tutelæ. Et dicitur plerũque, qa fœmina ha-
2 bet successionẽ, sed nõ tutelã. ¶ Notandũ † primò, ꝙ illud quod habetur ex mentẽ vel sñia legis vel statuti, debet haberi pro lege vel statuto, licet non habeatur ex verbis, vt ff. de verbo. signi. l. nominis. §. verbum ex lege. Et colligitur potissimè sententia vel mẽs legis ex præfatione, vt ff. de ori. iuris. l. j. Et habetur ex eo directa actio

actio sicut ex verbis, vt ff. de nego. gestis. l. curator & Et si mẽs vel sentẽtia legis est clara, manẽdũ est in ea potius, quã in verbis, vt in gl. in c. si postquã. de electio. lib. vj. Sed si non est clara, non est recedendũ à verbis. ff. de lega. 3. non aliter, & in c. quanto, extrà de priuile. Et de isto dictũ est in continuatione, §. de legi. agna. tu te. ¶ Notandũ † secundo, ꝙ si patronus debet esse tutor liberti, re quiritur, ꝙ talis libertus nõ sit manumissus à lege. Nã si legetur domino aliquid, vt seruũ suũ manumittat, & ille recipit legatũ, sed non vult manumittere seruũ manumittitur seruus à lege &

4 vocat † libertus orciuus, & illius liberti patronus nõ est tutor. Filius tñ suus põt esse eius tutor, vt ff. de legi. tute. l. tutela. §. sed &

5 si. Notandũ, tertio, † ꝙ patronus non tenetur satisdare, nisi sit persona vulgaris vel inhonesta, vel etiã modus tutelę exigat, q͞a sunt magnæ facultates pupilli, vel nisi subsit causa, vt q͞a nõ diligit pupillũ. In istis enim casib. debet satisdare, vt ff. de legit. tute. l. legitimos. Alij autẽ à patronis tenẽtur satisdare, vt j. de satisda. tut. § 1.

6 ¶ Notãdũ † quarto, ꝙ vbi est successionis emolumentum, ibi dẽt esse onus tutelæ, ad quod iste textus sæpe allegatur. Ex quo sequitur, ꝙ si legetur alicui aliquid, vt recipiat onus, vel faciat aliquẽ actum, si ille agnoscat legatum tenetur ad onus impositũ, vt C. de leg. l. legatariis. Patet etiam. ꝙ tutela est onus. & ideo si sit statutũ ꝙ cõmittens tale delictum, non habeat honorẽm neque beneficiũ in tali loco, nihilominus cõmittens delictũ, nõ excluditur à tutela, vt ff. de legit. tute. l. tutela. §. quæri põt. ¶ Notandũ. §.

7 quintò, † ꝙ vbi est eadẽ æquitas, ibi debet esse eadẽ lex, ff. ad legẽ Aquil. l. illud §. fo. xxix. col. iiij. in fin. ¶ Notandum finaliter, ꝙ patronus potest renunciare iuri patronatus, quia quilibet potest suo iuri renunciare, vt C. de bon. quæ liberis. l. fi. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ non semper est onus, vbi est successionis emolumẽtum, per l. si quis negotia. ff. de negotiis gestis. Solutio. Nõ dicitur ꝙ semper. sed plerũq; quia requiritur paritas rationis, & eadẽ cõditio recipiẽtis. Et hoc nõ est in illa lege alleg. in opposi

8 tũ, sicut et dicitur hic de fœmina in text. Et ex isto † elicitur, ꝙ si legetur alicui aliq͞d, vt faciat actũ, quẽ facere nõ potest, nihilominus dẽt recipere legatũ. De quo per Bar. in l. j. ff. de leg. ij. facit. l. ab administratore. C. de leg. & quod ibi notatur. Verbi gratia, Si legetur fratri minori aliquid, vt sit executor testamẽti q͞uis nõ potest esse executor testamẽti. c. fi. de testamẽ. li. vj. debet tñ habere legatum. ¶ Opponitur secundò & videtur, quòd fœmina bene potest esse tutrix, per l. matri. C. quãdo mulier tut. offi. fungi potest. Solutio. ¶ Regulariter non potest fœmina esse tutrix, vt hic dicitur

dicitur. Fallit tñ in matre & auia, quæ possunt esse tutrices, & pręferuntur oĩbus aliis legitimis, & datiuis tutorib. si renunciauerint secundis nuptiis, & Velleiano, vt in Auth. matri & auiæ. C. qñ mulier offi. tut. fungi potest. De quo per Bar. in l. si quis. sub conditione. ff. de testam. tut. & facit tex. ad hoc si vasallus nihil habet, nisi feudũ, qui moriatur pupillo relicto, & non cognatis, qui in feudũ succedere possunt, ꝙ dominus fundi erit legitimus tutor illius pupilli, quia feudũ ad eũ reuersum est, quanq̃ ét superstit filia, ex quo illa de iure non admittitur. c. j §. hoc aũt de success. feud. colla. x.

¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ quis non potest renunciare iuri

1 suo, per l. iura. ff. de regu. iur. Solutio. Quando †quis dicitur renunciare iuri suo, distinguẽdũ est de iure, cui quis vult renunciare, q̃a vel vult renunciare iuri naturali, & nõ põt, vt in l. iura allega, vel iuri ciuili introducto in fauorẽ sui & alterius, & iterũ nõ potest, vt in c. si diligenti extrà de foro cõpe. vel introducto in fauorẽ suũ, sed non habet plenã dispositionẽ. & non potest, vt de libertate dictũ est s. de iure persona. §. pen. vel habet plenã dispositionẽ, sed est contra bonos mores, vt futura succesśionis renunciatio, & iterum non potest, vt C. de pact. l. fi. vel non est cõtra bonos mores in præsenti, sed inducit futurum malũ, & iterum non potest, vt ff de pact. dotal. l. conueniri In aliis casibus potest, vt C. de bon. quę libe. l. fin.

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA. TIT. XVIII.

Ontinuatur sic: Dictum est s de legitima agnatorũ tutela, quæ datur ex verbis, & sententia legis: & de legitima patronorum tutela, quæ datur ex sentẽtia & non ex verbis legis. Hic consequenter tractatur de legitima parentum tutela, quæ nõ datur ex verbis vel sententia legis, sed ex interpretatione iurisconsultorum propter identitatem rationis.

§. Exemplo.

1 *Parens fit legitimus filij tutor.*
2 *Fiducia contracta, quando dicatur.*
3 *Exemplo iudicari potest.*

1 Summatur sic: †Parens, idest, auus vel pater emãcipans filium vel nepotẽ impuberẽ, fit legitimus eius tutor. Hoc dicit. ¶Notandũ primo. ꝙ ex quo patronus propter hoc, quia succedit liberto, est eius tutor, idcirco visum est Iuriscõsultis eadẽ ratione, quia parẽs etiã succedit filio vel nepoti emãcipato, vt in l. meminimus. C. de

legiti hæredi. q etiam parens debet esse tutor illius. & hoc si non emancipat parens contracta fiducia, hoc hodie præsumitur, vt j. de legiti. agnatorū success. §. fi. Et ideo hodie parens dicitur bene habere legitimam agnatorū tutelā, ex verbis & sententia legis, q a etiam ius agnationis est ablatum, vt dictū ēst §. de legiti. agnato-
2 rum tutela. §. fi. in primo notabili. ¶ Notandū secundo † quod contracta fiducia est, si pater emancipat filium suum, & dixit tunc ad iudicē, Domine iudex, emancipo iā filiū meū, sed si ipse moriatur ante me, volo succedere sibi. Si hoc olim pater non dixisset, si filius obiisset, pater nō successisset. De isto notatur, in §. fi. j. de legi-
3 ti. agnatorum success. ¶ Notandum † tertiò, q exemplo potest iudicari, sicut exemplato: sed quando creditur exemplo, & quando nō sine originali, notatur plenè per Cyn. & Bar. in Authen. si quis in aliquo documento. C. de edendo.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

TITVLVS XIX.

Dictum est supra de legitimis tutelis, ex verbis & sententia legis, & ex sententia tantum, & ex identitate rationis datis: Hic consequenter tractatur de alia tutela, quæ nullo istorum modorum datur, sed ex fiducia seu charitate præsumpta: & ideo vocatur fiduciaria tutela.

§. Est & alia.

1 *Patre tutore liberorū suorum impuberum emancipatorum moriente, filius maior erit fiduciarius tutor. Et quid de patrono. Et nu. 6.*
2 *Puberibus, an & quando detur legitimus curator.*
3 *Frater non potest habere legitimam tutelam fratris sui emācipati.*
4 *Aetas perfecta, quæ dicatur: in qua possit quis bona sua administrare.*
5 *Minor xxv. annis, non potest esse tutor vel curator.*
7 *Hæres, & defunctus censentur vna persona.*
8 *Tutela fiduciaria, non habet locum in nepote.*

1 Summatur sic: † Patre tutore liberorum suorum impuberum emancipatorū moriēte, filius suus maior erit fiduciarius tutor illorum liberorū impuberū, sed patrono mortuo filius eius non est fiduciarius tutor libertorum, sed legitimus sicut pater suus fuit. Et 2
ratio dicitur in textu, quia si filius defuncti patris nō fuisset emācipatus, per mortē patris fuisset effectus sui iuris, & non recidisset in potestatē fratris sui, & per cōsequēs nec in tutelā eius. Sed si libertus māsisset seruuus, eodem iure fuisset apud filios dni sui post mortem

mortem ipsius domini,sicut fuit apud ipsum dominū:& debēt tu-
2 tores & curatores esse perfectæ ætatis.¶Notandum†primò,ꝙ no
canter dicitur impuberes, quia puberibus non datur legitimus cu-
rator,sicut impuberibus tutor,nisi in duob.casib.s.quando est pro
digus vel furiosus,vt infra de curatorib. §.furiosus.& ff.de excus.
tut.l.amicissimos.§ Lucius Titius & l.de creationibus.C.de epis-
3 co.audi.¶Notandum†secundò,quod licet glo. dicat super verbo
liberi,quòd frater potest esse tutor fiduciarius fratris sui impube-
ris, siue sit emancipatus siue non: hoc tamen non videtur verum,
quia si frater non sit emācipatus,tunc est proximus agnatus suus,
& recipit legitimam agnatorum tutelam,vt s.de legit agnatorum
tutela.§.j.Sed quia per emācipationem iure isto tollitur agnatio,
nón potest frater illam legitimam tutelam habere fratris sui emā
cipati,quia non est agnatus, sed cognatus.Et hoc est quod vult l.
aduersus.C.de exceptio.quā gl.alleg.pro contrario.Etquod gl.etiā
dicit super verbo sororis,quòd ista tutela solùm nomine differt à
legitim.agnat.tutela, hoc etiam non videtur verum, quia illa da-
tur ex verbis & sententia legis:sed ista nec ex verbis,nec ex sentē
tia, nec ex identitate rationis datur iure antiquo.Possēt tñ hodie
dici data ex idētitate rationis, quia frater hodie succedit fratri, ēt
emancipato,vt C.de inoff.testa.l.fratres. & ēt notatur in l.memini
4 mus.C.de legit hæred.¶Notandum†tertiò,ꝙ aliquis dicitur per-
fectæ ætatis,quando est xxv.annorum.Et tunc etiam dicitur ma-
turæ ætatis & adolescens, & venisse in suam tutelam. vt ff. de leg.
iij.l.cum filio.§.fi.& C.de his qui veniam ætatis imp.l.fi. Et tunc
potest bona sua administrare.ff.de cond.& monst.l.fi.& dicitur ha
bere legitimum statum.vt ff.quando dies leg.ced.l.ex his.
5 ¶Notandum†finaliter, ꝙ minor xxv. annis non potest esse tutor
vel curator,quia nō est cōueniens, quod alios regat,qui alieno re
gimine indiget,vt infra de excusa.tuto.§.minores.Ratio etiam est
quia bona tutoris obligātur propter tutelam,vt C.de administrat.
tut.l.pro officio.sed bona minoris non possunt obligari,vt C.de le
giti.hæredit.l.fi.¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd potest da-
ri legitimus curator, extra casus in primo notabili positos,per §.
primum in Authen.vt hi qui oblig.perhibent se habere res mino-
rum,collatio.vj.Solutio. Ille textus loquitur de curatore generali
ter,vt extendit se ad tutorem,sicut quandoque tutor etiam capi-
tur generaliter pro curatore.
6 ¶Opponitur secundo†& videtur ꝙ ratio in textu quare filius de-
functi patroni,non est fiduciarius tutor libertorum,sicut filius pa-
tris defuncti liberorum impuberū,non valet: quia licet frater non

cadat in potestatē fratris sui,nepos tñ defuncti si non esset emanci patus caderet in potestatē patris sui,qui est filius defuncti,& ideo quo ad illum ratio nō videtur valere.Solutio.Si libertus mansisset
7 †seruus caderet in potestatē filij patroni sui,patrono mortuo,iure hæreditario,qui,s.hæres & defunctus cēsentur vna persona,nec renouatur obligatio ex persona hæredis.ff.de verb.oblig. l.2. §.ex
8 his.Et ideò†si filius non esset hæres,non fieret dñs serui,sed nepos caderet in potestatē patris suis,nō iure hæreditario,sed iure patriæ potestatis:quia dato,ꝙ pater nō esset hæres defuncti, nihilominus nepos caderet in suam potestatem,& hanc solutionem innuit glo. Sed vt mihi videtur,clarius dici potest.ꝙ suppositū in argumento non est verum:supponitur enim,ꝙ per hoc,quia nepos caderet in potestatē patris sui,fieret pater tutor fiduciarius,ꝙ non est sic:quia si cadit in potestatem suam,tūc nullum potest habere tutorem vt ỹ.de tute.§.j.& si non cadit in potestatem suam,tunc pater recipiet legitimam parentum tutelam:& ideò fiduciaria tutela in isto nepote non potest habere locum. ¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ aliquis est perfectæ ætatis ante 25.annum:quia doctor iuris minor 25. annis,videtur esse perfectæ ætatis,quia non restituitur vt dicitur in glo.in l.professio.C.de muner.patrimoniorum.lib.1 .ergo est perfectæ ætatis.Solutio. Talis doctor non restituitur propter scientiam,in his quæ sunt ignorātiæ iuris,sed bene in his quæ sunt ignorantiæ facti:nam si inconsultè reciperet cognitionem causæ posset restitui,vt non iudicaret, vt in l.cum lege.ff.de arbitris.

DE ATTILIANO TVTORE.
TITVLVS XX.

Dictum est suprà in cōtinuatione §. permissum.suprà de tute.quòd triplex est tutela,scilicet testamentaria, legitima,& datiua. Declaratis ergo testamentaria & legitima tutelis,consequenter dicendum est de datiua tutela,de qua habetur hic.Et diuiditur præsens titulus in duas partes principales:In prima, tractatur de datiua tutela.In secunda ibi,impuberes,datur generalis regula quo ad omnes tutelas. Prima pars subdiuiditur in quatuor. secundum quadruplex ius dationis tutelæ?secunda ibi,sed ex his legibus. tertia ibi,sed hoc iure.quarta ibi.nos autem, .

§. Si cui nulllus.

1 *Tutore testamentario , & legitimo deficientibus,dabatur vnus à Prætore.Et quid hodie.nu.6.*

Lex At-

2 *Lex Attilia, vnde dicta.*
3 *Tutore testamentario existente non est locus legitimo vel datiuo.*
4 *Tutor vnus testamentarius an possit sol⁹ administrare, cæteris mortuis.*
5 *Tribuni plebis tres erant Romæ.*
7 *Officialis an teneatur de factis per substitutum suum. Et quanta sit substituti potestas.*
8 *Pupillus, an & quando possit adire hæreditatem sine tutore.*

1 Deficiente†testamentario,& legitimo tutore, vel dato tutore in testamento sub cōditione, vel in diem,& ante hereditaté aditam, vel tutore capto ab hostib. olim dabatur tutor in ciuitate Romana à prætore vrbano, cum maiore parte Tribunorū plebis, ex l. Attili. & in prouinciis, à præside, ex l. Iulia. & Titia. Sed adueniente conditione, vel die,& post aditā hæreditaté, vel capto tutore reuerso, desinebat esse tutor datus ex his legib. Hoc dicit,& patet intelle-
2 ctus tex. ¶Notandum primò,† ꝙ lex Attilia, dicitur à quodam sic nominato, qui fecit illam legé,& ita fortè de Iulia & Titia. ¶No-
3 tandum secundò,†ꝙ existente tutore testamentario, non est locus legitimo vel datiuo, vt C. qui tuto. da. possunt. l. si sororis. & si sunt duo legitimi tutores, vno mortuo vel deficiente, alius solus manet tutor, vt in l. 3. §. sed si aliquis. ff. de legi. tut. sed si duo sunt testamétarij, vno mortuo, debet alius esse in loco eius, qui erit legitimus, vt ff. de testament. tute. l. si quis sub conditione. §. fi. Et idem esset, si esset vnus testamentarius, quiā eo mortuo veniret legitimus, vt ff. de testam. tute. l. eadem. §. quòd si tutor. sed si tutor testamentarius excusaretur vel amoueretur, veniret tutor datiuus, vt ff. eod. l. eadé. §. si se. sed si ille datiuus moriatur, venit legitimus, vt in glo. dictæ l. si quis sub conditione. similiter sicut quando Papa confert præbendam vacantem in curia quæ spectat ad collationem ordinarij, si talis præbenda postea vacat extra curiam, reuertitur collatio ad ordinarium, vt in c. licet.& in c. præsente. de præbend. lib. 6. Quan-
4 do † tamen sunt plures tutores testamentarij,& vnus moritur, potest vnus solus administrare, quousque alius adueniat, vt ff. de administr. tut. l. decreto, §. si simul.& C. de autho. prçstan. l. fin. §. fin. Simile est in executoribus testamenti, qui in multis assimulantur tutoribus. ff. de tute. l. tutela plerunque & ideò si vnus executorū moriatur, vel noluerit exequi, vel remoueatur. alius solus debet exequi, vt notatur in c. fin. de testam. lib. 6.& non possunt tutores nec executores alios in locum suum deputare, vt notatur in l. sicuti. ff.
5 de arbitris. ¶Notandum†tertiò, ꝙ Romæ erant tres Tribuni plebis,& sic maior pars erant duo ex tribunis, vt C. de offic. prætor.

6 l.ij.¶Notandum †quartò, ꝙ non solum olim iure antiquo deficiẽte tutore testamentario & legitimo dabatur tutor ex lege, sed ẽt hodie in hoc casu datur tutor à iudice, vt ff. de testamenta. tute. l. si quis sub conditione.
7 ¶Notandum † finaliter, quòd quando tutor captus erat ab hostibus, cum reuertebatur, non tenebatur de administratione facta tẽpore suæ captiuitatis per tutorẽ datiuum, vt ff. si quis cautio. l. iiij. §, itẽ si quis. Ex quo patet quòd rector vel officialis non tenetur de his, quæ fiunt per substitutum suum, vt notat in c. j. de offi. vica. lib. vj. & C. de eo qui vicẽ alterius obtinet. l. ij. Et potest substitutus quicquid potest principalis, nisi requiratur specialis commissio, sicut cum vltimum supplicium est inferendum, vel præcidendum est membrũ, vt in glo. dictæ legis secundæ. C. de officio eius, qui vicẽ &c. Et simile est de collatione beneficiorum, in qua requiritur specialis commissio, vt notatur in allagato c. j. de officio vicarij. ¶Opponuntur primò sic, & videtur, quòd non bene dicitur hic tutorẽ dari sub cõditione per regulã actus. ff. de regu. iuris. Solutio. Illa regula loquitur de cõditione expressa: hic aũt dicitur de conditione tacita. Vel melius dicitur, ꝙ illa regula loquitur de tutela datiua: hic aũt sermo est de tutela testamentaria. De isto etiam dictum ĩ. qui tutores dari possunt. §. ad certum tempus.
8 ¶Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ non oportet dare tutorem, vt pupillus adeat hæreditatem, sicut hic dicitur in tex. per Bar. in l. si nemo. ff. de testamentaria tutela, qui dicit, ꝙ pupillus fauore ætatis sine tutore põt adire hæreditatẽ. Solutio. Quãdo pupillus qui fuit in potestate, fuerit institutus, & sibi tutor testamẽtarius datur, videtur consurgere quædã indissolubilis perplexitas: quia pupillus nõ põt adire hæreditatem sine tutore, vt Ĩ. titulo proximo. §. neque nec habebit tutorem, antè quàm testamentũ habeat suum vigorẽ, & per consequens antè quàm hæreditas adeatur. l. & si nemo. & l. si tutor. ff. de testamenta. tutela. Vnde ratione illius perplexitatis datur Attilianus tutor pupillo ad huiusmodi hæreditatem adeundam, vt hic in tex. & sic consuluerunt Dynus & Bal. Posset tñ pupillus hæreditatem adire authoritate iudicis, qui supplet authoritatẽ tutoris. l. si infanti. C. de iure delib. l. bonorum. C. qui admitti ad bonorum possess. possunt. & hoc voluit hic gl. super verbo. existebat. Bar. tamen tenet contrarium in d. l. si nemo. quia dicit, quòd testamentum confirmatur ratione suitatis: sed opinio præcedens est verior & tutior, & eam tenet Spec. in tit. de tutore.

§ Sed ex his legibus.

1 *Tutores ex lege Attilia, & Titia, desierũt dari. Et quid ita.*

Inqui-

2 *Inquisitio de tutore, debet fieri diligens.*
3 *Tutores & datiui, & legitimi, an debeant satisdare.*
4 *Tutelam suscipere cogi potest quis officio Iudicis. Et quæ sint remedia ad compellendum, nu. 5.*

1 Hic ponitur secũdũ ius, & summatur sic: † Datio tutelæ ex istis legibus cessauit, quãdo consules pupillis vtriusq; sexus ex inquisitione, & prætores ex constitutionibus cœperunt dare tutores: qa secundũ præscriptas leges Attiliam, Iuliam, & Titiam, non fiebat satisdatio siue cautio, rem pupilli saluã fore, nec cõpulsio tutorũ ad administrationẽ tutelæ. Hoc dicit, & patet intellect⁹ tex. ¶ No-
2 tandum † primò, ꝙ inquisitio facienda est, an tutor sit diues vel pauper, infrà de excusa. tuto. §. & propter paupertatẽ. Etiã debet inquiri, cuius cõuersationis sit, vt suprà de arrogatore dictũ est, de adoptio. § cũ autẽ. an etiã sit honesta persona, vt ff. de tuto. & cu-
3 ra. da. ab his. l. scire. §. cum residuo. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ tutores legitimi debẽt satisdare, & ẽt datiui, si nõ fiat dati à maiorib. iudicibus. vt. ff. rem pupilli saluam fore. l. non quasi. Non autẽ testamentarij, vt infrà de satisdatione tutorũ, in princi. ¶ Notandũ
4 † finaliter, ꝙ cõpulsio ad tutelã recipiendã debet fieri officio iudicis, nec est necessarius libellus vel ordo iudicarius, quia quolibet tempore & loco fieri potest, l. qui habet. in fine. ff. de tutelis, Quia tutor potest dari in die feriata, id est festiua, etiã in honorẽ Dei, nisi detur in inquisitionẽ, quia tũc iudex cedere debet inquisitione, de quo per Bar. in l. nec mãdante. ff. de tuto. & cura. da.
5 ab his. & in l. ij. ff. de feriis. † Remedia ad cõpellendũ sunt plura, hæc scilicet, pignoris captio, mulctæ indictio, bãni extraordinarij impositio, & personæ detentio. l. sacrilegi. §. fi. ff. ad leg. Iul. pecula. l. j. §. quid ergo ff. de ven. inspicien. Est etiam aliud remediũ, quod est missio in bono. possess. l. is, cui legatorum. ff. vt in possessio. leg. Itẽ potest iudex alteri præcipere, ne comedat, donec administrationem tutelæ receperit, vt est gl. notabilis in l. item apud Labeonem. §. quæstionem. ff. de iniuriis. in verbo, dicunt, no.

§. Sed hoc iure.

1 *Tutor quomodo Romæ dabatur à Præfecto, vel Prætore.*
2 *Prætor & Præfectus, quid differunt.*
3 *Iudex dãs tutorẽ, an debeat habere & tutorem & pupillũ in ptãte.*
4 *Facultates magnæ, quæ dicantur.*
5 *Tutelæ datio, an possit delegari.*

1 Hic ponitur tertiũ ius, & summatur sic: † Romæ dabatur tutor à

præfecto vel prætore,secúdũ ſuam iuriſdictionẽ,& in prouinciis à præſidibus ex inquiſitione:vel magiſtratus dabãt tutores iuſſu præſidũ,cũ cautione,ſi nõ sũt magnæ facultates pupilli.h.d.& pa
2 tet intellectus tex.¶ Notandũ † primò,ꝙ prætor & præfe.ſic differũt,q̃a præfectus cognoſcebat in criminalibus,& prętor in ciuilibus,vt ff.de offi.præfe.vrb.ꝑ totũ.& de offi.præfe.prętor ꝑ totũ. Pręfectus ẽt habebat iuriſdictionẽ extra Romã per cẽtũ milliaria & prætor ſolũ in vrbe,vt ff.offi.præfe.vrbis.l.j §.cũ vrb.¶ Notan
3 dum † ſecundò,ꝙ iudex dans tutorẽ,debet habere eum tutorem & pupillũ ĩ ſua iuriſdictione,vel ratione originis, vel ratione poſſeſſionis,vel ratiõe domicilij,vt ff.de tut.& cura.datis ab his.l.ius dandi.Et ſi nõ reperi: ẽ in illa iuriſdõne tutor idoneus,recurritur ad loca vicina,vt ff.eo.l.diuus.& põt pupillus mutare domiciliũ ad habendũ bonũ tutorẽ,vt ff.de tutorib.& curatori.datis ab his.
4 l.j.¶ Notãdũ † finaliter,ꝙ magnæ facultates poſſunt dici,quinquaginta aurei.vt C.de defenſio.ciuita.l.1.vel etiã decẽ aurei, vt in Authen,de defenſio.ciuita.§.& iudicare,colla.3. vel magnæ facultates dicũtur,quingenti ſolidi,vt infrà eo.§ proximo.¶ Oppo
5 nitur † ſic,& videtur,ꝙ datio tutelæ nõ poſſit delegari, quod tñ videtur hic dici. Probatur, quia eſt mixti imperij.ff.de tutelis. l.mutuo.§.tutoris datio.Sed quod eſt mixti imperij,nõ põt delegari,vt ff de offi.eius cui man.eſt iuriſdictio.l.j.Solutio.Verũ eſt, quòd datio tutelæ nõ põt delegari iuriſdictionẽ nõ habenti,ſed bene habenti aliquã iuriſdictionẽ,vt ff.de tuto.& curato.datis ab his.l.ius dandi.Iſta tamen datio tutoris,quæ eſt mixti imperij,nõ conuenit omnibus iudicibus,qui habẽt mixtũ imperiũ, ſed tantùm his,quibus ſpecialiter & nominatim cõmittitur, nec venit in generali cõmiſſione.Vnde iſti comites Palatini,qui habẽt poteſtatẽ legitimãdi,nõ poſſunt dare tutores, niſi ſpecialiter cõmiſſũ ſit per Imperatorẽ,ſecundũ Bar. in d.§.tutores.vel dicendum eſt quòmuis regulariter ea quæ ſunt mixti imperij, nõ delegantur.l. imperiũ.& ibi notatur ff.de iuriſdic.omniũ iudic.tamẽ fallit hoc fauore pupillorum,vt dicit Bart.in d.l.imperium quia iſta eſt alia ſpecies mixti imperij,quæ poteſt delegari,vt ibidem dicit.

§ Nos autem.

1 *Tutores & curatores,an poßint dari ſine iuſſu Præſidum.*
2 *Iuſſus & mandatum,quid differant.*
3 *Aurei lxxij faciunt libram auri.*
4 *Tutor an poßit dari cum Epiſcopo*
5 *Laici non poſſunt dare tutores clericis.*

Hic ponitur

1 Hic ponitur quartũ ius & summatur sic:† Tutores vel curatores sine iussu præsidũ,possunt dari per defensores ciuitatis,cũ episco po vel per alias personas publicas,cũ cautione & periculo eorũ, q̃ tutelã accipiunt,sed facultates valẽt quingẽtos solidos.id est,si nõ excedãt quingẽtos solidos.h.d.& patet intellectus tex.¶Notã dũ primò quòd isto iure nõ expectatur iussus prẽsidũ,id est,dele
2 gatio vel præceptũ.Et † differunt iussus & mandatũ,quia mãda tũ non hẽt necessitatẽ,vt ff.mandati.l.1.sed iussus habet necessita
3 tẽ, vt ff. quod iussu.l.1. ¶Notandũ similiter † ꝙ solidus capitur hic pro aureo,vt infrà de pœnis teme.litiganti.§ si.quorum septuagin ta duo faciunt librã,vt C.de susceptorib.& archariis præpositis,l. quotiẽs lib x.& iõ §.si q̃s quinque in Authẽ.de pace tenen.de feu dis,colla.x.vbi dicitur,si q̃s furetur quinque solidos ,suspẽdatur furca:si minus,excorietur scobis,dẽt intelligi de aureis ¶Opponi tur primò sic,& videtur,ꝙ tutor non datur cum episcopo,q̃a hoc
4 nõ obseruatur.Solutio.De † iure scripto datur cũ Episcopo, sed nõ de consuetudine,quæ est pro lege habẽda, vt C.de emãcipa. liber.l.1.Et ideò hodie nõ est necessariũ hoc fieri.Vnde Episcop' nõ dat laicis tutores,nisi habeat super eos iurisdictionẽ tẽporalem,quẽadmodũ habet Episcopus Parisiensis, vt notantur in ca.si
5 clericus,extrà de foro cõpe.Et è regione † laici nõ possunt clericis dare tutores,q̃a clerici nõ sunt de iurisdictione eorũ,vt C.q̃ tuto res dare possunt.l.neq;.Episcopus verò dat tutorẽ clerico,quẽ co gere põt,de iure canonico,q̃a de iure ciuili clericis nõ possũt cõ pelli ad tutelã,Authen.presbyteros.C. de epis.& cleri. facit ad idẽ 76.distinc.c.peruenit.¶Opponitur secundò, & videtur , ꝙ dantes tutores nõ debẽt esse in periculo,vt j.de satisdat.tutorum.§.pen. & vltimo.Solutio.Illi §.loquuntur de maiorib. iudicibus, sed alij iudices & tabelliones sunt in periculo:& iõ si fideiussores nõ sunt soluendo,tenẽtur illi,qui tutores dederunt,quãuis ẽt fideiussores tempore dationis fuerint soluendo,nisi ipsi hoc probauerint,scilicet dantes tuto.qui iam nõ est soluẽdo,præsumitur semper fuisse nõ soluẽdo,nisi oppositũ probet.ff.de probatio.l.nõ est necesse.

§. Impuberes autem.

1 *Impuberes debent regi aliena tutela,& tutores debent post pubertatem,iudicio tutelæ rationes reddere.*
2 *Iudicium tutelæ,& actio de ratiociniis distrahend. quid differant.*
3 *Iudicium tutelæ an possit esse ante pubertatem.*

Hic ponitur generalis regula de omnib. tutelis, & summat' sic:
1 †Cõueniẽs est naturali iuri,ĩpuberes aliena tutela regi:& tutoris

i 5 est

post pubertatem iudicio tutelæ est rationes reddere. h. d. & patet intellectus tex.¶ Notandum primò ꝙ iste paragraphus habet veritatem in omni tutela, siue fuit testamentaria, siue legitima, si-
2 ue datiua.¶ Notandum † secundò, ꝙ iudiciũ vel actio tutelæ, & actio de ratiociniis distrahẽdis, differũt. Primò, quia actio tutelæ non nascitur nec exercetur nisi post pubertatẽ, vt ff. de tutelis & ratiociniis distrahendis. l. si tutor. Actio verò de ratiociniis distrahendis, & aliæ actiones, bene nascuntur ante pubertatem, sed nõ exercentur, vt ff. de tutelis & ratioci. distrahend. l. sed non dantur. Secũdo quia actio tutelæ datur in simplum, & propter dolum & latã culpã & leuẽ: sed actio de ratiociniis, datur in duplũ & ꝓpter dolũ tantùm, ita tamen, vt in duplo cõtineatur rei ꝑsecutio, vt ff. de contraria actione tutel. leg. ij. Actio etiã tutelæ datur cõtra tutorem & hæredes eius: sed actio de ratiociniis, solũ contra tutorẽ, & vna intentata non datur alia, vt ff. de tutelis & ratiocin. l. j. Sed actio tutelæ & furti sic se habent, ꝙ vna intẽtata, bene datur alia, vt ff. de tutelis & ratiociniis. l. j. § in tutela. & l. 2. eo. ¶. Opponitur
3 † sic, & videtur, ꝙ iudicium tutelæ potest esse ante pubertatem, vt ff. de tutelis & ratiociniis distrahendis. l. nisi finita. Solutio. Nõ datur ista actio, nisi post pubertatem, si non sit ante pubertatẽ finita tutela, quia tunc datur ante pubertatem, vt in illa l. nisi finita.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

TIT. XXI.

Continuatur sic: Dictum est suprà de diuersis tutelis & tutoribus, & quia tutores dantur, vt pupillis authoritatẽ præstẽt, ideo tractatur hic de authoritate tutorum, & diuiditur in quatuor partes. In prima declaratur, quando authoritas tutoris est necessaria, & quando non. In secunda ibi, neque, respondet tacitę quæstioni. In tertia ibi, tutor, declarat quomodo & quo tempore authoritas tutoris debet interuenire. in quarta ibi, si inter, soluit quoddam dubium.

§. Authoritas.

1 *Pupilli sine authoritate tutoris, possunt conditionem suam meliorem facere, non deteriorare. Limit. nu. 3. & 6. Et quid in muliere. nu. 2.*
4 *Pupillus, si quid emat, & postmodũ petat, repellitur doli exceptione, si pretium non offerat.*
5 *Contractus cum pupillo, aliquando claudicat.*
7 *Pupillus an possit obligari.*
1 Summatur sic: † Pupilli sine tutoris authoritate, possunt cõditionem

nẽ suã meliorẽ facere,sed nõ deteriorẽ:& iõ possũt alios sibi obligare,sed nõ obligãt. Hoc dicit:& patet intellectus textus ex summario. ¶ Notãdũ primò,ꝙ pupillus sine authoritate tutoris,non põt sibi ꝑiudicare,aliis ꝓmittẽdo,vt hic,& C.de cõtrah.& cõ.stip.
2 l.neq;. Et † idẽ est de muliere paciscẽte sup dote,vt ff.de pact.dotali.l.de die.& de alimẽtatio trãsigẽte.ff.de trãsac.l.cũ hi.§.q̃d ergo. ¶ Notãdũ† secũdò,ꝙ ex hoc textu,semper allegatur,ꝙ pupillus põt cõditionẽ suã meliorare sed nõ facere deteriorẽ,sine authoritate tutoris. Istud tñ verũ est,vbi pupillus solueret creditori sine tutoris authoritate ad hoc vt dominiũ transferretur in creditorẽ,quia hoc nõ põt.l.obligari.§.pupillus ex omnibus ff.eodẽ. sed bene vt liberetur,q̃a sic posset obligare naturaliter & ciuiliter:
4 vt est gl.singularis in l.2.ff.de accept. ¶ Notãdũ † tertiò:ꝙ licet pupillus alios obliget,si tamẽ emat aliq̃d, & posteà rẽ emptã petat,repellitur exceptione doli mali,si pretiũ nõ offerat,vt ff.de rescinden.vendi l.si id quòd.§.fina.Si etiã in deposito dolum fecerit,obligatur,& potest cõtra eum agi,ff.deposit.l.j.§.an in pupil-
5 lum. ¶ Notandum † quartò ex hoc, quod in textu dicitur,ipsi qui cum his contrahunt obligantur & pupilli nõ obligantur,patet ꝙ contractus aliquando claudicat,vt hic,& ff.de actione empti & vẽditi.l.Iulianus.§.si quis à pupillo. ¶ Opponitur primò sic, & videtur,ꝙ pupillus potest conditionẽ suã deteriorẽ facere,per
6 leg.possessionẽ.ff.de acqui.possess.Solutio. Potest † conditionem suã deteriorẽ facere in his,quæ sunt facti, vt vult illa l.sed nõ in his,quæ sunt iuris.vt dicitur hic. ¶ Opponitur secũdò,& videtur, ꝙ non potest alios sibi obligare,per l.pupillus.ff.de regulis iuris. Solutio. Illa lex loquitur de pupillo infante, qui non potest alios sibi obligare,quia non habet aliquẽ intellectũ,& ideò nõ obligat aliũ,vt infrà de inutili.stipulatio.§.& quod diximus.& §.pupillus.
7 & bona gl.est,ff.de reg.iuris. ¶ Opponitur † tertiò,& videtur, ꝙ pupillus bene potest obligari per l.litigatores. §.penul.& fina. ff.de arbit.& in §.perspeximus.in Authen.de non eligendo secũdo nuben.collatio.prima Solutio. Illi textus loquuntur quãdo pupillus factus est locupletior,& tunc potest in veritate obligari,vt C.de administra.tutor.l.si minoris, ¶ Opponitur finaliter,& videtur,quod contractus non potest, claudicare,per l. j.C.de rescin. vendi.Solutio. Illa lex loquitur in liberationibus,in quibus non est claudicatio:sed hic loquimur in obligationibus.

§. Neque tamen.

1 *Pupillus quæ nõ possit, sine tutoris authòritate, & numero. Et quid ita.nu.*

ita numero 5.
2 *Hæreditas,quid.*
3 *Bonorum poss. ßio quid.*
6 *Tutor an poßit adire hæreditatem,vel repudiare.*
7 *Pupillus non poteſt eſſe in iudiciis,ſine tutoris authoritate. & nu. 9.*
8 *Hæreditas opulenta,& lucroſa,an differant.*

Hic reſpondet tacitæ quæſtioni,ex quo dictum eſt,quòd pupillus ſine tutoris authoritate poteſt conditionẽ ſuam meliorẽ facere.poſſet aliquis quærere,an ne poſſet tunc hæreditatem adire.
1 & alia facere. Ad quod reſpõdet textus iſte,qui ſic sũmatur.† Nõ poteſt pupillus de iure ciuili, ſine tutoris authoritate,hæreditatẽ adire,nec bonorum poſſeſsionem petere,nec hæreditatem ex fideicõmiſſo ſuſcipere,quãuis lucroſa ſit. Hoc dicit,& patet intelle
2 ctus tex.¶Notandum † primò,quòd hæreditas, eſt ſucceſſio in vniuerſum ius,quod habuit defunctus,tempore mortis.deducto ære alieno,vt ff.de verb.ſignifi.l.nihil.& datur hæreditas ex teſtamento,vel ab inteſtato iure ciuili,vt ff.de petitio.hæredi.l.1.& 2.
3 Sed † bonorũ poſſeſsio,prout eſt vna dictio,eſt ius recipiẽdi per ſequendique & retinẽdi illud.quod in bonis illius erat,cui ſuccedit de iure prætorio:vel vt in gl.eſt ius pſequendi retinẽdique patrimonij,quod cuiuſque fuerit cum is moritur,ff. de bonorũ poſſeſ.l.3.& datur ex teſtamento per bonorũ pοſſeſsionẽ, ſecũdum tabulas,vel ab inteſtato,vt vnde liberi,quæ ſunt oẽs de iure præ-
4 torio,vt infra de bono.poſſeſ.§.quos autẽ.Et † ſicut pupillus nõ poteſt adire hæreditatem,nec petere bonorũ poſſeſsionẽ,ſic etiã nõ poteſt hæreditatẽ ex fideicõmiſſo recipere,vt hic dicitur,quæ datur ex ſenatuſc Trebel.vt ĩ de fideicõmiſ.hęredita.§.ſed quia. Nec poteſt etiam bonorum poſſeſsionem cauſa ſeruãdarum libertatũ recipere,quia ſucceditur in vniuerſum ius ex iſtis vt infrà per quas perſonis nobis acquirit. §. fi. Nec ſufficit in iſtis vel in aliis cõtractibus tutoris authoritas,qui nõ habet adminiſtrationẽ:& ideò ſi emã aliqd à pupillo,mediãte tutore,quẽ ſcio nõ adminiſtrare:ſed aliũ,nõ trãsfertur in me dominiũ,ff.de autho.tut. l.iiij.Nec ſufficit ẽt authoritas curatoris,quæ datur pupillo in defectũ tutoris,vt ff.de appellat.l.cũ in vna.§.tutor.vſque in finẽ le-
5 gis.¶ Notãdũ † ſecundò,quòd ratio quare pupillus nõ põt prædicta,eſt duplex.Prima quia nõ poteſt ſe obligare,vt ſupra eo.§. prox.Secũda,quia in iſtis ſunt communiter vexationes,& lites,& onera,quibus pupillus non debet grauari,vt ff.de mino.l.minoribus xxv.annis.¶Notandũ † tertiò,quòd tutor nõ poteſt ẽt ſolus
6 adire hæreditatẽ,vel repudiare,niſi pupillus eſſet infans, vt C.de

iure

iure delib.l.si infans.Secũdo,si iudex ex certa causa supplet defectũ tutoris,id est,administratoris.l.bonorũ.C.qui admit.ad bonorũ possess.& de ista certa sciẽtia debet cõstare ex actis:aliàs iudex præsumitur temerariè hoc fecisse,vt notat Inno.in simili in c.vemens,extra de filiis presbyt.Et istud verũ,nisi esset talis actus,qui requireret decretũ iudicis,qa tunc iudex non potest supplere authoritatẽ administratoris, secundũ gl. in l. si curatorẽ habens. de restit.in integ.tit.generali.C. Non põt intereà pupillus bonorum possessionẽ agnoscere,nec repudiare sine tutore,vt l.seruus.§.impuberes.ff.de bonorũ possess.Sed tutor solus potest agnoscere bonorũ possessionẽ,vt l.tutor §.pupilio.ff.de bonorũ possessione. Et ratio,quare tutor non põt solus adire hæreditatẽ,sed bene agnoscere bonorũ possessionem,est ista,quia agnatio cõsistit in facto sed aditio in mera volũtate:& ea quæ in mera voluntate cõsistũt, nõ possunt per aliũ expediri,vt ff.de actio.& obligat. l. sub hac.& hanc rationẽ ponunt Ange.& Salic.in l.bonorũ,hic allegata. Sed solus tutor non potest bonorũ possessionẽ repudiare,vt ff.de successorio edicto l.prima,¶Notandũ † finaliter, ꝙ pupillus etiã nõ
7 potest esse in iudiciis criminalibus vel ciuilib.sine tutoris authoritate,vt C.de authoritate præstan.l.clarũ. ¶Opponitur primò sic & videtur,ꝙ pupillus potest adire hæreditatẽ,qa posset esse hæreditas sine omni onere & obligatione, & illã,vt videt',posset adire sine tutoris authoritate,qa cessante causa cessat effectus.Solutio.
8 Differẽtia † est inter hæreditatẽ opulentã & lucrosam:qa opulẽta dicit',quæ nõ habet onera,siue vexationes:qa in ea nõ sunt debita:sed lucrosa dicitur,respectu facultatũ. Et hac diuisione stãte dicunt aliqui,ꝙ põt adire opulentã,sed nõ lucrosam, per l.si quis mihi.§.si quis.ff.de acquiren.hæredit.Sed tutius dicẽdũ est,quòd nullã põt adire,quia adeundo quasi cõtraheret,vt l.qui ex maleficiis.ff.de actio.& obli. & sic obligaretur, vt j. de obligatio.§.fin. Iam non potest obligari, vt s.eo. §. proxi.& l.obligat.§.pupillus, ff.de authoritate tutorum.Et ad l.si quis mihi.dicitur,ꝙ licet aliqua hæreditas nõ est onerosa,hoc tñ est raro,& leges non dãtur nisi de his,quæ frequẽter cõtingunt.ff.de legi.l.nam ad ea. ¶Op-
9 ponitur † finaliter,& videtur,ꝙ pupillus potest esse in iudicio sine tutore,per l.momẽtaneæ.C.qui legitimã personã in iudi. stan. habent.Solutio.In quibusdã casibus põt pupillus sine tutore esse in iudicio.Primò in momẽtaria possessione,vt in l.alleg.in opposito,Secundo,in interdicto de libero homine exhibẽdo, vt ff.de libe.homin.exhibẽd.l.quod & lex.Sicut etiam minor adultus sine curatore potest esse in iudicio : primò, in crimine adulterij. ff. ad lo

ad le.Iuliam de adulte.sed maritus.§.lex.Secundò in impetratione veniæ ætatis,vt C.de his,qui ven.ætatis impetrauerunt.l.ij.

§. Tutor.

1 *Ad Factum vtile pupilli tutore præsente, tutor debet statim authoritatem suam interponere.& nu.2.*
3 *Tutor probans factum pupilli, dicitur author fieri.*
4 *Particula,in tēpore,post tēpus:per nunciū,vel epistolā, quo referātur.*
5 *Filius non potest contrahere sine patris consensu aut iussu.*
6 *Iussus,authoritas,decretum,& consensus,quid differant.*

1 Summatur sic:Vtile† factum pupilli tutore præsente, ipse tutor statim dēt authorizare,quia post tēpus,vel per nuntiū seu epistolā,authoritas tutoris interposita nihil agit.Hoc dicit, & patet intellectus textus ¶Notandū primò † ꝙ si pupillus cōtrahat cū tali conditione,si placet tutori suo,postquā venerit,& præsens fuerit,nō valet cōtractus,quāuis sit cōditionalis,vt ff.eodē.l.cōditionalis. ¶Notandū † secundò,ꝙ tutor dicitur author fieri,quando approbat & laudat factū pupilli,vt ff.de author.tu l.etiam.¶Notandū † tertiò ꝙ quando dicitur,in tempore, post tempus,debet referri ad illud verbū statim:sed per nuntium vel epistolā, debet referri ad verbū præsens,qa epistola mittitur inter absentes,vt infrà de obligationibus,quæ ex consensu nascuntur. §.fi. ¶Notandum † finaliter, ꝙ sicut pupillus non potest contrahere sine authoritatę tutoris,sic nec filius in potestate existens sine iussu vel consensu patris,vt C.de bonis,quæ liberis.l.fina.† Et differunt iussus,authoritas,decretū,& consensus. Quia iussus debet præcedere,vt in l.si quis mihi.§.iussum.ff.de acquir.hæredita.Sed authoritas interponitur præsentialiter, vt hic dicitur. Decretum autē interponitur ex postfacto.vt l.instar.C.de iure fisci.libro.x. Sed cōsensus interdum præcedit, interdum interponitur præsentialiter, & interdū ex postfacto:vt notant Doctores & declarant ista in c.cū nos,extra de his,quæ fiunt à prælat.sine consensu capituli.De istis etiam in glo.in c. 1. de rebus ecclesiæ non alienand. libro.6. ¶Opponitur & videtur ꝙ tutor potest factum pupilli authorizare post tempus,per l.si quis mihi §. iussum. ff. de acquiren. hæredit.Solutio.Ibi tempus fuit modicum,& illa videntur inesse, quę incontinenti fiunt.ff.si certum pet.l.lecta.

§. Si inter tutorem.

1 *Debitor pupilli non potest esse tutor legitimus,vel datiuus.*
4 *Adultus si habeat actionē cōtra curatorē suū,dabitur illi alius curator,*

tor.& nume,9.

3 *Tutor non potest esse actor in rem suam.*

4 *Tutor cùm agit rem pupilli,dicitur etiam suam agere.*

5 *Pupillo datur hodie curator.*

6 *Pupillus an possit agere,durante tutela.*

7 *Actiones,sunt duplices.*

8 *Tutor,& qualiter possit agere in rem suam.*

Summatur sic: Si inter tutorem & pupillum sit iudicium agendum,dabitur pupillo curator vsque ad finem iudicij, & nõ tutor,
1 sicut olim. Hõc dicit,& patet intellectus textus. ¶ Notandũ † primò , quòd debitor pupi li non potest esse tutor legitimus vel datiuus,vt in auth.vt hi,qui obliga. perhibent se habere res mino. §.j.collatione vj.sed bene potest esse tutor testamentarius:vt j.de satisdatione tuto.§.j.& C.de episcopa.audien. l. de creationibus. Et non solùm intelligitur iste.§.in actione de debito,sed etiam in realibus actionibus,in quibus nõ est sic obligatio, vnde procedit
2 actio.vt j.de actioni.§. j. ¶ Notandum † secundo , quòd si adultus minor habeat actionem cõtra curatorem suum,vt puta vtilẽ actionem generalem negotiorũ gestorum,dabitur sibi etiã alius curator,vt ff.de administrat.tut.l.cum curatore. ¶ Notandum ter-
3 tiò,† quòd tutor non potest esse actor in rem suam , nisi in rem pupilli:quia idem esset actor & reus,quod esse nõ potest,vt ff.de
4 verborum significatione.l.quod dicimus. ¶ Notandum † quartò, quòd tutor dicitur etiam agere rem suam,quando bene administrat rem pupilli,vt ff.de furtis.l.interdum. §.qui tutelã. ¶ Notan-
5 dum † finaliter,quòd in isto casu olim dabatur pupillo tutor,sed modò datur curator,vt hic,& datur etiã inuito , vt ff.de tut.l.iij.
6 §.idem Cassius. ¶ Opponitur † primò sic,& videtur, quòd prima gl.implicet:quia videtur dicere, quòd pupillus potest agere con-
7 tra tutorem,& posteà,quòd non potest.Solutio. Pro † intellectu istius glossæ dicendum est, quod duplices sunt actiones . Quædam sunt,quæ habent causam vetustiorem , quàm est tutela,vt si tutor contraxit cum patre pupilli , vel pater pupilli mutuauit aliquid tutori:& istis actionibus potest pupillus agere durante tutela,vt hic dicitur. Aliæ sunt actiones, quæ sunt ex causa non vetustiori,quàm est tutela:& tunc distinguendum est,quia vel pupillus vult agere actione tutelæ & non potest,quia talis actio non nascitur nisi finita tutela,siue administratione.l.nisi finita.& leg.si tutores publi.ff.de tutelis & rationib. distrahẽn. Aut vult agere alia actione,vt,quia tutor surripuit ei aliquid:& talis actio bene nascitur ante finitam tutelam,sed non potest intentari & exerceri ante

finitam

finitā tutelā.l.sed non dantur.ff.de tutelis & rationib. ¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ debitor potest esse tutor legitimus,per Authen.ad hæc.C. quādo mulier tutelę officio fungi potest.Solutio. Illa Authentica loquitur de matre & auia,quæ possunt esse tutrices,q̄uis sint debitrices:q̄a in illis est speciale propter cōfidentiā illarum respectu pupillorū.Aliàs regula cōis est,ꝙ non potest debitor pupilli esse tutor pupilli,etiā testamentarius si testator ignoret debitū:& ita tenet gl.in Authen.minoris debitor, C.qui tutores dari possunt.Glossa verò vt suprà in primo notabili dictū fuit. tenet , ꝙ pōt esse tutor testamentarius , & quòd in reali actione quis non dicatur obligatus,& per cōseques realis actio nō excludit à tutela:quod intelligi debet,si testator sciebat illā actionē esse siue debitū,q̄a tunc præsumitur cōfidere de legalitate eius:& sic intelligitur l.minorū debitor.C.qui tutores dari possunt,quæ allegabitur in sequenti obiectione. ¶Opponitur tertiò, & videtur ꝙ debitor nō potest esse tutor testamētarius, per l.minorū debitor. C.qui tuto.dare possunt Solutio. Patet ex dictis in præcedentib.
8 ¶Opponitur † quartò & videtur,ꝙ tutor nō pōt agere in rē suā, per Bar.in l.1.ff.de autho.tu.Solutio. Tutor nō potest agere in rē suā principaliter,sed benè ex cōsequenti,vt si pupillus adeat hæreditatē debitoris ipsius tutoris.¶Opponitur quintò, & videtur, ꝙ idem pōt esse actor & reus,per l.fi.C. de fideicōmissa. liber. quia ibi dicitur,ꝙ idem fuit reus & iudex : ergo à simili potest esse actor & reus.Solutio.In illa l.legatarius detulit iudiciū hęredi ex sua voluntate:& quòd hic dicitur, intelligitur ex ordine iudicij,
9 ¶Opponitur † finaliter,& videtur,ꝙ in isto casu,scilicet §.nostri. nō oportet pupillo dare curatorē,per l.si plures.ff.de testa. tutela. Solutio.Illa lex loquitur,quādo pupillus habet plures tutores,& si tunc contingat iudiciū inter tutorē & pupillum , nō oportet habere curatorem,quia vnus tutor aget nomīe pupilli cōtra aliū.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

TIT. XXII.

Ontinuatur sic:Suprà dictum est,quomodo tutelæ nascuntur,& fiunt:hic consequenter declaratur , quomodo finiuntur,quia nihil est in mundo stabile, vt in Authen.de nuptiis.§. deinceps collat. 4. Et diuiditur præsens titulus in duas partes.In prima declaratur vnus modus,quo tutela finitur.In secunda ibi,item finitur,ponuntur adhuc septem modis,quibus tutela finitur.

§.Pupil-

§.Pupilli.

1 *Tutela finitur pubertate. Et quoto anno finiatur pubertas. Et quomodo olim.*
2 *Pupillus quis dicatur.*
3 *Iudex, quomodo debeat iudicare.*
4 *Annus vt sit completus, an sufficiat attingere vltimum diem.*
5 *Iudex an possit iudicare secundum conscientiam.*

1 Pubertate † pupilli finitur tutela, q̃ olim in masculis iudicabatur ex habitu corporis: sed nõ dicitur esse in masculis post 14. annũ cõpletũ, & in fœminis post 12. Hoc dicit, & patet intellectus
2 textus. ¶ Notãdũ primò, † ꝙ pupillus dicitur eẽ, q exiuit de potestate patris impubes, vel emãcipatione, vel morte patris, vt ff. de ver. sign. l. pupil. 1. resp. licet impropriè dicatur aliquãdo pupillus, q est in potestate, vt ff. de verb. obl. l. fi. §. si pupillus. ¶ Notandum secun
3 dò, † ꝙ ex quo olim pubertas iudicabatur ex habitu corporis, dicit Mar. ꝙ iudex debet iudicare secundum cõsciẽtiam. Sed hoc nõ est verũ, quia debet iudicare secundum alle. & probata, vt ff. de off.
4 præsi. l. illicitas. §. veritas. ¶ Notandum tertiò, † ꝙ in hoc casu, & in aliis fauorabilibus, ad cõplẽdum annum sufficit attingere vltimũ diem, sed in odiosis competendum est de momento ad momẽtum vt in gl. in l. 3. ff. de minor. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ pupillus potest esse in potestate, per l. fi. §. si pupillus. ff. de verb. obl. Solutio. Ibi pupillus capitur impropriè. pro omni eo, q est sub 14. an-
5 no, vt suprà in primo notabili dictum est. ¶ Opponitur † finaliter, & videtur, ꝙ iudex potest iudicare secundum conscientiam, per l. 2. ff. de feriis. Solutio. Iudex potest iudicare secundum conscientiam formatam à iure, vt iudex, sed non potest secundum cõsciẽtiam formatam sibi, vt est priuatus homo: sed debet iudicare secũdum alleg. & probata. Si tamen iudex debeat contra conscientiam iudicare ex allegatis, tutius esset, quòd causam delegaret, vt notãt Doctores in c. j. extra de offic. ordin. Papa tamen & Imperator qui non sunt obligati legibus, possunt secundum conscientiam formatam iudicare, vt l. digna vox. C. de legibus.

§.Item finitur.

1 *Tutela quibus prætereà modis finiatur, per discursum, nume. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.*
9 *Pupillus habens plures tutores non põt arrogari sine consensu omniũ.*
10 *Pupillus potest exhæredari, propter ingratitudinem.*
11 *Pupillo capto ab hostibus, debet dari bonis pupilli curator cum tutore. Et quid si tutor fuerit captus.*

12 *Tutor si fuerit datus sub conditione,non trãsit tutela ad successores.*
13 *Tutela morte finitur.*
14 *Tutela omnis,an finiatur per maximã & mediã capitis diminutionẽ*
15 *Pupillorum cura quibus modis finiantur.Et quibus adultorum.*
16 *Pupillus an possit redigi in seruitutem.*
17 *Excusatio an finiat tutelam.Et quotuplex illa sit.*
18 *Ex bannitio continetur sub capitis diminutione.*

1 Hic ponuntur adhuc septem modi,quib.tutela finitur. † Primus
2 est,per arrogationem vel deportationẽ pupilli.† Secũdus est,si pu
3 pillus redigatur in seruitutẽ,vel capiatur.ab hostib.† Tertius est,si
4 tutor in testamento datus sit sub conditione:quia tunc existẽte cõ
5 ditione finitur tutela. Quartus est , † morte pupilli vel tutoris.
6 Quintus est,maxima † vel media capitis diminutione tutoris fi-
nitur omnis tutela:sed minima capitis diminutione tutoris,finitur
legitima tutela,& aliæ non:sed quacũque capitis diminutione pu
7 pilli,finitur omnis tutela.Sextus est,† si tutor in testamento datus
8 sit ad certũ tẽpus,quia finito tẽpore illo,finitur tutela † Septimus
est.si tutor sit suspectus,& propter hoc remotus,vel ex iusta causa
accusatus,finitur tutela:& patent illi modi in his versibus.

Suspicio,crimen conditio,mors status errat,
Tempus,causa,solent tutelæ ponere metas....

Cõcor.l.si arrogati.ff.de tute & hoc dicit vsque ad finẽ tituli,& pa
9 tet intellectus tex.¶Notandum † primò,ꝙ pupillus habẽs plures
tutores,nõ põt arrogari,nisi de cõsensu omnium tutorũ, vt C.de
10 authori.præstan.l.fi.per totum. ¶Notandum † secundò,ꝙ pupil-
lus potest redigi seruitutẽ,& per cõsequẽs exhæredari,& hoc pro-
pter ingratitudinem,si sit doli capax.Et ratio est,quia in talẽ potest
cadere omne delictũ,si est doli capax.l.impuberem.ff.de furtis.præ
ter delictum carnis & adulterij.l.si minor.ff.de adulteriis:& stu-
prum etiam cadit in eum.l.stuprum.in fin.ff.de adul.vt j.per quas
personas nobis acquiritur.§.penultimo. Sed non potest seipsum
vẽdendo facere seruum,quia non potest seipsum facere seruum ꝑ
venditionẽ,nisi sit maior viginti annis, vt §.de iure persona.§. pe-
11 nu.notatum est.¶ Notandum † tertio quod si pupillus captus sit
ab hostib.debet dari bonis pupilli cũ tutore curator.vt ff.de tute.
l.si arrogati.Sed si tutor sit captus ab hostib.debet dari alius tutor
12 vt supra de Attiliano tutore.§.ab hostibus.¶Notandum † quarto
quod dicitur notanter,si tutor testamento sub cõditione datus sit
quia tutor legitimus vel datiuus,non datur sub cõditione , vt ff.de

regulis iuris.l.actus.& nõ trãsit tutela vel executio ad successores vt ff.de tutelis.l.tutela plerũque.¶Notãdum † quintò,ꝙ morte finitur tutela:qui.. mors omnia soluit,vt in Auth de nuptijs.§.dein 4 ceps.¶Notandum † sextò,ꝙ per maximam & mediam capitis diminutioné tutori,finitur enim tutela,nec mirũ,quia non solùm finitur agnatio,sed etiam cognatio & successio,vt s̃. de capi.dimi nutione §.quod autem dictum est.Sed per minimam capitis dimĩ nutionem tutoris,finitur legitima tutela, quæ est inter agnatos, quia per illam agnatio tollitur,vt suprà de legitima agnatorum tu tela.§ fi.Quia tñ hodie differentia agnationis & cognationis sublata est,non tollitur hodie legitima tutela per minimam capitis diminutionem,vt ff.de leg.tute.l.legitimos. Per emancipationem auté,quæ est minima capitis diminutio,etiã iure isto non tollitur legitima tutela,secundum gl.hic:quia pater in ista tutela præcedit filium nisi filius manumittat seruum maternum,& tunc differtur tutela,quousq; sit sui iuris.vt ff.familiæ erciscund.l.si maritus.Sed dicit Ioan.Fab.ꝙ non esset magna vis,licet ista gl.non esset hic. ¶Notandum † finaliter,quòd etiam istis modis finiuntur curæ pupillorum,vt C.qñ tutor.vel curator.esse desi.l.prima. sed curæ adultorum finiuntur post 25.annum,vt j̃.titulo proximo.§.primo nisi essent datæ ad certam causam vel speciem,vt s̃.tit.proximo.§. fin.vel nisi sint curæ illorum de quibus dicetur j̃.titu.proximo. §. furiosi.¶Opponitur primò sic † contra prædicta,& videtur,ꝙ pupillus non potest redigi in seruitutem.per l.si quis,ff.de inoff.test. Solutio:Illa lex loquitur de pupillo,qui non est doli capax,& ita non potest redigi in seruitutem sed textus noster hic loquitur de illo,qui est doli capax,& hoc est,qñ est proximus pubertati, vt in glossa in l.impuberum.ff.de furtis.Et dicitur esse proximus pubertati masculus post decimum annum & dimidium:& fœmina post nonum & dimidium,vt in gl.l.pupillum. ff.de regulis iuris. ¶Opponitur secundò,& videtur,quòd tutela non finitur per excusationé,per §.item hi qui reipublicæ . infrà de excusatio.tut. Solutio.
17 † Duplex est excusatio, scilicet ad tempus & per illam non finitur tutela,vt in argumento.& in perpetuum,& per illam finitur tu
18 tela,vt hic,& ff.de minoribus.l.verum.¶Opponitur † tertiò & videtur quòd sunt plures modi quibus tutela finitur,quia etiam finitur per ex bannitionem,vt ff.de tute.& ration.distrahen.l. si tutor. & per ingressum religionis,vt C.de sacrosan.eccles.l.ingressi.Solutio.Ex bãnitio continetur sub capitis diminutione,& ingressus religionis sub morte.quia religiosus fingitur mortuus, ex quo nõ habet velle neque nolle.

DE CVRATORIBVS, TITVLVS XXIII.

Ontinuatur sic: Dictũ est supra de tutelis, quib. reguntᶜ pupilli: hic cõsequẽter tractatᶜ de curis, qb. gubernãtur puberes, & ideò intitulatur & rubricatur de curatorib. Et diuiditᶜ iste titulus in tres p-tes. In prima tractatur de cura puberum minorũ. In secunda ibi, furiosi, tractatur de cura maiorum 25. annis. In tertia ibi, interdum, tractatur de cura pupillorum.

§. Masculi.

1 *Curatores à quibus dentur, Et vsque ad quotum annum. & num. 3.*
2 *Puberes an poßint impetrare veniam ætatis.*
4 *Curator quo casu detur inuitus adolescentib. nõ tamẽ datur in testamento.*
5 *Minor quo casu posit esse in Iudicio sine curatore.*

1 Summatur sic: † iudices dãtes tutores, debẽt ẽt dare curatores pubcrib. vsque ad 25. annum cõpletum. nõ tamen inuitis. Et dãtur curatores ad certã cãm, sed nõ dãtur in testamẽto: dati tñ cõfirmantur. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandum primò † ꝙ
2 puberes possunt impetrare veniã ætatis, vt s. fictione iuris habeantur ac si essent 25. annorum. sed hoc nõ possunt masculi, nisi in 20. anno, & fœminæ in 18. vt C. de his qui veniam ætatis impet. l. 1. & 2. Et nõ possunt aliter minores esse in iudicio, vt C. de procura. l. nõ eo minus nec possunt tutores vel curatores cum minore in iudicio ꝑcuratorem cõstituere vel substituere, nisi prius tutor vel curator efficiatur dñs litis, ꝙ fit litem contestando, vt C. de procur.
3 l. neque. ¶ Notandum † secundò ꝙ qui sint iudices habentes potestatem dandi tutores, dictum est supra de Attilia. tut. §. nos autẽ: & illi iidem dare possunt curatores, vt hic dicitur. ¶Notandum
4 † finaliter, ꝙ curator non datur inuitis adolescentibus, nisi in litẽ, sicut tutor, q datur inuitis, vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. necnõ, & notat gl. in verb. muneris. in l. tutoris. C. de neg. gest. Et ideò curator nõ datur in testamento, quia vltima voluntas non potest dependere ab alieno arbitrio, vt ff. de hære. instit. l. illa institutio. ¶Op-
5 ponitur primò sic, † & videtur, ꝙ minor sine curatore potest esse in iudicio, per l. exigendi. C. de procurat. Solutio. In illa lege minor est in iudicio pro patre suo, & in hoc casu potest sine curatore ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ curator debet dari inuitis per l. 1. ff. de min. vbi dicitur, ꝙ minorib. non cõmittuntur res suę ergo debent habere curatorem, velint, nolint. Solutio. Intentio illius legis est,

est,ꝙ illa quæ fiunt per minores,non sunt rata,quia possunt re-
ui in integrum,& ita non habent plenè cōmissionē rerū suarū.

§.Furiosi.

riosis,prodigis,& mente captis,qui,& à quibus dentur curatores,
& nume.2.
uriosus,in aliena potestate,non debet habere curatorem.
rodigus, quis.

Sūmatur sic:† Agnati debēt esse curatores furiosorum & prodi-orū,ex lege 12.tabularū,quāuis maiores sint 25.ann. Sed potest tiā iudex eis dare curatores ex inquisitione,vt l.de creationib.C. e episc. audiē.Et idē iudiciū est de mēte captis surdis,& mutis,vel erpetuo morbo laborantib.Hoc dicit,& patet intellectus textus. ¶Notandum † ꝙ iste §.in principio loquitur de curatore legitimo.i.q datur ex lege:sed ibi in ver.sed solet,loquitur de curatore datiuo,q nō venit nisi deficiente legitimo,vt C.de cura.furio.prodig.dan.l.fi.Et debet curator legitimus furiosi vel prodigi administrare suo periculo,sic ut tutores,vt C.qui tut.da. poss. l. si sororis. Et furiosorū liberi,qualiter debeant dotari de bonis parentū.l.tam de mētis.C.de episc.audi.Et filij furiosorū negligētes eorū curā,excluduntur à successione eorū.Auth.liberi.C.de episc.aud.¶Opponitur sic contra prædicta,& videtur,ꝙ furioso non est dandus curator,per l.fi.C.de curato.furio.Solutio.Illa † lex loquitur de furioso,q est in aliena potestate, & talis non debet habere curatorem, vt ff.de excusa.tuto.l.nō solū, si etiā furiosus vel prodigus sit minor 25.annis non recipit curatorē, ex isto textu,puta ratione dementiæ,vel furoris,sed ratione ætatis,id est ,non propter defectū morbi vel prodigalitatis,sed propter defectū ætatis, vt ff.de tute. l.qui habet.§.quod autem.faciunt notata circa gl.textus hic in ad-
4 dit.† Prodigus est,qui sermone videtur sapiens, in factis verò insipiens,l.his qui.§.diuus Pius.ff.de tuto.& cura.da.ab his,&c.

§.Interdum autem.

1 *Curator,quo casu detur pupillo.*
2 *Tutor quis dicatur idoneus.*
3 *Tutore legitima causa impedito,& pupillo absente,vel infante, iudex dabit actorem,periculo tutoris.*
4 *Curator datur etiam pupillo non habenti tutorem.*
5 *Negotia aliena gerentes,variè dicuntur,per discursum.*
6 *Syndicus quis.*
7 *Tutorem habenti,quo casu detur tutor alius.*

1 *Tutor, & curator in quo differant.*

1 Sumatur, sic † Tutore existente idoneo, nō tamen fraudulenter administrāte, vel tutore ad tēpus excusato, datur pupillo curator: sed tutore aduersa valetudine, i. infirmitate legitimi impedito, & pupillo absente vel infante, dabit iudex actorem periculo tutoris
2 impediti. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notādū † primò, ꝙ tutor pōt dici in idoneus est quo ex pauper vel nō multum industriosus. Sed in proposito non dicitur in idoneus propter fraudē. quia in hoc casu nō datur pupillo curator, sed alius tutor, qa iste fraudulentus ex toto remouetur, vt j. de suspec. tu. §. pen. & fi. l. pie
3 taris. C. de suspe. tuto. ¶ Notandum † secundò, ꝙ si tutor legitima causa impediatur, & pupillus est absens, vel infans, dabitur à Iudice actor periculo tutoris, vt hic dicitur. Et ratio est, quia ipsemet tutor potuit actorem constituere. modo quādocūque aliquis pōt aliquid ꝑ aliū facere, & nō facit, periculū spectat ad ipsum: vt ff. de administra. tut. l. habita. & licet aliqui dicāt, ꝙ in isto casu requiratur causa necessaria, allegantes l. curator. C. qui tuto. dare possunt sufficit tñ causa iusta, vt ff. de administra. tuto. l. decreto. Et dicitur hic notāter, si pupillus est absens vel infans, quia si sit ꝑsens & habet intellectū, hoc est, est maior infante, nō est opus actore, qa pōt pupillus cū tutore suo procuratorē cōstituere, vt C. de ꝓcura
4 to. l. neque. ¶ Notādū † tertiò, ꝙ nō solū pupillo habēti tutorē datur curator, vt hic in textu dicit sed ēt nō habēti tutorē, vt ff. de tuto. & curat. da ab his. l. curator. Et est argu. à cōtrario sensu, ꝙ est validū, vt ff. de off. eius, cui mandata est iurisdictio. l. j. §. huius rei.
5 ¶ Notādū finaliter, † ꝙ diuersa sunt nomina illorū, q aliena negotia gerūt. Nā quidā dicitur actor, vt hic in fi. lex. q aliàs adiutor dicitur. l. solet. ff. de tut. & aliàs curator. ff. de tut. & cura. da. l. in omnē. aliàs procurator, l. neque. C. de procura. quidā dicitur tutor, vt s. de tute. §. tutores, & §. est aūt, quidā dicitur curator, vt hic per totum titulū, quidā dicitur ꝓcurator, q s. habet mandatum, ff. de procurator. l. 1. quidā dicitur negotiorū gestor, q s. nō habet mandatum. ff. de neg. gest. per totū & j. de obli. ex quasi cōtra. §. 1. quidam dicitur etiam œconomus, vt qui de consensu episcopi & confratrum capituli, negotia ecclesiæ gerit, vt C. de sacrosan. ecclesiis. l. iubemus & C. de epis. & cle. l. omnes. §. hunc enim procul dubio. & §. nihilominus. quidā dicitur hypocrisarius. vt in Auth. quomodo oportet epis. §. nō aliter. coll. 1. & §. neque autē. & §. si verò vt præsertim. & qdā † dicitur syndicus. i. singulorū negotia dicēs & est vniuersitatis. vt ff. de muneri. & hono. l. munerū. Syndicus tñ sæpe ponitur ꝓ actore, vel authore, vt ff. ꝙ cuiusque vniuersitatis nomine. l. 1. iure

tamen,

tamē canonico, omnia ista cōprehēdūtur sub nomiue procuratoris, vt extrà de procura. c. petitio. & vnū sæpe ponitur pro alio, vt 1. q. 3. c. saluator in gl. vers. œconomū. Ang. Hodie talis differentiæ in nominib. sublata est de iure canonico. ¶ Opponitur cōtra prædicta, & videtur, ꝙ tutorē habenti, pōt dari tutor, cuius cōtrarium hic dicitur. probatur p l. pen. ff. de tute. Solutio. Ista regula patitur
7 exceptiones. † Primò, si tutor ad tēpus fiat surdus vel mutus pōt dare tutor, vt in l. alle. in oppos. hoc verū in habēte dilucida interualla. l. nō solū. §. fi. & l. post scriptū. ff. de excusat. tut. secus in perpetuò furioso, qui omnino remouetur, secundū Ang. hic secūdò, si bona pupilli sint in diuersis ꝓuinciis & tutor excu. se de bonis q̄ nō sunt in prouincia sua, q̄a tūc datur alius tutor pro illis bonis, vt ff. de excu. tut. l. pp litē. & sic habēti tutorē datur tutor aliarū rerū, nō aūt earundē, quāuis tutor intelligitur datus ad vniuersum patrimoniū est propter litē. ff. de suf. tut. §. fi. Tertiò, si mater tutrix velit cōuolare ad secūdū matrimoniū, debet petere aliū tutorē, q. dabitur pupillo, vt in Auth. de nup. §. si verò colla. 4. quia tunc videtur mater pupillū relinquere, & procedere ad alterius potestatē vt C. cōia de leg. l. fi. Quartò, si tutor ad tēpus sit relegatus, vel remotus, vt C. qui cau. tutorē habenti tutor dari pōt. l. peu. Quintò si tutor sit delegatus, vel trāsfuga non verus, quia si fuerit verus transfuga tunc capite minuitur & amittit tutelā, arg. §. minor, s̄. de capi. di. vel intellige de eo qui iuit ad videndū statum hostium sine licentia principis, vel populi Romani, vt ff. de tutelis. l. si quis tutor. Sextò, si tutor causa reipub. abfit. pōt dari tutor vel etiā curator, secundū quod placet iudici. ff. de tute. l. quæsitum. Dicit tñ. Petrus quod in istis casibus tutor accipitur pro curatore, sed melius dicitur, ꝙ non. quia sine causa non est recedendum à verbis
8 legis, vt ff. de leg. 3. l. nō aliter. ¶ Sed replicatur † cōtra hoc sic: Curatorē habent bene datur curator, ēt regulariter, per l. si actor. C. de appell. Solutio. Nō est simile de tutore & curatore, quia tutor habet plenam administrationem & potestatem, & datur personæ principaliter. & ideò non compatitur secum alium, vt infrà de excusa. tutorum. §. datur. Sed curator nō habet plenam potestatem, & principaliter datur rebus, vt C. de nupt. l. incopulandis. tutor authorizatur sola aditione hæreditatis, sed non curator, vt ff. de appell. l. cū in vna. ¶ Sed adhuc replicatur, ꝙ tutorem habenti datur tutor, per l. 2. C. de admit. tut. Solutio. In illa l. datur plures tutores simul. & hoc fieri pōt, vt ēt dictū est suprà de capitis dimi. §. fi. sed nō pōt dari tutor tutorē habēti separatī sicut duo rei bñ possunt simul stipulari, sed nō separatim, vt infrà de duo. reis stipulan. §. 1.

DE SATISDATIONE TVTORVM VEL CVRATORVM.

TITVL. XXIIII.

VIsum est suprà de tutelis & curis,quibus reguntur bona minorum,& aliorum,qui se regere nō possunt:conueniens aūt est,vt huiusmodi bona maneant salua.ad qđ valet satidatio,& ideò videndū est hic de satisd. tut. & curatorum.Et diuiditur præsens titulus,in tres partes.In prima declaratur,qui satisdare tenentur,& qui non . In secunda ibi sed &.si ex testamento,consulitur pupillo minori, quando plures sunt tutores vel curatores.In tertia ibi,sciendum autem, consulitur pupillo,quando tutores vel curatores non sunt soluendo .

§. Ne tamen

1 *Tutores quinam teneantur satisdare.*
2 *Satisdare,quid.*
3 *Curator testamentarius,an tenetur satisdare.& nu.8.9.*
4 *Tutor,vel curator,datus à iudice,præsumitur idoneus.*
5 *Tutor.& curator,quid præstare teneantur præter satisdationem.*
6 *Tutores legitimi,tenentur satisdare.limi.nu.10.*
7 *Perpetuum,verb.variè accipitur in iure. Et quid de verb.æternum, & sempiternum.*

1 Tutores † testamentarij,vel ex inquisitione dati,non tenentur satisdare : alij aūt,qui non sunt tutores vel curatores in testamento vel ex inquisitione dati, satisdare tenentur.h.d. ¶ Notandum
2 † primò,ꝙ satisdare est promittere & cautionē præstare,rē pupilli saluā fore,vt notatū est suprà de tute.§.fi.& fit ista satisdatio interdū per fideiussores:vt ff.rē pupil.sal.fore.l. non quasi. in prin.&
3 prætoriæ.ff.de præto.sti.l.1.ff.qui sat.cogun.¶ Notādū † secundò, ꝙ sicut tutor testamētarius non tenetur satisdare, sic nec curator testamētarius ff.de confirm.tuto.l.si filio.Et nō refert,an datio tutoris vel curatoris data sit in testamento vel in codicillis, vt ff.de
4 testam.tute.l.3.facit.§.2.Inst.de codicil.¶ Notandū † tertio, quādo tutor vel curator datur à iudice,tunc est præsumptio iuris de idoneitate,ex quo præsumitur,iudicē nō velle in idoneū dare,vt C.arbi.tute.l.fi.& non admittitur probatio in contrariū,nisi ꝑ cōfessionē,vt C.de donatio,ante nup.Auth.sed iā necesse.Nec istud intelligitur solū in datione tutoris vel curatoris,sed ēt in alio actu iudicis,qui depēdet à voluntate partiū,secus.n.esset in aliis,vt notat Ant.de But.in c.is,qui extrà de spōsali.& Inn.in c.quia pleriq; extrà de immunit.eccl.& in ca.vidua.extrà de regu.iur.¶ Notandum

5 dum † quartò, ꝙ tutor vel curator nõ debet solũ satisdare, sed habet ista quinq; facere. Primò iurabit, ꝙ pro pupillo inutilia nõ faciet, & vtilia nõ prætermittet, vt in Auth. vt hi qui obl. perhi. se habere res min §. fi. coll. 6. Secundò, faciet inuentariũ de rebus pupilli, vt ff. de adminiſt. tut. l. tutor qui reptorium. Tertiò. recipiet bona decreto iudicis, & à iudice, C. arbi. tut. l. fi. Quartò, debet satisd. vt hic dicitur. Quintò, promittet ꝙ pupillum nõ dimittet indefensum, vt ff. de adminiſt. tut. l. fi. ¶ Notãdum † finaliter, ꝙ ex quo di-
6 citur hic, ꝙ testamentarij tutores & dati cũ inquisitione, nõ tenẽtur satisdare, posset q̃ri, qui sunt ergo qui tenentur satisdare? & dicitur ꝙ sunt legitimi, vt ff. de legi. tute. l. legitimos, & datiui sine inquisitione, vt C. de auth. præsta. l. fi. & non debent administrare, nisi prius satisdederint, vt C. de tut. & cu. q. satis. nõ dede. l. 1. ¶ Opp.
7 † primò, cõtra prædicta, & videtur, ꝙ tex. incõuenienter dicat, nõ est in perpetuũ, quia locutio nõ videtur ad ꝓpositum. Solut. Perpetuum, in iure capitur multis modis. Primò, ꝓ duratione vitæ concedentis aliquid, vt ff. ꝓ socio l. 1. in gl. & notatur, ibi ꝑ doct. Secundò, ꝓut valet tm̃, sicut generaliter, vt C. de eden. l. edita. Tertiò, ꝓ eo, quod simpliciter & indistinctè ꝓcedit, & sic capitur hic. Quartò pro duratione 30. vel 40. ann. & sic actiones dicũntur ꝑpetuæ, vt infrà de perpet. & tempor. actio. §. 1. Quintò, ꝓ cõtinuo: & sic quis dicitur perpetuò furiosus, qui nõ habet dilucida internualla, vt C. de impu. & aliis subſtit. l. humanitatis. Sextò, pro eo, quod est sine præfinitione temporis & hoc modo exceptiones dicũtur perpetuę. ff. de excep. l. 3. Sed æternũ, dicitur, quod nõ habet principium neque finẽ, vt Deus. Sempiternum, autẽ habet principium, sed non habet finem, vt Angel. & anima, vt in gl. in l. cum
8 debere. ff. de seruit. vrba. ꝑdio. ¶ Opp. secundò, † & videtur, ꝙ non bene dicatur hic, ꝙ curator in testamento non tenetur satisdare, qa nõ datur in testamẽto, vt ĩ tit. proxi. §. 1. Solut. Licet curator nõ detur in testamento, datus tñ cõfirmatur decreto iudicis, vt eo. §. dictum est, & in isto casu non tenetur satisdare, vt hic dicit. ¶ Op-
9 poni. tertiò, † & videtur, ꝙ tutor testamentarius tenetur satisdare, per l. 1. ff. de confir. tuto. Solut. Illa lex loquitur de testamentario dato à matre, & ille tenetur satisdare, quia consilium matris non est ita firmum sicut patris, vt notatur ĩ. qui. alien. non licet §. fin. Ang. hic. ¶ Notãdum quartò, & videtur, ꝙ curator cum inquisitione datus ẽt tenetur satisdare, per l. fi. C. de curat. furio. Solut. In illa l. substantia curatoris non fuit satis idonea, & ergo debebat satisdare, & ita similiter fieri debet: de tutore & curatore in simili casu.
10 ¶ Oppon. † finaliter, & videtur, ꝙ legitimus tutor non tenetur sa-

 tisdare,

tisdare;per l. legitimos. ff. de legit.tute.Solut.In illa lege fit métio de patrono,qui est legitimus tutor liberti sui,& non tenetur satisdare: & sic regula de satisdatione legitimi tutoris fallit in patrono liberti.

§. Sed si ex testamento.

1 *Tutoribus testamentariis pluribus existentibus, vel cum inquisitione datis, potest vnus alteri offerre, vt satisdet de indemnitate pupilli, vel satis accipiat: illéque solus debet administrare.*

2 *Oblatio satisdationis, non solum à tutore: sed etiam à pupillo.*

3 *Parti maiori standum est. Et quo partes dissidentes concordentur.*

4 *Plurium esse, quot modis, quid dicatur.*

1 Pluribus existétib.† tutoribus testamétariis, vel cũ inquisitione datis,vel ẽt curatoribus, põt vnus alteri offerre, vt satisdet de indénitate pupilli vel satis accipiat,& dẽt satis offerẽs solus administrare: & si nemo satis offerat.ille administrare debet,cui hoc à testatore vel iudice ascriptũ est: & si nihil ascriptũ est à iudice vel testatore,debet ille administrare qui eligitur à maiori parte: & si in electione dissentiãt,debet Iudex partes suas interponere. Hoc
2 dicit,& patet intellectus tex.¶ Notandũ † primò, ꝙ ista oblatio satisdationis nõ solũ fit à tutore,sed ẽt à curatore,vt ff. de admin. tut.l.3.§.quod in tuto.Nec solũ fit in tutore testamẽtario, vel cum inquisitione dato,sed ẽt in aliis,vt ff.de aminist.tuto. l.si plures.§.
3 apparet.¶ Notãdũ † secundò,ꝙ stãdũ est maiori parti,vt hic,& ff. ad municipa.l.quod maior. Et si partes non concordauerint vsq; ad maioré parté,debet iudex eos cõcordare,& vices suas interponere,& si sit modus scriptus in iure,quo cõcordari possunt,ille est obseruandus,vt C.de dona.l.si quis arg ẽt.§.si aũt.& si modus non sit scriptus,possunt concordari per sorté,si partes petant,vt C. cõmunia de leg.l.fi.si nõ sit in præiudiciũ alicuius tertij,vt ff.de leg. i.l.huiusmodi,& ĩ de leg.§.optionis.si tñ negotiũ consistat in facto,& vnus affirmat & alius negat,nõ debet iudex cõcordare sed probationes recipere.& sic iudicare,vt ff.de probatio.l.2.nisi factũ esset determinãdũ,certificãdũ,vel modificãdũ,vt ff.de iureiuran.l. iusiurandum.§.fi.de qualita.& si non possunt isto modo concordari,impediunt frequenter se inuicé per concursum,vt ff.de vsuf. l.quotiens.§.si verò duo.¶ Opponitur sic & videtur,ꝙ non est stãdum maiori parti,per l.fundum.ff.de seruitu.rusticorum prædio-
4 rum.Solutio.Aliqui † dicitur esse plurium,dupliciter.Vno modo, vt vniuersitatis,sicut forum vel domus consulatus,& ciuitatis, & quo ad istud standum est maiori parti,Aliud est multorum,vt singulorum,

gulorum,& iure proprio,sicut si tres vel quatuor simul emant agrum vel domum,tunc si minor pars velit aliquid facere,vt puta seruitutem imponere,non est standum maiori parti, sed requiritur consensus singulorum,vt in l.fi.ff.commu.prædiorum & notat Dynus in regu.quod omnes.de reg.iuris.lib.6.

§.Sciendum autem.

1 *Actio subsid. cõpetit adolesc.cõtra illũ, qui malũ dedit curatorem.*
2 *Actio subsidiaria vltimo data, non est actu, sed aptitudine.*
3 *Tutor, an, & quando teneatur pro contutoris sui parte.*
4 *Conuentus administratione mala, quæ beneficia competant.*
5 *Collega non conuenitur ex administratione reipub. prius quàm gerens, & nominator gerentis.*
6 *Iudices quotuplices sint in tutela, & cura.*

Non solũ tutores & curatores tenẽtur,pupillis ac aliis in cura vel tutela existentib.de mala administratione sed ẽt datur subsidiaria actio,contra eos qui tutores vel curatores dederunt,cũ insufficienti satisdatione,exceptis maioribus iudicibus. Hoc dicit.

1 ¶ Notandum † primò,ꝙ sicut pupillus habet vtilem actionem, contra eum qui malum dedit tutorem quæ dicitur vtilis actio tutelæ vel subsidiaria:sic etiam adolescens minor habet vtilẽ actionẽ negotiorũ gestorũ,quæ põt etiã dici subsidiaria contra illum qui malũ dedit curatorem,quia sicut actio directa est contra administratores,sic actio vtilis est cõtra eos qui administratores dederũt:& veniunt vsuræ in vtili sicut in directa.ff.de magist.conue. l.fi.

2 ¶ Notandũ † secundò,ꝙ sicut actio legis Aquil. est pœnalis, nõ semper actu sed aptitudine,vt j.ad l.Aquil.§.his aũt verbis.sic etiam actio subsidiaria dicitur vltimò data, non semper actu, sed aptitudine,quia interdum datur cõtra dantes tutores vel curatores antè quã agitur contra ipsos tutores vel curatores & interdũ post.Pro cuius notitia habẽda,distinguendũ est,vt dicit gl.& habẽtur in glos.in l.1.§.tractemus.ff.de tut.& rõ distrah quia vel fuit vnus tutor,vel curator,vel plures.Si vnus, tunc conuenitur primus tutor vel curator,& postea magistratus,vt hic.Si verò sunt plures tunc vel omnes gesserunt curã vel tutelam, aut nullus, aut alter tantũ.Primò casu conueniuntur ante magistratum,vt ff. de admi. tut.l.Lucius.§.pen.& de mag.con.l.duo.In secundo casu idem est, vt ff.de admi.tuto.si plures.In tertio casu distinguendum est,quia vel diuisa fuit administratio tutelæ per iudicem vel testatorẽ, aut non.In primo casu pro sua gestione,quilibet tenetur, & non pro alterius,& posteà magistratus in subsidium,vt ff.de administr. tutor.

3 tor.l.Lucius.§.pen.& C.de diui.tut.l.2. Fallit† tamen istud scilicet, ꝙ vnus pro alterius contutoris sui parte nõ tenetur, in quatuor casib. hic in gl. notatis super verbo, subsidiaria, quibus additur quintus, qui habetur in gl. in verb. prouiderũt. C.de diui.tut.l.2. allega. Primus casus est, si tutor cõtutorẽ vt suspectũ remouendũ, nõ remouit. Secundus, si tardè remouit. Tertius si remouendo iure pupilli prodidit. Quartus, si satisdationẽ nõ accepit, rem pupilli saluam forè, cùm videret eum non soluendo. vt in d.l.2. C.de diu.tu. & ff.de aminist.tut.l.Lucius.§.pen. Quintus, si cõtutorẽ ignorãtẽ bona pupilli non instruxit. In secundò casu.i.cũ nõ fuit diuisa administratio tutelæ per iudicẽ vel testatorẽ, & vnus gessit & alius nõ tũc conuenitur primò gerẽs, secũdò magistratus, tertiò nõ gerẽs: nisi casib. suprà expressis, in quibus conuenitur primò cõtutor q̃ nõ gessit ante magistratũ, vt C.de diui.tut.l.2.& ff.de admin.tut. l.etiã l.Æmilius. in fi.& l.tres tutores.§.itẽ eis, scilicet pupillis, & similibus. Et tenetur cõuentus, id est, in ius vocatus, insolidũ, q̃n nõ

4 est facta, diuisio l.1.§.nũc tractemus, s̃ allegato. Habet † tñ quilibet quatuor beneficia. Primum, est beneficiũ ordinis, quãdo scilicet aliqui gesserunt, & aliqui nõ, vt ff.de magistratib.cõueniendus.l.1.§. vsque adeò. Habet secundò alia beneficia puta diuisionis, cessionis & vtilis actionis sine cessione: & hoc quando gessit sine dolo, quia si dolo gessit, solùm habet vnũ beneficium, scilicet diuisionis, vt notatur per Bart.in l.1.C.de transac. Et datur ista actio in hæredes, de dolo & lata culpa, de quibus ipsi etiã tenentur quamuis defunctus etiã teneatur de leui culpa.ff.de magistr.cõueniẽ.l. nõ similiter, Cõueniũtur etiã existimatores, quorũ culpa in idoneè satisdatio facta est, vt ff.de magistr.conuiẽ.l.1.§.diuus. quia existimatio debet fieri debitè & in debita qualitate, vt ff.de in ius vocando

5 l.1. Ex† administratione reipublicæ conuenitur prius gerens & nominator gerẽtis, quàm collega.l.quoniã.ff.de cõuenien.fisc. debito. lib.x.& de isto vide glo.magnã.in l.imperator.ff.ad municipale, in

6 verbo nominauerit. ¶ Opponitur † sic contra prædicta: & videtur quòd textus cõtinet implicationẽ, quia primò dicit, quòd dãtes tutores vel curatores cõueniũtur actione subsidiaria, & posteà dicit, ꝙ præfectus, prętor, & quibus ius dandi tutores est, ista actione nõ tenẽtur. Solutio. Triplices sunt iudices in proposito. Nam quidam dant tutores & curatores, & nõ accipiũt satisdationẽ. Et quidã dãt tutores & accipiunt satisdationẽ, de quibus loquitur l.Aemilius.ff. de admin.tuto. Et quidã non dãt tutores, sed accipiunt satisdationẽ. vt tabelliones & milites iustitiæ. Quãdo ergo dicitur, quòd nõ tenẽtur, intelligitur de primis iudicib.i.maiorib. vt no. glo.in verbo, cessa

bo,cessauerat.d.l. Æmilius.ff.de admi.tut.alij autē tenentur in subsidium,vt C.de magi.con.l.fi.Institut.de Attiliano tuto.§. penult.

DE EXCVSATIONIB. TVTORVM, VEL CVRATORVM.

TIT. XXV.

Ictum est suprà,quib. modis tutela finitur, & in §.fi. illius ti.qualiter tutores desinunt esse per excusationē & remotionem. Sequitur ergo videre, ex quibus causis possūt tutores vel curatores se excusare & postea,ex quib. causis sunt remouendi ꝑpter suspicionē & de isto dicetur tit.prox.Et diuidit̄ hic titulus in duas partes principales.In prima ponūtur causæ,ꝑpter quas excusat̄ qs à tutela vel cura.In secūda i bi,quæ aūt,ponūtur aliqua generalia documēta ad istum titu.& ad aliquos præcedentes.Prima pars subdiuiditur in 14.particulas,quia totidem sunt causę,quibus à tutela vel cura quis excusatur,& patebunt partes in processu.

§.Excusantur autem.

1 *A tutela,& cura,quæ excusent.*
2 *Roma.Et eius priuilegium:& quàm latè pateat.*
3 *Italia,est domina* Prouinciarum.
4 *Tutela,& cura sunt munus publicum.Limi.nu.9.*
5 *Nepotes non prosunt,patre viuo.*
6 *Posthumi non prosunt Item,nec naturales:nec bastardi.*
7 *Mortui fictione iuris,aliquando dicuntur viui: & econtra.nu. 10.*
8 *Liberi an excusent quem à munere publico.*

1 Filij† vel filiæ,& liberi ex filio,loco patris, naturalis & legitimi, in potestate vel emancipati, viui vel mortui in bello, tres Romæ quatuor in Italia, & quinq; in prouinciis, excusant quē à tutela &
2 cura,quæ sunt munus publicū.Hoc dicit.¶Notandum † primò,ꝙ Roma priuilegiatur super aliàs ciuitates,qa ibi est caput mūdi,vt suprà de satisda.tu §.fi.& extēditur istud priuilegiū ad cētum mil-
3 liaria,vt ff.de offi.præfe.vt l.1.§,cū vrbē.& Italia† est domina Prouinciarū,vt C.fine censu & reli.fun.compar.nō posse.l. omnes. Et ideò in istis minor numerus excusat. Et licet aliq aliæ Prouinciæ habeant idē ius ciuile,quod est in italia,sicut Agrippinenses.i.Colonienses, non tamen habent istud priuilegium, propter tributa
4 quę dantur in Italia,vt ff.de censib.l.1.& fi. ¶ Notandum † secundò,quòd tutela & cura,sunt munus publicū,vt ff.de verbo.signi.l.
5 pupillus.§.munus.¶Notandum † tertio. quòd nepotes nō prosunt nisi

nisi patre mortuo, vt C. de his, qui nu. libero. l. 2. lib. x. facit l. 2. §. auxiliãtur. ff. de excusa. tut. & § quotcunque. Et licet sint plures nepotes cõputãtur, tamen loco vnius, scilicet patris sui. vt ff. de excus. vt l. 2. & per nepotes etiã intelligũtur nepotes ex filio, quia æquè sũt in potestate. Et etiã istud locum habet in successionibus, vt isti succedat loco patris, vt infrà de hæred. quę ab intesta. deferunt. §. cũ filius. Et licet nepotes ex filia nõ prosunt auo materno, alteri tamen
6 prosunt, vt C. de his, qui num. libero l. v. lib. x. ¶ Notandũ † quartò ꝙ nondũ nati, sed existentes in vtero, vt posthumi, nõ ꝓsunt vt in l. 2. §. qui autẽ in ven. ff. de excusa. tuto. naturales etiã & bastardi nõ prosunt, vt notatur in l. 2. §. oportet autẽ. & §. legitimos. ff. de excu.
7 tut. & no. in glo. in ver legitimos. ¶ Notãdum † finaliter, quod qui pro republica moriũtur intelligũtur viuere in perpetuũ, quia rem pu. custodientibus, adiuuãtibus, augentib. datus est locus gloriæ in cœlis, vbi beati sempiterno æuo fruũtur, vt dicit. Tulli. Ex quo patet, quòd mortui fictione iuris interdũ dicũtur viui, vt hic, & ff. ad l. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. sicut viui quãque dicũtur mortui, vt deportati, ff. de con. tab. l. 1. §. 1. & §. pe. in fi. & serui, vt ff. de regulis iuris, l. quòd attinet. si tamen filij mortui sunt ex causa belli, vt obsides facti ibi, moriũtur, vel ibi vulnerati posteà moriũtur, nõ prosunt, vt ff. de excusa. tut. l. bello. ¶ Opponitur primò, sic, & videtur, ꝙ emancipati non prosunt, per l. amicitiam. ff. de excu. tut. Solutio. Illa lex loquitur vbi pater petebatur curator filij sui emancipati, & ideò non habet excusationẽ, quia beneficio ꝙ habeo propter te, non debeo vti contra te, vt ff. de mino. l. si iudex circunuento, & ideò licet vxor militis vel Doctoris habeat priuilegiũ à marito suo, vt vocetur domina, illo tñ priuilegio vel simili, nõ põt vti cõtra maritũ, vel heredes eius, vt notat Bar. in l. si post
8 mortẽ. ff. de contra. tabu. ¶ Opponitur † secũdò, & videtur, quòd liberi non excusant aliquem à munere publico, per l. sextum. §. munus. ff. de vocati. num. Solutio. Illa lex loquitur de munere patrimonij. vel de munere cui annectitur honor: sed hic loquitur de munere
9 re onerum ciuiliũ. ¶ Opponitur † tertio per modum reipublicæ, & videtur, quòd tutela non est munus publicum, per l. athletæ. & per l. spadonẽ. ff. de excusati. tutorũ. Solutio. Lex athletæ. loquitur de munere publico authoritate & vtilitate, tutela autẽ est munus publicũ authoritate, sed in vtilitate, saltẽ principaliter, licet bene ex consequẽti: expedit enim reipu. vt quis sua re bene vtatur, & ideò sunt tutores, vt suprà de his, qui sui vel alieni iuris sunt. §. l. autem, spadonẽ. loquitur de illo, qui habuit generalem remissionem munerum, sub qua non debuit comprehẽdi tutela, fauore pupillorũ.

sicut

ficut etiā in generali intelliguntur ſpecialia excepta in pluribus le gibus, vt ff. de legat. 3. l. vxorē. §. fœlicisſimo. ¶ Opponitur quartò, & videtur, ꝙ mortui proſunt: quia monachus dicitur mortuus vt in l. Deo nobis auxiliū. C. de epiſcopis & cleri. & tamen monachus ꝓdeſt. Solutio. † Licet monachus ſit mortuus mundo, viuit tñ pótius, quàm ille, qui moritur in bello, qui tamē dicitur viuere regi tēporali: nā monachus mortuus eſt in bello principis æterni. Spiritualia verò ſunt multò potiora tēporali. vt notatur in c. per venerabilem, extrà qui fil. ſunt legiti. arg. l. miles. & ibi glo. de re iudica. ¶ Opponitur, finaliter, & videtur, ꝙ vulnerati filij in bello, & poſteà mortui, proſunt, quia dicit Bal. & etiā Cyn. in l. 1. §. ex incendiis. ff. de incen. ruina. & naufra. ꝙ ſi aliqua ciuitas promittit ſtipendiariis ſuis, quod ſolueret equos mortuos in bello, tunc tenetur talis ciuitas etiā de equis vulneratis. Solutio. Non eſt ſimile, quia ſtrictius loquendum eſt in excuſatione tutorum fauore pupillorum.

§. Item diuus.

1 *Adminiſtrans res fiſcales, excuſatur à tutela, & cura. Et quid de abſente cauſa Reipub.*
2 *Semeſtria quæ.*
3 *Abſentes, ac etiā ſe præparantes ad iter, cauſa reipub. excuſantur à tutela & cura.*
4 *Reipu. qui ſeruierunt, priuilegiis gaudent pro tēporis impēſi modo.*
5 *Reipub. cauſa volentes abeſſe, & habentes tutelam debent petere curatorem vel actorem.*

1 Sūmatur ſic: † Adminiſtrās res fiſcales, excuſatur à tutela & cura abſens etiā cauſa reipublicæ, excuſatur à tutela noua vel cura ſuſcipiēda, p annū poſt reditū ſuū, nō autē à tutela vel cura prius habita, ſed dat᷑ curator loco ei⁹, tēpore abſentiæ ſuę & eo reuerſo, ſtatim recipit adminiſtrationē. Hoc dicit & patet intellectus textus. 2 ¶ Notandū † primo, ꝙ imperatores cōuenerūt ſex mēſibus vacare ſtudio & cōponere libros, & aliis ſex mēſibus vacabāt bellis: & ſcripta in illis libris dicūtur ſcripta in ſemeſtriū, vt ff. de origi. iu- 3 ris l. 2. §. ex his. ¶ Notandū † ſecūdò ꝙ nō ſolū excuſantur abſentes, ſed etiam præparantes ſe ad iter cauſa Reipublicæ, vt ff. de procuratorib. l. filius. ibi dicitur de his qui ab futuri ſūt. Et ideò ambaſiatores & legati preparātes ſe excuſantur, quia idē iudiciū eſt de eo: quod eſt, & quod in fieri exiſtēs ipſi eſſe propinquum eſt, vt ff. ex quib. cauſis maio. l. ab hoſtib. §. ſed qđ ſimpliciter. Et ideò etiā licētiari preparātes ſe ad inſignia doctoralia debēt glaudere priuilegio ſicut Doctores, vt eſt notabilis gl. penult. ff. de teſta. milit. Exi-

ſtentes

ſtentes etiã in iſtorũ comitiua,id eſt,comites ſiue ambaſsiatores, dum ſint inter numerum,etiã excuſantur,vt l.adminiſtrantes.§.fi.
4 ff.de excuſa.tuto.¶Notandũ † tertio,quòd illi,qui ſeruierunt reipublicæ,vt milites,& alij qui honeſtè miſsi ſunt, per viginti ann. excuſantur in perpetuum:&qui per 16.annos,excuſantur quadriẽnio:&qui per duodecim,triẽnio:& qui vltra quĩque annos ſeruierunt,vno anno,ſed qui octo,duobus.Sub quinque autẽ annis non excuſantur niſi iure communi vt ff.de excuſa.tuto.l.ſed & ſi mili-
5 tes.¶Notãdum † finaliter,quòd illi,qui cauſa reipub.volunt abeſſe & habent tutelam , debent petere curatorem vel actorem,qui in abſentia eorum adminiſtret,aliàs eorum periculo geritur adminiſtratio.vt C.ſi tutor cauſa reipublicæ abſit.l.j.

§.Et qui poteſtatem.

1 *A tutela & cura, quæ cauſa excuſent,per diſcurſum,vſque ad n.2*
2 *Poteſtatem habentes excuſantur à tutela & cura.*
3 *Alienatio bonorum,in fraudem creditorum præſumitur non minus de maiori parte,quam de omnibus.*
4 *Tutelæ tres oneroſæ,vel curæ,non affectatæ,an excuſent quem à tutela,& cura,& nu.5.6.*
7 *Fratres habentes vnum patrimonium, & ſimul habitantes,an teneãtur ſolùm ad vnam exactionem impoſitam per ciuitatem.*
8 *Paupertas,bona eſt,& excuſat à muneribus publicis.*
9 *Pubertas,quomodo hic accipiatur.*
10 *Infirmitas, vel morbus an excuſet à tutela.*
12 *Literatus,comparatur nobili:& præfertur illiterato.*
13 *Inimicitia an excuſet à tutela diſting.nu.15.*
14 *Inimicitiæ ſunt duplices.*
16 *Inimicitia capitalis quæ.*
17 *Quæſtio ſtatus,excuſat à tutela.*
18 *Inimicitia,an repellat teſtem.*
19 *Annor.70.quis dicatur.*
20 *Clericus,pōt eſſe tutor,vel curator. Quid de Epiſcopo & monacho.*
21 *Grammatici,Retorici,& medici, docentes in triuio,an excuſentur à tutela & cura.Quid de docentib.in quadriuio.Quid de Doctorib.*
22 *Studia adulterina.*
23 *Scholares vt gaudeat ſtudij priuilegiis, debet inſcribi matriculæ.Et quid de magiſtro.*
24 *Excuſari,quomodo hic accipiatur.*
25 *Miles an poſſit eſſe tutor.*

Summar

1 Summatur sic:† Duodecim sunt causę, propter quas quis excusat à tutela vel cura. Prima est propter potestatem, quia habens illam, excusatur à noua tutela vel cura, sed nõ à suscepta, quia susceptam deserere nõ potest. Secũda propter litem quam habet tutor vel curator cum pupillo vel adulto minore, si sit lis de omnib. bonis, vel de hęreditate, aliàs nõ. Tertiò excusatur quis, ꝑpter tria onera tutelæ vel curæ nõ affectata: diuersorum patrimoniorũ, & nõ pupillorum. Quartò, propter paupertatem, vt si quis se imparem oneri posset docere. Quintò, ꝑpter infirmitatẽ. Sextò ꝑpter literarũ imperitiã. Septimò, propter inimicitias, id est, si pater aliquem dederit in testamento tutorem vel curatorem propter inimicitiam, talis habet excusationẽ, sicut nõ excusatur è regione, si se administraturũ patri pupillorum promiserat: etiã non excusatur qui hoc solo vtitur subterfugio, ꝙ patrem pupilli non cognouerit, propter inimicitias verò capitales, quas cum patre pupillorum nõ adultorũ exercuit, si recõciliatio nõ interuenerit à tutela & cura excusatur. Octauò, q. quæstionẽ status à patre pupillorũ passus est. Nonò, maior 70. annis, à tutela & cura excusatur. Decimò minor. 25. annis, ad tutelam prohibetur aspirare. Vndecimò, propter militiã. Duodecimò, grammatici, rhetores, & medici exercentes Romæ, vel in patria sua, & si sunt intra numerum, excusantur à tutela, & cura Hoc
2 dicit vsque ad §. qui autem. ¶ Notandum primò, † ꝙ habẽtes potestatẽ sunt, sicut præfectus vigilũ, annonæ, & similes, vt C. de modo mulctar. l. eos. & excusantur à tutela & cura. vt hic dicitur, & ff.
3 de excu. tutorum. l. administrãtes. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ idem est, esse litẽ de omnibus bonis, & maiori parte bonorũ, vt ff. de excusatio. tutorũ. l. propter litem. Et ita præsumitur alienatio in fraudẽ creditorũ, si fiat de maiori parte, ac si fieret de omnib. bonis. l. omnes. §. Lucius. ff. de his qui in fraud. cred. facit j. de actio. §. item si
4 quis in fraud. notabili. 2. ¶ Notandũ tertiò, † ꝙ tres onerosæ tutelę vel curæ non affectatæ, excusant quem à tutela vel cura, quandiu aliquis administrat illas tres tutelas: secus si nõ admiſtrat illas omnes, quia tunc nõ excusaretur à quarta. l. si is qui tres. §. si. ff. eo. Debent etiã istæ tutelæ esse diuersorum patrimoniorum, quia pluriũ pupillorum vnum pâtrimonium habentiũ, dicitur vna tutela. Nõ enim numerus pupillorũ, plures tutelas facit, sed separatio patri-
5 moniorum, vt hic in glossa. ¶ Notandum † quartò, quòd sufficit ista onera esse in vna domo, vt si pater habeat duas tutelas, & filius vnam, excusantur, vt ff. de excus. tutor. l. diximus. Et dicitur onera, q a si sunt leues tutelę, non excusant in isto numero, sicut è regiõe si sit vna tã grauis tutela, vt æquiualeat trib. præstat excusationẽ

vt ff.de excusa.tutor.l.si is,qui tres,& in simili dicit Bal.in Authen. sed nouo iure. C.de seruis fugit,ꝙ licet fur de iure non posset puniri morte,nisi tertiò furatus sit,q̃a tũc,dicitur famosus latro,vt l. capitaliũ.§.famosus.ff.de pœnis. si tamẽ vnũ furtũ fecerit,ꝙ trib.
6 æquiualuit,puniendus est morte.¶Notandũ† quintò,quòd tutela affectata nõ excusat.l.tria onera.ff.eodem. & ponit in glossa rationẽ,quia hoc portat quis leuiter quod portat libenter,vt hic, & idẽ est de absentia causa Reipublicæ,vt ff.ex quib.causis maior. l. & qui data.Et ideò ambasiatores practicantes legationem suã prece,vel munere,ex quo per hoc declarãtur eã affectare,si in via spolientur, non possunt petere restitutionẽ,vt notant Doct.in l.inter causas.§.nõ omnia.ff.mandati.& Bar.in l.si seruus.§.quòd verò.ff. de furt.Et istud facit contra simoniacos,qui emũt officia,quia per talia nõ excusantur ab his,à quib. ipsum officiũ eos excusaret.l.&
7 qui data òpera.ff.ex quibus causis maio. ¶Notãdũ † sextò circa gl.ibi,si quis tutor ꝙ ista gl.coniuncta tex.facit argumentũ,si ponatur aliqua talia vel præstantia in ciuitate, ꝙ fratres habentes vnum patrimoniũ,debent soluere tãtùm vnam talliam vel præstantiam:secus si habẽt diuersa patrimonia, quanquam etiam in eadẽ domo morentur,de quo per Bar.in d.l.diximus.§ si pater.¶Notã-
8 dum † septimò,circa §.& propter paupertatẽ, quòd paupertas excusat quem à muneribus publicis,&c.Nota quòd paupertas prodest,à quo prodesse liberet nos omnipotẽs Deus,de quo per Cyn. l.id quod pauperibus.C.de episc.& cleri.& suprà dictũ fuit,ex qui
9 bus causis manumittere non licet.¶Notandum † octauò , ꝙ paupertas nõ accipitur,hic sicut in l.nõnulli.ff.de accus.vbi pauper dicitur,q̃ nõ habet quinquaginta aureos.Nec accipitur pauper pro eo cuius facultates minores sunt,quã bona pupilli,de qua in l.paupertas.ff.de excusatio.tut.sed accipitur hic pauper,& impar oneri pro eo qui laborib. est implicitus,& tota die victũ proprio sudore quærit,quod facit in argumẽtũ,si testator legauit cẽtũ,ꝓ pauperibus puellis maritãdis(sicut in hac insigni ciuitate, per quẽdã ciuẽ dispositum est)possent ex illis maritari puellæ,quæ faciũt aliquod opus manuale & quæ victum & amictum quærũt per labores,secũdum Bar.in l.paupertas.ff.eod.Quanquam aliàs benè habeatur ratio officij & ministerij in eo,qui præstare tantũ debet,quantũ potest,vt notat gl.l.j.si quis argentũ.§.sed & si quis.C. de dona.Similiter habetur etiã talis ratio in filio,qui petit alimẽta à patre.l.1.§. si quis à liber.ff.de liber.agnoscen.Et qualiter probetur paupertas,& quis eam probare habet,dicit Bar.in l.si constante.solu.matrimo.
10 ¶Notandũ † nonò,quod infirmitas vel morbus excusat à tutela,si sit perpe-

sit perpetua, vt hic, & C. q mor. l. 1. li. 10. Sed si infirmitas sit temporalis, datur interim curator, vt ff. de excusa. tut. l. nō solum. Et quia infirmitas excusat à tutela, sequitur etiā ꝙ excusat ad non comparendum in iudicio, quia si iudex cōtra infirmū absentē ferat sententiam scienter, est ipso iure nulla: sed si ignorāter, sentētia est per restitutionem rescindenda, vt notat Bar. in l. quæsitum. ff. de re iudi. & ideo cautela est, vt ægrotans semper insinuet iudici suam ægritu
11 dinē, secūdū Bar. in d. l. quæsitum. ¶Notandum † nono adhuc, ꝙ literatus admittitur ad aliquid, ad quod non admittitur illiteratus, vt hic, & in Auth. de iudi. §. 1. collatio. 6. Et literati comparantur nobilib. ff. pro soci o. l. 5. Et ideo in præbendis & canonicatibus priuilegiantur literati sicut nobiles, facit c. de multa. extrà de præ-
12 ben. & ca ad decorem. extrà de instit. ¶Notādū decimo, † quod si pater dat aliquē tutorē filio suo vt vexetur, videtur hoc facere ꝓpter inimicitiam, & ergo talis excusatur: sed si aliqua sit inimicitia inter patrē pupilli, & tutorem, sequens testamētū nō præstat excusationem, quia pater videtur illā remisisse, dando talem filio suo tutorē, vt ff. de excus. tut. l. Athelæ, §. dat remissionē. ¶Notandum
13 vndecimo, † quod si aliquis promisit se acceptaturū tutelam, non excusatur quamuis alias excusaretur, vt hic, & ff. de testam. tutel. l. ex sententia. Si tamen se scripsit in testamento, adhuc excusat̃. nisi sit valde idoneus, vel pater eum approbauit, vt notat Bar. in d. l. ex sententia. Et idē videtur de executore testamēti, ꝙ si promittat se executurū, cogitur facere, vt in c. religiosi. de testamen. lib. 6. Et ratio est, quia faciens actū contrarium priuilegio suo, videtur priuilegio renunciare, vt notat Cynus in l. voluntaria. C. de excus. tuto. & Innoc. in cap. accedentibus. extra de priuilegiis. ¶Notandum
14 † duodecimo, ꝙ inimicitiæ sunt duplices, capitales & leues. Si sunt
15 capitales siue graues, tūc aut tutela est testamētaria, aut alia, † Si primū, tūc si interueniāt post testamētū, excusant, vt §. si aūt ante testamētū, & postea datur tutor in testamēto, nō excusant, q̄a videtur recōciliare: & hoc, nisi faciat testator testamentū, q̄d grauet tutorē & pluribus negotiis eū implicet. l. Athletæ. §. dat remissionē. ff. eo. Et hoc intelligēdū est ēt, si inimicitiæ tales ortæ sint ex culpa tutoris, quia tūc non intelligeretur recōciliare: quia offensi est remittere, & nō offendentis, vt d. §. remissionē. si vero loquatur de alia tutela, tūc excusant, quia nō est locus cōiecturationi remissionis. Si vero inimicitiæ sunt leues, nō excusant aliquē, q̄a leuis iniu
16 ria nō reuocat legatū. ff. de adimen. leg. l. iij. in fi. † Dicit̃ aūt inimicitia capitalis quādo tātū incandet aliquis contra eū, ꝙ velit eum mortē obire, nō tñ est facile determinabile, quæ inimicitia dicatur

l 2 capitalis.

capitalis, eo ꝙ multis modis dicitur talis inimicitia. ¶Notandum
17 † tertiodecimo, ꝙ quæstio status est, si pater pupilli dixit, interdũ tutorem, esse seruum suum, vel libertũ, vt notatur ĩ. de actio. §. præiudiciales. & ratio est, quia alias assimilatur ista quæstio accusationi mortis, vt ff. ꝙ metus cau. l. isti. §. 1. & sic est inimicitia capitalis, & excusat ista quæstio quem à tutela, si nõ moueatur frauduléter, quia tunc nõ excusaret. Et est simile de inimicitia. l. Athletæ. §. am-
18 plius. ff. eo. l. 2. § fin. ff. si quis cautio. ꝙ facit † ad testes, quia testes propter inimicitiã repelluntur à testimonio. Si autem huiusmodi inimicitia cautelosè introducitur, sicut exempli gratia, volo ꝑducere testẽ contra te, & tu procuras, ꝙ ille dat tibi alapã ad finem vt excipias cõtra eũ de inimicitia, quia talis fraudulenta inimicitia non prodest, vt notãt Bar. l. 1. §. cum quis latrones, ff. de quæstioni-
19 bus. ¶Notãdũ † quartodecimo, ꝙ ille dicitur 70. annorũ, qui annum septuagesimũ compleuit. ff. de iure immunit. l. 3. Aliàs enim nõ esset maior 70. annis, vt ff. de minori. l. 4. §. minorẽ. Et patet hic aliquid fieri propter senium, ꝙ aliàs nõ fieret, vt ff. de iure immu-
20 ni. l. semper. ¶Notandum † quintodecimo ꝙ miles Christi, idest, clericus potest esse tutor vel curator, & habet deliberationẽ quatuor mensium, sed non compellitur, vt notatur in Auth. presbyteros. C. de epis. & cler. Episcopi tamen & monachi, non possunt esse tutores iure ciuili, vt in Auth. presbyteros. iure tñ canonico possunt, vt in gloss. in cap. peruenit. 88. distin. Sed milites seculares nõ possunt esse tutores, vt ff. qui tuto. dari pos. l. armatæ. §. militiæ. ¶No-
21 tandum † finaliter ꝙ grãmatici, theorici, medici, exercentes in triuio excusantur, vt hic dicitur, & ff. de excusa. tuto. l. si duas. Exercẽtes autẽ in quadriuio, id est, in arithmetica, musica, geometria, & astronomia, non excusantur, vt ff. de excus. tuto. l. geometer. Doctores aũt iuris non excusantur, vt notatur in l. sed reprobare. ff. de excus. tuto. nisi in Roma quia Roma est cõmunis patria. ff. ad municip. l. Roma. vel nisi sint in cõsilio principis. C. de excusa. tut. l. iurisperitos. Prædicti tamen s. grãmatici, etiã non excusantur, nisi sint intra numerũ descripti, qui non potest esse vltra 10. vt ff. de excus. tut. l. si duas. non etiã excusantur nisi Romæ, & in patria sua, & in studiis priuilegiatis, vt est studiũ Bononiñ. quod incæpit sub Theodosio, anno dñi 421. vt in glo. in verbo hoc autẽ. in prooemio Digestorum. & studium Parisien. quod incepit sub Carolo Magno, q incæpit regnare anno octingentesimosecundo, secundum cronographos. Si enim exerceant in ciuitatibus, in quibus non est stu-
22 dium priuilegiatum, non excusantur, quia † illa vocantur studia adulterina, vt in gl. & per Bald. in l. sed reprobare. ff. de excus. tut. Et

deben

debent isti exercere per se,& non per alium:non excusantur.vt ff.
23 de excus.tut.l.fi. † Ex quo patet, ꝙ scholaris volens gaudere priuilegiis studij,debet inscribi in matricula,vt in glo.in l.1.C. de off. mili.& si nõ studeat vel studiũ dimittat per quinque annos, non gaudet amodo priuilegiis studij,vt in l.2.C.de primiceriis.lib.12. vel etiam si transferat se ad aliud officium,vt in l.legatum.§.ex officio.ff.de leg.3.vel etiam si scholaris sit multum deuius & dischołus,vt in l.si duas.§.decet.ff.de excusatio.tuto.Et gaudet magister eisdem priuilegiis,sicut scholaris,vt in gl.l.1.C. de excusatio artificum.lib.x.In qua glossa etiam habentur istis versus.

Dicere si quaeris,doceas,sic ipse doceris:
Nam studio tali tibi proficis atque solidali.

¶Opponitur primò sic,& videtur,ꝙ habens potestatem etiã excusetur ab incepta tutela,per l.iurisperitos.C.de excu.tut.Solutio.Illa lex loquit̃ de illis,q̃ sunt apud latus vel in cõsilio principis,& tales excusantur etiã ab incepta tutela.¶Opponitur secundò, & videtur ꝙ habentes litẽ cũ pupillis,non possunt esse tutores,licet nõ sit de omnibus bonis,vel maiori parte,vel hęreditate,per §.primũ. in Auth.vt hi.qui obliga.per hi.se habere res minorum.coll.6.Solutio.Illud est nouum ius,& corrigit istud, quia hodie etiã debitores non possunt esse tutores saltẽ legitimi vel datiui. De quo ẽt suprà dictum est de authori.tuto.in §.fi.¶Opponitur tertiò, & videtur,ꝙ existens in aduersa valetudine perpetuò,saltem nõ est ex-
24 sandus,quia nõ potest esse tutor,per l.1.ff.de tutelis.Solutio † Excusari.capitur hic impropriè,vt extendit se ad nõ posse esse tutorem vel curatorem.sicut etiã dicitur hic in §.minores,ꝙ excusabãtur.¶Opponitur quartò,& videtur,ꝙ ille §.similiter eum,qui literas cõtradicat sibiipsi: quia primo dicitur,ꝙ illiteratus excusatur: & posteà dicitur,ꝙ sufficit ad administrationem.Solutio.Primo loquitur de illiteratis,simplicib.& rudibus,sed posteà loquitur de industriosis & expertis.Illi enim nõ excusantur.vt notatur in l.athletæ.§ de rusticis.ff.de excusa.tuto.Et possunt illi esse iudices & scabini,vt notatur in l.1.ff.ꝙ quisque iuris statuit,q̃a experti in causis possunt dare iudicium.vt C.de iud.l.pen.sicut etiã possunt esse decuriones,vt C.de decuri.l.expertos.lib.10.Sed nõ possunt esse aduocati,q̃a illi debẽt quinque annis studuisse,vt C.de aduo. diuer. iudicio.l.nemini.¶Opponitur quintò,& videtur ꝙ non oportet maiorẽ cõpleuisse 70.annũ,per l.ad rẽpublicã. ff.de muner.& hono.Solutio.Nõ loquitur ibi de munere tutelę vel curæ,sed de aliis munerib.Sed replicatur per l.fi.C.de his,q̃ ætate.li.10.vbi dicitur

de quinquaginta quinq; annis,& ꝑ l.inuiti. ff. de testib.vbi dicitu de 60.annis.Solutio.Lex ista finalis loquit᷑ de custodia murorũ. E dicit Bar.ꝙ scholares excusantur à custodia murorũ,vt in l.ij.C.de his qui ætate.lib.x.& lex inuiti.loquitur de reuerentia,quæ est ex-
25 hibẽda illis,q̃ sunt prouectæ ætatis.Opponitur † sexto,& videtur ꝙ miles põt esse tutor,per l.propter magistratũ.ff.de excusa.tuto. & per l.adigere.§.quãuis,ff.de iure pat.Solutio,lex propter magistratũ.loquitur respectu cõmilitonis,& sic potest esse tutor.Et l.illa adigere,loq̃tur de militib.nostri tẽporis, de illis præcipuè q̃ nõ occupãt se in reb.militarib.sed potius in negotiatio.Illi tñ vt milites sunt honorãdi,nec possũt torqueri,vt in l.militia.C.de quæst.

§.Qui autem vult se ex.

1 *Excusationibus pluribus propositis,vna non probata, nihilominus aliæ probari possunt,infra tẽpus constitutũ.Quid de exceptionib.n.2.*
3 *Exceptiones debent specificè proponi.*
4 *Excusatio,quid differat ab appellatione.*
5 *Excusationis cògnitio infra quot dies terminanda.*
6 *Milliare,quot passibus constet.*
7 *Distanti vltra centum milliaria,quantum tempus dabitur.*
8 *Procurator datus simpliciter,intelligitur datus ad omnes causas.*
9 *Tutor an teneatur ignorantiam suam probare.*

1 Sũmatur sic:† Propositis plurib.excusationib.vna nõ probata, nihilominus aliæ probari possunt,ĩ.tẽpus cõstitutum, & volẽs se excusare, nõ debet appellare,sed intra quinquaginta dies,ex quo cognouit se tutorẽ vel curatorẽ datũ,debet excusationẽ suam ꝓponere,si sit infrà centesimũ lapidẽ à loco,vbi datus est tutor,& si vltrà,habebit pro quibuslibet 20.milliarib.vnũ diem,& super hoc 30.dies.tutor datus simpliciter, intelligitur datus ad omnia bona.

2 Notandũ † primò,ꝙ illud,quod dicitur hic pluribus excusationibus,potest etiã intelligi de exceptionib.& sicut nõ oportet in principio oẽs excusationes ꝓponere,quia intra tempus possunt nouæ proponi & probari:sic etiã in exceptionibus vna nõ probata, possunt aliæ probari, etiã quæ nõ sunt propositæ in initio causæ. Et hoc est,ꝙ aduocati habẽt in practica dicẽtes hæc ĩ.scripta: Dico, propono & excipio,& ad probandũ ea admitti peto , inquantum faciunt pro victoria causæ pactis meæ.& non aliàs, ad superfluas ꝓbationes minimè me adstringẽs,de quo ꝓtestor,Et facit ad istũ

3 §.l.ꝓpter litẽ.ff.de excus.tut.Exceptiones † tñ specificè debẽt.ꝓponi,nec sufficit eas proponi in generali,vt no.Bal.in l.scire oportet.§.scire.ff.de excusatio tutorũ. & ideò aduocati frustra ponunt

dicendo

4 dicẽdo in genere, aliis exceptionibus mihi saluis. ¶ Notandũ † secũdò, quòd excusatio differt ab appellatione, quia appellatio deuoluit causã ad aliũ iudicẽ, vt C. de app. l. eos. Sed cognitio excusationis manet apud iudicem coram quo est proposita. Appellatio etiã fieri debet infrà x. dies, vt in Authẽ. hodie. C. de appe. Sed excusatio fieri põt ĩ. quinquaginta dies, vt hic, & à datione tutelæ nõ appellatur vt hic. & C. de app. l. hi, qui. Ratio aũt quare in aliis muneribus appellatur infrà x. dies, & in datione tutelæ excusatio põt fieri infrà quinquaginta dies, est, quia in aliis munerib. cõsistit vtilitas reipublicæ, & ideo celeri' in illis proceditur, ne respublica ꝑ dilationem periclitetur, vt vult Cy. in d. l. hi, qui. Et debet excusatio fieri in scriptis, vt l. scire. ff. de excu. tuto. Si tamẽ fiat sine scriptis, nõ redditur processus nullus, vt hic, dicit Io. Fa. & habetur in Al. in c. prudẽtiã.
5 extrà de off. deleg. ¶ Notandũ † tertio, ꝙ isti quinquaginta dies cõputari debẽt à tẽpore notitiæ dationis tutelæ, & cognitio causę excusationis finiri debet infra quatuor mẽses, in quibus etiã cõtinẽtur isti quinquaginta dies, vt in l. quinquaginta. ff. de excu. tuto, Cognitio aũt causę in aliis munerib. finiri debet infra duos mẽses vt C. de tẽpo. appel. l. 2. Et præsumitur tutor datus ignorare dationem tutelæ, quãdiu nõ cõstat eum scire, vt ff. de admi. tuto. l. hic autem. quia in facto alieno tolerabilis est ignorantia, vt ff. de probat. l. ve-
6 rius. ¶ Notãdũ † quarto, ꝙ per lapidem intelligitur hic milliare, q̃a milliaria solent distingui per positionẽ lapidis. ff. si quis cau. l. j. Et faciunt mille passus milliare, & quinque pedes passum, vt in gl. in l. 3. ff. de verb. signi. Et cõtinet per 15. digitos vt in gl. in c. sicut antiquitas. 16. quæst. 4. Dicunt tamen canonistæ, & bene ꝙ milliare debet accipi secũdum consuetudinẽ loci, in c. statutũ. de rescri. lib. 6. & ibi glo. Dicit autẽ Bar. quòd ista cõputatio fieri debet secũdum viã magis vsitatã, & nõ per rectũ vel obliquum, nec debet fieri à portis ciuitatũ, sed à continentiis ædificiorũ, in l. 1. ff. si quis cautio. ¶ Notã-
7 dũ † quintò, quòd æquale tẽpus datur pro excusatione distantis à loco dationis tutelæ, infra cẽtum milliaria, & suprà: nisi distet vltra quadringẽta milliaria. quod sic delaratur: Si n. distat infrà cẽtũ, habet quinquaginta dies, & si distet vltra cẽtũ, hẽt ꝓ quibuslibet 20 miliarib. vnũ diẽ. & adhuc lxxx. dies, vt ff. si quis cau. l. 1. Ponatᷣ ergo. ꝙ distet ꝑ cẽtũ & 10. milliaria, ꝓ cẽtũ habebit v. dies. quia q̃nquies 20. faciũt c. & pro aliis 20. q̃ sunt vltra centũ, habebit vnũ diẽ, & ità hẽbit sex dies, & ex cõi additiõe 30. & ita in toto habebit solũ 36 dies, qui debent compleri vsque ad l. Verũ, hoc est ex mente legis nõ autẽ ex verbis, l. scire. §. aliud autẽ. ff. eo. Et si distet per trecenta milliaria, hẽbit xv. dies pro quibuslibet xx. milliarib. & 30. ex com-

muni additione,& ita habebit 45.dies,pro quib. dãtur quinquaginta;& sic nõ habet plus distans per trecẽta milliaria,q̃ alius,& si distat p quadriginta milliaria habet viginti dies,& cũ 30.additis præcisè,hẽt quinquaginta & si vltra distet per 20.milliaria, habebit quinquaginta & vnus dies,& sic cõsequẽter.Ex quo clare intel
8 ligitur gl.hic super verbo cõputari.¶ Notandũ † finaliter, ꝙ sicut tutor datus simpliciter,intelligitur datus ad oĩa bona,sic etiã pro curatot datus simpliciter, intelligitur datus vel cõstitutus ad oẽs cãs,vt vult Bar.in l.§.si pupillus.ff.de tut.¶ Opponitur primò cõtra prædicta,& videtur,ꝙ nõ probata vna excusatione, non debet quis admitti ad probandũ alias,per l.cõtra maiores. C.de inoffic. testam.Solutio.In illa.l.voluit ille contraria proponere: quod non potuit ẽt ab initio,& ideò tanquã sibiipsi contrarius, non fuit audiendus.¶ Opponitur secundò,& videtur,ꝙ ab excusatione dationis tutelæ põt quis appellare,per l.cũ in vna.ff.de appe. Solutio. Ibi non appellabatur à datione tutelæ,sed à sententia contra excusationem lata,à qua bene põt appellari,vt ff.qñ appellan.sit l.1.§.si.
9 quis tutor.¶ Opponitur † tertiò,& videtur,ꝙ tutor debet ignorãtiam suam probare,per l.si tutor.C.de periculo tuto. Solutio. Illa lex loquitur in notoriis, in quo casu certè haberet ignorantiam suam probare,vt ff.de iuris & fact.ignoran.l.regula.Ex quo patet, ꝙ studentes contra statuta vniuersitatis delinquentes,non possunt se per ignorantiã excusare,quia sunt notaria. ¶ Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ tutor datus, non intelligitur datus ad omnia bona,per l.propter litem.ff.de excusatio.tuto.Solutio. In illa lege tutor datus est particularibus reb. quia res pupilli erant in diuersis prouinciis,& ideò tutor primò datus excusabat se, vt non gereret extra prouinciam suam,& sic primò datus erat ad omnia bona.

§.Qui tutelam alicuius.

1 *Tutor finita tutela,non compellitur esse curator.*
2 *Maritus non põt esse curator vxoris suæ:procurator esse tamen põt.*
3 *Maritus licet se immiscuerit cura vxoris,excusatur tamen.*

1 Sũmatur sic:† Tutor finita tutela,nõ cõpellitur esse curator,& maritus datus curator vxori suæ,põt se excusare, quãuis se immiscuerit.h.d.¶ Notãdum primò,ꝙ ille,qui fuit tutor, satis seruiuit, vt C.de neg.ge.tutori.& ideò nõ cogitur esse curator, vt hic,C.de
2 excus.tut.l.curator.¶ Notãdũ † secũdò,ꝙ maritus nõ põt esse curotor vxoris suæ, vt C.qui tut.da.pos.l.maritus.Et ideò excusari,capitur hic in propriè,ꝫ.eo.§.itẽ propter aduersam. Et idem est de spõso,sicut de marito,vt ff.de excus.tut.l.1.Põt tamẽ maritus esse procura-

procurator vxoris,vt C.de procurato.l.maritus.Et ratio differentiæ est,quia curator habet pleniorẽ potestatẽ,q̃ procurator.Et pōt procurator cōtraria voluntate reuocari re adhuc integra, vt infrà mandati.§.mãdatũ quod nõ est de curatore. Potest tamen maritus esse curator vxoris ad litẽ,vt vult Bar.in l.maritus.C.de procurato.& Spec.in tit.procurato.§.quid aũt.ver.sed nunq̃.licet Salicetus aliter dicat in d.l.maritus primum tamen est verius & com-
3 munius.¶ Notandum † finaliter,ꝙ maritus excusatur,licet se immiscuerit,quod non est in aliis tutoribus & curatoribus,qui postq̃ se immiscuerunt, non excusantur, C. si ex falsis allegatio.l.2. Opponitur primò sic,& videtur,ꝙ tutor cogitur esse curator, per l.liberos.C.de excus.tut.Solut.Illa lex loquitur de liberto,qui certè cogitur finita tutela gerere curam filiorum patroni sui.¶ Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ frustra dicitur hic de curatore marito: quia curator vel tutor non potest illam habere vxorem cuius fuit curator vel tutor,C.de interdicto matrimonio inter tutorẽ & pupillã per totũ.Solutio.Textus loquitur hic de curatore dato post matrimonium.Et si ignoranter datus est,debet statim, cùm sciuerit alium petere,vt C.de excusa.tutorum.l.amplissimi.

§.Si qui autem.

1 *Excusatio facta falsis allegationibus,non liberat à tutela.*
2 *Falsitas,est veritatis immutatio.*
3 *Sentẽtia lata pro excusatione,ex falsis allegationib.facta,an teneat.*
4 *Sententia,prece,pretio,vel gratia lata,an valeat.*

1 Excusatio facta † falsis allegationib.non liberat à tutela. h.d.
2 & patet intellectus tex.¶ Notandũ † primò,ꝙ falsitas est immutatio veritatis,in Auth.de fide instr.in prin.colla.6.Et habet istud locum,non solum in falsa allegaitone,sed etiã si sit iniusta,vt C.si ex falsis alleg.l.fi.Et tenetur à tẽpore dationis tutelæ, vt C. si ex falsis
3 allegationib.l.1.¶ Notãdum † secundò ꝙ sententia lata pro excusatione,ex falsis allegationib.facta,nõ tenet,siue lata sit cōtra præsentẽ,siue absentem,siue pretio vel gratia,vt C.si ex falsis allega.l.fi.Alia aũt sententia ex falsis allegationib.lata contra præsentem, tenet,sed datur restitutio,vt ff.de re.iu.l.diuus. Lata aũt cōtra absentem scienter,est nulla,vt ff.de iud.l.si prætor.§.Marcellus.sed si ignoranter,tenet: sed datur restitutio,vt C.si ex falsis alleg.l.fin.&
4 d.l.diuus.† Sententia vero prece,vel pretio lata.est nulla ipso iure vt C.quando prouocare non est necesse.l.venales.Si autem lata sit per gratiã,vel amicitiã,vel ambitionẽ,tenet, sed datur restitutio,

vt l.seruo inuito.§.cùm prætor.ff.ad.Trebel.Et an sententia lata sit ex prece,pretio,vel gratia,cognoscitur ex qualitate personæ, vt notatur in l.fi.in verbo,in personis.ff.de actio & obligatio.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS.

TIT. XXVI.

Ontinuatur,sicut dictum est suprà, in continuatione tituli proximi.Et diuiditur iste titulus in quinq; partes.In prima declaratur, qui possunt de suspecto tutore cognoscere.In secunda ibi,ostendimus,declaratur qui possunt suspecti accusari.In tertia ibi,cõsequens, declaratur,qui possunt suspectum accusare.In quarta ibi,suspectus ponuntur causæ suspicionis.In quinta ibi, libertus,ponuntur pœnæ suspectorum.

§.Sciendum.

1 *Tutor suspectus à quo remoueatur,crimine cognito.*
2 *Accusans aliquẽ criminaliter,debet se inscribere & deficiẽtis pœna.*
3 *Actio crimi.intẽtata cõtra suspectũ,corã quo iudice sit agitanda.*
4 *Delegatus proconsulis,quæ habet specialia.*

1 Summatur sic:† Crimen suspecti tutoris descendens à l.12.tabularum,cognoscitur,& de eo suspectus remouet, Romæ à prętore,in prouinciis à præside,& legato proconsulis.Hoc dicit.¶ Notandum
2 † primò,q accusans suspectũ criminaliter,debet se inscribere,vt ff. de priua.delictis.l.fi.Et si deficiat in accusatione,pœna sua est infamia loco talionis,vt infrà eo.§.suspectus.vel est pœna,extraordinariè per iudicẽ infligẽda,sicut ẽt infligitur tutori,vt infrà eo.§.si q s præsens.Sed si accusat ciuiliter,nõ tenetur se inscribere,vt ff.de suspe.tuto.l.1.Potest etiã iudex sine accusatione procedere ad remouẽdũ tutorẽ suspectũ , vt ff.de mune.& hono.l. rescripto.§. si quis
3 ¶ Notandum † secundò,q si agatur criminaliter de suspecto , non potest agi coram delegato,sed corã ordinario iudice.Sed si agatur ciuiliter,potest agi corã quocũque delegato , quãtũ ad cognitionẽ causæ,sed quo ad sentẽtiã nõ potest,nisi corã delegato proconsulis
4 vel prætoris,Nam † delegatus proconsulis habet duo specialia.Vnũ est quod potest cognoscere & pronuntiare de suspecto tutore , vt ff.de offi.eius cui mãdata est iurisdic.l.cognitio. Aliud est,q in criminalib.potest cognoscere,licet nõ pronũtiare, vt ff.de off.proconsu.l.solent.Et est hæc actio de tutore suspecto mista, quia si agitur solũ ad remotionẽ,est actio ciuilis, & põt interuenire procurator, vt ff.

vt ff.de procul.nō solùm.Sed si agitur ad pœnam, est criminalis,& nō interuenit procurator, vt in gl. in l.1.ff.de sepul. violat. Et est simile de actione adulterij,quia si agatur solùm ad separationē tori, est actio ciuilis,si autē ad pœnā,est criminalis, & secundū hoc potest interuenire procurator,vel non,vt notatur in c. tuæ fraternitati.extrà de procura.¶Opponitur cōtra prędicta, & videtur primò, quod accusans suspectum non tenetur se inscribere, per l.3.§. præterea.ff.de suspe.tuto,Solutio. In illa l.iudex procedit sine accusatione.& ideò non est inscriptio.¶ Opponitur secundò, & videtur, quòd legatus proconsulis non habeat doponere suspectum,per l.1. §.suspecti,ff.ad Turpilliā. Solutio. Illa lex loquitur de delegatis in communi,& non solum de legato vel delegato proconsulis.

§.Ostendimus.

1 *Tutores qualitercūq; dati, an possint accusari tāquā suspecti.& n.3.*
2 *Quid in curatore.nu.2.*

1 Tutores†qualitercūque dati, possūt accusari tāquā suspecti, sed parcēdū est famæ patroni, si vt suspectus remoueatur. Hoc dicit,
2 & patet intellectus textus.¶Notandū,† quòd istud etiam habet locū in curatore,sicut in tutore,vt ff.de suspectis tuto.l.3.§. non tantū.¶Opponitur primò contra ista,& videtur, quod non bene dicitur in textu, quòd oēs tutores possunt tāquam suspecti accusari & remoueri,quia aliqui sunt boni tutores,qui sunt remouēdi,quāuis etiā essent pauperes, vt infrà eo.§.fi.Solutio. Omnes,distribuit hic pro generibus singulorū,& nō pro singulis generum,sic scilicet,vt omnes tutores.i.testamētarij,legitimi & datiui, possūt accusari,& remoueri, sed nō sic,ꝙ iste vel iste bonus tutor sit accusandus, & simile habitū est suprà quib.mod. tutela finitur.§. sed & capitis diminu.¶Opponitur†secūdo,& videt̃,quòd suspectus tutor nō dēt remoueri,sed debet dari curator in locū eius, vt ff. de suspe.tuto.l. tutor.Solutio.Lex illa nō loquitur præceptiuè,sed cōsultiuè, Simile est ff.de nuptiis.l. viduæ.¶ Opponitur finaliter sic, & videtur, ꝙ nō pōt parci famæ patroni,si remoueatur à tutela,per §.suspectus. infrà,eo.Solutio.In remotione patroni à tutela, nō debet exprimi causa& per hoc parcitur famæ eius.vt ff.de suspe.tuto.l. hę enim. 2

§.Consequens.

Accusatio de publico,est quasi publica actio.
2 *Actio quasi publica.*
2 *Mulieres,an & quæ possint accusare de suspecto.*
Puberes an possint curatores suos accusare.
34 *[illegible] alterius,[illegible]uando sequendum.*
5 *Consi*

A[illegible]usatio

1 Accusatio † de suspecto, est quasi publica actio, & cōpetit omnibus, etiā mulieribus pietate motis, sed impuberes nō possunt tutores suos suspectos accusare, puberes autē possunt curatores suos de cōsilio necessariorū, id est, consanguineorum, suspectos accusare. h. d. ¶ Notandum † primò, ꝙ ista actio dicitur esse quasi publica
2 id est, populica, quia cōpetit quasi cuilibet de populo, vt infrà de publicis iud. §. 1. Et dicitur quasi quia nō omnes possunt accusare
3 vt impuberes. ¶ Notandum † secundò ꝙ mulieres de suspecto possunt accusare, sed nō de aliis, vt ff. de accusatio. l. qui accusare. Et possunt solùm de suspecto accusare quæ mouentur pietate, & nō egrediuntur verecūdiā sexus, sicut fecit Calphurnia, vt ff. de de postulādo l. 1. §. sexum. Nec possunt mulieres postulare in aliis causis
4 vt eadē l. 1. §. sexum. ff. de postul. ¶ Notandū † finaliter, ꝙ puberes nō possunt curatores suos accusare, nisi de cōsilio cōsanguineorū suorū, & tenētur cōsilium sequi, vt hic & ff. de in litē iurādo. l. vi-
5 deamus. §. adolescēs. quia nō habēt plenū intellectū. † Et ideò prælatus accusatus de dilapidatione bonorū ecclesię, cui dat⁹ ē coadiutor, tenetur sequi consiliū illius coadiutoris, vt in c. venerabili, extrà de offi. delega. Sed si quis habēs plenū intellectū, tenetur aliqd facere cū consilio alterius, si ille participat secum in officio, tunc tenetur cōsilium eius sequi, vt in l. Titium aut Mæuiū. ff. de admi. tuto. Sed si non participat secum in officio, debet ab eo consilium capere, sed non tenetur sequi, vt in c. cùm olim extrà de arbit. & in glo. in l 1. ff. mand. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur quòd mater non possit accusare de suspecto, quia nō potest in litē iurare vt ff. de in litem iurando l. videamus. §. sed nec. Solutio. Non est simile de iuramento in litē, & de ista accusatione, quia postquam iuratum est in litem, iudex necessariò habet pronuntiare. Si ergo mater iuraret in litem, esset sibi quasi cōmissum iudicium pro filio suo, quod nō debet admitti, propter affectionē, quam mater habet ad filium, & sic fortè committeret periuriū, vt in Authen. de iudicibus, §. oportet. coll. 6. Sed post accusationē potest iudex suspectum non remouere, quia hoc est in arbitrio suo. Et istud est, quod vult hic gl. valde obscurè loquens super verbo, procedit.

§. Suspectus

1 *Aministrans fraudulenter, vel infideliter, vt suspectus debet remoueri: quamuis sit soluendo.*

2 *Tutor suspectus potest remoueri tripliciter.*

3 *Dolus, lata culpa, & leuissima, & casus fortuitus, quid differant.*

4 *Culpa lata, in quo æquiparetur dolo, & in quo discrepat.*

Fama

5 *Fama, qu. d. Quid infamia.*
6 *Infamiæ tres effectus.*
7 *Administratio interdicitur pēdente accusatione de suspecto tutore.*
8 *Tutor, quamuis diues non tenetur alere pupillum pauperem de suis bonis: nec ècontrà pupillus tutorum.*
9 *Mendacium omne scienter fit.*
10 *Tutela, est officium gratuitum.*

1 Qui fraudulētes † vel infideliter administrat: licet soluēdo sit, tñ vt suspectus debet remoueri. Remotus autē propter dolū est in famis, sed nō remot⁹ propter culpā. Et pēdēte accusatione interdicitur administratio, & si tutor vel curator interim moriatur, finitur cognitio suspecti. Et tutore se absentāte, ne pupillo præstet alimēta, debet pupill⁹ mitti in possessionē bonorū eius, & quę seruādo seruari nō possunt, cum curatore sunt distrahenda. & tutor propter hoc remouetur vt suspectus. Sed si tutor pręsens propter inopiā, negat pupillo alimēta, & si hoc per mendaciū dixerit, remittitur ad superiorē iudicem puniendus, sicut ille, qui tutelam per pe
2 cuniam, redemit. Hoc dicit. ¶ Notandum primò, † quòd suspectis tutor pōt remoueri ante administrationē, vel in ipsa administratione, vel post administrationem, Si ante, non debet accusari, nisi propter dolum remoueatur, vt ff. de suspec. tutoribus. l. hæc enim. & C. eo. l. 3. In ipsa autē administratione remouendus potest accusari, Et ratio diuersitatis est, quia plus delinquit, qui malè administrat. quā qui nullo modo administrat vt l. Iulianus. & l. si sterilis. §. cùm per venditionē. ff. de actio. emp. Sed post administrationem nō agitur de suspecto, sed actione tutelę, vel actiōe de ratiociniis distrahendis. Quando igitur istę actiones dantur & nascuntur, & quæ actio concurrit cum actione tutelæ, dictum est suprà de Atti
3 lia. tuto. circa. §. fi. ¶ Notādū † secūdo, quòd dolus, lata culpa, & leuissima culpa & casus fortuitus, differūt sic: Quia dol⁹ est fraudulentē machinatio ad decipiēdū homines introducta, vt ff. de dolo. l. 1. §. dolum. Sed lata culpa est, ignorare, quòd omnes scire debent vt non dimittere librum in platea, ff. de verb. signific. l. latæ culpæ. Sed leuis culpa est ignorare, quòd diligēs paterfamilias scire dēt, vt dimittere cameram apertā. Leuissima autem culpa est ignorare quod diligentissimus paterfami. scire debet, vt dimittere tassias argenteas extra clausuram in camera, tamen clausa, vel non claudere librum in cista. Sed casus fortuitus est, qui præuideri non po
4 test. † Et comparatur lata culpa dolo, vt ff. si men. fal. mo. dixerit. l. 1. §. hęc actio. exceptis tribus. Primò, in remotione suspecti tutoris vt hic. Secundò, in criminalibus, ff. ad l. Cornel. de sicar. l. in lege Tertiò,

Tertiò in delatione sacramenti in litē,vt ff.de in litē iurando.l.in actionib.& §.sed si iudex.in fine.His.n.casib. lata culpa dolo non cōparatur.Et de hac materia loquitur Bar.in l.ꝙ Nerua. ff.deposi-
5 ti.facit l.1.§.is quoque.ff de act.& obl. ¶ Notādū † tertiò ꝙ fama est illæsæ dignitatis status,legibus,& morib.cōprobatus. Infamia aūt est læsæ dignitatis status,legib.& morib. reprobatus. ff. de variis & extraordinariis cognitio.l.cognitionē.§.æstimatio.Et habet
6 † infamia tres effectus Primò, repellit ab officio & dignitate,vt C.de dig.l.2.li.12.& in regula infamib.de reg.iuris.in vj.Secundò, repellit à testimonio.ff.de testibus.3.l.Iulianus.Tertiò,infamia facit quē admitti ad querelandū testamentū de inofficioso,qui aliàs non admitteretur,vt C.de inofficioso testamēto.l.fratres.Infamia tñ facti nō repellit à testimonio,sed datur illi minor fides.ff.de se-
7 nato.l.Cassius.¶ Notandū † quartò, ꝙ pendente accusatione de suspecto tutore,interdicitur administratio. Ex quo infert glo.hic ꝙ pēdēte accusatione prælati,nō debet ipse administrare, sed hoc non est indistinctè verū:si .n.accusetur de crimine cōmisso in ipsa administratione,verū dicit gl.quia interdicitur ei administratio, vt ff.de solutio.l.Pedius.§.itē Frōconio.Sed si accusetur de alio crimine,puta de homicidio vel adulterio,vel alio simili, datur coadiutor,vt in c.licet Heli. extrà de sim.& in c. venerabili. extrà de
8 officio deleg.& Bar.in l.quod si forte.ff.de solutio. ¶ Notādum † quintò,ꝙ tutor ēt diues,nō tenetur pupillū pauperem de suis bonis alere,nec econtrà pupillus diues pauperē tutorē,vt notat Bar. in l.1.§.si pupillus.ff.de adminiſt.tut.l.3.§.fi.ff.vbi pupil.edu. debet. Sed tñ non debet tutor propter alimenta dicere mendaciū, quia non est mentiēdū ēt pro vita hominis conseruanda,vt in gl.in c.
9 ne quis arbitretur.22.q.2.Et † nō est mendacium, nisi fiat scienter. Error enim vel ignorantia excusat à mendacio, vt C.si minor se
10 maiorē dixerit.l.2.¶ Notandū † finaliter, ꝙ qui dat pecuniam ad habendum,tutelā tanq̃ suspectus est remouendus,vt ff. de suspec. tut.§.tutor.Sed qui recipit pecuniam ad gerendum tutelam, non est remouendus.sed pecunia est ab eo condicenda per turpē causam,vt in gl.in l.in eos.ff.de tute.quia tutela, est officium gratuitū.Pōt tñ iudex aliquod salarium ordinare pro tutore,vt l.à tutoribus.ff.de adminiſt.tuto.¶ Opponitur sic,& videtur, ꝙ remotus à tutela propter culpam, etiam est infamis,per l. libertorum.ff.de his,qui notan.infamia. Solutio.Illa lex loquitur de infamia,non per sententiam latam,sed de infamia facti.Et sic per culpam bene fit quis infamis,& loquitur etiā ibi de lata culpa: quia de ignorantia iuris,quod oēs scire debent, exceptis minoribus, mulieribus,

& militibus

& militibus, vt ff. de iuris & facti ignorantia. l. regula.

§. Libertus.

1 *Libert⁹ fraudul. administrãs in tutela liberorũ patroni sui, puniend⁹.*
2 *Iudex, vel magistratus, qui libertũ admisit, malè administr. tenetur.*
3 *Grassari.*
4 *Mores boni, ornant hominem.*
5 *Suspicio, ex quibus causis possit colligi. & nu. 6, 7. 8. 9. 10.*
11 *Pauper an repellatur à tutela.*

1 Summatur: † Libertus frauduléter administrans in tutela libero rũ patroni sui, puniendus est. Et nouissimè omnes frauduléter administrantes, tanquã suspecti sunt remouendi, licet satisdationem offerant, quia satisdatio non mutat malum propositum eorum. Et dicitur etiam suspectus tutor vel curator, propter defectum morũ, sed nõ propter paupertatem si aliàs fidelis & diligens sit. Hoc
2 dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandum † primò. ꝙ si libertus male administrat, tenetur magistratus vel iudex, qui eũ admi-
3 sit, vt C. de liber. & eorum liberis. l. liberti. ¶ Notandum † secundò quòd grassari, est animum firmare in malo, vt ff. de pœnis. l. capitalium. §. grassatores. Et ex isto textu elicitur, quòd si aliquis emerit rem, quam posteà reperit esse alienã vel vitiosam, non tenetur sol uere, licet venditor velit cautionem præstare, si timeat de euictione, vel in re sit vitium, vt ff. de compensatio. l. 2. quia non debet se quis fragilitati cautionis cõmittere, quando ipsi rei potest incũbe re, vt ff. ad Trebellia. l. cogi. §. idẽ quærit & C. in quib. cau. in inte. resti. l. fi. & C. vt vnicuiq; liceat, aliàs, quando lic. vnicui. l. 1. ¶ Notá
4 dum tertiò, † quòd mores boni ornant hominem, & mali deornãt, quia propter mores remouetur tutor tanquam suspectus. Hinc est etiam, quòd sicut defectus scientiæ repellit aliquẽ à gradu magistè rij vel Doctoratus, sic etiã defectus morũ. Et ergo etiã de moribus fit examen in promotionibus sicut de sciẽtia vt in l. medicos. C. de
5 professo. & med. lib. x. ¶ Notandũ finaliter, † quòd possunt colligi causę suspiciõis. Nã prima est defectus in morib. vt si multũ laute viuat, vel supra modum expendat, vel cum vitiosis cõuersatur, vel vitiis se immiscet, vt ff. de tutelis & r tioci. distra. l. 2. §. cũ relicuis
c unda † causa est dolus, culpa, negligẽtia, vel imperitia, vt supra
7 eo. §. suspectus. iuncta glo. † Tertia est propter non præstationem
8 alimentorũ, vt suprà eo. si quis tutor † Quarta est propter nõ con fectionẽ inuẽtarij, vel malã confectionẽ, ex illa enim causa iurat in litem cõtra tutorẽ, vt ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertoriũ
Quinta

9 Quinta † est si tutor pecuniam pupilli non expendit in emptionẽ prædiorum,propter quod etiãm incarceratur. ff.de suspe. tuto.l.3.
10 §.tutores.Sexta,† quia nõ defendit pupillum.C.de administra.tu.to.l.fi.Et vniuersaliter ex omnibus cõiecturis de mala administratione.ff.de suspec.tuto.l.3.§.præterea,& sumitur informatio & ꝓbatio etiam à familia,vt ff.de suspect.tuto.l.fin.
11 ¶Opponitur sic, † & videtur, ꝙ pauper nõ potest esse tutor , per l.2.C.de tuto.& curato.qui satis non dederunt.Solutio.Ibi pauper nõ remouetur ꝓpter paupertatẽ,sed quia nõ satis dedit.Potest tamẽ pauper se excusare,vt suprà titu.proximo.§.sed & propter paupertatẽ. Et datur cũ paupere etiam curator,vt suprà de curatorib.§.interdum. Hęc tãtùm de Primò libro Institutionum.

*

LIBRI PRIMI
FINIS.

LIBER SECVNDVS.

DE RERVM DIVISIONE.

TITVLVS I.

PRÆFATIO.

ICTVM est suprà, de iure naturali gentium & ciuili.§.omne autē ius.ꝙ aliquod ius pertinet ad personas aliquod ad res,& aliquod ad actiões.Cũ ergo in primo Libro tractatum est de iure personarum,cõsequenter dicendum est de iure rerũ,vsque ad titulũ de obligationi.Et diuiditur in duas partes.In prima tractatur,quatenus res acquirũtur iure singulari, vsque ad titulum de testamētis.Et ibi cum titulis sequentibus tractatur.qualiter res acquirũtũr iure vniuersali.Prima iterum diuiditur in duas,quia in prima tractatur,qualiter res acquiruntur iure gentium,vsque ad titulum de vsucapionibus,& ibi cum titulis sequentibus quomodo acquiruntur res iure ciuili,declaratur.Prima iterũ in quinque secũdũ ꝙ sunt quinque tituli vsque de vsucapio.Præsens ergo titulus dictus de rerum diuisione , diuiditur in duas partes.In prima ponũtur duæ diuisiones, & prosecutio quatuor mēbrorum secundæ diuisionis.In secunda,ibi,singulorũ,ponitur prosecutio quinti membri secundæ diuisionis.Prima iterum in quinque.In prima ponuntur diuisiones.In secunda ibi,æquidē ponitur prosecutio primi membri secundæ diuisionis. In tertia ibi,flumina ponitur prosecutio secũdi membri. In quarta ibi, vniuersitatis,ponitur prosecutio tertij membri.In quinta ibi, nullus. ponitur prosecutio quarti membri secundæ diuisionis.

§.Superiore.

1 *Rerum summaria diuisio.*
2 *Res pro derelicto habita,conceduntur occupanti, & cuius sint iuris.*
3 *Res extra patrimonium nostrum diuini iuris.*
4 *Publicum,quod & quotupliciter accipiatur.*
5 *Seruitus,dupliciter accipitur.*

1 Non summatur quia ponũtur hic duæ diuisiones.Prima † est,ꝙ quædã res sunt in patrimonio nostro , & quædã extra nostrũ patrimoniũ.Secũda diuisio est,ꝙ quædã res sunt cõmunes,quædam publicæ,quædam vniuersitatis,quædã nullius,& quædam singulorũ. Et illæ res,quæ sunt singulorũ acquirũtur ex diuersis causis,vt
2 postea patebit.& sic patet intellectus tex.¶Notandum † primò, quòd ista prima diuisio concordat cum ea,quæ habetur ff.de rerũ

diuisio.l.j.videlicet,quod quædã res sunt diuini iuris,& quædã hu mani iuris.Nã ea quę sunt in patrimonio nostro,sũt humani iuris. Et hoc verbũ,sũt,intelligitur poni aptitudine,q̃a licet res ꝓ dere-licto habitæ,nõ sunt in patrimonio nostro actu, tñ aptitudine sũt
3 in eo,& ideò cõceduntur occupãti,vt ff.pro dereli.l.j.Sed † res sacræ & religiosæ,quæ sunt diuini iuris sunt extra patrimonium no strũ,vt ȷ̃.eo.§.nullius.Et istis ẽt iunguntur res prophanæ,quæ reli-giosis vel sacris adhærẽt.vt ff.de rei vend.l.quæ religiosis.Si tñ res sacræ vel religiosæ fuerint occupatæ ab hostib.fiũt in patrimonio nostro,vt ff.de religio.& sump.fune.l.cũ loca.& hoc iure ciuili,se-cus autẽ iure canonico,q̃a illo iure nõ fiũt de patrimonio nostro,
4 sed manẽt sacræ.7.q.1.c.pastoralis.¶Notãdum † secundò,ꝙ publi cũ dicitur hic,quasi populi cũ,i.omnium populorum,vt ẽt dictum est suprà de suspe.tuto.§.cõsequẽs.Simile ẽt ȷ̃.eo.§.flumina. Dicič ẽt aliquãdo publicum,qđ est huius vel illius populi,vt C.de sacro san.eccl.fi.Et tale publicum dicitur esse vniuersitatis.¶Opponitur & videtur,ꝙ prima diuisio hic posita,nõ sit bona,q̃a aliqua est res quæ nec in patrimonio nostro,nec extra patrimoniũ cõtinetur,vt
5 est seruitus,per l.j.ff.de vsufru.leg.Solutio.Seruitus † potest acci-pi dupliciter.Vno modo prout adhæret prædiis dominantib. vel seruiẽtib.& sic est in patrimonio nostro,sicut prædia, q̃a nomine ipsius agimus & excipimus, vt ff. de acqui.rer.dom.l.rẽ in bonis. Alio modo potest accipi seruitus per se,vt est quædã qualitas: & sic nõ est in patrimonio nostro, sicut nec alia accidẽtia.Et hoc est quod dicit hic gl.super verbo,habẽtur,ꝙ scilicet ista diuisio est de rebus quæ per se censentur.Seruitus autem nõ est talis res secun-dum se considerata,& est simile de tigno iniuncto,quod non perci-pitur,quandiu durat ædificium,vt ff.de vsucapio.l.eum qui.

§.Et quidem naturali.

1 *Communia iure naturali,quæ.*
2 *Agere an possit quis in his,quæ sunt cõmunia, cõmuni diuidundo.*
3 *Villa quotupliciter accipiatur.*
4 *Littora an sint communia,an populi Romani.*
5 *Ripæ,& littora..an censeantur eodem iure.*

1 Coia † naturali iure sunt,aer,aqua pluuialis,mare,& littora maris. Et ideò quilibet põt ad littora maris accedere:à villis tñ,monumẽ tis & ædificiis se debet abstinere,quia non sunt communia, sicut
2 mare.Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandum † primò, ꝙ quanuis ista sunt cõmunia,nõ tamen potest quis agere in istis cõ muni diuidundo,vt vult Placẽ.nisi sint occupata,q̃a tunc fiunt oc

cupata

3 cupātiū, vt patet de piscibus in mari captis. ¶ Notādū † secundò, q̀ villa pōt accipi dupliciter. Vno modo pro quadā cōgregatione hominum & sic nō accipitur hic. Alio modo pro casa vel insula, & sic accipitur hic, quę fit in littore maris, vt ad eā homines & bestię tēpore inundationis aquarum cōfugiāt, vel vt in ea retia, vel etiā fructus reponātur, & nō ad habitādū, vt ff. de vsufru. l. arborib. Nā si inhabitaretur, esset prædium vrbanum, vt j. de serui. rusti. pręd. §. prædiorum. Et pertinet talis casa illi, q eā fecit, vt ff. de rerum di ui. l. in tātum. ¶ Opponitur cōtra prædicta, & videtur, q̀ non solum ista, sed etiā omnia alia iure naturali sint cōmunia. per l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. Solutio. Ius naturale nō accipitur hic pro iure primæuo naturali, sed pro iure gentium, quod est de dictamine rationis, vt ff. de iust. & iure l. omnes. §. quod verò. Et q̀ illo modo capiatur hic ius naturale, patet in fine istius §. vbi istud ius vocat ius
4 gentium. ¶ Opponitur † secundò, & videtur, quòd littora maris nō sunt cōmunia, per l. littora. ff. ne quid in loco publ. vbi dicitur, q̀ littora sunt populi Romani. Solutio. Verum est, quòd littora aliqua sunt populi Romani, quantum ad iurisdictionem, sed non quan-
5 tum ad vsum. ¶ Sed cōtra † hoc replicatur, & videtur, quòd debet esse de littoribus, sicut de ripis: sed ripæ nō sunt cōmunes, vt j. eo. §. riparum. Solutio. Non est simile de ripis & littoribus, quia flumina non sæpe inundant, & sic in ripis est aliqua vtilitas, sed mare frequenter inundat. Et ideò in littore nulla vel modica potest esse vtilitas & ideò littus maris non appropriatur, sicut ripa fluminis, argumen. eius quod est in l. fin. C. de bonis quæ libe. §. fi.

§. Flumina.

1 *Flumina & portus, sunt publica.*
2 *Fossata, non veniunt fluminum appell.*
3 *Publica, an possint præscribi.*
4 *Contractus initus in mari, aut delictum admissum, vbi excutiatur.*
5 *Littus an dicatur esse maris.*
6 *Via publica si mediet inter ripam & prædium, cuius sit ripa.*
7 *Littora publica sunt, & communia: sed variè.*

1 Sūmatur sic: † Flumina & portus sunt publica, & ideo quilibet in eis habet ius piscādi. Et est littus maris, vbi hybernus fluctus maximus excurrit Et riparū vsus est public', sed earū ꝓprietas ꝑtinet illis, quorū prædiis adhærent. Littorū aūt vsus ēt est publicus, sed eorum proprietas est illius iuris, cuius est mare, & quæ subiacent
2 mari. Hoc dicit, & patet intellectus text. ¶ Notandum † primò, q̀ ꝑ ista flumina, debent intelligi flumina perpetua. Nā fossata, quæ

interdum currũt,& interdũ non, ſub iſtis,non comprehenduntur, nec ſunt publica,ſed pertinẽt ad priuatas perſonas.vt ff.de flumi.
3 Et ne quid in flumin.public̃o.l.j.§.ij.¶Notãdũ ſecũdò,† ꝙ ius piſcãdi in mari,& in fluminibus,competit omnibus.Et ideò licet ali quis ẽt ad tempus triginta annorũ habuiſſet piſcationẽ in aliqua parte maris, nõ tamẽ diceretur præſcriptio,ſicut aliqui voluerũt, per l.ſi quiſquã ff.de diue .& tempor.præſcr.Si tamen quis in aliquo diuerticulo maris tãto tẽpore,cuius initiũ nõ eſſet in memo ria hominũ exercuiſſet actũ piſcãdi vel nauigãdi diceretur ibi habere poſſeſſionem ad tales actus faciẽdũ,vt C.de aquęduc.l.vſum. & l.diligẽter.lib.11. Et qui vellet illũ impedire,teneretur de interdicto vti poſsidetis,vt ff.de iniuriis.l.quiſquam.& ſic Veneti appro
4 priãt ſibi aliquam partẽ maris.¶Notãdũ † tertiò, quòd ſi in mari fiat cõtractus,vel cõmittatur delictũ,iudicabitur de illo,in proxi ma ciuitate,vt C.de claſsi.l.j.li.11.Et ſi duæ ciuitates ſint æquè ꝓpinquę,pariter iudicabũt,vt ff.cõmu.diuid.l.arbor.Eſt tamẽ locus præuentioni,vt vult Bar.in l.iuriſperitos.§.cũ oriũdus. ff.de excu-
5 ſatio.tuto.¶Notãdũ † quartò,ꝙ littus dicitur eſſe maris, quatenus mare quocũque tẽpore fluit,ſiue in hyeme, ſiue in æſtate:ſed tex. loquitur hic de hyberno fluxu,id eſt,hyemali, quia in hyeme plus excurrit mare,quàm in æſtate,vt l.littus.ff.de verb.ſign.¶No-
6 tandũ † quintò, quòd licet inter ripã & prædium mediet via publica,tamẽ ripa pertinet illi, cuius eſt prædium.ff.de acquir.rerũ domi.l.Martius.¶Notãdũ finaliter, quòd ſi dominus velit arborẽ in ripa ſituatam abſcindere,& nauta vult nauim ligare prẽferẽd᷒, eſt dominus arboris,vt colligitur ſ.de his,q̃ ſunt ſui vel alieni iuris.§.fi.verſ.nec cuiquam.Sed ſi duo velint ligare,præferendus eſt primò occupãs:& ſi ambo ſimul occupent,præferendus eſt ille,q̃ intẽtus eſt reipublicæ,alteri intento rei priuatæ: & ſi ambo in hoc ſint æquales,opus eſt ratificatione, vel negotiũ dirimetur ſorte, vt ẽt de duob.plauſtris ſibi inuicẽ in via ſtricta occurrẽtib.dicitur in l.j.§.interdũ.ff.ne quid in loco publico.¶Opponitur ſic contra prędicta,& videtur,ꝙ iſte tex.contradica.§.equidem.ſ.eo.quia ibi dictum eſt,quòd littora ſunt communia,& hic dicitur, quòd v-
7 ſus littorũ eſt publicus.Solutio.† Littora quantũ ad vſum ſunt pu blica,vt hic dicitur:ſed quantũ ad proprietatẽ ſunt communia, vt in §.equidem.Nam cõmunia cõcedũtur occupanti, vt infrà eo.§. itẽ lapilli.Et ideò caſis in littore poſitis fractis,alius põt locũ occupare,vt vult Bar.in l.fi.ff.de vſuca.Publica aũt nulli concedũtur vel ſi cõceduntur occupanti,tamẽ nõ ſunt in vſu omnium gentiũ per omnia,ſicut res communes:quia interdicta ponuntur contra

eos,

eos,qui aliquid fecerint in eis in lęsionē publicam,vt patet in multis titulis legum, videlicet in titulo ne quid in loco publico. & in fluminibus,in tit.ne quid in flumine.

§.Vniuersitatis autem.

1 *Vniuersitatis esse,quæ dicantur.*
2 *Ciuitas quædam habet ad delectationem & ornatum: quædam ad necessitatem.*
3 *Ciuitatis quædam sunt,dominio & vsu,quædam dominio & fructu.*

1 Summatur sic:† Ea quæ sunt ciuitatis,dicūť esse vniuersitatis.Hoc dicit,& patet intell.tex.¶Notādnm primò,ꝙ dictum est s̄.eo.§.flumina.de his quæ sunt publica omniū,qualia etiā sunt illa,quę deputāť vsui publico.sicut sūt viæ publicæ.Et talia nemo pōt sibi appropriare,Et ideò cōtra iustitiā faciūt,qui vias publicas claudūt, & ibi exactiōes faciūt.Sed hic in isto tex.fit mētio de publicis nō omniū,sed vnius populi,vt puta ciuitatis vel oppidi,& dicūť illa esse
2 se vniuersitatis,vt ēt dicitur C.de sacrosf.eccl.si.¶Notādū † secundò,ꝙ quædā sunt in ciuitate ad delectationē populi,& ad ornatū, vt theatra & similia:& quædā sunt ad necessitatē,vt palatiū, curia
3 cōis,nauigiū & similia.¶Notādū †finaliter,ꝙ quædā sunt ciuitatis,dominio & vsu,vt theatra & stadia.ff.ne quid in lo.publ.l.ij. §. ait prætor.Et quędā dominio & fructu,sed non vsu,vt fundi & animalia ciuitatū & serui,quæ ita sunt ciuium,ꝙ nullius sunt ff.de in ius voc.l.sed si hac lege.§.qui manumittitur. & de verb.signif. inter publica.& ff.de contrahen.empt.l.sed Celsus.§.j.

§.Nullius autem.

1 *Res sacræ,san.et religiosæ,in nullius sunt bonis. Et quæ dicanť sacræ.*
2 *Rem sacram nemo potest sibi appropriare.*
3 *Imperatores,olim dicebantur sacerdotes.*
4 *Res sacræ immobiles nullo modo alienantur:mobiles sic.*
5 *Aedificio destructo,locus manet sacer.*
6 *Imperatores,an consecrent.*

Hic ponitur quartū membrū secundæ diuisionis positæ s̄.eo.§. j.& subdiuiditur in duas partes.In prima declaratur,quæ sunt nullius,quia diuini iuris.In secūda ibi,religiosum.declaratur qualiter
1 res fiūt religiosæ.Prima pars summať sic:†Res sacræ,sanctæ,& religiosæ sūt diuini iuris,& ideò in nullius bonis.Et dicūť res sacræ quæ ꝑ pontifices sunt consecratæ,vt ędes sacræ,& donaria ad diuinum ministerium dedicata,vt crux,thuribulum,calices & similia, quæ quidem donaria nō possunt alienari nec obligari,nisi ꝓpter

dicuntur consecrare, quia permittunt loca ab episcopis consecrari requisiti ab eis.

§. Religiosum.

1 *Locus fit religiosus, per mortui illationem. & 4. Quid de iure cano. numero. 5.*
2 *Proprietario non licet mortuum sepelire, sine consensu vsufructuarij.*
3 *Muri & portæ Ciuitatis, sunt diuini iuris.*
6 *Sepeliri an quis possit in ciuitate. & nu. 9.*
7 *Sepeliens mortuum in loco alieno, qua actione conueniatur.*
8 *Dominus assentiens semel mortuum sepeliri in suo loco, non potest consensum posteà reuocare.*
10 *Delinquētes in muros aut portas ciuitatis, capitis pœna plectuntur.*
11 *Leges continentes pœnam, vocantur sanctiones.*
12 *Seruus an possit inuito socio mortuum in cōmuni loco puro sepelire.*

1 Locus fit † religiosus per illationē mortui. Et ideò in cōmuni loco puro inuito socio, mortuus sepeliri nō pōt, sed in cōmuni sepulchro
2 bene potest mortuus sepeliri socio inuito. † Et nudo proprietario
3 non licet mortuū sepelire, sine consensu vsufructuarij. In alieno autem loco cōsentiente domino, pōt mortuus sepeliri, & licet ipse dominus post illationem mortui dissentiat, locus tamē fit religiosus.
3 † Res etiā sanctæ, sicut muri & portæ Ciuitatis sunt diuini iuris, & ideò nullius. Quæ quidē res ideo sunt sanctæ, quia in eas delinquētes puniuntur, sicut leges continentes pœnas, vocantur sanctiones.
4 h.d. & patet intellectus tex. ¶ Notandum primò, † φ locus in quo sepelitur mortuus, est religiosus, etiam si solum caput sit ibi sepultū, quia est principalis pars hominis. & est id, quo homo cognoscitur, vt ff. de religio. & sumpti. funerū. l. cùm in diuersis. Et si caput diuidatur, tunc maior pars facit locū religiosum, argu. eius qđ habetur infrà de vulg. substitutione. §. sed & si ex disparibus. Si verò partes sint æquales, dicit Io. neutrū locum religiosum fieri, sed per cōcursum se impedire, vt ff. de lega. 2. l. si quis seruū. §. si inter. Dicunt tamen aliqui vtrunque locū eē religiosum p l. si via. §. sed tamen fun
5 do. ff. de seruitu. rustico. prædio. Et † ista dicūtur de iure ciuili, sed de iure canonico nō fit locus religiosus, nisi per consecrationē pontificis, vt 13. q. 2. in c. ecclesiastico. Vbi etiam dicit gloss. quòd omne sacrum est religiosum, sed nō econtrà, vt in c. ad hęc. extrà de
6 religio. domibus. † De iure etiam ciuili, nullus mortuus potest in ciuitate sepeliri, sub pœna quinquaginta aureorum, propter fœtores, qui ex hoc in ciuitatem perueniunt, vt ff. de sepulchro violato. lege tertia §. diuus. Secus autem est de iure canonico, quia

illo iure quilibet Christianus mortuus non in excõicatione vel peccato mortali notorio,nõ solũ in ciuitate,sed in cœmet erio & 7 in ecclesia põt sepeliri,vt 13.q.2.c.nullus.¶ Notandum † secundò, ꝙ si aliquis sepeliat mortuum in loco alieno, conuenitur actione in factum de sepulchro violato,vt mortuũ remoueat,aut pretium agri soluat.Et si dñs pretium receperit,fit locus religiosus,vt ff.de religiosis & sump.fune.l.is qui.Sed si quis dolosè mortuũ sepeliat in alieno loco,punitur pœna cẽtũ aureorũ,vel 10.librarũ auri, vel pœna deportationis,vel etiã pœna capitis,vt ff. de religiosis.l.2.§. prætor.& C.de sepul.violato.l.qui sepulchrum.& ff.de sepulc.viol.
8 l.fi.¶ Notãdũ † tertiò,ꝙ si dñs loci semel consentiat sepeliri mortuũ in loco suo,licet posteà dissentiat ẽt antè,ꝙ̃ mortuus est sepultus,nihilominus põt mortuus ibi sepeliri, & locus fit religiosus, vt ff.de aqua pluuia.arcen.l.in diem.quia non potest videri iniu-
9 riam accipere qui semel voluerit. ¶ Notandum † quartò,ꝙ non solũ muri & portæ ciuitatis Romanæ,sed etiã aliarum ciuitatum & castrorum sunt sancti & diuini iuris,vt ff.de rerum diuisione.l. sacra.§.muros.Et non potest persona priuata aliquid in eos facere quãuis vniuersitas hoc possit,vt C.de operibus publicis.l.intra.&
10 l.oẽs.¶ Notandum † quintò ꝙ delinquentes in muros vel portas ciuitatis.i.transeuntes vel frangentes puniuntur, sicut fuit de Remo fratre Romuli,vt ff.de rerum diui.l.fi. Vnde Lucanus.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et hoc pœna capitis,vt hic & C.de legi.& cõstitutioni l.nõ dubiũ.
11 ¶ Notandũ † finaliter,ꝙ leges continentes pœnã, vocantur sanctiones,largè tñ omnis lex imperialis vocatur sanctio,vt C.de nouo Codice conficiendo.ibi, colligentes. Et largissimè tota collectio iuris ciuilis dicitur sanctio,in procemio Digestorum,in prin.
12 ¶ Opponitur † primò contra prædicta,& videtur,ꝙ socius inuito socio,põt mortuũ in cõi loco puro sepelire,per l.si plures.ff.de religio.& sump. funerum. Solutio. Illa lex dicit, ꝙ ipsemet socius mortuus,potest sepeliri in cõi loco, inuito socio, in necessitate.i. si alibi sepeliri non possit. Extraneus tamen ibi nullo modo sepeliri potest,vt hic dicitur, sed in cõi sepulchro bene põt mortuus sepeliri inuito socio,quia nõ est simile de loco puro & sepulchro quia sepulchrum est religiosum.Et ita hoc fit fauore religionis. ¶ Opponitur secundò,& videtur,ꝙ nudus proprietarius,sine consensu vsufructuarij, potest mortuũ sepelire,per l.2.si vsusfructus ff.de religiosis.Solutio.Illa lex dicit,quòd hæres potest sepelire testatorem, qui vsumfructum legauit, etiam inuito vsufructuario. Et ita casus est ibi specialis,ratione gratitudinis.

§.Singulo

§. Singularum.

1 *Res quædam fiunt singulorum iure gentium, quædam iure ciuili.*
2 *Ius gentium, quàm latè pateat.*
3 *Ius naturale, sæpe vocatur ius gentium, & è contra.*
4 *Res nullius fiunt, variè.*
5 *Dominus, quando possit prohibere, ne quis causa venandi aut aucupandi, fundum suum ingrediatur. Et quando non.*
6 *Animal si quis capiat in fundo prohibito, fit capientis, & nu. 10. Sed domino competit actio.*
7 *In libertate naturali quando quid dicatur esse.*
8 *Bestia vulnerata, num sit vulnerantis.*
9 *Animalia an, & quæ liceat capere per laqueos & retia.*
11 *Respiciendum an, & quando ad ea, quæ accidere possunt.*

Hic consequenter fit prosecutio quinti mēbri secundæ diuisionis s̄. positæ. §. 1. Et diuidit̄ ista pars in 13. particulas. In prima declaratur, qualiter res fiunt singulorum occupatione. In secunda ibi, itē ea, quæ ab hostib. qualiter res acquirūtur captiuitate. In tertia ibi, preterea, qualiter acquirūtur alluuiōe. In quarta ibi, cū ex aliena, qualiter acquirūtur commistione. In quinta ibi, cū in suo, qualiter ædificatione. In sexta ibi, si Titius, qualiter acquiruntur plantatione. In septima ibi, literæ, qualiter literarū impositione. In octaua ibi, si quis aūt in aliena, qualiter picturarū formatione. In nona ibi, si quis aūt, qualiter cultura. In decima ibi, thesauros, qualiter inuētione. In vndecima ibi, per traditionē, qualiter acq̄rūtur traditione. In duodecima ibi, vēditæ, qualiter emptione. In tertiadecima ibi, hoc amplius, qualiter res acq̄rūtur iactu. Prima particula declarat primò, de occupatione aīaliū in generali. Secūdò ibi, apum, de occupatione apū. Tertiò ibi, pauonum, fit declaratio de pauonib. Quartò ibi, Ceruos, tractat̄ de Ceruis domitis. Quintò ibi, galli-
1 narū, tractat̄ de dñio gallinarū & anserū. † Prima particula sūmat̄ sic, Quædā res fiūt singulorū iure gētium, & quædā iure ciuili. Et quia ius gētiū, quod cū genere humanó incipit, vetustius est iure ciuili, quod tunc primo incœpit, q̄n homines incœperunt ciuitates ædificare, iudices facere, & leges scribere, idcirco de iure gētiū
2 prius est dicēdū. † Et isto iure feræ, bestiæ, volucres, pisces, & oīa aīalia, quæ in mari, & in aëre, & in terra nascuntur, fiunt occupantiū, siue in suo, siue in alieno fundo capiūtur. Potest tñ dominus fundi prohibere, ne quis venādi seu aucupādi causa, fundū suū ingrediatur, si hoc præuiderit. Et animal captū manet captētis q̄diu est in eius custodia, q̄ si euaserit, & in naturalē libertatē se recepe-

rit,desinit eius esse,& fit occupantis.Tunc aũt dicitur naturaliter libertatẽ habere,qñ oculos capiẽtis effugit,hoc est,nõ videtur ab eo,vel difficilis est eius psecutio.De bestia vulnerata dixerũt aliq eã esse vulnerãtis,quandiu eã persequitur:sed postq̃ desinit persequi,efficitur occupantis.Alij dixerunt eã nõ esse vulnerantis, nisi qñ capta est.Et istam sententiã vltimam cõfirmat Iustinianus, q.a licet vulnerata sit,tamen possunt multa accidere,ꝙ non capiatur à vulnerante.h.d.vsque ad.§.apum.Et patet intellectus tex.¶ Notan
3 dum † primò,ꝙ ius naturale,sæpe vocatur ius gentiũ , vt hic.& etiam econtrà.Et ad hoc iste § cõiter allegatur.Nam ius gentium est,vt hic capitur, quod naturalis rõ dictat, vt ℥.de iure naturali, gentiũ,& ciuili.§.quod verò.Sic etiam capitur ius naturale, suprà eo.tit.§.equidẽ.Et est istud ius gentium vetustius iure ciuili,vt hic in tex.Et ideò prius,quia senectus semper est veneranda , vt ff.de
4 iure immunita.l.semper.¶ Notandũ † secũdò,ꝙ res sunt nullius, multis modis.Primò natura,vt hic in §.feræ.Secundò,facto,vt infra eo.§.hoc amplius.Tertiò,tempore, vt ff.de acqui. rer. domi.l. nunquã.§.thesauros.Et sunt istæ res occupantiũ , nisi ꝙ dominus fundi recipit medietatẽ thesauri,vt infrà eo.§. thesauros. patebit. Quartò,censura,vt suprà eò.§ nullius.Quintò casu,vt est hæreditas iacens,nõ adita,quæ obtinet locũ dñi,vt infrà de stipula . seruo.in princi.Sextò,culpa,vt de seruo ægrotante exposito,vt C. de lati.liberta.tollen.l.vnica.§.sancimus.Septimò,naturali cõstitutione,vt d. libero homine,vt ff.de verb.oblig.l.inter stipulantẽ.§. sa-
5 cram.Et istæ res non fiunt occupantiũ. ¶ Notandũ tertiò,† ꝙ dominus fundi põt prohibere,ne quis causa venandi vel aucupandi fundũ suũ ingrediatur,vt hic in § planè.In quibusdam tamen casibus non põt prohibere ingressum.Primò,si quæratur seruus fugitiuus,vt C.de seruis fugiti.l.2.vel etiã,si quæratur filius,vxor, vel monachus,vt dicit Cynus in d.l.2.Secundò,propter glandes legẽdas,vt ff.de glã.legen.l.1.Tertiò,ꝑp pecuniã ibi abscõditã,vt ff.ad exhibendũ.l.thesaurus.Quartò,si quis emit vindemiã,quã venditor tollere prohibet,vt ff.de actio.emp.& vẽdi.l.qui pẽdẽte.Quintò,si quis habet ibi sepulchrũ,vt l.si quis sepulchrũ.ff.de religiosis & súpti.funerũ.Sextò,si via sit fracta,& nõ trãsibilis,vt ff.quẽadmodũ serui.amittãtur.l.si locus.Et si aliqs habeat signa,ꝙ res sua sibi capta est in aliqua domo,põt authoritate iudicis, cõtra voluntatẽ dñi domus intrare domũ,& quærere rẽ suam in cameris & in ci-
6 stis,vt ff.de serui.rust.prædio.l.diuus.¶ Nõtãdũ † quartò ꝙ licet dñs fundi põt prohibere ingressum, si tñ post prohibitionẽ aliqs in illo fundo capiat aliquod aĩal,fit suum,vt ff.de serui.rustic.prædio.

dio.l.diuus.Sed põt dñs agere de iniuriis,vt ff.de iniu.l. iniuriarũ. §.si quis.Et si aliquod animal sit in laqueo vel in reti alicuius, nõ est illius,cuius est laqueus vel rete,donec sit in conspectu tuo taliter,ꝙ euadere non possit,facit l.in laqueũ.ff.de acqui.re.do. ¶ No
7 tandũ quintò,† ꝙ aliquid dicitur esse in sua naturali libertate,qñ euasit custodiã occupantis,ita vt difficilis vel impossibilis sit eius persecutio,vel apprehensio cõsiderata natura aĩalis, quia.s.volat, vel velociter currit:nõ aũt considerata possibilitate,quæ est apud Deum,cui nihil est difficile vel impossibile.Et ex isto patet, ꝙ si aliquis detẽtus vel captus declaratus sit per sentẽtiã relaxatus,nõ sufficit ad satisfaciẽdũ iudicato,eũ dimittere,& statim iterũ capere,sed debet esse in libertate,ita ꝙ effugere possit, vt vult Bar.in l. 3.ff.de acquir.rer.domi.facit c.cum locũ.extra de sponsa.¶ Notan-
8 dum † sextò,ꝙ secunda opinio hic posita,de bestia vulnerata, est verior,vt hic & ff.de acqu.rer.domi.& l.5.eo.§.illum.l.si in laqueũ, quia multa possunt accidere,vt non capiatur,vt hic,& C.de probatio.l.neque natales. Et respiciendũ est ad ea quæ accidere possũt, vt ff.locati.l.si quis domũ.§ idem quærit. Consuetudo tamẽ est de prima opinione,vt in gl.in l.3.de acquir.re.do. Et consuetudo venatorum in istis est attendenda,vt ff.de ædil.edit.l. quid si nolit.§. quia assidua.Est.n.gl.in d.§.quæ est notabilis,& adiuncta suo textui,argumentum est ad hoc,ꝙ cõtractus dubij recipiunt modum
9 & formam à consuetudine. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ non licet aĩalia capere per laqueos & per retia,nisi fuerint vrsi,vulpes vel lupi,& similia,vt in Authen.de pace tenenda.§. nemo retia.colla.10.
10 ¶ Oppon.† primò cõtra prædicta, & videtur,ꝙ ingrediẽs fundũ alienũ contra prohibitionẽ dñi fundi,non facit animal suũ, quod ibi capit,per l.si fundum.& per l.certũ.C.de rei vend.Solutio. Illæ leges loquuntur in his in quib. requiritur bona fides quæ tollitur per prohibionẽ,sed sic non est hic:quia ad capiendum huiusmodi aĩalia,nõ requiritur bona fides,sed simpliciter fiunt occupantium.
11 ¶ Oppon.† secundò,& videtur,ꝙ est respiciẽdũ ad ea,quæ accidere possunt,per l.eo tempore.ff.de peculio.& per l.1.ff.de in li.iuran.Solutio.Respiciendũ est ad ea,quæ accidere possunt,si apta nata sunt accidere,vt hic dicitur:non aũt ad ea,quæ nõ sunt apta nata accidere,vt in legib.contrariis.Nã in l.alle. euentus est impossibilis,cũ nihil sit in peculio.Et in alia lege non debemus inspicere qđ euenire põt,si ad id nõ est res naturaliter destinata, aliàs secus.

§. Apum.

1 *Apes licet sint in arbore tua,non sunt tuæ.*

2 *Alueu*

2 *Alueus.*

3 *Examen apprehendens, quo casu possit iustè ipsum retinere.*

1 Summatur sic:† ex quo natura apiũ est fera, ideò licet sint in arbore tua nõ sunt tuę, sicut nec volucres, quæ in arbore tua nidificãt, antè quàm includãtur in alueo tuo. Et ideò fauus, quẽ faciunt est occupãtiũ. Potest tñ prohiberi à domino fundi, ne alius fundũ ingrediatur ad colligendũ apes. Et examẽ, quod ex alueo tuo euolauit, est tuũ, quãdiu manet in cõspectu tuo, & nõ est difficilis eius apprehẽsio, aliàs fit occupãtis. Hoc dicit, & patet intel. text. ¶ No-

2 tandum† primò, quòd alueus, capitur hic pro vasculo. in quo apes morãtur. Aliquãdo tamẽ etiã capitur pro loco, vbi flumẽ currit, vt infrà eo. §. insula. Sic examen aliquando capitur pro probatione, vel iudicio, vt C. de aduoca. diuerso. iudicio. l. neminem sed sic non capitur hic, sed pro vniuersitate vel collectione apum. ¶ Notandũ

3 † secundò, quòd apprehendẽs examen, quod est extra conspectum domini, & cuius difficilis esset persecutio, iustè potest ipsum retinere, nec furtum committit, vt ff. de fur. l. si apes.

§. Pauonum.

1 *Pauonum, & columbarum natura fera est. Quid de ceruis, an fiãt occupantium.*

2 *Animalia sunt in triplici differentia.*

3 *Homo iudicat ex exterioribus.*

1 Natura† pauonũ & columbarum est fera, nec obstat quod euolare & reuolare solent: quia hoc etiã apes faciunt, quæ tamẽ sunt feræ. Et quidã sunt ẽt Cerui, qui vadũt & redeũt qui tamẽ sunt feri. Et de istis animalibus est talis regula, quod quandiu habent cõsuetudinem redeundi, tandiũ manẽt dominorum. Sed postquàm talẽ cõsuetudinem deserũt, fiunt occapantiũ. Hoc d. & patet. intel. text.

2 vsque ad §. gallinarũ. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ triplicia sunt animalia. Quędã sunt naturaliter mansueta, de quibus est talis regula, quòd vbicũque sunt, manẽt dominorum, vt infrà eo. §. proximo. Quędã sunt naturaliter ferà, de quibus est talis regula, quòd fiũt ociupantiũ, quando sunt in naturali libertate, vt suprà eo. §. feræ. & §. illud. & §. apũ. & §. examen. Et quędam sunt naturaliter fera, & accidentaliter mansueta, de quibus est talis regula. quod manent dominorũ, quandiu habent consuetudinẽ redeundi, vt hic in textu. & ff. de

3 acqui. rerum domi. l naturalem. ¶ Notandũ † secundo, quòd iudiciũ de interioribus facit homo per exteriora, vt ff. de ædi. edic. l. si tamẽ. quia solus Deus iudicat de interiorib. per se. ff. de interrogato actio. l. 2. Et ideò testis solũ deponit de exterioribus, & quæ per sensum

ſenſum exteriorem percepit, vt notatur in l.is qui.ff.de tuto.& curatoribus da. ab his.

§.Gallinarum.

1 *Gallin. & anſerũ fera nõ eſt natura: dom.manẽt, in quocũq; ſint loco.*
2 *Gallinæ & anſeres, an poſſint detineri animo lucrandi.*
3 *Furtum, etiam in modico committitur. & nu.4.*
5 *Actio extraordinaria, non datur de modico.*

1 Gallinarũ† & anſerum nõ eſt fera natura, licet aliquæ gallinæ & anſeres ſint feri, & ideo gallinę & anſeres manẽt dominorũ in quo cunque loco fuerint. Et qui illa animalia detinet animo lucrãdi, cõmittit furtũ. Hoc d.& patet intel.tex.vſque ad §.itẽ ea quę ab ho-
2 ſtibus.¶Not.quòd † iſta animalia poſſunt detineri animo lucrãdi id eſt, ad habendum oua, pennas vel plumas, & non cõmittitur furtũ in iſtis, niſi adſit animus lucrãdi, vt hic & ff.de furtis.l.1.§.fi.Cõ
3 mittitur† autẽ furtum in modico, imò in vno ouo, vt ff. de pœnis. l.aut facta. Et datur etiam actio furti de modico, vt ibi. Sed dolus committitur bene in re modica, ſed actio de dolo nõ datur, niſi ad minus de duobus aureis, vt ff.de dolo.l.ſi oleum.§.fi. Et ratio eſt ſecundũ gl.hic, quia furtũ frequenter cõmittitur, & non dolus. Sed iſta ratio non eſt ſufficiẽs, ex quo in omni furto eſt dolus, vt infrà de obli.quæ ex delic.naſcuntur.§.furtũ. Sed ratio vera eſt: q̃a actio de dolo datur ad reſcindẽdũ ea, quæ ex cõſenſu inita ſunt, & tales actiones nõ dãtur pro minimo.l.Scio.ff.de in inte.reſti. Et ex iſto patet.quòd lex hic curat de modico quia de vno ouo vel de pẽna.
4 Et ratio† eſt, quia actio furti eſt actio ordinaria, quæ datur de modico, ff.de dãno infecto.l.ſi proprietarius. Et ideò creditor põt vendere pignus, ſi modicũ deficiat ſibi de debito, vt C.de.diſtracti.pi
5 gnorũ.l.quãdiu.† Sed actio extraordinaria nõ datur ſic de modico vt ff.commodati.l.in rebus.§.poſſunt. vbi dicitur, quòd ſi aliquis ſeruo, quem habuit accommodatum, dedit alimenta.nõ debet illa modica repetere à commodante ſeu domino ſerui, vt ff. de dãno infecto.l.ex damni.in prin. Et iudicatur eſſe modicum arbitrio iudicis, vt ff.de impenſis in rebus dotalib.factis.l.omnino.

§.Item ea, quæ ab hoſtibus.

1 *Capta ab hoſtibus, fiunt capientium iure gentium Limit.4.*
2 *Hoſtes, qui.*
3 *Hoſtium manus qui euaſit, animo & corpore eſt liber.*

1 Ea,† quæ capiuntur ab hoſtibus, iure gentium fiunt capientiũ, ita vt liberi homines efficiãtur eorũ ſerui, qui tamẽ ſi manus capiẽtiũ
2 euaſerint, iterũ liberi fiunt. Hoc dicit.¶Notãdum † primò, quòd illi vo

illi vocãtur hostes, quibus populus Romanus bellũ indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capti. & postli. reuersis. l. hostes. ¶ Notan-
3 dũ † secũdò, quòd postquã captus ab hostib. euasit manus eorũ, animo & corpore est liber, vt ff. de capti. l. nihil. & ff. de verb. significa. l. hostes. & l. quos nos hostes. Et recipit libertatẽ iure postliminij, vt suprà quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. §. sed si ab hostib. Et intelligitur iste. §. in iusto bello. de isto dictũ est suprà latius circa prædictũ. §. sed si ab hostibus. ¶ Opponitur sic, & videtur, quòd saltẽ homines non fiunt capientiũ, vt hic dicitur per Bar. in l. diuus. ff. de
4 iure fisci. Solutio. Bar. † loquitur ibi quãdo homines capiuntur cũ vniuersitate, vt quando capitur vna ciuitas, tunc enim ibi homines non fiunt capientium. Sed iste §. intelligitur, quãdo homines singulariter capiũtur, & nõ quãdo tota ciuitas in deditionem accipitur.

§. Item lapilli.

1 *Lapilli, gemmæ & inuenta in littore maris, sunt inuentoris.*
2 *Lapilli, quid, quid gemma, quid margaritæ.*
3 *Inuenta in littore maris, non acquiruntur per visionem.*
4 *Item, particula, quomodo accipiatur.*

1 Lapilli † & gẽmę & cętera, quę in littore maris inueniũtur, fiunt
2 inuẽtoris. Hoc dicit, & patet intellectus textus, vsq; ad §. itẽ ea quæ ¶ Notandum † primò, quòd lapilli sunt lapides pretiosi, nõ renitentes siue splẽdentes. Sed gẽmæ sunt lapides pretiosi renitẽtes, sicut smaragdus. Margaritæ aũt cõmuniter nascuntur in conchis, & hoc frequẽter in mari rubro, vt ff. de au. & arg. lega. l. & si nõ sint. §. perueniamus. & l. 1. eo. ¶ Notandũ secũdò, quòd ius naturale intelligitur
3 hic ius gentiũ, vt suprà eo. §. singulorum. ¶ Notãdum tertiò † quòd isti lapilli & gẽmæ & cætera, quæ in littore inueniũtur, non acquiruntur per solã visionẽ, sed per occupationem vel per apprehẽsionem, secundum Azonem, quod patet ex vicinitate istius materiæ,
4 quæ est in hoc §. ad præcedentes materias, quia ista dictio † itẽ, posita copulatiuẽ, seu in eadẽ oratione, vel eadẽ materia, refertur ad clausulas præcedẽtes, vt ff. de testamẽ. l. hæredes. §. sed & si notã. sed quando ponitur in alia materia; tũc capitur cõtinuatiuẽ, vt ff. de vi bo. rapto. l. prætor ait. §. et it. Et de ista dictione itẽ, latius habetur per gl. & Bart. in l. in repetẽdis. ff. de lega. 3. Sed aliud est de thesauro qui fit primo videntis & inuenientis, & non quæritur occupanti, vt infra eo. §. thesauros dicitur, & facit l. eum. qui. ff. de iureiuran.

§. Item ea, quæ ex animalibus.

1 *Nata ex animalibus dominio tuo subiectis, fiunt tua.*
2 *Accessio, est duplex.*

Animalia

3 *Animalia rationalia, & irrationalia accessione an & cui acquirũtur.*

Cõtinuatur sic: Nã prius dictũ est qualiter res singulorũ acquirũtur per occupationẽ: Hic cõsequẽter tractatur, qualiter res acquirũtur per accessionẽ. Et primò per accessionẽ discretã, vt hic. Secundò, per accessionẽ cõcretã, in §. prox. infrà scilicet, præterea. Sũmatur ergo præsens §. sic: † Ea quæ nascuntur ex animalibus dominio tuo subiectis, fiũt tua. Hoc dicit. ¶ Notandũ primò, quòd hic §. cõtinuatur præcedẽtibus, quia in præcedẽtibus dictum est, qualiter res acquirũtur per occupationẽ. In isto verò incipit ostẽdere, qualiter, res fiũt alicuius per accessionẽ. Et quia † accessio est duplex, scilicet discreta & cõcreta, ideò in isto determinatur de accessione discreta, & in sequẽti de cõcreta. Dicitur autẽ discreta qñ sunt duæ res à se inuicẽ discretę, sicut ouis & agnus, gallina & pullus. Cõcreta verò est, quando vna terra alij additur per alluuionẽ. ¶ Notandum secũdò, quòd istud est verũ tam in animalibus rationalibus vt in seruis, vt suprà de iure personarũ. §. serui, el secundo. q̃ in animalib. irrationalib vt ff. de rei vẽdica. l. si frumentũ. §. idẽ scribit. Et intelligitur istud de accessione de animalibus fœminini generis, vt C. de
3 rei vendica. l. partũ. quia partus sequitur ventrẽ. ¶ Notandum † tertiò, quòd ista animalia saltẽ irrationalia, non solùm acquirũtur domino, sed etiã quasi domino, vt ff. de acqui. re. domi. l. bonæ fidei. Sed animalia rationalia nata bene acquirũtur domino, sed nõ quasi domino, quia nõ sunt in fructu, vt infrà eo. §. in pecudum. & §. sed si vxori. infra de lega. nor. vlt. ¶ Opponitur sic & videtur, quòd animal natũ, non sequitur animal fœmininũ, sed masculinum. vt C. de agr. & censi. l. ne diutius lib. 11. Solutio. Speciale est in agrico. & censitis, vt partus sequatur patrẽ, sed quod hic dicitur, est regulare.

§. Præterea.

1 *Alluuione adiectũ agro tuo, iure gẽtiũ tuũ est. & nu. 3. Limit. nu. 8.*
2 *Alluuio, quid.*
4 *Perito cuilibet in arte sua standum est.*
5 *Actio an & quæ competat si aliqua pars terræ per vim fluminis alteri fuerit adiecta & vnita. & nu. 6.*
7 *Flumina, vicem iudicum tenent.*

Hic iã cõsequẽter tractatur, qualiter res acquirũtur per accessionẽ cõcretã. Et summatur iste §. sic: † Illud, quod per alluuionẽ agro tuo adiicitur, iure gentiũ tuũ est. Et † est alluuio incrementũ latens. Nã quod per alluuionẽ adiicitur, ita paulatim adiicitur quòd non percipitur, quãtũ quolibet tẽporis momẽto adiiciatur. Hoc primò. Sed si per vim fluminis pars tui prędij vicini tui prædio adiiciatur

mane

§. Insula, quæ in mari.

1 *Insula nata in mari sit occupantis. Et quid in flumine. & nu. 4.*
2 *Insula, quid.*
3 *Insula, an sit in medio fluminis, vnde petendum iudicium.*
5 *Latitudo in dimetienda insula, debet accipi ad frontem agri.*
6 *Fluuius si dimisso nouo alueo, reuertatur ad priorem, nouus alueus quorum fiat.*

1 Sũmatur sic: † insula nata in mari, qđ rarò accidit, sit occupantis. Hoc primò. Sed insula nata in flumine qđ frequenter accidit, si sit in medio fluminis, pertinet illis, qui ab vtraque parte fluminis habent prædia, secũdũ proportionẽ latitudinis prædiorũ. Hoc secũdò. Sed si sit propinquior vni parti, tũc pertinet illis, qui ab illa ꝑte habent prædia. Hoc tertiò. Et si flumen diuidatur superius, & inferius iterũ vniatur terra, inclusa ꝑ modũ insulæ, manet eius vel eorũ, cuius vel quorum prius erat. Hoc quartò. Et si flumen consuetũ suum alueum derelinquat, & ad aliã partem fluat, derelictus alueus sit illorũ, qui propè ripã illius aluei habent prædia, & nouus alueus sit publicus. Hoc quintò Sed si flumẽ ad priorẽ alueum redeat, tunc nouus alueus sit illorum, qui prope ripã habent prædia. Hoc sextò. Et si totus ager inũdatus sit, nec species cõmutata, recedẽte aqua, manet ager eius, cuius fuerat. Hoc dicit septimò, vsq; ad
2 §. cum ex aliena. & patet intellectus tex. ¶ Notandum † primò, ꝙ insula dicitur, esse terra circũdata aquis, vt ff. de acq. rerũ domi. l. insula, vel dicitur esse domus posita in mari salso, secũdũ Isido, vel quælibet domus. ff. de eo, qđ certo loco dari opor. l. 3. §. si quis insu
3 lam. ¶ Notandum † secundò, ꝙ ad sciendum, an insula sit in medio fluminis, vt dicit Azo in summa, debet accipi corda, & assigna
4 ri pũctus. Et † si insula punctualiter sit in medio, diuiditur æqualiter inter eos, q. habẽt prædia ab vtraque parte, salua tñ proportione latitudinis vniuscuiusque prædij, qñ plures habẽt prædia ab vna parte. Sed si insula nõ sit punctualiter in medio, pro parte tñ est in medio, debet diuidi secũdũ proportionẽ ab vtraque parte. Sed si totaliter sit ab vna parte, tunc habentes prædia ab alia parte, nihil debẽt habere, vt ff. de acq. rer. domi. l. inter eos. & l. seq. Ex isto etiam patet, ꝙ qñ nescitur de aliqua terra, ad quam ciuitatẽ pertineat, adiudicabitur propinquiori. Et si sunt duæ æquè propinquæ, adiudicabitur ambabus, vt notant Doct. in l. adeò. ff. de acqui. rer. dom. Facit istud ad cognoscẽdũ quãdo ædificatur aliqua domus in loco, vbi prius non fuerat domus, ad quã parochiam debeat ꝑtinere, vt ff. de leg. j. l. Titij textores. facit suprà nota. 1. §. flumina.

5 eo.ti.¶Notādū † tertiò, ꝙ ista latitudo debet accipi ad frōtem agri. Et sic quilibet debet habere partem in insula secundum proportionē latitudinis prædij sui prope ripam, vt ff. de acq. rer. dom.
6 l. insula. & l. adeò §. insula. eo. ¶Notādū finaliter, † ꝙ quādo fluuius dimittit nouum alueum, & reuertitur ad priorē, tūc nouus alueus fit illorū, qui ibi prædia habent prope ripā, vt hic dicitur: qđ verū est de stricto iure, sed non de æquitate, vt ff. de acq. re. dom. l. adeò §. insula. in fi. vide gl. ibi, in verbo, sed vix. ¶Opponitur primò, sic & videtur. ꝙ de insula, quę est in mari, nō deberet ius statui, quia hoc accidit rarò, vt hic dicitur. Sed iura dantur de his quæ frequenter accidūt, vt ff. de leg. & senatusconsul. l. nā ad ea. Solutio. Dicitur ibi quod iura potius dantur de eis. quæ frequenter accidunt, quàm de aliis, per quod non negatur, quin etiā dantur de aliis quandoq;. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ ager inundatus non manet domini. per l. j. §. si fossa. ff. de fluminib. Solutio. Illa lex loquitur quātū ad vsum, vel loquitur, quando aqua diu manet, & facit alueum, Sed hic loquimur, qñ aqua cum impetu venit, & statim recedit: secus autem, si alueū fecerit, & diu coopertum tenuit. ¶Sed replicatur de l. si ager. el j. ff. quib. mod. vsusfru. amitta. Solutio. In illa l. dicitur, ꝙ amittitur dominium sed intelligitur impropriè amitti, scilicet quantum ad commodum fruendi. Vel etiam potest dici, ꝙ aqua fecit ibi alueum, vt eo. tit. l. quid tamen. §. ager. Verum tamen est, ꝙ in isto casu, quando scilicet ager inūdatur, indubitanter perditur possessio, vt ff. de acq. poss. l. 3. §. Labeo, & l. qui vniuersas. §. 2. & l. Pompon. 1. resp. eo. ti. & ideò interim non currit præscriptio. vt l. naturaliter. ff. de vsucap. Sed recedente aqua, restituitur possessio vt ff. de itinere, actūque priuato. l. 1. §. sed & si quis.

§ Cum ex aliena.

1 *Factum aliquod ex aliena materia, vtri domino pertineat, distinguitur ex Sabini & Proculi sententia. nu. 2.*
3 *Res cœpta an dicatur facta.*
4 *Specificatum vt cedat specificanti, quæ requirantur.*
5 *Ferruminatio, quid.*
6 *Applumbatio quid.*
7 *Materiatum, an & quando veniat appellatione materiæ.*
8 *Species facta partim ex mea, partim ex aliena materia, an sit communis.*
9 *Via media, quando eligenda.*
1 *Regula, quicquid fit ex meo, meum est, quando vera.*

Hic declaratur qualiter res acquirut specificatione. Et summatur iste §

1 iste §.sic:† Si factū aliquod ex aliena materia possit reduci ad pri stinā materiā,tunc pertinet dño materiæ:sed si non possit reduci ad pristinā materiā, tūc pertinet facienti:& ita eligitur hic media sententia,inter opinionē Sabini & opinionē Proculi.Similiter factum partim ex sua materia,& partim ex aliena,ptinet faciēti,q̄a nō solum operā, sed etiā partē materiæ præstitit.Hoc dicit, & pa-
2 tet intellectus tex.vsque ad §.si tñ.¶Notandū primo,† ꝙ opinio Sabini fuit,q̄n aliqua species fit ex aliena materia,ꝙ dominus materiæ etiam manet dñs illius speciei.Sed opinio Proculi fuit,ꝙ illa species semper pertinet facienti.Sed Iustinianus elegit viā mediam,vt satis patet in textu.Simile habetur suprà quib.manumitte.
3 non licet §.pen.¶Notādū secundò † quod res dicitur facta , etiā q̄n est incœpta,sic ꝙ habeat formā.quia quæ fiūt in hoc casu,vidē
4 tur esse,vel sunt,vt ff.si cer.pet.l.lecta.¶Notādū tertio,† ꝙ ad hoc, ꝙ specificatum cedat specificanti,requiritur primo bona fides, vt ff.ad exhib.l.de eo.§.si quis ex meis vuis.Secundo requiritur,quod faciat suo nomine,vt ff.de acq.rer.dom.l.adeo.§.cum quis.Tertio requiritur,ꝙ factum nō sit reducibile ad pristinam materiam, vt hic in textu.Sed si sint duo specificantes vnus bona fide, & alius malafide,tunc specificatū erit commune specificanti bona fide, & domino materiæ,de qua fuit mala fides,vt l.si duo.ff.quib.ad lib.procla.nō licet.Et si sit vnus specificās ex duabus materiis, in quarum vna habet bonā fidē,& in alia malā,vel ex vna materia, de qua ptim habet bonam fidē.& partim malā,& tūc videndū est,quæ materia sit maior,vt s.minor cedat maiori:& si sint æquales materiæ, vidēdū est,quæ scilicet est nobilior,vt scilicet vilius cedat nobiliori,vt ff.de acq.re.dom.l.quidquid §.cum partes.vbi dicitur , ꝙ
5 materia ferruminationis cedit ferruminato.† Et est ferruminatio duorū metallorū eiusdem generis coniunctio,vt aurū cipho ferru
6 minatur,vel argētū tasiæ argēteæ.Sed † applūbatio,est duorū metallorū diuersorū generū consolidatio,vt quando aurū apponitur
7 argento, vel æs ferro,ad consolidandū.¶Notandum quarto,† ꝙ appellatione materiæ nō intelligitur materiatū,quando s.non potest reduci ad pristinā materiā:& facit ad hoc si edictum factū sit, vt nemo vendat frumentū extra ciuitatem,sub pœna 10. florenorum,& aliquis vendit farinā ex frumento,nō cadit in pœnā,vt vult Odofre,in suis libellis,& Albericus de rosa.in secunda parte statutorum.Licet Bar.in l.quæsitum.§.illud fortasse.ff.de legat.3.videatur velle quod nomine frumenti in hoc casu intelligitur etiam farina donec ex ea factus est panis, & hoc videtur vni,quia consideranda est intentio mandantis ex causa mandati. ¶Notan-

8 dum † quintò, ꝙ si aliquis faciat speciē, partim ex sua, & partim ex aliena materia, & factum est reducibile ad pristinā materiā, tunc istud factum vel specificatum erit cōe, habito respectu materiæ, vt ff. de acq. rerum dom. l. quidquid. Similiter si partim ex aliena materia, & mala fide, vt ff. ad exhib. l. de eo. ¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur, ꝙ media via nō est eligenda, per l. Nesennius.
9 ff. de neg. gest. Solutio. Media † via est eligenda, qn̄ ratio dubia æqualiter se habet ad vtrunque extremum, vt est hic, & suprà quib. manumit, non licet. §. pen. in illa autē. l. Nesennius. nō est sic. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ ista regula, scilicet qn̄ res nō potest reduci ad pristinam materiam, pertinet facienti, non sit vera saltē de frumento, quia sic pertineret excussori, cùm non sit reducibile ad spicam, per l. adeò. §. cùm quis. ff. de acqui. rer. domi. Solutio. Dicit hic gl. ꝙ istud de frumento dicitur hic propter pueros, & non habet veritatem, vt ff. de actio. & obliga. l. obligationū substantia. Sed non est verisimile, ꝙ Dom. Iustinianus propter pueros diceret falsum. Et ideò dicunt alij, ꝙ ille. §. cùm quis, allegatus in oppositū corrigitur hic. Ioan. Fab. dicit, ꝙ istud ponitur hic exēplificatiuè, vt scilicet sit exemplum qn̄ res nō potest reduci ad pristinā materiam. Sed potest dici, ꝙ idem sit de frumento & de vino. Et ille. §. cùm quis, non loquitur assertiuè. Nā dicit, secundum quosdam. Et
10 ista videtur esse opinio Azonis. ¶ Opponitur † tertiò, & videtur, ꝙ ista regula non sit vera, quia est contra illam regulam, quicquid fit ex meo, meum est, vt ff. ad exhibend. l. de eo. § si quis ex meis. Solutio. Ad veritatem illius regulæ, quicquid fit ex meo, meum est, requiritur aliqua istarum conditionum, scilicet ꝙ egomet faciam, vel alius nomine meo seu mandato meo, vel sine mandato me ratificante, vel ex materia mea mala fide, & suo nomine, vel bona fide, & res pōt reduci ad pristinā materiā: sed si nulla istarū cōditionum sit, potest aliquid de meo fieri, ꝙ non est meum, vt dicit iste textus. ¶ Sed tunc replicatur: Ex hoc sequeretur, ꝙ aliquis posset locupletari cum alterius iactura, qđ est inconueniens, vt l. nā natura, ff. de condictio. indeb. & in regula, locupletari. de regul. iur. lib. 6. Solutio. Iste non locupletatur, quia licet efficitur dominus istius rei, tenetur tamē ad æstimationem materiæ, & potest dominus materiæ illam petere, vt ff. de rei vend. l. in rem. §. item, si quicunque.

§. Si tamen alienam.

1 *Res extinctæ possunt à furibus, & aliis possessoribus condici.*

2 *Pretiosius accedit interdum minus pretioso.*

3 *Vestimentum, an accedat purpuræ.*

Aliena

1 Aliena† purpura vestimẽto intexta, licet sit pretiosior vestimento, tñ accedit vestimẽto, sed dominus purpuræ pōt agere condictione furtiua, quia licet extinctæ res non possint vendicari, possunt tamen à furib. vel aliis possessorib. cōdici. Hoc dicit, & patet intel lectus textus vsque ad §. si duorum. ¶ Notãdum primò, ꝙ suprà in §. item ea quæ ex animalib. & §. prætereà. dictũ est qualiter res acquiruntur per accessionem facto naturæ: hic autem dicitur, quali ter res acquirũtur per accessionẽ facto hominis. Et debet istud in telligi, ꝙ purpura totaliter vel speciatim sit cõiuncta vestimẽto, ꝑ sartionem vel texturam, & non per fila. Nam si purpura esset defilata, & fila essent intexta vestimẽto, tũc nõ esset casus istius. §. sed il
2 lius sup. cũ ex aliena lana l. si qñ. ff. de leg. 1. ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ pretiosius interdum accedit minus pretioso, vt hic & ff. de cõtra-
3 hen. emp. l. si in emptione. ¶ Notãdũ † finaliter, ꝙ si vestimentum seruiat purpuræ scilicet ad tegendũ purpurã, tunc accedit purpuræ, & si neutrum seruiat alteri, manet dominus vtriusque ille qui prius fuit, vt ff. de vsucap. l. rerum mixtura. §. quid ergo.

¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ pretiosius nõ accedit minus pretioso. per §. fideiussores. j. de fideiuss. Solutio. Ille §. non loquitur in ista materia, vult enim, ꝙ non est maior obligatio in fideiussore, quàm in principali, sed non negatur ibi, quin pretiosius potest esse accessoriũ ad minus pretiosum. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ ista purpura potest vendicari, per l. item si verberatũ. in fi. ff. de rei vend. ergo iste §. malè loquitur, videlicet, quod dominus nõ potest eam vendicare. Solutio. Illa lex vult, quod dominus purpuræ potest agere ad exhibendum, vt scilicet purpura separetur à vestimento, vt ff. ad exhiben. l. gemma. & tunc potest eam vendicare. Et ita vendicari potest mediatè: & quod hic dicitur, intelligitur immediatè, vt l. in rem actio. ff. de rei vend. ¶ Replicatur, quia potest agere condictione furtiua, vt hic dicitur, ad quam etiam requi ritur dominium, vt ff. de cond. furt. l. 1. Ergo videtur, ꝙ etiam potest vendicare immediatè, quia si non posset vendicare, hoc esset, quia cessat dominium. Solutio. Aliter requiritur dominium in rei vendicatio. & in condictio. furtiua, quia in rei vẽdicatio. requiritur, ꝙ dominium existat, sed in condictio. furtiua sufficit, quod ab initio dominus fuit & sine facto suo dominus esse desiit, vt ff. de condictio. furtiua. l. siue manifestus. §. tandiu. Potest etiam in condictio. furti. allegari dominium, licet non probetur, nec propter hoc aduersarius potest eum, qui dominium allegat & non probat, refricare, vt C. de præscriptio. triginta vel quadraginta annorum. l. si quis emptionis. §. sed contra hoc.

§.Si duorum.

1 *Materiæ, de voluntate dominorum confusæ, quod edunt commune est illis dominis. & nu.2.4.*
3 *Electrum, quid.*

1 Si materiæ † eiusdem vel diuersi generis, ex volūtate dominorū diuersorum, vel casu fuerint confusæ, vel ex eis propria species facta, id quod resultat, commune est illis dominis. h.d. ¶Notandum primò. ꝙ in isto. §. declaratur, qualiter res acquirūtur confusione.
2 ¶Notandum secundò, † quòd dicitur hic notanter, ꝙ species est communis, si fiat ex diuersis materiis, de volūtate diuersorum dominorum, quia si fieret voluntate vnius tantum, non esset communis, sed esset illius solū, de cuius, voluntate fieret species. Nec esset casus istius §. sed s̄. eo. tit. cum ex aliena, vt ff. de rei vend. l. si frumē
3 tum §. j. ¶Notandum finaliter. † ꝙ electrum est quoddam genus metalli, pretiosum, habens colorem inter rubeum & album, de quo ff. de au. & arg. legatis. l. pediculis. §. Neratius. ¶Opponitur sic & videtur, ꝙ quando materiæ casualiter cōfunduntur, resultans nō fit commune, per l. si frumentum. §. sed si plumbum. ff. de rei vend.
4 & l. lacus. §. vlti. ff. de acq. re. domi. Solut. † Illa lex loquitur, qn̄ materiæ possunt à se inuicem separari, vt si ex argento meo, & ex stāno tuo facta est vna massa, illa non est communis, quia argentum meum potest à stanno separari, & post separationem potest quilibet suum vendicare. Quod autem hic dicitur, intelligitur quando materiæ non possunt separari à se inuicem.

§.Quod si frumentum.

1 *Frumentum duorum si de communi consensu misceatur, erit vtrique commune: alias secus.*
2 *Mixtio generaliter sumpta, quid contineat.*
3 *Mixtio, differt à confusione, tripliciter.*
4 *Frumento mixto, de communi dominorum consensu, quæ actio competat, Et quæ, si sine voluntate dominorum.*
5 *Frumentum cuiusque si non potest discerni, quid debeat facere iudex.*
6 *Greges si misceantur, nō transfertur dominium: secus in pecunia. n. 8.*
7 *Voluntas an quid faciat ad substantiam rei.*

1 Sūmatur sic. † Si frumentū Titij frumento tuo de vtriusque volūtate misceatur, erit cōe tibi & Titio. Sed si sine volūtate tua vel Titij misceatur, nō erit cōe. Et si ab alterutro vestrū totū frumentum retineatur, cōpetit alteri in rem actio pro modo frumēti sui, & iudex arbitrio pōt æstimare, quale frumentū quilibet istorū de-
2 bet habere. h.d. & patet intellectus tex. ¶Notādum † primò, quòd mixtio

mixtio generaliter sumpta, continet specificationem, de qua in §. su prà eod. cùm ex aliena. & accessionẽ, de qua in §. si tamẽ. & confusionem, de qua in §. si duorum, supra eo. & mixtionem specialiter ca
3 ptam, de qua hic. Et differt mixtio à † confusione tripliciter. Primò, quia species miscentur, sed materię cõfunduntur. Secundò, quia in mixtione manent res in eadẽ substãtia, sed in confusione non. Tertiò, quia mixta sine voluntate dominorũ non fiunt cõmunia, vt hic dicitur. Sed confusa etiam sine voluntate, fiunt cõmunia, vt suprà eo. prox. §. Mixtio tamen sæpe accipitur pro confusione, vt ff. de rei vendi. l. item Pompo. scribit. Et habet mixtio vim confusionis, quando miscibilia non possunt separari, vt pisciculi, auiculę, vel animalia vniformia, vt ff. de vsufruc. l. vsufructuarium. §. si in viuariis. vbi propter discretionẽ difficilem, est ius incertum, ideò sufficit idem
4 numerus per singula quęque animalia. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ quando frumentũ miscetur de voluntate dominorũ, tunc cõpetit actio cõi diuidundo, vt ff. de rei vendi. l. si frumentũ. 2. responso. sed si si-
5 ne voluntate misceatur, cõpetit in rem actio. † Et si potest considerari cuiuscũque frumẽtũ, tunc iudex debet cuilibet suum assignare, & tunc quale, hic positũ in textu exponitur pro quid. Sed si non potest separari, tunc iudex arbitrio suo æstimabit qualitatẽ & quãtitatem vniuscuiusque frumẽti. Et sic æstimatio nõ erit in corpore, sed in qualitate & quãtitate. Et tunc quale, accipitur hic proprie, Et si vnus dicat suum frumentũ melius esse, ipse tenetur hoc probare. Sed si frumentũ sit consumptum, non cõpetit in rem actio, sed in factum, vt ff. ad legem Aquil. l. qui occidit. §. si quis alienum. ¶ Notan
6 dum † finaliter, quòd quãdo greges miscentur, non transfertur dominium, vt hic dicitur, quod fit, vel propter errorem, vel vt melius pascantur, vt infra ad legem Aquiliam. in principio. §. quod autem.
7 ¶ Opponitur † primò sic, & videtur, ꝙ frumentum erit æquè commune, siue misceatur voluntate dominorũ, siue sine voluntate, quia voluntas nihil facit ad substantiam frumenti, nec videtur ratio valere, quam textus ponit, quòd singula grana manent in sua substantia, si misceantur sine voluntate dominorum. Solutio. Verum est ꝙ voluntas nihil facit ad substantiam frumenti in se, sed bene facit aliquid, vt substantia frumenti mutetur quantum ad dominium. Si enim frumentum tuũ frumento meo misceatur, ex nostra voluntate, tunc nullum granum est in frumẽto tuo, quod non transit ad dominium meum, & nullum in meo, quod non sit in dominio tuo. Et dicit glos. hic, quòd est simile de tẽpore, quia est continuũ, & tamen per significationẽ nostrã distinguitur tempus in præsens, præteritũ & futurũ, in horas, dies, annos. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ quando

quando greges miſcentur,tráſfertur dñiũ, per ſimile in l.ſi alieni.
8 ff.de ſolu.Solut.Illa † lex loquitur de pecunia numerata, quæ qñ miſcetur,transfertur eius dominiũ,infrà qui.mod.re.contra. obli. §.1.no.3.Et in pecunia eſt ſpeciale,nec eſt ſimile in gregibus.

§.Cum in ſuo.

1 *Aedificans in ſuo ſolo, ex aliena materia, efficitur dominus ædificij. Et quid econtrà.*
2 *Domino, ex cuius materia ædificatum eſt in alieno ſolo, an & quæ actio competat.& nu.6.*
3 *Aedificans ex ſua materia, in alieno fundo, ſcienter, perdit materiam.& nu.1.*
4 *Solum quando dicatur ſuum.*
5 *Aedificium, an & quando cedat ſolo.*
7 *Tignum, quid, & quid veniat eius nomine.*
8 *Aedificio rupto, dominus, materiæ habet rei vendicationem, contra bonæ fidei ædificatorem: non autem malæ fidei.*
9 *Aedificans in alieno ſolo, ſi primo eſt bonæ fidei, poſteà autem efficiatur malæ, quæ via eligenda.*
10 *Aedificans in alieno ſolo, quam actionem habeat. diſting.*

Hic cõſequẽter declaratur,qualiter res ſingulorũ iure gentium
1 acquirantur ædificatione.Et ſummatur ſic: † Ædificans in ſuo ſolo,ex aliena materia,efficitur dñs ædificij.Sed ædificãs ex ſua materia in alieno ſolo,ſi ſcienter,perdit materiã,& ædificiũ cedit ſolo:ſed ſi ignoranter,repetit impenſas.h.d.¶ Sed intellectus tex.eſt, quod ædificans in ſuo ſolo ex aliena materia, fit dñs ædificij, qa
2 ædificium cedit ſolo. Dñs † tamen materiæ eius dominium non perdit,ſed nõ põt eã vendicare,neq; ad exhibendũ agere, propter l.12.tabularũ,qua prohibetur,ne tignum alienũ ædibus iniunctum eximatur,vt ædificia non reſcindantur,ſed per actionem de tigno iniuncto datur duplum æſtimationis. Et per tignum intelligitur omnis materia,ex qua fiunt ædificia.Rupto tamẽ ædificio,põt do-
3 minus materiæ ad exhibendũ & rei vẽdicatione agere.Sed † ędificans ex ſua materia in alieno fundo,perdit materiã ſuã ſi ſcit alienũ fundũ eſſe,quia ædificiũ cedit ſolo.Et ideò rupto ædificio, nõ põt materiã vendicare.Sed ſi bona fide ædificauit,& ædificiũ poſſideat,repellit dñm ſoli petentẽ ædificium, per exceptionem doli mali,niſi ſoluat pretium materiæ,& impenſas fabrorũ. h. d. vſque
4 ad §.ſi Titius.¶ Notandum † primò, ꝙ ſolum dicitur ſuum,licet alius habeat vſumfruct.vt infrà de hæredib. inſtitu.§.1.vbi dicitur ſuus ſeruus,cuius alius habet vſumfruct.Dicitur ẽt ſuũ,quod per-
tinet

5 tinet sibi & alteri, vt ff. de verb. sign. l. pupillus. ¶ Notandum † secundò, quod ista regula intelligitur, quando ædificium est affixũ solo. Prius.n. non cedit solo, vt ff. de acqui. re. dom. l. Titius. ¶ Notandũ
6 † tertiò, quod dominus materiæ põt agere contra eum, qui ædificauit, licet non possideat, vel cõtra possessorem, licet non ædificauerit, sed altero soluente alius liberatur, vt ff. de his qui effu. vel deie. l. si verò. §. positũ. Sed nõ agit cõtra illos, qui cõducti ignoráter in aliena materia operati sunt, vt in gl. in l. rẽ. §. tignũ. ff. de rei vend. Et habet dñs materiæ cõtra eũ, qui est malæfidei, & ædificauit, actionem furti, & de cõdictione furtiua, & rei vendica. & ad exhibendũ, & ẽt actionẽ de tigno iniuncto, vt infrà de actio. §. sic itaque. Sed cõtra eũ, qui est malæfidei possessor, sed non ædificauit, non habet actionẽ furti, sed rei vẽdi. & ad exhibendũ, vt ff. de rei vend. l. in rẽ. §. tignũ, & cõceditur duplũ æstimationis, vt hic dicitur. Sed cõtra eũ, qui est bonæ fidei, habet actionẽ de tigno iniuncto solũ, & nõ
7 cõsequit̃ nisi simplũ, vt ff. de tigno iniuncto. l. fi. ¶ Notãdũ † quartò, quod per tignũ, intelligitur oĩs materia, ex qua fiũt ædificia, vt hic dicitur, & ff. de verb. signi. l. tigni. non solũ in domibus, sed etiam in cãpis, vt ff. de verb. sign. l. vrbana prædia. vel etiam in vinea, vt
8 ff. de tig. iniuncto. l. 1. ¶ Notandum † quintò, quod dominus materiæ, rupto ædificio, habet rei vendic. omni tempore, sed nõ antequam est ruptum ædificiũ, contra illum, qui est bonæ fidei, quia talis nõ præscribit, vt C. de ann. excep. l. 1. Sed contra eum, qui est malæ fidei, rupto ædificio non habet rei vendic. post 30. annos, quia talis præscribit, vt l. sicut. C. de præsc. 30. vel 40. an. Et sic malæ fidei possessor videtur melioris conditionis, quia præscribit, quã bonæ fidei, quia ille non præscribit. Sed non est mirũ hoc, quia contra eũ, qui est malæ fidei, nõ datur rei vẽd. nisi post ruptũ ædificiũ. ¶ No-
9 tandũ † sextò, quod si ædificans in alieno solo, primò est bonæ fidei, & posteà fit malæ fidei, tũc eligitur media via, quia non repetit impẽsas, sicut si fuisset semper bonæ fidei, nec perdit materiã, sicut si fuisset semper malæ fidei, sed põt tollere ædificiũ, sine dispendio dñi soli, vt ff. de rei vend. l. Iulianus scribit. §. si in aliena: & facit ad
10 hoc l. intra. §. vendentib. ff. de min. ¶ Notãdũ † finaliter, pro intellectu gl. magnæ super verbo, ædificauit, circa finẽ, quod ædificans in alieno solo, aut facit nomine illius, cuius est solũ, aut nomine proprio. In primò casu habet actionẽ negotio. gesto, vt ff. & C. de negotiis gestis per totũ. In secũdo casu, aut facit fructuũ gratia, & deducet impensas, de fructib. quia nõ intelliguntur fructus esse, nisi deductis impensis, vt ff. sol. matr. l. fructũ, aut facit causa rei seruandæ, & hoc dupliciter, quia vel de nouo faciẽdo aliq̃d, vel reficiẽdo

ꝙ prius factũ est.In primo casu, si facit bona fide, repetet omnes impensas,p exceptionẽ doli mali,vt hic & ff de cõdictio.indeb.l.si in area.Sed si facit mala fide,nõ repetet impẽsas agẽdo aut excipiẽdo,q̃a nullũ sibi voluit obligari,vt ff,cõmuni diuidũdo.l. in hoc iudiciũ.Sed si in reficiendo aliquid fecit bona fide, repetet impensas necessarias & vtiles,p exceptionẽ doli mali.Sed voluntarias tradet, nisi dominus soli vellet sibi tantũ dare,quantũ voluerit,postquàm esset ablata, vt ff.de rei vendic.l. in fundo. Sed si fecit mala fide, & est in possessione, tũc necessarias impẽsas repetit p officium iudicis vel per exceptionẽ doli& vtiles trader,Sed volũtarias nullo modo repetit,vt C.de rei vendica.l.domũ.Et istud verum est in rei vẽdicatione.Sed in petitione hęreditatis possessor bonæ fidei repetit omnes impẽsas.Et malæ fidei,repetit necessarias,& vtiles tradit,& voluntarias nullo modo consequit,ff.de petitio. hæredi. l.planè.
¶Opponit. primò sic,& videtur, ꝙ ædificãs nõ sit dominus ædificij,si ædificat ex aliena materia,per l.tãtum.ff. de re. diui. Solutio. Quod hic dicitur intelligitur in suo solo.Ibi aũt ędificauit in littore maris,quod est cõmune,vt suprà e.§.equidẽ. Et ideò ędificiũ nõ cedit solo,sed solum cedit ædificio.¶Opponitur secũdò sic.& videtur,ꝙ dominus materiæ perdit dominiũ in casu istius §.cũ in suo. per l.rerũ mixtura.§.Labeo.ff.de vsuc.Solut.Dominus bene potest perdere dominiũ materiæ,vt ibi dicitur,sed nõ ex causa ędificationis,vt hic dicitur.¶Opponiturtertiò,& videtur,quòd dñs materiæ põt eam vẽdicare,& ad exhibendũ agere,antequã ruptum sit ædificium,per l.quæ res.ff.de solutio.Solut. Ibi nõ dicitur, ꝙ agit ad rẽ ipsam,sed ad ęstimationẽ,& iuratur in litẽ, quia huiusmodi actiones sunt arbitrariæ,vt ff.de in litẽ iurando.l.in actio.§. præterea. infrà de actionib. ¶Opponitur quattò postquàm dominus est consecutus duplum,adhuc agere possit,cuius cõtrariũ hic dicitur,per l.si.ff.de tig.iniun.Solutio.In illa l petiit duplum, sed nõ fuit effectualiter consecutus.Et ideò nõ obstabat, quin potuit petere,vt ff.
31 de his qui deiecerũt vel effude.l.perceptione.¶Opponitur†quintò,& videtur.ꝙ ędificãs in alieno solo scienter, non perdit materiam,per leg.secundam.C.de rei vendicatio.Solutio.ibi ædificauit in alieno solo ex aliena materia,& ideò dominus materiæ potuit eã petere, siue ædificans sciuerit,siue ignorauerit.¶Oppon.sextò, & videtur,quòd ædificans in alieno solo bona fide.non solùm habet exceptionem,sed etiam actionem,per leg,hæreditas.ff.de petitione hæredita. Solutio. Ibi impensæ fuerunt factæ in re hæreditaria,quod erat necesse, & ideò lex dabat actionem in illo casu. ¶Opponitur finaliter,& videtur, quòd ædificans mala fide in alieno

alieno solo, habeat actionem per l. si pupilli. §. sed & si quis. ff. de neg. gest. Solutio. Ibi ædificauit alieno nomine.

§. Si Titius.

1 *Plantata & sata, postquam radices egerunt: cedunt solo.*
2 *Radices arboris vicini, in fundo, vel rami pendentes super domum meam, me impediunt, quod mihi competat remedium.*
3 *Si quis seminet de semine meo, in alieno solo, contra vtrunque competit mihi actio. Et quæ cum illo semine transeant. nu. 4.*
5 *Arbor est communis, quæ æqualiter habet radices in vtroque.*

1 Hic † declaratur, qualiter res iure gentiũ acquiruntur plãtatione seu seminatione. Et summatur iste. §. sic: Plãtata & sata, postquã sunt radicata, cedũt solo. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste: Quod si Titius alienã plantã in suo solo posuerit, ipsius erit talis planta, si radices fecerit. Nã prius, manet illius cuius fuit. Eodem modo, si Titius suam plantam in Mæuij solo posuerit, Mæuij planta similiter erit. Et ideo, si arbor vicini in fundo Titij radices egerit, Titij arbor erit: sed si arbor prope confiniũ posita, in vtroque fundo radices egerit, cõmunis erit. Et quod dictũ est de plantatis & ædificatis, etiam intelligi debet de satis. Et ideo si quis bona fide in alieno solo seminauit, & dominus soli seminata petat, repellitur per exceptionem doli mali, nisi impensas soluat. Hoc dicit vsque ad. §. literæ quoque, licet aureæ sint. l. qua ratione. §. 1. ff. de acq. rer. dom. ¶ Notandum † primo, quod si radices arboris vicini mei in fundo meo, vel rami pendentes supra domum meã mihi impedimentũ præstant, possum authoritate iudicis radices illas vel tales ramos abscindere, vt ff. arborũ furtim cæsarũ, l. si plures. §. fin. Et si denunciaui vicino meo, vt radices & ramos tolleret, & idem hoc facere negligit vel recusat, possum sine authoritate iudicis, non solum ramos vel radices, sed & totam arborem tollere, & ligna mecum portare sine alicuius contradictione, vt ff. de arborib. cæden. l. 1. §. si arbor ædib. Consilium autem est, vt denuntians fieri faciat publicum instrumẽtũ de denũtiatione. Et qñ duæ arbores sunt in vno trunco, si supra terram appareat vna arbor, tunc illæ duæ numerantur pro vna. Sed si vnitas sit sub terra & supra terram non apparent, nisi duæ arbores, tunc debent iudicari duæ, vt ff. arborum furtim cæsarum. l. si gemina. quod facit ad multas quæstiones, quas mouet Bar. circa illam legem.

3 ¶ Notandum † secundo quod si quis de semine meo seminauit in alieno solo, possum agere contra illum, qui seminauit vel contra possessorem, licet non seminauerit, vt de tigno iniuncto dictum est circa

est circa §.cũ in,suprà eo.per l.si verò § positũ.ff.de his,qui deiece. vel effude.quia hincinde est eadẽ ratio:& ergo etiã cõpetere debet
4 eadẽ actio,vt ff.mãdati.l.Lucius. ¶Not..ndũ † tertiò, ꝙ cũ semine trãseũt semina & plãtæ, quæ ex illo semine natura procreante generantur,vt ff.de acqui.rerũ domin.l.quia ratione.¶Notandũ finaliter ꝙ Io.Fa.dicit hic circa §.qua ratione, quòd si aliquis seminat porros in vna parochia,& postea extrahit,& plãtat in alia,decimæ debẽtur secundæ parochię,quia ibi perfectè fecerunt radices. Sed Ioã An.in mercurialib.in regula,qui prior.de reg.iuris.lib.vj.dicit, quòd decimæ debentur vtriq; parochiæ.¶Opponitur primò cõtra prędicta,& videtur,quòd quãdo Titi alienã plantã in suo solo posuit,& radices fecerit,Titius nõ fit dominus plãtæ,quia ille, cuius fuit planta,habet vtilem actionem : quod non esset, nisi ipse esset dñs,vt ff.de rei vendica.l.si frumentũ.§. de arborè.& l.in rem.§. itẽ quæcunque.Solutio.Datur illi,qui fuit dominus plãtæ, vtilis actio,vt in illis legibus dicitur,nõ ad ipsam plãtã,sed ad eius æstimationẽ:& ideo non sequitur,ipsum esse dominũ.¶Opponitur secundo,& videtur,ꝙ iste textus contradicat sibi ipsi:dicitur enim ibi,vt si vicini arbor,quod quãdo radices sunt in fundo Titij,tunc arbor est Titij,& postea ibi,& ideo prope cõfiniũ,videtur dicere,quòd ar
5 bor est cõmunis.Solutio. † Aut arbor ęqualiter habet radices in vtroque fundo,& tũc est cõmunis : aut plures radices habet in vno fundo,& tũc sequitur illũ fundum,ff.quod vi aut clam.l.interest. & sic intelligitur etiam l.si plures.§.fi.ff.arbo.fur.cæsa. Nec oportet dicere,quòd ista constitutio corrigit illam,vt hic in glo. quia correctio legum est vitanda,C.de inoffici.do.l.vnica.& vltima solutio posita hic in glo.non valet,quia est contra tex.hic.

§. Literæ quoque licet.

1 *Literæ,quamuis aureæ,cedunt chartis.*
2 *Scribens in aliena materia,si bona fide possederit scripturã,nõ põt dominus materiæ,eam scripturam petere,nisi solutis expensis.*
3 *Materia,an cedat scripturæ.*
4 *Consuetudo mutata,an mutet ius.*

Hic declarat qualiter res acquirũtur scriptura & pictura.& sum-
1 matur iste §.sic:Literæ † scripturę cedũt chartis,licet dominus chartarũ teneatur ad expẽsas scripturæ.Hoc dicit,sed intellectus textus est,ꝙ literæ,licet aureæ sint,cedũt chartis,sicut ædificata & plantata,cedũt solo.Et ideò si Titius in chartis tuis aliquid scripserit,non Titius, sed tu illius scripturæ dñs efficeris : si tamen à Titio bona fide possidente illã scripturam petas,poterit Titius per exceptionẽ doli se

doli se defendere, nisi impensas solueris scripturæ. Hoc dicit vsque
2 ad §. si quis in aliena. Notãdũ † primò, quòd si scribens in aliena materia, bona fide possederit scripturã, non pôt dominus materiæ illã scripturã petere, nisi soluat impẽsas, vt hic. Simile est suprà eodem in § certæ. Sed si mala fide hoc fecit, videtur laborẽ donasse, & ideo nõ reseruat impensas, vt suprà eo. §. & ex diuerso. & si iste scriptor bonæ fidei reddat domino materiæ scripturã vel librum, tunc ipse scriptor habet actionẽ in factum contra illum, vt ff. de rei ven. l. in
3 rẽ actio. §. itẽ quæcunque. ¶Notandum † finaliter, quòd quidam dicũt, vt Azo, quòd ex quo hodie scriptores facti sunt pictores, & ferè semper scriptura cõmuniter est pretiosior, quàm materia, videtur, ꝙ istud ius mutatũ sit, vt scilicet materia cedat scripturæ, propter mutationẽ & alterationẽ cõsuetudinis & cursus naturæ, vt scilicet minus pretiosum cedat pretiosiori, fa. l. mulieres. ff. de verb. significat. & glo. in l. qua ratione. §. literæ. ff. de acquiren. rerum dom. Et intelligitur istud de communi præualentia, & non de singulari: si enim aliquis faceret scribi librum aureis literis, non attenderetur, quia hoc est singulare, & non fit communiter, vt in d. l. mulieres.
4 † Alij dicũt, quòd propter consuetudinem mutatam, non mutatur ius, nisi interueniat declaratio eius, qui potest iura condere, vt in Authen. de non alienã. seu permut. §. finimus. collatione 2.

§. Si quis in aliena.

1 *Tabula depicta, cedit scripturæ.*
2 *Pictor habet directum dominium tabulæ alienæ, dominus aũt vtilem, contra pictorem possidentem, actionem nu. 3.*

1 Tabula † depicta, cedit picturæ: & ideò si dñs tabulæ, eam possideat, habet pictor directã actionẽ cõtra eũ scilicet dominũ tabulę, sed repellitur per exceptionẽ doli, si pretiũ tabulæ nõ soluat: sed si pictor possideat, datur domino tabulæ vtilis actio, qui etiã repellitur per exceptionẽ doli, si pretiũ picturæ nõ soluat. Et si tabula furtim surrepta sit, habet dominus tabulæ furti actionẽ, siue pictor, siue alius surripuit. Hoc dicit, & patet intellectus textus vsque ad §.
2 si quis à nõ domino. ¶Notandũ, † quòd pictor habet directũ dominium tabulæ alienæ, postquã est depicta, vt ff. de acquiren. rerum dom. l. qua ratione. §. sed non vt literæ. & ideò habet etiam directã actionẽ, Et si tabula posteà reddatur, adhuc pictor manet dominus tabulæ. ff. de rei vendic. l. in rem. §. & quod semel. Dominus tabulæ habet vtilẽ actionẽ contra pictorem possidentẽ, propter reliquias dominij, quod habuit in tabula. ¶Opponitur primò sic, & videtur ꝙ tabula non cedit picturæ, per l. in rem. §. sed illud, quod in charta. ff.

ta. ff.

ta.ff.de rei vendi.Solutio.Ibi tabula fuit pretiosior pictura,vel fuit immobilis vt in marmore posito in ædificio,tūc enim pictura cedit tabulæ.¶Opponitur secūdò,& videtur,quod dominus tabulæ non habeat vtilē actionem contra pictorem possidentē,quia sic sequeretur,quod melior esset cōditio petētis:quàm possidētis, contra §. cōmodū,infrà de interdic.quia videtur,quòd dominus tabulæ soluendo pretiū picturæ,haberet tabulam,siue pictor velit siue nolit, Solutio.Pictor habet contra dominū tabulæ possidentē directam actionē, & à fortiori etiam habet exceptionē cōtra eum , licet velit pretiū picturæ soluere.†Et ideò quod hic dicit,dñm tabulæ habere vtilē actionē,intelligi debet,quando pictor non vult pretium tabulæ soluere,vt ff.de superficie.l.1.§. quod ait prætor, ver. planè. & sic petēs nō est melioris conditions, quàm possidēs. In illo etiā §.cōmodum.alle.in oppositum,non dicitur,quòd melior est conditio possidentis,sed quod cōmodum est possidere, quia possidēs facilius probat dominiū,quàm nō possidens : & si iura obscura sint, fauetur possidēti.¶Opponitur finaliter,& videtur, quòd dominus tabulæ nullo modo potest habere furti actionem, quia per picturā perditū est dominium suum.Solutio.Dicēdum est,quod ista tabula furtim sublata fuit antequàm fuit depicta & tūc fuit dominus tabulæ.Et licet per picturam perdatur dominium,potest tamē dominus habere furti actionem propter dominium, quod habuit ab initio, & desiit esse dominus sine facto suo , sicut dictum est suprà eo.§.si tamen aliena.sed si post picturam dominus tabulæ eam surripiat,habet pictor cōtra eum furti actionem , infrà de obligationibus quæ ex delicto nascuntur.§.aliquando.

§. Si quis à non domino.

1 *Fundum alienum possidens bona fide,vendicato fundo à verò domino, non tenetur de fructibus consumptis.*
2 *Fœtus,in gregibus,sunt in fructu.*
3 *Partus ancillæ,non est in fructu.*
4 *Fructus vt fiant possidentis,requiritur bona fides ab initio.Et de quibus fructibus id intelligatur nu.5.*
6 *Possessor malæ fidei de quibus fructibus,& qua ratione teneatur.*
7 *Fructus,sunt duplices.*
8 *Vsufructuarius,bonæ fidei possessor,& colonus, quid differant.*
9 *Colonus partiarius.*
10 *Homo,non est in fructu.*
11 *Oues decem,& porci quinque,faciunt gregem.*
12 *Possessor malæ fidei,quadrupliciter tenetur de percipiendis.*

Hic

1 Hic declaratur, qualiter acquirũtur fructus & summa sic: † Possidẽs alienũ fundũ bona fide, vendicato fundo à verò domino, nõ tenetur de fructibus cõsumptis: sed possidens mala fide, tenetur cũ fundo fructus etiã cõsumptos restituere, & vsufructuarius nõ facit fructus suos nisi perceptos. Et ideò, si maturis fructib. & nõ perceptis decedat, illi fructus nõ pertinent ad eius heredes, sed pertinẽt
2 domino ꝓprietatis, & idẽ ferè est de colono. In † gregib. ẽt fœtus in fructu sunt, & ideò sicut lac, pilus & lana, sic etiã agni, hœduli, vi
3 tuli, equuli, & succuli, pertinẽt vsufructuario. Partus † tamẽ ancillæ nõ est in fructu, & ideò pertinet ꝓprietario. Et qui habet vsumfructũ in gregibus, in locũ demortuorũ animaliũ capitũ, debet ex fœtu submittere siue surrogare: & in locũ demortuarũ vinearum vel arborũ, debet alias submittere, quia vt bonus paterfamilias rectè colere debet & vti. Hoc dicit vsque ad §. thesauros. & satis patet in
4 tellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ ad hoc, quod possidens faciat fructus suos, requiritur bona fides ab initio, vt ff. de vsu. l. qui scit. §. fin. & si postea superueniat mala fides, ex illo tẽpore tenetur fructus etiã cõsumptos restituere. vt infrà de offic. iudi. §. illorum. Et quod hic dicitur, si habeat iusto titulo, idẽ & si nõ habeat titulũ, & bona fide possidet, vt ff. finium regundo. l. 3. §. sed ante. ¶ Notandũ † secundò, quòd istud ius intelligitur de fructibus industrialib. vt ff. de vsuris. l. fructus. & ff. de vsu. l. qui scit. §. præterea. aliud enim est de naturalibus, quia si illi cõsumpti sunt, no etiã tenetur de illis possessor bonę fidei, nisi quatenus factus est locupletior, vt ff. si certũ peta. l. si me & Titiũ. nec etiã tenetur ad pretiũ, vt infrà de offic. iud. §. si verò. De naturalib. autẽ extantib. tenetur rei vẽdicatione, quia sunt percipiẽtis: sed tenetur cõdictione sine causa, per officiũ
6 iudicis, C. de rei vẽdic. l. certum. † Sed possessor malæ fidei de omnibus industrialibus & naturalib. consumptis, tenetur condictione sine causa per offic. iudicis, vt C. de cõdictione ex lege. l. penult. De extantibus autem tenetur rei vendica. vt C. de rei ven. l. si fundum. De percipiendis autem, si non habet titulum, tenetur per officium iudicis, vt ff. de rei vendic. l. si nauis, sed si habet titulum, non tenetur de percipiendis, vt C. de rei vendi. l. si fundũ, & not. in glo. vlti.
7 ¶ Notãdum tertiò, † quòd duplices sunt fructus: quidam sunt naturales, & quidam industriales. Fructus naturales sunt, qui sine industria & labore nouo hominum, sponte generãtur, sicut fructus, qui sunt pira, poma, cerasa, quæ arbore semel plantata, sponte nascuntur. Industriales sunt, triticum, siligo, hordeũ, quæ non nascuntur, nisi præuia agricultura & seminatione, propter quod industriã ho
8 minum dicũtur requirere. ¶ Notandum quartò, quòd vsufructuarius

rius,possessor bonę fidei,& colonus,differũt,q̃a vsufructuarius nõ facit fruct' suos nisi perceptos,nec trãsmittit aliter ad hęredes:sed possessor bonę fidei,facit fruct'suos à solo discerptos,& trãsmittit ad hęredes.vt ff.quib.modis vsusfr.amit.l.si vsufructua. Differunt etiã,q̃a vsufructuarius recipit fructus industriales & naturales:sed possessor bonæ fidei industriales tantùm,vt dictũ est. Colonus autẽ,qui colit pro mercede,facit fruct' suos statim à solo discerptos & trãsmittit ad hęredes,vt infrà locati.§.fin. Et ideo dicit hic text. quòd ferè idẽ est de colono & vsufructuario.Potest etiã istud in-
9 telligi de colono partiario,de quo ff.loca.l.cũ in plures.qui†est æqualis domino,vt volũt Ang.& Bar.in l.si apes.ff.de furtis. Dicitur aũt colonus partiarius,qui ratione societatis cõtractæ,efficitur dominus fructuũ cõmuniter cũ domino fundi, & debet habere par-
10 tem omnium emolumentorum fundi.¶Notandum†quintò,quòd homo non est in fructu,vt hic,& ff.de vsuris & fru.l.in pecudum.& ideò si aliquis habeat gabellã de fructib.nihil recipiet de seruis &
11 ancillis,vt vult Bald.in l.vetus.ff.de vsufruct.¶Notandũ† finaliter quòd decẽ oues & quinque porci,simul & gregarim cõsistẽtes, faciunt gregẽ,vt ff.de abigeis.l.oues.& in locum demortuorũ debet fieri submissio de fœtibus,vel de aliis.vt ff.de vsufr.l.q̃d ergo.§.sed quod dicitur.¶Opponitur primò sic,& videtur, ꝙ possessor bonæ fidei,nõ solũ habet fructus industriales,sed etiã naturales,per l.bonæ fidei.ff de acquir.rer.do.vbi dicitur.quòd habet omnes.Solutio Hoc intelligit sic,ꝙ habet omnes industriales,siue facto suo, siue alieno procreãtur.¶Opponitur secũdò,& videtur , quod possessor malæ fidei,licet habeat titulũ,tenetur de pcipiẽdis adhuc fructib.
12 per l.ait prætor.ff.de his quæ in frau.credit alie.Solutio.† Dicẽdũ est,ꝙ in quatuor casibus tenetur de percipiẽdis,vt hic in gl.Primo quando habet titulũ,& emit ab illo, quem scit alienare in fraudẽ creditorũ vt d.l.ait prætor.Secundo,quando habet ab illo,qui metu coactus est alienare,vt ff.ꝙ metus cau.l. sed & partus. Tertio, si habet ab illo cui interdicta est alienatio,vel contra interdictũ acceperit,vt in authẽ.de non alienan.aut permutan. §.si quis igitur. col.2.Quarto,si fructus corrumpi permisit,vt C.de agrico. & censi.l.quemadmodum.lib.11.¶Opponitur tertio,& videtur,quod homo.est in fructu,per l.vetus quæstio.ff.de vsufru.Solutio. Ibi vsusfructus fuit expresse legatus in partu ancillæ.¶Opponitur finaliter,& videtur,quod non oportet vsufructuarium alia submittere in locum demortuorum,per l.quid ergo.§.sed quod dicitur. ff. de vsufruct.Solutio.Ibi habebat vsumfructum in singulis capitibus, & non solum in grege,& ideo non oportebat ibi submittere.

§.Thesautus

§, Thesaurus inuentus.

1 *Thesaurus inuentus in loco suo, sacro vel religioso, totus cedit inuentori, & nu.8. Et quid si in loco alieno, non sacro, & nu.4.*
1 *Thesaurus, quid.*
3 *Thesaurus, quando dicatur inuentus in loco suo.*
5 *Thesaurus inuentus in loco alieno, vt mediatim cedat inuentori, oportet, quod non dederit operam.*
6 *Casus fortuitus, quid.*
7 *Thesaurus vt fiat inuentoris, requiritur apprehensio.*

Hic consequẽter declaratur, qualiter res acquirũtur inuentione
1 & sũmatur sic:† Thesaurus inuentus in loco suo vel sacro seu religioso, totus est inuẽtoris, vel inuẽtus in loco alieno, nõ sacro, pro media pertinet inuẽtori & pro alia medietate dño soli. Hoc dicit vsque ad §. per traditionẽ, & patet intellectus textus. ¶Notandũ pri
2 mò,† quod thesaurus, dicitur esse pecunia ab ignotis dñis vetustiori tẽpore abscondita, vt C. de thesauris. l. vnica. lib. 10. vel est pecunia deposita, cuius nõ est hominũ memoria. vt ff. de acq. rerum dom. l. núquam. §. thesauros. In l. autem peregrè. in prin. ff. de acq. poss. & ff. ad exhiben. l. thesaurus. accipitur propriè. ¶Notandum secundò
3 † quod thesaurus dicitur inuẽtus in loco suo, siue inuẽtor habeat directũ dominium siue vtile, vt feudatarius vel emphyteoticarius, & hoc verũ est, si inueniatur res mobilis, sed si inueniatur res immobilis, vt argenti fodina, nõ est illius qui habet vtile dominiũ, sed dñi proprietatis, vt dicũt Ioan. & Pet. & ita fortassis opino. gl. hic, quæ dicit, si habuerit dominiũ verum siue vtile, vt feudatarius vel emphyteoticarius, & opino Placen. quæ dicit aliud esse in illis, pos
4 sent concordari. Si autem, & mercenarius, dũ laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurũ, medietatẽ vnam habebit inuentor, & aliam dominus fundi. ff. de acq. rer. dom. l. si is qui. §. quod si creditor. Si nihilominus mercenarius sit à domino conductus, totus thesaurus pertinet domino, vt ff. de procu. l. qui proprio. Si verò mercenarius inuenerit pecuniam in domo nouiter empta, in sacculo repositã, quæ non fuit ibi lõgo tẽpore: illa pecunia, quãuis mercenarius ibi laboret nomine emptoris, & casu fortuito, remanet ipsius vẽditoris, vt est tex. not. in l. à tutore. ff. de rei vend. ¶No-
5 tãdũ tertiò,† quod ad hoc, quod thesaurus inuentus in loco alieno, pertineat mediatim inuentori, requiritur quod non dederit operam, quia si dedit operam etiam voluntate domini, totus pertinet domino, vt C. de thesauris. l. vnica. lib. 10. sed oportet quod inueniatur fortuito casu. Est † autem casus fortuitus, inopinatus rei euentus, ex

causis ꝓueniēs ob aliud incœptis. Dominus tñ soli siue fundi, potest adhibere operā, nō tñ artem magicam siue prohibitam, quia sic pertineret fisco vt in dicta l. vnic. C. de thesau. lib. 10. Ex quo patet, ꝙ acquisita per artes prohibitas, nō facit quis sua, sed pertinēt fisco. facit ca. non sanè, 14. q. 5. Patet etiā, ꝙ possibile est thesaurum inueniri per artem magicā, quia lex nō est de impossibili, vt in ca. erit. dist. 4. Patet etiā, ꝙ hic est casus. & ad hoc solū alleg. iste text. vbi fortuna plus prodest quàm diligentia: & qui habet animū acquirendi, non acquirit & qui non habet animum aquirit. ¶ Notan

7 dum † quartò & finaliter ꝙ ad hoc, vt thesaurus efficiatur inuentoris, oportet ꝙ per inuentorē apprehendatur, non enim sufficit aspectus. l. 3. §. Neratius. ff. de acq. poss. licet glo. in dicta l. vnica teneat contrarium, & malè. Et istud facit ad declarationem statuti, qđ in nonnullis vniuersitatib. est, verbi gratia. Vniuersitas aliqua cauit per statutum, si scholaris inuentus fuerit cum armis, punietur per rectorem in floreno: rector videt aliquem arma publicè deferre, & non apprehendit eum, scholaris talis non cecidit in pœnam, de quo per Bar. in l. 1. ff. de acq. poss. ¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur, ꝙ iste tex. est superfluus, contra §. de quib. in prima consti. Codic. quia istud videtur dictum esse suprà eo. §. item lapilli. Solutio. Ibi loquitur de acquisitione per occupationē eorum, quæ inueniuntur in littore maris, & non fuerunt in dominio alicuius & supra terrā. Hic autē loquitur de acquisitione per inuentionem in omni loco & eorū, quæ fuerūt in dominio, & sub

8 terra. ¶ Opponitur secundò, † & videtur, ꝙ thesaurus inuētus in loco sacro, non sit totus inuentoris, per l. 3. §. pen. ff. de iure fisci, Solutio. Dicit hic gl. ꝙ corrigitur iste tex. hic sed correctio iurium est vitanda: ideò melius dicitur, ꝙ loquitur hic de iure gentium, sed ibi loquitur de iure ciuili, quod præualet. Secūdū illud ius ergo medietas pertineret fisco. Sed quia hodie loca sacra nō subsunt dominis temporalibus, vt c. super specula. extrà de magistris. & in c. vnico. quæ sunt regalia, de feu. collatio, 10. & ideò hodie inuentum in loco sacro, videtur applicandum ecclesiæ.

§ Per traditionem.

1 *Rerum corporalium dominium, per traditionem acquiritur.*
2 *Res corporales, non possunt tradi.*
3 *Prædia stipendiaria: quæ dicantur. Quæ tributaria: Quæ Italica.*
4 *Dominium an possit in possessione quæri*
5 *Dominium vt transferatur, sex requiruntur*
6 *Hyperbole.*

Hic con-

Hic consequenter declaratur, qualiter res acquiritur per traditio
1 nem.& summatur sic:† Dominium rerũ corporaliũ, per traditio-
nẽ acquiritur, licet etiã sint prædia stipẽdiaria, tributaria, vel Itali-
ca, inter quæ, quãtum ad translationem dominij non est differen-
tia. Hoc dicit vsque ad §. venditæ, & patet intellectus tex. ¶ Notan
2 dum † primò, ꝙ res incorporales nõ possunt tradi vt ff. de acq. re-
3 rum domi. l. seruus. § incorporales. ¶ Notãdũ † secundò quòd prę
dia stipẽdiaria dicũtur illa, quæ assignantur militibus pro stipẽdio
vt ff. de rei vend. l. item si verberatũ. Sed tributaria sunt, quę soluũt
tributa. Sed Italica sunt, quæ nõ soluunt tributa: & cum illis Itali-
cis priuilegiantur Agrippini, id est, Colonien. in Alemania inferio
4 ri, vt ff. de censibus. l. fi. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ ad hoc ꝙ aliquid
acquiratur per traditionem, requiritur secũdum aliquos, ꝙ acqui
rens inducatur in vacuam possessionem, vt C. de probationib. l. cũ
res, secũdũ alios non requiritur hoc, vt ff. de fun. dota. l. si fundum.
Sed possunt cõcordari, quia si intelligatur de acquisitione posses-
sionis, procedit prima opinio: sed si intelligatur de acquisitione
dñij, procedit secũda opinio, & sic potest dominiũ quæri sine pos
5 sessione, & econtra. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ sex requiruntur ad
hoc, vt dominium transferatur. Primũ est, ꝙ tradens sit dominus
vel quasi dñs, vt tutor vel prælatus ecclesiæ, vel habeat potestatem
specialem à domino, vel generalem cũ libera voluntate, vt procu-
rator aliàs generalis sine libera alienat solum fructus l. procura-
tor. ff. de procuratorib. Secundum, ꝙ sit persona habilis ad traden
dum, qualis nõ est pupillus sine authoritate tutoris, vel furiosus vt
in gl in l. traditionibus. C. de pactis. Tertium, ꝙ sit ista traditio, ex
causa vera vel putatiua, vt venditionis, donationis, vel similis, quia
nuda traditio sine causa nõ trãsfert dominium, vt ff. de acquiren.
rer. dom. l. nunquam nuda. Quartum, ꝙ res non sit prohibita alie-
nari sicut res sacra, vt j. quib. alien. licet. in prin, ff. eo. l. qua ratio-
ne. §. eadem. Quintum, ꝙ si sit per venditionem, tunc requiritur, ꝙ
pretium solutum sit, vel facta sit fides venditori, vt infra eod. §. pro
ximo. Sextum, ꝙ si contractus debeat fieri in scriptis, non valet tra
ditio, si cõtractus factus sit sine scriptura, vt C. de suffrag. l. vnica. &
C. de fide instrumentorum. l. contractus.
6 ¶ Opponitur † sic, & videtur, ꝙ non bene dicitur in textu, ꝙ nihil
est conuenientius naturali æquitati, quam quod hic dicitur, quia
conuenientius est seruire Deo. Solutio. Locutio ista est hyperbo-
lica id est, excessiua, quomodo dicitur in trito sermone, tota ciui-
tas currit ad spectaculum, licet multi sint in ciuitate non curren-
tes: & simile habetur ff. de pactis. l. 1.

§. Venditæ rei.

Dominium rei venditæ & traditæ, non acquiritur, nisi pretio soluto, aut venditore aliàs qui contentato.

2 *Venditor potest rem tenere in pignus quousque sit solutum pretium.*

3 *Venditor potest rem suam etiam emptori traditam, vendicare, si pretium non sit solutum.*

4 *Venditor sequens fidem emptoris, videtur transferre dominium rei venditæ & traditæ.*

5 *Procurator an possit dominium rei transferre. & nu. 8.*

6 *Dominium, an & quando acquiratur sine traditione.*

7 *Clauium traditio, mercium traditionem infert.*

1 Res † vendita & tradita nō acquiritur emptori nisi pretiū sit solutū, vel vēditore aliàs cōtētato. Nec refert an res tradat̃ ꝑ ipsum dñm, vel aliū de voluntate dñi. Et interdū acquiritur dominiū rei sine traditione, vt si quis mihi rē aliquā cōmodauerit, vel locauerit, vel apud me deposuerit, & posteà eādē mihi vēdidit vel donauit. Et per traditionē clauiū horrei in quo sunt merces, traditur ꝓprietas illarū merciū. Hoc dicit vsque ad §. hoc amplius. ¶ Notādū
2 primò, † ꝙ vēditor pōt rē in pignus tenere, quousque solutum sit pretiū, vt ff. de actio. emp. & vēd. l. Iul. §. offerri, licet talis res im ꝓpriè dicit̃ pig. vt ff. de reg. iu. l. neque pignus. facit §. latinus largus.
3 l. ex sextāte. ff. de excep. rei iud. ¶ Notandum † secundò, ꝙ venditor potest rem suam ēt emptori traditam vēdicare, si pretium nō sit solutum, quia adhuc est sua, vt ff. de trib. actio. l. procuratoris. §. sed si dedi mercem. Sed potest tunc emptor pretiū dare & vendicationem impedire, vt ff. manda. l. diligenter. §. 1. Nec oportet venditorē cōtentū esse cum pignore, si nō velit aliud quàm pretium habere, vt ff. si cer. pet. l. 2. §. j. & si emptor nō sit cōtētus pretiū esse apud venditorē, vel vēditor rem esse apud emptorē, debet deponi apud aliquem tertium, vt l. si ædiles. cū l. seq. ff. de ædil. edict. ¶ Notan
4 dū † tertiò, ꝙ dominiū rei venditæ & traditæ, transfertur per hoc ꝙ venditor sequitur fidē emptoris, & videtur sequi fidem eius, si dat sibi diē solutionis, vt C. de pact. inter empt. & vend. conuentis. l. ea lege. & gl. pen. in l. inciuile. C. de rei vend. vbi & Bart. ¶ Notan-
5 dum † quartò, ꝙ procurator siue totorum siue vniuersorum bonorum non potest dominium rei transferre, nisi habeat liberam administrationē generalē, vel speciale mandatū ad alienandum, nisi fortè res essent tempore perituræ l. procurator cū libera & l. procurator totorum. ff. de procuratoribus, & ibi per Bartol. ¶ No-
6 tandum † quintò, quod aliquando etiam sine traditione acquiri-

tur

tur dominiũ,puta ex volũtate dñi permittẽtis rem suã esse penes possidentẽ,ex causa habili ad trãslationẽ dominij,&pretio soluto, etiam si res nõ sit in cõspectu:sufficit enim ꝙ res sit penes accipiẽtẽ,quia domini volũtate eã habet & detinet,vt hic in l. hæc si res. ff.de rei vend.Secus si nõ habet de voluntate domini, de quo per Bar.in l.certi condictio.§.fi.ff.si cer.pet.Et de aliis casibus.in quib. infertur dominiũ sine traditione.vide Bar.in l.traditionibus.C.de

7 pact.¶Notandum † finaliter,ꝙ per traditionem clauium alicuius domus vel cameræ,in qua sunt merces , intelliguntur tradi tales merces,vt hic,& ff.de contrah.emp.l.clauibus, & ideò ad tradendum equũ,sufficit tradere cũ fræno vel capistro. vt hic innuit gl. super verbo,clauium.¶Opponitur primò sic.& videtur, ꝙ venditor non sequitur fidem emptoris,dãdo sibi diem solutionis,per l. cõmissoriæ.C.de pac.inter emp.& vend.cõue.Solutio.Illa lex loquitur,qñ factũ est pactũ legis commissoriæ quod fit sic.Vendo tibi talem rem,& si illo die non solueris pretium , sit res inepta.Sed hic loquitur, qñ simpliciter datur dies solutionis sine tali pacto. ¶Opponitur secundò & videtur,ꝙ dominium non trãsferatur,licet venditor sequatur fidem emptoris per l.3.ff.de pignora.acti.Solutio.Ibi dominium non transferebatur,quia emptor decepit venditorem:dixit enim se habere pecuniam præsentem.¶Sed replicatur de l.si procurator.ff.de iure fis.& de l.procuratoris.§. sed si dedi,ff.de tribu.actio.& de l.à diuo.§.sed si emptor.ff.de re iudi.Solutio.In illis legibus venditor non potuit sequi fidem emptoris,quia

8 fuit † procurator fisci,vel tutor, vel curator:& tales non transferunt dominium,sequendo fidem emptoris.

§.Hoc amplius.

1 *Res,quando habeatur pro derelicta:vt cedat occupanti.& nu.3.*

2 *Missilia,vnde dicta.*

4 *Rem,quæ excidit manibus viatoris,aut alterius custodia,inueniens, quid facere debet,ne furtum committat.*

5 *Merces proiiciens in mare,causa nauis alleuiandæ,non perdit earum dominium.*

6 *Dominium an possit transferri in personam incertam.*

Dominiũ potest etiam transferri in incertam personã vt in proiectione missilium,& res à dño pro derelicta habita,acquiritur oc

1 cupãti. † Et habetur res ꝓ derelicto quando dominus nõ vult eã habere in bonis suis:& ideò merces,quæproiiciũtur in mari,tempore tempestatis,causa alleuiandæ nauis,nõ habẽtur pro derelictis,sed manent dominorũ,& apprehendens eas animo lucrandi,

est,vt habeatur etiam de corporalibus,quia in nigro ponitur corporalium diffinitio,& eis exemplificatio.

§,Quædam præterea.

1 *Res quædam sunt corporales,quædam incorporales.*
2 *Corporalium & incorporalium differentia.*
3 *Incorporalia quæ.*
4 *Obligationes omnes,sunt incorporales.*
5 *Corporalia quæ.*

1 Hic dicitur,† ꝙ quædã res sunt corporales,& quædã incorporales.Corporales sunt,quæ sui natura tangi põt,vt fundus,homo,&c. Incorporales sunt,quæ tangi nõ possunt,vt quę in iure cõsistunt,sicut hæreditas,vsusfructus,&c.Nec obstat,ꝙ in hæreditate sunt res corporales,quia ipsum ius hęreditatis est incorporale,& ideò seruitutes vrbano.& rustico. prædio. sunt incorporales.l.1.ff.de re diui.
2 ¶Notandũ †primò,ꝙ iurista debet scire differentiã rerum corporaliũ & incorpoealiũ,quia de incorporalibus est aliud ius quàm de corporalib.Nam incorporalia nõ traduntur,vt ff.de acquirẽ.re.domi.l.seruus.§.incoporales , sed quasi traduntur:& hoc fit per patientiam & scientiã eius qui fuit dominus,vt in d.§.incorporales.Non etiã vsucapiuntur,vt ff.de vsucap.l.vsucapionẽ.& hoc ꝑ se. Possunt tamen vsucapi cũ aliis,vt l.si aliena.§.hoc iure.ff.de vsucap.nec possunt vendicari,ff.de rei vend.l.vendicatio,nec trãsferuntur, vt ff.pro socio.l.2.& 3.& hoc de nominib.debitorũ patet quia nõ trãsferũtur nisi de ipsis fiat mẽtio.Secus de seruitutib.quæ cũ aliis trãsferũtur vt l.si aliena.§.hoc iure.ff.de vsucap.Nõ ẽt posidẽtur,sed quasi possidentur,vt ff.de acqui.pos.l.3. Idẽ Bart.cũ alle.& Ias.in d.l.3. ¶Notandũ† secũdò,ꝙ incorporalia sunt quæ in iure cõsistũt, id est, de
3 quib.prædicatur ius,vt notatur in l.1.§.quædã.ff.de rerum diuisione, & incorporale bene cõtinet corperale,vt dicitur hic in tex.de hæreditate,ex quo patet,ꝙ cõtinẽs nõ mutatur propter cõtẽtum.¶Notandũ†tertiò,ꝙ omnes obligationes,siue ex cõtractu,siue ex quasi
4 cõtractu,siue ex maleficio vel quasi,sunt ĩcorporales,vt infrà de o-
5 blig.§.fi.¶Notandũ † finaliter.ꝙ aer,flatus animalis,& similia,sunt corporalia.Sed angelus & anima sunt incorporales: sed de illis incorpora.non est hic tractandũ.¶Opponitur primò sic,& vidnur,ꝙ nõ bene diffiniũtur res corporales,quia quæ sunt in profundo maris,nõ possunt tãgi,& tamẽ sunt res corporales. Solutio. Licet non possunt tangi ꝓpter difficultatẽ , tñ ex sua natura sunt tangibiles. ¶Opponi.secũdo,& videtur,ꝙ res incorporales possunt vendicari, quia obligatio est res incorporalis,& tamẽ põt vẽdicari,vt videtur,

quia res in obligationē deductæ possunt vendicari. Solutio. Quando dicitur, quod res in obligationem deductæ possunt vēdicari, ergo & obligatio, nō valet cōsequentia, sed est fallacia accidentis, vt in gl. in l. vendicatio. ff. de rei vendicat. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, quod id quod acquiritur ex obligatione, non est semper corporale, quia seruitutes acquiruntur ex obligatione, vt infrà de actio. §. 2. & cessiones actionum, quæ sunt incorporales, acquiruntur ex obligatione, vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. fin. & l. si hominem, aliàs Iulianus. §. vsque adeò. ff. de rei vendicat. Solutio. Argumentum concludit in istis, & ideò tex. dicit plerunque.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM ET VRBANORVM PRAEDIORVM

TITVL. III.

Continuatur sic: Dictum est suprà titulo proximo in fine, quod seruitutes vrbanorum & rusticorum prædiorum sunt incorporales: Hic autem tractandum est de eis, & ideo rubricatur iste titu. de seruit. rusti. & vrba. prædi.

§. Rusticorum prædiorum.

1 Seruitutes † rusticorū prædio. sunt, iter, actus, via, & aquæductus.
2 Iter, est † ius eundi & ambulādi pedes & eques solus, vel cū alio,
3 nō aūt vehiculū ducendi vel iumētū. Sed † actus, est ius eundi pedes & eques, solus vel cū alio, iumentū & plaustrū ducendi, non tamen trahendi saxū, vel trabē, vel hastam rectè ferendi: & ideò qui habet actum, habet iter, sed nō econtrà † Sed via, est ius eūdi pe-
4 des vel eques, solus vel cū alio, iumentum & plaustrū ducendi, trahē trahendi, & hastā rectè ferendi, dū tamen fructus alterius non

lædat

5 læ dat. Sed † aquæductus, est ius ducẽdi aquã per fundũ alienũ. h. d. vsque ad §. prædiorũ vrbanorũ, & patet intellectus tex. ¶ Notã-
6 dũ † primò, ꝙ qdã est seruitus realis, quæ. s. debetur rei à re, & est duplex s. rusticorũ prædiorũ, vt v. g. Prædium tuum est obligatum prædio meo, ꝙ ego ratione prædij mei vel agri, possum trãsire per prædiũ vel agrũ tuũ. Et seruitus, quæ est in agro meo, vocatur seruitus dominans, & quæ est in agro tuo, vocatur seruitus seruiens. Alia est vrbanorũ prædiorũ, quę consistit in ædificiis, vt infrà eo.
7 §. proxi. dicetur. ¶ Et quædã † est seruitus personalis, quæ etiã est duplex. nã quædã debetur à persona personæ, & de ista seruitute dictũ est supra de iure personarũ §. seruitus, alia est quæ debetur à re personæ, vt vsusfructus, vsus & habitatio, de quib. dicetur ĩ duobus tit. proxi. Et quidã addunt huic ministeriũ seruorũ, vt in gl. in l si quis binas. ff. de vsufruc. Quædã ẽt est seruitus personalis, quæ à persona debetur rei, vt qñ aliquis deputatᷣ certo loco, vt in oppido vel ciuitate, vel in carcere, vt ff. de cõdi. & demõ. l. Titio. §. Titio. Sed ista seruitus abolita est de iure ciuili, vt in . l. aut dãnũ. §. solent. ff. de pœnis. sed nõ de iure canonico, vt in c. quãuis, de pœnis. li. 6. & nõ sunt plures seruitutes de iure, vt dicit Ioã. Fab. possunt tñ esse aliæ de consuetudine, vt pẽsiones, & donaria, quæ præstantur ex fundo emphyteotico, vel feudali, quæ si debẽtur reb. sũt reales,
8 sed si debeãtur personis, sunt personales. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ in diffinitione viæ ponitur agẽdi, nõ addẽdo iumentũ vel vehiculũ, quia habẽs viã, habet actũ & iter, vt hic in tex. & plus Potest etiam trabẽ vel saxum trahere, & hastã rectã portare, sine tñ læsione fructuũ, vt in l. q sella. ff. de seruituti. rusti. prædio. Ex quo patet qñ armigeris conceditur passagiũ per aliquem agrum vel cãpum, non
9 possunt fructus lædere, vt notat Bar. in d. l. qui sella. † Via ẽt differt ab actu & itinere, quia debet habere latitudinẽ octo pedũ in recto, & in reflexo siue anfractu 16. nisi aliud cõstituatur, vt in l. viæ latitudo. ff. de serui. rust. præd. Et rõ est, quia in recto põt plaustrũ occurrens videri, vt sic fiat cessio, ne vnũ aliud impediat: sed in reflexo nõ põt sic videri, & ergo ibi reqritur latius spatiũ, vt no. doc. in l. viæ latit. ff. de seru. rust. præd. Et si duo currus cõcurrãt, & neuter velit alij cedere, tũc forte diuidetur quis debet cedere, vt est g
10 in l. 2. §. 3. ff. ne qd in loco publico. ¶ Notãdũ finaliter. † ꝙ aquæductus est ius ducendi aquã per fundũ alienũ, siue inuentã, siue inueniendã, vt ff. de serui. rust. præd. l. Labeo. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, quod iter non sit seruitus, per l. 2. §. 2. ff. si serui. vend. Solutio. Illa lex loquitur de itinere, quod fuit vsufructuario cõcessum ex alieno prædio: & ideò non fuit seruitus, quia seruitus non de-

betur seruituti, vt ff. de vsufruct. leg. l. 1. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ in istis diffinitionib. superfluè ponitur eundi & ambu-
11 landi, quia idē significant. Solutio. † Quando dicitur ius eundi intelligitur solus, & additur ambulandi, vt s. posset ire cū alio. ¶ Op-
12 ponitur † tertiò, & videtur, ꝙ habens iter, pōt ire cū iumēto, quod hic negari videtur, per l. qui sella. ff. de seruit. rustico. prædic. Solutio. Verum est, ꝙ habens iter, potest ire cum iumento, si ipse illi insideat, & hoc dicit l. qui sella: sed non pōt ire cum iumento à se separato, vel cū armento vel grege, sicut hic dicitur. ¶ Opponitur
13 † finaliter, & videtur, ꝙ habens actum, nō habet iter, per l. loci. ff. si serui. vendicetur, & ff. de adimen. lega. l. 1. Solutio. Habens actū habet iter, quantū ad cōmodum, quia potest ire sine iumento, vt hic dicitur: sed non habet iter, quantum ad speciem seruitutis, quia sunt distinctæ seruitutes. & hoc vult lex in oppositum allega.

§. Prædiorum vrbanorum.

1 *Seruitutes vrbanorum prædiorum consistunt in ædificiis. Et quæ sint illa. Et cur dictæ prædiorum seruitutes.*
2 *Prædia vrbana consistunt in materia.*
3 *Stillicidium, quid.*
4 *Flumen, quid.*
5 *Seruitutes vrbanæ assignantur affirmatiuè & negatiuè, rusticæ verò, nunquam negatiuè.*
6 *Interdictum, ne quis altius tollat ædes suas, dupliciter accipitur.*
7 *Seruitus, quid.*
8 *Dominus prædij, an possit constituere seruitutem. Et quid, si sint plures domini.*
9 *Seruitus, potest imponi inuentione.*
10 *Seruitutē habens in prædio, vel domo, an possit eam alteri concedere.*
11 *Obligatio, an dicatur seruitus.*

1 Seruitutes † vrbanorum prædiorum consistunt in ædificiis, quia omnia ædificia, ēt in villis ædificata, vocantur vrbana: & sunt istæ seruitutes, tignum mittere in parietem alterius ædificij, vel stillicidium seu flumen recipere, vel non recipere, vel ne altius ædificiū tollatur. Seruitutes ēt rusticorum prędiorum dicuntur, aquę haustus, pecoris ad aquam appulsus, ius pascendi, vel ius coquēdæ calcis necessariæ s. ad domunculam meam in agro faciendam, propter fructus recipiendos, seu arenæ fodiendæ, propter eandē cām. Et vocantur istæ seruitutes idcirco prædiorum, quia sine prædiis non constituuntur, nec debentur. Hoc dicit vsque ad §. si quis ve-
2 lit, & patet intellectus text. ¶ Notandum † primò, quòd vrbana

prædia

prædia non cõsistunt in loco,sed in materia,vt ff.de verb.sign.l.vrbana prædia.& C. de prædiis mino.l.sed prædium. ¶ Notandum
3 † secũdò:stillicidiũ dicitur esse aqua,quæ cadit de ædificiis,& interdũ directè cadit, qñque verò obliquè, fortè propter ventum.
4 †Flumẽ verò dicitur esse aqua,quæ directè descẽdit,& maximè p ·οχετὸν.i.canale,vt ff.de serui vt prædio.l.seruitutes.§.stillicidiũ.
5 ¶ Notandum tertiò,† ꝙ non recipere stillicidium vel flumen est ius non seruitutis,sed potius libertatis,respectu eius qui recepit, sed est seruitus respectu illius,qui propter hoc plus recipit, Et sic seruitutes vrbanæ nõ solũ assignantur affirmatiuè, sed etiam negatiuè.Seruitutes verò rusticæ nũquã assignãtur negatiuè. Nã nõ ire per fundũ alterius,est libertas,& nõ seruitus,vt ff.de serui. vrb. præd.l.5.Hinc est,ꝙ sicut in præsc. seruitutis vrbanæ affirmatiuè assignatæ,opus est aliquo facto, sic ẽt in præscriptione libertatis contraria,quæ negatiuè assignatur,vt videlicet,qui vult præscribere,nõ recipere stillicidiũ vel flumẽ,debet foramina obstruere,per quæ aqua solet fluere:sed istud nõ est necessariũ in rustica seruitu
6 te.¶ Notandũ † quartò qñ hic dicitur tex.ne altius quis tollat ædes suas,hoc habet duplicẽ intellectũ. Vno mõ vt ædificiũ altius nõ leuetur,ne noceat lumini alterius, vt ff.de seruitute vrb. præd. l.si arborẽ.§.interdũ.Alio mõ põt intelligi,ne ædificiũ alterius ædificatũ deponat, & hoc propter tria.Primò vt ædificiũ inferius propter reflexionẽ lumẽ melius recipiat. Secundò,vt à transeuntibus nõ videatur,& sic vitentur expensæ hospitũ.Tertiò, vt melius defendatur à ventis & pluuiis,vt est gl.in l.1.ff.de serui. vrba.
7 præd.& Bar.hoc notat in ea.l.¶ Notandũ quintò,† ꝙ ius pascẽdi, i.vt pecora mea pascãtur in fundo tuo, sit vtile prædio, non est tunc seruitus,sed magis aliud ius, vtputa pactionis vel cõuentionis.ff.de seruitu.l.vt pomũ,quia seruitus diffinitur sic:Est ius prædio inhærẽs,& illi proficiẽs,& alieno prædio vtilitatẽ dirimẽs. Et ideò si aliquis habeat ius, quod põt in horto meo vel in domo spatiari vel cœnare ad recreationẽ,nõ est seruitus,quia nihil deperit
8 propter hoc prædio meo,vt in d.l.vt pomum. ¶ Notãdũ †sextò, ꝙ ille põt constituere seruitutẽ,qui est dñs prædij, accipiendo dominum largè,vt continet etiam bonæ fidei emptorem,aut emphiteotam,aut superficiarium.ff.de pigno.l.si ab eod.ff.de superficie. l.1.& si sunt plures domini, omnes debent consentire, quia in re communi potior est conditio inhibentis c in re.de reg. iuris. lib. 6.& si vnus faciat sine aliis, quãuis non valeat, tamen ille qui fecit,non potest prohibere illi,cui cõcessit ius,sed socij possunt,vt vult Azo.in summa C.eod.§.constituit:si tamẽ alij & omnes socij concesse-

cōcesserunt & cōsenserunt succesiuè, postea valet prima cōcesio ac si omnes eā fecissent. ff. de serui. rusti. prædio. l. p fundū. ff. com.
9 rustico. prædiorum. l. fin. ¶ Notādū † septimò, ꝙ in vēditione potest imponi seruitus, ff. eo. l. si fundo. & imperator, qui est dominus mū di, pōt cōcedere, vt aqua ducatur per viam publicā, dummodò fiat sine magno incōmodo. ff. eo. l. seruitutes. §. publico. C. de prec. im-
10 pera. offer. l. quoties. ¶ Notandum † octauò, ꝙ is qui habet seruitutem in prædio vel domo, non pōt eam alteri cōcedere, nisi hoc fuerit permissum. Si tamen habeo seruitutem aquę ductus & aqua est ingressa fundū meum, possum eam alteri cōcedere, si nō noceat fū do seru enti, ff. de serui. vrba prædio. l. ex meo. ff. de aqua quo. l. 1. §. illud Labeo dicit. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ ius pascendi, vel pecoris ad aquā appulsus, nō sint seruitutes reales, de quib. tñ hic textus intendit loqui, per l. Mela. ff. de alim. & ciba. lega. Solutio. Istæ seruitutes dicūtur in illa. l. personales, nō q̄a personæ debentur, sed quia durant ibi cū persona. ¶ Opponitur secūdò, & videtur, ꝙ non habens prædium, pōt habere seruitutem, vt ff. de eui-
11 ctio. l. fundū. Solutio. † Potest bene habere aliquam obligationem, sed illa nō dicitur seruitus, quia seruitus est ius prædij, qđ attendi: debet in libellis & sententiis, quia formari debent contra prędium & non contra personam, vt no. Bar. in l. si aliena. §. fi. ff. de ne. ge.

§. Si quis

1 *Seruitutes quænam posint constitui pactionibus & stipulationibus.*
2 *Aedificare vsque ad Cœlum cuique est integrum, modò non impediatur per seruitutem.*
3 *Fundi sui ingressum pot. st quis pr. hib re alicui nisi habeat seruitutem.*
4 *Seruitus, sub quo uplici cōditione posit constitui. Et alioqui quotupliciter nume. 5. 6.*
7 *Seruitute constituta in prædio, an totum prædium sit obnoxiū*
8 *Seruitutes omnes, sunt indiuiduæ.*
9 *Seruitutes, variè amittuntur. & nu. 11.*
10 *Seruitute vti, quis dicatur.*

1 Seruitutes † istæ possunt constitui pactionib. & stipulationi. inter viuos, & etiā in testamēto, in quo pōt moriens hęredē suum damnare, ne altius ædes suas tollat, ne officiat luminibus ædiū sui vicini, vel vt patiatur eum in parietē tignum immittere, vel stillicidiū habere, vel per fundum suum ire, & aquam agere, vel ex eo ducere.
2 Hoc dicit vsq; in finem. ¶ Notādū † primò, ꝙ liberū est vnicuique ædificare ad vsque cœlū, si nō impediat per seruitutē, vt ff. quod vi
3 aut clàm l. fin. §. pen. & de serui. l. fin. §. 1. ¶ Notandum † secundò,

quòd

quòd quis potest aliũ prohibere,ne ingrediatur fundum suum nisi habeat seruitutẽ,vt suprà de rerum diuisi.in §.planè.primò & secũ
4 dò.¶Notandum†tertiò,quòd seruitus constituitur sub cõditione extinctiua,licet lex voluerit cũ quadam perpetuitate propter vtilitatẽ prędiorum seruitutes constitui,quáuis hoc secundum Azo.nõ sit necesse.Potest etiam cõstitui sub cõditione, vt incipiat extante conditione,sicut in transferendo dominio, ff.de acquiren.possess.l.
5 qui absenti.§.si quis.Cõstituitur†etiam per consuetudinem, quæ à tanto tẽpore inoleuit,cuius nõ extat memoria, nec cõstituitur ad certũ tempus,nisi talis seruitus,quæ habet vel habere videtur cõtinuã causam, vt est seruitus tigni immittendi vel altius nõ tollẽdi, & aquęductus,quãdo aqua ducitur sine intermissione. Item in seruitute stillicidij,quia etsi aqua nõ semper stillat, tamen ex quo natura ad stillandũ quandam aptitudinem ordinauit, semper stillare intelligitur,vt ff.de serui.vrba.prædiorũ.l.si seruitus, & l.foramen. C.de seruit.& aqua.l.2. In istis acquiruntur seruitutes decem annis inter pręsentes & viginti inter absentes,cõputãdo à tẽpore quo aliquis seruitute vti cœpit.i. prædio iure seruitutis,nõ vi,nõ clam,nõ
6 precario.ff. quéad. seruitus amit.l.seruitute. ¶ Notandũ † quartò, quòd seruitus cõstituitur per quasi traditionẽ, quia incorporalia sicut seruitus & vsufructus,verè tradi nõ possunt.ff.de acqui. rerũ do.l.seruitus §.incorporales.sed quasi traduntur & etiam quasi possidẽtur traditione & possessione eorũ,in quibus sunt,c 2.de resc. in 6.Et fit ista quasi traditio per patiẽtiam domini, ipso iure ducente in possessionẽ,ideò cauebit, quòd me vtentẽ non impediat, vt ff.
7 de seruit.rustico.prædiorũ.l.1.§.fin.Et† quãdo constituitur seruitus in prædio,totũ prædiũ est obnoxiũ seruituti,nisi aliqua certa pars exprimatur:& istud debet intelligi ciuiliter & curialiter,quia quędã in sermone tacitè excipiuntur. verbi gratia. Est mihi seruitus in prędio tuo toto per ipsum eũdi,quia nulla pars est specificata,tamẽ non debeo ire per mediũ vineæ vel bladorũ, quando aliunde mihi patet transitus: etiã si vnã viã elegi eundi non licet illã mutare, nisi expressa seruitus fuisset cõcessa, in qualibet parte prædij.C.dę seruit.l.sicut & ff.de seruit.rusticorũ. prædiorum l.si via. & ff.quẽ.
8 ad.seruitus amit l.nã satis.¶Notãdũ † quintò,quòd nõ potest constitui,vt quis teneatur ad partẽ seruitutis, quia oẽs seruitutes indiuiduæ sunt siue indiuisę,præter vsumfructũ:& ideò quilibet hæredum tenetur vel agit insolidũ,ff.de seruitu.l.pro parte.§.pro parte. & l.viæ:l.hæredes.eod.tit.de seruitutibus.& ff.de verbo, obliga.l.2.
9 §.& harum.¶Notandum finaliter,† quòd multis modis seruitutes amittuntur.Primò,per confusionem, vt si prædium tuum seruiat

mihi

mihi & eius dominiũ posteà acquiro, vel econtrà, tũc extinguitur seruitus, ff. queád. serui. amit. l. si câm. Secũdò extinguitur seruitus per non vsum in decẽ annis inter præsentes, & viginti inter absentes, si cõstituta sit seruitus, vt nõ habeat interualla tẽporum, vel habeat interualla dierũ tantùm, vel noctiũ tantùm, sed si habet interualla mensiũ, amittitur duplicato tẽpore, scilicet viginti annis inter præsentes, & xl. inter absentes, ff. queádmodũ seruitus amittatur. l. si sic. C. de seruit. & aqua l. fi. nec distinguitur, an ille, cui debetur via, sciuerit vel ignorauerit. ff. queádmodũ seruitus amitta. l. si partẽ. §. si fundũ. Potest tamen tali ex causa honesta subueniri per beneficiũ restitutionis, ff. de seruitu, rusticorũ prædiorũ. l. & Attilianus: Et istud verum in rusticis seruitutibus, sed in vrbanis requiritur, quòd præstetur impedimentũ vtendi seruitute, secundũ Azo.

10 † Dicitur autẽ ille vti seruitute, qui vtitur ea, prout constituta est in re, quãuis nõ in toto tamen in genere, ff. quema l. seruitus amit. l. si stillicidij. §. fi. & l si in parte. & l. si communem. Etiã dicitur vti seruitute, si alius vtitur nomine eius, vt quia cõduxit fundum, aut habet eius vsumfructum, aut possessionẽ, ff. quemad. seruitus amit.

11 & l. qui fundũ. & l. vsu. Amittitur † etiam seruitus permissione, vt si ego permitto tibi altius ædificare vel huiusmodi precaria: tamen concessio non facit amissionem, sed retentio, ff. de seruitutib. vrb. prædiorum. l. si domus. & l. si ædes. & quemadmodũ seruitus amit, l. si stillicidium. Seruitutes prædiales non amittuntur morte vel capitis diminutione, ff. quemadmodum serui amittatur. l. iura prædiorum. ¶ Opponitur sic, & videtur quòd superfluè dicatur hic pactionibus, & stipulationibus, quia idẽ videntur importare. Solutio. Stipulatio ponitur pro obligatione, quæ fit per verba: & pactio pro obligatione, quæ fit alio contractu, sicut venditione, & similibus. Simile habetur ff. de acquiren. possessio l. si rem. in fine.

1 DE VSVFRVCTV.

TIT. IIII.

Author num præpostero ordine hic tractet de seruitute personali,

1 CONtinuatur sic: Dictũ est s. tit. proxi. de seruitute reali: hic cõsequẽter tractat de seruitute personali † & primo de vsufru. Sed opponitur cõtra ordinẽ, qa in Digestis & Codice prius tractat de seruitute personali quã reali. Et rõ est, qa psona est dignior quã res. Solu. In Digestis & Codice, seruatur ordo dignitatis, sed hic seruatur ordo doctrinæ: cum enim in fine tituli de rebus corporalib. & incorporalibus facta fuerit mẽtio de

serui

seruitute reali, conueniebat ordini doctrinæ, vt statim de illa seruiture reali tractaretur.

§. Vsusfructus.

1 *Vsusfructus, quid.*
2 *Vsusfructus, est corporalis.*
3 *Vsusfructuarius quid differat à feudatario, ẽphyteuta & feudatario.*
4 *Cautio an sit de substantia vsusfructus.*
5 *Vsusfructus est duplex*

1 Sũmatur sic: † Vsusfructus, est ius vtẽdi & fruẽdi alienis rebus salua rerũ substãtia: & hoc est ius in corpore, quo destructo, definit vsusfructus esse. Hoc dicit. ¶ Notãdũ † primo ꝙ vsusfructus est ius, & ideò est incorporalis, licet fructus sint corporales, vt suprà de rebus corporalib. & incorporalib. versi. incorporales, & debet exponi hic ius, s. seruitutis vt per hoc differat vsusfructu à feudo & emphyteosi. † Nã vsufructuarius habet seruitutẽ, sed feudatarius vel emphyteoticarius, seu superficiarius, habet dominiũ nõ directũ sed vtile: & ideo trãsmittit ad hęredes, vt in §. fi. ex quib. cau. feu. amit. collatione x. & in l. cædere. ff. arbor. furt cæsa. § is cuius: Et dicitur in diffinitione vsusfructus, quòd est ius vtẽdi. ad differẽtiã pignoris quo creditor nõ potest vti, vt infra de obligatio. quæ ex delicto nascũtur. §. furtũ & dicitur fruẽdi, ad differẽtiã nudi vsus, de quo infrà titulo proxim. §. 1. & dicitur alienis, quia in re sua nullus habet seruitutẽ, vt ff. si vsusfru. petatur l. vti frui. & l. in re cõmuni. ff. de seruitu. vrbano. prædio. & dicitur rebus. scilicet in quib. vsus potest separari à proprietate seu dominio, id est, rebus vsu non cõsumptibilib. Secus autẽ in rebus, quæ vsu cõsumũtur, in quibus nõ põt esse vsusfructus. infrà eo. §. cõstituitur. & l. 1. in fi. ff. si cer. pet.

4 ¶ Notandum secũdo, † ꝙ dicitur hic salua rerum substãtia. ꝙ communiter exponitur, quòd scilicet vsusfructus durat, quãdiu durat substãtia, in qua est, vt arg. ff. pro socio. l. verum. Quidam tamẽ exponunt, salua rerum substantia, id est, vsufructuarius debet præstare cautionem, siue satisdare de vtendo & fruendo arbitrio boni viri, sed quia vsufructuarius in multis casib. nõ habet præstare cautionem, vt ff. vt legato. & fideicommisso. seruãdo. cauſ. moueatur. l. 1. §. si ad fiscum. C. de bonis que libe. l. fina. §. hoc proculdubio. ergo cautio non est de substantia vsusfructus. Et hoc est verum in rebus immobilibus, sed in mobilibus, non facit fructus suos vsufructuarius, nisi præstet cautionem, vt in glo. in l. 3. C. de vsufruct. Dicit tamen Bar. in l. vxorem. ff. de vsufru. lega. quòd si proprietarius patiatur vsufructuarium recipere fructus, nec petit cautionẽ, fieri

facit eos suos:& debet ista cautio esse idonea, scilicet pignoratitia el fideiussoria, si vsufructuari' posit:sed si non pōt,& est persona suspecta, tūc debēt res sequestrari,& fructus prestari ipsi vsufructuario, vt in l.postquā in §.Imperator, ff.vt legato.nomine cauea. sed si nō sit suspecta psona, sufficit cautio iuratoria, vt ff.si cui plus quā per l.falcid, cōpetit legatū vt l.cū nō facile.& Authē.generaliter.C. 5 de episc.& cle.¶Notandū †fin liter, q̄ duplex est vsusfructus, scilicet formalis & causalis. Formalis est quædā forma à proprietate separata, eo quòd apud vnū potest esse proprietas, & apud aliū vsusfructus,& ista est seruitus, vt ff.de acqui.poss.l.permiscere. Sed causalis est quē proprietarius ex causa proprietatis cōsequitur ex proprietate,& iste nō est seruitus, quia propria res nemini seruitutem debet.ff.de seruit.vrba.prædi.l. iure cōmuni. & ff. si vsusfru. peta.l. vti frui.in prin.& l.si cum testamēto.§.pen.ff.de excep.rei iud.

§.Vsusfructus ij.

1 *Vsusfructus separatur à proprietate.& nu.5.*

2 *Vsufructu separato non est seruitus in proprietate:sed bene obligatio.*

3 *Fundo vni legato simpliciter,& alteri vsufructu eiusdem fundi, illi duo æqualiter concurrunt in fructibus.*

4 *Proprietates non possunt esse omnino inutiles.*

1 Vsusfructus†separatur à proprietate,& ideò si quis alicui legauerit vsumfructū alicuius fundi, hæres solū habebit proprietatē & legatarius vsumfructū:& ecōtra, si legauerit fundum deducto vsufructu, legatarius solū habet proprietatē,& hæres vsumfructū. Et constituitur vsusfructus nō solùm in testamēto, sed etiā pactionib. & stipulationib. Et vsusfructus nō potest esse perpetuus, ne proprietates omnino sint inutiles. Hoc dicit vsque ad §.cōstituit. & patet 2 intellectus text.¶Notādum † primò quòd separato vsufructu, nō potest esse seruitus in proprietate, sed bene alia obligatio, vt ff.de euic.l.fundū.el.2. Verbi gratia:Habeo vsumfructū in aliqua domo & proprietarius vult imponere seruitutē in illa domo, non pōt, sed 3 bene potest obligare.¶Notandū † secūdò, quòd si vni legetur fundus simpliciter, nō dicēdo deducto vsufructu,& alteri legetur vsusfructus eiusdem fundi, tunc debent æqualiter cōcurrere in fructibus, vt ff.de vsufructu accrescendo.l.idem Neratius.§. non solùm. Quod est verū, secundum Ang. quādo vtrūque legatū erat speciale: secus, si legatū vsusfructus esset vniuersale, puta omnium bonorū, quod an obliget ad collectas & ad debita hereditatis, vide Ang. 4 in §.sequenti.eod.titu.ibi.¶Notandum † finaliter, quòd proprietates non possunt omnino esse inutiles, vt C.de vsufruct.l. antiquitas.Ex

tas. Ex quo aliqui dixerunt, ꝙ liber homo nõ poteſt in perpetuũ locare operas ſuas, vt ff. de conditio. & demonſtrati. l. Titio. §. 3. Alij dicunt, ꝙ ſic, quia poteſt ſeruire per ſubſtitutum. C. de epiſco. & clericis. l. quiſquis. quando non eſt actum ꝙ per ſe ſeruire debeat. C. de caduc. tollend. l. vnica. §. ne autem. vel poteſt præſtari intereſſe, vt l. ſi quis ab alio. ff. de re iudicata. & quia proprietates nõ poſſunt eſſe inutiles, vt hic dicitur. ideò dicit hic Ioan. Fab. quod vicinus meus non poteſt in domo ſua circa hortum meum facere feneſtras, quibus hortus meus eſſet mihi inutilis vel minus vtilis.

5 ¶ Opponitur † ſic, & videtur, ꝙ vſusfructus non ſeparatur à proprietate, quia quando vſusfructus eſt coniunctus proprietati, tũc nõ eſt vſusfructus, & quod non eſt, non poteſt ab alio ſeparari. Solutio. Pro tãto dicitur vſusfructus ſeparari à proprietate, quia poſt ſeparationem dicitur vſusfructus, & in proprietate conſiſtit: ante ſeparationem autem non eſt vſusfructus ius ſeruitutis, ſed dominij, in proprietate conſiſtens. l. vſusfructus. ff. eod. ĩ. de rer. diuiſi. §. ſi quis à non domino. in quarto notabili.

§. Conſtituitur.

1 *Vſusfructus, etiam conſtituitur in ſeruis & iumentis, & rebus vſu non conſumptibilibus.*
2 *Vſusfructus poteſt conſtitui in fundo ſterili.*
3 *Res vſu conſumptibiles, an recipiant vſumfructum, vel quaſi. nu. 4.*
5 *Cautio in vſufructu præſtanda, qualis eſſe debeat.*
6 *Dictũ teſtis obſcuru, cõtra eũ eſt interpretandũ, qui teſtem produxit.*
7 *Vſusfructus emolumentum quod nam maximum.*
8 *Vſufructuario, quæ liceant in ſylua & fundo, & prædio.*
9 *Vſufructuarius debet vti arbitrio boni viri, in prædio ruſtico.*
10 *Vſufructuarius nullum ædificium debet imponere prædio ruſtico, minus neceſſarium ad recipiendum fructũ.*
11 *Reditus ex ædificio, area, vel ei adiacentib. an pertineant ad fructuarium. Et quid poſſit præterea inuito proprietario. nu. 12. & 14.*
13 *Vſufructuarius habebit onera rei, vſufructu legato.*
15 *Vſusfructus, & quaſi vſusfructus finiuntur morte & capitis diminutione.*

Vſusfructus † non ſolum conſtituitur in fundis & ædibus, ſed ẽt in ſeruis & iumentis, & aliis rebus vſu nõ cõſumptibilib. quia res vſu cõſumptibiles, neq; naturali ratiõe, neque ciuili recipiũt vſum fructum, ſicut ſunt, vinum, oleũ, frumẽtum, & pecunia numerata,

Constituitur tamē in istis quasi vsusfructus,præstita cautione, q extincto vsufructu restituetur æstimatio rerū,in quib. quasi vsusfructus cōstitutus est.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notandum primò,† q vsusfructus potest ēt constitui in fundo sterili.ff.
2
3 de vsufru.l.statuæ.¶Notandum secundò,† q res quæ vsu consumuntur,non recipiunt vsumfructum naturali ratione,quia nō manet salua substantia,qđ tn̄ requiritur ad vsūfructum, vt s.eo.§.1. nec etiā ratiōe ciuili,quia dominium transit cū vsu,& ita istę res fiunt eius vsu & dominio,qui eis vtitur:& ita non habet vsumfructū,quia in re sua nemo habet seruitutem,vt ff.si vsusfructus peta
4 tur.vt s.¶Notandū † tertiò,q in istis rebus,quæ vsu consumuntur,potest cōstitui quasi vsusfructus,per cautionem, quam etiam testator non potest remittere,vt ff.vt in possess.legato & fideicommissorum seruando.cau.caueatur.l.si pecuniæ.licet cautio ab hærede præstanda,de soluendis legatis,à testatore possit remitti , vt ff.vt legato.nomi.cauea.l.licet.Et ratio est,qa prima cautio pręstatur fauore hæredis,vt C.vt lega.nomi.caueatur.l.2.Sed alia cautio præstatur fauore testatoris.& ideò ipse potest eā remittere. Nam quilibet remittere potest quod in fauorem suum introductum est sine alterius præiudicio,vt C.de pactis.l.si quis in cōscribendo.& debēt istæ res æstimari tempore,quo traduntur quasi vsufructuario,vt ff.de vsu earum rerum quæ vsu consumuntur.l. si tibi vini.
5 ¶Notandum † quartò,q ista cautio debet esse idonea, id est, debet esse satisdatio, vt ff.de vsu earū rerū,quæ vsu consumuntur.l. trib.Et dicitur in istis reb⁹ esse vsufructus impropriè,id est, quasi vsusfructus:& ita ēt excusari posset, si aliquis in libello diceret se habere possessionē rei incorporalis,quia hoc posset verificari,impropriè capiendo possessionem pro quasi possessione.Sic etiam dictum alicuius testis,potest trahi ad impropriā significationem,ne
6 ipse testis dicatur falsus,sed per tale dictū,† testis nihil probat,qa obscurum dictū testis interpretādum est contra illum, qui testem produxit,vt c.præsentium.extrà de testib.Et qn̄ in istis rebus constituitur quasi vsusfructus,tunc cautio habetur loco proprietatis.
7 ¶Notandum †quinto,q emolumento vsusfructus,qua maximū emolumentum attēditur secundū qualitatem rei,quia si in prędio rustico cōstituitur vsusfructus,quicquid in fundo nascitur,& quicquid pōt percipi ex natura,vel industria hominis,totū acquiritur vsufructuario si est bonę fidei possessor,& fruitur arbitrio boni viri,quia cogi pōt,vt agrū recte colat, & aucupari & venari pōt in prędio,si fructus prædij sunt in venatione.ff.eo.l.vsufructuarium.
8 §.1.ff.de vsuris.l.venationē,& l.item si fundi.ff.eo.interea si † erat sylua.

sylua, grandes arbores cædere nō pōt, sed pedamenta & ramos ad vtilitatē suam, dum tamen non faciat fundū deteriorem. ff. eo. l. itē si fundi. & l. arbores. & l. sed si grandes. ff. eodem. & l. si fundi. §. aucu piorum. ff. eod. Et si arbores vento vel alia occasione ceciderūt, debet eas applicare ad ædificia fundi, si eis indiguerit. ff. de verbo rū signifi. l. fundi. & hoc casu non tenetur plātare alias, nec lignū eius est: sed si arbor moritur, necessariò habet aliā in locum eius plantare. ff. eod. l. arborib. l. agri. & l. arbores. Fruitur ēt vsufructua rius eo, quod crescit, per alluuionē fundi, licet proprietario accedat. Ad eum etiam pertinet fructus seminarius, & si ager fuit semi natus, colligit fructus, & tēpore debito debet eum seminare, & sicut inuenit agrū, sic domino relinquet cū semine, vel sine semine. Aliis instrumentis fundi vti potest, sed vendere non pōt, sicut sunt dolia, amphoræ, serui, aratra. ff. eo. l. itē si fundi. § seminarios. ¶ De-
9 bet † vti arbitrio boni viri, quia in prædio rustico non debet arbo res excidere, nec domū destruere, nec quicquā facere in perniciē proprietatis, quia reditus fūdi augere pōt quærēdo lapidi fodinas, argentifodinas, salefodinas & aurifodinas, vt habeatur aurū, argen tū. &c. dummodo non noceat agriculturæ aut proprietati. ¶ Item
10 † nullum ædificium debet imponere prædio rustico, quod non ad fructum recipiendū est necessariū: & illud appellatur villa vel hor reum. ff. eod. l. æquissimum. §. fructuarius. & §. sed ne ędificium. ¶ I-
11 tē, in † prædio vrbano omnes reditus & obuētiones, quæ sunt ex ædificio vel area, vel cæteris ei adiacentibus, pertinēt ad fructuarium. Si tamen domus locata fuit, antè, quàm acquisiuit vsumfructum, pensio non pertinet ad eum, nisi hoc exprimatur: potest tn̄ conductorem compellere ad exemplum emptorum. ff. eod. l. arbores, nec licet domino inuito vsufructuario altius tollere domum, nec in area ædificiū ponere nisi quod ad fructus percipiendos ptinet, vel ad custodiam rerum quæ sunt in fundo. ff. eod. l. vsufructuarius. & l. æquissimum. §. sed ne ædificium. & l. pen ¶ Item, ædes
12 † reficere potest inuito proprietario, arare & colere potest, refectiones necessarias, voluptates, tētoria, pauimēta, & similia facere potest, sed posteà neque tollere neq; infringere potest. ff. eod. l. sed si quid, & l. hactenus, non autem ampliare potest domum. ff. eo. l. ha ctenus, nec inutilem deponere, nec inchoatam complere. ff. eod. l. fructuarius. & l. vsufructuarios. & l. nouam. Et si vsufructuarius. nō vult reficere, non compellitur, nisi domus modica refectione in di geat, tunc enim cogitur, nisi paratus esset, vsumfructum relinquere:, nec tunc excusatur à damno quod facto suo vel suorum datū est. ff. eod. l. cùm fructuarius. & l. hactenus. §. modica.

13 ¶Item, vsufructu † legato vsufructuarius habebit onera rei, q̄a sti pendium tributū soluet, vel salariū, vel alimenta, ad quæ tenetur prædiū, aut tegere domos: sed si domus rueret, non cogitur ipse vel proprietarius reficere, sed si factū fuit, vsufructuarius habebit vsumfructū. ff. eod. l. hactenus. & l. vsufructu legato & l. si pēdētes.

14 ¶Item † colores, picturas marmora, & singula alia, & quæ ad orna tū pertinēt, facere potest: & (vt in summa dicatur) omnia facere po test, per quæ qualitas rei non mutatur, & ergo altius non tollet eā, nec diuersoria faciet nec balnea cōmunia, sed si ista sunt in domo potest ea locare, vel eis vti. Idem, de stabulo equorum. ff. eo. l. generaliter, & in rebus mobilib. seruabit modū, ne sua incuria vel sę uitia eas corrumpat: ergo naturam animalium & complexionem seruorum considerare debet. ff. eo. l. sed & si quid, de istis habes ꝑ

15 Azo. C. eo. ti. ¶Notandū † finaliter, ꝙ sicut vsusfructus finitur mor te, & capitis diminutione, vt ĵ. eo. §. proximo. sic etiā quasi vsusfru ctus, vt ff. de vsu earum rerum, quæ vsu consumuntur. l. in stipulatione. & l. quoniam. ¶Opponitur contra prædicta, & videtur, ꝙ in vestimentis bene potest constitui vsusfructus, per l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. ff. de vsufruct. Solutio. Illa lex loquitur de quibusdam vestimentis perpetuis. regulariter tamen in vestimen tis non potest constitui vsusfructus.

§. Finitur autem vsusfructus.

1 *Vsusfructus, quando finiatur. Et quot modis. nu. 2. 5. 7. & 9.*
3 *Peculium profectitium, quod dicatur: & quod aduentitium. nu. 4.*
6 *Tempus, non est modus tollendi obligationem, seu actionem.*
8 *Vsumfructum duo si habeant, vno deficiente, accrescit alteri, non proprietario.*
10 *Actioni ad vsumfructum, non potest quis sedere.*
11 *Vsusfructus an possit cedi extraneo.*

1 Sūmatur sic: † Vsusfructus finitur morte, & maxima & media ca pitis diminutione, & nō vtēdo per modū & tēpus. Finitur etiam, si proprietarius acquirit vsumfructū ꝑ cessionē vsufructuarij, sed si vsufructuarius cederet extraneo, nihil fieret supple quātū, ad ex traneum, vel ecōtrà, si vsufructuarius acquirat proprietatē, & vocatur consolidatio. Finitur ēt, si domus incēdio vel ruina pereat, quia area non soluit vsumfructū: & finito vsufructu, totaliter dominus proprietatis habet plenā potestatē in re, in qua fuit vsusfru

2 ctus. ¶Notandū primò, † ꝙ vsusfructus finitur multis modis. Primò, morte vsufructuarij vel fructuarij, quòd idem est, & maxima & media capitis diminutione, minima autem non. C. eo. l. pen. siue

fuerit

fuerit constitutus siue constituendus.ff.eo.l.qui vsumfructũ. §.stipulatus.Secũdò,si filio constituitur vsusfructus in profectitio peculio, peribit morte patris:sed in aduẽtitio perit morte filij.ff.de do
3 natio.causa mor.l.si filio.† Dicitur aũt peculiũ profectitiũ, qđ de rebus paternis vel dominicis proficiscitur,& filio vel seruo datur,vt in eo negotietur,& illud est patris,quo ad proprietatẽ, vel domi-
4 niũ,sed filij,vel serui,quo ad vsumfructum.† Aduentitiũ verò peculiũ est,quod filio aduenit ab auo paterno.vel mater.vel ab altero,vt ex prospera fortuna,& ex testamento agnatorũ vel cognatorũ, & qđ sic filio aduenit,ipsius est,quo ad proprietatem,patris verò,quò ad vsumfructũ.l.quæcũque.res.C.de bo.quę lib.¶ Notãdũ
5 † secundò,ꝙ non vtẽdo per modum & tempus id est, per moderatũ tempus,finitur vsusfructus , vt hic dicitur: qđ quidẽ tempus inter præsentes est decem annorũ,& inter absentes viginti, vt C. de vsufru.l.corruptionẽ.Si tamen ciuitati legatus sit vsusfructus , nõ finitur per nõ vsum,nisi tẽpore centũ annorum,vt ff.de vsufructu.l.an vsufructus.Verum tñ est,ꝙ tempore non perit actio ad v-
6 sumfructum,† quia tempus non est modus tollẽdi obligationem seu actionem,sed ex tempore datur exceptio contra petentem vsumfructum:aliis tñ modis quàm tempore,bene tollitur actio ad vsumfructum,vt ff.de actio,& oblig.l.obligationum.el 2.§.placet. & C.de vsufru.l.penul. vbi dicitur,ꝙ actio pro vsufructu tollitur spacio lõgi temporis,hoc est,10.inter præsentes,& 20.inter absen-
7 tes.¶ Notandũ † tertiò,ꝙ destructa domo,in qua est vsusfructus, finitur vsusfructus ille,quia de area non soluitᷣ vsusfructus,in qua talis domus fuit ædificata,& econtra , si de terra soluatur vsusfructus,& ponatur in ea ædificiũ,ex quo mutata est forma rei, finitur vsusfructus, vt ff.quib.modis amit.vsu.l.repeti.Et intelligitur istud,si tota domus destruatur,nã ꝑꝑ destructionẽ partis, nõ finitᷣ vsusfructus,vt ff.quib.mod.vsusfru.amittatur.l.excepta.¶ Notãdũ
8 quartò,† ꝙ si duo habeãt vsumfructũ,deficiente vno,accrescit alteri,& non proprietario,vt ff.de vsufructu accrescen.l.j. §. penult.
9 ¶ Notandum † finaliter ꝙ si aliquis habeat vsumfructum ad certum tempus,& ipse moriatur ante finem illius temporis,finitur vsusfructus.C.de vsufru.l.antiquitas. Et si aliquis habet vsumfructum pro se,& hærede suo,intelligitur solùm de vno hærede, ne ꝓprietas sit omnino inutilis. vt C.de vsufru. l.ambiguitatẽ & ita fallit ibi regula,quæ habetur,ff.de pet.hæred.l.1.2.& 3.C.de bonis. quæ lib.l.fi.scilicet,ꝙ qui est hæres hæredis mei, etiam est hæres meus.¶ Opponitur primò contra prædicta,& videtur ꝙ vsusfructus non finitur morte naturali,per l.si vsusfructus.ff.de nouatio-

2 *Vsus,& vsusfructus,eisdem modis constituuntur,& soluuntur.*
3 *Vsuarius,quibus modis differat ab vsufructuario, & per discursum: num.4.5.6.7.8.9.& 10.*
11 *Vsuarius potest vti vino, oleo,& similibus crescentibus in fundo.*
12 *Lac,lana,agni,& fœtus animalium irrationalium, sunt in fructu.*
13 *Vix,particula,quomodo accipiatur.*

Summatur sic·Vsus nudus constituitur & finitur eisdē modis qui-
1 bus vsusfructus.Sed †minus iuris est in vsu quàm in vsufructu, habens enim vsum nudum fundi, ta.ıtùm vtitur illis,quę crescunt in fundo, vt oleribus, pomis & cæteris ad vsum suū quotidianū. Pōt etiā in illo fu.:do morari,sic tamen,vt non molestet dominū proprietatis,nec impediat operarios suos. Et qui nudum vsum domus habet,tantum cum f.milia sua inhabitare potest,& vix licet sibi hospitem recipere,& qui serui vel iumenti nudum vsum habet,vtitur tātùm opera vel ministerio illius:& qui pecorū vel ouium nudum vsum habet,non vtitur lacte,nec fœtibus,nec lana,quia illa in fructu sunt,sed solùm vtitur eis ad stercorandum agrum suum, & nō potest vsus alteri locari aut vendi,aut donari, nec aliquo modo ad alium transferri,quæ omnia fieri possunt de vsufructu. Hoc dicit
2 vsq; ad §.sed si cui,& patet intellectus tex.¶Notandū†primò,quòd vsus & vsusfructus conueniunt, quia eisdem modis constituuntur & finiuntur,vt hic in princ.l.3.§.fin.ff. de vsufructu. Conueniunt etiam interdum in re,in qua constituūtur,vt in pecunia,vt ff.de vsufructu earum rerum,quæ vsu consumuntur,l. hoc senatus.§. fin. & l.quoniam.§.1.Conueniunt etiam in fœno,floribus,& aliis, quæ de fundo sumuntur, vt ff.eodem.l.fundi. Conueniunt etiā in sylua remota , ex qua vsuarius & vsufructuarius ligna sumere possunt, quia vterq; vendere potest in illo casu, ne vsus omnino inutilis sit,
3 ff.eod.l.diuus.Sed † differunt multis modis. Primò , quia vsuarius solùm recipit fructus ad quotidianum vsum suum , vt hic,& ff.eo. leg.plenum.§. præter.sed vsufructuarius fruitur omnibus fructib.
4 ad placitum suum,vt ff.de vsufruct.l.hactenus. † Secundò, quia vsuarius non potest morari in fundo,si molestus sit domino,vel operarios suos impediat:nam tūc dominus potest ei prohibere morā, vt hic,& ff.eodem.ıi h bitatio.sed vsufructuarius potest libere mo
5 rari,quia ipsemet co.., vt ff.de vsufructu.l.hactenus. Tertiò,†quia vsuarius non potest locare neque vendere, nec ad alium transferre,quæ potest vsufructuarius etiam inuito domino, vt hic dicitur, & l.sed neque.ff.eodem. & l.cum antiquitas. C. eodem. Quartò.
6 †quia vsuarius nō potest habitare in domo, cuius habet vsum,nisi

eū familia sua,& vix pōt hospitē recipere,vt hic, & l.2.§.1.ff.eod.& quod dicitur de masculo,debet eodē mō intelligi de muliere,vt s. possit habitare cū marito præsente & futuro,vt ff.eod.l.cæterum. §.mulieri,& cum familia sua,vt ff.eo.l.non solū,sed vsufructuarius pōt inhabitare domū cum quibuscunq;, & quoscunque recipere,
7 vt ff.de vsufruct.l.arborib.§.vsusfructus,† Quintò, quia vsuarius tantū habet in seruo vel iumento , vt vtatur opera vel ministerio eius,sed nullo modo pōt alteri tradere pro pretio diurno,vt hic,& ff.eo.l.plenū.§.sed si bonū.& § equitij.Potest tamen proprietarius ab vsuario operā serui vel iumenti conducere,& vsuarius pōt ei il lam locare,sed non extraneo:& ita posset vsuarius suas operas,vti, si conducat aliquid faciendum,vt vult hic gl.super verbo,ipse tantū,in §.item is,ad quē, sed vsufructuarius hæc omnia facere pōt.
8 † Sextò, quia vsuarius in pecoribus vel ouib,non potest vti lacte, nisi modico:& aliis,quæ sunt in fructu,vt agnis,vel lana,nullo mō vti pōt,secundū Placent.licet Ioan.contra,qui dicit, ꝙ oīb. his ad suū vsum & suorum possit vti,sed solū vtitur pecoribus & ouibus ad impinguandū agrū suū, vt ff.eo.l.plenum.§.sed si pecoris.Vsu fructuarius aūt oībus his vtitur plenè,vt ff.de vsufructu.l. vsufructu legato.Et istæ sex differentiæ colliguntur hic ex tex.Sunt duæ
9 aliæ extra tex.istum.Prima,† quia vsusfructus cōstituitur per partē,vt ff.de vsufruct.l.vsusfructus q ab initio,& rō est,quia vsusfructus est seruitus diuidua,sed aliæ seruitutes sunt indiuiduæ, vt ff. ad l.Fal.l.1.§.si vsusfructus,& ideò vsus nō pōt cōstitui per partē,
10 vt ff.eo.l.vsus pars.Secunda est,† quia vsuarius non tenetur reficere neque colere agrum solus,vt ff.eo.l.si domus,sed ad hoc tene-
11 tur vsusfructuarius,vt ff.de vsufruct.l.hactenus.¶ Notādū † secūdò,ꝙ aliqui putant,ꝙ vsuarius fundi nō posset vti vino, vel oleo, vel similibus,quæ crescunt in fundo:sed melius dicitur, ꝙ illis ēt vti pōt ad quotidianum suū vsum,sicut dictum est de aliis, vt ff.
12 eo.l.plenū.§ præter.¶ Notandū † finaliter,ꝙ lac & lana, agni, & alij fœtus animaliū irrationalium, sunt in fructu,vt suprà de rerū diuisione.§.in pecudum,& l.plenū.§ sed si pecoris.ff.de vsu & habitatio.¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur, ꝙ habens vsum fundi,plus habet,q̄ ꝙ ipse solum vtatur illis quæ crescūt in fundo ad quotidianū vsum,quia pōt contingere,ꝙ mihi hodie legetur vsus,qui suficit mihi,ab vno,& cras legetur mihi alius ab alio,& ita habebo plus,q̄ mihi sufficiat ad quotidianū vsum. Solut.In hoc casu necessariò habebo eligere,quē vsum de istis duob. velim retinere seu vsum ratificare,vt infrà de legatis.§.si generaliter.¶ Opponitur secundò,& videtur,ꝙ vsus pōt locari,per l. locare.ff.

re.ff.locati.Solutio. Illa lex loquitur de seruitutib. prædialib. sed hic loquitur de vsu, qui est seruitus personalis.Et ita vsus potest locari proprietario,non autem extraneo,iuxta textũ hic in §. item is qui.¶ Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ non bene dicitur in textu, ꝙ s.habens vsum ædium,vix potest hospitẽ recipere,per l.2.§.1.ff.eo. vbi dicitur,ꝙ imò potest hospitẽ recipere.Solutio.Illa lex dicit,ꝙ potest recipere hospitem,amicum & notum.Et hoc etiam non ne
13 gatur hic, quia ista dictio † vix, non debet exponi hic negatiuè, sed affirmatiuè: quod enim vix fit, etiam fit,vt in capitu.per catechismum,de cognat.spirituali.15.q.1.c.merito.Et quomodo debet exponi vix, notatur per Genselinum in extrauagan. execrabilis Ioan.22.quia in absolutè prohibitis & impossibilibus, exponitur negatiuè,sed in dificilibus,possibilibus tamen,exponitur affirmatiuè. Et ideò quando dicitur in scriptura sacra: Vix iustus saluabitur,exponi debet affirmatiuè.

¶ Opponitur finaliter,& videtur,quòd vsus potest constitui per partem,per l.Labeo.ff.de riuis.Solutio.Quòd ibi constituitur illa seruitus per partem,non est ex ratione,sed ex occasione,propter cõcursum duorum.

§.Sed si cui habitatio.

1 *Habitatio,in quo conueniat cum vsufructu: & in quo differat.*

2 *Habitatio,in quo conueniat & discrepet cum vsu & vsufructu.*

Ius habitationis quod constituitur in vltima voluntate,vel aliis modis,differt ab vsufructu & vsu: & qui habet habitationẽ alicuius domus,non solũ potest eam inhabitare,sed etiam aliis locare,

1 Hoc dicit.¶ Notãdum,† quod ius habitationis conuenit cũ vsufructu,quia põt ille,qui habet habitationem,eam alteri locare velut vsufructuarius, vt C. de vsufruc.l.cũ antiquitas, sed differt ab vsufructu,quia habitatio solũ finitur morte, vt ff.eod. l.si habitatio.Et ratio est,quia sine alimentis & habitatione viuere non possumus,& ideo ibi non respicitur fictio iuris,sed solùm factum, vt l.legatum.ff. de capitis diminutione. Et conuenit habitatio cum vsu,quia legatum vtriusque eundem habet effectum, vt ff.eod.l.si habitatio,sed differt ab vsu, quia locare potest, vt hic dicitur.Et

2 conuenit † cum vtroque, quia constituitur in vltima voluntate, pactionibus & stipulationibus,sicut vsusfructus & vsus. Conuenit etiam cum eis,quia non transmittitur ad hæredes,vt ff.eo.l. si habitatio.§.ad hæredem,& differt ab vtroque simul, quia constituitur solùm in domibus : sed vsusfructus & vsus, etiam constituuntur in aliis rebus, vt C.de vsufructu.l.cùm antiquitas.

P 5 §.Hæc

§. Hæc de seruitutibus.

Quæ dicta sunt de seruitutibus, vsufructu & vsu & habitatione, sufficiunt, & de hæreditatibus & obligationib. suis locis dicetur. Cùm igitur modò visum est, qualiter res acquiruntur iure gētiū, consequenter videndū est, qualiter acquiruntur iure ciuili. Hoc
3 dicit. ¶ Notādū † primò, φ dñs Iustinianus excusat se, quare nō determinauit hic de hæreditatibus & obligationibus, cùm videatur, φ ipse hoc fecisset, ex quo de his fuit facta mentio suprà de rebus corporalibus & incorporalibus, in §. corporales. Sed de hæreditatibus tractabitur infrà de hæredibus instituendis, vsque ad titu. de oblig. & exinde de obligationi. vsque de actionibus. ¶ No-
4 tandum † secundò, φ à §. singulorum, suprà de rerum diuisione, vsque hic, dictum est, qualiter res acquiruntur iure gentium: sed modò dicetur consequenter, qualiter acquiruntur iure ciuili.

DE VSVCAPIONIBVS.

TITVL. VI.

1 *Vsucapio, vt locum habeat, quinque requiruntur, quorum tria sufficit probare.*
2 *Vsucapio, quid.*

1 Continuatio istius tituli patet ex §. finali, suprà titulo proximo, sed circa rubricam notandum † est primò, quòd quinque requiruntur ad vsucapionem, quæ continentur in his metris.

Non vsucapies, nisi sint tibi talia quinque.
Bona fides, iustus titulus, res non vitiosa,
Quod res tradatur, & tempore continuetur.

Vt j de actio. §. aliæ. Sufficit tñ tria probare, scilicet bonam fidem, iustum titulum, & traditionem. In aliis non requiritur probatio,
2 sed statur assertioni vsucapientis, vt d. §. aliæ. ¶ Notandum † secundò, φ vsucapio est adiectio dominij, propter continuationem possessionis, tempore à lege diffinito, vt ff. de vsucapio l. 3.

§. Iure ciuili.

1 *Res quanto tempore vsucapiatur, variè disting.*
2 *Ius ciuile, idem quod Romanum.*
3 *Bonam fidem quis dicatur habere: & quando præsumatur, nu. 4.*
5 *Possidens longo tempore sine controuersia, & bona fide, an teneatur ad restitutionem fructuum perceptorum.*
6 *Mala fides, potest, probari tripliciter.*
7 *Bona fides, requiritur duobus temporibus, in emptione, secus in aliis contractibus.*

Vsucapio,

8 *Vsucapio, quorsum inuenta. Et quid requirat. Et eius forma,*
9 *Per, dictio, temporu perfectionem significat.*
10 *Vsucapiens vel præscribens, & ille, cõtra quẽ vsuca. vel præscribitur, dicũtur præsentes in eadẽ prouincia. Et qñ aliqui præsentes dicãt,*
11 *Prouinciæ, quomodo accipiantur.*
12 *Vsucapione directum dominium acquiritur. Et quomodo vtile.*
13 *Diem vlt. attingere, sufficit in vsucapione: secus in præscriptione.*
14 *Vsucapio, an sit ius speciale.*

1 Summatur sic:† Res acquisita ab eo qui non erat dñs, credebatur tñ esse dñs, si fuerit mobilis, vno anno, in omni loco, si verò immobilis, biennio in Italia tm̃, olim vsucapiebatur. Sed nunc res mobilis triennio, & res immobilis inter præsentes decennio, & inter absentes vicennio, vsucapitur in omni loco, qui subest impe-
2 rio, si ex iuxta causa possideatur. Hoc dicit. ¶ Notãdum † primò, ꝙ ius ciuile dicitur omne ius, ꝙ est in lege duodecim tabularum, vel ius Romanorum, vt suprà de iure naturali, gentium & ciuili. §.
3 sed ius. ¶ Notandum † secundò, ꝙ ille dicitur habere bonam fidem, qui recipit rem ab eo quem credit esse dñm, vt hic, & ff. de contrahen. emptio. l. qui à quolibet, vel qui recipit rem ab eo, quẽ putat habere potestatem alienandi, licet non sit dñs, vt ff. de verb.
4 signifi. l. bonæ fidei emptor. † Et præsumitur bona fides, qñ non constat de mala fide, vt ff. de probation. l. verius. nemo .n. tenetur scire rem esse alienam, & non esse ipsius alienantis, vt notatur in l. super. C. de longi temporis præscriptio. Et istud est verum, probato vero titulo vel putatiuo. Nam bona fides non sufficeret sine illo, vt in l. cum quærebatur. C. vnde vi. Si tamen titulus putatiuus sit erroneus errore iuris, non sufficit, quamuis sit bona fides, ad vsucapionem: sed sufficit, bene ad non restituendum fructus perceptos, vt in gloss. & ibi Bart. in l. si fur. §. primò, in verbo, percipiantur. ff. de vsufructu. Et idem dicit Innocent. in capitu. cùm venissent, extrà de in inte. restitutio. & Angel. in l. præscriptione. C. qui. non ob. longi. tempor. præscript. vbi dicit, quòd licet ali-
5 quis non habeat titulum verum vel putatiuum, possedit † tamen longo tempore sine controuersia, & bona fide, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorum: sed aliud est de eo, qui
6 possedit mala fide. Et potest † mala fides probari tripliciter. Primò, si denuntiatum est ei rem esse alienam, vt C. de rei vendi. l. si fundum. Secundò, si ipse dixit coram aliis, illam rem esse alienam, vt arg. ff. de supellect. l. Tertiò, si inter vicinos suos sit fama de possesione malæ fidei, vti est gl. in l. si tutor. C. de peric. tut. ¶ Notandum

7 dũ † tertiò, quòd in emptione requiritur bona fides duobus temporibus, videlicet tẽpore cõtractus, & tempore traditionis, quia iste cõtractus frequenter fit, vt ff. pro empto. l. 2. In aliis autẽ contractibus sufficit bona fides tẽpore traditionis, vt ff. pro solu. l. pẽ. In illis autẽ cõtractibus, in quibus non requiritur traditio, vt in §. interdũ suprà de rerũ diui. requiritur bona fides tempore contractus, facit §. extraneis. infrà de hæredũ quali. & dif. Mala autem fides superueniens post vsucapionẽ inceptam, nõ nocet, vt C. de vsucapio. transforman. l. vnica. §. sed si tantùm. nisi superuenerit scientia rei alienæ vel furtiuæ, vt l. si ancillã. ff. pro suo. & hoc de iure ciuili: sed de iure canonico, cui plus statur in isto casu, quia agitur de peccato, mala fides semper nocet vsque ad perfectã vsucapionẽ vel præscriptionẽ, vt notatur in c. fi. extrà de præscript. & in regula malæ fidei, de reg iuris. lib. 6. & ibi per Dyn. Si autem sit dubium de bona fide, non nocet, vt notatur in d. c. fi. Sed post perfectã vsucapionem vel præscriptionẽ, potest vsucapiens vel præscribens rem retinere, vt in c. vigilãti. extrà de præscri. & ibi gl. & Inno. in c. cura pastoralis, extrà de
8 iure patrona. ¶ Notandũ † quartò, quòd vsucapio ideò est inuenta ne dominia rerũ maneant incerta, & vt sit finis litiũ, vt ff. pro suo. l. fi. & sufficit probare initiũ & finem temporis, quo res est vsucapta quia tũc de medio tẽpore præsumitur, vt l. siue possidetis, C. de probatio. quod facit ad formandũ articulos seu libellum de vsucapione vel præscriptione. Nõ enim debet poni, iste possedit à tribus annis citrà, quia hoc potest verificari in vno die, vel in vna nocte, vt ff. de aqua quotidia. & æstiua. l. j. §. quòd autem. Sed potest dici sic: Iste possedit à tribus annis, & citrà: quia propter illam copulatiuam significatur, ꝙ possessio incepta fuit à tribus annis, & vsq; tũc habita, vt notatur in c. licet causam. extrà de probatio. Nec valet etiam dicere à tribus proximis, quia hoc etiã potest verificari vno die, vt in d. §. quod autẽ. Potest etiã sic dici, per tres annos proximos, quia
9 dictio † per, significat perfectionẽ temporis, vt ff. de verbo signifi. l. vrbana. §. pernoctare. & debet addi, per spatiũ trium annorum inchoatorũ tali die & mense, & finitorum tali die & mense: nam si diceretur in articulis vel in testimonio per spatium triũ annorũ, sine aliqua additione, iudex intelligeret hoc à tempore, quo hoc esset dictũ, & sic includeretur tempus post litis contestationem, per quam interrũpitur vsucapio vel præscriptio. vt notat Bar, in l. Celsus. ff, e,
10 ¶ Notandũ † quintò, quòd vsucapiens vel præscribens, & ille cõtra quẽ vsucapitur vel præscribitur, dicuntur esse præsentes in ead. prouincia, quod hodie intelligit' quãdo sunt in eodẽ territorio vnius principis, & qui habet dominiũ ab vno, & sic intelligũtur præsentes

illi

illi qui sunt in.eodem ducatu,seu si princeps haberet dominiũ à diuersis vel si territoriũ esset sub regimine pluriũ,quia tũc intelligũtur præsentes in eadẽ ciuitate existẽtes,vt est gl. fin.in verbo,inter absentes.l.fina.C.de præscriptio.lõgi temporis. Petrus tamẽ dicit,
11 †ꝙ prouinciæ distinguũtur inter laicos & clericos,per episcopat⁹. vt in Authen.de hæredi.& falci.§.fina. collatione.1. & notatur in c. cũ dilecto,extrà de electio.Sed Hosti.dicit,quòd prouinciæ debẽt accipi secundũ communẽ consuetudinẽ,vt est Allemania,Frãcia,Anglia,Italia,& fa.c.nonnulli.extrà de rescript.fa. etiã.l. apiculis,ff.de verbo.signifi.ita etiam tenet Cy.in dict.l.finali. ¶ Notan-
12 dum†sextò,quòd secũdum Docto.communiter per vsucapionem acquiritur directum dominiũ,vt C.de pactis.l.traditionibus.l. vsucapio.ff.de vsucapionibus, sed per longi temporis præscriptionem acquiritur dominiũ vtile,vt scilicet possidentes habeant exceptionẽ,& non possidentes habeant actionem vtilem,vt ff.de acquiren. rerũ domi.l.rem in bonis. Sed per longissimi tẽporis præscriptionẽ efficitur quis dominus,si bona fide possedit: si autem mala fide, habet exceptionẽ.& de istis latius per Bar.in Authẽ. nisi annali. C. de bonis maternis. Dicit tamen Ioan. Fab. quòd per longi tẽporis præscriptionẽ acquiritur dominiũ,sicut per vsucapionẽ, quia in ea requiritur bona fides , sicut in vsucapione. Et fortior est possessio immobiliũ,quàm mobilium : & ideò fortiorem effectũ producit, vt in l.si rẽ.ff.de acquiren. possessio. & hoc dicit velle glossatorem. 16.q.1.in summa.Hoc etiam tenet Archidiac.in c.1.de præscrip.lib.
13 6.¶ Notandũ†finaliter,quòd in vsucapione sufficit attingere vltimum diem,vt ff.de vsucap.l.nũquàm.§.2.sed in præscriptione,prçcipuè longissimi tẽporis, fit cõputatio de momento ad momentũ vt C.de anna.excep.l.fi.l.in vsucapionib.ff.eod.l. in omnibus. ff.de acti.& obligatio.Cuius ratio est,quia vsucapio est fauorabilis, sed prçscriptio est odiosa: fauorabilia autẽ sunt extendenda, vt in l.fin. C.de edict.diui.Adria,tollen.& l.cùm quidam.ff. de libe.& posthu.
14 ¶ Opponitur†primò sic,& videtur,quòd vsucapio non debet esse de iure,quia repugnat æquitati,quia per eam locupletatur quis cũ aliena iactura,quod est contra l.nam hoc natura.ff.de cõdic. indebi. Solutio. Vsucapio est ius speciale,& derogat iuri generali, quod esse potest.fa.l.placet.C.de iudi.& l.1.C.de legi.& constitutio.prin. †Opponitur secundò,& videtur,quòd bona fides non præsumitur sed oportet eam probare , per l. 1.§.2.ff.de itin.actu. priua.Solutio.Illa lex loquitur de incorporalibus , in quibus oportet bonam fidem probare,maxime in seruitutibus , quia quælibet res præsumitur libera,vt C.de seruitutibus & aqua.l.altius.

§.Sed

§. Sed aliquando.

1 *Homo liber, non vsucapitur, neque præscribitur.*
2 *Res sacra, vel religiosa, an vsucapiatur, vel præscribatur*
3 *Seruus fugitiuus, an posit vsucapi, aut præscribi*
4 *Adscriptitij, an & quomodo posint præscribi.*

Liber homo, res sacra seu religiosa, & seruus fugitiuus, nõ possunt vsucapi vel præscribi. Hoc dicit vsq; ad §. furtiuę quoq;. ¶ Notãdũ
1 † primò, ꝙ liber homo etiã spatio centũ annorũ nõ vsucapitur neq; prescribitur. vt C. de longi tẽporis prescriptio. quę pro liberta. ob-
2 iicitur. l. fin. ¶ Notandũ † secundò, quòd res sacra vel religiosa non vsucapitur nec præscribitur, quãdiu manet sacra: secus si fieret prophana & quãdo capitur ab hostibus. ff. de religio. l. cum loca. & intelligitur istud de rebus sacris immediatè ordinatis ad cultũ diuinum. Nã aliæ res, vt sunt terræ, prędia, decimæ, quę ordinantur ad victũ Deo seruientium, bene possunt præscribi, maximè ab ecclesiasticis personis, vt Authen. quas actiones. C. de sacrosf. eccle. ¶ No
3 tandũ † finaliter, quòd seruus fugitiuus non potest vsucapi, quia facit furtum sui ipsius vt C. de seruis fugit. l. 1. & res furtiua nõ potest vsucapi. vt infra eo. §. proxi. nec potest præscribi, vt ff. de acqui. pos. l. 1. §. per seruum qui in fuga, quia primus dominus retinet ciuilem possessionẽ, quæ manet quãdiu non deponit animum ab eo, quod fit per obliuionem, vt in glo. magna in l. 1. C. de seruis fug. Sed si incipiat posideri ab alio, vel si diu stetit paratus defendere se contra dominum, bene procedit præscriptio contra dominum, vt ff. de acqui. pos. l. 3. §. si seruus. & l. per eum §. per seruum. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ liber homo potest præscribi, per l. scimus. §. cùm autem. C. de agri & censit. lib. 11. Solutio. Illa lex loquitur de
4 adscriptitiis, † qui possunt præscribi, non per se, vt hic dicitur, sed bene cum gleba, vt ibi. ¶ Opponitur secundo & videtur, quod non bene dicitur in vltimo notabili, quòd seruus fugitiuus aliquo modo potest præscribi, quia hoc est contra istum text. vbi dicitur, ꝙ vsucapio non procedit vllo tempore. Solutio. Iste text. loquitur secundum ius Digestorum, secundum quod talis præscriptio nõ fieret, sed notabile loquitur secundum ius Codicis, quod est in l. malæ. C. de prescriptio. 30. vel xl. annorum.

§. Furtiuæ quoque res.

1 *Furtum & violenta possessio, impediunt vsucapionem.*
2 *Res aliena, quibus modis vsucapiatur. & nu. 7.*
3 *Mala fides, an impediat vsucapionem. Et an præscriptionem xxx. vel xl. annorum.*

Ratio

4 *Ratio specialis cessat, vbi adest generalis.*
5 *Rem alienam tractans inuito domino, committit furtum.*
6 *Furtum non committitur sine affectione.*
8 *Vitiũ est duplex. Et vtrũ illorũ sequatur aut impediat successrem.*

1 Furtum † & violenta possessio impediunt vsucapionem. hoc dicit. Sed intellectus textus est, quòd res furtiuæ, & vi possessæ prædicto longo tempore etiam bona fide, non vsucapiuntur: & hoc non solùm à fure vel per vim possidente, sed etiam nec ab eo, qui tales res à furè vel per vim possidente, bona fide accepit. Et ideò in rebus mobilibus non faciliter procedit vsucapio: qui enim rem alienã scienter vendiderit, vel ex alia causa alteri tradiderit, furtum cõ-
2 mittit. † Potest tamen res aliena pluribus modis vsucapi, quorum duo ponuntur hic in textu. Primus ibi, nam si hæres, qui modus est Si hæres rem defuncto commodatam vel locatam, vel apud eũm depositam alteri bona fide accipienti vendiderit, donauerit, vel dotis nomine dederit. potest talis res vsucapi. Secundus est ibi, itẽ si is, qui est vsufructuarius ancillæ partum credens esse suum, eum alienauerit, potest vsucapi, quia isti furtum non cõmittũt. nã furtum sine affectu furãdi nõ cõmittitur. Hoc dicit, & patet intelle-
3 ctus textus. ¶ Notandũ † primò, quòd mala fides impe lit, quòd res mobilis triennio non vsucapitur: nec res immobilis decẽnio inter pręsentes, aut vicennio inter absentes præscribitur, tamen mala fides non extinguit præscriptionem xxx. vel lx. annorũ, vt C. de pręscri. xxx. vel xl. ann. l. omnes. & l. sicut. & hoc de iure ciuili, sed secus de iure canonico, vt in c. fin. extrà de præscriptio. & in regula, malę fidei possessor, de reg. iuris. lib. vj. Dicit tamen Bar. quòd hoc verum est in corporalibus, sed aliud est in incorporalibus, etiam de iure canonico. Nam si statutũ esset, vt si quis non petat debitum triennio, cadat ab illo, potest debitor tale debitum non soluere, si creditor infrà triennium non petiit, etiam de iure canonico, vt probat ipse Bart. in l. sequitur. §. viam. ff. de vsucapio. hoc tamen non placet quibusdam Doctoribus canonistis, vt notatur in dicto c. fi.
4 extrà de præscriptionibus. ¶ Notandum † secundò, ibi, quod autem dictum est, quòd quando est ratio generalis, tunc cessat specialis. Sic etiam suprà de n ptiis. §. affinitatis. & § 'ocrum. ¶ No-
5 tandum † tertiò, quòd tractans rem alienam, inuito domino, cõmittit furtũ, vt infrà de obligat. quæ ex delicto nascuntur. §. 1. & ideò donatio seu eleemosina quæ fit de re aliena, non habet meritũ, vt 1. quæst. 1. non est putanda. imò habet speciem furti, vt ff. de furtis. l. si pignore. §. 1. Ex qua lege aliqui dicunt, quòd mulier dans eleemosinam sine consensu viri, committit furtum: sed hoc

non

non est verum: contrariũ enim habetur in l.1.ff. rerum amotarum, & in l si sponsus.§.proinde.ff.de dona inter virũ & vxor. ¶ Notan-
6 dũ† quartò, quòd furtum nõ committitur sine affectione: quod debet intelligi quòd affectio furãdi est ad rem, quæ furatur principaliter, vel secundario. Nam si aliquis furetur pecuniam cũ sacculo, cõmittit etiã furtũ quo ad sacculum, quia licet fur nõ habeat affectionẽ ad sacculũ principaliter, tamen secundario, vt ff.de furtis.l.
7 qui saccũ. ¶ Notãdũ † finaliter, ꝙ extra textum sunt adhuc duo alij modi, quibus res aliena vsucapi põt. Primus est, si aliquis credat se esse hæredẽ, & in veritate non est, recipiens rem ab illo bona fide, potest eam vsucapere, vt ff.de vsucapio.l.potest. Secundus est, si aliquis credat rem sibi esse legatam, quę tamen in veritate est adẽpta, vsucapere põt, vt infra de act.§.si quis agens. ¶ Opponitur primò, & videtur, quòd non cessat ratio specialis quandu est generalis, per l.quædã.ff.de edend. Solutio. In illa lege, nõ est ratio generalis, sed in vtraque actione est ratio specialis in vna sicut in alia. ¶ Opponit secundò & videtur, ꝙ res possessa potest vsucapi, per l.si vi vel metu.C. quod metus cau. Solutio. Illa lex loquitur de vi compulsiua: quæ habet volũtatẽ, licet coactã, vt ff.de eo quod vi metúsue causa.l.si mulier, Sed hic loquimur de vi impulsiua vel expulsiua, & nõ sufficit expulisse, nisi possideat expellens, vt ff.de vsucapion.l.sequi-
8 tur.§.si tu vi &c. ¶ Opponitur † tertiò, & videtur, ꝙ res furtiua potest vsucapi, saltem ab illo qui eam bona fide à fure accepit, quia culpa sequitur authorem per l. an vitium.ff. de diuersis & tẽpora.
2 præscriptio. Solutio. † Duplex est vitium, scilicet reale & personale. Vitium reale, non sequitur authorem, sed ipsam rẽ, vt hic dicitur: & ideò tale vitium impedit vsucapionem, non autẽ quo ad fructus vt ff.de acquir.rerum dominio.l.bona fides.§.penul.infrà.§.nonisi mè.eo. Sed vitium personale sequitur personã vt dolus, mala fides, sciẽtia rei alienæ, &c. Impedit tamen etiam vniuersalem successorem, vt C de acqui.poss.l vitia. sed non impedit singularem successorem, vt ff.de except.doli.l.apud.§.de authoris.& C. de periculo rei vend.l.dolum. Non habet tamen talis successor in rem singularem accessionem temporis sui antecessoris, vt ff.de acquir.possess.l. Põponius.§.finali Hodie tamen tale vitium etiã impedit singularem successorem, vt authen.t malæ fidei.C. de præscript.longi tempor. vide glo.&c.in §.de authoris.l.apud.ff.de except.doli.

¶ Opponitur quartò, & videtur, quòd recipiens rem alienam ab hærede, non potest eam vsucapere, sicut dicitur hic in textu, quia hæresmet nõ põt vsucapere, per.l. cùm hæres.ff.de diuersis & tempora.præscript. Solutio. Dicendum, quòd aliqui dixerunt, quòd heres iu

res in isto casu posset vsucapere, si in sua persona continuaret possessionē: hoc tñ non est verū, si sit suus hæres, vt ff. pro hærede. l. ij. §. filiū. & C. pro hær. l. nihil. Sed si sit extraneus hæres, potest procedere vsucapio, titulo pro hærede, si defunctus possederat illā rem bona fide, quāuis sine titulo. Et ideo in suo hærede nō procedit vsucapio tit. pro hærede, sicut in extraneo. Patet ergo qualiter recipiens rē pōt vsucapere, licet hæres non vsucapiat. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, ꝙ furtū pōt cōmitti sine affectu furādi, quia interdictū vnde vi, est simile furto, & pōt cōmitti sine affectione p l. cū quærebatur. C. vnde vi. Solutio. In illa lege in veritate est affectio, licet nō ad certam personam, quæ sciuit rem non esse suam.

§ Quod autem ad eas res.

1 *Rem accipiens ab eo, qui sine vi eam immobilem & vacantem possidebat, an possit præscribere. & nu. 5.*

2 *Locus varie accipitur.*

3 *Loci vacantia tripliciter accipitur.*

4 *Rem apprehendens altero de tribus modis, est possessor malæ fidei.*

6 *Res immobilis non potest furari.*

7 *Res vi possessa, vel reuersa in potestatem domini, an possit vsucapi. & nu. 10. Et quando vtrunque contingat.*

8 *Locus an fiat vacuus vel vacans, propter absentiam domini.*

9 *Obliuio quanto tempore præsumatur inducta.*

1 Summatur sic: † Licet qui sine vi possidet rem immobilem vacantē, propter absentiam vel negligentiam domini, vel propter mortē eius sine successore, non possit præscribere tamen ille, qui talē rē ab eo bona fide recipit, vel accipit, præscribere potest, quia nō est res furtiua, neque vi possessa. Nā furtū in re immobili nō cōmittitur, & res furtiua vel vi possessa, potest vsucapi, si in potestatē domini reuertatur. Hoc dicit vsque ad §. res fisci. & patet intellectus

2 textus. ¶ Notādū † primò, ꝙ locus aliquando dicitur plenus, vt qñ ab aliquo possidetur: interdum dicitur semiplenus, vt quando possidetur causa legatorū, vel causa rei seruādæ, vt ff. de acquir. possess. l. 3. §. si. & interdū dicitur vacuus, vel vacans, videlicet qñ à ne-

3 mine possidetur, vt C. vnde vi. l. si. in glo. magna. † Et ista vacantia accidit tripliciter, vt hic in tex. vno modo per absentiam dñi, secūdo per eius negligentiam. l. furtum. §. si. ff. de vsucap. & tertio, si moriatur sine successore, vt ff. de acquir. possess. l. si id quod, vel si moriatur cū successore eius, à quo res nō est apprehēsa, vt ff. de acqu.

4 possess. l. cum hæredes. ¶ Notandum † secundò ꝙ apprehendens rem sic vacantē, est possessor malæ fidei, quia scit rē nō esse suam,

5 & per consequens alterius.vt C.vnde vi.l.fi.Et licet†hic dicatur, ꝙ recipiens talem rem bona fide ab isto possessore, pôt eā præscribere,dicit tamen hic gl.super verbo,longua,ꝙ hoc hodiē non procedit,propter duas rationes. Prima est, quia ista possessio est violenta,vt C.vnde vi.l. cum quærebatur. & res violenta non potest vsucapi,vel præscribi,vt s.eod.§.furtiua.Alia ratio est,quia ad hoc ꝙ res præscribatur breuiori tempore,quàm spatio 30. vel 40. annorum,requiritur bona fides,ex vtraque parte,s. in tradente & accipiente,quod non est hic in tradente,vt in Authē. vt sponsal.larg. §.rursus.colla.9.quæ habetur.C. de præscript.long.tempo. 10.vel 20.annorum,& in Auth.malæ fidei.Prima istarum rationū satis debilis est,quia,vt dicit gl.in l.fi § prædonē.C. vnde vi.ista possessio non vitiat rem,quia non est vitiū violentiæ, sed potius quasi vitiū violentiæ,& potest dici clandestinitas,quod nō est vitiū reale,sed personale,vt notat Bar.in l. Pomponius. §. cum quis.ff.de acquir. possess.Et ideo talis possessor tenetur ad restitutionē rei cum fructibus,vt in l.fi.C.vnde vi. Posset tamen etiam hodie ista res præscribi,si s.tertius reciperet istam rē,à secundo bona fide, quia tum
6 nihil obstaret. ¶Notandum†tertiò, ꝙ res immobilis non potest furari,vt hic in tex.& in l.quæritur. ff.de furtis,& J.de obliga. ex
7 maleficio.§.j.notabi.j.¶.Notandum†finaliter, ꝙ si res furtiua vel vi possessa reuertatur in potestatem domini, tunc potest vsu capi: & dicitur reuerti in potestatē eius, quando non potest faciliter ab eo auelli,vt ff.de vsucapioni.l.sequitur.§.tunc.Et dicitur etiam reuerti in potestatem eius, si ipse recipiat pretiū rei, nec oportet ꝙ reuertatur in potestatē dñi,sed sufficit quasi domini, vt si res sit ablata pupillo,reuertatur in potestatem tutoris,vel res debitoris reuertatur in potestatē creditoris,vt ff. de vsuc. l.sequitur §.si pupil-
8 li.¶Opponitur†primò sic,& videtur ꝙ locus nō sit vacuus,vel vacās propter absentiā domini,per l.clam. §.qui ad nūdinas. ff.de acquiren.possess.Solutio. Absentia capitur hic pro effectu absentiæ, videlicet pro obliuione & depositione animi ipsius dñi,ab ipsa re quæ causatur ex tempore,vt ff.de dam.infect.l.si finita.§.non aūt. Et quantitas tēporis arbitrabitur per iudicē, vt ff.de iure deliber.
6 l.j.Dummodo tñ†iudex arbitretur temporis tantum, quòd in eo præsumitur obliuio inducta,& ꝙ dominus deposuit animum à re vt ff.de vsucapio.l.furtū.arg. Instit.de oblig. quæ ex quasi delicto nascun.§.j.Nam minus tempus requiritur in vinea,q̄ in nemore, quia ad vineam requiritur maior cura,q̄ ad nemus.vt in l.nō omnes§.à barbaris.ff.de re milita.& aliud tempus requiritur, quādo dominus est diligens homo,q̄ si sit negligens.Hinc est,quòd præ

scribens

scribens debet ponere in libello suo non solum tẽpus, sed ẽt obliuionẽ & depositionẽ animi ipsius domini. ¶Opponitur secundò, & videtur ꝙ furtum potest committi in re immobili, per l. si quis vxori. §. si sulphurariç. ff. de furtis. Solutio. Quod in illa lege dicitur ꝙ terra eximebatur, & ita furabatur, quæ non fuit res immobilis, sed res mobilis. ¶Opponitur tertio, & videtur, quòd hic in textu sit superfluitas, idem enim videtur significare locus, & fundus. Solutio. fundus capitur hic ꝓ toto, & locus pro parte, vt ff. de verbo
1 orum significatiõ. l locus. ¶Opponitur † finaliter & videtur, ꝙ res furtiua nullo modo potest vsucapi, etiam si reuertatur in potestatẽ domini quia nõ ab ipso dño, vt manifestũ est, nec ab alio eam recipitã dño, quia tunc transfertur dominiũ, & ideo recipiens nõ potest plus dominus fieri, vt ff. de vsucapio. l. sequitur. § lana. Solutio. Verum est, ꝙ res furtiua in potestatem domini reuersa, nõ potest vsucapi ab ipso domino, nec etiam ab eo qui eam à domino recipit, vt prętendit oppositio: sed ab eo, qui eã recipit à non dño postquam scilicet est reuersa in potestatem domini. Et ideo quòd hic dicitur quòd res furtiua sic potest vsucapi, debet intelligi hoc modo, quod scilicet talis res sit vsucapibilis.

§ Res fisci nostri.

1 *Res fisci, an possint vsucapi disting. nu. 2*
3 *Præscriptio an habeat locum in rebus Principis: & quanto tempore.*
4 *Præscriptio an admittatur in rebus ciuitatis Romanæ.*
5 *Præscriptio an perficiatur, & quanto tempore, in rebus ecclesiæ.*
6 *Præscriptio non currit contra deputata ad vsum publicum.*
7 *Præscriptio an habeat locum in rebus pupilli.*
8 *Res filij existẽtis in patris potestate, an possint vsucapi aut præscribi.*
9 *Præscriptio nõ currit contra res datas Præsidi, contra l. repetundarũ.*
10 *Præscriptio an currat in rebus dotalibus, vel vsucapio.*

1 Summatur † sic: Res fisci non possunt vsucapi: si tamen aliquis bona fide recipiat rem ex bonis vacantibus, nondum fisco denuntiatis, ille potest talem rem vsucapere. Hoc dicit.
2 ¶Notandum primò † ꝙ res fiscales aut sunt incorporatæ patrimonio fisci, aut non. In pãmo casu, res mobiles fisci non vsucapiuntur triennio, nec res immobiles præscribuntur decennio vel vicẽnio, possunt tamẽ præscribi spacio, triginta vel quadraginta annorum, vt in l. omnes. C. de præscriptio. triginta vel quadraginta annorum. Fallit hoc tñ, in hæreditate, legato, vendito, vel donato, vt C. de sacrosanctis eccle. l. si, fallit ẽt in fundo patrimoniali, vel tẽplorum, ex quo soluitur vectigal, vt C. de fun. patrimon. l. penult.

 & per

& per Bar.in l.fi.C.de sacrosan eccl.Si vero non sunt incorporatę, sed sunt delatæ fisco,tunc vel sunt delatæ,quia vectigal nō est solu tū,vel ex alia causa.In primo casu præscribuntur quinquennio, vt C.de vectiga.& cōmis.l.ij.si ex alia causa,tūc vel sunt denunciatæ fi sco,vel nō.In primo casu præscribuntur quadriēnio, vt l.intra qua tuor.ff.de diuer.& tēpo.præscri.aut nō sunt denūciatæ,tūc cū titu. præscribūtur 10.vel 20.annis.vt ff.de vsucapio.l. q̄uis.& fine tit. 30. vel 40.annis,vt l.in omnib.ff.de diuer. & tēpo. præscriptio. Circa quam Barto. virtualiter not. istam distinctionem. ¶Notandum
3 †secundò,quòd res principis non præscribuntur, nisi quadragin ta annis,vt C.de prescript.30. vel 40.annorum.l.omnes. & hoc e- tiam tenēt Iaco.Butrig.& Ange. in l.j. C. ne rei dominicæ vel tē- plorū.Si tñ Imperator seu princeps aliquid sibi reseruaret in signū vniuersalis dominij,contra illud non curreret præscriptio aliquo tempore,vt contra publicas sanctiones,per l.competit.C.de præ- script.30. vel 40.annorum,sicut ēt non curritę præscriptio contra reseruationes curię apostolicæ, vt est gl.super verb.nō obstante,in c.vnico.de cleri.ægrotā.li.6.Et contra alias res principis etiā non currit præscriptio,nisi sicut contra res ecclesię,vt in l.fi.C.de sacro san.eccle.quia quantum ad hoc gaudet imperium eodem priuile- gi ,sicut ecclesia,vt in authent.de non alienan.rebus eccles.§. vt aūt.in gl.& Angelus in l.sicut.C.de præscript.30.vel 40.annorum.
4 ¶Notandum†tertiò,ꝙ in rebus ciuitatis Romæ nō perficitur præ scriptio,nisi centū annis currat,& idē dicūt aliqui in reb. alterius, ciuitatis,vel municipij,vbi est respublica, quia respublica & eccle sia æquiparantur,vt C.de sacrosan.eccl.l.fi.& ff.ex quib.causis ma iores.l.respublica.licet glo.l.si finit.§.si de vectigalibus.ff.de damn. infect.videatur dicere, ꝙ res alterius municipij vel villæ possunt
5 præscribi 10.vel.20.annis.¶Notandū†quartò ꝙ res ecclesiæ pos sunt præscribi 40.annis,nisi essent ecclesiæ Romanæ,q̄a in illis re quiruntur cētum anni, vt in c.cū nobis. extra de præscriptio.& in Auth.cōstitutio,quæ ecclesiæ Romanæ præscript.centū annorum dabat in principio,coll.8.& hoc est verum in rebus immobilibus, sed in re mobili nō sacra cōpletur vsucapio triēnio,vt in Authen. de ecclesiasti.tit.§.pro tēporalibus coll.9.Et de ista materia latius tractatur per doc.per gl.in Authen. quod actiones C.de sacrosan.
6 ecclesiis.¶Notandum†quintò,ꝙ contra ea,quæ sunt deputata ad vsum publicum,non currit præscriptio,vt est via ad sanctum Iaco bum,vel alia publica via. Et est ratio quia est quædam facultas inducta gratia publicæ vtilitatis,contra quam non præscribitur e- tiam in centum annis, vt in l.viam.& ibi glo. ff.de via publica.

¶Notandum

7 ¶Notãdum sexto.† ꝙ res pupilli non possunt præscribi,quãdiu durat pupillaris ætas, vt ff.de acquir. rerum domi.l.bonæ fidei.§.nec interest.Pôt tñ pupillus alteri præstare causam vsu capiẽdi,vel præscribendi: videlicet si rem alteri vendat, vel iusto titulo tradat, vt
8 in l.ij.§.si à pupillo.ff.pro emptore.¶Notãdum† septimò,ꝙ res filij existentis in potestate patris, in quib.pater habet vsumfructũ, & est legitimus administrator, non possunt vsucapi vel præscribi, C.de anna.exceptio.§.fi.l.j. quandiu filius est in potestate patris, sed postq̃ est sui iuris incipit currere vsucapio, vel præscriptio, vt C.de bonis mater.l.j.Sed illę res filij,in quib.pater nõ habet vsumfructum,vt sunt bona castrensia,vel quasi castrensia,bene possunt vsucapi vel præscribi, vt in l.licet.ff.ex quib.causis maio.Et licet in illis rebus,in quib. pater habet vsumfructũ,nõ currat præscriptio vel vsucapio cõtra filium,si tñ pater illas res alienauerit,bene currit præscriptio vel vsucapio cõtra cõmoditatẽ vel vtilitatẽ patris, vt in l.malè agitur.C.de præscript.3: .vel 40.annorũ,vbi dicitur,ꝙ colonus potest præscribere pensionẽ,licet nõ præscribat rẽ condu
9 ctam.¶Notãdũ† octauò,ꝙ in illis rebus,quæ dantur præsidi cõtra.l. repetundarum,non currit præscriptio,vt ff.ad legẽ Iuliã re
1 epetũdarũ,l.quod contra.¶Notandum† finaliter, ꝙ in rebus dotalibus non currit præscriptio vel vsucapio,nisi esset inchoata antè quàm res fuerunt dotales,vt ff.de fun.dota. l.si fundũ.Et ratio est, quia tales res non possunt alienari in præiudiciũ vxoris, vt j. qui. alien.non licet.§.j.& iõ etiã nõ possunt vsucapi vel præscribi,vt ff. de verb.sign.l.alienationis verbo, & per ista notabilia clarè intelligitur glo.quæ est satis confusa super verbo,non pôt. ¶Opponitur contra prędicta,& videtur,ꝙ res pupilli etiã durãte pupillari ætate possunt præscribi.per l. Æmilius Largianus,& ibi per Bar.ff.de mino.Solutio.Illa lex loquit̃ de re pupilli, in qua præscriptio fuit inchoata cõtra maiorẽ, quo casu res pupilli præscribi pôt ẽt durãte pupillari ætate,vt in d.l.in oppositũ allegata ꝓbatur. ¶Sed tũc replicatur de l.sicut.C.de præscrip.30.vel 40.annorũ.Solutio.Illud quod dictũ est,debet intelligi de vsucapione vel de præscriptiõe lõgi tẽporis, ꝙ s.illa currit tẽpore pupillaris ętatis, quãdo inchoata fuit contra maiorẽ, sed hoc non est verum in præscriptione lõgissimi tẽporis,quia licet illa fuerit inchoata contra maiorẽ,dormit tamen toto tempore pupillaris ætatis. Et hoc vult illa l.sicut.

§. Nouissimè.

1 *Error falsæ causæ impedit vsucapionem, ac præscriptionem, & limita numero.*

2 *Vitia realia vsucapionem,& præscriptionē impediūt. Et quenãlia.*
4 *Error iustissimus,quis.*
5 *Titulus pro suo,non sufficit ad vsucapionem,vel præscriptionem.*
6 *Rem vitiosam quid efficiat.*

1 Sicut vitium †rei impedit vsucapionē vel præscriptionē,sic etiam
error falsæ causæ, vt si quis possideat illam rem quā putat se emis
se,& nō emit,vel sibi donatā esse quæ sibi donata nō est.h.d.¶No
2 tandū †primò,ꝙ vitia realia sunt,violenta ablatio,vel possessio,im
pulsio vel expulsio.Et ista semper impediunt vsucapionē & præscri
ptionē,vt s.eo.§.furtiuæ,& res fiscales vel pupillares,vt datæ præ
sidi contra l.repetundarū, sunt vitiosæ quasi vitio reali. Et ideo ēt
in eis impeditur vsucapio vel præscriptio.prout notatū est s. eo.
§.proximo.Sed vitia personalia non impediūt vsucapionē, in suc-
cessore singulari regulariter. Quod dicitur iō qa dolus dans cau-
sam contractui.l.j.C.de præscript.long.temp.& mala fides & sciē-
tia de re aliena,sunt vitia personalia , & tñ etiā impediunt vsuca-
ptionē in successore singulari,vt notatur in auth.malæ fidie.C.de
3 præscriptio longi temporis,x. vel xx.annorum. ¶Notandū †secun
do,ꝙ error falsæ causæ,id est titulus putatiuus.& non verus,impe
dit vsucapionē, vt hic dicitur: secus tamen est,si sit error iustus in
alienationibus omnibus, præterquam in emptione & venditione,
vbi requiritur error iustissimus,vt not.Barto.in l.Celsus ff.de vsu-
cap. Et non est error iustus.quando est error iuris, sed error fa-
cti,vel mixtus potest esse iustus,vt in regula,ignorātia.de regu.iu-
4 ris.lib.vj.Est †autē error iustissimus,vt si seruus vel procurator do
mini vendat equū,& dicat,ꝙ dominus donauit sibi illum equum,
quem tamen in veritate non donauit dominus: hic error ementis
est iustissimus,quia ēt diligēs indagator posset in isto errare.¶No
5 tādū †finaliter,quod ad vsucaptionē vel præscriptionē nō sufficit
titulus ꝓ suo,nisi ei adhęreat alius titul⁹ specialis,vt ꝓ hærede, ꝓ
emptore,pro legato,pro donato, vel similis.Et ideo ad probandū
præscriptionem alicuius fundi alieni inter præsentes , non suf-
ficit probare ꝙ possidens talē fundum tanquā suum & pro suo,de-
cē annis possedit,& fructus collegit,nisi etiā probetur cum isto ti-
tulo generali, ꝓ suo,aliquis titulus specialis cui adhęreat iste titu
lus generalis,vel contra. Qui quidē titulus specialis debet esse ve-
rus vel putatiuus saltem iusto errore. Et hoc est quod innuit hic
gl.valde obscurè,in verbo,error.¶Opponitur & videt ꝙ res vitio
sa potest præscribi, vt est precaria vel litigiosa per l.Pomponius.
9 §.cū quis.& nō,in gl.ff. de acquirenda possessio. Solut. Res †pre-
caria

caria non est vitiosa, vt ff. communi diuidun. l. cõmuni. nec etiam res litigiosa, vt C. de longi tẽporis præscrip. l. j. Similiter nec possessio clandestina facit rem vitiosam, quia res non dicitur clandestina, sed possessio, vt in glo. l. vitia. C. de acqui. possessione.

§. Diutina quoque possessio.

1 *Possessio diutina, quæ dicatur. Et inter quos fiat.*
2 *Tempus vsucapionis vel præscriptionis, quomodo continuetur inter emptorem & venditorem.*
3 *Mala fides serui, nocet domino: monachi, monasterio.*

Tẽpus vsucapionis vel præscriptionis inchoatũ à defuncto, cõtinuat̃ ab hærede vel bonorũ possessore, licet ipse hæres vel possessor habeat malã fidẽ. Similiter tempus vsucapionis vel præscriptionis inchoatũ à venditore, continuatur ab emptore. h. d. ¶ Notandũ † primò ꝙ illa possessio dicitur esse diutina, quæ est tẽpore
1 illo, quo cõpletur præscriptio, vt in l. sed cum fidei. §. Aristo. ff. qui & à quib. manumit. non licet. Et cõtinuatur istud tẽpus inter defunctũ & hæredẽ, qui succedit de iure ciuili, vel bonorũ possessorem, qui succedit de iure prætorio, vt j. de bono. possessio. §. quos autẽ, licet hæres, vel bonorũ possessor habeat malã fidem vt hic dicitur: & hoc de iure ciuili. Sed istud nõ est verũ de iure canonico, quia illo iure hæres & bonorũ possessor ẽt debet habere bonã fidẽ, sicut defunctus, si tẽpus vsucapionis vel præscriptionis debet cõpleri, vt in c. q̃m omne, extrà de præscriptio. Et in ista materia ius canonicũ est præferendũ iuri ciuili, q͂a agitur de periculo animarũ, vt pulchrè notat Ant. de Butrio. in c. sanctorũ. extra de præscriptio. Si verò defunctus habuisset malã fidẽ, & hæres vel bonorũ possessor bonã, nõ cõtinuatur tẽpus, vt hic patet in tex.
2 ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ inter venditorẽ & emptorẽ etiam continuatur tẽpus, sed nõ omnino eodẽ modo sicut in casu prædicto, quia requiritur bona fides in vtroq;, s. venditore & emptore. Nã in successore singulari nõ solũ nocet mala fides authoris, sed etiã
3 mala fides propria, vt ff. pro emptore. l. 2. §. si eã rem. Et ita † mala fides serui nocet domino, & mala fides monachi nocet monasterio, vt ff. pro empto. l. 2. §. si seruus. Secus in successore vniuersali, quia ibi solũ nocet mala fides authoris. Et ratio est, quia hæreditas cõplet tẽpus ante aditionẽ, vt ff. de vsucapio. lege, nunquã. §. vacuũ. Et hæres cõputatur vna persona cum defuncto, vt in Authenti. de iureiurãn. à moriente præst. §. semper, in fi. collat. v. & ff. pro empto. lege secunda. §. emptori. & §. si defunctus. ¶ Opponitur, & videtur, quòd tempus vsucapionis vel præscriptionis, non

continuetur inter defunctũ & hæredem, per l. eius. aliàs hæres. ff. de vsucapio. Solutio. Illa lex loquit, quãdo res primo traditur hæredi habenti malã fidẽ, & non fuit tradita defuncto. ¶Sed tunc replicatur de lege, quæ fitũ. 2. respon. ff. de acquiren. rerum domi. vbi res fuit tradita defuncto, & tamen tempus non cõtinuatur in hæredem. Solutio. Hoc fuit ideò quia hæres sciebat rẽ esse eius, qui causam habebat à defuncto, vt legatarij, vel donatarij. Sed tex. hic loquitur quando hæres habet malã fidem, quia scit rem esse alterius, qui non habet causam à defuncto.

§. Edicto.

1 *Zenonis constitutio, circa eum qui accepit rem à fisco, vt statim fiat securus. Limit. nu. 3. 5.*

2 *Fiscus habet duo priuilegia.*

4 *Vxor Imperatoris, vel Principis, an gaudeat iisdẽ priuilegiis, quibus maritus.*

1 Sũmatur † sic: Quãuis is, qui accepit rem à fisco, olim nõ statim fiebat securus, quia dominus rei potuit eã 𝔗. quinquenniũ repetere, modò tamen per cõstitutionẽ Zenonis statim fit securus. Sed potest dominus rei agere ad eius æstimationẽ vsq; ad quadriẽniũ cõtra fiscũ. Et constitutio Zenonis ẽt obseruatur in rebus quæ accipiũt à domo Imperatoris, vel venerabilis Augustæ, id est, vxoris eius. h. d. & patet intellectus tex. vsque ad finẽ tituli. ¶Notãdũ
2 † primò, ꝙ fiscus habet duo priuilegia. Vnum est, ꝙ licet priuatus vendens rẽ alienam, non auferat domino rei actionẽ vendicationis vel actionẽ personalem, vt in l. rem alienã. ff. de cõtrahen. emptio. hoc tamen facit fiscus. Aliud est, ꝙ priuatus nõ præscribit actionẽ, nisi longo vel lõgissimo tẽpore. Sed fiscus præscribit actionẽ, quàm dominus habet ad pretiũ quadriennio, vt hic dicitur in versi. aduersus. ¶Notandũ † secundò ꝙ quãdo aliquid emi
3 tur à fisco, tunc fiscus intelligitur hoc vendere tanquã suũ, vel tãquã alienũ. Si tanquam suum, tunc emens statim est securus, nisi res esset minoris vel alterius habentis restitutionẽ, vt C. si aduersus fiscum. l. fin. Si tãquã alienũ, videlicet quia nõ est solutũ tributũ, tunc emẽs statim est securus, siue res sit minoris siue maioris, dum tamẽ tria cõcurrãt. Primò, ꝙ hoc tributũ sit debitũ. Secundo, ꝙ sit cessatũ biennio à solutione. Et tertio ꝙ sit facta subhastatio, id est ꝙ sint obseruatæ solennitates requisitæ, videlicet ꝙ sit factum proclama, & res sit vendita plus offerenti, vt in gl. in l. si quos. C. de rescinden. venditio. Si tamen res sit minoris vltra decretũ iudicis, requiritur authoritas tutoris vel curatoris, vt in l. fi. C. si pro

C.si propter publicam pensitationé,& in gl.in l.si tempora. C. de fide instrumento.& iure hastę fiscalis.li.x. Et per Bar.in l.licitatio
4 ff.de publica.¶Notandum finaliter,† quòd vxor Imperatoris vel principis gaudet priuilegiis,sicut Imperator,vt ff. de legi. l.princeps.non tamé in omnibus,quia non potest leges cōdere.vt ff.de leg.2.l.quod principi.¶Opponitur sic,& videtur ꝙ emens à fisco nō sit statim securus,per l.nec vllā. ff.de petitione hæredita.Solut. Istud ius corrigit illud,q̃a loquitur illud ius, scilicet secundū cō-
5 stitutioné diui Marci.†Et ista est melior solutio,quā alia,quę est in gl.Dicit tamen Ioan.Pa.ꝙ ista constitutio Zenonis est iniqua, & de iure canonico non obseruatur:& ideo illo iure obseruatur hodie cōstitutio diui Marci, vt satis probatur in c.quicunque in tex.& in gl.12.q.2.in ver.consensu.& 16.q.3.placuit.in fi.quæst.

DE DONATIONIBVS.
TIT. VII.

1 *Donatio,quid.*
2 *Donatio simplex,quinque requirit.*
3 *Diuisio huius tituli in quatuor partes.*

Ontinuatur sic:Dictum est ſ.qualiter res acquiran tur iure ciuili per vsucapioné & longi tēporis præscriptioné:Hic cōsequēter tractat̃,qualiter res acquiruntur eodem iure. per donation̄e. Et notandū est
1 circa rubricam,ꝙ secundum Goffre. donatio † est quædā liberalitas in accipiēté collata,quę à stipulatione,traditione vel pollicitatione virtuté recipit & effectū,facit l.donari,ff.de
2 regu.iur.Et ad donationē simplicé quinq̃ requiruntur.†Primo, ꝙ fiat liberaliter sine aliqua necessitate. vt ff de donatio. l.j.& l. hoc iure.Et ideo quando donatur sic,do vt des,nō est propriè donatio,sed contractus innominatus.Secundo,requiritur, ꝙ nō fiat ob causam,vt C.de dona.l.fi.fac.§.Labeo.l.hoc iure.ff.eo.Tertio, ꝙ fiat liberè,vt donās nullo vinculo sit ad hoc adstrictus.l.donari ff.eo.Et debet hoc intelligi,de vinculo inducente actioné, vel impediente repetitioné, & nō de vinculo naturali ad antidota,vt in l.hoc iure.ff.de donatio.Quarto requiritur,ꝙ fiat absolute,sine repetitióe,vt ff.de donatio.mortis causa.l.senat⁹.§.j.Quinto, ꝙ fiat
3 inter viuos,vt ĩ.eodem. §. aliæ. † Et diuiditur præsens titulus in quatuor partes.In prima ponit̃ diuisio donationis, & prosecutio vnius mēbri,scilicet donationis causa mortis.In secunda ibi,aliæ tractat̃ de donatiōe inter viuos.In tertia ibi,ē & aliud,& de dona

tione propter nuptias. In quarta ibi, erat, soluitur incidés quæstio de donat. facta seruo.

§. Est & aliud genus.

1 *Donatio, est duplex. Et possunt dici duo genera. nu. 4.*
2 *Donatio causa mortis, tripliciter reuocatur.*
3 *Donatio quo iure inuenta.*
5 *Donatio causa mortis, potest fieri tripliciter.*
6 *Lex Falcidia quæ, & quotuplex num. 7.*
8 *Donans causa mortis, tripliciter potest donatum reuocare.*
9 *Donatio causa mortis, in quo conueniat cum legato. Et in quo dissideat. num. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. & 19.*
12 *Donatum, qualiter petatur.*
20 *Poetarum aut Medicorum dicta in iure allegata, an quandoque probationem faciant.*
21 *Donatio nudo pacto facta, an possit reuocari.*

1 Summatur sic: †Duplex est donatio, scilicet causa mortis, & non causa mortis. Causa mortis donatio est, quæ fit ꝑpter suspicioné
2 mortis. & reuocatur tripliciter. †Primò, si donator superuiuat, secũdò si eũ donasse pœniteat, & tertiò, si donatarius ante donatoré decedat. Et cõparatur donatio causa mortis ferè legato, & in summa donatio causa mortis est, qñ donator potius vult se habere ré, q̃ donatarium, i. illum cui res donata est, & potius donatarium,
3 q̃ hæredem suum. h. d. & patet intellectus text. ¶Notandũ † primò, ꝙ donatio inuẽta est iure gentiũ: quia olim fiebat ꝑ traditionem, quia est de illo iure, vt s. de re. diuis. §. per traditioné: sed approbata est per ius ciuile, quo iure donatio fiebat per stipulationem. Sed postmodum dñs Iustinianus constituit, ꝙ donatio posset fieri nudo pacto, vt C. de donat. l. si quis argentum. §. finautem. & j. de actio. §. de cõstituta pecunia. & est gl. quæ hoc indicat in l.
4 legiti. ff. de pact. &c. ¶Notandum † secundò, ꝙ donatio causa mortis & donatio non causa mortis possunt dici duo genera donationis, vt contineãt sub se alias species, vt l. 2. ff. de don. causa mortis, vbi tres species donationis causa mortis enumerãtur: vel etiã possunt dici duæ species donationis, & ꝙ eis adiunguntur aliæ, s. donatio propter nuptias, de qua j. eod. §. est & aliud. & donatio, de
5 qua j. eo. §. fi. ¶Notãdum tertiò, † ꝙ donatio causa mortis, potest fieri dupliciter. Vno modo, quando donãs est in periculo mortis, & tunc si superuiuat, ipso iure reuocatur, vt ff. de donation. causa mortis. in gl. in vers. accipientis. l. 2. Alio modo quando donans nõ est in periculo mortis, donat tamé causa mortis futuræ, quia dies mortis

mortis est incertus,& mors semper est timenda, vt ff.de don.l.senatus.§.mortis.Et ista donatio nō reuocatur,no.l.2.ff.de do.causa mortis.Et debet fieri mentio de morte in hac donatione, vt ff.de don.cau.mor.l.Seia.aliàs diceretur donatio inter viuos.& sic non posset donator pœnitere,vt hic dicitur,& l.cum maritus,§.1.C.de pact.nec etiā abstraheretur falcidia.vt C.ad l.Fal.l.fi.& si excederet summam quingentorū solidorū,requireretur insinuatio,vt C. de dona.l.sancimus. Sufficit tamen vt sit donatio causa mortis,ꝙ appareant aliqua signa,ꝙ donator non voluit donare, nisi causa
6 mortis,vt in gl.in d.l.Seia.in verbo,initiū. ¶ Notandum † quartò, ꝙ lex Falcidia est,quæ prohibet ne quis in testamento plùs extraneis legare possit,q̄ vt quarta pars sit hæredibus salua.Dicitur autem falcidia à Falcidio tribuno,authore,vel secūdum Azo.dicta est à falce fabro,id est,à diminutione, quia iam in primo singularib.relictis resecat lègata,sicut falce resecantur segetes,vnde olim licuit cuilibet totā hæreditatē suam alteri relinquere,sed Falcidius nūc statuit,ꝙ quarta pars relinqueretur hæredib.legitimis.
7 Et † est triplex,vna debita iure naturæ,alia iure institutionis, tertia dicitur quarta Trebellianica, quæ cōpetit hæredi instituto q
8 rogatus est hæreditatē alij restituere. ¶ Notandū † quintò,ꝙ donans causa mortis,tripliciter potest donatū reuocare.Primò si superuiuat,q tunc si donatio sit facta in periculo mortis,ipso iure reuocatur,vt dictū est s.in notabili 3. Secundo, si pœniteat eum donasse,vt hic & ff.de don.causa mortis.l.senatus 1.respon.in fine.quia volūtas est ambulatoria vsque ad mortē,vt ff.de adimen. lega.l.3.in fine.& l.sequenti.Tertio,si donatarius præmoriatur,vt hic,& ff.si cert.pet.l.nō omnis.& no.in ver.decessisset, quia dona
9 tio,tunc fit caduca.vt C.de cadu.tol.l.vnica. ¶ Notandum † sexto, ꝙ donatio causa mortis,conuenit cum legato, quia confirmatur morte,sicut legatū,vt ff.de dona.l.Marcellus.§.Paulus. Et abstrahitur falcidia,vt C.ad leg.Falcidiam.l.fi.Et conuenit cum simplici donatione inter viuos,quia vtraque fit liberaliter, vt s.circa rubricam dictū est,de simplici donatione.Sed differt à legato multipli
10 citer.Primo † quia donatio facta in singulos annos est vna,& nō plures,vt ff.de don.causa mor.l.senatus.§.fi.sed legata in singulos annos sunt plura,& ideo in donatione & stipulatione solùm inspicitur tēpus,quo fit donatio,vt l.si filiusfamilias.ff.de ver.obl.Sed in tali legato, s. per singulos annos,inspicitur idoneitas legatarij singulis annis. Et ideo licet tale legatū primo anno sit absolutū, sequentibus tamen annis est conditionale , vt ff. de ann.leg.l.si
11 in singulos. † Secundò, quia legatum traditur semper ab hærede,vt

de vt ĵ.de lega.iu prin.in diffinitione legati.sed donatũ bene tra-
12 ditur ab alio.Sed † qualiter donatũ petitur,notat Bar.in l.j. ff.de donatio.quia aut donatio facta est ex stipulatione, & tunc agitur certi cõdictione ex stipulatu,& habet effectũ irreuocabilẽ:vt ff.de donatio.l.senatus.vel fit nudo pacto,quod fieri põt,vt in l. cũ pater.§.Meuio.ff.de leg.2 Et tunc agitur ex l.si quis argentum.§.fin. C.de donat.Vel fit in codicillis,& nõ in testamẽto,& agitur vtili
13 actione ex testamẽto,vt in l.fi.C.de codicillis.†Et requiritur præsentia partiũ in hac donatione,alioquin nõ valeret,nisi iure fideicõmissi,vt notatur in l.fideicõmissa.in verbo,quoties.§.j.ff.de leg. 3.Et licet donatio causa mortis, habeat quasi oẽs effectus testamenti,vt in l.fi.C.de donat.non tñ est testamentũ,neque codicillus,sed vltima volũtas,quæ cõfirmatur morte donatoris,vt in gl. in l.tã his.ff.de donat.causa mortis.Tertiò quia donãs obligatur,
14 sed nõ legans.Quartò,†quia accusans testamentũ tanquã falsum, perdit legatũ,sed nõ donationẽ,vt ff. de his, quibus vt indignis.l.
15 post legatũ §.qui mortis causa. †Quintò,quia in legato põt fieri substitutio directa vel indirecta,sed in donatione non potest fieri substitutio saltẽ directa,licet fortassis bene fideicõmissaria, vt ff.
16 de donat.causa mortis.l.si cui mortis causa.Sexto,† qa filius existens in ptãte patris,põt donare,vt ff.de donat.l.tã his.sed nõ potest legare.vt ĵ.cui non est permiss. facere testamen. §. j.Septimo,
17 † quia in legato inspiciuntur tria tempora,vt ĵ.de heredum qualit.& differentia.§ in extraneis , sed in donatione solũ inspicitur
18 vnum tẽpus,vt ff.de donatio.causa mortis.l.in mortis.† Octauo, qa pro legato datur interdictũ quorũ legatorũ,sed nõ pro donato,vt C.quorũ legato.l.j.in sum.& ĩ l.Marcellus § Paulus.ff.de do
19 nat.causa mortis.† Põt addi alia differẽtia , quia si in donatione causa mortis cõuentũ sit,ꝙ nõ reuocabitur,tunc non põt reuoca-
20 ri:sed legatũ põt reuocari, ẽt si iuratũ sit. ¶Notandũ † finaliter, ꝙ in iure allegãtur interdũ dicta Poetarum,vt hic fin.§.Interdũ etiam allegantur dicta Medicorum,vt ff.de statu hominum. l.septimo mense.Verum tñ est,quòd ex istis non habetur firma probatio,nisi innitant dicta eorũ validissimæ rationi,vt ff.de rerũ di
21 uisio.l.in tantũ §.fi.¶Opponitur † cõtra prædicta sic,& videtur, ꝙ donatio nõ põt fieri nudo pacto,per l.j.C.de iure fisci.lib. x.Solutio. Verũ est si donãs sit obligatus fisco,tunc donatio facta nudo pacto,põt à fisco reuocari,si nõ præcessit traditio , sed in aliis non põt.Limitat tamen istud Bar. in l.iuregentiũ. §. sed cũ nulla. ff.de pactis,quia si donetur res vel pecunia,tunc põt fieri nudo pacto donatio,sed si donetur factũ,obseruatur antiquum ius, & re-

quiritur

quiritur stipulatio.

§.Aliæ autem.

1 *Donatio inter viuos, an possit reuocari.*
2 *Donatio inter viuos, quomodo fiat.*
3 *Vendens an teneatur tradere rem venditam, an solum æstimationem.*
4 *Insinuatio donationis, quomodo debeat fieri.*
5 *Insinuatio, cur introducta.*
6 *Insinuatio an sit necessaria in emptione, & venditione.*
7 *Insinuatio quibus casibus non requiratur.*
8 *Donatio inter viuos, quinque modis ingratitudinis, reuocatur.*
9 *Dominus pôt reuocare feudũ à vasallo suo 5. modis ingratitudinis.*

1 Summatur † sic: Donatio inter viuos est, quæ fit sine aliqua cogitatione mortis, & si sit perfecta, nõ potest reuocari. Perficitur aũt ꝑ manifestationẽ voluntatis donatoris, scripto vel sine scripto, & sicut venditor compellitur tradere rem venditam, sic iste donator rem donatam. Et si donum excedat quingentos solidos, nõ valet ista donatio, nisi facta cum insinuatione, actis interueniẽtibus regulariter. Aliquæ tamen donationes sine insinuatione valẽt. Et potest ista donatio reuocari ꝓpter ingratitudinẽ. Hoc dicit, & patet
2 intellectus textus. ¶ Notandum † primò, quòd ista donatio põt fieri per verba de futuro, ad instar stipulationis, vt. ff. de verb. obl. l. 5. §. stipulatio. & per verba de pręsenti, & tũc potest fieri nudo pa
3 cto, vt C. de don. l. si quis argentũ. § si aũt hoc. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ secundum Martinum vendẽs tenetur tradere rem venditã. ff. de verbo oblig. l. vbi non apparet. & secundũ Io. sufficit tradere æstimationem, vt ff. de actio. empt. & vendi. l. j. Et possunt concordari, quia si vendens habeat rem in sua potestate, procedit, opin. Mar. Si autem non habet in sua potestate procedit, opi. Io. Et ita notant Doct. in l. 1. ff. de actio. empti. & vendi. Est ergo aliqua similitudo inter istam donationem & venditionem, q͂a sicut venditor tenetur tradere aliquid, scilicet rem vel æstimationẽ, sic donator tenetur tradere rem donatã. Et si donatio incœpit à traditione, nõ tenetur donator de euictione rei, vt ff. de donatio. l. Aristo. Sed si incœpit à pacto, tunc tenetur, vt C. de iure dotium. l. 2. nisi
4 essent nuda promissio, vt C. de euict. l. 2. ¶ Notandũ † Tertiò, ꝙ insinuatio debet fieri in scriptis corã ordinario iudice, secudũ Bart. in l. Modestinus. ff. eo. de dona. & coram publicis personis & non oportet adhibere testes, vt C. de don. l. data. & l. in donationib. nec oportet interponi decretum iudicis, vt in l. fi. C. de prædiis curialium. lib. 10. Et põt insinuatio fieri post donationem, vt C. de donatio

5 nat.ante nup.l.1.†Et fit ista insinuatio propter duas causas.Prima, ne donationes extorqueantur per metũ,quia metus cessat in iudicio,vt C.de his,qui propter metũ iudicis nõ appel.l.j.Secũda,ne fiant fraudes in donationib.quia donare est perdere, vt l.filius.ff. de dona.Et nemo præsumitur rẽ suã velle iactare, vt l. cũ de indebito.§.qui enim soluit.ff.de proba. Et nõ solum requiritur ista insinuatio in donatione,sed etiã in liberatione, si excedat quingentos solidos,vt ff.ad l.Falci.l.Nesennius.§.fi.¶Sed in solutione
6 † indebiti Bart.distinguit in l.j.ff.de do.q̃a vel est indebitũ omni iure,& vterque.s.soluẽs & recipiẽs scit hoc esse indebitũ,& tũc requirit insinuatio,si sit vltra summã prædictã, vt in l.si donatarius C.de cõtrah.em.Sed si soluẽs sciat,& recipiẽs ignoret.& putat sibi esse debitũ,tũc nõ requirit insinuatio,vt ĩ l.absenti, C.de dona. In accessione aũt debitorũ nõ requiritur insinuatio,licet excedãt prędictã summã,nec requiritur vocatio ipsorũ debitorũ, vt probat Bal.in Auth.eo discursu.C.de dona.per l.3.§.duæ causæ. ff.de carbo.edi.& per.gl.in l.3.§.si causa cognita. ff. de bo. posses. Si tamẽ summa in donatione excedat quingẽtos solidos,id est q̃ngẽtos aureos,sed abstractis gabellis & expẽsis,ac aliis onerib.nõ excedit,tũc nõ requirit insinuatio,vt in l.quoties.ff.ad l.Falci.& ibi
7 tenet hoc Bar.¶Notãdũ † quarto,ꝙ aliquæ sunt donationes in quibus nõ requiritur insinuatio,licet excedãt prædictã summam, vt in donatione,quæ fit pro redẽptione captiuorũ, & in illa q̃ fit militibus à magistro militũ,vel quæ fit ĩ refectionẽ domus Dei, vt C.de donat.l.pe.Similiter nõ requirit in donatione q̃ fit imperatori,vel quã ipse facit,vt in Authen. de nõ alienan. §. si minus. collat.2.& in Auth.vt nõ fiant pignorationes.§. fi.colla. 5. Nec ẽt requiritur insinuatio,in donatione ꝓpter nuptias, vt in Authen. vt spõsali.largi.in prin.colla. 9. Non etiã requiritur in remissione vsurarũ,vt ff.de dona.l.Modestinus. Et quia tex. dicit ꝙ dominus Iustinianus inuenit alia ad vberiorẽ exitum donationis; idcirco sciendũ est,quod vnum illorũ est,quòd donationes separatim factæ,nõ debent aggregari,vt sic necessaria sit insinuatio, nisi fiat in fraudẽ,vt C.de dona.l.sancimus.§.si quis autẽ.Aliud est,quòd quando donatio fit pro redẽptione captiuorũ, præstatur iuramẽtum,quod debet expẽdi id q̃d donatur ad redimendũ captiuos,vt
8 C.de dona.l.pen.¶Notandũ † finaliter,ꝙ quinque sunt modi ingratitudinis,propter quã reuocatur donatio inter viuos. Primus si donatarius ĩtulit donatori atroces iniurias.Secũd',si iniecit in eũ manus ĩpias vel violẽtas.Tertius est,si intulit in bonis suis graue dãnũ.Quartus est,si intulit ei periculũ vitæ.Quintus est,si le-

gi de

gi donationis non paruit. Vnde versus.

Quinque modis perdo mihi quæ donata fuêre,
Infero si damnum grauiter donantis in ære,
Si per me sit huic atrox iniuria facta,
Vel sit persona manuali vulnere tacta,
Quando suæ vitæ crudeliter insidiabor,
Ingratus dono confestim iure priuabor,
Ingratum factum dic me, dum fregero pactum.

9 Et habentur isti modi C.de reuo.dona.l.fi. Potest † etiã ex istis modis ingratitudinis, dominus reuocare feudum à vasallo suo, vt in Auth. vt liberti de cætero. §. illud verò, colla. 6. Sed donatio facta liberto à patrono suo reuocatur, si non præstet obsequiũ, nõ tñ sic reuocatur libertas, vt C.de reuoc.dona l. 1. Reuocatur etiã ista donatio, si sit facta per nõ habentem liberos, postea superuenientibus liberis, vt C.de reuoca.l.si vnquam.

§. Est & aliud genus.

1 *Donatio propter nuptias, augetur etiam post matrimonium. & nu. 2.*
3 *Donatio propter nuptias, quid.*
4 *Donatio propter nuptias, & dos pari passu ambulant. Et in quo conueniant. nu. 5.*
6 *Sponsalitia largitas, quid. Et an possit repeti.*
7 *Nomina debent conuenire rebus. & nu. 8.*

1 Sũmatur sic: † Donatio olim antè nuptias, modò ꝓpter nuptias vocata, nõ solũ antè, sed etiã post matrimoniũ augetur, & de nouo constituitur sicut dos. Hoc dicit. & patet intellectus textus.
2 ¶ Notandũ primò † ꝙ ista constitutio Iustini habetur C. de donatio.ante nuptias.l.pen. sed constitutio Iustiniani habetur ibidẽ
3 l.fi. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ donatio propter nuptias, est illud qđ donatur à marito vxori, sed dos est illud, quod datur ab vxore marito, vt hic in glos. super verbo, exequentur. & in c.dona.extra de dona.inter virum & vxorem. Et iõ licet vir & vxor nõ possint sibi inuicẽ donare simpliciter, vt patet per totũ titulũ extrà de dona. inter virũ & vxorẽ, possunt tamen facere donationẽ propter nu-
4 ptias vel dotẽ, vt hic dicitur. † Et ambulãt ista donatio, & dos pari passu, vt in Auth. sed iã necesse. C.de donat. ante nuptias. Et debet esse inter eas æqualitas post matrimoniũ, vt si de nouo cõstituat̃ dos, vel vetus augeatur. Idẽ dẽt fieri de don. ꝑp nuptias, vt C. de do.ante nup.l.fi.§.si igit̃ dote. Sed ante m̃rimoniũ iure C. põt esse inæqualitas, vt C.de pac.cõuen.l.j. sed mõ est æqualitas antè & post, nisi vna ĩ aliquo recõpẽset̃. Iure aũt Authẽ, corrigit̃ quod hic

hic dicitur, q a neq; dos neque donatio propter nuptias cõstituitur post matrimoniũ, vt ĩ Authẽticis de æqualitate dotis. in prin-
5 cipio, collatio. 7. ¶ Notãdum † tertio ꝙ donatio propter nuptias, & dos cõueniũt, primo quia sicut dos non põt alienari à marito, ẽt consentiente vxore, vt j. titulo proximo. §. 1. licet possit renunciari alteri hypothecæ, vt ff. ad Velleianum. l. ẽt, & l. iubemus. & Authen. siue à me. sic donatio propter nuptias non põt alienari. Secundo q a sicut dos redit ad mulierẽ soluto matrimonio, sic donatio ꝓpter nuptias ad virũ, & cõsulitur mulieri ex donatione, si res dotales non exiſtãt, vt in Authen. de æqualita. dot. §. 1. colla. 7. Tertiò, quia sicut maritus efficitur dominus dotis, sic vxor efficitur dña donationis propter nuptias: sed differũt, quia maritus habet vsumfructũ dotis, nõ autẽ vxor donationis, q a necesse est dotẽ seruire matrimonii onerib. & æquitas suggerit, vt ibi sint dotis & donationis emolumẽta, vbi sũt matrimonii onera, vt ff. de iure
6 dotiũ. l. dotis fructus. & l. plerũque. §. si serui. ¶ Notandũ † quarto ꝙ illud quod datur à spõso spõsæ, vel ecõtra, vocatur spõsalitia largitas, & habet ẽt conditionem annexam, sicut donatio & dos, si scilicet sequatur matrimoniũ: & ió si nõ sequatur matrimoniũ, vel hoc est à casu vel à proposito. Si à casu, tũc illud qđ spõsus dedit spõsæ, põt à sponso mediatim repeti, quia vna medietas debet apud spõsam remanere, sed quod spõsa dedit spõso totaliter repetitur, si vero nõ sequatur matrimoniũ à proposito, & si stat impedimentũ per donantẽ, tunc illud quod spõsus dedit sponsæ, & interuenerit osculũ, non repetitur: sed quod spõsa dedit spõso, bene repetit̃. Ita distinguit Bal. in l. cũ veterũ. C. de donatio. ante nup.
7 ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ nomina debẽt esse cõueniẽtia rebus, vt hic dicitur, simile. C. de episcopis & clericis, l. decernimus. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ nomina non debent esse cõuenientia rebus, vt C. de consti. pec. l. 2. & ff. de adimen. lega. l. 3. §. condi-
8 ctio. Solutio. † Nomina debent esse cõueniẽtia rebus, quando nõ insurgit absonus intellectus, qui si insurgat, recedẽdũ est à proprio significato nominis, extendendo ipsum ad significatũ bonũ: nam quando cognoscitur res, tunc modicum curandũ est de nomine, vt in l. non aliter. ff. de leg. 3. Nec valet argumentum ab interpretatione nominis, nec facit probationem, vt non sequitur, iste vocatur Valentinus, ergo est valens. Vel vocatur Victor, ergo semper vincit, vt ff. ad municipa. l. fi. §. pen.

§. Erat olim & alius.

1 *Seruus habens rẽ cõem cũ alio, si ei dabat libertatem solus, tũc pars accrescebat*

accrescebat illi olim:hodie secus.

2 *Pretiũ debet accipi secundum communem fori æstimationem. Et quid si ille nolit accipere.nu.3.*

4 *Statuta multa specialia inducta sunt fauore libertatis.*

5 *Rem suam vendere,an & quando quis cogatur. Limit.nu.6.7.*

8 *Rem emere quando quis cogatur.*

1 Summatur sic:†Olim habens seruum communẽ cũ Titio,si dabat ei libertatem solus,tũc pars sua accrescebat Titio:& quia hoc ius erat plenũ inuidia,& contra libertatẽ,cuius fauore multa statuta sunt etiã cõtra cões iuris regulas,ideo hodie est sublatũ,&cogitur Titius hoc casu recipere pretiũ pro parte, quã habebat in seruo,& ita seruus fit liber. Hoc dicit. ¶Notandũ primò ꝙ ista cõstitutio habetur C.de cõi seruo manumis.l.j. §.ne autẽ,& §.fin aũt

2 socius.¶.Notandũ†secundò,ꝙ pretiũ debet accipi secundum cõmunẽ æstimationem publici fori,vt notatur in l.septẽ.C.de erog. mili.anno.libro. xij.& in l.hi qui.C.de prædiis & rebus nauicular. lib.xj. Sed pretium serui exprimitur in l.j.C. de communi seruo manumis.quia vel seruus est sine arte,vel cum arte.Si sit sine arte, tunc æstimatur ad 30.solidos,nisi esset minor 10.annis, nã tunc solùm æstimatur ad x.solidos,si vero sit cum arte,tũc æstimatur ad xxx.solidos.nisi fuerit notarius, quia tũc æstimatur ad quinquaginta,vel medicus,quia tunc æstimabitur ad sexaginta solidos.Et istud verũ est,nisi fuerit seruus eunuchus,quia tũc sine arte seruus æstimatur ad quinquaginta solidos:& cum arte ad septuaginta,& minor 10.annis eunuchus æstimatur ad xxx.solidos. ¶Notãdum

3 †tertio,ꝙ si titius non velit recipere istud pretiũ ꝓ parte sua, tũc debet deponi sub manu iudicis,& nihilominus assequetur libertatẽ,

4 vt C.de cõi seruo manumis.l.j.§.fin aũt socius.¶Notãdũ†quartò,ꝙ fauore libertatis multa specialia statuta sunt.Nã à libertatib. nõ abstrahitur falcidia,sicut ab aliis reb. vt ff.de fideicom.liber. l.generaliter.§.si quis seruũ.& licet testm̃ sit inofficiosum,libertates tamẽ tenẽt,vt ff.de inoffic.testam.l.Papinianus. §.sed & an libertates. Et ex isto patet ꝙ si testator velit locũ cõem,quẽ habet cum alio, facere religiosum,& alius nõ vult, tunc soluto sibi pretio,iuxta communem æstimationem,locus erit religiosus, siue velit,siue nolit,& hoc fauore religionis,vt satis notatur in l.locũ.ff. de vsufru.Patet etiã ꝙ si duo sint quibus vnus est obnoxius, ita ꝙ possent sibi infligere mortem vel abscissionem membri,tunc si vnus vult sibi remittere, alter nõ poterit procedere ad mortẽ eius

5 vel abscissionem membri.arg.istius tex.¶Notãdũ finaliter†quòd

ex isto tex.colligitur,q interdũ cogitur quis rem suam vendere
6 contra communẽ regulã,quæ duplex est.† Primò,quòd nullus cõpellitur rem suã vendere,vt in l.inuitum.C.de contrahen.emp.Secunda,q nemo cõpellitur rem emere,vt in l.nec emere. C.de iure delib.¶ Opponitur cõtra prædicta,& primò contra istam primam
7 regulã per istũ tex.vt dictum est in fi.notab.Solutio. Ista† regula primò fallit hic.Secundò,fallit,qñ pater vendidit filium suum necessitate famis,quia potest pater postea pro illo filio pretiũ dare: vel seruum æquiualentẽ,& cõpellitur ille alius filium patri vendere,vt C.de patrib.qui fil.distraxe. l.2.in fi.Tertio fallit in odiũ dominorum,qui seruos suos crudeliter tractãt,vt §.de his qui sui vel alieni iur.sunt §.fi.Quartò fallit in odiũ mẽtiẽtiũ,quia s.dicunt agrum esse plurium iugerum,vel virgarum,quã sit,vt in l.Iulianus, §.si Titius.ff.de actio.emp.& vend.:licet ista non sit proprie fallẽtia.Quinto fallit in comestibilibus,quia potest quis cõpelli ad vẽdẽdum comestibilia iusto pretio,vt in l.munerũ. §.itẽ ff.de munerib.& hono. ¶ Opponitur secundo,contra secundã regulam, per l. Iulianus.§.itẽ celsus.ff.de act.emp.&vend.& per l.cõia diui.§.si de
8 bitor.ff.cõi diui·Solutio.† Illa regula etiam fallit, primò quando quis emit partẽ fundi,qui habet pro indiuiso,& alia pars adiudicatur vẽditori,tũc iste cõpellitur illã partẽ ẽt emere. Fallit secundò, qñ maritus recipit pro dote fundum indiuisum, quia tunc oportebit eum aliã partẽ emere,vt,ff.de iure dotiũ,l.cum in fundos. §.si fundus.Fallit tertiò,fauore vltimę voluntatis,vt qñ hæres grauatus est aliq̃ rẽ emere,& dñs illius rei,paratus est vendere, tunc hæres cõpellitur emere,vt in l.&si æquo .ff.de lega. 1. Quarto fallit fauore ecclesiæ,quia si ecclesia habeat creditorẽ, cui non põt soluere,& neminem inuenit qui rem suam vult emere,tunc creditor cõpellitur talẽ rem ab ecclesia emere, etiam adiecta decima parte ęstimationis,vt si res valeat x.tenetur emere pro xj.vt in Auth.hoc ius porrectum.C.de sacrosf.eccl.Fallit quinto fauore fisci,sic si fiscus locauerit alicui fundũ ex quo cõductor habuit maximos fructus,si cõductor postea nõ velit retinere fundũ illũ pro tali pretio, & fiscus non põt reperire aliquẽ qui vult illũ fundum conducere pro illo pretio,tunc cõpellitur iste fundum adhuc retinere, vt in l.cotem ferro.§.qui maximos.ff.de publica.& vectigalibus.

QVIBVS ALIENARE LICET VEL NON. TIT. VIII.

1 *Alienatio prohibetur,variis de causis.*
2 *Diuisio huius tituli,in tres partes.*

Dictum

Ictum est supra,qualiter dominia rerũ acquirantur iure gentiũ & ciuili. Et quia effectus dominij est rẽ posse alienare,vt ff.de re iud. l.fructus rei.& nõ dñij, non posse alienare, idcirco tractatur hic de quadam specialitate,circa dominia, qua s.dominus non põt alienare,& non dominus põt alienare. Et ideo rubricatur iste tit.
1 quib.alienare licet vel nõ. Et notandũ circa rubricã,†quod alienatio interdum probibetur ex parte personæ alienantis,& hoc interdũ propter delictũ vt in l.Manichæos.C.de hæretic.& Manichæis. & interdũ propter defectũ cõsilij,vt sunt pupilli & minores,de quibus j.eo.§.fi.Interdũ prohibetur alienatio ꝓpter rẽ,vt sunt res sacræ,s.de rer.diui.§.sacræ.vel homo liber,quia non põt æstimari, vel res,quæ non potest ab alia separari, vt seruus adscriptitius sine gleba.Interdum prohibetur alienatio propter eum,in quem fit alienatio,& sic arma non possunt vendi infidelibus,vt in c.ita quorũdã.extra de Iudæis.Et interdũ ꝓhibetur alienatio,propter defectũ superioris,vt in c.hoc cõsultissimo.de re. eccl.nõ alie.lib.6.Et
2 †diuiditur iste tit.in tres partes.In prima tractaturqualiter dñs rei nõ põt eã alienare ex parte rei.In secũda ibi,ẽ cõtrario.determinatur qualiter nõ dñs potest rẽ alienare.In tertia ibi,nũc admonẽdi. docetur qualiter dñs nõ põt alienare ex parte personæ alienantis.

§. Accidit.

1 *Maritus,dominus fundi,an posit eum alienare vel obligare , etiam consentiente muliere,& nu.6.7.*
2 *Lex Iulia de non alienando vel obligando fundo,cum consensu vxoris correcta est.& nu.5.8.*
3 *Fundus quasi dotalis,quis dicatur.*
4 *Dominus potest fundum dotalem à se alienatum,vendicare.& nu.7.*
6 *Mulier an sit domina fundi dotalis.*

1 Quamuis†maritus sit dominus fundi dotalis, tñ non potest eum alienare,nec etiam obligare,etiam muliere consentiẽte.hoc dicit. Sed intellectus textus est iste,ꝙ aliquãdo dominus rei non põt rẽ alienare, & aliquando non dominus põt rem alienare. Exemplum primi.vt maritus est dominus fundi dotalis, tamen per l. Iuliam
2 prohibetur talẽ fundũ alienare,quæ quidẽ l.Iulia†corrigitur hic in duob. primò, quia solũ prohibebat istam alienationẽ in Italia quæ tñ prohibita est in omni prouicia.Secundo, quia prohibebat solum hanc alienationẽ muliere inuita, & hypothecationẽ etiã ea volẽte,sed neutra earũ,s. nec alienatio,nec hypothecatio fieri põt etiam consentiẽte muliere ne propter fragilitatẽ sexus substantia

mulierum cōuertatur in perniciē earū. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandū primò, † ꝙ istud nō solū intelligitur de fun-
3 do dotali, sed ēt quasi dotali. Et est fundus quasi dotalis, ille fundus qui datus est seruo dotali, vt ff. de fun. dota. l. 4. Etiam intelligitur istud de rebus mobilibus dotalibus quæ seruādo seruari possunt, maximè si non consistāt pōdere, numero & mensura, vt vult Bar. in l. j. ff. solu. matrim. & in l. si fine. C. ad Velleianū. Secus in re
4 bus mobilibus, quæ seruando seruari non possunt. ¶Notandū † secundò, ꝙ si maritus de facto alienauerit fundum dotalē, poterit ipse nihilominus eum vēdicare, veniendo contra factum propriū, vt C. de rei vēd. l. doce. Sed tenetur de euictione, si alienauerit ignoranti: secus si sciēti, nisi hoc esset ꝓmissum, vt C. de euictio. l. si fundū. Et soluto matrimonio ipsamet mulier vendicabit. vt C. de iure dotiū. l. in rebus. Sic ēt prælatus qui rem ecclesiæ alienauit poterit etiam vendicare. c. si quis presbyterorū. extrà de rebus eccl. nō alienand. Et intelligitur istud nō solū de alienatione dominij, sed etiā si constitutum sit aliquod ius in re, vt emphyteoticū vel vsusfructus, vel vsus, vt C. de rebus alien. non alienand. l. fi. ¶Notandū finaliter ꝙ constitutio corrigens l. Iuliā. etiam habetur C. de rei v-
5 xo. actio. l. vnica. §. & cum lex. †Et est duplex ratio cōstitutionis, prima est, ne propter fragilitatē sexus substātia mulierū in perniciem earum conuertatur, vt hic in fi. istius §. Secūda ratio est, quia expedit reipub. mulieres nō esse indotatas, vt ff. solut. matri. l. j. Et non potest mulier huic fauori renuntiare, ēt si interuenerit iuramētū, & hoc de iure ciuili, sed de iure canonico ipsa seruabit iuramentum, quod semper seruandū est, dummodo non vergat in interitū æternæ salutis. vt in c. cū contingat. extra de iureiuran. Opponitur primò sic, & videtur ꝙ mulier sit domina fundi dotalis, ꝑ
6 l. in rebus. C. de iure dotium. ergo nō maritus. Solutio. †Quod in illa lege dicitur intelligendū est, ꝙ mulier est domina fundi dotalis iure naturali, quo dicitur, quicquid calcauerit pes tuus, tuū erit, Sed nō est domina illius fundi dotalis iure gētiū, vel ciuili, nisi in spe, quia nutritur ex rebus dotalibus, sicut filij dicūtur esse domini in bonis patris. ℐ. de hæredū qua. & differentia. §. sui. vel quia ipsa est domina, considerato exitu rei, qn̄. s. soluitur matrimoniū, sicut etiā filij sunt domini in bonis patris, considerato exitu rei, s. post mortem patris, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis. ¶Opponitur secundo, & videtur quòd maritus potest fundum dotalem alienare,
7 per l. quotiens. C. de iure dotiū. Solutio. †Illa lex loquitur quando fundus dotalis est æstimatus, tunc enim maritus potest eū alienare, & mulieri ęstimationē dare, vt in l. si ęstimatus. ff. solu. matrim. & ibi

Et ibi per Bar.Poteſt tamen aliquãdo mulier eligere rem,vel ęſti mationẽ,vt C.de iure dot.l.in rebus.Sed iſte tex.loquitur,quando fundus nec eſt æſtimatus,vel quando eſt æſtimatus,vt ſciatur quã tum valeat,vt C.de rei vxo.actio.l.vnica,§.& cũ lex.¶Sed replica tur de l.cũ lex.ff.de fideiuſſ.& manda. Solutio.Ibi alienatio fundi dotalis,tenet in pręiudiciũ viri alienantis,& ſine præiudicio mulieris.¶Sed iterum replicatur de l.fi. C. de fun.dota. Vbi alienatio procedit non in præiudicium viri.Solutio,ꝙ adhuc ſunt aliqui ca
8 ſus,in quibus fundus dotalis põt alienari à marito.†Primò,ſi mari tus vocetur ad diuiſionẽ fundi dota.qui non fuit diuiſus,& in illo caſu loquitur d.l.fi. in oppo. alleg.Secundò propter neceſſitatẽ, vt ff.de libera.cau.l.j.Tertiò,cum vniuerſitate rerũ, vt ff.de fun.dota.l.j.Quartò,in vtilitatem mulieris,vt ff.de iure dotium.l.fi.¶Op ponitur†tertiò,& videtur quòd res dotales mobiles poſſunt alienari à marito,per l.j.C.de ſeruo.pigno.da.manumuſ. Solutio.Illa lex loquitur de rebus mobilibus,quæ ſeruando ſeruari non poſſunt.¶Sed replicatur de l.in rebus.C.de iure dot. quia ibi alienatur ſeruus dotalis, qui poteſt ſeruando ſeruari.Solutio.Caſus eſt ibi ſpecialis,vt ſcilicet ſeruus dotalis manumittatur à marito fa uore libertatis , propter quam multa fiunt contra communes regulas,vt ſ.de donatio.§.fi.

§. Econtra autem.

1 *Creditor poteſt pignus alienare quamuis non dominus.* Limit.num. 4,6.& 7.

2 *Rem alienare quibus caſibus poßit non dominus.*

3 *Pignus eſt triplex.*

5 *Creditor qualiter denũtiationẽ de luẽdo pignore facere dẽat debitori.*

1 Hic declaratur,qualiter non dominus põt alienare.Et†ſummatur ſic: Creditor poteſt pignus alienare ſecundũ modũ iii iure determinatum,quãuis ipſe nõ ſit dominus pignoris.Hoc dicit,& patet
2 intellectus text. ¶Notandum †primò, ꝙ præter iſtũ modum,qui hic ponitur in textu,ſunt alij modi, quib.non dominus poteſt rẽ alienare.Primus eſt per iudicem,qui non eſt dominus rei,& tamẽ per ſententiam ſuam dominium rei transfert ad aliud ; vt ff. ſi ex nox.cau.aga.l.ij.& infra de offi.iud.§.fin. Secundus modus eſt,per alluuionẽ,vt ff.de acquir.rer.dom.l.ergo §.alluuio.Tertius mod9 eſt,per Imperatorem,vt ſuprà de vſucap.in prin. Quartus modus eſt per prælatũ eccleſiæ,vt in Auth.hoc ius porrectum.C.de ſacro ſanc.eccl.Quintus per tutorẽ,vt ff.de furtis.l.interdũ.§. qui tutelã. Sextus, per procuratorem habentem liberam adminiſtrationem,

vt §.de rer.diuif.§.nihil Septimus,per feruũ habẽtẽ peculij admi-niſtrationẽ,vt ff.de pig.act.l.ſi cũ venerit.l.fi.¶Notandũ ſecundò, ꝙ modus alienatiõis pignoris habetur in l.fi.C.de iure do.impet.
3 & ibi per Doct.†Nã triplex eſt pignus,ſ.cõuẽtionale, iudiciale,& prætoriũ,De pignore cõuentionali,& quod, ſ.capitur ex conuentione creditoris & debitoris,ſic diſtinguẽdũ eſt, quia vel actũ eſt inter eos,qualiter iſtud pignus debet alienari vel non eſt actũ. Si
4 †primũ,in alienatione eſt ſeruãda forma conuẽtionis:ſi ſecundũ, tunc creditor debet debitori denũtiare,per ſe vel per ſententiam interlocutoriã iudicis,vt pignus luat,i.liberet ſiue redimat; quod ſi non fecerit,debet creditor expectare per bienniũ, à tẽpore denuntiationis vel proteſtationis ſi debitũ ſit liquidũ, vel à tẽpore ſententiæ debitũ liquidãtis,qñ debitũ non eſt liquidũ,&tunc põt pignus alienare,videlicet vendere,ſi reperiat emptorem.Quodſi non reperiat emptorẽ,tunc vel debitor eſt præſens, vel nõ eſt præſens.Si ſit præſens,debet ſibi denuntiare, vt prius,& ſi tũc pignus non luat,poterit ipſum vendere.Sed ſi nõ eſt præſens,datur à iudice triplex tẽpus.Primũ ad inquirendũ debitorẽ,& ſibi nuntiandũ, vt pignus ſuũ redimat.Secundũ tẽpus,quo debitor põt venire, & pignus ſuũ luere,ſi fuerit inuẽtus,ſed ſi nõ fuerit inuentus,datur tertiũ tẽpus,i.quod ſi non venerit,põt pignus adiudicari ipſi creditori.Debet tñ pignus æſtimari:& ſi plus valeat q̃ debitum, hoc reſtituetur debitori vel alteri creditori eius,cũ fideiuſſione. Et ſi minus valeat,manet creditori ſalua actio cõtra debitorẽ de reſiduo,habet tñ debitor poſt iſtã adiudicationẽ adhuc biennium, quo põt pignus luere,ſoluendo damnũ & intereſſe,& hoc habet ex vrbanitate.Dicit tñ Ang. ꝙ iſtud intelligitur de creditore fœneratore,in l.debitorib.ff.de re iud. Sed ſi creditor non ſit fœnerator,& nõ ſit actũ inter creditorẽ & debitorẽ,tunc ſtatim qñ debitor eſt in mora,poteſt creditor poſt denunciationẽ etiã extraiudicialem pignus vendere, vt ff.de pign.actio.l.ſi conuenerit.Et
5 †ſi actum ſit inter eos,quod pignus non debet alienari,nihilominus tñ poſt trinam denunciationẽ poterit creditor pignus alienare,ſed nõ debẽt iſtæ denunciationes ſub vno prætextu fieri,vt dicendo trib.vicib.ſolue mihi,ſed inter vnã & aliã ad minus debent mediare tres dies ,vt in d.l.ſi conuenerit.Et poſt hoc creditor expectabit biẽnio de iure.Sed per ſtatuta & conſuetudines locorum aliter fit,vt in gl.in d.l.fi.C.de iure domi.impetrã. Sed pignus iu-
6 diciale eſt,ꝙ capitur in cãm iudicati. Et †iſtud põt alienari iuxta tempus datum iudicatis, quod cõmuniter eſt quadrimeſtre,i.quatuor menſium,vt in c.quod ad conſultationem,extrà de ſenten.& re iudic.

re iud. Sed pignus prætoriũ est, quod capitur in contumaciā partis non comparentis, & ideò vocatur etiam pignus cōtumaciale, & istud alienatur arbitrio iudicis, vt in l. cùm proponas. C. de bonis authoritate iudicis possiden. Et ita tenet Dyn. in l. si finita. §. Iulianus. ff. de dam. inf. ¶ Opponitur contra prædicta sic, & videtur, ꝙ creditor nullo modo potest alienare pignus, quia nemo potest plus iuris in alium transferre, quàm ipse habeat, vt in regul. nemo. de reg. iuris. lib. 6. & per l. traditio. de acquir. rer. dom. Solutio.
7 † Creditor non potest pignus alienare absolutè, vt probant iura in oppositum allegata, sed bene potest cum voluntate ipsius domini saltem præsumpta, & ita procedit textus.

§. Nunc admonendi.

1 *Pupillus, an possit rem suā alienare, sine authoritate tutoris. & nu. 3.*
2 *Pupillo potest quid donari, sine tutoris authoritate.*
4 *Condicere, quid & vnde tractum.*
5 *Adultus minor, an possit alienare. disting.*
6 *Res, quæ seruando seruari non possunt, quæ dicantur.*
7 *Licitatio, quid.*
8 *Dare, cæptum improprie.*
9 *Pecuniā dicitur bona fide à pupillo accipere, qui credit eū maiorem.*
10 *Pecunia quando dicatur consumpta.*
11 *Debitor soluens pupillo, potest habere securitatem aut plenam, aut pleniorem, aut plenissimam.*
12 *Pupillus quando dicatur factus locupletior.*
13 *Solutio facta à pupillo creditori suo, an teneat. disting.*
14 *Solutio & alienatio, an differant.*

1 Summatur sic: † Quamuis pupillus sit dñs rei suæ, eā tamen sine tutoris authoritate nō potest alienare nec trāsferre dominiū, sibi tñ potest aliquid dari. Hoc dicit. Vel aliter pro clariori intellectu textus, in quo cōtinētur tria respōsa. Ex quo pupillus rē suā alienare non pōt, si mutuā pecuniā dederit, non facit eā accipientis, sed pōt ipsa pecunia vendicari, si extat, sed si cōsumpta sit, tūc ab eo, qui bona fide eā recepit, pōt condici, sed contra eum, qui mala fide eā recepit, agitur ad exhibēdū. Hoc primo. Tunc ibi, at ex
2 cōtrario. † Pupillo pōt aliquid dari sine tutoris authoritate. Ideo si debitor pupillo soluat sine authoritate tutoris, non liberatur. Si tñ pupillus saluam habeat pecuniam, aut ex eo locupletior factus sit, & adhuc semel petat, poterit debitor eum repellere, per exceptionem doli mali. Sed si pupillus malè consumpsit pecuniam, vel

furto amiserit,& adhuc petit eam à debitore, oportebit debitorẽ iterũ soluere,nec ꝓderit ei doli mali exceptio.Sed si debitor soluit cũ decreto iudicis,tũc plenissimè est securus.Hoc secũdò.Tũc ibi,sed ex diuerso.Pupilli nõ possunt sine tutoris authoritate creditorib.suis soluere,quia id quod soluunt,nõ fit accipiẽtis.h.d.tertiò.¶ Notandũ †primò,ꝙ pupillus sine authoritate tutoris nõ potest rẽ alienare nec trãsferre, neque quo ad proprietatẽ, quia dominiũ non transfert,neque quo ad possessionẽ,quæ animo retinetur.Corporalẽ tñ possessionem naturalem potest pupillus perdere,& alius potest eã occupare,vt ff.de acq.rer.do. l.pupillus. Et ratio istorum est, uia nõ põt conditionem suã deteriorare,vt su-
4 prà de authò.tut.in prin.¶ Notandũ †secũdò,pro intellectu verbi tex.condici,ꝙ condicere est rem suam in iudicio petere,personã pulsando vel inquietando ipsam sibi obligatã esse ad dandũ aliqd vel faciẽdum,vnde dicitur indebiti cõdictio.Et tractũ est à veteri obseruatione,quia olim erãt in vsu solẽnia verba,quæ oportebat actorẽ,cùm litigabat corã iudice,condicere,i.simul dicere qñ litigaret,vt si caderet à syllaba,caderet à tota causa. Et quia in personalib.actionib. hoc obseruatur, ideò personales actiones dicebãtur cõdictiones.Deinde priuata solẽnitas in dissuetudinẽ abiit, & tñ nomen mansit,vt personales actiones adhuc dicantur condictiones,quamuis non sit necesse hanc solennitatẽ obseruare, &
5 hęc verba cõdicere.¶ Notandũ †tertiò,ꝙ de adulto minore,qualiter,s.ille potest alienare,sic distinguẽdũ est,quia vel iste adultus habet curatorẽ,vel nõ.Si habeat,tunc assimilatur prodigo, vt C. de in integ.rest.min.l.si curatorẽ.& tunc, aut loquimur de alienatione rerũ immobiliũ,& mobiliũ, quæ inter immobilia cõputantur,vt sunt pẽsiones,& reditus,& sic iste adultus & pupillus olim & hodie pari passu ambulãt.i.neuter eorum põt alienare sine authoritate tutoris vel curatoris,vt in l.magis puto. §. nõ passim.ff. de reb.eo. Aut loquimur de reb.mobilibus,quæ seruando seruari non possunt,& tunc olim fuit differẽtia inter istũ adultũ & pupillum,quia pupillus tales res alienare nõ põt sine tutoris authoritate,vt l.alienationis verbo.ff.de verb.sign.sed adultus olim potuit,
6 ff.ꝓ emp.l.ii.§.si à pupil.Et dicũtur res † quæ seruãdo seruari non possunt,illæ res,quæ nõ pñt durare tribus annis, vt in gl.l.vnica. C.si aduersus vsucapio.Sed hodie potestas pupilli,& istius adulti, habentis curatorẽ,est exæquata,vt s.iste adultus tales res sine curatore alienare non possit,vt in l.lex quæ tutores.C.de admin.tut. Sed si iste adultus nõ habet curatorẽ,tunc potest contrahere,& se obligare,sed deceptus restituitur,vt ff.de mino.per totũ.Si tamen iurasset

iurasset se nō petiturū restitutionē,habetur pro maiore,Authen. sacramēta puberū.C.si aduersus vendi. Istud tñ fallit in iudiciis, vbi adultus carēs curatore cōpellitur recipere,§.item inuito.s̄.de curat.Sed non potest iste adultus res immobiles vel mobiles,quę seruando seruari pñt,alienare sine decreto iudicis,vt C.de prædi. mino.l.nō solùm.& sine legitima causa,s.quia imminet æs alienū soluendū,quod aliàs solui non pōt,vt in l.magis puto.§.non passim.ff.de reb.eo. Et tunc debet ista alienatio fieri cū licitatione, vt tradatur plus offerenti,vt in l.& si sine.§.quæsitum.ff.de mino. Et licet pecunia seruādo seruari possit,illā tamen sine decreto iudicis,pōt iste adultus alienare,vt in Authē.nouissimè.C.de admin.
7 tut.¶Notandum†quartò,ꝙ licitatio,est venditio proposita,sicut cū aliqua res publicè venalis exponitur,& vnus offert decē,& alter quindecim,qñ proclamatū est,ꝙ qui plus offert,eam habebit, ille qui plus offert,dicitur alterū vincere licitatione,vnde cùm alterū sic intendit superare plus offerēdo,in quacūque negociatione,licitatio est,vt q licitatione vincet,rē feret.C.de sac.san.eccle. Authen.qui res.& hoc modo intelligi debet,quod dictum est in notabili præcedenti,ꝙ alienatio debet fieri cū licitatione,vt s.tra-
8 datur plus offerenti.¶Notandū†quintò,ꝙ qñ dicitur hic in text. si pupillus pecuniām mutuā dederit, ibi,dare, capitur impropriè, quia dare est accipiētis facere,vt j̄.de actio.§.sic itaque.Nec contrahit iste pupillus obligationē,vt hic & j̄.quib.modis re contrahitur obliga.in princ.Nec est mutuū,quia mutuū dicitur,quando
9 de meo fit tuum,vt ff.si cert.pet.l.2. ¶Notandū†sextò ꝙ ille dicitur pecuniā à pupillo bona fide recipere,qui credit eum esse ma-
10 iorem,vt ff.pro empto.l.2.§.si à pupillo.Et†dicitur pecunia consumpta,qñ est exposita,vt s̄.de vsufruct. §.constituitur.vel qñ est cum alia mista,vt ff.de solu.l.si alieni. Et ista pecunia consumpta pōt condici ab eo,qui bona fide accepit, condictione ex mutuo recōciliato per consumptionē,vt ff.si cert.pet. l.si à furioso.Et reconciliatur mutuū stipulatione,vt C.si cert.pet.l.quāuis.vel vsucapione,vt ff.de iure dot.l.Proculus.Sed si consumpta sit ab eo,qui mala fide eam recepit,agitur ad exhibendū,quia ille,q dolo fecit quo minus pecunia extet,tenetur ad exhibendū,vt C.ad exhibendum.l ad exhibendū.& iuratur in litē, quia interest pupilli citius pecuniā redditā fuisse:vt ff.de in litē iur.l.in actionib. ¶Notandū
11 †septimò circa secūdū respōsum, ꝙ debitor soluens pupillo,pōt habere aut plenā,aut pleniorē,aut plenissimā securitatē. Nam qñ soluit pupillo sine authoritate tutoris,habet plenam securitatem, nam ipso iure non liberatur,sed habet exceptionem doli mali,

fit ex causa mutui, vel simili causa. ¶ Opponitur tertiò, & videtur q decretũ iudicis nõ tollat remedium restitutionis. C. de prædiis mino. l. si quidẽ. §. fi. Solu. Illa lex loquitur in alienationib. hic autẽ loquimur in solutionibus. Et † rõ diuersitatis est, quia solutio fit ex necessitate, sed alienatio fit ex voluntate. Sed ista rõ nõ placet lo. Fa. quia alienatio vt puta venditio, interdũ ẽt fit ex necessitate. Et ideò dicit aliã rationem, quia scilicet pupillus plus damnificatur in alienatione, quam in solutione.

14 (margin number beside the line "tẽ loquimur in solutionibus")

PER QVAS PERSONAS NOBIS, ALIAS CVIQVE, ACQVIRITVR.

TIT. IX.

1 *Titulus hic quid differat à titulo, per quas pers. nob. acq. obli.*
2 *Acquisitio nobis, per quot & quas personas fiat.*
3 *Diuisio huius titu. in sex partes.*

Ontinuatur sic: Dictum est s. qualiter res nobis iure gentium & ciuili acquiruntur. Sed quia non solùm acquirimus res per nosmetipsos, sed etiã per alios, idcirco in isto titulo tractatur, qualiter res nobis acquiruntur per alios. Et ideo rubricatur iste titulus, per quas personas nobis acquiritur. † Et differt iste titulus à quodã alio titulo, de quo j. scilicet, per quas personas nobis obligatio acquiritur, quia ille titulus loquitur de acquisitione obligationum: iste vero de acquisitione rerũ. Et sunt octo † personæ, per quas possumus acqrere. Primò, per nosmetipsos Secũdò. per liberos nostros. Tertiò, per seruos nostros. Quartò per seruos, in quib. vsumfructũ habemus. Quintò, p seruos alienos, quos bona fide possidemus. Sextò, per liberos homines, quos bona fide tãq̃ seruos possidemus. Septimò per seruos in quib. nudũ vsum habem⁹. Octauò per liberos homines, quos nõ possidemus, videlicet per ꝓcuratores. † Diuidit igit̃ iste titulus in sex partes. Nã in prima tractatur, qualiter acquirimus per liberos nostros. in secunda ibi, item vobis acquiritur, qualiter acquirimus per seruos nostros. In tertia ibi, de his, qualiter per seruos, in quibus vsumfru. habemus. In quarta ibi, idem placet & de eo, qualiter acquirimus per seruos alienos & liberos homines, quos bona fide possidemus. In quinta ibi, ex his infertur vna consequentia ex prædictis. Et in sexta ibi, hactenus, ponitur continuatio ad sequentem materiam.

§. Acquiritur nobis.

1 *Filius quicquid querit, an acquirat patri.*
2 *Seruus vsuarius, an & ex qua re nobis acquirat.*
3 *Antiquitates scire, confert.*

Peculium

4 *Peculium, est quadru plex.*
Profectitium est, quod datur filio occasione patris.
6 *Pater, quot & quibus casib. non habet vsumfructum in aduentitiis,*
7 *Peculium, in dubio præsumitur profectitium.*
8 *Pater an habeat medietatem vsusfructus, pro tertia parte, in eman cipatione filij, disting.*
9 *Res an debeant decrescere, prop ter honoris accessionem.*

Nō solū acquiritur nobis per nosmetipsos, sed etiā per liberos & seruos nostros, & ꝑ seruos, in quib. habemus vsumfruct. & ꝑ ser
1 uos alienos & liberos homines, quos bona fide possidem⁹. † Et licet olim, quicquid liberi existētes in ptāte acqrebāt, hoc totū ad parentē pertinebat, excepto castrensi peculio, ita vt parens posset hoc ad aliū trāsferre, hodie tamē quicquid liberi acquirūt ex re ipsius parentis, hoc pertinet sibi, sed qđ aliunde acquirūt, in illo parēs habet vsumfruc. sed proprietas manet apud liberos: & olim parēs pro emācipatione habebat tertiam partē in bonis, quæ sibi nō acquirebāt, sed modò habet dimidiā, quātū ad vsumfruc. sed
2 proprietas manet totaliter apud emācipatū. h. d. ¶ Notandū † primo ꝙ per seruūvsuarium non acquirimus, nisi ex re nostra, & nō ex opera sua, vt ff. de vsu & habita. l. per seruū. & J. per quas perso. nob. obligatio acquiritur. § per eū quoque. Sed ad hoc, vt per seruum alienū vel per liberū hominē, tanquā seruum possessum acquiramus, requiritur bona fides, vt J. eod. §. item placet. quę quidē bona fides debet esse in possidente, & non in possesso, vt ff. de acquiren. possess. l. cū hæredes. §. fi. Ex quo patet, ꝙ si sit monachus vnius monasterij in alio monasterio & illud monasterium habet eum tanq̄ suū bona fide, licet monachus habeat malā fidē, sciēs se pertinere ad aliud monasteriū, tñ quicquid ipse acquirit, pertinet secundo monasterio, & nō primo. Sed ista bona fides aliter requirit̃ in libero homine, q̄ in seruo alieno, qa in libero homine cōtinuè debet esse bona fides, nec pōt vsucapi, vt S. de vsuca. §. sed aliquando. & ff. de acqui. re. domi. l. qui bona fide. §. 1. Sed in seruo alieno sufficit bona fides in prin. vt per eū nobis acqratur & pōt
3 vsuca. vt ff. de vsucapio. l. qui sit. ¶ Notādum † secundò, ꝙ vtile est scire antiquitates, vt J. titulo proxi. in prin. quia id qđ tollitur, & corrigitur debet cognosci, vt C. de cadu. tollen. l. vnica. ¶ Notan-
4 dum † tertio, ꝙ quadrūplex est peculium, vt suprà in parte tactū fuit, scilicet castrense, quasi castrense, profectitium, & aduētitium. Castrense est, quod filiusfami. acquirit in castris ratione militiæ, vt ff. de castren. pecu. l. si fortè. Quasi castrense est, quòd magistri artium

artium,medici,clerici,aduocati,acquirunt,vt in l.fi.C.de inof.test. Tale etiã est,quod acquirũt notarij, præcipue curialium & officialium,vt in gl.in l.fi.super verbo,memorialibus.C.de inof testa. Et quod acquiritur de publico,est quasi castrẽse, vt in l.cũ oportet.C.de bonis q̃ liberis,Etiã quod acquirũt aduocati à suis cliẽtulis,q̃a accedit loco salarij publici,vt in gl.in l.fori. C. de aduoc, diuerso.iudicio.& facit l.velut. C. de assessorib.licet Spec. in titu. de actionibus,versi.quasi castrense,contrariũ dicat. Sed profectitiũ est,quod filiusfamiliãs acquirit ex re,vel propter rẽ patris,seu occasione patris, vt ff.de incẽ.rui.naufrag.l.j §. ij. & l. Pedius.§. ij.Nisi filius fuisset talẽ rẽ acquisiturus.vt ff.de iure do.l.1. §.si pr. Bar.tñ in l.cùm oportet.C.de bon.quæ libe.dicit, ꝙ si filius ex cẽtum denariis patris lucretur alios centum,tunc istud lucrum mediatim est profectitiũ,& mediatim aduentitiũ.Ex quo patet, ꝙ si aliquis tradidit negociatori quingentos florenos,vt emeret vina, & negociator emit vina,quæ vendidit octingentis floren.nõ dẽt iste qui tradidit quingẽtos florenos,istud lucrũ habere solus,sed

5 negotiator habebit medietatẽ.† Si igitur filio detur aliquid occasione patris,dicitur profectitiũ, sed si sibi detur ꝑꝑ merita sua licet donator cognoscat patrẽ,est aduẽtitiũ, ita distinguit textus in simili,in l.sociũ.ff.pro socio.& ibi per Barto.Ex quo patet,ꝙ si ambasiatori principis vel ciuitatis dent̃ aliqua clenodia,illa pertinent ambasiatorib. quia præsumũtur data propter merita sua. Sed aduẽtitiũ est,qđ filius acquirit per industriã,vel labores suos, vel à fortuna,vel ex rebus matris,vel ab extraneo.Dicẽdũ est ergo ꝙ castrẽsia & quasi castrẽsia pertinẽt filio, sed profectitiũ pertinet patri,& aduentitiũ pertinet patri,quo ad vsumfructũ, & filio

6 quãtũ ad proprietatẽ.¶ Sunt † tñ aliqui casus,in quibus pater nõ habet vsumfructũ in aduẽtitiis.Primò,si pater vsumfructũ remisit,vt in l.cũ oportet.§.finaũt res. C. de bonis, quæ liberis.Secundò,si filio aliquid donatũ sit,eo pacto, vt pater vsumfructũ non habeat,in Auth.vt liceat matri & auię.in prin.collatione 8.& hæc cõstitutio habetur ẽt C.de bonis,quæ libe.l.cùm oportet.Authen. excipitur.Tertiò,si filius cum patre succedat in hæreditate fratris, vel sororis,vt in Authen.de hęre.ab intesta.venientibus.§.si verò. collatione 9.Quartò,si seruus datus sit filio,vt per eũ statim ma numittatur,vt C.de bonis,quæ libe.l.fi.Quintò,in hæreditate, q̃ pater prohibuit filio adire,vt C.de bonis,quæ lib.l.fi.§.j. & ij.Sextò,si pater diuertat se illegitimè,ita vt bona adiudicentur filio, vt in Aut.vt nulli iudi.§.quia verò.collatio.9.Septimò,si pater contraxit incestas nuptias,vt in Auth. de incestuosis nuptiis,in principio

7 cipio.collatione.3.† Si tñ sit dubium,an peculiũ sit aduentitium, vel profectitiũ,tunc dicunt aliqui,ꝙ præsumitur esse profectitiũ, sicut qñ est dubiũ,an vxor acquisiuit ex rebus suis, an ex rebus mariti,tunc præsumitur, ꝙ ex rebus mariti,vt C.de dona.inter virum & vxoré.l.etiam.Sed melius videtur dicendum, quòd inspicitur,an filius sit diues & diligẽs,& pater nõ,vel ecõtrà,& presumitur istud acquisitũ esse ex re diuitis & diligẽtis,& ita dicet aduẽtitiũ vel profectitiũ,vt C.arbitriũ tute,l.si defunctus. ¶Notandũ finaliter,ꝙ olim pater pro emancipatione filij habebat tertiã partẽ in bonis filij pleno iure. Sed modò habet medietatẽ q̃tũ ad vsumfruct.vt hic & in l.cũ oportet.§. cùm autẽ. C. de bon. quæ lib.Ex quo patet,ꝙ medietas vsusfru.nõ valet minus, quam tertia pars in pleno iure,qđ facit contra illos, qui volunt habere duos denarios in pensionibus vitalibus,pro vno in hæreditariis. ¶Opponitur cõtra prædicta,& videtur primò, ꝙ iure antiquo nõ acquirebatur patri totũ,qđ acquirebat filius, excepto castrẽsi peculio,per l.j.§.nec castrẽse.ff.de colla.bonorũ Solu. Quòd illa regula antiqua iuris,quę habetur hic,& in l.placet.ff.de acqui,hęre. non solùm fallebat in castrensi peculio,sed etiã fallebat,& hodie fallit regula noui iuris in quasi castrẽsi peculio,vt in l.alleg.in oppositũ.Fallit etiã in illicitę acquisitis, vt ff.de acqui. poss. l. quod seruus.Fallit etiam in dote aduentitia, cuius actio nõ acquiritur patri,sed filio,vt in l.2 §.quod si in patris potestate.ff. soluto matrimonio.Fallit etiam,qñ filius est institutus hæres,quia pater est furiosus,vt ff.de acqui.pos.l.cùm hæres.Fallit etiã, quando pater rogatus est filio restituere hæreditatem,vt in l.imperator. & in l. cogi.§.si pater.ff.ad Trebellianũ. ¶Opponitur secundò, & videtur,ꝙ non sit idem,ex re,& propter rem patris acquiri, vt peculium sit profectitiũ,per l.Iuliam.§.si quid seruo.ff. de actio. emp. & vẽdi.& per l.eo tempore.ff.de peculio.Solutio.In illo §. si quid seruo.non distinguitur,an datũ sit contẽplatione emptoris vel serui:sed bene distinguitur,an contẽplatione venditoris vel serui.Et ita illa lex nõ facit ad propositũ,q̃a nõ est simile de venditore & seruo,sicut de patre & filio.Nec ob illa.l.eo tẽpore,quia ibi nihil datũ erat contẽplatione bonæ fidei possessoris, sed propter rem, quã putauit donans se posse donare, & non potuit. ¶Opponitur
8 † tertiò,& videtur, ꝙ pater non potuit olim habere tertiã partẽ in bonis filij pro emãcipatione,q̃a hoc nõ potuit esse in bonis castrensib.vel quasi castrẽsibus,q̃a illa semper filius habuit salua,vt ff.de castrẽ.pec.l.si fortè.nec potuit esse in bonis profectitiis,q̃a illa pater habuit,& habet omnia : nec potuit esse in aduẽtitiis,q̃a

istud

istud ius in aduētitiis,quo pater habet vsumfructū,& filius dominium,est posteà constitutū.Solutio.Cōsiderandū est hic quadruplex ius.s.antiquissimum,quo pater habuit omnia, quæ acquirebant per filiū,exceptis castrēsib.& quasi castrensib. vt hic in prin. Secundò,ius antiquū,quo oīa pertinebāt ad patrē , exceptis illis quæ filio proueniebāt à matre,vel ex linea materna. Tertiò,cōsideratur ius,quo pater habebat tertiā partē pleno iure pro emācipatione filij.Et quartò,consideratur,quo pater habet vsumfructū in aduentitiis & filius dominiū,quo etiam pater pro tertia parte habet medietatē vsusfru.in emancipatione.¶Sed tunc fortius replicatur,& videtur, ꝙ pater pro emancipatione nō potest habere medietatē vsusfruct.quia vel hoc esset in bonis per filiū acqsitis post emācipationē,vel antè.Nōn post,quia illa bona pleno iure, & oīa pertinent filio.Nō etiā antè , quia tunc pater habet totum vsumfru.et in aduentitiis. Pro solutione istius,debetis diligenter cogitare,quia fateor me eam ad plenū nescire. Videtur tñ mihi posse dici,ꝙ istud posset intelligi in bonis castrē.vel quasi castrēsib.vel in istis,in quibus pater casualiter nō habet vsumfru.de quibus s.eo.§.in tertio notabili.Istud tñ dico sine preiudicio melius sentientiū,quia reperio magnos Doct.dicentes istud esse intelligendū solùm in aduentitiis. ¶Opponitur finaliter , & videtur,ꝙ nō esset incōueniēs,ꝙ filius acquireret honorē emancipationis, per dominationē rerū suarū. per §. vnicū.s.de legi.patronorum
9 tute.Solut.Ibi † dicitur,ꝙ vbicunque est emolumentum , ibi debet esse onus,sed nō dicitur,quòd pro honore deberēt res decrescere.Ex quo patet,quòd vani sunt illi,qui faciunt magnas expēsas,& dant multa,vt promoueantur ad honores, vt scilicet sint in consulatu ciuitatū.Patet etiam quòd vani sunt,qui in actibus doctoralibus ad habendū honores super alios,faciunt expensas magnas contra ordinationē clē.cū sit.de magistris.quia per hoc non acquirunt honorem,sed potius vanitatem.Nisi essent potentes & multum diuites, vt in l.nemini.C.de consulibus.lib.xij.

§. Item vobis.

1 *Seruus si quid stipuletur,obligatio acquiritur domino suo.Item,quouis modo acquirat.Fallit.nu.5.*

2 *Aditio hæreditatis per seruum,quæ requirat. Quid fideicommissaria restitutio,nu.3.Quid possessio. nu.4.*

6 *Monachus quod acquirit,an acquirat monasterio.Et quid de beneficiato.*

7 *Seruo aut monacho an possit quid legari:& an sibi acquirāt.*

Quicquid acquiritur p seruū nostrū,ptinet nobis, sed si seruus

hæres

hæres instituatur, non pōt adire hæreditatem sine iussu nostro, & tunc nobis acquiritur hr̄ditas, sed legatū seruo relictū acquiritur nobis sine iussu. Et nō solū acq̄ritur nobis ꝓprietas per eos, qui in ptāte nostra sunt, sed ēt possessio & vsucapio, & ēt præscriptio.

1 Hoc dicit. ¶ Notādum primò, † ꝙ si seruus aliquid sibi stipuletur, obligatio nō acquiritur sibi, sed dño suo, vt j. per quas personas nobis obligatio acquiritur, in prin. Si etiam seruus acquirit aliquid per occupationē, specificationē vel inuentionē, acquirit dño. de quib. s. de re. diuisi. §. feræ. & §. si quis ex alie. mate. & §. thesauros. Et ista acquiruntur dño etiam ignotanti & inuito, vt hic & ff. de acqui. rer. do. l. etiā inuitis, quia seruus nihil acquirit ad vtilitatem suā, vt ff. ad l. Iuliā de adul. l. sic eueniet, sed omnia acquirit ad vtilitatem domini, vt j. de stipu. seruo. per totum. ¶ Notau-
2 dum † secūdò, quod in adeunda hæreditate per seruū tria requirūtur. Primò. iussus domini, vt hic. Secundò, ꝙ iussus ille præcedat. vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi. §. iussum. tertio requiritur volun
3 tas serui. C. de hær. inst. l cum proponas. † Sed in fideicommissaria restitutione seruo faciēda nō oportet, ꝙ iussus domini præcedat. sed sufficit. suus cōsensus ante vel post, vt ff. ad Trebel. l. seruo inuito. Et ratio diuersitatis est, quia in aditione hæreditatis actiones directæ transeunt ad hæredē, & nō possunt esse in suspenso, sed in restitutione fideicōmissaria, solū trāseunt actiones vtiles ad fideicōmissariū, quæ possunt esse in suspenso. In legatis autē seruo relictis, nō requiritur iussus, sed immediatè trāseunt ad dominū, q̄a nō cōtinēt aliquod onus, sed solum emolumentum. vt ff. mand. l. hæreditatē, & licet dicatur hic in tex. ꝙ qñ hæreditas est adita ꝑ seruum, perinde est ac si dominus fuisset institutus hæres, nō tamē est omnino perinde, q̄a si dñs substituat filio suo eos quos fecit sibi hæredes, tunc non vocantur ad substitutionē illi qui facti sunt hæredes per seruū, sed tantum illi qui facti sunt hæredes per seipsos, vt ff. de vulg. & pup. substit. l. qui liberi. §. hæc verba. ¶ No-
4 tandū tertiò, † ꝙ in possessione acquirenda per seruum, non requiruntur illa tria, quæ dicta sunt, sed sufficit domini voluntas vel serui, vt ff. de dona. cau. mor. l. fi. & statim quando suus incipit possidere, dominus incipit vsucapere, siue sciat, siue ignoret: & hoc est verū in rebus peculiarib. vt ff. pro solu. l. ij. Secus in dominicis, quia requiritur scientia domini, vt ibi dicitur, & nō solū vsucapit dominus per seruum, sed ēt acquirit longi tēporis possessionem, vt hic, cuius effectus est præscriptio, vt ff. de vsucapio. l. iiij. ¶ Notan-
5 dūt quarto, quòd licet quicquid seruus acquirit, pertineat domino, hoc tñ non est verū, si acquirat aliquid illicitè, vt ff. de acqui. posses.

6 possess.l.quod seruus.¶Notandum†finaliter,ꝙ ex isto textu potest colligi, quòd quicquid monachus acquirit, hoc acquirit monasterio,vt extra de statu monach.c.cū ad monasteriū ,& ꝙ beneficiatus acquirit,hoc acquirit suo beneficio,vt in auth. licētia.C.de episc.& cler.facit c.j.extra de pecu. cleri.& c.requisisti.extra de testamentis.& ideo si monachus præficiat̃ perpetuo alicui ecclesiæ, tunc nō acquirit monasterio suo,sed illi ecclesiæ, de quo est bona gl.in c.statutum.18.q.j.vt licet dictū sit,ꝙ beneficiatus acquirit beneficio suo, si tamen acquirat aliquid ex suo patrimonio, vel ex laboribus, & ex industria sua, hoc est suū,& pōt de illo disponere ad placitū suū, vt pulchrè notatur in c.sint manifestæ.12.q.2.Etiā illa quæ acquirit ex beneficio per labores suos, vt sunt quotidianæ distributiones ,acquirit sibi,vt in c.præsente.de offi.ord.lib.vj. Secus de illis,quæ acquirit ex corpore beneficij,quia illorū est dispensator tm̄.¶Opponitur primò cōtra prædicta,& videtur,ꝙ seruus non acquirit domino inuito, per l.hoc iure. §. non potest. ff. de donatio.Solutio.In illa lege dicitur, ꝙ dn̄s non cogitur ad retinendū ea,quæ acquiruntur per seruū.Sed nō dicitur ibi quin seruus pōt acquirere dn̄o inuito,cōmutabiliter tñ. ¶Opponitur secūdò, & videtur, ꝙ seruus bene potest aliquid acquirere ad vtilitatē

7 suam.per l.quædā.§.illo.C.de necess.seruis. Solutio .Verum†est, quod seruo bene potest aliquid legari , vt in illa lege, & hoc per modū alimēti, vel causa alimentorū. Et ita ēt pōt legari religioso vt vult Bar. & est tex.in l.seruos.ff.de alimen.& cib.leg.Et quādo dicitur quod seruus nihil acquirit ad vtilitatē suā, hoc debet intelligi,ꝙ ipse non potest actionem instituere ad petendū illud,quòd relinquitur sibi: pōt tamē ad hoc implorare officium iudicis. Ex quo patet,ꝙ licet monachus non potest habere proprium,si tamē abbas cum eo facit conuentionē de certo modo viuendi, vel de certa quantitate panis vel vini,quolibet die sibi ministrando, pōt illud petere per officium iudicis,vt pulchrè not. Io.Andr.in mercurialibus,in regula,non est obligatorium.de reg.iur.lib.6.

§. De his autem seruis.

1 *Seruus vsufructuarius si quid quærat ex re vsufructuarij domini, pertinet fructuario.Non idem in seruo vsuario nu.2.*

3 *Hæreditatem vt adeat seruus vsufructuarius,quid requiratur.*

Summatur sic.Quicquid acquiritur per seruū fructuarium, ex re, vsufructuarij,vel operibus ipsius serui,pertinet vsufructuario, sed quod aliunde per eū seruū acquiritur, pertinet proprietario. Hoc

1 dicit vsque ad §.idē placet. ¶Notandum † primò,quòd quicquid

seruus vsufructuarius acquirit ex re domini vsufructuarij, pertinet ipsi vsufructuario.vt hic,& ff.de donat.cau. mor. l.fi. Similiter qđ & acquirit ex operib.ipsius serui,pertinet vsufructuario,vt hic,
2 & ff.de domo leg.l.seruum †sed aliud est de seruo vsuario,q̃a quid quid ille acquirit ex re domini habentis vsum eius,hoc pertinet ipsi dño.Sed qđ acquiritur ex operib.talis serui nō pertinet illi dño.
3 sed proprietario,vt ff.de vsu & habit.l.per seruū. ¶Notandū† secūdò,ꝙ in adeunda hęreditate per seruū vsufructuarium , non sufficit iussus vsufructuarij,sed requiritur iussus proprietarij dñi,& ita hæreditas acquiritur proprietario. Si tamē contēplatione vsufructuarij institutus sit,tenebitur proprietarius restituere hæreditatē vsufructuario per cōdictionē sine causa,vt ff.de acquir.hæred.l.aditio.§,præterea.Et ratio ꝙ nō sufficit iussus vsufructuarij, est,q̃a aditio nō est ex re vsufructuarij,nec est inter operas serui, vt in d. l.aditio.Sed si legatū relictū sit huiusmodi seruo contemplatione vsufructuarij,nō requiritur aliquis iussus, nec consideratur opera serui,sed acquiritur statim vsufructuario, tanq̃ in re sua,quia propter ipsum est relictū,vt ff.de acqui.hære.l.si quis mihi bona.¶Opponitur sic,& videtur ꝙ per seruū vsufructuarium aliquid acquiritur vsufructuario,nō ex re vsufructuarij,nec ex operibus serui per l.sed & si quid.ff.de vsufru.lega.solutio. Illa lex loquitur,quando aliquod legatum relictum est seruo cōtemplatione vsufructuarij, quod etiā in dubio præsumitur, vt ff.de acquiren. hæred.l.aditio. Et hoc intelligitur acquisitum, tanquam ex re vsufructuarij,quia propter eum relictum est,vt in secundo notabili dictum est.

§. Idem placet.

1 *Liber homo quicquid acquirit,vel alienus seruus bona fide possessus quibus causis acquirat possessori.& quibus sibiipsi.nu.3.*
2 *Vsufructuarius non potest vsucapere.*
4 *Liber homo à me bona fide possessus,vt adeat hæreditatem,sex requiruntur.*
5 *Vterque,verb.an ad duas,an ad tres personas referatur.*
6 *Monachus,si sit in alio quàm suo monasterio,& quicquam acquirat, vtri acquirat.*
7 *Possessio,est duplex.*

1 Summatur sic. † Quicquid acquiritur per liberum hominem,vel per alienum seruum bona fide possessum,acquiritur possessori, si acquiratur ex re possessoris,vel ex operibus istius liberi hominis, vel alieni serui.& qđ aliūde acquiritur per istū liberū hominē,sem per acquirit sibiipsi,nec pōt vsucapi:sed quod acquiritur per istum

seruum

ſeruũ alienũ extra iſtas cauſas, pertinet domino ſuo, donec fuerit
2 vſucaptus, quia tunc quicquid acquirit pertinet poſſeſſori † Et vſu fructuarius, nõ põt vſucapere, primò, quia non poſſidet. Secundo, quia ſcit ſeruum alienum eſſe. Et per iſtos non ſolũ acquiritur ꝓprietas ſed ẽt poſſeſſio, & vſucapio, & longi temporis præſcriptio
3 Hoc dicit, & patet intellectus text. ¶ Notandũ primò, † ꝙ liber homo acquirit ſibiipſi, quicquid acquirit extra iſtas duas cauſas præter poſſeſſionẽ. Nã cũ ipſe poſſideatur, nõ põt poſſeſſionẽ acquirere,, vt ff. ad leg. Iuliam. de adult. l. ſic eueniret. Nec poteſt ſibi vſucapere, vt ff. de acqu.. rer. dom. l. homo liber. §. quicquid. Ex quo patet, quod aliquis poteſt acquirere dominium, qui non poteſt ſibi acquirere poſſeſſionem, facit l. fundum. ff. de fun. dota. ¶ Notan-
4 dum † Secundo. quod in hæreditate adeunda per liberum hominẽ, à me bona fide poſſeſſum, vt mihi illa hęreditas acquiratur, ſex requiruntur, primò, ꝙ inſtitutus ſit mei contẽplatione, ſecundò, ꝙ ſciat conditionẽ ſuam. Tertio, ꝙ iuſſus meus præcedat. Quartò, ꝙ volens adeat. Quinto, ꝙ velit mihi acquirere. Sexto ꝙ poſſideam cum bona fide. Et dicitur notanter, ꝙ debet ſcire conditionẽ ſuã, quia ignarus ſuæ conditionis nemini acquirit non ſibi. vt ff. de acquir. hæredit. l. qui putat. §. qui bona fide. quia non intendit ſe obligare hæreditati, vt C. ſi quis ſibi vel alteri. l. multum intereſt. Non etiã mihi, ſi iuſſus non ꝓcedat, vt ff. de acquir. hære. l. ſi quis mihi. §. iuſſum. Nec etiã ſi iuſſus interueniat, vt ff. de acquir. hæred. l. ſexta. §. Celſus. quia ſeruili neceſſitate præſumitur adiiſſe, vt ff. de nego. geſt. l. at qui. § ſi libero. Si autẽ ſciat conditionẽ ſuam: tunc vel volens adit, vel nolens. Si volens, nõ acquirit mihi, ſed ſibi reſtituit tamẽ mihi per condictionẽ ſine cauſa, ſi mei cõtemplatione inſtitutus ſit. Sed ſi nolens adeat iuſſu meo, acquirit mihi ſi mei contẽplatione ſit inſtitutus: ſin aũt, nihil acquirit, vt ff. de acq. re. domi l. homo liber. in prin. Dicunt tñ aliqui, ꝙ ignarus ſuæ conditionis acquirit ſibi, vt ff. de acqui. hære. l. qui putat, §. adeo, ſi non mei cõtemplatione ſit inſtitutus, vt ff. de acquiren. poſſeſ. l. qui in aliena.
5 ¶ Notandum † tertiò, ꝙ licet gl. hic dicat, ꝙ verbum, vtriuſque, refertur ad tres perſonas, melius tñ dicitur, ꝙ vtriuſque refertur hic ſolũ ad duas perſonas, ſ. ad vſufructuarium, & bonę fidei poſſeſſo.
6 ¶ Notandũ finaliter, † ꝙ ex iſto tex. poteſt colligi, quod ſi quis religioſus vnius monaſterij. ſit in alio monaſterio, tũc quicquid acquirit ex re ſecundi monaſterij, vel ex operib. ſuis, hoc ꝑtinet ſecũdo monaſterio, vt vult Dy. in l. homo liber. §. q̃cquid. ff. de acq. re domi. Dicit tñ Spe. in tit. de ſtatu mona. ꝙ acquiſita ꝑ iſtũ ex quibuſcunq; cauſis ꝑtinent ſecũdo monaſterio, ab illo tẽpore, quo fuit in

illo & in inquisitis, quãdo fuit in primo monasterio, habebit secũ dum monasteriũ vsumfructũ ne ipse illi sit onerosus, sed proprietas illorũ primò acquisitorũ manebit in primo monasterio, vt 16. q.6.c.de lapsi. ¶ Opponitur cõtra predicta, & videtur, ꝙ vsufructuarius possidet & vsucapit, quia sibi datur vtile interdictũ, vnde vi, vt ff. de vi & vi arma. l.3. §. vnde vi. Sed hoc interdictũ non datur,
7 nisi illi, qui habuit possessionẽ. Solutio. Duplex † est possessio, s. ciuilis & naturalis. Modò vsufructuarius non possidet ciuiliter, vt hic dicitur, sed bene potest habere naturalem possessionem, vt ff. de acqui possess. l. naturaliter. Et illa possessio naturalis sufficit ad interdictũ, vnde vi. Dicitur aũt possessio naturalis, cũ aliquis, sic possidet qđ est in re, vel eius parte, vel saltẽ cum res est in conspectu eius, vt eã videat, vel partẽ eius. Sed possidere ciuiliter dicitur quis cũ nec est in re, nec res in cõspectu eius, sed possessionẽ solo animo habet, & rẽ de iure retinet, id est, ꝙ sit talis persona, in quã cadere possit possessio huiusmodi: & sic laici quãdoq; possidẽt decimas & spiritualia de facto, sed nõ de iure, vt not. Bar. Brix. 14. q.1. in gl. magna in verbo possideri, & sic non possident ciuiliter, sicut Io. An. habet in regula, sine possessione. lib.6. & allegat iura.

§. Ex his itaque.

1 *Liber homo, vel seruus alienus, à me non possessus bona fide, in quo non habeo vsumfructum, an mihi acquirat.*
2 *Argumentum à contrario sensu validum est in iure.*
3 *Possessio nobis potest acquiri per procuratores: sed actio personalis, vel obligatio, non. Et quid ita nu. 4.*

1 Sũmatur † sic: per liberos homines, bona fide à nobis nõ possessos, vel per seruos alienos, in quibus nõ habemus vsumfructũ, vel quos non possidemus bona fide, nihil nobis acquiritur nisi per procuratorẽ, per quẽ acquiritur nobis sciẽtib. vel ignorantib. possessio & per possessionẽ dominiũ, si ipse recipiat rẽ à domino, vel vsucapio, vel lõgi tẽporis præscriptio, si ipse recipiat rem à nõ do-
2 mino. Hoc dicit. ¶ Notãdũ † primò, quòd iste tex. arguit à cõtrario sensu, & hoc est validũ argumẽtũ in iure, vt in l.1 ff. de offic. eius, cui mand. est iurisdi. Et cõcordat cũ isto dicto l.j. C. per quas perso. no. acqui. ¶. Notandum † secundò, ꝙ per procuratores bene ac-
3 quiritur nobis possessio, & per illã vsucapio vel præscriptio, sed nõ personalis actio vel obligatio, vt ff. de pign. actio. l. solutũ. §. per liberam personã, & C. per quas perso. nob. acq. l.j. Et ratio est duplex. † Primò, quia possessio acquiritur per naturalẽ actũ, qui po-
4 test fieri per procuratorẽ, sed iura personalia non acquiruntur, nisi

per

per actum ciuilem, qui non põt fieri, nisi à nobismetipsis, vel ab illis qui iuri nostro sunt subiecti. vt l. ea quę ciuiliter. ff. de acqui. rer. domi. Secundò, quia iura personalia magis inhærẽt ossib. nostris, q̃ realia, vt l. quis ergo casus. ff. de peculio. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ per liberum hominem nobis non subiectum, nec bona fide possessum potest nobis aliquid acquiri. per §. si quis alij. & per §. alteri. infra de inutili. stipulatio. Solutio. Illi §. loquuntur de tutore & curatore, & in illis fallit ista regula.

§. Hactenus tantisper.

Summatur sic: Satis iã dictũ est, qualiter singulæ res nobis acquiruntur, id est titulo singulari, De iure tamẽ legatorum & fideicommissorum, quo etiam singulæ res nobis acquiruntur, opportunius j. dicetur. Iam ergo dicendum est qualiter res nobis acquiruntur per vniuersitatẽ, id est titulo vniuersali, s. per hæreditatem, per bonorum possessionem, per arrogationem, per causam libertatũ conseruandarum. & quia hæreditates acquiruntur nobis, vel ex testamento vel ex inte stato, idcirco primò dicetur de testamentis. h. d. ¶Notandum circa text. quod de legatis, dicetur infra de legatis, & de fideicommissis, j. de fideicommissa. hæredi. Et licet per illa aliquid acquiritur titulo singulari, quia tamen dependet ex testamentis, ideo tractatur de eis postquam tractatum est de testamẽtis, & hoc vult hic textus. De hæreditatib. autem dicetur infra de hæredi. instituen. De bonorum possessionibus. infra tit. eod. De arrogatione autẽ, infra de acquisitionibus per arrogationem. De eo, cui liberta. conseruandæ cau. bona addicuntur, infra titu. de eo cui libertatis conseruandæ causa bona addicuntur.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

TIT. X.

1 *Infortiatum testamentorum materiam excutit.*
2 *Diuisio huius tituli in quatuor partes.*

Continuatio istius tituli, patet ex §. fi. s. titulo proxi. Et est ista materia, de testamentis fortis & difficilis, quapropter li-
1 ber ille. †in quo ista materia latè habetur, vocatur infortia-
2 tum, quia continet fortem & difficilem materiam. †Diuiditur autem præsens tit. in quatuor partes principales. In quarũ prima tractatur de forma testamẽti in scriptis faciẽdi. In secunda ibi testes, tractatur de testib. adhibẽdis in testõ, quales videlicet debeãt esse. Et hæc pars subdiuiditur, vt in processu patebit. In tertia ibi, nihil tractatur, in qua materia põt scribi testm̃. In quarta ibi, sed hæc quidẽ tractatur de testamento nuncupatiuo, qđ s. fit sine scriptura.

1 ## §. Testamentum.

Testamentum hodie qua forma fiat.
2 *Testamentorum, olim duo genera.*
3 *Testamentum vnde dicatur.*
4 *Argumentum ab etymologia, vel interpretatione, an valeat.*
5 *Testamenti diffinitio,*
6 *Ius correctũ ad declarationem noui iuris licet allegare.* Limit. nu. 12.
7 *Testamenti forma.*
8 *Testator quibus verbis subscribet testamentum, & quibus testis.*
9 *Testamentum secretè fit, duplici causa:*
10 *Notarij munus in conscribendo testamento.*
11 *Sigillo alieno an possit quis sigillare.*

1 Relicta † forma antiqua faciẽdi testamẽtũ, hodie testamẽtũ fieri debet in præsentia septẽ testiũ vnico cõtextu adhibitorum, & hoc ex iure ciuili, cũ subscriptione eorundẽ testiũ & testatoris, & hoc ex constitutionib. Et debent isti testes signa sua testamẽto apponere, & hoc ex iure p̃torio, & debet exprimi nomẽ hæredis, & hoc ex cõstitutione Iustiniani. Et possunt oẽs testes vno annulo testamentũ signare, suo vel alieno. Hoc dicit. Sed intellect. text. est ꝙ
2 olim fuerũt duo genera testamẽtorũ. † Vnũ tẽpore pacis, & aliud qñ homines exibant ad bellũ, & superaddebatur tertium, quod dicebatur per æs & librã. Fiebat enim per emãcipationẽ, i. per imaginariã venditionẽ, cũ quinq; testib. & libripende, & emptore familiæ. Sed ista testamẽta recesserũt ab vsu, & modò testamentum
3 fit sicut dictũ est in summario. Hoc dicit. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ testamentũ interpretatᷣ quasi testatio mẽtis, sicut lapis, quasi lædẽs
4 pedẽ: mutuũ, quasi de meo fit tuũ. Et † valet arg. à nominis interpretatione vel etymologia negatiuè, sed nõ valet affirmatiuè, nisi interpretatio vel etymologia esset cõuertibilis cũ noĩe, qđ interpretatur, vt notatur per Bart. in l. ij. §. appellata. ff. si cert. pet. Et hoc modo testamentũ capitur generaliter, vt cõprehendat etiã codi-
5 cillũ, & tñ nõ est testamentũ l. si C. de codicil. Et † põt testamentũm sic diffiniri, ꝙ est voluntatis nostræ iusta sentẽtia de eo quod quis post mortẽ suã fieri voluit, vt ff. de test. l. j. Et debet addi, cũ institutione hæredis, vt ĩ. de leg. §. ante hæred. quia sine hæredis insti. nullũ dicitur testamen. vt ff. de iu. codic. l. fi. & ĩ. de fideicom.
6 hære. in prin. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ vtile est scire iura antiqua, quamuis sint correcta, quia ex eis possunt etiã trahi argumenta, vt in gl. l. 1. ff. de coniungen. cum emancipato liberis. Ideo licitũ est scire & allegare ius correctũ, ad declarationẽ iuris noui, non autẽ ad deci-

7 ad decisioné,l.1.in prin.de lati.lib.tollen. ¶Notandum †tertiò,ꝙ forma testamenti faciendi est ista. Nã primò testator debet scribere,per se,vel per aliũ,voluntaté suã.Deinde debet illã scripturã producere corã septé testib.vel octo,si testator sit ignarus literarũ. Nec oportet,ꝙ testes sciãt,quid in scriptura cõtinetur.Potest enim testam.fieri secretè,sed testes vnà cũ testatore debét se subscribere vnico cõtextu,i.nullo actu interueniéte,l. si nõ speciali.
8 C. de testam.Et†subscriptio testatoris erit ista vel cõsimilis: Ego talis N.volo hanc schedulã inclusam esse meo testamento & testatus sum omnia,quæ in ea cõtinétur.Subscriptio aũt testis debet esse talis:Ego N.interfui cũ illis aliis testib. vbi talis dixit, & voluit scripturã hic inclusam esse suo testa. Et deinde testes debent istud testam.seu illud,in quo est inclusum, sigillare,vno vel plurib.sigillis,suo vel alieno,vt colligit ex isto tex.& latius ĩ l.iubemus.cũ gl.C.de test.Posteà istud testam.sic clausum, debet custodiri,vsq; post morté testatoris.Qualiter aũt debeat tũc publicari,no.p Bar.ĩ l.2.ff.quéadm.testa.aperiãtur & p alios doc.in l.pu-
9 blicari.C.de test.Et†melius est testamentũ fieri secretè, q̃ apertè, propter duo.Primũ ad vitãdũ odia,quæ possent nasci cõtra testatoré,si aliqui scirent,ꝙ essent tam modicũ recepturi ex tali testaméto.Secũdò,ne illi q̃ multũ sunt recepturi,machinétur in morté testatoris.Et qñ notarius interest factioni testaméti, tũc debet ista obseruare,alioquin punitur de falso,& multò magis,si dicat aliquã solennitaté interuenisse,quæ nõ interuenit, vt in gl.in d.l.
10 iubemus.¶Notãdũ†quartò,ꝙ hodie expressio nominis hæredis nõ est sic necessaria,sicut fuit iure isto,vt in Auth. vt spons.lar.§. quia verò.colla.9.quæ habetur.Auth.vt nõ obseruato.C.de testa. Et qũ notarius vocatur ad faciendũ testamen.tunc nõ debet ipse interrogare testatorem,vis istũ esse hæredé,vel vis illi tantum legare?sed debet audire voluntaté testatoris, & illam conscribere. Nam si testator esset multũ infirmus, & notarius esset adhibitus per illũ,qui reciperet multa commoda ex testamento,& notarius quæreret ab infirmo,vis istũ esse hæredé:vel ei tãtum legare?non valeret testamentũ,vt vult Bald.in d.l.iubemus.C.de testa.Et hoc propter fraudé,quæ posset contingere, quia multum infirmi sæpe respõdent ad interrogata,quæ ex seipsis nõ dicerent.Secus tñ esset si iste notarius esset adhibitus ab ipso infirmo,ad hoc vt sug
11 gereret ei.¶Notandũ †finaliter, ꝙ quis potest sigillare alieno sigillo,vt hic colligitur. Dicit tamé Specul.in titu.de procurato. §. videndum. versiculo sed nota, quòd tunc debet exprimi istud sigillum esse alienum. vt sic dicendo, in huius rei testimonium

sigillum illius N. præsentibus apposui, quia propriũ sigillũ nõ habui. faciunt notata per Bart. in l. ad testamentum. §. si ab ipso. ff. de testam. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur, ꝙ ex antiquis iurib. non possunt sumi argumenta, per gl. in l. 1. in princ. C. de lati.
2 liberta. tollen. Solut. Duplicia † sunt iura antiqua correcta. Nã quædã sunt clausa in corpore iuris, & de illis loquimur hic. Et quædã sunt extra corpus iuris, & de illis loquitur gl. allegata in opposi. nã allegans illa iura punitur pœna falsi. vt in d. glo. dicitur. l. vnica. §. hũc igitur. C. de Iustiniano Co. confir. Ex ratione tñ illorũ iurium potest sumi argumentũ, vt notatur in c. fraternitatis. extra de hæret. ¶ Opponitur secundo, & videtur, ꝙ in testamento ista solennitas, quæ dicta est, non necessario obseruatur, per l. si nõ speciali. & per §. ex imperfecto. in l. hac cõsultissima. & per l. si. C. de testa. & per c. cũ esses. extra de testam. Solutio. Ista solennitas regulariter est obseruanda in testamẽto, sed ex priuilegio iuris vel hominis ista solennitas non necessario obseruatur, vt in legib. in oppositũ allegatis, & hoc de iure ciuili. De iure aũt canonico potest testamentum fieri cum duob. testibus coram presbytero, vt in c. cùm esses. allegato in oppositũ. ¶ Opponitur tertio, & videtur, ꝙ non oportet etiã de iure ciuili, & regulariter, ꝙ testes adhibeantur, & conscribant vnico contextu, nullo actu interueniente, per l. hæredes palàm. §. vno contextu. ff. de testamentis. Solutio. In illa lege dicitur, ꝙ bene potest interuenire aliquis actus naturæ vel actus pertinens ad factionem testamenti, vt calefactio ceræ, vel proiectio cinerum super scripturam. Sed quod hic dicitur, debet intelligi nullo actu extraneo interueniente, & non necessario.

§. Testes.

1 *Diuisio huius §.*
2 *Testes in testamento qui esse possint, & qui non. nu. 8.*
3 *Testamenti factio, actiuè & passiuè capitur.*
4 *Mulier non potest esse testis in testamento. Et quid ita;*
5 *Seruus non potest esse testis in testamento. Et quid in monacho.*
6 *Impubes non potest esse testis in testamento. Et in quibus possit.*
7 *Dãnatus à lege, vel à iudice crimine læsæ Maiestatis, vel legis Iuliæ vel hæresis, non potest esse testis in testamento, nec etiã potest testari.*
9 *Mulier an possit esse testis in criminalibus. disting.*
10 *Hermaphroditus, an & in quibus possit esse testis.*

1 Hic est secũda pars principalis istius tituli, & subdiuiditur in sex particulas. In prima declaratur, quales debẽt esse testes in testamẽto. In secũda ibi, sed cùm aliquis. soluitur vnũ dubiũ. In tertia ibi, pater.

pater.declaratur qualiter patria potestas nõ impedit testimoniũ ĩ testamẽto exrranei.In quarta ibi,in testib.declaratur quõ filius & pater simul possunt esse testes.In quinta ibi,neq;.declaratur quõ existẽs in ptãte testatoris,vel econtrà,non põt esse testis.In sexta ibi,legatariis.qño legatarij possunt esse testes.Prima pars summa
2 tur sic.†Illi possunt esse testes in testamento,cũ quib.est testamenti factio. Sed mulier,impubes, seruus,furiosus, mutus, surdus & cui interdictũ est bonis,& quẽ leges faciũt intestabilem, non pñt
3 esse testes in testamento.Hoc dicit. ¶Notandũ †primò,ꝙ testamenti factio capitur hic passiuè,licet interdũ etiã capiatur acti-
4 uè,vt j.de hæred.qualita.& differẽtia.§.testamẽti.¶Notandũ†secundò,ꝙ mulier nõ põt esse testis in testamẽto, vt hic & ff.de test. l.qui testamenta.§.mulier.Et ratio est,quia in testamentis sunt multæ subtilitates, quarum intellectus mulieris,quia est vagus & instabilis,nõ est capax,vt C.de fideicommis.l.fi.Potest ergo mulier in aliis bene esse testis,etiã in codicillis,vt in gl.in d.l.q testamento.in §.mulier.Imò põt mulier esse testis in criminalib. causis,vt in l.ex eo.ff.de testibus.Sed non potest mulier esse testis in causis feudalib. vt in c.1.qui testes sunt necessarij ad probandũ inuestituram,colla.10.de feudis. ¶Notandũ†tertiò,ꝙ seruus non põt esse
5 testis in testamento,vt hic dicitur.Monachus tamen bene potest esse testis in iudicialib.vt in Auth.si dicatur testis.C.de testib.Sed tũc requiritur licentia superioris sui,a iàs testimoniũ suũ est inefficax,vt notat Spec.in tit.de testi.in §.1.vers.itẽ excipitur.& habetur in c.per tuas.& in c.nuper.extià de'test.¶Potest ẽt monachus esse testis in testamẽto,si habeat licentiã superioris,quia põt esse executor testamẽti,vt in c fi.de testam,lib.6.& clemen. vnica.eo. tit.Et quo patet,ꝙ si esset aliquod instrumentũ factũ, vbi monachus esset testis,sine licẽtia superioris sui,tale instrumentũ nõ valeret,nisi essent sufficientes alij testes inserti cũ illo,& ex isto pos-
6 sent improbari valde multa testamẽta.¶Notandũ† quartò,ꝙ impubes nõ põt esse testis in testamento,vt hic.nec iuuenes possunt iurare,nisi in 14.anno.vt in c.paruuli.22.q.5.ergo etiã non possunt esse testes.Sed hic impubes factus pubes bene potest testimoniũ ferre de his quæ vidit in pupillari ætate,maximè de his quę vidit quando fuit proximus pubertati,siue doli capax,vt ff.de verb.sig. l.notionẽ.§.instrumentorũ.& no.in gl.& C.de hære. & Manichæ. l.quoniam.licet aliqui dicant, ꝙ non potest de his ferre testimonium,quia indiscretè cõcepit,vt in l.minor.ff.de seruis exportan. Nec est simile de seruo,prout allegatur hic in glo.quia seruus ita discretè cõcipit,sicut liber.Sed hoc debet intelligi de his,quæ pu-

pillus vidit, qñ fuit proximus infantiæ, & ita est seruanda prima
7 opinio, s. si proximus est pubertati. ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ ille qui est dãnatus à lege, vel à iudice, de crimine læsę maiest. vel legis Iuliæ, vel etiã de hæresi, nõ põt esse testis in testamẽto. Nec valet ẽt suũ testamentũ: imò irritatur prius factũ, vt ff. ad leg. Iul. maiest. l. fi. & C. ad leg. Iul. maie. l. fi. & in Auth. credentes. C. de hær. & Ma-
8 nich. † Nec ẽt ille q̃ propter crimen prohibetur testamentũ facere, vel q̃ passus est muliebria, põt esse testis in testamento, vt in l. is cui. ff. de testa. Infantes tñ de aliis criminib. bene pñt esse testes in testamẽto, vt notatur per Bar. in l. is cui. §. j. ff. de testam. & pro-
9 batur p̃ l. j. C. de secun. nup. ¶ † Opponitur cõtra prędicta, & videtur, ꝙ mulier non põt esse testis in criminalib. p̃ l. q̃ accusare. ff. de accus. Solutio. ¶ Duplicia sunt crimina, quædã enim sunt publica, pro quib. infligit mors vel abscisso mẽbri, & in illis criminib. mulier non potest esse testis, vt in l. alleg. in opposi. sed in aliis bene põt, vt in 2. notab. dictum est. ¶ Sed replicatur, & videtur ꝙ etiam in aliis non põt esse testis, p̃ c. forus. extra de ver. sig. Solut. Illud c. forus. loquit de iure canonico, secundũ qđ mulier nõ põt esse te-
10 stis, nisi in inquisitionib. & denunciationibus. † Et quod dictũ est de muliere ẽt debet intelligi de Hermaphrodito, i. de illo, qui habet vtrumq; sexum, si plus sequatur naturã mulieris, q̃ viri, secus si plus sequeretur naturam viri, vt ff. de statu homi. l. quæritur.

§. Sed cum aliquis.

1 *Testis putatiua idoneitas, in testamento, non nocet testamento, quamuis postea comperiatur minus idoneus. Et quid ita. Et de quo testamento id intelligatur, nu. 2.*
3 *Opinio communis, an præferatur veritati.*
4 *Testis idoneitas quando attendatur. disting.*

Hic soluitur vnũ dubiũ, & summatur sic: Testamentũ in quo seruus, qui putatur esse liber, tẽpore factionis testamẽti, est testis, valet, licet posteà appareat eum fuisse seruũ. h. d. ¶ Notandũ primò,
1 † ꝙ putatiua idoneitas testis in testamẽto nõ nocet testamento quãuis posteà ille testis reperiatur inidoneus. Nã cõmunis error facit ius, & opinio quãdoque præfertur veritati, vt ff. de leg. 1. l. 4. in prin. & ꝙ si quis. & ff. de offi. prætoris. l. Barbarius. Et non oportet, ꝙ oẽs habeant illã opinionẽ, sed satis est, quod maior pars sic opinetur, vt ff. ad municip. l. quod maior. Ex quo patet, ꝙ si dicatur, oẽs sciunt, hoc nõ debet intelligi de omnib. simpliciter, sed de maiori parte illorũ, qui verisimiliter deberẽt hoc scire, vt vicini & propinqui, vt notatur in l. omnes. C. fine censi. & reliquiis fun.

compara-

cõpara.non pos.& per Bar.in l.j.§.nunciatio.ff.de noui oper. nun. Patet etiã ex isto,ꝙ si notarius rogatus sit de conficiendo instrumento,& postea sit inhabilis ad actũ notariatus , nihilominus tñ potest istud instrumentum cõficere,vt nota.per Bar. in l.ad testamen.§.1.ff.de testibus,& per dominũ Inno.in c.fraternitatis.extrà
2 de hæret.& per glos.in c.vt officiũ.de hæret.li.6. ¶Notandũ † secundò,quòd licet gl.hic & in l.fi.C.de edic.diui Adriani.tollen.in verb.prima figura,& in l.in donationi.C.de dona.videat velle,qđ istud solũ intelligitur de iure in testamẽto scripto,& nõ in testamento nuncupatiuo,nisi de cõsuetudine,quia in testamento scripto testes solùm habẽt cognoscere sigilla,& subscriptiones,sed in testamento nuncupatiuo habent deponere de substãtia testamẽti,vt notatur in l.1.C.de testam.melius tñ dicitur, quòd istud intelligitur etiã in testamẽto nuncupatiuo,& quòd etiam ibi sufficiat putatiua idoneitas testis tẽpore factionis testamẽti: vt notat
3 in d.l.1.C.de testam.¶ Opponitur † contra prædicta, & videtur,ꝙ opinio nullo modo debet præferri veritati,per §.si quis rem. j.de lega.Solut.Aut concurrunt opinio & veritas singularis,quo casu veritas semper præfertur opinioni.Aut cõcurrũt veritas & opinio vniuersalis , quo casu præfertur opinio veritati , maximè,qñ per opinionẽ ampliatur fauor,prout est hic,qa testamentũ est valde fauorabile.¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ putatiua idoneitas testis non sufficit tẽpore factionis testamẽti , qa idoneitas testis dẽt esse tẽpore depositionis,per l.3.§.duæ causæ.ff. ad Carbonia. & not.in verbo eãdẽ fidẽ,in gl.& facit gl.in c. quoniam frequen-
4 ter.super verb.subtrahatur.extrà,vt lite nõ cõtest.Solutio. † Duplices sunt actus.Quidã sunt,in quibus testes nõ sunt præcisè necessarij,vt in cõtractibus,& in illis inspicitur idoneitas testis tẽpore dispositionis,vt in l.cõtrahitur.ff.de pigno.act.Alij sunt act⁹ in quibus testes sunt de substãtia & solẽnitate actus:vt est actus testãdi,& in his retrotrahitur conditio testis ad tps , quo testis fuit adhibitus,vt notat in l.fi.in gl.in verbo,positionib.C.de edic.diui Adrian.tollen.& in l.si nõ speciali.C.de testam. ¶Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ istud testamẽtũ nõ debet valere , per Bart. in l.actuariis.C.de nume.& actua.lib.12.vbi dicit,ꝙ si quis credatur officialis,& nõ est,vel notarius,& nõ est,& sic de aliis,acta per istos nihil valẽt.Solutio.Ille casus non est isti aduersus , sed est ab isto diuersus,qa aliud est aliquẽ æstimari esse in aliquo officio,in quo nõ est,& aliquẽ assumi ad aliquid,ad quod nõ est idoneus. Nam primus nõ habet tit.& ergo acta per eũ nõ valẽt.Sed secundus est ad hoc assumptus,licet ex cõditione sua,si sciretur,esset inhabilis

§.Pater

§. Pater.

1 *Pater potest esse testis cum illo qui in sua potestate est. Item duo fratres, in potestate patris, & nu.2.*

3 *Pater & filius quando sint vna persona: & quando duæ.*

1 Pater pōt † esse testis cum illo, qui in ptāte sua est. Siīr duo fratres qui sunt in ptāte eiusdem patris, possunt esse testes in testamēto alicuius extranei, quia plures ex vna domo possunt esse te-
2 stes in alieno negocio. Hoc dicit. ¶ Notādum † ꝙ ratio dubitationis fuit, quia posset videri, ꝙ illi qui essent de vna domo, conferrēt inter se, & ita pręmeditatos & falsos sermones possent ꝓferre, vt in l.3.§. vt magis.ff.de testi. Sed illo non obstante possunt esse testes, vt hic deciditur, quia licet possint hoc facere, propter hoc tñ nō sequitur, ꝙ faciēt, nec inualidatur testimoniū per hoc ꝙ testes conferunt inter se, licet inualidetur, si pars instruat testes.
3 ¶ Opponitur † cōtra istud, & videt, ꝙ pater & filius nō possunt esse duo testes, quia sunt vna persona, per l.fi.C.de impub. & aliis substi. Solu. Verū est ꝙ pater & filius in quibusdā cōputantur pro vna persona. Nā si Titio & filio eius vnà cū Sēpronio extraneo, legetur aliqua hæreditas, tunc Titius & filius suus solū habebūt medietatem, & Sempronius solus habebit aliam medietatem, vt in alleg.l.fi. Sed ad testimonium ferendum pater & filius computantur duæ personæ, vt hic, & in l.pater & filius.ff.de testibus.

§. In testibus.

1 *Testimonium domesticum, non valet. Et cur ita nu.5. Limit. nu.4.*

2 *Filius an possit esse testis in testamento patris. Et nu.9. Et quid econtra numero 3.7.*

6 *Coloni & adscriptitij, dicuntur domestici.*

8 *Paganus quis.*

1 Qui est † in ptāte testatoris, non pōt esse testis in eius testamento. Et si filiusfamiliàs miles post missionē de castrēsi peculio velit facere testm̄, pater suus, vel qui in potestate patris est, nō potest esse testis, quia domesticū testimoniū non valet. Hoc dicit.
2 ¶ Notandū † primò, ꝙ filius non pōt esse testis pro patre, quādo patri aliquid acquiritur, vel in proprio facto patris, vt hic & in l. parente.C.de testib. Sed si nihil acquireretur patri, nec ageret de facto proprio patris, filius bene posset esse testis pro patre suo, vt notatur per Bar.& per gl.in l.qui testō.§ quæcunque aūt.ff.de testa. Et idē est de filio emancipato, & de filio existente in potestate, vt in d.l.parentes.C.eo. Idem etiam est de filio spurio, vt notat
3 Bart.in l.ad tutelas.ff.de capitis diminutione. Sed † econtrà, pater non

(

non pôt esse testis pro filio suo,licet etiã nõ agatur de facto proprio filij,vel nihil sibi acquiratur,vt in gl.in l.qui testamẽto.§ quęcunq; aũt.ff.de testam.Secus tamen in patre prælationis, nam episcopus pôt esse testis in causa capituli sui,si habeant bona distincta,vt notatur in c. cũ nuncius. extrà de testibus. Secus ẽt est de patre spirituali,nam ille pôt esse testis pro filio suo, & ecõtra , q̃a istud edictũ est prohibitoriũ,& nullibi hoc prohibetur, vt l.1.no-
4 tatur.ff.de testib.¶Notandũ † secundò,ꝙ domesticũ testimoniũ non valet,vt hic,& C.de testi.l.2.& in c. in literis. extrà de testib. quod verum est pro domestico,sed bene valet cõtra domesticum de consensu partis aduersæ,vt notatur in d.l.2.valet etiam ad probandã innocentiã patrisfamiliàs,vel ad probandũ illa,quæ secretè fiunt in domo , vt in l.consensu. §. seruis.C.de repudiis.Valet ẽt,si vnus domesticus litiget contra condomesticũ suũ , quia tũc tertius domesticus pôt esse testis,& valet suum testimonium ratione paritatis,vt in l.nõ solũ.§ de vno.ff.de ritu nuptia. Valet ẽt in extraiudicialibus,de consensu partiũ,vt arg.in l.sciendum.iuncta gl.ff.de vsu.Satis tñ est,si paterfamiliàs velit producere familiarẽ suum,ille potest ferre testimonium,si actu non sit familiaris. Et ideò,si paterfamiliàs vellet talẽ producere,debet illi dare licẽtiã,vt in l.3.§.duæ causæ.ff.ad Carbonia.Si tñ iste daret licentiam in fraudẽ,quod patet quando facto testimonio statim recipit eũ, tunc non valeret testimoniũ,vt in l.1.§.item Nummio.ff. de quæ-
5 stionibus.& ibi per Bartolũ.Ratio autem,† quare non valet testimonium domesticũ,est propter affectionẽ,& etiã,quia multi non auderẽt aliud dicere,quàm secundum voluntatem patrisfamiliàs
6 vt in l.si postulauerit.§.iubet.ff.ad legẽ Iuliã,de adulteriis.Et † dicuntur igitur coloni & adscriptitij etiam domestici,licet non morentur in domo,vt C.de his qui ad ecclesias confugiunt.l.fi.§.sanè enim.& l.pridẽ.C.de quæstionibus. Sič vxor dicitur domestica,vt s̃.de vsu & habita.§. item is , & omnes seruientes dicuntur domestici,vt in l.respiciendũ.ff.de pœnis.& dicit Bal. ꝙ etiã spõ-
7 sa est domestica,in l.2.C.de testibus.¶Notandũ † finaliter,ꝙ notanter dicitur hic de filio milite faciente testm̃ post missionem, quia si faciat in expeditione, tunc pater bene potest esse testis.l. milites in expeditione.ff.de militari testamẽto. Sed postq̃ iterum est in domo,tunc facit testamentũ sicut paganus,vt in titu.proxi,
8 § j.†Et est paganus omnis ille,qui nõ est miles.¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ pater bene potest esse testis pro filio, per l.ẽt matris.ff. de proba.& per c.videtur.extra,qui matrimoniũ accusare possũt.
9 Solutio. Verũ est,† ꝙ parentes regulariter nõ possunt esse testes

pro

pro filiis, vt dictum est. Sed bene in aliquibus casibus, vt in ætate probanda, & hoc vult d.l. etiam matris, in oppositum allegata, vel etiam in matrimonialibus causis, vt de cōsanguinitate, vel in causa parentelæ. & hoc vult c. videtur.

§. Sed neque hæres scriptus.

1 *Homines contingentes se per existentiam in potestate, sunt triplices: quorum nullus pōt esse testis in testamēto, in quo hæres est institutus.*
2 *Frater an possit esse testis pro fratre, disting. nu. 3.*

Sūmatur sic: Reiecto iure antiquo, hodie hæres institutus in aliquo testamento, vel qui in potestate eius est, aut eū in ptāte habet, vel fratres existētes in ptāte eiusdē cum ipso hærede, nō pōt esse testis in illo testō. Hoc dicit, & patet intellectus textus, vsque
1 ad §. legatarius. ¶ Notandū † primò, q̃ hic ponuntur triplices homines, qui cōtingunt se per existentiā in potestate, quorū nullus pōt esse testis in testamēto, in quo hæres, quē aliquo istorū modorū cōtingit, institutus est, quia agitur de eorum lucro, & dāno, vt ff. qñ appellan. sit l. j. §. in propria. Agitur etiā eorū proprium negocium, & nemo potest esse testis in facto suo proprio, vt C. de
2 testi. l. omnibus. ¶ Notandū † secundò, q̃ frater emancipatus bene potest esse testis pro suo fratre, non inuitus vt charitas obseruetur, sed volens: vt in l. parētes. C. de testibus. & in c. literas. & notatur per glossam in verbo, de fratre. extrà de præsumptio. & ideò notarius in testamento fratris debet scribere, q̃ iste est testis ad
3 hoc rogatus, & volēs factus est testis. ¶ Opponitur, † & videtur, q̃ frater nullo modo potest esse testis in causa fratris per legē Corneliam. ff. de iniuriis. Solutio. Duplex est causa, scilicet ciuilis & criminalis. In causa ciuili frater potest esse testis, sicut dictum est. Sed in causa criminali, nullus coniunctus vsque ad septimum gradum potest esse testis, vt in l. in oppositum allegata. & in c. licet. extrà de testibus. & in c. postremò. extrà de appella.

§. Legatarius.

1 *Legatarij, & fideicōmissarii, & eis cōiuncti, an possint esse testes in testamento.*
2 *Legatarii, & fideicommissarii, an hodie differant.*
3 *Testibus in testamento, an possit aliquid legari. Et an scribentibus.*
4 *Testis potest esse in testō existens in eius potestate, qui potest esse testis.*
5 *Fideicommissarius, est duplex.*
6 *Socius, an possit esse testis pro socio, disting. nu. 7.*

1 Legatarij † & fideicōmissarij, necnō eis coniuncti, id est, qui in potestate eorū sunt, vel eos in potestate habēt, possunt esse testes
2 in testō. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandum † primò, quòd

ꝙ olim erat differentia inter legatarium & fideicommissarium, vt infrà, de fideicommissa. hæredita. §. præterea. Sed modò non est differentia, vt ꝟ. de legatis. §. sed non vsque. Est autem legatarius is qui recipit legatum. Et fideicōmissarius est ille, qñ dico, fili ego peto quòd tu des Ioan. sex florenos, tunc ipse est fideicommissarius singularis. Sed fideicommissarius vniuersalis est, quādo ego dico, fili peto, quòd des Ioan. mediam partem totius hæreditatis,
3 & rogo, vt des tantum pauperibus. ¶ Notandum † secundò, quòd quidam dixerunt istum textum intelligi, quando legatum esset repetitum à succedentibus ab intestato. Et de illa opinione videtur esse Ioan. And. in c. insuper. extrà de testibus. & in c. Raynaldus. extrà de testam. vbi vult ꝙ legatarius non potest esse testis, nisi in eo casu, quo legata valerent irritato testamēto. Sed melius est dicere, quòd legatarius pōt esse testis, etiā extra illū casum, quia legatarius nō est successor iuris, vt hic dicitur, sed rei sine aliquo onere, vt ff. manda. l. si hæreditatem. Ex quo patet, quòd testibus in testamēto bene pōt aliquid legari, vt in l. si quis ita. ff. de rebus dubiis, similiter dictantibus testamentum, vt in l. dictantibus. C de testamen. & in gl. d. l. si quis ita. Sed. scribentibus testamentū nihil potest legari, vt in l. 2. C. de his, qui sibi in testam. adscribunt. Et ratio est, quia possent facere fraudē, nisi testator propria manu
4 se subscriberet. ¶ Notandum † tertiò, quòd quando aliquis potest esse testis, in testamento, tūc ille, qui est in potestate sua, etiam potest esse testis in eodem testamento. Et ideò, quia notarius habetur pro teste, filius notarij bene potest esse testis, vt ff. de testam. l. Domitius. ¶ Opponitur sic contra prædicta, & videtur quòd fideicommissarius nullo modo potest esse testis in testamento, per
5 §. restituta ꝟ. de fideicommissa. hæredit. Solutio. † Duplex est fideicommissarius, scilicet singularis & vniuersalis. Modò fideicōmissarius vniuersalis non potest esse testis, quia est loco hęredis, & est successor iuris, vt dicitur in §. allega. in opposit. Sed iste tex-
6 tus loquitur de fideicommissario singulari. ¶ Sed † replicatur, & videtur, quòd etiam fideicommissarius singularis vel legatarius non possit esse testis, quia agitur suum factum proprium in quo nemo potest esse testis, & etiam agitur de suo lucro & damno, per l. omnibus. C. de testibus. Solutio. Istud est speciale in legatario & fideicommissario fauore vltimæ voluntatis, quæ debet præualere, quando est legitima, vt in l. cum quæstio. C. de lega. Vel potest dici, ꝙ istud intelligitur, quando agitur de viribus testamen, inter hæredem & inter alium, qui agat contra testamentū, vt tunc legatarius vel fideicommissarius possit esse testis, vt hic, alias non

vt in l.cõtraria. Ex quo quo patet, ꝙ socius potest esse testis pro socio suo. ¶Sed contra hoc opponitur per l.quoniã.C.de testi. Solutio. † Vel socius est alterius socius in omnibus bonis, & tunc non põt esse testis, vt in l.quoniã. vel est socius in aliqua re tantùm, & in illa etiam non põt esse testis, sed quo ad alias res, in quibus non habet societatem, bene potest esse testis, nõ tamen in criminalibus, vt in c.veniens.extrà de testi.& in c.fi.extrà de accusa.

7

§. Nihil autem interest.

1 *Testamentũ potest scribi in quacunque materia. Et idẽ si pluriès scribatur, an scripturæ sint æquæ principales. disting. nu. 4.*
2 *Instrumẽta plura an possint fieri de vno cõtractu, æquè principalia*
3 *Testamenta diuersa an possint contineri in vna scriptura.*

1 Testamentũ † potest scribi in quacũque materia, & vnũ testamentũ põt pluries scribi, vt quęlibet scriptura sit principalis. Hoc
2 dicit & patet intellectus tex. ¶Notãdũ † primò. ꝙ sicut de vno testamẽto possunt fieri plures scripturæ æquè principales, vt hic: ita p̃nt fieri de vno cõtractu plura instrumenta æquè principalia, vt in gl. in l.vnũ.ff.de testam. Et hoc est, quod habet quotidiana practica, cùm à notario quis petit instrumentum, vel instrumenta.
3 ¶Notandũ † secundò, ꝙ sicut de vno testamento p̃nt fieri plures scripturæ, vt hic dicitur, sic in vna scriptura p̃nt contineri diuersa testamenta, vt in l.plures.ff.de vulg.& pupil.substi. Et ideo si vir & vxor faciunt testamẽtũ simul, nõ est vnũ testamẽtũ, sed sunt duo testamẽta. Et ergo altero mortuo põt superstes testamentũ quo ad partẽ suã adhuc reuocare, vt in l.3.ff.de adimen.& trãsfe.lega. ¶Opponitur cõtra prędicta, & videtur, ꝙ plures scripturæ de vno testamẽto nõ sunt æquè principales, per gl. hic quæ allegat §.sed hoc insuper. in Authen. vt spõsa.larg.colla.9. & per l.1.§.si quis ex
4 duob.ff.de bonorum possess.secundũ tabu. Solutio. Aut † istæ scripturæ fiunt, vt quælibet habeat subscriptionẽ & alia necessaria, & vna exẽplificatur ex alia & tunc sunt æquè principales, vt hic dicitur. Aut vna exẽplatur ex alia, & interdũ per aliũ scriptorem. Et tunc prima est principalis, cui plus creditur, & alia dicitur esse copia: & illi non tantũ creditur sicut primæ, & sic illæ scripturæ non sunt æquè principales. Et hoc volunt iura in oppositũ allegata, vt latius notatur in Authen. si quis in aliquo documento. C. de eden.

§. Sed hac quidem.

1 *Testamentum nuncupatiuum, potest fieri sine scriptura.*
2 *Testamentum an possit stare sine testibus.*
3 *Notarius debet scribere testes fuisse scriptos.*

Test

4 *Testamentum scriptum & nuncupatiuum potest fieri simul.*

1 Testamentum † nuncupatiuū potest fieri sine scriptura exprimēdo voluntatē corā septē testib. Hoc dicit, & patet intellectus tex.

2 ¶ Notādum † primò ꝙ in testamento interdum nullus est testis, vt si miles in expeditione tempore mortis faciat testm̄ suum, vt C. de test. mil. l. milites. Dicunt tñ aliqui ꝙ ibi requirūtur ad minus duo testes, vt ff. de mili. testa, l. Lucius. Interdum aūt sufficit vnus testis vt in testamēto Imperatoris, vt C. de test. l. omnium. interdum sufficiunt duo testes, vt quando fit testamētum inter liberos, vt C. de testamen. l. hac consultissima. Interdū tres vel quatuor, vt in l. si nō speciali. C. de testam. Interdum quinque, vt in testamēto rustici, vt C. de testamen. l. fin. §. sin autem. Interdum septem, vt s̄. eod. §. j. Interdum etiam requiruntur octo, vt notatum est s̄. eod. §. j. & in

3 testamento cæci. vt C. eo. l. hac consultissima. ¶ Notandum † secundò, quod notarius debet scribere, ꝙ testes sunt rogati. Si. n. hoc nō esset scriptum, præsumeretur ꝙ non essent rogati, & hoc esset in diminutionē solennitatis testamēti, vt notat Bar. in l. hæredes palā. §. in testamēto. ff. de testam. & in Auth. de testib. §. & licet. in fin. colla. 7. Sed non oportet, ꝙ notarius sit rogatus, & ideo hoc non est scribendum, nā præsumitur, ꝙ rogatus sit, licet non scribatur,

4 vt notat Bar. in l. sciendū, ff. de verb. obli. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ licet testamentum sit scriptum, potest tamen bene esse nuncupatiuum, si scilicet sit scriptum, non propter substantiam testamenti: sed ad habendum probationes. Et istud testamentum nō requirit subscriptiones testium, siue sigilla. Et ista scriptura legitur coram testibus. Ex quo patet quòd est possibile facere testamentum scriptum & nuncupatiuum simul.

DE MILITARI TESTAMENTO

TITVLVS XI.

1 *Miles vt quis sit, sex requiruntur.*

2 *Doctor, an preferatur militi, disting.*

3 *Diuisio huius tituli in sex partes.*

Vpra dictum est, de testamentis in generali: sed quia testamenta militum priuilegiantur: ideò hic consequenter tractatur de testamento militis. ¶ Notandū

1 † ergo circa rubricam, quòd ad hoc, quòd aliquis sit miles requiruntur sex conditiones, vt ff. ex quibus causis maiores. l. penult. & in Auth. de manda. princi. §. si. collatio. 3. & patent in his versibus.

Nicasius s̄ Inst. ¶ In brac

In brachiis stigma, iurans examen, & ensis.
Matricula faciunt militem non negotiator.

Nam primò requiritur, q miles non sit negociator, sed de nobili pgenie, vt C. de re milit. l. neminẽ. & C. negotiatores ne militent. lib. 12. Secundo requiritur, q examinetur, an sit idoneus ad militiam, vt C. qui milit. nõ poss. l. j. li. 12. Tertiò, q iuret nõ vitare mortẽ p republica, nec fugere à vexillo, vt ff. de mili. test. l. penul. & ff. de his qui not. infa. l. 2. § miles. Quartò, vt cingatur ense, vt ff. de milit. testa. l. penult. Quinto debet recipere aliquã notã, seu aliqua stigmata in brachiis, in signũ militię, vt C. de fabricen. l. 3. Sexto debet scribi in matricula cũ aliis militibus, vt ff. de mil. testamen. l. ex eo. Et fiunt milites à principe, de iure, licet ex consuetudine vnus

2 miles faciat aliũ, vt in d. l. ex eo, notatur. ¶ Notandum † secundo, q Doctor in actibus, in quibus requiritur discussio iuris, præfertur militi, sed in exercitiis militarib. præfertur miles, vt notãt Doct. in l. j. C. de offic. vica. & facit c. cũ ad verum. 96. dist. Sed in actibus indifferentibus præfertur doctor militi, quia plus cõferunt ad rẽpublicã iura, q̃ arma, vt notatur s. in pœmio huius libri. §. impe-

3 ratoriã. † Diuiditur aũt præsens titulus in sex partes, in prima declaratur priuilegiũ militis, circa formã testamẽti. In secũda ibi, sed & testari declaratur priuilegiũ militis in testamento, qui est filius familias. In tertia ibi, planè. soluitur dubiũ, qđ in ista materia incidere posset. In quarta ibi, quinimò declarantur aliqua circa priuilegiũ militis in testamẽto suo. In quinta ibi, sed, & si quis. declarat priuilegiũ nõ militis testãtis, q postea fact⁹ est miles. in sexta ibi, sciendũ, declaratur priuilegiũ testãdi de quasi castrẽsi peculio.

§. Supradicta diligens.

1 *Testamentum militis existentis in expeditione, valet: deficientibus etiam testamenti solennitatibus.*
2 *Milites quadruplex habent priuilegium, circa testamentum.*
3 *Milites circa formam testamenti, habent octo priuilegia, quæ vide per discursum.*
4 *Miles habet sex priuilegia, respectu personæ testantis. Et quot ex parte substantiæ nu. 5*
6 *Miles non gaudet priuilegiis militaribus, nisi sit in campo.*
7 *Paganus potest quid relinquere concubinæ suæ. Quod nec miles, nec clericus potest.*
8 *Milites an possint esse iudices, disting.*

1 Summatur sic. Testamentũ † militis existentis in expeditione valet, licet solẽnitates supradictæ non obseruentur, Secus si nõ sit miles in

les in expeditione. Hoc dicit, & patet intellectus textus. Notandũ primò, † quòd quadruplex est priuilegiũ datũ militib. in testamento. Primũ, ex parte formæ testamenti. Secundũ, ex parte personæ testantis. Tertiũ, ex parte personæ institutæ, Et quartũ ex parte substantiæ testamenti. Quo ad primum scilicet formã, miles habet octo priuilegia. † Primũ, quia in testamento militis sufficiunt duo testes, vel nullus testis requiritur, vt dictum est s. tit. proxi. circa §. finalem. Secus in testamento pagani, vt s. tit. proximo. §. 1. Secundũ, quia non oportet in testamento militis, q; testes sint rogati. vt j. eod. §. planè. Secus in paganis, vt supra titulo proximo in §. fin. notatum est. Tertium, quia miles potest scienter præterire filium suum, vt in l. sicut. & in l. si cum in vtero. C. eod. Sed secus in pagano, vt infra de exhæreda. liberorum. in prin. & Authen. ex causa. & ibi per Bar. C. de liber. præter. Quartum, quia testamentum militis non rumpitur per agnationem sui hæredis, vt puta filio instituto mortuo viuo testatore, & nepote præterito superstite, vt l. qui iure militari, ff. eod. Secus in pagano, vt in l. Gallus. ff. de lib. & posthu. Quintum, quia miles potest directè hæreditatem dare vel adimere in codicillis, vt l. militis codicillus. ff. eod. Secus in pagano, vt j. de codicil. §. codicillis. Sextum, quia testamẽtum militis citius confirmatur, quã testamentum pagani, vt j. quibus modis testamen. infirman. § non tamen. & infra eo. §. quinimo. Septimum, quia miles potest facere testamentum per substitutionem pupillarem filio suo impuberi, non faciendo testamentum sibiipsi, vt l. miles ita. ff. eo. quod nõ potest paganus, vt infra de pupilla. substitutio. in prin. Octauum, miles potest decedere cum duobus testam. in l. quærebatur. ff. eo. quod nõ potest paganus, vt j. quib. modis testam. infirmantũr. § posteriore. Respectu † personæ testantis habet miles sex priuilegia. Primum, quia damnatus de crimine capitali potest de peculio castrensi facere testamentũ, si hoc sit sibi in sententia reseruatum, vt notatur j. eodem §. quinimo. quod non potest paganus, vt in l. qui à latronibus. § j. ff. de testamen. Secundum, quia miles de statu dubius potest facere testamentum, vt l. ex militari. §. j. ff. eod. quod non potest paganus, vt l. de statu. ff. de testamen. Tertium, miles surdus & mutus potest testari, vt infra. eod. §. quinimò. quod non potest paganus, vt in l. qui in potestate. § j. ff. de testamen. Quartum, quia miles filiusfamilias potest testari, vt infra eod. § proximo, quod non potest paganus, vt infra. titulo proximo in principio. Quintum, quia miles potest directè filio substituere extraneum, vt in l. centurio. ff. eodem. quod non potest paganus, vt infra de pupilla. substitutio. § fin. Sexto, quia miles põt grauare

hæredem vltra dodrantem, vt in testamento. C. ad leg. Falci. quod non potest paganus: vt j. ad leg. falc § nouissimè. Ex parte personæ institutæ priuilegiatur testamentũ militis, quia sufficit capacitas personæ institutæ in testaméto militis, tépore factionis testaméti, quãuis postea nõ sit capax, vt in l. neque §. penul, ff. eo. Sed in pagano requiritur capacitas, tribus temporibus. s. factionis testamenti, mortis testatoris, & aditionis hæreditatis, vt in l. si alienũ. §. j. ff. de
5 hæredi. institu. Ex † parte substantiæ testamenti est tale priuilegiũ ꝙ miles potest decedere partim testatus, & partim intestatus, vt in l. miles ita. ff. eo. quod non potest paganus, vt infra de hære. inst. §. & si vnum. Et de istis notatur per Bar. in l. neque. §. deportati. ff. eo.
6 ¶Notandum †. secundò, quod miles habet ista priuilegia, qñ est in expeditione, id est, in campo, siue in exercitu, & propter imperitiã vt hic. & C. eo. l. pen. sed post missionem, qñ degit citra expeditionũ necessitaté in aliis locis vel suis ædibus, facit testamentũ sicut paganus, vt hic dicitur. quia cessante causa cessat effectus. Ex quo patet ꝙ si clericus absens à suo beneficio legitimè monitus à suo prælato vt veniat ad residentiam, vt j. certum tépus statutũ à prælato iusta causa cessante non veniat, potest talis priuari suo beneficio, vt in c. inter quatuor. & in c. fi. extrà de cler. nõ resid. & notatur per glo. & Doct. in c. quoniã frequẽter. §. porro. extrà vt lite nõ cõtest. & hoc vult Auth. generaliter. C. de episco. & cler. ¶Notandum
7 † tertiò ꝙ paganus potest aliquid relinquere concubinæ suæ, l. donationes in concubinã. ff. de donar. tamen miles hoc non pôt. l. miles. §. mulier. ff. eo. sic nec clericus potest, vt est glo. in l. miles. ff. de re iud. ¶Opponitur primò contra prædicta, & videtur ꝙ inconuenienter dicatur hic, ꝙ milites habent ista priuilegia propter imperitiam, quia milites possunt esse iudices. ergo non sunt imperiti,
8 patet per l. cert. C. de iud. Solutio. † Milites possunt esse iudices in actib. militarib. & in similib. qui nõ requirũt subtilé iuris discussionẽ: secus in aliis. Sed iterũ opponitur: Si milites haberent ista priuilegia propter imperitiã, tunc & mulieres & minores, in quibus est imperitia, haberent ista priuilegia propter paritaté rationis. Solutio. Imperitia militũ non est sola causa, quare habent ista priuilegia, sed etiã causa est, quia intendunt vtilitati reipubl. Nã si imperitia esset sola causa, tunc æquè bene haberẽt ista priuilegia post missionẽ, sicut qñ sunt in expeditione. ¶Opponitur finaliter, & videtur, ꝙ cessante causa nõ cessat effectus, per l. j. §. sexum. ff. de postulan. Solutio. Duplex est causa, quantum ad propositũ, scilicet impulsiua & finalis. Iam qñ dicitur quòd cessante causa cessat effectus, intelligitur de causa fi. intrinseca. Sed lex illa in oppositum

allegata

allegata loquitur de causa impulsiua, qua cessante non cessat effectus. Nam Calphurnia fuit causa impulsiua illius legis, tamen cessante causa illa, mansit constitutio legis.

§. Sed testari.

1 *Filiusfamilias miles, existens in potestate, iure communi potest testari, & nu. 2.*

3 *Querela inofficiosi contra quæ testamenta non detur.*

4 *Filiusfamilias miles an testamentum facere debeat, secundum communem formam.*

1 Filiusfamilias †miles existens in potestate iure cõmuni põt facere testamentũ. Hoc dicit & patet intellectus tex. ¶Notãdũ primò
2 †quod istud est priuilegiũ, quo ad personam testatoris. Nã filiusfamilias paganus existens in potestate non põt testamentũ facere regulariter, vt j. in tit proxi. §. j. facit & l. tam is §. j. ff. de don. cau.
3 mor. ¶Notãdũ †secundo, q̄ iste filiusfamilias miles debet obserua re in testamento suo cõem formã. quæ in testamentis paganorũ obseruatur. Non tñ datur contra tale testm̃ querela inofficiosi testamenti, sicut nec cõtra testamentũ veterani, vt C. eo. l. fi. §. in his. Nam cõtra quasi castrense peculiũ nõ datur querela quandiu est peculiũ, vt in l. si instituta. §. de inofficioso. ff. de inoffi. testam. Contra etiam castrense peculiũ non datur querela, quando testamẽtũ est in castris factum, secus si domi, vt hic in gl. notatur. Veruntamẽ est, q̄ hodie in tali testamẽto debet relinqui legitima, vt in Auth. vt cũm de appel. cogno. §. sed hoc, coll. 8. facit l. sacrosancto. C. de
4 episc. & cler. & Authen. ex causa. C. de liber. præte. Et † q̄ hic dicitur, q̄ filiusfamilias miles debet facere testamentum secundũ cõmunẽ formã, hoc intelligitur, quando est domi. Si. n. esset in expeditione, tunc nõn oporteret eum seruare cõem formã, sed faceret testamentũ, vt alius miles, vt ff. eo. l. ex militari. §. j. Potest ẽt hodie testari cũ consensu patris in aduentitiis, not. in c. pen. de sepul. li 6.

§. Plane.

1 *Priuilegiũ militis debet sic intelligi vt cõstet eum fecisse testamentũ.*

2 *Miles in expeditione, potest testari duobus testib. a dhibitis. Et quid in conflictu quomodo probabitur testamentum.*

3 *De priuilegio actus, non est disputandum, antequam constet de actu.*

4 *Verba, quæ nec obligationem, nec actionem inducant.*

5 *Testimonium de auditu proprio, valet, de alieno, non.*

1 Summatur sic: †testamentũ militis non valet, nisi cõnstiterit eum testm̃ fecisse. Hoc dicit. Sed intellectus tex. est iste, q̄ priuilegium cõcessum militib⁹ in testamẽto, debet sic intelligi, vt constet eos

testaméta fecisse. Nā si miles iocosè diceret, facio te hęredé meū, vel relinquo tibi bona mea, nō est testamentū. Alioquin faciliter reperirent testes, qui dicerēt post mortē militis eum reliquisse illā
2 bona sua, & ita fierēt multæ fraudes. h. d. ¶ Notandum † primò, ꝙ testamentū militis pōt fieri cū duob. testibus, qñ est in expeditione, vt ff. de milita. testam. l. Lucius. Et qñ est in conflictu, tunc non requiritur aliquis testis, vt C. de testam. mili. l milites. Sed tunc dubium est, qualiter debet cōstare de testō suo. Et ideò sciendū, qđ miles tūc pōt scribere testamētū suū in clypeo, vel in vagina, vel in terra, & tūc debet sumi probatio per illas literas quas ipse scripsit, vel per testes, q̄ viderūt eū hoc scribētē, vel qui audiuerūt eū cōmittētē alteri, vt hoc scriberet, ita notatur p̄ Bar. in l. si à fratre.
3 C. eod. ¶ Notandū † secundò, ꝙ non est disputandū de priuilegio alicuius actus, nisi primò cōstet de illo actu, vt hîc patet. Et ideò si statutū sit, ꝙ instrumenta statim ponantur ad executionem, non prius debet fieri executio, donec cōstiterit de validitate instrumētorū, vt in l. diuus. & ibi notatur p̄ Bart. ff. de milit. testamento. Ex quo ēt videtur sequi, ꝙ si dubiū sit, an aliquis inciderit in canoné, si quis suadēte, 17. q. 4. hoc est, si cōmisit actum propter quē incidisset, primò debet constare de actu, antē, q̄ debeat declarari talis
4 excōmunicatus. ¶ Notandum tertiò, † ꝙ iocosa non obligāt sicut nec verba causa disciplinę dicta, vt in l. obligationum substantia. §. si. ff. de act. & oblig. Sic ēt nec verba ꝑpter amoré vel affectionem dicta, vt si quis dicat, tu eris filius meus, propter hoc tñ ille nō erit hæres, vt l. literæ. ff. de codicil. Similiter verba ex amicitia dicta, vt dicendo omnia mea tua sunt, quæ cōmuniter sunt verba curialia, nō obligāt, vt in ver. & cuius. gl. in l. 2. C. in quib. cau. colo. censen. lib. 11. vbi dicit̄. ego sum tuus, & omnia mea tua sunt. q̄bus verbis Italici cōmuniter vtuntur, & fa. ca. cùm venisset. extrà de inst. Et similiter verba iocosa nō inducūt actioné, l. sicut semel. C. de libera. causa. Sic ēt verba recōmēdatoria alicuius in epistola, vt in l. si verò nō remunerandi. §. cùm quidē. ff. mādati. ¶ Notā
5 dum † finaliter, ꝙ testimonium de auditu proprio, bene valet, sed nō de auditu alieno, vt in l. testium. & ibi notatur in verb. pręsto. C. de testi. Ex alieno tamen auditu potest probari aliquid nō esse in memoria hominū, vt l. si arbiter. & ibi notatur. ff. de probatio.

§. Quinimo & mutus.

1 *Priuilegium militare ad quos extendatur.*
2 *Surdus, & mutus quo casu possint testamenta facere. & nu. 7.*
3 *Priuilegium absentis causa Reipublicæ durat anno, quo ad testamenti*

menti factionem.

4 *Missio, quadrupliciter fit.*

5 *Miles, quibus casibus non possit testari.*

6 *Conditio in testamentis, item in contractibus apposita, retrotrahitur.*

1 Sũmatur sic: Mutus vel surdus miles põt facere testamentũ. †Et priuilegiũ in testaméto militũ, quo ad formã testaméti, solùm cõceditur militib. militãtibus, & in castris degétib. Nã post missionem veterani vel militãtes extra castra debẽt facere testamenta sua, sicut alij ciues Romani. Et testamẽtũ in castris factũ, post missioné, durat per annũ. Et si ĩ. annum testator decesserit, & cõditio apposita est in testamẽto, quæ post annum euenit, valet adhuc testamẽtũ iure militari. Hoc dicit vsq; ad §. sed si quis. Et patet in-

2 tellectus textus. ¶Notandũ †primò, ꝙ licet surdus non possit facere testamentũ, si tñ sit miles, potest, vt ff. de milita. testamen. l. iure militari. Similiter mutus siue à casu, siue à natura, miles potest facere testamentum, vt l. discretis. C. qui testa. fac. poss. in fi. & ideo licet priuilegiũ cõcessum militib. quò ad formã testaméti, solùm seruiat eis, quando sunt in expeditione, priuilegium tamen eis cõcessum, quo ad personã testatoris, seruit eis, licet non sint in expeditione, quia filiusfamiliàs, surdus & mut⁹ milites possunt facere testamenta, quod pagani non possunt, vt hic & in l. Titius. ff. eod. Quãdo ergo gl. hîc in verbo quinimò, dicit, istud est quo ad substantiam testamenti, melius diceret, quo ad personam testatoris.

3 Notandũ †secundò, ꝙ sicut priuilegiũ militis in testamentis factis in castris, durat per annũ: sic etiã priuilegiũ absentis causa rei publicæ, vt nõ teneatur recipere munera onerosa, vt est tutela, vt s. de excus. tut. & curato. §. item hi. qui reipublicæ. Et priuilegium studentis scripti in matricula, durat per quinquenniũ non intrando scholas, si sit legitimè occupatus, vt vult Bar. in l. penul. ff. eo. & priuilegiũ nundinarũ perditur non vtẽdo decénio, vt ff. de nundi. l. 1. facit. l. fi. & ibi per Bar. ff. de constit. princi. & in Authen. vt non

4 fiant pigno. in princi. collatione 5. ¶ Notandum †tertiò, ꝙ missio potest fieri dupliciter. Vno modo, finito tempore militiæ, qđ durat 20. annis, & tunc vocatur miles veteranus. Alio modò, quando aliquis ĩ. tempus militiæ, ex necessaria causa reuertitur domum. Et quocunq; istorum modorum missio fiat testamentum in castris factum, durat per annum, si missio sit honesta: sed si ignominiosa, statim desinit valere testamentum, vt in l. testamenta eorum.

5 ff. eod. & in l. ex testamento. C. eod. Si †autem miles damnatus fuerit de crimine capitali, vt de homicidio vel simili, non potest testari, vt ff. de veterano successione. l. 1. in fi. nisi de castren. pecu-

lio,si hoc sibi reseruatū sit in sententia,vt ff.de iniuſ.rup.irri.teſta. l.si quis filio exhæredato.§.ſed si quis fuerit capite.Si etiā miles desinit militare,vt qa alienat arma sua,vel ex simili casu nō pōt teſtari,de quibus caſib.habetur.ff.de re milit.l.2.& 3.Si etiā mi-
6 les rupit fidē non pōt teſtari.vt ff.eo.l.ex milit.¶Notandum† finaliter,q̃ conditio apposita in teſtamentis,retrotrahitur,vt ff.de pericu.& cōmo.rei emp.& vendi. l.necessariò.& ratio eſt, ne quis decedat pro tēpore teſtatus, & ꝓ tēpore inteſtatus,quia hoc fieri non debet, vt in l.quod dicitur.in prin.ff.eod.similiter in contractibus retrotrahitur cōditio.vt in l.potior.§.si qn̄.& in l. qui balneū.ff.qui potio.in pigno.hab.secus in legatis,vt in l.si vxorē.C. de cōditio. inser.licet Bart.aliter videtur dicere in l.si filius.ff.de
7 verb.obl.¶Opponitur† sic,& videtur q̃ mutus & surdus à natura nullo modo poſſunt facere teſtamenta,per l.licet.C.de teſtam. militari.quia nō sciunt,quid eſt teſtamentū,sicut nec impubes,q quamuis miles sit,non poteſt facere teſtamentū,vt in illa lege dicitur.Solutio.Dicit hic Ioan.Fab.q̃ surdus & mutus non poſſunt facere teſtamentum,nisi habeant intellectum: & appareat per signa, quòd velint teſtamentum facere, nam priuilegium militis non extenditur ad defectus naturales,sed ad ciuiles solum.

§. Sed & si quis.

1 *Teſtamentū principio inualidū,quo pacto poſt conualidetur.& nu.2.*

1 Teſtamentū inualidū† non militis, & poſtea facti militis, & in expeditione exiſtentis fit validū,si ipse declarat se velle hoc teſtamentū valere. Similiter teſtamētū militis factū ante arrogationem,vel emācipationē valet non obſtāte capitis diminutione,si ipse declarat se velle hoc teſtamentū valere. h.d.& patet intelle-
2 ctus tex. ¶Notandum† q̃ teſtamentū non iure factū à pagano, qui poſtea fit miles,& eſt in expeditione, fit validū iure militari, si cōſtat ipsum velle hoc eſſe suum teſtm̄.Et quod plus eſt, fit validum,quando non conſtat de contraria voluntate,vt in l.in fraudem.§.teſtametū,ff.eo.& sic eſt hic casus, vbi quod ab initio nō valuit,ex poſt facto conualescit:secus autē eſt in teſtamento pagani,vt infra.quibus modis teſtamenta infirmantur.§.alio.

§. Sciendum

1 *Filiusfamilias etiā paganus,exiſtēs in poteſtate patris pōt teſtari de quasi caſtrensi peculio.non de bonis aduentitiis. nu.2.Limi. nu.5.*

3 *Filius an poſsit teſtari de suis libris,diſting.*

4 *Fratres an teneantur communiter soluere æs alienum contractum à fratre in ſtudiis.*

Summatur

1 Sũmatur sic: † Filiusfamias etiã paganus existẽs in potestate patris, potest testari de quasi castrensi peculio, secundum cõmunem
2 formã iuris. Hoc dicit. & patet intellect⁹ tex. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ licet filiusfamiliàs existẽs in potestate patris habeat proprietatẽ in bonis aduẽtitiis, vt s̃. ꝑ quas person. nobis acquiritur. §. 1. tamẽ de illis non põt facere testamentum, vt C. de bonis, quæ libe. l. fi.
3 §. filiusfa. l. qui in potestate ff. de test. ¶ Notãdum † secundo, ꝙ de libris quos habet studens, Bar. in l. j. §. nec castrense. ff. de colla. bono. sic distinguit, aut pater emit nomine filij libros, & tradidit sibi illos iã facto doctori, & tunc illi libri censentur quasi castrẽsia peculia, & potest filius de illis facere testamentum, vt in l. castrense, ff. de castren. pec. Aut pater tradit eos filio tempore quo fuit scholaris, & tunc si ante mortẽ patris factus est doc. tũc isti libri sunt ẽt quasi castrẽsia peculia, quia donatio patris cõfirmata est vt in l. donationes. §. pater. ff. de donatio. Si vero filius nõ fuit factus doctor ante mortẽ patris, tunc isti non sunt quasi castrẽsia peculia, sed tñ filius potest de illis testari, quia donatio per mortem patris confirmata est, nec tenetur cum fratribus istos libros conferre, vt in l. j. C. de castrẽ. peculio. li. 12. & hoc fauore studij.
4 ar. l. qui pater. ff. fami. ercisc. † Et eodẽ fauore tenent̃ fratres soluere debitũ honestũ de cõi tanq̃ æs alienũ, qđ frater studens cõtraxit in studio, vt in gl. in l. sed Iulianus. §. quod dicitur ff. ad Macedonia. in qua gl. ẽt dicitur, ꝙ pater obligatus ad soluendũ debitũ filij sui, contractũ in studio, de isto etiã in d. §. nec castrense. per Bar. ¶ Opponitur cõtra prædicta, & videtur, quod filius potest facere testamentũ de bonis aduentitiis, ꝑ gl. & Bar. in l. qui in potestate. ff. de testa. & per l. j. ibi hoc latius notat Bar. C. de sacrosan.
5 eccl. Solutio. † Filiusfamilias regulariter & de iure ciuili nõ põt testari de bonis aduentitiis; põt tamẽ ad pias causas, hoc est pro anima sua, precipuè de iure canonico, vt pulchre notatur ꝑ Bart. in repeti. sua s̃. l. j. C. de sacrosan. eccl. in oppo. allega.

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM

TIT. XII.

Ictum est s̃. qualiter debeant fieri testamenta. Hic cõsequẽter tractatur qui nõ possunt testamenta facere. Nam cognito illo, cognoscentur ẽt qui testamẽta facere possunt, arg. l. qui accusare. ff. de accusa. Diuisio autem huius tituli clara est in textu.

1 5 §. Non

§. Non tamen omnibus.

1 *Filiusfamilias laicus in potestate patris, non potest codicillari, etiam de consensu patris, secus in presbytero. nam. 5.*

2 *Filiusfamilias donare potest causa mortis, de consensu patris. Et cur non item codicillari.*

3 *Filiusfamilias an possit testari de castrensi peculio, vel quasi, etiam sine patris consensu.*

4 *Conualescat ne ex tractu temporis. quod ab initio non valuit.*

Sũmatur sic: Testamentũ serui vel filij familiàs existentis in patria potestate, etiã de cõsensu patris, factũ, nõ valet: & si filius iste postea fact⁹ sui iuris decedat, nõ cõualescit: nisi de castrẽsi vel qua
1 si castren. peculio. h. d. & patet intellectus tex. ¶ Notandũ† primò ꝙ filiusfamiliàs laicus existens in potestate patris, sicut non põt testari, vt hic dicit᷑, etiã de cõsensu patris, sic nec codicillari, vt l. di
2 ui. §. codicillos. ff. de iure codicil. ¶ Põt† tamẽ filiusfamiliàs donare causa mortis, de consensu patris, vt l. tam his. §. 1. ff. de donatio. causa mortis. Et ratio diuersitatis, est duplex. Prima, quia testamẽtum nõ põt dependere ex alieno arbitrio, vt ff. de hære. instituen. l. illa institutio. Secũda ratio, quia testamẽtũ est publici iuris, vt ff. de testam. l. 3. Et in his, quæ sunt publici iuris, nõ sufficit cõsensus patris, vt filius illa faciat, vt in l. nam quod. ff. ad Trebell. Quando ergo filius ꝑ se non põt facere testamẽtum, sequitur ꝙ etiã nõ põt de cõsensu patris, vt notat᷑ in l. fœminæ. C. qui testa. facere nõ possunt. Donatio aũt causa mortis, nõ est duplici iuris, sed poti⁹ sapit naturã cõtractus, vt in l. socer. ff. de dote prælegt. & no. s̃. de dona. in prin. Et contractus bene põt depẽdere ex alieno arbitrio, vt in l.
3 si quis arbitratu. ff. de verb. oblig. ¶ Notãdum† secundò, ꝙ filiusfamiliàs de castrensi vel quasi castrensi peculio etiã sine cõsensu patris potest facere testamentũ ad placitũ suum, salua tamen legitima pro liberis suis, si quos habeat. Et si nõ habeat liberos, debet legitima esse salua ꝓ fratrib. & parẽtib. alioquin testamentum eius subiaceret querelæ: vt C. de inoffic. testamento. l. fi. Et si intestatus decedat, tũc primò succedũt liberi in castren. vel quasi castrẽ. peculio: q non existant, tunc olim succedebãt fratres exclusis parentibus, vt hic in versi. si verò intestati. & C. communia de successio. l. fin. Sed hodie parentes succedunt cum fratrib. Authen. defuncto C. ad Trebell. & in Auth. de hæred. quæ ab intesta. §. si igitur defunctus. colla. 9. ¶ Notandum† finaliter ꝙ illud, quod ab initio nõ valet, ex tractu temporis non conualescit, vt infrà titulo proximo. in principio. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, quòd filiusfa-
milias

milias potest testari etiam sine consensu patris, de bonis vndecunque acquisitis, licet nō sint castrēsia vel quasi castrēsia, per Auth. presbyteros. C. de episcop. & cleric. Solu. iste textus loquitur de filiofamiliàs laico, sed Authē. presbyteros. loquitur de clericis. Et † ve
5 rū est, ꝙ clerici præcipuè presbyteri, possunt testari sine cōsensu patris, de bonis vndecunque acquisitis, si nō obstat aliud impedimentū. Et ratio est, quia omnia bona illorum cēsentur quasi castrēsia, vt in l. sacrosanc. C. de episco. & cle. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ testamentū filij existētis in ptāte, & postea facti suī iuris, cōualescit & valeat, per l. j. §. j. ff. de lega. 3. Solu. Illa lex loquitur in fideicōmisso, quod valet, si filius maneat in eadem voluntate. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, quòd illud, quod ab initio non valet, ex tractu tēporis bene conualescit. per l. & si contra. C. de nuptiis. Solu. Ibi nō conualescit ex tractu temporis, loquitur enim illa lex de matrimonio, quod prius nō valet, & posteà cōualescit ex nouo consensu, & non ex solo tractu temporis.

§. Præterea testamentum.

1 *Testamentum impuberis, furiosi, prodigi, surdi, muti, item cæci, an valeat. Et de cæco & muto, nu. 12.*
2 *Testamentum impuberis, cur non valeat.*
3 *Impubertas quando soluatur.*
4 *Præscriptiones, an & quæ sint odiosæ.*
5 *Vsucapio, an sit fauorabilis.*
6 *Computatio momenti ad momentum, quando facienda.*
7 *Iudicium, variis modis accipitur.*
8 *Furiosus & mente captus, eodem censentur iudicio.*
9 *Furiosus non debet puniri, etiam si cui noceat.*
10 *Testamentum ante furorem conditum, valet, post, nequaquam.*
11 *Prodigus, quis dicatur: & an possit facere testamentum.*
13 *Mutus, quomodo quis probatur.*
14 *Cæcus, an possit testari.*
15 *Iustinus, pater Iustiniani.*

1 Summatur sic: † Testamentū impuberis, vel furiosi, nō valet, nec etiā cōualescit, si impubes postea pubes, vel furiosus, posteà compos mentis fiat, & decedat. Sed testamentū furiosi ante furorē factū valet, sicut alia negotia per eū rectè gesta. Testamentū verò pdigi cui bonorū administratio interdicta est, per interdictionē factum nō valet, sed ante interdictionē factum valet. Surdus verò & mutus non pōt testari, nisi secundū constitutionē domini Iustiniani. Sed testamentum factū antè quā quis factus est surdus & mutus

& mutus, valet. Cęcus aūt non poteſt teſtari, niſi ſecundū conſtitutionē domini Iuſtini, patris Iuſtiniani. Hoc dicit, & patet intel-
2 lectus tex. ¶ Notandū † primò, ꝙ impubes non pōt facere teſtm̄, propter defectum intellectus, quia illa ætas ignorat quicquid videt, vt C. de fa..mo. l. j. & nullū eorum animi iudiciū eſt, vt hic in
3 text. dicitur. † Durat aūt impubertas in maſculo vſque ad xiiij. annum, in fœmina vſq; ad xij. vt ff. de teſta. l. qua ætate. Et ſufficit attingere vltimum diē, vt habeatur tēpus pro completo. Quādo ergo ſufficit attingere vltimū diem, vel neceſſarium eſt cōputare de momēto ad momētū, ſume ex hac diſtinctione, qa vel ſumus in materia fauorabili, puta in teſtamētis, manumiſſione, vſucapiōe & ſimilibus: & ſic ſufficit attingere vltimū diē. ff. de diuer. & tēp. præſcr. l. in vſucapionibus, in prin. Aut ſumus in materia odioſa, vt in præſcriptionibus, quæ introductæ ſunt in odiū dn̄orum, vt in l. in omnibus. ff. de act. & obli. & tunc cōputatur tēpus de momēto ad momentū, vt eſt decennium poſt ſententiā publicatam &c.
4 ¶ Quando † aūt dicitur, ꝙ præſcriptiones ſunt odioſæ, intelligēdum eſt de præſcriptionibus xxx. annorū, quia de iure ciuili pręſcriptiones xxx. ann. currunt cū mala fide, ſed non de iure canonico, iuxta c. vigilāti, & c. fi. de præſcriptionib. quia in pręſcriptione
5 x. annorum vel xx. idē quod in vſucapione. ¶ Quando † autem ſuprà quibus ex cauſis manumittere non li. dictū eſt in §. ea. l. Ælia Sentia in primò notabili, circa verbū minoribus, vſucapionē eſſe odioſam, intelligi debet accipiendo eā pro præſcriptione, ſicut in tex. in prin. de vſucap. Imperator ea vtitur, qa genere nōnunquā vtimur pro ſpecie. Eſt tn̄ vſucapio, cōmuniter accepta, genus ad præſcriptionē, & ad vſucapionē propriè dictam. Et quia præſcriptio habet propriū nomen impoſitum, vſucapio, iuxta regulam philoſophi primo Topicorū, retinet nomē generis, & ita cōmuniter Doctores dicunt vſucapionē eſſe fauorabilē, quāuis odioſa videatur, tanquā cōtraria iuri gentiū, quia eo iure ſolū acquiruntur dominia per traditionē factā à verò domino, vt ſuprà de rerū diuiſ. in §. per traditionē. per vſucapionē verò acquirunt per traditionem à nō domino factam, vt ſuprà eo. & ſic iſtud ius ſcriptū in ſpecie præfert æquitati ſcriptæ in genere: quę ęquitas eſt vt nemo locupletet cū iactura alterius, vt l. nā natura. ff. de con. indeb.
6 ¶ Aut tertiò ſumus † in materia mixta, ſicut eſt reſtitutio minorum, & in beneficio de fruendo, & tūc attendemus id, qđ inducit fauorem: vnde ſi expedit minori, vt cōputetur de momēto in momentū, ſic cōputandū eſt: ſi verò nō expedit ſibi, ſufficit attingere vltimū diem, vt ff. de min. l. iij. §. minorē. Et iſta diſtinctio habetur

aliquo

aliquo modo in gl.extrà de electione,cùm in cūctis.super verbo exegerit.& ex gl.infert Io. Fa.post Iac. & Pet. ꝙ si quis promittit soluere sub pœna intra certos dies,fiet cōputatio de momēto ad momentū:secus in cōputatione mensiū,de quo notatur. C.de tēp. app.l.cùm anterioribus.nā ibi cōputantur nonaginta & tres dies
7 pro tribus mensibus.¶Notandū † secundò, ꝙ iudiciū accipitur multis modis.Vno modo pro discretione, vt ff.de iu.l. cum prætor.§.non autē.& sic accipitur hic.Secundò modo, pro sententia, vbi rei iudicatæ standū est,vt C.de re.iudic.l.j. Tertiò pro instātia causę quę durat triēnio iure ciuili,vt C.de iud.l.ꝓperādū, ꝑ totū, Quartò,pro actione,& sic dicitur iudiciū familiæ ercīscūdæ, vel cōmuni diuid. vt j. de offic.iud. §. si familiæ erciscundæ. & §.fin. Quintò,capitur etiam pro vltima voluntate.vt C.de sacrosf.eccle.
8 l.j.& s.de testa.in vers.si quis aūt.¶Notandum † tertiò, quòd idē iudicium,est de furioso & mēte capto,quia est eadē ratio, per l.à Titio.ff.de verb.obli.Probatur autem furia vno modo,per medicos q interfunt curę ipsius furiosi,vt in l.semel.C.de re milit.li.12. & in c.significasti extrà de homici.Alio modo ꝓbatur,ex actibus & verbis,qa scilicet iacit lapides,& percutit homines, ita ꝙ homines ab eo fugiunt,& loquit̄ verba insaniæ,quæ homo sanæ mētis nō loqueretur,vt in gl. in l.nec codicillos.C.de codicillis.& in l.2.
9 ff. de testam.17.q.1.in prin.Et furiosus non debet puniri, licet noceat alicui,imò etiā si patrē suū occideret,vt in l.diuus.ff. de offi, præsi.Et ideo furiosus debet custodiri,& si nō bene custodiat̄,& alicui noceat ex culpa vel negligentia eius,q dēt eū custodire,punitur ille,vt notatur in d.l.diuus. Et ex isto colligitur ꝙ stultum est cum stulto ludere,quia si quenquam lęserit,non potest puniri.
10 ¶Notandum † quartò,ꝙ testamentū post furorē factū, nō valet, quia licet quilibet pręsumatur sanæ mētis ex natura,vt in gl.l.nec codicillos.C. de codicillis, si tn̄ semel fuerit furiosus,semper pręsumitur furiosus, nisi contrariū probetur, vt in c.fi.super verbo, compotem mentis, extrà de successio.ab intestato.Sed testamētum ante furorē factum valet,quia multa impediūt contrahēda, quæ nō dirimūt cōtracta,ad quod solet allegari iste tex. & habetur in l.patre furioso.ff.de his q sui vel alieni iuris sunt.Simile est in vsucapione,qn̄ superuenit mala fides,vt ff.de vsucap. l. iusto.§. eū,& notatū est s.de vsucapionib.in §.diutina, & §.& si possessionis.Simile ēt in acquirenda possessione,vt in l.si,is, qui animo.ff. de acqui.possessio,vbi furiosus non potest desinere animo possi-
11 dere.¶Notandū † quintò,quòd prodigus dicitur ille, qui nō seruat modū,neq; finē in expēsis, vt ff. de curato.furio.ꝓrodi. dando l.

do.l.j.& cui administratio bonorũ interdicta est à iudice, nõ vale eius testamẽtũ postea factũ, sed ante interdictionẽ factum valet, vt hic dicitur, licet etiã interdictũ esset iniustè factũ, quia quãuis hoc est contra ius litigatoris, non tamen est contra sententiam legis, & ita interdictum tenet, vt ff. quæ sentẽtiæ sine appellatione rescindi possunt. l.j. in prin. sed si interdictio bonorum sit facta à lege, tunc etiam rumpitur testamentum antè factum, vt C. de l.

22 Iulia maiest. l. fina. ¶ Notandũ † sextò quòd surdus & mutus simul non põt facere testamẽtum nisi fuerit miles, vt s. tit. pro. §. quinimo. & l. discretis. C. qui test. fac. po. Mutus aũt tm̃, si sciat scribere, põt facere testamentum, aliàs non, nisi impetrauerit hoc à principe, vt notatur in l. si mutus. ff. de testa. Surdus autẽ tantum, cõiter potest facere testamentum, quia nemo est tã surdus, quin aliquid audiat, si fortiter clamat super caput suũ, vt in l. discretis.

23 C. qui testa. facere põt. Et † probatur quis mutus, si testis dicat, ꝙ vidit eũ nõ posse loqui, sed quæcunq; voluit notificare aliis, hoc fecit nutibus & signis. Similiter de surdo, q̃a quicquid notificabat sibi, fiebat per nutus & signa, vt notatur per Bart. in l. mutus. ff. de

24 bo. pos. furio. ¶ Notandum † septimò, quòd secundum obseruationem Iustini. cæcus potest facere testamentum cum octo personis, scilicet septem testibus & tabellione, vel alio, loco tabellionis, si haberi nõ potest, coram quibus debet declarare voluntatẽ suã, & omnia debent scribi, vt in l. hac consultissima. C. de testa. Et intelligitur istud de priuato vtroque lumine, vt C. de excu. tut. l. frater. & probantur priuationes sensuum per actus exteriores, vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. his qui. §. diuus. & no. in gl. ¶ Notandũ

25 † finaliter, quòd ex isto patet Iustinum fuisse patrem Iustiniani, ita habetur etiam suprà de dona. in § est & aliud.

§. Eius qui apud hostes.

1 *Testamentum eius, qui est apud hostes, non valet. Et cur ita nu. 2.*

3 *Testari qui non possint. & nu. 7.*

4 *Excommunicatus, an possit testari.*

5 *Vsurarius publicus an possit testari. Et quid de bannito nu. 6.*

1 Sũmatur sic: † testamentũ eius, qui est apud hostes factũ ibi, nõ valet, nec cõualescit iure postliminij, licet reuertatur: sed testamẽtum qđ prius fecit, valet, si reuertat̃ iure postliminij. Et si ibi moriat̃, tunc valet, ex l. Cornelia. Hoc dicit, & patet intellectus textus

2 ¶ Notandũ † primò, ꝙ ratio quare testamẽtum eius qui est apud hostes, nõ valet, est, q̃a est seruus vel quasi seruus hostium, vt s. de iure personarum. § serui primo. & ff. de libe. homi. exhiben. l. ij. Et non solùm intelligitur istud de captis ab hostibus, sed etiam de

his

hi qui sunt obsides,nõ propter debitũ,q̃a tales possent facere testamentũ:sed de his qui sunt obsides propter treugam vel pacẽ.ff. de testa.l.obsides.Et hoc verũ est de obsidib. datis populo Romano,vel à populo Romano:nã alię ciuitates de iure nõ possunt dare obsides quanquã faciant ex consuetudine, vt notatur in l.ij.C. de patri.qui filios distrax. notatur ẽt in c.ex rescripto. extrà de iureiur.& in c.exposita.in vlti.gl.extrà de arbi.¶Notandum † secun

3 dò,ꝙ præter dictas personas,quæ non possunt facere testamẽtũ, sunt adhuc aliç,vt religiosus,de q̃o in auth.de mona.§.illud quoque.col.j.& in Authẽ.ingressi.C.de sacrosan.eccl. Clericus ẽt existẽs in sacris,nõ testatur vndequaq; sicut alius,de quo in Auth.licentiã.C.de epis.& cle.& notant Canonist.in c.si quis sanæ, extrà de pec.cleri.per Inno.in c.cùm in officiis.extrà de testa.& per Dominicũ in c.præsente.de offi. ordi. lib. vj. Dãnatus ẽt ad mortem non potest facere testamentum,vt in l.eius qui.§.2. ff. de testa. Si tamen appellauerit, & posteà testamentũ fecerit, & ante finitam appellationẽ moriatur,valet eius testamentũ,vt notatur in l.qui à latronibus.ff.de testa.Dubius etiã de statu suo non põt facere testamẽtum,vt l.de statu.ff.de testa.Damnatus ẽt de crimine, nõ potest facere testamentũ,vt ff.de testa.l.is,qui.§. fi. seu damnatus de hæresi.vt C.de hære.& Manicheis.l. Manicheos. Qui etiam læsit maiestatem principis,non potest facere testamẽtum , vt C.ad le-

4 gem Iul.maie.l.fi.De † excommunicato dicunt Doct.cõmuniter, ꝙ publicè excommunicatus non potest facere testamentum , secus si occultè,vt notãt Doct.in c.decernimus.de sen.excom. li.6.

5 Publicus etiã vsurarius,non põt facere testamentum, nisi cũ cautione de restituendo vsuras,vt notatur in c.quanq̃.de vsu.li.6.Et ideò dicit Petrus de Ancha.super rubrica.de regul.iur.lib.6.quòd q̃n testamentum non valet propter impedimẽtum testatoris, q̃d suo proprio facto remoueri non põt , tunc remoto impedimẽto, non conualescit testamentum cũ tali impedimẽto factũ, vt est testamentũ impuberis, Sed quando testamentũ non valet propter impedimẽtũ testatoris, q̃od suo proprio facto remoueri potest, tunc testamentum factũ cum tali impedimẽto cõualescit,remoto impedimento,vt testm̃ publici vsurarij factum sine cautione li-

6 cet non valet,facta tñ cautione, conualescit.Bannitus † aũt bannito imperiali nõ põt facere testamẽtũ iure ciuili: sed bãnitus ab aliquo particulari loco,non põt facere testamentũ , secundũ iura illius loci,sed bene põt facere testm̃ , secundum ius cõmune. Ita vult Bar.in quadã q̃one,quæ incipit,statuto Lucanæ ciuitatis,vbi etiã declarat an factio testamenti põt mutari per statuta localia,

De his

17 De † his autem, qui testari non possunt, solent dari versus.

Testari nequeunt impubes, religiosus,
Filius in sacris, morte damnatus. & obses,
Prodigus, ac stultus, dubius, seruus, furiosus,
Crimine damnatus, cum muto surdus, & iste
Qui maiestatem læsit, sic cæcus & ipse,

¶ Opponitur contra prædicta, & videtur q; testamentum anteà factum eius, qui est apud hostes, qñ reuertitur, valet iure l. Corneliæ, per l. j. & per l. captũ C. de captiuis & post. re. Solutio. Lex Cornelia capitur impropriè ibi, pro iure postliminij, quo fingitur talis semper in ciuitate fuisse vt suprà, quibus. mod. ius patriæ potesta. soluitur. §. si ab hostibus. Sed lege Cornelia fingit mortuus à principio captiuitatis, licet postea moriatur in captiuitate, vt ff. de testa. l. lege Cornelia. & l. fin. in prin. & gl. 2. ex. quib. cau. maiores. Aliud, quãdo non est aliqua fictio iuris, vt de seruo pœnæ effecto, vt infrà quibus modis testamenta infirmantur. §. non tamen.

DE EXHÆREDATIONE LIBERORVM TIT. XIII.

1 *Institutio, præteritio, & exhæredatio differunt.*
2 *Exhæredatio quo modo fiat.*
3 *Parẽtes liberos exhæredare possunt quatuordecim causis ingratitudinis quas vide per discursum, nu. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. & 17.*
18 *Filij quibus de causis possint exhæredare parentes.*
19 *Frater an teneatur fratrem instituere, vel exhæredare.*
20 *Diuisio huius tituli in septem partes.*

Ontinuatur sic: Suprà dictũ est de his, quæ sunt obseruãda in testamẽtis, quo ad fidẽ, & ad probationẽ testamentorum: Consequenter dicendũ est de his, quæ sunt obseruanda in testamẽtis, quo ad pietatẽ, inter quæ est institutio vel exhęredatio legitimi hęredis: & ideò primò tractabit de exhæredatiõe liberorũ: & ideò ẽt

1 iste titulus sic rubricatur. ¶ Notandũ † circa rubricam, q; differunt institutio, exhæredatio, & præteritio. De institutione postea dicetur tit. prox. Exhæredatio autẽ est exclusio vel alienatio ab hæreditate, sed præteritio est, qñ quis neq; instituitur neq; exhæreda-

2 tur, vt dicit Azo & nulla mentio fit de eo. † Ad exhæredatiõnẽ autem quinq; requiruntur, vt in l. 3. §. ante hæredis. ff. de libe. & posthum. Primum, q; fiat nominatim, quo ad aliquos, vt statim ĩ. eo. dicetur. Secundum, quòd fiat purè, nisi filius esset institutus sub conditione

ditione casuali,vel mixta,& in eius defectũ exhæredatus. Tertiũ
ꝙ fiat à toto gradu,& non à certa persona.Quartum ꝙ fiat à tota
hæreditate,non à quota.Quintum ꝙ fiat ex iusta & legitima cau
3 sa.¶Sunt autẽ †quatuordecim causæ ingratitudinis propter quas
parentes possunt liberos exhæredare,quæ habẽtur in §.causas,in
Auth.vt cũ de appel.cognosc & gl.in Auth.nõ licet.C.de libe.præ
4 ter.†Prima est,si iniiciant manus violentas in ipsos parẽtes:qđ ta
mẽ debet intelligi secũdũ Bar.in l.vt vim.ff.de iust.& iur.nisi vim
vi repellant,q̃a tũc nõ esset iusta causa exhæredationis. facit c. de
5 forma.22.q.5.†Secunda si inferant parentib.grauem iniuriã ver
6 balem†Tertia si accusant eos de crimine,nisi fuerit cõmissum in
principẽ,vel in rẽpublicã,si vero eos occultè denũciauerint,nõ est
iusta causa exhæredationis,quia ad hoc tenẽtur,2,q.j.c. si pecca-
7 uerit†Quarta,si insidiati sunt vitæ parẽtum, ꝑ venenũ vel simili
8 modo.†.Quinta si ad delationem eorum parentes passi sunt gra
9 ue dãnum in bonis suis†Sexta si parentes furiosos non custodie-
10 rint.†Septima si maleficis se sociant. Octaua† si vxorẽ patris,hoc
11 est nouercam vel concubinã patris filius cognoscat,propter qđ Ru
bẽ à patre suo Iacob,priuatus fuit iure primogenituræ.Nã pater ei
dixit,effusus es sicut aqua, non crescas,eo ꝙ ascendisti cubile pa-
tris tui,& maculasti stratũ eius,Genes.49.Nam Ruben dormiuit
12 cum Bala vxore patris sui ibidẽ 35.†Nona causa, quia non fide-
iusserunt pro parentibus,sed hoc nõ extenditur ad filias, quæ nõ
13 possunt fideiubere.ff.ad Velleia.l.1.†Decima,quia nõ liberauerũt
parẽtes à captiuitate,vel ab hostibus, ꝓpter q̃ causam licet pater
filios nõ exhæredet,sunt tamen exhæredati ex ipsa lege, vt in d.§.
14 cãs†Vndecima.si prohibeant parentes testamentũ facere, & hoc
debet intelligi de facto, vt prohibitio sortiatur effectũ, vt notant
15 doct.in l.testamenti.C.de inoff.test.Duodecima† si misceant se li
beri arenę,id est,inter arenarios & mimos perseuerauerint:& hoc
dẽt intelligi,nisi parẽtes essent eiusdẽ professionis : de quib.in l. in
16 arenã.C.de inoff.testã.Decimatertia,† si liberi sint hæretici. Deci
maquarta,si filia luxurietur: & hoc debet intelligi, nisi hoc fecerit
post 25 annũ & stetit ꝑ patrẽ,quo minus fuit tradita nuptui.Quia
si fuerit luxuriata post 25.annũ,& nõ fuit per patrẽ tradita nuptui,
cum hoc facere potuit,& tenebatur, non esset iusta causa exhære
dationis,vt notãt Doct.in l.cũ te.C.de inoff.test. Auth.sed si post,
eo.Sed ita nõ est in filio,quia luxuria filij nõ sic dehonestat, sicut
filiæ,q̃uis nõ sit minus peccatũ,sed forte maius.Nec excusatur fi-
lia si pater est inhonestus,nisi daret causam turpitudinis,secũdum
Pau.de Cas.in Auth.sed si post,eod. sed inhonestas matris facit ꝙ

filia non potest exhæredari à matre, nisi mater se emandauerit. Ita notant Doct. in l. si filiã. C. de inoff. testam. & Bar. in l. in arenam. C. eo. Et propter istas causas non solũ exhęredantur filij à patre carnali, sed merētur etiam exhæredari à patre cœlesti. Et habentur istæ causæ in glo. in c. quintauallis. extra de iureiuran. super verbo
17 exhæredaret, † & patent. in his versibus.

Bis septem causis filius potest exhæredari.
Parentes feriat, vel verbum si male dicat.
Crimine cuset eos, veneno si potat illos.
Detulit in eos, furiosos negligit ipsos,
Malis se sociat, patris lectumve defœdat.
Non fideiussit pro patre, nec ab hoste redemit.
Testari prohibet patrem, se miscet arenæ.
Non orthodoxus, vel filia luxurietur.

18 ¶ Sunt † etiã octo causæ, propter quas filij possunt exhæredare parentes suos, qui habentur in §. sed hoc quidem. in Auth. vt cum de appellatio. cognosc. collat. 8. Prima, si parentes criminaliter accusant filios. Secunda si insidientur vitæ eorũ, veneno vel simili modo. Tertia, si pater immiscuit se vxori filij sui, vel cõcubinæ. Quarta, si parentes ꝓhibeant eos testamẽtũ facere. Quinta, si eos furiosos non custodiant. Sexta. Si captiuitate hostium non liberẽt. Septima, si pater insidiatur vitæ matris filij, tunc ipse potest exhæredari à filio: vel si mater insidiatur vitæ patris, tunc ipsa potest exhęre
19 dari. Octaua, si pater sit hæreticus. Frater † tamen indistinctè põt præterire fratrẽ, nisi instituat turpẽ personã, quia in hoc casu tenetur frater fratrẽ instituere, vel exhæredare. Et sunt ad hoc tres causæ, quæ habentur in l. fratris. C. de inoffi. testam. & in Authent. de nupt. in §. considerandum. colla. 4. Prima est, si frater procurauit mortem fratris. Secunda, si induxit criminalem accusationẽ contra fratrẽ. Tertia si fecit graue damnum in bonis fratris, hoc est, fecit iacturã patrimonij, tunc enim hęreditas nõ debetur fratri talis, q̃uis turpis persona sit instituta, sed vadit ad alias ꝑsonas seu fratres, seu proximiores, venientes ab intestato. Et in omnib. istis causis intelligendũ est, ꝙ istæ sunt iustæ causæ, quib⁹ quis exhæredatur inuitus, quia sine istis causis potest quisque volens exhęredari. Vnde si filius meus non velit esse hæres, sufficit pro causa, ꝙ dicã in in testamẽto meo filius meus exhęres esto, q̃a noluit esse hæres, vt in l. illud. vel si qñ. §. generaliter. C. de inoff. testam. vt ibi notatur in gl. in verbo, iudicium. Et propter istas causas ingratitudinis, tã in parentes, quàm in filios & fratres. &c. & alijs pluribus causis

causis cessat querela inofficiosi testam.not.gl.in l.parentibus.C.de inofficio.testamen.& glos.in l.cum donationibus. C.de inoffic.testamen.Non tamen propter istas causas repelluntur à successionibus ab intesta.Barto.in l.fratres.C.de inofficio.testamen.¶ Diuidi
2 tur † autem iste titulus in septem partes.In prima tractatur,qualiter filius debet institui vel exhæredari. In secunda ibi posth.qualiter posthumi debét institui vel exhęredari.In tertia ibi posthumorum,qualiter nepos ex filio viuo debet institui vel exhæredari.In quarta ibi emancipatos.qualiter emancipati debét institui vel exhæredari.In quinta,ibi,adoptiui.qualiter adoptiui.In sexta ibi,sed si in expeditione, qualiter miles debet liberos suos instituere vel exhæredare,In septima ibi,mater, qualiter mater vel ascendentes in linea materna,debent liberos instituere vel exhæredare.

§. Non tamen.

1 *Testamentum patris,habentis filium in potestate,non valet nisi eum instituat,aut nominatim exhæredet.Lim.nu 7.8.Quid de filia n.3.*

2 *Exhæredare nominatim,quid & nu 4.*

5 *Pater si faciat codicillos,sufficit filio relinquere legitimã quocunque titulo:sed in testamento,oportet relinquere iure institutionis.*

6 *Legitima,quæ olim:& quæ hodie.*

1 Summatur sic:† Testamētū patris habentis filium in potestate,nõ valet,nisi eum hæredẽ instituat,vel nominatim exhæredet: secus de filia,&de descendētib.post filium ꝑ virilẽ sexum liberis vtriusque sexus,quia eorũ preteritio nõ inualidat testm̃ patris , sed habent certã portionẽ.Nec oportet istas personas nominatim exhę
2 redari,sed sufficit eas exhæredari inter cęteros. † Nominatim aũt exhęredare est,cũ expressione ꝓprij nominis,vel alicuius ęquiualentis proptio nomini,aliquẽ exhæredare. Hoc dicit. ¶ Notandũ
3 † primò,ꝑ intellectu tex.ꝙ ab vna parte ponẽdus est filius,ab alia parte ponẽda est filia,cũ descendētib.masculis & fœminis ex filia, & inter istos ponũť hic duę differentiæ in tex.Prima tãgiť ibi, sed nõ ita.& est ꝙ si filius nõ instituať, nec exhæredetur nominatim, testm̃ patris est nullũ,sed hoc nõ est de filia,& prædictis descẽdētib⁹,sed dať eis iure accrescẽdi certa portio,quæ est medietas ei⁹, qđ ab intestato essent habituri,vť C.de lib,pręt.l.maximũ vitiũ.§. nã cũ vltimũ.Alia differẽtia tãgiť hic ĩ tex,ibi,sed nec nominatĩ, & est,ꝙ fili⁹ nõ põt exhęredari nisi nominatĩ,sed filia cũ prędictis descẽdētib.põt exhęredari inter cęteros. Sed ista differẽtia hodie sublata est ĩ.eo.in ver.sed nostra.& C.de lib.pręt.l. maximũ vitiũ.
4 Et † nominatim exhæredare,est cum expressione proprij nominis

vel alterius locutionis æquiualentis cũ proprio nomine aliquẽ ex hærdare, ita vt non sit dubitatio, vt ff. de liber. & posthu. l. j. Sed inter cæteros exhæredare, est mixtim vnius gradus, cũ aliis alterius gradus aliquos exhæredare, vt sic dicendo. Titiũ filiũ meum instituo, & cæteros filios meos exhæredo, nã ibi miscentur filij cũ nepotibus & pnepotib⁹, q omnes appellatione liberorũ intelligũtur
5 ff. de libe. & posth. l. 2. ¶ Notandũ † secundò, q si pater faciat codicillos, sufficit filio relinquere legitimã quocũq; titulo: sed si faciat testamẽtũ, tunc debet eã relinquere iure institutionis. vt in Auth. vt cum de appel. cogno. §. aliud. collat. 8. Et ratio est, quia titulus institutionis est honorabilior, vt in l. filiũ. §. si portio. ff. de lega. præstan. Est etiam vtilior propter ius accrescendi, vt C. de caduc. tollẽ. l. vnica. §. in his itaque. sufficit tñ dicere lego filio meo hoc iure institutionis, vt sit titulus institutionis, vt l. si habitatio. §. j. ff. de vsu
6 & hab. Et fuit † olim legitima quarta pars bonorum, vt C. de inof. test. l. cũ quæritur. Sed hodie est triẽs, id est, tertia, vel semis, id est media, vt C. de inoffi. testa. Auth. nouissimè. si'n. sunt quatuor filij vel pauciores, legitima est tertia, sed si sunt quinq; vel plures, legitima est semis, id est medietas, vnde solent dici isti versus.

Quatuor vel intra dant natis iura trientem,
Semissem reddunt, extant si quinque vel vltra.
Arbitrium reliqua sequitur substantia patris.

Si tamen pater filio aliquid relinquat minus, quã legitimã, testamentum non est ppterea inualidũ, sed agitur ad supplemẽtũ, vt in
7 l. omni modo. in princ. C. de inoffi. testa. Notandum † finaliter, q quando dicitur, q si pater prætereat filiũ, quem habet in potestate, tunc testm̃ est nullum, et si moriat filius viuo patre, hoc sic debet intelligi, si extraneus est institutus, nã si ille institut⁹ est, q post filium ab intestato succederet, tunc licet testamentum nõ valet iure ciuili, ex æquitate tamẽ prætoria, valet, vt in l. posthum. §. idem & circa. ff. de iniuſ. rup. irri. testa. & ibi per Bart. Quod quidẽ dictũ Ange. dicit esse verum duobus concurrentibus. Vnum, quòd non præcessit aliud testamentum solenne de iure ciuili, & prætorio validum, vt l. si filius qui in potestate. ff. de liber. & posth. Secundum, quod filius sit mortuus viuo instituto. vt in l. Gallus. §. nunc de le
8 ge. ff. de libe. & posth. ¶ Opponitur † primò contra prædicta, & videtur, q præteritio filij existentis in potestate patris, non facit testamentũ patris inualidũ, per l. filio præterito. ff. de iniusto. rup. irri. testa. Solutio. Aut filius iste mortuo patre viuit, aut etiã mortuus est. Si viuat & j. annum non petat declarari testamentm nullum, tunc

tunc licet testamentum non valeat iure ciuili, tamen conualescit iure prætorio, & hoc vult illa l. filio, & est ius singulare. Sed si sit mortuus añ finẽ anni post mortẽ patris, tũc nullo modo conualescit testm̃, qa hoc nullibi exprimit, & ius singulare nõ est extẽdẽdũ vt in l. ius sing. ff. de legib. ¶ Opponitur secũdò, & videtur, ꝙ saltem mortuo filio testamẽtũ patris debet valere, in quo filius est præteritus, per simile, qa qñ posthumus præteritus moritur, valet testamentũ, vt j. eo. prox. §. Solutio. Aliud est in præteritione filij iã nati & posthumi, quia præteritione filij, testamẽtũ est nullũ: sed per præteritionẽ posthumi testamentũ non est nullum, licet rumpatur per agnationẽ posthumi. Cum ergo testamentũ, in quo præteritus est posthumus, ab initio fuit validum, & agnatione ruptũ, mortuo posthumo conualescit arg. l. qui vas. §. si ergo. ff. de furtis. & l. cum principale. ff. de regu. iur.

§. Posthumi.

1 *Posthumi tam filij, quàm alij descendentes ex liberis masculi & fœminæ, debent institui vel exhæredari, nec eorum præteritione inualidatur testamentum. Limit. nu. 2.*

3 *Posthumus, non potest hodie exhæredari.*

4 *Posthumus quis dicatur. Et quotuplex. nu. 5.*

6 *Testamentum in quo filius iam natus, est præteritus, & testamentum in quo posthumus est præteritus, differunt.*

7 *Testamentum an rumpatur, si mulier pariat abortum, Et quid si exsecetur aluus. Et quid si monstrum pariat.*

1 Posthumi.† tam filij, q̃ alij descendentes ex liberis masculi. & fœminę, debent institui, vel exhæredari, & præteritio eorũ nõ inualidat testm̃, sed agnatione eorũ rũpitur, & posthumi fœminini sex⁹ possunt exhæredari nominatim, vel inter cæteros. Qñdo tñ inter cæteros exhæredãt, tũc dẽt eis aliquid legari, ne per obliuionẽ vi deãt præteritæ. Sed masculi debẽt nominatim exhæredari. Hoc dicit & patet intellectus tex. Notãdũ † primò, ꝙ hoc quod hic dicit, 2 masculi posthumi debẽt nominatim exhæredari, & fœminæ possunt nominatim vel inter cæteros exhæredari, correctum est, qa hodie nõ est differẽtia sex⁹, quoad hoc, vt C. de li. præt. l. maximũ. & qñ posthum⁹ instituit hoc modo, instituo posthumũ meũ, intelligũt oẽs posthumi siue ex præsẽti siue ex futuro matrimonio nasci turi instituti, qa institutio est fauorabilis, vt ff. de li. & posth. l. placet. Sec⁹ in exhęredatiõe, q̃ est odiosa. Nã si posthumus exhęredet intelligit solũ exhęredat⁹ ex pręsẽti matrimonio primo nascitur⁹ vt in l. posthumi per virilẽ. §. nominatim ff. de iniust. rup. irri. test.

3 †Hodie tñ posthum⁹ nõ põt exhæredari,q̃a causa exhæredatiõis est ingratitudo,vt in Auth. vt cũ de appellatio. cognosci. §. cãs.& posthumus nõ põt cõmittere ingratitudinẽ,vt in l.si quis. §.legis.
4 C.de inoff.testa.¶ Notãdũ† secundò, ꝙ posthumus est aliquis vel aliqua,qui vel quæ nascitur postquã pater datus est humo. Vnde:

Posthumus est natus post exequias genitoris.

Impropriè verò dicitur posthumus,quilibet genitus post testamẽ
5 tũ patris,scd̃m Azonẽ.C.eo.& sic†duplex est posthum⁹, vnus qui nascitur post mortẽ patris,alius q̃ nascitur postq̃ pater in ægritudinis lecto testamẽtum condidit.Et de illo dicimus si pater cõdit testamentũ, & nõ facit mentionẽ de posthumo, qui adhuc est in vtero,& postea conualescit,& penes se testamentũ seruat,& posthumus nascitur,sed tractu temporis moritur ante patrẽ,tũc testamentum prius factum est validum,sed si posthumus superuixerit, tenetur pater testm̃ mutare,& ipsum in testamento ponere.¶ No-
6 tãdũ† tertio, ꝙ differẽtia est inter testm̃ in quo filius iã natus est præteritus,& in quo posthumus est præteritus,quia primũ est nullum,& scd̃m valet.Et ideo legata in primo testamẽto subsistũt,per Auth.ex causa.C.de lib.præt.vel exhæt.quia nõ depẽdẽt à testamẽto:sed legata in secundo testamento nõ subsistunt rupto testamẽto per agnationẽ posthumi,q̃a depẽdent ex testamẽto, vt in auth.
7 vt cum de appell.cognosci.§.si igitur.col.8.¶ Notandum†finaliter ꝙ si mulier pariat abortum,valet testm̃,quia nõ est animal viuum vt in l.qui morti.ff.de verb.sign.& l.j.C.de posth.hæred.sed si partus ex secto ventre est editus,rumpitur testamentum si habeat spiritum vitalem.vt l.q̃d dicitur.ff.de lib.& post.si tamen filius nõ implet conditionem positã in testamento,si peperit:quia non dicitur mulier peperisse,quando filius exsectus est,vel extractus ex vẽtre, vt est tex.in l.anniculus amittitur.ff.de verb.sign.vbi dicitur ꝙ falsè peperisse dicitur,cui mortuæ extractus est filius.Sed si nascatur monstrum,non rumpitur testamentum , vt in l. non sunt liberi.ff. de statu homi. ¶Opponitur sic, & videtur quod quando posthumus exhæredatur,tunc omnes posthumi exhæredantur, per l. 3.§ penul.ff.de iniu.rup. & irri. testa.Solutio. Ibi exhæredatio fiebat per vniuersalem terminum,vt dicendo omnes posthumos meos exhæredo,vel quemlibet posthumum exhæredo.

§. Posthumorum autem loco.

1 *Pater compellitur etiam instituere nepotem vel neptem ex filio. Et qualiter fiat illa institutio.*

2 *Nepos vel neptis differt à vero posthumo.*

Legis

3 *Legis Velleiæ consilium, circa institutionem nepotum vel neptum, an habeat locum in testamentis mulierum.*

4 *Testamentũ an possit inualidari per agnationem sui hæredis. disting.*

Summatur: Præteritio nepotis vel neptis ex filio existente in patria potestate, inualidat testamentum aui paterni, si testatore viuo idem filius moriatur, vel exeat potestatem eius, quasi agnatione sui hęredis, ad similitudinem agnationis posthum. h. d. & patet in-
1 tellectus tex. ¶ Notandum † primò, ꝙ pater compellitur nõ solùm instituere filium suum quem habet in potestate, sed etiã nepotẽ vel neptem ex filio, nõ præcisè, sed casualiter. Primum patet quia instituto filio, valet testamentũ, vt s. eo. §. 1. & filius habet primum locum succedendi. Secundũ patet, quia in casu quo filius eius eo viuo moreretur, vel exiret potestatẽ eius, tunc nepos quasi agnasceretur, i. subtus vel postea nasceretur, sicut posthumus verus, vel agnasceretur, i. incipit agnatus esse, quo ad ius succedendi, i. agnasceretur suus hæres, sicut exponit glo. Et sic in illo casu oporteret nepotem instituere vel nominatim exhæredare, aliàs testamentũ patris annullaretur. Et propter hoc inuentum fuit consilium legis Velleiæ, vt quando pater vellet testari, diceret sic in testamento: Instituo filium meum hæredem, & si filius meus in vita mea moriatur, vel exeat potestatẽ meam, tunc substituo ei nepotẽ meum vel neptẽ ex eo. De quo habetur in l. Gallus. §. nũc de lege Velleia. ff. de libe. & posthu. Consiliũ autẽ Galli, fuit de institutione nepotum posthumorũ, vt testator sic diceret: Instituo filium meũ iam natum hęredẽ, & si contingat eum mori, me viuo, tũc si quis mihi nepos ex eo natus fuerit intra decẽ mẽses, post mortem filij mei,
2 illum substituo, vt d. l. Gallus 1. responso. ¶ Notãdum † secundò, ꝙ iste nepos & neptis, dicit quasi posthumus, & differt à vero posthumo, quia iste nõ rumpit testamentum post mortẽ testatoris, vt verbi gratia: Si pater instituit filium nepote præterito, tunc si pater moriatur ante filium, firmũ est testamentum, quamuis filius postea statim moriatur, & nepos veniat in locũ eius: Secus est in vero posthumo, quia ille rũpit testamentum, etiã post mortẽ te-
3 statoris, vt ff. de iniusto rup. irri. testa. l. si quis filio. ¶ Notãdũ † finaliter, ꝙ consilium legis Velleiæ est etiã seruandum in testamẽtis mulierũ: differenter tamẽ, quia si non seruetur in testamentis paternis, testamentũ fit nullum, sed in testamẽtis fœminarum, licet non seruetur, non facit testamentum nullum, sed datur querela inofficiosi. Et ratio est, quia præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt infrà eod. §. mater. & C. de inofficio. testamen. l. iij.
4 ¶ Opponitur sic, † & videtur, ꝙ testamentum non potest inuali-

dari per quasi agnationē sui hæredis,vt hic dicitur,qa factū legitimè p superueniētē causam nō irritatur,vt l.patre furioso. ff.de his q sui vel alieni iuris sunt.Solu.Duplex est actus.quidā cuius cōfirmatio nō depēdet à futuro,& de illo pcedit argu. Alius est,cuius confirmatio dependet à futuro,vt testamentū, cuius confirmatio dependet à morte testatoris,vt in c.cū Marthæ,extra de celebra. miss.& talis actus bene irritatur per superuenientem causam.

§.Emancipatos.

1 *Liberorū emancipatorū præteritio,iure ciuili nō inualidat testamentum.Et quid ita.nu.3.Et an nihilominus possit impugnari.nu.4.*

2 *Emancipationis & patriæ potestatis,differentia hodie sublata est.*

1 Præteritio†liberorum emancipatorū iure ciuili non inualidat testamentū,quia nō sunt sui hæredes.Sed iure prætorio datur eis bonorū possessio cōtra tabu.testamēti, si non instituantur hæredes,vel exhæredētur masculi nominatim, & fœminæ inter cæte-
2 ros.h.d.¶Notādū†primò,ꝙ emācipati de iure ciuili non fuerunt cogniti:sed hodie differentia emancipationis & patriæ potestatis sublata est,vt j.de hæredi. quæ ab intesta.deferun. §.emancipati.
3 ¶Notandū†secundò, ꝙ ratio quare præteritio emancipatorum liberorū iure ciuili nō inualidat testamētū,ponitur hic in textu.s. quia nō sunt sui hæredes.Sed gl.hic super verbo hæredes.dicit, ꝙ ista ratio nō est bona, nisi suppleatur, quia s.desierunt esse sui hæredes,quia pater respectu filij sui non est suus hæres,& tamen filius tenetur patrē instituere,vel exhæredare.Sed quicquid dicat gl.ratio tex.simpliciter est bona,quia ad validitatem non requiritur ꝙ aliquis instituatur:sed solum requiritur hoc, si sit suus hæres.Et præsupponit gl.ꝙ si filius non instituat patrem vel exhæredet,testamentum filij esset nullum, quod non est verū, secundum
4 Ioannē Fabri. † quia testamentum filij in hoc casu subsistit,sed potest impugnari per cōtratab.vt in l.1.ff.si quis à paren.sit manumissus,vel p querelam inofficiosi,vt vult Bart.in l.in suis.ff.de lib. & posthu.¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ non sufficit exhæredatio ad hoc ꝙ emancipatis non detur bono. possess. contratabu. iure prætorio,per l.non putauit.§.non quæuis.ff.de bono.possess.contratabu.Solutio.Sufficit exhæredatio,quando est ritè facta,sed in illa l.non fuit ritè facta:& ergo ea non obstante, datur bono.possessio contratabu. quæ etiam datur institutis , si alius committat eis hoc edictum,vt ff.de bonorum possess.contratabu.l.3.§.planè.

§.Adoptiui liberi.

1 *Præteritio liberorum adoptiuorum existentium in potestate adoptantis.*

ptātis,an inualidet testamentum ipsius adoptantis.
2 *Liberi emancipati de iure ciuili,quo ad successionem,hodie sunt cogniti:olim,incogniti.*
3 *Adoptiui filij,an & qualiter sint instituendi vel exhared.disting.*
4 *Filius adoptiuus,quando sit in numero extranearum personarum.*
5 *Ius vnum ciuile tollitur per aliud.*

1 Sūmatur sic:†Præteritio liberorū adoptiuorū existentiū in potestate adoptātis,inualidat testamētū ipsius adoptātis,sicut præteritio filiorū naturaliū & legitimorū: sed nō inualidat testamētū patris naturalis,si fuerint præteriti, qñ sunt in ptāte adoptantis. Sed si fuerint emācipati à patre adoptiuo,tunc iur.ciui. & prætorio,pōt pater adoptiuus eos præterire:sed nō pater naturalis, saltē
2 iure prætorio.h.d.& patet intellectus tex.¶ Notādū † primò,ꝙ liberi emancipati de iure ciuili,quo ad successionē erant incogniti,hodie tñ sunt cogniti,quia hodie sublata est differentia patriæ
3 ptātis & emācipationis,vt ĩ dicetur in §.seq.¶ Notādum † secundò,qualiter filij adoptiui īstituēdi sunt vel exhæredādi, & conclude sic,secundū l.cū in adoptiuis.C.de adoptionib.Vel adoptiuus est in ptāte patris adoptātis, sicut qñ adoptatur ab auo materno vel paterno qui non habuit eū in ptāte,vt dictū est,s̄.de adoptioni.in §.sed hodie, & tunc filius adoptiuus se habet ad patrē adoptātē,ac si esset filius suus naturalis & legitimus.i.pater tenetur eū instituere vel exhæredare,aliàs filius rūpit testamentū patris adoptiui,& tunc talis adoptatus habet se ad patrē naturalē, sicut extraneus.i.non curatur de institutione vel exhęredatione patris naturalis. Quādoque filius talis adoptiuus est emācipatus à patre adoptāte,& tunc iure ciuili,& prætorio,pōt eū præterire,& recuperat iura patris naturalis,& non vocatur ad successionem patris adoptiui,vnde tunc non est instituendus,vel exhęredādus à patre adoptiuo.Quādoq; verò filius adoptiuus non trāsit in ptātē adoptātis patris, puta qñ adoptatur ab extraneo,& tunc pater naturalis tenetur eū instituere vel exhæredare, & pater adoptiuus non tenetur:& tñ ab intestato succederet patri adoptiuo solū, & non aliis agnatis vel cognatis patris adoptātis. De isto larius in §.sed hodie,s̄.de adopti.& in §.sed hi.ĩ,de hæredi.quæ ab intesta. defe. Arrogatꝰ aūt filius retinet oīa iura,in bonis patris arrogātis,sicut suus hæres,de quo p Bar.in l.si arrogator.ff.de adop.& in d.l.cum
4 in adoptiuis.¶ Notādū † tertiò, ꝙ filius adoptiuus quandiu est in ptāte patris adoptātis, est de numero extranearū personarum quo ad patrē naturalē.ff.de contra tab.l.1.§.sui iuris.¶ Notandum

5 † quartò, ꝙ ex isto tex. patet, ꝙ vnū ius ciuile tollitur per aliud: nā filiatio adoptiua, est de iure ciuili, quæ tollitur ꝑ emancipationē, vt hic habetur, quæ emancipatio etiā est de iure ciuili. Simile dictū est s. de legiti agna. tute. §. sed agnationis. ¶ Oppon. sic, & videtur, ꝙ liberi adoptiui emācipati, licet non sunt instituendi vel exhæredandi iure ciuili, hoc tamen videtur faciendū iure prætorio, per §. proxi s. eod. Solutio. Non est simile de emancipatis à patre naturali, de quibus est §. in opposito allegatus: & à patre adoptiuo, & de q̄bus loquitur iste tex. quia primi licet sint emācipati, adhuc tamen manent filij, vt j. de hæredita. quæ ab intesta. defe. §. minus, sed secundi post emancipationem non manent filij.

§. Sed hæc quidem.

1 *Liberi, debent aut institui, aut nominatim exharedari. Et nu. 8. & 9.*

2 *Iuris media prudentia.*

3 *Masculorum & fœminarum differentia, quibus de causis hodie sublata. nu. 4. 5. & 6.*

7 *Descendentes per virilem sexum, possunt hodie exharedari.*

1 Sūmatur sic: † Prædictis differentiis inter masculos & fœminas, & inter suos emācipatos, & inter iā natos & posthumos sublatis, hodie oēs similiter debent institui hęredes, vel nominatī exhæredari, & eundē effectū habent infirmandi testamenta parentū, & in adoptiuis seruanda est diuisio, quę in constitutione dn̄i Iustiniani de adoptionib. edita habetur, sub l. cū in adoptiuis. C. de ado
2 ptio. h. d. & patet intellectus tex. ¶ Notādū † primò circa verbū, vetustas, in frōte huius §. positū, q̄ vocatur media iuris prudētia de qua tractatur in l. vnica. C. de cadu. tollen. nā illa multa mala adinuenit & statuit: q̄ tpe bellorū intestinorū & paupertatis fuit, & multa fisco applicauit: & ergo Iustinianus eā tpe pacis in multis correxit, & doctores eidē scribēdo multa detraxerunt, & vocatur media iuris prudentia, q̄ fuit media inter ius duodecim tabularū
3 antiquū, & nouū Iustiniani. ¶ Notādū † secundò, ꝙ triplex rō tāgitur hic in tex. quare differētia inter masculos & fœminas est sublata. Prima † est, quia in hominū procreatione tā necessaria est
4 fœmina, sicut masculus: & ista rō tangitur in textu ibi, quia vtraq; persona, aliàs. n. essemus accusatores naturæ, quæ ꝓduxit fœmi-
5 nā sicut masculū: eōcor. l. maximū vitiū. C de libe præte. † Secūda rō est, quia antiqua lege fœminæ vocabātur ad successionē ab intestato, sicut masculi, vt l. lege 12. tabula. C. de legit. hære. & ista rō tangitur in tex. ibi, & l. antiqua. & ex ista ratione patet, ꝙ causa testati regulatur per causām intestati: & ideò si statuto alicuius loci ordina-

ordinaretur, q̄ filia non succederet existente masculo, & in testamēto patris filia præteriretur, nō haberet querelā ipsa filia, q̄a rupto testō nihil haberet, propter statutū.† Tertia ratio est: q̄a prętores dederunt fœminis bonorū possess. cōtratabu. sicut masculis, quæ ratio tāgitur in textu ibi, quod & prætores.¶ Notandū † tertiò, q̄ dicitur notanter in tex. & in Auth. q̄ uib. mo. nat. effi. sui. §. nō autē, colla. 7. q̄ sublata est differentia inter masculos & fœminas descendētes per virilē sexū, q̄a descendētes per fœmininū sexum, hodie possunt inter cęteros exhęredari, q̄ olim succedebāt cū descēdētibus per virilē sexū cū diminutione tertię partis j. de hæredit. quæ ab intesta. deferū. §. diui. Hodie tn̄ succedunt cum eis sine diminutione, vt in Auth. de trien. & semis. §. neque illo. col. 3. ¶ Notandū finaliter, q̄ illa diuisio de adoptiuis dicta est s. eod. §.

8 proxi. in 1. notabili.¶ Opponitur, † & videtur, q̄ oēs isti, de quibus loquitur tex. hic, nō habent eundē effectum ad cōfirmandū testamenta parentum, quia sui præteriti dicunt testamentū nullum, & etiā rumpunt ipsum per contratab. sed emancipati nō dicunt nullum, licet rūpant per cōtratab. vt l. maximū vitiū. §. sancimus. C. de libe. præteritis. & notat gl. in verbo, vetera iura, in l. omni modo. C. de inoffic. testa Solutio. Omnes habent eundē effectū ad infirmandū testamēta parentū, sed difformitas est in modo seu in causa infirmandi. Propter quod sic distinguitur: Aut testōr aliquid reliquit iure institutionis filiis suis, aut nō. Si sic, tūc vel reliquit legitimā, vel minus legitima. Si primū, non habent filij remedium ad infirmandū testamentum, vt j. de inoffic. testam. §. tam autem. & § igitur. Si minus legitima, tunc agunt ad supplementū, vt l. omni modo. C. de inoffici. testa. Si nihil reliquit, tunc aut sunt præteriti aut exhæredati. Si sunt præteriti, tunc aut sunt sui, aut emancipati. Si sunt sui, tūc possunt dicere testamentum nullū, aut rūpere per contratab. sed si sunt emancipati, tunc solū rumpunt per contratab. & non dicunt testm̄ nullum, vt probatur in l. maximum vitiū. in oppositione allegata: sed si sunt exhæredati, si tunc non sit inserta causa exhæredationis, testamentum ipso iure est nullum, vt in Auth. vt cū de appel. cognosci. §. aliud. col. 8. Si autem causa est inserta, sed non probata, tunc rūpitur testamentum per querelam inofficiosi, vt l. omnimodo. § si tn̄ non ingrati. C. de inoffi. testam. sed si causa sit probata, tunc filij nullum habent remedium cōtra testamentum, vt in §. exhæredatos in authen. de hæredi. & fal. colla. j. & istud intelligitur de præteritione & exhæredatione patris, vel aliorum ascendentium in linea paterna: nam præteritio ma-

9 tris habetur pro exhæredatione, vt infrà eod. §. mater. † Et ergo in illa

in illa præteritione sic distinguendũ est: quia vel causa nõ est inserta,& non valet testamentum: vel est inserta & nõ probata, & tunc rumpitur per quetelam inofficiosi, vt in Authẽ. nõ licet. C. de libe. præt. Et sicut distĩctio facta est in præteritione in testamẽtis ascẽdentium respectu descẽdentium: sic similiter distinguendum est in testamentis descendentium, respectu ascendentium, reddendo singula singulis, vt in l. j. si quis à paren. fuerit manu.

§. Si in expeditione.

1 *Præteritio liberorũ natorum, vel posthumorum facta scienter per militem in expeditione, habetur pro exhæredatione, secus si ignoranter. nu. 3. Limit. 4.*

2 *Miles extra expeditionẽ faciens testamentũ, debet seruare ius cõe.*

1 Præteritio † liberorũ natorũ, vel posthumorũ facta sciẽter per militẽ existẽtẽ in expeditione, habetur pro exhæredatione, nominatim facta. Hoc d ¶ Notandũ † primò, ꝙ si miles faciat testm̃ nõ
2 existẽs in expeditione, dẽt seruare cõe ius, vt s̃. de testm. mili. §. j.
3 ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ si miles ignoret se habere liberos, tũc eorũ præteritio non habetur pro exhæredatione. C. de testa. mili. l. si cui certi iuris. In qua l. dicit Bal. qđ isti liberi præteriti, nõ dicunt testm̃ nullũ, qa præteriti, sed quia cõtra voluntatẽ factũ: inter quę est magna differẽtia, quia in primo casu filij possent testm̃ approbare, & in secundo casu non possent. Si tamẽ miles ignorãs se habere liberos postquã scit, manet eiusdẽ voluntatis, quia nõ mutat testamentũ, præteritio habeť pro exhæredatione, vt ff. de testam.
4 mil. l. qui iure militari. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ gl. dicit hic super verb. facta, quòd istud intelligitur de milite, qui est sui iuris: si enim sit filiusfamiliàs, testamentum eius nõ subiacet querelæ, & sic eius præteritio nõ intelligitur esse exhæredatio, de quo dictũ est suprà de testam. mili. in §. sed testari. Hodie tamẽ in pręteritione militis, debet esse causę insertio, vt in glos. in l. si cum in vtero. C. de testam. mili. & probatur per §. si quis autem. in Authen. vt cũ de appel. cognos. colla. viij.

§. Mater vel auus.

1 *Præteritio matris, & aliorum ascendentium per matrem, habetur pro exhæredatione.*

2 *Præteritio filiorũ in testamento matris, habetur pro exhæredatione.*

3 *Præteritio matris, vel aui materni, & aliorum ascendentium, an habeatur hodie pro exhæredatione.*

Præteritio facta à matre vel auo materno, & aliis ꝑ matrẽ ascẽdentibus, habeť pro exhęredatione, iure ciuili & prætorio: Tãtũ enim

enim facit silentiũ matris, aui materni, & aliorũ ascendẽtiũ, quan tũ exhęredatio patris. Datur tamen pręteritis querela inofficiosi.
1 Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ sicut in testamento matris, & ascendentiũ per matrẽ, prȩteritio habetur pro exhęredatione: sic etiam in testõ descendentiũ, prȩteritio matris, & aliorũ ascendentium per matrem, habetur pro exhȩredatione, vt l. cùm filium. ff.
2 de inof. test. ¶ Notandũ † secũdò, ꝙ de iure ciuili pręteritio filiorũ in testamẽto matris, habetur pro exhȩredatione, quia mater nõ habet eos in potestate, vt ĵ. de hęredũ qualita. & differen. § cęteri. nec habent bonorum possessionem contra tab. de iure pretorio, quę datur emãcipatis, vt ŝ eod. §. emancipatos: qua mater non po test eos emancipare. fa. l. illud. §. ad testamenta. ff. de bonorũ pos-
3 ses. contra tabu. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ hoc quòd dictum est, ꝙ prȩteritio matris, aui materni, & aliorum ascendentium habeatur pro exhęredatione, hodie secundum Ioannem Fabri correctum est, quia nullus potest prȩteriri sine causa, vt in §. aliud, in Authen. vt cùm de appel. cognosci. & notatur in l. filiam. C. de inoffi. testamen. Quę autem sunt causȩ exhęredationis, & quòt, pa tuit suprà eo. circa rubricam. ¶ Opponitur sic, & videtur, quòd nõ bene dicitur in textu, ꝙ istis seruatur adminiculũ querelȩ inofficiosi testamenti, per l. fi. C. de inoffic. restamen. Soluti. Iste tex. nõ vult dicere, ꝙ illud adminiculũ solùm seruatur istis, imò etiã alij habent querelam inofficiosi, quãdo sine iusta causa exhȩredãtur.

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS.

TIT. XIIII.

DIcto de exhȩredatione, dicẽdum est de hȩredis institu tione, quȩ est caput & fundamentum testamenti, vt ĵ de leg §. ante hȩredis, & ideò iste titulus rubricatur de hȩ redibus instituendis. Partes patebunt in processu.

§. Hȩredes.

1 *Seruus etiam, tam proprius, quam alienus, potest heres institui.*
2 *Heres institui, quid.*
3 *Heres, censetur eadem persona cum defuncto fictione iuris.*
4 *Seruus proprius, in quo alius habet vsumfructũ, põt heres institui.*

1 Summatur sic: Non † solùm liber homo, sed ẽt seruus, tam proprius, quàm alienus, pót hęres institui, & licet olim proprius seruus nõ potuit institui, nisi cũ libertate, hodie tñ sine libertate po test, & manet seruus proprius, in quo alius habet vsumfructũ. Hoc dicit

2 dicit. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ hæres idẽ est, quod dñs. vt ĩ. de hæredum qualit. & differen. §. fi. & ideò hæredẽ instituere, est facere aliquem dñm illorum bonorũ, in quo hæres instituitur. Et per aditionẽ hæreditatis iura hæreditaria & dominia trãsferũtur in ipsum hæredẽ, & continuantur in ipso quasi eadẽ, sicut fuerunt in defuncto, quia † fictione iuris cẽsetur hæres eadem persona cum

3 defuncto, vt in Auth. de iureiur. à moriẽte prest. §. j. col. 5. l. antiquitas. C. de vsu & habita. & l. fi. de hęr. inst. & l. hęres. ff. de vsucapi. Dicitur aũt fictione iuris, quia secundũ Io. Fab. Iac. & Pet. non eadẽ iura numero trãseunt ad hæredẽ, quæ erãt penes defunctũ, quia mors omnia soluit, sed finguntur eadẽ. Secus aũt de possessione, nã possessio hæredis nõ est eadem nec continuatur cũ possessione q̃ habuit defunctus, q̃a hęreditas iacẽs nõ ꝓpriè possidet, nec tenet vicẽ defuncti, ex quo nõ habet animũ, qui requiritur in possessione, vt l. cũ hæredes. ff. de acq. pos. Intelligit̃ tñ possessio semper fuisse cõtinuata, si interim à nemine fuerit occupata, secun-

4 dũ Ang. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ seruus ꝓprius, in quo alius habet vsumfructũ, põt hæres institui, & per hoc consequitur libertatẽ, vt hic dicitur. Vsufructuarius tñ non debet defraudari, sed manebit seruus apud eum, & quicquid acquirit ex re ipsius vsufructuarij, vel ex opera sua ipsi⁹ serui, hoc ꝑtinet vsufructuario: aliàs aũt acquirit sibiipsi, qñ institutio habet effectũ, vt C. communia de manumissio. l. j. § sin autẽ ¶ Opponitur † primò. sic, & videtur, ꝙ non bene dicitur in textu, ꝙ ista cõstitutio non sit introducta per innouationẽ, per § idem iuris, vbi dicitur de ista cõstitutione noua humanitatis ratione, ĩ. quibus man. nõ lic. Solutio. Ista constitutio fuit apud antiquos, sed posteà abiit in dissuetudinem, & abrogata fuit, sed per Iustinianum iterum reducta est ad legis necessitatem, & sic. § in oppositũ allegatus intelligitur per respectũ ad tertiũ tẽpus, quo s. fuit renouata: sed iste tex. loquitur per respectum ad primum tẽpus, quo s. ista cõstitutio fuit apud antiquos. ¶ Opponitur secundò & videtur, ꝙ proprius seruus bene potest institui sine libertate. per l. seruus. §. j. ff. de hære. institueñ. Solutio. Illa lex loquitur, qñ libertas expressè est retractata, & tunc nõ valet institutio. vt in d. § idẽ iuris. hic autẽ loquitur, quando nihil est dictum de libertate, & si libertas sit data sub conditione casuali, quæ deficit, nihilominus tamẽ ex humanitate & fauore tenet datio libertatis, sicut etiam ex humanitate tenet legatum seruo relictum. vt l. quædam. C. de necessa. seruis institu.

§. Est autem casus.

2 *Seruus cõmittẽs adulteriũ cũ domina sua, an possit ab ea manumitti, &*

ti,& heres institui. Et nu.3.
2 *Maculatum pro, accusatum.*
4 *Mulier quæ commisit adulterium cum extraneo, non potest manumittere infra 60. dies. Et cur ita.*
5 *Directè quod non potest fieri, an possit obliquè.*
6 *Antecedēte vel principali destructo, destruatur ne cōsequēs sine accessorium.*

1 Seruus † cōmittens adulterium cum domina sua, non pōt ab ea testaméto manumitti,& p cōsequēs, nec institui hæres, post accu-
2 satione adulterij inchoatā.h.d.¶Notandū † primò, ꝙ maculatū hic exponitur, id est accusatū, vt ff. de hęredibus insti.l.his verbis.§.interdū, in qua lege ponuntur ista verba, sed dicitur ibi accusatum. Et sic dicitur in libro sapiētiæ, de Ioseph: Maculauerūt me impij.
3 id est, accusauerunt. ¶Notandū † secundò ꝙ istud intelligitur de seruo qui commisit adulterium cum domina sua, cuius adulterij pœna habetur C. de mulie. quę se seruis propriis immiscue.l.j. vbi dicitur, ꝙ seruus committens adulterium, modo præfato, debet
4 primò flagellari, posteà cōburi,& mulier decapitari † Si verò mulier cōmisit adulterium cum extraneo, tunc non potest infrà 60. dies manumittere, vt ff. ad l. Iul. de adulte.l. si postulauerit.§. iubet, Et ratio est vt interim serui examinentur & torqueantur, vt sciatur veritas, an mulier adulteriū cōmiserit, nā de his quę secretè fiunt in domo, possunt serui & alij domestici esse testes, vt in gl. notabilis. in l.3 C. de adul. intelligitur etiā istud post accusationē, si enim antè manumiserit, tenet manumissio, secus in crimine læsæ maiestatis, quia committens tale crimen etiam ante accusationem, nō potest manumittere, neq; testari. vt C. ad leg. Iul. maiesta.l.fi.¶Notādum finaliter, vt innuitur hic in gl. super verbo, habeatur, ex isto
5 textu duo eliciuntur.† Primùm, quòd, quando aliquid nō potest fieri directè, tunc etiam nec fieri pōt obliquè, vt ff. de condi. institu.l. qui sub conditione.§. si quis. Et hoc secundū Io. Fab. hic, quā-
6 do est eadē ratio & causa & modus.† Secundum, quod destructo principali vel antecedente destruitur etiam consequens, seu illud quod ex eo sequitur, vt C. de legibus.l. non dubium.

§. Alienus seruus.

1 *Vsufructuarius non potest seruum instituere cum libertate.*
2 *Vsufructus non sufficit ad rei vendicationē: sed requiritur dominiū.*
3 *Vsufructuarius, an sit loco domini.*

Sūmatur sic. Seruus in quo testator habet vsumfructū tātùm, di-
1 citur alienus.h.d.¶Notandū † primo, ꝙ iste text. vult dicere per argumentū à cōtrario sensu, ꝙ vsufructuarius non potest seruum institue-

instituere cũ libertate,& concord.l.si alienũ. ff. de hæredi. instit.
2 ¶Notandũ † secundò ꝙ licet vsusfructus sit pars dominij, vt in eo possit fieri executio,sicut in aliis rebus,nõ tñ sufficit, quo ad rẽ vendicandum,quia ad vendicationẽ requiritur dominiũ rei:& nõ sufficit vsusfructus.Et ideò si petam aliquã rem, & producam duo instrumẽta,& in vno habetur,ꝙ ad me spectat vsusfructus, in alio,quòd ad me spectat dominiũ,succumbã in causa, tanquã allegãs cõtraria,vt notabiliter dicit Ang.in l. qui vsufructu. ff. de verb.obli.& allegans cõtraria, nõ debet audiri. ¶Opponitur sic, & videtur,ꝙ vsufructuarius põt instituere,ẽt cum datione libertatis,ꝑ l.in vẽditione.ff.de bo.autho.iudi.possidẽ.Solutio.Vsufru-
3 ctuarius † quo ad alia est loco dñi,non quo ad hoc vt possit fieri liber,sed cũ aliis manumissis,à fructuario simpliciter sine institutione erit tanquã liber,quãdiu duraturus erat vsusfructus,i.si fructuarius manumittat seruũ fructuariũ,ille habetur ꝓ libero quãdiu viuit vsufructuarius,secus si eũ instituat cũ libertate.Et ratio differẽtiæ est,quia viuo vsufructuario vsusfructus nõ finitur,& ꝑ cõsequẽs nõ cõsolidatur cũ ꝓprietate,sed tũc demũ venit finiendus,qñ fructuarius moritur:secus si fructuarius eũ instituat,quia illa institutio primò locum post mortẽ habet ipsius fructuarij,& tũc consolidatur vsusfructus cum proprietate,vt in §.finitur.s̃.de vsufruct.ergo tunc talis institutus non potest haberi pro libero.

§.Seruus à domino suo.

1 *Seruus à domino suo institutus,an à se,an verò à cohærede suo recipiat libertatem.& num.4.*
2 *Institutio serui alieni,hẽt effectũ quo ad acquisitionem hæreditatis.*
3 *Legatum seruo,an extinguatur per alienationem.disting.num.5.*

Seruus à domino suo hæres institutus,ex testõ fit liber, & hæres necessarius,sed si in vita testõris iste seruus manumittatur,vel ẽt aliàs acqrat libertatẽ,fit hæres volũtarius ex testõ.Sed si fuerit alienatus à testõre,tũc iussu noui dñi dẽt adire hæreditatẽ testatoris primi domini,sed secundus dñs per eũ fit hæres,& seruus ille
1 nec liber nec hæres efficitur.Hoc dicit.¶Notandũ † primò,ꝙ seruus à dño suo institut⁹,recipit libertatẽ à seipso,nisi dñs dicat taliter:Si qs mihi hæres erit,Titius seru⁹ meus hr̃s & liber esto:q.a tũc recipit libertatẽ à cohęrede suo.vt ff.de acqui.hęre.l. ex parte. & põt aliqnis institui hæres,ẽt si ignoret se institui,vt ff.si cer.pe-
2 ta.l.eius qui.¶Notandũ † secũdò,ꝙ directa libertas nõ habet locũ in seruo alieno:sed institutio serui alieni bene hẽt effectũ non quantũ ad dationẽ libertatis,sed quãtum ad acquisitionẽ hęreditatis,vt

tatis,vt ff.de hæt.insti.l. seruum meū.& hoc si dominus suus sit capax hæreditatis,vt in l.si mihi & tibi.ff.de leg.j.Si tn̄ seruus institutus,& postea alienatus,iterū redeat ad dn̄m,q. eum instituit,reuiuiscit datio libertatis,quæ per alienationē fuit reuocata, vt ff. de
3 manu.testa.l.verū.¶Notandū†finaliter,ꝙ licet gl.dicat hic in verbo alienatus fuit.ꝙ legatū serui, qui alienatur, eo ipso extinguit, quo seruus fit alienatus,p l.si seruo cū libertate.ff.de adēp.leg. q̄a in legato spectatur tēpus,quo cedit,vt ff.q̄n.dies leg.cedit l.si post §,si cū.Sed gl.nō dicit verū, quia si aliquis reliquerit seruo suo libertatē & legatū,pōt cōtingere,ꝙ iste seruus alienabitur,& reuocabitur libertas,sed legatū manebit,& permanebit nouo domino
4 vt ff.de cond.& demō.l.si in diē.§.fi.¶Opponitur†primò sic & videtur,ꝙ seruus institutus à dn̄o suo nō recipit à seipso libertatem per l.si nō lex.ff.de hære,insti.Solutio.Istud intelligitur q̄n lex nō prohibet libertatē,vt in illa l. Alle.in oppos.vel quādo nō est cōditio apposita impediēs libertatē,vt in l.quotiēs.ff.de hæred.inst.vel q̄n nō recipit libertatē ex lege,vt l. testamenta.ff.de hære.institu. ¶Opponitur finaliter,& videtur,quòd gl.bene dicat,quòd per alienationem extinguitur legatum seruo.per l.seruo cū libertate.ff.de
5 adim.leg.Solutio.Aut†alienans seruū expressè reuocat libertatē, aut tacitè.Si primò,reuocatur etiam legatum.Sed in secundo casu nō reuocatur legatū, sed solum libertas.Ratio primi est,vt adēptio libertatis expressa aliquid operetur,quādo alienatur seruus.

§. Alienus quoque seruus,

1 *Seruus alienus,& qualiter possit hæres institui.*
2 *Seruus alienus institutus hæres;debet adire hæreditatē iussu domini sui.Quid in legato.nu.3.*
4 *Seruus alienus,an possit institui post mortē dn̄i sui.Et qualiter.n.7.*
5 *Hæreditas iacens repræsentat defunctum.*
6 *Seruus posthumi potest institui hæres.*

Alienus seruus,hæres institutus iussu domini sui debet adire hæreditatē:sed si viuo testatore vel mortuo testatore , ante aditionē hæreditatis fuerit alienatus, tunc iussu noui domini debet hæreditatē adire,& si ante aditionē hæreditatis manumissus fuerit,suo arbitrio pōt hęreditatē adire.Et alienus seruus pōt ēt hæres institui post mortē dn̄i sui,quia seruus hæreditarius habet testamenti factionē,ex quo hæreditas iacens repræsentat personā defuncti. Potest etiā hæres institui seruus posthumi. Hoc dicit.¶Notādum
1 primò†ꝙ seruus alienus potest hæres institui,cum ista conditione,cum liber erit,sed si non pōt institui seruus proprius , vt ff.de

condi.institu l.seruus alienus.¶Notandum†secundò,ꝙ qñ seruus alienus instituitur hæres,tunc debet adire hæreditatem iussu domini sui,cui etiã acquiritur hæreditas,qui iussus præcedere,& authoritas sequi debet,vt ff. de acquir.hæred.l.si quis mihi.§.iussum Si tñ seruus non vellet adire hereditatẽ ꝓpter iussum domini,qđ potest,non acquireretur hereditas domino suo,vt C.de hæred.in stitu.l.cum proponas. Et si dominus alienauerit seruum institutũ ante aditionẽ hæreditatis,etiã post iussum,nõ acquireretur illa hę reditas tali dño,sed ei in cuius potestate est seruus tẽpore aditio-
3 nis,vt ff.de acquiren.hæredit. l.antistitis § j.Secus†est aũt in légato,in quo non spectatur tempus aditionis, sed tempus mortis legãtis:si enim seruo meo sit aliquid legatũ, qui est seruus meus tẽpore mortis testatoris q̃uis postea alienem illũ seruũ legatum tñ pertinet mihi,vt ff. qñ dies lega.cedit. l.si post §. 2. ¶Notandum
4 †tertio, ꝙ qñ dicitur hic, ꝙ seruus alienus põt institui post mortem domini sui,habet duplicem lecturã. Vna est, vt testator sic dicat.Instituo seruum illum hæredem meum,post mortem domini sui:&cum illa lectura videtur concor.l.qui filio.ff.de hæredi.instit. Alia lectura est, vt seruus instituatur hæres quando dñs suus est mortuus: & licet gl.plus videatur declinare ad primã: secunda,tñ est cõformior textui,nã textus ꝓbat istud, quia seruus hæreditarius põt habere testamenti factionem passiue,vt ẽt j̃.de hæredum qualita.& diffe.§.testamenti,& debet iste seruus adire hæreditatẽ iussu heredis,licet ille non habeat testamenti factionem si defunctus habuit testamenti factionem,vt ff.de hære.instit.l. seruus.qa
5 †hæreditas iacens non repræsentat hæredẽ,sed defunctum.Et ratio est,quia hæres nõ est certus.licet.n.certus sit institutus, ille tñ põt nõ adire,sed defunctus est certus,vt j̃.quib. modis testam.in-
6 firmantur.§.posteriore.¶Notandum†finaliter,ꝙ seruus posthumi põt institui hæres qa agitur de cõmodo suo,& ita habetur ꝓ iam nato,vt ff.de statu hom.l.qui in vtero.¶Opponitur sic,& videtur, ꝙ seruus alienus non põt institui hæres post mortem dñi sui, per
7 §.hæres.j̃.eo.Solutio.†Secundum secundam lecturam istud argumentum nõ procedit,sed secundum primam lecturam, quæ tamẽ non est ita cõformis textui,põt dici, ꝙ licet dies mortis sit certus, quandoque tamen institutio sit in diem incertum,vt ff.de cond.& demon.l.vnde valet.& sic ista institutio est in diem incertum,& §. hæres.vult,quòd institutio non debet fieri in diem certum.

§. Seruus autem plurimum.

1 *Seruus plurium dominorum, ab vno eorum heres institutus acqui-*

rit

rit aliis sociis pro suis portionibus. Et an requiratur omnium iussus in eius hæreditatis aditione. nu. 2.

Seruus plurium dñorũ, qui habent testamenti factionẽ passiuè ab extraneo hæres institutus, acquirit hæreditatẽ illis dominis, ꝓ suis portionibus, quorũ iussu hæreditatẽ adiuit. Hoc d. ¶ Notandũ
1 †primò, ꝙ si seruus plurium dominorũ instituatur hæres ab vno eorum, tunc acquiritur hæreditas aliis sociis, vt ff. pro socio. l. verũ
2 § si seruo communi. §. Notãdum †secundò, ꝙ quando seruus plurimum est institutus hæres, tunc nõ est necesse, ꝙ oẽs iubeant nec etiã oportet plures adire hæreditatem, sed sufficit vna iussio omnium consensu, & vna aditio, vt ff. de acquiren. hæredi. l. seruus dominorum. Et si aliquis eorum non velit acceptare partem hæreditatis, tunc illa accrescet aliis consentientib. vt ff. de acquir. hæredita. l. si seruus. Secus est in legatis, nam si vnus legatariorum noluerit habere legatum, hoc non accrescit aliis, sed manet apud hæredem vt l. & Proculo. ff. de legatis secundo

§. Et vnum hominem.

1 *Testator potest vnum hæredem. vel plures vsque in infinitum instituere. Et quid ita, nu. 2. Limit. nu. 3.*

1 Summatur sic: †testator põt vnũ hæredem vel plures vsq; in infinitum instituere. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandum,
2 †ꝙ ratio istius est, quia voluntas testatoris habetur pro lege, vt in Auth. de nupt. §. disponat. collat. 4. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ testator nõ potest hæredes instituere vsque ad infinitum, quia infinitas reprobatur in iure, vt in gl. in l. fi. super verbo, infinitum. C. de sacrosanc. eccl. Solutio. Dicit hic gl. quod testator potest instituere omnes homines mundi: & ꝙ testamentum tale valeat, licet aditio sit impossibilis. Sed Iac. & Pet. dicunt, ꝙ talis institutio est derisoria. argu. l. cum post § gener. de iure dotium. quia cùm hęres debeat nominari, vt C. de testamen. l. iubemus. vel certis demonstrati signis. ff. eod. l. quotiens. §. si quis nomen. & §. hæres. sed hoc non potest fieri de toto mundo, cum incertis personis legari non possit, ĩ. de lega. § in certis. quomodo possent incerti institui? Et
3 †ergo tenendum est, cum prædictis melius sentientibus, & ad verbum textus volentis, ꝙ plures possunt institui vsque ad infinitũ, debet intelligi exclusiuè, vt infinitas excludatur: vel est locutio hyperbolica: quomodo dicimus, tota ciuitas currit ad spectaculũ, id est valde multi de ciuitate: & sic infiniti possunt institui, id est, valde multi: quia infinitas simpliciter reprobatur in iure. vt notatur in l. fi. super verbo infinitum. C. de sacrosanct. ecclef.

§. Hæreditas plerunque.

1 *Hæreditas in quot vncias diuidatur. Et de vnaquaque, ibid. & nu. 5*

2 *Hæreditatis diuisio, dependet ex voluntate & facto hominum.*

3 *Partis appellatione, quid veniat.*

4 *Vnciæ nomen cur non ponatur.*

6 *Decedere non potest quisquam partim testatus, partim intestatus. Limit. nu. 8.*

7 *Ius an idem sit de parte, quo ad partem, quod de toto, quo ad totum.*

1 Hæreditas † cõiter diuiditur in duodecim vncias, & sunt nomina istarum partium ab vncia exclusiuè, vsq; ad assem inclusiuè sescũx sextãs, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrãs, dextãs, deunx, as. Põt tñ testator si velit plures partes facere, & si testator aliquẽ instituat in parte hæreditatis, alio nõ instituto, intelligit iste institut⁹ in tota hæreditate. qa nemo põt decedere partim testatus, & partim intestat⁹, nisi miles. Hoc dicit. facit. l. seruũ. § fi. ff.
2 de hære. insti ¶ Notãdum † primò, φ diuisio legalis hæreditatis est in 12. vncias. Sed quia diuisio depẽdet ex voluntate & facto hominum, iõ de ea nõ põt certa regula dari, cum ẽt diuisio nihil addit, nec etiã diminuit in substantia hæreditatis, vt l. ex vnciis. ff. de hęre. instit. ¶ Notandum † secundò qđ appellatione partis in dubio in-
3 telligitur medietas, vt in l. nomen filiarum. § portionis. ff de verb. signif. & p partẽ partis intelligitur in dubio quarta. totius, vt l. me minimus. C. quan. & quib. quarta pars debet. li. 10. ille ergo cui debent duæ partes, dẽt esse cautus, vt ponat in libello partes totius, alioquin nõ adiudicarentur sibi, nisi duæ partes ad duodecim, vt
4 notat Bar, in l. interdum. § 1. ff. de hęre. insti. ¶ Notãdum † tertiò qđ hic non ponitur nomen vncię. & ratio est secundum gl. quia plura sunt negotia, q̃ vocabula, vt ff. de pręscript. verb. l. nã natura. Sed secundũ Io. Fab. iõ est, quia vncia, est principium, à quo aliæ partes
5 denominãtur, & † dicit sescunx vncia cũ media sextans sexta pars assis, quæ sunt duæ vnciæ, quadrãs, quarta pars assis, quę sunt tres vncię: triẽs tertia pars assis; quę sunt quatuor vncię, Et sumunt ista nomina à quota seu portione hæreditatis, sed sequentia nomina sumuntur à numero vnciarũ vt quincunx, significat quinq; vncias, semis sex, septũx septẽ, bes octo, dodrãs nouẽ, dextãs decẽ, deunx
6 vndecim, & as duodecim. ¶ Notãdũ † finaliter, φ si testator aliquẽ instituat in parte hæreditatis, & si alius nõ instituatur, ille habebit totã hęreditatẽ, ẽt si testator fuerit miles, vt C. de testam. milit. l. 3. Et ideo quando dicitur in tex. nisi sit miles, hoc debet referri ad illud verbum nemo enim, & non ad illud, & si vnum. & nemo põt

decedere

decedere partim testatus, & partim intestatus, vt hic, & ff. de reg. iur. in l. in testamentis. nisi miles, & ille etiã nõ semper, sed qñ fecit testm̃ de castrensib. & non fecit testamentum de paganicis, vt C. de testa mili. l. j. ¶ Opponitur contra prędicta, & videtur, ꝙ quis potest decedere partim testatus, & partim intestatus, quia põt quis decedere totaliter testatus, vel totaliter intestatus, Sed regula est
7 † ꝙ idem est de parte quo ad partẽ, sicut de toto quo ad totum. vt l. quę de tota. ff. de rei vend. & l. iuris gentium §. adeo. ff. de pactis. Solut. Ista regula habet veritatem, qñ est eadẽ ratio partis ad partẽ, sicut totius ad totum, & sic nõ est hic: alia enim est ratio, ꝙ aliquis põt decedere totaliter testatus, vel totaliter intestatus, q̃ partim. &c. Simile est in l. in hoc iudicio. ff. famil. ercifcundę. ¶ Opponitur adhuc per l. nã. & si parentib. ff. de inoffic. testamen. Solu-
8 tio. In illa † lege dicitur, quod partim quis poteſt esse testatus, & partim intestatus ex postfacto. Sed quod hic dicitur, intelligitur ab initio, facit l. cum duobus. C. de inoffi. testam.

§. Si plures.

1 *Hæredes, an æqualiter succedant. disting.*
2 *Institutione hæredum facta, si qua pars vacet, illa accrescit institutis pro portione.*
3 *Casus sex contingentes circa diuisionem ætatis.*
4 *Ad dipondium quando sit procedendum.*

1 Si plures † hæredes sine nominatiõe partis instituti sint, æqualiter succedunt, & si aliqui cũ nominatione ptis, & alij sine nominatiõe partis instituti sint, tũc illi q̃ sine nominatione ptis sunt instituti habebunt partẽ vacãtẽ, siue vnus sit, siue plures expleto tñ asse habebunt ipsi, s. sine nominatione partis instituti, medietatẽ totius assis, siue in primo loco, siue in medio, vel in fine positi sint, vt l. quo
2 loco. ff. de hære. insti. Et si † post institutionẽ aliqua pars vacet, illa accrescit institutis ꝓ suis portionib. vt si tres sint instituti ex quartis partib. habebit quilibet tertiã partẽ, & si aliqua pars deest post institutionẽ, illa similiter decrescit à parte institutorũ ꝓ suis portionibus, vt si quatuor sint instituti ex tertiis partib. nõ habebit q̃libet nisi quartã partẽ, & si testator plures vncias fecerit, q̃ 12. & aliquis institutus est sine parte, fit trãsitus ad dipondiũ, in quo ille habebit partẽ vacãtem: similiter ẽt fit trãsitus ad tripõdiũ, si dipõdium expletus sit, & ideo ita põt dici consequenter ad quadripondium
3 Hoc d. & patet intellectus tex. ¶ Notandum primò, † ꝙ in isto §. tãguntur sex casus contingentes circa diuisionẽ hæreditatis, quando plures hæredes instituũtur. Primus ibi, satis enim, qui loquitur.

quãdo nullæ partes nominãtur. Secũdus ibi, partibus. loquitur qñ aliqui instituũtur cũ nominatione partiũ, & aliqui sine nominatione earũ. Tertius ibi, si verò, loquitur, qñ totus as expletus est, & aliquis vel aliq̃ instituũtur sine nominatione partiũ. Quart⁹ ibi, videamus. loquitur, qñ post institutionẽ aliqua pars vacat. Quintus ibi, & ex aduerso. loquitur qñ post institutionem aliqua pars deest. Sextus ibi, si plures vnciæ loquitur, qñ testator fecit plures
4 vncias quã 12. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ si testator instituat vnũ in semisse, & aliũ in besse, & tertiũ sine nominatione partis, tũc ꝓcedendũ est ad dipõdiũ, & institutus sine parte habebit partẽ vacãtẽ in dipõdio & ita habebit 10. vncias, quæ tñ 10. vnciæ solùm faciũt quinq; vncias, qñ tota hæreditas continetur in asse, & in illo primus solùm habebit quadrãtẽ, nec secundus trientẽ, quia quincũx, quẽ habet tertius quadrãs & triẽs præcisè faciũt assem, vt l. quæ situ. ff. eo. ¶ Opponitur primò, & videtur ꝙ qñ aliq̃ instituti sunt sine nominatione partis, aliis institutis cũ nominatione partis, in secundo casu, per l. habebant partẽ vacantẽ, sicut hic dicitur instituti sine nominatione nõ quo loco. ff. de hære. insti. Solutio. illa lex loquitur, qñ testator ignorabat aliquã partẽ vacare. ¶ Opponit̃ secundò, & videtur, ꝙ qñ factæ sunt plures vnciæ, q̃ xij. nõ est ꝓcedendũ, ad dispõdium sicut in sexto casu, ꝑ l. idẽ q̃d Sabinus, & ꝑ l. ex vnciis. ff. de hære. insti. Solutio. Illæ leges loquuntur, qñ testator noluit excedere assem, sed quod vltimis relinquitur abstrahit̃ à primis. ¶ Opponit̃ finaliter, & contra idẽ dictũ, ꝑ l. cum quęstio. C. de legatis. Solutio. Illa lex loquitur in dubio, qñ scilicet nõ est certum testatorẽ velle ad dipõdium trãsire. nam tunc relictũ vltimis abstrahendum est à primis, vt dictũ est, & hoc si primis plus relictum sit. nam si vltimis plus esset relictum, tunc nõ posset abstrahi à primis, quia plus nõ potest abstrahi ab eo, quod est minus. Et hoc vult illa l. cum quæstio. in oppositum allegata.

§. Hæres & pure.

1 *Hæres potest institui purè & sub conditione.*
2 *Hæres quare non possit institui ex tempore nec ad tempus certum. Fallit in milite, nu. 3.*
4 *Conditio impossibilis, est quadruplex.*
5 *Testator potest institutum obligare ad conditionem quantuncunque impossibilem.*
6 *Conditio alia est potestatiua, alia mixta, alia casualis.*
7 *Conditionibus pluribus appositis disiunctiuè in diuersis partibus testamenti, quænam earum sit implenda.*

Testatoris

8 *Testatoris ignorantia, non impedit hæredis institutionem.*
9 *Actus quinque non recipientes conditionem, neque diem.*
10 *Institutionum & contractus differentia.*

1 Hæres†pōt institui purè vel sub conditione, sed si instituatur ex certo tēpore, vel ad certū tēpus, perinde est, ac si purè esset institutus. Si ēt cōditio impossibilis in institutionib. legatis, fideicōmissis, & libertatib. habet pro nō scripto. Et si plures cōditiones apponātur in institutione copulatiuè, omnes debēt impleri, sed si alternatiuè, id est, disiūctiuè, tūc sufficit alterā impleri. Nō etiā oportet testatorē cognoscere eū vel eos, quē vel quos, hęredē vel hęredes
2 instituit. h. d. ¶ Notandū† primò, ꝙ ratio, quare quis nō pōt institui hæres ex tēpore, est, ne quis decedat ꝓ parte tēporis intestatus, & ꝓ parte testatus, cōtra l. ius nostrū. ff. de regu. iur. Et ratio, quare nō ad certum tēpus est, quia qui semel est hæres, nō potest desinere hęres esse, vt l. & si sine. §. sed qđ Papinianus. ff. de mino. facit ĵ. §. j. notabili quinto & quarto, de fideicommiss. Et si isto modo hæres instituatur, tēpus habetur ꝓ non adiecto, & cēsetur purè institut⁹: & ita ēst hic casus, vbi vtile nō vitiatur per inutile, sed inutile reiicitur, & ꝓ non adiecto habetur, & hoc in fauorē vltimæ voluntatis. Secus aūt de cōditione, q̄a quātuncunq; tardè impletur, ipsa retrotrahitur, vt l. necessario. §. quod si pendente. ff. de pericu. & cōmo. rei emp. & vēdi. Et ideò pōt aliquis institui ex tēpore incerto: vt, Instituo Titium, cū capere poterit ex testamēto, vel cū Caius morietur, quia dies incertus habetur ꝓ conditione,
3 vt l. dies incertus. ff. de condi. & dem. ¶ Notandū† secundò, ꝙ miles tñ pōt extraneum instituere ex certo tēpore, vel ad certū tem
4 pus, vt ff. de testamē. mil. l. miles. ¶ Notandum† tertiò, ꝙ quadruplex est conditio impossibilis. Vna est impossibilis natura, vt si sic dicatur, Instituo te hæredem, si cœlum digito tetigeris, vt ĵ. de inuti. stipula. §. si impossibilis. Secūda, est impossibilis iure, quæ est cōtra bonos mores, vt si sic dicatur. Instituo te hæredem, si patrē tuū ab hostib. nō redemeris, vt ff. de cōdi. insti. l. cōditiones. & istæ duæ conditiones habentur ꝓ non scriptis, vt hic dicitur. Tertia, est cōditio impossibilis facto: vt si sic dicatur. Instituo te hæredē, si mōtem aureū dederis, & ista cōditio vitiat institutionē, vt ff. de testa. libe. l. cū hæredes. §. j. Quarta est, quæ inducit ꝑplexitatē, & illa ēt vitiat institutionē, cū non fuerit animus dādi, iuris pręsumptione, vt ff. de sta. lib. l. cū hæredes. § j. ff. de condi. insti. l. ꝗ Titius, Ratio aūt, quare duæ primæ habētur tanquā non scriptæ, & valet īstitutio, est, q̄a nemo pōt obligari ad impossibile. vt c. nemo. ff. de reg. iu. lib. vj. Q̄ñ ergo testator apponit tales cōditiones, signū est

ꝙ facit derisoriè, & quòd vult illũ hæredẽ esse: si enim nõ vellet hoc, nõ faceret mentionẽ de eo. ff. l. conditione ff. de condi. insti.
5 †Sed aliæ duæ cõditiones rectius dicũtur difficultates, quã impossibilitates, & testator põt institutũ obligare ad cõditionem quãtũcunq; difficilẽ, quia difficultas ꝑstationis nõ impedit obligationem, vt l. continuus. §. illud. ff. de verb. oblig. nam hoc nos facere nõ posse præsumit ius. Ex quo ergo testator sciebat, ꝙ talis cõditio difficilis poterat impleri, licet difficulter voluit hæredẽ astringere ad illã difficultatẽ: si ergo nõ expediatur difficultas illa, vitiabitur institutio & libertas. Est ẽt cõditio impossibilis iure, si apponatur conditio cõtra legem imperialem, canonicã vel dominicã, vt si dicatur. Instituo te hæredẽ, si ducas in vxorẽ, q̃ de sacro fonte
6 te leuasti. ¶Notãdum †quartò, ꝙ conditionũ alia est potestatiua: vt sic dicẽdo, Instituo te hæredẽ, si decẽ dederis. Alia est mixta, vt sic dicẽdo, Instituo te hæredẽ, si Romã ieris. Alia est casualis, vt sic, Instituo te hæredẽ, si cõsul fact⁹ fueris. Cõditionẽ potestatiuã necesse est impleri, si debeat valere institutio: sed si nõ stat ꝑ institutum. ꝙ conditio mixta nõ impleatur, valet tamẽ institutio vt l. conditionũ. C. de instit. & substi. & cõditio casualis retrotrahitur,
7 vt dictum est de natura cõditionis. ¶Notandum quintò, ꝙ †si plures conditiones apponãtur disiunctiuè in diuersis partibus testamenti, tũc in legatis & fideicõmissis implenda est vltima cõditio: & in institutionib. implẽda est prima, sed in directis libertatib. sufficit aliquã implere ẽt leuissimã, vt l. sub diuersis. & l. per fideicõmissum, & l. quod traditum ff. de condi. & dem. Et dicit Io. Fab. ꝙ
8 isto modo deberet esse in glo. ¶Notandũ †finaliter, ꝙ ignorantia testatoris nõ impedit institutionẽ hæredis vt hic, & C. de hæred insti. l. extraneũ. Ex quo sequitur, ꝙ non oportet etiã testes cognoscere hæredẽ, debent tamẽ cognoscere cõficientem inuẽtarium, vt in gl. in l. fi. §. fin autẽ dubius. C. de iure delibe. Secus autem in contractib. vbi testes debẽt cognoscere cõtrahentes, vt no. Bart. in l. si cùm exhiberetur. §. j. ff. de publica. ¶Opponitur primò, & videtur, ꝙ hæres non põt institui sub cõditione, per l. actus. ff. de reg.
9 iur. Solutio. Illa regula loquitur de †actibus ibi expressis, q̃ non recipiunt cõditionẽ neq; diem, & sunt quinq; s. emancipatio, acceptilatio, adoptio, hæreditatis aditio, & tutoris datio, inter quos nõ est hæredis institutio, quæ fieri põt sub cõditione, vt actus pl⁹ valeat, q̃ pereat, vt l. quotiens. el. ij. ff. de reb. dubiis. Et ꝑ omptum est iura iuribus cõcordare. vt C. de inoffi. dot. l. vnica. Opponitur secundo, & videtur, quòd conditio impossibilis nõ debet haberi ꝓ nõ scripta, sed debet vitiare institutionẽ, quia vitiat contractũ, vt infra

vt j.de inuti. stipu. § si impossibilis.ergo à simili vitiat institutio-
10 nem.Solut.Nō est† simile, & ratio differētiæ est fauor,qui est in institutionibus,& nō in cōtractib. vt ff.de reg. iur.l.in testamētis. Alia ratio ponitur in gl.in l.j.ff.de condi.insti.quia contractus fit cōsensu duorū contrahentium s. vt in l.j.ff.de pactis.& ita dependet ex vtriusq; consensu:sed institutio solum dependet ex cōsensu vnius,s.testatoris.¶Opponitur tertiò & videtur, ꝙ quando apponuntur plures cōditiones cōiunctim, sufficit vnā impleri,p l.si plures.ff.de condi.insti.Solu. Licet gl.hic dicat ꝙ quando apponuntur copulatiuè plures cōditiones casuales, tunc sufficit vnam impleri.dicunt tamen doct.ꝙ nesciunt quo spiritu gl. hoc dicat, cū nulla lex hoc dicere videatur:nā illa l.si plures.quā glo.allegat pro se,hoc nō dicit,sed dicit,si plures fiāt institutiones sub diuersis conditionib.hoc modo,instituo Titium hæredem, si nauis ex Asia venerit,& Caium si Titius consul factus fuerit,tunc illa institutio habet efficaciam;cuius conditio primò impletur.¶Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ testator non potest peregrinos instituere,vt hic dicitur in § si.per l,j.C.de hæredibus institu.Solu.In illa lege capitur peregrinus,pro deportato qui non potest institui.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE TITVL. XV.

Ontinuatur sic: Dictum est s̄. de institutionibus primis:consequenter dicendū est hic de secundis institutionibus, quæ vocātur substitutiones. Et dicuntur secūdę,siue secūdò gradu,siue tertio,siue vlteriori fiant, vt ff.ad leg.Falc.l.in ratione.§. qđ vulgò. sicut secūdæ nuptiæ,vocantur omnes post primas,licet sint tertiæ vel quartæ, vt in gl.super rubri.C. de secūdis nup & quia inter substitutiones cōmunior est vulgaris, quia à quolibet & cuilibet fieri pōt, ideò primò tractatur de vulgari substit. & diuiditur iste titulus in tres partes.In prima declarantur gradus hęredum seu institutionū.In secunda ibi,& plures,declaratur qualiter substituti succedunt.In tertia ibi,soluitur quoddam dubium.

§. Potest autem quis.

1 *Testator potest tot gradus hæredum facere,quot vult.*
2 *Institutio vulgaris cur sic dicta:item cur substitutio vulgaris.*
3 *Conditio, est in omni substitutione.*
4 *Institutio directa vel substitutio,vbi fiat.*
5 *Testator an potuerit instituere vel substituere, in testamentis vel codicillis,*

dicillis, vnde colligatur.
6 *Gradus institutionis & substitutionis.*
7 *Seruum pôt substitui vt sit hæres necessarius vltimo gradu in subsidiũ.*
8 *Substitui an quis possit post seruum.*
1 Sũmatur sic:† Testator pôt tot gradus hæredũ facere, quot vult, vt dicẽdo. Institiuo Titiũ hæredẽ: & si nõ sit hęres substituo Mæuium:& si ille Mæuius nõ sit hæres, substituo Caium.& sic consequenter:& in vltimo loco, potest sustituere seruũ suũ, vt sit hæres
2 necessarius.h.d.& patet intellectus tex. ¶Notãdum† primò ꝙ institutio appellatur vulgaris, vel substitutio appellat̃ vulgaris, quia à quolibet fieri potest. vel pro tanto, quia communiter & vulgariter fit,& omnes homines possunt sic testari,& fit isto modo: Ioannẽ hæredẽ instituò: si nón sit hæres, hoc est, si moriatur, tunc insti
3 tuo filiũ suũ heredẽ. Et in† omni substitutione est conditio, si, vel similis potestatis, vt instituo Petrũ hæredẽ:& si ille moritur, instituo Ioannẽ hæredẽ,&c. sicut patebit ĩ. titu. proximo, primo nota-
4 bili. ¶ Notandũ† secundò, ꝙ directa institutio, vel. substitutio solũ pôt fieri in testamentis,& nõ in codicillis, vel in donatione causa mortis, vt ĩ. de cõdicillis. §. pen.& C. de codicillis. l. hæreditatem. fideicommissaria tñ pôt fieri in codicillis, imò si testator scienter faciat codicillos, tũc directa verba, dicẽdo substituo, obliquãtur, & valet institutio vel substitutio, vt ff. ad Treb. l. Scæuola. primo
5 respons. l. hæreditatẽ. C. de codicillis. ¶Notandũ† tertiò, ꝙ ad sciẽdũ an testator potuit instituere vel substituere, in testamentis vel in codicillis, facienda est talis distinctio secundũ Bar. in l. j. ff. de codicillis, quia aut cõstat, ꝙ testator voluit facere testamẽtum, & deficit aliqua solennitas, pp q̃ non potest valere vt testamentum, licet possit valere vt codicillus,& tũc nõ valet, neq; vt testamẽtũ, neq; vt codicillus, vt hic in gl. j. facit. l. illud. §. tractari. ff. de iure codicil.& est gl. sing. in l. verbis ciuilib. ff. eo. nisi apposita sit clausula, Si nõ valeat iure testamẽti, valeat iure codicillorũ. Et clausula cõmuniter exponit̃, quia tunc valet vt codicill⁹, vt in l. j. ff. de iure codicillorũ Vel cõstat, ꝙ voluit facere codicillum, & tunc valet etiã institutio vel substitutio directa, sed verba obliquãtur, vt dictũ est per l. Scæuola. alle. Vel est dubiũ, & tũc aut posuit directã institutionẽ vel substitutionẽ,& si tũc nõ valet vt testamentũ, nõ valebit etiã vt codicillus, vt l. nec codicillũ. C. de codic.& l. j. ff. de iure codicillorũ. sed si nõ apposuit directã institutionẽ vel substitutionẽ, tũc valet vt codicillus, vt l. illud. §. tractari. ff. de iure cod.
6 ¶Notandum† quartò, quòd gradus accipitur hic similitudinariè, vt queãdmodũ in scala sunt diuersi gradus, sic & hic. Simile est de gradibus

gradibus cõſanguinitatis,vt ff.de gradib.l.iuriſcõſultus.§.gradus.
7 ¶Notãdũ † finaliter,ꝙ vlti.gradu in ſubſidium põt ſubſtitui ſeruus,vt ſit hæres neceſſarius:q͂a ille neceſſariò habet adire hæreditatẽ,ſi ſuperuiuat,vt ĩ.de hære.qualita.& differ.§.1.Et eſt ipſe vltimus,quia poſt eum nemo admittitur,vt l.poſt aditã.C.de impub.
8 & aliis ſubſti.& dicit hic gl.quod †nemo põt poſt eum ſubſtitui. Sed contra hoc opponitur,& videtur,quòd de facto & de iure aliquis poteſt ſubſtitui poſt ſeruum.De facto ſic,ſi dicã, Inſtituo Titium hæredẽ meũ,& ſibi ſubſtituo ſeruum meũ,& ſeruo meo ſubſtituo Caiũ.De iure,quia ſi Titius repudiat hæreditatẽ,& ſeruus meus ante aditã hæreditatẽ moriatur,admittitur Caius ad hęreditatẽ meã qui eſt ſubſtitutus poſt ſeruũ,per l. 3. ff. de hæredi. inſtit.Solutio.Manẽdo in textu parũ facit iſta oppoſitio, q͂a tex. dicit,ꝙ teſtator põt vltimo loco ſeruum ſubſtituere,& nõ dicit,ꝙ alius non põt poſt eũ ſubſtitui:ſed ſaluando dictã gl. poteſt dici, quod intelligitur, ſuppoſito, quod ſubſtitutio ſerui habeat effectum,hoc eſt,quòd ipſe perueniat ad hæreditatem, quia tunc nemo admittitur poſt eum,arg.l.poſt aditam.alleg.in gl.

§.Et plures.

1 *Plures poſſunt ſubſtitui in locum vnius,& econtrà. Et plures inuicẽ ſibiinuicem ſubſtitui.*

2 *Teſtator ſi fecerit inſtitutiones & ſubſtiões,et expreſſit partes diuerſas in inſtitutionib.illæ intelligũtur repetitæ in ſubſtitu.et nu. 3. 4.*

1 Plures † poſſunt ſubſtitui in locũ vni⁹,& ecõtra:& plures poſsũt ẽt ſibiinuicẽ ſubſtitui.Et in illo caſu,ſi partes ſunt diuerſæ in inſtitutione,intelligũtur repetitæ in ſubſtitutione,ſicut in inſtitutione ſunt expreſſæ: & qñ duo ſunt inſtituti,quorũ vnus eſt ſubſtitutus alteri,ſi tamẽ illo ſubſtituto ſubſtituatur vnus tertius, tũc ille tertius admittit̃ ad vtrãq; partẽ,ſ.ſubſtituti in ſecundo gradu, &
2 inſtituti in primo gradu.h.d.¶Notandũ † primò,ꝙ quando teſtator fecit inſtitutiones & ſubſtitutiones,& expreſſit diuerſas partes in inſtitutionibus,tũc illæ partes intelligũtur repetitæ in ſubſtitutionib.v.g.Inſtituit vnum in 6.vnciis, aliũ in 4. & tertium in duabus,& eos ſibiinuicem ſubſtituit,ſi tunc primus deficiat, habebit ſecundus 8.& tertius 4.vt l.ſi in teſta. ff.eo. Et hoc eſt verũ, ſi ſubſtituit per nomina appellatiua,ſecus ſi per nomina propria vel ẽt ſi grauauit ſubſtitutos ad æqualia onera,vt in gl.fi.in l.j. C.
3 de impu.& aliis ſubſti.¶Notandũ † ſecũdò,ꝙ caſus.ij.reſpon.ibi, ſed & ſi inſtituto,põt ſic poni,Teſtator inſtituit Titium & Seium in primo gradu,& ſubſtituit Titio Seium,& ſic Seius eſt in primo gradu

gradu & in secũdò: postea substituit Seio Mæuiũ in tertio gradu, vt ff. eo. l. si Titius. Et licet hic dicat. ꝙ diui, Seuerus & Antoninus dixerunt sine distinctione Mæuiũ admitti debere ad vtrãq; partẽ, est tñ distinctio facienda, qa vel neuter, scilicet nec Titius nec Seius, ex repudiatione, veniũt ad hæreditatẽ, & tũc Mæuius admittitur ad vtrãq; partẽ, vt dicitur hic, vel ambo, s. Titius & Seius, veniunt ad hæreditatẽ, & tũc Mæuius nihil habebit: vel Seius solus venit ad hæreditatẽ, & iterũ Mæuius nihil habebit: vel Titius solus venit ad hæreditatẽ, & tunc Mæuius non admittitur ad vtrãq; partẽ, sed solũ ad partẽ Seij, in quã ipse, s. Seius, fuit institutus, & de parte Titij nihil habet, per l. post aditam. C. eo. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ testator non intendit easdem partes esse in substitutione, quæ sunt in institutione, l. quoties. & l. nõnũꝗ. ff. ad Tre
4 bel. Solutio. Illæ † leges loquuntur, quãdo testator substituit per nomina propria, & quando æqualiter grauauit substitutos ad onera, & tunc istud non habet locum, vt dictum est in j. notabili.

§. Si seruum.

1 *Testator si instituat seruũ alienũ, quem putabat liberũ, & substituat ei alium, licet ille seruus iussu domini hæreditatem adierit, admittitur tamen ille substitutus ad partem hæreditatis. & nu. 2.*

3 *Substitutus vulgariter seruo instituto, qui creditur esse liber, admittitur ad diuidendum medietatem hæreditatis cum domino serui. Et quis aliam medietatem habeat.*

1 Summatur sic: † Si testator instituat seruũ alienũ, quẽ putat patremfamilias, id est, liberũ, & substituit ei Mæuiũ, licet seruus iussu domini hæreditatẽ adierit, admittitur tamẽ Mæuius ad partẽ hæreditatis: secus si sciuit testator eũ esse seruum. Hoc dicit. ¶ Notã-
2 dum † primò, ꝙ quando instituo hæredẽ, & si hæres non sit, substituo ei alium, tunc aut scio istũ institutũ esse seruũ, aut scio eũ esse liberũ: aut puto eũ esse liberũ, & est seruus: aut econtra, puto eum esse seruum, & est liber. In primo casu habet locũ, quod hic dicitur in verb. illa verba. In secũdo casu dicit gl. ꝙ habet locũ illud, quod dicitur hic in vers. in eo verò, & sic facit hic tria respõsa, & exponit arbitratur, id est, scit. Sed salua reuerẽtia glossæ videtur aliter dicendũ, scilicet ꝙ ille versi. in eo verò, sit declaratio primi respõsi, & tunc nõ oportet illã extortã expositionem facere, & ita sunt hic solũ duo responsa. In tertiò casu subdistinguitur, qa aut volui aut nolui expressè per illum aliũ hæredẽ esse, & tunc voluntas mea est seruanda, l. cũ proponas. C. eo. Aut dubiũ est an volui aliũ per eum hæredem esse, an nõ, & tunc habet locum, quod hic dicitur

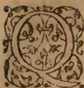
dicitur in responso.In quarto casu nō est dubiū, quin erit hæres,
3 quia opinata seruitus nō nocebit.¶ Notandū † secundò,ꝙ substitutus vulgariter seruo instituto,qui creditur esse liber,admittitur secundū omnes,ad diuidendū medietatē hæreditatis, cū domino serui,vt ff.de hære.instit l.si si paterfamil.Sed de alia medietate dicunt aliqui,ꝙ eā habebit substitutus,inspecta opinione, vt ff.pro emp.l.ij.§.si quis à pupillo. Alij dicūt,& fortè melius, ꝙ eam habebit dominus serui,inspecta veritate,vt j.de ,lega. § si quis rem. Et ratio istius respōsi est,quia propter repugnantiā cōmuniū regularū eligitur hic media via:est enim vna regula, ꝙ post aditam hæreditatē expirat vulgaris substitutio:vt l.post aditā.C.eo.& quicquid seruus acquirit,hoc acquirit domino suo, vt s. per quas per son.nobis acquir.§.j.& secundum ista,dominus serui instituti haberet totā hæreditatē:sed alia est regula,ꝙ si institutus nō habeat hæreditatē,vel ille cuius iuri posteà subiectus erit, tūc substitutus vulgariter habebit hæreditatē,& illa regula fundatur in voluntate testatoris,& secundū illā regu.substitutus haberet totā hæreditatē propter ergo istā repugnātiā Titius eligit mediā viā.¶ Opponitur,& videtur, ꝙ ex istis sequeretur , quòd substitutus haberet medietatē hæreditatis cum domino serui,quia pars est medietas hæreditatis.Et hoc etiam videtur velle iste textus,cùm dicitur,ꝙ Mæuius admittit ad partē hæreditatis:nomine enim partis intelligit medietas in dubio,vt l.nomē filiarū.§.portiones. ff. de verb. signi.Solutio.Videtur mihi,ꝙ istud argumentū cōcludit, quia tamen non reperi aliquē Doctorē istud dicētem,non volo istud asserere:sed pro opinione dicētium,qđ dominus habet tres partes, & substitutus quartā tantum,potest dici,ꝙ hoc est ideò,quia dominus habet pro se duo iura,substitutus nō habet nisi vnum,habet enim dominus ius institutionis,& habet etiā ius qđ substitutio expirat adita hæreditate,sed substitutus solum habet regulam fundatam in voluntate testatoris,de qua suprà dictum est.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

TIT. XVI.

1 *Substitutio pupillaris quomodo fiat.*
2 *Substitutio vulgaris fit tacitè & expressè.*
3 *Substitutionis vulgaris tres effectus.*
2 *Substitutio vulgaris an expiret per aditionem hæreditatis.*
5 *Substitutio pupillaris fit sub conditione affirmatiua, Et dupliciter.*
6 *Substitutionis pupillaris duplex effectus.*
7 *Substitutio pupillaris,quibus modis expiret.*

Quia

Via dictũ est de substitutione vulgari: & cũ sit alia species substitutionis q̃ dicit pupillaris, idcirco nũc de illa dicendũ est: & licet sint plures species substitutionis habito respectu ad id, qđ vnaqueq; species substitutionis cõtinet, & ad materiã substitutionis, omnes tñ continentur in istis duabus substitutionibus, & iõ solũ
1 ponũtur isti duo tituli. Et † circa rubricã norãdũ primò, ꝙ substitutio vulgaris fit cõiter hoc modo: Instituo Titiũ hæredẽ meũ, & si hæres meus nõ erit, substituo ei Seiũ. Et licet Io. Fab. dicat, ꝙ in forma substitutionis vulgaris nõ est curãdũ de verbis, an s. fiat affirmatiuè vel negatiuè, videtur tamẽ sine præiudicio dicendũ, ꝙ substitutio vulgaris semper fit cum cõditione negatiua formaliter vel virtualiter, & quando in cõditione hoc nomen hæres, est prædicatũ, tunc semper ponitur cõditio negatiua, in substitutiõe
2 vulgari. † Fit aũt ista substitutio vulgaris dupliciter, s. expressè & tacitè. Expressè, vt in exẽplo statim adducto. Tacitè verò in substitutione pupillari, quæ fit hoc modo: Instituo Titiũ filiũ meum impuberẽ hæredẽ meũ, & si hæres sit, & ante pũbertatẽ decesserit, substituo ei Seiũ: nã in ista pupillari tacitè intelligitur ista vulgaris, Si Titius nõ sit hæres, Seius erit hæres. Habet aũt substitutio
3 † vulgaris tres effectus. Primus est, ꝙ testm̃ frequenter habet vires suas, ex ista substitutione vulgari: si enim institutus non vellet adire hæreditatẽ, testamentũ erit inualidũ, sed quãdo venit substitutus vulgariter, & adit hæreditatẽ, validatur testamẽtũ, vt ff. de libe. & posth. l. 3. §. fi. Secundus effectus est ꝙ per istã substitutionẽ substitutus succedit defuncto, & nõ instituto, vt j. eo. §. j. vers. quo casu. Tertius effectus est, ꝙ propter istã substitutionẽ suus hæres, qui nõ adit hæreditatẽ, non põt eã transmittere ad quoscunque alios ꝓximiores hæredes, sed hæreditas venit necessariò ad sub-
4 stitutũ, vt l. si filius hæres. ff. de lib. & posth. Expirat † autem ista vulgaris substitutio ꝑ aditionem hereditatis, vt l. post aditã. C. eo. & sufficit, licet plures sint instituti ad excludendũ substitutũ vel substitutos, ꝙ vnus institutorũ adiuit hæreditatẽ, vt l. quidã testamento, ff. eo. Et hoc verũ est, q̃n plures sunt instituti copulatiuè, secus autẽ si disiunctiuè, quia si tunc vnus solus adiret hæreditatẽ, nõ excluderet substituros, nisi ab illa parte, quã ipse adiuit, vt l.
5 ex duob. §. filiũ. ff. eo. ti. Pupillaris. † aũt substitutio fit cũ cõditione affirmatiua, formaliter vel virtualiter, sicut vulgaris fit cum cõditione negatiua: & fit etiam dupliciter, scilicet expressè & tacitè. Expressè, vt in exemplo suprà posito. Tacitè, in substitutione vulgari, vt si habeo filiũ impuberem, cui vulgariter substituo sic. Instituo

ſtituo Titiũ filiũ meum impuberẽ hæredẽ,& ſi hæres nõ ſit,tunc Seius heres erit,in hac vulgari tacitè intelligitur iſta pupillaris,Si Titi' filius meus hæres erit,& ante pubertatẽ deceſſerit,tũc Seius
6 hæres erit,vt l.iã hoc iure.ff.eo.† Effectus aũt pupillaris ſubſtitutionis eſt duplex, Primus,ꝙ pupillaris expreſſa excludit matrẽ,& alios veniẽtes ab inteſtato:tacita verò nõ excludit matrẽ,vt l.precibus.C.eo.Secũdus effectus eſt,ꝙ per eã ſubſtitutus ſuccedit inſtituto,& habet omnia bona ſua vndecũq; acquiſita,vt l.ſed ſi plures.§ ad ſubſtitutos.ff.eo.ſed per vulgarẽ ſubſtitutus ſuccedit ſolùm inſtituẽti,vel defuncto,vt s.dictum eſt, & de hoc eſt gl. in l.
7 qui vẽtri.ff.de vent.inſpi.Expirat † aũt iſta ſubſtitutio multis modis.Primò pubertate,12.vel 14.anno.vt j.eod.§ maſculo. Secundò arrogatione impuberis,vt ff.de adop.l.nec ei.Tertiò,ſi hæreditas teſtatoris nõ adeatur,vt l.ſed ſi plures.§.ſi ex aſſe. ff. eo. Quartò, per agnationẽ poſthumi olim expirabat,vt C.eo.l.ſi paterfilium. ſed hodie nõ expirat,vt C.de libe.prete.l.ex cauſa.Quintò,per ſecundũ teſtm̃ validũ,vt l.ſi quis eũ.§.fi.ff.eo.Sextò, ſi teſtm̃ rũpat̃ in toto per querelã inoffi.ſecus ſi in parte,vt l.in ſubſtitutione.ff. eo.& l.Papinianus.§ ſed nõ impuberis.ff.de inof.teſta.Sed ſi teſtm̃ expugnaretur per cõtratab.nõ expiraret pupillaris ſubſtitutio,q̃a non agitur de viribus teſtamenti,vt l.ex duobus.§.fi.ff.de vulg. & pup.ſub.Septimò.per capitis diminutionẽ ipſius pupilli, vt l.cohæredum.§.cum filium.ff.eo. Octauò,ſi ſubſtitutio ſit facta cum taxatione temporis,tunc finito illo tempore,expirat ſubſtitutio, vt ſi teſtator dixiſſet ſic,Subſtituo Seiũ filio meo Titio impuberi,vt ſi hæres ſit,& j.decimũ annũ ætatis ſuæ deceſſerit:nam tũc Titio extante x.annorum,expirat ſubſtitutio,vt l.ſi quis ita.ff.eo, Partes autem huius tituli patebunt in proceſſu.

§.Liberis.

1 *Subſtitutio pupillaris vt fiat,quæ requiruntur.*
2 *In tutelam ſuam quando quis veniat.*
3 *Subſtitutus ſi fiat hæres ante inſtitutũ,an fiat hæres ipſius ſuſtituẽtis.*

Sũmatur ſic:Teſtator põt nõ ſolũ vulgariter,ſed etiã pupillariter impuberibus liberis in ſua poteſtate exiſtẽtibus ſubſtituere:& per ſubſtitutionẽ vulgarẽ fit ſubſtitutus hęres ſubſtituẽtis,ſed per pupillarẽ fit ſubſtitutus hæres inſtituti.h.d.& patet intell' textus.

1 ¶Notãdũ † primò,ꝙ ad ſubſtitutionẽ pupillarẽ multa requiruntur.Primò,ꝙ fiat liberis,extraneo enim fieri non poteſt, vt infrà eo.ver.extraneum.Secundò,ꝙ fiat impuberibus : nam puberibus fieri non põt,vt j.eo.§.maſculo.Tertiò,ꝙ fiat illis, qui ſunt in poteſtate,nã emancipatis fieri nõ põt,vt ff.eo.l.ij.§.j. Quintò requiritur

titur, ꝙ fiat in testaméto, in quo filij sunt instituti, vel legitimè exhæredati. aliàs enim nõ valet testamẽtum, vt s. de exhæreda. lib. §. j. & p consequens non valeret etiam substitutio, vt j. eo. §. liberis. Quintò, ꝙ si fiat nepotib⁹ vel pronepotibus, seu aliis liberis post filiũ, ꝙ nõ sint recasuri in potestaté alteri⁹ post morté testatoris, vt ff. eo. l. ij. §. posthumus. Sextò ꝙ testator faciat sibi ipsi testamẽtũ nisi esset miles, vt d. l. ij. §. quisquis. Septimò, ꝙ liber filius vel nepos cui substituitur, sit institut⁹ vel legitimè exhęredat⁹, vt d. l. ij. §. & si eos. Octauò, ꝙ hęreditas testatoris adeatur, vt d. l. ij. §. adeo, nisi esset miles, cujus substitutio pupillaris valet etiã nõ adita hæ-

2 reditate, vt ff. de testa. mili. l. miles ita. ¶ Notandum † secũdo, ꝙ tex. notanter exponit antè q̃ in suã tutelã venerit, q. a qui venit in suã tutelam post xiiij. annũ completum, si sit masculus, & post xij. annum si sit fœmina: venit ét in suam tutelã post xxv. annũ cõpletũ, vt l. cũ filio ff. de leg. iij. Vt ergo sciatur, quid significetur qñ dicitur, antè q̃ in suam tutelã venerit, idcirco tex. exponit. ¶ Notan-

3 dũ † tertiò, ꝙ qñ substitutus fit hæres ante institutum, tunc fit hæres ipsius substituentis,: sed qñ fit hæres post morté instituti, tunc fit hæres ipsius instituti & substituentis, vt l. paterfamilias. ff. eo. & recipit omnia bona vtriusq; vndecunque acquisita, vt ff. eo. l. sed si plures. §. ad substitutos, nisi in testamento militis vel arrogatoris vt d. l. sed si plures. §. in arrogato. & d. §. ad substitutos. in fi.

§. Qua ratione.

1 *Parentes possunt liberis suis furiosis, etiam puberibus, certas personas substituere. Quæ substitutio, quando expiret.*

2 *Substitutio exemplaris, quid differat à pupillari.*

3 *Substitutio breuiloqua, quomodo fiat. Et cur sic dicta.*

4 *Substitutio breuiloqua, interdũ cõtinet quatuor substitutiones. Interdum duas vulgares tantũ. nu. 5. interdum pupillares tantum. nu. 6.*

7 *Substitutio compendiosa, vnde nomen sortita.*

8 *Substitutiones possunt esse directæ & fideicommissariæ. Quæ longè differunt. num. 10.*

9 *Substitutionum triplicia sunt verba.*

11 *Testamentum pupillare secundum quid, potest dici duo testamenta.*

1 † Parẽtes possunt liberis suis furiosis, etiã puberibus, certas pſonas substituere, q̃ quidé substitutio expirat cessante furia, ad exemplũ pupillaris substitutiõis. Et sunt in substitutiõe pupillari quodã modo duo testamẽta, vnũ patris, & aliud filij. vel possunt dici vnũ

2 testamentũ duarũ hæreditatum. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò ꝙ præter duas substitutiones, de quibus dictum est, adhuc sunt tres

species

species substitutionũ.vna dicitur exemplaris,de qua in isto.§.quia fit ad exemplum pupillaris substitutionis.Differunt tñ multiplici-ter.Primò quia pupillaris substitutio solum fit impuberibus, sed exẽplaris põt etiã fieri puberibus,vt hic in tex.secundo, quia qui-libet põt pupillariter substitui,sed in exemplari substitutione sunt certæ personæ,videlicet liberi furiosorũ.si qui sint:& si illi non sint, substituũtur fratres & sorores, qui si nõ sint, possunt substitui ex-tranei, vt l.humanitatis.C.de impube & aliis substitu. Tertio,q̃a in pupillari requiritur,ꝙ substituens habeat institutũ in potestate, sed exemplariter possunt parentes substituere,qui nõ habent insti tutum in potestate, nã pater & mater,auus & auia & deinceps,pos sunt istã substitutionẽ facere,& si mater faciat vnũ substitutum,& pater aliũ,tunc substitutus à matre,habebit bona materna,deficiẽ te instituto:& substitutus à patre, si pater habeat substitutũ in sua potestate,habebit alia bona vndecũq; acquisita: sed si pater nõ ha beat institutũ in potestate, tunc substitutus à matre habebit bona materna,& substitutus à patre bona paterna,& alia bona diuidẽt viriliter inter istos duos substitutos: id est cuilibet dabitur portio sua quæ vocatur virilis,vt notatur in l.ex facto.ff.eo. & ibi ꝑ Bar. Quarto,quia pupillaris cessat adueniẽte pubertate, sed exẽplaris expirat cessante furia.Quinto,quia pupillaris fit exhæredato,vt j. eo.§ non solum,sed exemplaris non:quia furiosus non põt exhære dari,cũ nõ possit causam exhæredationis cõmittere, vt l.humani-tatis.C.de impube.& aliis substitu.& põt ista exemplaris etiã fieri expressè & tacitè,quia quãdocunque substituitur furioso pupillari ter,vel vulgariter,intelligitur tacitè ista exẽplaris, vt dicit Bar. in

3 ex facto.ff.eo.†Alia dicitur breuiloqua,& fit hoc modo: Titiũ & Seiũ filios meos hæredes instituo,& eos sibiinuicẽ substituo. Vel hoc modo:Titiũ & Seium instituo,& vter eorũ superstites,sit alte ri hæres,vt ff.de hære,institu.l.Titius.& Seius.Vel sic:Titius & Se ius inuicem substituti hæredes mihi sunto, vt l.cũ in testmento. §.hęc verbã.ff.de hęredib.instituen.Et dicitur breuiloqua,quia fit breuib.verbis,vt in gl.in l.Lucius.ff.de vulg.& pupil.substitu.& vo

4 catur etiã ista substitutio reciproca,vt l.iã hoc iure.ff. eo.Et†cõti net ista substitutio interdum quatuor substitutiones,v.g.Instituo Titiũ & Seiũ filios meos impuberes mihi hæredes,& eos sibiinui cẽ substituo Cõprehendũtur duæ vulgares.Prima,si Titius nõ sit hæres,Seius sit hęres.Secũda,si Seius nõ sit hæres,Titius sit hęres, Et duæ pupillares,prima,si Titius sit hæres,& inpupillari ætate de cesserit,sit Se:⁹ hæres.Secũda,si Seius sit hæres,& in pupillari æta te decesserit,sit Titius hæres.interdũ† continet duas vulgares tm.

verbi gratia: Instituo Titium filiũ meũ impuberẽ. & Seiũ filium meũ puberẽ hæredes,& inuicẽ substituo. Cõtinẽtur duæ vulgares. Prima, si Titi⁹ nõ sit hæres, sit Sei⁹ hæres. Secũda ecõtra. si Sei⁹ nõ sit hæres, sit Titius hæres:& nõ cõtinetᷣ ibi aliqua pupillaris, nã ex quo Titius nõ põt Seio pupillariter substitui, sic nec ecõtra ꝑ ista
6 verba ꝓpter disparitatẽ, vt l. iã hoc iure. ff. eo. ¶ Interdũ† continet duas pupillares tñ. vt si substituã pupillariter duob⁹ filiis meis impuberibus exhęredatis, iuxta §. non solũ, ĵ. eo. Interdũ cõtinet ista substitutio sex substitutiones, vt si faciã eã duob⁹ filiis impuberib. furiosis, nã tunc cõtinẽtur duæ vulgares,& duæ pupillares,& duæ exẽplares. Interdum cõtinet octo substitutiones, vt si duob⁹ filiis impuberibus furiosis substituã cũ ista clausula, & si hæredes sint, & in pupillari ætate, vel qñcunq; post sine liberis decesserint, tunc eĩn pręter sex prædictas substitutiones, cõtinẽtur adhuc duę fidei
7 commissariæ, & ista notantur per Bar. in l. Lucius, ff. eod. ¶ † Tertia est cõpendiosa, quæ fit sub conditione mortis, vel alia conditione & multas amplectitur substitutiones. Et dicitᷣ cõpendiosa quia sub cõpẽdio & breuitate verborum multas cõplectitur substitutiones, s. vulgares, pupillares, & fideicõmissarias. verbi gratia: filium meũ impuberẽ instituo, & qñcũque decesserit, Caium substituo: continet vulgarẽ, videlicet si filius meus non sit hæres, Caius sit hæres: cõtinet pupillarem, vt si fili⁹ meus in ætate pupillari decesserit, sit Caius hæres: cõtinet fideicõmissariã, vt si fili⁹ meus post pupillarẽ ętatẽ decesserit, restituat Caio hæreditatẽ. Hæc ꝓbãtur per Bar. in
8 l. Centurio. ff. eo. ¶. Notãdũ† secũdò, ꝙ substitutiones possunt esse directæ & fideicõmissariæ. Directæ sunt, quib. substitutus sine medio alterius ꝑuenit ad hæreditatẽ. Sed fideicommissariæ sunt qui
9 bus substitutus ꝑ medium alterius peruenit ad hæreditatẽ. ¶ † Pro quo sciendũ est, ꝙ triplicia sunt verba substitutionũ, videlicet directa, vt: Esto hæres, vel facio te hęredẽ, vt C. de fideicõ. l. eã q̃. Et obliqua, vt est verbum restituatur, vt l. cohæredi. §. cũ filiæ, ff. eod. tit. & verbum reddatur, vt l. verbũ reddens. ff. de verb. signif. & verbum, detur, vt l. fundum Trebatij. ff. de vsufruc. lega. Et cõmunia, vt verbum restituo, vel remaneat, succedat, reuertatur, deuoluatur vt notatur in gl. fi. in l. Centurio. ff. eod. Si fiat ergo substitutio à milite per verba directa, puta hæres esto, tunc valet ante pubertatem & post, iure directo. Sed si institutus decedat in pupillari ætate, tunc substitutus habet omnia bona vndecunq; acquisita. Sed si decedat post pubertatẽ, tũc habet solũ bona substituẽtis, vt notatur in dicta l. Centurio. & hoc est verũ nisi mater sit in medio, quia tunc post pubertatẽ ista substitutio est fideicõmissaria, secundum

commu

cõmuniter doctores,in d.l.Centurio.licet Bar.dicat ibi ꝙ est semper directa.Si vero per verba obliqua,puta,hęreditatem restituas tunc substitutio semper est fideicommissaria,vt l. cohæredũ, §.cũ filiæ.ff.eo.Si per verba cõia,puta talem substituo,tunc etiã semper est directa,nisi mater sit in medio,quia tunc post pubertatem est fideicommissaria,vt l. precibus.C.eo.Si autem fiat à pagano,id est non milite,& per verba directa, tunc ante pubertatem valet iure directo,sed post pubertatem non valet,vt l.verbis ciuilibus,ff.eo. Si per verba obliqua,tunc semper est fideicommissaria, vt l. Scæuola.ff.ad Trebellia.Sed si per verba cõia,& cum denotatione tẽporis,vt sic dicendo,Si in pupillari ætate vel qñcunq; post decesserit,tunc valet iure directo vsque ad pubertatẽ,& postea est fidei cõmissaria.Sed si fiat sine denotatione tẽporis, tũc semp est fidei-
10 cõmissaria,vt in d.l.Cẽturio.per Doct.notatur.¶Et†multum refert an substitutio sit directa vel fideicommissaria,quia per fideicommissariã non excluditur mater,&detrahitur quarta Trebellianica, vt l.cohæredi.§.cum filiæ.ff.eo. & in dubio semper dicenda est directa,vt l.quotiẽs.ff.de rebus dubiis.Et ex istis clarè patet solutio ad casum in c. si pater.de testam.lib.6.quia illæ substitutiones fuerunt directæ & pupillares,& ideo mater excludebatur.Et licet filius nõ possit excludere matrẽ in suo testamẽto,vt allegabatur per procuratorẽ matris:tamẽ mater põt excludi à testamento filij, qñ hoc testamentũ fit per patrẽ, vt respondebatur per procuratorem
11 pauperum Christi.¶Notandum†tertiò, ꝙ testamentum pupillare secundum quid potest dici duo testamenta, quia duobus instituitur hæres,scilicet patri & filio:etiam potest dici vnum,quia ab vno factum,vt l.patris & filij.ff.eodem tit.

§. Sin autem quis.

1 *Timens filio suo impuberi imminere periculũ ex substitutione vulgari,potest vulgarem aperte facere,& pupillarem secrete.& nu.2.*
3 *Cera vel cherda,quib.testamentũ est clausum,non possunt vendicari.*
4 *Tabula testamenti non possunt aperiri,nisi iusta causa:etiam si testator non cauerit.*
5 *Pupillo quidquid datur gratiose,est aduentitium.*
6 *Substitutus pupillo exheredato,non potest grauari per testatorem.*
7 *Exheredationis causam committere posit ne pubes.*
8 *Testator si exheredet pupillum,cui vult substituere pupillariter,quid debeat primum facere.*
6 *Testamẽto testatoris à prin.inualido,nec valebit testamẽtũ pupillare.*

110 *Testari dere aliena, in praeiudicium alteriùs, an possit quis.*
1 *Testamentum duplici iure dicitur non valere.*

1 Sūmaturſic:† Tīmēs filio ſuo impuberi periculū imminere, ex ſubſtitutione pupillari, pōt vulgarem aperte facere, & pupillarē ſecretè, & cauere in aperta, ne cauſa aperiatur viuo filio, & adhuc impubere: ſi tñ velit, pōt vtrāque aperte facere, tunc ibi non ſolū. Poteſt teſtatot, non ſolū impuberi hęredi inſtituto pupillariter ſubſtituere ſed etiā exhæredato, quo caſu ſubſtiturus habebit quicquid ad pupillum pertinebat, tūc ibi, quicūq;. ſicut de ſubſtitutione impuberū inſtitutorū, vel exhæredatorū dictū eſt, ita de poſthumis dicendū, eſt tūc ibi, liberis. Nec pōt teſtator pupillare teſtamentū facere, niſi ſibiipſi faciat teſtamentū, quo non ſubſiſtente, nec pupillare teſtm̄ ſubſiſtit, quia eſt pars, & ſequela paterni teſtamēti. Hoc
2 dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notādū† primò ibi, ſin aūt, ꝙ iſtud conſiliū datur ne ſubſtitutus inſidietur mortem pupilli, vt habeat eius bona, ſicut fecit Catarellus, vt hic in gl. Dicūt tñ aliqui ꝙ iſtud conſiliū ſolū valet ꝓ imperitis, quia periti ſciunt, ꝙ in ſubſtitutione vulgari, quę fit apertè, tacita continetur pupillaris, qñ fit impuberi. Sed iſti non bene dicunt, quia iſtud conſiliū legis bonū eſt ꝓ oībus. qđ. n. in vulgari continetur tacita pupillaris, hoc verū eſt, niſi aliter eſſet ꝑ teſtatorē ordinatum, qđ pōt in ſecreto fieri, vt l. cum ex filio. §. filio. ff. eo. Et pōt teſtator iſtas ſubſtitutiones in vna charta facere, vt hic tex. videtur velle, vt in duobus ſeparatim, vt l. patris & filij. ff. eo. nec oportet teſtatorē iſtud cōſiliū ſequi. Pro quo facit l. 1. ff. mand. & c. cū in veteri. extra de electio. ¶ Notandū
3 † ſecundò ibi proprio lino. id eſt chorda, licet gl. dicat, ꝙ hoc fit ideo, ne dominus chordæ vel ceræ vendicet eā, & tunc teſtamentum aperiretur, illa tamen non eſt ſufficiens ratio ſecundū Ioan. Fab. quia ſicut alienū tignū ædibus iniunctum non poteſt vendicari à domino, ne vrbs deformetur ruinis propter publicā vtilitatē, vt l. in rem. §. tignū. ff. de rei vēd. ī. §. cum in ſuo, notabili primo, de rerū diuiſio. ſic etiam iſta chorda vel cera non poſſet vendicari, quia teſtamenta ſunt publici iuris, vt l. 4. ff. quemadmodum teſtamenta aperiantur. idem enim eſſet ſi teſtator clauderet teſtamentum aliena chorda & cera, teneretur tamen ad æſtimationē
4 ſicut de tigno. ¶ Notandum † tertiò ibi, cauere. ꝙ licet teſtator nō caueret ne tabulę clauſæ aperirentur, tamen non poſſent aperiri, niſi iuſta cauſa, vt l. pupillares. ff. quemadmodū teſtamenta ape
5 riantur. ¶ Notandum † quartò, ibi non ſolùm. ꝙ quicquid datur pupillo, eo quòd gratioſus eſt, dicitur ſibi prouenire occaſione ſui: & ideo eſt aduentitiū, & non profectitiū, quod facit ad intelle-

ctum

6 ctum l.cum oportet,C.de bonis quę liberis.¶Notandũ†quintò ꝙ substitutus pupillo exhæredato,nõ potest grauari per testatorem, etiã in re ab ipso testatore illi pupillo relicta. l.cum quidam.C.de legatis.sed ipse pupillus exhæredatus bene potest grauari, vt l.cohæredi.§,cum filiæ,ff.eo Et sic fallit regula, qua dicitur,si possum grauare aliquẽ,tũc etiã possum grauare eius hęredem,vel legatariũ,vt l.si fuerit.ff.de legat.3.& istius fallentiæ non est ratio,nisi voluntas legis secundũ Cynũ & Bar.in d.l.cum quidã. Sed secundum Salicet.in ea.lege.& secundum Ioan.Fabri.istud fit in odiũ patris exhæredandis: sed ista ratio non placet,quia eadem ratione exhæredatus non posset grauari. Potest ergo dari ratio quia ista substitutio fit in fauorem pupilli, ne decedat intestatus.Si ergo grauaretur substitutus,fortassis nou vellet adire hęreditatem pupilli.facit tex.j.ad leg.Falcidiã in principio. & singulare ius non debet extẽdi vltra verba & mentem legis.l.ius singulare ff.de legib.¶Notan-
7 dum sextò†ꝙ iste paragraphus, non solum,non habet hodie locũ nisi in impubere proximo pubertati , vt possit cõmittere causam exhæredationis saltem hodie,quia alias exhæredari non potest,vt
8 l.si quis.§.legis.C.de inoffi.testam.¶Notandum†septimò ibi,liberis,ꝙ si testator exhæredet pupillum,cui vult substituere pupillariter, tunc primò debet sibi ipsi testamentum facere, sed si instituat eum,tunc potest ante vel post institutionem vel substitutionem sibi testamentũ facere,sine tamen interuallo,vt ff. eo.l.2.§.prius &
9 § sed & si quis.& §.fin.¶Notandum†octauo, quod si testamentũ testatoris à principio non valet,puta propter præteritionem filij, tunc testamentum pupillare etiã non valebit, vt hic,& in l. si quis eũ.ff.eo.aut si alio modo à principio non valeat, quia multis modis testamentum fit inualidum,vt l.j. de iniusto,rupto,irritoq; testamento.Et si ex postfacto rumpatur in totum,idẽ est:secus si in parte,quia tunc substitutio pupillaris valet,vt l.in substitutione.ff. eod.tit.Et ratio est,quia non potest quis decedere partim testatus & partim intestatus.l.nã & si parentib.ff.de inofficioso testamẽto.
10 ¶Notandum†finaliter. ꝙ licet testator possit grauare hæredẽ de re aliena,vt eam luat,vel æstimationem præstet.l.cum alienam.C. de legat.iure tamen communi non potest quis testari de re aliena in præiudicium alterius, vt l.eius qui §.j.ff.de testam.& l.conficiuntur.§.si post.ff.de iure codicillorũ, Hoc tamẽ fallit primò hic quia pater testatur de bonis filij etiã aduentitiis:fallit etiã in milite,qui per condemnationem factus est intestabilis,tñ in sententia reseruata est sibi testamenti factio in certis rebus vt l.si quis exhęredato. §. sed si quis ff.de iniuſ.rup.irri.testamen. fallit etiam in

muliere cõuolante ad secũda vota, quæ põt testari inter liberos de bonis primi mariti, Auth. lucrũ. C. de secũd. nup. ¶ Opp. primò, & videtur, ꝙ pater nõ possit substituere filio impuberi exhęredato, in bonis aliũde filio ꝓuenientib', q̃ ab ipso patre, per. l. miles. § exhæredato. ff. de mili. testa. Solutio. Illa lex loquitur de milite, qui põt substituere filio ẽt emãcipato, qđ paganus nõ põt, & ideò qa priuilegiũ militis in illo ampliat', ideò in alio restringitur, vt s. non substituat, nisi in bonis filio à milite patre relictis: sed tex. iste loquitur de pagano. ¶ Opponitur secũdò, & videtur, ꝙ quis possit pupillare testm̃ facere, non faciendo sibi ipsi testm̃, per l. ij. §. quisquis. ff. de vulg. & pup. substi. Solutio. Illa lex etiã loquitur de milite, qui habet hoc priuilegiũ, ꝙ non faciẽdo sibi testm̃ põt pupillò substituere ¶ Opponitur finaliter, & videtur, ꝙ non valente testamento substituentis, valet testamentũ pupillare, per l. ex duob.
11 de vulga. & pupil. substi. Solutio. † Testamentum duplici iure dicitur non valere, s. ciuili & prætorio, & qñ testamentum nõ valet iure ciuili, tunc etiam non valet pupillare testamentũ, vt vult iste tex. in §. liberis. Sed licet testamentum non valeat iure prætorio, quia scilicet rumpitur per contratabu. valet tamen substitutio pupillaris: & hoc vult illa l. ex duobus: quia sicut ius prætorium non potest facere hæredem, sic etiam illo iure non desinit hæres esse, vt infra de bonorum posses. §. quos autem.

§. Singulis autem.

1 *Substitutio pupillaris põt fieri proprio nomine, vel generalib. verbis.*

2 *Testator habens plures filios impuberes, si substituat vltimo morienti, non per hoc substituit eos inuicem.*

3 *Substitutio quando fit verbis generalibus, qui nam filij vocentur ad hæreditatem.*

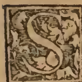
4 *Substitutus pupillaris põt per testatorem obligari, per fideicõmissum.*

Testator habens plures liberos impuberes, põt singulis pupillariter substituere, ne aliquis decedat intestatus, vel põt substituere vltimo moriẽti, vt hæreditas maneat integra. tũc ibi, substituit'. Pupillaris substitutio põt fieri, per ꝓprium nomen vel generalibus verbis, vt sic dicẽdo. Quisquis mihi patri hæres erit, sit filio meo impuberi hęres: & in hoc casu substituti fiũt hæredes filij, ꝓ portionibus in quib. facti sunt hæredes patris. Tũc ibi masculo. Substitutio pupillaris põt fieri masculo vsq; ad xiiij. annũ. vltra hoc tempus substitutio euanescit directa, nõ autẽ fideicommissaria, l. si frater. C. de fideicommis. & fœminæ vsq; ad xij. annum: extraneo autem & filio puberi fieri non potest, possunt tamen obliga-

ri à testatore per fideicõmissum, vt hæreditatẽ totam vel ꝓ parte
2 restituant. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, pro § singulis, ꝙ testator habens plures filios impuberes, per hoc ꝙ substituit nouissimo morienti, nõ substituit eos sibi inuicem, & ideò si vnus moriatur, qui non est vltimus, succedunt alij in partem suam, non iure substitutionis, sed iure legitimo, nam per talẽ substitutionẽ testator vult hæreditatem suam integrã conseruari, & vt quilibet habeat legitimum successorem, s. illum, qui debet ei succedere ab intestato, excepto vltimo moriẽte. facit l. vel singulis. ff. eo. ¶Notan-
3 dum † secundò. pro §. substituitur, ꝙ qñ substitutio fit verbis generalibus, dicendo, Quisquis mihi patri hæres erit, sit hæres filio meo, tunc vocantur ad hæreditatẽ filij solũ illi, qui sunt hæredes patrisfami. mediatè ex iudicio, seu dispositione patris. Et ideò si seruus à patre sit hæres institutus, non acquirit hæreditatem filij dño suo, ex tali substitutione: sic etiam si filius alterius patris institutus à patre pupilli, nõ acquirit hæreditatẽ filij patri suo, ex ista substitutione, facit. l. qui liberis. §. hæc verba. ff. eod. titu. ¶Notan-
4 dum † finaliter ibi, extraneo, ꝙ licet substitutio pupillaris nõ possit fieri extraneo, aut puberi filio, potest tñ talis per testatorẽ obligari, per fideicõmissum hoc modo. Instituo filiũ meũ puberẽ hæredem, & qñcunq; sine liberis decesserit, substituo ei Titium, per hanc enim substitutionem rogatus est filius meus post mortem suam, Titio hæreditatem restituere, quia substituo, est verbum commune, quod ad directam & ad fideicommissariam substitutionem trahi potest: & quia hic cõuenientius est, vt trahatur ad fideicommissariã, ideo huiusmodi substitutio est fideicommissaria, vt l. precibus. §. si verò post. C. de impube. & aliis substi. secus si diceret Titius hæres esto, quanquã aliqui dicant, ꝙ illa verba etiam possent obliquari, quod tñ non videtur dicendum, iuxta ea, quæ notata sunt s. eodem. §. qua ratione, in secundo notabili. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ quando testator substituit nouissimo morienti, omnes sunt sibi inuicem substituti, & vno moriente alij succedunt iure substitutionis, per l. Titia Seio. §. Seia. ff. de legat. ij. Solutio. Illa substitutio quæ est in §. Seia. non est directa, sed fideicommissaria, & fideicommissum ab vno relictum, qui vltimò morietur ex pluribus hæredibus, facit videri eos esse inuicem substitutos, vt dicit Bartolus. casum esse in dicto §. Seia. Vel potest dici, secundum glo. quòd testator ibi dixit, ne hæreditatem alienaret: & ex illo videntur inuicem substitui, & non ex eo, quòd substituit nouissimo morienti, facit lex si is, qui. ff. de lega. tertio,

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR.

TITVL. XVII.

Vmmatur sic:Jam dictum est,quib. modis testamēta fiūt & sunt valida :& quia nihil est tā stabile in istis temporalibus, quod rūpi vel infirmari nō pōt, vt in Auth.de nup.§.distrahitur.colla.iiij.idcirco iā dicendum est,quib.mod.testamēta infirmantur : & quia infirmātur dupliciter,s.ipso iure,vel per iudiciū, idcirco primò in hoc titulo tractatur de primo modo infirmandi testamenta,& in tit.sequenti de secundo.Et diuiditur iste titulus in septem partes.In prima declaratur, qualiter testamēta infirmantur adoptione.In secunda ibi,posteriori, qualiter prius testm̄ infirmatur ꝑ posterius.In tertia ibi,sed si quis.limitatur pręcedens §.In quarta ibi,alio,qualiter testamēta infirmātur capitis diminutione. In quinta ibi,nō tamē,declaratur pręcedens.§.In sexta ibi,ex eo.declaratur ꝙ posterius testamentū imperfectum non rumpit prius. In septima & vltima ibi,eadem.declaratur,quòd testamentum inualidum non fit validum per institutionem Imperatoris.

§. Testamentum.

1 *Testamentum vt rumpatur per adoptionem,quid requiratur.*
2 *Adoptio vel arrogatio sequēs,an rumpat testamentū prius factum.*
3 *Monasterium si quis intrat facto antè testamento,an rumpatur eius testamentum.*

Summatur sic:Si testator post testm̄ factum arrogauerit vel adoptauerit filium,qui sit in eius potestate,rūpitur suum testm̄ quasi
1 agnatione sui hæredis.h.d.¶Notādum primò,†ꝙ ad hoc,ꝙ testm̄ factum rumpatur per adoptionē,requiritur quod adoptatus transeat in potestatem adoptātis, vt qn̄ auus maternus nepotē suum, vel auus paternus nepotem,quem nō habet in potestate adoptat. C.de adoptio.l.cum in adop.& s̄.de adop.§.sed hodie.& ita sicut per agnationem veri posthumi rumpitur testamentum: ita etiam adoptione vel arrogatione,quasi per agnationem sui hæredis, vt
2 hic.& concor.l.certū.ff.de iniusrup.irri.testam.¶Notandum†secundò,ꝙ si testator in testamento suo instituisset arrogādum vel adoptandum, tūnc per arrogationem vel adoptionem sequētem non rumperetur testamētum prius factum,vt l.filio. §.fi.ff.de lib. & posthu.Similiter,si filius exhæredatus & emancipatus arrogetˀ, non rumpitur testamentum prius factū,& hoc propter reliquias patriæ potestatis , propter quas filius emancipatus faciliter redit

ad pri-

ad pristinũ statum, vt sit in potestate patris, in qua prius fuerat, q͂a res faciliter redit ad suã naturã. Sic etiã reliquiæ seruitutis aliq͂d operantur in illo, qui desiit esse seruus dñi sui, videlicet ne ponatᷣ ad quæstionẽ contra dominũ suũ, vt l. vnius §. seruus. ff. de quęsti. Sed si nepos exhæredatus arrogetur vel adoptetur, rumpitur testamentum prius factum, vt ff. de bon. pos. contra tabu. l. non puta
3 bit. §. si quis emãcipatum. ¶ Notãdum † tertiò. ꝙ si quis post factũ testm̃ intrat monasterium, rumpitur eius testm̃, quasi per agnationem sui hæredis, quia monasterium fit loco sui hæredis, vt in Authen. de ecclesia. tit. §. sed hoc de præsentia. colla. ix. Et hoc dicunt aliqui esse verum, nisi monasterio reliquisset legitimã. Auth. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle. Dicunt tamen canonistæ, ꝙ eius testamẽtum simpliciter rumpitur, etiã si reliquerit legitimam, quia talis mutat statũ, & transit in potestatẽ alterius, facit. §. alio. ĵ. eo. De ista materia tractãt doct. in c. in pręsentia. extrà de probatio. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ testamentũ non rumpitur per agnationẽ posthumi, ꝑ l. Gallus. §. nunc de l. Velleia. ff. de lib. & posth. ergo etiam nec ꝑ agnationem quasi posthumi, id est, arrogatione vel adoptione. Solutio. Illa lex loquitur in testamento fœminæ, cuius testm̃ non rumpitur agnatione posthumi, quia eius præteritio habetur pro exhæredatione nominatim facta, s̃. de exhæreda. libe. §. fi. sed habet tamen talis posthumus querelã inofficiosi, vt C. de inoffi. testa. l. iij. Hic autem loquitur in testamento viri, in cuius potestate possunt esse filij adoptiui.

§. Posteriore.

1 *Testamentum posterius, rũpit prius. & nu. 2. Secus in sententia. nu. 3.*
4 *Inspicitur plerunque quod esse potest, non quod est.*
5 *Hæres institutus sub cõditione, an trãsmittat hæreditatẽ ad hæredes*
6 *Plus num rumpatur per minus. disting. n. 7.*

1 Posterius † testm̃, ex quo pôt adiri hæreditas, licet non adeatur, rũpit prius, & ideò in hoc casu faciẽs duo testamẽta, decedit intestatus, q͂a primũ rumpitᷣ à posteriori, & posterius nõ valet, q͂a nõ
2 habet effectũ, ex quo nõ aditur hęreditas. h. d. ¶ Notãdũ † primo, ꝙ nemo potest decedere cum duobus testamẽtis, & ideò posteriora rumpunt priora, & vltimum derogat omnib. Si tñ testator in primo testamẽto posuisset clausulã derogatoriã, vel ademisset sibi potestatẽ faciẽdi aliud testm̃, vel iurasset nõ facere aliud testamentum, vel in primo testatus fuisset inter liberos, tunc requiritᷣ ꝙ in secundo testamento fiat mentio de primo, aliàs indistinctè per secundum testamentũ rumpitur primum, licet de eo non fiat

mẽtio, Et ideò si qs facit duo testamẽta, & secundũ deficit in aditione hæreditatis, talis morit᷑ intestatus, vt hic in vers. nã & prius. Et facit istud in arg. ꝙ secundũ ꝓcuratoriũ reuocat primũ, q̃uis de primo nõ fit mẽtio in secũdo, nec cõstitutus in secũdo vult acceptare officiũ ꝓcurationis, vt in glo. in c. si duo. de ꝓcurato. li. vj.
3 ¶ Secus † est in sentẽtia: q a secũda ab eodẽ iudice & ab eadẽ relata, nõ reuocat primã, sed prima valet & nõ secũda, vt ff. de re iud. l. iudex. Et rõ est, q̃a iudex in prima sentẽtia funct᷒ est officio suo, nec põt posteà ꝑ voluntatẽ suã sententiã mutare, vt d. l. iudex. sed testator postq̃ fecit testm̃, semꝑ põt volũtatẽ suã mutare, vt l. j. C. de epis. & cle. nã voluntas est ambulatoria vsq; ad mortẽ, in c. cum Marthæ. extra de celebr mis. nec põt aliqs sibiipsi legẽ imponere, à qua nõ possit recedere, vt l. si quis. ff. de lega. iij. Et ideò neq; per iuramentũ, neq; ꝑ aliquã clausulã, testator facere põt, q̃a si posteà mutet voluntatẽ suã, eo modo quo debet, rumpitur primũ testm̃.
4 Notandũ † secundò, ꝙ inspicitur interdum nõ id, quod est, sed qđ
5 esse põt, vt hic & ff. de hære. l. pater filio. ¶ Notãdum † tertiò, ꝙ qñ hæres instituitur sub cõditione, tunc neq; olim neq; hodie transmittit hęreditatem ad hæredes suos, nisi impleta cõditione, vt C.
6 de cadu. tollend. l. vnica. §. in nouissi. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ id, quod plus valet, rumpitur per id quod minus valet, vt ff. de alimẽ. lega. l. legatũ sub conditione. §. fi. ¶ Opponitur primò & videtur, ꝙ prius testm̃ non rũpitur per posterius, ꝑ l. si filius. ff. de lib. & posth. Solu. Ibi testamentum iure nõ valet, & ideò nõ rumpit primũ, hic autem loquimur, qñ posterius testamentum, iure valet, sed deficit in effectu, quia non aditur hæreditas, ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ id quod plus valet, non rumpitur per id quod minus va-
7 let, ꝑ l. si id quod. ff. de rescind. vendi. Solutio. † Aut loquimur in actu, qui põt tolli per tacitam voluntatem, & istud ꝓcedit quod hic dicitur, sicut legatum adimitur per tacitam voluntatem testatoris: aut loquimur in actu, qui non potest tolli, nisi adhibitis solennitatibus, & ita procedit contrarium.

§. Sed & si quis.

1 *Institutus in posteriori testõ si sit quis in certis rebus, rumpitur testamẽtũ in quo hæres est institut᷒ vniuersaliter. & n. 2. Et quid ita. n. 3.*
4 *Testamenta nulla, rupta, & irrita, an quid differant.*
5 *Testamenta quot modis fiant irrita.*
6 *Verba in dubio in propria significatione sunt intelligenda.*
7 *Testamentum irritum de iure ciuili, capitis dcminutione, reconualescit iure prætorio.*

Licet

1 Licet † in posteriori testamẽto quis institutus sit in certis reb⁹, rũpitur nihilominus testamẽtũ, in quo hæres institut⁹ est vniuersaliter. Sed si testator in posteriori testõ, per aliqua verba significaret se velle prius testamẽtum valere, tũc institutus in posteriori tenetur esse cõtentus rebus sibi assignatis, suppleta falcidia, & restituere residuũ hæreditatis instituto in priore testõ. Tunc ibi, alio, Et irritatur ẽt testamentũ capitis diminutione testatoris, ibi, non tamen. Si tñ testator mortis tẽpore sit suæ potestatis, statũ suum recuperauit, recõualescit testamentũ ante capitis diminutionẽ factũ iure pͬtorio: sed si testõr passus est maximã vel mediã capitis diminutionẽ, vel moriaƭ in familia patris adoptiui, testamẽtum
2 suũ nõ recõualescit aliquo iure. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò circa. §. sed si quis, ꝙ hic soluitur dubiũ, qđ surgit ex § s̃. proximo, vbi dictũ est, ꝙ per posterius testamentũ rũpitur prius, idcirco dubitatur, si in posteriori testamẽto quis institutus esset solùm in certis rebus, an per hoc rũperetur prius testamẽtũ, in quo hæres institutus est vniuersaliter. Et respondetur hic, ꝙ sic, cõcor. l. si quis
3 prioris. ff. ad Trebellia. Et † ratio est, q̃a institutus in certis rebus, nullo alio instituto, intelligitur institutus vniuersaliter, vt l. j. § si ex fundo. ff. de hære. insti. sed si institutus in certa re, institut⁹ esset in eodẽ testõ, in quo alius esset vniuersaliter, tunc iste institutus in certa re habetur, vt legatarius, vt ff. de hæred. instit. l. quoties. Et ex isto infert hic gl. an qñ sentẽtia lata est per iudicẽ, & posteà per iudicẽ appellationis etiã lata est sentẽtia, agẽdũ est ex prima vel ex secunda sententia: & volunt Docto. ꝙ agendũ est ex secunda sententia, maximè quãdo prima sententia, cõfirmata est per secundã. in l. eos. C. de appella. & de ista materia tractatur per Inno. in c. pastoralis. extra de offi. deleg. Sed si testator per aliqua verba in secundo testõ posita, voluit primũ testamentũ valere, tunc institutus in secundo testamento solũ habebit illas res, in quib. institutus est, & si nõ sufficiãt, habebit supplemẽtũ vsq; ad quartã falcid. & soluet legatariis in priore testamẽto, & residuũ restituet instituto in priore testamẽto, & ita prius testamentũ rũpitur, quo ad valorẽ iuris testamẽti, & valet iure fideicõmissi. Et si ex tacita volũtate testatoris in 2. testamẽto perciperetur, qđ ipse vellet primũ testamentũ valere, ẽt iure testamenti, vt verbi gratia: Dicit in 2. testam. ideò instituo istũ hæredẽ, q̃a ille quẽ instituerã in priori testamẽto mortuus est, & ipse errat, quia in veritate viuit, tunc primũ testamẽtum nõ solũ valet iure fideicõ. sed iure testamenti, & legata soluũtur ex vtroque. in l. fi. §. pe. ff. de hære. insti. ¶ Notandũ
4 † secundò, pro intellectu tex. in §. alio. quòd testamẽta interdum dicuntur

dicuntur nulla,interdũ rupta,& interdũ irrita , quæ licet nõ differãt in effectu differunt tñ in se.Dicũtur nulla,quia in eis deficiũt solẽnitates,requisitæ ad testm̃. vt l.j.ff.de iniuſ. rup.irri. testa. vel quia filius est præteritus,vt s̃.de exhære.libe.§.j.Rupta aũt dicuntur,per arrogationẽ seu adoptionẽ actiuã testatoris,vel per agnationẽ posthumi,vt s̃.eo.§.j.vel per factionem secundi testamenti
5 iure validam,vt s̃ eo.§.posteriori.Sed irrita † dicuntur, per diminutionem capitis testatoris,vt hic,vel per non aditionem hęreditatis,vt l.j.in fi.ff.de iniuſ. rup.irri. testa. Sunt adhuc duo modi, quibus testamẽta fiũt irrita,in Authen.vt cùm de appel.cognosci. §.si quis de prædictis.coll.8.Primus est,si institutus nõ liberat testatorẽ captũ ab hostibus,tunc enim ab eo aufertur hæreditas,& applicatur ecclesiæ ipsius testatoris,vel datur pro liberatione captiuorũ,sed soluũtur legata,& hoc nisi institutus esset minor 18. annis,q̃a tunc parcitur sibi fauore ętatis,vt Authẽ.si captiui.C.de episc.& cler.Alius modus est,si testator sit furiosus,& institut⁹ in testamẽto suo requisitus,negligit eũ custodire, tũc irritatur testamentũ,& aufert̃ ab eo hæreditas,& dat̃ illis vel illi, qui gerũt vel
6 gerit curã testatoris.auth.liberi.C.de epis.audiẽ.¶Notandũ † tertiò ibi,sed quia sanè cõmodius,ꝙ cõmodius est singulas res suis propriis vocabulis significare,quã vti verbis promiscuis , ad q̃d iste tex.solet alle.& facit l.Labeo.§.fi.ff.de suppelle. lega. Ex quo patet,ꝙ in dubio verba sunt intelligẽda in propria significatione. quod facit ad materiã statutorũ,vt notat Bart.in l.oẽs populi. ff. de iusti.& iur.In libello tñ verba obscura interdum impropriantur,qñ non possunt propriè sumi,vt in l.si quis ambigua. ff. de iu. dic.etiã in dicto testis,ne ipse incidat in falsum , vt notatur ꝑ Bar. in l.inter stipulantẽ §.si Stichum.ff.de verb.oblig. sed in cõtractibus verba sunt interpretãda cõtra eũ,qui apertius potuit rẽ decla
7 rare,vt ff.de pactis.l.veteribus.¶Notandũ † quartò ibi, nõ tamen. ꝙ testm̃ irritatur capitis diminutione de iure ciuili,& illo iure nõ reconualescit,quãuis testator recuperat statum suum,sed reconualescit iure pretorio,s.per bonorum possessionem secundũ tab. vt hic dicitur,facit l.qui ex liberis.§ testamento facto.ff.de bonorum posseſ.secundum tab.¶Opponitur primò,& videtur,ꝙ testamentum non irritatur per capitis diminutionem , per §. pe.s̃. de test.mili.Solutio. Hoc est priuilegium militis,sed iste tex.loquit̃ de testa.pagani.¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ testamentũ nõ irritatur per hoc,ꝙ quis perdit libertatẽ, vt hic dicitur in §.hon tamen.per §.fi.suprà qui.non est permiſ.facere testa. Solutio. Ille §.loquitur de capto ab hostibus,cuius testamentum valet , quòd

prius

prius fecit fictione l.Corneliæ.si ibi moriatur, quæ fingit eum à principio captiuitatis mortuum,& ita fictione iuris nō perdit libertatem vt l.lex Cornelia.ff.de vulga.& pupilla.substi.

§ Ex eo autem.

1 *Testamentum prius non rumpitur per posterius testamentū iure imperfectum. Fallit.nu.6.*
2 *Testator quibus verbis prius reuocet.*
3 *Imperfectum an dicatur nullum.*
4 *Testamentum non valet, si Princeps instituatur causa litis.*
5 *Princeps an & quibus sit solutus legibus.*
7 *Testamentum consumptum aut corrosum, an rūpatur, vel reuocetur.*

1 Per † testamentū iure imperfectū,nō rumpitur prius testamētū,quia imperfectum testm̄ est nullum,tunc ibi,eadē:& testamētum nō valet,in quo princeps causa litis institutus est hæres, vel nominatus est hæres nuda voce,vel ēt per scripturā,quæ non habet iuris authoritatē,quia licet princeps solutus sit legibus, tamē
2 legibus vult viuere.Hoc dicit.¶ Notādum † primò circa.§.ex eo. ꝙ si testator dicat,nolo testamentū meum quod prius feci, valere,non rūpitur testamentū prius factū,vt hic dicitur, sed si dicat, nolo testm̄ meum valere,quia volo decedere intestatus, tunc per aditionē hæreditatis à venientibus ab intestato cēsetur prima voluntas reuocata,& ruptum prius testm̄,vt vult Bar. in l. si iure.ff.
3 de leg.3.¶Notādū † secūdò,ꝙ imperfectū dicitur esse nullum,vt C.ad Sylla.l.cū Syllanianus.& hoc verū est de illo quod fit vnico cōtextu,vt est testamētum:secus in aliis quæ fiunt per interualla
4 tēporum.Notandum † tertiò, circa §.eadē, ꝙ testamentum non valet,in quo princeps instituitur hæres causa litis,q̄a hoc facit testator,vt aduersarius suus habeat duriorē partē quod est odiosū. Patet ergo ꝙ princeps nō est priuilegiatus plus q̄ alius in acquisitione hęreditatis,imò minus,alius enim posset institui hæres cā
5 litis,ꝙ princeps nō,vt hic dicit.¶ Notādū † finaliter, ꝙ licet princeps est solutus legibus,vt ff.de legibus & senatuscon.l.Princeps. vult tñ secundum leges viuere,vt C.de legi.& constitutio.principū.l.digna vox.& qđ dicitur ꝙ Princeps est solutus legibus, dēt intelligi de legibus suis,nā Papa nō est solutus legibus diuinis,& naturalibus,nec Imperator legibus Papæ. ¶Opponitur primò sic: & videtur,ꝙ per testamentū imperfectū posterius, rūpatur prius factū,per l.sancimus.C.de testamētis.Solutio.Istud dictum fallit
6 in octo casibus.† Primus casus est,qñ testator dixit se nolle prius testamentum valere, & elapsi sunt decem anni, tunc enim prius rumpi

rumpitur,vt d.l.sancimus.Secūdus est quādo primum fuit minus solenne iure cōmuni,& secundum minus perfectum erat militare,vt ff.de testam milit. l. eius militis. §. si militia. Tertius casus, quando secundum est minus perfectum iure communi, est tamē perfectum iure militari.vt ff.de iniust.rup.irri. testa. Quartus casus,quando in secundo minus perfecto instituti sunt veniētes ab intestato.C de testam.l.hac consultissima.§.si quis.Quintus,quādo testator non solùm reuocauit primum verbo, sed etiam facto, quia incipit primum testamentum,& si hoc fecit, quia voluit decedere intestatus , tunc succedunt venientes ab intestato. Sed si hoc fecit,quia reputauit institutum hæredem esse indignum, tūc succedit fiscus In dubio tamen , præsumitur ꝙ fecit, quia voluit
7 decedere intestatus,vt in l.nostram.C.de testament. Si tñ † testamentum consumptum vel corrosum sit à tineis,vel à muribus,nō reuocatur vel rūpitur per hoc,si nomē hæredis potest videri,vt l. j.§.si rosæ sint.ff.de bonorum possessio.secundū tabu.& in d.l.nostram.Sextus casus,si hæres adiuit hæreditatem ex secundo testamento,quod putauit esse validum, rumpitur primum non per secundum imperfectum,sed quia ex primo non aditur hæreditas,vt l.Claudius.ff.de acqui.hæredi.Septimus est,si testator in secundo imperfecto expressit hæredem institutū in primo esse indignum, rumpitur primum,quia fiscus venit ad hæreditatē,in l.hæreditas. C.de his quibus,vt indignis,licet aliàs in codicillis seu testamēto minus solenni non directò posset auferri hæreditas : hoc tñ fieri potest,quando testator exprimit hæredem indignū esse:si tamen in illis quod legatū est in primo,legetur alteri,adimitur legatum, sed non hæreditas,vt in l.ex parte.ff.de adimen.& trāsferen. legatis.Octauus casus est, si in secundo imperfecto ponat̃ clausula,si non valeat iure testamenti,valeat tamē iure codicillorum,vel cuiuscunque alterius vltimæ voluntatis , nā per hanc clausulam inducitur ademptio hæreditatis à venientibus ex testamento, quæ quidem ademptio confirmatur per aditionē hæreditatis venientium ab intestato,vt notat Bart.in l.si iure.ff. de legatis iij. ¶Opponitur secundò & videtur, quòd imperfectū testamentum non debet dici nullum,per l.hac cōsultissima,§.ex imperfecto.C.de testamentis.Solutio.ille §.loquitur de testamento quod fit inter liberos,ad cuius perfectionem minus requiritur,quàm in alieno testamento,sicut etiā illud testamentum difficilius rūpitur , quàm aliud,vt in Autheni.de testamentis imperfect. §. penultimo : collatione. viij. & sic ibi est speciale ,quia testamentum iure communi esset nullum.

De inoffi-

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. TIT. XVIII.

CONtinuatio patet ex continuatione tituli proximè præcedentis: nam hic tractatur, qualiter testamentum infirmatur officio iudicis, quia factum est contra officium pietatis, & ideò est inofficiosum, quapropter rubricatur iste titulus de inofficioso testamen. & partes patebunt in processu.

§ Quia plerunque.

1 *Filio exhæredato iniustè, competit querela contra testamentum parentum. Et quid in linea materna.*

2 *Querelæ inofficiosi testamenti intentandæ, quantum tempus detur.*

3 *Querela inofficiosi testamenti, est remedium restitutorium: quod imploratur officio Iudicis.*

4 *Pater exhæredatus iniustè testamento filij, querelat ipsum: & præteritus dicit nullum. Et quid de matre.*

5 *Personæ turpes quæ sint.*

6 *Filius fratris vel sororis non potest querelare testamentum patrui vel auunculi, turpibus etiam personis institutis:*

7 *Frater an possit querelare testamentum fratris, etiam personis turpibus institutis, disting.*

Sũmatur sic: Liberi iniustè exhęredati vel pręteriti possunt querelare testamẽtum parentũ, quasi cõtra pietatẽ factum, tunc ibi, nõ aũt, & sic econtrà, testamentũ liberorũ querelatur à parentibus iniustè exhęredatis, vel præteritis: & similiter testamẽtum fratris vel sororis querelaẗ à fratre vel sorore iniustè exhęredato, vł exhęredata, si institutę sunt turpes ꝑsonę, sed vlteriorib. hęredib⁹ collateralibus nõ daẗ querela. Hoc dicit, & patet intellect⁹ textus.

1 ¶ Notãdum † primò. ꝙ filius exhæredatus iniustè, põt querelare testamentũ parentũ, siue in linea paterna siue materna: sed præteritus in linea materna, tantũ, q̃a filius præteritus à patre, in cuius potestate est, nõ querelat, sed dicit testamẽtum nullũ ipso iure, vt j. de exhæreda. liberorum. §. j. sed præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt s. de exhæreda. liberorũ. § fi. Et dicitur notanter, pręteritus qui est in potestate, q̃a emãcipatus pręteritus nõ dicit testamentũ nullũ, sed habet cõtratabulas, vt s. de exhęredat. liberorũ. §. emãcipatos. hodie tñ etiam dicit nullum, vt C. de libe. 2 præte. l. maximũ. ¶ Notandũ † secũdò, ꝙ querela inofficiosi testamenti, põt intentari vsque ad quinquenniũ, post aditã hæreditatẽ, vt l. sancimus. C. eo. §. illud præterea. facit l. fi. C. de inoffi. dona.

3 ¶ Notãdum † tertiò, ꝙ querela inoffic. testamẽti est quoddã remedium

dium restitutorium qđ imploratur per officiũ iudicis,& non præsupponit obligationẽ,neq; actionẽ, vt l.quæ per collusionẽ. ff. de actio.emp & vẽdi.& nõ est actio neq; accusatio. Impropriè tamẽ aliquãdo dicitur actio. vt l.quẽadmodũ.ff.eo.& aliquãdo accusa-
4 tio,vt l.posthumus.in fi.ff.eo.§ si quis.¶ Notãdũ †quartò,circa §. nõ aũt,ꝙ sicut filius exhæredatus iniustè , querelat testamentum patris,& præteritus dicit nullũ:sic ecõtrà pater exhæredatus iniustè in testõ filij,ipsum querelat, & præteritus dicit nullũ. Et sicut filius præteritus à matre querelat testamẽtũ matris:sic ecõtra mater præterita,testm̃ filij.& intelligitur istud de testamẽto filij emãcipati,quia filius in potestate non potest testamentum facere, vt s̃ quibus nõ est permissum facere testamentum.§.j. ¶ Notandum
5 † quintò,ꝙ turpes p̄sonę sunt illę,quę sunt infames,ipso iure,vel
6 per sentẽtiã,vel ipso facto. ¶ Notandũ† finaliter,ꝙ licet frater vel soror possit querelare testm̃ fratris,turpibus p̄sonis institutis, filius tamen fratris vel sororis hoc non põt etiam cum patruo vel auunculo,vt in gl.in l.fratres.C.eo.& l fratris.eo. Testamento tñ expugnato ꝑ patruum vel auunculũ, admittitur filius prædictus cum patruo vel auunculo, ad successionẽ hæreditatis,& hoc vult hic gl.sup verbo vincere.quæ variè & obscurè loquitur. ¶ Opponitur primò,& videtur, ꝙ parẽtes nõ possunt querelare testm̃ liberorũ,per l.fi.C.eo.Solutio Illa lex loquitur in testamento eius qui est miles,in quo fallit istud dictũ ex priuilegio militis. ¶ Opponi-
7 tur† secundò,& videtur, ꝙ frater non potest querelare testm̃ fratris,ẽt turpibus personis institutis.ꝑ l.fratres.C.eo.Solutio. Triplices sunt fratres, s. consanguinei & vterini simul & consanguinei tantũ,& vterini tantũ,& loquitur iste tex.de consanguineis & vterinis simul,aut cõsanguineis tãtum,sed lex contraria loquitur de vterinis tantũ. Vterini enim dicuntur quasi ex eodem vtero nati, non ex eodem patre,vt instit.de leg.ag.succ.§.j.in l.fratres. C.de inoff.test.¶ Opponit̃ tertiò.& videtur,ꝙ vlteriores hæredes post fratres in linea collaterali,possunt querelare, per l.posthumus.§. si quis ex his.ff.eod.Solutio. In illa l. querelabant de facto,quia nemo repulit eos,qui tamen iure poterant repelli.

§. Tam autem.

1 *Querela inoff test.datur tam adoptiuis & posthumis,quam naturalibus si nihil sit eis relictum & nu.3.& 5.*

2 *Mulier tenetur instituere aut præterire filium naturalem,etiam vulgo quæsitum,pater vero non.*

4 *Querelare testamẽtu qui volũt,si illis cõpetat aliquod ius,an admittuntur*

tuntur ad querelam,si eis quid acquiratur.
6 *Liberis aliquid reliquēdū, iure institutionis, vt excludātur à querela.*
1 Tam liberis † naturalibus,q̄ adoptiuis & posthumis datur querela,si nihil sit eis relictū.Sed si aliquid eis relictū sit,min⁹ quarta legitima agūt ad supplementū,& nō per quærelam.Hoc di-
2 cit.¶Notādū † primò,ꝙ istud intelligitur de naturalibus & legitimis liberis,quia naturales tantū,nō possunt querelare testamētū patris,sed matris,vt l.si suspecta.§ j.ff.eo.ti.Pater enim nō tenetur filiū naturalē tm̄,instituere vel exhæredare,vt notādum est s̄.in primo.§.de nup.sed mater tenetur filiū naturalem, etiā vulgò quæsitū,instituere,vel exhæredare, saltē per præteritionē vt j.ad Orficia.§. nouissimè. nisi talis filius esset procreatus ex dānabili coitu,vt d.l.si suspecta §.j ¶Notādū † secundò,ꝙ iste
3 tex.loquitur de adoptiuis,qui trāseunt in potestatē adoptātis, vt C.de adoptio.l.cum in adoptiuis.& s̄.de adoptio.§.sed hodie Et licet gl.hic super verbo adoptati exponat de arrogatis,videt̄ tn̄,qđ principalis intētio tex.nō sit de illis,quia habēt aliud ius,
4 f.ex l.si arrogator.ff.de adoptio.¶Notandū† tertiò ꝙ si illis,qui volūt querelare cōpetat aliud ius tunc nō admittūtur ad querelā,vel si eis aliquid acquiratur,nō per se,sed p seruū vel per filiū,etiā nō admittūtur,vt l.nihil.ff.eo & ratio est quia querela est remediū subsidiariū quod nō datur,nisi aliis actionibus defi-
5 ciētib⁹.¶Notādū† quartò ꝙ quādo dicitur hic de posthumis,intelligitur de exhęredatione eorū,quia si sint præteriti,tūc testamētū fit nullū,vt s̄ de exhæred.libe.§. posthumi.& ergo hodie istud dictū de posthumis nō habet locum,q[...]hodie nō possūt
6 ex hæredari.vt l.si quis in suo.§ legis.C.eo.¶Notādū † finaliter ꝙ qn̄ dicitur hic quod aliquid est relinquēdū liberis,vt excludātur à querela, intelligit̄,vt hoc eis relinquat̄ iure institutionis, si fiat testamētū,vt in Aut.vt cum de appell.cogn.§.aliud sed si fiat codicillus vel alia vltima voluntas,tunc sufficit relinquere quocunque titul.vt in Authen.de trien. & semis.§.j.collatio.iij.

§.si tutor nomine.

1 *Summarium huius §.cum casus positione.*
2 *Agere qui non potest,vt ipse,agere potest interdum,vt aliud.*
3 *Tutela necessario accipitur,& necessario geritur.*
1 Tutor†accipiens legatū pupillo suo relictū in testō,pōt illud testamētū querelare,hoc primò.Et econtrà tutor querelans testamētum nomine pupilli sui,licet succūbat in querela:tn̄ non perdit legatum sibi relictū in testamento,quod querelauit.Hoc

dicit secũdò. Et notãdũ pro intellectu textus, ꝙ hic sunt duo respõsa. Casus primi põt sic figurari: Habeo filiũ nomine Titiũ quẽ exhæredaui & Titius filius meus est tutor cuiusdã Seij pupilli, cui Seio pupillo ego aliqd legaui, licet tũc Titius fili' meus accipiat istud legatũ, domine Sei pupilli sui tñ ipse Titius, filius meus adhuc põt querelare testamẽtũ meũ, Et causa dubitationis est, quia qñ quis accepit legatũ, tũc videtur approbare tale testamentũ, & ideò non posse illud testamentũ querelare. vt l. nihil. ff. eo. cuius cõtrariũ hic deciditur quia accipit legatũ, vt tutor. Et casus secundi respõsi põt sic figurari: Habeo filiũ pupillũ nomine Titiũ, quẽ exhæredaui & dedi sibi tutorẽ nomine Seium, & illi tutori Seio aliquid legavi, licet tũc Seius querelet testamẽtũ meũ, nomine Titij pupilli filij, & succumbat in querela: tamen ipse Seius non amittit legatũ suũ. Et causa dubitationis est, quia qui querelat testamẽtũ, & succũbit pdit legatũ sibi relictũ in eo testõ, vt l. Papinianus. § meminisse. ff. eo. Cuius tamẽ cõtrariũ hic deciditur, quia querelat vt tutor.
2 † Ex quo patet, qđ interdũ vbi quis nõ potest agere vt ipse, bñ põt agere vt alius. Simile est ff. de adoptio. l. si pater §. qui duos. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ accipiẽs legatũ, etiã nomine alieno, nõ possit querelare testamentũ, in quo tale legatũ relictũ, est p l. si. primo responso. ff. eo. Solutio. Il!a lex loquitur de eo, qui accipit legatũ nomine alieno, ex officio voluntario, vt aduocatus vel procurator. nã illa officia sunt volũtaria, vt j. mãdati. §. mãdatũ. Sed iste textus loquit de eo, qui accipit legatũ alieno nomine,
3 ex officio necessario vt est tutor, † nã tutela necessariò recipitur, vt ff. de tutor. & curator, dat. ab his. l. nec non. & necessariò geritur, vt ff. de administra. tuto. l. j. in principio.

§. Igitur quartam.

1 Quartã habẽs quocui: que titulo nõ põt querelare. Limit. tamẽ infrà
2 Materia inofficiosi testamenti, hodie nomen casibus est correcta, quos vide per discursum. nu. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

1 Summatur sic: Habens † quartã quocũque titulo, nõ põt querelare & siue vnus siue plures sint qrelãtes, sufficit eis vna quar
2 ta p virili portione diuidẽda Hoc dicit. ¶ Notãdũ primò, † ꝙ ista materia de inofficioso testamẽto, ĩ nouẽ pũctis est hodie cor
3 recta: Primò, qa olim † ad excludẽdũ querelã sufficiebat relinquere quartũ quocũque titulo, vt ff. de li. & posth. l. Gallus. §. in omnibus. sed hodie oporteret relinquere eã iure ĩstitu tionis, si fiat testũ. vel alio titulo, vt in Auth. vt cũ de appell. §. aliud. si

fiat alia

fiat alia vltima vo ũtas,vt ſtatim dictũ eſt in quinto notabili ſ.
4 eo §.tã aũt.† Secũdo quia olim ad excludendũ querelã nõ po
tuit minus relinqui,quã quarta,vt hic,& in l.cũ queritur. C.eo.
ſed ſi hodie min⁹ relinquat,agit ad ſupplemẽtũ, & nõ admitti-
tur querela vt ſ. eo.§.tã aũt.in verſ.ſed hæc ita.& in l.omni mo
5 do.C eo.Tertiò,† qa olim legitima fuit quarta pars bonorũ vt
l.parẽtib⁹.& l.cũ querit. C.eo.ſed hodie legitima eſt triẽs quã-
do ſunt quatuor filij vel pauciores,& ſemis qñ ſunt quinq; vel
plures,vt Auth.nouiſſima,C eo.& ſicut dicit hic de quarta , ita
debet intelligi de triẽte vel ſemiſſe,vt ſolũ vnus detur qñ ſunt
plures potẽtes querelare,Et diuidit inter eos,ꝑ virili portione,
id eſt,ꝙ quiſq; habeat tertiã partẽ,vel mediã eius qđ habuiſſet
6 ab inteſtato,arg.l.parentibus. C.eo.Quartò,quia † olim ſi filius
fuiſſet exhæredat⁹, habebat ꝓbare ſe nõ fuiſſet ingratũ,vt ff.eo.
l.v.§ j.ſed hodie hæres hẽt ꝓbare,filiũ fuiſſe ingratũ,vt l.omni
7 modo.C.eod.† Quintò,qa olim poſthumi poterãt querelare,vt
exhæredati arg. eius,qđ dicitur ſ.eo.§.tã autẽ.in verſ. poſthu-
mi ſed hodie non poſſunt,quia non poſſunt exhæredari,vt l.ſi
8 quis in ſuo.§ legis.C.eo.† Sextò,quia olim querela nõ ꝑparata
non trãſmittebatur ad ſuum hęredẽ,vt l,poſthumus §.ñ.ff.eod.
ſed hodie trãſmittitur ad ſuũ hæredẽ,vt l. ſi quis filiũ C.eodẽ.
Et dicitur querela præparata,qñ quis habet ꝓpoſitũ querelãn-
di,& illud propoſitũ expreſſit,vt l.ſi pater tuus. C. eo.Septimò
9 qa † olim ſufficiebat dicere,exhęredo filiũ meũ,qa ingrat⁹ eſt,
vt l.omni modo.C.eo,ſed hodie oportet exprimere cauſã ingra
titudinis.§ aliud.in Auth.vt cũ de appel.cognoſ.colla.viij.Octa
10 uò,quia † olim teſtm̃ factũ de caſtren. vel. quaſi caſtrẽſi pecu-
lio,nõpoterat querelari.ſed hodie põt,niſi eſſet miles faciẽs te
ſtamẽtum in expeditione,arg.eius,quod dicitur in §.ſciendũ ſ.
11 đ teſta.mil.Nonò,† quia olim rupto teſtamẽto p querelã periit
pupillaris ſubſtitutio, & nõ debebant legata:ſed hodie omnia
iſta manent firma,vt in Authent.ex cauſa.C.de lib præter.

DE HÆREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA

TITVLVS XIX.

Ontinuat ſic : Suprà dicta sũt multa de hæredibus,& quia hæredes ſunt differentes,habent quoq; differẽtes qualitates,idcirco hic cõſequẽter tractatur de hæredũ qualitate & differentia,& ita rubricatur iſte titulus:&

quia in nigro ponitur diuisio hæredũ,& declaratio mébrorum ipsius diuisionis,ideo satis clara est diuisio huius tituli per partes quæ patebunt in processu.

§.Hæredes autem.

1 *Hæredum triplex differentia.*
2 *Hæres necessarius vt quis sit,tria requiruntur.*
3 *Seruus an à seipso,an verò à testatore recipiat libertatem.*
4 *Hæredem necessarium cur ius instituerit.*
5 *Seruo pertinent acquisita à se,post mortem domini. Et an teneantur satisfacere creditoribus.*

1 Summatur sic:† Hæredũ quidã sunt necessarij tantũ,quidem sunt sui & necessarij,& quidã sunt extranei.Necessari⁹ hæres est seruus hæres institutus,quia cõpellitur libertatẽ. & hæreditatẽ recipere,& ideò habẽtes facultates suas suspectas,solent seruũ suũ instituere aliquo gradu institutionis,vt poti⁹ eius bona,q̃ testatoris à creditorib.detrahãt,& ꝓ illo incõmodo datur seruo aliud cõmodũ,s.ꝙ quæcunq; acquisita per eũ,post mortẽ domini sui,pertinent sibi,quãuis bona domini sui nõ sufficiãt creditoribus.Hoc dicit.¶ Notãdũ † primò,ꝙ ad hoc ꝙ aliquis sit hæ
2 res necessari⁹,tria requirũtur:Primò,ꝙ sit seruus tpe factionis testamenti,vt hic,& l.si alienũ.ff.eo. Secundò,ꝙ sit seruus tpe mortis testatoris,vt sup.de hære.instit.§.seruus.nã si ante mortẽ esset liber,tunc nõ reciperet libertatẽ ex testamento,nec esset necessari⁹ hæres,sed extrane⁹,vt j.eo.§ cæteri,versi.seruus quoque.Tertiò,ꝙ iste seruus nõ sit legatus alteri quia tũc acquireret hæreditatẽ legatario,cuius ipse esset seruus.Et hoc est verũ, nisi fuerit sibi substitutus,vt ff.de vulg.& pupil subst.l.fi.§.j.Est igitur hic casus,in quo quis cõpellitur beneficiũ recipere, quia seru⁹ cõpellit̃ recipere libertatẽ,& hoc siue sit institut⁹ cũ libertate,siue simpliciter,vt sup.de hære.insti.§ j.Et ita fallit hic regula,quæ est inuito.ff.de reg.iur.& l.hoc iure.§.nõ põt. ff.don.
3 ¶Notãdũ secũdò,† ꝙ iste seruus recipit libertatẽ nõ ab alio,sed à seipso,vt ff.de ac.hære.l.ex parte.& hoc etiã verũ est licet sit ignorãs,vt l.eius qui.ff.si cer.pet. Dicit tñ hic Ioã.Fa.ꝙ diuersis respectib⁹ põt dici ꝙ recipit libertatẽ à testatore,& à seipso:à testatore tãq̃ à dãte,à seipso tanq̃ ab hærede,cui aliquid põt detrahi,vt ff.de hære.insti. l.sub conditione.§. fi.¶ Notãdũ tertiò
4 † ꝙ ideò ius ordinauit necessariũ hæredẽ,vt quãdo testator nõ esset soluẽdo,poti⁹ detraherẽt̃ bona heredis sui,q̃ ipsi⁹ testatoris,ne defũct⁹ afficiat̃ iniuria,vt sup.quib.manu.nõ licet.§ j.circa fin

ca fin.Patet ergo hic ꝙ ista bona sine medio trāseūt à defūcto ad hęredē,& ideò si creditor peteret,se mitti in possessionē isto rū bonorū nō deberet dicere,in possessionē bonorū defūcti,sed hæredis,vt l.Stichū §.aditio.ff.de solut.& ibi ꝑ Bar.Posset tamē sustineri,si diceret,in possessionē bonorū defuncti, intelli gēdo bona,quę fuerūt quōdā defuncti,ꝑ not.l.pe.ff.si cer.pet.¶ Notā
5 dū † finaliter,ꝙ ꝓ isto incōmodo habet seruus cōmodū,qa qui grauat᷑ in vno,in alio debet releuari.l.eum qui ff de iureiur.Est aūt cōmodū quod habet seruus,ꝙ s.acquisita per eū post mortē domini Pertinēt sibi,nec tenet᷑ de illis satisfacere creditorib. Ad hoc tñ requiritur,ꝙ impetret separationē bonorū,quia si bo na ꝑ eū acquisita attingerēt bona domini sui ante separationē, tenetur de bonis suis creditorib⁹ satisfacere,si bona domini nō sufficerēt,vt l.j.§.si ff.de separa.bono,nisi fuerit minor,q pōt pe tere restitutionē,si bona per eū acquisita,attingebāt bona domi ni ante separationē,vt l.ait prætor.§. nō solū. ff.de minor.Quā quidē restitutionē,pōt petere minor,quoad istā separationē,sed nō vt ab hæreditate abstineat,vt l. necessariis.§.si.ff.de acquir. hæred.Sic etiā seruus,cui fit mora de relicta sibi libertate ꝑ fideicōmissum,acquirit sibi.sed debet etiā isto modo separationē bonorū impetrare,vt l penul.C.de his,quib.vt indign.¶ Opponit᷑ primò,& videt᷑,ꝙ seruus institut⁹ hæres nō cōpellitur hære ditatē adire.ꝑ l.verba.ff.de cōditio.instit.Solutio.In illa l. testator adiecit.si vellet adire hæreditatē,per quā cōditionē ille fuit hæres voluntarius & nō necessarius.de quo loquitur tex.hic.Il la tamē cōditio nihil operatur in hærede extraneo,vt ff.de hærede.instit.l. Cornelius.¶Opponitur secūdò,& videtur,ꝙ illud qđ acquiritur per seruū,post mortē domini,nō pertinet sibi,per l.cū Syllian⁹.C.ad Syllianū.Solutio.In illa l.data fuit libertas ser uo sine institutione,& ideò quicquid acquirebat ante aditionē hæreditatis,pertinebat hæreditati,& nō sibi,quia libertas nō cō petebat sibi,nisi post aditā hæreditatē,vt C.de cadu.toll.l.vnic. § libertatibus,hic aūt loquitur text.de seruo hærede instituto.

§.Sui autem.

1 *Haeredes sui & necessarij qui sint:Et cur sic dicti.*
2 *Nepos vel neptis,ad hoc vt sit hares su⁹,respectu aui,quid requiratur*
3 *Emancipati,non possunt esse sui heredes.*
4 *Emancipatorum ius,est triplex.*
5 *Filius,dicitur domesticus.*
6 *Titulus pro harede,non habet locum in suo harede.*

1 *Hæres vt iure prætorio abstineat ab hæreditate, satis est, quod se non immisceat.*

1 Sui & † necessarij hrdes sunt, qui existẽtes in potestate primũ gradũ inter liberos obtinẽt. Et dicunt sui, quia sunt hæredes domestici, & habent primã cãm successionis: sed dicuntur necessarij, quia cõpelluntur hæreditatẽ recipere iure ciuili, iure tñ præ-
2 torio possunt abstinere ab hæreditate. h. d. ¶ Notandũ † primò pro intellectu tex. quò ad hoc ꝙ nepos vel neptis sit suus hæres respectu aui, requirit ꝙ pater ipsius nepotis vel neptis exeat potestatẽ sui patris, scilicet aui nepotis vel neptis, vel ꝑ mortẽ vel emãcipationẽ vel per deportationẽ, vt s. qui. mo. ius patriæ po-
3 testatis soluitur §. j. & § cũ aũt is. & §. præterea. ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ emãcipati nõ possunt esse sui hæredes, sed dicunt extranei, quãuis sint filij, vt j. eo § cæteri. De † quibus emãcipatis
4 est triplex ius: nã iure ciuili nõ succedũt, qa illo iure sunt incogniti, vt j. de hæredita. quæ ab intesta. deferun. § emãcipati. & iõ illo iure nepos, qui est in potestate, præcedit patrẽ suũ in successione, vel patruũ suũ emãcipatũ. Secundũ ius est prætoriũ, quo iure emãcipati filij soli succedũt, & excludunt nepotes ẽt existẽtes in ptãte, vt d. §. emancipati. Tertiũ ius, est edictũ de cõiugendis cũ emãcipatis liberis. Et illo iure emãcipati filii & nepotes existẽtes in ptãte, simul succedũ, vt ff. de cõiug. cũ emãcipa. libe. l. j. Sed qa hodie subblata est omnis differẽtia emãcipationis & patriæ potestatis, in Authẽ. de hrdibus q ab intestato veniũt. §. j. colla. 9. ideò hodie nõ habet locũ titulus de cõiungen. cum emãcipatis liberis. Dicit tñ Bar. in l. j. e. tit, de cõiungẽ. ꝙ si filius emãcipatus vellet & posset succedere iure prætorio, haberet ho-
5 die locũ dictus titulus. ¶ Notãdũ † tertiò, ꝙ filius dicit domesticus, de quo & aliis domesticis habet. C. de his qui ad eccle cõfugiũt. l. præsenti. § sanè. & fictione iuris filius repræsentat eãdẽ personã cũ patre, vt C. de impube. & aliis substi. l. fi. & vtriusq; dicitur esse vna vox, vt j. de inutil. stipulatio. §. ei qui. & filius etiã fictione iuris dicitur esse dñs bonorum patris, nã alendus est ex eis, & sicut vxor habet possessionẽ dotis, cuius tñ maritus est dominus, vt C. de iure dotiũ. l. in rebus sic filius habet possessionẽ bonorũ patris. ff. pro hærede. l. ii. ista tamẽ possessio dicitur familiaris viuẽte patre, & iõ post mortẽ patris desinit familiaritas, & habet filius verã possessionẽ, & transmittitur ad eũ administra-
6 tio quã prius nõ habebat, vt ff. de lib. & posth. l. in suis. ¶ Ex † quo patet ꝙ titulus ꝑ hærede, nõ habet locũ in suo hrde, vt l. nihil. C. pro hrde, qa filius vel suus hrs, nõ acquirit nouũ titulũ, sed continuat

cõtinuat titulũ & possessionẽ defũcti, nec oportet ꝙ filius patre suo mortuo de nouo capiat possessionẽ bonorũ, vt.l.cũ hæres.
7 ff.de acq.pos.¶Notãdũ† si.ꝙ ad hoc ꝙ suus heres iure prętorio abstineat ab hereditate, nõ requiritur ꝙ adeat prætorẽ, sed satis est ꝙ se nõ immisceat, vt ff.de acqui.hære.l.ei qui se.& C.vt ab hæreditate se abstineat minor.l.j. & est hodie sublat⁹ effectus suitatis, quãtũ ad illa, quæ sunt inutilia liberis: sed non quãtũ ad ea, quæ sunt vtilia, s.quo ad cõfirmationẽ substitutionis pupillaris, vel tutelæ, vel quo ad trãsmissionẽ hæreditatis nõ aditæ, vel ꝙ filius põt facere pacẽ cũ occisore patris sui, vt notatur in l.si filius, qui patri per Bar.ff.de vulg.& pupil. substitutio.¶Opponit̃ sic,& vr̃,ꝙ nõ bene dicitur in tex.ꝙ filius viuo patre debet desinere esse suus hæres, quia nunq̃ fuit hæres.Solutio. Quòd istud verbũ desinerit capitur hic impropriè, respectu eius, qđ futurũ est, sic ff.vsufructua.quemadmodũ caueat.l.ij.§. desinere.

§.Cæteri.

1 *Hæres extraneus quis dicatur. Et quid requiratur ad eius institutionem*
2 *Filius emancipatus, est hæres extraneus Item institutus à matre.*
3 *Capacitas quæ consideratur in hæredibus. disting. pro hæredum triplici diuersitate.*
4 *Capacitas quo tempore spectetur in legatis.*
5 *Testamenti factio, accipitur actiuè & passiuè.*
6 *Immiscere & abstinere, quæ attribuuntur extaneis hæredibus, habent proportionabiliter.*
7 *Deliberatio de adeunda hæreditate, si petatur ab Imperatore, aut alio iudice, infra quantum tempus debeat.*
8 *Remedium duplex, ne quis grauetur per aditionem aut immistionem hæreditatis.*
9 *Inuentarium infra quot menses confici debet, ab aditione hæreditatis, sine deliberatione.*
10 *Minor læsus in adeunda hæreditate, an restituatur.*

1 Extraneus† hæres est, qui nõ est in potestate testatoris.ibi, In hæredib. Ad institutionẽ extranei requirit̃, ꝙ ipse sibi, vel alij ex testõ aliquid capere põt, quæ quidẽ capacitas attenditur tribus tẽporibus, s.quando fit testamẽtũ & quãdo moritur testator, & quãdo aditur hæreditas, siue pure siue sub cõditione institutus sit. & mediũ tp̃s inter prædicta tp̃a non nocet, licet in eo sit incapacitas, & accipitur hic testamẽti factio passiuè. tunc ibi, extrane⁹, Et extraneo hæredi instituto dat̃ deliberatio de adeũda vel repudiãda hęreditate, sed sicut si suus hæres ĩmiscuerit se hęre

ditati,nõ põt posteà abstinere:sic etiam si extraneus hæres adiuerit hæreditatẽ,nõ põt posteà repudiare,nisi sit minor,cui prætor dat restitutionẽ in integ. tũc ibi sciẽdũ.Hodie tamẽ nõ est opus deliberatione,quia si seruetur cõstitutio domini Iustiniani hęres se immiscẽs vel adiens,nõ tenetur vltra vires hæreditatis.h.d.& patet intellectus tex.

2 ¶ Notãdũ † primo,ꝙ filius emãcipatus est hæres extraneus:similiter filius institutus à matre est extraneus hæres,quia fœminę nõ habẽt filiũ in ptãte.s̃.de adoptio.§.fœminæ.facit.§.ad testa.l.illud.ff.de bon.pos.cõtratab.sic etiã est seruus institutus hæres à domino, & ante mortẽ dñi manumissus est hæres extraneus,qa licet recipit hæreditatẽ ex testamẽto,nõ tñ libertatẽ.Et ideò nõ est hæres necessarius,quia ad hæredẽ necessariũ requiritur,ꝙ vtranq;.s.hæreditatẽ & libertatẽ, ex testamẽto recipiat,vt sup.de hæredibus instituẽ §.seruus.vers.sed verò à viuo

3 ¶ Notãdũ † secũdò pro §.in hæredibus ꝙ ad sciendũ capacitatẽ omniũ hæredũ,sic destinguendũ est quia aut quæritur de hærede extraneo,aut suo,aut necessario.Si de extraneo,tũc requiritur capacitas tribus tẽporibus,vt hic dicitur.& ff.de hæredi.instit.l.si aliẽnũ.§.in extranei.Si de suo,tũc aut succedit ab intestato, vel ex testõ: si ab intestato,tũc requiritur capacitas tẽpore mortis tãtũ,si non sit factũ testamẽtũ.Et si tũc est in potestate,succedit vt suus,sup.eo.§.sui & si nõ est in ptãte,succedit vt extraneus,sup.eo.§.cæteri.Sed si factũ est testamẽtũ,tũc cõsideratur capacitas tempore destituti testamẽti,quia tũc defertur hæreditas ab intestato,vt l.si quis filio.ff.de iniuſ rup. irri.testã. sed si succedat ex testamento,tũc consideratur capacitas tẽpore mortis,& tẽpore facti testamẽti,& nõ cõsideratur tẽpus aditionis hæreditatis,qa tũc inter mortẽ & aditionẽ nõ est mediũ iure ciuili.l.post mortẽ §.j.ff.de leg.j.sed si quæritur de necessario hęrede,cõsideratur capacitas tẽpore mortis tm̃.l.filius.§.fi.ff.de liberis & posthumis.& hoc si purè institutus sit,si aũt sub cõditione cõsideratur capacitas tẽpore existẽtis cõditionis.l.si sub cõ

4 ditione.ff.de libe.& posthumis. ¶ In † legatis aũt cõsiderat capacitas solũ tẽpore quo cedit legatũ,vt l.interuenit.ff.de leg.præstã.Cedit aũt dies legati à morte testatoris, C.de cadu.tol. §.cũ igitur & § sin aũt.& incapacitas medio tẽpe nõ nocet,vt hic dicitur.Ex quo patet,ꝙ si aliquis sit bãnit' bãno imperiali,post testamẽtũ factũ,& restitutus,tẽpe mortis testatoris, nõ nocet sibi bãnitio,vt l.si in cõditione.§.sołemus.ff. de hæredi. instit. si tñ institutus medio tẽpe,esset priuatus omni libertate noceret sibi vt in l.interdicit.ff de cõdi.& demõ. & qñ instituitur seruus,attenditur

tēditur capacitas ex parte domini,vt sup.de hęred.inst.§.seruus.
5 ¶ Notādū † tertiò,ꝙ testamēti factio accipitur actiuè,& passiuè,
qa nomina verbalia habēt duplicē significationē,vt in gl.in l.ij.
ff.de duo re.stipulā.& accipitur hic passiuè,& pōt quilibet ex te
stamēto capere,exceptis quibusdā,j.proxi.tit.§.legati. ¶Notan-
6 dū † quartò ꝙ ista habēt se ꝓportionabiliter,immiscere & absti
nere,quæ attribuūtur extraneis hæred.Si igitur suus hætes di-
cat,se adire hæreditatē,vel extrane⁹ dicat se immiscere hæredi-
tati ꝑ errorē nō acquiritur hæreditas,vt l.nō his cū l.seq.& ibi
ꝑ Bart ff.de acq.hæred.suus tñ hæres interdū impropriè dicitur
7 adire.vel repudiare,C.de legit.hered.l.defūctis ¶Notādū†quin
tò,ꝙ si deliberatio petatur ab imperatore tūc debet peti inf.an-
nū,si ab alio iudice,inf.nouē mēses,C.de iure deliberā.l.scimus
§.& hoc quidē,à lege aūt datur annus ad deliberādū à tempore
sciētiæ delatæ hæreditatis.& trāsmittitur ius deliberādi ad hæ-
redes,quoad tēpus residuū, nā si moriēs fuit in deliberatione ꝑ
mediū annū,tunc hæres suus pōt deliberare inf. mediū annum
residuū,vt in l.cum antiquiorib.C.de iure deliberā.& pōt iudex
iuxta arbitriū suū,statuere tēpus deliberandi.ff.de iure delibe-
ran.l.j dūmodo tamen non statuat minus.q̄ centū dies.ff.de iu-
8 re deliberan.l.ij. ¶Notādū. †finaliter circa §.sciendū,ꝙ duplex
est remediū, ne quis grauet̃ per aditionē vel immistionē hære
ditatis.vnū tangitur hic in §.extraneis,s.ꝙ deliberet antè, q̄ a-
deat hæreditatē,vel se immisceat.Aliud tangitur hic in §.sciend-
dū.circa finē,videlicet,ꝙ nō deliberet,sed faciat inuentarium:&
istud secundū remedium est vtilius & securius.q̄ primū.si quis
enim deliberat & posteà adeat hæreditatē sine cōfectione inuē-
tarij,tenebit̃ in solidū omnibus creditorib.& legatariis, si verò
faciat inuētariū,tenebitur etiā creditorib.& legatariis satisface
re,sed à legatis detrahit falcidiā,vt C.de iure deliberā,l.fin.§.si
verò postq̄.Sed si vtatur scđo remidio,adeūdo s.vel immiscēdo
se sine deliberatione cū cōfectione inuentarij,nō tenetur credi-
toribus,neq; legatariis vltra vires hæreditatis,vt l.scimus.§.& si
9 post præfatā.C de iure delib. ¶Et † debet inuentariū confici j.
tres mēses,ab adita hæreditate,si res sint præsentes, aut j.annū
si res sint absētes,vt C.de iure delibe.l.sancim⁹ §.fin.āt dubius.
§.Opponitur cōtra ꝑdicta,& videtur primò, ꝙ incapacitas reci
piēdi aliquid ex testō medio tēpore nocet,ꝑ l si seruus.ff.de ac
qui.hær.& ꝑ l.ij.ff.pro empto.& ꝑ §.genera iter.in Authē.vt cū
de appella.cognosc.colla.viij.Solutio.Ad primū cōtrariū dicē-
dū ꝙ incapacitas illius serui nō fuit ex ꝑsona sua sed ex ꝑnina

domini sui,& ideò seruo illo manumisso intelligit̃ tũc fuisse capax,sicut tunc post manumissionẽ.Et ad scd̃m dicendum,ꝙ illa lex loquit̃ in contractibus,nec est ibi defectus ex parte recipiẽtis quo minus capere possit,si tradẽs esset dñs tpe traditionis, hic aũt.loquitur de defectu qui est ex parte eius,qui recipit,impediẽte,ne ipse posset capere:& ad tertiũ dicit Ioã.Fab.quòd ibi
10 est speciale fauore fideicõmissi.¶ Opponit̃†secdò,& vr̃ quòd si minor adiuerit hæreditatẽ,vel se immiscuerit,nõ restituat̃, ꝑ l. verũ,§.itẽ nõ restituetur.ff.de mino.& per §.sacramẽta.in Authẽ.de pa.tenẽ coll,x quæ est Auth.& incipit. sacramẽta puberũ.C.si aduersus conditionẽ.Solut.Illa l.verũ,in §. itẽ nõ restituetur,loquitur qñ minor vsus est iure cõmuni,restitutio aũt fit iure speciali,si est læsus sua facilitate.Et ille §.sacramẽta.loquitur,qñ minor adultus iurauit super cõtractu,& minor iurãs in dubio p̃sumitur iurasse,nõ cõtrauenire ratione minoris ętatis, vel minoris pretij,vt notat̃ in l.2.C.de rescindenda vẽditio nisi minor ipse esset inductus per metũ ad iurandũ, vt vult Bart. in d.l.2.fa.regula,non est obligatorium.de regu.iuris lib.vj.

§.Item extraneus.

1 *Heres fiat ne aliquis,se pro herede gerendo,in his, quæ licebant defuncto,& nu.2.*

3 *Hereditas aditur & verbo & facto.Et que requirantur vt illis modis adeatur.nu.4.*

5 *Immiscere & abstinere,adire vel repudiare,pari possis ambulant.*

6 *Intellectus sufficit,pro aditione hæreditatis.*

1 Summatur sic:Pro † hærede se gerendo,id est,vẽdendo,colẽdo seu locãdo res hr̃ditarias,aut quolibet modo nudã volũtatẽ declarãdo,re,vel verbo d̃ adeda hæreditate,fit aliquis hr̃s,si sciat illũ in cui⁹ bonis se ꝓ hęrede gerit,defunctũ,& se ei eẽ hęredẽ, tũc ibi,sicut aũt Et sicut nuda volũtate adit̃ hæreditas,sic cõtrario mõ.repudiat̃ Et surdus,& mutus possunt fieri hęredes,si ha
2 beãt intellectũ.h.d.& patet intellectus tex. ¶ Notãdũ † primò † circa §.itẽ extraneus,ꝙ istud ĩtelligit̃ de iure ciuili.nã de iure p̃torio oportet cõrã p̃tore hr̃ditatẽ agnoscere,vt C.de iure deli
3 beran.l.j.& l.puberẽ. ¶ Notandum † scd̃ò, ꝙ hic tangunt̃ duo modi quib.adit̃ hæreditatis s.verbo & facto.Nã solo animo ad extra,declarato adit̃ hæreditas.& ita aditur verbo,vt l.auia.C. de iure deliberã.sufficit ergo,ꝙ quis dicat deliberatè corã testibus,volo adire istã hr̃ditatẽ,secus si diceret indeliberatè, vt in gl.l.serui electione.ff.de lega.1.Facto autem aditur hæreditas,

quando

quãdo quis facit actũ, qui nõ solet fieri, nisi per hrdẽ, vt est vẽdere, coiere, locare, & sic de aliis, nisi protesterur cõtrariũ, vt l. ꝓ hærede §. Papinianus. ff. de acquir. hæred. Et potest addi tertius modus, scilicet quãdo ad petitionẽ creditorũ datur tẽpus alicui & intra illud tẽpus nõ adit, neq; repudiat, tunc præsumit adiuisse, vt l. sancimus §. finaũt. hoc aliqs. C de iure delib. [illegible] fauore petẽtiũ nã si eẽt fauor petẽtis repudiasse, tũc ꝑsu[illegible]et repudiasse. Verbi gratia: Substitutus petit tẽpus assignari instituto, vt adeat vel repudiet, tũc si intra illud tps neutrũ faciat, lapso tpe præsumitur repudiasse, vt no. Bar. in l. quãdiu. ff. de acqui. hæred.

4 ¶Notãdũ † tertiò, ꝙ ad hoc vt istis modis fiat aditio, sex requirũtur. Primò vt adiẽs sciat se hrdẽ esse, & cãm acquisitionis, ex qua per defunctũ delata sit hæreditas, vt hic, & ff. de acquiren. hæred. l. si is ad quẽ. Secundò: ꝙ sciat se eius hæredẽ esse, vt hic Tertiò vt nõ sit institutus sub cõditione, q̃a istis modis ante existentiã cõditionis nõ fit aditio hæreditatis, vt ff. de acquiren. hæredit. l. is qui hæres. Quartò, ꝙ sit sui iuris, nã aliàs requiritur ẽt iussus partis vel dñi, vt ff. de acquir. hæred l. si quis mihi §. iussum. Quintò requiritur, ꝙ habeat intellectum, vt j. eo. §. sicut aũt. in ver. eum qui. in fi. Sextò, ꝙ sit maior 14. annis, vt C. de iure delib. l. potuit. de quibus nor. gl. & Bar. in l. is põt. ff. de acqui.

5 hære. ¶Notãdũ † quartò, circa §. sicut aũt. ꝙ immiscere & abstinere, vel adire & repudiare: ambulãt pari passu. vt sicut nuda voluntate qs põt se immiscere vel adire hrditatẽ, sic cõtraria volũtate põt abstinere vel repudiare, vt hic in tex. Filius tamẽ j. triẽniũ põt abstẽtionẽ suã reuocare, vt C. de repu. hæreditate. l fi. ¶Notã

6 dũ † finaliter, ꝙ pro aditione hæreditatis, nõ requiritur loquela neq; auditus, vt hic in tex. sed sufficit intellect⁹. cõcor. l. mutũ. & ibi per Bar. ff. de acquirẽ. hæred. ¶Opponitur sic, & videtur quòd aditio hrditatis nõ fit nuda volũtate, per l. potuit. C. de iure delibe. Solutio. In illa l. fit inchoatio ab actu, & tunc non sufficit nuda voluntas. fac. l. quemadmodum. ff. de acquir. possess.

DE LEGATIS.

TITVLVS XX.

NOn continuatur ista rubrica, quia continuatio habetur in nigro, in principio. & partes petebunt in processu.

§. Post hæc.

1 *Legatũ, quid. Et quot eius genera olim, & hodie. & nu. 7.*

2 *Tẽpus præsens pro præterito: coniunctiuum pro futuro: & futurũ aliquandò*

quando pro præsenti.
3 *Materia ordo potest interuerti, & interrumpi.*
4 *Iura quatuor, quibus res nobis per vniuersitatem acquiruntur.*
5 *Legatum, differt à donatione inter viuos. Item, ab hæreditate. nu. 6.*
8 *Luna habet radios lugubres: Sol claros.*
9 *Volun[tas e]st validior quàm verba. & nu. 12.*
10 *Lega[tis] quæ actiones competant disting.*
11 *Fideicommissa olim erant laxiora, quàm legata: hodie secus.*
13 *Legatorum omnium an sit eadem natura.*
14 *Legatarius an possit agere actione personali.*
15 *Legata, an exequentur fideicommissis.*

Licet simus in materia iuris, qua per vniuersitatē res nobis acquirūt̄ tñ cum de testamētis & hæredū institutionibus dictū sit, & legata ex testamētis veniāt. & testamentis accedāt, idcirco nunc rectè de legatis tractādū est. tunc ibi legatū. Est † aūt legatū donatio quædā, à defuncto relicta, & ab hærede præstāda. Quorū legatorū olim quatuor fuerūt genera, s. per vendicationē, dānationē, sinendi modū, & per præceptionē, cum certis verbis, vnicuique generi legatorū assignatis: sed hodie omniū legatorū vna est natura & per quæcunque verba voluntatem testatoris aptè exprimētia fiāt, peti possunt: per triplicē actionē, s. personalem ex testamēto, & per rei vēdicationem, & per hypothecariā, tunc ibi, sed ibi, sed non vsque. Et licet fideicōmissa olim fuerūt laxiora quàm legata, hodie tñ exæquātur. Sed vt iuuenes facilius eorū naturā intelligant, distinctè de eis tractandū
2 est. Hoc dicit. ¶ Notandū † primò, quòd cùm dicitur hic in tex. loquimur, exponi debet, locuti sumus, & ita præsens ponitur ꝓ præterito, vt C. ex quibus cau. irro. infam. l. si Possidoniū, vel pōt exponi, loquimur, id est, loqui deberemus, si præcedentē materiā prosequeremur, vt in auth. de consanguin. & vterinis fratribus. §. si igitur. colla. vj. sic etiam præteritū coniunctiuū interdū ponitur pro futuro, vt l. qui Romæ. § Augerius. ff. de verbo. obl. & ibi per Bar. & l. cum stipulamur. eo. tit. & futurum interdū ponitur pro præsenti, vt quādo datur gratia ad beneficia va
3 catura refertur ēt ad præsens, scilicet ad beneficium, quod iā vacat. c. si pluribus. de præben. lib. vj ¶ Notandum † secundò, quòd licet congruū sit materiā continuare, tamen ex certa causa pōt fieri intermissio seu transgressio, vt causa doctrinæ, vel propter cōcomitātiā, vt hic, ad ꝙ etiā iste tex. solet allegari. & fac. istud vt verba in testamētis & in statutis interpretētur scdm materiā subiectā, nisi cōstet, quòd in alia materia loquantur. fac. l. Imperator

4 prætor.ff.de in die adiectio.¶ Notādū † tertiò,ꝙ quatuor iura, quibus res per vniuersitatē nobis acquirūtur, quæ vocātur hic figuræ iuris,tacta sunt supr.ꝑ quas ꝑsonas nobis acquiritur.§. hacten⁹.Et possunt addi duo a'ia:primū per monachationē. vt Auth.ingressi.C.sac.san.eccle. secūdo per publicationē bonorū
5 vt l.actione.§.publicatione.ff ꝓ socio.¶.Notādū† quartò,circa §.legatū,ꝙ legarū differt.à donatione causa mortis,vt dictū est sup de donatio.circa.§ j.Differt.etiā à donatione inter viuos,qa legata possunt reuocari vsq; ad mortē,etiā sine causa.vt ff.de adimē.leg.l.iij.in fi.& l.iiij.qđ nō est in donatione inter viuos vt sup.de donatio §.aliæ,licet donatio inter viuos ex causa reuo-
6 cari possit.vt C.de reuocā.donatio.ꝑ totū.¶ Differt †etiā legatū ab hæreditate:quia legatū est de iure singulari & sine onere,hæreditas aūt est ius vniuersale,& sæpe cū onere,vt ff.mād. l.si hæreditatē.& ff.de edē.l.quædā.§.nihil.Legatū tamē interdū est cū onere,& pōt cum onere esse,vt in l j.§.fi.ff.de lega.iij. Dicit tamē hic Io.Fab.ꝙ si testator in testamēto dicat , dono tibi talē fundū,præsente donatario,& accipiēte,nō est donatio,sed legatū,ex quo fit in testamento,quia verba debēt intelligi secundū materiā subiectā,vt sup.eo.in secundo notabili.fa.cle.dudū.§.si verò de sepul.Pōt tamen in testamento,si velit testator, aliquis alius cōtractus celebrari,dicēdo,in testamēto,vēdo vel dono tibi iē talē ꝓ cētū,& tu cōsentis,valet vēditio.vt l. hæredes palā.
7 §.fi.ff.de testamētis,& qui testa.fac.pos. ¶ Notādū † quintò , ꝙ olim fuerunt quatuor modi legādi.Primus,per vēdicationē,vt quādo testator dixit legatario,vēdica tibi talē rē.Secūdus fuit perdānarionē,vt quādo testator dixit hęredi,dāno te illū ęre alieno liberare.Tertius modus fuit,sinēdi,vt quādo testator dixit hæredi,sine,id est,permitte illū talē rē habere.Quartus modus fuit,per præceptionē,vt qñ testator dixit vni ex plurib.hæ-
8 redib.præcipito talē rē,id est,antè partē cū aliis hæredib⁹capito ¶Notādū † tertiò,ꝙ lugubratione exponitur,id est,pręcipuè nocturna,qa luna,quæ lucet nocte,habet radios lugubres secū dū philosophos,id est,ꝓpria luce carētes,sed sol habet radios claros:in Auth.vt iudi sine quoquo suffra.fiāt,in prin.coll.ij.vt dicit gl.hic aliàs tñ scđm Hyeronimū &.antiquos scriptores,vocat lucubratione.ꝑ c.& inde dicit lucubratiūcula, id est,modica
9 vigilia vel studiū vnius noctis.¶Notandū † septimò. ꝙ volūtas est validior q̄ verba,qa volūtas defuncti habetur ꝓ lege,in Authē. de nup.§.disponat.coll.iiij.Et hoc est verū,quādo cōstat de volūtate,sed si nō cōstat,tūc verba declarāt volūtatē,vt ff.de supellect.

pelle.leg.l.Labeo.& valet hodie legatū siue fiat p verba directa vel obliqua.pōt.n. testator dicere.iubeo,rogo,mādo , cōmitto, vt C.cōmu.de lega l.ij.vel opto.cupio credo te daturū illi hoc, vt ff.de lega.primo l.ēt hoc modo:vel exigo.exhortor,vel similia verba,vt l.& eo modo.ff.de lega.j.Nō enim curandū est quę verba testator dicat,sed in quē intētio sua dirigatur,vt est tex.ff. de leg.2 l cū pater.§.donationis,sed si dicat nō dubito te hoc facturū,tūc si verba referātur ad hæredē,censetur fideicōmissum vt l.vnū ex familia.§.fi.ff.de leg.2.Secus,si referantur ad aliū,vt l.generali.ff.de vsufruct.leg.& in gl.in l.peto ff.de leg.2 ¶ Notā

10 dum † octauò,ꝙ ad sciendū quæ actiones cōpetunt legatario, sic distīguēdū est, qđ vel legata est res aliena,vel res testatoris,si res testatoris,tūc vel legata est res in specie,vel ī genere:si in specie,tūc cōpetūt legatario tres actiones,scilicet ꝑsonalis,ex testamēto,rei vēdicatio,qa legatū trāsit directè in dominiū legatarij, vt ff.de furt.l.à Titio.& hypothecaria in rebus,s.quę fuerunt defuncti:sed si legatū sit res in genere solū,cōpetūt duæ actiones s.ex testamēto & hypothecaria.In c.su etiam solū cōpetit vna actio & vna exceptio,vt si legata sit liberatio debiti.vt ff.đ liber. leg.l.qđ mihi.& ff.vt in possessio.legato.l j. §.si debitori.Sed si legata sit res aliena,cōpetunt duę actiones, s.ex testamento,& hypothecaria C.cōmu.de leg.l.Istud tamen sic debet intelligi, nū ꝙ legatari⁹ possit simul diuersis actionibus agere,sed pōt ex istis vnam eligere,ff.vt de lega 2.l.cū filius. §.variis.¶ Notandū

11 † finaliter circa.§ sed non vsq;,ꝙ olim fideicōmissa erāt laxiora,quā legara quia legata debebātur solū ex testamēto,fideicōmissa autē etiā ab intestato,vt infrà de fideicōmissa. hæredita.§. pręterea.& ī eo § sed nō vsq; & §. ante hodie secus.¶ Opponitur primò.& videtur,ꝙ iste ordo,de quo in princ.tex.nō est cōueniēs,quia legata nō semper depēdēt ex testamēto,vt hic in §. sed nō vsq; & possunt fieri ante hæredis institutionē.vt ī.eo.§. ante.Solutio.Textus hic loquit̄ secūdū qđ olim erat in legatis quando solùm debebantur ex testamēto,& nō poterāt fieri nisi post hæredis institutionē,sed cōtraria iura loquuntur, secundū

12 qđ est hodie in legatis. ¶ Opponitur † secūdo cōtra id ꝙ dicit̄ in § legatum,vers.nostra.& videtur,ꝙ voluntas nō sit validior, quā verba,per l.si alij ff de vsufr.lega.& per l.Labeo.ff de supel. leg.Solutio.Illæ leges loquūtur quādo nō cōstat de clara volun

13 tate,& tūc scriptura pl⁹ valet q̄ volūtas. ¶ Opponitur † tertiò videtur,ꝙ ibi non bene dicitur,ꝙ omniū legatorum est eadem natura,per §.fi.ī de oblig.quæ ex quasi cōtractu nascūtur.Solu

tio

tio.Omniũ legatorũ est eadẽ natura,quãtũ ad hoc quòd æqualiter debẽtur,vt hic dr̃,licet quædã sunt aliis validiora,vt in cõ-
14 trario.¶Opponit̃ † quartò,& videt̃,ꝙ legatarius nõ possit agere actione personali,quia illa datur nõ domino,vt j. de actio.§. sic itaq;.Sed legatarius est dñs legati,vt d.est in octauo notabili. Solutio.nõ agit ad dominiũ,sed de possessionẽ,vt ff.de cõdictio. tritica.l.ii.& ita dicit hic gl.Vel põt dici,quòd legatarius est verè dominus,sed fictione iuris,& ita põt actione personali agere
15 secũdũ Io.Fab ¶Opponit̃ † finaliter cõtra illud, ꝙ dicitur in §. sed nõ vsq; & videt̃,ꝙ legata nõ exæquãtur fideicõmissis,qa nõ dicitur legataria libertas,sed fideicõmissaria, ẽt pp fideicõmissũ cogitur hæres adire hæreditatẽ,vt j ad legẽ Falci. §. ex diuerso. & de fideicõmissa.hæredita.§ sed si recuset.nõ aũt propter legatũ Solutio.Dicit hic gl.quòd exæquãtur quãtũ ad tractatum & sententiã,sed nõ quantũ ad verba Sed melius põt dici, quòd legata & fideicõmissa singularia exæquãtur,vt hic dicitur. Sed secus est de fideicõmissis vniuersalibus,propter quæ cogitur hæres adire hæreditatẽ,vt patet per Doc.hic & in l. j. ff. de lega.j.

§.Non solum.

1 *Testator an possit etiam legare rem alienam.& nu.11.*
2 *Testator si leget rem suam,vel hæredis,an nihil præiudicat ignorantia vel scientia.*
3 *Testator potest legare rem hostium,in qua habemus spem postliminij.*
4 *Hæres an cogatur inuitus rem emere præcepto testatoris.*
5 *Legatum rei,quæ dependet ex voluntate alterius,an valeat.*
6 *Ecclesiastica res legatum,an valeat.*
7 *Hæres an teneatur de euictione rei legatæ distinguendum est.*
8 *Actori incumbit onus probandi quo non probante,reus absoluitur.*
9 *Hæres tenetur luere rem obligatam,alteri legatam,tribus casibus.*
10 *Res communis testatori alteri,an possit legari.*

1 Testator † nõ solùm põt legare rem suã vel hæredis: sed etiam rẽ alienã & tunc hęres cogitur illã rẽ emere & legatario dare,& si ipse eã emere nõ põt,dabit legatario æstimationẽ. Ad hoc tñ duo requirũtur.primò quòd talis res sit in cõmercio.Secũdò,ꝙ testator sciat rẽ alienã esse,& hoc legatarius habet probare:tũc ibi sed & si rẽ,similiter põt testator legare rẽ suã obligatã creditori,si tamen scit eam obligatã esse,& tũc hæres tenetur illã rẽ luere nisi testator expresse,voluisset legatariũ eam luere. Hoc
2 dicit. ¶ Notandũ † primò,ꝙ quando testator legat rem suam vel hæredis, tunc non refert an sciuit vel ignorauit vt infrà

co.§

co.§.si quis tē & si sit res cōmunis ipsi testatori,& alteri,valet le gatū,ꝓ parte testatoris,& nō pro alia parte,vt notatur in l.serui
3 electione.§.cū fundus.ff.de leg.j. ¶Notādū† secūdò, ꝗ testator pōt legare rē alienā, etiā hostiū,in qua habemus spē postlimini siue nostra quādoq; fuerit,siue nūquā,vt ī.de leg.j.l.ab omnib. §.etiā.Sed hoc est distinguēdū secundū Bar.in l.liber homo.ff. de verb.obli & secūdū gl.in l.id qđ ff.de lega.j.quia aut illa res nūquā fuit in cōmercio nostro,& nō valet legatum, vt d.l.liber hō.aut aliquādo fuit in cōmercio nostro,& valet legatū,vt d.l. id quod.Et sicut dicitur de legato,ita dicēdū est de donatione. Valeret ergo donatio,si Papa daret Imperatori vel alteri princi pi terrā sanctā.Et talis res hostiū nō pōt legari vel donari purè, sed sub cōditione,& ita valebat donatio,quā fecit rex Aragonū monasterio Populeti de locis hostiū, quādo s.reuerterentur ad cultū diuinum,de quo in c.abbate.de re iudicata.lib.vj. ¶Notā
4 dum † tertiò,ꝗ hic est casus in quo aliquis compellitur rem emere propter præceptum testatoris,cōtra ius regulare,quo ne mo inuitus emit,vt C.de cōtrahē.emptio.l.inuitū.Si tamē dominus rei nō vult eā vendere,vel petit nimis magnum pretiū, nō tenet̄ hæres emere,sed debet æstimationē dare,vt hic, & ff. de leg.iij.l.nō dubiū.§.fi.& si sit cōtentio inter legatariū & hęredē de valore æstimationis,tūc iudex declarabit.l.alieno.§.si is
5 cuius ff.de fideicōmissa.liberta. ¶Notandū † quartò, ꝗ si commerciū rei haberi nō potest,vel si pōt:sed cū magna difficultate,quia alienatio eius dependet à volūtate principis:tūc valet le gatū de illa re,vt.ff.de lega.primo.l.apud Iulianū § fin. Et ideò secūdū Bar.non valet,si prædio legato adiungatur onus , quod fratres minores possunt in illo prædificare monasteriū vel capellā,quia talis mutatio dependet à voluntate Papæ,vt in c.j.de
6 religio.domibus.li.vj.¶ Et † dicit.Inno. ꝗ ideò nō valet legatū de re ecclesiastica.quæ si alicui legetur,nō debetur res neq; æstimatio,in c.filius noster.extrà de testamē.nisi esset res cuius cō merciū faciliter haberi posset,vt equus,bos,vinū & similes res. In casu tñ valet legatū de re,cuius cōmerciū non habetur , vt si hō liber,qui redēptus est ab hostibus,legetur sibiipsi, quo casu redimitur à pignore,ff.de lega.j l.senatus.§ fi.Valet etiā legatū de re cōmuni pluribꝰ tāq̄ singulis, & nō ipsi testato vt detur res vel æstimatio.ff.de leg.ij.l.mortuo boue.§ Labeo.Et nō valet e tiā legatū si defectus sit in legatario ꝓpter delictū suū,vel diuer sitatē sectæ,vt si iudæo legetur seruꝰ Christianus,quē Iudeꝰ habere nō potest,C.ne Iudæus Christiana mācip.l.j.nō valet tale legatum

legatũ,nec debetur res nec æstimatio,vt d.l.mortuo boue.valet tamẽ si sit defectus pp cõditionẽ status,vel corporis vitiũ,si testator sciat talẽ cõditionẽ vel vitiũ inesse.l.fideicõmissa.§.si seruo alieno.
7 ff.de le.3.¶ Notandũ † quintò,ꝙ ad sciendũ qñ hæres tenetur de euictione rei legatæ,sic distinguendũ est,quia aut loquimur de re legata,aut de re prælegata.Si de re legata,tũc aut legata est res in genere,aut in specie.Si in genere,tenetur hæres de euictione.Si in specie,aut testator legauit sciẽter,aut ignorãter.Si sciẽter, tenetur hæres de euictione.Sed nõ si ignorãter,nisi legatũ esset coniũctæ psonæ.cõsanguineo,vt no .p Bar.in l.si domus.§.de euictione.ff.de le.1.Et si legeť incerta species de certis,vt dicendo,lego vnũ de equis meis,dicitur esse legatũ in specie.l.in rõne.§.diligẽter. ff.ad l.Falc.Si loquimur in re prælegata,tunc vel prælegatũ est vni de fratrib.& si tunc euincať, nõ agit de euictione,ne crescat inuidia inter fratres.C.de bo.quæ lib.l.cũ oportet.Vel prælegatũ est oĩb. fratrib & tunc oẽs agũt de euictione,si distributio prælegatorũ facta est p partes,vel p iudicẽ. Sed si facta est p testatorẽ,nõ agunt: sed excipiẽdo seruãt,vt C. cõia vtriusq; iud.l.si fratres.¶ Notãdũ
8 sextò,† ꝙ legatarius debet ꝓbare testatorẽ sciuisse rẽ alienã esse, quia actori incũbit ꝓbatio,ad quod iste tex.solet allegari.sic in l. verius.ff.de prob.Et actore nõ probãte reus absoluitur, vt in c. vt nostrũ.extrà vt eccl.benef.sine dimi. confe.Si tñ reus neget ius,& ius præsumit ꝓ actore,tenebitur reus probare, vt ff. de prob.l.ab
9 ea parte.¶ Notãdũ † finaliter circa §.sed & si rẽ, ꝙ hæres in trib. casibus tenetur luere rẽ obligatã,alteri legatã.Primus,qñ testator sciuit rẽ obligatã esse,vt hic.Secundus,qñ ignorauit:sed res legata est coniunctæ personæ.C.de fideic.l.obligata,facit l.cũ rem.C. de lega.vel recipit.prædia.Tertius,qñ ignorauit & res est obligata in tato,vel in maiori,q̃ valet,vt ff.de leg.1.si res obligata.¶ Op-
10 ponitur † contra prædicta,& videtur primò,ꝙ qñ legatur res cõis testatori & alteri,valet legatũ nõ solũ pro parte testatoris,sed ẽt pro alia parte,quia potest legari res aliena, vt hic in text. Solutio. Aliud est qñ legatur res omnino aliena & res cõis : quia in primo casu non est maior ratio,ꝙ legatũ valeret de vna parte:q̃ de alia. Sed in secundo casu est maior ratio,ꝙ legatum valet de parte testatori ,q̃ de alia.Et ideò nisi testator hoc expresserit,non valet de
11 alia.¶ Opponitur secundò,† & videtur,ꝙ valet legatum de re aliena,ẽt si testator ignorauit.C.eo.l.cum rẽ alienã.Solutio. Aut legatũ est coniunctę personę,quæ intelligitur vsq; ad decimũ gradũ, & valet legatũ de re aliena,ẽt si testator ignorauit,vt vult illa l.cũ rẽ alienã.aut legatũ est extraneæ psonæ,& nõ valet,vt hic dicitur.

§. Si res aliena.

1 *Testator si leget rem alienam, à lagatario acquisitam, viuo testatore, an consequatur pretium, disting. & num. 2.*
3 *Rem, quam habeo, quatuor modis possum petere.*
4 *Legatarius consecutus rem alienam sibi legatam, viuo testatore, ex causa lucratiua, extinguitur legatum. Limit. num. 6.*
5 *Res eadem, an possit legari in duobus testamentis.*

1 Si testator † legauit rem alienã, quã legatarius viuo testatore acquisiuit, tũc si acquisiuit ex cã onerosa, cõsequitur pretiũ ab hærede: sed si acquisiuit ex causa lucratiua, nõ cõsequitur pretiũ q̃a nemo põt habere eãdẽ rem ex duab. causis lucratiuis. Et ideò, si vna res sit mihi legata in testamento Titij, & in testõ Seij, tunc si ex testõ vnius habeo æstimationẽ rei, possum ex alio testõ petere rẽ. Sed si habeã primò rem ex vno testamento nõ possum ex alio
2 petere æstimationẽ. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ in tex. dicit, ꝙ q̃n legatarius, cui legata est res aliena, viuo testatore fit dñs illius rei, ex cã onerosa, quæ vocatur, q̃n emi aliquam rẽ, quæ mihi est legata, notãter dicitur, ꝙ põt pretiũ consequi, & nõ dicitur petere, quia secundũ cõiter Doct. petit rẽ, quæ tantum est in obligatione, sed in defectũ eius datur pretiũ, vt ff. de ver. obl. l. si seruum. §. effectus. Secundũ aliquos tñ ẽt pretiũ est in obligatione, vt ff. de
3 condict. furt. l. in re furtiua. §. sed verũ. ¶ Notandum secundo, † ꝙ quatuor modis possum petere rẽ, quã habeo. Primò, si res posset mihi auferri, vt ff. de sol. l. si rem. Secundò, si habeã ex alia causa, q̃ debeã habere, vt hic, quia q̃n pretiũ deest, non videor rẽ habere. Tertiò, si aliquod ius deest, quod adhuc tradendũ est, vt ff. de sol. l. ẽt. Quartò, si res deterior facta est dolo dantis, ex cã stricti iuris, datur de dolo, q̃uis quis rẽ habeat, vt ff. de dolo l. & eleganter. §. non solũ. Sed si ex causa bonæ fidei, agitur ex primo contractu.
4 ff. cõmod. l. 3. §. si reddita. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ si legatarius consecutus est rem alienam sibi legatã, viuo testatore, ex cã lucratiua, id est donatione: vel ex alia simili, extinguitur legatũ, vt hic, & ff. de leg. 2. l. Mæuius. §. duobus. Et licet ipse legatarius alienauerit rẽ istã, nihil sibi ꝓdest, vt. d. l. Mæuius. Et quod acquirit cã dotis, nõ acquiritur ex cã lucratiua, vt ff. de pctio. & obl. l. ex ꝓmissione
5 dotis. ¶ Notãdũ † finaliter, ꝙ quando dicitur hic de eadẽ re legata in duobus testamẽtis, nõ põt intelligi de testamentis factis ab vno, quia tunc posterius rũpit primũ, s. quib. mod. test. infirman. §. posteriore. sed debet intelligi de testamẽtis factis à diuersis. Et si in vno testõ eadẽ res bis legetur alicui, distinguendum est, quia si legatum

legatum sit res in specie, non habebit legatarius eã, nisi semel. Sed si legatũ sit res in quãtitate, habebit eã bis, vt ff. de leg. 1. l. planè. §. si eadẽ. &. l. Titia Seio. de leg. 2. & ibi Bar. ¶ Opponitur primò, & videtur ꝙ legatarius cõsequens rẽ ex cã onerosa, non põt æstimatio nẽ consequi. per l. si res mihi. ff. de leg. 3. Solut. In illa l. propter defectũ iuris petendi, præsumpta voluntate defuncti, rem legatam legatarius amisit, sed iste tex. loquitur, qñ voluntas testatoris manet eadem, & legatarius acquisiuit rem ex causa onerosa. Vel potest dici, ꝙ illa lex dicit, ꝙ non potest rem vendicare, & hoc verum est. Et ideò in defectum rei consequitur pretium. ¶ Opponi-
6 tur secundò, † & videtur, ꝙ legatarius habẽs rẽ ex causa lucratiua adhuc potest eã petere, per l. si seruus legatus. §. 1. ff. de leg. 1. Solutio, Hoc quod hic dicitur, fallit in sex casibus. Primò, si primò cõsecutus est* æstimationem, vt hic in versi. hac ratione. Secundò, quando causæ lucratiuæ non habent originem in persona vnius, sed diuersorum, vt in l. in oppositum allega. Tertiò, quando legatũ est res, in quantitate, vt ff. de leg 2. l. Titia Seio. Quartò, quando causæ lucratiuæ concurrunt diuerso tẽpore, vt ff. de verb. obl. l. nõ existimo. Quintò res posset repeti per restitutionem in integrum. ff. de lega. 3. l. Mæuius. §. duobus. Sextò, quando non concurrunt contra eandem personam, vt l. si res. ff. de lega. 3.

§. Ea quoque.

1 *Res futura, an poßit legari: & an duobus.*
2 *Res, quæ non est, nec futura, aut quæ fuit, nõ tamen est, non põt legari.*
3 *Legatum quot modis po[ss]it decrescere, & accrescere legatario.*
4 *Legari potest quid pluribus, coniunctim, verbis & re, vel re tantùm, vel verbis tantùm.*
5 *Legatum desiunctum re & verbis.*
6 *Legatarius si emerit proprietatem fundi, nõ põt eũ petere pleno iure.*
7 *Res legatarij, non potest sibi legari. Et quid ita.*

1 Res † quæ nõ est, sed tñ futura est, põt legari, tunc ibi, si eadẽ. Si eadẽ res leget duob diuidit inter eos, nisi legatũ in vno deficiat s. quia nõ vult, vel moritur viuo testatore, quia tunc collegatarius habebit totũ. Et coniunctim legari dr, qñ vna res vna oratione diuersis legatur: sed desiũctim legari dicitur, qñ vna res diuersis orationib. diuersis legatur, tũc ibi, si cui fundus. Si fund' alien' leget alicui, q acquirit ꝓprietatẽ deducto vsufructu, ex cã onerosa & vsumfru. ex cã lucratiua, tunc ille põt petere proprietatẽ & vsumfructũ: tñ ex officio iudicis solũ dabitur sibi æstimatio nudæ proprietatis, tunc ibi, sed si rem legatã. Et res legatarij non potest sibi

legari. Et licet posteà legatarius eã alienauerit, nõ habebit rẽ, neq;
2 æstimationẽ. Hoc dicit, & patet intellect⁹ tex. ¶ Notadũ † primò circa §. ea quoq;, ꝙ res, quæ non est, nec futura est, vt chimera vel hirco ceruus, aut res quæ fuit, sed nõ est, vt homo mortuus, legari nõ põt, vt J. de inuti. stip. §. 1. Et si dubiũ est, an res sit, vel nõ sit, si nõ sit, non valet legatũ. Sed si sit, valet legatũ, & cauet hæres de ꝓsequẽdo, restituẽdo: rẽ vt ff. de leg 1. l. seruo legato. §. fi. Et ideò si legetur seruus, vel animal existens in fuga tpe factionis testamẽti tũc tenet᷑ hæres, suis sũptib. & periculo, talẽ seruũ, vel tale animal, quærere, & legatario præstare, vt l. cũ seruus, & ibi notatur per Doct. ff. de le. 1. Sed si venit ad fugã post testamentum, tunc legatarius suis sumptibus & periculo tenetur quærere. l. si seruus legat⁹. ff. de le. 1. nisi hæres esset in culpa, quia tunc ipse teneretur. ¶ No-
3 tandũ † secũdò circa §. si eadẽ, ꝙ legatũ, põt deficere quinq; modis, & accrescere collegatario. Primò, si legatarius spreuit ipsum. Secundò, si legatarius viuo testatore decesserit, vt hic in tex. sed si post mort᷑ testatoris decesserit, tunc nõ accrescit collegatario, sed trãsmittitur ad hæred. C. de cad. tol. l. vnica. §. cũ igitur. Tertiò, si collegatarius nõ sit in rerũ natura. C. de cad. toll. l. vnica. §. in primo. Quartò, si mihi & posthumo, qui posteà abortietur, aliquid legatũ sit. ff. de leg. 1. l. si duobus. §. fi. Quintò, si testator mihi & hęredi suo aliquid legauerit. ff. de le. 1. l. plane. §. si duob. Et adhuc tribus modis deficit legatũ, sed non accrescit collegatario. Primò, si testator mihi & seruo suo aliquid legauerit. ff. de leg. 1. l. planè. §. cõiunctim. Secundò, si mihi & tibi tua res legata sit, vt ff. de le. 1. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertiò, si mihi & nõ capaci, aliqua res legata
4 sit. ff. de le. 2. l. si Titio. ¶ Notãdũ † tertiò, ꝙ qñ aliquid legat᷑ pluribus, hoc põt fieri coniunctim, verbis & re, vel re tm, vel verbis tãtũ. Coniunctim legari verbis & re dicitur, qñ vna res diuersis legatur vna oratione, vt sic dicendo, Titio & Seio lego talem domũ, vt ff. de vsufr. accresc. l. 1. & ibi not. per Doct. Sed re tantũ, dicitur aliquid coniunctim legari, quãdo vna res legatur diuersis, per diuersas orationes, vt si dicatur, Titio lego talẽ domũ, & Seio lego eandẽ domũ, & isti faciunt partes per concursum. Sed si dicatur, Titio vel Seio lego talem domũ, efficiuntur duo rei stipulandi, vt ff. de leg. 2. l. si Titio. Quod verum est, si addatur, vti hæres meus volet. Sed si simpliciter dicatur, Titio vel Seio lego talem domum, resoluitur illa disiunctiua in copulatiuam, vt l. cũ quidam. C. de verbo. sig. & non efficiuntur duo rei stipulandi. Nã soluendo Titio, non adimitur legatũ à Seio. ff. de adim. le. l. 3. nisi cõstet manifestè testatorẽ hoc voluisse, vt l. si plurib. §. 1. ff. de leg. 1. Verbis aũt tantùm

coniunctim

coniũctim legari dicit̃,qñ vna res diuisa ꝑ testatorẽ vna oratione diuersis legat̃,vt sic dicendo, Titio & Seio lego talẽ domũ æquis
5 portionib.vt not.in l.re coniuncti.ff.de leg.3. † Est etiã quoddam legatũ desiunctim re & verbis,vt si dicatur, Titio lego medietatẽ illius domus,& Seio lego alterã medietatẽ eiusdem domus.In tribus primis locũ habet ius accrescendi, sed in quarto.s.qñ aliquid legatur desiunctim re & verbis,ius accrescendi locũ nõ habet, vt ff.de leg.2.l.& Proculo.Seruit aũt istud,q̃a qñ legatũ deficit ĩ vno, tunc accrescit alteri,saltẽ primis trib. modis,in quo iure accrescẽdi præfertur ille,qui est re & verbis coniũctus,si extat. Et post illũ admittuntur simul,qui sunt coniuncti re tantũ,& verbis tm̃.¶ No
6 tandũ † quartò circa §.si cui fundus,ꝙ qñ legatarius emit proprietatẽ fundi,tunc vsusfructus põt ad eũ peruenire ex cã lucratiua.s.ꝑ mortẽ naturalẽ,vel ciuilẽ vsufructuarij,vt ĩ.de vsuf.§. finit. Quo casu videtur,ꝙ iste legatarius non posset petere fundum pleno iure,quia habet vsumfru.ex cã lucratiua.iuxta.§. si res alienaĩ e.Cuius contrarium tñ hic deciditur in primo responso. Verũ tñ est,ꝙ ex æquitate officio iudicis solũ præstatur: sibi æstimatio nudæ proprietatis,vt hic in secundo respoñ. ¶ Notandũ finaliter
7 † circa §.sed si rem legatã,ꝙ rõ istius tex.est.s.ꝙ res legatarij non põt sibi legari,quia quod meũ est:amplius meum fieri non põt,vt hic,& ĩ.de act.§.sic itaq;.Et licet res à legatario posteà fuerit alienata,nõ prodest,quia quod ab initio non valuit, ex tractu tẽporis nõ cõualescit,vt in regula,nõ firmatur de reg.iur.lib.6.de quo posteà ẽt dicetur.§.an seruo.ĩ.eo.¶ Opponitur primò sic,& videtur ꝙ qñ aliquid legatur duobus,non debet diuidi inter eos viriliter, vt dicitur in §.si eadẽ.ꝑ l.interdũ.& l. Titius.ff. de hære.inst. Solutio.In illa l.illi duo coniũcti obtinebant locũ vnius. Et ideo illa l. nõ facit cõtra istũ tex.¶ Opponitur secundò,& videtur, ꝙ qñ dicitur,lego Titio medietatẽ talis domus,& Seio alterã medietatem eiusdẽ domus,habeat locũ ius accrescendi.ꝑ l.Meuio.ff.de le.2.Solut.In illa l.vna medietas fuit legata vtriq; & sic dicit̃ hic.¶ Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ res legatarij põt sibi legari, per l.1.ff.de lib.leg.Solutio. In illa l.legata est liberatio debitori,quæ non fuit eius.¶ Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ qñ res legatarij sibi legata,posteà alienata est, valeat legatũ. per l.1.ff.de regula Catonia. Solut.Illa l.loquitur,quando res alienata est viuo testatore,hic autẽ quando mortuo:vel potest dici, ꝙ illa l.intelligitur quando legatũ fuit sub cõditione,& ante existentiã conditionis res fuit alienata.Sed iste tex.loquitur,qñ aliquid legatum est purè,arg.l.cætera.§.2,ff.de leg.1.& ista secunda solutio est melior quàm prima.

§.Si quis rem.

1 *Summarium huius §.*
2 *Veritas,an preualeat opinioni.disting.& nu.7.*
3 *Legatum,donatum,venditum,vel obligatum,vel alienatum à testatore ante mortem,an possit reuocari.disting.*
4 *Creditor,quot modis possit liberationem legare debitori.*
5 *Hæres testatoris si petat debitum,cuius liberatio est legata, ab hære de debitoris,vel ab alio,qui est loco hæredis, repellitur per exceptionem de liberatione legata*
6 *Debitum in diẽ vel sub cõditione legatũ creditori purè,valet legatũ.*
8 *Legatum,in quo non est plus,quàm in debito,non valet.*

1 Summatur sic:†Si testator credens rem suã esse alienã,vel rẽ esse legatarij,legauerit eã,valet legatũ, quia plus valet, quod est in veritate,quàm quod est in opinione.tunc ibi,si rem suã.Si testator rem suã,quã legauit,posteà in toto,vel in parte alienauerit, vel eã obligauerit,valet legatũ,si nõ fecit animo adimẽdi legatũ,tũc ibi, si quis debitori:Si creditor legauerit debitori liberationẽ,tũc debitor liberat᷑ à debito.& hęres su⁹,vel qui loco hęredis est. Et põt liberatio legari semper,vel ad tẽpus.Sed si debitor legauerit creditori debitum,non valet legatũ.Si tamen esset debitũ in diem,vel sub cõditione,& legaretur creditori purè, valeret legatũ,quãuis viuo testatore dies veniret.vel cõditio existeret h.d. & patet intellectus
2 textus.¶Notandum primò † circa §.si quis rem.ꝙ plus valet veritas,quàm opinio.vt hic.& ff.de iuris & facti ignorantia.l.regula.§. qui ignorauit,quod verũ est,si cõcurrit veritas cũ opini.singulari. Sec⁹ de opinione vniuersali.quia illa pręualet veritati,vt ff.de offi-
3 cio prętoris.l.Barbarius Philadelphus.¶Notandũ † secundò,circa §.si rem suã.circa verbũ,alienauerit. ꝙ quãdoq; testator rẽ legatã ante mortẽ suã donat alteri,quãdoq; alio modo vẽdit seu alienat, quandoq; obligat.In primo casu simpliciter & indistinctè reuocatur legatũ.l.cùm seruus.ff.de adimen.leg. Secũdò casu,si vendidit, distinguitur:quia aut vendidit volũtariè,& tũc testator videtur reuocare legatũ.l.rem legatã.ff.de adimen.leg. Et ideò legatari⁹ debet tunc probare,ꝙ nõ vendidit animo adimendi,quòd põt cõstare per coniecturas & indicia,vt ff.de leg.3.l.fideicommissa.§. si rẽ. & ibi no.in gl.in verbo,exigẽdã,& per Doct.Si vẽdidit ex necessitate rei familiaris,quia res erat peritura,& tũc nõ videtur testator reuocare legatũ.Et ideò,hæres debet tunc probare eũ voluisse reuocare legatum,quod similiter probatur per cõiecturas & indicia vt l.rem legatam.ff. de adimẽ.lega. Ex quo patet, ꝙ si quis habens

procura

procuratorē,faciat aliquē actum volūtariū in iudicio sine protestatione,de nō reuocādo procuratorē suū, tunc videtur ipsum reuocasse.Sec⁹ si faciat actū necessariū,vt in c.si quē.de procurato.lib. vj.& per Bar.in l.mutari.ff.de procuratori.In tertio casu,s.si testator rē obligauit,nō videtur reuocare legatū.C.de leg.l.3.Sed in donatione causa mortis , si donator ante mortē rem donatā obligauerit,videtur reuocata donatio,vt ff.de don.inter virū & vxo. l.cū hic status.§.si maritus.& l.si maritus.2. C. eo. Si tñ debitor legaret creditori rē sibi ipsi creditori obligatā,valet legatū,& consequitur creditor rem,& petit debitū,nisi cōstaret debitorē voluisse compē

4 sationē facere,vt l.creditorē.ff.de leg.2.¶Notandum† tertiò,circa §.si quis debitori.ꝙ creditor pōt debitori legare liberationē trib⁹ modis.Primò dicēdo sic:Tale debitū peti nolo,vel debitori relinquo,vel actionē remitto,& tunc debitor liberatur ab omni debito ff.de libera.lega.l.si quis rationes.Secundò, dicendo sic:Rationes ab illo debitore exigi nolo , & tūc debitor liberat' ab omni debito prę ter quàm ab eo,qđ penes se habet,vel ab eo quod dolo fecit.ff. de libera.leg.l.Aurelius.§.fi.Tertiò dānando hęredē suū,ne exerceat actiones.Et in hoc casu si testator habuit bonā causam, & legatarius malā cām,aliàs nihil videtur esse legatū.ff.de libera.leg.l. petitor.Sed si testator istud debitū in vita sua petat, vel debitor ei soluat,reuocatū est legatū,vt j.eo.§.tam autē.& in l.fideicōmissa.

5 §.in rē.ff.de leg.3.¶Notandum † quartò, ꝙ si hæres testatoris petat istud debitū cuius liberatio est legata,ab hærede debitoris,vel ab eo,qui est loco hæredis,repellitur ꝑ exceptionē de liberatione legata:q̄a nō sunt liberati ipso iure. Et ideò possunt cōtra hæredē testatoris agere,vt liberet eos ꝑ acceptillationē, vt ff.de liber.leg. l.4.§.nunc de effectu.& loco hæredis est bonorū possessor, vel fideicōmissarius vniuersalis,vt j.de bon.posses.§.quos autē.& de fi-

6 deicōm.hæred.§.restituta.¶ Notādum finaliter,† ꝙ qñ debitum in diem,vel sub cōditione legatur creditori purè,valet legatū, etiam si dies veniat,vel cōditio existat viuo testatore.Et ratio est,ex quo semel valuit manet adhuc validū.Ex quo patet,ꝙ quando act⁹ est perfectus nō vitiatur ꝑ hoc, quod posteà venit in eū casum à quo incipere nō posset:& de isto latius per Bart.in l.plurib.§ sed si placeat.ff.de verb.obl.Sed si debitor legauerit creditori purū debitū nō valet legatū.Si tamē alius legaret creditori,illud idem debitum valeret legatū,quia interest creditoris diuersos reos habere, vt ff. de lib.leg.l.si quis decedēs.§.fi. ¶Opponitur primò cōtra prędicta sic,& videtur,ꝙ plus valet,qđ est in opinione,quā quod est in veri

7 tate,per l.is qui putat.ff.de acqui.hære.Solut.Illa† lex loquitur in

A 4 his

his,quę depēdēt à solo animo,ab extra declarato,scilicet in aditione vel repudiatione hęreditatis.Et ideò ibi etiã opinio singularis pręfertur veritati.Sic etiã,si mulier credēs virũ suũ viuere,q in veritate est mortuus,alteri nubat,peccat propter opinionē,quia peccatũ dependet à solo animo seu voluntate:qđ cũ nõ est volũtariũ nõ est peccatũ,ita notatur per Archidiaconũ in summa, xxxiiij.q.
8 3.¶Opponitur† secũdò,& videtur ꝙ si debitor leget creditori debitũ purum,valeat legatũ,quia plus est in legato,quã in debito.Nã legatarius statim fit dominus rei legatæ,& habet plures actiones, quàm creditor,vt l.3.§.si rem.ff.de leg.3.Solu.Plus dicitur quatuor modis,vt j.de actionib.§. plus autē. Et nullo illorum modorũ est plus in legato,quàm in debito,& ideò legatum tale non valet,& ista solutio,quę est in gl.hic placet,licet aliqui velint eam reprehendere,non dantes meliorē solutionē.¶Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ quando debitũ in diem, vel sub conditione purè legatũ est, & dies veniat viuo testatore,vel cõditio existat, nõ valeat legatũ, per l.debitor.ff.de lega.2.Solutio.Illa lex corrigitur hic.

§ Sed si vxori maritus.

1 *Maritus si legauerit vxori suæ dotem,an valeat legatum.*
2 *Plus est in legato,quàm in dote.*
3 *Maritus legans dotem vxori,quam non recepit,an valeat.*
4 *Re legata in specie,interitu speciei,an liberetur hæres.*
5 *Factum hæredis,fit dupliciter.*
6 *Seruus hæredis delegatus & posteà manumissus ab hærede, vel ab alio,qui eum ab hærede recepit,manumissio tenet.*
7 *Res,quarum vna non accedit alteri: si duæ simul legentur ,extincta vna an extinguatur alia.Et quid econtrà.*
8 *Fundo instructo legato, vel cum instrumento, alienato fundo, an debeantur legata. distinct.*

1 Si maritus†legauit vxori suæ dotē,valet legatũ, qa plus est in legato,quàm in dote.Si tamē legauit dotē,quã non accepit non valet legatũ,nisi demõstrata sit certa quãtitas ꝑ se, vel relata ad aliũ, tũc ibi,si res legata.Si res legata pereat,vel seruus alienus legatus manumittatur sine facto hæredis,nõ tenetur hęres.Sed si legatꝰ sit seruus hęredis,quē ipse hęres,vel alius,q habet talē seruũ,ab hęrede manumisit,tenetᷓ hęres,quãuis ignorauit seruũ legatũ esse.tũc ibi,sed si qs ancillas.Legatis ancillis cũ suis natis,licet ancillę sint mortuę,valet legatũ de natis.Similiter legatis seruis ordinariis cũ vicariis,mortuis ordinariis adhuc valet legatũ de vicariis,sed seruo legato cũ peculio,si seruus moriatur,vel manumittatur,vel alienetur,non

tur,nõ valet legatū de peculio.Similiter legato fūdo instructo,vel cū instrumēto,si alienet fundus, nõ valet legatū de instrumento.
2 Hoc dicit.¶Notandū† primò,ꝙ plus est in legato, quā in dote, qa legatū statim debetur,sed dos hodie quātū ad mobilia nõ debetur nisi post annū,& quantū ad immobilia statim,vt C.de rei vxo.act. l.1.§.cū aūt.Secundo,quia de dote non cõuenitur, maritus aut hęres eius,nisi in quātū potest,vt ff.sol.matri.l. ēt sed de legato tenetur hæres insolidū,nisi detrahatur Falcidia,cū beneficio inuentarij,vt in Authē.de hæred.& falci.§ si verò nõ fecerit.coll 1.Tertiò, si quæ pacta sunt in præiudiciū mulieris, tollūtur p beneficiū legati,vt ff.de do prælega.l.1 primo respō.Si tamē voluerit vxor, põt eligere actionē de dote,& nõ de legato,puta si debeat de lega.fal-
3 ci.vel grāde ęs alienū.vt l.in imponēda.C.ad l.falci.¶Notādū† secundò,ꝙ si maritus non recepit dotē,quā legauit,non valet legatū nisi demōstrata sit certa quātitas pecunię,vel alicui⁹ corporis vel instrumēti. Et licet demōstratū sit instrumentū,in quo maritus cõfitetur se recipisse dotē,quā non accepit,valet tamen legatū , quia falsa causa nõ vitiat legatū,vt C.de falsa causa adiec.lega.l.si nõ de-
4 signata,¶Notandum† tertiò circa §.si res legata.ꝙ quando legata est res in specie,tunc interitu rei,liberatur hæres;vt ff.de verb.ob. l.si ex legati. Et hoc est verū,si interitus contingat sine facto hęredis,hoc est,ꝙ non sit in mora de soluēdo legato,vt ff.de verb.obl. l.si seruū.vel in culpa.s. occidendo animal legatū sine causa : quia tunc tenetur,vt d.l.si seruū.Secus,si cum causa,vt si animal esset furiosum,tunc enim nõ teneretur,vt ff.de lega.1.l.quid ergo.§.si hęres.quia si aditio hęreditatis facta sit propter hęredē,tunc tenetur de dolo & lata culpa,& leui & leuissima.sed si facta sit gratia legatarij,tenetur de dolo & lata culpa:& si gratia vtriusque,tenetur de dolo & lata culpa & leui,vt ff.de leg.1.l.cùm res.§.sed si culpa & §. culpa.eadem l.Et similiter,quando legatus est seruus alienus, non
5 tenetur hæres,si sine facto suo sit manumissus.¶Et dicitur† esse factum suū,dupliciter.Primò,si nõ auisauit dominū,quia si sciuisset dominus eum legatū esse,non manumisisset eum,vt ff.de leg.1.l.cū res,§ sed & si alienus.Secundò,si fuit in mora emendi seruum, vt
6 ff.de verb.obli.l.si seruū.§.si autē alienus. ¶Notandū † quartò, ꝙ quando seruus hæredis legatus est,& posteà manumittitur ab hęrede,vel ab alio,q eū ab hęrede recepit,manumissio tenet,sed hęres tenet soluere ęstimationē serui,vt ff.de leg.1.l.si qs inquilinos. Et hoc est verū siue sciuerit siue ignorauerit seruū legatum esse,& sic fallit hæc regula,quæ habetur ff.de regu.iur.l.qui in alterius.in qua dicitur,ꝙ succedens in ius alterius,pręsumitur iustā ignorā

7 tiam habere ¶ Notandum † finaliter circa §.si quis ancillas.ꝙ aliquæ sunt res quarũ vna accedit alteri,& aliquę sunt res,quarũ vna non accedit alteri.In rebus igitur,in quibus vna non accedit alteri si duæ simul legentur,siue ꝑ dictionẽ &,siue ꝑ cũ , extincta vna non extinguitur alia,quia sunt duo legata.ff.de pec.leg.3.Ergo,si ancillæ legẽtur cũ natis suis,mortuis ancillis, debẽtur nati , quia non sunt in fructu,propter dignitatẽ naturæ humanæ,vt l.iustissimè.ff. de ædili.edic.vt ℨ.dictũ est de rer.diui.§ in pecudũ fructu.Sed ĩ rebus,quarũ vna accedit alteri,si principale extinctũ est etiã extinguitac cessoriũ.Et ideò qñ legatᷣ seruus cũ peculio,si seruus deficiat morte,vel manumissione,vel alienatione, extinguitur legatũ de peculio , & hoc si sit legatio facta per dictionẽ cũ,secus si per dictionẽ,&. Ex quo patet.ꝙ si legaui vaccã cũ vitulo,mortua vacca,nõ debetᷣ vitulus,sed si legaui vaccã & vitulũ , & tunc mortua vacca,debetur vitulus.Sic etiã,si dedicaui me religioni cum bonis meis,si nõ valeat ingressus religionis,nõ valet etiã donatio meorũ bonorũ.Sed si ego dedicaui me religioni,& bona mea: licet nõ valeat ingressus religionis,bona tñ debẽtur religioni, vt in Authen. ingressi.C.de sacrosan.eccl. ¶ Opponitur primò,& videtur,ꝙ si hęres manumisit seruũ legatũ,manumissio nõ tenet. per l.in summa. §.si seruũ.ff.de condic.inde.Solut.Illa lex loquitur, qñ solutus fuit seruus indebitus,& ideò nõ habebat potestatẽ manumittẽdi , sed hic loquimur de illo,qui poterat manumittere. ¶ Opponitur secũdò,& videtur,ꝙ quãdo legantur ancillę cũ suis natis,mortuis ancillis,nõ debentur nati,qa sunt portio viscerũ, per l.1.§.ex hoc.ff. de ven. inspiciendo.Solu.Illa lex loquitur,quãdo fœtus adhuc est in ventre matris,sed hic loquimur,qñ separatus est à matre. ¶ Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ quãdo legatus est seruꝰ cum peculio, extincto legato de seruo,adhuc debetur peculiũ,per l.tũc inutile ff.de pecu.lega.Solu.Illa lex loqtur,quando seruus moritur post mortem testatoris , sed hic loqmur ante mortẽ testatoris. ¶ Op-
8 ponitur † finaliter,& videtur,quòd quando fundus legatur instructus,vel cum instrumento,alienato fundo,adhuc debentur instrumẽta,per l.si cui.ff.de fun.instruc.& instrumẽto legato. Solut.Aut legatur fundus cũ instrumento,aut fundus & instrumentum , aut fundus instructus. In primo casu , quia instrumentum fundi habet se accessoriè ad fundum,alienato fundo non debetur,instrumentum.Sed in secundo casu,quia sunt duo legata,s.de fundo & de istrumento,quãuis deficiat fundus debetur tamen instrumentum fundi & patrisfam.In tertio casu , quia instrumentum fundi habet se accessoriè ad fundum, alienato fundo, non debetur instrumen

strumentum fundi, sed bene debetur instrumentum patrisfam. Et ita distinguit Bar, in d.l. si cui.

§. *Si grex legatus.*

1 *Grex si diminuatur est vsq; ad vnu animal, adhuc ius gregis habet*
2 *Gregem quæ faciant.*
3 *Dominio legato quicquid additur post testamentum, cedit legato.*
4 *Peculio legato eius augmentum & decrementum, ad quem spectet. & nume. 11.*
5 *Dies legati, quando cedat. Et quantum ad transmissionem. Fusè & variè differit. disting.*
6 *Dies legati, quo ad translationem dominij, quando cedat. disting.*
7 *Seruo manumisso in testamento, an debeatur peculium.*
8 *Peculium cui legatum est, non potest illi petere pecunias, quas expendit pro domino.*
9 *Seruo quando dicatur legari libertas, cum onere reddendi rationes, & reliqua inferendi.*
10 *Seruus quando dicatur rationes reddere.*

Summatur sic: Grege, vel domo, vel peculio legato, augmētū & decrementū post factū testm̄ cōtingens, spectat ad legatariū, & si peculium sit legatū seruo manumisso, tunc augmētum spectat ad eum, vsq; ad aditā hæreditatem. Sed si sit legatū extraneo, augmētum post mortem testatoris. & ante aditam hęreditatē, nō spectat ad eum, nisi peculiū sit auctum ex reb. peculiarib. tunc ibi peculium. Et seruo manumisso ex testō, non debetur peculium, nisi sit sibi legatū, licet seruo manumisso in vita testatoris peculium debeatur, nisi adimatur. Et ille, cui peculium legatū est, non pōt petere illud, quod expēdit in rationes dominicas. Et peculiū intelligit' legatū seruo, cui relinquit' libertas cum onere reddēdi rationes,
1 & reliqua inferendi. Hoc d. ¶ Notandum † primò circa §. si grex, ꝙ quamuis grex non possit constitui ab initio, nisi ex pluribus capitibus, vt ff. de abige. l. oues. tamē si posteà diminuatur etiam vsq; ad vnum animal, adhuc habet ius gregis, vt l. grege & l. sequen. ff. de leg. j. Ex quo patet, quod licet collegiū vel vniuersitas in principio, non potest esse, nisi ex pluribus hominibus, tamen si posteà perueniat vsque ad vnū hominem, in illo manet ius vniuersitatis vel collegij, vt l. sicut. §. fi. ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine.
2 De isto casu in gl. in c. j. extrà de electio. Vbi etiam † dicitur, quòd decem oues faciunt gregem, similiter quatuor porci, & alia animalia grossa, & tres homines faciunt collegium, & duo congregationem, tres familiam, duo rixam, & x. homines faciunt populum

lũ vel plebẽ,& xv. faciũt turbã,& similis gl.est.x.q.j.c.I.& notat.ꝑ Bar.in l.prætor. an.§.j.ff.de vi bono.rap.& in d.l.oues. ¶ Notandũ
3 †secundò,quod qñ legatur domus,tunc quicquid additur domui post testm̃,cedit legato,vt columnę & marmora,vt hic & ff.de lega.j.l.cætera.Si tamen legetur columna alicuius domus secũdum se,non valet legatũ,quia illa colũna non põt haberi,nisi dom⁹ destruatur,quod nõ debet fieri.Expedit enim reipu. vt ædificia non deformentur,vt l.prætor.ff.de no.ope.nun. Et si legetur domus q̃ posteà incẽdio,vel aliàs destruitur debetur area.vt l.si grege.ff. de
4 leg.j.& no.gl.in.l.fi.ff.quib.mo.vsusfruct.amit. ¶ Notandũ†tertiò, ꝙ quando peculium legatur,tunc eius augmentũ & decrementũ spectat ad legatariũ indistinctè,vsq; ad mortẽ testatoris, sed post mortẽ eius distinguẽdũ est. Quia si peculium sit legatum seruo manumisso,tunc augmentũ spectat ad eum,vsq; ad aditam hæreditatẽ,non aũt si legatum sit extraneo,nisi augmẽtum fiat ex reb. peculiaribus,vt vult iste tex.Et ratio est,quia verisimile est, ꝙ testator nõ vult illud augmẽtũ dare legatario extraneo post mortẽ eius,quia tũc cedit dies legati,quo ad extraneũ,sed quo ad seruũ nõ cedit dies legati,nisi adita hęreditate.Et iõ verisimile est ꝙ testator vult illũ seruũ habere tale augmẽtũ vsq; ad addita hęreditatẽ,cũ peculiũ legatur sibi tanq̃ propriũ patrimoniũ, vt l. de-
5 niq;.§.fi.ff.de pec.lega. ¶ Notandum†quartò,quòd ad sciendum qñ dies legati cedit.incipit deberi.vt l.cedere.ff.de verbo.sign.& quãtũ ad transmissionẽ,sic distinguendũ est,quia vel legatum est aliquid pure,vel in diẽ certũ,vel sub conditione,aut in diẽ incertũ.Si purè,vel in diem certũ,tunc aut quæritur,qñ legatũ credit, quãtũ ad trãsmissionẽ,vel quantũ ad obligationem,vel quãtum ad dominij trãslationẽ.Si quæratur quantũ ad trãsmissionẽ, tunc cedit à die mortis testatoris.ff.quan.dies lega.cedit.l.v.Sed quãtũ ad obligationẽ cedit fictè à die mortis testatoris,&verè ab adita hæreditate vt l.oĩs hæreditas.ff.de reg. iur. Et q̃d dicitur de aditione hæreditatis,intelligitur qñ est hæres extraneus,& hoc idẽ debet intelligi à tẽpore euictionis,qñ est suus hæres,vt l.sed & is
6 ff.ex qui.cau.in pos.ea.¶ Sed†quo ad trãslationẽ dñij distinguendũ est,quia vel legata est res aliena,vel res testatoris.Si res aliena tũc cedit à tẽpore traditiõis factæ de volũtate testatoris,alioquin à tẽpore vsucapiõis cõpletę,vt ff.de leg.j.l.si qs inquilinos. Sed si legata sit res testatoris,tunc fictè cedit à die mortis testat. vt ff. de furtis.l.à Titio.&verè ab adita hęreditate,vt ff.de leg.j.l.si tibi homo.§.cũ seru⁹.Sed si legatũ sit aliquid sub cõditiõe,tũc,vel cõditio inest tacitè,vel apponit̃ expressè.Si tacitè,intelligit̃ legatũ purum

rum

rũ,vt ff.de leg.j.l.3.& hoc quo ad trāſmiſſionē, ſed quo ad obliga tionē expectatur euentus conditionis,vt l.itē quia. ff.de pac.Si cō ditio ſit expreſſa,tunc aut eſt neceſſaria aut caſualis.Si neceſſaria tūc aut certū eſt eā euenire in viri cōmodū:aut nō eſt certū. Si ſit certū,habet tanq̄ pura,ff.de noua.l.ſi pupillus.§.qui ſub cōditiōe. Si nō ſit certū,expectat euentus cōditionis,vt l.hæres meus.ff.de cōd.&demōſt.Sed ſi ſit caſualis,expectatur ēt euētus cōditionis.l.
7 cedere.ff.de verb.ſign. ¶Notandū†quintò, circa §.peculiū,quòd qn̄ manumittitur ſeruus in teſtamento,tunc nō debetur ſibi pecu liū,niſi ſibi legetur.Secus quādo manumittitur ī vita.Et ratio eſt quia qn̄ ſeruus manumittitur in vita,tūc dn̄s retinet operas ſuas, vt ff.de ope.li.tot.ti.&ideo rationabile eſt,vt ipſe habeat peculiū ſic aūt non eſt,qn̄ manumittitur ex teſta. Vel pōt eſſe alia ratio. quia præſumitur,ꝙ teſtator ademiſſet peculium à ſeruo ex teſtō manumiſſo,niſi fuiſſet morte præoccupatus,vt C.de decu.ſeruo.
8 q. liber.merue.l.j. ¶Notādū†ſextò,ꝙ ille cui legatur peculiū,nō pōt petere illas pecunias,quas expendit ꝓ dn̄o. Sed hoc pōt ille bene,cui legata eſt res ſingularis,vt ff.de pe.le. l.Stichus.Et ratio eſt,qa peculiū eſt qd vniuerſale,&æquiparat hæreditati.Et ideò ſicut hæres vniuerſalis nō pōt petere illud, qd̄ expēdit ꝓ defun cto,ſic ēt nec iſte,cui legatū eſt peculium.Sed ille cui legata eſt res ſingularis,dēt illā rē habere ſine oī onere,& ergo talis nō te net ad debita hęreditaria:ſed hēt ſuū legatū pręcipuū.¶Notādū
9 †finaliter,ꝙ ſeruo dicitur legati libertas cum onere reddendi ra tiones,& reliqua inferēdi,qn̄ teſtator ſic dicit,lego ſeruo meo li bertatē,& volo ꝙ reddat rationes & reſiduū inferat.Et tunc intel ligit legatū peculiū,quia ſi non haberet peculiū,nō poſſet ratio-
10 nes reddere. Et dicit†ſeruus rationes reddere,qn̄ amoto dolo & fraude reddit.vt ff.de fideic.libe.l.Thais.§.Stich⁹.Secus aūt eſſet, ſi diceret ſic,ſeruo meo libertatē lego,&ratiōes reddere ꝓhibeo. Nā tūc ſeruus nō liberat à redditione rationū,ſed ſolū vt nō fiat diligēs inquiſitio, & nō teneat ratiōe negligētiæ,vt ff.de lega.j.l. ſi ſeruus vetitus.Ex quo patet,ꝙ licet aliquid dicat in teſtamēto, non volo ꝙ executores mei reddant rationem, tamen adhuc illi executores tenent ad reddēdum rationē. Sed verum eſt ꝙ ꝓpter illā clauſulā non tenetur, niſi de dolo & lata culpa, vt notat p gl. in verbo reddere.in cle. vnica de teſta. facit.d. l.ſi ſeruus vetitus. ¶Opponitur primo ſic,& videtur,ꝙ legato grege ouium ſi perue niat vſq; ad vnā ouem,ꝙ illa nō debeatur legatario, ſed legatum extinguitur,per l.fi.ff.ex quib.cau.vſuſfr.ami. Solutio.Illa lex lo quitur,quādo legatū cōſtituitur in vſufructu,ſed iſte tex. loqui-
tur

tur,quando legatum constituitur in proprietate,vel in pleno iure.

11 ¶Opponitur†secundò,& videtur, quòd augmentũ & decremẽtũ rei legatæ post testm̃ factum,non spectat ad legatarium,imò per decremẽtũ potius extinguitur legatũ,vt l.mortuo boue.ff.de leg. ij,Solutio.Triplex est corpus , nã quoddã constat ex distantibus & separatis rebus seu capitibus,vt grex:quoddam verò cõstat ex cohærentibus rebus,vt domus ex lignis & lapidibus:& quoddam continetur vno spiritu seu elementatione,vt homo,lapis:tũc dicitur,quòd iste tex.loquitur de primis duob. corporibus, sed illa.l. mortuo boue.loquitur de tertio corpore,vt vult enim illa l.ꝙ si legatus est bos,qui posteà moritur,non debetur corium legatario.

§.*Tam autem corporales.*

1 *Testator potest etiam legare res incorporales.*
2 *Testator si debitũ legatũ in vita exigat,an eo cẽseatur reuocatũ legatũ*
3 *Bonorum testatoris electio,an sit legatarij,an hæredis.*
4 *Incertitudo an vitiet legatum*
5 *Legatarij,quibus relicta est optio,si dissentiunt,iure antiquo extinguebatur legatum. Et quid hodie.*
6 *Testamenti factionem qui non habeant . Et quibus non potest quicquam legari fuse per discursum vsque ad fin.§.*

Testator potest legare non solùm res corporales sed etiam incorporales.Et ita potest hæredem suum onerare,vt actiones præstet legatario,vel quòd eum liberet ab actionibus vel etiam vt domum eius reficiat.tunc ibi,sed generàliter.Legata aliqua re in genere,legatarius habet eligere,nisi alitèr constet de volũtate testatoris esse.& opinio legata transmittitur hodie ad hæredes:Plurib. aũt legatariis vel hæredibus in opinione discordantib.fortè dirimitur discordia.tũc ibi,legare.Et ille solùm potest esse legatarius, qui aliquid ex testamento recipere potest h.d.& patet intellectus

1 tex.¶Notandum†primò circa §.tam autem , ꝙ res incorporales possunt legari,vt actiones & seruitutes,vt hic & ff.de leg. j.& l.cætera.Potest ergo testator legare alicui debitũ suũ,quo casu hæres testatoris non tenetur legatũ acquirere & legatario præstare,sed sufficit,ꝙ cedat legatario actionem. Et licet actionem non cederet,posset tamen legatarius debitum petere per actionem vtilem

2 C.de lega.l.ex legato. ¶Notandum†secundò,ꝙ si testator huiusmodi debitum alteri legatum in vita sua exigat,censetur legatum esse reuocatum,& hoc in dubio semper præsumitur,vt ff. de adimen.lega.l.pe.§.fi.Si tamen debitor spõte testatori soluerit,vel testator exactã pecuniam ꝓ legatario deposuit,nõ censetur legatũ

esse

esse reuocatum, vt ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. rem. Et dr̃ debitum exigi qñ per rigorem iudicij requiritur, vt d. §. si rem. Licet ergo testator in vita sua monuisset debitorẽ, per hoc non videret
3 leg. tñ esse reuocatũ. ¶ Notandum tertiò circa † §. si generaliter. ꝙ aut testator legat rẽ in genero generalissimo vel subalterno. s. substantiam, corpus, vel animal, non valet legatũ, quia non affert legatario aliquã vtilitatẽ, posset enim sibi satisfieri dando festucã vel muscã. Aut legat rem in genere, ꝙ à logicis vocatur species specialissima, vt legãdo seruũ vel equũ, & hoc casu si talis res reperiatur in hæreditate testatoris, tũc legatarius habet eligere, dũmodo tñ non eligat meliorẽ rem inter eas, vt ff. de leg. j. l. legato. primo respõso. Sed si talis res nõ reperiatur in hæreditate testatoris, tũc hæredis est electio, vt ff. de triti. vi. & oleo leg. l. iij. j. respon so. Aut testator legauit ex certis reb. incertã rem, vt dicẽdo sic, lego vnũ ex seruis meis. Et tũc aut testator sensit de certo, qđ patet expresso nomine eius. Est tamen adhuc dubiũ, de quo senserit, & tũc electio est hæredis, vt volũtatẽ testatoris declaret & interpretet, vt l. si quis à filio. §. si quis plures. ff. de leg. j. Sed si non sensit aliq̃ certitudinẽ, tunc legatarij est electio, vt ff. de leg. j. l. q duos. ff. de leg. j. sed in legato domus est aliqua specialitas. Si enim domus in genere legetur, & testator habeat domos, vnã ex his eligit hęres & si nõ habeat domos, nihil valet legatũ, sed est derisorium, vt ff. de
4 leg. j. l. si domus. Est † ẽt specialitas quo ad incertitudinẽ in legato dotis, vt ff. de iure do. l. cũ post. §. gener. facit l. quæro. eo. Similiter est specialitas in legato alimentorũ. vt ff. de alimẽ. & ciba. leg. l. pe. & in legato refectionis viarũ. ff. de leg. ij. l. q dẽ in testõ. Sic incertitudo regulariter vitiat legatũ, nisi talis incertitudo in futurũ esset
5 certificãda, vt l. quidã. ff. de reb. dub. ¶ Notandum, quarto, ꝙ qñ legatarij, quibus relicta est optio, dissentiũt, tunc iure antiquo extinguebatur legatum, vt l. huiusmodi. §. fi. ff. de leg. j. sed iure isto tollitur dissensio per sorte, vt hic dicitur. Vt ergo sciatur, quãdo possumus vti sorte ad dirimendũ discordias, ponit dom. Bar. & Salic. pulchram distinctionem in l. fi. C. commu. de lega. q̃a aut dissensio est super aliquo facto, aut ĩ iure. Si primum, recurrẽdum est ad probationes facti, vt C. de probatio. l. actor. Si in iure, tunc aut ius declarat, qualiter talis dissentio dirimi debeat, & tunc seruandũ est ius, vt ff. de pactis. l. maiorẽ. aut nõ declarat, & tunc si agitur de præiudicio alicuius tertij, tũc iudex debet partes cõpellere ad cõcordandum, vel ipse pronunciabit qs sit potior, vt quando plures tutores sunt, & nolunt acceptare administrationem, vt I. de satisdatio. tutorũ. §. sin autem. Sic etiam, si plures legatarij sint, & vnus

vült

vult legatũ petere p rei vẽdicationẽ, alius per actionẽ ex testamẽto, tunc, quia illud est præiudicium hæredis, debet iudex eos, vt dictũ est, cõpellere concordare vel pronuntiare, vt l. huiusmodi, §. fi. ff. de leg. 1. Sed si nõ agitur de præiudicio tertij, tũc si vna pars petit decisionẽ p sortẽ, licet alia non petat, dirimenda est dissensio p sortẽ, vt hic in dissensione legatariorũ, quibus relicta est optio: q. tamen per sortẽ rẽ obtinet, debet alteri præstare æstimationẽ suæ partis, maximè si res, non põt cõmodè diuidi, vt C. cõia de leg. l. fi. in princ. Et si neutra pars velit fieri decisionẽ per sortẽ, impediũt seinuicẽ per concursum. Ita loquitur l. 2. § fi. ff. quibus mo. vsusfructus amittatur, & l. quoties. ff. de vsufructu legato. §. si verò duo.

6 Vide addi. in §. sancimus. l. fi. C. cõmu. de lega. ¶ Notandũ † finaliter circa §. legari. q testamenti factio, capitur hic passiuè, sic s. de hæredum qualita. & differen. § in extraneis hæredi versicu. testamenti aũt factionẽ. Et sunt alij, qui nõ habẽt huiusmodi testamẽti factionẽ & quib. nõ põt aliquid legari. Primò, incerta persona, vt j. eo. §. pxi. Secundò, deportatus, vt C. de hære. insti. l. j. Tertiò, dãnatus in metallũ, vt ff. de his, qui pro nõ scri. habenẽ. l. si in metallũ. Quartò, seruus accusatus de adulterio cũ domina sua, vt s. de hæredi. insti. §. est aũt casus. Quintò, collegium si non est approbatũ. C. de her. instit. l. collegium. Sextò, incestuosè natus, vt in Authen. quib. mo. natu. efficiuntur sui. §. fi. Et hoc debet intelligi, q tali non potest aliquid legari à patre suo, sed bene ab extraneo potest, vt in gl. in d. §. fi. Potest etiã pater sibi legare alimenta, vt in c. cũ haberet, extrà de eo, qui dux. in matrim. quam polluit per adul. Septimò, hæreticus, si error in maiorib. articulis est, vt C. de hæret. & Manich. l. Manichæos. Secus si erraret in leuiorib. articulis, & nõ esset pertin x, vt in gl. in d. l. Manichęos. Et istis annumerãtur excommunicati maiori excommunicatione, quibus etiam nõ potest aliquid legari, vt in c. excõmunicamus. §. credentes. extrà de hæreticis. Octauo, apostata, vt C. de apostatis. l. hi, qui sanctam. Nonò, mulier nubẽs infrà annum luctus, in Authen. de nuptiis. §. primæ siquidem nuptiæ. Iure tamen canonico. ista mulier in nullo punitur, & potest habere legatũ, nec est infamis, vt in c. cùm secundum Apostolum. & in c. penul. extrà de secundis nuptiis.

§. Incertis verò personis.

1 *Summarium huius §.*

2 *Incertitudo qualiter vitiet legatum. disting. & nu. 11.*

3 *Incertitudo legatarij, vitiat legatum.*

4 *Nepos cõceptus ex filio emancip. dicitur, respectu aui, alien⁹ posthum⁹*

Cogno

5 *Cognomen quid. Et vnde dicatur. Et vnde agnomen, nu. 6.*
7 *Error nominis proprij, an vitiet legatum.*
8 *Demonstratio falsa an vitiet legatum.*
9 *Causa falsa an vitiet legatum.*
10 *Conditio & modus, in quo conueniant, & in quo dissideant.*

1 Olim†incertæ personæ legatū relinqui, nec libertas dari poterat, sed hoc hodie incertæ personæ ex certis, pōt legatū relinqui, & legata relicta incertis personis, & per errorē soluta, nec olim nec hodie repetuntur. Et licet olim alieno posthumo nō poterat legatū relinqui, hodie tñ pōt sicut olim, & hodie pōt hæres institui. Et tutor nec olim, nec hodie pōt incertus dari: tunc ibi, si quis in noīe. Error testatoris in nominando legatariū, vel hæredē nō vitiat legatū vel institutionē heredis, si de persona cōstat. tūc ibi, huic ꝓxima. Similiter nec error testatoris in demōstrādo legatū vel in assignādo cām legati, vitiat legatū, falsa tñ cōditio ipsū legatū vitiat:
2 Hoc dicit. ¶Notādū†primo circa §. incertis. ꝙ qualiter incertitudo vitiat legatū, sub distinctione dicēdū est, quia vel est incertitudo rei legatæ. & de illo dictū est s̄. eo. §. si generaliter. vel est incertitudo personæ cui legatur, & talis incertitudo regulariter vitiat legatū, vt ff. de reb. du. l. Paulus respondit. Et est gl. in verbo cōsistat in l. id quod. C. de episc. & cleric. Fallit tñ in quibusdā casib. Primò, qñ nomē legatarij exprimit᷑, sed dubitat᷑, de quo testator senserit. Nā tūc valet legatū, sed propter incertitudinē reddit᷑ inutile, quia posset hæres soluere cuicūq;. vellet illorū, de quib. dubitat᷑, vt l. si quis seruū. §. inter duos. ff. de leg. 2. Fallit secūdò, si incerta persona postea venit certificāda, ex futuro euētu, vt l. si quis ita scripserit. ff. de re dub. Nā licet olim talis incertitudo vitiaret legatū, vt hic dicitur in ver. incerta. & ver. illud quoq;. hodie tñ nō vitiat, quia in hoc corrigit᷑ hic antiquitas in ver. sed nec huiōi secūdū cōiter docto. Tertio fallit, qñ legatur incertæ personę ex certis, vt hic in ver. si. sub certa vero demōstratione. Quarto fallit, qñ aliquid legatur pauperib. vt in l. id quod. C. de episc. & cleri. Facit l. si quis ad declinādā. C. de episc. & cleri. Aliqui tamē dicunt, ꝙ hoc legatur certæ
3 personæ. s. Deo, qui certus est. Et†præter istos casus incertitudo legatarij vitiat legatū, si tamen legatū relictū incertæ personæ, soluatur, sibi soluens nō pōt repetere, vt hic dicitur. Et ratio est, quia quāuis nō sit debitū ciuile, est tñ debitum naturale, quod solutum non repetitur, vt ff. de condi. indeb. l. Iulianus. & l. frater à fratre. ff.
4 de condic. indeb. ¶Notandum†secundo, quod nepos conceptus ex filio emancipato, dicitur respectu aui, alienus posthumus, cui

olim nihil poterat legari, q̄uis potuit hæres institui, sed nunc pōt sibi aliquid legari, nisi sit in vtero eius, quæ non posset esse vxor, vt hic, & de isto notat per Bar. in l. gallus. § ille casus. ff. de li. & posth. quæ autē nō possunt esse vxores, dictū est s̄, de nupt. in §. si aduersus. & ita est hic casus vbi partus sequitur ventrē. nec pro nato habetur licet agatur de eius cōmodo. ¶ Notandū † tertiò circa §. si qs
5 in nomine. ꝙ per nomē intelligitur hic ꝓpriū nomē. Et cognomē est, quo vna progenies distinguitur ab alia, & dicitur cognomē qua si cognatiōis cōe nomē. Sed prænomē ponitur ad differētiā ꝓprij nominis, vt si sint duo q vocātur Tullius, vn⁹ vocatur Marcus Tul
6 lius, Et ibi Marcus est prænomē. Agnomē † dicitur ab euētu. & ita dn̄s Iustinianus agnominatur Aphricus, q̄a vicit Aphricā, & Alemanicus, Gotticus, &c. vt s̄. in rubr. procemij. huius lib. & error in istis nō vitiat legatū. Secus tn̄ in noīe substātiuo appellatiuo, vt si vellet testator legare bouē, & exprimeret equū, nā tūc error vitia-
7 ret legatū, vt ff. de le. r. l. 4. Et † dico notāter substātiuo, quia error in noīe adiectiuo nō vitiaret legatū, vt si diceret testator, lego equū albū, & cōstaret ꝙ ipse intenderet equū nigrū. vt in gl. in d. l. 4. Et ratio istius est, ꝙ si error proprij nominis nō vitiat, sicut nominis appellaui, quia quilibet liber homo pōt sine fraude quoties voluerit, sibi nomē mutare, sed hoc nō pōt seruus, nec à simili etiā mona-
8 chus, vt C. de muta. nomi. l. vnica. ¶ Notādū † quartò circa §. huic proxima. ꝙ falsa demonstratio nō vitiat legatū, vt si testator dicat lego seruū, quē emi à Titio, quāuis emerit ab alio, vel nō emerit, valet tamē legatū, si cōstat de seruo, vt hic, & ff. de vsuca. l. nūquā. §. si. sed secus est in venditione. Nā ibi falsa demonstratio vitiaret cōtractū, vt ff. de cōtrahen. emp. l. si quis fundū. ¶ Notandū finali-
9 ter. † ꝙ ibi lōgē magis est argumētū à maiori negatiuè. Vult. n. tex. ꝙ si falsa demōstratio nō vitiat legatū, tūc ēt falsa causa nō vitiat legatū, quia hoc magis videretur de falsa demōstratione q̄ de falsa causa, ꝓpter duas rationes. Vna, quia demōstratio est de substātia legati, sed causa nō cohæret legato, vt ff. de cōdi. & demō. l. cum tale § falsam causam, nisi constet testatorem aliàs non legasse. d. §. falsam causam. Secunda, quia quādo testator assignat causam, tūc videtur legatū dare, etiam si causa non sit. vt ff. de cōdi. indebi. in l. summa. §. id quoq;. Sed secus est in legato conditionali, deficiente n. cōditione deficit legatū, vt ff. si certū peta. l. cum ad præsens, &
10 sol. itē q;. Et idē est de legato modali. Nā † modus & cōditio in hoc cōueniunt, ꝙ sicut deficiēte cōditione, deficit ēt illud qđ sub cōditiōe debet, sic deficiente modo deficit illud qđ sub modo debetur. Sed differūt in hoc ꝙ conditio suspendit obligationē: nā id quod debetur

debetur sub cõditione,nõ põt peti nisi existẽte cõditione:sed modus nõ suspẽdit obligationẽ,& iõ illud qđ debetur sub modo,põt statim peti,tñ cũ præstatione cautionis de modo implendo, vt ff. de condi.& demonst.l.qui hæredi. §. si. Et fit conditio communiter per istam distinctionẽ,si,vt ff.de condic.indebi. l.qui permisit. vel per cũ,vt ff.de verb.oblig.l.quicunq;.§. nõ solũ. sed modus fit per vt,vt C.de his quæ sub modo relinquuntur.l.2.& causa per dictionẽ,quia.¶Opponitur primò,& videtur ꝙ incõuenienter ponitur hic ille tex.tutor aũt,quia de illa materia tutelæ non conuenit tractare in isto tit.Solutio. Istud ponitur hic incidentaliter ad re-
1 mouendũ dubiũ.†Dicitur enim hic, quòd legatũ potest relinqui incertæ personæ ex certis , ex quo quis posset credere , ꝙ etiam sic dari posset tutor incertus ex certis personis.Et ad hoc remouẽdum ponitur iste tex.per quem deciditur , ꝙ tutor incertus nullo modo dari potest,etiã si in futurum casum heret certificatio,con cor.l.tutor incertus.ff.de testamẽ.tutel.¶Opponitur secundò,& videtur ꝙ error testatoris in nomine appellatiuo, non viriat legatũ, per l.librorum.§.quod autẽ Cassius.ff.de leg.3. Solutio.Illa lex loquitur quando nomina sunt sibi inuicem propinqua,vt si testator libros vocet membranas,& in hoc casu non vitiatur legatum. Similiter si ex cõsuetudine patris familias vel regionis vnum nomẽ ponatur pro alio nõ vitiatur legatũ,vt si palefredus vocetur equus vt l.Labeo. ff.de supellec.lega.Et licet exemplificetur hic de nominibus rei legatæ,non est extra propositum,quia eodem modo potest exemplificari de nominibus legatarij.

§. An seruo.

1 *Seruo hæredis an possit purè legatum relinqui.*
2 *Seruo instituto hærede possitne aliquid domino suo legari.*
3 *Institutio hæredis est fundamentum testamenti.*
4 *Legatum,collatum post mortem legatarij.*
5 *Legatum quotuplex.*
6 *Hæres institutus an possit esse legatarius;post mortem testatoris.*
7 *Impossibilitas,an vitiet legatum.*
8 *Summa distinctio huius §..*

Legatũ purè relictũ seruo hæredis testatoris nõ valet,licet etiã viuo testatore ille seruus exeat potestatẽ illius hæredis, sed legatũ tali seruo relictũ sub cõditione,valet.Et si tẽpore existẽtię cõditionis,talis seru⁹ nõ sit in potestate illius hęredis,legatũ sortitur effectũ.Sed ecõtra,si seruus sit institut⁹ hęres,tũc dño illius serui põt legatũ purè relinqui,quia si seruus ante aditã hęreditatẽ alienetur

vel manumittatur, vtile est legatū, sed si maneat in potestate illius dñi, & iussu eius adeat hæreditatē, extinguitur legatū, tunc ibi, ante hęredis, & olim ante hęredis institutionē relinq, nec libertas dari poterat: sed hodie pōt añ hæredis institutionē, vel in medio, seu post. similiter olim nō valebat legatū relictū post mortē hæredis vel legatarij, sed hodie valet: tūc ibi, pœnæ quoq; nomine. Et olim nō valebat datio legati, vel adēptio, vel trāslatio facta nomine pœnæ: sed hodie valet, nisi legata sint impossibilia, vel legibus interdi
1 cta seu probrosa. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notādū † primò circa §. an seruo ꝙ iō seruo hæredis nō pōt purè legatū relinqui, quia tale legatū cedit à morte testatoris, vt C. de cadu. tollē. l. vnica §. cum igitur. Et quicquid seruus acquirit, hoc acquirit dño suo, vt s. per quas perso. nob. acquir. §. itē vobis. & sic idē esset hæres & legatarius, qđ esse nō potest, vt ff. de leg. j. l. legatū. Et ratio est quia tūc idē obligaretur sibiipsi, seu deberet sibi ipsi, quod etiā esse nō pōt, vt j. de actio. § sic itaque. Nec prodest si iste seruus viuo testatore sit extra potestatē illius hæredis, quo casu ab initio vtile fuisset legatū, quia actus morientiū non possunt esse in suspēso, vt ff. cōmu. prę. l. fi. in fi. Et ēt propter regulā Catonianam, quæ dicit ꝙ legatū tale quod nō valeret, si testator statim moreretur post factū testm̄, nō cōualescit per hoc ꝙ testator diutius viuit. Hæc tñ regula fallit in vno casu, f. si testator legauerit tibi rem tuā, nam si tunc statim moreretur, non valeret legatum, sed si superuiuat, & ante mortē suam illa res à te est alienata, valet legatū, & de isto dictū est supra eo. circa §. sed si rem legatarij, in oppositione. & ista regula Catoniana non habet locum in legatis conditionalibus, quia ibi spectatur euentus conditionis ad hoc, vt dies legati cedat, & si tūc inueniatur impedimentū, valet legatū, licet fuerit aliquod impedimentum ante conditionē, vt ff. de reg. Catonia. l. 2. Notandum
2 † secundò, ꝙ seruo instituto hærede, pōt domino suo aliquid purè legari, vt hic dicitur. Et ratio est, quia ille seruus potest manumitti, vel alienari, ante q̄ adeat hæreditatem. Quo casu non erit idem hęres & legatarius. Si tamen ille seruus maneat in potestate istius dñi, & iussu eius adeat hæreditatē, tunc quia fit idem hæres & legatarius, euanescit legatū, & ista ratio tāgitur hic in tex. ¶ Notādū
3 † tertio circa §. ante hæredis, ꝙ institutio hæredis est caput & fundamētū testamēti, quia sine ea non valet testm̄, vt ff. de iure codicillo. l. fi. Nihil tñ refert siue institutio hæredis fiat ante legata vel post, quia ordo scripturæ nō est seruādus, facit l. cū enim ff. de solutionib. facit ad hunc §. l. ambiguitates. C. de testament. ¶ Notandū
4 † quarto, quòd quando legatum confertur post mortem legatarij,

tunc

tūc sic distinguēdū est, q̃a aut testator, sic dicit, lego tibi hāc rem post mortē hæredis mei. Nā tūc valet legatū, sed nō nascitur obligatio, nisi post mortē hæredis. Et ratio est, q̃a nō est certū, ꝙ tale legatū debebitur, cū legatarius mori possit añ hæredē. Aut testator sic dicit, lego tibi hāc rē post mortē tuā, & tunc similiter valet legatū, & nascitur obligatio añ mortē, quia certū est, ꝙ tale legatū dabit̃, & est tale legatū vtile legatario, q̃a ꝑtinebit hæredi suo, aut substituto. Posset ēt esse vtile sibi, puta si esset vestis, in qua sepe liretur. Isto modo pōt ēt fieri stipulatio post mortē stipulātis vel ꝓmissoris, & valet stipulatio, & nascitur obligatio añ mortē, q̃uis inefficax sit ad petēdū. vt est gl. in verbo, nōdū in l. cedere diē. ff. de verb. & rerū signifi. Et hoc modo notāt Docto. in l. j. C. vt actio ab

5 hærede. & cōtra hæredē incipiat. ¶Notandum † finaliter circa §. pœnæ. ꝙ legatū interdū est impossibile, vt si legētur lapides pretiosi, qui sunt in mari, vt ff. de condi. insti. l. penult. Interdū est legibus interdictū, vt si legētur inquilini: id est serui, qui coniuncti sunt agro siue prædiis, vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. Et interdum est probrosum, vt si legētur vestimenta ad funus vsa vt ff. de leg. j. l. seruo alieno §. fi. Itē turpia legata nō valēt. l. turpia. ff. de leg. j. facit. §. fi. l. j. ff. ad legē falcid. ¶Opponitur primò cōtra prædicta, & videt̃, ꝙ seruo hęredis pōt aliquid purè legari, per l. quidā §. illo. C. de necess. seruis. hæred. instit. Solutio. Illa lex nō imponit necessitatē soluēdi hoc legatū. Vel potest dici, ꝙ loquitur in legatis annuis, quæ post primū annum sunt conditionalia, vt ff. de alimen. & cibar. leg. l. seruus. Sed hic loquimur in legato puro. ¶Opponitur secundò,

6 †& videtur ꝙ hic inconuenienter dicitur valere legatum purum relictū dño, quādo seruus suus est hæres institutus: & econtra nō valere relictū purè seruo, quando dñs suus est hæres institutus, q̃a hinc inde videtur esse eadē ratio, scilicet ꝙ idē fit hæres & legatarius. Et sicut seruus potest manumitti vel alienari ante aditam hæreditatē: quando ipse est institutus, & dñs est legatarius, sic etiā quādo dominus est institutus, & ipse legatarius. Solutio. Quando seruus est legatarius, & dominus suus hæres institutus, tunc immediatè post mortē testatoris pōt esse idē hæres & legatarius, quod declaratur sic, quia legatū relictū seruo, mortuo testatore, sine aliquo iussu, vel alio aliquo modo, cedit domino, vt in l. placet. ff. de acquiren. hæredita. Sed quando seruus est institutus hæres & dominus legatarius, tunc non potest immediatè post mortē testatoris esse idem legatarius, & hæres, quia dominus qui est legatarius in isto casu, nō fit hęres, nisi mediate iussu suo & obedientia serui, vt l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. de acquiren. hæredi. & C. de hæ-

redi.instit.l.cùm proponas.§.fin. ¶ Opponitur tertiò,& videtur, ꝙ ordo scripturæ est seruãdus.p er l.generaliter §.quis ergo. ff.de fideicõmiss.libert.Solutio.Quando ordo est de substãtia scripturę, tũc est seruãdus,vt vult illa lex, aliàs nõ est necesse,vt hic dicitur Et de isto notatur ꝑ Doct.in l.,plata. C.de senten.& interloc.om. 7 iud.& Bar.in l.2.§.prius.ff.de vulg.& pup.sub. ¶Opponitur † finaliter,& videtur, ꝙ impossibilitas nõ vitiat legatũ,per l.si mihi.ff.de leg.j.Solutio.Aut impossibilitas est in legato per modum dispositionis adiectæ substantiæ legatæ & tũc vitiat legatũ,vt in alle.l.si mihi.ff.de leg.j. Aut impossibilitas apponit legato ꝑ modũ cõditionis,& tũc nõ vitiat legatũ, sicut etiã nec institutionẽ hæredis, vt s.de hæred.inst.§.impossibilis.Sed talis cõditio reiicitur quasi nõ esset apposita.Et de isto latius in gl.& ꝑ Doct.in l.1. ff.de cõdi. 8 insti. ¶Potest † ergo iste titulus totus sic breuiter recapitulari. Aut quæritur de natura legati secũdũ se,& deciditur in hoc titulo ibi, sed nõ vsq;,aut respectiuè,& distinguitur, aut respectu testatoris, aut legatarij,aut rei legatæ.Si respectu testatoris,iterũ distinguit, quia aut quæritur de verbis, quib. facit legatũ & decidit ibi in §. legatũ.aut quęritur de ordine,quẽ ipse debet seruare,& deciditur ibi,ante hæredis.aut quærit de modo,& decidit ibi,pœnæ,aut de errore suo.& distinguitur,aut de errore in noīe legatarij,& deciditur ibi,si quis in noīe,aut in demõstrãdo legatariũ vel causam assignando,& deciditur ibi,huic proxima.Si respectu legatarij,tũc aut quæritur de plurib. legatariis, & deciditur ibi, si eadẽ res.aut de vno,& distinguitur,quia aut est seruus,& decidit ibi,an seruo. aut est liber,& distinguitur,quia aut est incerta persona,& deciditur ibi,incertis.aut est certa ꝑsona,& distinguitur,qa aut nõ potest esse legatarius,& deciditur ibi, legari aũt põt,& distinguitur. quia vel est fœminini generis,& deciditur ibi,sed si vxori.vel masculini,& decidit ibi si quis debitori. Si respectu rei legatæ,tunc aut quærit de re quæ nõ est,& decidit ibi,ea quoq;,aut de re quę est,& distinguitur, aut de re incorporali,& deciditur ibi,tam autem,aut de re corporali,& distinguitur,qa aut de re in genere ,& decidit ibi,si generaliter:aut de legata in specie , & distinguitur, quia aut quærit de re aliena,aut de sua.Si de aliena,distinguitur, aut aliena in opinione,& deciditur ibi,si quis rẽ, aut in veritate, & distinguit,quia aut est legatarij aut alterius.Si legatarij, distinguitur,quia aut est legatarij tpe factionis testamenti,& deciditur ibi,si res aliena.Si est alterius,deciditur ibi, non solum. Sed si sit res sua,s.testatoris,distinguitur,aut est obligata, & deciditur ibi, sed & si rem,aut non est obligata,& distinguitur, quia aut est suo

tempore

tempore factionis testamẽti,& posteà fit aliena,& deciditur ibi,si rẽ suam,aut manet sua vsq; ad mortem,& distinguitur, quia aut quæritur de augmẽto & decr mẽto,vel de interitu.Si de augmẽto,distinguitur:q̃a aut quæritur de grege.& deciditur ibi,si grex. aut de peculio,& deciditur ibi,peculiũ.Si de interitu,distinguitur, aut de interitu secundum se,& deciditur ibi,si res legata.Aut de interitu respectu alterius,& deciditur ibi,si quis ancillas.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM.

TITVL. XXI.

Continuatur sic. Dictum est s̃.qualiter dantur legata à testatore,sed quià voluntas hominis est ambulatoria vsque ad mortem,vt l.3.ff.de adimendis legatis. idcirco data legata possunt posteà per ipsum testatorem adimi vel transferri. Quapropter tractandum est hic de ademptione legatorum.

§. Ademptio legatorum.

1 *Legatorũ adẽptio,an possit fieri in testamẽto:an in codicillis:aut vbi.*
2 *Legatorum ademptio,vt fiat in legatis,quid requiratur.*
3 *Legatum si adimatur in eodem testamento,heres liberatur ipso iure.*
4 *Codicilli duo si sint,penè cõtrarij,vter præsumatur vltimus. Et nu.7.*
5 *Legatorum ademptio potest fieri contrariis verbis.*
6 *Legatũ quando transfertur de vno ad alium,an teneat translatio.*

1 Sũmatur sic:† Ademptio legatorũ põt fieri in eodẽ tastamento vel in alio,seu etiã in codicillis,quibuscunq; verbis ad hoc aptis. Similiter põt fieri translatio legatorum,in qua semper cõtinetur
2 adẽptio. Hoc dicit,& patet intellectus tex.¶Notandum † primò ꝙ qñ adẽptio fit in codicillis,tunc requiritur,ꝙ codicilli cõfirmentur,vt in Auth.de resti.fideicõmisso §.manifestum.colla.9. Quæ confirmatio intelligitur facta,siue codicilli fiãt ante testamentũ, siue post,vt notatur p Bar.in l.hæredes palàm.§.si quid post.ff.de testam.Sed si codicilli fiãt ab intestato,tũc cõfirmãtur per aditionem venientium ab intestato,vt j.de codici.in principio dicetur.
3 ¶Notandũ † secundò,ꝙ si legatũ adimatur in eodẽ testamento, tunc intelligitur nõ datũ,& hæres liberatur ipso iure,sed si adimatur in alia voluntate,tunc est vera adẽptio,& hæres liberatur,nõ ipso iure,sed ope exceptionis,vt ff.de his,quę in testamẽ.delẽtur. l.1.& ff.de leg.1.l.si ita scriptũ.Dicit tamen Bart.in illa l.si ita scriptum.ꝙ quando dicitur,ꝙ hæres non liberatur ipso iure,sed ope exceptionis,hoc debet intelligi,quando legatum est adẽptum in

alia voluntate minus soléni. Nā si adimeretur in voluntate æquè
4 solenni, liberaretur hæres ipso iure. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ si sint duo codicilli, in quorū vno datū est legatū, & in alio est adeptum & nō apparet qs codicillus sit prior, tunc ille præsumitur vltimus in quo ademptio facta est, arg. l. non pōt videri. ff. de reg. iur. Sed si vna res in duob codicillis diuersis legata est, ambo admittuntur per cōcursum ad partes rei legatæ. ff. de leg. 1. l. si plurib. §. 1. ¶ No-
5 tandum † quartò, ꝙ ademptio pōt fieri cōtrariis verbis, vt dicendo, non do, nō lego, vel aliis verbis, vt dicēdo, pœnitet me illi hoc legasse, vel etiā sola volūtate testatoris præsumpta, vt si legatarius post factū testamētū fiat inimicus testatoris, vt in l. 3. ff. de adimē. leg. sic etiā si legatarius post mortē testatoris stuprauerit vxorē eius, adimitur legatum, vt in gl. in l. fideicommissum. C. de leg. & fideicōmis. Sed isto modo nō adimitur hæreditas, quia ad hoc re-
6 quiritur solēnitas, vt l. ex parte. ff. eo. ¶ Notandum finaliter, † ꝙ qñ legatum trāsfertur de vno ad aliū, tenet trāslatio, quāuis ille, ad quē transfertur, non sit capax, vt ff. de leg. 1. l. planè. Secus si ille, ad quē transfertur, moreretur viuo testatore, qa tunc legatum maneret apud primum, vt l. & ideò si viuo, ff. eo. Et qñ trāsfertur legatum, si primo legatario sit apposita conditio, illa intelligitur repe-
7 tita in secūdo, vt l. legatum sub cōditione. ff. eo. ¶ Opponitur † sic, & videtur, ꝙ qñ sunt duo codicilli, in quorum vno datum est legatum, & in alio ademptum, neuter valeat, per l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. Solutio. Illa lex loquitur, qñ est repugnantia propter implicationem verborum, vt si testator sic dicat, lego Titio illam rem, & Seio eandem rem, & volo quòd vterque habeat insolidum. Sed hic loquimur de repugnantia codicillorum.

DE LEGE FALCIDIA.

TIT. XXII.

Continuatur sic: Dictū est ꝑ qualiter legata adimūtur & trāsferuntur, cōsequēter dicēdū est, qualiter minuūtur, & quia hoc fit ꝑ leg. Falcid. ideò consequenter tractādū est de lege Falcidia.

§. Superest, vt.

1 *Testator non potest patrimonium distribuere & legare vltra dodrantem.*
2 *Falcidia lex, vnde nomen sortita: & quorsum inuenta.*
3 *Falcidia lex, in quibus locum habet. Et quando. nu. 4.*
5 *Falcidia in singulis hæredib. ponēda. Et quid cōputetur in Falcidia.*

1 Sūmatur sic: † Licet olim testator poterat totū patrimoniū suū per legata distribuere, hodie tñ non pōt legare vltra dodrantem, quod

quod si fecerit, illud quod excedit dodrātē, abstrahitur p legē Falcidiā: qua cauetur, vt quarta pars totius hæreditatis salua maneat apud hæredē vel hæredes. tūc ibi, & cū quęsitū. Si pars vnius hæredis sit cōsumpta, vel s, modū onerata legatis, & pars alterius hęredis nō est onerata, vel est onerata j. medietatē, tūc ille hæres cuius pars esset cōsumpta, habebit quartā partē suæ partis saluā, & alius hæres habebit partē suā sine onere, vel cū illo onere qd parti suæ citra medietatē impositū est, & nō succurret cohęredi suo.
2 h.d. & patet intellectus tex ¶Notādum † primò circa §. superest, φ lex Falcidia, sic vocatur à falce, quia sicut falx resecat fœnū, sic lex Falcidia resecat legata. Vel melius, dicitur à Falcidio, authore huius legis: sicut Publiciana actio, dicit à Publicio, j. de actio. §. aliç. Et est ista lex inuēta gratia testatorū, ne intestati decedāt qn hæredes nullū lucrum haberēt ex hæreditate, testator tn̄ non potuit olim Falcidiā repudiare, vt l. qd de bonis. §. fi. ff. eo. Sed hodie pōt, vt in Auth. sed cū testator. C. eo. Itē pōt & prohibere, ne detrahatur quarta Trebellianica, secundū cōiter Doct. Non autē quartā iure naturæ debitā, pōt testator auferre, vt j. de fideicōmis. hære.
3 §. sed quia. & l. si vt allegas. C. ad leg. Falc. ¶Notādum † secundò, φ Falcidia ēt habet locū in donatione causa mortis, vt C. de don. causa mortis. l. 2. & l. si mortis. C. ad l. Falci. & etiā in causa mortis capione, vt C. eo. l. pen. Et hoc est verū, si causa mortis capio proficiscatur ab hærede. Secus si à testatore, vt l. acceptis. ff. eo. Habet etiā locū Falcidia in fideicōmissis, vt C. eo. l. 2. Similiter in donatio. inter viuos, si morte confirmentur, aliàs nō, vt C. eo. l. in dona-
4 tionib. ¶Notādū † tertiò, φ Falcidia habet locū, qn̄ testator legat vltra dodrantē, & cōtinet dodrās nouē vncias, vt s. de hære. instit. §. hæreditas. Quod autē s. legatum est, ipso iure spectat ad hæredem, ita φ ad hoc habet rei vēdicationē, vt ff. eo. l. lineā. & l. Plaucius. Falcidia tn̄ non debet detrahi ab vna re legata, vt d. l. Plaucius. sed qn̄ legata est pars hæreditatis, tunc succurritur hęredi, per legē Falcidiā, et partes rerum vel æstimationē præstare pōt
5 vt ff. de leg. 1. l. amplius. §. 1. ¶Notandum † quartò circa §. & cùm quæsitum est, φ quando pars vnius hæredis est grauata legatis, tunc ipse debet quartam partem suæ partis saluam habere, & cohæres non succurrit ei de parte sua, quia Falcidia in singulis hæredibus ponenda est, vt hic in tex. Et cōputatur in Falcidia, quod quis habet iure hæreditario, & non quod habet à cohærede, vel aliàs, vt l. in quartam. §. si quid vero. ff. eo. Nisi testator voluisset hoc imputari, vt l. quod autē. in fine. ff. eo. vel nisi sit pecunia data à statulibero. vt ff. de donat. causa mortis. l. quod statuliber.

B 5 §. Quan-

§ Quantitas.

1 *Ad Falcidiæ rationem ponendum, quantitas bonorũ testatoris, tempore mortis consideranda est. & nu. 2.*
3 *Decrementum contingens post mortem testatoris, & ante aditam hæreditatem, non nocet legatariis, quo ad detractationem Falcidiæ.*
4 *Legata & fideicommissa, an sint exæquata.*
5 *Legatorum solutionem, quæ debeant præcedere, & deduci.*
6 *Testator si nihil reliquerit hæredi, vel minus legitima, quid agendũ hæredi.*
7 *Falcidia à quibus legatis non detrahatur.*

1 Summatur sic: † Ad ponendum rationẽ Falcidiæ, considerãda est quãtitas bonorũ testatoris tpe mortis suæ. Nam augmentum contingens post mortem & ante aditionẽ hæreditatis, nihil prodest legatariis. Similiter decremẽtũ nõ prodest hæredi, quĩtñ põt hæreditatẽ nõ adire. Et ideò ex pacto cũ legatariis põt aliquid acquirere, vt adeat hæreditatẽ. tũc ibi, cũ añt. Et ratio Falcidiæ sumẽda est deductus oĩb. oneribus & debet fieri abstractio à singulis legatis, & si legata excedant bona hæreditatis, tunc primò abstrahitur illud, in quo legata excedũt, & posteà à singulis quarta pars.
2 h.d. & patet intellectus tex. ¶ Notãdũ † primò circa vers. ex diuerso, ꝙ iste textus loquitur de interitu rerum hæreditariarũ. Nã de interitu rerũ legatarum, cuius s. damno pereũt, dictum est suprà de lega. §. si res legata. Ex quo põt intelligi gl hic, quæ satis obscurè loquitur. ¶ Notandum † secundò, ꝙ sicut augmentum cõtin
3 gens post mortẽ testatoris, ante aditam hæreditatem, non prodest legatariis, quo ad detractationẽ Falcidiæ. v. g. Habens centũ in bonis legauit cẽtũ, quibus post mortẽ ante aditã hæreditatẽ accesserunt 25. nõ debet hæres legatariis soluere, nisi 75. & ipse retinebit quinquaginta, quia quantitas bonorũ consideratur tp e mortis testatoris: Sic etiam decrementum post mortẽ contingens, & ante aditam hæreditatem non nocet legatariis, quo ad detractationem Falcidiæ. Vt v. g. habens centum, legauit 75. & post mortem eius illa centum diminuuntur vsque ad 75. non potest hæres ab illis 75. per l. Falcidiam aliquid abstrahere. Sed quia põt hæreditatem nõ adire, & sic legatarij nihil haberent, ideò potest componere seu pacisci cum legatariis, vt sibi aliquid dent, vel habere permittant, pro aditione hæreditatis, & ita habet illud non ex lege Falcidia
4 sed ex pacto. ¶ Et ex isto eliciuntur tria. † Primò, quòd legata, & fideicõmissa, non sunt omnino exæquata, quia fideicommissarius saltẽ vniuersalis põt hæredem compellere, vt hæreditatẽ adeat, vt ĩ tit. proxi. §. sed si recuset, legatarius autem non potest eum compellere

pellere,vt hic dicitur.Secundũ,ꝙ oportet legata solui ante aditionem hæreditatis.Tertiũ ꝙ aditio hrditatis pôt esse venalis.¶No
5 tandũ † tertiè,circa § cum aũt, ꝙ in ponenda ratione falcidiæ, primò deducendũ est æs alienum,ēt quod testator debuit hęredi, quamuis confusione sit factũ indebitũ, vt ff. eo.l. qui fundũ.l.in imponenda.C.eo.& l.Papinianus.§.4.ff.de inoffic.testa.Et hoc est verum,nisi testator aliud expresse voluisset, vt ff.eo.l. si debitor creditorē.Ex quo patet ꝙ creditorib.soluendũ est ante solutionē legatorũ,etiã deducendæ sunt impensæ funeris,etiã pretium monumēti saltē necessarij,non aũt voluntarij,vt ff.eo.l.j.§.fi. Et debent impensæ funerales fieri & cõputari secundũ qualitatē personæ,& quantitatē patrimonij ipsius defuncti,vt l.at si quis.§ equũ. ff.de reli.& sumpti.fun.Debet etiã deduci pretium seruorũ,vt hic dicitur,quod pôt exponi dupliciter.Primò, q̃a mos erat antiquitus,ꝙ q̃n testator non habebat seruos,tunc emebantur vnus vel plures,qui ꝑpter honorē antecederēt funus pileati,quo facto statim erãt manumissi.Et huiusmodi pretiũ quod dabat̃ pro seruis deducēdũ in ratione l.Falcidiæ.Facit ad hoc C.de lati.liber.tollē. l.vnica.§.sed & qui dñi.Secundò,pôt exponi,vt si testator legauit alicui quinquaginta aureos,vt emeret seruos alienos, & illos mãnumitteret,ab isto legato nõ detrahebatur Falcidia,nisi legatari⁹ emisset istos seruos ꝓ triginta,q̃a tũc de viginti superfluis detrahebatur Falcidia,vel dabatur sibi legatũ, vt manumitteret seruũ propriũ,& nulla Falcidia detrahat̃,vt ff.de fideicõmissa.liber.l.de cē.Sed primus intellectus melius facit ad propositũ,quia iste tex. loquitur in eo,quod hæres dēt deducere à patrimonio, vt quartã suã saluã habeat.Sed secũdus intells loquitur in eo, quod hæres
6 nõ abstrahit à legatis.¶Notandũ † quarto,ꝙ si testator relinquit hæredi,tunc hæres dēt abstrahere à singulis legatis quartã partē. Sed si aliquid reliquit sibi testator,tunc debet abstrahere à singulis legatis ꝓportionabiliter,vsq; ad supplemētũ quartæ partis totius hęreditatis,s.5.6.millesimam,& sic consequenter. Verbi gratia:Si habēs quadringētos aureos,legauit quadraginta, abstrahet hæres à quolibet legatario 4.partem.Sed si legauerit trecētos, & quinquaginta,abstrahet à quolibet 8.partē.vt hic & ff.eo.l.in quãtitate.§.fi.Sed si testõr legauit vltra quãtitatē patrimonij sui,tunc vltima legata nõ sunt omnino resecãda,sed à singulis legatis primo abstrahitur quota, secũdũ proportionē quãtitatis excedētis patrimoniũ.Verbi gratia:Si dictus testõr.s.habens quadringētos, legauit quingentos,tũc primò à singulis legatis abstrahitur quarta pars,& post hoc adhuc quarta pars.Et sic istud verbũ detrahi

positum

positum hic circa finẽ textus,capitur impropriè & propriè simul. Nã respectu excedẽtis,capitur impropriè:quia ab eo,qđ non est, nihil detrahit:sed respectu eius quod in bonis est,capitur ꝓpriè.
7 Sic ff.de offic.procõs.l.2.¶ Notandũ † finaliter, quo ad totũ istũ titulum,ꝙ multa sunt legata,à quibus nõ detrahitur Falcidia. Primò,si filio legata sit legitima naturæ debita, vt C. de inoffi.testa. l.scimus.Secũdò,si vxori legatũ sit instrumentũ dotis,vt C eo.l. prædiorũ.Tertiò,si vxori legata sit dos,vt l.si vsusfructus.§. dos. ff.eo.Quarto,à legatis in testõ militis iure militari facto,vt C.eo. l.in testamento.Quinto,à legatis ad pias causas, vt in Auth.similiter.C.eo.Et hoc est verũ,si sint legata pro aĩa,aliàs secus,vt pro refectione põtiũ,vt l.imponẽda.in fi.C.eo.Sexto,si testõr ꝓhibuit abstrahi falcidiã.Quę quidẽ prohibitio potest fieri quibuscũque verbis ad h c aptis,vt not.Pau de Cast. in d.Auth. similiter. facit l.si debitor creditore.ff.eo.Septimo,nõ abstrahit Falcidia ꝓpter crimen,vt si testator instituit hæredẽ,& rogauit eũ, vt hæreditatẽ restitueret filio suo spurio,& posteà legauit multa, scilicet vltra dodrantem,non potest iste hæres abstrahere Falcidiam, vt l.et si tacitam.C.eo.Octauo,non põt abstrahi Falcidia à re, q̃ testator prohibuit alienari extra familiã suam,vt in Auth. sed in ea re. C. eo.Nono,si legauit pretia ad emẽdũ seruos,& ad manumittẽdum eos.ff.de inof.test. l.Papinianus.§.sed an & libertas. Decimo,si hę res sponte legatũ soluit,vel etiam si promisit se integraliter solutu rũ,Auth.sed cùm testator.C.eo.§.itẽ si hæres. Vndecimò,si hæres non fecit inuentariũ,vt d.Authen.sed cùm testator.§. quo nõ obseruato.nec etiam debitũ suum,vt l.imponenda. C.eo.¶ Opponitur sic,& videtur,quòd quantitas patrimonij non debet attẽdi tempore mortis,sed tẽpore aditionis hæreditatis,per §.si peculiũ. ff.de legatis.Solutio.Iste §.non facit ad propositum, quamuis gl. hic in princ.§.quantitas.inducat eum pro contrario, quia ille §. loquitur de augmento peculij legati,quod pertinet ad legatariũ, vsq; ad aditionẽ hr̃ditatis,si sit legatũ seruo.Sed iste textus loquitur de quantitate patrimonij, ad ponendum rationem Falcidiæ.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBVS. TIT. XXIII.

1 *Fideicommissum est triplex.*

Continuatur sic:Promisit d.Iustinianus suprà de legatis. in §. legatũ.versic.sed ne in primis.se tractaturum partim de legatis & de fideicommissis. Cùm igitur iam de legatis qualiter scilicet fiant,& qualiter adimuntur per testatorem,& etiã per l.Falcidiam

diam,dictum sit,consequens est, vt iam de fidicōmissis dicatur. Et primo de fideicōmissariis hæreditatibus,de quibus in hoc titu lo,& deinde de singulis rebus per fideicommissum relictis, vt in
1 titulo proximè sequenti dicendū est.¶Notandū† circa rubricā,ꝙ triplex est fideicōmissum,s.singulare,generale,& vniuersale. Singulare est,quando testator rogat hæredem,vt aliquam rem singu larē alteri restituat.Et istud fideicommissum omnino exæquatur legato,& ab isto,si opus est,abstrahit Falcidia,sicut à legato,& nō Trebellianica.Nec talis fideicōmissari⁹ cōpellit hrdē adire hæreditatē.Sed fideicōmissum generale est,quādo testator rogat hære dē generaliter aliquas res alteri restituere,vt sic dicēdo: Titi insti tuo te hæredē,& rogo te,vt oēs equos meos restituas Caio,vt in l.omne.C.Cōm.de legat.& istud fideicōmissū similiter exequatur legato,vt dictū ē de fideicōmisso singulari.Sed fideicōmissū vni uersale est,qñ testōr rogat hæredē,totam hæreditatē, vel partem hæreditatis sub nomine quotæ alteri restituere. Et in isto fideicommisso locum habent,quæ ĩ.dicentur.Et licet glo.hic in prin. primi §.pro eodem repetat fideicommissum generale & vniuersale,hoc potest intelligi verum, si generale capiatur impropriè, aliàs autem non est verum, sed est inter hæc magna differentia.

§. Nunc transeamus.

1 *Pretor fideicommissarius.*
2 *Fideicommissorum forma.*
3 *Fideicommissorum natura,quæ olim:& quæ hodie.*
4 *Hæres cōpellitur hæreditatē adire per fideicommissarium, & fidei commissum restituere,tribus casibus concurrentibus.*
5 *Fideicommissum an valeat,sine institutione hæredis.*
6 *Fideicommissum an possit relinqui ex certo die.*
7 *Hæres semel,an semper manet hæres.*
8 *Fideicōmissarius habetur interdū loco hæredis,interdū loco legatarij.*
9 *Actiones pretoriæ,an transeant ad fideicommissarium.*

1 Licet † olim tpe primi Augusti,fideicōmissa nō restituebantur nisi ex honestate,posteà tñ creatus est prætor, dictus fideicōmissarius,cuius iurisdictione hęredes cōpellebātur fideicōmissa resti
2 tuere,tūc ibi,in primis.Et † fideicōmissa fiūt hoc mō,vt. s. primo hæres instituatur,cui cōmittatur vt hæreditatē in toto, seu in par te alteri restituat,& hoc pōt fieri purè,vel sub conditione, vel ex certo die.tunc ibi,restituta.Et iste sic institutus,etiam post restitu tam hæreditatē manet hæres.Sed ille,qui recipit, aliqnando loco hæredis,& aliqñ loco legatarij habitus est. Et ideo secundum senatusc

natuſcõſultũ Trebellianũ dabantur ei, ſcilicet qui recipit hæreditatẽ,& in eum omnes actiones,quæ iure ciuili cõpetebãt hæredi & in hæredẽ.Sed poſt ſenatuſcõ.Trebellia.iure prætorio dabãtur ei,quaſi hæredi,& in eũ quaſi in hæredẽ ſolũ actiones vtiles,quæ hæredi & in hæredẽ cõpetebãt.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notãdũ † primo circa.§ nũc trãſeamus, ꝙ olim fideicommiſſa habebãt aliã naturã,quàm nunc habeãt.Sed quia nihil antiquitatis ignorandũ eſt,vt ſ.de teſta.§.j. ideo tractatur hic de natura fideicõmiſſorũ,q̃ olim habebãt.Sicut tñ tunc relinquebantur fideicõmiſſa illis,qui ex teſtõ non poterant capere hæreditatẽ vel legata,ſic nunc non poſſunt relinqui fideicõmiſſa vt ſpuriis vt ff.de iure fiſ.l.nõ intelligitur.§ 1.& 2.& 3.& C.de naturali.libe. l.j.& l.etiam.C.ad leg.Falcidiam.Et ideo ſicut tunc hæres nõ cogebatur fideicõmiſſum reſtituere,ſic etiã nunc non cogitur,ſi talibus fideicõmiſſum relinquatur.Et tales ſunt qui ex teſtõ capere non poſſunt,de quibus dictũ eſt ſ. de lega. in §. legati. in vltimo notabili.Et licet gl.dicat hic in verbo,nullo, ꝙ licet iſto iure antiquo fideicommiſſarius non habebat actionem , potuit tamen petere fideicõmiſſũ per officiũ iudicis, & allegat pecuniæ verbũ §.actiones.ff.de verb.ſignification. hoc tamen non placet quibuſ dã docto.quia dicitur hic in tex. ꝙ tantum ex pudore reſtituebãtur fideicõmiſſa.¶Notandũ † ſecundo,ꝙ hæres hodie cõpellitur hæreditatẽ adire per fideicõmiſſarium,& fideicõmiſſum reſtituere,tribus cõcurrẽtibus.Primo, ꝙ fideicõmiſſarius caueat hæredi de reſtituendo damno dato,ſi aliquid incurrat ex aditione hęreditatis,vt l.quia poterat.ff.eo.Secundo, ꝙ fideicõmiſſarius ſit capax fideicõmiſſi,vt hic in gl.ſuper verbo,quibus.Tertio,ꝙ hæres ſit rogatus reſtituere totã hæreditatẽ,vel partẽ eius, & nõ res ſingulares,vt j.eo.§.ſi vero.¶Notandũ † tertio circa §.in primis, ꝙ ad ſciendũ an fideicõmiſſum valeat ſine inſtitutione hæredis,ſic diſtinguendum eſt,quia aut conſtat,ꝙ teſtator voluit facere teſtamentũ,& tunc nõ valet fideicõmiſſum ſine inſtitutione hæredis, vt hic & l.j.ff.de codicil. Aut conſtat ꝙ voluit facere codicillos vel fideicõmiſſum relinquere ab inteſtato, & tunc bene valet fideicõmiſſum ſine hæredis inſtitutione,vt j.eo.§.prætereà.Aut eſt dubiũ,& tunc ſi fecit mentionẽ de hærede , præſumitur ꝙ voluit teſtm̃ facere.Et ideò non valuit fideicõmiſſum ſine hæredis inſtitutione,vt C.de teſta.l.non codicillũ, niſi teſtator tunc expreſſerit,ꝙ non voluit facere teſtamentũ,vt l.fi. C. de codicillis , aut aliàs conſtaret de ſua voluntate,vt l.Scæuola. ff. ad Trebellianũ. ¶Notandũ † quarto,quòd licet hęres nõ poteſt inſtitui ex certo die,

Margin numbers (left): 3 beside "tus.¶Notãdũ † primo", 4 beside "tur fideicõmiſſa.¶Notandũ † ſecundo", 5 beside "gulares,vt j.eo.§.ſi vero", 6 beside "¶Notandũ † quarto".

die,vt §.de hæredi.institu §.hæres.fideicommissum tamen potest relinqui ex certo die,vt hic. Et ratio diuersitatis est, q̃a si hæres institueretur ex certo die,tũc testor decederet partim testatus & partim intestatus cõtra l.ius nostrũ.ff.de reg.iuris.sed hoc nõ cõtingit ex eo,quòd fideicõmissum relinquitur ex certo die.¶Notandũ † quintò circa §.restituta,ꝙ ille qui est semel hæres, semp manet hæres.Ex quo elicitur,ꝙ illud,qđ semel est,semper erit,ff. de minori.l.& si sine.§.sed qđ Papinianus.Et hoc est verũ in incõmutabilibus,aliàs non, quia sunt in perpetuo motu , vt in Auth. de non alienan.§.vt aũt.collatio.2.Et qđ hic dicitur,ꝙ semper manet hæres,potest intelligi quo ad actiones dictas,quæ sunt infixę ossibus suis,vt l.quis ergo casus.ff.de peculio.non autem, quo ad actiones vtiles,vt hic in vers. post quod. ¶Notandum finaliter,

8 † ꝙ fideicõmissarius interdum habetur loco heredis , & hoc secundũ senatuscõsul.Trebellianũ:interdũ loco legatarij,& hoc secũdũ senatuscõsul.Pegasianum,per quod datur hęredi quarta,vt posteà dicetur.Et actiones vtiles & ciuiles transeunt in fideicommissariũ,nõ solũ iure ciuili,sed etiã iure prætorio, vt C.commu. de leg.l.2.& actiones pretorię,vt ff.de actio.& oblig.l.in honorariis.& l j.§.quãuis.ff.eo.¶Opponitur primò sic contra prædicta,& videtur,ꝙ olim ex senatusc.Trebelliano,non omnes actiones cõpetentes hæredi & in hæredem dabantur fideicommissario,& in eum,vt hic dicitur in §.restituta.per §.infrà eo.Solutio.Iste textus loquitur,quando restituebatur tota hæreditas.Sed §.ergo,loquitur,quando pars hæreditatis remansit apud hæredem rogatum

9 restituere.¶Opponitur † secundò,&,videtur ad idẽ,quòd actiones prætoriæ non dabãtur fideicommissario,per §.pœnales.infrà de actionibus.Solutio.Duplices sunt actiones prætoriæ.Nã quædam sunt persecutoriæ de quibus intelligitur,quod dictum est in vltimò notabili,s.ꝙ transeant ad fideicommissarium,& quædam sunt pœnales,de quibus intelligitur §.in oppositum allegatus.

§. Sed quia hæres.

1 *Senatusconsulti Pegasiani vsus,& nu.2.*
3 *Quarta est multiplex.*
4 *Hæres si fuerit rogatus restituere non plus, quàm dodrantem , tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredem & fideicommissarium pro rata parte.Secus si plus.*
5 *Stipulatio inter emptorem & venditorem hæreditatis,qualis.*
6 *Onera qualiter spectent ad legatarium.disting.*
7 *Hæres rogatus restituere hæreditatẽ, potest recusare aditionẽ hæreditatis.*

Iudex

8 *Iudex an possit recusari vt suspectus.*
9 *Senatusconsulta Trebel. & Pegasianum, quando habeant locum*

1 Quia tñ † per senatuscõsultũ Trebellianũ rogatus restituere, nihil retinebat, propter quod sæpe recusabat adire hæreditatem, & ita extinguebãtur fideicõmissa, iõ postea inuentũ est senatuscõsultũ Pegasianũ, per qđ rogat⁹, percipiebat quartã partẽ, & onera hæreditaria mãserũt apud ipsũ rogatũ, nisi stipularetur à fideicõmissario, ꝙ pro rata sua, onera supportaret. tũc ibi, ergo. Et ergo quãdo rogatus nõ restituebat vltra dodrantẽ, tunc ex senatuscõsulto Trebelliano diuidebantur onera pro rata inter hæredẽ rogatũ, & fideicõmissariũ: sed qñ restituebat rogatus plus quàm dodrãtem, & volũtariè adibat hæreditatẽ, tunc ex senatuscõsulto Pegasiano oĩa onera manserunt apud ipsum hæredẽ rogatũ, nisi prouidisset sibi per stipulationẽ tũc ibi, sed si recuses. Sed si coactus adiuit hæreditatẽ, vt restitueret, tũc ex eodẽ senatuscõsulto Pegasiano sine stipulatione omnia onera transibant ad fideicõmissariũ, & in hoc casu cõcurrebat vtrũque senatuscõsultum. Hoc dicit. ¶ Notãdum
2 primò † circa §. sed quia. ꝙ sicut per l. Falcidiã detrahitur quarta à legatis, sic ordinarũ fuit olim, vt detraheretur quarta à fideicõmissis per senatuscõsultũ Pegasianũ, quæ detractio hodie fit per senatusconsultũ Trebellianũ, vt dicetur j. eo. in §. sed quia stipulatio-
5 nes. Ex † quo aduertendũ est, ꝙ multiplex est quarta Nam quædã est, quæ debetur ascẽdentib. & descẽdentib. & quibusdã collateralibus, quæ vocatur legitima, & interdũ vocatur debitũ bonorum subsidiũ, vt C. de inof don. l. si totas. & de ista quarta, & qũo hodie est aucta ad triẽtẽ vel ad semissem, dixi s̄. de exhære. libe. circa primum §. in 1. notab. Alia est quarta Falcidiæ, de qua dictum est s̄. in tit. proxi. Tertia est Trebellianica, quæ fuit introducta per senatuscon. Pegasianum, sed hodie attributa est senatuscon. Trebelliano, vt j. eo. §. & quia stipulationes. Est & alia quarta, quæ debetur filio arrogato, de qua etiã dictũ est s̄. de adoptio. in §. cùm autẽ. Est etiã quarta, de quã habetur in Auth. vt liceat ma. vel auiæ: §. qa verò, in duplici casu. Primus est, si quis duxit mulierẽ in domũ suã, & dixit eam esse suã vxorẽ, postquã autem cognouerat eam, expellebat ipsam, ille tenetur dare ipsi mulieri quartã partẽ bonorum. Secundus casus, qñ vir diues moritur ante vxorẽ suam quæ inops est & indotata, tũc talis mulier debet habere quartã partẽ bonorum. Auth. prætereà. C. vnde vir & vxor. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ ex senatuscõsul. Trebelliano quãdo scilicet hæres rogatus fuit non plus, quàm dodrantem restituere, tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredem & fideicõmissarium pro rata

parte

parte. Sed qñ rogatus erat plus restituere, quàm dodrantẽ, tunc ex senatuscõsulto Pegasiano necessariæ erãt stipulationes, vt fideicõmissarius pro parte sua onera sua supportaret. Et interdũ fiebãt stipulationes tales, quales inter venditorẽ & emptorẽ hæreditatis solent fieri, & hoc præcipuè, qñ rogatus erat totã hæreditatem restituere. † Stipulatio aũt inter emptorẽ & venditorẽ hæreditatis, talis est, vt venditor ꝓmittat emptori restituere, quicquid ad eum ex hæreditate perueniret, & emptor ꝓmittat admittere oĩa onera hæreditatis, vt ff. de pecu. l. si creditor. & ff. mãd. l. hære. §. fi. vbi dicitur, ꝙ in emptorẽ hæreditatis nõ transeunt actiones, nisi quę tũc
5
6 tẽporis cõpetebãt. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ ad sciẽdũ, qualiter hodie onera spectãt ad legatariũ, sic distinguendũ est: Quia aut legata est pars hæreditatis sub nomine quotæ, & tũc aut testator dixit, lego partẽ hæreditatis, & tunc onera spectant ad legatariũ ꝓ parte sua, & ita intelligitur. l. cum filius. § 1. ff. de lega. 2. Aut dixit, lego bona mea, vel partem bonorũ meorũ, & tunc legatarius non pręcise supportat onera, sed hæres deducit tantũ, quantũ est æs alienũ, vt l. 2. § si aũt, ff. de leg. 2. Sed si legata sit res singularis, tunc legatarius non supportat aliqua onera. Et hoc verũ est, si hæres de residuo possit debita soluere, & fecit inuentarium, vt notatur in l. fin. C. de iure deliber §. & si præfatã. in verbo Falcidiæ. ¶ Notandum
7 † quartò circa §. sed si recuset. ꝙ hæres rogatus restituere hæreditatẽ potest recusare aditionẽ hæreditatis, quia habet eã suspectã, & nõ oportet, ꝙ explicet cãm suspitionis, quia variæ sunt volũtates hominum. Nam aliqui non volunt subire negotia aliena, aliq timent vexationes, aliqui æs alienũ. Et ꝙ non oporteat explicare
8 causam, dicitur in l. quia poterat. ff. ad Trebellianũ. † Sic etiam põt iudex recusari, tanquam suspectus sine explicatione causæ, & hoc est verum iure ciuili, vt notatur in l. apertissimi. in verbo, recusare. C. de iudiciis. De iure tamen canonico, si recusetur iudex ordinarius, vel delegatus suspectus, oportet explicare causam, & tũc eliguntur arbitri, qui cognoscunt de causa suspitionis, & non de causa principali, vt in c. suspitionis. extrà de of. iu. dele. & in c. secundò requiris. & in c. cum speciali. extrà de appel. & causa suspicionis ante omnia debet proponi, quia si proponerentur prius aliquæ exceptiones, tunc proponens videretur in iudicẽ consentire, vt no. per
9 Bar. in l. quidã consulebant. ff. de re iudi. ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ qñ hæres rogatus cogebatur adire hæreditatẽ, & restituere, tũc concurrebant ambo senatusconsulta, scilicet Trebellianum & Pegasianum. Nam ex Trebelliano nihil habebat hæres rogatus restituere, & ex Pegasiano cogebatur adire & restituere.

Nicasius S. Inst. C §. sed

§.Sed quia stipulationes.

1 *Summarium huius.§.*
2 *Senatusconsultum Pegasianum, ad quid reiectum.*
3 *Trebellianica dicitur hodie, quæ prius Pegasianica.*
4 *Hæres si soluat integrè legata, per errorem facti, & non iuris, repetit ex fideicommissis.*
5 *Hæres rogatus restituere, potest ante restitutionem creditoribus & legatariis petentibus soluere, & tantum de hæreditate retinere, quantum de suo expendit.*
6 *Restitutio fieri potest re & verbo.*
7 *Fideicommissarius duob. casib. est dominus, ante restitutionem.(nitate.*
8 *Fideicommissarius an & quo casu debeat cauere hæredi de indem-*
9 *Fideicommissarius potest compellere hæredem institutum in parte hæreditatis, vt adeat & restituat.*
10 *Ius idem an sit de toto ad totum, quod de parte ad partem.*

1 Summatur sic:† Reiecto senatuscõsulto Pegasiano, hodie hæres rogatus restituere plus q̃ dodrantē hæreditatis, retinet quartā, vel supplemētum eius, vel repetit eā, si totū fideicōmissum soluerit, actionib. ꝑ rata parte diuisis inter hæredē & fideicōmissarium. Et si volūtariè restituit totā hæreditatē, nō volens habere quartā, tūc omnes actiones trāseūt ad fideicōmissariū, & cōtra eū. Et si hæres noluerit hæreditatē adire, cogitur eā adire & restituere, & tūc non habet lucrū neq; dānum, & istud totū fit ex senatuscōsulto Trebelliano. tūc ibi, nihil interest. Et qđ dictū est de hærede instituto in asse, rogato totā hæreditatē vel partē eius restituere, idē dicēdum est, de hærede instituto in parte hæreditatis, & rogato totā illā ptē, vel partē illius partis, in qua institutus est, restituere. h.d. & pa-
2 tet intellectus tex.¶ Notādū † primò ꝙ dñs Iustinianus reiecit senatuscōsul. Pegasianū pp. duo. Primò, quia stipulationes quæ ex eo fiebāt, fuerunt captiosæ in quibusdā casib. vt hic dicitur. s. propter solennitatē verborum, in eis obseruādā, etiam qñ fideicōmissarius nō fuit soluēdo, fuerunt stipulationes illæ inutiles: vel pōt etiā dici, ꝙ istæ stipulationes fuerūt captiosæ, quia interdum fiebant stipulationes, sicut inter hæredē & partialē legatariū, & interdū sicut inter venditorē & emptorē hæreditatis, vt s̄. eo. in §. ergo. & ista faciebāt hæredi magnā difficultatem. Secundò, quia difficultas ꝑueniēs ex multiplicitate est in legibus vitanda, & simplicitas est amplexanda, ad qđ iste tex. sæpe alleg. sic j. de legi. agna. succes. & nos verò, & ꝑ simplicitatē intelligitur hic rectitudo hominis ad procedendum bona fide, & non fatuitas, vt in l. seruus. ff. quod vi aut clā.

Sic

Sic ēt veritas est amica legib. vt c. veritatis. extrà de iureiur. & dolositas seu falsitás est inimica legib. vt ff. de dol. l. 1. nisi esset bonus dolus, vt notatur in d. l. 1. Ex isto text. elicitur, ꝙ allegationes sunt in sentētia repetendę, quia Iustinianus hic dicit cām, quare reiicit̄ senatusc̄ōsultū Pegasianū, facit l. 2. C. de sent. ex pericu. recitā. ¶ No-
3 tādū † secūdò ꝙ hæres rogatus restituere plus, q̄ dodrātē hæreditis, hodiè retinet quartam ex senatusc̄ōsulto Trebelliano, & ideò nūc vocatur Trebellianica, quæ prius dicebatur Pegasianica, & sicut Falcidia retinetur deducto onere hæreditatis, vt s̄. ti. proxi. §. fi. sic ēt Trebellianica, vt l. & fine scriptura. C. ad Treb. & retinetur ista quarta ēt cōtra voluntē testatoris, vt C. ad l. Falc. l. si vt allegas, & hoc iure isto & iure Codicis, nō aūt sic iure Authenticorum, vt in Auth. de hære. & falci. §. si verò expressi. coll. 1. & sic ēt tenet Bar. in l. Marcellus. ff. ad Treb. vbi ēt vult, ꝙ hæres retinet istā quartā, licet nō fecerit inuentariū, & hoc dicit in d. l. Marcellus. in §. quod autē. Et licet Io. And. in c. si pater. de testa. in 6. videatur velle, ꝙ ista quarta trebellianica ēt detrahitur ex fideic̄ōmisso ad pias causas, Bar. tñ in d. l. Marcellus dicit cōtrariū, quia in quibuscūque cessat Falcidia, ēt cessat Trebellianica, & ad hoc allegatur d. l. Marcellus
4 . ¶ Notādū † tertiò, ꝙ sicut hæres soluēs integre legata per errorē facti, & nō iuris, si sint vltra dodrātē, repetit ea vsq; ad quartā suā; sic etiā fit repetitio ex fideic̄ōmissis, vt C. ad l. Falc. l. error. & hoc
5 vult hic tex. qñ dicit, vel repetere solutū. ¶ Notandum quartò, † ꝙ hæres rogatus restituere, potest ante restitutionē creditorib. & legatariis petētib. soluere, & tm̄ de hæreditate retinere, quātum soluit, si scilicet soluit de suo: & si tñ totā hæreditatē rogatus est restituere, pro quarta parte sua nihil tenetur creditorib. vel legatariis, si tñ institutus sit in aliqua quota hæreditatis, tunc tenetur ꝑ quota sua creditorib. & legatariis, nisi quo ad illud, qđ habet supra quartā
6 vt notatur in l. 1. §. si. ff. eo. ti. ad senatusc̄ō. Trebel. ¶ Notādū † quintò, ꝙ restitutio potest fieri re & verbo. Re, hoc modo, scilicet, si ꝑmittat hæres fideic̄ōmissarium possidere, & tenere hæreditatem, vel res hæreditarias, ex aīo, vt sin. sibi restitutæ. Verbo sic, vt si dicat hæres, Sū cōtētus, ꝙ habeatis talē hęreditatē, vel tales res, licet corporaliter nō tradā vobis. Et post restitutionē est fideic̄ōmissari[9] dñs, & nō ante. ff. ad Treb. l. facta, qa añ restitutionē hæres oīa facit, ēt manumittit seruos, qđ nō faceret, si ali[9] esset dñs, vt l. Marcel.
7 §. res ff. ad Treb. † in duobus tamen casib. fideic̄ōmissarius est dñs ante restitutionem. Primus, si hęres sit absens: Secundus si testator decedit sine hærede. l. sancimus. C. ad Treb. §. cùm aūt. ¶ Notandū
8 † sextò, quod quando hæres rogatus cogitur adire hæreditatē &

restituere, tũc fideicõmissarius debet ei cauere de indẽnitate, nõ so lũ in præsenti, sed etiã in futurũ, vt ff. eo. l. cùm hæreditas. licet etiã hæres de futuro habeat exceptionẽ, vt ff eo. l. j. §. quãquàm. & petitur ista cautio ꝑ officiũ iudicis, si fideicõmissarius vniuersalis cõpellat hæredẽ adire & restituere, nõ aũt, si sit fideicõmissarius singularis, vt ff. eo. l. nã qđ. §. nõ oĩs. Idem est, si procurator ipsius fideicõmissarij cõpellat hęredẽ, & nõ sufficit cauere de rato. Ex quo patet, ꝙ licet hæreditas nõ põt adiri per procuratorẽ, vt l. ꝑ ꝓcuratorem. ff. de acq. hær. fideicõmissum tñ põt peti per ꝓcuratorẽ, vt est mirabilis casus in lege. cum mulier. §. ex affe. ff. de iure dotium.

9 ¶ Notandũ † finaliter circa §. nihil. ꝙ fideicõmissarius põt cõpellere hæredẽ institutum in parte hęreditatis, vt adeat & restituat, sicut institutũ in tota hæreditate: sed in hoc casu debet iste fideicõmissarius recipere totã hæreditatẽ, ex quo hæres eã nõ vult habere, quia timet onera. Sic etiam si sunt duo fideicõmissarij, & vnꝰ vult cõpellere hæredẽ, & alius nõ vult, tũc cõpellens similiter debet recipere totã hæreditatẽ, vt l. cogi. §. si quis hæres. ff. ad Trebel. Et ex isto patet, ꝙ idem est de parte quo ad partem: sicut de toto, quo ad totum, facit l. quæ de tota. ff. de rei vendica. & l. si seruus. ff. de acq. hær. & l. qui scit. in prin. ff. de vsufru. ¶ Opponitur primò cõtra prædicta, & videtur, ꝙ fideicõmmissarius ante restitutionẽ factã, sit dominus fideicõmissi, per l. si. §. si C. cõmu. de lega. vbi dicitur, ꝙ datur sibi rei vendicatio, quæ solum datur domino. Solutio. Illa lex loquitur de fideicõmissis post restitutionẽ, vel potest dici, ꝙ loquitur de rebus alienatis ad quas datur fideicõmissario vtilis rei vendicatio ante restitutionem, & hoc est speciale. ¶ Opponitur

10 † secundò, & videtur, ꝙ non sit idem de toto ad totum, sicut de pte ad partẽ, per l. ex mille. ff. de euictio. Solutio. Istud intelligitur quando vtrinque est eadem ratio, & sic non est in illa l. ex mille, quia euicta vna parte, potest alteri accrescere, quod non est euicto toto, quia nihil remanet cui posset accrescere.

§. Si quis vna.

1 *Summarium huius §.*
2 *Hæres potest institui in re principali, seu certa vel incerta quantitate Et tunc habetur loco legatarij. Limit.*
3 *Trebellianica, vbi, & quomodo possit deduci.*
4 *Venientes ab intestato, an possint grauari per fideicommissum.*
5 *Legata, possunt relinqui sine testamento, & nullo alio modo.*
6 *Onerari non potest quis in plus, quàm sit honoratus.*
7 *Testes quot requirantur in codicillis.*

8 *Fideicom-*

8 *Fideicommissarius, quid agere debeat, si heres negat fideicommissum esse relictum.*
9 *Iuramentum, quo casu detur inuito.*
10 *Fideicommissa & legata, an sint soluenda, etiã in testamento minus* (*solenni*
11 *Legata, quando cœperint solui ex necessitate.*
12 *Pegasianum Senatusconsultum, ad quid inuentum. Et num. 13. Et à quo cur nec sublatum. nu. 14.*

1 Hæres † institutus, cui relinquitur certa res vel quãtitas: licet cõtineat maiorem partẽ hæreditatis, rogatus restituere reliqua partem hæreditatis, habebit illã rem vel quãtitatẽ sine aliquo onere hæreditario, sed omnia onera, vt actiones creditorũ, transferuntur ad fideicõmissariũ: sed si sibi relinquatur pars hæreditatis per modum quotæ, tunc tenetur ad onera hæreditaria pro rata suæ partis ibi, præterea. Et potest fideicommissum relinqui ab intestato, & sicut aliquis potest rogare institutum, vt alteri restituat in toto, vel in parte, illud in quo institutus est, ita potest rogare fideicommissarium, idest, illũ, cui restituitur, vt ille vlterius similiter alteri restituat, tũc ibi: & quia prima. Et si fideicõmissum relictũ sit, nõ in scriptura, vel corã paucioribus testibus, quàm quinque, & hęres negat fideicõmissum relictum esse, tũc fideicõmissarius potest deferre hæredi iuramentũ, sed ipse fideicommissarius primò debet iurare de calũnia, & tũc hæres debet iurare, ꝙ nihil audiuit à testatore de isto fideicõmisso, & si nõ velit iurare, cogitur soluere: nec ꝓdest sibi, ꝙ cõfugiat ad subtilitatẽ iuris, & dicat testamentum non fuisse solenne, & ideò non debere solui. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 † primò circa §. si quis vna. ꝙ, aliquis potest institui hæres in re ꝑticulari seu certa, vel incerta quãtitate, & tunc ille habetur loco legatarij, vt C. de hęre. inst. l. quotiens, qđ verum est, si sit alius cohæres, cui scilicet hæreditas pertineret: nam si non esset alius cohæres, tunc institutus in re certa esset hæres vniuersalis, vt ff. de hæredi. insti. l. j. §. si. Et Trebellianica etiam habet locum in isto hærede ꝑticulari, vt l. si legatus. §. multum interest. ff. eod. Et ideò si ista res certa sit minor, quàm quarta, tunc potest petere vel retinere vsque ad supplementum, vt ff. eod. l. 1. §. si hæres ex præcepto. & iste non tenetur ad onera, nisi quando pars fideicommissarij ad illa sustinẽda non est sufficiens, nam tunc ex æquitate tenetur hæres ad subsidium, vt suprà eodem circa §. & quia stipulationes, tactum est in quarto notabili. Et si iste cogatur hæreditatem adire & restituere, tunc perdet illam rem, quæ sibi relicta est, vt l. ita tamen. §. si per-
3 ceptis. ff. eodem. Et † ex isto patet: quod Trebellianica potest deduci in re aliqua certa ex iudicio testatoris: hoc etiam potest

 fieri

fieri ex volũtate fideicõmissarij,vel ẽt ꝑ declaratioñe iudicis assignãtis vnã rem ꝓ commodiori diuisione,vel etiã si in aliis reb.nõ posset cõmodè diuisio fieri,qa s.sunt incorporales, vt notatur in l.
4 filiũ.C.fam.erc.¶ Notãdũ † secundò circa.§ præterea, ꝙ venientes ab intestato,possunt grauari ꝑ fideicõmissum:quia præsumitur ꝙ ipsi habent hæreditatem ex tacita volũtate defuncti,qui potuisset eã eis auferre,& non fecit,vt l.conficiuntur.§.1.ff de iure codicil.Et põt istud fideicõm.fieri non solũ sub nomine proprio,sed & sub nomine appellatiuo,vt dicendo: Quisquis mihi hæres erit,ille restituat totã hæreditatẽ vel partẽ vel,illã rẽ,tali & per hoc intelliguntur hæredes,non solũ iã nati,sed etiã nascituri,vt l.si quis.ff.de
5 iure codicillo.¶ Notandũ † tertiò,ꝙ istud qd' dicitur in tex. hic cũ alioquin sine testamento legata non valeãt,vt mihi apparet,sub correctione,põt sic exponi, ꝙ legata isto modo possunt relinqui sine testamento,& nullo alio modo,quia dicitur, nõ valeãt,quãuis gl.super illo verbo,non valeãt,dicat alium intellectum,& etiã qdã doctores,dãdo talem expositionem,qd' istud dicatur non iure Digestorum seu Institutionum,sed iure antiquissimo. ¶ Notandum
6 † quartò ꝙ aliquis põt onerati in tm̃,in quãtũ est honoratus, & nõ plus,vt j.tit.proxi.§.hoc solũ,& C.cõmu.de leg.l.1.§.fi.Et ideò fideicom.põt rogari,vt alteri restituat,& si sit fideicom.particularis,nõ detrahit Trebellianicã,vt d.l.1.secus si sit vniuersalis vt no-
7 tatur in l.pe.§.fi.C.ad Trebell.in ver.ipso iure. ¶ Notandũ † quintò,circa.§.& quia prima,ꝙ licet in testamento requirantur septem testes vel plures,vt s.de testa.§.1.dictum est,tñ in codicillis vel alia vltima voluntate,vt in legatis vel fideicommissis, vel in donatione cã mortis,sufficiunt quinque testes.C.de codi.l.fi.& hoc iure ciuili:iure aũt canonico in omnibus istis sufficiunt duo testes,vt notatur in c.cum esses,extrà de testa. Et ratio diuersitatis est, quia ius canonicum attendit legem euangelicã,secundum quã, in ore duorum vel trium,stat omne testimonium, quia præsumit homines non velle mentiri: sed ius ciuile attendit cupiditatem hominũ,ꝑꝑ quã multa falsa & fraudes cõmittuntur,& maximè in testamentis,vbi agitur de hæreditate,& ideò secundũ illud ius ciuile requirũtur plures testes,qa licet vnus vel duo vellent cõmittere falsitatẽ,præsumitur tñ ꝙ non omnes in tãto numero velint illud malũ facere,& ita notatur per Sali.in sententia,in d.l.fi.C.de codicil-
8 lis.¶ Notandũ † finaliter,ꝙ qñ hæres negat fideicommissum esse relictũ,tũc fideicommissarius primò debet iurare de calũnia: qd' qdem iuramentũ olim fiebat in quolibet casu, & in quolibet cap. vt C.de iur.calũ.l. 2.hodie tñ sufficit semel fieri, vt in Authen.de

his, qui

his,qui ingrediuntur ad ap.§.fi.coll.5.Et tunc ipse fideicommis.defert hæredi iuramentū,vt ipse s.iuret,ꝙ nihil audiuit à testatore de isto fideicommisso:& si non velit iurare,cogitur soluere.Et ita est
9 hic casus,vbi quis cogitur iurare vel succumbere. ¶ Oppon.† primò sic,& videtur,ꝙ iste hæres non debet compelli ad iurandum, qa iuramentū non datur inuito,vt C.de iureiuran.l.fi.Solutio.Illa lex verū dicit regulariter,sed in isto casu est speciale, & ratio specialitatis est,ne depereat vltima voluntas testatoris,quæ est multū
10 fauorabilis.¶ Oppon.† secūdò,& videtur ꝙ non bene dicitur hic ꝙ legata vel fideicōmissa sunt soluenda,quāuis relicta sunt in testamēto minus solenni.per l.si veritas.C.de fideicō. & l.nō dubiū. C.de testamētis.§.illud.Solutio.Illa lex loquitur qñ hæres in principio cōfitetur legata vel fideicom.esse relicta,quia tunc non tenetur,si testamentū sit minus solēne.i.deficiat in substantialib. testamenti,quia tūc est nullum.Sed iste tex.loquitur,qñ primò negauit aliquid esse relictum,& posteà confitetur vel vincitur probationibus:sed dicit tunc,ꝙ testamentum non fuit minus solēne, & licet ex testamento tali nō teneretur,mō tñ tenetur ꝑ mendaciū suum,vt in Auth.de trien.& semis.§.studiū, & §.illud quoq;.colla.
11 3.¶ Pōt aūt † iste tit.comprehendi quibusdā breuib.cōclusionib. quarū prima,ꝙ tempore primi Augusti,fideicom.inceperunt solui ex necessitate,quia prius non soluebantur nisi ex honestate,vt in §.1.Secunda conclusio est,ꝙ fideicommissum est,qñ hęres instituitur qui hæreditatem totā vel partē,purè, vel sub conditione alteri restituere rogatur.§.in primis.Tertia est, ꝙ olim ꝑ senatusc. Trebellia.rogatus restituere totā hæreditatem,nihil recipiebat,& oēs actiones ad fideicōmissariū trāsferebātur,& posteà vtiles tā-
12 tum.§.restituta † Quarta est,ꝙ ideò inuentum est senatusc.Pegasianum:per quòd rogatus detraxit quartam, sed onera manserunt apud ipsum rogatum,nisi sibi prouideret per stipulationē de oneribus diuidendis.§.& quia hæredes. Quinta conclusio est , ergo qñ quis rogatus fuit,non plus q̃ dodrantem restituere , per senatusconsultum Trebellia.diuidebantur onera pro rata inter rogatum & fideicommissarium : sed quando rogatus fuit plusquam dodrantem,vel totam hæreditatē restituere, & volūtariè restituit, habebat quartā cum adiutorio stipulationis,de oneribus diuiden
13 dis.§.ergo.Sexta est,† ꝙ quando rogatus nolebat adire hæreditatem & restituere,tunc cogebatur per Pegasianum, & nō habebat lucrū neq; damnum, sed omnia onera transferebantur ad fidei-
14 cōmissarium.§.sed si recuset. † Septima est,quod authoritate Iustiniani,detractio quartæ,& compulsio de hæreditatis aditione,

fiunt ex senatusc. Treb. excluso totaliter Pegasiano. §. & quia stipulatio. Octaua est, ꝙ institutus in parte hæreditatis & restituere rogatus proportionabiliter detrahit quartã, sicut institutus in asse, & et sic cõpellitur. §. nihil. Nona conclusio est ꝙ cui relinquitur certa res, vel quantitas, vt reliquã hæreditatẽ restituat, nõ sustinet aliqua onera: sed si sibi relinquitur quota, habet subire onera pro rata sua, §. si qs vna. Decima cõclusio, est ꝙ fideicom. potest ab intestato relinqui, & fideicõmissarius põt grauari, vt fideicommissum restituat alteri. §. præterea. Vndecima & fina. cõclusio est ꝙ negãs fideicõmissum esse relictum, cõpellitur iurare, vel soluere, præstito prius per fideicõmissariũ iuramento calũniæ. §. & quia prima.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSVM RELICTIS.

TIT. XXIIII.

Continuatur sic: Dictũ est suprà de fideicõmissis vniuersalib. Hic cõsequenter tractatur de fideicõmiss. specialib. seu singularibus, & ideò rubricatur iste titulus, de singulis rebus.

§. Potest tamen quis etiam singulares.

1 *Summarium huius §. ex sententia Nicasij.*
2 *Legari potest à legatario hodie: olim minus.*
3 *Res aliena, an possit per fideicommissum relinqui.*
4 *Grauari nõ põt quis plus, quã sit honoratus. Limit. num. 9. 10. 11. 12. 13.*
5 *Libertas an possit relinqui seruo alieno.*
6 *Libertas directa possitne in testamento, vel in codicillis testamento confirmatis relinqui.*
7 *Orcinus, quis.*
8 *fideicommissi verba, quæ.*
14 *Quod differtur, an auferatur.*

1 Sũmatur sic: Res † singulares, tã propriæ, q̃ alienæ, possunt p fideicommissum relinqui, ab hærede vel legatario præstandæ, quãuis à legatario nõ possit legatũ relinqui, & potest legatarius vel fideicõmissarius grauari, vt non solũ illã rẽ, quæ sibi relinquitur, restituat: sed ẽt aliã vel alienã, & nemo põt plus grauari, q̃ honoratus est, tunc ibi, cum autem aliena. Et qñ relinquitur per fideicommissum res aliena, cogitur rogatus illã rem acquirere, & fideicommissario dare, vel æstimationem eius soluere, põt ẽt libertas tam seruo proprio, q̃ alieno, per fideicommissum relinqui: & si relinquatur alieno s. seruo, cuius dominus non vult eum vendere, ad quod ẽt non cogitur, nisi ipsi domino sit aliquid relictũ, vt illum

seruum

seruū vendat ab eo, qui voluit seruū esse liberū, tñ nō extinguitur fideicōmissum sed differtur, quia fortè alio tēpore iste seruus erit venalis: tūc ibi, ꝗ aūt. Et seru⁹ manumissus ex fideicōmisso, nō fit libertus testatoris, sed manumittētis: sed si directè detur libertas ex testamento, tunc fit libertus testatoris, & vocatur orcinus, ad qđ requiritur ꝙ sit seruus testatoris, tpe factionis testamēti, & tēpore mortis testatoris: est enim directa libertas, quæ nō datur ꝑ alium. Et sunt verba fideicōmissi, peto, rogo, volo, mando, fidei tuę comitto, quorū vnū quodqꝫ tm̄ valet quantū omnia simul. Hoc
2 dicit. ¶ Notandū primò † ꝙ licet hic dicatur, ꝙ à legatario legari non pōt: hoc non est verū hodie, sed iure antiquo, qñ legata & fideicōmissa non erant exæquata: nam hodie quilibet habens cōmodū, potest grauari, vt C. cōia de leg. l. 1. §. & hæc dispoſuimus. ¶ No
3 tandum † secundo, ꝙ qñ hic dicitur, ꝙ res aliena pōt per fideicōmissum relinqui, debet intelligi, si illa res sit in cōmercio nostro, aliàs non valet fideicōmissum, vt dictum est s̄ ēt de legatis, in §. non solū. Etiam distinguendum est hic sicut ibi, aut testator sciuit
4 rē alienā esse, aut ignorauit. ¶ Notandū † tertiò ꝙ nemo pōt plus grauari, q̄ sit honoratus, vt hic, & ff. de lega. 1. l. plane. §. si nec legatarius vel fideicōmissarius rei singularis potest detrahere quartā, vt ff. ad l. Falcid. l. lex Falcidia si interuenerit. §. nunq̄. nisi in trib. casibus. Primò, si ipsi legatario vel fideicommissario non sit detracta quarta. Secundò, si hæres sit coactus adire hæreditatē & restituere. Tertiò, si hæres ex gratia restituit totum fideicōmissum, vt in d. §. nunq̄. notat. gl. & in l. 1. §. denique ibi Bar. ff. ad S. Trebel. &
5 per Ang. hic. ¶ Notandum † quartò, circa §. cū aūt aliena, ꝙ licet in aliis rebus alienis relictis, distinguatur, an sciuerit testator rem alienā esse, an ignorauerit, vt s̄. eodē, in secundo notabili dictum est: tñ qñ relinquitur libertas seruo alieno, non est opus ista distinctione, propter fauorem libertatis, vt ff. de fideicommissa. liberta. l. Paulus, secundo responso. & si dominus non vult vendere seruū, vel vult vendere plus iusto pretio, si ipse dominus nihil recepit à testatore, vt venderet talem seruū, non pōt ad hoc cogi, & tñ non extinguitur fideicommissaria libertas, sed differtur, quia fortassis tpe futuro continget casus redimendi seruū illū, vt tunc habeat libertatē, vt patet ex isto tex. ibi, ꝙ si non vendat, ex quo eliciūtur tria. Primū, ꝙ idem est non velle vendere, & velle plus iusto pretio vendere, vt ff. de lega. 3. l non dubium, §. fi. s̄. de leg. §. non solū, notabili tertio. Secundum, ꝙ si aliquis recipiat aliqua rem, sub illa conditione, ꝙ ipse debeat aliam rem suam vendere, ille compelletur ad vendendum, vt C. de fideiussor. deberi, l. si te donatam.

Tertiũ est quòd illud, quòd differtur non aufertur, facit ff. de iudiciis. l. cùm furiosus, & inspicitur quod cõtingere põt, ff. de iurisdic.
6 om. iudi. l. si idem §. fi. ¶Notandũ † quintò, circa. §. qui autẽ, ꝙ directa libertas põt dari in testamẽto, vel in codicillis testamẽto cõfirmatis, vt ff. de manum. testamẽ. l. libertates. & si plures hæredes instituti sint, cõpetit libertas relicta, postquã vnus adierit hæredi-
7 tatẽ, vt ff. de manum. testamẽ. l. testamẽto. el 1. Et vocatur † directe manumissus ex testamẽto orcinus, ab orcus, qđ significat mortẽ, prout Horatius habet epistolarũ libr. secundo in calce, sic dicens:

Quid vici prosunt aut horrea quid ve Calabris.
Saltibus adiecti Lucani si metit orcus.
Grandia cum paruis non exorabilis auro.

Dicit ergo talis orcinus, quia à moriẽte est manumissus: dicitur ergo orcinus, quasi manumissus ab eo, qui descẽdit ad orcũ. ¶No-
8 tandũ † finaliter, ꝙ verba fideicõmissi sunt, peto, rogo &c. & non solùm illa quę hic enumerãtur, sed quæcunque alia ad hoc apta, vt l. omne verb. C. commu. de lega. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ aliquis potest plus grauari quam sit honoratus, per l. Imperator. §. si cẽtũ ff. de leg. ij. Solu. Istud est regulare qđ hic dicitur: fallit tñ
9 in quibusdam casibus. † Primò, si quis rogatus sit de quãtitate post tempus restituẽda, quia tunc tenetur ad tãtum, quantum interim fuisset receptũ ex vsuris, vt l. Imperator. allegata in oppositum: hodie tamen habetur cõsideratio ad honestum lucrum, cùm hodie vsuræ sint prohibitæ, vt in c. per vestras, extrà de don. inter vir. &
10 vxo. † Secundò, fallit si relicta sit alicui res aliqua, vt ipse restituat alteri rem suam melorẽ, & ipse recepit rem sibi relictã, tunc enim in veritate plus grauatur, quã est honoratus, vt d. §. si cẽtum. vers. enimuerò. tñ præsumptiuè nõ est plus grauatus, quia præsumitur, quòd ipse plus æstimauit illam rem sibi relictã quàm aliam rem
11 alteri restituendam. † Tertiò, si relictus est fundus, quia tunc tenetur rogatus restituere fundũ cũ fructibus medio tẽpore perceptis,
12 vt ff. de leg. 1. l. filiusfami. §. apud Marcellũ. † Quartò: si relictę sunt duæ res alternatiuè, & ipse elegit viliorẽ rem, vt ff. de lega. 1. l. pla-
13 nè. §. si cui. † Quintò, si plus grauatur ex natura rei, vt quia quota sibi relicta est exhausta legatis, vt l. Imperator. §. cùm quidam. ff. de legá. 2. sed contra hoc est hodie remedium per beneficium in-
14 uentarij. C. de iure delibe. l. fin. ¶Opponitur † secundò, & videtur ꝙ illud quod differtur, non aufertur, per l. scimus. C. de inoff. testa. & per l si vsusfructus. §. fin. ff. de vsufru. Solutio. Istud intelligitur, quando non potest alicui imputari mora vel culpa, vel etiã quãdo nõ est limitatũ ad certum tẽpus: & ita intelliguntur iura cõtraria.

DE COD

DE CODICILLIS.

TITVL. XXV.

1 *Codicilli, habent naturam testamenti.*
2 *Codicilli, possunt fieri per scripturam, vel nuncupatiuè.*

1 Continuatur sic: Dictũ est suprà de testamẽtis & accidẽtib. testamẽti, sed qa etiã fiunt codicilli in breuiori chartula quàm testamẽta, q quidẽ † codicilli habẽt se ad testamẽta, sicut scapha ad nauẽ, quę scapha licet non sit nauis magna, est tamen nauis, vt ff. de fun. instru. l. fi. sic licet codicillus non sit testamẽtum, habet
2 tamen naturam testamenti, vt l. fi. C. eo. Et possunt † codicilli fieri per scripturam vel nũcupatiuè, vt notatur in rubrica. C. eo. & l. fi. G. de bon. lib. in prin. l. generali. C. de sacrosanct. & l. fi. §. fi. C. eo.

§. Ante Augusti tempora.

1 *Codicillorum ius quamdudum, & quorsum introductum.*
2 *Codicilli possunt fieri quatuor modis.*
3 *Hereditas non potest directè dari, nec etiam adimi in codicillis.*
4 *Hereditas potest dari in codicillis, per fideicommissum.*
5 *Decedere potest quis cum pluribus codicillis, non contrariis.*
6 *Codicillos an possit facere, qui non potest facere testamentũ. dist.*
7 *Testes quinque sufficiunt in codicillis.*

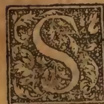
1 Summatur sic: Ante † tẽpus Augusti ius codicillorũ nõ fuit in vsu, sed qa August. impleuit volũtatẽ Lucij Lentuli scriptã in codicillis & Trebatius cõsuluit Augusto. q diceret ius codicillorum ciuibus esse necessariũ, vt qui nõ possent facere testamentũ, saltem facerent codicillos, ideò ius codicillorũ est introductũ, tunc ibi, nõ tãtum. & põt intestatus fideicõmissũ relinquere in codicillis, & licet codicilli facti sunt ante testamẽtum, nõ tñ intelligũtur reuocari per testamẽtum, nisi testator hoc expresserit, tunc ibi codicillis. Sed nõ põt hereditas directè dari, nec adimi ĩ codicillis nec cõditio hęredi instituto apponi, nec substitutio directa fieri: sed p fideicõmissum põt hęreditas in codicillis relinq, & põt vn⁹ plures codicillos face-
2 re: nec reqrunt solẽnitatẽ. h. d. ¶ Notãdũ † primò circa. §. primũ & secũdũ, q codicilli possunt fieri quatuor modis. Primò, ante testamẽtũ. Secũdò, post testamẽtũ. & vtroq; valẽt, si expresse nõ reuocẽt, & de istis casib. duob. notatur C. eo. l. siue in initio. Tertiò, fiũt codicilli cũ testamẽto, vt quãdo testator dicit: Si non valeat iure testamẽti valeat iure codicillorũ, & solet addi, vel cuiuscũq; vltimę voluntatis. Quid aũt hęc clausula operet, not. per Bar. in l. 1. ff. eod. Quarto modo, fiunt codicilli ab intestato, sine aliquo testamento, ante vel post, vt l. cõficiuntur. ff. eo. & isti codicilli confirmantur per aditionem

nē hæreditatis, à venientibus, ab intestato, ff. de fideicom. liber. l 2.
3 Notandum † secundò, circa. §. codicillis, ꝙ hæreditas directè non pōt dari, nec ēt adimi in codicillis. Et ratio dicitur in tex. ne cōfundatur ius testamētorū & codicillorū, habēt eñ diuersa nomina. & sic etiā debēt habere diuersam efficaciā, vt C. eo. l. fi. idē. & ideò nec exhæredatio nec substitutio directa fieri, nec conditio heredi instituto apponi pōt in codicillis: qđ tñ directū est, in codicillis obliquæ ſ, vt l. Scęuola. ff. ad Trebell. & cōditio hæredi apposita in codicillis, habetur ꝓ nō adiecta, & est institutio pura vt ff. de cōd. inst. l. pe.
4 §. vl. ¶ Notadū † tertiò ꝙ hæreditas ꝑ fideicō. pōt dari in codicillis siue detur immediatè siue mediatè, vt ff. eo. l. 2. §. fi. & tūc habetur ratio Trebelianicę. Relictū aūt in codicillis secūdū quosdā petit ꝑ cōdictionē ex l. vt ff. de cōd. ex l. & l. 1. vel secūdū quosdā vtili actione ex testamēto, quia codicilli ad instar testamēti inuenti sunt, ff. eo. l. 2. §. 1. vel secūdū quosdā per officiū iudicis, vt C. eo. l. fi. Sed dicit Io. Fab. ꝙ si codicilli cōfirmati sunt in testamēto, petit relictū in eis actione directa ex testamē. aliàs vtili actione ex testamēto. l.
5 ab intestato. ff. eo. ¶ Notādum † finaliter, ꝙ licet quis nō pōt decedere cū pluribus testamētis, vt s̄. quib. mod. testa. infir. §. posteriori. pōt tñ decedere cū plurib. codicillis, non cōtrariis, vt hic, & C. eo. l. cum proponatis. & si contrarij sunt, statur posteriori. Et ratio, quia testamētū cōtinet plenā volūtatē testatoris: & ideò vnū testamētū non cōpatitur aliud, facit §. interdū. s̄. de curat. vbi habēti tutorē tutor non datur: sed codicillus nō cōtinet plenā volūtatē illius qui facit codicillos. ¶ Opponitur primò sic, cōtrà prædicta, & videtur, ꝙ non bene dicitur in 1. §. in fi. ꝙ illi qui nō possunt facere codicillos
6 per l. diui. §. codicillos. ff. eo. Solutio. Duplex † est impotentia, scilicet iuris & facti, tunc dicitur quòd ille qui non potest facere testamentum impotentia iuris, non potest etiam facere codicillos vt in l. allega. in contrarium: sed qui non potest facere testamentū impotentia facti, s. quia non habet sufficiētes testes, aut simili modo, iste bene potest facere codicillos: facit pro ista solutione. l. conficiuntur
7 §. codicilli. ff. eo. ¶ Opponitur † secundò, & videtur, quòd non bene dicitur in fine vltimi §. quòd codicilli nullam solennitatē desiderant. per § penul. s̄. de fideicom. hæredi. Solutio. Hoc quòd hic dicitur sanè est intelligendum, ꝙ scilicet codicilli non requirunt tantā solennitatem, sicut testamentum. Nam quādo codicilli fiunt in scriptis, requiruntur testes, & subscriptiones & signa testium, sed non tot sicut in testamento, sufficiunt enim quinque testes: & similiter dicendum est de subscriptionibus & de signis, vt l. fin. C. eo.

FINIS SECVNDI LIBRI.

LIBER

LIBER TERTIVS DE HAEREDITATIBVS QVAE AB INTESTATO DEFERVNTVR. TITVL. PRIMVS.

SVPRA in §.finali,per quas personas nobis acquiritur, promisit dominus Iustinianus, quòd primò tractaret, qualiter hæreditas acquiritur ex testamento, & posteà qualiter defertur ab intestato. Cùm igitur iam expeditum sit primum, restat tractare de secundò,videlicet qualiter hęreditates deferũt ab intestato & ideò rubricat iste titul⁹, de hęreditatib.quę ab intestato deferũt.¶Notãdũ igit circa rubricã,ꝙ ista rubrica est generalior,quã nigrũ,qa in isto titu.solũ tractat, qualiter sui hęredes ab intestato succedunt.sed hoc nõ est incõueniens, simile enim habetur C.de rebus cred.& iureiur.vbi in nigro non tractatur de rebus creditis.Simile etiam est C.de relig.& sump. funer & de ludo aleę.de isto etiam dictum est suprà de iustitia & iure.

§. Intestatus decedit,qui.

1 *Intestatus,quis,quando,& quotupliciter dicatur decedere.Vide per discursum,nu.2.3.4.5.6.*
7 *Quæstio in puncto iuris.*
8 *Præpositus an debeat succedere clerico pupillo decedenti:stante statuto quod præpositus succedat omnibus clericis morientib. ab intestato.*

1 Summatur sic:Ille†dicitur decedere intestatus:qui nõ fecit testamẽtũ,vel fecit sed non iure,vel fecit iure, sed post ea ruptũ vel irritum factũ est,vel nemo ex eo hæres est:& prima causa successionis ab intestato iure ciuili pertinet ad suos hęredes.h.d. & patet intel-
2 lectus text.¶Notãdũ † primò,quòd ex isto tex.elicitur,ꝙ quinque modis aliquis decedit intestatus.Primò,si testamẽtũ nõ fecit,quòd potest cõtingere dupliciter:aut quia nõ voluit,aut quia non potuit: vt pupillus & furiosus,& alij,de quibus suprà dictũ est,quib. nõ est permissum testametũ facere,per totum titulũ.An tamẽ pupillus dicatur decedere intestatus,statim posteà dicetur in sequẽti notabili.
3 †Secũdo dicitur quis decedere intestat⁹,quia licet testamẽtũ fecit, non tamẽ iure fecit,quia deficit numerus testiũ,aut alię solennitates ad substantiã testamenti requisitę,vt suprà de testam.§.sed cùm
4 paulatim.§.fin. † Tertiò,licet fecerit testamẽtum iure, hoc tamen posteà ruptum est per arrogationẽ vel adoptionẽ, quasi agnatione posthumi

posthu, vt suprà quib. mod .testa. infir.§ .1.vel etiá per agnationé
5 posthumi : vt suprà de exhæredati.liberorum.§.posthu.† Quartò, quia irritū factū est testamētū,veluti per capitis diminutionem,vt suprà quib.modis testamēta infirmātur.§.alio quoq;.& licet gl.hic dicat,ꝙ istis modis addūtur duo alij modi,scilicet quādo testamē tū rescinditur per querelā inofficiosi, vel per cōtratabulas,vt C.de coll.l.vt libetis.pōt tamé dici,quòd isti modi duo cōprehenduntur sub modis hic numeratis, videlicet quādo testamētū est ruptū vel
6 irritū factū.†Quinto dicitur quis decedere intestatus,quia licet testamētū sit factū , tamen nemo ex eo adiuit hęreditaté,vt hic & secundū gl. hic in verbo,ruptū, refert vtrum testamentū sit ruptum, an ab initio nullū: quia si sint facti codicilli,& in eis legata relicta, testamēto rupto nō debentur legata in codicillis relicta,vt C.de codicil.l.1.Sed si testamētū ab initio sit nullū, omnino debētur legata in codicillis relicta,vt suprà de fideicō.hęred.§.præterea & ff.de iure codicil.l.si quis à se,secūdò respon.hodie tamé in vtroq; casu.i.siue sit ruptū siue sit nullū testamētū,debētur legata in codicillis,Au
7 then.ex causa.C.de libe.præte.¶Notandū † secundò, extra textum & gl.quòd Doctores tractant hic duas quæstiones. Posito enim ꝙ statutū sit Colonię,quod præpositus in summo succedat omnibus clericis moriētibus ab intestato,vel qui moriūtur intestati: tūc prima quæstio est,Moritur clericus,qui tantū fecit codicillos,an pręposit⁹ debeat illi succedere,& apparet quòd sic, per istū textū,quia nemo est illi hęres ex codicillo,quia hæreditas nō potest in codicillis dari,vt suprà de codici.§.codicillis.Sed cōmuniter ex benignitate & æquitate canonica Doctores cōtrariū tenēt,vt notat in c.cùm tibi extrà de testam.quia iste sic decedés,vult hęreditaté suā pertinere ad legitimos hęredes,facit l.cōficiūtur, in prin.ff.de iure codicillorū.& ista opinio est cōmunior & apparet melior.Dato tamen quòd prępositus succederet,teneretur ad solutioné legatorū in codicillis relictorū,vt §.prętereà.suprà de fideicōmiss.hęredi.Secūda
8 †quęstio,stāte eodē themate,Si cleric⁹ pupillus decedat,an Prępositus debeat sibi succedere?& dicit Bar.in.l.1.ff.de suis & legi.hęre. & quidā alij Docto ꝙ sic,quia secūdū cōmuné modū loquendi,pupillus decedit intestatus , & ad cōmuné modum loquendi attendédum est,l.librorū.§.quod tamé Cassius ff.de leg.3.Sed Ioan.Fab.& Iaco.de Lig.& plures alij Docto.sunt in cōtraria opinione, & mouētur hac ratione,quia pupill⁹ impropriè dicitur decedere intestatus,quia intestatus est participiū,denotans priuationem actus, pręsupponens potentiā , sed potentia testandi non est in pupillo, & sic nō decedit proprie intestat⁹,cùm priuatio sit respectu habit⁹:dicitur

tur tamen pupillus inteſtabilis, quia hoc eſt nomen negans tãtùm potentiam, ita vt valeat tantùm, ſicut non valens teſtari, ſuprà §. prętereà.quib. nõ eſt permiſ.fac. teſta. Et quia vbi eſt verbum duo ſignificans, vnum propriè, aliud impropriè, in materia odioſa reſtringitur ad ſignificationem propriam, vt ff.de lib.& poſth.l. cùm quidam.& iſtud ſtatutum eſt odioſum contra rationem,& ius commune, quæ volunt quòd hæreditas deuolui debet ad proximos, vt patet per totum hunc titulum.ergo debet intelligi de his, qui propriè decedunt inteſtati, videlicet qui poſſunt facere teſtamentum. Salice.autem in l.cum antiquioribus. C. de iure deliber. ſic diſtinguit, quia vel dicitur in ſtatuto: Si quis inteſtatus decedit, ſuccedit prępoſitus,& tunc non comprehenditur pupillus.vel dicitur in ſtatuto: Si quis decedit ab inteſtato,& tunc comprehenditur pupillus. facit.l.generaliter.C.de cõditio.inſtitu. & ſubſtitu. Videtur tamen quòd opinio Io.Fab.ſit tutior,& æquitati magis conſona.

§. Sui autem hæredes.

1 *Hæres ſuus vt quis ſit duo requiruntur.*
2 *Pronatus quis dicatur,& an ſit, ſuus hæres.*
3 *Liberi legitimi & adoptiui, an & quatenus differant.*
4 *Hæredes alienos, non ex ſuo ſanguine inſtituentes, an peccent. diſtin.*
5. *Filius quo olim per dationem, aut oblationem Curiæ, efficiebatur legitimus ſucceſſor, tamen iure legitimationis non gaudebat.nu.6.*
7 *Inſtrumentum dotale quod dicatur. Et an ſine eo matrimoniũ valeat.*
8 *Legitimati per ſubſequens motrimoniũ, ſunt plus priuilegiati, quàm alij legitimati.*
9 *Deſcendentes omnes, poſſunt dici liberi.*
10 *Emancipationis & patriæ poteſtatis differentia an hodie ſublata.*

Summatur ſic: Sui hæredes dicũtur, qui in ptãte morientis ſunt, ſiue ſint naturales & legitimi ſimul, ſiue legitimi tantùm, id eſt, adoptiui, ſiue naturales tãtùm liberi, per oblationẽ curię, vel per ſubſequens matrimoniũ legitimati. Ad hoc tamen, ꝙ nepotes vel neptes ex filio, vel pronepotes ex nepote,& ſic deinceps, per lineã maſculinam deſcẽdẽtes, vtriuſq; ſexus, ſint ſui hęredes. requiritur ꝙ nemo pręcedens in gradu, ſit in ptãte morientis. Hoc dicit, & patet intel-
1 lectus tex. ¶ Notãdũ † primò circa. §.ſui, quòd adhoc, ꝙ aliquis ſit ſuus hæres, duo requiruntur. Primò, quòd ſit in poteſtate illius, cuius eſt ſuus hęres, vt hic. Secundò, ꝙ nemo pręcedẽs eum in gradu, ſit in poteſtate illius, ſed vel eſt mortuus, vel aliàs exiuit poteſtatem eius, ſcilicet per capitis diminutionẽ, vel per emancipationem vt hic in §.ita demũ. Et per emancipationẽ filij, ſit quòd nepos qui poſt mortem aui caderet in poteſtatem ſui patris, efficitur mortuo

auo

suo sui iuris, vt l. si pater, el. 3. ff. de adoptio. Patet ergo, ꝙ nepos ex filia, nō pōt esse suus hæres: quia nō est in potestate, vt s̄ de patria potestate. §. fi. hodie tñ emācipati succedunt cū suis hæredib. vt ĩ eo. § emancipati, similiter ēt nati ex filia, vt infrà eō. §. itē vetustas, quia hodie differentia emancipationis & patriæ potestatis & ēt sexus, sublata est quantū ad successiones. l. maximū vitium. C.
2 de lib. præt. ¶ Notandū secundò, ꝙ † pronatus pōt dici, qui nat' est in quarto gradu, qui vocatur alio nomine abnepos: vel melius, oēs vocantur pronati descēdentes post pronepotē. Et dicuntur ꝓnati. i. procul nati, & pñt isti esse sui hæredes, vsque in infinitū, vt in Auth. de hæredi. ab intesta. venien. §. 1. colla. 9. ¶ Notandum
3 † tertiò, ꝙ inter naturales, & legitimos liberos & adoptiuos, qui sunt legitimi tm̄, non est differentia, quantum ad hoc, quod est esse suū hæredē, vt hic: sed magna est differentia qñ sunt emancipati, quia naturales & legitimi emācipati, succedūt iure prætorio, licet nō iure ciuili, sed adoptiui emācipati nullo iure succedunt vt ff. de
4 suis & legi. hær. l. 1. §. suos. & ĩ. eo. §. minus. ¶ Notandū † quartò, ꝙ ex isto apparet, ꝙ licet illi qui instituūt hæredes nō de suo sanguine peccent, quia ex isto tex. videtur, ꝙ illi de sanguine debent esse hæredes, ad qđ facit l. fi. C. de codicil. de quo etiā est nobilis gl. in verisimili modo. in l. si quis ad declinādū. C. de episc. & cler. vbi ēt allegatur quod habetur 17. q. 4. c. fin. qui exhæredato filio vult aliū facere hæredē, alium quærat cōsultorem non Augustinū. Dicit tñ Ioan. Fab. ꝙ si facit hoc ex rancore, tunc peccat, sed si faciat ex bona affectione, nō videtur peccare, quia facit legis permissione, dūmodo tamē relinquat filiis aut aliis de sanguine suo legitimā eis debitā, vt s̄. de inoffic. testa. ꝑ totū, nisi illi de sanguine essent pauperes, & indigētes. quia tūc facere videret' cōtra officiū pietatis, & ita notat' ꝑ Canonistas in c. officij. extrà de pœnit. & remissio. ¶ No
5 tandū † quintò circa §. quibus, ꝙ olim ciuitates habebāt curias suas in quibus expediebantur negotia, in Auth. de defen. ciuitatū. §. nulla, in versi. & officiales ꝓuincię, &c. coll. 3. & istæ curiæ indigebant officialib. Si ergo aliquis habebat filiū naturalē tantū, & dabat illū tali curię in vita sua, vel disposuit hoc in testamēto suo, talis fili⁹ efficiebatur legitimus, vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. quod verò & l. si quis, & l. quoniam. C. de naturalib. liberis. Idem erat si post
6 mortem patris filius seipsum obtulit curię. Sed † per istam legitimationē filius nō succedit cum aliis naturalibus & legitimis, sicut nec etiam per legitimationem factam per rescriptum principis, de quo C. de natu alib. liber. l. 1, quia ista legitimatio non facit præiudiciū aliis agnatis, quibus ius quæsitum est, de quo Barto. in l. Gallus. §. & quid

quid si tm.ff.de libe.& posthu.Et istud verũ est de rescripto principis,qñ princeps nõ dicit expressè,ꝙ voluit talem legitimatũ cum aliis succedere:nã si hoc dixisset,quamuis etiam spurius, succederet cum aliis in bonis patris,sed nõ aliorũ cõsanguineorũ,vt l.si te parens.C de suis & legi.hæred.In dubio ergo præsumitur, ꝙ princeps non voluit aliis preiudicare.Ex quo elicitur vnũ,qđ est valde notabile.s.si sit dispẽsatio quæ habet duplicẽ intellectũ,& vnus intellectus est præiudicialis,& alius nõ,vel minus præiudicialis ,tũc tenẽdus est ille intellectus,qui nõ est præiudicialis,vel minus præiudicialis,faciũt quæ notantur in c.Abbate.extra de verb.sig. vt s. & dictũ fuit de significatione ꝓpria & impropria terminorũ.in ri.
7 §.præcedentis.in 2.no:abi.¶ Notãdũ † sextò,ꝙ instrumentũ dotale seu nuptiale,dicit esse illud,in quo scriptũ est matrimoniũ contractũ esse inter tales,puta Titiũ & Berthã, & dotem datã esse Et licet Placen.dicat,ꝙ in casu istius tex.non valeat matrimoniũ sine huiusmodi instrumẽto,melius tñ dicitur,ꝙ valet,vt in Auth.de nuptiis.§.nuptias.coll.4.verũ tamen est, quòd sine huiusmodi instrumẽto filij nõ fiũt legitimi,vt in Auth.de trien.& semis.§.fi.coll. 34. & facto huiusmodi instrumẽto,nõ solum filij posteà nati,sunt legitimi:sed etiã antè nati,quia illi dãt posteà natis occasionẽ legitimationis,vt dicitur hic.in tex.Quod sic debet intelligi:nã aliqui assumũt cõcubinã.& si possunt ex ea proles ꝓcreare,procedunt ad matrimoniũ·si nõ:repellũt eam,qđ in vxore est prohibitũ,vt in Auth. quib.mod.natu.effic.leg.§.qm̃.nec refert an post instrumentũ dotale sint aliqui nati,& viuat cũ anterioribus,an nulli nati sint:vel nati sunt,sed posteà mortui.vt hic in fi.§.fi.C.de natura.lib.l.nuper.& l.cum quis,nec refert etiam an sint alij etiam sine ipsorum consensu filij ex alia vxore mortua.Nec etiam refert,an ista cõcubina sit libera,vel liberta,vel serua,id est,ancilla ab eo manumissa, vt fecit posteà matrimoniũ, cõtrahatur,vt in Auth.de incest.nup.§.fi.& in.
8 Auth.de filiis ante dota.instrũa.per.totum tit.colla.3.Patet † ergo, quòd legitimati per subsequens matrimonium sunt plus priuilegiati,quàm alij legitimati,quia succedunt etiã cum prioribus legitimis,post quorum natiuitatẽ ipsi sunt legitimati,quod non est in aliis legitimatis per oblationẽ curiæ vel per rescriptum principis, vt s.in proxi.notabili circa finẽ,nisi princeps hoc expresserit.¶ No
9 tandum † finaliter circa §.ita demum.ꝙ omnes descendentes possunt dici liberi,impropriè tamen vocantur liberi post trinepotem vt ff.de gradi.l.iurisconsultus §.parẽtes.ff.de verbo,signifi. l.liberorum.¶ Opponitur primò sic,& videtur,quòd si differentia emancipationis,& patriæ potestatis sit hodie sublata,tunc frustrà tractatur

Nicasius s.Inst. D

10 tractatur de suis hæredib.Solutio.Licet † in multis ista differẽtia hodie sublata sit,tñ adhuc vtile est scire,qui sunt sui hæredes,nam hodie sui hæredes transmittũt hæreditatẽ,ẽt ante aditionẽ,q̃d nõ faciunt emancipati,vt l.3.C.de iure delibe.& ↄ.§.emancipati.eo.ti. in 1.notabili.¶ Opponitur secundò,& videtur, ꝙ non bene dicitur hic,ꝙ ad suũ hæredem requiritur,ꝙ nemo præcedens eum in gradu,sit in potestate,quia posito casu,ꝙ quis habeat vnum filium in potestate,& ex alio filio nepotẽ etiã in potestate,talis nepos patre suo mortuo est suus hæres,vt ↄ.eo.§.cùm filius.& tamẽ alius præcedens eũ in gradu,scilicet filius,qui est patruus ipsius nepotis,etiam est in potestate.Solutio.Istud intelligitur de eo , qui præcedit in recta linea:vel potest dici,ꝙ iste nepos obtinet locum patris sui,& ita patruus suus eum non præcedit.

§.Posthumi quoque.

1 *Summarium huius.§.ex Nicasij sententia.*

2 *Posthumus,quando habeatur pro iam nato. Et quotupliciter dicatur posthumus.*

3 *Pupilli & furiosi,possunt esse sui hæredes.*

4 *Dominium,dicitur quasi continuari.Inter diversa autem fit continuatio.*

5 *Filius,captus ab hostibus,an sit in potestate patris,& nu.14.*

6 *Accusatore vel accusato mortuo non transeunt delicta contra hæredes,fallit quinque casibus.nu.7.*

8 *Condemnari crimine perduellionis,an possit quis post mortem.*

9 *Duellum,an sit licitum,aut quo iure.& nu.11.*

10 *Perduellis quàm variè fiat.*

12 *Damnati memoria,an moriatur.Et qualiter.nu.13.*

1 Summatur sic:† Posthumus qui in potestate parẽtis nascitur,potest esse suus hæres,&etiã ignorãtes possunt esse sui hęredes,vt pupillus & furiosus,ẽt sine authoritate tutoris,vel curatoris:quia dominiũ quasi cõtinuatur inter defunctũ & suũ hæredẽ,tunc ibi,interdũ.Et qui tempore mortis nõ est suus hæres,interdũ post mortẽ fit suus hęres,vt fili⁹ captus ab hostib.moriẽte patre,& post mortẽ patris reuersus:& ecõtrà, qui est suus hæres tẽpore mortis,interdũ post mortẽ desinit esse su⁹ hæres,vt si pater post mortẽ iudi-

2 cetur reus perduellionis.Hoc dicit.¶ Notãdũ primò † circa.§.posthumi ꝙ qñ agit' de cõmodo ipsius posthumi,tunc habetur ꝓ iam nato,vt ff.de statu homi.l.qui in vtero.Et dicitur posthumus propriè & impropriè,propriè q̃ nascitur post humationem patris, id est,post mortẽ eius:sed impropriè dicitur posthumus,qui nascitur post factum testamentum,ff.de iniũ.rup.irri.testam.l.3.§.1.¶ Notã- dum

3 dum † secundò, ꝙ ad suitatẽ, hæredis nõ requiritur scientia, quia ex quib. causis acquirit̃ hęreditas, ex his ẽt acquiritur suitas, ad qđ iste tex. solet allegari: & ideò pupilli & furiosi possunt esse sui hęredes, & fiunt statim sui post mortẽ parẽtis. Et de iure ciuili suus hæres nõ põt abstinere ab hæreditate, sed ius prætorium dat ei licentiã abstinendi. vt s. de hær. qualit. & differ. §. sui. Et licet pupillus sine authoritate tutoris, põt fieri suus hæres: nõ tñ põt fieri hæres alicuius extranei, nisi interueniat tutoris authoritas, & actus ipsiꝰ pupilli, nisi pupillus esset infans: quia tũc sufficeret authoritas tu-
4 toris, vt l. potuit. & l. si infanti. C. de iure delib. ¶ Notandũ tertiò, † ꝙ dominiũ dicitur quasi cõtinuari, & nõ dicitur cõtinuari inter defũctũ & suũ hæredẽ: quia cõtinuatio fit inter diuersa: sed pater & filius, vel defunctus & suus hæres, fictione iuris sunt vna persona, vt C. de impub. & aliis substi. l. fi. §. fi. vt vult hic gl. Sed Io. Fab. dicit aliã rationẽ. s. quia suus hæres, i. filius vel nepos, fuit quasi dñs in vi-
5 ta parẽtis, vt l. in suis. ff. de libe. & posthu. ¶ Notandũ † quartò circa §. interdũ ꝙ filius captus ab hostib. non est in potestate patris: quia est seruus hostium, vt s. de iure perso. §. serui, primò. Si tñ post mortem patris reuertatur ab hostib. dicitur esse suus hæres: quia ius postliminij fingit eũ semper fuisse in potestate patris: vt suprà
6 quib. mod. ius pat. potes. sol. §. si. ab hostib. ¶ Notandũ † quintò, ꝙ regulariter mortuo accusatore vel accusato, nõ transeunt delicta cõtra hæredes, nec quãtum ad crimen, nec quãtum ad pœnã, vt ff. de accu. l. ex iudiciorum, siue fuerit crimẽ publicum, siue priuatũ,
7 vt notatur in eadẽ l. ex iudiciorũ. Fallit tamen istud, † Primò in crimine læsæ maiestatis, præcipuè in duob. casib. s. si quis fuerit molitus cõtra princípẽ vel cõtra rẽpublicã. vt ff. ad l. Iul. maiest. l. fi. Fallit secundò in crimine legis Iuliæ de residuis, quæ lex punit illos qui cõuertũt in vsum propriũ pecuniã superfluã ex administratione officij publici, vt j. de publ. iu. §. sunt prætereà. & ibi bona glo. Fallit tertiò, in crimine legis Iuliæ peculatus, quæ lex punit subtrahentẽ rem sacrã, vel religiosam, vel etiã pertinẽtẽ ad rempublicã, vt j. de publ. iud. §. item lex peculatus. Fallit quartò, in crimine legis Iuliæ repetundarum, quæ lex punit iudicẽ corruptũ, vt j. de publ. iud. §. sunt præterea alle. Fallit quintò, in crimine apostatus, vt C. de apost. l. 2. & de istis latius in d. l. ex iudiciorum, in tex. & gl.
8 in verb. maiestatis. ¶ Notandũ † sextò, quòd dicitur hic in text. ꝙ aliquis potest post mortem condemnari perduellionis reus, & hoc sic debet intelligi, quia quandocunque aliquis diffamabatur de crimine læsæ maiestatis, præcipuè in duobus casibus prædictis, tunc per duellum cõsueuit fieri purgatio, & ideò damnatus de isto

crimine, dicitur perduellionis reus, quia olim crimẽ tale cõsueuit
9 probari p duellũ, qñ aliàs fuit dubiũ.† Et quãuis aliqui dicãt duellũ esse licitũ secũdũ iura Romana, quæ sæpe faciunt mentionem de duello. vt ff. ad leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione, melius tñ dicitur, ꝙ duellũ nõ est licitũ, etiam iure Roma no. vt C. de gladi at. l. 1. lib. 11. & multo minus iure canonico, vt in c. 1. & 2. extrà de clericis pugnã. in duello. & isti iuri canonico plus standũ est, quia hic vertitur periculũ animę, vt in c. fi. de præscriptio. &
10 c 1 extrà de no. ope. nuntia. ¶Notandũ † septimò, ꝙ crimen perduellionis alio modo dicitur, vt dicit glo. sup illo verbo, quia fit p hostes principis, vnde qui hostiliter principem persequuntur vel rẽpublicã, ducẽdo cõtra eũ exercitũ, perduelles, i. hostes vocantur: & sic quos veteres vocabãt perduelles, nos hodie appellamus hostes, vt in l. quos nos. ff. de verb. signi. Dicit tamen Bal. ꝙ audiuit ab Imperatore & Cardinali Bononiensi, ꝙ quinq; sunt necessaria ad duellũ. Primò, ꝙ deficiant aliæ probationes. Secundò, ꝙ ille cui indicitur, sit suspectus de crimine: super quo duellũ indicitur: & secũdũ hoc dicit Io. Fab. ꝙ seruatur in regno Franciæ, vbi duella admittũtur licet magnæ sint circa ea constitutiones. Tertiò, ꝙ superior vel par indicat. Quarto, ꝙ quis incipiat à bello armorũ, id est, ꝙ prius in iudicio de illo crimine nõ fuerit litigatũ. Quintò, ꝙ fiat cũ authoritate superioris, qui istis locũ assignet: addit Ioan. Fab. ꝙ
11 † consuetudo qua in Francia duellum admittitur, est corruptela nõ excusans à peccato, arg. in Auth. vt nulli iud. colla. 9. §. 1. Nicolaus tñ de Lyra, primi Regũ 17. dicit, ꝙ durũ videtur duella in omni casu damnare, cùm Christianissimi principes, vt Carolus magnus, & sanctus Ludouic⁹ Frãciæ reges ea admiserint, & multi Archiepiscopi tẽporalẽ habẽtes iurisdictionẽ, ea adhuc in terris suis admittãt, ꝓut ibi diffusè declarat, soluẽs argumẽta, quæ in oppo-
12 sitũ cõmuniter fiunt. ¶Notandũ finaliter, † ꝙ dicitur hic notãter, ꝙ memoria eius damnatur, quia mortuus nõ põt damnari, nisi à Domino Deo, vt ff. quæ sent. sine appel. rescind. l. pen. Sed memoria
13 mortui bene põt cõdemnari hoc modo: † Pronũtio talem commisisse crimen læsæ maiestatis, cõtra principem vel rempublicam, & ideò bona sua debere inferri fisco: & ita etiã defunctus potest post mortem diffamari, vt s. quib. manumit. nõ licet. §. 1. & alienationes factæ ab eo, qui sic cõdẽnatur. nõ valẽt à tẽpore commissi delicti, vt C. ad l. Iul. maiesta. l. quisquis. §. emancipationes. & ff. de dona. l. donationes. §. fi. Præscribitur autẽ in iure in hoc crimine de damnando memoriã defuncti quinquennio, vt dicit Ioan. de Pla. sicut
14 in crimine hæresis. l. 2. C. de aposta. Opponitur † sic, & videtur ꝙ

filius

filius captus ab hostibus,non sit suus hæres post mortem patris,p l.lex Cornelia.ff.de testamen. Solutio.Ille filius captus ab hostib. non fuit reuersus,sed fuit ibi mortuus:hic autem loquimur de illo qui post mortem patris est reuersus.

§.Cùm filius.

1 *Nepotes & neptes ex filio,succedunt in locum patris sui,in stirpes,& non in capita,& nu.2.3.*

4 *Nepotes & neptes succedere in stirpes,& non in capita,quomodo intelligatur.*

1 Sũmatur sic:Nepotes † & neptes ex filio,succedũt in locũ patris sui,in stirpes,& non in capita.h.d.& patet intell.text.¶Notandum
2 † primò,ꝙ dicitur hic de nepote vel nepte ex filio,& nõ ex filia,qa in illis isto iure nõ habet veritatẽ,qđ hic dicitur vt ĵ.eo.§.diui.quã uis nouo iure in eis ẽt idẽ sit,vt ĵ.eo.§.itẽ vetustas.& §.diui ĵ.eod. & in l.lege.C.de leg.hæred. ¶Notandum secundò,ꝙ qñ hic dici-
3 tur,ꝙ nepotes & neptes succedũt in locũ patris sui vt ẽt in Auth. qui.mo.natu.effic.sui.§.ergo.non solum habet locũ in successione ab intestato.titulo hæreditario.Secus si titulo fideicõmissario:sed etiam quando vocantur ad bonorum possessio.cõtra tabu.vt ff.de bo.poss.contratab.l.j.§.vocantur.¶Notandum tertiò quòd cum di-
4 cit nepotes † & neptes succedere in stirpes,& non in capita,debet sic intelligi , quòd si ex vno filio sint tres vel quatuor proles,illæ debent inter se habere partem,quam pater earũ habuisset si vixisset, & ideò si ex duobus filijs mortuis relictæ sunt proles,ex vno, vna,vel duæ,& ex alio tres vel quatuor,ille tres vel quatuor nõ debent plus habere,q̃ vna,vel duæ:vt hic,& in l.nepotes.C.de suis & legi.hære.& in Auth.de hære.ab intes.§.1.coll.9.Et ideò videtur ex isto tex.ꝙ dictũ est Azo.in Sũma sua nõ sit verũ,vbi dicit,ꝙ qñ nepotes succedunt sine patruis suis,tunc succedũt in capita,& nõ in stirpes.Ioan.Fa.tñ hic dicit dictũ Azo.stare cũ isto tex.qa iste tex. intelligendus est quando nepotes succedunt alicui ascendenti:sed dictum Azo.intelligendum est quando succedunt alicui collaterali.¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ nepotes vel neptes non succedunt in locum patris sui,per §.totiens.ĵ.de serui.cogna.& per §.siplures ĵ.tit.pro.i.vbi dicitur,ꝙ proximior in gradu,excludit vlteriorem. Solutio.Illi §.§.intelliguntur,quando vlterior in gradu succederet ex propria persona,sic autem non est hic : quia illi succedunt ex persona patris sui.

§.Cùm autem quæritur.

1 *Filio exhæredato,an exhæredetur filius ex eo.*

2 *Nepos conceptus post mortem aui, an succedat auo.*
3 *Nepos fit suus hæres auo, etiam si desineret esse hæres.*

Summatur sic: Videndũ est interdũ, quis sit suus hæres tp̃e desti tuti testamenti, vt si quis habeat filium, & ex eo nepotem, & filium exhæredauit, instituendo extraneũ hæredẽ, & filio mortuo institu tus hæres nõ vult vel nõ põt esse hæres, tunc nepos fit suus hæres q̃uis nat⁹ sit post mortẽ aui, si tñ ex eo viuo sit cõceptus: sed si post mortẽ aui sit cõceptus, tunc nõ põt esse suus hæres, sicut adoptat⁹ à filio emãcipato, nõ cõputatur inter liberos aui, & ideò ẽt neu ter istorũ põt petere bon. pos. quasi ꝓximus agnatus. h. d. ¶ Notã-
1 dum † primò, ꝙ ex isto tex. elicitur, ꝙ exhæredato filio nõ exhæ redatur nepos ex eo. Elicitur etiã ex isto tex. ꝙ per exhæredationẽ non soluitur patria ptãs, quia quãdiu viuit filius exhæredatus, ne-
2 pos ex eo non potest esse suus hæres ipsi auo. ¶ Notandũ † secun dò, ꝙ si nepos conceptus sit post mortẽ aui, tunc nullo modo suc cedit auo, q̃a non attinet sibi naturaliter, vt hic, & l. 1. §. si quis ꝓxi mior. ff. vnde cogna. & in l. si quis filio exhæredato. ff. de iniust. ru. irri. test. Ex quo colligitur, ꝙ si aliquis banniatur cum filiis & nepo tib. ꝙ illi qui non sunt concepti tẽpore ꝓmulgati bãni, non sunt bãniti, & ita notatur per Bar. in l. Titius. ff. de suis & legi. hære. sed si dictum esset, cum suis posteris, tunc isti includerentur, vt l. iuris-
3 consultus. ff. de gradi. affini. & eorum nomi. ¶ Notandum † fina liter, ꝙ sicut nepos fit suus hæres auo in isto casu, si institutus hæ res non vult vel non potest fieri hæres, idem etiam esset, si desine ret esse hæres, quia testamentum esset purgatũ per querelã inoffi ciosi, vnde licet olim, q̃n filius moriebatur ante aditã hæreditatẽ, non transmittebat querelã non præparatã, hodie tñ, siue moriatur ante aditã hæreditatem, siue post, eã transmittit. l. sancimus. C. de inoffi. testa. §. penul. & l. si quis filium. eo. ¶ Opponitur sic, & vide tur, ꝙ nepos conceptus post mortem aui, debeat sibi succedere, quia si fundus detur alicui in emphyteosim, pro se, pro filiis suis & nepotibus, tunc ius emphyteothicum pertinebit etiam ad nepotes illius, qui post mortem eius sunt concepti, per l. Paulus. §. Paulus respo. de t. ff. de bon. liber. Solutio. speciale est in successione hære ditatis, vt illi q concepti sunt post mortem eius, de cuius hæredita te agitur, non succedant: neq; iure ciuili, vt hic dicitur, neque etiã iure prætorio, vt vult gl. hic super verbo, tetigit, sed secus est in successione aliorum iurium, vt in l. in contrarium allegata.

§. Emancipati autem.

1 *Emancipati, an & quo iure succedant.*

Emanci-

2 *Emancipatus,& suus hæres,quot modis hodie differant.*
3 *Aequitas præponitur rigori. Et quando alias. disting.*

Sumatur sic: Emancipati iure ciuili, nõ succedũt, sed iure prætorio succedũt, per bono, poss. vnde liberi, siue soli sint siue cum suis
1 hæredib. Hoc dicit, & patet intellectus tex.¶ Notãdũ primò, † q; emancipati hodie ẽt succedunt de iure ciuili, vt in Auth. in successione. C. de suis & legit. hære. per quã Auth. etiã hodie sublata est differentia emãcipationis & patriæ potestatis, s̃. §. emancipatos. de
2 hæred. libe. † Quo ad multa tamen permanet adhuc hodie differentia inter emancipatum & suum hęredem. Primò, quia suus hæres transmittit hæreditatẽ non aditã ad quoscũque, s̃. §. sui. eo. tit. in pen. oppo. sed emancipatus solũ ad descendentes, vt C. de his, qui ante aper. tabu. l. vnica. Secundò, quia suus hæres non potest pecuniam mutuò accipere sicut emancipatus, ff. ad Macedo. l. 1. Tertiò, quia suus hæres non potest testamẽtũ facere, nisi de castrẽsi, vel quasi Castrẽsi: emãcipatus aũt põt. l. pen. C. qui testa. facere possunt. Quartò, q̃a suus hæres non põt sine authoritate patris in iudicio stare: emancipatus aũt põt, C. de bo. quæ libe. l. fi. §. necessitate. Quintò. quia suus hæres non potest habere tutorẽ, sed emãcipatus potest, s̃. de tute. §. permissum. Sextò, si suus hæres recipiat officiũ publicũ, de consensu patris, obligatur pater ipso iure, sic autẽ non est de emãcipato, nisi pater expresse se obligauerit, vt ff. ad municipa. l. 2. Septimò, quia suo hæredi impuberi potest substitui pupillariter, & emancipato nõ, vt ff. de vulga. & pupil. substituti. l. 2. Octauò, quia suus hæres sine causa potest querelare testamentum patris: emancipatus aũt præteritus non potest, nisi cum cã, vt est glo. singularis in §. exhæredatos. in Auth. de hæred. & Falc. colla. 1. Nonò, quia pater ascribens legatũ, vel hæreditatẽ suo hæredi in testamento alicuius, incidit in falsum, vel quasi falsum, non aũt si asscribat emancipato. vt ff. de falci. l. impuberum. §. 1. Decimò, quia suus hæres abstinens ab hæreditate ĩ triennium potest pœnitere rebus, hæreditariis non distractis, sed emãcipatus nõ. C. de repud. hæred. l. fi. Et ita notatur per Ang. in l. Gallus. §. sed quid si tñ. ff. de
3 lib. & posthu.¶ Notandum † secundò ibi, naturali æquitate, quia æquitas præponitur hic rigori iuris, qñ autem vel rigor vel æquitas præponi debet, notatur per Canonistas in c. fi. extrà de trãsac. in ver. æquitate, & in c. 1. eo. tit. & in l. 1. C. de legibus, & per legistas in l. placuit. C. de iudi. Et põt sic distingui. Quia aut ius rigoris & ius æquitatis disponũt vniformiter, tunc vtruq; est seruãdũ, vt in c. cũ venissent. extrà de eo, qui mittitur in possẽs. cau. rei seruã. Aut disponũt difformiter, & hoc vel ẽ in diuersis casib⁹, & iterũ seruã-

dum est vtrũque, vt in c. cũ apostolicã, extrà de his, quæ fiũt à præla. sine cõsen. capit. Aut in eodẽ casu, & tunc vel est in materia arbitraria, & æquitas preponitur, vt in d. c. fi. extrà de transac, Vel est in materia nõ arbitraria, & tunc aut neutrũ est scriptũ, & præponitur æquitas, aut vnum tm̃ est scriptum, & aliud non, & præponitur ius scriptũ, nisi iudex esset talis ꝙ posset ius scriptũ mutare, vt c. suã. extra de pœnis. Vel vtrũque esset scriptũ, & tũc vel vtrũque est generale, vel vtrũque speciale, & in vtroque casu præponit᷑ id, qđ est posteri⁹, vt in c. sup quæstionũ, extrà de offi. deleg. Si aũt dubitetur quod sit posterius, præponitur ius æqtatis. Vel vnũ est generale & aliud speciale, & præualet speciale, p regulã generi, de reg. iu. li. 6

§. At, hi qui.

1 *Summarium huius §.*

2 *Emancipati à patre naturali, & ab alio adoptati, an admittuntur & quo iure, ad patris naturalis successionem.*

3 *Emancipati à naturali, & ab alio adoptati, an possint querelare testamentum, in quo sunt prateriti.*

4 *Filius à patre naturali emancipatus, & moriente patre existens in potestate patris adoptiui, põt à patre naturali in testam. institui.*

5 *Heredes sui, & emancipati, prateriti, an vocentur simul ad eandem possessionem bonorum. Et qualiter.*

1 Summatur sic: † A naturali patre emãcipati, & ab alio adoptati, si viuo patre naturali à patre adoptiuo emãcipẽtur, tunc succedũt patri naturali, ac si nunq̃ fuissent adoptati, sed respectu patris adoptiui sunt tãq̃ extranei: si verò emãcipẽtur à patre adoptiuo, post mortẽ naturalis patris, tũc neutri succedunt: nõ adoptiuo, q̃a etiã tunc respectu patris adoptiui sunt tãq̃ extranei, non ẽt patri naturali, q̃a sic dispositio bonorũ patris naturalis esset in ptãte patris adoptiui, qđ esset iniquũ, & ideò minus iuris habẽt filij adoptiui, q̃ naturales, s. & legitimi. nã licet naturales emãcipati nõ succedant iure ciuili, succedunt tñ iure prætorio. Et rõ est, q̃a licet desinant esse sui hæredes, non tñ desinunt esse filij, cũ ius ciuile non possit ius naturale destruere: sed adoptiui emãcipati, neque iure ciuili neq; iure prætorio succedũt, quia p emãcipationẽ desinunt esse filij, filiatio. n. acquisita p adoptionẽ, quæ est de iure ciuili, p aliud ius ciuile. s. p emãcipationẽ, destruitur, tunc ibi, eandem. Et sicut isti nõ succedunt ab intestato, sic ẽt non admittũtur ad rũpẽdũ testamẽtũ patris naturalis, vel adoptiui, p contra tabu. q̃uis in illo testamẽto sunt præteriti. h. d. & patet intellectus tex. ¶ Notan-

2 dum † primò, quòd à patre naturali emancipati, & ab alio adoptati,

ptati, si à patre adoptiuo post mortẽ patris naturalis emãcipẽtur, non admittuntur iure prætorio ad patris naturalis successionẽ, vt hic dicitur: istud tñ ꝗ eo. § admonẽdi, limitatur. f. si pater naturalis habeat alios liberos, vel agnatos: nam illis non existentib. isti admittuntur, non per vnde liberi, sed per vnde cognati, vt in alleg. §. statim dicetur. Et licet emancipati à patre adoptiuo, sibi nõ succedant, si tñ fiant sui iuris per mortẽ patris, adoptiui, tunc succedũt sibi, & ius agnationis ꝑmanet inter eos & naturales filios illius adoptiui patris non emãcipatos, & isti adoptiui ẽt succedunt illis naturalib. filiis, sicut naturales fratres, l. si filium. ff. de gradib. affini
3 tatis. ¶ Notandũ † secundò, circa. § eadem, ꝙ sicut à patre naturali emãcipati, & ab alio adoptati, si post mortẽ naturalis patris emã cipentur à patre adoptiuo, non succedunt ab intestato, neque patri naturali, neq; patri adoptiuo: sic ẽt si pater naturalis vel adoptiuus fecit testamentũ, in quo isti sunt præteriti, nõ possunt tale testamentũ contratabulare. Ex quo patet, ꝙ ius rũpendi testamẽtũ ꝑ contra tabulas, regulatur per cãm intestati, vt qui non põt succedere ab intestato ille ẽt non põt testamentũ rũpere ꝑ contra tabulas, vt l. pater filiũ. ff. de inof. testa. Et istud verũ est negatiuè, vt iã dictũ est, sed non est verũ affirmatiuè, vt f. ille, qui succedit ab intestato, posset testam. per contra tabulas rũpere, quia collaterales post fratres bene succedunt ab intestato, & tñ non possunt testa-
4 mentũ rũpere. ¶ Notandum † tertiò, pro intellectu gl. super verb. institutis, ꝙ filius à patre naturali emãcipatus, & moriente patre existens in ptãte patris adoptiui, põt à patre naturali in testamento institui, & alius emãcipatus non existens in ptãte alicuius præteriti, & tunc non datur isti instituto hæc bonorũ poss. nisi præteritus rũpat testamentũ, & præparet ei viã. Et hoc est, qđ dicitur, ꝙ iste institutus non succedit, nisi præteritus cõmittat edictũ, vt ff. de contra tabu. l. 3. § si qs ex libertis, & si iste præteritus non vult vti iure suo, habet institutus hæreditatẽ iure per contra tabulas: sed habet eã effectu, secundũ tabu. vt ff. de contra tabu. l. si post. §. fi. Et dicitur filius præteritus, quãuis relictũ sit sibi legatũ, qđ valet tm̃ sicut legitima sua, vel plus, quia oportet, ꝙ habeat legitimã hodie iure institutionis, vt Auth. nouissima, C. de inof. testamen. Si tñ relictũ sit legatũ, & nullus alius institutus est, intelligitur relictum iure institutionis, & ita tunc non censetur præteritus, vt notant docto. in l. cogi. versi. & generaliter. ff. ad Trebell. Vel si testator dicat, Relinquo filio meo centum, pro legitima sua, vel pro Falc. censetur relictum iure institutionis, vt no. Bar. in l. vnde & si parens
5 C. de inoffi. testam. ¶ Notandum † finaliter, quod si sui hæredes

& emancipati sint præteriti, tunc vocantur simul ad eādē bonorū possess. per contra tabu. quod aliqui dicunt esse verū, vt Azo, si emancipati cōmittant edictum, & ꝙ aliàs sui hæredes non admittuntur ad hæreditatem, vt ff. de contratabu. l. 3. §. si quis ex liberis. Sed alij dicunt & melius, vt apparet, ꝙ sui admittuntur, licet emācipati non cōmittant edictum, quia sui habent duplex remediū, possunt enim dicere testamentum nullū, vel possunt contra tabulare vt. ff. de leg. præst. l. si duo. ¶ Oppon. sic, & videtur, ꝙ existens in adoptiua familia, tēpore mortis sui patris naturalis, bene admittitur ad successionē per vnde liberi, per l. 3. §. si quis filio. ff. de contra tabu. Solutio. Illa lex loquitur de eo, qui non fuit perfectè adoptatus, & sic adoptatio non nocuit sibi in successione. Vel pōt dici, & melius, ꝙ illa lex loquitur vbi nepos ex filio non existente in potestate patris sui, datur in adoptionem auo, quia talis succedit. Sed iste tex. loquitur quando quis adoptatur ab extraneo.

§. Admonendi.

1 *Emancipati à patre adoptiuo, post mortem naturalis patris, an & quo casu succedant per, vnde cognati. & nu. 2.*

3 *Emancipati à patre adoptiuo, post mortem naturalis patris, an possint dici cognati, iure ciuili: aut pretorio, aut qui dicantur.*

4 *Emancipati possunt dici sui hæredes, iure pretorio.*

1 Summatur sic. Licet † emancipati à patre adoptiuo post mortē naturalis patris, non succedant per vnde liberi, & vel per vnde legitimi: si tamen neq; liberi neq; agnati existant, tunc succedunt ꝑ vnde cognati. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandum
2 † primò, ꝙ iste §. limitat §. at hi, ī. eod. ¶ Notandum secundò, ꝙ
3 isti non possunt † dici cognati iure ciuili, quia illo iure emancipati sunt incogniti, vt suprà eo. §. emancipati. nec etiam iure prætorio habentur vt liberi, vt suprà eo. §. at hi. nec etiam vt legitimi seu agnati, vt ī. tit. proxi. §. 1. sed iure prætorio vocantur inter cognatos, vt hic. Ex quo patet, ꝙ illi qui non admittuntur ad successionem ex primo aut ex secundo capite, possunt admitti ex tertio capite: istud tamen hodie mutatum est, vt C. de adoptio l. cum in
4 adoptiuis. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ licet emancipati non sint sui hæredes iure ciuili, possunt tamen dici sui iure prætorio, vt suprà eod. §. emancipati, & legitimi dicuntur agnati, qui scilicet descendunt ex masculis, vt intrà tit. proxi. §. 1.

§. Sed ea omnia.

1 *Pater adoptiuus, an teneatur filium adoptiuum in testamento suo instituere, aut legitimè exhæredare.*

Filius

2 *Filius datus in adoptione extraneæ personæ, non potest vocare patrem suum adoptiuum in iudicium sine venia.*

Summatur: Correctis istis iuribus, hodie filius adoptiuus retinet omnia iura in bona patris naturalis, ac si nō esset adoptatus, nisi in casu, quo.s. succedit patri adoptiuo ab intesta. & pōt pater adoptiu⁹ eū in testamēto suo preterire, nec iste filius adoptiu⁹ iure ciuili, aut pretorio, habet aliquid in bonis patris adoptiui, si sit p̄terit⁹ & hoc etiā est verū, licet sit adoptat⁹ ex tribus filiis secūdū senatus. Sabinianū, quia nec quarta, nec aliqua actio ad eā sibi cōpetit: si tamē pa rēs naturalis aliquē adoptauerit, tunc ille filius adoptiuus habet omnia iura in bonis patris adoptiui, sicut arrogatus in bonis arro-
1 gatoris. h. d. ¶Notendū primò, q̄ † quādo textus hic dicit, q̄ pater adoptiuus nō tenetur filiū adoptiuū in testamēto suo instituere neque exhæredare, hoc debet intelligi, quando filius datus est in adoptionē extraneę personę, nā tunc bene succedit patri adoptiuo ab intestato, vt hic dicitur, nō tamē succedit aliis à patre adoptiuo vi licet liberis naturalibus vel agnatis, vt C. de adopt. l. pen. §. & ideò sancimus. & notat. glo. in verb. tantum modo. Sed si aliquis datus sit in adoptionē parēti naturali videlicet auo materno, vel in casu pateno, vt s̄. de adopt. §. sed hodie, dictū est, tunc pristina iura seruātur, vt hic dicitur, i. talis pater adoptiuus tenetur illū filiū in testamento suo instituere vel legitimè exhęredare, alioquin annullatur vel rūpitur testamētū eius, ac si esset filius naturalis ꝓpter duplex vinculū, s. naturale & legitimū, hoc est adoptionis, quod in ista versona cōcurrit, vt vult iste tex, & tunc pater suus naturalis nō tenetur eum instituere vel exhæredare: & si iste pater adopt. velit istū filium emancipare, tenet̄ sibi dare quartā, sicut arrogator filio arrogato. & hæc habētur & notantur in l. cùm in adopt. in verb. reuerti. C. de adop. de ista tñ quarta, gl. ibi, in ver. reuerti, videtur cōtrarium sentire: & etiā dicit hic Iac. de Rauen. sequēs illā glo. sed glo. nostra hic in verbo, vocantur, tenet hoc quod dictum est de quarta. ¶No
2 tandum † secundò, q̄ quando aliquis. datus est in adoptionem extraneę personæ, tunc iste filius non potest vocare patrē suum adoptiuum in iudiciū sine venia. ff. de in ius vocan. l. cùm adoptiuum, & non tenetur iste pater adoptiuus ad alimenta filij. l. in rebus. §. possunt. ff. de cōmoda. nisi q̄n facit sibi operas, vt ff. de adoptio. l. ordinari. Dicit tamen Io. Fab. quòd si pater naturalis egeat, tunc iste pater adoptiuus tenetur ad alimēta, quia ius alimētorum est plus priuilegiatū, quā ius successioni si ab intesta. sed iste succedit ab intestato, vt hic dicitur: ergo à fortiori debēt sibi alimēta, maximè in casu dicto, scilicet si pater egeat, argu. l. penul. ff. de lib. i. fi.

¶Opponi

¶Opponitur sic, & videtur, quod non bene dicitur in textu, quòd filius adoptiuus retinet iura patris naturalis, ac si in potestate eius permansisset, maximè si intelligatur, quando datur in adoptionem extraneæ personæ, quia tunc in veritate permansit in eius potestate vt suprà de adoptio. §. sed hodie. Solutio. Textus hic loquitur, referēdo se ad factū, quia licet iure permaneat in potestate patris naturalis, facto tamē videtur transire ad potestatem patris adoptiui.

§ Item vetustas.

1 *Iura corriguntur circa eos, qui sunt vlterioris gradus.*

2 *Ius antiquum peccauit, vocando progenitos ex masculis solos ad successionem, & excludendo progenitos ex fœminis.*

Sūmatur sic: Veteri iure soli nepotes & neptes ex masculis descendētes, admittebātur ad successionē suorū hæredū. & præponebātur agnatis, descendētes aūt ex fœminis, nō succedebāt auiæ vel proauiæ paternæ vel maternæ, vel auo aut proauo, nisi post agnatos
1 h. d. & patet in tel. tex. ¶ Notādū † primò, quod prius correcta sunt iura circa liberos naturales adoptiuos primi gradus, sed iam corrigūtur iura circa eos, qui sunt vlterioris gradus, suprà §. cum filius
2 eodem. ¶ Notādum † secūdò, quod istud ius antiquum benefacit ante ponendo progenitos ex masculis, sed non benefecit vocando eos solos, & excludendo progenitos ex fœminis, ad successionem.

§. Diui autem.

1 *Descendentes ex masculis, præferuntur descendētib. ex fœminis.*

2 *Descendentes ex fœminis, succedunt duobus casibus: etiam sine aliqua diminutione, sicut descendentes ex masculis nu. 3.*

Quia diui principes nō passi sunt illā iniuriā naturæ, idcirco correxerunt istud antiquū ius, & ordinauerūt, quòd descendētes ex fœminis succederent descendētibus ex masculis, abstrahēdo ab eis tertiā partē illius, quod mater eorū vel auia habuisset, vel pater seu auus paternus vel matern⁹, si fœmina mortua sit, de cuius hæredita te agit, vt scilicet succedāt in locū patris vel matris, sicut dictū est
1 de nepotibus & neptib. ex filio mortuo h. d. ¶ Notandum † primò quòd illi, qui descēdūt ex masculis, præponunt descēdētibus ex fœminis natura & etiam suffragio veteris legis, & duo vincula fortiora sunt quàm vnū vt dictū est suprà de adoptio. in §. sed hodie, circa fi. & suprà eo. in §. sed ea omnia. circa fi. Et ideò isti principes dabāt descendētibus ex masculis parum plus, quàm descendētibus ex fœminis. vt hic dicitur: & ex isto patet, quod parū seu paulò, ponitur pro tertia parte, vt hic & in Auth. de exhi. & introducen. reis §. sancim.
3 ¶ Notandū † secundò, quod hic tangūtur duo casus de successione de

scenden

scendentiũ ex fœminis. Vnus est, qñ moritur masculus, quia tunc nepotes & neptes descendentes ex filia, & sic deinceps, succedunt cum diminutione tertiæ partis. Alius casus est, quando moritur fœmina, quia tunc descendentes siue ex masculis siue ex fœminis,
3 succedunt cum diminutione tertiæ partis. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ aliqui dixerunt istum § corrigi in §. proxi. sequēti, vt Martinus: sed Bulga. dicit, ꝙ ille § loquitur in alio casu, & hoc ꝗ paret melius, sed iste § corrigitur in Authen. de trien. & semis. §. neq; illo collat. 3. & sic hodie descendentes ex fœminis sine aliqua diminutione, succedunt sicut descendentes ex masculis.

§ Sed nos.

1 *Ius antiquũ corrigitur, quo nepotibus ex filia descendentib. agnati abstraxerunt quartam partem substantiæ defuncti, in successione.*
2 *Hic §. quid differat à §. diui. supra eodem.*
3 *Descendentes per fœminas, hodie succedunt, vsque in infinitum, exclusis collateralibus.*

1 Sũmatur sic: † Ne trãsuersales sint potiores, ꝙ recta linea descendentes, correctũ est per dñm Iustinianũ quoddã ius antiquũ, quo nepotib. ex filia descendentib. agnati abstraxerunt quartã partẽ substantiæ defuncti in successione. h. d. & patet intellectus tex.
2 ¶ Notandum † primò, ꝙ iste §. differt à § diui. s. eo. quia ille loquitur inter descendentes ex masculis & ex fœminis, vt ex fœminis descendentes minus habeant tertiã partẽ, vt ibi dictum est. Sed iste §. loquitur inter agnatos & descendentes per fœmininũ sexũ, quĩ quidẽ agnati abstraxerunt istis quartã partem. Et ita patet, ꝙ opinio Bulgari præualet opinioni Martini, de correctiõe. §. prox.
3 præcedentis. ¶ Notãdũ † secundò ꝙ non solũ descendentes per masculos, sed etiã per fœminas hodie succedunt, vsq; in infinitũ, siue sint in potestate, siue emancipati & in totũ succedunt, exclusis collateralib. vt Auth. de hæred. ab intesta. venientib. §. 1. colla. 9. & in Auth. in successione. C. de suis & legit. hæred. & l. fi. eod.

§ Quam constitutionem.

1 *Descendentes ex filia, cum suis auunculis succedunt in stirpes, & non in capita. & nu. 2.*

1 Sũmatur sic: Sicut † nepotes vel pnepotes, & deinceps, succedunt alicui de descẽdẽtib. in locũ patris sui, in stirpes & nõ in capita, sic ẽt descẽdẽtes ex filia, succedũt sine diminutiõe alicui⁹ partis
2 h. d. & patet intellect⁹ tex. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ iste §. videt corrigere §. prox. præcẽdẽtem, quãuis gl. hic aliter dicat: quia tex. dicit, quã constitutionem, & statim subiungit correctionem. Posset ẽt dici,

dici, vt mihi apparet, quòd hic corrigitur vterq; §. scilicet de diminutione tertiæ partis, & quartæ partis, quia dicit textus: sine vlla diminutione: & vt apparet, nõ solùm loquitur in successione quo ad hæreditatẽ ascendentis inter descendentes, sed etiam inter agnatos & descendentes. Et sicut nepotes ex filio præmortuo, succedũt cum patruis suis in stirpes, & non in capita, vt suprà eod. §. cum filius. sic etiã descendentes ex filia cum suis auunculis, vt hic dicitur, & not. in Authen. in successione. C. de suis & legiti. hæredi. ¶ Opponit' sic, & videtur, ꝙ isti succedunt in capita & non in stirpes, per §. hoc ẽt addendum, vt infrà ti. prox. Solutio. Ille §. loquitur in collateralibus & corrigitur in Authen. de hæredi. ab intesta. §. huiusmodi. Iste autem §. loquitur in descendentibus: qualiter autem illi succedant in capita Doctores diuersimodè loquuntur, vt ibi dicetur.

DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE. TIT. II

Dictum est suprà de successione suorum hæredum, & eorum qui loco suorum hæredum sunt, & quia post suos hæredes succedunt agnati, idcirco sequitur hic de legitima agnatorum successione, & vocantur agnati legitimi. Sed opponitur sic, cõtra istam continuationem, quia post suos hęredes succedunt parentes, ergo non agnati: & ideo tituli sequentes, scilicet de senatuscon. Tertulliano, & Orficiano, deberent præcedere istum titulum, quòd autem parentes præcedunt, patet in Authen. de hæredibus ab intesta. venientibus, per totum. coll. 9. Solutio. Ista continuatio est bona, habendo respectum ad leg. xij. tabularum, secundum quam agnati succedunt statim post suos hæredes, sed habendo respectũ ad ius nouum, scilicet Authẽticorum, continuatio non est bona, vt cõuincitur ex his quę in oppositũ allegata sunt, & illi titu. in veritate pręcederẽt istum, facit l. 1. §. post suos. ff. de suis & legiti. hęredi.

§. Si nemo suus.

1 *Hæredibus suis deficientibus, & his, qui loco suorũ hæredum sunt, succedunt proximi agnati. Item, emancipati, iure pretorio. nu. 2.*

3 *Agnati & agnatæ immediatè succedunt post suos hæredes, qui sunt in proximiori gradu, his autem deficientibus, cognati.*

4 *Fratres ex eodem patre, sunt sibiinuicem agnati, & vocãtur cõsanguinei, item germani: alij autem agnati, non sunt consanguinei.*

5 *Consobrini, qui dicantur.*

Natus post mortẽ patris etiã est agnatus & habet omnia agn. iura. Pluribus quandocunque quid conceditur, intelligitur cõcessu secundũ ordinem

ordinem & dignitatem cuiusque.

1 Deficientibus † suis hęredibus, & his qui loco suorũ hęredũ sunt, seu hęreditatẽ nõ amplexantibus, tũc ex l. 12. tabul. succedũt proximi agnati, scilicet collaterales ꝑ virilẽ sexũ nati, licet etiã nascãtur
2 post mortẽ patris. h. d. ¶ Notandũ † primò, ꝙ loco suorum hæredũ sunt emancipati iure prætorio, vt suprà tit. proxi. §. emãcipati, sed ꝑ cõstitutiones principũ, loco suorũ hæredum sunt illi, de quibus di
3 ctũ est s. titu. proxi. in §. quibus. ¶ Notãdũ † secundò, quòd ex leg. 12. tabul. agnati & agnatæ immediatè succedũt post suos hæredes qui sunt in proximiori gradu, quod attendẽdũ est tẽpore mortis in successione ab intestato, quãdo nõ est factũ testamentũ, sed si factũ sit testamẽtũ, tunc videndũ est quis sit proximus tempore destituti testamẽti, vt suprà tit. prox. §. cum autẽ quęritur. Deficiẽtibus autẽ istis eadem lege succedũt cognati, infrà de success. cognato. in prin. Sed hodie simul succedũt agnati & cognati, vt Authen. cessante. C. de suis & legi. hæred. & infrà de success. cognatorũ, §. fi. ¶ Notandũ
4 † tertiò, ꝙ fratres ex eodẽ patre sunt sibiinuicẽ agnati, & vocantur etiã consanguinei: alij autem agnati non sunt consanguinei, vt ff. de suis & legiti. hęr. l. 2. in prin. vocãtur etiã isti fratres germani, quasi ex eodẽ germine nati, vt infrà eo. §, nos verò. in fi. Sed filij fratrum vocãtur fratres patrueles, id est, ex patruis nati, qui etiã vocãtur cõ
5 sobrini, vt hic in tex. sed hoc † est impropriè, quia consobrini ꝓpriè dicũtur ex sororibus nati, quasi cõsororini, vt infrà de grad. cogna. §. quarto gradu. Et istud est notandũ propter statuta, in quibus termini debẽt propriè accipi, nisi cõmunis vsus loquẽdi esset in cõtrarium, vt not. per Bart. in l. 1. ff. de suis & legiti. hæredi. ¶ Notandum
6 † quartò, ꝙ ille qui nascitur post mortẽ patris, etiam est agnatus, & habet omnia iura agnationis, vt hic dicit. si tamẽ esset cõceptꝰ post mortẽ, videlicet aui, tũc nõ succederet vt agnatus ex persona sua vt ff. de suis & leg. hæred. l. Titiꝰ. & vnde cogna. l. 1. §. si quis proximior. & dictũ est suprà tit, prox. §. cum autẽ quæritur. Et pñt agnati etiam dici cognati, quia cognatio est genus ad agnationẽ & ad cognationẽ in specie, de quo dictũ est suprà de legit. agnat. tutela. §.
7 sunt autẽ agnati. ¶ Notandũ † finaliter ex fine tex. qđ hic elicitur ꝙ qñcunq; cõceditur aliquid pluribus, hoc intelligitur cõcedi secũdum ordinẽ & prælationẽ quam habẽt inter se, quia licet post suos hęredes succedũt agnati, nõ tamen omnes, sed solùm proximiores. fa. l. si quando. C. de inoffi. testa. & notatur ꝑ Bart. in l. Gallus. §. sed quid si tantum. ff. de libe. & posthu. vt si Papa concedat gratias ad beneficia omnibus de vniuersitate, tunc Doctores debent pręferri licentiatis, & sic cõsequẽter, secundum ordinẽ quẽ habẽt inter se, & hoc

est

cessione agnatorũ,q̃d nõ fiebat ex l.12.tabu.sed per mediam iurisprudẽtiã,idcirco prætores hoc ius corrigẽtes, vocabant fœminas ẽt vltra sorores ad successionẽ agnatorũ,deficiẽtib.agnatis & proximiorib.cognatis·sed ordinatione dñi Iustiniani,masculi & fœminæ ęqualiter vocãtur,si descẽdãt per virilem sexũ ad successionem agnatorũ,secũdũ prærogatiuam sui gradus.Hoc dicit.¶Notandũ
2 † primò,ꝙ hic tãguntur quatuor iura.Primum est ius legis.12.tabul.secũdũ quod tam masculi q̃ fœminæ per virilem sexũ descendentes,vocabãtur ad successionem agnatorum.quia ista lex 12.tabu.amplexa est simplicitatẽ legib.amicã.qualiter autem hoc intelligitur,dictum est s.de fideicõmiss.hęred.§.sed quia stipulationes.
3 & istud ius tangitur hic & hoc quidem lex 12.tab.† Secũdũ ius est mediæ prudẽtię,q̃d excludebat oẽs fœminas à successione agnatorũ præter sorores,& de illo iure loquebatur §.præcedens, & hoc ius tangit hic,media aũt iurisprudentia,& vt dicit hic in textu,ista media iurisprudentia fuit iunior lege 12.tab.sed dispositione imperiali anterior,quod sic debet intelligi,ꝙ istud ius fuit inuẽtũ post l.12.tab.sed Imperator reputabat istud ius dignius,q̃ ius legis 12.
4 tab.vt C.de suis & leg.hær.l.12.tab.† Tertiũ ius fuit ius prætoriũ quo fœminæ ẽt vltra sorores admittebant ad successionẽ agnatorũ,nõ simpliciter,sed deficientib.agnatis & ꝓximiorib. cognatis: & istud ius tangitur hic in princ.§.& quia sane.& ibi,donec præto-
5 res.Quartũ † ius fuit dñi Iustiniani,quo tam masculi, quàm fœminæ per virilẽ sexum descẽdẽtes, nõ solum deficientib. agnatis, sed æqualiter,salua tñ gradus prærogatiua, vocant ad successionẽ
6 agnatorũ,& istud ius tãgit hic,ibi,nos verò.Sed † hodie est quintũ ius,q̃d hic nõ tangitur,quo.s.nõ solũ agnati & agnatę,sed etiam cognati & cognatæ simul succedunt & æqualiter secundum gradus prærogatiuam,vt in Authẽt.de hær.ab inte.ven.§.reliquum. col.9.

§.Hoc etiam addendum.

1 *Filius & filia,& non vlteriores,sororis germanæ, vel vterinæ succedunt etiam auunculo suo,& econtra diuidendo hæreditatem in capita non extantib.fratrib.aliis vel sororib.defuncti.& n. 2.Quod hodie correctum.nu.3.*

4 *Successio an sit facienda in capita,an in stirpes,distin.*

5 *Germani,qui dicantur.Qui consanguinei tantum.Qui vterini.Et quo modo sibiinuicem succedant.*

1 Nõ † solũ fratris filius & filia succedũt patruo suo, & e cõtrà:sed ẽt filius & filia,& nõ vlteriores sororis germanę vel vterinæ succedũt auũculo suo,& ecõtrà:diuidẽdo hæreditatẽ in capita,& nõ in

ſtirpes,non extantib.aliis fratrib.vel ſororib.defuncti:quia illi præ
2 cedũt iſtos in ſucceſſione.h.d.¶Notandũ † primò,ꝙ iure iſto non ſolum filij & filiæ fratris mei,& deinceps nepotes & pronepotes,q ſunt agnati mei vel agnatæ,veniũt ad ſucceſſionẽ meã, & ecõtrà, ego ad ſucceſſionẽ eorum, qñ.ſ.ſunt ꝓximi mei,vt mortuo fratre meo ſi nõ ſupſit ſoror mea vel alius frater,veniũt filij ſui,&deficiẽtib.filiis veniunt nepotes:ſed ẽt filius & filia ſororis meæ germanę vel vterinæ,ſed non vlteriores,nã ſorore mea mortua & filiis & filiab.ſuis,nemo ſuccedet mihi ex parte ſororis meæ, vt C.de legi. hære.l.fi.§.ſed neque & ſic econtrà,ego ſuccedo eis:ex quo poteſt
3 clarius intelligi iſte tex.¶Notãdũ † ſecũdò,ꝙ iſtud ius hodie corrigitur in duob.Primò,quia hodie nõ ſolum ſuccedunt filius & filia ſororis meæ,ſed ẽt vlteriores,vt in Auth.ceſſante.C.de leg.hæred.Secundò,q a exiſtẽtib. fratrib.vel ſororib.filius aut filia alteri' fratris vel ſororis,bene ſuccedit defuncto patruo vel auũculo,cuius cõtrariũ hic dicitur:illis eñ exiſtẽtib.cæteri gradus remanent ſemoti,id eſt,excluſi,ſecundũ iſtũ tex.vt patet in alleg.Auth.ceſſan
4 te.¶Notãdũ † tertiò,ꝙ ad ſciendũ an iſti debeãt ſuccedere in ſtirpes,vel in capita,ſic eſt diſtinguendũ,quia vel ſuccedunt filij aut filiæ cum patruis vel cũ auunculis ſuis,& tunc ſuccedunt in ſtirpes, & nõ in capita,vt tit.prox.§.fi.& in Auth.Ceſſante. C.de leg.hære. vel ſuccedũt ſine patruis vel auunculis inter ſe patruo vel auunculo ſuo,& tunc ſunt opi.Doct.attẽdẽdæ.Azo enim dicit,ꝙ tũc ſuccedũt in capita,& nõ in ſtirpes,per iſtũ tex.& ꝑ Auth.ceſſante.Sed Accur.videtur velle,ꝙ ſuccedũt in ſtirpes,ꝑ §.reliquũ.in Auth. de hære.ab inteſta.venien.Opinio Azo.eſt cõmunior,& in ea opinione ſunt Goffr.Iac.de Arena,Dynus & etiã Cy. & Bulgarus:plures etiã ſunt in opinione Accurſ &ideò iſte punctus requirit imperia-
5 lẽ diſcuſſionẽ.¶Notãdum finaliter,† ꝙ germani ſeu germanæ fratres vel ſorores dicuntur,q ſunt ex eiſdẽ patre & matre, Cõſanguinei tãtum ſunt,q ſunt ex eodẽ patre:ſed vterini tantùm ſunt,q ſunt ex eadẽ matre.Hodie igitur fratres & ſorores vtrinq; cõiuncti,ſuccedũt ſibiinuicẽ in capita,ſed filij eorũ ſi inter ſe ſuccedãt, ſuccedũt ẽt in capita,ſed ſi cũ patruis vel auũculis,in ſtirpes,vt dictũ eſt.Sed fratres vel ſorores cõſanguinei tm̃,vel vterini tãtum,ſi ſimul cõcurrãt,tunc conſanguinei ſuccedunt in bonis patris,& vterini in bonis matris,&alia bona diuidũt æqualiter,vt l.de emãcipatis.C.de leg.hære.Sed ſi defunct' ſit aliqs,q habeat fratres aut ſorores vtrinq; cõiũctos, & alios ex vna parte cõiunctos tantum, tunc vtrinque coniuncti præferentur aliis,quia ſunt duplici vinculo cõiuncti,quod fortius eſt vno,vt l.poſt fratres.C.de legi:hæred,

§.Si plu

§. Si plures sint.

1 *Gradus proximior, prior est in successione. Limit. nu. 4.*
2 *Gradus proximitas, quo tempore attendatur, disting.*
3 *Qualitas adiecta verbo, debet intelligi, secundum tempus verbi.*

Summatur sic: Plurib. gradib. agnationis existentib. succedit ille, qui est in ꝓximiori gradu, siue vnus sit, siue plures: & proximitas gradus attẽditur tẽpore mortis, si nõ sit factũ testamẽtũ, sed facto testamẽto attenditur tempore destituti testamẽti. Hoc dicit. ¶ No-
1 tãdum † primò. ꝙ ex isto tex. patet, ꝙ qui ꝓximior est gradu, prior est in successione, cõcor. l. 2. §. Hæreditas. ff. de suis & legi. hæred. & licet lex loquatur in singulari numero, intelligitur tñ ẽt in plurali, vt si sint plures in ꝓximo gradu, similiter succedũt, nã indefinita in iure æquipollet vniuersali. l. §. fin. ff. si quadrup. paup. fecisse dicat & singularis numerus exponitur p pluralẽ, maxime qñ hoc videt esse de intentione legislatorum: & seruit istud in multis, nã si factũ esset ꝓclama, ꝙ quicunq; primò intrauerit tale castrũ, habebit centum florenos, & multi simul intrãt, vt nõ cõstet, quis sit primus, debẽt simul habere cẽtum florenos, & inter se facere partes, vt l. si finita. §. cum aũt plures. ff. de dam. infec. Licet aliqui dicãt ꝙ nullus debet habere, quia seipsos impediunt, ꝑ l. si fuerit. §. item. ff. de reb. dub. quia illa lex loquitur in testamentis. Alij ẽt dicunt, ꝙ quilibet debet habere cẽtum p l. q filiab. §. 1. ff. de leg. 1. sed prima opinio verior est, & de isto notat p Bar. in l. hoc articulo. ff. de hær. inst. ¶ No-
2 tãdum † secundò ꝙ proximitas attenditur tempore mortis illius de cuius hæreditate quęritur, si nõ sit factum testamentum, vt l. 2. §. interdum. ff. de suis & legi. hęred. sed si factum sit testamentum, tunc attẽditur tempore destituti testamẽti, vt hic in tex. Ex quo pa-
3 tet, ꝙ † qualitas adiecta verbo, debet intelligi secũdũ tẽpus verbi, qđ facit ad intelligẽdũ multa: nã si sit statutũ, ꝙ dñs debet satisfacere ꝓ delicto famuli sui, hoc non debet intelligi de delicto qđ cõmisit ille antè q̃ fuit famulus, sed de delicto cõmisso tempore, quo fuit famulus. Idem est, si sit statutum, ꝙ iunior canonicus debeat cõferre præbendã vacãtem, & vacet præbenda, & antè q̃ cõferatur superueniat alius canonicus, tunc ille superueniens nõ debet cõferre, sed qui fuit iunior tempore quo vacabat: facit no. per Bar. in l. Titius. §. vsq;. ff. de test. mili. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ ꝓximior in gradu nõ semper præferatur in successione, quia filius succedit cum patruo suo, alteri patruo suo defuncto. cum tñ patruus
4 sit in secundo gradu, & filius in tertio gradu. Solut. Istud † intelligitur, quando quis succedit ex propria persona sua, iam iste filius

succedit ex persona patris sui, vt Auth. cessante. C. de legit. hæred.

§. Placebat.

1 *Ordines & capita, debēt cōsiderari in successione, quæ sunt quatuor.*
2 *Successorium edictum, potest procedere de ordine in ordinem, vel de gradu in gradum.*
3 *Ius triplex, circa successiones agnatorum, quæ percurrit ordine Nicasius.*

1 Sūmatur sic: Olim iure ciuili excluso primo gradu agnationis, nō admittebat agnatus secundi gradus, sed trāsibat hæreditas ad cognatos: postea aūt iure prætorio admittebatur agnatus, secūdi gradus, nō tñ iure agnationis sed cognationis. Et post hoc dñs Iustinianus correxit ista iura, vt scilicet agnatus succederet de gradu in gradum, pp duas rationes. Prima est, quia absurdum erat, ꝙ cognati succederent de gradu ad gradum, & nō agnati. Secunda ratio, q̄a agnati succedunt de gradu ad gradum in onere tutelæ. Ergo etiā sic debēt succedere in emolumento recipiēdæ hęreditatis. Hoc di-
1 cit. ¶ Notādum † primò, ꝙ pro intellectu istius tex. aliqua sunt pręmittēda. Primò, ꝙ in successione debēt cōsiderari ordines seu capita, & grad⁹ ordinis seu capita sunt quatuor, s. vnde liberi, vnde legitimi seu agnati, & vnde cognati, & vnde vir & vxor: & in istis ordinibus seu capitib. reperiuntur gradus, nā in ordine vnde liberi, primus gradus est filiorū, secūdus nepotū, tertius pronepotū & sic cōsequēter: similiter in ordine vnde legitimi seu agnati, sunt gradus, scilicet filij, nepotes, ꝓnepotes, & sic deinceps: & ita etiā in ordine cognatorū, vt ff. si tabu. testam. nullæ extant. l. 1. primo responso.
2 Secundò † præmittēdum est, ꝙ successorium edictum potest ꝓcedere de ordine in ordinē. vt si deficiāt agnati primi gradus: veniāt cognati: vel potest ꝓcedere de gradu in gradum, vt si deficiat agnatus primi gradus, veniat agnatus secūdi gradus, vt ff. de success.
3 edic. l. 1. §. quibus. ¶ Notandum † secundò, ꝙ istis sic præmissis, intelligitur hic in isto textu triplex ius. Primū fuit ius ciuile legis 12. tabularū secundum quod agnati nō succedebant de gradu ad gradū, seu de persona ad personam, sed deficiēte primo gradu, pertinebat hæreditas non ad secūdū gradum, sed ad alium ordinem, scilicet cognatidnis, & hoc tāgitur hic in principio textus. Secūdū ius fuit prętorium, secundū quod agnatus secundi gradus admittebatur ad successionē deficiēte primo: nō tamen iure agnationis, sed iure cognationis, & hoc si nullus cognatus erat proximior in gradu, & hoc ius tāgitur hic ibi qđ iterū prętores. Tertiū ius fuit Iustiniani q cōstituit ꝙ agnati succederēt de gradu ad gradū, propter duas rationes, quæ ponūtur hic in textu, & tactę sunt in sūmario, & hoc ius po-

ius ponitur ibi,sed nos.Hodie autem istud non habet dubiũ,qui[a] agnati & cognati simul succedunt secundum proximitatẽ gradus vt agnati primi gradus & cognati eiusdem gradus, primò admittuntur,& sic etiam secundi gradus, & deinceps in Auth.de hæredibus ab intestato venien.§.reliquum.

§.Ad legitimam.

1 *Parens hodie indifferenter succedit liberis emancipatis,olim secus.*

2 *Fiducia quando dicatur contracta.*

3 *Pater non desinit esse agnatus,aut iura agnationis perdit per emancipationem filij.*

4 *Correlatiuorum idémne semper iudicium,disting.*

1 Sũmatur sic;Licet † olim parẽs nõ admittebatur ad successionẽ liberorũ emãcipatorũ , nisi expressè fuerint emãcipati cũ contracta fiducia,hodie tñ omnis emancipatio intelligitur facta cũ cõtractá fiducia, & ideò hodie indifferẽter parẽs admittitur ad successionẽ liberorũ emancipatorum.Hoc dicit,& patet intellectus tex.

2 ¶Notandum † primò ꝙ cõtracta fiducia est qñ pater emãcipans filium suum reseruat sibi ius succedẽdi,si turbato ordine filiꝰ moriatur ante patrem,facit gl.in l.nã & si.ff.de inof.testam.Et istud olim debebat fieri ex presse,alioquin pater nõ succedebat:sed hodie omnis emãcipatio intelligitur facta cũ cõtracta fiducia,vt hic dicitur.

3 ¶Notãdum † secundò.ꝙ licet per emancipationẽ filius desiit esse agnatus patris,& perdit ius agnationis, nec iure ciuili patri succedit,vt s.ti.prox.§.emancipati,tñ pater nõ desinit esse agnatus,nec perdit iura agnationis respectu filij,vt l.filius. ff. de suis & legit.hæred.Et ex illo patet ratio istius tex.quare.s.pater etiam iure ciuili succedit filio emãcipato,cũ tñ illo iure filius nõ succedit sibi.

4 ¶Opponitur sic,† & videtur,ꝙ iste tex.non põt stare,quia correlatiuorũ idem est iudicium,vt C.de edi.diui.Adria.tollen.l.2.ergo si pater succedat filio,etiã filius debet succedere patri. Solutio. Correlatiuorũ idẽ est iudicium ab initio,sed non semper ex postfacto,vt hic:nam per emancipationem perditur ius agnationis filij respectu patris,sed non econtrà,vt dictum est.

DE SENATVSCONSVLTO TERTVLIANO TITVLVS. III.

Continuatur sic:Dictum est suprà de successione agnatorum: Consequenter dicendum est de successione cognatorum, & quia inter matrem & liberos suos est agnatio,vt j.de succe. cog.in princip.idcirco primò videndum est quomodo mater suc-

succedit liberis suis,quod fit per senatusconsultum Tertyllianum, & ideò iste titulus rubricatur,de senatuscon.Tertylliano.

§.Lex xij.tabularum.

1 *Successionis maternæ quatuor iura,respectu filij vel filiæ.Quæ discurrit,ibidem,& nu.2.3.& 4.*
5 *Masculorum progeniem præponi,lege 12.tab.quomodo intelligatur.*
6 *Episcopi, qui: & vnde dicti.*
7 *Sexus fœminini necessitudo.id est,cognatio.*

Summatur sic:Lege 12.tabu.cognati nullo modo succedebãt,ita quod etiã non esset successio inter matr. & filiũ vel filiã, sed prætores dabãt istis personis successionẽ per bo.poss.vnde cognati.Hoc dicit,vsq; ad §.sed hæ.& patet intellectus tex.¶ Notãdũ † primò,
1 quod in isto tit.tãguntur quatuor iura de successione matris,respectu filij vel filiæ.Primũ est ius 12.tabularum, secundum quod mater non succedit filio,nec econtrà,& illud ius tãgitur hic in prin.istius
2 §.Secũdũ † est ius prætoriũ,per quod mater succedebat filio per bono.poss.vnde cognati, s.deficientibus agnatis,& hoc ius tangitur
3 hic in versi.nisi quod prætores. Tertiũ † est ius Senatuscon.Tertylliani,per quod mater ingenua habens tres liberos, vel liberta habens quatuor,admittitur ad successionem filij sui defuncti, ẽt si talis mater adhuc sit in potestate parentis sui, cuius iussu debet hæreditatem adire.Et istud ius tangitur,j.eo.§.proxi.ibi,posteà autem Senatuscon.Tertyll.& secundum istud ius liberi ipsius defuncti,excludebant matrẽ defuncti,quæ est auia ipsorum liberorum. Similiter pater excludit matrẽ,ita etiã frater consanguineus excludit matrẽ:sed soror consanguinea admittitur cum matre,& ista tã
4 guntur j. eo.§ præferuntur. Quartum ius † est dñi Iustiniani, secundũ quod mater indistinctè,siue sit ingenua,siue liberta, & quãuis solũ vnum filium habeat vel filiam, admittitur ad ius successionis.Et istud ius tangitur j. eo. §.sed nos.Sed extra tex. istũ esset quintũ ius,quod hodie habet locũ,pro quo sic est distinguẽdum: quia moriente aliquo,tunc vel habet liberos vel non. Primo casu succedũt liberi omnib. aliis exclusis,vt Auth.cessãte successione. C.de legi.hære.& Auth.in successione.C.de suis & legit. lib. si nõ habet liberos,tunc vel habet ascendentes solũ,vel ascendentes cũ collateralib.Primo casu pater & mater æqualiter succedũt exclusis aliis vlterioribus,vt Auth.defuncto.C.ad Tertyll.sed si sint ascẽdentes cũ collateralibus,vtputà pater,mater,frater,& soror, tunc aut isti collaterales sũt vtrinq; coniũcti ipsi defũcto,vel nõ.In primo casu,succedũt similiter cũ ascẽdẽtibus proximioris gradus,exclusa

clusa omni differentia sexus in viriles portiones, vt d. Auth. defuncto, & pater in ista portione fratris, non habet vsum fructum, vt Auth. itē hæreditas. C. de bo. quæ libe. sed si collaterales non sunt vtrinque coniuncti, tunc non succedūt cū ascendentib. vt in Auth. defuncto, si verò collaterales sint soli, tunc succedunt sicut dictū
5 est s. ti. proxi. §. hoc etiā addendū. in 2 not. ¶ Notādū † secundò, ꝙ qñ tex. dicit hic ꝙ lex. 12. tabu. præponebat masculorū progeniem, hic intelligitur de masculis agnatis, de quib. s. tit. proxi. §. 1. dictū est, & istud verbū præponebat, capitur hic impropriè: quia lex. 12. tabu. nullo modo vocabat cognatos: & ita non præponebat propriè agnatos cognatis, quia sic cognati sequerentur post agnatos, ex quo etiam patet, ꝙ ille qui non habet sub se clerum vel popu-
6 lum, impropriè dicitur episcopus. † Dicitur enim episcopus ab ἐπὶ, quod est s. & σκόπειν, grecè, quod est intendere vel speculari, latinè, quasi superintendens vel superspeculator, curā aliorum gerēs. 21. dist. c. cleros. & 8. q. 1. c. qui episcopatū &c. sed talis neminem habet, cui superintendat, de quo etiam in c. plerisque. in cle. de ele
7 ctio ¶ Notandum † finaliter, ꝙ quando in tex. dicitur per fœminini sexus necessitudinem, exponi debet. i. cognationem, nam cognati dicuntur necessarij. ff. de iusti. & iure. l. fi.

§. Sed hæ iuris.

1 *Ius angustiosum.*
2 *Matrem succedere in solatiū liberorū amissorū, quomodo accipiatur.*
3 *Auia quando succedat.*
4 *Fœmina an habeat ius liberorum.*
5 *Mulier an possit testari vel codicillari cum patris consensu.*
6 *Filius an debeat adire hæreditatem iussu parentis sui.*

Sūmatur: post istud ius, Claudius princeps dedit matrib. successionē filiorū amissorū in acie principis, & debet intelligi in bello ad earū solatiū: sed posteà venit senatuscon. Tertyl. secundum qđ mater ingenua habēs tres liberos, & libertina quatuor, succedebat filio vel filiæ, quāuis ipsa mater esset in potestate sui parētis, cuiꝰ
1 iussu debebat talē hæreditatē adire. h. d. ¶ Notādū primò, ꝙ † ius aliqñ dicitur angustiosum, vt hic, & ī. de success. li. in prin. & ff. qđ
2 q. s. iuris in aliū sta. l. 3. ¶ Notādū † secūdò, ꝙ cū dicitur hic Claudiū statuisse matrē succedere in solatiū liberorū amissorū, hoc debet intelligi in acie principis, qui dicūtur viuere in gloria, vt s. de exc. tuto. §. 1. & dicūt aliq Claudiū statuisse generaliter matrē succedere, vt C. de inoffi. test. l. liberi. sed primū melius est. ¶ Notan-
3 dū † tertiò, ꝙ licet hic dicatur auiam non succedere, hodie tamen

etiā succedit,vt in Auth.de hæred.ab intesta. venie͂.§.consequens.
4 col.9.¶ Notandum † quartò,ꝙ licet fœmina nō habeat liberos in potestate,vt s͂.de adoptio.§.fœminæ.dicitur tñ liberos habere,seu ius liberorum habere,vt hic in tex.& habet mater tres liberos,e͂t si peperit geminos,vt ff.de verb.signi.l. cum enixa . ¶ Notandum
5 † quintò,ꝙ ex isto tex.habetur,ꝙ vxor potest remanere in potestate patris sui,& ideò non potest testari nec codicillari etiācum consensu patris.Est tamen e͂t in potestate viri,maximè,quo ad debitum carnis,& e͂t quo ad operas,quia tenetur operari marito suo vt ff.de ope.lib.l.sicut.Quomodo aũt vxor sit in potestate patris, & quomodo in potestate viri,latius habetur 33.q.5.c.mulierem,& istud est de iure Romanorum,secus autem de iure Longobardorum,vt C.de condi.inser.l.si vxor,& in Longobarda.quib. modis mulieri alienare permissum sit.l.1.& dicit Ioan. Fabri , ꝙ istud est
6 de consuetudine in Francia.¶ Notandum † finaliter,ꝙ qñ hic dicitur,ꝙ mater debet adire hæreditate͂ iussu parentis sui,hoc intelligitur esse verum de iure antiquo,secundũ quod omne quod acquirebatur per filiũ,acquirebatur patri: vt ff.de acqui.hære.l. qui in aliena.Hodie aũt in solis profectitiis & nō in aduētitiis requiritur iussus parentis,vt C.de bo.quæ libe.l.fi.§.siue è contrario.

§.Præferuntur autem.

1 *Liberi qui excludant matrem.*
2 *Auus aut proauus an excludat matrem.*

Sũmatur sic : Eodem iure,s.senatuscō.Tertuliani, liberi vtriusq; sexus,& pater & etiam frater consanguineus ipsius defuncti vel defunctæ,excludũt matre͂,sed auus vel proauus non excludit matre͂,si pater non sit in medio, soror aũt consanguinea succedit simul cum matre.Et si sint fratres,& sorores consanguinei,tunc hæreditas defuncti est eis cōis.h.d.& patet intellectus tex. ¶ Notan-
1 dum † primò,ꝙ cum dicitur hic liberos excludere matre͂, hoc e͂t verũ est de liberis adoptiuis:inquantum velint succedere, vt ff. e.l.2.§. liberi.sed ꝙ hic dicitur patre͂ excludere matre͂,hoc nō est
2 verũ de patre adoptiuo,vt ff.eo.l.2.§.sed neq; auus. Notandum † secundò,q̄d dicitur notanter in tex.ꝙ auus aut proauus non excludit matre͂,qñ inter eos solos de hæreditate defuncti agitur , hoc est qñ pater non est in medio,nā tunc auus excludit patre͂ isto iure,vt ff.eo l.æquissimum.§.1.& pater excludit matre͂,vt hic dicitur, ergo qñ pater est in medio,auus excludit matre͂.¶ Opponitur sic, & videtur,ꝙ auus omnino debet excludere matre͂ , quia excludit patre͂,vt in d.alleg.l.æquissimũ,& pater excludit matre͂ , vt hic per

regulam,

regulam.si vinco vincentẽ te,tunc ẽt vinco te.ff.de diuer. & tẽpo. præscrip.l.de accessionibus.Solutio. Illa regula habet veritatem, qñ est eadem rõ vincendi te,& vincendi vincentem te: sic autem non est hic,qa qñ pater est in medio,tũc auus excludit patrẽ & ꝑ consequens matrẽ tãquã proximus agnatus, sed qñ pater non est in medio,tunc auus non habet illud ius, quia habuit rõne patris, & de isto notatur per Bar.in l.Claudius,ff.qui potio. in pig.hab.

§.Sed nos.

1 *Mater quomodo succedat filio suo defuncto,& excludat omnes alios exceptis fratribus & sororibus indifferenter,& nu.2.*

3 *Mulieri non est liberum habere plures proles,*

4 *Mater succedens filio,olim,quid agere tenebatur.*

5 *Mater quo iure præponatur omnibus legitimis personis.*

6 *Senatusconsul. Tertuliani correctio.*

1 Sũmatur sic:Constitutione † dñi Iustiniani mater indistinctè succedit filio suo defuncto, & excludit oẽs alios, exceptis fratrib. & sororib. siue consanguineis siue cognatis.nã si cum matre sint tãtum sorores,tunc mater succedit in medietatẽ,& sorores simul in alterã medietatem hæreditatis defuncti, sed si cũ matre sit frater vel fratres vel ẽt sorores,cõsanguinei vel cognati,diuiditur hæreditas inter eos,secundũ capita.h.d.¶ Notãdũ † primò, ꝙ ista cõ-
2 stitutio de qua hic loqtur dñs Iustinianus,habeť C.đ iure libero. l.2.nõ in C.quẽ nos habemus,qa ille factus est post istum librum Institutionũ,sed in C.qui ante istũ librũ factus est quẽ non habe-
3 mus.¶ Notãdũ † secundò,ꝙ non est in ptãte mulieris,habere aliquã vel plures proles:quia hoc dependet à potestate diuina.fac.c. nasci.56.dist.& si iste defectus esset imputandus, tunc potius imputaretur viro,quã mulieri,vt C.de legit.hæredib.l.lege 12.tabularũ.& ita patet,ꝙ casus fortuitus non est alicui imputandus,ad qđ
4 solet allegari iste tex.¶ Notandũ † tertiò, ꝙ secundum antiquas constitutiones,qñ mater successit filio, tunc dabat tertiam quibusdã legitimis,s.patruo ipsius defuncti, vel filio patrui, vel eius nepoti,& nõ aliis legitimis personis.C.eo.l.fi.primo responso, & ita debet intelligi iste tex.cũ dicit, ꝙ cõstitutiones abstrahebant matri tertiã partẽ,& dabãt certis legitimis ꝑsonis,& in aliis cõtra
5 riũ faciebant.¶ Notandũ quartò, † ꝙ isto iure mater præponitur omnib.legitimis personis in successione filij sui defuncti,etiã patri,nisi in vsufructu, qñ pater habebat defunctum in ptãte,C. eo.l.fi.Hodie aũt pater & mater æqualiter succedunt. Similiter etiam descendentes per lineam paternam,& maternã,vt in Auth.

de hæredi.ad intesta.venien.§.cōsequens. colla.10.facit Auth. de-
6 functo.C.eo.tit.Norandū † finaliter,ꝙ senatusconsultū Tertyllia-
nū corrigitur hic in duobus.Primò,quiā nō admittebat matrē ad
successionē filij,nisi ingenua haberet tres liberos , & liberta qua-
tuor,& hoc corrigitur hic cū dicitur, & dedim⁹ ius legitimū ple-
num matribus,&c.Secūdò,quia frater cōsanguineus ex senatuscō
sulto Tertyl.excludebat matrē,s̄.eo.§.præferūtur.versi. frater aūt
consanguineus:sed isto iure mater succedit cū fratre, siue cōsan
guineo siue cognato,vt hic in ver.quēadmodū,& in ver.si verò.

§. Sed quemadmodum.

1 *Summarium huius §.per Do.Nicasium.*

2 *Filio etiam vulgò quæsito mater succedit,& nu.4.*

3 *Mater an semper teneatur petere tutorem filio.*

1 Sūmatur sic:Si mater † nō petat turorē filio suo impuberi tu-
torē nō habēti,vel si tutorē habēti,qui tutor remotus vel excusa-
tus est à tutela,ī. annū non petat alium tutorē in locum remoti
vel excusati,priuatur successione filij sui impuberis defuncti , &
succedit mater etiā filio vulgò quæsito,ex senatusc. Tertyll. Hoc
2 dicit,& patet intellectus tex.¶ Notandum primò, † ꝙ licet filius
sit vulgò quæsitus,tamen mater succedit sibi, vt hic dicitur . Et
ratio,est quia quāuis pater sit incertus , mater tamen semper est
certa , vt l.quia mater.ff. de in ius vocando.¶ Opponitur primò
3 sic,& † videtur,ꝙ propter non petitionē tutoris mater non priue-
tur successione filij,per l.2.C.si aduersus delictum.Solutio . Istud
fallit in trib.casib. Primus,si casu fortuito mater impediatur pete-
re tutorem,vt in l.seq.alle.& sufficit eam esse minorem tempore
mortis mariti.Secundus,si mater sit minor annis , vt C. qui tuto.
petan. l.cum matrib.Tertius casus,si filius moriatur pubes, vt C.
4 qui tuto.petant.l.matres.Opponitur † secundò, & videtur,ꝙ ma-
ter non succedit filio vulgò quæsito,per l.si qua illustris.C.ad Orfi
cianū.Solutio.Quòd istud fallit,qn̄ mater est illustris , quia tunc
non succedit filio vulgò quæsito,nec econtrà filius sibi, vt in l.in
opposi.alle.& amplius parebit in sequēti tit.Idē est , si esset natus
ex damnato coitu,secus si ex concubina etiam illustri,&c.

DE SENATVSCONSVLTO ORFICIANO. TIT. IIII.

1 *Mater succedit filio,ex senatusconsulto Orficiano.*

CONtinuatur sic : Dictum est suprà qualiter mater succedit fi-
lio ab intestato,hic consequenter tractatur qualiter ecōtrà
filius succedit matri , & quia ista successio datur ex senatuscon-
sulto

fulto Orficiano,ideò iſte titulus rubricatur de ſenatuſc.Orficiano.
1 Et circa † rubricam notandum,quòd ſicut ex l.12.tabul. mater non ſuccedit filio,ſic nec filius matri,vt ſuprà titu. proximo.§.1. & ideò ſicut inuentum eſt ſenatuſc.Tertyllianum,quo mater ſuccedit filiò, ſic inuentum eſt ſenatuſconſ.Orficianum,quo filius ſuccedit matri, de quo hic videbitur.

§.Per contrarium.

1 *Matri ab inteſtato,qui ſuccedunt,ex ſenatuſconſulto Orficiano.*
2 *Huius § ſumma duplex.*
3 *Filius ſuccedit matri,ex ſenatuſc.Orficiano,indifferenter etiam ſi mater ſit ancilla.*
4 *Filio & filia datur legitima hareditas,ex ſenatuſc.Orficiano.*
5 *Nepotem admitti ad ſucceſsionem auia,& ſic deinceps,quomodo ſit intelligendum.*

1 Ex ſenatuſcon. † Orficiano filij vel filiæ tantùm,& non vlterioris gradus deſcendentes , ſuccedunt matri ab inteſtato licet ſit in alterius poteſtate, & excludunt alios agnatos & cognatos, l.1.C. eo.tit'ſed ex cõſtitutionibus Patricialibus etiam nepos ſuccedit auiæ,& pronepos proauiæ,& ſic deinceps.Hoc dicit. ¶Notandum
2 †primò,quòd in iſto § tanguntur duo iura, Primum eſt ius ſenatuſc.Orficiani,quo filij & filiæ tantũ admittuntur ad ſucceſſionem matrum, & non vlterioris gradus deſcendentes ad ſucceſſionem aſcendẽtium in linea materna,& hoc ius tangitur hic in princi.Secundum ius tangitur ibi poſteà, quo ſcilicet nepos admittitur ad ſucceſſionẽ auiæ,& pronepos ad ſucceſſionem proauiæ,& ſic deinceps deſcendentes ad ſuccesſonem aſcendentium in linea materna.
3 ¶Notandum† ſecundò,quòd in iſto ſenatuſcon. Orficiano non attenditur differentia,an mater ſit ingenua vel libera,ſicut in Tertylliano,ſed filius indifferenter ſuccedit matri,vt eo.l.1.primo reſponſo.imò etiam licet mater ſit ancilla , & facta eſt ſibi mora in fidei commiſſaria libertate danda,filius ſuccedit ſibi,vt C.eo.l.fina.¶No
4 tãdũ† tertiò,ꝙ quando dicitur hic in textu , quod tam filio quã filiæ data eſt legitima hæreditas , hoc non debet intelligi per legẽ xij.tabul,quia illa l,filius excluditur ab hæreditate matris,vt ſuprà titulo proximo.§.primò,ſed debet intelligi, quòd datur hæreditas ex iſto ſenatuſconſulto Orficiano,quod tenet vicem legis, vt infrà
5 de exceptionibus.§. hæc exempli cauſa. ¶Notandum † finaliter quod quando hic dicitur,ꝙ nepos admittitur ad ſucceſsionem auiæ,& ſic deinceps;hoc debet intelligi,ſi ille conceptus ſit in vita illius

illius,de cuius hæreditate agitur.vt suprà de hæredit,quę ab intest. deferuntur.§.cum autem quęritur,& ibi dictum est.Opponitur sic & videtur, quòd ex senatusconsulto Orficiano admittuntur ad successionem matris vlteriores descendentes post filios,quia tex.dicit liberi,& per liberos significãtur filij,nepotes & pronepotes,& deinceps.vt l.liberorum.ff.de verb.signifi.Solutio.Liberi,ponitur hic & capitur strictè,scilicet solùm pro filiis & filiabus, vt clarè patet hic ex isto tex.sed ex constitutionibus principalibus, etiam nepotes & neptes,& deinceps,ad successionem auię vocantur.§.1.in fine.eo.

§. Sciendum autem est.

1 *Successiones quæ dantur ex senatusconsulto Orficiano non impediũtur per capitis diminutionem,sicut successiones,quæ dantur ex lege. 12.tabul.& nume.2.*

3 *Filiorũ alij sũt spurij,alij nefarij,alij incestuosi,alij nothi siue adul.*

4 *Spurius,tripliciter dicitur.& nu.5.6.*

7 *Nefarij filij,qui dicantur.Qui incestuosi,Qui manseres,Qui nothi,siue adulterini.ibid.*

8 *Filius vulgò quæsitus,an succedat matri.disting .nume.9.10.11.12.13. 14.15.& 16.*

1 Summatur† sic:Successiones,quæ dãtur ex senatusc. Tertuliano & Orficiano,nõ impediuntur ꝑ capitis diminutionẽ,sicut successiones,quæ dãtur ex l.12.tabul.& filius vulgo quęsitus succedit matri ex senatuscon.Orficiano,Hoc dicit & patet intellectus tex. ¶Notã
2 dum†primò,quòd istud primũ respõsum intelligitur de capitis diminutione minima,nam per maximã & per mediam etiã tolluntur istæ successiones,vt suprà de capitis diminutione.§.quòd autem.si enim liber fiat seruus,non succedit matri, ex senatusc. Orficiano, sed successio,quæ datur ex l.12.tabul.etiam impeditur per minimã capitis diminutionem,vt ff.de capi.diminutio.l.tutelas.in qua l.ponitur ista regula,de qua fit hic mẽtio.& ratio istius respõsi est,quia per minimã capitis diminutionẽ nõ tollitur cognatio,& istę successiões quę dãtur per senatusc.sunt inter cognatos, sed agnatio tollitur per minimã capitis diminutionẽ. & ideò successiones , quæ dãtur ex.l.12.tabul.impediuntur , quia tales successiones sunt inter agnatos.De isto dictum est suprà de legitima agnatorũ tute.§.fi. ¶No-
3 tandum†secundò,quòd filiorum alij sunt spurij,alij nefarij, alij incestuosi,alij nothi siue adulterini. Spurius secundum ius ciuile di-
4 citur tribus † modis.Primò,dicitur spurius de scorto natus,id est, de meritrice,sicut est vulgò quęsitus, qui patrem demonstrare non potest,propter multitudinẽ,sicut est filius publicæ meretricis,& sic

propriè

propriè capitur,& dicitur à σπορᾶς græca dictiōe,quòd idē est quod vulgò cōceptus,siue sparsus,vt ff.de statu hominū.l.vulgo cōcepti. Vel dicitur à σπείρειν,quod est seminare,q̃a nihil aliud de patre,quā
5 semē refert.Secundò † dicitur spurius,vulgo quęsitus,nō verè sed fictione iuris, putà qui patrem certū nō habet,sed talē qualē secūdū Deum pudor est demonstrare,vt filius Monachi, vel episcopi,quia ille videtur nō habere patrem, qui eum honestè demōstrare nō potest.§.fi.l.1.ff.quod cuiusc.vni.no.l.quoties.ff. de his qui satisda: co-
6 guntur.l.vulgo.de statu hominū.Tertiò,dicitur † spurius, qui natus est ex matre libera & patre seruo,in gl.verò de renunciatio. in ver. māseres.c.nisi cū pri.dicitur quòd spurius est,q natus est ex concu-
7 bina.Nefarij sunt,† qui nati sunt ex consanguineis in linea directa ascēdēte vel descēdēte.§.ergo nō oēs.suprà de nup. Incestuosi sunt geniti ex cōsanguineis in linea transuersali,in gradu tamē prohibito.Hi duo,nefarij & incestuosi,vocātur secūdū ius canonicū manseres,vt in,gl. c.nisi cum pri.de renūtia.Nothi siue adulterini,dicūtur geniti ex adulterio,& ho c dupliciter,vel ex parte patris & sic dicūtur adulterini,aut ex parte matris,& tunc propriè dicūtur nothi, quia sicut notha febris affligit,vt quartana & tamē nō est quartana, sic nothus pręsumitur natus ex adulterio,& tamē nō est.¶ Opponitur primò,& videtur quòd nō bene dicitur in tex.ꝙ solę successiones,quæ deferūtur ex lege 12.tabularū , pereūt per capitis diminutionē,per l.fi.ff.vnde liberi.Solutio.Solæ debet exponi hic vt excludat successiones quę dātur per senatuscon & non successiones prætorias, vel pōt dici quòd si illa lex finalis loquatur de successionibus quæsitis,tūc nō tollūtur,sed si loquatur de quęrēdis, tūc bene tollūtur p capitis diminutionē,de isto latius per Bar.in l.capitis.ff.
8 de suis & legit.hæredi.¶ Opponitur † secūdò, & videtur,quòd filius vulgò quęsitus nō succedit matri,pet §.fi.in Auth.quibus modis natura.efficiūtur sui.Solutio.Ad sciendum successionē prænominato-
9 rū filiorum,† vel nō successionē,sic distinguendum est,quia vel loquimur in feudis,& tūc nullo modo succedūt prænominati, sed solùm succedūt filij naturales & legitimi,vt in authen.si de feudo cōtrouersia fuerit.c.naturales.colla.10 vel sermo est de aliis boni s, & tūc distinguēdū est,quia vel sermo est de successione patris vel matris,si patris,tūc spurius primo modo dictus,nullo modo succedit: q̃a vulgò quęsitus est,& patrē demōstrare nō potest,ergo nō succedit.l.cū legitimè,in fi.ff.de statu hominū,vbi dicitur quòd talis nō
10 sequitur cōditionē,patris sed matris.Spuri⁹ verò † secūdo modo dictus,qui est vel fictione iuris in quātū ius fingit eū vulgò quęsitū, nō succedit,sed iuris fictio præiudicat ibi veritati.§.qui ab hostib⁹,

suprà

3.quib.mod.ius patriç potesta. soluitur, sicut est fili' Monachi vel
11 Episcopi. Spurius tertio † modo, nõ succedit patri, quia pater est ei' seruus, & sic nihil habet in in quo posset succedere filius, q̃a seru' nõ habet successores, l.seru'.C.de success.sic ergo patet ꝙ patri nõ
12 potest succedere. Si verò sermo est de successiõe † matris, tũc si spurius accipitur primo modo, distinguẽdũ est: quia aut mater habet legitimos, aut nõ: si nõ tũc indistinctè succedit matri sicut legitim' etiã si mater sit illustris. Itẽ succedũt etiã auiæ, scilicet materne, ne potes vulgò quęsiti. l. Modestinus.ff.vnde cog.l.2.ff.eo. facit glo.in verbo successores.c.cõstitutus.de in integ.restitu.itẽ etiã ipsi fratres
13 inter se, d.l.2.& l.iiij.eo. Si verò † mater habet legitimos, tũc aut est illustris aut nõ: si nõ tũc succedit cũ legitimis, si aut est illustris, tũc nõ succedit, vt in l.si qua illust.C.ad senatusc. Orficia. & in illo casu differt à naturali tantum, quia ille succedit, iste nõ, & ratio specialitatis in illustri est, quia maior castitas requirit' ratione nobilitatis. Ex quo dicit Imperator, castitatis amatores sumus, In Authen.qui-
14 bus modis natura.efficiũtur legi.§.fi. Si verò † fuerint spurij secũdo modo, id est, geniti ex dãnabili coitu, vt ex presbytero vel moniali, tũc nec succedũt patri nec matri, tam ab intestato, quã in testamẽto, ita quòd si parentes vellent eos succedere, aut instituere, aut si fuerint instituti, nõ possunt succedere. Auth.ex cõplexu.C.de incestuo.nup.imò q̃d plus est, in detestationẽ criminis à suis parẽtib.& eorũ hęredib.nõ sunt alẽdi, vt in §.fi.i Auth.qub. modis natura.effi ciũtur sui.coll.viij.& ita tenuit Frãcis.de Zaba.& cõsuluit, vt in c. cùm haberet.de eo qui duxit in matrimon. & idẽ tenet Io. de Pla.
15 Nat' verò ex soluta & viro cõiugato † nõ succedit patri, sed matri: q̃a coitus ille nõ punit', & sic nõ est accusabilis, vt in l.1. C.de adult. vt tenet hic Placent.licet alij dicãt & adulterinos, qui generãtur ex cõiugato & soluta, & nothos qui generãtur ex cõiugata & soluto,
16 nõ succedere patri aut matri. Nat' † vero ex cõcubina, nõ obstãte ꝙ i' canonicũ reꝓbat cõcubinatũ, vt ĩ cle.ad nostrũ.de hęreti. succedit matri cũ alijs legitimis, ẽt si sit illustris, vt notat. in d.l.si qua. C.ad senatusc. Orficianũ.& etiam succedit patri in duabus vnciis si pater nõ habeat alios legitimos vel vxorẽ, vt in l.licet.C.de natu. liberis.& in Authen.§.discretis.quib.modis natura effi.le.col.vij.& sic secũdũ i' canonicũ tales succedũt, q̃a nullibi reprobat successionẽ, vt vult etiã dñs Panor.in c.tãta.extr, q̃ filij sint leg. De ista materia plenè habebis posteà diffusã dist.in ti.de ser.co.§. repetitis itaq;

§. Sed si ex pluribus.

Hereditatem non adeuntium portio, accrescit adeuntibus. Et qualiter diuidatur

diuidatur inter eos.nu.3. Et quid requiratur, vt id posfint.nu.4.

2 *Huius §.summa.*

1 Si pluribus † legitimis hęredibus aliqui sponte vel morte seu alia causa impediti nō adeant hęreditatē:tunc portio eorum accrescit aliis qui hęreditatē adierūt,& transmittitur portio accrescens etiam non adita,ad hæredes eorū quibus accrescit,si decedant an-

2 tequam adeant.h.d.¶Notandum†primò,quòd iste §.est.communis ad omnes titulos suprà positos,in hoc iij.libro,& non tantum seruit isti titulo,& loquitur de successione,quæ est inter legitimos hæredes,vt patet in tex.cōeor.l.1.§.si nemo.ff.eo.& l.vnica.§.in his itaque.C.de cadu.tollen.Istud tamen etiam habet locū in pręoriis successionibus vt ff.de bonorū posses.l.3.4.& v.quia in illis etiam

3 datur isto modo ius accrescendi.¶Notandum†secundò,quòd ista portio accrescens diuiditur inter illos, quibus accrescit secundū quotam portionis,quam habent ex iure hæreditario successionis vt C.de cadu.tollē.l.vnica,§.in his itaq;nec est opus quòd isti adeāt istam portionem accrescentem de nouo,nisi augmentum veniat ex alterius persona,puta serui, vt ff.de acquir.hæredita.l.si solus.1.

4 respon.¶Notandū†tertiò,quòd ad hoc quod isti debeant trāsmittere partem accrescentem ad hęredes,requiritur quòd ipsi adierint partem,quam habent iure hæreditario,vt C.de cad.tol.l.vnica.§.in nouissimo.nisi trāsmitterent ad suos hæredes,quia hoc fit licet nō adierint partem prædictam,vt C.de his qui ante apertas tabul.l.1.

DE SVCCESSIONE COGNATORVM. TIT. V.

Dictum est suprà de successione agnatorum,& quia post agnatos succedunt cognati,ideò tractatur hic de successione cognatorum,& ergo titulus iste sic rubricatur.

§. Post suos.

1 *Successio ad proximum gradu cognationis, venit post suos & legitimos hæredes,& qui loco eorum sint.*

2 *Agnati,& cognati hodie simul succedunt,contra hunc.§.*

3 *Lex Anastasiana,quid adferret.*

Deficiētibus suis hęredib,& qui loco suorū sunt, atq; agnatis & qui loco agnatorū sūt,succedūt ꝓximi cognati de iure prętorio, cum quibus etiā succedunt fratres & sorores emācipati, sed cū aliqua diminutiōe.Et excludūt isti fratres & sorores,emācipati alios agnatos inferioris gradus,ēt capite nō diminutos, & per cōsequēs

1 etiam cognatos.h,d.¶Notandum†primò, quòd post suos & legitimos hęredes,& q loco eorū sunt,venit successio ad proximū gradum

dũ cognatiõis,siue vnus siue plures sint in illo gradu, & attẽditur proximitas eo tpe,quo bono.pos.defertur,vt ff.eo.s.vnde cognati l.1.§.proximus,& §.gradatim.& non datur ista successio inter seruos,licet etiam posteà fiant liberi, vt d.l.1.in §. pertinet. sed bene datur liberis adoptiuis,quia qui agnascuntur,possunt ẽt cognasci,
2 vt d.l.1.§.cognationẽ.¶ Notandũ † secundò,ꝙ iste §. hodie non habet locũ,quia agnati & cognati simul succedunt, cũ sublata sit differẽtia agnationis & cognationis,& patriæ ptãtis & emancipationis,vt in Auth.de hære,q ab intestato veniunt.§.1.coll.9.¶ No-
3 tandum † tertiò,ꝙ lex Anastasiana dabat successionẽ fratribus,& sororibus emancipatis cum fratribus & sororibus integri iuris cõstitutis.i.non emancipatis seu non passis capitis diminutionẽ, cũ diminutione tamen s.tertiæ partis fortassis,& dico notanter, fortassis,quia nõ est certũ de ista diminutione,cũ nõ habeamus istã legem,de ea tñ fit mentio C.de legit.hæredib.l.fi.§.cùm igitur.& l. 4.de legitima tute.& ibi ista lex corrigitur,quia isti fratres & sorores hodie succedunt cum aliis sine aliqua diminutione.

§.Eos etiam,qui per.

1 *Successio per vnde cognati,datur etiam cognatis collateralibus,ac etiam liberis adoptiuis,& vulgò quæsitis. Et qualiter adoptiuis remissiuè.nu.2.*

3 *Spurij & vulgò quæsiti,non habent cognatos,neque consanguineos.*

1 Summatur sic:Successio † per vnde cognati,datur etiam cognatis collateralibus,& datur etiam liberis adoptiuis,quo ad hæreditatem parentum naturalium,datur etiam vulgò quæsitis, nam isti non habent agnatos neq; consanguineos.Hoc dicit,& patet intel-
2 lectus textus.¶Notandum primò,†quòd qualiter liberi adoptiui per istud ius succedunt parentibus naturalibus,magis distinctè dictum est suprà de hæredita.quæ ab intestato deferuntur. §.admonendi.hodie tamen succedunt iure ciuili,vt C.de adoptio.l.cùm in
3 adoptiuis.¶Notandum†secundò,quòd quo ad successionẽ, vulgò quęsitj & spurij,non habent agnatos neq; consanguineos,vt hic,& ff.vnde cogna.l.si spuriis.Nec spurius etiam est cognatus respectu patris,vt in d.l.si spurius. sed quo ad matrimoniũ, habent illi consanguinitatem & affinitatem, quia etiam contrahuntur ex illicito concubitu, vt c.discretionem. & c.penul. extrà de eo qui cogno. consangui. vxoris suæ.& ff.de gradibus.l. non facilè.§.affines. sed succedunt isti matri, vt dictum est suprà, titulo proximo. §. iij.& etiam inter se,si nati sint ex eadem matre,non autem si ex diuersis matribus,vt l.hac parte.ff.vnde cognati.

§.Hoc

§.Hoc loco & illud.

1 *Succeßio datur agnatis, vsque ad decimum gradum: cognatis vero, vsque ad sextum.*
2 *§.Iste communis est ad hunc titulum, & titu.de legit.agnat.succeß.*
3 *Cognati succedunt vsque ad sextum gradum, iure pretorio.*
4 *De iure Cod.cognati succedunt cum agnatis vsque ad 10.gradum.*

1 Sũmatur sic: Successio † datur agnatis vsq; ad x.gradum, sed cognatis solũ datur, vsque ad sextũ gradũ, nisi nati sint ex sobrino vel sobrina, quia illis datur vsque ad septimũ gradũ. Hoc dicit, &
2 patet intellectus tex.¶ Notãdũ † primò, ꝙ iste §.est cõis ad istum titulũ, & ad titulũ ĩ de legi.agna.succeſs.Simile dictum est suprà,
3 titulo proxi.§.fi.& ĩ.§.fi.de serui.cogn.¶ Notãdũ † secundò, ꝙ qñ tex.hic loquitur de agnatis, tunc dicit siue succedant ex leg.xij.tabul.siue iure prætorio.Sed qñ loquitur de cognatis, tunc solũ dicit eos succedere iure prætorio, quia ex leg.xij.tabul.cognati non
4 succedunt, vt ſ.ad Tert.§.j.¶ Notandũ † tertiò, ꝙ de iure codicis cognati succedunt cũ agnatis, vsque ad x.gradũ, quia simul vocantur hodie ad succeſ.vt in Auth.in successione.C de legi.hære.Iure tñ Authen.solũ succedunt vsq; ad vij.gradũ: vt in Auth.de succeſ. feud.c.hæc ratio.colla.x.& in iure patronatus solũ, vsque ad v.gradum, vt ĩ.de succeſſ.libert.§.sed nostra constitutio.¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ etiã isto iure successio non datur agnatis neque cognatis, nisi vsque ad quintũ gradum, per l.2.§.fi.ff.de vetera.mili.succeſ.Solut.In illa l.dãtur successio in castrẽsi peculio: & quia hoc ius est priuilegiatũ in vno, debet restringi in alio, vel põt dici, ꝙ illa lex loquitur de facto, licet aliud fuerit de iure.¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ hic inconuenienter dicatur, ꝙ nati ex sobrino vel sobrina succedãt, vsque ad septimũ gradũ, quia plures sunt in vij.gradu, vt ĩ.tit.proxi.§.sexto gradu, ergo illi æqualiter debent succedere.Consequentia patet per simile Solutio.Non est simile, quia isti respiciunt lineam transuersalem inferius, alij autẽ omnes superius, vt ff.vnde lib.l.scripto.¶ Opponitur tertiò sic & videtur, ꝙ cognati non debent trahi seu extendi ad agnatos, vt dictum est in tertio notabili, sed potius econtra, per l.lege. C.de pactis super dote cõuentis.& per §.deinceps.in Auth. de nup.coll.4. in quibus maius trahitur ad minus.Solutio.In illis text.fauorabile magis est, maius trahi ad minus: sed in isto casu fauorabile est minus tr. hi ad maius, vt l.quæ religiosis.ff.de rei vend.vel põt dici, ꝙ in illis constat partes in hoc conuenisse, hic aũt cõstat de mẽte legis isto modo esse: quia omnis successio, quæ datur per l.dici-

tur legitima. Cũ ergo legitima extẽdatur, vsq; ad decimũ gradũ, sequitur, ꝙ de mente legis est ꝙ cognati debent succedere vsq; ad illum gradum, in quo succedunt agnati. Nam ex verbis legis successio æqualiter data est agnatis, & cognatis quanuis ex verbis legis non habetur, an extensio debeat fieri ad gradus agnatorum, vel cognatorum. Sed hoc habetur ex mente legis, vt dictum est.

DE GRADIBVS COGNATIONVM. TITVL. VI.

Continuatur sic, Quia dictum est suprà de successionibus quæ deferuntur, secundum proximitatem graduum, idcirco necessarium est tractare de gradibus cognationum, & ideo iste titulus sic rubricatur.

§ Hoc loco.

1 *Huius §. summarium, per dominum Nicasium.*

2 *Actus quidam fiunt de iure ciuili, propter consanguinitatẽ, aliqui etiam prohibentur, iisdem de causis.*

3 *Cognatio, quid.*

4 *In cognatione quot lineæ imaginentur.*

1 Sũmatur sic: Gradus † cognationũ possunt numerari ascendendo, & descẽdendo, & ex trasuerso seu à latere. In ascẽdẽtib. & descẽdẽtib. incipitur à primo gradu, sed in trãsuersalib. seu collateralib. incipitur à 2. gradu, & numerantur hic tres gradus, ascẽdẽdo, descẽdẽdo, & ex trãsuerso, quos nõ ex primo in hoc sũmario, quia clarè patẽt in tex. & videbuntur clarius posteà in arbore. Hoc

2 dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ iure ciuili fiunt aliq actus pp cõsanguinitatẽ, vt successio ab intestato, & datio tutelæ legitimæ: & aliqui actus prohibentur pp consanguinitatẽ, vt dare testimoniũ, idcirco necessariũ est cognoscere gradus cognationũ: vt ff. eo. l. Iurisc. & quia in iure canonico prohibetur matrimoniũ, pp consanguinitatẽ & affinitatẽ, idcirco ẽt necessariũ est Canonist. gradus cognationũ cognoscere: vt extrà de con-

3 sang. & affi. per totũ. ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ cognatio est attinentia psonarũ, ex eo proueniens, ꝙ vna propagatur ab alia, vel ambæ ab eadem, & est cognatio genus ad agnationem, & ad cognationẽ specificè dictã, vt ff. eo. l. Iurisconsultus. §. nomen cognationis

4 ¶ Notandũ tertiò † ꝙ in cognatione imaginantur tres lineæ, vna ascendentiũ, videlicet parentũ, vt aui, proaui, abaui, &c. Alia descẽdentium, videlicet liberorum, vt filij, neptis, &c. Et tertia collateralium, videlicet fratrum, sororum, patruorum auunculorum, &c. ¶ Opponitur primò, & videtur, ꝙ pater & filius non faciant vnũ gradum

gradũ,quia persona addita personæ facit nouum gradum,vt j.eo. §.hactenus.Solutio.Verum est,ꝙ persona addita personæ post primum gradũ,semperꝗ facit aliũ gradum,sed pater & filius nõ faciũt duos gradus,sed vnum: & primum sicut duæ colũnæ distantes ex lateribus faciunt vnam fenestram, sed tertia columna adiecta facit aliam fenestram,& iste computus vendicat sibi locum de iure canonico, & ciuili: vt 35.q.5.c. ad sedem Apostolicam.

§. Quarto gradu.

1 *Nati ex fratribus & sororibus possunt dici cõsobrini,sed impropriè. Et qui propriè dicantur consobrini.ibid.num.3.*

2 *Fratruus magnus,quis.*

Sũmatur sic: Quia satis clarè ponuntur exempla quarti, quinti & sexti graduũ in tex.& posteà declarabuntur ad oculum in arbo
1 re.¶ Notandum † primò ex isto textu,ꝙ nati ex fratribus & sororib. possunt dici consobrini,propriè tñ consobrini, dicuntur nati ex duabus sororibus,quasi consobrini, & nati ex duobus fratrib. propriè dicuntur fratres patrueles, & filiæ sorores patrueles: nati aũt ex fratre & sorore,dicuntur amitini,ita vt filij amitæ tuæ, vocent te consobrinum,capiendo tamen consobrinũ impropriè, &
2 tu appellas eos amitinos. ¶ Notandum † secundò ꝙ patruus tui patris est tibi patruus magnus, & auunculus tuæ matris est tibi auunculus magnus: auunculus aũt patris tui potest dici tibi auunculus magnus,& patruus matris tuæ,patruus magnus, secundum aliquos:alij dicunt contrarium. Sed in isto est parua vis,quia nihil refert qualiter nominetur,qñ cognoscitur gradus. ¶ Notandum
3 † tertiò,ꝙ tex.iste non procedit vltra sextum gradum, quia post tritauum ascendendo,& post trinepotẽ descendendo gradus non habent nomina imposita: sed ascendendo vocantur superiores,& descendendo inferiores seu posteriores,vt ff.eo.l. fi.§.parentes.nã plura sunt negotia,quàm vocabula, vt ff.de præscrip. verb.l.4.

§. Hactenus.

1 *Persona quod addita personæ, faciat nouum gradum, intelligitur post primum gradum.*

Sũmatꝛ sic:Ex numeratione istorũ sex graduũ faciliter possunt vlteriores gradus numerari, qa ꝑsona addita ꝑsonæ semper facit nouũ gradũ:& quia visa fortius cõprehẽdunt,quã audita, idcirco solet hic poni arbor cõsanguinitatis,vt gradus nõ solũ percipiantꝛ aurib.sed ẽt oculis.Hoc dicit,& patet intellectus tex. ¶ Notandũ
1 † primò,ꝙ qñ hic dicitur,ꝙ persona addita personæ,facit nouum gradum,hoc intelligitur post primum gradum, vt dictũm est: in

ſolutione oppoſitionis circa §.j. ſ.eo. & debet etiam intelligi de perſona expreſſa per nomen appellatiuum. Aliàs enim non eſſet verum, vt ſic: ego filius cum patre meo facio gradum, frater adiectus facit alium gradum, ſed ſi adiiciatur alius frater, non facit alium gradum, quia decem fratres non faciunt, niſi primum gradum cum patre, & ſecundum inter ſe. Sed ſi addatur alia perſona per nomen appellatiuum, ſcilicet nepos, facit nouum gradum.

DE ARBORE CONSANGVINITATIS, MATERIA ELEGANS, ET arboris componendæ ratio.

1 *Probatio ad oculum, eſt firmiſſima omnium.*
2 *Conſanguinitatis arbor, quomodo debeat formari, & quo ordine, & num.5.6.7.8.9.10.11 & 12.*
3 *Puncta rubea in compoſitione arboris conſanguinitatis, quid ſignent. Et quid nigra. num.4.*
13 *Conſanguinitas, quid. Et eius expoſitio. Et vnde dicatur. nume.14.*
15 *Sanguinis vnitas, duplex eſt.*
16 *Linea, quid. Et quotuplex. num.17.*
18 *Linea collateralis, duplex.*
19 *Gradus, quid.*
20 *Cellula in arbore conſanguinitatis poſita, cur vacua remaneat.*
21 *Cellulæ in arbore conſanguinitatis poſitæ, incipiunt à duplici caſu, variam inde trahentes denominationem.*
22 *Perſonarum diſtantia vtroque iure, qua ratione cognoſcatur, in arbore conſanguinitatis, breuis ratio. ibi. & nu.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36. Et infrà arboris typus. poſt nu.38.*
37 *Diſpenſationes, ſunt reſtringendæ.*
38 *Legatus habens diſpenſandi poteſtatem, in tertio & quarto gradu, non poteſt diſpenſare cum perſonis diſtantibus in linea æquale, tertio gradu à ſtipite.*

1 QVia de gradibus cognationum dictũ eſt, reſtat nũc declaratio arboris conſanguinitatis, ad oculũ, quia ꝓbatio † ad oculum, alias vincit, 27.q.1.nec aliqua, & ex oſteſione facti quædam melius percipiuntur q̃ elocutione, de donationibus.c.apoſtolicę. verſus finem. Hinc eſt ꝙ agrorum menſuratio ſubiicitur oculis.16.q.3.c.inter memoratos, de præſcriptionibus c.quia iudicare. C.finium regundorum.l.3. ventris inſpectio, an mulier ſit prægnans. ff.de ventre inſpic.l.1. locorum pudicitiæ, an mulier ſit virgo. inueſtigatio, de probationibus propoſuiſti, an arcta. de fri.& male.& literæ Papales, an veræ ſint an falſæ, de crim.falſi.c. licet.

¶ Arbor

2 ¶Arbor†igitur consanguinitatis per necessaria vtriusque iuris studentibus, sic debet formari, vt primò ponantur cellulę ascendentium, secundò, descendentium, tertiò collateralium, Primò igitur protrahetur vna linea recta, in cuius medio ponetur vnus circulus vacuus s. quē circulum ponētur quatuor circuli. In quorū primo scribetur, pater & mater: & ponetur vnus punctus rubeus s. & vnus niger j. In secundo scribetur auus & auia, & ponentur duo puncta rubea s. & duo nigra j In tertio scribetur, pro auus & pro auia, & ponentur tria puncta rubea s & tria nigra infrà. In quarto scribetur, ab auus & ab auia, & ponētur quatuor puncta rubea supra, & quatuor nigra infrà. Similiter sub illo circu o vacuo ponētur quatuor circuli In primo scribetur filius & filia, cum vno, puncto rubeo supra, & vno puncto, nigro infrà. In secundo scribetur, nepos & neptis, & duo puncta rubea suprà, & duo nigra infrà. In tertio, pronepos & proneptis, & tria puncta rubea suprà, & tria nigra infrà. In quarto, abnepos & abneptis, & quatuor pūcta rubea
3 suprà, & quatuor nigra infrà. Et† significant rubea puncta, computationem, secundum ius canonicum, quæ ideò ponuntur suprà, quia ius canonicum maximè in matrimonialib. in quib. valde seruit cognitio graduū, excedit ius ciuile, extrà de secun. nup. ca. pen.
4 & vltimo. Nigra autē † puncta, significant computationem graduum secūdum ius ciuile, habito respectu ad cellulā vacuam semper, quæ seruit ad successiones, quæ fiunt per mortem, & ideò de-
5 signantur per nigredinem. Istis† autem sic formatis in linea recta, procedendū est ad lineas collaterales, & primò ad latus dextrum circuli in quo reperitur pater & mater, protrahetur vna linea trāsuersalis habens quatuor circulos. In quorum primo, ponetūr frater. In secūdo, fratris filius. In tertio, fratris nepos, & in quarto fratris pronepos. In primo circulo ponetur s. vnum punctum rubeum & infrà duo nigra. In secundo ponetur duo rubea suprà, & tria nigra infrà. In tertio, tria rubea s. & quatuor nigra infrà. In quartò,
6 quatuor rubea suprà, & quinque nigra infrà. † Similiter ad sinistrū latus protrahetur vna linea, cum quatuor circulis. In quorum primo, ponetur soror. In secundo sororis filius & filia. In tertio, sororis nepos & neptis. In quarto sororis pronepos & proneptis: & ponētur puncta eodem modo sicut posita sunt ad dextrum latus.
7 Deinde, ad latus† dextrum aui protrahetur vna linea transuersalis habens quatuor circulos. In quorum primo, ponetur patruus & amita, & ponentur duo puncta rubea s & tria nigra j. In secundo ponetur frater patruelis & amitinus, & soror patruelis & amitina, & ponentur duo puncta rubea s. & quatuor nigra j. In tertio, po-

nec,horũ filius & filia,& ponẽtur tria pũcta rubea s̄.& quinq; nigra j̄.In quarto horũ nepos & neptis,& ponenť quatuor rubea s̄.
8 & sex nigra j̄.Similiter † ad sinistrũ latus aui ꝓtrahetur vna linea trãsuersalis,habẽs quatuor circulos.In quorũ primo,ponetur auũculus,& matertera.In secũdo cõsobrinus & cõsobrina. In tertio, horũ filius & filia.In quarto horũ nepos & neptis,& fiẽt pũcta si-
9 cut ad dextrũ latus.Deinde † ad latus dextrũ ꝓaui protrahetur linea trãsuersalis habẽs quatuor circulos.In quorũ primo, scribeť patruus magnus,& amita magna,& ponenť s̄.tria pũcta rubea, & j̄.quatuor nigra.In secũdo.propior sobrinus & sobrina,& tria pũcta rubea s̄.& quinq; nigra j̄.In tertio,horũ filius & filia,& tria pũcta rubea s̄.& sex nigra j̄.In quarto,horũ nepos & neptis,& qua-
10 tuor pũcta rubea s̄ & septẽ nigra j̄. Similiter † ad sinistrũ latus, protraheť linea cũ quatuor circulis.In quorũ primo,poneť auunculus magnus,& matertera magna.In secũdo, propior sobrin⁹ & sobrina.In tertio horũ filius & filia. In quarto horũ nepos & ne-
11 ptis,& pũcta ponẽdo,sicut ad dextrũ latus sunt posita.Deinde † ꝓ traheť linea ad latus dextrũ abaui cũ quatuor circulis.In quorum primo,ponetur ꝓpatruus,& ꝓamita,& ponentur quatuor rubea pũcta s̄.& quinq; nigra j̄.In secũdo,horũ filius & filia,& quatuor pũcta rubea s̄.& sex nigra j̄.In tertio,horũ nepos & neptis & quatuor pũcta rubea s̄.& septẽ nigra j̄.In quarto,horũ ꝓnepos,& ꝓ-
12 neptis,& quatuor pũcta rubea s̄.& octo nigra j̄.Similiter † ad sinistrũ latus,protrahetur vna linea cũ quatuor circulis.In quorũ primo,ponetur proauũculus,& pro matertera.In secũdo, horũ filius & filia.In tertio,horũ nepos & neptis.In quarto, horũ ꝓnepos & proneptis,& ponẽtur puncta, sicut ad dextrum latus sunt posita.

Circa arborẽ consanguinitatis nũc formatã,notãdũ primò,ꝙ
13 †cõsanguinitas est attinẽtia siue ꝓximitas personarũ,ex eo proueniẽs ꝙ vna descẽdit ab altera,vel ambę ab vna tertia.In hoc qđ dicitur,vna ab altera,tãgitur cõsanguinitas in linea directa ascendẽtiũ & descendentiũ.Per hoc verò,quod dicitur, vel ambæ ab eadẽ,tãgitur consanguinitas collateraliũ. Per hoc quod diciť personarũ,pluraliter,notatur,ꝙ nõ nisi inter diuersas personas cõsanguinitas esse põt.Alij dicunt, ꝙ consanguinitas, est vinculum personarũ ab eodẽ stipite descendẽtiũ carnali propagatione contractũ,in qua diffinitione dicitur primò,ab eo stipite descendẽtiũ, vt remoueatur affinitas:quia licet ibi sit vinculũ personarũ:nõ tñ est ibi consanguinitas:& dicitur carnali propagatione cõtractũ,vt remoueatur vinculũ spiritualis cognationis,& ẽt adoptionis. Dici
14 tur†aũt cõsanguinitas,quasi sanguinis vnitas,à cõ & sanguine,qa de com-

de cõmuni sanguine descẽderũt. vnitas vero sanguinis, est duplex
15 scilicet immediata & mediata: immediata est inter † patrẽ & filiũ mediata inter patrẽ & nepotẽ, vel inter collaterales inter se. Et hoc modo stipes est in proposito, vnde quis immediatiꝰ descẽdit carnali ꝑpagatiõe. Stipes verò cõmunis est ille, vnde aliqui plures
16 pariter immediatiꝰ descẽdũt quasi rami ex trũco. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ linea, est collectio personarum ab eodẽ stipite, mediatè vel immediatè descendentiũ, gradus continẽs, & numeros graduum
17 per pũcta, vt suprà factũ fuit, distinguẽs. Et diuiditur, † in rectã siue directã, & in collateralẽ siue trãsuersalẽ. Linea recta est quãdo vna ꝑsona rectè & directè tradit sanguinẽ ab alia mediatè vel immediatè, immediatè vt filius à patre, mediatè, vt nepos à patre. Et illa est ascẽdẽtiũ, numerãdo à Phares ascendẽdo vsq; ad abauũ, & est descendentiũ numerãdo à Phares vsq; ab abnepotẽ. Linea verò collateralis siue trãsuersalis est linea, in qua vna ꝑsona nõ sic sãguinẽ trahit ab altera, sed vna stat alteri ad latus vt duo fratres
18 vel sorores, & ab eis descẽdẽtes. Linea † collateralis est duplex, s. ęqualis, & inęqualis. Linea collateralis ęqualis est vbi duę personę collaterales ĩ sua linea ęqualiter distãt in gradu à cõmuni stipite eorũ, vt duo fratres & eorũ filij: linea verò collateralis inęqualis est vbi ꝑsonę collaterales in linea, inęqualiter distãt in gradu,
19 à cõmuni eorũ stipite, vt Phares & filiꝰ fratris. ¶ Notãdũ † tertiò ꝙ gradus, est habitudo distantiũ personarũ qua cognoscitur quãta distãtia duę personę inter se differũt & debet intelligi habitudo id est, mẽsura, siue respectus, seu cõsideratio distantię, inter personas, de quib. quęritur, quia gradꝰ est mẽsura distãtię. ¶ Notandum
20 † quartò, ꝙ ideò cellula vacua remãsit siue circulus, qa nõ põt in illo circulo scribi nomen appellatiuũ ꝑsonale, quale est pater filius, eo ꝙ persona quæ ibi ponitur, interdũ est pater, quando cõparatur ad descendẽtes, & interdũ filius, quãdo cõparatur ad ascẽdẽtes, & interdũ frater, respectu proximiorũ collateraliũ. Vel igit̃ cellula vacua remãsit, vt sit quasi sedes vacua, cuique patẽs sit vir vel mulier, vt quisq; homo cõputare volẽs suã cõsanguinitatem, sciat se imaginariè ibi locãdũ, & sic nõ tãtũ vni, sed infinitis debet
21 deseruire. ¶ Notandũ † quintò, quòd cellulæ in arbore positę, ĩcipiũt à duplici casu, scilicet nominatiuo & genetiuo, quę à nominatiuo incipiũt: sicut abauus, abauia, proauus, proauia, &c. sumũt de nominatione à cellula vacua siue circulo: sed à genitiuo incipiẽtes nomen recipiũt à cellula, siue circulo, per nominatiuum incipiente, immediatius in eadẽ linea suprà posita, vt horum filius filia eorundem nepos neptis, &c. quòd ideò fit, quia ibi deficiũt termini

proprij cõſanguinitatis in cõplexi:& ergo oportuit cõplexè exprimi:à nominatiuo verò incipientes,ſumunt nomẽ à cellula vacua, quia oportuit arborẽ deſcribi in reſpectu ad aliquid,cum termini eius ſunt reſpectuũ.& conuenienter fit in ordine ad vnũ, ad vitandum cõfuſionẽ,& q̃a illa cellula eſt media,ideò cõuenietius reſpectu eius fiebat,& quãuis ipſa ſit vacua à nomine perſonali, vt ſ. tactũ fuit:põt tñ fingi vnũ nomen proprium,quod tñ non debet inſcribi,& ſit gratia exempli Phares, qui eſt quintus ab Abrahã in
22 linea ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. ¶Notandũ †ſextò,ꝙ deſcendẽdo ad practicã iſtius arboris,ad cognoſcendũ diſtantiã perſonarum vtroq; iure,aliquæ ponendæ ſunt regulæ.Et quia iuxta tacta in notabili ſecũdo,duplex eſt linea,ſ.recta ſiue directa,& collateralis ſiue tranſuerſalis.Primò,ponenda eſt regula de linea recta,quę eſt aſcendentiũ & deſcendentiũ,quæ eſt iſta: Quot ſunt perſonæ, de quib.quæritur inter mediis cõputatis, vna dẽpta, tot ſunt gradus inter eas vtroq; iure canonico & ciuili.Exẽplũ in noſtra arbo
23 re:Si quęratur † quãtũ diſtat Phares ab auo,numerabit᷑ à Phares incluſiuè ad abauũ excluſiuè,& quia ibi ſunt quinq; perſonę,ideo vna dẽpta,diſtat ab eo quarto gradu vtroq; iure, à proauo tertio, ab auo ſecũdo.Similiter,ſi quæratur quãtũ diſtat Phares ab abnepote ſuo,numerabit᷑ à Phares:vt ibi ſit vna perſona deſcẽdẽdo ad filiũ,& ſunt duæ ad nepotẽ,& ſunt tres ad pronepotẽ,& ſunt qua-
24 tuor,& iſta diſtat Phares à ꝓnepote ſuo quarto gradu.Debet†aũt in iſta cõputatione ſemper vna perſona demi. Ratio quia oportet vnã perſonã ſubſiſtere ꝑ ſe à principio,tanquam terminũ, quæ ſe ſola vel ad ſe nõ facit gradũ,quia ſicut cõſanguinitas,ſic & gradus nõ eſt,niſi vnius ad alterũ:ſed ab ipſa eundo, & gradiẽdo facimus gradũ,quemadmodũ iturus ſtat primo in termino,& ibi ſtãdo nõ facit gradũ vel paſſum,ſed vltra eũdo. Debet ergo illa pſona,quę eſt terminus,demi,q̃a nõ eſt gradus,ſed principiũ graduũ.¶Dein
25 de†vidẽdũ eſt de collateralib. Pro quo oportet primò videre,quę perſona ſit ſtipes,illarũ perſonarũ , de quarũ diſtãtia quæritur, & eſt illa pſona ſtipes,à qua deſcẽdũt ꝓximę, vt dictũ eſt ſ. illæ perſonæ de quib.quęritur v.g.Si quærat᷑ quantũ diſtat Phares à propatruo ſuo,aut filio,nepote vel pronepote ꝓpatrui; ſtipes eſt illa pſona,quę ponit᷑ in recta linea,à cuiꝰ latere venit circulus vel cellula,in quo vel qua ponitur ꝓ patruꝰ,& eſt abauꝰ.Similiter ſi quęrat᷑ quãtũ diſtat Phares à patruo magno cũ aliis in eadẽ linea, ſtipes eſt ꝓauꝰ,ſic ſi quęrat᷑ de Phares & de patruo,ſtipes eſt auꝰ.Ad
26 ſciẽdũ†ergo iſtarũ pſonarũ diſtãtiã,iure ciuili dat᷑ iſta regula vnica. Quot sũt ꝑſonę, numerãdo à Phares ĩcluſiuè vſq; ad ſtipitem excluſi

exclusiuè, & ꝓcedēdo ad latus stipitis, vsq; ad ꝑsonā, à qua distat toto gradu distat Phares ab illa persona iure ciuili, verbi gratia: Si quęratur q̃tum distat Phares à patruo numerabit à Phares, dicendo, vna ꝑsona, ascēdendo cōsequēter, pater, duæ ꝑsonæ, auus, tres, ꝓauus, quatuor, & tūc ꝓcedetur ad latus abaui, & reperit ibi, ꝓpatruus, dicēdo, quinq;: & ita Phares, & ꝓpatruus suus iure ciuili distāt in quinto gradu, Phares & filius ꝓpatrui in sexto, Phares & nepos ꝓpatrui in septimo, Fhares & ꝓnepos eiusdē in octauo. Si
27 militer † si quærat q̃tum distat Phares à patruo magno iure ciuili tūc stipes est ꝓauus, numerebit ergo sic, vt Phares, sit vna ꝑsona, patrueli duæ, auus tres. & tūc dimittet stipes, & ꝓcedet ad latus ꝓaui, in primo circulo. & ibi reperit patruus magnus, distāt ergo in quarto gradu. & Phares, & ꝓpior sobrinus in q̄nto, filius in sexto, nepos in septimo. Et ita faciliter pōt exemplificari de aliis, s. q̄n auus est stipes, vel q̄n pater est stipes. Et licet Doctores ponant de isto diuersas regulas, distinguēdo de linea æquali & inæquali, per istā tñ vnicam regulam semper reperit gradus iure ciuili. Necesse tamen est scire, q̄n personæ sunt in linea æquali, & q̄n in linea inęquali, ꝓpter ea, quæ statim dicētur. Sed ad sciēdum hanc distan-
28 tiam † iure canonico, alia datur regula, etiam vnica, pro cuius intellectu scire oportet, q̄n quæritur de duab⁹ ꝑsonis, quæ persona distat remotius à stipite, tunc est ista regula, ꝙ numerando ab illa ꝑsona, siue ponatur in latere siue in recta linea inclusiuè, quæ remotius distat à stipite, vsq; ad stipitē exclusiuè, toto gradu distant inter se iure canonico: verbi gratia. Si quæratur q̃tum distat Phares à ꝓpatruo, iure canonico, videndū est quis sit stipes istarū personarū, & est abauus. Deinde vidēdum est quis remotius distet ab auo, an Phares, an ꝓpatruus, & clarum est ꝙ Phares remotius distat. Numerabitur ergo à Phares inclusiuè, vsque ad abauum exclusiuè, & reperientur quatuor ꝑsonæ, ergo Phares distat à propatruo iure canonico quarto gradu, & eodē gradu distat à filio, à nepote & à pronepote propatrui. Similiter si † quæratur q̃tum distat
29 Phares à patruo magno, videndū est, quis sit stipes, & est ꝓauus. Numerabitur ergo à Phares inclusiuè, vsq; ad proauum exclusiuè & reperiuntur tres ꝑsonæ: ergo Phares distat à patruo magno in tertio gradu iure canonico. Et eodē gradu distat à ꝓpiore sobrinō, & à filio ꝓpioris sobrini, Sed si quęratur, quantū distat Phares à nepote propiori sobrini, videndum est, an Phares remotius distat à stipite, an iste nepos propioris sobrini, & reperitur, ꝙ nepos remotius distat. Numerandum est ergo à nepote ꝓpioris sobrini inclusiuè, vsq; ad stipitē, scilicet proauum, exclusiue, & reperiuntur

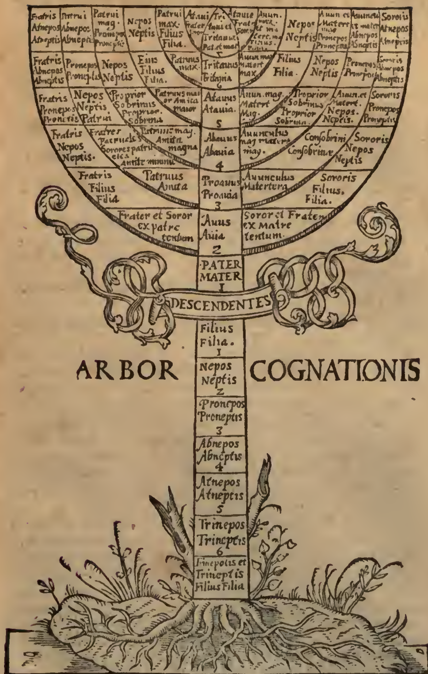
quatuor personæ, ergo Phares distat à nepote propioris sobrini
30 quarto gradu, iure canonico. Similiter † si quæratur, quātū distat Phares à patruo suo, vel videndū est quis sit stipes, & reperitur ꝙ est auus. Numerabitur ergo à Phares inclusiuè, vsq; ad auum exclusiuè, & reperiuntur duæ personæ, ergo Phares distat à patruo suo secundo gradu, iure canonico, & eodem gradu distat à fratre
31 patruele. ¶Sed si † quęratur, quātū distat Phares à filio fratris patruelis? reperit, ꝙ iste filius remotius distat à stipite quàm Phares. Ergo numerandū est ab isto filio inclusiuè. vsq; ad stipitē, s. auum exclusiuè, & reperiuntur tres personæ, ergo Phares distat à filio
32 fratris patruelis tertio gradu iure canonico. ¶Similiter † si quæratur, de Phares & de nepote fratris patruelis, reperitur, ꝙ nepos iste remotius distat à stipite. Ergo numerandum est ab isto nepote inclusiuè, vsque ad stipitem, s. auum, exclusiue, & reperiuntur quatuor personę. Ergo Phares distat à nepote fratris patruelis in quarto gradu, iure canonico, & ita potest formari stipes pater, & eodem modo dicendum est. Et si quęratur de illis, quæ ponuntur
33 in sinistro latere, idem est, sicut de aliis dictum est. ¶Et quia † aliquis dubitare possit, qualiter personę positę à sinistro latere distāt à personis positis à dextro latere, idcirco sciendum, ꝙ inter illas personas communiter non est aliqua attinentia, & sic nō est quærendum de earū distantia. Nam auunculus meus, qui est frater matris meæ, non attinet patruo meo, qui est frater patris mei. Nam illæ personæ quæ ponuntur à sinistro latere, referuntur ad matrē,
34 vel auiam, vel proauiā, & sic consequenter. ¶Et † si tunc vlterius quæratur qualiter distent personæ positę à latere dextro inter se tunc sciendū, ꝙ. si quærat᷑ de distantia iure ciuili, tunc numerandū est ab vna persona posita à latere, vsq; ad circulū positū in linea recta. Deinde ascēdetur vsq; ad stipitem, & procedetur lateraliter vsq; ad personā aliā de qua quæritur. verbi gratia. Si quærat᷑ quantum distat pronepos fratris Phares à pronepote propatrui ipsius Phares, numerabitur à pronepote fratris inclusiuè, vsque ad circulū positum in linea, recta etiā inclusiuè. in quo circulo ponitur pater, deinde ascēdetur vsq; ad stipitē vtriusq; exclusiuè, qui stipes est abauus, & tunc procedetur ad latus abaui, vsq; ad pronepotem propatrui, & inueniūtur vndecim personę, & ita isti distāt
35 iure ciuili in vndecimo gradu, & ita de aliis. Iure † autē canonico videndū est, an ęqualiter distēt à stipite, si sit, numerandum est ab vna persona, vel ab alia indifferenter inclusiuè, vsq; ad stipitē exclusiuè. vt verbi gratia: Si quæratur, quantum distat nepos fratris Phares, à nepote fratris patruelis ipsius Phares, est autem stipes

istarũ personarum auus,& ita æqualiter distant à stipite,numerãdum est ergo à nepote fratris Phares, vsque ad alium exclusiuè, & inueniũtur quatuor personę,& ita distãt prędictę ꝑsonę quarto gradu iure canonico.Sed si vna remotius distet à stipite,tunc numerandum est à remotiori,vsque ad stipitẽ,vt prius dictũ est, v.g.Si quęratur quantum distat pronepos fratris Phares, à nepote fratris patruelis. Ex quo iste pronepos remotius distat ab auo, incipiendum est ab illo numerando vsque ad auũ exclusiuè,& inueniuntur quinque personæ. Distant ergo pronepos fratris Phares,& nepos fratris patruelis ipsius Phares in quinto gradu, iure canonico,ergo nepos fratris patruelis ipsius Phares potest ducere vxorem pronepotem fratris ipsius Phares.Et in ista computatione puncta non dicunt verum,vt manifestum est. Potest tamẽ ista computatio etiam resolui faciliter ad primam.Sed tũc oporteret arborem extendere,vt puncta quæ tunc ponerentur,dicerent verum.Hæc autem quę dicta sunt,procedunt siue personæ distẽt in linea æquali siue in linea inæquali,vt suprà etiã dictum est.Neces-
36 se tamen est cognoscere,quæ†personæ distant in linea æquali, & quæ in linea inæquali,propter dispensationes impetrandas. Nam si nepos fratris Phares vellet ducere proneptem ipsius Phares, oporteret sic narrare ad habendum dispensationem, quòd scilicet Titius petit ducere vxorem consanguineam suam Bertam,& Titius distat à stipite in tertio,& Berta ab eodem in quarto. Nam si diceretur sic: Titius petit ducere vxorem Bertam cõsanguineam in quarto gradu,& papa dispensaret,non possent isti virtute illius dispensationis matrimonialis aliter coniungi,quia maior est proximitas, quando vna persona distat à stipite in tertio, & alia in
37 quarto,quàm si ambæ distarent in quarto.Et†dispensationes, quæ fiunt contra ius commune,sunt restringendæ. Pro isto fa. c.quod dilectio.extra de consanguinitate & affinitate,.& hæc notãtur ibi
38 per Doct.quamuis alij teneant oppositum.Si†etiam esset aliquis legatus habens potestatem dispensandi in tertio & quarto gradu, ille legatus non potest dispensare cum personis distantibus in linea æquali tertio gradu à stipite,hoc est,si ambæ distẽt tertio gradu à stipite,sed solum potest dispensare, vbi vna persona distat in tertio,& alia in quarto,vel ambæ in quarto à stipite, propter rationem iam dictam, & notatur istud per Docto.in d.c.quòd dilectio.Si tamen vna persona distaret in primo,& alia in quinto,à stipite,possunt contrahere matrimonium sine dispensatione,vt frater Phares,potest ducere abneptem ipsius Phares.

SEQVITVR ARBOR CONSANGVINITATIS, ET COGNATIONIS.

Author Arborem Consanguinitatis, & Cognationis, in contextu punctis variè notauit & distinxit. Cuius nos typum simúlque gradûs numeris expressimus. Et id eadem omnino sententia, & commodiore vsu.

* * *

Fratris Abnepos Abneptis
Fratris Pronepos Proneptis
Fratris Nepos Neptis
Fratris Filius Filia
Frater et Soror ex patre tentum
Nepos Neptis
Patrui Filius Filia
Tritauus Tritauia
6
Atauus Atauia
5
Abauus Abauia
4
Proauus Proauia
3
Auus Auia
2
PATER MATER
1
Patruus Amita
Auunculus Matertera
Consobrini Consobrinae
Soror et Frater ex matre tentum
Sororis Filius Filia
Sororis Nepos Neptis
Sororis Pronepos Proneptis
Sororis Abnepos Abneptis
Nepos Neptis
Filius Filia
DESCENDENTES
Filius Filia
1
ARBOR
Nepos Neptis
2
COGNATIONIS
Pronepos Proneptis
3
Abnepos Abneptis
4
Atnepos Atneptis
5
Trinepos Trineptis
6
Trinepotis et Trineptis Filius Filia

DE ARBORE AFFINITATIS BREVIS ET COMPENDIOSA ENODATIO.

1 *Affinitas,quid.Et partium explicatio. Et vnde contrahatur.ibid. & num.2.*
3 *Affinitas habet diuersa genera,& diuersos gradus.*
4 *Affinitatis gradus,quomodo cognoscatur regula.*
5 *Affinitatis arbor formatur in terminis.ibid.Et per discursum.n.6. 7.8.9.& 10.Et eius typus post.n.15.*
11 *Affinitatis tantùm primum genus attenditur in contrahendo - trimonio.*
12 *Affinitas primi generis,est perpetuum impedimentum matrimonij.*
13 Pa*rentes vbi sunt affines,filius mutat interdum attinentiam, interdum non attinet,interdum mutat gradum, interdum neque gradum neque attinentiam mutat.*
14 *Honestatis publicæ iustitia,est matrimonij impedimentum,natum ex consanguinitate.*
15 *Affinitas aliquando concurrit cum consanguinitate,aliquando cum publica honestate.*

QVia ex cõsanguinitate causatur affinitas,ideò declarata arbore cõsanguinitatis,procedendũ est ad arborẽ affinitatis.
1 Circa quam† notandum est primò,ꝙ affinitas, est proximitas ꝑsonarũ,proueniens ex carnali coniunctione viri & mulieris,omni carens parentela.Dicitur notanter,viri & mulieris,& non vxoris,quia licet affinitas iure ciuili non cõtrahatur,nisi ex iustis nuptiis.ff.de gradi.l.nõ facilè.§.sciendum.iure tñ canonico cõtrahiť ex qualibet carnali coniunctione viri & mulieris,vt notatur in c. discretionẽ.de eo,qui cogn.cõsangui.vxoris suæ.Et qa sæpius cõtingit dubitare de affinitate,iure canonico: ideò oĩa quę hic dicẽ-
2 tur,principaliter intelligenda sunt iure canonico.¶ Notandũ† secundò, ꝙ non contrahitur affinitas ex dicta carnali cõiunctione, inter virũ & mulierem,quia,nũc cognoscẽs aliquam mulierẽ extra matrimonium,nõ posset postea cum ea contrahere matrimonium,vt ff.de gradib.l.non facilè.§.affines.Nec etiam cõtrahitur inter cõsanguineos viri,& cõsanguineos mulieris,qa duo fratres possunt cõtrahere cum duab.sororibus.& pater & filius cum matre & filia,vt in capi.super his.de cõsanguinitate & affinitate.Sed contrahitur inter virũ & cõsanguineos mulieris,& inter mulierẽ
3 & cõsanguineos viri.¶ Notãdũ† tertiò,quòd in affinitate sunt

diuersa

diuersa genera,& diuersi gradus.Ad cognoscẽdũ genus affinitatis talis datur regula ꝙ persona addita ꝑsonæ facit genus affinitatis. verbi gratia:Si frater tuus cognoscat mulierẽ , illa est tibi affinis primo genere affinitatis.Et si illã mulierẽ alius, s. Titius,cognoscat,tũc Titius est tibi affinis secũdo genere affinitatis.Et si Titi⁹ cognoscat aliã mulierẽ,illa est tibi affinis tertio genere affinitatis, & isti sunt tibi affines primo gradu,vt statim patebit.Sed quia hodie affinitas non præstat impedimentũ matrimonio:nisi in primo genere,vt notat glo.capitu.non debet.de consanguini. & affinita. idcirco de affinitate secũdi & tertij generis,nõ est faciẽda ꝓsecu-
4 tio,sed solum de gradib.cogn.¶Notandũ†ergo quarto ꝙ de gradib⁹ affinitatis talis datur regula, ꝙ quoto gradu cõsanguinitatis aliquis attinet alteri,toto gradu affinitatis attinet illi persona consanguineo cõiũcta carnaliter.verbi grat. Si frater tuus cognoscat mulierẽ,tũc q̃a frater tu⁹ attinet tibi primo gradu cõsãguinitatis ideò illa mulier attinet tibi prĩo gradu affinitatis.Et ꝓ intellectu, & vt istud ad oculũ demonstretur,potest formari arbor affinitatis
5 hoc modo:Primò,†tradẽda est linea recta,habẽs quatuor circulos,in quorum superiore scribetur primus gradus.In secũdo, descendendo scribetur secundus gradus.In tertio,tertius gradus.In
6 quarto quartus gradus. Deinde†ad latus dextrũ illi⁹ lineç,ponet̃ etiã linea recta, cũ quatuor circulis.In quorum superiore scribetur frater,In secundo fratris filius.In tertio,fratris nepos.In quar
7 to,fratris pronepos . Deinde†vlteri⁹ ad latus dextrũ illius lineæ, ponetur adhuc vna linea recta,cũ quatuor circulis.In quorũ superiore scribet̃ vxor fratris olim relicta.In secũdo,vxor filij fratris. In tertio vxor nepotis fratris.In quarto , vxor pronepotis fratris. Et ad latus dextrũ illius lineç,ponet̃ vnus circulus,in quo scribet̃,
8 relictus relictę fratris. Deinde†ad sinistrũ lat⁹ lineæ primi positę, quæ cõtinet gradus,ponet̃ alia linea recta, habẽs quatuor circulos.In quorũ superiore scribetur soror.In scdo descendẽdo,sororis filia.In tertio,sororis neptis.In quarto,sororis proneptis. De-
9 inde ad†sinistrum latus illius lineę, ponetur alia linea recta ẽt habẽs quatuor circulos.In quorũ superiore scribet̃, vir sororis olim relictus.In secũdo,vir filiæ sororis.In tertio,vir neptis sororis. In quarto,vir proneptis sororis.Et ad latus istius lineæ,sicut s. dictũ est,ponetur vnus circulus,in quo scribetur,relicta relicti sororis.
10 Et ponitur†linea graduũ in medio inter fratrẽ & sororem cũ suis descendentibus,ad denotãdum,ꝙ affinitas oritur ex consanguinitate,& ex vtroq; sexu,& scribit̃ primus gradus,secũdus gradus,& non apponitur verbũ,affinitatis,ad denotãdum, quod isti gradus

possunt

possunt referri ad consanguinitatẽ,& ad affinitatẽ,& scribitur in linea finali ad dextrũ latus in superiori circulo, vxor fratris olim relicta, quod non additur ad alias vxores descendentiũ à fratre, pp respectum ad secundũ genus affinitatis. Nã si frater habet vxorẽ, illa vxor est affinis sororis istius fratris primo gradu,& primo genere. Et si frater ille moriatur, & vxor eius relicta contrahat cum alio viro, tũc ille vir attinet prædictæ sorori primo gradu affinitatis, sed secũdo genere. Si tũc moriatur ista vxor, tũc iste vir dicitur relict⁹ relictæ fratris, qui ponitur ibi in circulo vnico, & posset fie
11 ri quęstio: Añ iste vir pōt† contrahere cũ prædicta sorore? Olim non potuit qñ affinitas protendebatur vsq; ad tertium genus inclusiuè, sed hodie pōt quia non attenditur, nisi primũ genus affinitatis, vt s̄. dictum est. Eodẽ modo dicẽdum est, quare in superiore circulo finalis lineæ, ad sinistrum latus scribitur, vir sororis olim
12 relictus, & in circulo vnico, relicta relicti sororis. ¶ Notãdũ† q̄nto ꝙ affinitas primi generis præstat impedimentũ matrimonio sicut cõsanguinitas, ita ꝙ inter ascendentes & descendẽtes nullo gradu pōt esse matrimonium. Et inter collaterales non potest esse matrimonium pp affinitatem, vsq; ad quartum gradũ inclusiuè, vt notatur in c. non debet. de consangui. & affini. Et est affinitas, perpetuum impedimẽtum. Nã persona mortua, ratione cuius affinitas est contracta adhuc non potest esse matrimoniũ inter affines mo
13 do prædicto. xxxv. q. x. c. fraternitatis. ¶ Notandum† sextò ꝙ qñ parentes sunt affines, tunc filius interdũ mutat attinentiã. & interdũ non attinet, interdum etiam mutat gradum, & interdum neq; mutatur gradus neq; attinentia. verbi gratia: Si tu & ego sumus affines, quia ego contraxi cum consanguinea tua, tunc si procreem filiũ ex ista consanguinea tua, iste filius meus mutat attinentiam, quia ego sum tibi affinis, sed filius meus non est tibi affinis, sed cõsanguineus. Et si procreem filium ex alia muliere, ille non attinet tibi neq; consanguinitate, neq; affinitate. Et si tu consanguineus vxoris meæ, ꝓcreaueris filium, ille non mutat attinentiã, quia est mihi affinis. Sed si tu & vxor mea estis in linea æquali cõsanguinitatis, vel in linea inæquali, & tu es remotior, s. i tertiò, & vxor mea in secundo, tunc filius tuus mutat gradũ affinitatis, quia tu es affinis meus in tertio gradu, & filius tuus in quarto, Sed si vxor mea est remotior, videlicet in tertio, & tu in secũdo, tũc filius tuus nõ
14 mutat gradũ. ¶ Notãdũ† septimò, ꝙ ex consanguinitate oritur adhuc aliud impedimentũ, qđ vocatur, publicæ honestatis iustitia. Et est publica honestas, proximitas personarum, proueniens ex sponsalib. Et istud impedimentũ protenditur, sicut impedimentũ consangui-

ſanguinitatis & affinitatis, vt inter aſcendentes & deſcendentes
omni gradu,& inter collaterales vſque ad quartum gradum inclu
15 ſiuè.¶ Notandum finaliter,† quòd affinitas aliquando concurrit
cum conſanguinitate,& aliquando cũ publica honeſtate. Aliquan-
do eſt ſola affinitas,& aliquando eſt ſola publica honeſtas, verbi
gratia: Si frater meus cognoſcat cõſanguineam meam,illa eſt mi-
hi cõſanguinea & affinis. Et ſi cognoſcat ſibi deſpõſatam,illa atti-
net mihi affinitate,& publica honeſtate. Sed ſi frater meus deſpon
ſauerit aliquam , & eam non cognoſcat, illa attinet mihi ſolùm
publica honeſtate. Et quibus patet,quòd ſi quis vxore ſua mortua
velit contrahere cum conſanguinea mortuę vxoris in gradu pro-
hibito,non poteſt ſine diſpenſatione Papæ . Et ſi impetretur talis
diſpenſatio,hoc modo. Petit Titius contrahere matrimonium cũ
Berta,cõſanguinea vxoris ſuæ mortuæ,in tali gradu, nõ obſtante
affinitate,non valet diſpenſatio . Sed oportet , quòd dicatur
non obſtante affinitate,eò quòd Titius cognouit con-
ſanguineam Bertæ , nec obſtante publica hone-
ſtate , eò quòd Titius deſponſauit dictam
conſanguineam Bertæ , & illo mo-
do valet diſpenſatio , & po-
teſt procedere matri-
monium.

* *
*

SEQVITVR ARBOR AFFINITATIS.

ARBOR AFFINITATIS.

Relictus relictæ fratris.				Relicta relictis sororis.
Vxor fratris olim relicta.	Frater.	Primus gradus.	Soror.	Vir sororis olim relictus.
Vxor filii fratris.	Fratris filius.	Secundus gradus.	Sororis filia.	Vir filiæ sororis.
Vxor nepotis fratris.	Fratris nepos.	Tercius gradus.	Sororis neptis.	Vir neptis sororis.
Vxor pronepotis.	Fratris pnepos.	Quartus gradus.	Sororis pneptis.	Vir proneptis sororis.

DE COGNATIONE SPIRITVALI COMPENDIOSA EXPLICATIO.

1 *Cognatio spiritualis, quid. Et vnde oriatur. nu. 2.*

3 *Cognatio spiritualis, proueniens ex baptismo & confirmatione, interdum praecedit matrimonium: interdum sequitur. Et quid si praecedat. Quid itidem, si sequatur.*

4 *Cognatio spiritualis, habet tres species.*

5 *Cognatio spiritualis, tripliciter transmittitur ad aliam personã. Et quomodo. ibi. & num. 6. Et quotupliciter. Et num. 7. Fallit, num. 8.*

9 *Cognationis spiritualis arbor qualiter formetur, in terminis. Ibi. & per nu. 10. 11. 12. 13. & 14. Item, eius typus. post num. 19.*

15 *Cognationes spirituales, septem oriuntur, quando leuatur puer in baptismo, à persona coniugata post matrimonium consummatum, habente vnam prolem. Idem ex parte baptizantis. num. 16.*

17 *Cognatio spiritualis, potest contrahi per procuratorem, ante contractum matrimonium. Potest etiam id Vniuersitas. num. 18.*

19 *Cognatio spiritualis non contrahitur in Ecclesia, si puer fuerit baptizatus in domo. Et vbi contrahatur.*

CIrca materiã cognationis spiritualis, quæ impedit ẽt matri-
1 moniũ cõtrahendũ, notandũ primò, † ꝙ cognatio spiritualis, est proximitas personarum, proueniens ex datione sacramẽti, vel sacramẽtalis, vel extentione, vel susceptione ad illud. Nã sicut cognatio naturalis oritur ex generatione, ꝑ quã acquiritᵉ esse naturale, sic cognatio spiritualis oritᵉ ex regeneratione seu sacramẽti, vel sacramentalis donatione, ꝑ quã acquiritur esse gratię. 30. q. 1. c.
2 oẽs, & de cognatione spirituali c. vltimo. ¶ Notãdũ secundò † ꝙ cognatio spiritualis oritur ex duob. sacramẽtis. s. baptismo & cõfirmatione, & ex vno sacramẽtali, s. catechismo, vt in c. quãuis, de cognatione spirituali. lib. 6. Sed quia cognatio spiritualis proueniens ex catechismo, nõ dirimit matrimoniũ cõtractũ, sed tñ impedit cõtrahendũ, vt in c. contracto. de cognatio. spiritua. & in c. ꝑ catechismũ. eodẽ tit. li. 6. & quia ẽt cognita cognatione spirituali proueniente ex baptismo & confirmatione, faciliter cognoscitur cognatio spiritualis, proueniens ex catechismo, idcirco de cognatione proueniente ex baptismo & cõfirmatione solùm fiet prose-
3 cutio. ¶ Notandum † ergo tertiò, ꝙ cognatio spiritualis, quę prouenit ex baptismo & cõfirmatione, interdũ pręcedit matrimoniũ, & interdum sequitur. Si præcedit matrimonium, tunc impedit cõtrahendũ, & dirimit contractũ, vt de cog. spir. c. veniens. Si autem

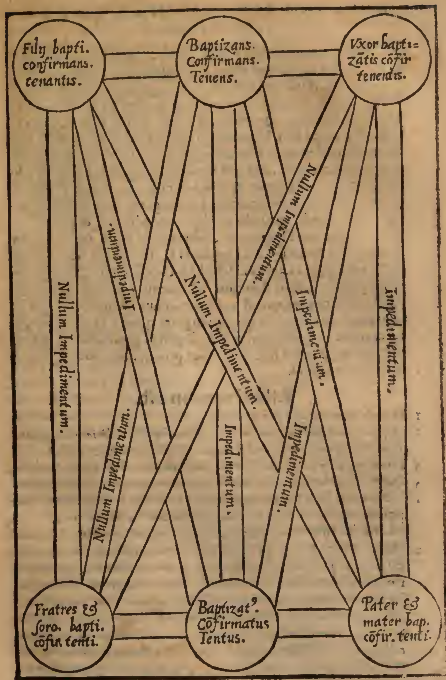
ſequitur matrimoniũ,tunc nõ dirimit contractũ,ſed impedit exactionẽ debiti,v.g.Si quis leuaret filium ſuum de ſacro fonte , vel teneret eum in confirmatione,ille non poſſet exigere debitum ab vxore ſua,matre videlicet illius filij,ſed exactus deberet reddere, vt tractant Doct.in c.ſi vir.de cogn.ſpir.Et iſtud eſt verũ , ſi faciat ſine neceſſitate,vt 30.q.1.c.ad limin.& ſcienter,vt in d.c.ſi vir. Sed põt epiſcopus in iſto impedimento diſpenſare , vt ẽt poſſit debitũ,exigere.Et in iſta opinione eſt maior pars doct. Canoniſt. & ẽt Theolog.Iſtud.n.tenet S.Thomas in quarto ſcripto ſuo,ſuper diſtinct.32.Licet Card.in d.c.ſi vir.teneat contrarium , quia vt dicit,
4 iſtud non reperitur aliquo iure prohibitum ¶ Notandum † quartò,ꝙ cognatio ſpiritualis non habet gradus,ſed habet tres ſpecies Quarum vna dicitur paternitas, & eſt inter baptizantem , confirmantem,tenentem ſeu ſuſcipientẽ,& inter baptizatum, confirmatum,& tentum ſiue ſuſceptũ.Secũda ſpecies,dicitur cõpaternitas, quæ eſt inter baptizantẽ,confirmantẽ, tenentẽ ſeu ſuſcipientẽ,& inter patrẽ & matrẽ baptizati,confirmati,ſuſcepti ſeu tenti.Tertia ſpecies,eſt fraternitas,quæ eſt inter baptizatũ,confirmatũ , ſuſceptũ ſeu tẽtũ,& inter ꝓles baptizãtis,confirmantis,ſuſcipientis ſeu
5 tenentis.¶ Notandũ † quintò,ꝙ iſta cognatio ſpiritualis dupliciter trãſmittitur ad aliam perſonam. Vno modo ad coniugẽ ꝑ matrimoniũ carnali copula conſummatũ, v.g.Si ego ſuſcipiã filium tuũ de fonte,vel teneã eũ in confirmatione,tunc illa cognatio ſpiritualis tranſmittitur ad vxorẽ meã prius carnaliter cognitam. Et ideò vxore tua,& me defunctis , tu non potes habere vxorẽ meã, quia licet ipſa non leuarit filiũ tuũ, eſt tñ cõmater tua ꝑꝑ me, vt in c.Martinus.de cogna.ſpir.Et ratio eſt,quia vir & vxor poſt carnalem copulam cõicant ſibi inuicem actiones ſpirituales , nõ aũt paſſiones ſpirituales.Et ideò ſi ſuſceperim filiũ tuum,quem habes ex alia muliere,& non ex vxore tua, poſſum te mortuo cõtrahere cum vxore tua,quia ꝙ filius tuus à me eſt leuatus paſſiue,nõ trãſit ad vxorem tuam,vt notant Doct.in d.c.Martinus.¶ Dixi notan
6 ter,† ꝙ iſta cognatio tranſit ad coniugem,quia per carnalem copulam extra matrimonium non tranſit ſpiritualis cognatio,vt notant Doct.in c.1.de cogna.ſpir.li.6.Dixi etiam notanter,carnali copula conſummatũ,ſ.matrimonium,quia ſi ego deſponſaui mulierẽ,& ſuſceperim filium tuũ antè quam cognoui eã, poteris tu me
7 mortuo contrahere cum illa 30.q.3.c.ſi quis ex vno.Secũdò † tranſmittitur cognatio ſpiritualis ad aliam perſonã,ſ.à patre baptizante,confirmante, ſuſcipiente ſeu tenente ad proles ſuas,& ideò inter baptizatum, confirmatum , & proles baptizantis , confirmantis,&c.

tis.&c.nō pōt esse matrimoniū.30.q.3.c.Pitacio.& ī c.ex literis.de cogna.spiri.siue istæ proles natæ sint antè siue post,vt in c.tua nos
8 de cog.spir.Et ēt hoc verū † est,quamuis proles sint illegitimæ,vt in c.fi.de cogna.spir.non tñ econtra transmittitur cognatio spiritualis à prole in patrē, & ideò si filius meus susceperit filiam tuā de fonte,vel tenuerit eam in confirmatione,ego possum cum illa contrahere,& rō est,quia matrimoniū est edictum prohibitoriū, c.cū apud.de sponsa,qđ non debet extēdi ad ꝑsonas,quæ in ꝓhi-
9 bitione nō exprimūtur.¶ Notandū † sextò,ꝙ arbor cognationis spiritualis pōt sic formari:Primò poni debēt superius tres circuli in illa situatione,sicut in arbore cōsanguinitatis ponūtur abauus, propatruus & proauūculus,& in circulo superiori scribetur,baptizās,cōfirmās,suscipiēs seu tenēs:& in circulo ad dextrū latus scribetur,filij baptizātis,cōfirmātis,suscipientis seu tenētis.In circulo ad sinistrū latus scribetur,vxor baptizātis,cōfirmātis, suscipientis seu tenētis.Inferius aūt ponētur ēt tres circuli in illa situatione,sicut in arbore cōsanguinitatis ponitur truncus,frater & soror,& in circulo.qui situatur loco trūci,scribetur,baptizatus, confirmatus, susceptus seu tētus.In circulo ad dextrū latus,scribetur,fratres & sorores baptizati,confirmati,suscepti seu tēti,& in circulo ad sinistrū lat⁹ scribet̃,pater & mater baptizati,cōfirmati,suscepti,seu tē-
10 ti.†Deinde à circulo superiori in quo ponitur baptizās,ꝓtrahent̃ tres lineę,vna ad circulū in quo ponitur baptizatus,& scribet̃ in il-
11 la linea,impedimentū Deinde,† alia linea ad circulū in quo ponitur fratres & sorores,& scribet̃ in linea,nullū impedimentū.Dein-
12 de,ꝓtrahetur†tertia linea ad circulū,in quo ponit̃ pater & mater
13 & scribet̃ in linea,impedimentū.Deinde, † ꝓtrahentur ēt tres lineę,ex illo circulo in quo scribit̃ filij baptizātis, vna ꝓtrahet̃ ad circulū in quo scribitur baptizatus,& scribetur in linea impedimētū.Secūda,ad circulū,in quo scribet̃ fratres & sorores baptizati,& scribet̃ in linea,nullū impedimētū.Tertia ꝓtrahetur ad circulū ī quo scribitur pater & mater,& scribetur ēt in linea,nullū īpedimē-
14 tū.Deinde,ꝓtrahētur † tres lineæ ex circulo in quo scribit̃ vxor, vna ad circulū in quo scribit̃ baptizatus & scribet̃ in linea impedimētū.Secūda,ad circulū in quo scribit̃ fratres, & scribet̃ in linea, nullū impedimētū.Tertia, ad circulū in quo scribit̃ pater & ma-
15 ter,& scribet̃ in linea,impedimētū.¶ Ex prædictis † pater, ꝙ quādo leuatur puer in baptismo à ꝑsona cōiugata post matrimoniū cōsummatū,habēte vnā prolē,oriūtur septe cognationes spirituales ex illa leuatione.Prima,inter leuantē & leuatum.Secunda,inter coniugē leuantis & leuatū.Tertia,inter prolem leuantis & le-

uatum. Quarta, inter leuantem & patrem leuati. Quinta, inter leuantem & matrem leuati. Sexta, inter coniugem leuantis & patrem leuati. Septima, inter coniugem leuantis & matrem leuati.
16 Et sic etiam † oriuntur cognationes ex parte baptizantis, vt si baptizans habeat coniugem & prolem, sicut dictum est. De leuante nascuntur etiam septem cognationes spirituales, & ita ex baptismo vnius pueri sunt xiiij. cognationes spirituales, & multiplicantur istę cognationes ad multiplicationem leuantium, & etiã prolium leuantium seu baptizantium. Et eodem modo dicendum est
17 in confirmatione de tenente & confirmante. ¶ Notandum † septimò, quòd confinatio spiritualis potest contrahi per procuratorem ante contractum matrimonium, secus autem post, vt verbi gratia. Facio leuare filium tuum per clericum meum, & efficior cognatus spiritualis, secundum communiter doct. in ca. veniens. de cogna. spirituali. Et dicò notanter, ante contractum matrimoniũ, quia si facerem leuare filium vxoris meæ ex alio viro, non fierem cognatus vxoris meæ, & possem exigere debitum, secundum dominum Panor. qui isto modo concordat diuersas opiniones doctorum in hac materia, in d.c. veniens. & vt ibi volunt docto. Po-
18 test etiam † vniuersitas per procuratorem contrahere cognationem spiritualem, non quo ad se, quia non habet animam, nec est baptizata, sed quo ad singulos de vniuersitate, etiam ante contractum matrimonium, secus autem post, quia dispositio concepta in vniuersitate resoluitur, vt concernat singulos, si actus non cadat in vniuersitatem, vt res potius valeat, quàm pereat, facit. ca. si sententia. & gl. super verbo, in vniuersitatem. in c. Romana. de senten. excommunica. l. vj. Dico notanter, ante matrimonium cõtractum, quia si bedellus vniuersitatis faceret leuari filium suum p procuratorem, nomine vniuersitatis, tunc contrahitur cognatio spiritualis cum singulis de vniuersitate, sed non contrahitur inter ipsum bedellum & suam vxorem, quamuis ipse sit membrũ vni-
19 uersitatis. ¶ Notandũ † finaliter, quòd si puer sit baptizatus in domo, sicut sæpe contingit, tunc in Ecclesia nòn contrahitur cognatio spiritualis, quia non reiteratur sacramentum, sed cognatio spiritualis contrahitur in donatione sacraméti vel tentione ad illud, vt suprà dictum est. facit. c. sicut semel. lxviij. distinct. sed in hoc casu contrahitur cognatio spiritualis in domo.

SEQVITVR ARBOR COGNATIONIS SPIRITVALIS.

✱

Filij bapti. confirmans. tenantis.
Baptizans. Confirmans. Tenens.
Vxor bapti= zãtis cõfir tenẽdis.
Nullum Impedimentum.
Impedimentum.
Nullum Impedimentum.
Nullum Impedimentum.
Impedimentum.
Impedimentum.
Nullum Impedimentum.
Impedimentum.
Impedimentum.
Fratres & soro. bapti. cõfir. tenti.
Baptizat⁹. Cõfirmatus Tentus.
Pater & mater bap. cõfir. tenti.

DE SERVILI COGNATIONE TITVLVS VII.

COntinuatur sic: Visum est §. qualiter successio p cognationem seu agnationē defertur, ex quo posset aliquis dubitare an successio etiam deferatur per cognationē inter personas seruilis conditionis. Et ideo tractatur hic de seruili cognatione. ¶Et circa rubricam notandum, ꝙ aliqui textus habent istam rubricam, & aliqui non. Et ratio est, quia tractatur hic de successione eorũ, qui fuerunt in seruitute: quandiu enim aliqui permanent in seruitute, nulla est inter eos successio. Sed postquàm peruenιũt ad libertatem, tunc datur successio ex cognatione, quæ contracta est, quando fuerunt in seruitute. Ex quo patet, quòd si aliquis existens in statu inferiori, habeat aliquam conditionē, & postea perueniat ad statum superiorem, non amittit illam conditionem. Et ideò dicit Barto. in l. Alexandrinus. C. de decurio. lib. x. ꝙ licet, doctor, qui legit xx. annis in scholis, factus sit comes, si tamen ante fuit popularis, & sit statutum quòd nemo potest promoueri ad officia, seu honores, qui est popularis, adhuc iste doctor potest ad tales honores assumi. Ex quo etiam patet, quòd si magister artium receptus sit ad facultatem artium, & posteà promoueatur in altiori facultate, propter hoc non debet priuari honoribus & officiis in facultate artium.

§. Illud certum est.

1 *Summarium huius §. per D. Nicas.*

2 *Cognatio non contrahitur inter personas seruilis cōditionis, neq; ciuili neque pratorio iure quo ad tutelas & successiones. & nu. 4.*

3 *Seruus quãdiu manet in seruitute, nō succedit ab intestato, nec sibi succeditur.*

5 *Dominus cur non succedat ab intestato, per seruum.*

1 Sũmatur sic: † Iuncti cognatione existẽtes in seruili cõditione posteà facti liberi olim nō succedebãt. Hodie tñ per constitutionē domini Iustiniani succedunt, & eis succeditur. Hoc d. & patet

2 intellectus tex. ¶Notandũ primò, ꝙ † inter personas seruilis conditionis nō cõtrahitur cognatio, neq; iure ciuili, neq; iure prætorio, quo ad successiones seu tutelas, quãdiu manet conditio seruilis, sed bene quo ad matrimoniũ, qđ per cognationē impeditur in ꝑsonis seruilis cõditionis, sicut in aliis, & licet iure ciuili inter tales personas nō sit matrimoniũ, sed potius cõtuberniũ, vt l. cũ ancillis. C. de incestuo. nupt. Iure tñ canonico tales personę etiã inuito domino, possunt matrimoniũ cōtrahere, vt in c. 1. extrà de. cõiu. seruo. Et si dominus videat seruum suũ vel ancillã cum libera

persona

persona contrahere,& nō cōtradicat,perdit dominiū suū, & talis persona recipit libertatē, vt auth.ad hoc.C. de lati.liberta. tollen.

3 ¶Notandum † secundò, ꝙ seruus quandiu manet in seruitute,non succedit ab intestato,nec sibi succeditur,nec etiā dominus ꝑ eum vt C. cōmunia de successio.l.seruus.exceptis tribus casib.quorum vnus habetur.C.ad Sillaia.l.pen.alius C.de legit.hæredibus.l.apud hostes.& tertius C.ad Orficia.l.fi.In quibus casibus fallit istud dictū.Et ratio fallentiæ est, quia seruus in illis legibus reputabatur liber.Sed postquàm seruus peruenit ad libertatē,pōt succedere,& sibi succeditur.Nam filij eorū succedūt parentib.& econtra exclu so patrono,secundū omnes docto.Et dicunt aliqui, ꝙ etiā collaterales,vt puta fratres,succedunt fratib.excluso patrono. Sed alij vt Ioannes Glosator & sui sequaces dicunt, ꝙ patronus excludit fratres.ff.de suis & legit.hæredibus.l.ab intestato.Et ratio est, secundū Ioan.Fabri,quia patronus potest testamētum liberti habē tis fratrem impugnare,quibuscunque personis institutis. Sed frater nō potest impugnare testamētum fratris sui, nisi turpibus personis institutis,vt s̄.de inof.testa.§.1.notatur.Ex quo patet, quòd qui habet fortius ius ex testamento,etiā habet fortius ius ab inte

4 stato.¶Notādum † finaliter,ꝙ licet sicut hic dicitur,seruus factus liber potest succedere,si tamen postquàm est liber, iterū fiat seruus,& deinde manumittatur,non potest succederē,vt ff.vnde cogna.l.is qui.& s̄.de capitis diminutione.§.quod autem. Quia sibi imputandum est.Nec etiam iure naturali inspecto succedere debet,Auth.in successione.C.de legiti. hæredi. Et ideò prætor,qui inspicit naturalē rationem,etiam non vocat talē seruū ad succes-

5 sionem.ff.de lega.2.l.cum patri.§.nolo.¶Opponitur † primò sic:& videtur,ꝙ dominus potest succedere per seruum existētem in seruili conditione, quia quando seruus est institutus in testamento, dominus fit hæres per seruum,ergo etiam dominus succedit per seruū ab intestato,à simili.Solutio.Dicit Ioannes Fabri,ꝙ mirandum est, ꝙ dominus non succedit ab intestato per seruum. Sed dicit rationem,quia successiones ab intestato non deferuntur, nisi per ius.Et secundum ius seruus nihil est, vt l.quod attinet.ff.de reg.iu.Sed quando seruus instituitur in testamento,tunc hæreditas defertur per voluntatem testatoris cui ius consonat, & ita nō est simile.¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd ille qui fuit liber,& posteà factus est seruus,si manumittatur,potest succedere. Cuius contrarium dictum est in finali notab.per l.ex libera.C.de legitimis hæredibus.Solutio.Illa lex loquitur, quo ad honores: hic autem loquimur,quo ad successiones.

§.Repetitis itaque.

1 *Proximior gradu, non semper est propior successione.*
2 *Agnationis integrũ ius quando quis dicatur habere. Et quid ita. n. 3.*
4 *Cognationis & agnationis differentia, hodie sublata est.*
5 *Successiones non fuerunt, in statu innocentiæ: quo tempore non erat nequetuum, neque meum.*
6 *Successiones, variè deferuntur.*
7 *Statutorum localium & consuetudinum vis. ibid. & nu. 8. 9. 10. & 11.*
12 *Successiones, sunt reciprocæ. fallit, in liberto & patrono.*
13 *Successiones quædam sunt in stirpes, quædam in capita.*
14 *Fratres & sorores, qui dicantur cõsanguinei. Qui vterini. Qui vtrinque coniuncti, & germani.*
15 *Ascendentes & descendentes, succedunt in infinitum: collaterales vsq; ad xij. gradum.*
16 *Succedere ab intestato, qui, & qualiter possint, variè distin. ibid. & per discursum. Atque nu. 17. 18 19. & 20.*
21 *Matri qualiter liberi, ab intestato succedant in disting. nu. 22. 24. 25. 26. 27. 28. & 29.*
23 *Mater tribus potissimùm casibus reddit se indignam successione.*

1 Non semper † qui proximior est gradu, est proximior in successione, quia sui hęredes gradu remotiores excludunt omnes agnatos, & cognatos, quãuis sint gradu proximiores, & agnati habẽtis integrũ ius agnationis, gradu remotiores, excludunt cognatos gradu proximiores, exceptis fratrib. & sororib. emãcipatis, ꝙ quãuis sunt loco cognatorũ, pręferũtur tñ agnatis vlterioris gradus. h. d. ¶Notandũ primò, ꝙ iste §. non solùm respicit istũ titulũ, sed omnes titulos in hoc tertio libro, s̃. habitos. Simile dictũ est s̃. de r-
2 ficia. §. fi. & de cognato. succes. §. fin. ¶Notandum † secundò, ꝙ aliquis dicitur habere integrũ ius agnationis, quia nõ est capite diminut', vt s̃. de cognato. succes. §. j. talis enim, s. capite diminutus, iure ciuili est incognitus, nec illo iure succedit, vt suprà de Orfi-
3 cia. §. sciendũ. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ notanter dicitur in textu, ꝙ agnatus plerunque potior habetur, quàm cognatus proximior: quia non est semper verũ. Nam frater & soror emancipati, iure ciuili nõ computantur inter agnatos, sed cognatos: & tñ pręferũtur
4 agnatis vlterioris gradus vt hic in tex. versi. exceptis. ¶Notandũ † quartò, ꝙ iste §. quantũ ad primũ responsum, in quo dicitur, quòd sui hæredes, vel qui loco suorum sunt, remotiores præferuntur in successione agnatis & cognatis proximiorib. vt abnepos, qui est in quarto gradu, præfertur fratri, q̃ est in secũdo, hodie adhuc habet

habet locũ. Sed quantum ad secundum responsum, in quo dicitur, quod agnatus etiam, si sit longiss. gradu, id est, decimo, s. de cogn. success. §. hoc loco. præfertur proximiori cognato, vt nepos patrui, qui est in quinto, vel pronepos eius, qui est in sexto, præfert̃ auunculo, qui est in tertio, hodie nõ habet locũ, quia differentia cognationis & agnationis sublata est, in auth. cessante successione. C. de leg. hęre. & §. j. in auth. de hære. quæ ab intest. defe. coll. ix. ¶ Et quia Doct. hic cõmuniter ponunt summariã distinctionem successionum ab intestato, idcirco ex dictis Doctorũ, etiam quandam distinctionem propo sui hic annectere, pro cuius intellectu aliqua sunt præmittenda. Primò, quod secundũ do. Anto. de But. in c. per venerabilem. extra qui
5 filij sunt leg. in statu † innocẽtię nõ fuerũt successiones, nec fuisset. si status ille durasset, quia nõ fuerũt meũ neq; tuum postea autẽ in stat. naturæ lapsæ, incœperũt successiones deferri iure gentiũ sine limitatione, quia succedebãt illegitimi sicut legitimi, post hoc supuenit ius ciuile, quo limitatæ sunt successiões, deinde plus declaratæ sunt per prætores, & postmodũ per ius Auth. de iure successionũ de
6 terminatè posita sunt. Secũdò, † præmittendũ est, quod aliquę successiones deferũtur iure cõmuni, & aliquæ iure singulari. Illæ autem deferunt̃ iure singulari, quæ deferunt̃ per statuta & cõsuetudines locorũ, & vocant̃ successiones locales, vel singulares. Nam per statuta & cõsuetudines derogat̃ iuri positiuo, vt in c. fi. extrà de consuetu. Nã populus põt aliquid statuere contra constitutionẽ principis, quia princeps habet authoritatẽ cõdendi iura à populo, vt no
7 tat Ant. in c. j. extrà de transla. prælat. Tertiò, præmittendum † est, & elicitur ex prædictis, quod per statuta localia, & cõsuetudines põt fieri, quod ille, qui scederet de iure cõmuni, non succedat, & ideò in regno Franciæ filij naturales tantũ non succedunt matri, qui tamen de iure communi succederent. Et potest fieri statutum, quod sæ
8 cularis persona vtriusq; sexus excludat in successiõe religiosum. † Et ita notat Goffre. in ca. quia ingredientib. extra de testa. Et sic statuta aliquorum locorum, habent, quod tantum masculi succedunt, aliqua quod duæ sorores succedunt loco vnius fratris, vel quod primogenitus solus succedat, vt vult idem Goffr. in cap. Raynu
9 tius: extrà de testa. Potest etiam fieri, quod illi qui † iure cõmuni non succedunt, ex statuto possunt succedere, vt spurij, vt notat Bald. in §. & quia vidimus, in prin. libri feudorum. Vel põt fieri, quod collaterales excludãt ascendentes, vt l. fi. C. commu. de succes. Potest etiam fieri per statuta, vt si quis decedat ab intestato, nullũ habẽs hęredẽ, si sit clericus, quòd Episcopus succedat: si sit laicus, quod fiscus succedat, vt notat Ioan. Fab. suprà de hæredi. quæ ab intest. deferuntur,

in prin.

in prin. Per statuta tamen laicorũ nõ cõstringuntur clerici, quantũ ad illa bona, quæ acquirũt post clericatũ. Secus fortè de patrimonio, quod clerici ante clericatũ habuerũt, quia tũc statuta poterant eos ligare, vt notatur in c. quod clericis, extra de fo. cõpe.
10 Et † ex istis patet, ꝙ ille qui est priuat⁹ priuilegiis alicuius loci, nõ põt secundũ illa priuilegia succedere. vt vult Bar. in q. quæ incipit statuto Lucanæ ciuitatis, vt bãnitus ex aliquo loco nõ succedit ꝑ
11 statuta illi⁹ loci, vt no. Bar. in . certa forma. C. de iure fisci. li. x. † Quarto, præmittendũ est, prædicta nõ debere intelligi in feudis, vel in emphyteosi, quia feuda nõ propriè deferũtur per successionẽ, nec iure hereditario, sed potius per prouidẽtiã, vt vult Bal. in §. & quia vidimus. in prin. libri feudorũ. Quinto præmittendum
12 † est ꝙ successiones sunt reciprocæ, vt si ego non succedo tibi, tu nõ succedes mihi, vt volũt Doctores in l. lege. C. de legitimis hæredibus. Hoc tamen fallit in liberto & patrono, quia licet patronus succedat liberto, tñ libertus nõ succedit sibi. Sexto præmittẽ
13 dũ est, ꝙ † aliquæ sunt successiones in stirpes, & aliquæ in capita. Et dicitur ille succedere in stirpẽ, qui nõ succedit ex sua persona, sed ex persona, à quá habet originẽ, & vocatur ius illius successionis, ius repræsentationis. Sed illi dicũtur succedere in capita, qui succedũt ex suis ꝓpriis ꝑsonis, seu ex suis capitib. vt in l. post fratres. C. de legit. hære. in qua l. dicit Sali. ꝙ priuilegiũ succedẽdi in stirpes, datũ est omnibus descẽdentib. exceptis liberis primi gradus & ascẽdentib. in capita: collateralibus autẽ etiã datũ est succedere in capita, exceptis filiis fratrũ & sororũ. Septimo præmit
14 tendũ † est, ꝙ fratres vel sorores nati ex vno patre, vocantur consanguinei, ex vna matre vocãtur vterini, sed nati ex eodem patre & matre, vocantur vtrinq; cõiuncti vel germani. Vltimo præmit
15 tendum † est, ꝙ descendentes & ascendentes succedunt vsq; in infinitũ, collaterales aũt vsque ad xij. gradum. Et in hac successione debẽt gradus cõputari secundũ ius ciuile, & non secundũ cõputa
16 tionem iuris canonici. Istis sic † præmissis, distinguendũ est de successione ab intestato, quia vel decedens est seruus, vel est liber. Si sit seruus, tũc nullus succedit ei, vt l. seruus. C. commu. de succes. quia quicquid habet seruus, pertinet domino suo, supra de his, q̃ sunt sui vel alieni iuris. §. in potestate. Si sit liber, tũc aut nihil potest habere, aut potest aliquid habere. Si nihil potest habere, tũc vel hoc est ex delicto suo, aut ex merito. Si sit ex delicto, tũc null⁹ ei succedit, sed fiscus occupat omnia bona sua. ca. quo iure octaua distinctio. Si ex merito, puta, quia factus est religiosus, & tunc si monasteriũ potest habere bona in communi, succedit sibi
salua-

salua legitima liberis suis, si quos habeat. l. Deo nobis, C. de epis. & cleri. Si verò monasteriũ non põt habere bona in cõmuni, tunc secundum Ioan. de Lignano, alij succedẽtes habebunt hæreditatẽ suã, & nõ monasterium, in cle. dudum. de sepul. & ista opinio videtur verior, q̃quam aliqui dicant, ꝙ tũc succedit ecclesia Romana, & aliqui, quod ista bona debẽt applicari ad vsus illius monasterij in quo iste decedit. Si autem potest aliquid habere, tunc aut est libertus, aut est ingenuus. Si sit libertus, tunc vel habet liberos vel non. Si habet, illi debent succedere exclusis omnibus aliis, vt in §. prodesse. infrà, de succes. libert. Si nõ habet liberos, tunc vel habet patronũ vel nõ. Si habet patronum, ille succedit, & alios excludit, nisi patronus fecisset aliquid, ꝑꝑ quod esset priuatus iure succes. liberti, vt in §. sed nostra. in glo. infra de successi. liberto. Si non habet patronum, tunc vel supersunt liberi patroni, vel non. Si sic, illi succedunt æqualiter in capita, nisi vni eorum sit assignatum ius success. liberti, quia tũc ille solus succedit, & si ille moriat̃, alij succedunt in capita, infra de assigna. liber. §. primo. Si non supersunt liberi patroni, tunc aut supersunt collaterales ipsius patroni, aut non. Si sic, illi succedunt vsq; ad quintum gradum. §. multis. infra, de succes. liberto. Istis autem deficientibus succedunt ascendentes & collaterales ipsius liberti, eodẽ modo, sicut dicetur de ingenuis. Si verò decedẽs sit ingenuus, tũc aut supersunt descẽdentes, aut nõ. Si supersunt descendẽtes, aut illi sunt serui, aut non. Si sint serui, tũc non succedunt ab intestato, sicut etiã eis non succedit, vt l. ancillæ. C. cõmu. de successi. Si autem sunt liberi, tunc aut sunt naturales & legitimi, aut sunt legitimi tãtum, aut sunt naturales tãtum: aut sunt vulgò quæsiti, seu spurij, aut sunt ex damnabili coitu nati. Si sint naturales & legitimi, tũc succedũt in infinitũ, & excludunt omnes alios, in Authen. de hæredi. qui ab intesta. veniũt. §. j.

17 collatio. x. Est † tamen inter eos differentia, quia si descendant ex eodem patre & matre, tũc succedunt æqualiter sine differentia sexus, aut etiã emancipationis, aut patriæ potestatis, vt in §. nullam. in Auth. de hæred. quę ab intest. veniunt. Sed si aliqui descendant ex eodẽ patre, & aliqui ex eadem matre, tũc descẽdẽtes ex patre, æqualiter succedunt in bonis paternis, & descẽdentes ex matre, in bonis maternis, & omnes æqualiter in acquisitis ꝑ patrẽ & matrem, vt in Authen. de consang. & vteri. fra. per totum. collatio. vj.

18 Distinguendũ † est etiã, an isti sint paris gradus aut disparis. Nã si sint paris gradus, & p̃imi gradus, succedũt æqualiter in capita. Si aũt sint disparis gradus, vt puta nepotes, succedũt cũ patruis suis, tũc patrui succedũt in capita, & nepotes in stirpes. §. cum filius. su-

prà,

19 prá de hęredita.quæ ab intest.deferuntur.De vlterioribus†etiam post filios,adhuc est distinguēdū, quia aut sunt cōcepti in vita illius de cuius successione agit,aut nō. Si sic,tūc succedūt in locū patris,si pater nō velit succedere,aut mortu⁹ sit.Auth.ī successione.C.de legiti. hæred. Si nō sint cōcepti in vita illius,tunc aut pater eorū adiuit hæreditatē,aut mortuus est infrà tēpus deliberandi,& tūc succedūt in locū patris,per l.j.C.de his,qui ante apertas tab.Si verò pater eorum non adiuit hæreditatem,vel mortuus est post tēpus deliberādi.repudiata hæreditate, tūc non succedunt in locū patris,& pręcedūt eos omnes agnati,& cognati vsq; ad legitimum gradum,vt l.vt in testō.C.de legit.hær.& in §.cum autem quæritur.versi.planè.supra de hæredit.quę ab intest.deferuntur.& hoc apparet valde durum pro filiis, & bonum essēt de hoc aliam
20 determinationem iuris habere. Et†quod dictū est de naturalib⁹ & legitimis,debet ēt intelligi de legitimatis per curiam principis, vel p subsequens matrimonium:de quibus s̄.in §.quib.de hæred. quæ ab intesta.deferuntur.Si autem sint legitimi tantum, scilicet adoptiui,tūc aut sunt emācipati,aut non.Si sic,tunc non succedūt patri adoptiuo,nisi essent arrogati impuberes đ quorū priuilegio dictum est s̄.de adoptio.§.cum autem impunes. Si sint emancipati,tūc succedunt patri adoptiuo,cum filiis naturalib. & legitimis, siue sint in potestate,siue non,vt l.eū in adoptiuis. C.de adopt.Si aūt sint naturales tātum,tūc aut pater habet alios legitimos & naturales filios,& isti nullo modo succedūt patri. Aut non habet,& isti succedūt in duab.vnciis,vt l.licet.C.de naturalib.liberis.Si aūt sunt vlgò quæsiti,tunc nullo modo succedūt.patri, in Auth.quib. modis natura.efficiuntur legitimi.§.fi.De matre autem distinguē
21 dum†est,quia aut est illustris,aut non. Si sic,tunc aut habet alios liberos naturales & legitimos,& isti non succedunt,aut nō,& isti succedunt in totum. Si vero non est illustris,& habet alios filios naturales & legitimos,tūc isti succedūt cū illis:si non habeat succedūt in totum,& ista notantur p Doct.in l.si qua illustris. C.ad Orficia.& multò fortius naturales tantum,succedūt matri ēt illustri,si nō habeat alios naturales & legitimos.Si aūt sint ex damnabili coitu tunc nō succedūt patri neq; matri,Auth.ex cōplexu.C. de incestuo.nup.Pater tamen tenetur omnibus istis procurare alimēta.vt in c.cum haberet,extrà de eo,qui dux.in matrimo.quam
22 polluit p adulterium.Si†autem quis decedat relictis tantū ascendenubus tūc potest distingui,sicut dictum est de descēdētibus, vt si decedens sit naturalis tantum,seu legitimus tātum, vel spurius, tunc parētes succedūt liberis,sicut liberi succedunt parentibus,vt notat

notat Bar.in l.si gener.ff.de his qui.vt indig.Sed si decedens sit naturalis & legitim⁹,tūc aut supersunt pater & mater,aut alter eorū aut alij superiores parentes.Primo casu,succedunt pater & mater æqualiter,nec pater excludit matrē,vt olim faciebat.aut.defūcto. C.ad Tertullia. Si alter tantū,ille succedit exclusis omnibus alijs,
23 vt l.fina.C.ad Orficianum.Nisi esset mater, quæ† se fecisset indignā successione,quod contingit in tribus casib. Primus casus est, si trāseat ad secūda vota nō petēdo tutorē pupillo suo.l.omnē. C. ad Tertullianum.Secundus casus,si transeat ad secunda vota relicto pubere,qa tunc solū succedit in bonis paternis,vt in l.mater. C.ad Tertullianū.Tertius casus,si mater turpiter vixerit,aut luxuriata fuerit,vt in Authen.de non eligen.secundò nubentes.§.cùm
24 igitur.collatione.j.Si autē† supersint superiores parentes,hoc est auus & auia.&c.tunc proximiores succedūt,& si plures sint eiusdē gradus,succedūt in capita.Si tamē paterni & materni sint disparis numeri,tunc patrimoniū diuiditur in duas partes,& vnā medietatē habebūt paterni,& aliam materni,siue sint plures,siue pauciores,vt notatur in Auth.defuncto.C.ad Tertullianum.Si autem cū parētib.supersint collaterales,distinguendū est, quia aut sunt fratres vel sorores defuncti,vtrinque coniuncti,& illi succedūt,siue cū patre & matre,siue superiorib.ascēdentibus in capita,nisi parētes cōuolassent ad secūda vota,tūc enim solùm succedūt in vsumfructum,vt l.fœminæ.C.de secundis nuptiis.Et si cum isti sint fratrum filij ex fratribus vel sororibus vtrinque cōiunctis, illi succedunt in stirpes iure repræsentationis,vt in Auth.cessante.& ibi ꝑ
25 Doctores.C.de legit.hæredibus.Aut supersunt† fratres & sorores ex vno latere tantum coniuncti,& hi excluduntur per parētes, & per consequens eorum filij,vt in dicta Authen. cessante . Si verò quis decedat relictis collateralibus tātum tunc iterū potest distingui de naturalib.tantum,vel legitimis tantum,seu spuriis,& succedunt sibiinuicē, sicut succedunt personis,per quas cōiungūtur,vt
26 vult Bartol.in distinctione sua,quā fecit de successionibus.Sed† si relinquantur naturales & legitimi tūc potest sic distingui: qa aut relinquunt fratres vel sorores defuncti,aut filij eorū, aut vlteriores.Primo casu distinguendū est,quia vel sunt vtrinque cōiuncti, vel ex vno latere tantùm.Si vtrinq; coniuncti,illi succedunt in capita,exclusis omnib.aliis, nisi essent fratrū vel sororū vtrinq; coniunctorū filij,q succederēt cū eis in stirpes,vt l.post fratres. C.de legi.hæredi.Si aūt filij taliū fratrum vel sororum,soli,sine suis patruis vel auunculis succedāt patruo vel auūculo defuncto,tūc est opinio,an succedunt in capita,an in stirpes,& ꝓ vtraq; parte sunt

magni

magni doctores. Apparet tamē potius, q̃ succedūt in capita, quia quandó succedunt cum patruis suis, tunc admittuntur in stirpes quia aliàs non succederent: sed patrui excluderent eos, ex quo sunt gradu propinquiores, ergo si succedant sine eis, cessat illud, & succedunt in capita. Et ita videtur velle Cy. in auth. itaq;. C. de legi
27 ti. hæred. Si autem † sint coniuncti ex vno latere tantum aut coniuncti ex eodem latere, succedunt æqualiter in capita. Aut ex diuerso latere, & tunc paterni succedunt in bonis paternis, & materni in bonis maternis, in bonis autem acquisitis succedunt æqualiter. vt l de emancipatis. C. de legiti. hæredi. & istorum filij succedunt loco patrum in stirpes, vt dictū est de vtrinque comun
28 ctis, vt in l. post fratres. C. de legiti. hæredi. Si autem † sint vlteriores collaterales post fratres, & eorum filios, tunc illi succedunt secundum proximitatem gradus, sine differentia agnationis & cognationis, etiam sine distinctione patrimoniorum, & sine distin
29 ctione vinculorū. Ex quo † patet, quòd auunculus, qui est cognatus, excludit nepotem, qui est agnatus, cū auunculus sit gradu proximior, & ipse auunculus non solùm succedit in bonis maternis sed etiā paternis Patet etiam, quòd nepos licet descenderit ex fratre ex vno latere tantùm coniuncto, excludit pronepotē, qui descendit ex fratre, ex eodē latere coniūcto, & talis nepos æqualiter admittitur cū nepote ex fratre vtroq; latere, cōiūcto, cuius rationem assignat Pau. de Ca. in dicta l. post fratres, quia ista successio prælatiua est extraordinaria, & ideo solum debet habere locū in fratribus & eorum filiis, quibus hoc priuilegium est concessum Istis autem omnibus deficiētibus, succedit vir & vxor, quibus deficientibus venit fiscus, nisi decedens esset collegiatus in collegio approbato: quia tunc succederet collegium, vt l. si quis. C. de hæredi. decurio. coharta. militum & fabricensium. Si enim collegiū non esset approbatū, succederet fiscus, vt l. 1. in fi. de iure fisci. & ibi est status omnium successionum. Et tantùm de illa materia.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM
TIT. VIII.

1 *Tituli huius continuatio ad superiores.*
2 *Ius patronatus duplex. Et nu. 3.*

1 GLossa hic † continuat istam rubricam sic: Dictum est prius de successione ingenuorum, hic consequenter tractatur de successione libertorum. Sed ista continuatio non est bona, quia suprà titulo proximo dictum

dictum est ēt de succesſione libertorū, poteſt igitur ſic continuari: Dictū eſt ſ qualiter ſucceſsiones deferūtur iure agnationis, ſeu cognationis vel patriæ poteſtatis: hic cōſequēter tractatur, qualiter ſucceſsiones deferunt iure patronatus, & quia talis eſt ſucceſſio libertorū, ideò iſte titulus rubricatur de ſucceſsione libertorū.

2 ¶ Notādū circa † rubricā, ꝙ duplex eſt ius patronatus. Nā quoddā eſt ſpirituale & eccleſiaſticum, qđ cōſtituitur ex donatione vel cōſtructione, ſeu fundatione eccleſiæ. Et iſtud ius patronatus pōt laicus poſsidere, vt in c.1.de iure patro.lib.6. Sed de iſto nō pōt laicus iudicare, vt in c.quāto.extrà de iud. Ex quo patet ꝙ quamuis per principem laicū bona alicuius cōfiſcantur: ſi tñ ille habet ius patronatus, hoc non cadit ſub tali cōfiſcatione, vt eſt bona gl.in cle. paſtoralis.de re iudica. Et ideò pōt talis adhuc præſentare ad beneficia, nō obſtāte cōfiſcatione, & pōt iſtud ius tranſmitti ad hæredes

3 ēt extraneos. De iſto aūt iure patronatus nō tractatur hic. † Aliud eſt ius patronatus tēporale, qđ cōſtituitur ex manumiſsione ſerui vel ancillæ. Et non poteſt tranſmitti ad hæredes extraneos, ſed ſolùm ad hæredes ſanguinis & de iſto iure patronatus tractatur hic, & eſt multiplex, vt j.§.ſed noſtra.in ſummario, & nota.quinto.

§. Nunc de libertorum.

1 *Iura quatuor de ſucceſsione patronorum, in bonis liberti.*

2 *Inteſtati cauſa, potior cauſa teſtati.*

Lege 12.tabularū potuit libertus in teſtamento ſuo patronū totaliter excludere, ſed mortuo liberto ab inteſtato ſine naturalibus

1 liberis ſuccedebat patronus. Hoc dicit. ¶ Notandum primò, † ꝙ tāguntur quatuor iura de ſucceſsione patronorum in bonis liberti. Primum, fuit ius legis duodecim tabularum, & hoc tāgitur in iſto §.& quomodo iſto iure patronus ſuccedebat liberto, ſatis patet ex ſummario. ¶ Notandum † ſecundò, ꝙ hic habetur caſus, vbi cauſa inteſtati potior eſt, quàm cauſa teſtati. Nam patronus in temento totaliter poteſt excludi, & ab inteſtato, quando non ſunt liberi naturales & legitimi, neceſſario ſuccedit.

§. Qua de cauſa.

1 *Patroni quo iure ſuccedunt in bonis liberti. Et qualiter iure prætorio & nu.2.3.*

4 *Liberi ipſius liberti in adoptionem adati, excludūt patronum, ſi ſint inſtituti, aut præteriti. Et an poſsint ad ſucceſsionem agere.n.5.*

1 Iure prætorio, † qñ libertus nullum habens liberum adoptiuum tātū faciebat teſtamētum, tūc debebat patrono ſuo relinquere medietatē oīm bonorū ſuorū. Alioquin dabatur patrono talis medie-

tas,per bon.poss.cōtratab.Sed qñ libertus habebat naturales & legitimos liberos,siue in ptāte,siue emancipatos, siue in adoptionē datos,heredes institutos vel pręteritos,tūc illi excludebāt patronū Sed exhæredati non excludebant eum.h.d.¶Notandum † primò ꝙ in isto §.tangitur secūdū ius,quo patroni succedūt in bonis liberti,& qualiter hoc iure,s.pretorio,patroni succedunt,satis patet
3 ex summario.¶Notandum secundò, † ꝙ si libertus acquisiuisset aliqua bona in castris,nō debebat de illis relinquere patrono medietatē isto iure prætorio,vt ff.de bon.libert.l.3.§. patronus.¶Notandum † tertiò,ꝙ liberi ipsius liberti in adoptionē dati , excludunt patronum,si sint instituti,aut præteriti.Ex quo patet , ꝙ si libertus decederet ab intestato,& solùm superessent tales liberi,nō
5 excluderent patronum.¶Notandum † finaliter,ꝙ exhæredati ritè non excludunt patronum:quia habentur pro mortuis,vt ff.de con iungen.cum emanci.liber.l.1.§.sed & si patruus.Et ideò ētnō possunt ad successionem agere,vt in Auth.de hæred.& falci.§.exhære datos.col.1.& in Auth.de immensis dona.§.fi.in fi.

§.Posteà verò.

1 *Papia lex,quid decreuerit circa libertorum successionem.& nu.2.*

1 Lege Papia,† qñ libertus habebat centum millia sextertiorū , & habebat pauciores,q̄ tres liberos,tunc siue ex testamento , siue ab intestato, debebatur patrono virilis portio. Et ideò si libertus habebat vnam prolem,patronus habebat medietatem:si duas,patronus,habebat tertiam partem: si tres,nihil habebat patronus. Hoc
2 dicit.¶Notandum † ꝙ istud est tertium ius,quo patroni succedebant in bonis liberti.& fuit legis Papiæ quæ lex hodie reprobata est.C.de cadu.tollen.l.vnica.in prin.

§.Sed nostra.

1 *Huius §.summarium,authore domino Nicasio.*
2 *Paupertas prodest.*
3 *Hæredes qui dicantur qui sunt in potestate.*
4 *Patronus,quando succedat.*
5 *Bonorū poss.cōtratab.quæ datur patrono,differt à bonorū posses.cōtra tab.data filio. Et quæ præterea iura habeat patronus.nu.6.*
7 *Ius patronatus multis modis perditur.*
8 *Iura libertinitatis & ingenuitatis quot modis differant.n.9.10.11.12.*

1 Exclusis † tribus iurib. prædictis,hodie indistinctè liberi nō exhæredati ipsius liberti excludunt patronū.Sed si sine liberis,vel cū liberis exhęredatis decedat libertus,patron⁹ succedit in omnib.bonis liber

nis liberti,& deficiẽte patrono succedũt ipsius patroni liberi,q̃bus deficientib. succedunt ipsius patroni collaterales vsq; ad quintum gradũ,salua gradus prærogatiua,& vt tã liberi, quàm collaterales ipsius patroni,succedãt in capita,& nõ in stirpes. Sed si libertus faciat testamẽtũ,distinguendũ est,quia si habet minus, q̃ centũ aureos,tũc potest patronũ totaliter excludere. Si verò habet plures, q̃ centũ, debet patrono tertiã partẽ bonorũ suorum relinquere: alioquin datur patrono tertia pars,vel si min⁹ sit ei relictũ,fiet supplemẽtũ ex hac l.Papia.Et hãc tertiã partẽ habebit patronus sine oĩ onere,& sublata est hodie differẽtia libertorũ,& oẽs habent li-
2 bertatẽ ciuitatis Romanæ:Hoc dicit.¶Notãdũ † primò,ꝙ hic est casus,vbi paupertas ꝓdest.Simile habetur C.de episc.& & cler.l. si
3 quis.§.fin autem.quæ est lex 37.¶Notãdũ † secundò ibi, si hæredes vel bonorũ possessores liberos habeant,ꝙ illi liberi dicuntur hic hæredes,qui sunt in potestate.Sed bonorũ possessores dicuntur liberi emãcipati,vt s̃.de hære.quæ ab intesta.deferun.§. eman-
4 cipati.¶Notãdũ † tertiò,ꝙ qñ liberi sunt rite exhæredati, tũc succedit patronus,sic ẽt si liberi abstineant ab hæreditate,vt ff. de bo.
5 libert.l.& si.§.si filios.¶Notãdum † quartò,ꝙ bonorum possessio contratab quæ datur patrono, secundum istum textum differt à bonorum poss.cõtratab:quæ datur filio,q̃a ista non datur,nisi post aditam hæreditatem,vel postquã est petita bonorũ possessio.Sed illa bene datur ante aditã hæreditatẽ,vt ff.de bonis libert.l. ẽt. §. vt patronus.Secundò,quia ista potest concurrere cum bonorũ possessione secũdũ tab.vt l.sed cum patrono.ff.de bono.possess.&illa nõ, vt l.æquissimum.ff.de bonorum pos.secundum tab.Tertiò,quia ꝑ istam non rumpitur testamentum,nisi pro tertia parte,per illam autem rumpitur totum testamentum.Et ratio potest esse, quia prius delinquit pater præteriens filium suum,quàm libertus præteriens patronum.l.scripto.ff.vnde liberi.Quartò,quia data ista possessione contratab.adhuc debentur legata,secus autem in illa,vt ff.de lega.præst.l.1.Sed hodie hæc differentia est sublata,per Auth.ex cau-
6 sa.C.de libe.præter.¶Notandum † quintò, quod præter istud ius successionis patronus habet adhuc alia iura. Primò,ꝙ non potest vocari in ius à liberto,nisi cũ venia.C.de in ius voc.l.2. Secundò, ꝙ libertus tenetur patronum alere,vt ff.de li.agno.l.si quis ex liberis.§.solent.Tertiò,quòd non potest turpẽ actionẽ vel exceptionem cõtra patronũ ꝓponere,vt l.honore.ff.de obse.Quartò,ꝙ patronus põt libertũ in seruitutẽ reuocare,in Auth.vt lib.de cæ.§.1. coll.6. Quintò, ꝙ libertus tenetur patrono semper reuerentiam exhibere,quando venit apud eum,vt ff.de in ius voc.l.generaliter.

7 Notādū †sextò,ꝙ ius patronatus multis modis perditur.Primò,si patronus remisit ius suum,in Auth.vt libe.de cæ.§.illud.Secundò, si procurauit patronus libertum iurare,ꝙ nō duceret vxorem,vel libertā,ꝙ nō nuberet viro.ff.de iure patrona.l. qui contra legem. Tertiò,si patronus negauit alimēta, s.qñ fuit domi.ff.de bon.liberto.l.si patronus.Quartò,si libertus cessit tertiæ parti bonorū suorum ad vsum patroni,vt ff.de bon.libert.l.etiam.§.totiens.Istud tñ quibusdam Doct.nō placet.Quintò,si alter eorum,s.patronus vel libertus,sit relegatus vel deportatus,vt ff.de iure patro.l. siue.Sextò,si libertus de voluntate patroni,sit natalib.restit utus ff.de bon. liber.l.etiā.§.1.Septimò,si patronus ab inuito liberto mercedem ꝓ futuris operis extorserit, vt ff.de lib.agnoscen.l.si quis.§.si quis. Octauò,si libertus mortem dñi sui vindicauit.ff.de iure patron.l. pen.Nonò,si patronus eum capitali crimine accusauit,vt ff.de bo. liber.l.si cum maior. Decimò, si libertus suis nummis emptus sit Vndecimò,si potestatem liberam testandi impetrauit de volunta-
8 te patroni.ff.de bon.liber.l.etiam.§.2.¶Notandū † finaliter,qđ dicitur hic.ꝙ iura libertinitatis & ingenuitatis sunt penè consonantia in successionib.Et dicitur penè,quia in aliquib.differunt.Prmò
9 † quia iure patronatus nō succedunt collaterales,nisi vsq; ad quintum gradum,vt hic,sed iure ingenuitatis vsque ad sextum vel decimum gradum,vt s.de cognat.succe.§.fi.& hodie omnes vsque ad decimum.Secundò,quia iure patronatus omnes succedunt in capita,vt hic,sed iure ingenuitatis aliqui succedunt in stirpes, vt s.
10 de hæred.quæ ab intesta.deferun.§.cum filius.† Tertiò,quia iure patronatus filius vnius patroni excludit nepotem alterius,ex quo est ꝓximior,sed iure ingenuitatis,nepos succedit cum patruo,vel cum auunculo loco patris sui,vt ff.de bon.liber.l.si libertus.§.si li
11 bertus.Quartò,quia † patronus per cōtratabulas nō rumpit testamētum,nisi pro tertia parte,sed iure ingenuitatis,per cōtra tabulas rumpitur totum,vt in gl.in l.1.C.de bo.pos.cōtratab.quæ datur pa
12 trono.Quintò qa † patronus excludit fratrē liberti,sed pater succedit cū fratre iure ingenuitatis,Authen.defuncto.C.ad Tertullia. ¶Opponitur primò,& videtur,ꝙ nō bene dicitur hic in tex.ꝙ patronus succedit liberto,qñ habet liberos sic præteritos,ꝙ testamētum eius non pōt argui inofficiosum,quia si libertus prætereat emancipatum filium suum,testamentum suum non arguitur inofficiosum:sed rumpitur per contratabulas,& tñ patronus tunc non succedit,ergo iste tex.nō dicit verū.Solutio.Testamētū dicitur hic inofficiosum largo modo,vt s.extendit se ad querelā inofficiosi,& ad bon. possei.contrat.sic.l.cum duob.C.de inoffi.testam.¶Opponitur

nitur secundò,& videtur,q; non bene dicitur in tex.q; patrono debetur tertia pars bonorum ipsius liberti,sine omni onere,ita vt nō debeat soluere legatum relictum liberis ipsius liberti , quia si libertus habeat liberos,tunc patronus totaliter excluditur,& nō debetur sibi tertia pars.Solutio.Istud potest intelligi de liberis exhæredatis,quibus potest aliquid legari,& ista solutio videtur melior quàm alia,quæ habetur in gl.

DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM.

TITVLVS. IX.

Continuatur sic:Dictum est suprà de successione,quæ defertur iure patronatus,quod spectat ad patronū, & ad liberos suos,& etiā collaterales.Et quia patronus potest hoc ius vi assignare ex liberis suis,idcirco tractatur hic de illa assignatione,& ideò sic rubricatur.

§.In summa.

1 *Huius §.summarium,ex sententia domini Nicasij.sumptum est.*

2 *Patronus potest vni ex liberis suis libertum vel libertam assignare.*

3 *Emancipationis & patriæ potestatis differentia,adhuc remanet,quātum ad assignationem.*

4 *Agnatio qualiter fiat*

1 Summatur sic:Patronus † habēs in potestate duos vel plures liberos,siue primi grad⁹,siue vlterioris,pōt in testamēto,vel sine testamēto,quibuscūq; verbis vni ex illis liberis assignare libertū.Et ille post mortē eius.s.patroni,habet solus ius patronatus. Et si ille decesserit,cui assignatio facta est,sine liberis, reuertit̄ i⁹ patronat⁹ ad liberos patroni, & euanescit hęc assignatio p emācipationē. Hoc
2 dicit & patet intellectus tex.¶Notandū † primò,q; patronus pōt vni ex liberis suis libertum vel libertam assignare , ita q; ille solus habeat ius patronatus,& trāsmittitur ab illo ad liberos suos. Non autem pōt trāsmitti ad extraneos,& per consequens nec etiam ad fiscum,nisi istud ius patronatus transeat cum vniuersitate bonorū vt in gl.in verbo,fundus.in l.quædā.in fi.ff.de acq.rer.domin.¶No
3 tandum † secundò , q; quanuis differentia emancipationis & patriæ potestatis hodie sublata sit in cōmunib. successionib. tamen quantum ad assignationem remanet adhuc aliqua differentia, qa per emācipationem extinguitur assignatio,vt hic dicitur. Et ratio est,quia filius existens in potestate censetur quasi vna persona cū patre,vt l.fi.C.de impub.& aliis substi. Sic autem non est de filio
4 emancipato.¶Notandū † finaliter,quod assignatio potest fieri in

testamento & sine testamento, potest etiā fieri purè, & sub conditione, & quibuscunque verbis, & etiā nutibus seu signis, vt ff. eod. l. 1. §. assignare. Ex quo patet, ꝙ si promisi tibi sub certa pœna assignare pignora pro pecunia, quam mihi mutuo tradidisti, nō oportet me aliquam solennitatem iuris facere, sed sufficit, ꝙ dicam nudo verbo, sit talis res pignus tuum. Et si dedi fideiussores, ad faciēdam istam assignationem, ipsi per hoc sunt liberati, & tale pignus est tibi obligatum, fa c. per tuas, extrà de donat. ¶ Opponitur primò, & videtur, ꝙ assignatio non euanescat per emancipationem, per l. vtrum. ff. eo. Solutio. In illa l. dicitur, ꝙ assignatio facta est emancipato. Sed dicitur, ꝙ assignatio, quæ facta est existenti in potestate, per emancipationem euanescit. Aliqui tamen dicunt, ꝙ emancipato non potest assignatio fieri, & illi respondent ad l. allegatam in oppositum, ꝙ ibi non dicitur assertiuè, ꝙ assignatio potest fieri emancipato, sed quæritur, an sibi fieri posset, & ita vult Azo. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ non bene dicitur in tex. ꝙ ista facultas assignandi solū datur ad eos, qui sunt in potestate, quia tex. prius dicit, quod ista assigantio non solùm fit filio & nepoti, sed etiam filiæ & nepti. Modò constat, quòd neptis est in potestate aui, suprà de patria potestate. §. fin. Solutio. Istud potest intelligi de nepte ex filio, ad neptam tamen ex filia potest transmitti istud ius, si sit assignatum filiæ.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

TIT. X.

Continuatur sic: Dictum est s̄. de successionibus, quæ deferuntur iure ciuili: Modò hic tractatur de successionibus, quæ deferūtur iure prætorio, qualis est bonorū possessio, & ideò iste titulus rubricatur de bonorum possessio.

§. Ius bonorum.

1 *Bonorum possess. à quo, & quorsum inductæ.*
2 *Bonorum possessio quid.*
3 *Posthumus alienus, iure ciuili, olim nō potuit heres institui, hodie pōt.*
4 *Prætor bonorum possess. dat tribus modis.*
5 *Remediū extraord. an cesset, vbi ordinarium potest habere locum.*

1 Sūmatur sic. Bonorū possess. introductæ sunt à prætore ad emēdandum seu cōfirmādum ius ciuile. Et cōpetunt tam succedentibus ex testamento q̄ ab intestato. Hoc dicit. ¶ Notandū † primò,
2 ꝙ bonorum possess. potest sic diffiniri: Est ius persequendi retinendique patrimonij, qđ cuiuscunque fuerit, cùm is moritur. Et est differen-

differentia inter bonorũ possessionẽ, & possessionem bonorum, non obstante, ꝙ Aristoteles dicit in secundo Perihermenias, ꝙ nomina & verba transposita idem significant. quia bonorũ posses. est nomẽ iuris, & significat beneficiũ datũ à prætore, vt ff. de bono.poss.l.3.§.bonorum. Sed possessio bono. est nomen facti, & cõpetit qñ aliquis obtinet seu tenet rem, & est propriè corporaliũ. Res enim incorporales non possidentur, sed quasi possidentur vt
3 l.seruus.§ incorporales.ff. de acqui.rerum domi. ¶ Notandum † secundò, ꝙ posthumus alienus iure ciuili olim non potuit institui hæres. Si tamẽ fuerat institutus, dabatur sibi bonoru possessio, nõ iure ciuili, sed iure prætorio, & fiebat bon.possessor, & nõ hæres. Hodie aũt ex constitutione domini Iustiniani, põt institui, vt ẽt
4 fiat hæres iure ciuili, vt hic in textu. ¶ Notandum † tertiò ꝙ prætor tribus modis dat bono poss.s.ex testamento, & ab intestato, & ẽt dat illis bono.posses.qui sunt hæredes iure ciui. vt hic in fine textus. ¶ Oppon. primò sic, & videtur, ꝙ posthumus alienus bene possit institui hæres, per §.posthumus ꞇ.de leg. Solutio. Quando dicitur hic, ꝙ posthumus alienus non instituitur hæres, intelligitur iure ciuili antiquo. Sed ille §.allegat⁹ in oppositũ, loquitur de iure prætorio. ¶ Opponitur secundò & videtur, ꝙ non bene dicitur hic in fine tex. ꝙ bono.posses.datur illis, ad quos pertinet hæreditas iure ciuili, per l.idem. aliàs incipit, & ita de §.sed an sit. & §. sed si tota.ff.nau.caupo.stabula. Solutio. Illa lex vult ꝙ quando re-
5 medium iuris ordinarij † potest habere locum, tunc cessat extraordinariũ, quod est verũ qñ extraordinarium contrariatur ordinario. Sed si ordinarium iuuetur per extraordinarium, tunc non est verum, vt hic & l.in causæ.§.interdum. ff.de mino. Si enim minor sit læsus, põt agere cõtra tutorẽ, vel contra decipientem.l.etiam.C. si tutor vel cura.interue. Et ita vno libello possunt accumulari remedium ordinarium & extraordinarium. Potest enim minor dicere contractum nullum, & petere se restitui in integrum, vt in c. constitutus, extrà de in integrum restitutione.

§. Quos autem.

1 *Hæres nemo potest fieri solo iure prætorio. Intellige directè.nu.2.*
2 *Hæreditas & bonorum possessio, quomodo differant.*
3 *Successiones sunt amplianda.*

1 Sũmatur sic † Solo iure prætorio nemo potest fieri hæres, sicut p l.vel senatusconsul.seu per cõstitutiones principales, sed bene fit loco hæredis, vt dicatur bonorum poss. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 primò, ꝙ † quando hic dicitur, ꝙ solus prætor non potest facere

hæredẽ,hoc debet intelligi directè. Nã iure prætorio põt aliquis fieri hæres vtiliter. Et ideò si quis habens hæreditatẽ per bo. poss. iure prætorio tñ vellet intentare directas actiones,succumberet.
5 Ex quo patet vna † differentia inter hæreditatẽ & bon.possess. Est etiam alia differentia, quia hæreditas aditur solo animo, vt in § ꝑ hærede.§.de hæredum qualita.& differentia,sed bon. poss.acquiritur mediante iudice. C. qui ad bonorum possessionem admit. possunt.l.fi.Est & alia differentia, quia hæreditas non acquiritur per alium, vt l.per procuratorem.ff.ad acqui.hæred.sed bene bon. poss.vt l.3.§.acquir.ff.de bon.poss.Adhuc est alia differentia quia filius non potest adire hæreditatem, nisi iussu patris, vt l.quis mihi.§.iussu ff.de acquir.hæred.sed in bono.poss.sufficit ratificatio, vt C.qui admit.ad bonorum possessionem possunt.l.1. Differunt etiam, quia hæreditas potest peti infra triginta annos, vt l.licet.ff. de acqui.hæred.vel secundum aliquos, potest semper peti, etiam infra mille annos,vt in gl.in l.cũ antiquoribus. C.de iure deliber. Sed bono.poss.debet peti ĩ.annum,vel infra centum dies,vt ĩ.eo.
4 §.cùm igitur. ¶ Notandum † secundò, ꝙ successiones sunt ampliandæ,& non restringendæ. Et ideò ius ciuile dicitur hic angustissimum, quia restringit successionem ad suos hæredes, & ad agnatos integrum ius habentes,vt §.de hæredita.quæ ab intesta. deferuntur.§.1.& de legit.agnato.succes.§.1.

§.Sunt autem.

1 *Bonorum possessiones sunt decem: quæ variè dantur. & nu.5.6. 8.9. 10.& sequen.*
2 *Bonorum possessio contra tabu. quibus detur. Et quibus, secundum tabulas.nu.3.*
4 *Pater & ascendentes per lineam paternam, admittuntur ad bona emancipatorum, perinde legitimi.*
7 *Manumissor extraneus, quis olim.*
11 *Bonorum possess prima, cur dicatur ex testamento.*
12 *Bonorũ possessio secundũ tab. quib. & quot casib. sit necessaria.*
13 *Filius præteritus, existens in potestate, an habeat duas vias contra testamentum.*

1 Decem † sunt bono.poss.quarum duæ dantur ex testamento,
2 & octo ab intestato. Hoc dicit. ¶ Notandum † est ꝙ prima bonorũ possessio vocatur contra tabulas,& datur liberis præteritis siue emancipatis,siue existentib.in potestate, vt l.maximum vitium.in prin.C.de libe.præteritis. Ex quo patet, ꝙ liberi præteriti existẽtes in potestate,habent duas vias contra testamentũ patris. Vnã, qua dicant

dicant testamentũ nullum,vt s̃.de exhæreda.libero.§.1.Aliam,qua dicant testamentũ annullandum per contra tabulas de iure prætorio,quo nemo põt fieri hæres,nec desinere hæres esse,vt s̃ eod. §.quos aũt,& C.de libe.præteri.l.fi.§.sancimus.Et hæc eadem bonorum poss.contra tabu.datur etiã patri præterito, vel ascendenti per lineam paternam contra testm̃ filij emancipati, si talis pater aut parens sit præteritus,vt.ff.si quis à paren.manumis fuit.l.1.non aũt matri nec ascendenti per lineã maternam, vt ff de bonorum
3 possessione contra tabu.l.illud.§.ad testaméta. Secunda † vocatur bono.poss.secundum tabu.& datur illis,qui in testaméto hæredes instituti sunt,vt ff.si tabu.testamen, nullę extant.l.1. Et datur ista bonorũ possessio,qñ factum est testamentum scriptum, non aũt, qñ testamentum est nuncupatiuũ:Nã tunc datur bonorum poss. secundum nuncupationẽ,vt C.de bon.pos. secundũ tabu.l.2. Aliæ bonorũ poss.dantur ab intestato: quarũ prima & tertia in ordine omnium vocatur vnde liberi, & datur liberis ad habendum bona patris,vel ascendentium per patrẽ,& non solũ datur filiis sed ẽt nepotibus,& aliis descendentibus vlterioris gradus,qui omnes vocãtur liberi.ff.de verb.sig.l.liberorũ.Et dico notanter bona patris,quia per istã bonorũ poss.non peruenitur ad bona matris,sed
4 per vnde cognati,vt C.de legit.hære.l.fi.Econtrà autem † pater & ascendentes per lineã paternã,admittuntur ad bona emancipatorum,per vnde legitimi,quia hodie emancipant contracta fiducia, vt s̃.de legit.agnato.succes.§.fi.& non per vnde parentes, nec per vnde liberi vtiliter:vt quidã voluerunt,secundum glo hic.Quarta
5 † bono.poss.vocatur vnde legitimi, per quã vocantur agnati, & qui loco agnatorũ sunt:vt suprà de legi.agnato.success.§.1.Quin-
6 ta vocatur † vnde decẽ personæ, quæ datur decẽ personis, quæ præferuntur extraneo manumissori, & sunt istæ decem personæ, pater & mater,auus & auia,paterni & materni,filius & filia,nepos & neptis ex filio,vel ex filia,frater & soror siue consanguineus siue
7 vterinus.Et dicitur † extraneus manumissor,qui olim in emácipatione emebat familiã:& deinde manumittebat eã,vt suprà quibus
8 modis ius patriæ potestatis soluitur.§ prætereà.Sexta † bon.poss. vocatur vnde cognati,& datur ꝓximis cognatis, qui de iure ciui-
9 li nõ succedebãt,vt ff.de cogna.l.1.primo responso. Septima † vocatur tãquã qui ex familia,per quã bon.pos.vocantur collaterales
10 patroni,vsq; ad quintũ gradũ ad successionẽ liberti.Octa.† vocatur vnde patroni,q̃ datur patrono & liberis eiꝰ descẽdẽtib. Nona vocatur,vnde ir & vxor,per quã deficientib.descendentib.& ascẽdentibus,& collateralibus agnatis & cognatis,vocatur vir ad suc-

cessionē vxoris,& econtrà,excluso fisco,vt C. vnde vir & vxor.l.i. Decima vocatur vnde cognati manumissoris,de qua m. numissio
11 ne dictū est circa quintā bonorū poss.¶ Opponitur † primò,& videtur,quod prima bonorum poss non bene dicitur esse ex testamento,sed potius diceretur contra testamentum,quia per eā rumpitur testamentū.C.de colla.l.vt liberis. Solutio.Vocatur ideò ex testamento,quia non competit,nec datur ista bonorū poss.nisi qñ factum est testamentum . ¶ Opponitur secundò , videtur,ꝙ ista non debet esse prima,quia bonorum poss. secundum tabu.est dignior,ergo illa debet præcedere.Solutio.Ista ponitur prima, quia alia,f.secundum tabu.non datur,donec constat de istā.¶ Opponi-
12 tur,† tertiò,& videtur,ꝙ bono.poss,secundum tabu.sit superflua, quia quando factum est testamentum,tunc institutus potest succedere de iure ciuili.Solutio.Ista in quibusdam casibus est necessaria,vt notatur in l.certum.C.de legiti.hæred.Primus est,quando nascitur posthumus,qui rumpit testamentum.Nam tunc institutus non potest petere hæreditatem de iure ciuili,licet posthumus sit mortuus,sed petit eam iure prætorio, per istam bono.poss. secundū tab.vt l.posthumus.ff.de iniust.rup.irri.testa. Secundus , qñ quis est capite diminutus tpe factionis testamenti & tēpore mortis,est sui iuris.Nam tunc institutus nō petit hæred. iure ciuili,sed per istam bono,poss.vt suprà,quibus modis testamenta infirmantur.§.nō tñ.Tertius casus est,qñ filius institutus est sub conditione,tunc pendente conditione pōt petere hæred.per istam bonor. poss.vt l.2.§.sub conditione ff.de bonorum poss.secundum tabu-
13 las .¶ Opponitur † quartò,& videtur,quòd filius præteritus existens in potestate,non habet duas vias contra testamentum , per leg.illud.§.at testamenta.ff.de contra tabulas.Solutio.Istud intelligitur respectu testamenti patris , vel ascendentium per lineam paternam.Sed illa lex in oppositum allegata,loquitur respectu testamenti matris & ascendentium per lineam maternā, contra qđ filius non habet per contra tabulas,sed querelam de inoffic.¶ Opponitur finaliter,& videtur ꝙ octaua bono.poss.in ordine omniū deberet poni septimo loco, quia in successione liberti , patronus & liberi eius,& etiam parentes,præferuntur collateralibus , quibus datur septima bo.pos.Solutio. Textus iste non obseruat ordinem secundum quem fit successio:sed ordinem edicti.

§.Sed eas.

1 *Bonorum possessiones quatuor sunt hodie sublatæ ex decem , & quot remaneant hodie.nu.2.& 5.*

Bonorum

Bonorum possess.extraordinaria,duo requirit
4 *Locum altiorem debent habere digniores.*

1 Summatur sic:Ex † prædictis decem bonorũ possess.quatuor sunt sublatæ & remanserunt sex ordinariæ bonorũ possessiones,quibus addita est septima extraordinaria. Hoc d.Sed ꝓ intellectu tex.notandũ primò,ꝙ primò,sublata est bono.possessio,vnde decẽ personæ:quæ posita est quinto loco, quia hodie parens emãcipat cõtracta fiducia, id est,cum securitate, quòd ipse debet succedere libero emãcipato,si decedat ante eum,vt suprà de legit. agnato. success.§. fi.& per ea quę notata sunt ibi.Et loco istius posita est bo.pos.vnde cognati,quę fuit sexta.Secũdò,sublata est bo.poss. tanquã ex familia,quę dabatur collateralibus patroni,Et tertiò, sublata est octaua bono.possess.quæ dabatur patrono & liberis eius,& parẽtib.ipsius, quia omnes isti possunt succedere per cõtratab.vel per vnde legitimi,vel vnde cognati. Et ideò sexto loco posita est bo.possess. vnde vir & vxor.quę fuit nona.Quartò,sublata est decima bon.pos.scilicet vnde cognati manumissoris,eadem ratione, qua sublata est vna
2 de decem personæ.Et ita†remanẽt tantùm sex bono.possess.duæ ex testamento,scilicet contratab.& secundum tabu.& quatuor ab intestato,scilicet vnde liberi,vnde legitimi,vnde cognati,vnde vir & vxor.Hodie tamen non oportet facere differentiam inter vnde legitimi & vnde cognati, quia sublata est differentia agnationis, vt in §.reliquum.in Authen.de hæredi.qui ab intesta.veniunt.colla.9.

3 ¶Notandum†secundò,ꝙ addita est septima bon.poss.extraordinaria,ad quam duo requiruntur.Primò vt detur bon.pos.ex aliqua lege,quæ non est in l.12.tabu.vel ex senatusc. vel ex aliqua constitutione principis,& ista bono.pos. non habet nomẽ expressum.Secũdò,requiritur,ꝙ illa successio ad quã datur bo. pos. non sit de iure ciuili:capiendo ius ciuile,pro l.12.tabul.& est ista bon. poss. extra ordinaria,quia datur & ex testamento,& ab intestato.Et potest poni exemplum ex testamento secundum gloss.hîc de posthumo alieno instituto,qui non potest adire hæreditatem iure ciuili,sed prætorio,vt suprà eodẽm.§.primo dictum est & habet istam hanc extraordinariam bonorum possess.Potest etiam poni exemplũ ex testamẽto & ab intestato,de eo,qui moritur apud hostes,cuius bona non acquiruntur iure ciuili,sed ex noua l.Corn.per istam bo. poss. vt ff.de bono.pos.l.3.§.sed & eius.& ff.vulga.substi.l. lex Cornelia. Potest etiam exemplificari quando testamentum factum est inter liberos,cum quinque testibus , quod valet per l. hac consultissima C.de testamentis. Vel quando testamentum factum est cũ duobus testib.& presbytero parochiano, iuxta c. cùm esses.extrà de. testa.

Nma

Nam sic instituti de iure ciuili.l.12.tabu.nihil haberēt, quia nō valet tale testamētū illo iure, sed succedunt per istā bonorū possessio-
4 nē. ¶ Notandū † finaliter ex glo.hic super verb.aliā, ꝙ digniores debent habere altiorē locū, quod seruit bene pro mulieribus, quæ sæpe solent certare, quæ earum primò debet offerre in Ecclesia. Nam illa debet præferri, quę nupta est nobiliori virò, nam radiis marito rum mulieres coruscant: vt in Auth.de consuli.§. hęc itaque.colla. 4.fa.l.fœminæ.ff. de senato. Et ad sedandam istā concertationem mulierum, potest implorari officium iudicis, vt l.2 C.vt digni. or. seruetur. lib.12. & non oportet agi actione iniuriarū. ¶ Opponitur
5 † primò sic, & videtur, quod sunt plures bonorū posses.quàm septē, quia etiā est Carboniana, per l.1.C.de Carbonia.edict.Solutio.Hic enumerantur bono.possessiones, quę tribuunt ius in proprietate, & dantur cum causę cognitione. Verū tamē est, quòd sunt adhuc alię bonorum possessiones, sed non dant ius in proprietate, nec requiritur in eis causæ cognitio.arg.l.penul.& fin.& quod ibi notat glo. & Docto.C.qui admitt.ad bono.poss.& sunt tres. Prima dicitur Carboniana per quam pupillus, cui mouetur quæstio status, mittitur in bono.posses.patris sui reseruato iudicio status, vsq; in tēpus pubertatis, vt in l.1.allega.in oppo. Secunda est de vētre in possessionem mittendo, quæ datur vxori, quando maritus eius moritur, & dubitatur, an sit imprægnata, an non: vt ff. de ven. in poss.mittēdo l.1.& l.vbicunque.§.interdum, ff.eo. Tertia est quæ datur gratia litis agnoscendæ, & datur filio emancipato exhæredato, qui non cognoscitur iure ciuili, vt possit intentare querelam inofficiosi, vt ff. de inofficio.testamen.l.Papinianus.§.1.

§. Cùm igitur.

1 *Tempus statutum ad petendum bono.posses.quantum.variè.*
2 *Tempus illud ipsum an currat ignoranti ignorantia iuris aut facti: aut filio scienti.*
3 *Dies vtiles, qui dicantur.*
4 *Prior in gradu si repudiauerit bonor.posses.ante finē temporis sibi assignati, statim currit tempus ei, qui post eum admittitur. Et quid ita.*
5 *Exclusus à bonorum posses.vt filius, petere eam potest, vt agnatus, deinde vt cognatus.*
6 *Bonorum possessio, duplex.*
7 *Bonorum posses.quædam hodie necessaria: quædam non necessaria.*

1 Summatur sic: Fauore † creditoris & defuncti statutum est certum tēpus, ad petēdum bonorum possessionem, scilicet annus, liberis & parentibus. Alij autē centum dies vtiles, quo tēpore lapso accrescit bonorum

bonorũ poſſeſſio,nõ petita de aliis perſonis eiuſdem grad⁹,quę eã petierunt,quibus nõ exiſtentibus admittũtur ſequẽtes in gradu ex ſucceſſorio edicto,& petitur bon. poſſeſ.corã iudice, ſine ſolenni-
2 tate. Hoc dicit,& patet intellectus textus. ¶Notandũ † primò,quòd iſtud tẽpus etiam currit ignorãti ignorãtia iuris,vt l.iuris ignorãtiam.C.qui ab bonorũ poſſeſſionem admit.poſſunt.nõ autẽ ignorãti ignorantia facti,vt l.quandiu.eodem titul.allegato. Currit etiam filio ſcienti,licet pater ſuus ignoret,ſi filius poteſt patrẽ certificare, quia filius poteſt bonorũ poſſeſſionem ſine patre petere, vt l.bonorum.eo.tit.allegato. Nec poteſt iudex iſtud tempus ad inſtantiam debitoris vel creditoris abbreuiare ſecũdũ Bar.in l.ſi quis ita inſti-
3 tuatur.§.1.ff.de hæredi.inſtituen. ¶Notandum † ſecundò, quòd illi dies dicũtur vtiles,quãdo poteſt haberi copia iudicis,actoris & rei vt ff.de diuer.& tẽpo præſcrip.l.1.per totum.ſugi.cum text. in l.fin.
4 C.de tẽpo.in integ.reſt.pe. ¶Notandũ † tertio,quod ſi prior in gradu repudiauerit bono.poſſ.ante finem tẽporis ſibi aſſignati, ſtatim currit tẽpus illi,qui poſt eum admittitur,quia dies nõ expectatur, cuius euẽtus nihil operatur,vt §.fin.l.aliquãdo.ff.ad Velle. & ideò nõ expectatur finis tẽporis aſſignati illi priori.Ex quo patet, quod ſi duob.ſeparatim cõceſſa eſt prima præbenda vacatura,ſi infrà mẽſem eam accepauerint,& primus repudiat eam ante finẽ mẽſis, ſtaſtim currit tẽpus ſecundo. Faciunt notata per Bar.in l.ſi maritus.ff. de adulte.Circa quod vlterius ſciendũ,quòd quãdo habenti ius in aliqua re pręcipitur à iure,vel à lege,vt infra certũ tẽpus aliquid faciat ſub pœna priuationis iuris,quod habet:ſi dicatur , ſit ipſo iure priuat⁹,tũc lapſo tẽpore priuat⁹ eſt.Sed ſi nõ dicatur, ipſo iure,tũc non eſt priuatus,ſed requiritur ſententia,vt in c.cõmiſſa. de elec.li. 6.Et illam ſententiam debet præcedere monitio,ſecundũ Anto.de
7 Bu.in c.cùm in cũctis.extrà de elect. ¶Notandum † quartò,quòd ſi aliquis ſit excluſus à bon.poſ.vt filius poteſt petere eã, vt agnatus: & ſi excludatur vt agnat⁹,poteſt petere vt cognat⁹, & ita quis videtur ſibiipſi ſuccedere,vt ff,de ſucceſſo.edic.l.1.§.ſed videdũ. ¶Notã-
6 dũ † quintò,quod duplex eſt bono.poſſeſſio,ſcilicet decretalis,quæ decernitur à iudice viuo quæ fiebat olim cũ ſolennitate, & dicitur etiam iudicialis.C.qui ad bon.poſ.admit.poſſunt.l.pen,& l.fi, Alia eſt edictalis,quæ cõpetit ex edicto prætoris mortui, & iſta petitur ſine ſolennitate iuris,vt ff.de bono.poſ.l.iij.§.ſed ſi nemo.decretalẽ hodie non habemus in vſu, ſed potius edictalem , de qua not.glo.
7 d.§. ¶Notandum † finaliter,quòd aliquæ bono.poſſeſ. hodie adhuc ſunt neceſſariæ, vt cõtratab.& vnde vir & vxor. Aliç aũt non ſunt neceſſariæ,niſi in quibuſdã caſib.Ex quo prouiſum eſt iure Authẽ.
de aliis

de aliis remediis,vt in Authen.de hæredi.quæ ab intestato veniunt per totum.coll.9.Si tamen volumus,vti possumus hodie istis bonorum possessionibus.

DE ACQVISITIONE PER ARROGATIONEM.

TIT. XI.

1 *Acquisitio per arrogationem,inducta est à Diuo Pio.& cur ita.*

Continuatur sic: Dictum est,quomodo res acquiruntur per vniuersitatẽ ex testamento.& ab intestato iure ciuili & etiã iure prætorio per bon.pos.Cùm igitur res etiam acquirũtur per vniuersitatem arrogatione,vt suprà,per quas personas.nob.ac-
1 quiritur.§.fin. idcirco tractandum est hic de acquisitionibus per † arrogationem,& ita rubricatur iste titulus. Et istud ius non est de lege xij.tabula.nec etiam prætorium,sed introductum est per consensum,vt dicitur hic in prin.text.in nigro.Est enim istud ius introductum à constitutione diui Pij,consensu arrogatoris & arrogati, vt hic in glo.& ita etiam patet tex.vsque ad §.ecce enim.

§.Ecce enim,cùm paterfamilias.

1 *Arrogati res omnes & actiones, olim acquirebantur arrogatori pleno iure,exceptis his,quæ minima capitis diminutione pereunt. Quæ hodie non pereunt.& nu.2.*

3 *Vsusfructus & vsus olim peribant minima capitis diminutione.Hodiè non.*

4 *Socium nemo habet inuitus.*

1 Sũmatur sic.Omnes† res & actiones ipsius arrogati,olim acquirebantur arrogatori pleno iure exceptis illis,quæ minima capitis diminutione pereunt,quia etiã olim vsus & vsusfruc.perierũt,sed hodie ea nõ pereunt.Hoc dicit & patet intellectus textus. ¶Notandũ
2 †primò, ꝙ olim omnes res ipsius arrogati pleno iure acquirebantur arrogatori exceptis illis,quę minima capitis diminutiõe peũt, & ideò operæ libertorũ,quę debẽtur patronis, & non transeunt ad extraneũ hęredem,non acquirebãtur arrogatori,vt sunt obsequiales,quæ consistunt in faciẽdo: sicut est assurgere coram patrono,& similes,vt C.de operis libert.l.liberti.& etiã operę fabriles incertę, vt sunt carpẽrariæ,& similes,vt ff.de operis liberto.l. si operarũ iudicio.Ex quo patet quòd si patronus dat se in arrogationẽ, liberatur libertus ab istis operis,de quo latius per Bar.& gl.in l.si nõ sortem.§.libertus.ff.de condic.indebiti.Si tamen patronus cõduxit aliquas

quas operas, illæ acquiruntur arrogatori. Sic etiam, quia ius agnationis perit minima capitis diminutione, vt suprà de legit. agnato. tut. §. fi. sed non ius cognationis, quia der ius ciuile non perimitur ius naturale, vt hic in glo. super verbo, ius agnationis. Idcirco ius succedendi vt agnatus, etiam non acquiritur arrogatori. Et dicit glos. hic, quòd hoc etiam locum habet hodie: sed hoc nō est verū, nisi intelligatur hodie, hoc est, tempore, quo fiebat iste liber. Nam isto tempore, cùm differentia agnationis & cognatiōis sit sublata, non perit agnatio, sicut nec cognatio minima capitis diminutione, vt in §. si vero. in Authen. de hæredi. qui ab intestato veniunt.
3 collatione 9. ¶ Notandum † secundo, quòd vsus & vsusfructus olim perierunt minima capitis diminutione, hodie tamen non pereunt, vt hic, sed non transeunt proprie ad arrogatórem, vt scilicet ipse habeat illius vsum vel vsumfructum, quia seruitus seruituti nō debetur, vt ff. de vsufruct. legad. l. 1. ipse tamen habet commodum vsus vel vsusfructus ipsius arrogati, quemadmodum dicitur de filio naturali & legitimo, habere vsumfructum, & existente in potestate patris, vt in glos. in Authen. idem est. C. de bo. quæ liberis. ¶ Oppo-
4 nitur † & videtur, quòd olim omnes res ipsius arrogati acquirebantur arrogatori, per l. actionum. §. societas. ff. pro socio. Solutio. Speciale est in societate, vt nemo inuitus habeat socium, acquisita tamen in societate, acquirebantur arrogatori.

§. Nunc autem.

1 *Summarium huius. §. ex sententia Dn. Nicasij.*
2 *Arrogator succedit mortuo filio arrogato si non supersint, qui excludāt patrem in success. Cū quo etiam admittūtur fratres arrogati.*
3 *Arrogator de quibus gestis per arrogatum teneatur. Et quatenus.*

1 Summatur sic: Hodie † res arrogati non acquiruntur pleno iure arrogatori, sicut olim, sed arrogator tātum habet vsumfructum in bonis aduentitiis arrogati, sicut patet in bonis filij naturalis & legitimi existentis in eius potestate. Mortuo tamē filio arrogato, & nō existentibus personis, quæ patrē in successione excludunt, succedit arrogator. De gestis tamen p arrogatū, non tenetur arrogator ipso iure, licet nomine filij cōueniatur. Et si noluerit eū defendere, mittuntur creditores in possessionē illorum bonorum, quæ in vsufructu futura fuissent eius causa, si non fuisset arrogatus. Hoc dicit.
2 ¶ Notandum † primò, quòd mortuo filio arrogato, succedit arrogator, si nō supersint personæ, quæ excludunt patrem in successione, vt sunt liberi ipsius arrogati, vt C. cōmunia de succession. l. fina. in qua lege etiam habetur cōstitutio, de qua fit hic mētio in tex. Et admittun

admittuntur hodie fratres arrogati cum arrogatore, vt in Authé. de hæred.quæ ab intesta.veniunt.§.consequens.colla.9 ¶ Notandum
3 dum secundò,† q arrogator non tenetur de gestis per arrogatũ ante arrogationem:sed de his,quæ post arrogationem gesta sunt, tenetur quantum est in peculio,& in quibus acquiritur sibi vsusfructus,vt ff.de pecul.l.in arrogationé.sicut ét pater tenetur pro filio,quantũ est in pecul.vt ff.de pecul.l.1. Et si voluerit arrogator eum defendere in aliis,tunc mittuntur creditores in possessionem bonorũ,quæ eius causa in vsufructu futura essent, vt hic in fine tex.& ff.ex quib.causis in possessio.eatur.l.Fulcinius. §.si quis.

DE EO, CVI LIBERTATIS CONSERVANDAE CAVSA, BONA ADDICVNTVR. TITVL. XII.

Continuatur sic:Quia s̃.per quas personas nobis acquiritur. §.fin.dictum est, quatenus res per vniuersitatem etiam acquiruntur causa libertatum conseruandarum, idcirco subiicitur hic de modo illius acquisitionis,& rubricatur iste titulus, de eo, cui libertatis conseruandæ causa,bona addicuntur.

§.Accessit.

1 *Summarium huius §.per dominum Nicasium.*
2 *Seruus,item fiscus,item quicunque extraneus,potest petere causa libertatum conseruandarum,addictionem bonorum. Non potest tamen ille ipsis libertis operas imponere.nu.3*
4 *Illi quib.relicta est libertas,si directe noluerunt consentire in ius patronatus illius cui bona addicũtur,tunc remanebunt in seruitute.*
5 *Successio anomala,est bonorum additio.*
6 *Fauore personæ,& causæ fauore simul cõuenientibus,vter præferatur.*
7 *Constitutio vna suppletur per aliam*

1 Per † constitutioné diui Marci ordinatũ est, vt datis libertatib. in testaméto,ex quo nõ est adita hęreditas,põt vnus de seruis, q.b. data est libertas; pręstita idonea cautione,de satisfaciẽdo creditoribus,petere vt bona sibi addicãtur, causa libertatũ conseruãdarum. Et ita omnes serui efficientur liberi. Et ipse erit patronus,nõ solum eorũ,qui p fideicómissum,sed etiã si velit & ipsi cõsenserint,eorum qui directò acceperunt libertaté. Et si fiscus velit bona defuncti apprehẽdere,salue tamẽ debent libertates remanere.tunc ibi,hóc rescripto. Et valet ista cõstitutio,nõ solùm ad libertates cõseruandas, sed etiã,ne creditores bona defuncti possideãt,& védant. Et habet etiam

m locum,qñ libertates datæ sunt in codicillis,& nemo ab inte-
adit hæreditatẽ,tũc ibi,si is.Et si ille,qui repudiauit,vel absti-
ab hæreditate,post addictionẽ bonorũ causa libertatũ cõser-
darũ factã, in integrũ restituatur,libertates tñ, quæ datæ sunt
euocantur.Et si libertates datæ sint inter viuos,vel causa mor
ōt aliquis hac de causa bonorũ addictionẽ petere, ne dubite-
n hoc in fraudẽ creditoris factũ sit,nõ ex verbis,sed ex mente
tutionis,tũc ibi,& cũ multas.Et quia in dicta cõstitutione im
ectè cõtinebatur ius huius successionis,idcircò p dñm Iusti-
ũ istud ius cõpletũ est.Hoc dicit. ¶Notãdũ † primò,ꝙ nõ so
uus vel fiscus, sed ẽt quicũque extraneus potest petere causa
tatũ cõseruãdarũ,addictionẽ bonorũ,vt C.de manumis.testa.
i creditorib.aut vni ex creditoribus nomine omnium,idoneã
onem fecerit,de soluendo insolidũ, vt ff.de fideicommis.lib.
creditoribus. ¶Notandum † secundò,ꝙ iste,cui bona addicũ-
on potest ipsis libertis operas imponere,vt ff.de oper.liberto.
hac lege. ¶Notandum † tertiò.ꝙ si illi,quib.relicta est liber
rectè noluerint consentire in ius patronatus istius, cui bona
untur,tunc remanebunt in seruitute, vt habeant eum dñm,
noluerunt habere patronũ.C.de manumis.testam.l.fi. ¶No-
im † quartò,ꝙ ista successio non est ex testamento nec etiã
estato,sed vocatur successio anomala, in Auth.de hæred. &
.in omnibus.colla.1.Et habet iste iura sepulturæ, vt scilicet
inferre mortuos suos in sepulchro defuncti,vt ff.de fideicõ.
l.4.sicut hæres habet illa iura iure ciuili,& bonorũ possessor
rætorio,quæ quidem iura nõ habet ille, qui recipit hæredi-
per fideicommissum,sed manent apud hæredem, vt l.quia
le.ff.ad Trebellianum.& notat gl.ibi.ꝙ fideicomissarius nõ
o hæredis.

andum † quintò ibi,si is,ꝙ qñ simul conueniunt fauor per-
& fauor causæ,tunc propter fauorem causæ postponendus
or personæ. Et ideò licet fiat restitutio in integrum fauore
is,non tamen reuocantur libertates.

ndum † finaliter ibi,sed cum multas.ꝙ vna cõstitutio sup-
per aliã.Et ita dicit dñs Ant.de But.in c.causam quæ.extrà.
ri.ꝙ rescripta debent interpretari,secundum ius commune
n statuta,vt in c.literis.extrà de constitutio. Sed priuilegia
interpretari contra ius commune,iuxta tñ limites iuris cõ
vt notatur in c.abbate.extrà de verborũ significationibus,
et aliquid,quantumcunque etiam minimimum,super ad-
communi priuilegium.

icasius ß.Inst.

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS. QVAE FIEBANT PER BONORVM VENditiones,& ex senatusconsulto Claudiano.

TITVLVS XIII.

Dictum est suprà de quatuor modis,quibus res acquiruntur per vniuersitatem ab intestato.Et vt nihil antiquitatis ignoretur,ponuntur hic duo modi , quibus olim res etiam acquirebantur per vniuersitatem. Et ideò rubricatur iste titulus. de successio.sublatis,quæ fiebant per bono.venditio.& ex senatuscõsul.Claud.

§.Erant.

1 *Successiones olim duæ erant.*
2 *Emptio pro venditione.*
3 *Successio per bon.vend.quid olim requirebat.Et eius antiqua authoritas.*
4 *Iudicium potest dici ordinarium dupliciter.*
5 *Mulier dicitur bacchata.*
6 *Mulier libera potest hodie nubere seruo, si non ignoret conditionem eius nec eo amittit libertatem.*

1 Olim etiam † erant duæ successiones,quarũ vna erat per bon.vẽditio.qua s. creditor vẽdebat bona debitoris, sed illa nunc sublata est,tũc ibi,erat. Alia,fuit miserabilis successio,qua.s.libera mulier cõiungens se seruo amittebat libertatem & substantiam,quæ etiã
2 modo sublata est.Hoc dicit.¶Notandũ primò,ꝙ emptio ponitur hic in text.pro venditione,& vnũ correlatiuũ ponitur pro altero, hoc tñ fallit in l.2.C.loca.vt vult ibi Cy.quamuis gl. ibi cõtrarium
3 dicat.¶Notandum † secundò,super verbo,ambages , ꝙ ista successio per bono.vend. requirebat, ꝙ creditor actionem suam proponeret & si cadebat à syllaba, tunc cadebat à tota causa,Si aũt nõ cadebat,sed debitè formabat actionẽ suam,poterat ꝓpria authoritate omnia bona debitoris vẽdere,vt ff.ex qui.cau.in possessionẽ eatur.l.1.Sed iste modus succedẽdi hodie sublatus est,vt C.de formu.& impetra.subla.l. 1. & 2.qa.hodie creditor mittit̃ in bon.possess.ipsius debitoris,ex primo & secundo decreto,ꝓ mẽsura debiti declarati:vt in Auth.de exhib.& introdu.reis.§.si verò.coll.5.¶No
4 tandum † tertiò,ꝙ iudicium põt dici ordinarium dupliciter. Vno modo, respectu potestatis ipsius iudicãtis:aliò modo,respectu formę iudicialis.Et ita ẽt dupliciter dicitur iudiciũ extraordinarium. Primò modo,iudiciũ delegati est extraordinariũ:secũdò modo,iudiciũ,in quo nõ obseruatur forma & ordo iuris,dicit̃ extraordinariũ,vt no.in c.quoniã cõtra falsam.extrà de probat. ¶ Notandum

quartò

5 quartò,† quod mulier dicitur bacchata,id est,capta amore:quia sicut quis capitur Baccho,i.vino,vt nō vtatur rōe,sic ēt mulier capitur amore.Nā furore amoris nihil est vehementius,vt in Auth.quibus
6 mo.nat.effic.legi.§.Illud.¶Notandum finaliter, † quod libera mulier pōt hodie nubere seruo,si non ignoret cōditionē eius,vt l.fi. C.de agrico.& censi.lib.11.& maximè iure cano.vt c.2.extrà de coniug. seruo.nec amittit libertatē,imò filij ēt sunt liberi, quia sequuntur ventrem.Et ratio est,quia mulier nō trāsit in potestatem viri , nisi quantum ad debitum carnale,& operas domesticas,vt suprà de senatuscon.Tertull.dictum est.§.1.notab.quinto.

DE OBLIGATIONIBVS.

TITVLVS. XIIII.

NVnc dictum est de iure personarū primo li. & de iure rerū à prin.secundi lib.vsque ad istum locū,tractādū est ergo cōsequenter de iure actionū,secūdū quod dictum est suprà in §.fi.de iure natu.gen.& ciuili. Et quia obligatio est mater actionū vt ff.de procurat.l.licet.§. ea obligatio.præcipuè personaliū, ideò prius quam tractetur de actionibus,præmittendum est de obligationib.Et ideò iste tit.sic rubricatur.

§.Nunc transeamus,

1 *Obligatio,quid.Et eius partium explicatio.nu.8:9.10.11.*
2 *Obligatio quotuplex.*
3 *Obligatio naturalis tantum,quos effectus habeat:& quot.*
4 *Obligatio naturalis,duplex.*
5 *Obligatio ciuilis tantum,quæ:& vnde nascatur.Et quot,quósve habeat,effectus:nu.6.*
7 *Obligatio ciuilis tantum,quid differat à naturali tantum.*
12 *Obligationi dupliciter potest opponi exceptio.*

Nō summatur iste §.quia pcedit diffinitiuè.Et ponitur in eo diffi
1 nitio obligationis,quæ sic diffinit in tex. † Obligatio,est iuris vēculū,quo necessitate adstringimur alicuius rei soluēdæ,secūdū no
2 stræ ciuitatis iura¶Notādū † primò,quod triplex est obligatio.s.naturalis tantùm,ciuilis tātum,& naturalis & ciuilis simul.Naturalis tātum est,vt quæ solo cōsensu nascit,vt l.Stichū.§.naturalis.ff.de solutio.Et ista pōt esse inter seruū & dñm,vt seruus naturaliter dño obligetur, vt l.naturaliter,ff.de cōd.indeb. Sic ēt filius pōt obligari patri,vt l.frater à fratre.ff.eod. Sic & pupillus proximus puber-
3 tati pōt obligari.vt ff.de nouatio.l.pupillus.† Habet autem ista obligatio naturalis tātum,aliquos effectus.Primus est, quod quamuis

nō patiat actionem, parit tñ exceptionem, vt ff.de pact.l. si vnus.§. pactus.& l.iuris gentium.§.sed cū nulla.ff.de pactis.facit j.§.in personam.de actionib.Secundus effectus est, ꝙ impedit repetitionem soluti, vt ff.de fideiusso.l.fideiussor.§.fideiusso. Tertius effectus est ꝙ ei accedere pōt pignus & fideiussor, qui obligatur naturaliter & ciuiliter, vt j.de fideius.in prin. Quartus effectus est, ꝙ recipit cō-
4 pensationem, vt ff.de compensa.l.etiam. Est tamē † duplex naturalis obligatio, vt in gl.in l.sed & si lege.in §.cōsuluit, ff.de petit. hæredi. Vna est, quæ oritur ex nudis motibus hominum, vt quod benefactoribus nostris benefaciamus, & ista obligatio naturalis non habet effectus prædictos. Alia est quæ oritur ex consensu, & de illa
5 intelliguntur quæ dicta sunt. † Est etiam obligatio ciuilis tm̄, quæ orit ex dispositione seu solēnitate iuris, vt in gl.in l.generaliter. C. de numera.pecu. Talis est obligatio, qua aliquis chirographo cōfitetur sibi mutuū esse factū spe numerationis ante biennium, vt j. de litera.obliga.per totum.& l.in contractibus.C.de non numera. pecun. Talis est ēt obligatio, qua quis remanet obligatus qui fuit obligatus naturaliter & ciuiliter, ad aliquod debitū, & factū est pactū de nō petendo. Et ista obligatio nō potest esse inter seruum & dñm, quia iure ciuili, seruus nihil est.l. quod attinet.ff.de reg.iur. nec inter filium & patrem, vt l.frater à fratre.ff.de cōd.indeb.& ita ēt inter patrem & filiū, & nō potest esse iudiciū.ff.de iudi.l.lis. iure ciuili, hoc impediēte ratione patriæ potestatis, suprà de patria po-
6 te. a.§.ius aūt. Et ista ciuilis obligatio † tantùm ēt habet aliquos effectus. Nā licet etiā non pariat actionē, parit tñ exceptionem, vt l.in contractib.C.de non numera.pecu. Potest ēt ei accedere pign⁹ & fideiussor.ff.de fideiusso.l.fideiussor.§.fideiussor. sicut de natura-
7 li tantùm dictū est. Et differt † ciuilis tātum à naturali tantum, q̄a ista nō impedit repetitionē soluti, sicut naturalis, nam debitum ciuiliter tantum, & indebitum naturaliter solutum, potest repeti, sed debitum naturaliter, & indebitum ciuiliter solutum non potest repeti, vt l.1.ff.de cōd.indeb. Sed obligatio naturalis & ciuilis simul, est illa, quæ cōmuniter venit in cōtractibus, &c. Et ista est, quæ hic diffinitur, & de illa est in l.quod attinet, ff.de reg.iur. ¶ Notandum
8 † secundò, ꝙ iuris vinculum debet hic exponi actiuè, id est, ius vincens, hoc est, ligans. Nā sicut boues & aliæ bestię ligantur funibus, sic homines ligantur verbis & obligationibus, vt ff.de verb.si-
9 gnifi.l.rei.§.j. ¶ Notandum tertiò, † quòd cum dicitur hic, quo necessitate adstringimur, intelligitur ꝙ non est obligatio, quæ hic diffinitur, nisi per eam quis necessariò adstringatur. Non enim est verus debitor, in cuius potestate est soluere, vel non soluere, vt ff.de verb.

verb.sig.l.debitor.Et ideò bene dicitur,ꝙ omnis homo est debitor
mortis,quia necessario habet soluere mortẽ. Ex quo patet, ꝙ hic
nõ diffinitur illa obligatio quæ põt elidi per exceptionem,vt ff.de
10 reg.iu.l.nõ videt.¶Notãdũ † quartò,ꝙ qñ dicitur hic alicuius rei
soluẽdę,ibi res,capitur generaliter pro re,aut pro facto,vt ff.si cer.
11 pet.l.1.& de verb.sig.l.rei. ¶Notandum † finaliter ꝙ qñ dicitur in
diffinitione,secundum nostræ ciuitatis iura, hoc potest primò referri ad diffinitum,vt sit sensus,obligatio secundum nostræ ciuitatis iura,est iuris vinculũ,&c.Vel secũdò põt referri ad iuris vinculũ,vt sit sensus,obligatio est ius vinciẽs secũdũ iura ciuitatis nr̃æ.
Vel tertiò potest referri ad illã particulã alicuius rei soluẽdæ,vt sit sensus,ꝙ ista res debet solui secũdũ iura nostræ ciuitatis, quæ volũt ꝙ res soluat̃ æquę bona,vt ff.si cer.pet.l.cũ qd.& l.3.§.si res. ff. cõmoda.& ꝙ soluatur cõgruis loco & tẽpore,vt ff.de sol.l. si soluturus,& ꝙ caueatur de euictione.ff.de verb.obl.l.Iul. §.qui fundũ. & quod soluatur apud cõpetentem actorẽ,& iudicem,vt C. si non à cõpe.iud.l.si.& ꝙ res non sit deteriorata.Et hoc est verum si deterioratio veniat officio iudicis,vt in cõtractibus stricti iuris. Secus si veniret iure actionis,vt in contractib.bo.fi.& ideò,si quis accommodasset alicui equum,teneretur illum recipere etiam deterioratum,vt not,per gl.& per Bar.in l.qui sibi.ff.de solutio.Et ex istis faciliter potest colligi,quid debitor debeat facere, si creditor non vult recipere debitum,vt non constituatur in mora.¶Opponitur contra prædicta,& videtur primò,ꝙ ista diffinitio,obligationis non sit bona quia oĩs diffinitio cõuertitur cũ diffinito,vt l. omnis diffinitio.ff.de reg.iur.Sed ista diffinitio nõ cõuenit obligationi tãtum,nec ciuili tantum,ergo &c.Media seu minor patet, quia per talẽ obligationẽ nõ adstringitur quis necessitate.Solut. Hic non diffinitur omnis obligatio,sed illa quę est naturalis& ciuilis simul,
12 vt dictũ est in fine primi notabilis.¶Opponitur secundò,† & videtur,ꝙ hic diffinitur etiam obligatio, cui potest opponi exceptio, quia hic diffinitur obligatio ciuilis & naturalis, quæ põt cõtrahi per filiũ & per mulierem,cui tñ potest opponi exceptio de Macedoniano & Velleiano,ergo nõ bene dictũ est in tertio notabili, ꝙ hic solum diffinitur obli.quæ nõ pt̃ elidi per exceptionẽ.Solutio Obligationi dupliciter potest opponi exceptio.Vno modo ꝓpter defectũ vinculi naturalis aut ciuilis,& ita procedit quod dictũ est in tertio notab. Alio modo ponitur exceptio,nõ ꝓpter defectum vinculi,sed ꝓpter ꝑsonã cõtrahẽtẽ,& ita procedit oppositio.Nam obligatio cõtracta per filiũ,est naturalis & ciuilis,potest tñ opponi exceptio ad Macedonianum,vt l,quia naturalis ff.ad Macedon.

ita etiam est obligatio contracta per mulierem,tamen opponitur exceptio de Velleiano,vt l.si mulier.ff.ad Velleia.

§.Omnium autem.

1 *Obligationum quædam sunt ciuiles, quædā prætoriæ,siue honorariæ.*
2 *Diuisio quid.*
3 *Obligationes ciuiles,quæ.Item,quæ prætoriæ,siue honorariæ.nu.4.Et quis earum vsus.nu.5.*
6 *Contractus,tripliciter capitur.*
7 *Contractus , actio,& obligatio,differunt.*

1 Non summatur,quia procedit diuisiuè , nā obligationū † quædā sunt ciuiles,& quædam prætoriæ.Ciuiles sunt, quę legibus cōstitutæ sunt,aut iure ciuili approbatæ sunt.Sed prætoriæ sunt,quæ p̄ prætorē inductæ sunt,quæ ēt vocātur honorariæ,tūc ibi,sequens, ponitur alia diuisio.Nā obligationū quædā sunt ex cōtractu,quędā ex quasi cōtractu,quædā ex maleficio,& quædā ex quasi maleficio.Et primò tractādū est de illis,quæ sunt ex cōtractu,tunc ibi, harum aūt.Et istæ quæ sunt ex cōtractu,aut fiunt ex rebus,aut ex verbis,aut ex literis,aut ex cōsēnsu,de quib.oībus dicetur j̄.¶ No
2 tādū † primò,ꝙ diuisio ē vniuersalis materiæ breuis cōpositio Et ad quæ vtilis est diuisio, dictū est s̄.in procemio huius libri.§.
3 pe.¶ Notādū † secundò,ꝙ illæ obligationes sunt ciuiles,quæ habent efficaciā suā ex constitutione legū:vt est illa, quæ datur per l.Aquil.vt j̄ ad l.Aquil.in prin.vel quæ datur de pauperie , vt ff.si quadru.pau.fecis.dicatur.l.7.vel quæ est furti nō manifesti,vt j̄.de noxa.act.§.sunt autem. vel dicuntur etiam obligationes ciuiles, quæ descendūt à iure gentiū,sunt tamē per ius ciuile cōprobatæ.
4 Sed † prætoriæ sunt in quibus prætor constituit aliquid,vel addēdo vel approbando,vel ēt de nouo cōdendo, vt ff.de iust.& iure.l. ius aūt ciuile.§.ius prætorrum.Et vocantur istæ ēt honorariæ, q̄ prætores honores gerebant,vt etiam s̄. de iure natur.gent.& ciui-
5 li.§.prætorum edicta.† Et seruit istud ad sciendum , quæ actiones sunt ciuiles,& quæ prætoriæ,inter quas est magna differentia, vt
6 j̄.de perpe.& tempor.act.dicetur.¶ Notandum † tertiò , ꝙ tripliciter capitur contractus,s.propriè , impropriè, & impropriissimè. Propriè contractus dicitur, qn̄ contrahentes hincinde oblıgātur, vt in emptione & vend.vt l.Labeo.§.contractū.ff.de verb.sig. Impropriè dicitur,quando vna pars solū obligatur, vt in mutuo , vt ff.si cer.pet.l.2.Sed contractus impropriissimè dictus est, quando fit dissolutio contractus,vt in transactione,vt no. per Bar.in l.siue apud acta.C.de transact.sic ēt est in liberatione,vt infrà.quib.mo.
tollitur

c o oblig.§llitur. Et ista seruiunt ad intelligendũ statuta, in quib. termini debent propriè accipi, vt l.3.§.hæc verba.ff. de neg.gestis Ex quo patet, ꝙ si in aliquo loco sit statutum, quò prohibetur, vt nemo cũ talib. contrahat, per illud statutum non prohibetur mutuum, neque transactionem, neque liberationem cũ talibus fieri, quãuis Bal.C.de pact.in rubrica dicat, ꝙ quando per statutũ prohibetur contractus, etiam prohibetur liberatio, & multò magis
7 mutuũ.¶ Notãdũ † finaliter, ꝙ differentia est inter contractum, obligationẽ, & actionem. Nã contractus, est conceptio verborum seu consensuum, vt ff.de verbo.oblig.l.stipulationum.§.stipulatio. & est facti, vt ff.de curato.furio.l.consilio. Obligatio autem, oritur ex contractu, & est iuris.ff.si cer.pet.l.2. Actio autem, vlterius oritur ex obligatione, vt.ff.de procurato.l.licet.§. ea obligatio, & etiam est iuris.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGATIO.

TITVLVS. XV.

Quia s̃.dictũ est tit.proxi.§.fi.ꝙ quatuor sunt species obligationis, quę nascuntur ex contractu. Quarum prima est, quę nascitur, ex re, etiã potior: idcirco primò de illa hic tractatur, & rubricatur titulus, quibus modis re contrahitur obligatio.

§.Re contrahitur.

1 *Obligatio re contrahitur in datione mutui, ex qua nascitur certi condictio.*
2 *Pactum nudum, potest nouem modis vestiri.*
3 *Pactum nudum quando dicatur vestiri auxilio legis.*
4 *Res aliqua vt possit dari mutuò, quæ requirantur.*
5 *In mutuo transfertur dominium à dante in accipientem. Et quare dicatur mutuum.*
6 *Mutui reconciliatio, qualiter fiat.*
7 *Mutuum recipiens, non tenetur eandem rem in specie restituere. Limitat nu.10.*
8 *Mutuum petitur actione, qua dicitur condictio.*
9 *Pecunia, tripliciter accipitur.*

1 Re cõtrahitur † obligatio, in datione mutui, qđ cõsistit in reb⁹ quæ per numerũ, pondus, vel mẽsurã tradũtur, vt fiant accipiẽtiũ. Et ex hac obligatione nascitur actio, quæ vocatur certi cõdictio.
2 Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ nudum pactum potest nouem modis vestiri. Primò re, vt hic. Secundò, verbis, vt tit.proxi. Tertiò literis, vt j.de litera.obligat. Quartò, consensu, s. solo, quia in aliis

obligationib.ét requiritur consensus,vt j.de oblig.quæ ex consen su nascuntur.Quintò,cohærentia cōtractus,vt qñ iuxta cōtractū ponitur pactū ante vel post,vt C.de pactis.l.repetés.Sextò,interuē tu rei,vt in contractib. innominatis.C.de re.permuta.l.ex placito. Et differt iste modus à primo, quia qñ pactum vestitur re, tunc statim habet robur, & nascitur actio,vt ff.si cer.peta.l. cum quid. Sed qñ vestitur per interuentū rei, tunc non statim habet robur, nec oritur actiò,sed tunc demū,qñ res est tradita,vt C.de pactis.l. pet.& l.iurisg.§.quinimò ff.de pact.Septimò,pollicitatione rei,vt si quis pollicetur reipub.nudo pacto,vt ff.de pollicita.& no. glos.in verbo,cœperit.l.1.Octauò,iureiur.l.vt iurisiurandi. ff. de operis liberto.Nonò, authoritate seu auxilio legis,vt ff. de pactis.l.legiti-
3 ma.Et † dicitur nudū pactum vestiri auxilio legis,qñ ex tali pacto non daretur actio,nisi lex hoc diceret,& hoc fit in multis casib.sicut patet in his versibus,non recta lege pedum currentibus.

Pactum in his nudum actionem maximè parit,
Constituens,donans,dotans,spondens,ob honorem.
Nautarùmque frans,accessio,verbis vsurat.

Nam aliter,ex nudo pacto non datur actio,vt ff.de pactis.l.iurisg. §.quinimò,quod verū est iure ciuili, secus iure canonico, vbi ex
4 nudo pacto datur actio,extrà de pactis.c.1.¶ Notandū † secundò, ꝙ ad hoc,ꝙ aliqua res possit dari mutuò, aliqua requiruntur.Primò,ꝙ illa res ex natura sua pōt numerari,mensurari,vel ponderari.Secundò,ꝙ sit ét consuetudo talē rem numerando, vel mensurando,vel ponderando tradi.Tertiò,ꝙ datio rei, fiat secundū eius aptitudinem,& ideò vinū non traditur mutuò per pondus,sed ꝑ mensuram. Quartò, ꝙ actus aptetur ad aptitudiné rei,& ideò si pecunia tradatur cum sacculo,tāquā species,& non numeretur,nō est mutuū.Et ista notantur per Docto,& præcipuè per Bar.in l.mutuū.§.mutui.ff.si cer.pet. Patet ergo,ꝙ si trado librū per pondus,
5 non est mutuū,vt l.2.§.2.ff.si cer.pet.¶ Notādū † tertiò,ꝙ in mutuo transfertur dominiū à dante in accipienté. Dicitur enim mutuū,quia de meo fit tuū,& dicunt Docto,ꝙ valet argu.ab etymologia nominis,in l.2.§.appella.ff.si cert.pet. Ex quo patet ꝙ si res tradatur à non domino,non est mutuū,nisi per reconciliationem
6 † quæ pōt fieri consumptione,vsucapione,vel per superuenientiā dominij,aut ēt ratihabitione, vt notatur cōiter per Doct.in l.2.§. 2.ff.si cer.pet.Exēplū primi est,vt mutuaui tibi pecuniā alienā, ét quā furatus sum,& tu consumpsisti eā etiā totā,tunc valet mutuū quo ad totam pecuniā,sed si non esset cōsumpta,non valeret mu-

tuum

tuũ quia teneris eãdẽ restituere. Idem de parte quo ad partẽ, ff. si cer.pet.l.nã & si fur.intelligitur ẽt consumpta, si est mixta cum alia pecunia,& ab ea discerni non põt.ff.de solutio.l.si alieni. Exẽplũ secundi est,vt mutuaui tibi pecuniã alienã,& stipulatus eã sum mi hi dari,si dñs pecuniæ à te eã petit,habes exceptionem doli cõtra me,ff.de stipu.seruo.l.1.§.2.Exemplum tertij,vt si ille, qui recepit mutuum de pecunia aliena,posſidendo vsucepit eam anteq̃ exposuit,quod contingit in dote numerata.ff.de iure dotiũ.l.iure suc cursum.§.si pater.idem in donatione causa mortis.ff.de dona.causa mortis.l.qui alienã.Exemplũ quarti,vt si pecuniã hereditariã tibi mutuo,& postea adeo hæreditatẽ.l.perinde.in fi.ff.si cer.pe.Aut si pecuniã alicuius tibi mutuo,quã posteà mihi legat,si tñ idẽ animus mutuantis maneat, ratihabitione: argu. l.si ꝓcurator.ff.de

7 cõd.indebi.¶ Notandũ † quartò,ꝙ recipiens mutuũ, nõ tenetur eãdẽ rẽ in specie,i.in numero restituere,aliàs esset depositũ vel cõ modatũ,sed in genere.i.eiusdem naturæ & qualitatis.i. bonitatis, vt ff.si cer.pet.l.cum quid.Ex quo patet, ꝙ pro antiquo vino non potest solui nouum,quia non est ita bonũ,quod verũ est, si nouũ vinũ nondũ sit digestũ,sed postquã digestũ est & purificatũ, tunc nouũ vinũ est melius antiquo,vt l. Firmio Heliodoro. ff. qñ dies leg.ce.& dicit Bar.in l.si tibi decẽ.ff.de pactis,ꝙ prius sydera caderent de cœlo,quã posset plus venire in obligatione, quæ re cõtrahitur,quã est ipsa res.Et ergo dicitur in illa l.si dem tibi decẽ millia,& paciscor,ꝙ tu reddes mihi 20.millia,nõ veniunt nisi 10. milla in obligatione. Si tñ debitor esset in mora, posset creditor ex mutuo petere suũ interesse,si proueniat ex lucro cessante, siue ex dãno emergẽte,vt no.in l.vinũ per Doc.ff.si cer.pet. ¶ Notandum

8 † finaliter,ꝙ actio,qua petitur mutuum,vocatur certi cõdictio,& põt dici certi cõdictio specialis,vt ff.de tritica,cõdictione.l. 1. Nã in omni cã & cõtractu,ex quo certũ petitur, datur certi cõdictio generalis, vt l.certi cõdictio ff.si cer.pet. Et eadẽ actio, quæ datur ad mutuũ,datur ẽt ad interesse,qa quãuis nõ sit certũ in principio certificatur tñ per iudicẽ.Et hoc maximè verũ est,qñ in libello cõ cluditur ad certã summã,vt notatur in §.curare, j.de actionibus.

¶ Opponitur primò sic,& videtur,ꝙ pecunia non consistat in nu-

9 mero,per l.2.§.mutui.ff.si cer.pet.Solutio.Pecunia † capitur tripliciter. Vno modo,pro omni re corporali. Secundò modo ꝓ omni re,quæ consistit numero,pondere aut mensura. Tertio modo, ꝓ pecunia numerata,vt notatur per Bar.in l.talis scriptura.ff.de leg. 1.Et est tex.in l.pecuniæ.ff.de verb.signifi.& isto modo capitur hic.

10 ¶ Opponitur secundò, † & videtur, quòd non bene dicatur in

tex.quòd in mutuo potest eadem res reddi, per l.2.in prin.ff.si certa peta.Solutio.In mutuo potest eadem res reddi, vt hic dicitur, sed hoc non debet à principio agi, vt scilicet eadem res reddatur, vt vult l.in oppositum allegata.

§.Is quoque

1 *Solutione indebiti per errorem facta nascitur actio condictitia.*
2 *Solutio indebiti debet esse facta ab ignorante, prius, quàm ex ea quis obligetur.*
3 *Solutio indebiti, quid.*
4 *Condictio indebiti. Et ad eam intentandam, quid requiratur.*
5 *Accessiones naturales, quæ. Et quæ ciuiles. nu.6.*
7 *Obligamur ad indebitum solutum per errorem, non secus, quàm ad mutuum.*
8 *Pupillus, cui solutum est indebitum per errorem, sine authoritate tutoris, non tenetur hac actione.*
9 *Pupillus qualiter, & quando, ex mutuo, indebito, vel aliàs possit obligari, disting.*
10 *Obligatur re, qui indebitum recipit.*
11 *Potest, verb. intelligendum cum effectu.*

1 Summatur sic:† Contrahitur ét re obligatio solutione indebiti per errorē facta, non obstante quod ille qui soluit, magis videtur distrahere, quàm contrahere. Et ex ista obligatione nascitur actio condictitia, qua tamen non tenetur pupillus, si ei sine tutoris authoritate per errorem indebitum solutum sit, sicut nec etiam tenetur certi
2 cōdictione, si sine tutore mutuum accepit. Hoc dicit.¶ Notādū † primò, quod ad hoc, quod aliquis obligetur hac obligatione, requiritur, quod soluens ignoret esse indebitū. Nā si scienter solueret, præsumeretur donare, & non esset ista obligatio, vt notatur in l.1.ff. de cō-
3 dictio.indebi. Est † aūt solutio indebiti, quādo quis tenetur alicui ad x.& soluit xx.& habetur de hoc gl.notabilis in c.fi.extrà de solu-
4 tio.ad lōgū.¶ Notādum † secundò, quod ista actio per quā repetitur indebitū, vocatur condictio indebiti, & requiritur ex parte eius cui soluitur, quod res transferatur in eius dominiū, alioquin nō est ista obligatio, vt ff. vsusfructuarius quemadmodū caue.l.fi. Si ét iste ignoret indebitū esse, non obligatur, nisi in quātū factus est locupletior, sed si sciat, obligatur non solū ad rē quam accepit, sed ét ad accessiones & augmenta naturalia, vt ff.de cōdictio.indebi
5 ti.lege, indebiti. Vocantur † autem accessiones naturales, augmēta, quæ veniunt naturaliter ex ipsa re, sicut fructus ex agro seminato & partus, sed non ad augmenta ciuilia, vt C. e.l.1. Dicuntur augmen

6 †augmenta ciuilia, quę veniunt ex industria hominum & labore. Et si rem retineat postquā sciat inuito domino, tenetur etiā actione
7 furti, vt ff. de condict. fur. l. quoniam. ¶Notandum † tertiò, quòd ad indebitum solutum per errorem quis obligatur, sicut ad mutuum vt j. de oblig. quæ ex quasi contractu nascuntur §. fin. nisi in quibusdam casibus. Primò si soluatur indebitum ex causa, quæ ex infitiatione crescit, vt l. ea quę. C. eo. Secundò, ex causa pietatis, vt l. cum his. § si mulier. ff. eo. Tertio, trāsactione. vt l. in summa. ff. eo. Quartò authoritate rei iudic. vt l. 1. C. eo. Quintò, ratione scientiæ, vt l. 1. ff. eo. & dictum est in 1. notab. Sextò, iureiurando, vt j. de act. §. si qs
8 postulante. ¶Notandum † quartò, quòd pupillus, cui solutum est indebitum per errorem sine authoritate tutoris non tenetur hac actione sicut nec mutui datione, quod verum est, nisi pupillus ex eo factus sit locupletior, vel pecunia est apud eum salua, aut in aliā rem conuersa, vt ff. de solut. l. in pupillo. Nam tunc naturaliter & ciuiliter obligatur & tenetur cum effectu, vt l. naturaliter. §. fi. ff. de
9 condict. indeb. Ad † sciendum ergo, qualiter pupillus ex mutuo, vel ex indebito, aut aliàs possit obligari, sic est distinguendū. Aut enim pupillus est minor infante, i. eo qui nondum compleuit septimum annū, & nullo modo potest obligari. l. quod pupillus ff. eo. Aut est maior infante, & promittit tutori suo, & nullo modo obligatur. ff. de autho. tuto. l. pupillus. Aut promittit alteri sine tutore, & obligatur naturaliter, sed non ciuiliter, vt l. 1. ff. de nouatio. & notatur eleganter in d. l. 1. per gl. fi. Aut promittit cum tutore, & obligatur naturaliter & ciuiliter, vt l. si impuberes. ff. de autho. tut. sed potest restitui in integ. Eodem modo dicendum est de adulto minore, habente curatorē, vt C. de in integ. restitut. mino. l. si curatorē, sed si non habeat curatorē, obligatur naturaliter sed nō ciuiliter, sed pōt
10 restitui, si obligauit se ante xxv. annū. ¶Notandū † finaliter, quod iste casus potius videtur ponendus in ti. de obligatio. quę ex quasi contractu nascuntur, vt in §. itē 1. ibi. quia solués vult distrahi non contrahi: sed quia tacitè aliquid agitur quod concernit contractū, nam ille qui recipit debitū obligatur re, sicut in contractu qui consistit in re, idcirco ponitur hic. fa. l. si in area. ff. eo. & l. si is qui. §. vlt. ff. commo. ¶Opponitur sic & videtur, quòd non bene dicitur in text. indebitum posse condici: si appareat. i. ipsum esse indebitum: quia ex illo sequeretur, quòd indebitum deberet probari ante institutionē actionis, seu ante litem contest. quod non est verum. Solutio. Istud
11 † verbum, potest, debet intelligi hic cum effectu, vt si reus cōdemnetur per sententiā, vt sit sensus, quod non potest indebitum cōdici effectualiter, id est, sententia ferri, donec appareat indebitum.

§. Item

§. Item is cui.

1 *Cõmodatarius etiã re obligatur. Et nascitur ex hac obligatione actio commodati.*
2 *Mutui & commodati differentia, duplex. Et nu.4.*
3 *Commodatum variè deficit.*
5 *Commodatarius tenetur commodati, variè. Et num.6,7.*
8 *Precarium & commodatum, quid differant.*
9 *Commodati actio duplex.*
10 *Incẽdiũ numeratur interdũ inter casus fortuitos: interdũ inter culpas.*
11 *Commodatum, debet esse gratuitum.*

1 Recipiens † commodatum, id est. commodatarius, etiam re obligatur, & nascitur ex hac obligatione actio commodati: & differunt mutuum & commodatum, quia in mutuo transfertur dominium, in commodato non, & recipiens mutuum tenetur de dolo, omni culpa & casu fortuito, sed recipiẽs cõmodatum tenetur de dolo & omni culpa, sed non casu fortuito, nisi culpa sua præcedat illum casum, & commodatum debet esse gratuitum: Hoc dicit. ¶ Notandum primò † quòd tex. tangit hic duas differentias, inter mutuum & commodatum. Prima est, quòd in mutuo trãsfertur dominium, in commodato non: oportet enim commodatarium restituere cõmodanti eandem rem, sed gl. super verb. accepit, dicit de triplici mutuo. Nam quoddam est naturale tantùm, scilicet, quãdo numeratur pecunia sine aliqua stipulatione. Aliud est ciuile tantùm, quando fit stipulatio sine numeratione. Aliud est naturale & ciuile simul, scilicet quãdo numeratur pecunia & capitur stipulatio, vt ff. si cert. per. l,2. Quod ergo hic dicitur de translatione dominij, intelligitur de mutuo primo & tertio modo dicto Et deficit mu-
3 tuum † interdum ratione rei, vt in furto, vt ff. eo. l.2. §. mutui. & l. nam & si fur. ff. si cert. peta. interdum ratione personæ, vt ff. si cert. peta. l. si à furio. interdum ratione consensus, vt ff. si cert. peta. l. si
4 ergo pecuniam. Secunda † differentia est, quia recipiens mutuum, tenetur de dolo & omni culpa & casu fortuito, commodatarius autem non tenetur de casu fortuito, nisi sua culpa præueniat illum casum. Et exemplificat textus, vt si commodata sit tibi res, vt ea vtaris in domo tua, & defers eam tecum in peregrinatione, si tunc eã casu amiseris, teneris de ea restituenda, vel eius æstimatione. Et licet commodatarius regulariter teneatur de omni culpa, vt hic dicitur, quia non sufficit tantam diligentiam adhibere, quantã quis adhibet in suis propriis reb. & ideo iste positiuus, exactam. in tex. exponitur per superlatiuum, id est, exactissimam. Istud tamẽ habet

exceptio

exceptiones,vnde sic distinguẽdũ est. Quia aut cõmodatum datur gratia cõmodãtis,& tũc cõmodatarius solũ tenetur de dolo verbi
5 gratia:Cõmodo vxori meę futurę aliqua clenodia,scilicet annulos, coronã,& similia,vt ornatè veniat in domũ meã:& si ista perdãtur, nõ tenetur mulier,nisi fecerit dolũ,vt l.si vt certo.§. nũc vidẽdum.
6 ff.cõmoda.Aut † datur gratia vtriusq;,scilicet commodãtis & commodatarij,& tunc tenetur cõmodatarius de dolo,lata culpa & leui, vt si commodo tibi vasa argentea, quia tecũ cœnabãt amici vestri, & mei,vt tractẽtur gratia nostri,vt ff.eod.l.in rebus.§. hoc ita. Aut
7 † datur gratia cõmodatarij tantùm & eius rogatu, quòd præsumitur in dubio,& tũc tenetur cõmodatarius etiam de culpa leuissima. Et qa hoc regulariter fit,ideò textus solùm loquitur in illo casu:sic etiã potest dici de contractu in generali, vt in gl.in l.si in certo.§.2. ff.eo.quia aut fit gratia dãtis tantùm,& tenetur solùm de dolo.Aut gratia accipiẽtis tãtùm.& tenetur de dolo & omni culpa , excepto precario,quia ibi recipiẽs tenetur solũ de dolo & lata culpa,vt ff.de preca.l.quęsitum.§.& illud.aut gratia vtriusq; & nõ tenetur de cul-
8 pa leuissima.Est autẽ differentia † inter precariũ & commodatum, quia commodatũ datur ad certum vsum,ita quòd si cõmodatarius aliter vteretur re cõmodata,committit furtum: precariũ autem nõ datur ad certũ vsum.Secũdò,quia commodatum nõ potest statim reuocari,sed cõpleto vsu,ad quẽ commodatum est, sed precarium semper reuocari potest.& de istis differẽtiis notatur in gl.in l. vt cõmodato.§. sicut.ff. cõmodati.Bal.dicit differentiã inter istam gloss. singularem,ad cognoscendum commodatum,depositum,& precarium:de qua in in l.contractus.ff.de reg.iuris.idem Bald.in l.ij.C.e.
9 ¶Notandũ † secundò,quòd duplex est actio commodati.Nam quędam est directa,quę datur commodanti,contra cõmodatariũ,non solùm ad rem commodatam,sed etiam ad interesse,vt ff.cõmodati. l.3.§.si reddita.Alia dicitur contraria,quæ datur cõmodatario contra commodantem de impẽsis factis in re commodata,vt ff.cõmo-
10 dati.l.in cõmodato,§.contraria.¶Notandum † tertiò,quòd incendium interdũ numeratur inter casus fortuitos,& interdũ inter culpas.Nam si incendiũ ortũ sit in aliena domo, dicitur esse casus fortuitus,respectu eius,in cuius domo non est ortũ incendiũ: sed si in sua domo,incendium si ortum, tunc dicitur esse ex sua culpa,vt l.si seruus seruum.§.si fornacarius.ff.de ad le.Aquiliam.nã incendia cõmuniter veniunt ex culpa,inhabitãtium,vt l.si vẽdita.ff.de periculo
11 & cõmodo rei vẽditæ.¶Notãdum † finaliter, quòd commodatum debet esse gratuitum.Si enim merces interueniat,non est commodatum sed locatum,vt infrà locati.§.1.quod est verum, si res sit locabilis:

cabilis:alioquin est cõtractus innominatus,vt l.naturalis.§.adeundo.ff.de præscrip.ver.sic etiam mandatum debet esse gratuitum.vt infrà mandati.§ fin. quamuis posteà quando mandatum completum est,debet solui salarium pro labore,vt ff.mandati.l.1,

§.Præterea.

1 *Deposito,re contrahitur obligatio, & tenetur depositarius tantum de dolo.& numero 3.*

2 *Rem meã si deposui apud te,teneris mihi actione depositi directa. Sed si in ea feceris aliquas impẽsas,teneor tibi actione depositi cõtraria.*

4 *Dolus,quid.Quid lata culpa.Quid leuis. Quid leuissima. Quid casus fortuitus.*

5 *Depositi actio,habet paratam executionem,sicut summa.*

1 Deposito,etiãm re†cõtrahitur obligatio,& tenetur depositarius
2 tantùm de dolo,Hoc dicit.¶ Notandum†primò,ꝙ si deposui apud te rẽ meã,teneris mihi actione depositi directa,sed si tu fecisti aliquas impẽsas in re mea,tũc ego teneor tibi actione depositi cõtra-
3 ria , sicut dictũ est de cõmodato.¶Notãdum†secundò,quòd depositari⁹ tenetur de dolo , vt ff.deposi.l.1.§.illud.& de lata culpa, quæ æquiparatur dolo,vt ff.depositi.l.quod Nerua.& ff, si quis testa.liber esse iuſ.fu.l.1.§.non autem.non autem tenetur de leui culpa regulariter,& ideò si tu rem meam apud te depositam , negligentia tua,casu vel furto amiseris,mihi nõ teneris,debet enim mihi imputari,quia rem meã custodiendã tradidi amico negligẽti.Si tamẽ factum sit pactũ inter te,& me,ꝙ si rem meã perdideris, teneberis, tunc ẽt obligaris ad culpam leuissimam , vt ff.depositi.l.1.§. sæpe. Interdum ẽt teneris de casu,vt si rem meã apud te depositam portasti ad loca periculosa,vt ff.cõmodati.l.in rebus.§.vel etiã si fuisti in mora restituendi depositum,vt ff.de posi.l.si in alea.§.fin. ¶ No-
4 tandum tertiò,† ꝙ dolus est machinatio studiosa, vt ff.de dolo.l.1.§.2.sed lata culpa est negligere,quod omnes sciunt,vt ff.de verb.sign.l.late.sed leuis culpa est quando est desidia vel negligentia,vt hic dicitur:leuissima aũt culpa est, quando non præuidetur quod alius diligentissimus põt præuidere. Et ideò furtũ nõ cõmittitur sine leuissima culpa,vt ff.pro socio.l. cum duobus.§.damna . nisi furtũ fieret à persona domestica,de qua non esset suspicio, vt vult Cyn.in l.2.C.deposi. Sic ẽt incendiũ ortum in sua domo , non est sine culpa,vt ff.de offi.præfe.vigilum.l.3.§.1.& dictũ est s.§. proxi. sed casus fortuitus est,qui præuideri non põt,vt C.de pigno. ac.l.
5 qui fortuitis.¶ Notandũ † finaliter,ꝙ actio depositi,habet paratã executionem,sicut summa,vt C.depositi.l.penul.& hoc est verum quando

quando depositum est notorium per publicum instrumentum, vel per scripturam ex testimonio testium receptorum ad perpetuam rei memoriam, vt notat Bart. in l. creditores C. de pignoribus. aliàs autem requiritur libellus & litis contestatio, vt in c. quoniam frequenter. extra vt li. non contest.

§. Creditor.

1 *Pignoris acceptione, etiã contrahitur obligatio, ex qua nascitur actio pignoratitia. Et in quo teneatur creditor, pignus recipiens.*
2 *Creditor, hic, accipitur ex omni causa.*
3 *Pignus & hypotheca, differunt.*
4 *Pignoratitia actio est duplex. Et nu. 5.*
6 *Pignus si perdatur ex dolo, aut lata vel leui culpa, tunc debitor tenet hoc probare. Secus in casibus fortuitis. Et nu. 7. & 8.*

1 Acceptione † pignoris etiã re contrahitur obligatio, ex qua nascitur actio pignoratitia, & tenetur creditor pignus recipiẽs, de dolo, lata culpa, & leui, sed nõ leuissima, neq; de casu fortuito. Hoc dicit
2 vsque ad fi. tit. ¶ Notandũ † primò, quod creditor intelligitur hic ex omni causa, vt in Auth. de fideiusso. §. fi. coll. 1. quia pignoris obligatio, quæ est accessoria, põt omni obligationi & pacto, etiã, naturali tantùm, accedere, vt l. res hypothecatę. ff. de pignorib. item infrà §. 1. de fideiusso. notabili 2. & l. naturaliter. ff. de con. indeb. suprà eodẽ
3 §. 1. nota. 1. ¶ Notandum † secundò, ꝙ in textu dicitur notãter, si creditor pignus accepit, quia ante quàm accepit pignus, nõ est ipse obligatus, quãuis ex nuda cõuẽtione pign⁹ sit obligatũ sibi, vt ff. de pignora. act. l. 1, & cõpetit ipsi creditori ex nuda conuentione actio hypothecaria, ad persequendũ pignus, vt infrà de actio. §. item Seruiana, vbi etiam ponitur differẽtia inter pignus & hypothecã, quia pignus constituit in reb. mobilib. hypotheca verò in immobilibus
4 ¶ Notandum † tertiò, quòd actio pignoratitiã est duplex: nam quædã est directa, quæ datur debitori contra creditorem, pro restitutione pignoris, quod debet restitui in specie idem, & cum fructibus: imò etiam si creditor sit in mora, cum vsuris & interesse, vt in l. quãuis. §. si creditor. ff. de pign. ac. sed non nascitur ista actio, nisi solutione facta, aut cùm satisfactum sit de debito. vt in l. si rem. §. omnis ff. de pign. ac. sicut actio tutelæ non nascitur, nisi finita tutela. vt ff. de tu. & ratiociniis distrah. l. si tutor. §. fi. quamuis aliqui dicant ꝙ istę actiones bene prius nascũtur, sed nõ prius dãtur seu intẽtãtur. Prima tamen opinio melior est secundũ glo. & si creditor non vellet recipere pecuniã, vt possit retinere pignus, tũc debitor debet pecuniã deponere, & assignare in iudicio, & hoc sufficit ad rehabẽdũ pignus,

§. Verbis obligatio.

1 *Obligatio verb. qualiter contrahatur.*
2 *Obligatio verborum, vocatur stipulatio. Et eius diffinitio.*
3 *Obligari non possunt surdus, mutus, infans, absens.*
4 *Actio duplex nascitur ex stipulatione.*
5 *Stipulatio ex incertitudine rei vitiatur. Et quando dicatur res incer ta. nu. 6.*
7 *Obligatio verb. dicitur stipulatio, à stipulo.*

1 Obligatio † cõtrahit verbis ex interrogatione, & respõsione, de dãdo aut faciẽdo aliquid, ex qua obligatione nascit duplex actio, videlicet certi cõdictio, & actio ex stipulatu, & vocat ista obligatio stipulatio, à stipulo, quod est firmũ, & deriuatur à stipite Hoc dicit
2 ¶ Notãdũ † primò, ꝙ obligatio verborum vocatur stipulatio, & potest sic diffiniri, ꝙ est verborũ expressio interrogãdo & respõdẽdo facta, qua promittitur aliquid dari vel fieri, vt ff. de verb. obl. l. v. §. stipulatio. & dicitur notãter interrogãdo & respondendo, quia si vnum illorum deficiat, non est stipulatio. C. de vsuris. l. 1. & notatur per gl. pen. & debet interrogatio præcedere, & responsio sequi sine magno interuallo tẽporis, quo. s. posset labi memoria eorũ, quæ in interrogatione dicta sunt, seu interuenire dissensus, vt C. de contrahen. & cõmit. stipul. l. nuda. nã si respõsio præcedat, & interrogatio sequatur, vel nõ fiat interrogatio, tũc dicitur pollicitatio, vt in dicta l. nuda. Et ratio istius est, quia nemo præsumitur se velle obligare per quæcunq; verba promissoria, quorũ aliqua interdũ proferuntur causa amicitiæ, vt dicendo. Ego sum totus tuus, & omnia mea tua sunt: ex quib. verbis nõ nascitur obligatio, vt est singularis gl. in l. 2. C. in quib. causis coloni cẽsiti dños suos accusa. possunt.
3 li. 11. Si igitur † in aliquo instrumẽto reperiatur, ꝙ quis ꝓmisit, & nihil dicatur de interrogatione, si hoc verbũ prolatũ sit à notario, præsumitur ꝙ præcessit interrogatio: secus si reperiatur à teste ꝓlatum, vt est bona gl. in l. 1. C. de vsuris. Et ex istis patet, ꝙ infans, sur
4 dus, mutus & absens, nõ possunt stipulari, vt ff. eo. l. 1. ¶ Notãdũ † secundò, quòd ex stipulatione nascitur duplex actio: quarum vna dicitur certi condictio generalis, quæ scilicet competit, qñ res certa deducta est in stipulationẽ & dicitur res certa, de qua constat quo ad quid, quale & quantũ, vt ff. eodẽ. l. stipulationũ. Sed qñ res deducitur incerta, tunc nascitur actio ex stipulatu, hoc tamen fallit in dote, vt l. vnica. C. de rei vxo. actio. Sed qñ in alio contractu, quàm in stipulatione deducitur res incerta, tunc non datur actio ex stipulatu: sed actio quæ vocatur incerti condictio, vt l. sed si ex me. §.
5 1. ff. de condic. indeb. ¶ Notandum † tertiò, quòd stipulatio, ex in-

ex incertitudine rei vitiatur,vt f.si promittatur substantia vel corpus,vel animal,quia dando vnam festucã vel vnam muscam, liberraretur promittẽs,sed necesse est in stipulationẽ venire rẽ, quæ cõ
6 tinetur certis finibus,vt in l.ita stipulatus.ff.eo.Dicitur † tñ res incerta,qñ nõ constat quid,quale,quantũ,vt dictũ est in superiori notabili.Potest etiã incertitudo specificari per cõiecturas, vt p præfationes,seu orationes,quæ circa stipulationẽ apponuntur, vt not.
7 Bar.in triticum.ff.eo.¶ Notandum † finaliter,ꝙ ista obligatio dicitur stipulatio,à stipulo,quod est firmũ, & ita nomen correspondet rei,sicut dictum s.de donatio.§.est & aliud.nam olim in stipulatione vnus dabat alteri stipitem paleæ sicut inuestitura feudi fit per traditionẽ baculi,vel stipitis,vel mantelli,vt ff.de pact.l.1.§.1. hoc tñ non est de substantia contractus feudalis,nec per talem inuestituram traditur possessio,sicut per traditionem clauium , vt suprà de rerum diuisio.§.item si quis merces. Sed secundum aliquos traditur ius capiendi possessionem propria authoritate:ita vult Innocen.in c.ex literis.extrà de consuetud.

§.In hac re.

1 *Stipulatio,qualiter olim fiebat. Et qualiter hodie.ibid.& nu.2.*
3 *Stipulatio nõ vitiatur propter diuersitatẽ linguæ,vel eius ignorãtiã.*
4 *Contrahentes attendere debent ad sensum & intellectum verborum, quæ in stipulatione proferuntur.*
5 *Imperator potest aliqua verba instituere,per quæ fiat contractus aliquis:ita quod si aliter fiat,non valeat,quemadmodum in re sacra,verborum immutatio,sacramentum reddit irritum.*

1 Sũmatur sic:† Licet olim stipulatio fiebat p certa verba ad hoc tradita,hodie tñ fieri potest per quæcũque verba intelligibilia ad
2 hoc apta.Hoc dicit.¶ Notãdũ † primò,ꝙ stipulatio hodie fieri potest p verba ad hoc apta,& ideò nõ põt fieri p notulas,cifreas,vel p abbreuiaturas,vnde si ego velim significare p A promittis?& tu velis significare p B promitto,si ego interrogẽ A?& tu respondeas B,non est stipulatio,vt ff.de const.pecu.l.qui autẽ.§.fina.quia stipulatores nõ possunt mutare significationes nominũ appellatiuorũ, vt l.si quis in fundi vocabulo.ff.de leg.1.& per Bar.in l.quotiens. ff. de hæred.inst.& in gl.in prooemio.ff.super §.illud autem.in verbo criminalem,in qua gl.etiam dicitur ꝙ scribens per signa inconsueta,puniendus est criminaliter arbitrio iudicis.Quod verum est, si scribat libros iuris vel instrumẽta,aliàs non,vt in l.hęredes palã.§.
3 sed si notam.ff.de test.¶ Notandum † secundò , quòd propter diuersitatem linguæ,vel ignorantiam eius non vitiatur stipulatio:&

ideò

ideò notarius pôt cõficere instrumentũ de stipulatione inter Latinum & Græcũ,seu theutonicũ cõtracta,mediãte interprete, vt ff. eo.l.1 § 1.& creditur soli notario,si habeat intellectũ vtriusq; linguæ,vt C.de fal.l.si quis decurio.sic autẽ nõ creditur testi.vt C.de testi.l.iusiurãdi.sed si notarius nõ habeat intellectũ vtriusq; linguę adhibẽdi sunt duo testes interpretes.si possunt haberi:sed si haberi nõ possunt,sufficit vnus,vt in Authen.de rebus eccl.nõ aliena.§.q̃d
4 autẽ.colla.2.¶Notandũ † tertiò.ꝙ cõtrahẽtes attendere debent ad sensum,& ad intellectum verborum,quæ in stipulatione proferuntur,vt dicitur hic,& ff.eo.l.1 §.qui præsens:& licet ponãtur in stipulatione verba inutilia,per hoc non vitiatur stipulatio,si etiam verba vtilia & apta habeantur,vt l.quæ extrinsecus.ff.eo. q̃d facit pro libellãtib.vt libellus nõ reiiciatur, licet in eo sint verba inutilia & superflua,dumtñ in eo etiam cõtineantur verba vtilia.¶Notãdum
5 † finaliter,ꝙ ex isto §.elicitur,ꝙ Imperator potest certa verba instituere,per quæ fiat cõtractus aliquis,ita ꝙ si aliter fiat,nõ valet: igitur firmiter credere debemus,ꝙ cęlestis Imperator Christus Iesus instituit verba,ex quorũ prolatione sequitur effectus,qui aliàs nullo modo sequeretur,vt sunt in sacramẽto Baptismi,ego baptiso te in nomine patris , & c.& in sacramento venerabili Eucharistiæ, hoc est enim corpus meum.& ita de aliis verbis sacramentalibus.

§.Omnis stipulatio.

1 *Stipulatio omnis aut fit purè,aut in diem,aut sub conditione.(test.*
2 *Stipulatione purè facta,promissum statim debetur statimque peti po*
3 *Stipulari ad diem,& in diem differunt.*
4 *Promittens soluere præsenti die,non potest conueniri eodem die.*

1 Stipulatio † oĩs aut fit purè, aut in diẽ,aut sub coditione. Quod purè stipulatur,statim debetur,&peti potest:sed quod stipulatur in diem,statim debetur,sed peti nõ pôt,nisi die lapso, in quẽ stipulatio
2 facta est Hoc dicit.¶Notandũ † primò,ꝙ qñ stipulatio fit purè,tũc promissum statim debetur,& statim peti pôt,vt hic,& l.eum qui calendis.§.fi.ff.eod.nisi fiat dilatio ratione loci, vt ĩ.eodem.§. loca.vel ratione rei,quæ nondum est in rerum natura, vt ĩ de exceptio.§.antepenulti.Promissor tamen non tenetur statim soluere, & ideò hoc verbum,confestim,hic in textu, non debet intelligi, quod statim debeat venire cum sacco, paratus ad soluendum , vt ff.de solutionibus.lege quod dicimus.sed secundum aliquos dantur sibi decem dies,vt infra de inutilibus stipulationibus. §.penultimo, sicut dantur decem dies,vt fiant præcepta à potestatibus,secundum consuetudinem multorum locorum , quæ est optima

legum interpres, vt ff. de legi. & senatuscons. l. si de interpretatione. sed secundum alios istud tẽpus relinquitur arbitrio Iudicis, q̃a nõ est limitatum in iure, nisi de cõstituta pecunia, vt l. promissor. ff. de const. pec. & hoc notatur per Bar. in l. ratũ. ff. de solutio. & facit gl.
3 in l. 2. C. de cõst. pec. §. & licet. ¶ Notandum † secundò, ꝙ aliud est stipulari ad diem & in diem, nã qñ stipulatur ad diẽ, tunc promissor obligatur vsque ad diem, & nõ post, vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum ferè. §. 1. Sed qñ fit stipulatio in diem vel in die, ꝙ idẽ est, vt d. l. obligationum ferè, tunc promissor statim obligatur, sed stipulator nõ põt petere, nisi trãsacto die, vt hic. & ff. de ver. sig. l. cedere. & si antè petat, repellitur exceptione, vt j. de excep. §. prætereà. & si stipulatio fiat, vt det hodie, nõ est in diẽ, sed pura, vt l. liber
4 homo. §. decẽ. ff. eo. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ si aliquis ꝑmittat soluere præsenti die, nõ põt cõueniri eodẽ die, quia totus dies cedit ꝑmissori, sed cõuenit trãsacto die, vt colligit ex isto tex. Ex quo tex. ẽt dicũt aliqui, ꝙ si iudex statuit partib. terminũ peremptorium ad ferẽdum sententiã certo die, vt puta die Mercurij. & vna partiũ non cõpareat illo die, ꝙ tũc iudex nõ debet ferre sentẽtiã illo die, quia totus dies cedit partib. secundum istum tex. allegãt ẽt pro se, l. more. ff. de feriis. Et ad cõfirmationẽ istius opinionis, dicunt, ꝙ iudex post terminum peremptorium debet mittere citationẽ, vt ff. de iudi. l. post edictum & inter quãlibet citationẽ, olim debebãt mediare decẽ dies. ff. de iud. l. per interualla. hodie triginta dies, in Auth. de litigio. §. omnẽ. coll. 7. Sed alij dicũt, ꝙ iudex debet illo die ferre sentẽtiã, vt C. quorũ appel. nõ recip. sic l. cum non ex eo die. & hoc debet fieri circa finẽ diei, vt hora vesperorum vel circiter, qñ præsumitur, ꝙ pars absens nõ est vẽtura, vt ff. eo. l. cum stipulatus sum: & hoc maximè verũ est, si periret instãtia iudicij. Nã tunc põt ferre sententiã in nocte cum luminibus, vt no. in c. consuluit. extrà de offi. deleg. & de isto per Bar. in l. eum, qui calend. ff. eo. & pro ista vltima opinione multum facit l. aut qui aliter. ff. q̃d vi aut clàm. vbi dicitur, ꝙ si aliquis sit citatus ad cõparendũ certa hora, tunc si ille actus ad quem citatus est fiat alia hora, tunc perinde est, ac si ille actus factus esset parte nõ citata. Ex quo apparet, ꝙ iudex neque de rigore neque ex æquitate põt sententiam differre in alium diẽ, & dicit Bar. ꝙ ille tex. in l. aut qui aliter: meritò deberet scribi cum aureis literis, & ita non est simile in solutionibus, & in sententiis ferendis. ¶ Opponitur primò contra prædicta, & videtur, quòd nulla stipulatio potest esse in diem vel sub conditione, quia stipulatio est actus legitimus, infra de actioni. §. de constituta. sed talis non recipit conditionem neque diem, vt l. actus. ff. de reg. iuris ergo. Solutio.

lutio.illa regula actus,loquitur in casi.ibi enumeratis, inter quos nõ est stipulatio,vt s̃.etiam dictum fuit. ¶ Opponitur secundò, & videtur,ꝙ qñ stipulatio facta est purè,nõ detur promissori ad soluendum dilatio decẽ dierũ,vel secundum arbitrium iudicis.p l.liber homo.§.decẽ.ff.eo.Solutio.Illa lex loquitur,qñ dies est expressus,hic autem loquimur quando expressio non est facta.

§.At si ita.

1 *Promißio facta annuo seu annuatim,& anno differunt.*

2 *Stipulatio aureorum decem,est vna stipulatio,secus in legatis.*

3 *Stipulatio decem aureorum,quoad viuam,est perpetua ipso iure, nec finitur morte stipulantis.*

Si stipulet à te decem aureos annuos quo ad viuã, stipulatio ista est pura & perpetua:sed si hæres meus post mortẽ meã petit istos decem aureos,repellitur exceptione pacti,Hoc dicit. ¶ Notandũ

1 primò,† ꝙ differentia est,quando aliquid promittitur annuo seu annuatim,& anno,quia primo casu nascitur obligatio in principio anni, sed in secundo casu in fine anni,vt ff.quando dies legati cedit.l.1.& l.nec semel.eo.vnde,versus.

Annuò si dicas,tunc respicias caput anni,

Anno si dicas,in fine teneberis anni.

Dicit tñ Io.Fab.ꝙ istud intelligitur in legatis.¶ Notandum secun-

2 dò,† ꝙ qñ stipulantur decẽ aurei annui,est vna stipulatio,vt l.si Stichum.§.2.ff.eo.secus in legatis,quia sunt plura legata, vt ff. de dona.causa mor.l.senatus.§.fi.Et ratio est,quia in stipulatione solum cõsideratur cõditio stipulantis semel & in prin.& ideò etiam nascitur tãtum vna actio,vt l.si filius.ff.eo.sed in legat.annuis.consideratur conditio legatarij singulis annis & nascuntur plures actiones, vt ff.de annu.lega.l.cum in annos.¶ Notandum † tertiò ꝙ ista stipulatio nõ finitur morte stipulãtis,sed est perpetua ipso iure, quia tempus nõ est modus quo tollitur obligatio,vt l.obligationum ferè.§.placet.ff.de act.& oblig.sed petens post mortem, remouetur exceptione.Et si fiat ista stipulatio absque illa clausula,quoad viuã, dixerunt aliqui,qđ non esset perpetua,sed posset exceptione petẽs remoueri.Io.Fab.dicit,ꝙ illa est ꝑpetua ipso iure & effectu , hoc est,ꝙ petens nõ potest repelli per exceptionẽ post mortem stipulãtis,per l.si pactum.ff.de probat.quia præsumitur, ꝙ stipulator voluit sibi prouidere,& hæredibus suis:secus in legatis annuis , quæ nõ possunt peti post mortem legatarij,vt l.in annalib.C.de lega.

§.Sub conditione,

1 *Stipulatione facta sub conditione,differtur obligatio vsque ad euen*

tum conditionis, Et quando sortiatur effectum post mortem, & spes conditionalis transmittatur ad haredes. Et num. 2.

3 *Stipulatio pōt fieri sub cōditione affirm. vel negatiua, variè tamen.*

4 *Spes proueniens ex stipulatione pœnali transmittitur ad hæredes.*

1 Stipulatione facta † sub cōditione, differtur obligatio vsq; ad euētū conditionis, & si stipulatio cōcepta sit sub cōditione, quæ in vita planè non pōt euenire, sortitur effectum post mortem, & transmittitur spes conditionalis stipulationis ad hæredes. Hoc dicit.

2 ¶ Notandū † primò, ꝗ iste textus debet intelligi de conditione casuali quæ scilicet est de contingente ad vtrumlibet, quod indifferenter se habet ad esse & ad non esse. Cum ergo stipulatio sub tali conditione facta est, non nascitur obligatio, pendente cōditione, nec promissor dicitur esse debitor, vt ff si cer. pe. l. non oīs. Simile est de hærede sub conditione instituto, vt ff. familiæ ercīscūdæ. l. si maritus. nec etiā promissor per euentum conditionis constituitur in mora, vt notatur per Bar. in d. l. quod dicimus. ff. de solu

3 tionibus. ¶ Notandū † secundò, ꝗ stipulatio potest fieri sub conditione affirmatiua, vel sub cōditione negatiua: quæ stipulationes in hoc conueniunt, ꝗ vtraq; trāsmittitur ad hæredes, qui possunt ex ea agere purificata conditione, vt C. de action. in hæred. & cōtra hæredem. l. 1. sed differunt, quia quæ est sub conditione affirmatiua, dicitur conditionalis: sed quæ sub conditione negatiua, dicitur in diem, vt in exemplo posito in tex. scilicet. Promittis tātum, si Capitolium non ascendero, nam ista conditio non dicitur impleta, nisi post mortem, quæ quidem mors certa est, vt ff. de condi. indebi. l. nam si, licet quando sit incertum nobis, vt ff de condi. &

4 demonstrationibus. l. 1. ¶ Notandum † tertiò, quòd spes proueniens ex stipulatione conditionali, transmittitur ad hæredes, vt hic dicitur: secus in legato conditionali. Et est ratio differentiæ, quia stipulatio fit mediante facto stipulatoris, qui præsumitur vel le prouidere sibi & hæredibus suis, vt l. si pactum. ff. de probat. sed legatum non fit mediante facto legatarij, sed sola voluntate testatoris, vt C. de cadu. tollend. l. vnic. ¶ Opponitur, & videtur, quòd ex stipulatione conditionali ante euentum conditionis, promissor sit debitor, per legem secundam. C. de constitu. pecu. vbi dicitur ꝗ per istam stipulationem constituitur debitum, ergo promissor efficitur debitor. Solutio. Verum est, quòd per istam stipulationem promissor constituitur debitor in spe, sed non in re: & ita etiam intelligitur l. creditores. ff. de verbo. signifi. vt scilicet per huiusmodi stipulationem efficiantur creditores in spe.

§. Loca

§.Loca etiam.

1 *Locus non suspendit obligationem, sed differt petitionem & solutionem. Et num. 2.*

3 *Impossibilitas vitiat stipulationem.*

1 Locus non † suspendit obligationem, sed differt petitionē & solutionē, & si quis existens Romæ promitteret hodie soluere Carthagine, nō valet stipulatio propter impossibilitatē. Hoc dicit. ¶ Notandū † primò, ꝙ licet sit certum tempus determinatū veniendi ad iudicium, videlicet certi dies, cōputando pro quolibet die 20. milliaria, vt ff. si quis cautionibus. l. 1. in contractibus. tamen, in quibus inseritur locus, datur tempus arbitrio iudicis, attentis qualitate personæ, distantia loci, & qualitate tēporis vt l. cōtinuus. §. 1. ff. de verb. obl. & ibi Bar. & Imo. Et ideò licet stipulatio sit pura, in qua promissum est aliquid certo loco, eius tñ executio differtur vsq; post tēpus, quo promissor ad illū locū venire pōt, sed si prius venerit, tenetur implere promissum quia, in incertis, & non in certis locus est coniecturis, vt l. cōtinuus. §. cū ita. ff. de ver. obl. ¶ No-
3 tādū † secundò, ꝙ impossibilitas vitiat stipulationem, vt hic. & ℑ. de inutili stipulati. §. si impossibilis. Iste tamen casus qui hic in tex. ponitur, scilicet quo aliquis existens Romæ promitteret hodie soluere Carthagine, est possibilis, scilicet si prius conuentum est inter eos quòd mediantibus procuratoribus ista solutio fiat statuto die, vt ff. de verb. obl. l. si §. si inter eos.

§.Conditiones.

1 *Conditiones quæ ad præsens vel præteritum tempus referuntur, non suspendunt obligationem.*

2 *Conditio de futuro contingente suspendit obligationem.*

3 *Natura, est duplex.*

1 Sūmatur sic: † Cōditiones quæ ad præsens vel præteritū tēpus referuntur, nō suspēdūt obligationē, cū ea, quæ certa sunt in rerū natura, nō differunt obligationē, q̃uis nobis incerta sunt. Hoc di-
2 cit. ¶ Et pro † intellectu tex. notādū, ꝙ cōditio de futuro cōtingēte suspēdit obligationē, vt ℑ. eo. §. sub cōditione, sed nō cōditio de futuro necessario, vt si aliquid à te stipuler, cum hac cōditione, si moriar: nā ista conditio nō suspendit obligationē, vt ff. de cōdict. indeb. l. nā si. sicut nec cōditio de præsenti, vel de præterito, vt hic, & l. itaq;. ff. si certū petatur, & l. cùm ad præsens. ff. eod. & l. condi-
3 tio. ff. de verborum obligationibus. ¶ Opponitur, † & videtur ꝙ conditiones de futuro contingenti, etiam non suspendant obligationem, per rationem hic in textu, quia licet incerta sunt apud

nos, sunt tñ certa apud naturã, vt ff. de iudi. l. sed & si restituatur. §. fi. Solutio. Duplex est natura, quædã dicitur natura naturans, & est Deus: & apud illã naturã omnia certa sunt, & manifesta: apud quẽ sunt mille anni, sicut dies hesterna, quæ præteriit, & de illa natura intelligitur. l. in oppositũ alle. Alia dicitur natura naturata, & est cursus reb. à Deo inditus, & vocatur cursus naturæ, apud quẽ cursum futura cõtingẽtia sunt incerta, & de illa natura loquimur hic. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ incertitudo apud nos suspẽdat obligationẽ, quãuis sit certitudo apud naturã, secundo modo acceptam, per l. in totũ. ff. de reg. iur. Solutio. Illa lex loquitur, qñ relinquitur præsentiæ solennitas, vt septẽ testes in testamento, ĩ de testam. §. 1. vel loquitur in casibus, vbi requiritur certa scientia, & intellectus de præsenti, vt in aliis contractibus puris. C. de dona. l. nec inuitus, hic autem loquimur in conditionalibus.

§. Non solum.

1 *Factum potest venire in stipulationem. Et facti appella. venit etiam non factum.*

2 *Promittere potest quis vnica stipulatione, aliquid fieri, & aliquid non fieri sub appositione pœnæ.*

Summatur sic: In stipulatione non solũ veniunt res, sed etiam facta: & in tali stipulatione vtile est apponere pœnã, ne actor grauetur per probationẽ ipsius interesse. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ factũ potest venire in stipulationẽ, & appellatione facti ẽt intelligitur nõ factũ, & vtile est in tali stipulatione apponere pœnã. Cuius ratio est, quia obligationi natæ ex ista stipulatione, accedit obligatio ad interesse, vt l. stipulationes. §. Celsus. ff. eo. & difficile est probare interesse, vt ff. de præto. stip. l. fi. probatur. n. interesse per testes, vt C. de senten. quæ pro eo. l. 1. §. 1. nisi interesse peteretur ex dolo aduersarij, tunc enim posset probari per iuramẽtũ in litẽ, vt ff. quod vi aut clã. l. semper. §. in hoc interdicto. & §. seq. Ex quo patet, ꝙ si studens pergens ad longinquas partes, ponat cistã suã clausam apud aliquẽ, & eo reuertente inueniat cistã suã apertã, põt iurare in litẽ de reb. suis amissis contra depositariũ: quia videtur dolũ cõmisisse, vt notatur per Bart. in l. in actionib. ff. de in litẽ iurã. & per Inn. in c. fi. extrà, de eo, quod vi, metusve causa. Sic ẽt in odiũ eius, qui fecit violentiã, iuratur in litem super amissione quarũcunque rerũ, nec oportet probare res amissas, secundũ gl. notabilem in l. si quando. C. vnde vi. & d. c. fin. Cũ ergo in stipulatione apposita est pœna, nõ est opus probare interesse: quia pœna soluitur loco interesse: & licet ẽt nullum cõmit-

tatur

tatur interesse,tñ soluitur pœna,si contrariū factū fuerit, vt l.3.ff.
2 eod.¶ Notandum † secundò, ꝙ quis pôt promittere vnica stipulatione aliquid fieri,& aliquid non fieri, cum appositione pœnæ, vt si promittat ire Romam,non ire per Florentiā, sub pœna decē aureorū,& tunc si committatur pœna ex vno capite.vtputà, quia vadit per Florentiā nō incidit in pœnā ex a'io capite:& ideò licet nō vadat Romā,solū soluet decē aureos, vt ff. de receptis arbi.l.si duo.§.fin nisi actum esset ꝙ pœna pluries committeretur,vt ff.de trāsa.l.si fideicōmissum.Et soluendo pœnā, liberatur quis à pacto, vt l.rescriptū.§.si pacto.ff.de pactis,nisi dictū sit,rato manente pacto,vt d.l.qui fidem.¶ Opponitur sic,& videtur, ꝙ stipulanti aliquod factum,non cōpetit interesse,per l.non autem.ff.de arbitris. Solutio.Licet ibi non competat quo ad hoc vt valeat compromissum,competit tñ vt valeat, quantum ad vtilitatem stipulationis.

DE DVOBVS REIS PROMITTENDI ET STIPVLANDI.

TITVLVS. XVII.

QVia dictum est suprà,de stipulationibus, in quibus interdū interueniunt plures personæ stipulantes, & promittentes, ideo tractatur hic de duobus reis stipulandi & promit.

§.Et stipulandi.

1 *Rei duo stipulandi,item duo rei promittendi, quando & qualiter fiant.Et debeátne addi particula,insolidum. nu.4.*
2 *Debitor,interdum dicitur reus. Et qualiter hic accipiatur. nu.3.*
5 *Rei duo promittendi,multis modis constituuntur.*

1 Summatur † sic: Duo rei stipulandi fiunt,qñ post interrogationē duorum vnus respondet.Vtriq; vestrûm dare spondeo: & duo rei promittendi fiunt,qñ duo promittunt dare eandem rem. Hoc di-
2 cit.¶ Notandū primò † ꝙ debitor interdum dicitur reus,vt C. de iuramen.cal.l.2.dicitur ēt reus, qui cōuenitur in iudicio, C.de iudic.l.properādū.§.si quidē.Sed reus hic aliter capitur,vt s.reus † dicatur à re,& non à reatu, & dicitur reus stipulandi, cui res promittitur: & reus promittendi,qui rem promittit, vt l.1.ff. eod. Et fiunt duo rei stipulandi,qñ ad interrogationē duorum vnus respōdet incontinenti, promitto,secus,si ex interuallo responderet.putà,si post vnam responsionem promissor diuerteret se ad actus extraneos:quia tunc nō essent duo rei stipulandi,nec vna obligatio,
4 sed duæ,vt l.duos §.fi.ff.eo.¶ Notādū † secūdò,ꝙ istud intelligitur,quando actum est vt singulis debeatur in solidū,& singuli te-

neantur in solidum,secundum gl.hic in verbo, spõdeo.sed ista gl. non dicit verũ,quia licet non sit expressum in solidum,hoc tamen tacitè agitur iure isto,vt ff.eo.l.reos.§.cum tabulis. Dynus tamen dicit,ꝙ hodie ad hoc,quòd sint duo rei,oportet quòd dictio inso
5 lidum exprimatur.¶ Notandum † tertiò, ꝙ duo rei promittendi, multis modis constituuntur.Primò,si hoc sit expresse actum,vt l. reos.§.cũ tabulis.ff.eo.Secundò,cum ista dictione,idem,vt l.2.ff.e. Tertiò,cum ista clausula,insolidum,vt l.3.§.vbi.ff.eo. Quartò, cũ ista dictione,quilibet,vt l.ex pluribus.ff.de leg.1.

§. Ex huiusmodi .

1 *Reis duobus stipulandi extantibus,si vnus recipiat promissum,alius non potest petere.Et num.2.*

3 *Rei duo stipulandi possunt constitui,etiam in aliis contractib. quàm stipulatione .*

1 Sũmatur sic.Quãdo † sunt duo rei stipulandi, tunc si vnus reci piat promissum,alius nõ põt petere : & qñ sunt duo rei promittẽ di,tunc si vnus soluat,alius est liberatus.Hoc dicit.¶ Notandum
2 † primò.ꝙ qñ hic dicitur, si vnus correorum stipulandi,recipiat promissum,tunc alius petere non potest,hoc debet intelligi, si recepit totum promissum:nam si partem receperit, tunc alius correus stipulãdi posset illã partẽ residuã exigere,vt l.si ex toto fundo.§.2.de leg.1.& latius per Bar.in l.ex duob.ff.eo.Similiter,qñ dicitur,si vnus correorũ promittẽdi soluit,alius est liberatus, debet intelligi,si soluit totũ: nã si soluit partẽ, manet alius correus quo ad illã partem obligatus,vt l.qui hominẽ.§. 1.ff.de solutionibus.
3 ¶ Notandum † secundò,ꝙ non solùm in stipulatione, sed etiam in aliis contractib.possunt cõstitui duo rei,vt l.eandem.ff.eo.

§.Et duobus.

1 *Rei stipulandi vbi duo sunt,vnus põt alteri præiudicare, idq; varie.*

2 *Reorum stipulandi altero soluente,ille poterat partem suam petere à suo correo,aut actione mandati,vel nego gesto,vel actione pro socio.Et quid hodie.num.5.*

6 *Rei duo promittendi,non sunt fideiussores,quo ad creditorem . Et an in eis vlla,aut quatenus ea sit inæqualitas.num.7.*

Sũmatur sic : In duobus reis promittẽdi põt esse imparitas,ita s.ꝙ vnus promittat purè,& alius in diem vel sub conditione,& nõ obstante die vel conditione,potest promissum peti statim ab illo
1 qui purè promisit. Hoc dicit.¶ Notãdum † primò , quòd quando sunt duo rei stipulandi, tunc vnus potest alteri præiudicare petitione

petitione vel litis contest. facto vel sententia, aut aliis similibus mo
2 dis, vt notatur per Bart in l. ex duobus. ff. eo. ¶ Notandum † secundò quòd quando sunt duo rei promittendi, & vnus soluit, tunc ille potest partem petere à suo correo, actione mandati, vel negotiorum gestorum, vel etiam act. pro socio, vt nota. per Bar. in l. reos. ff. eo. fa
5 cit l. 1. C. de duobus reis stipul. ¶ Notandum † tertiò, quòd istud ius hodie non est innouatum, quo ad duos reos stipulandi seu credendi, neque in modo constituendi, neque in modo exigendi, sed quo ad duos reos promittendi seu debendi etiam non est mutatum, quo ad modum constituendi, vt not. per Bar. in l. 2. ff. eo. sed in modo exigendi, hodie istud ius innouatum est, in Auth. de duob. reis stipuland. §. 1. col. 6. quia si sunt duo rei promittendi, tunc secundum illam constitutionem promissum non potest insolidũ exigi ab vno quamuis etiam expressè hoc actum sit, sed vnusquisque cogitur soluere per suam quotam, & si exigatur ab eo totum, habet beneficiũ istius nouæ constitutionis, nisi alter correus esset absens, vel non esset soluendo, aut renunciatum esset huic nouæ constitutioni, vt no.
6 per Bar. in Auth. hoc ita. C. eo. ¶ Notandum † finaliter, quòd duo rei promittendi non sunt fideiussores, quo ad creditorem, & ideò non habent beneficium epistolę diui Adriani, vt in Authen. pręsente. C. de fideiusso. nisi hoc actum fuerit, vel nisi creditori sit color quęsitus; vt si accepit filiumfamiliàs pro debitore, vt l. sed Iulianus. & l. sequenti. ff. ad Macedo, Sed quo ad se inuicem, possunt dici fideiussores in causa onerosa, licet res peruenerit ad vnum, vt l. vir vxori. ff. ad Velle. sed in causa lucratiua sunt socij, vt in lege. Falcid. hoc est
7 obseruandum, ff. ad l. Fal. ¶ Opponitur, † & videtur, quod in duob. reis promittendi, non possit esse imparitas, per l. eandem. §. sed si qs ff. eo. Solu. Verum est quod in istis non potest esse imparitas in substantia stipulationis, sed bene potest esse imparitas in aliis, scilicet accidentalibus stipulationis, vt hic dicitur, & de isto latius notatur per Bart. in l. duos. ff. eod.

DE STIPVLATIONE SERVORVM. TIT. XVIII.

Dictum est suprà, qualiter possumus stipulari nobismetipsis. Hic consequenter tractatur, qualiter nobis aliquid stipulatur per alios, & quia hoc potest fieri per seruum, idcirco dicitur hic de stipulatione seruorum, & ita iste titulus rubricatur. Notandum ergo circa rubricam quòd quicquid acquirit seruus, hoc acquiritur domino suo, vt suprà, de his, qui sui

vel

vel alieni iuris sunt.§. in potestate. & seruit ista materia in acquisi quæ fiunt per monachos seu religiosos, quia quicquid acquirunt, acquiritur monasterio, quia monachi respectu monasteriorum habentur sicut serui respectu dominorum, vt notatur per Innocent. in c.cū m olim. extra de priuileg.

§. Seruus ex persona do.

1 *Seruus quicquid acquirit aut stipulatur, id cedit domino. Et quid ita . numer. 2 Limit. nu. 3.*

4 *Filius in potestate acquirit patri in profectitiis, quo ad totum & in ad uentitiis, quo ad vsumfructum. Et quid in criminibus. num. 5.*

6 *Hæreditas in plerisque an vicem personæ defunctæ sustineat. Et num hæredis futuri. num. 7.*

8 *Hæreditati iacenti quicquid acquiritur, hoc acquiritur futuro hæredi.*

9 *Hæreditas iacens, quando dicatur.*

10 *Furtum potest contingere in hæreditate, tribus casibus.*

1 Quicquid seruus † stipulatur sibi vel domino suo, seu cōseruo suo, vel impersonaliter, hoc acquiritur domino suo si viuat, & si mortuus sit, tūc ante aditam hęreditatē acquiritur hęreditati iacēti, quæ repręsentat personam defuncti: sicut acquiritur patri, quicquid stipulādo acquiritur per liberos existētes in eius potestate: si tamē seru⁹ stipuletur sibi aliquod factū vt ire per alienū fundū, hoc acquiritur sibi, & non domino. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notādum
2 primò † q̄ quicquid seruus stipulat sibi, vel domino suo, seu impersonaliter, hoc acquiritur domino, vt hic dicitur: cuius ratio est: q̄a stipulatio est de iure ciuili, sed hoc iure, seruus, nihil est, vt l. quod at tinet. ff. de reg. iur. nec seruus habet caput, vt infrà de noxali. §, oīs. & ideò nō habet ius stipulandi, nisi ex persona domini: Et ideò etiā capacitas & incapacitas serui attenditur penes capacitatē & incapacitatē dn̄i, vt l. si mihi & tibi. §. regula. ff. de leg. 1. sed si seruus fuerit manumissus, tūc incipit habere caput, vt ff. de cap. dimi. l. liberos. Si
3 tamē † seruus stipuletur sibi factū, vt ire vel agere per fundū alterius, hoc sibi acquiritur & non domino, vt hic dicitur in vers. sed cùm factū. quod est verū, si ipse stipuletur verbaliter, vt si dicat, Promittis mihi licere ire per agrū tuū: non autē si stipuletur nominaliter: vt si stipuletur sibi iter vel viam. Ratio secūdum Ioan. Fab. est quia per ver. stipulatur, factum in ea stipulatione vertitur, eò quòd verbum secundum grāmaticos significat agere vel pati. Cùm igitur talis quantitas facti possit cōferri in persona serui eius, cuius personę factū inspicimus: sed nomina significant substantiā, cū qualitate ꝓpria vel cōmuni, in ea stipulatione ius vertitur, quod seruo acquiri

non

non poteſt,eo quòd quantũ ad ius ſeruus nihil eſt.l.quod attinet.&
4 l.in ſeruitutẽ.ff.de re.iu.ideò domino queritur.¶Notandũ † ſecundò,quòd ſicut ſeruus ſtipulando acquirit domino, ita filius exiſtẽs in poteſtate,acquirit patri in profectitiis quo ad totũ, & in aduẽtitiis quo ad vſumfructũ:& ſicut dominus tenetur ex cõtractu ſerui, ita pater tenetur ex cõtractu filij,ſaltem de peculio, vt ff.de pecu.l. 1.§ poteſtatis.quia ſicut vox ſerui,eſt vox domini,ita vox filij, eſt vox patris,infrà,de inutili.ſtipulatio.§,ei qui.Et poteſt ſeruo vel filio ſolui,ſi ipſe cõtraxit:& ita etiã poteſt ſolui monacho,ſi ipſe cõtraxit:licet non accedat licentia Abbatis,vt vult Bald.in l.filius.C.
5 de pactiſ.In † criminibus tamẽ aliud eſt de filio & de ſeruo, nã dominus poteſt dare ſeruũ pro noxa,id eſt,ſi ſeruus interfecit aliquẽ, dominus põt eũ pro tali crimine dare, vel põt ſeruũ defendere reſtituendo alteri damnũ,vt ff. de noxali actio.l.noxali.ſed pater pro delicto ſiue noxia filij,nõ poteſt dare filium, nec tenetur emẽdare damnum,nec tenetur eum defendere,ſi non vult,vt dicta l.noxali.
6 ¶Notandum † tertiò,quòd dicitur hìc in textu notanter, ꝙ hæreditas in pleriſq; vicem defunctæ perſonæ ſuſtinet,ſed hoc nõ eſt verũ ſemper,nam hæreditati iacenti non poteſt fieri furtum,quod ſic debet intelligi, vt ex ſubtractione rerũ hęreditariarum nõ naſcatˀ actio furti,ſubtrahens tamẽ res hęreditarias tenetur actione de crimine expilatæ hęreditatis,pro quo infligitur pœna extraordinaria arbitraria,vt l.2.ff. de crimine expila.hæredita. vel tenetur actione in factũ ciuiliter,vt l.fin.C.eo.& not.gl.fin. Nec poteſt ſeruo hæreditario promitti vſusfructus,vt acquiratur hæreditati iacenti quia vſusfructus adhæret perſonæ, nec põt cõſtitui ſine perſona, vt ff.
7 de vſufruct.lega.l.ſi Titio §.fi.¶Notandũ † quartò, quòd hęreditas ſuſtinẽt vicẽ defunctę perſonę, & nõ hęredis futuri: quia perſona defuncta eſt certa, ſed hęres eſt incertus, vt dictũ eſt de hęredi.
8 inſtitue.§.ſeruus.& l.hæreditas.ff.de acqui.re.do.¶Notandũ † finaliter,ꝙ quicquid acquiritur hęreditati iacenti,hoc acquiritur futuro hęredi,quia aditio hæreditatis retrotrahitˀ ad tẽpˀ mortis defuncti cuius fuit hæreditas,vt l.hęres quoq;.ff.de acqui. hæredi. Dici-
9 tur aũt † hereditas iacens,quando aliquis adiit hęreditatẽ,& poſteà moritur,& hęredes ſui nondũ hæreditatem adierunt.¶Opponitur primò ſic & videtur,quòd quãdo ſeruus ſtipulatur imperſonaliter, tunc nõ acquiritur domino,per Authen.ſi quãdo.C.de cõſtit.pecu. Solutio.Aut imperſonalitas eſt ex parte promittẽtis:& tũc verũ eſt quòd nõ acquiritur domino,quia non valet ſtipulatio, pręſumitur n.in dubio, quòd nemo velit ſe obligare, vt l. cùm de indebito.ff, de probatio.Sed ſi imperſonalitas ſit ex parte ſtipulãtis, tunc valet

ſtipula-

ſtipulatio,& acquiritur domino:nã in dubio præſumić, quòd ſtipulator velit ſibi aut domino ſuo aliquid acquirere,vt in l. ſi ita ſtipulatus fuero.§,Chriſogonus.ff.de verb.oblig.¶Opponitur ſecundò, & videtur,quòd quãdo ſeruus ſtipulatur factum,hoc nõ acquiritur ſibi,ſed domino,quia quicquid acquirit ſeru⁹,hoc acquiritur domino.per §.nõ ſolùm.ſuprà per quas perſonas no.acquiritur. Solutio. Quando ſeruus ſtipulatur ſibi factum,tunc licet domino nõ acquiratur ipſum factum,tamen eidem acquiritur commodum ſeu vtilitas ꝓueniẽs ex facto .Et intelligitur iſtud de facto à ſeruo faciẽdo, nam ſi ſeruus ſtipuletur ſibi ſcribi librũ,hoc acquireretur domino. ¶ Opponitur finaliter:& videtur,quòd hęreditati incẽti poteſt fieri
10 furtũ,per l. hęreditarię.ff.de furtis.Solutio.Verũ†eſt,quod in hæreditate poteſt contingere furtũ in tribus caſib.Primò, ſi res hæreditaria ſit impignorata.Secundò,ſi ſit alicui commodata.Tertiò,ſi aliquis in re hęreditaria habet vſumfructum.Iſtis tamen caſib.non proprie furtum fit hæreditati,ſed potius creditori,commodatario, vel vſufructuario,vt l.hæreditariæ.& l.ſequenti.ff.de furtis.

§. Seruus communis.

1 *seruus communis an & qualiter acquirat dominis ſuis.di.ꝗ in.nu.2.*
3 *Nominationis effectus fortior eſt,quàm iuſsionis.*
4 *Seruus communis ſi ſtipuletur aliquid ex re vnius dominorum , tunc hoc acquiritur omnibus dominis.*

1 Summatur ſic:Seruus†cõmunis ſtipulãdo acquirit dominis ſuis pro portionib. dominicis,niſi ſtipuletur iuſſu vnius,quia tũc acquiritur illi tantùm:vel niſi ſtipuletur vni nominatim, quia tunc ẽt illi ſolùm acquiritur:vel niſi vnus dominorũ non ſit capax eius, quòd ſtipulatur ꝑ ſeruũ,vt putà ſi ſit res ſua,& tũc acquiritur alij vel aliis
2 Hoc dicit.¶Notandũ†primò, quòd quando ſeruus communis ſtipulatur aliquid,tũc diſtinguẽdũ eſt, quia ſi ſtipuletur imperſonaliter,vel ſibi vel dominis ſuis,ſub nominib. appellatiuis,tũc illud, qđ ipſe ſtipulatur,acquiritur dominis ſuis pro dominicis portionibus hoc eſt,ſi vn⁹ habeat tertiã partẽ in illo ſeruo,illi acquiritur tertia pars ex ſtipulatiõe ſerui:& ille qui habet medietatẽ in ſeruo, illi acquiritur medietas:& hoc eſt verũ,ſi domini ſint capaces,nã ſi ſeruus meus & tuus ſtipuletur rem meã,ex illa ſtipulatione nihil mihi acquiritur:quia ego non ſum capax:nã res mea non põt amplius mea fieri,infrà de actio.§.ſic itaq;.& ideò ex tali ſtipulatione tantùm acquiritur tibi.Aut ſeruus ſtipulatur ſub nominib.propriis,& tũc qđ ſeruus cõmunis ſtipulatur,acquiritur dominis pro virilibus portionib.& ita tantũ habebit,cuius eſt tertia pars ſerui,ſicut ille cui⁹ eſt medie

medietas. Aut seruus cōmunis stipulatur sub nominibus propriis & appellatiuis, tunc si nomē appellatiuū prçponitur, acquiritur domi nis pro portionibus dominicis. Si autem nomē proprium præponi tur, tunc acquiritur dominis pro virilibus portionibus. Ista notātur per Bar. in l. si seruus cōmunis. ff. eod. Facit istud ad sciendū, an aliquid sit legatum Ecclesię, vel personę Episcopi seu pastoris, quia si expressum fuerit nomē proprium, tunc relictum est personę: sed si dictū sit, relinquo hoc episcopo vel pastori, tūc intelligitur relictū Ecclesiæ, vt in c. requisisti. extrà de testam. & per istud etiā cognoscitur, quando cōmissio extenditur ad successorem, nō autem si sit expressum nomen propriū, vt in c. quoniam Abbas. extrà de offic.

3 iudic. delega. ¶ Notandum † secundò, quòd si seruus cōmunis stipuletur iussu vnius, & nominet alium dominū, tunc acquiritur nominato, & nō iubenti, nisi stipulatio fiat ex re iubentis, vt C. per quas personas no. acqui. l. fin. Ex quo patet, quòd effectus nominationis for-

4 tior est quàm effectus iussionis. ¶ Notādū † finaliter, quòd si seruus communis stipulatur aliquid ex re vnius dominorum, tunc hoc acquiritur omnibus dominis, & tātum redditur illi, ex cuius re stipulatur, per actionem communi diuidundo, vt l. si ex re. §. 2. ff. eo.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM. TIT. XIX.

Continuatur sic: Dictum est suprà qualiter fiūt stipulationes: consequenter tractatur hic de differentiis stipulationum, & ideò rubricatur iste tit. de diuisione stipulationum.

§. Stipulationum.

1 *stipulationum quadruplex diuisio.*
1 *stipulatione, iudiciales, an, & quid differant à pretoriis. ibid. & numer. 3. 4. 5. 6.*
7 *Cautio de dolo, quam præstat creditor in restitutione pignoris, est iudicialis.*
8 *stipulationes ædilitiæ, quæ.*
9 *stipulationū conuētionaliū tot sunt penè genera, quot res contrahēda.*
10 *Cautio, rem pupilli saluam fore, est communis.*
11 *Pretoria stipulatio dupliciter accipitur.*

Non summatur iste tex. quia procedit diuisiuè & diffinitiuè. Diui

1 sio est hæc. Stipulationū † aliæ iudiciales, aliæ prętorię, alię conuentionales, & alię cōmunes. iudiciales sunt, quæ ex mero iudicis officio dependent, vt cautio de dolo, & de persequendo seruo, vel de pretio

pretio restituendo. Prætoriæ sunt, quæ ex mero prætoris officio dependēt, vt de dāno infecto, vel legatorū, & sub istis ēt cōprehēduntur ædilitiæ. Conuētionales sunt, quæ fiunt ex conuentione vtriusq; partis, quarū penè tot sunt genera, quot sunt res cōtrahendæ. Cōes sunt, quæ interdū sunt prætoriæ, & interdū iudiciales, vt rem pupilli saluā fore, vel cautio rē ratā haberi, hoc dicit. ¶ Notā
2 dum † primò, ꝙ stipulatio iudicialis differt à prætoria, secundum glo. hic, quia, prætoria est, propter quā principaliter aditur prętor, sed propter iudicialē non principaliter aditur iudex, sed incidenter. ista tñ differentia non placet docto. quia propter iudicialem et interdū principaliter aditur iudex, vt notatur per Bart. in l. 5. ff. de verb. obl. Et ideò ponitur alia differentia, ista s. ꝙ prætoriæ stipulationes ponuntur in vno tractatu, vt ff. de præto. stipu. per totū: sed iudiciales sunt dispersæ in diuisis passib. iuris: sed differētia ista ēt nō placet, quia stipulationes de dam. infec. & legatorū, sunt prætoriæ, vt hic dicitur, in ver. prætoriæ. & tñ ponuntur in illo tra
3 ctatu. Est † ergo alia differētia, ꝙ prætoriæ interponūtur corā iudicib. ordinariis, & iudiciales corā quibuscūq; iudicib. nec ista differētia placet, q̃a cautio iudicatū solui, est prætoria, & tñ interponitur corā quibuscūq; iudicib, vt l. minor. ff. de minorib. Est ergo vera differētia, quia prętoriæ inuētæ sunt & introductæ à iure prętorio: sed iudiciales introductæ sunt ab aliis partib. iuris, vt ꝭ. de iure naturali, gent. & ciui. in §. cōstat. Habēt etiā istæ stipulationes di
4 uersos effectus. Nam † prætoria stipulatio solum durat anno, iudicialis autē perpetuò, vt infrà de perpe. & tēpora. actionib. ꝑ totum
5 Secūdò, quia prætoria stipulatio interponit̃ † cū pignore, vel fideiussione, vel iuramento, vt l. prætoriæ. ff. de præto. stipula. ꝭ. titul. seq. §. 2. notab. 1. sed in iudiciali sufficit nuda ꝓmissio, vt l. sancimus.
6 C. de verb. signifi. Tertiò, quia † prætoria habet certā formam, quæ nō potest immutari additione vel diminutione, quādiu manet prętoria, vt l. in conuentionalib. ff. de verb. obliga. sed iudicialis potest mutari, nec habet certam formam, vt l. in omnibus. ff. de iudiciis.
7 ¶ Notandū † secundò, quòd cautio de dolo, quam pręstat creditor in restitutione pignoris, est iudicialis, vt l. creditor. ff. de pigno. act. si etiam tu abstulisti seruū meum dolo aut metu, & seruus iste fugit à te, debes mihi præstare cautionē de prosequendo seruo, & restituendo, si inueniatur, vel soluendo pretiū, si non inueniatur, quæ quidē cautio est iudicialis, vt l. si cum exceptione. §. quòd si homo.
8 ff. de eo quod metus causa. ¶ Notandum † tertiò, quòd ędilitiæ stipulationes sunt illæ, quę pręstātur de eo, quòd animalia nō sunt vitiosa, vt l. itaq;. ff. de ędilitio edicto. & sunt pretoriç, quia ędiles erāt

ex præ

ex prætoribus, vt s de iure naturali,gentium & ciuili.§.proponebatur.Stipulatio tñ dupliciter est cõis, quia interdũ interponitur corã prętore,seu introducta est à prætore,videlicetqñ cauetur de vitio animalis vel serui,& interdum coram iudice:vel introducta est à iurisconsultis, vt qñ cauetur de vitiis aliarũ rerum, vt l.emptori.ff.de euictio ¶.Notãdũ†quartò, ꝙ dicitur notãter in textu,ꝙ
9 penè tot sunt genera conuentionaliũ stipulationũ, quot sunt res cõtrahendę,quia fallit in venditione liberi hominis,vt ff.de contra
10 hen.emp.l.fi.Notandũ†quinto, ꝙ cautio rẽ pupilli saluã fore,dicitur cõmunis,quia interdum est prætoria,vt si pupillus habeat tutorẽ,qui non satisdedit,aditur prætor,vt tutor caueat rẽ pupilli saluã fore:sed si pupillus nõ habeat tutorẽ, tunc aditur iudex, vt det sibi tutorẽ,& per consequens, vt ille tutor caueat rẽ pupilli, saluã fore,& tunc illa stipulatio dicitur iudicialis:vel sic,quãdo tutor cauet cõtutori suo,tũc stipulatio est iudicialis,vt l.3.ff.de administ. tut.Sic etiã stipulatio rẽ ratã haberi,est cõis,quiaqñ interponitur à procuratore actoris, tunc dicitur prætoria,vt l.nõ solum.§.qui alieno.ff.de procur.sed quãdo interponitur à procuratore rei, tũc dicitur iudicialis,à iurisconsultis inuenta, vt ff. de procurat l.Põponius,§.sed & si is.nãquũ dubitatur de mandato procuratoris, tũc debet cauere rẽ ratã haberi à domino suo,vt C. de procur.l.j. nã in hoc casu sine satisdatione experiri nõ potest,vt infra de satisda.§.penul.¶.Opponitur,& videtur, ꝙ prætoria stipulatio non distinguitur specifice à iudiciali per l.j.ff.de prętο.stipula.Solut. Prę
11 tori:†stipulatio capitur dupliciter.Vno modo vt est genus, & ita habet sub se iudicialem & prætoriam,specificè captam,& communem.& sic capitur in l.allega.in opposi. Alio modo capitur pro specie illius generis,& sic capitur hic. Simile etiã est de adoptione,vt ff.de adoptio.l.2.vt dictum est supra de adoptio.§.2.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS TITVLVS XX.

SVpra dictum est,qualiter fiunt stipulationes,sed quia contingit interdum stipulationes inutiliter fieri, idcirco tractatur hic de inutilibus stipulationibus,& ita rubricatur iste titulus..

§ Omnis res.

1 *Res dicitur non esse in dominio nostro, quatuor modis ibidem,& nu. 2.3.4.*

5 *Homo mortuus an possit in stipulationem deduci, & stipulator credat eum viuere.*

6 *Res sacra vendi potest ignorante emptore eam esse sacram.*
7 *Stipulatio de re sacra, cur non valeat, sicut emptio.*
8 *Res in commercio nostro, quæ dicatur esse.*
9 *Rem suam stipulari nemo potest.*
10 *Stipulatio purè facta, non potest esse in pendenti.*
11 *Stipulatio facta de re stipulabili, postea extinguitur, si res fiat nō stipulabilis: nec tenetur promissor, si hoc fiat sine facto suo. & nu. 12.*

Stipulatio facta de re, quæ non pōt esse in rerum natura, vel de re sacra, vel publica, seu ēt de libero homine, vel de re cuius cōmerciū nō habetur, aut de re stipulatoris, nō valet, nec cōualescit per hoc, ꝙ res postea fit stipulabilis: sicut ecōtra stipulatio facta de re stipulabili, extinguitur, si postea illa res non sit stipulabilis. Hoc d.
1 vsq; ad §. si quis. ¶ Notādū† primò, ꝙ quatuor modis res nō dicit esse in dominio nostro. Primò, si nō sit in rerum natura, vt homo mortuus: vel nō pōt esse in rerū natura, vt hyppocētaur⁹. i. animal natum ex equa & tauro: sed si res non sit in actu, est tñ in potētia vt fructùs, talis res bene potest in stipulationem deduci. Secundò,
2 † qñ acquisitio rei est nobis impossibilis secundum naturā, vt sol
3 & luna. Tertio, qñ † acquisitio rei est nobis impossibilis de facto,
4 vt aureus mons. ff. de sta. lib. l. cum hæres. §. 2. Quartò, qñ † res nō potest à nobis acquiri, propter dispositionē hominum, vt res sacræ & religiosæ, de quibus ʃ. de rerum diuision. §. nullius. ¶ Notandum
5 secundò, ꝙ qñ hic dicitur, ꝙ homo mortuus non pōt in stipulationē deduci, si stipulator credat eum viuere, hoc etiā verum est, q̃uis sciat eum mortuum, nisi mora debitoris seu promittētis præcederet mortē, vt ff. de consti. pecu. l. promissor. & tunc in æstimationē fiet executio. l. si seruum. §. effectus. vbi gl. & doct. ff. de verb.
6 oblig. ¶ Notandum † tertio, ꝙ licet res sacra non pōt deduci in stipulationem, potest tñ vendi ignorante emptore eam esse sacrā, vt ʃ. de emp. & vend. §. fin. nam si emptor sciat, non valet venditio, & imputatur emptori, ꝙ scienter emit rem sacram: sed siue venditor sciat, siue non, ipse semper tenetur, vt ff. de contrahen. emp. l. & li-
7 beri. Ratio † autē, quare stipulatio de re sacra non valet, & tñ emptio valet, est, quia in emptione non transfertur dominium sicut in stipulatione, vt ff. de contrahen. emp. l. si ita. §. fi. & sic etiam res aliena vendi pōt, vt ff. de contrahen. emp. l. rem alienam. obligari tamē non potest, vt C, quæ res pign. obli. pos. l. qui liberos. quia in pignore cōstituitur ius ipsi creditori, ex quo habet hypothecariā actionem, sed in venditione sufficit traditio cum obligatione cui ctionis, vt ff. de pignoribus. l. qui nondum. §. quod dicitur.

¶ Notand

8 ¶Notandum † quartò, ꝙ illa res dicitur esse in cõmercio nostro q̃ ex aliquo contractu acquirere possumus, & ideo Iudæus non potest sibi stipulari Christianũ mancipium, siue à Iudæo, siue à Christiano, vt C. ne Iudæus Christia. mancipiũ. l. j. quia Iudæus non potest possidere Christianum mãcipium, sed Christianus potest stipulari à Iudæo Christianũ mancipiũ, vt ff. de verb. obli. l. multum interest: ex quo etiam patet, ꝙ fuit inutilis stipulatio, q̃ fecit Iudas Iscarioth cum Iudæis, q̃n dixit. Quid vultis mihi dare, & ego eũ
9 tradam vobis? & ipsi promiserunt 30. argẽteos. ¶Notandum † quintò, ꝙ nemo potest stipulari rem suam, quia amplius sua fieri non potest, vt supra de leg. §. sed & si rem suam, & infra de actio. §. sic itaque. nisi ratione possessionis apud alium constitutæ, vt ff. de contrah. emptio. l. si in emptione. §. rei suæ. vel ratione conditionis, ita scilicet vt adueniente conditione res non sit stipulatoris, vt ff. de verbotum obligation. l. si rem meam. & l. existimo. ¶Notandũ
10 † sexto, ꝙ stipulatio purè facta, non potest esse in pendenti, vt ff. de stipul. seruorum. l. vsusfructus. secus in aliis actibus viuorum, vt ff. communia prædiorum. l. fi. §. final. Et ideo stipulatio facta de re sacra, quæ postea fit prophana, vel de re publica, quæ postea fit priuata, vel de libero homine, qui postea fit seruus, non conualescit: cuius etiam potest esse alia ratio, quia fortuna in istis non est spectanda, vt l. inter stipulantem. §. sacram ff. de verb. obl. ¶Notan
11 dum † septimò, ꝙ sicut stipulatio facta de re non stipulabili, non conualescit, licet res postea fiat stipulabilis, vt statim dictum est: sic ecõtra, stipulatio facta de re stipulabili, vt puta, de re nõ sacra vel priuata, postea extinguitur, si res fiat nõ stipulabilis, nec tenet promissor, si hoc fiat sine facto suo. Et sic ex isto habetur, ꝙ res vitiatur si veniat ad eum casum, à quo incipere non possit. quod verũ est, nisi statim ab initio tendat ad illum casum, vt notatur per Bar. in l. pluribus. §. & si placet. ff. de verborum obligationibus
12 ¶Notandum † finaliter, ꝙ dicitur notanter, in hoc casu promissorẽ non teneri, si res fiat non stipulabilis sine facto suo, quia si fieret ex suo facto, teneretur ad interesse: præsumitur autem semper suo facto fieri si sit res sua: tenetur etiam, licet sit res aliena, si fiat non stipulabilis post moram suam, vt ff. de verborum obligat. l. si seruum Stichum. §. j. & ij,

§. Si quis alium.

1 *Factum alienum non potest promitti. fallit in quinque casib. quos percurrit nu. 2. 3. 4. 5. 6. (aliquid.*
7 *Obligatur ille, qui promittit se facturum, quod alius dabit vel faciet*

Promittens alium daturũ vel facturũ aliquid non obligatur: sed si promittat se facturũ, vt alius det, vel faciat, tunc obligatur, Hoc di
1 cit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ ex isto textu habetur, ꝙ alienum factum non põt promitti. & concordant l. stipulatio ista, in prin. ff. de verb. oblig. si tñ promittatur sub aliqua pœna, tunc promissor tenetur ad pœnam, si non fiat, quod promissum est, vt j. eo. §. versa vice. si etiã promissor obliget se ad interesse, si non fiat promissum, tenetur, quamuis promissum sit factum alienum. In quinque tamen ca sib. fallit, quod hic dicitur secundum gl. hic super verb. non obli-
2 gabitur. Primus, † in stipulatione de iudicio sisti, vt ff. de verb. obl.
3 l. quotiens quis. Secundus, † in stipulatione habere licere, vt ff. de verb. obli. l. stipulatio ista, & est stipulatio habere licere, quã interponunt notarij, qñ scribunt hoc modo: Promiserunt defendere talem in ista re ab omni homine, ita vt licebit ei stare vti & frui si ne molestia cuiuscunq;, quo casu venit factum ẽt extraneorũ molestãtiũ, & hoc si sit talis cõtractus, de cuius natura venit euictio, vt l. inter stipulãtẽ. ff. de verb. obli. in aliis aũt cõtractib. solum venit factũ ipsius promittẽtis, & eorũ quos ipse prohibere potest, vt
4 l. stipulatio ista. §. sed quatenus. ff. de verb. obli. Tertius † casus in sti
5 pulatione de rato, vt ff. rẽ ratã haberi. l. stipulatione. Quartus, † in stipulationibus edilitiis, vt qñ promittitur seruum esse sanum, vel nõ esse furem, vt ff. de euictio. l. si ita quis. Quintus in stipulatione
6 † rẽ pupilli saluam fore: quæ cum sit prætoria, requiritur fideiussor, vt ff. de præto. stipulat. l. prætoriæ. & stipulatur pupillus à fideiussore, sub his verbis aut similibus: Promittis mihi res meas saluas fore seruandas à tutore: & alius respondet, ꝓmitto, vt ff. rẽ pupilli saluã fore. l. j. & l. pupillus. Dicit tñ hic Ioan. Fabri, ꝙ in istis casibus non promittitur factũ alienum, sed factum suum, & ideo salua reuerẽtia gl. In istis casibus non est fallẽtia, vt patet diligẽter
7 inspiciẽti. ¶ Notandum † secundò, ꝙ qñ quis promittit se facturũ, ꝙ alius dabit aut faciet aliquid, tunc obligatur, vt hic dicitur in 2. respon. Et ratio est, quia tunc promittit factum proprium, vt ff. de verb. obl. l. inter stipulantem, §. j. & quãdo aliquis promittit simpliciter factum alienum, tunc in dubio præsumitur, ꝙ ipse promisit se facturũ, vel ꝓcuraturũ fieri, aut dari, quod promissum est, vt in l. qui aũt. § sed & si quis certã ff. de cõstit, pecu. & notatur per Ange. in d. §. j. in l. inter stipulantẽ. ¶ Opponitur sic, & videtur, ꝙ factũ alienum potest promitti, quia aliquis potest promittere aliquid fieri vel dari per hæredem suum, & hoc quotidie fit, per l. fi. C. de contrahen. empt. Solutio. Quod promittitur fieri per hæredem, non est factum alienum, quia hæres & promittens finguntur vna

persona,

persona, vt in Auth. de iureiur. à moriente præstito. §. j. colla. 5.

§. Si quis alij.

1 *Stipulari alteri nemo potest, cuius iuri non est subiectus. Fallit 16. casib. quos ordine enumerat per discursum, nu. 2.*

3 *Stipulatio vt valeat, sex dantur regulæ. per nu. 4. 5. 6. 7. 8. 9.*

10 *Extraneus pōt adiici solutioni: ita, vt promissor ei soluēdo liberetur.*

11 *Stipulatio facta sibi et extraneo, pro pte valet, & pro pte nō valet.*

12 *Stipulans ei, qui suo iuri subiectus est, tunc id. quod stipulatur, acquiritur sibi. & nu. 13.*

Nemo pōt stipulari alteri, cuius iuri non est subiectus, sed si quis stipuletur sibi aut alteri, tunc licet sibi acquiratur obligatio, alteri tñ ēt eo inuito potest fieri solutio, sed tunc cōpetit stipulatori contra alterū mādati actio, ad petendū quod solutū est ab eo. Si aūt qs stipuletur sibi & alteri, cuius iuri nō est subiectus. s. extraneo, tunc valet stipulatio, vt acquiratur stipulatori pars dimidia promissi: si vero quis stipuletur ei, qui suo iuri subiectus est, in his rebus, quæ sibi acquiri possunt, tunc illud quod promissum est,
1 acquiritur sibi, Hoc d. vsq; ad §. prætereà. ¶ Notādū † primò, q̄ nemo pōt alteri stipulari, vt hic dicitur, & concord. l. stipul. ista. §. alteri. ff. de verbo oblig. Cuius ratio est, quia stipulationes inuentæ sunt, vt vnusquisque cōsequatur suum interesse, & qñ aliquis stipulatur alteri, tunc sibi nullum cōpetit interesse, istud tñ verū est solum, qñ stipulator nō est subiectus illi alteri: nā subiectus potest stipulari alteri, siue subiectus sit ratione pa. pote. vt filius potest patri stipulari: siu e ratione obedientiæ, vt monachus potest stipulari monasterio: siue ratione dominij, vt seruus pōt stipulari dño, siue sit seruus pleno iure, siue vsufructuarius, siue vsuarius, aut ser-
2 uus alienus bo. fid. possessus. ¶ Notandum † secundò, q̄ istud regulare dictum fallit in 16. casib. Primò, in tutore, qui pōt stipulari pupillo. Secundò, in dño, qui pōt stipulari procuratori suo, sicut ecōtra. Tertio, in debitore, qui pōt stipulari creditori suo, vt j. eod. §. sed si quis. Quarto in stipulationibus prætoriis, vt ff. de prætor. stipul. l. in oībus, vt in stipulatione de dāno infecto, vt ff. de dam. infec. l. dam. §. fi. & in stipulatione iudicatū solui, vt ff. de procur. l. in causæ. §. fi. Quintò, in procuratore præsentis, vt ff. de ver. oblig. l. si procuratori. Sexto in actore municipij, ex cuius stipulatione acquiritur municipibus vt ff. quod cuiusque vniuer. no. l. j. §. quibus autem. Septimò in curatore furiosi, vt ff. de constitu. pec. l. eum qui. §. si actori. Octauo, in institore, ex cuius stipulatione acquiritur instituenti, vt ff. de instit. act. l. j. Nonò, in iudice

vel notario, vel alia persona publica, vt est sacerdos, qui ex istorũ stipulatione acquirit alteri, vt ff. rẽ pupilli saluã fore, l. ij iij. & iiij. facit gl. in Auth. libellũ. vbi Bar. C. de li. cõtest. Decimò, in credito re, ex cuius stipulatione acquiritur debitori, vt ff. de pig. act. l. si cũ venerit. Vndecimò, in auo, qui põt stipulari dotẽ reddi nepti suæ: quæ nõ est in sua potestate, vt ff. sol. matr. l. Caius Seius. Duodecimò, in procuratore vẽdentis, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator. Tertiodecimò, in deponẽte, paciscẽte rẽ alteri restitui, vt ff. depositi. l. publia. Quartodecimò, in cõmodante faciẽte simile pactũ, vt C. ad exhibẽ. l. si res. Quintodecimò, in donãte, faciente simile pactũ in euẽtum alicui⁹ cõditionis, vt C. de do. quæ sub modo. l. quotiẽs. Sextodecimò, qñ pater stipulatur filio suo post mortẽ ipsius patris. Nã tunc acquirit filio, quis nõ sit hæres patris, vt ff. de ver. ob. l. quodcunq;. §. si quis ita, sed si pater stipulet filio purè, tũc acquiritur ipsi patri, vt ff. de ver. ob. l. dñs. & postea dicet in vltimo notabili. Et isti casus excipiuntur ab ista regula, nec trahẽdi sunt ad alios casus, vt ff. de legi. & senatusc. l. qd verò. & non valet opinio Mar. qui dixit istos casus facere regulã: & qd hic dr, voluit intelligi directè, quasi diceret, ꝙ alteri non põt stipulari directè, sed bene vtiliter. Nã non multũ refert, an directè, seu vtiliter acquirat. ff. de neg. gest. l. actio. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ de validitate sti-
3 pulationis possunt dari sex regulæ, secundũ Bar. in l. stipulatio ista.
4 §. alteri, ff. de ver. obl. Prima † est, qñ verba prolata in stipulatione omnino cõferuntur in alterum, tunc nõ valet stipulatio, vt hic & l. quæcunq;. ff. de act. & obl. nisi in tutore, curatore, actore, filio, &
5 seruo. Secunda † regula qñ verba stipulationis cõferuntur in personam stipulantis, & verba executoria conferuntur in alterum, vt sic dicendo, Promittis mihi ꝙ dabis Titio decem? & valet stipulatio, si interest stipulatoris, vt in dicto exemplo, si scilicet ego sim procurator Titij, vt C. ad exhiben. l. pen. vel Titius est meus creditor: secus, si stipulatoris non interest, vt ff. de consti. pecu. l. eum,
6 qui. §. actori. Tertia † regula est, qñ verba stipulationis proferũtur impersonaliter, & verba executoria cõferuntur in alterum, vt sic dicendo. Promittis, ꝙ dabis Titio decem, tunc non valet stipulatio, vt ff. de ver. obl. l. si ita stipulatus sum. §. Chrysogonus. Quar-
7 ta † regula est, quando vtraque verba, scilicet stipulationis & executoria proferuntur impersonaliter, vt sic dicendo: Promittis qd dabis decem? tunc valet stipulatio: quia præsumitur in dubio, ꝙ verba conferuntur in personam stipulantis, vt d. §. Chrysogonus.
8 Quinta † regula est, quando verba omnino conferuntur in personam stipulantis, & clarum est tunc, quod valet stipulatio, vt sic dicendo,

9 cendo, Promittis mihi, ꝙ dabis mihi decem. Sexta regula est, †qñ verba omnino cóferuntur in personã stipulantis nomine alterius, vt sic dicendo, Promittis mihi, ꝙ dabis mihi decẽ nomine Titij, tũc valet stipulatio, vt d.l. stipulatio ista. §. si stipuler. ff. de ver. ob.
10 ¶Notandum †quartò, ꝙ licet extraneus non põt adiici stipulatio ni, vt ei per stipulationẽ illã aliquid acquiratur, vt hic, põt tamen adiici solutioni, ita vt promissor soluendo ei liberetur, vt hic dicitur. Quod verum est, nisi stipulan ante solutionem cõtestatus esset litẽ, vt ff. de solut'l. si quis. & est lex, lvij. in ordine. nam tunc ꝓmissor soluendo non liberaretur. Ex quo patet, ꝙ si mercator habeat familiarẽ suum in Frãcfordia, cui dedit potestatẽ recipiendi debita sua, si ille familiaris posteà efficiatur trufator, & prodigus, scientib. debitorib. non liberantur illi debitores soluendo ei & licet possit solui adiecto, non tñ eius hæredi. vt ff. de verb. ob. l. cùm quis. nec adiectus põt agere ad solutionẽ, vt ff. de const. pecunia. l. sed & si filio. §. fi. & qñ solutio facta est adiecto, liberatur ꝓmissor, sed stipulans põt petere id quod solutum est, ab ipso adiecto actione mandati, si adiectus fuit præsens in stipulatione, vt ff. de ver. ob. l. Julia. §. fi. alias agit actione negotiorũ gestorũ, vt ff. de so
11 lut. l. vero ꝓcuratori. §. interdũ. ¶Notandũ† quintò, ꝙ qñ aliqs stipulatur sibi, & extraneo, tunc acquiritur sibi quod promissum est pro media parte, vt hic dicitur. Ex quo patet, ꝙ stipulatio pro parte valet, & pro parte non valet, vt ff. de eo, quod certo loco. l. iij. §. si quis. & ita vtile non vitiatur per inutile, vt ff. de verb. ob. l. j.
12 §. sed & si mihi. ¶Notandum† finaliter ꝙ quando quis stipulatur ei, qui suo iuri subiectus est, tunc id quod stipulatur acquiritur sibi, vt si pater stipuletur filio existẽti in sua potestate, qa pater & filius censentur vna persona: quia vox patris, est vox filij, & econtra, vt hic, & C. de impube. & aliis substitu. l. fina. in fine. sic etiam vox domini, est vox serui, & econtrà, infrà eodem. §. post mortẽ. Et quando dicitur, quòd pater stipulando filio acquirit sibi, intelligitur in rebus, quæ patri acquiri possunt vt in profectitiis, quo ad totum, & in aduentitiis quo ad vsumfructum, suprà, per quas personas nobis acquiritur §. j. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd promissor, soluendo adiecto non liberatut, per l. tertiam. §. item Iulianus. ff. de eo, quod certo loco. Solutio. Quod in illa lege ille non liberabatur, hoc fuit ideò, quia soluit alibi, quam soluere debebat, & ideò venit interesse ipsi stipulatori, vel domino, vt infrà de actio. §. loco. in quo adiectus non potest præiudicare principali, recipiendo sortem tantùm, vt ff. de regulis iuris. lege, non debet. quanuis ipse stipulans seu domi-

nus possit in illo sibiisi præiudicare, vt ff. de eo qđ certo loco.l. certũ. ¶ Opponitur† secundo,& videtur, ꝙ qñ quis stipulatur sibi & extraneo,ꝙ tunc sibi acquiritur totum,& non tantùm pars dimidia,ꝑ l. fundus. ff. de contrah. emp. Solutio. Ibi est speciale,quia interest venditoris,vt totus fundus sit venditus. ¶ Opponitur tertiò,& videtur. ꝙ vtile vitiatur per inutile,per l. perui,aliàs Pedius. ff. de arbi. Solutio, Illa lex loquitur in inseparabilib⁹,& quod hic dictum est,intelligitur in separabilibus.

§. Præterea.

1 *Stipulator si interroget sub conditione,vel in diem, & promissor respondeat purè,non valet stipulatio.*

2 *Stipulationem vitiat responsio non congruens interrogationi. Limi. nu. 3. 4. & 5.*

6 *Ea quæ dicuntur in præfationibus,in sequentib. repetita censentur*

Diuersitas rñsionis & interrogationis,vitiat stipulationẽ,& rñsio generalis refert ad oĩa ea,q̃ in interrogatione dicta sunt, Hoc d.
1 vsq; ad §. itẽ inutilis est. ¶ Notandũ† primò, ꝙ textus refertur ad particulã statim p̃cedentẽ,vt sit sensus,sicut si stipulator interroget purè,& ꝓmissor rñdeat sub cõdi. stipulatio nõ valet: sic econtrà,si stipulator interroget sub condõne,vel in diẽ,& ꝓmissor rñdeat purè,dicẽdo, Præsenti die spõdeo,non valet stipulatio,sed si ꝓmissor dicat simpliciter, ꝓmitto,valet stipulatio:qa hoc verbũ, ꝓmitto,simpliciter positũ, refert ad diẽ seu condõnem positã in
2 interrogatione, ¶ Notandũ† secũdo,ꝙ rñsio nõ cõgruens interrogationi,vitiat stipulationẽ,vt hic,& cõcor. l. j. §. cũ adiicit.& ibi gl.
3 & doct. ff. de ver. ob. ¶ Notandũ† tertiò,ꝙ si stipulatori incõtinẽti placeat rñsio,tũc diuersitas rñsionis & interrogationis non vitiat stipulationẽ, siue sit diuersitas in q̃titate, quia illa respicit totam obligatiõnẽ,siue in specie. vt ff. de ver. ob. l. j. §. cum adiicitur. Si verò non placeat,tũc aut est diuersitas in q̃titate, siue in qualitate, siue in specie,vt ff. de verb. ob. l. j. §. cum adiicitur. ſi est diuersitas in q̃titate,tunc valet stipulatio in eo,in quo cõsonant interrogatio & rñsio,siue promissor addat,siue diminuat de eo,qđ in interrogatione dictũ est,in alio verò nõ valet, vt d. l. j. §. si stipulãti. verbi gratia: Si stipulator dicat,promittis mihi dare decẽ? & promissor respõdeat, ꝓmitto quinque,tunc valet stipulatio,quo ad quinque,quia in illo cõsonant interrogatio & respõsio: sed quo ad alia quinq;,nõ valet. Si in qualitate, nullo modo valet stipulatio,vt d. l. j. & d. §. cùm adiicitur,vt si stipulator interroget purè,& promissor respondeat sub conditione vel in diẽ,seu econtrà.& idem est

si fiat

si fiat interrogatio in aliquē diē, vel conditionē aliq̃, & promissor rn̄deat in alium diē, vel sub alia cōditione: sed si sit diuersitas in specie: tunc aut vna species ꝓmittitur ꝓ alia, & non valet stipulatio, vt j.eo. § si de alia. verbi gratia: Stipulator dicit, ꝓmittis dare
4 equū? ꝓmissor dicat, ꝓmitto dare bouē. Aut adiicitur † alia species, vt sic dicēdo. Promittis dare equū? ꝓmissor dicat, dabo equū & bouē, valet stipulatio quo ad equū, sed nō quo ad bouē, vt d.l. j.§.fi. Si autē interrogatio fiat de plurib. reb. tunc aut ponuntur copulatiuè, & valet stipulatio in eo, in quo respōsum est. Aut disiunctiuè, & si simpliciter rn̄deatur, vel ad vtrunq;, valet stipulatio, sed si rn̄deatur ad vnum tantùm, nō valet stipulatio, quia alternatiua interrogatio, est quodāmodo conditionalis, vt ꝓmittis illum aut illū, hoc est, si illum non dederis, dabis istū? & sic est difformitas in qualitate, quæ vitiat stipulationem, q̃uis in summis alternatiua valeat, licet rn̄deatur ad vnam tātum, vt d.l.j.§.si quis. Et est ratio diuersitatis secundū Io. Fabri, quia in specieb. talis rn̄sio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur, sed in alternatiua summarum, minor est in oblig. l. si ita stipulatus fuero decē aut quinq;.ff.de verb.obl. ideò de ea interrogatū & rn̄sum esse videtur. ¶ Notandum † quartò, ꝙ generalis responsio refertur ad ea, quæ dicta sunt in interrogatione. Q̃d facit pro depositione testium, vt si testis deposuit aliquid, quia vidit, hoc refertur etiam ad alia dicta sua, vt j.eo §.si scriptū.notab.
6ij. ¶ Notandum † finaliter, quòd ea, quæ dicuntur in præfationibus, intelliguntur repetita in sequentibus, vt l. Titia.§.idem.ff.de verb.obli.

§. Item inutilis.

1 *Obligatio ciuilis non potest esse inter dominum & seruum, vel inter patrem & filium, sed bene naturalis.*

2 *Filius potest conueniri etiā insolidum, ex contractibus, quos fecit durante etiam patria potestate. Fallit duobus casibus nu.3.*

Nemo pōt stipulari ab eo, q̃ iuri suo subiectus est, nec econtrà, & seruus nō pōt obligari dn̄o suo neq; alteri. sed licet filiusfamilias nō possit obligari patri, pōt tn̄ obligari alteri. Hoc d. & patet in-
1 tellectus tex. ¶ Notādū † primò, ꝙ inter dn̄m & seruū vel inter patrem & filium non pōt esse obligatio ciuilis, sed bene naturalis, vt ff.de condic.indeb.l.naturaliter. & l.frater à fratre.§.j. Cui naturali obligationi potest accedere fideiussor. infra de fideiussor.§.j. quod verum est inter patrem & filium, nisi esset in castrensi, vel quasi castrensi peculio, quia quo ad illud, potest etiam esse

M 5 ciuilis

ciuilis obligatio inter patrem & filium, vt ff. de colla. bono. l. j. §. nec castrense. & l. ij. ff. ad Maced. Et ita potest inter patrẽ & filium
2 effectualiter esse iudiciũ, vt ff. de iudiciis. l. lis nulla. ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ filius pōt conueniri etiam in solidum, ex cōtractib. quos fecit durante patria potestate, vt ff. de pecu. l. si quis cũ filio. De aliis autẽ contractib. factis post expirationẽ patriæ potestatis, con
3 uenitur in q̃tum facere pōt, vt ff. qđ cum eo. l. ij. in prin. In † duobꝰ tñ casibus filiusfamilias non obligatur ex cōtractu suo. Vnus est, si mutuũ acceperit, nam habet exceptionem senatuscõsulti Macedoniani, vt C. ne filius pro patre. l. j. Alius casus est, si faciat votum Deo, vel Reipublicæ, vt ff. de pollici. l. si quis rem. §. voto, vnde si alius faciat votũ Deo, cõuenitur à plato suo vt soluat votũ, vt C. de epis. & cle. l. nulli. sed filiusfamilias sic non conuenitur, & dicit gl. in d. §. voto. rationẽ quare filius nō obligatur Deo, sicut homini priuato, quia mitius agitur cum Deo, quã cũ homine, l. Celsus. ff. de arbi. & intelligitur istud de voto reali, vt s. filiusfamilias non obligetur, qñ promittit Deo aliquam rẽ. Sed certè, non est verũ, quod hic dicitur de voto personali. Nam filius pōt vouere & se obligare Deo, etiam contra voluntatem patris, si sit doli capax. Et ratio est, quia potest peccare & obligare se diabolo, vt in ca. j. extra de delic. puero. ergo potius etiam Deo.

§. Mutum neque stipulari.

1 *Mutus & surdus neque stipulari, neque promittere possunt. Et quid de furioso, ibid. & nu. 3.*

2 *Mentecaptus, non potest vllum negotium gerere.*

1 Summatur sic: Mutus † & surdus, neq; stipulari neq; promittere possunt, & quia furiosus intellectum nō habet, ideò nullum negotium gerere potest. Hoc dicit, & patet intellectus textus.

2 ¶ Notandum † primò, ꝙ textus loquitur hic de surdo, qui nullo modo audit, vt quemadmodum seipsum exponit hic: & patet hic etiam, ꝙ mutus non potest aliquem actum exercere, ad quem requiruntur verba, & ideò non potest esse iudex, q̃a debet sentẽtiã proferre, neque testis, quia debet testimonium dicere, neq; notarius, quia ille stipulatur à partibus, nec potest sacramẽta conficere. Sed surdus & mutus bene possunt exercere actum, ad quem requiritur consensus, vt contrahere matrimonium, vt in capitulo, cum apud. extrà de sponsalibus.

3 ¶ Notandum † secundò, ꝙ idem est de mentecapto sicut de furioso, suprà de curato. §. primo. & etiam de prodigo, qui furioso assimilatur, vt ff. de curatore furioso. l. prima. & ideò prodigus, cui

cui bonis interdictum est se obligare non potest, vt l.is cui.ff.eo. Potest tamen sibi aliquid stipulari, secundum Ioan. Fabri hic, & licet prodigo non sit interdictum bonis, si aliquis obligat eũ, sciẽs quòd malè & inutiliter expendet illud, quod recipit, non tenet obligatio, vt l.si quis cùm sciret.ff.pro empto.

§. Pupillus.

1 *Pupillus sine authoritate tutoris obligari non potest, sed tamen põt aliquem sibi obligare sine authoritate. Et quid de infante. num.2. Quid de proximo infantiæ. nu.3.*

4 *Infans quid distet à furioso.*

5 *Impubes non potest obligari cum authoritate patris. Quid de pubere nu.6. Et quare id non possit pubes.nu.7.*

Summatur sic: Pupillus maior infante, cum tutoris authoritate obligari potest, sed nõ cum patris authoritate, & potest alium sibi obligare, sine alicuius authoritate, sed infans aliũ sibi obligare nõ potest. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandum primo,

1 † ꝙ pupillus sine authoritate tutoris obligari nõ potest, sed bene potest aliũ sibi obligare sine tutoris authoritate. Et ratio est, quia potest cõditionem suam meliorẽ facere, sed non deteriorem, vt s. de authoritate tutorũ. §.j. & l.contra iuris ciuilis. ff. de pact. In-

2 fans † autẽ nõ potest alium sibi obligare, quia nullum habet intellectum, vt l.in negotiis. ff. de regulis iuris, & dicitur infans vsq; ad septimũ annũ inclusiuè, vt C.de iure deliberan.l.si infanti. pro-

3 ximus autẽ † infantiæ potest alium sibi obligare sicut proximus pubertati, & dicitur proximus infantię, à septimo anno exclusiuè, vsq; ad decimũ annũ, cũ medio inclusiuè, si sit masculus: & vsque ad nonũ cum dimidio, si sit fœmina, vt notatur in l.pupillũ.ff.de re gu.iuris. & ita proximitas refertur ad id qđ est j. Sed proximus pubertati, di itur à decimo anno & dimidio exclusiuè, vsq; ad decimũquartũ inclusiuè, si sit masculus: & duodecimũ, si sit fœmina,

4 & ita proximus refertur ad id, qđ est s. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ dicit hic in tex. notãter, ꝙ infans nõ multũ distat à furioso: q̃a in veritate distat, nã infans transmittit hæreditatẽ, etiam quam non agnouit, vt l.si infanti §. j. C.de iure deliberan. Secus in furioso: qui nõ transmittit sic hæreditatẽ, vt C.de curatorib. furio.l.fin.§.fin autẽ. vel potest dici, ꝙ ideò distat, quia infans potest sibi stipulari per seruum, furiosus nullo modo, vt ff.rem pupilli saluam fore. l.ser-

5 uum. ¶ Notandũ † finaliter, qđ impubes non potest obligari cũ authoritate patris, vt hic dicitur. Quod verum est in illis bonis in quib. pater non habet administrationẽ. Secus in his, in quibus admi-

administrationẽ habet, vt l.fin.§.necessitate. C. de bonis, quæ li-
6 ber. Et † dicitur notanter impubes, quia pubes bene potest obli-
gari preter quàm in duobus casibus, vt in mutuo & in voto, vt di
ctum est s̄.eodem. §. item inutilis. Ratio autem quare impubes
7 non pōt obligari cum authoritate patris † sicut cum authoritate
tutoris, est, quia habet tutorem sibi obligatũ, si malè interponat
authoritatem suam: sed patrem non habet obligatum, vt C. de bo
nis, quæ libe.l.cum oportet.§ sub hac tamen. versic. non autẽ hy-
potheca. Consuluit tamen Bart. propter euitandas opiniones, pa-
tris consensum semper adhiberi, quando adhiberi potest.

§. Si impossibilis.

1 *Conditio impossibilis, affirmatiue concepta, vitiat stipulationem. Et quæ dicatur conditio impossibilis. nu. 2.*

3 *Conditio impossibilis negatiuè concepta, non vitiat stipulationem.*

Sũmatur sic: Impossibilis conditio stipulationi affirmatiuè apposita vitiat stipulationem: sed si negatiuè apponatur, stipulatio
1 purè facta intelligitur. Hoc dicit. Notandum † primò, ꝙ conditio impossibilis affirmatiuè concepta, vitiat stipulationem. Concor.l. impossibilis.ff.de verb.obli. Secus in vltimis voluntatibus, vt s̄. de
2 hæredi.instituen.§.impossibilis. Et † dicitur conditio impossibilis, non solũ quæ secundũ naturã esse non potest, sed etiam quæ depẽdet ex sola voluntate principis, vt Papæ vel Imperatoris, vt no. per Bart. in l.apud Iulianum.§.fi.ff.de lega.j. & idem est de cõditione turpi, vel etiã quæ secundũ ius esse non potest, vt in gl. singulari in l.cùm donatio.C.de transactio. sed difficultas nõ impedit stipulationẽ, si enim pauper ꝓmittat dare mille marcas argẽti, quamuis ipse hoc facere non possit, valet tamẽ stipulatio, vt in gl. & in text. in l.2.§.ex his.ff.de ver.obl. sic etiam perplexitas non vitiat stipulationẽ, secundum gl. hic quæ allegat l.si Titius. ff. de
3 cõdi.instit. ¶ Notandũ † secundò, quod si impossibilis cõditio negatiuè concipiatur, non vitiat stipulationẽ: quia est necessaria, & ideò talis stipulatio est pura, concor.l.in illa stipulatione.§.fi.ff.de verb.obli. & ideò statim peti potest promissum, datur tamẽ tẽpus ad soluendùm, vt infrà eodem.§.fi.& ff.eo.l.cum, qui calendis.

§. Item, verborum.

1 *Stipulatio non potest fieri inter absentes.*

2 *Scriptura est duplex. Et vtri potius stetur.*

3 *Instrumentum qualiter reprobatur per testes.*

4 *Sponsalia fieri possunt inter absentes, solo consensu intercedente.*

5 *Præsumptio triplex oritur ex scriptura.*

Instou

6 *Instrumentum petitur edi tripliciter. Et qualiter.*

Stipulatio facta inter absentes, nō valet: & statur scripturæ, donec
1 ꝓbetur cōtrariū. Hoc d. ¶ Notādū† primò, ꝙ inter absentes non pōt fieri stipulatio, & ideo non potest fieri per nuntium vel epistolā, non tamen requiritur ꝙ contrahentes se mutuo videāt, nec oportet ꝙ sint omnino propinqui, quia quāuis vnus contrahentiū sit in turri, & alius sit inferius, si seinuicē audire & intelligere pos
2 sunt, valet stipulatio, vt arg. ff. ād Sillan. l. 1. §. eo. ¶ Notandum† sexto ꝙ duplex est scriptura. Nam quędā est priuata, & huic non statᷓ pro scribente, sed bene statur ei contra scribentem si sit cum causa, vt in Auth. de iureiuran. à mori præstan. §. j. colla. 5. & C. de non num. pecu. l. generaliter. Alia est scriptura publica, facta s. per publi blicam personam, vel cū sigillo Authentico, & huic statur, nisi cōtrarium ꝓbetur per similē scripturam, vel per testes idoneos. Si igitur contiguat duo instrumēta contraria esse super eodē negotio, videndū est, an vnū instrumentū sit de priori data, & huic stādū est, vt in c. si à sede apostolica. de pręb. lib. 6. & si sit æqualitas in data, & vnū est fauorabilius altero, statᷓ fauorabiliori, vt si cōtineat de dote, vt ff. sol. matri. l. j. & si sint omnino æqualia, tūc neu
3 tri creditur, vt in l. optimā. C. de cōtra & com. stipul. ¶ Notādū† finaliter, ꝙ si instrumentū debeat reprobari ꝑ testes, tunc distinguitur secundū Bar. in l. 2. §. si dubitetur. ff. quēadmodum testam. aperiā. quia aut testes contradicentes instrumento, scripti sunt in eodē instrumēto, & tunc vnus solus testis facit vacillare fidē instrumēti, vt tali instrumento non stetur, nisi esset testis supernumerarius, sed si testes cōtradicētes non sunt scripti in illo instrumēto, tunc requiruntur plures, q̄ duo: q. a ipsum instrumētū supplet vicē duorū testium. vt l. in exercēdis. C. de fide instrumento. & ibi notatur idē per Salicetū. vult ēt hoc Inno. in c. cum Ioan. eremita. extra de fide instrumentorū. vbi notatur ēt per gl. in verb. quolibet. ¶ Opponitur primò sic, & videtur. ꝙ stipulatio inter absentes bene valet, per l. ea quæ. ff. de dona. inter virum & vxo. Solutio. Ibi stipulatio facta fuit primo inter præsentes, & verba postea repetebantur inter absentes. Sed replicatur, de l. Labeo. ff. de pactis. Solutio. Illa lex loquitur in pactis, in quibus non requiritur illa solennitas quæ necessaria est in stipulatione &c. Sed iterū replicatur de l. 4.
4 ff. de spōsalib. Solutio. spōsalia† possunt fieri per stipulationē, & tūc non fiunt nisi inter pręsentes, possunt etiā fieri per solū cōsensum, & tunc bene fieri possunt inter absentes. & hoc modo loquitur lex contraria, & hęc vltima cōiter tenetur. l. j. ff. eodē. facit. c. vlti. de procu. lib. 6. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ contra scriptu-

ram

tam nō pōt fieri probatio,prout hic dicitur,quia tūc sequeretur ꝙ reus probauit,quod est contra ordinē iuris, vt C. de edendo.l. qui accusare.Solutio.Verū est,ꝙ in isto casu reus probat propter præsumptionē,quæ est contra eum,ratione scripturæ,vt ff.de pa-
5 ctis.l.iure gentium.§.quod ferè.Nam ex† scriptura oritur triplex præsumptio. Vna est, quòd partes sciunt totum quod scriptum est.Secunda,quòd sit solēniter facta.Tertia,quòd verba ibi posita sint per partes approbata, vt l.cum precibus.C. de probat. Patet ēt hic,quod negatiua probari pōt per coarctationem temporis & loci.¶ Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ contra scripturā non potest probari aliquid de die,quia quādo instrumētum petitur edi, tunc datur sine die & cōsule,vt ff.de eden.l j.§.editiones.Solutio.
6 Instrumētū † petitur edi tripliciter.Vno modo actor petit instrumentū rei,vt ex eo fundet intentionē suā:vel reus petit instrumētum actoris,vt ex eo fundet exceptionē suā, & tunc instrumentū nullo modo est tradendū.vt C.de edend.l.fi.Secundo modo petitur edi,q̄a aduersarius vtitur instrumēto,& tunc petitur ideò edi, vt videatur,an possit tali instrumento aliquid opponi,& tūc edit' sine die & cōsule,ne detur materia falsū fabricādi, vt in l.alleg. in opposi.& in gl.d.§.no.fa.l.j.§.j.ff.quemad.tes. ape. Tertiò petitur edi,quia accusatur de falso,tunc edendū est instrumentū cū die& consule,vt in l.optimā.C.de cōtrahen.& cōmit.stipul.& l. fi. C.de fide instr.siue agatur criminaliter siue ciuiliter, & cōtra quācūq; partē instrumēti falsitas opponatur,si alio bono modo ꝓbari nō possit,aliàs illa pars tantū editur,contra quam opponitur: debet tñ ante exhibitionem accusator se inscribere ad pęnam talionis,

§.Post mortem.

1 *Stipulatio concepta olim post mortem stipulatoris,vel promissoris,vel pridie quam moriatur alter eorum,non valebat.Et num.2.Hodie tamen valet, ibid.& nu.3.*
4 *Acquirere sibi nullus potest post mortem : hæredibus tamen suis pōt.*

1 Olim stipulatio † cōcepta post mortē stipulatoris vel promissoris,vel pridie quàm moriatur alter eorū:non valebat,hodie tamē
2 valet.Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandum † primò,ꝙ istud quod hic dicitur,intelligitur de iure vetustissimo,q̄a de iure Digestorū,stipulatio fieri potest post mortē stipulatoris vel promissoris,vel etiā pridie quàm moriatur alter eorū:vt in l.centesimis.§.j.ff.de verb.oblig.& sicut stipulatio facta per ipsum stipulatorem non valebat, sic etiam si fiebat per aliquem existentē in sua potestate,vt per filiū aut per seruū,vt hic,& in §. ei qui. suprà eodem.

eodem:ponitur tamen correctio istius iuris etiam C. de contrahen.& cōmit.stipulat.l.scrupulosam.Ratio est, † q̄a stipulatio ex
3 cōsensu contrahentium valet,& sic quādocunque constat de mēte contrahentium,secundum eā debet fieri interpretatio etiam in his quæ sunt stricti iuris.Quod facit, vt statutum recipiat interpretationem extensiuā,etiam actiuam,si sic constet de mente statuentium,aliàs secus.¶Notandum † secundò,quòd ideò ista stipulatio hodie valet,quia licet nullus post mortē suam potest aliquid acquirere sibi,tn̄ potest acquirere hæredibus suis:sic etiā licet ipse non possit dare post mortē suam, hæredes tamen sui possunt,vt l.vnica.C.vt actio. ab hæred.& contra hæredē incipiant.
4

§.Item,si quis ita.

1 *Stipulatio valet,etiā si in ea dies stipulationis, præcedat diē obligationis.& nu.2.*
3 *Stipulatio præpostera fit in dotibus.Et qualiter.*
4 *In stipulatione,cuius executio differtur post mortem,non oritur actio, nisi post mortem.*
5 *Scripturæ ordo,an & quando debeat attendi.*

1 Sūmatˀ sic:Licet † in stipulatione dies executionis præcedat diē obligationis,valet tn̄ stipulatio:similiter valet,licet executio retardetˀ post mortē stipulatoris,vel ꝓmissoris,vel alicuius tertij.h.d.&
2 patet intellectus text.¶Notādū † primò, ꝙ cum dicitur in tex.ꝓ exēplo prępósteræ stipulationis. Si nauis ex Asia venerit, ibi. dēt fieri punctus:hodie dare spōdes:& nō debet fieri pūnctus post illā dictionē,hodie,alioquin esset cōditionalis,& si nauis hodie nō veniret,extingueretur obligatio, vt ff.de verb.obl.§.sub cōditione.
3 ¶Notādū † secūdò,ꝙ in dotibus fit stipulatio pręposterā hoc modo:Dicit.n. mulier marito,volens de dote sua testari, si sine liberis decedas,dotē reddere spōdes ? & proponit prius facere testm̄ antè quā dos reddatur:de quo in l.similiter.C.de iure do. ¶Notādum † tertiò,ꝙ in ista stipulatione,cuius executio differtur post mortē,nō oritur actio,nisi post mortē, qua.ſ.peti potest promissum,vt C.de testam.l.præposteri.Et patet ex isto textu,ꝙ ordo scripturæ nō est attēdendus,vt ff.de pecu.leg.l. quidā,& suprà de leg.
5 §.ante hæredis.& l.nō enim.ff.de solutio.¶Opponitur sic † & videtur,ꝙ ordo scripturæ debet attēdi,per l.quotiens.ff.de vsufruc. & per l.generaliter. §. quis ergo. ff.de fideicom.libert.Solutio.Si quæritur de prælatione personarū,bene attenditur ordo scripturæ.Sed quādo quęritur de iure,vt in testamētis,vel ēt in contractibus,non attenditur ad ordinē scripturæ. Nō aduertendum est ad sententiam potius quam ad verba,vt in l. iij. ff. de adimen. leg..t.

§ Si

§. Si scriptum.

1 *Testes si deponant aliquem promisisse, nihil dicentes de interrogatione, non præsumitur interrogationem præcessisse.*
2 *Stipulator si interroget de pluribus rebus, & promissor respondeat simpliciter, tunc in omnibus obligatur promissor.*

Summatur sic: Si in instruméto scriptum sit aliquem promisisse, præsumitur interrogationẽ præcessisse, & si stipulator de pluribus rebus interroget & ꝓmissor simpliciter respõdeat, tenet̃ de omnibus illis rebus, aliàs tenet̃ solũ de illa re, de qua respõdit. Hoc di-
1 cit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ si testes deponãt aliquem promisisse, & nihil dicãt de interrogatione, nõ præsumitur interrogationẽ præcessisse, quẽadmodũ hic dicit̃ de instruméto. vt l. j. C. de vsu. Et ratio diuersitatis est, secundũ gl. hic, quia instrumentũ factum est secundũ dispositionẽ iuris, sed testes cõiter non sunt periti in iure. Dicit tñ Bar. ꝙ ista ratio est tenuis, quia Notarij conficientes instrumenta, frequenter ẽt sunt ignari iuris, & ideo ponit aliã rationẽ in l. sciendum. ff. de ver. obl. s. ꝙ testes deponunt de his, que pceperũt sensu corporeo. Solẽnitas autẽ iuris non pcipitur sensu corporeo, sed intellectu. Et Notarius in instrumento nõ solum scribit ea, quæ sensu pcipit, sed etiã ea, quæ sunt iuris. Patet ergo hic ꝙ solẽnitas iuris interdũ præsumitur ex scriptura. facit l. sciendũ.
2 ff. de verb. obl. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ si stipulator interroget de pluribus rebus, & ꝓmissor rñdeat simpliciter, tunc in omnib. obligatur promissor. Secus si ad vnam vel aliquas rñdeat: quia tũc solum de illa seu de illis tenetur, vt hic, & cõcor. l. Titia. §. idem respondit. ff. de ver. obl. Et istud verũ est, si stipulator copulatiuè interroget, nã si alteruatiuè, id est, disiunctiuè interrogauerit, nõ valebit in speciebꝰ stipulatio, ꝑ diuersitatẽ in interrogatione & in responsione, vt s. eo. §. præterea. dictũ est. Patet etiam hic, ꝙ vtile per inutile non vitiatur, quia hic sunt plures stipulationes ab inuicem separabiles, nam in inseparabilibus vtile per inutile vitiatur.

§. Alteri.

1 *Stipulari alteri cur nemo possit.*
2 *Ex stipulatione alteri facta, interdũ acquiritur illi actio directa, Interdũ vtilis. Interdum nulla. Et tunc necessaria est pœna. Ibid. & nu. 4. Et quam variè illa pœna apponatur. nu. 5,*
3 *Stipulatio, cui pœna apponitur potest quatuor modis formari.*
6 *Stipulans alteri, cum adiectione pœnæ, tunc ille alter non potest promissum petere, neque pœnam: sed stipulans pœnam petit.*

Stipu-

7 *Stipulans procuratori, vel creditori suo, non valet stipulatio.*
8 *Principali extincto, an extinguatur accessorium. Et quando.*

Sūmatur sic: Si ille, cuius non interest, alteri stipuletur, non valet stipulatio. Si tamen pœna adiiciatur, & nō fiat quod stipulatū est, committitur pœna: sic econtra, si quis promittat aliū facturū aliquid, non valet promissio, Sed si pœna adiiciatur, & non fiat qđ ꝓmissū est, cōmittitur pœna. Hoc d. & patet intellectus tex. ¶ No
1 tandum † primò, ꝙ ratio, quare nemo pōt alteri stipulari, est, quia stipulationes inuentę sunt, vt vnusquisque acquirat sibi, qđ sua interest, nihil aūt interest stipulatoris, si alteri detur, & ideo alteri nō stipulatur, & tāgitur ista ratio hic in tex. Fallit tñ istud in 16. casib. vt dictū est s̄ eo. § si quis alij. in notabilibus. ¶ Notandum
2 † secundo quòd ex stipulatione alteri facta, interdum acquiritur illi actio directa, vt si filius stipulet́ patri, vel seruus domino, vel ecōtra, vt l. certi cōdicti. § si nūmos. ff. si certū peta. Interdū acquiritur actio vtilis, vt si tutor stipuletur pupillo, vt ff. de cōsti. pecu. l. eū qui. §. penul. Interdum vero nulla acquiritur actio, & tūc necessaria est pœna, & de hac stipulatione loquitur hic tex. ¶ Notā-
3 dū † tertio, ꝙ ista stipulatio, cui apponitur pœna, pōt quatuor modis formari. Primo modo sic: Promittis, ꝙ dabis Titio decē, alioquin dabis ei quinque sub nomine pœnæ. Secūdo modo sic: Promittis Titio, ꝙ dabis ei x. aut quinq; nomine pœnæ: & istis duobus modis nō valet stipulatio, neq; quo ad sortē, neq; quo ad pœnā. Tertio modo sic: Promittis mihi, ꝙ dabis Titio x. aut mihi dabis quinq; nomine pœnæ, & tūc licet stipulatio non valeat, quo ad sortē, valet tñ quo ad pœnā, & ita loquitur iste tex. l. j. C. de arbitris. Quarto modo pōt sic fieri: promittis mihi recipienti stipulationē nomine Titij dare x. aut quinq; nomine pœnæ, & tūc valet stipulatio, quo ad sortē, & quo ad pœnā: sed ego cedā actionē
4 ipsi Titio, vt l. si ꝓcuratorem. § . si. ff. manda. ¶ Notādū † quartò, ꝙ notāter dicitur in tex ꝙ ista pœna stipuletur, quia si apponeretur per nudū pactū, nō posset peti pœna, sicut nec vsura, vt ff. de ser. exportā. l. seruus. & l. 3. C. de vsuris. & l. iuris gentiū. ff. de pactis. §.
5 sed cū nulla ¶ Notandū † quinto, ꝙ de quātitate istius pœnę pōt sic distingui, quia aut pœna apponitur ꝑ nomina numeralia simplicia: vt vnū, duo, tria, & tūc pōt ascendere pœna vsq; ad infinitū, si placeat cōtrahētibus, vt in gl. l. si dictum. ff. de euictio. vel apponitur per nomina numeralia quotitatiua, seu multiplicatiua, vt duplū, triplum, quadruplū, &c. Et tunc vel pœna apponitur super eo, quod de præsenti certum est, verbi gratia: Vendo tibi domum pro centū, & ꝓmitto de euictione. Et hoc ego dico ad interroga

tionẽ emẽtis,& tunc pœna ẽt pôt ascendere vsq; ad infinitũ,si placet contrahentibus,vt dicẽdo: Promitto de euictione sub pœna dupli,tripli,&c,aut pœna apponitur super eo,qđ de præsenti est incertũ.vt dicendo:vẽdis mihi domũ,& ꝑmittis mihi de euictione,de tãto,quãti mea intererit,&tunc pœna nõ pôt ascẽdere vltra duplũ,vel scđm aliquos quadruplũ,vt in l. vnica. C.de sententiis
6 quæ ꝑ eo qđ interest proferunť. ¶Notandũ† sexto,ꝙ qñ quis stipulatur alteri cum adiectione pœnæ,tunc ille alter nõ pôt ꝑmissum petere neq; pœnã,sed ipse stipulans petit pœnã: nã ista stipulatio est de se inutilis,q̃uis stetur ei propter pœnã , vt ff.de verb.
7 oblig.l.stipulatio ista.§.si quis insulam.in glo. ¶Notandum† finaliter,ꝙ qñ quis stipulatur ꝓcuratori suo vel creditori, tunc valet stipulatio,quia sua interest,vt hic diciť. Procurator tñ seu creditor agere non pôt,pro isto interesse: sed ipse stipulator agere pôt pro eo quod interest sua, ꝓcuratori vel creditori solutum fuisse actione ex stipulatu:vt C.de inut.stipu.l.fi.vel certi cõdictione,vt
8 ff.de verb.oblig.§.j.¶Opponitur† sic.& videtur,ꝙ quando stipulatio non valet,non valebit etiam adiectio pœnæ, quia extincto principali extinguitur etiã accessorium, per l. cum principale. ff. de reg.iur.Solutio.Verum est,ꝙ extincto principali extinguitur accessorium,qñ.s.principale,ideo non valet,quia ius ei resistit.Secus, quando ius ei non assistit, nec etiam ei resistit , & ita est hic.Nam ius non prohibet stipulationem alteri fieri, licet etiam non approbet,facit l.non dubium.C. de legib.sed replicatur de l. secunda.§.fin.ff.si quis in ius voca. non ierit. vbi appositio pœnæ non valet. Solutio. In illa lege loquitur Iurisconsultus de pœna prætoria:hic autem de pœna conuentionali,

§. Item nemo.

1 *Stipulari nemo potest rem suam futuram.Et cur ita.nu.2.*
3 *Stipulator si interroget de vna re,& promissor respondeat de re alia , an valeat stipulatio.disting.*

Summatur sic:Nemo pôt rẽ suam futurã sibi stipulari,&si de alia re fiat interrogatio, & de alia responsio,nõ valet stipulatio.Hoc
1 dicit.¶Notandum primò,† ꝙ nemo pôt rem suam futuram stipulari,vt hic diciť,secus si futura sua non esset,vt ff.de verb.obli.l. si rem.minus ergo pôt rem suam de præsenti sibi stipulari.Cuius
2 ratio† est,qa qđ suum est amplius suum fieri non pôt,j.de actio. §.sic itaq;. Ratione tñ possessionis potest quis rem suã stipulari
3 sibi restitui,vt l.nemo.ff.de verb.obli. ¶Notandum† secundò,ꝙ si stipulator interroget de vna re.& ꝓmissor respõdeat de alia, nõ

valet

valet stipulatio, vt hic dicitur: qđ verum est qñ certum est eos dis crepare, vt l. continuus. §. 2. ff. de verb. oblig. & si stipulatio valeat secũdum intellectum vtriusq;, tunc accipi debet scđm intellectũ promissoris, vt l. qui ex plurib. ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. eum, qui ff. eo. Nec obstat, ꝙ minus præstari põt in dubio, vt ff. de leg. j. l. idẽ Iulian. §. scio. quia min' est qđ ꝓmissor dare vult, j. de actio. §. pretereà. sed si stipulatio tm̃ valet, secundum intellectum, vnius. s. stipulatoris, vel promissoris, tunc accipi debet secundum illum intellectum, vt res potius valeat, q̃ pereat, verbi gratia, dico sic: Promittis mihi hodie dare centum Coloniæ? & tu dicis, Promitto, & postea tu vis dicere istam promissionem factam esse de alia Colonia ab ista, non debet ista stipulatio accipi scđm dictum promissoris. sed stipulatoris, q dicit stipulationem intelligi de ista Colonia, quia aliàs stipulatio non valet. facit l. quotiens in stipulationibus, ff. de verb. oblig. & de rebus dub. l. quotiens.

§. Quod ex turpi.

1 *Stipulatio non valet si deductum in ea sit turpe. fallit. nu. 2.*

3 *Contractus conditionalis transit ad hæredes actiuè & passiuè*

Stipulatio facta ex turpi causa, nõ valet, & obligatio cõtracta ex stipulatione conditionali, transit ad hæredes stipulatoris & ꝓmissoris, si conditio existat post mortem vtriusq; vel alterius eorum.

1 Hoc d. ¶ Notãdum† primò, ꝙ si deductũ in stipulationẽ sit turpe, vt facere homicidiũ vel sacrilegiũ, nõ valet stipulatio, & si sit pœna adiecta, non cõmittitur pœna, vt l. gñraliter. ff. de verb. obl. vel si ẽt sit appositũ iuramẽtũ, nõ est seruãdum, vt in reg. non est obligatoriũ. extra de reg. iu. li. 6. vel si deductũ in stipulatiõe sit honestũ, sed ex turpi causa, vel cũ turpi cõditione expressa, vt ꝓmittis mihi x. si fecero homicidium, similiter nõ valet stipulatio, vt l. si

2 plagij. ff. de ver. obl. Fallit† tñ hoc in matrimonio, quia ibi turpis cã vel cõditio habet ꝓ non adiecta, vt in c. si. extra de condi. appo si. sed si causa vel cõditio turpis non sit expressa, tunc valet stipulatio ipso iure: sed eliditur ꝑ exceptionẽ, vt ff. de condictione ob turpẽ cãm. l. penul. si vero deductum in stipulationẽ sit honestum, est tñ turpiter ꝓmissum, vt puta per dolum, vel ꝑ metum, tunc valet stipulatio ipso iure. Sed ẽt elidit ꝑ exceptionẽ, vt C. de inuti. stipula. l. dolo. Fallit hoc in dote, & in contractib. matrimonialib. quia ibi talis stipulatio non valet ipso iure, vt l. si mulier. §. ꝙ si. d. s. ff. quod metus causa. Ex isto patet, ꝙ si aliquid promittatur meretrici causa libidinis stipulanti, non valet stipulatio: nec tenetur promissor hoc dare, datum tamen non põt repeti, vt in l. idem

& §.sed qđ meretrici. ff.de condi.ob turpē cau.& ideo tenet Bar. ibi hoc,& allegat l.affectionis.ff.de donatio.q̄uis gl. ibi dicat cō
3 trariū.¶Notandū † secūdò, ꝙ contractus conditionalis transit ad hæredes actiuè & passiuè, vt hic dicitur. Secus in relictis ex vltima voluntate, vt C.de caducis tollend.l. vnica.§. sin autem.& l.si ita scriptum fuerit in fi.ff.de manumis..testam.facit.l.quod si pendente.j.Respon.ff.de pericu.& commo.rei.vend.

§. Qui hoc anno.

1 *Promissum dari hoc anno, vel hoc mense, non potest peti, nisi in fine illius temporis.*
2 *Promissum purè, non potest peti, donec promissor hoc possit commodè tradere.*
3 *Iudicis arbitrio cum quid committitur, ille medium seruare debet.*

Promissum certo tēpore dari, non pōt peti, nisi in fine illius tēporis,& qđ promissum est, non prius peti potest, q̄ promissor illud dare possit. Hoc dicit vsque ad finem titu. ¶Notandum primò,
1 † ꝙ si promissum sit aliquid dari hoc anno, vel hoc mense, non pōt peti, nisi in fine illius tēporis, vt hic,& ff.de verb.oblig. l. qui hoc anno, si aūt ꝓmissum sit dari annuè, peti pōt in princ. anni Quod verū est, ta in contractib. q̄ in legatis, vt ff.de conditio.& demonstr.l.si in annos. Et ratio est, quia in primo casu tēpus videtur appositū fauore promissoris, & in secundo videtur appositū fauore stipulatoris,& de isto sunt metra, quæ dicta sunt supra de verb.obli.§.at si quis ita.& si aliquid promissum sit dari in nūdinis, peti pōt in principio nundinarū, vt ff.ad Trebel.l. qui filiū.§.
2 Sabinas,¶Notandū † secundò, ꝙ qñ aliquid promissum est purè, non potest peti, donec promissor cōmodè hoc potest tradere, vt l.continuus,§.aliud.ff.de verb.oblig. Et licet promissor statim tradere posset, non tñ tenetur statim tradere, vt l. quod dicimus.ff.de solutio.sed datur ei certum tempus, secūdum aliquos decem dierum, vt ff.de constitu.pecu.l.promissor. §.j. vel secundum aliquos tēpus datur ad arbitrium iudicis, vt ff.de iure deliberan.l.j.qui iudex non debet statuere tēpus nimis breue nec nimis longū, vt l. ratū.ff.de solutio.& j.de iudici.j.respon.& l.quo enim.§.j.ff.rem ratā haberi, Ex quo patet, ꝙ quando aliquid relinquitur arbitrio iudicis, non debet ipse stare in extremis, sed seruare medium. Cū igitur hodie pœnitentiæ sunt arbitrariæ, non debet confessor peccantibus iniungere nimis asperam pœnitentiam, iuxta cap.pœnitentiales, nec nimis leuem, sed debet tenere medium, facit.c.tempora.& c.allega'nt.xxvj.q.vij.

DE FID

DE FIDEIVSSORIBVS

TIT. XXI.

SIc continuatur. Dictum est s. de stipulatione, & quia obligatio fideiussoria cōmuniter fit per stipulationem, vt l. blanditus, C. eo. idcirco consequēter tractatur de hac obligat. fideiussoria, & rubricatur iste titulus de fideiussoribus.

§. Pro eo.

1 *Personæ quotuplices, quæ pro aliis obligātur, fusè per discursum.*
2 *Nouatio, quid.*
3 *Fideiussores ad quid inuenti.*
4 *Obligationi fideiussoriæ potest accedere fideiussor.*
5 *Obligationi naturali tantum potest accedere fideiussor. Item obligationi ciuili nu. 6.*
7 *Obligationi omni an possit accedere fideiussor.*

Sic sūmatur: Cuilibet obligationi etiā naturali tantum vel ciuili, pōt accedere fideiussor. Hoc d. ¶ Notandū † primò quod quintuplices sunt personæ, quæ pro aliis obligant, s. fideiussor, mandator, cōstitutor, sponsor, & expromissor: vt est gl. in verbo putat. in persona. §. 1. ff. de pactis, quæ sic differunt, quia fideiussor fit per stipulationem, & pōt præcedere, vel sequi obligationē principalē. Mandator autē pōt fieri solo consensu, & regulariter præcedit obligationē, vt mando tibi vt mutues Titio pecuniam. Constitutor verò sequitur obligationē. Sponsor accedit principali obligationi nō rogatus, id est, qui non rogatus pro alio intercedit, vt constituo me soluturum, quod Titius tenetur tibi. Expromissor, qui promittit pro alio non obligato, vt in domino qui constituit procuratorē & pro procuratore promittit iudicatū solui, & tamen procurator nō est obligatus, vel ēt liberat eū, vt cū quis promittit dño, quod seruum manumittat, vt l. & elegāter. §. seruus pactionis. ff. de dolo. & l. Stichū. §. tametsi. ff. de solutio. Et habent oēs isti beneficiū fideiussionis, s. quod fideiussor nō potest excuti, nisi eius principalis sit excussus, in Auth. præsente. C. de fideiussorib. habent ēt beneficium epistolę diui Adriani de quo j. §. si plures. Fallit tamen istud, si fideiussor aut promissor intercessit animo nouandi, vt in l. si vero non remunerandi. §. j. ff. mand. Est † autem nouatio prioris debiti in aliā obligationē transfusio, & nomen accepit à noua obligationē, quia cū fit nouatio, noua constituitur obligatio, vt prior perimat, hæc probantur l. prima. in prin. ff. de nouationib. Fit autem interuentu nouæ personæ, vnde eo ipso, quod alius promittit mihi id, in quo tu mihi obligabaris, fit nouatio, id est, prioris obligatiōis in

aliã transfusio,& tu liberaris ipso iure. Hoc verũ hodie, si expres
3 sum sit ꝙ nouandi animo hoc actũ sit. ¶Notandum † secundò, ꝙ fideiussores inuẽti sunt, vt magis cautũ sit creditorib, vt hic & j. de fepli.§.fi. & est cautio fideiussoria idonea & plena. Cautio tñ pignoratitia est plenior, q̃a melius est pignori incũbere, q̃ in per sonam agere, vt j̃.de oblig.quæ ex delic.nascuntur.§.furti. ¶No-
4 tandũ † tertiò, ꝙ obligationi fideiussoriæ põt accedere alius fideiussor, vt sit fideiussoris fideiussor, & tũc prima obligatio fideiussoria dicit̃ principalis respectu secundæ, vt l.Grecè §.fi.ff.eo.& l.si rem alienã.§.j.ff.de pig.act. & cessante principali obligatione cessat vtraq; fideiussoria, vt l.cũ lex.ff.e.& facit l.si quis pro eo.ff. e.& fa.l.non dubium.C. de leg.& põt accipi pretiũ pro fideiussio-
5 ne, vt l.si remunerãdi.§ manus.ff. mandati. ¶Notandũ † quartò, ꝙ obligationi naturali tantũ põt accedere fideiussor, vt hic & ff.eo. l.fideiussor.§.fideiussor.vt qñ seruus obligatur domino, cui licet nõ possit ciuiliter obligari, naturaliter tamẽ obligari põt: vt ff.de condi.indeb.l.si id qđ.tunc seruus potest dare fideiussorem domino suo: ecõtra tamen dñs nõ põt seruo fideiussorem dare.& ratio est, quia ille fideiussor obligaretur seruo, & per consequens dño, & ita idem obligaretur eidem, & ꝓ eodem, quod esse non potest, vt l.si quis pro eo.§.ij.ff.eo.seruus tamẽ non põt esse fideiussor, vt
6 ff.eo.l.seruo inscio. ¶Notandũ † finaliter, ꝙ obligationi ciuili tantùm potest accedere fideiussor, vt in eo, qui cõfessus est debitum spe futuræ numerationis pecuniæ, de quo j̃.tit.proxi. dicetur. Nã isti potest accedere fideiussor, & habet eandem exceptionẽ sicut principalis reus. vt C.de non num.pecu.l.pen.in fi.& l.tam manda-
7 tori.ff. eo. ¶Opponitur, † & videtur, ꝙ non omni obligationi põt accedere fideiussor per l.j.C, ne fideiussores dotium dentur. Solutio. Regulariter omni obligationi potest accedere fideiussor, sed fallit in obligatione de dote restituenda, vel conseruanda à viro, constante matrimonio, vt in l.in oppo.allegata. Cuius ratio est, ne oriatur suspicio perfidiæ: præsumeret enim vir, qđ mulier sibi nõ confideret dotem, cui cõfidit seipsam. Si tamen maritus vergeret ad inopiam, posset isto casu fideiussor peti, vt notat Bar.in l.si constante.§.quotiens.ff.solu.matr. Fallit etiam obligationibus de maleficiis committendis, quibus non potest accedere fideiussor, vel si à reo.§.fi.ff.eodem.

§.Si fideiussor.

1 *Obligatio fideiussoria transit ad hæredes. Et quæ prætereà.nu.2.*
3 *Obligatio fideiussoria põt præcedere vel sequi principalẽ obligationẽ*

Summatur

Summatur sic. Obligatio fideiussoris transit ad hæredes,& potest præcedere,vel etiam sequi obligationem principalem. Hoc dicit,
1 & patet intellectus textus.¶Notandum†primò, quod obligatio fideiussoria trāsit ad hæredes,actiuè & passiuè,id est,ad hæredes creditoris,& ad hæredes fideiussoris,siue dictum sit siue nō. concor. l.potest.§.ij.ff.eo.Nec prodest in isto casu hæredi confectio inuẽtarij,si hæreditas non sit sufficiens ad soluendū,vt no. Bar. in l.fi-
2 deiussor.§.in fideiussorem,ff.qui satisd.cogantur. Sic†etiā omnis obligatio quæ nascitur ex cōtractu vel quasi, transit ad hæredes, vt ff.de actio.& obligationib.l.ex cōtractib. si tñ principalis obligatio non transeat ad hæredem,vt est actio furti, vel similis obligatio cohærens personæ,tunc etiam fideiussoria accedens tali obligationi,nō trãsit ad hæredem,vt l.si eum.§.qui iniuriarum. ff.
3 si quis cautio.¶Notādū†secundò, quod obligatio fideiussoria potest præcedere,vel sequi principalem obligationem. Possumus enim sic dicere:Fideiubeo pro Titio,in eo, quod sibi credes vel credidisti,vel credis.nam ad ista omnia tempora pōt referri fideiussio, vt l.quoniam.§.fi.ff.de vsufruct.earum rerum,quæ vsu consu.Dicit Ioan.Fabri, quod quando fideiussio præcedit,tunc debet exprimi tempus futurū:alioquin non valeret fideiussio,quia plus obligaret fideiussor,quam principalis,quod esse nō potest, vt infrà eodem. §.fideiussores. Secus est in mandatore,qui semper præcedit obligationem principalem. l. si verò non remunerandi. §.si post, ff. mandati.secus etiam in constitutore , qui semper sequitur , vt in glo.in §.j.in Auth.de fideiusso. collatio.j. & dictum est suprà eodem,§.j.in primo notab ili.

§.Si plures.

1 *Fideiussoribus datum remedium ex Epistola diui Adriani, vt per exceptionem repellant creditorem;quanuis obligati insolidum. Et quid hodie,nu.2.*
3 *Fideiussores expressè obligati,quòd quilibet teneatur in solidum,habent hodie beneficium diuisionis.*
4 *Exceptio beneficij Adriani,non est propriè peremptoria.*
5 *Fideiussores plures,quòd habeāt beneficiū diuisionis,fallit sex casib.*

Quando sunt plures fideiussores, tūc singuli tenent in solidū. Possunt tñ ex epistola diui Adriani excipere cōtra creditorem, vt solū pro parte conueniantur: & si vnus eorum non est soluendo tēpore litis contestatæ,tunc alij soluūt illā partem.Si etiam vnus fideiussorū soluit creditori totū,nihil repetit ab aliis,sed imputet sibi quod non excep it.Hoc dicit.¶Notandum†primò, quod licet quando sunt

do sunt plures fideiussores, ipso iure singuli teneant in solidū, datū tñ est fideiussorib. remediū ex epistola diui Adriani, vt ꝑ exceptionē repellant creditorē, & vt nō teneātur soluere, nisi ꝓ parte eis cōpetente, si omnes sint soluendo tēpore litis contestatæ, & si vnus vel plures illo tēpore nō sint soluēdo, reliqui soluere debēt, & datur istud beneficiū ꝑ viā exceptionis, & non actionis. Et ideò si vnus totū soluit, & principalis, ꝓ quo fideiusserunt, nō est soluēdo, ipse nihil repetit ab aliis fideiussoribus, quia soluit qđ debuit. Et de ista epistola loquitur textus. C. de consti. pecu. l. fi. ¶ Notandū † secundò, ꝙ aliqui dixerunt, ꝙ hodie nō sit opus ista epistola
2 diui Adriani, q̄a fideiussores plures hodie ipso iure non vidētur teneri, nisi ꝓ parte, in Authen. de duobus reis stipulandi. §. j. melius tñ dicitur quod ille tex. loquit̃ de duob. reis stipulādi & debēdi, & nō de fideiussorib. Nam duo rei debēdi ipso iure tenentur, s. quilibet pro parte sua. Sed ista epistola hodie locum habet in fi-
3 deiussorib. vt hic. ¶ Notādū † tertiò, ꝙ licet fideiussores plures expressè obligēt se, ꝙ quilibet teneatur in solidum, tñ adhuc habēt beneficium diuisionis, nō ex epistola diui Adriani, sed ex Authē. hoc ita. C. de duob. reis stipu. & ꝓ. nisi renūciauerint. ¶ Notādū
4 † finaliter, ꝙ ista exceptio, nō ꝓpriè est perēptoria: q̄a non perimit totā actionē: nec propriè est dilatoria, quæ debet opponi ante litē conte. vt C. de ꝓba. l. exceptionem. sed potest dici anomala: vt hic in gl. nec est fauorabilis, sicut Velleia, vt ff. de condi. ind. l. qui exceptionē. & ideò solutum per istā exceptionē non repetitur, si-
5 cut in Velleiā. vt in l. repetitio. ff. de condi. indeb. ¶ Opponitur † & videtur, ꝙ qñ sunt plures fideiussores, non habeant beneficiū diuisionis, per l. fi. ff. rem pupilli saluam fore. Solutio. Regulariter habēt beneficium diuisionis, fallit tamē in quibusdam casib. Primò, in fideiussoribus tutorum, & hoc fauore pupilli, vt in l. in op. allegata, q̄uis tutores habeāt diuisionē, q̄a illi ęquè principaliter sunt obligati, & simul. Secundò, fallit in fideiussorib. fideiussorum, vt in l. si plures. §. fi. ff. eo. Tertiò, fallit, qñ vnus non est soluendo tēpore litis contestatę, vt hic. Quartò quando sunt plures fideiussores pro vna summa, tamen respectu diuersorum creditorum, vt l. si à Titio. ff. eo. Quintò, si fideiussor negat se fideiussorem, vt ff. eo. l. si dubitetur. §. ita. & sic propter mendacium perdit beneficium, quo aliàs vti posset. Idem est in socio, quia propter mendacium cōpellitur facere vltra id, quod pōt, quod aliàs non fieret, vt l. si vnus ff. pro socio. Sextò fallit si fideiussor renuntiauit beneficio epistolæ diui Adriani, vt in glo. Authen. hoc ita. C. de duo. reis stip. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, quod quando vnus fideiussor non est sol-

est soluendo, alij per hoc non onerantur, vt hic dicitur, per l. ij. §. si quis ff. ad l. Rhodiam de iactu. Solutio. Illa. l. legitur in alio casu, videlicet qn̄ merces proiiciuntur in mare pp tempestatē, vt nauis alleuietur, & dicitur ibi ꝙ paupertas vectorum, qui tenentur ad damnum istarum mercium, si essent soluendo, non onerat magistrum nauis solùm, sed etiam hoc redundat in alios. Et ratio est, quia magister nauis non tenetur in solidum. Et ita non est simile de fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum.

§. Fideiussores.

1 *Obligatio fideiussoria, non potest esse durior, quàm principalis. Et qualiter ita. Limita nu. 4.*

2 *Vtile an vitiatur per inutile in inseparabilibus.*

3 *Plus, quadrupliciter dicitur.*

Fideiussor non pōt in plus obligari, q̄ principalis reus obligatus
1 est, sed bene in minus. Hoc d. ¶ Notādum primò, ꝙ obligatio fideiussoria non pōt esse durior, q̄ obligatio principalis, vt hic dicitur, & cōtra l. græcè. §. illud ff. eo. & ratio est, quia obligatio fideiussoria est accessoria, in qua non pōt plus esse, q̄ in obligatione
2 principali. ¶ Notandum secundo, ꝙ qn̄ plus est in obligatione fideiussoria, q̄ in principali, tunc obligatio fideiussoria est penitus nulla, nec valet in eo quod est in principali obligatione, quia vtile per inutile vitiatur in inseparabilibus, vt l. pecuniæ funebres. ff. de vsu. lex enim dedit hanc formā obligationi fideiussoriæ, vt sit in tantundem, vel minus, & nullo modo in plus, quæ forma est in-
3 diuisibilis, vt nō. per Bar. in d. l. græcè. §. illud ff. eo. ¶ Notandū finaliter, ꝙ plus dicitur quatuor modis, s. re, tempore, causa, & qualitate, vt infrà de actio. §. plus autem. ¶ Opponitur & videtur, ꝙ plus potest esse in accessione, quàm in principali, per §. si tamen. s. de
4 re. diuisio. Solutio. Quando dicitur hic, ꝙ non potest esse plus in accessione, quam in principali, hoc intelligitur in obligatione accessoria. §. autem, si tamen, non loquitur in obligatione, sed in accessione vnius rei ad aliam. Sed tunc replicatur de l. non quemadmodum, ff. de iudic. quę loquitur in obliga. Solutio. Licet in illa l. fideiussor potest obligari ante principalem reum, videlicet obligatio fideiussoria præcedat principalem obligationem, ibi tamē non dicitur, ꝙ obligatur in plus fideiussor, q̄ reus principalis. Sed iterum replicatur de §. j. versi. at nec illud. s. eodem. Solutio. In illo versi. dicitur, ꝙ obligatio fideiussoria bene est efficacior, quia naturalis & ciuilis, quā est principalis, quæ est naturalis tantùm, non tamen est in plus.

§.Si quid autem.

1 *Fideiussor solués, an, aut quã actionẽ habeat cõtra eũ, pro quo soluit.*
2 *Fideiussor potest sponte soluere pro reo, si non faciat in fraudem.*
3 *Fideiussor non potest de bitum à reo petere, antè quam ipse soluerit. fallit nu. 4 5.6.7.8.9. & 10.*
11 *Fideiussor potest regulariter repetere à reo, quod soluit pro eo. Fallit sex casibus.*
12 *Fideiussio potest fieri sub iisdem verbis, quibus stipulatio.*

Quòd fideiussor, qui soluit pro reo, repetit ab eo per actionem mandati, & potest fieri fideiussor per verba cuiuscunq; idiomatis.
1 Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ fideiussor soluẽs pro reo, habet cõtra eum actionẽ mãdati, ad repetendũ illud quod soluit. Quod verũ est, si fideiussit pro pręsente, si autem ꝑ absente & cõsentien te, habet actionẽ negotiorũ gestorũ, vt l. ex mandato. §. si fideiussor. ff. mandati. Creditor autẽ habet contra fideiussorẽ actionẽ ex 1
2 stipulatu, vt l. blanditus. C. eo. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ fideiussor põt spõte soluere ꝑ reo, si non facit in fraudem, nec tenet̃ expectare vt cõpellatur à iudice, aut soluere in præsentia iudicis, vt l. idem. §. fideiussores. ff. mãdati. sicut debitor pupilli debet soluere 2 cum decreto iudicis, si plenè vult liberari, vt s. in §. nunc admo-
3 nendi. de his quib. aliena. non licet. dictũ est. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ fideiussor non potest debitum à reo petere, antè q̃ ipse soluerit, vt ff. de condict. indebiti. l. indebitum. nisi in aliquibus casibus. Pri-
4 mò, † si hoc actum sit, vt ad tẽpus obligetur, & si principalis tunc
5 non soluat, fideiussor ab eo petere potest. Secundò, † si fideiussor
6 cõdemnatus sit vt soluat. † Tertiò, si principalis post fideiussionẽ
7 dissipat bona sua. Quartò, si fideiussor † longo tempore stetit in fideiussione, vt l. si pro ea. C. mandati. & l. Lucius. ff. mãdati. Quod autem fuerit longum tẽpus, discernitur per arbitriũ iudicis, iuxta qualitatẽ summæ, & conditionẽ personarũ, vt in gl. in d. l. si ꝑ ea.
8 † Quintò, si fideiussor obtulit & consignauit pecuniã, vt l. q. mu-
9 tuum. §. fideiussor. ff. mandati. Sextò, si velit † fideiussor in longinquas partes pergere, vel etiam principalis, vt vult Specu. in titu. de
10 manda. §. specialia. versi. quid si fideiussor. Septimò, † si habeat instrumentũ, quod ab aliquibus appellatur guarantisatum, quod habet paratam executionem, secundum formam statuti aliquorum locorum, quales sunt in multis locis literæ scabinales, vt no. per Bar. in l. fideiussor pro venditore. ff. de euictio. & quando in istis casibus fideiussor petit debitum à reo, tunc ipse habet docere, quod reus est liberatus, vel habet cauere, si conueniatur, quòd defendet

fendet eum, vt l. si ex duobus. §. quotiens. ff. iudi. solui. ¶ Notandũ
11 † quartò, q; si deiussor regulariter potest à reo petere, si soluit pro eo. in quibusdã tamen casibus fallit: primò, si fideiussit eo inuito. Secundò, si habuit animum donandi. Tertiò, si fideiussit in rem suam, vt l. si remunerandi. §. si passus. ff. mandati, Quartò, si actum sit quòd non repetet, vt ea. l. §. Marcellus. Quintò si mãdatũ non sit obligatorium, vt j. mandati. §. illud. Sextò, si non opposuit exceptionem quam debuit opponere, vt. l. si fideiussor. ff. manda.
12 ¶ Notandum † finaliter, q; sub quibuscunque verbis potest fieri stipulatio, sub illis potest etiam fieri fideiussio, iuxta illud quod dictum est suprà de verbo. obligationib. §. in hac re. ver. vtrum.

§. In stipulationibus.

1 *Præsumitur pro scriptura, & priuata & publica.*

Sũmatur sic: Quod scriptũ est de obligatione fideiussoria, in dubio præsumitur solẽniter actũ. Hoc dicit, vsq; ad finẽ tituli. ¶ No
1 tandum † q; præsumitur pro scriptura, vt s. de inutili stipul. §. si scriptum. & ff. de verbo. obliga. l. sciendũ. Quod verum est etiam de scriptura priuata, vt C. de non numerata pecunia. l. generaliter. & multò fortius de scriptura publica, vt C. de proba. l. cum precibus. & in Auth. de fide instru. §. si verò moriatur. in prin. §. coll. 6. ¶ Opponitur & videtur, quòd non est præsumendum solenniter actum, quod est scriptum, per l. quæcunque. §. fin. ff. de pub. in rem ac. Solutio. Illa lex loquitur de solennitate extrinseca, hic autem loquitur de intrinseca: quia ex quo dixit fideiubeo vel promitto, intelligitur interrogatio facta esse, quasi pars promissionis, & si non est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBVS.

TITVL. XXII.

Continuatio satis nota est. Dictum est enim suprà de obliga. quæ contrahuntur re, & verbis: consequenter tractatur iam hic de literarum obligationibus.

§. Olim scriptura fiebat obligatio.

1 *Literarum obligatio, vnde surgat, & quãdo. Et cur sic dicta, nu. 10.*
2 *Literarum obligatio, solùm habet locum in mutuo.*
3 *Literarum obligatio, an fiat per verba de præsenti, vel de præterito aut futuro, nihil refert.*
4 *Literarum obligatio potest proponi, etiam ante quam actor petat.*
5 *Literarum obligatio, ante biennium, est ciuilis tantum: post bienniũ, ciuilis & naturalis. Ratio. nu. 6.*

Mutuum

7 *Multum temporis intelliguntur quinque anni:diu verò, intelligun-*
tur decem anni.

8 *Literarum obligationi tempus olim erat datũ quinquennium:quod*
hodie est abbreuiatum.

9 *Literarum obligatio,non habet locum,nisi in mutuo.*

Summatur sic: Literarum obligatio quæ olim fiebat certis no-
minibus,quæ hodie non sunt in vsu,oritur,quando quis per scri-
pturã confitetur se debere illud, quod non recepit, qui olim ha-
buit exceptionem nõ numeratę pecunię vsque ad quinquẽnium,
1 hodie autẽ vsque ad biennium.Hoc dicit ad si.tit.¶ Notãdũ † pri
mò,ꝙ literarum obligatio surgit,quãdo quis cõfitetur se debere
spe futuræ numerationis,per scripturã,quod nondum recepit , &
ideò de substantia istius obligationis est scriptura, vt notatur per
Sali.in l.generaliter.C.de non numerata pecu.& potest istud fieri
per scripturam priuatam de manu ipsius debitoris ,nec refert an
scribat,habui vel recepi talem pecuniam,an scribat,fateor me re-
cepisse,vt in gl.in l.si non singuli.C.si certum petatur. Potest etiã
fieri per scripturam priuatam alterius à debitore,cum subscriptio
ne triũ testium,vt l.scripturas.C.qui potio.in pig.habean. quia ta-
lis scriptura priuata æquipollet publicæ scripturæ,vel potest fieri
per publicam scripturã de manu alterius,vt C.de probat.l.instru-
menta,& tunc sunt hic duo specialia:Vnum est, ꝙ licet generali-
ter pręsumatur pro instrumẽto,vt C.de prob.l.cũ precibus.hic ta
men vsq; ad bienniũ pręsumitur contra instrumentũ,& hoc pro-
pter frequentiã confessionũ,quas faciunt homines,vt mutuò re-
cipiant pecuniã.Aliud speciale est ꝙ quãdocunq; quis excipit cõ-
tra instrumentum publicum,tunc sibi incumbit probatio,vt ff.de
except.l.j.sed hic incũbit probatio ante bienniũ ei,qui habet in-
2 strumentũ.¶ Notandum † secundò,quòd ista literarũ obligatio,
solùm habet locum in mutuo:nã si aliquis in scriptura cõfiteatur
se debere sine causa,nõ pręiudicat sibi,vt ff.de prob.l.cùm de in-
debito & si ex alia causa,quàm ex mutuo , nõ est literarũ obliga-
tio,nec in ista obligatione requiritur stipulatio , si tñ interueniat
stipulatio,idẽ est quo ad modũ probandi,vt C. de non numerata
pecunia.l.si ex cautione,sed nõ est idẽ,quo ad modum excipien-
di,quia qñ non interuenit stipulatio, tũc datur exceptio non nu-
meratę pecunię:sed qñ interuenit stipulatio,tunc datur exceptio
in factũ,& habet effectũ istius tituli,vt C.de nõ numerata pecu-
nia.l.cùm vltra.¶ Notãdũ † tertiò, ꝙ non refert an ista obligatio
fiat p. verba de præsenti,vel de præterito aut de futuro,quia sem-
per intelligitur futurũ,si obligatio fiat spe futuræ numerationis:si
autem

aũt fiat ex alia causa, tunc videndũ est an illa causa sit iusta an nõ: vt l. aduersus. C. eo. nã non imponimus legẽ verbis, sed rebus. C. cõmu. de leg. l. 2. & si ista pecunia sit numerata, tũc nõ est literarum obligatio, quia tũc nõ literis, sed re cõtracta est obligatio, vt
4 §. quibus modis re cõtrahitur obligatio. §. j ¶ Notandũ † quartò, ꝙ ista exceptio potest proponi, etiã antè quàm actor petat, vt C. eo. l. si quasi & debet proponi in scriptis, vt in Auth. de tẽpo. non
5 solu. pecuniæ super dote. §. j. ¶ Notandũ † quintò, ꝙ ista obligatio ante biennium, est ciuilis tantùm: sed post biennium, est ciuilis & naturalis. Nec mirũ, quia stipulatio, quæ est de iure ciuili; producit effectũ ciuilẽ & naturalẽ: si tamen debitor post biennium vellet probare se pecuniã non recepisse, posset opponere istã excep-
6 tionẽ, vt l. si ex cautione. C. de nõ numera. pec. Est † ergo differẽtia, quia ante bienniũ probatio incũbit creditori, sed post bienniũ incumbit debitori, si velit excipere de non numerata pecunia. Et hoc est verũ, si ante biennium sit cõtestata exceptio, vt no. gl. in d. l. si ex cautione, vel si intra bienniũ per actionẽ perpetuetur iurisdictio, quia tunc creditor nihilominus tenetur probare. ¶ Notan-
7 dũ † sextò, circa. §. multum, ꝙ qñ dicitur multum tẽporis, intelliguntur quinque anni: sed qñ dicitur diu, intelligũtur x. anni. ff. qui & à quibus manumit. non licet. l. si cum fideicõmissaria. §. Aristo.
8 ¶ Notandũ † septimò, ꝙ tempus quinquennij est abbreuiatum, nẽ creditores defraudentur, quia debitores etiã naturaliter & ciuiliter in tam lõgo tẽpore possent istam exceptionẽ opponere, & ita licitum esset occasio illiciti, quod esse nõ debet, vt in Auth. de ec-
9 clesiast. re immob. alie. in prin. coll. 5. ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ ista obligatio literarum nõ habet locum, nisi in mutuo, vt l. generaliter. C. de nõ numerata pecunia: & ideò si quis cõfitetur se debere ex emptione in literis, vel ex alio cõtractu, ille nõ hẽt exceptionẽ, sed statim obligatur. Et sicut debitor in ista obligatione habet exceptionẽ vsq; ab bienniũ: sic creditor, si scribat, fateor me recepisse debitũ, vel te nõ esse cnofessũ mihi debere, vel aliũ soluisse, habet exceptionẽ vsq; ad 30. dies, vt l. in cõtractibus. §. super cæteris. C. de non numerata pecunia, nisi in sex casibus, quorũ quinq; notãtur in dicta l. in cõtractibus §. sed qm. Primus est, si cõfiteatur creditor se recepisse depositũ Secundus est, si procurator fisci cõfiteatur se recepisse tributa. C. de ap. pub. lib. x. Tertius est, si maritus post dotalia instrumenta cõfiteatur se recepisse dotẽ, vt d. §. sed qm. Quartus est, si fiscus vendens rem cõfiteatur se recepisse pretium, vt l. 2. §. fi. C. de quadr. præscrip. Quintus est si mulier cõfiteatur se recepisse pretiũ pro fideiussione, vt l. antiquè. C. ad Velleia.

leia. Sextus casus, quãdo creditor renunciauit huic exceptioni, vt in gl. in l. si ex cautione. C. de non numerata pecunia. Dicit tamen Bar. in l. fin. C. eo. quòd huic exceptioni non potest quis renuntiare, nisi interueniat iuramentũ, quanquàm etiam Cynus teneat, ꝙ iuramentum nihil operetur: quia qua facilitate inducitur ad renũtiandũ, eadem etiam ad iurandum, & sic practica tenet, quòd nõ potest renuntiare, per d. l. si ex cautione. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, quòd ista literarum obligatio potest fieri per alium, ét in priuata scriptura, vt l. fideiussor. §. j. ff. de pign. Solutio. Illa lex loquitur de priuata scriptura, quæ præiudicat scribenti, & ita ét ista obligatio potest fieri per priuatam scripturã ipsius debitoris, q̃a
10 sibi præiudicat. ¶ Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ nulla obligatio fit per literas, sed per intellectum literarũ, vt l. nõ figura. C. de actio. & obligationibus. Solutio. Verũ est ꝙ ista obligatio nõ fit literis tantum, sed etiam intellectu literarum, sed pro tãto dicitur fieri literis, quia non fit re neque verbis, neq; cõsensu tãtùm.

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV. TITVL. XXIII.

COntinuatio istius tituli satis patet ex dictis suprà de obligatio. §. fin.

§. Consensu fiunt oblig.

1 *Obligationes nascentes ex consensu, possunt fieri inter absentes, sine scripura, & sine rei interuentu Limit. nu. 5.*

2 *Obligatio nascens ex cõsensu, differt ab obligatione, quæ re contrahitur. Item, à literarum obligatione. Item à verb. oblig. ibid. nu. 3.*

4 *Obligationis substantia, non perficitur solo consensu.*

1 Summatùr sic: † Obligationes, quæ ex cõsensu nascuntur, quales sunt in vẽditione, locatione, mãdato, & societate, possunt fieri inter absentes & sine scriptura, & sine interuentu rei: & istis obligationibus nõ solũ debetur deductũ in eis, sed ét quod æquũ & bo
2 nũ est. Hoc dicit. ¶ Notandum † primò, ꝙ obligatio quæ ex consensu nascitur, differt ab obligatione quę re cõtrahitur, quia ibi necessariò requiritur res ad substantiã obligationis, vt in mutuo, cõmodato, deposito, pignore, sed in ista nõ. Differt etiam à literarũ
3 obligatione, quia ibi requirit̃ scriptura, & in ista nõ. † Differt etiã à verborũ obligatione seu stipulatione dupliciter. Primò, q̃a illa nõ potest fieri, nisi inter præsentes, vt suprà de inutili stipul. §. itẽ verborũ, ista autẽ fieri potest inter absentes & sine verbis, & ideò licet stipulatio nõ possit fieri per surdũ aut mutum, vt s. de inut. stipul.

ſtipul.§ mutum.iſta tñ ſtipulatio, quæ ex conſenſu naſcitur, per eos fieri poteſt.Secundò, quia in ſtipulatione ſolum venit qđ in obligatione deducitur,vt l.quicquid adſtrigendæ.ff.de verb. obl. & ratio eſt,q̃a ſtipulatio eſt ſtricti iuris,ſed in iſta obligatione nõ ſolũ venit deductũ in obligatione:ſed ẽt quicquid eſt bonum & æquum,vt ff.de actionibus empt.& vẽdi.l.Iulianus.§.ex vendito. & ratio eſt,q̃a huiuſmodi cõtractus eſt bonæ fidei, ſed in omnib. iudiciis bonæ fidei ſiue ex cõtractu,ſiue ex quaſi cõtractu naſcãtur,venit quod eſt bonũ & æquum.vt ĩ.de actio.§.in bonæ fidei.

4 ¶Notandum † ſecundò,ꝗ licet in aliis obligationibus etiam requiratur cõſenſus:tamen ſubſtantia obligationis nõ perficit̃ ſolo cõſenſu,ſicut in iſta obligatione,vt eſt in emptione,& vẽditione, locatione,&c. de quibus ĩ. ¶Opponitur ſic cõtra hoc quod dicit textus quòd in his cõtractibus non eſt opus præſentia partium contrahentium, quia partes cõtrahentes debent cõſentire,ſed cõ ſenſus dicitur ſimul ſenſus,inquantum idẽ ſentiunt cõtrahẽtes, vt ff.de actio.& oblig.l.in omnibus.ergo requirit̃ præſentia partiũ

3 contrahentium.Solutio.Ioan.Fab.† Non eſt opus corporali præſentia cõtrahentiũ,vt bene ſentiꝫ text.tamen debet aliquid interuenire,quod ſuppleat præſentiã partiũ,vt epiſtola vel nuntius, vt dicit tex.vel aliq̃s qui percipiat pro abſente ff.de negotiis geſtis.l. ſi ego.vnde ſi in præſentia teſtium aliquis diceret,dono vel vẽdo tali,& nõ ſignificaret ei per epiſtolã vel nuntiũ,nec eſſet qui nomine abſentis reciperet,nõ obligatur,vt not.Dy.in l.abſenti.ff.de dona.& mãdaret Titio,& Sempronius audiens referret, iterũ nõ eſt obligatio,quia nõ fuit Sẽpronio mãdatũ, vt hic. per Ioan. de Pla.põt etiã contrahens, poſtquàm nuntium vel epiſtolam miſit antè quàm alius cõtractũ ratificauit,pœnitere, quia nuntius vel litera nõ contrahit,ſed conſenſus domini qui ante cõtractũ defecit,quia pœnituit,ideò contractus nullus eſt,tex.in c.fi.de procu. li.6.& l.ſi pater.ff.de manumiſ.vind.Ex quo enim nõ eſt ius quæſitũ aduerſario,põt venditor pœnitere:tenetur tamẽ ad damnum & intereſſe,ſi quod eſſet.gloſ.tamen in l.j.in fi.de cõtrahẽda emptio.tenet,ꝗ obligatio tenet,ſed communiter Docto.quòd non.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. TIT. XXIIII.

CONtinuatur ſic: Quia inter obligationes, quæ ex conſenſu naſcuntur, principaliores & communiores ſunt emptio & venditio,idcirco hic de eis proſequitur:& ideò iſte titulus rubricatur,de emptione & venditione.

§.Emptio

§.Emptio.

1 *Emptionis & venditionis perfectio triplex.*
2 *Emptio & venditio, quando dicantur fieri in scriptis.*
3 *Subscriptio debet fieri ab vtroque contrahentium.*
4 *Res si tradatur ante subscriptionem vtriusque contrahentium, idque ignoranter, non transfertur eo dominium,*
5 *Arrhas datas perdit emptor, si recedat à contractu.*
6 *Arrha si detur loco pagamenti, id est arrharum, & in pretij defalcationem, nullo modo licet ab emptione discedere.*
7 *Arrhe data in contractibus, duo operantur.*

Emptio & vēditio ſine ſcriptis pficiūtur ex cōuentione pretij, & nō ex numeratione ptij, neq; ex arrharū datione: ſed in ſcriptis perficiunt per inſtrumentum ſcriptum p manum contrahētium, vel p manū alterius ſcriptū, ſed p contrahētes ſubſignatū, vel p tabellionē ſcriptū, & à contrahentib. approbatū: & ante perfectionē iſtius ſcripturæ poſſunt cōtrahētes pœnitere, & ſine pœna à cōtractu reſilire. i. recedere, niſi aliquid datū ſit nomine arrharū, qa tunc emptor pœnitēs pdit arrhas quas dedit, & venditor pœni
1 tēs reſtituit duplū eius, qd recepit. Hoc d. ¶ Notandū primò,† q emptio & venditio dicunt eſſe pfectæ tripliciter. Vno modo ita q cōtrahētes nō poſſunt à cōtractu recedere, vt C. de act. & obl. l. ſicut. quod verū eſt, licet emptio ſit cōditionalis, vt ff. de contrahē. emp. l. hæc venditio. & vocatur iſta pfectio indiſſolubilis. Secūda perfectio eſt, quia res empta ſtat periculo emptoris, vt qñ emptio facta eſt purè, vt ff. de pericu. & cōmo. rei emp. & vēd. l. neceſſario. & iſta vocatur pfectio obligatiua. Tertia eſt, qñ dominiū rei tranſfertur in emptorem, quod fit per traditionē, vt ff. de acti emp. & vendi. l. ſi quis alienā. & iſta vocatur pfectio executorialis. ¶ No-
2 tandum† ſecundò, q emptio & venditio dicuntur fieri in ſcriptis, quando hoc actum eſt à contrahentibus, vt fiat ſcriptura, & aliter non valet, ſecundum aliquos, vel qñ in prin. dictum eſt q fiat ſcriptura; quamuis etiam nō dicatur, quod aliter non valeat, ſecundū Placen. vt in l. cōtractus. C. de fide inſtr. & hoc ſecundum placet gl. hic, & non dicitur emptio vel venditio perfecta, niſi ſcriptura ſit completa, & à contrahentibus approbata, loquendo etiam de prima pfectione, vt in d. l. contractus. & ſi cōtractus ſimpliciter fiat, & poſteà ad eius probationem conficiatur ſcriptura, non dicitur propterea fieri in ſcriptis, vt l. contrahitur. ff. de pigno. & hoc modo dicendum eſt, quandocunque lex dicit in ſcriptis fieri aliquem contractum, vel diſtractum, vt C. de teſti. l. teſtium. & in Authen.

3 then.de testib.§.& licet.coll.7.¶Notandum † tertiò,ꝙ subscriptio debet fieri ab vtroq; contrahentium.& patet hic ꝙ paria sunt,propria manu scribere,vel subscribere,vt in Auth.de fide instrumẽ. §. 1.ꝙd verũ est,nisi scribẽs errauerit,vt ff.qui.mod.pig.vel hypo.sol. l.sicut.§.nõ videtur,vel subscribat tãquàm testis,vt l.Caius.ff.de a-
4 ctio.pig. ¶Notãdũ † quartò,ꝙ si res tradatur ante subscriptionem ignoráter,nõ trãsfertur dominiũ,vt C.de suffra.l.vnica.§. ꝙ si prædia.sed si tradatur scienter,transfertur dominium,vt C.si quis sibi
5 vel alte.l.multũ interest. ¶Notandũ † quintò, ꝙ qñ datæ sunt arrhæ,tũc si emptor recedat à cõtractu,perdit arrhas,si vẽditor recedit à cõtractu,restituit duplum,vt hic dicitur,& hoc petitur per actionẽ ex empto,si emptio sit perfecta.Si aũt nõ sit perfecta, tunc petit ex ista lege, vel ex illa l.cõtractus.C.de fide instr.vel per officiũ iudicis,vt l.2.C.de rescind.vẽd.& qñ vẽditor restituit duplum, tũc nõ tenetur ad interesse,quia emptor recipiendo duplũ sibi præiudicat:sicut ille,cui cõpetunt duæ actiones, eligendo vnã recedit ab alia,vt ff.de tribu.actio.l.quod in hæredẽ.§.eligere.Etiã hoc videtur cõtrahẽtes agere,vt isto modo sint contenti , vt ff.si certum petatur.l.cum quid.quãuis Bul.dixerit venditorẽ teneri etiam ad in-
6 teresse.¶Notãdũ † sextò,ꝙ si arrha detur loco pagamenti,id est,loco arrharũ,& in defalcationẽ pretij, tũc nullo modo licet ab emptione recedere,vt ff.de pactis.l.in omnib.Et in dubio præsun.illud,qđ nomine arrharũ datur,vtroq; modo datũ esse,s.pro arrhis& pro pagamẽto,vt in gl.in l.2.C.qñ liceat ab emptio recedere.¶No-
7 tandũ † septimò,ꝙ arrhæ datæ in contractib.duo operãtur. Vnũ est,vt arrhæ debeãt duplicari venditore pœnitente.Secundum est vt emptio maneat firma,& agatur ad interesse,in emptore pœnitẽte operantur,vt perdat arrhas,vt supra in quinto notabili.¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ recedentes ab emptione,non debent puniri in arrhis,quia permissio legis non debet esse pœnalis,vt in Auth. constitu.quæ de dignita.§.illud.sed à lege permittitur ab emptione recedere,ergo & c.Solutio.Permissio legis nõ debet puniri ab homine,sed bene potest imponi pœna à lege,& ita est hic.

§.Pretium autem constitui oportet,

1 *Emptio & venditio non possunt fieri sine re & pretio.*
2 *Pretium commissum arbitrio alterius,quando dicatur iniquè diffiniri.& nu.3.* 3
4 *Pretium in emptione & venditione,non potest committi innominato.*
5 *Pretium postquam diffiniuit arbitrator, tunc emptor tenetur venditori pretium soluere,& eius facere.Item venditor rem tradere emptori.num.6.*

Sũmatur sic:In emptione & venditione debet cõstitui certũ pretiũ qđ ẽt cõmitti põt in alterius arbitriũ:qui si pretiũ determinet, tenet contractus:si nõ,nullus est cõtractus,& idem est in locationib.
1 & conductionib.Hoc dicit.¶ Notãdum† primò ꝙ sine re & pretio nõ põt fieri emptio vel venditio, vt hic,& l.fi.C.de contr. h empt. Quod quidem pretiũ consistit in numerata pecunia,vt j.eo.§ proximo,& põt cõmitti pretiũ in arbitriũ alterius,à quo nõ est recedẽdum,etiam si inique diffinierit,vt notatur in l.si quis arbitr..tu. ff.de verbo.obli.Quod est verũ,qñ cõmittitur in arbitriũ alterius quod est de substantia contractus.Secus, si de aliquo accidẽti ipsi contractui cõmitteretur in arbitriũ alterius:quia tũc posset recurri ad arbitriũ boni viri,& qñ cõmittitur aliquod accidentale contractus,tunc potest cõmitti in arbitrium alterius contrahentiũ,vt sic dicendo:Si ille liber placeat tibi,post octo dies sit vẽditus,vt l.hęc
2 vend.ff.de cõtrah.emp.& dicit† pretiũ iniquè diffiniri qñ diffinitur j.medietatem iusti pretij,vt C.de rescind.empt.l.si voluntate. vel hoc committitur arbitrio iudicis,vt ff.de in integ. restit.l.scio. quia põt esse iniqua diffinitio, licet nõ sit sub medietate iusti pretij,sed minor,qñ non est minima.nam plus licet ipsis dominis,qui possunt seinuicem decipere vsque ad medietatem iusti pretij,vt in c.cùm dilecti,extrà de empt.& vẽd.q̃ ipsi arbitratori, vel secũdum
3 Bar.in l.societatẽ.in §.arbitrorum.ff. pro socio. pretium † dicitur iniquè diffiniri,quando diffinitur sub sexta parte communis æstimationis,& si arbitrator no potest vel non vult diffinire,tunc contractus est nullus,secus autẽ in legato sic relicto,qđ propterea nõ est nullum,vt C.commu.de leg.l.si duobus.§.si quis. ¶Notandum
4 † secũdò,ꝙ pretiũ nõ põt cõmitti innominato,sic ẽt in locato , vt ff.loca. l.si merces. Fallit tñ hoc in vno casu.ff.de pignorib.l.si fundus.§.fi.s. in pignore committendo creditori facta æstimatione à persona incerta,& hoc admittitur fauore debitoris,vt creditor eo
5 facilius tradat sibi pecuniam.¶Notandum † tertiò , ꝙ postquàm arbitrator diffiniuit pretium,tunc emptor tenetur venditori pretium soluere,& eius facere,vt ff.de actio.emp.l.ex empto.& si fuerit in mora,veniunt vsuræ,vt ff.de actio,emp.l.Iulianus.§.ex vendi
6 to. ¶Notandum finaliter , † quòd postquam arbitrator diffiniuit pretium,tenetur venditor rem tradere emptori , sed non tenetur eam facere emptoris,sed cauere de euictione,vt ff.de actio. empt. l.ex empto.& l.si hæres.§.si tibi.Et hoc est verum , si venditor habeat rem,vt l.qui restituere.ff.de rei vendic. & non potest tradere æstimationem,pro re,vt ff.si certum peta.l.2.§.2.sed si non habeat rem,tunc si dolo desiit habere,tenetur ad æstimationem, vt ff.de actio.

actio.empt.l.1.si non dolo desiit habere,non tenetur,& ita concor dantur opiniones Docto.

§.Item pretium in numerata pecunia.

1 *Philosophorum,& Poetarum authoritates possunt allegari in iure.*
2 *Permutatio rerum,est contractus innominatus.Et cur sic dictus.nu.3.*
3 *Periculum rei emptæ ante traditionem,facta venditione pertinet ad emptorem,nisi aliter pactum sit. Fallit hoc,nouem casibus,quos vide per nu.7.8.9,10.11.12.13.14.15.* (pta.
5 *Venditor an teneatur emptori cedere actiones competentes ex re em-*
6 *Prophanũ opponitur religioso vel sacro,& priuatum publico.*

Sũmatur sic:In emptione & venditioue pretiũ cõsistere debet in numerata pecunia,nã si esset alia res,nõ esset,emptio,sed permuta tio,quæ nõ est species emptionis,tũc ibi,cum aũt.Et facta emptio ne,ante traditioné rei emptæ,periculũ cõtingẽs sine dolo,& culpa véditoris pertinet ad emptoré,similiter & cõmodũ.Quia tñ véditor adhuc manet dñs,tenetur ipsi emptori cedere actiones prouenientes ex re empta.tunc ibi,emptio.Et põt emptio fieri purè, & sub cõditione,tunc ibi,loca. Et res,cuius cõmercium nõ habetur, nõ põt emi,si tñ quis ignorãter emerit,potest petere interesse à vẽ
1 ditore per actioné ex empto. Hoc dicit.¶Notandum † primò, ꝗ in iure possunt allegari authoritates philosophorum &Poetarum, ad quod iste tex.solet allegari,& istæ authoriates faciunt probabilitaté, si innitantur rationi,v. l.si pater.ff.de solut.nõ tñ sunt decisi uæ,nisi in arte sua,vt ff.de rerum diuis.l.in tantum.§.fi.Patet etiam hic ꝗ dicta vnius authoris possunt allegari ad cõtrarios fines,nam dicta Homeri allegantur hic pro opinione Sabini,& etiã pro opi-
2 nione contraria ipsius Proculi.¶Notandum † secundò,ꝗ permutatio rerum nõ est species emptionis,sed est cõtractus innomina tus,vt ff.de rerum permu.l.1.§.ité emptor.quia ille dicitur cõtract⁹ nominatus,qui statim vt fit,parit actioné,vt ff.de pactis.l.iure gentium.in prin.Permutatio auté nõ statim parit actionem neq; ex pa cto,neq; ex re,sed ex vtroq; posteà re subsecuta,vt colligitur in l.
3 ex placito.C.de rerũ permu.† Dicitur etiã ideò contractus innominatus,quia nomen istius cõtractus conuenit etiam aliis speciebus cõtractus.nam ad cõtractũ nominatũ requiritur ꝗ cadat sub certa specie contractus,& ꝗ habeat nomẽ sibi proprium,vt notatur in rub.C.de rerum permu.Et ex isto contractu datur actio pręscriptis verbis,vt infrà de actio.§.actionum,vel condictio ob cau-
4 sam,vt ff.de præscrip.verb.l. naturalis. ¶Notandum tertiò,† circa §. cum autem , quòd periculum rei emptæ ante traditionem, facta venditione pertinet ad emptorem , nisi aliter pactum sit,

 scilicet

ſcilicet ꝙ vẽditor habeat cuſtodiam rerũ,quod quidẽ pactũ valet: vt ff.eo.l.ꝙ ſæpe.§.ſi res.nã tũc periculũ ſpectat ad vẽditorẽ,nõ ſolùm ſi ſit in dolo vel cõmittat latã culpam,vel leuẽ,ſed etiã tenetur de leuiſſima,nõ autẽ de caſu fortuito,vt vult hic gl. per l.quæ for-
5 tuitis.C.de pig.actio.¶Notandum † quartò,ꝙ venditor in iſto caſu tenetur emptori cedere actiones cõpetentes ex re empta, vt rei vendica.quæ ſoli dño datur,vt ff.de rei vend.l.in rem, vel actionẽ furti,quæ ẽt ſolùm datur dño,vt ff.de condi.furt.l.1.ſimiliter actionẽ dãni iniuriç,vt ff.ad leg.Aquil.l.item Mela.§.legis.& ratio iſtius ceſſionis eſt,quia qñ quis obligatur alicui,propter aliquã actionẽ, ille liberatur cedendo actionem,vt notatur per Bart.in l. quod re. ff.ſi certum petatur.¶Notandum † finaliter circa §.loca.ꝙ prophanum opponitur religioſo vel ſacro,& priuatum pu blico.¶Opponitur primò contra prædicta,& videtur, ꝙ periculum non ſtatim pertinet ad emptorem facta venditione,per l.cõtractus. C.de fide
7 inſtrumentorum.Solutio.† Iſta regula fallit in nouẽ caſib.Primus, ſi venditio fiat in ſcriptis:nam tunc non ſtatim pertinet periculum ad emptorem:quia emptio non eſt perfecta,niſi ſcriptura cõpleta, & à partibus approbata,vt ſ.eo.§.1.dictum eſt,& hoc vult illa.l.contractus.in oppoſi.allega.Secundus,† ſi emptio ſit facta ſub conditione,nã ſi tunc res pereat,pertinet ad venditorẽ,ſed ſi res fiat deterior,pertinet ad emptorẽ,vt ff.de pericu.& cõmo.rei vend.l. ꝙ ſi penden.§.planè.Et ratio eſt,quia quãdo res perit, tunc adueniente cõditione,nõ habet obligatio aliquid,in quo fundari poſſet:ſic au
9 tẽ non eſt,qñ res ſit deterior.Tertius † caſus,ſi res ſit vẽdita in genere,vt equus,vel bos:tũc periculũ ſpectat ad venditorem, vt ff.de
10 pericu.& commo.rei vend.l.eum.Quartus , ſi † vendita ſit res in ſpecie incerta,vt vendo tibi Stichum vel Pamphilum:nam tunc pri
11 mus perit venditori,vt ff.eo.l.ſi in emptione.§.penul.Quintus,† ſi res empta publicetur,q̃a ſi ex delicto vẽditoris,perit vẽditori,& tenetur ipſe reſtituere pretiũ,ſi fuerit ſolutũ,& intereſſe.Si aũt nõ ex delicto venditoris,vt puta ſit ager,qui traditur militibus ſtipẽdiariis,tũc etiam perit venditori,& tenetur emptori reſtituere pretiũ, Sed nõ tenetur ad intereſſe,vt in l.ſi fundus.ff.loca.in tex.& gl.Sex
12 tus † caſus,ſi hoc ſit pactum,ꝙ periculum pertineat ad venditorẽ, vt ff.eod.l.ſi in venditione & ſi dictum ſit de caſu fortuito,& de vno caſu in ſpeciali,de aliis autem cum clauſula generali,tunc vẽditor tenetur de omni caſu fortuito,vt ff.ſi quis cautio.l.ſed & ſi.§.
13 quæſitum.Septimus.† ſi venditor ſit in dolo vel in culpa,quod intelligitur de lata vel de leui culpa.vt ff.de peric.& commo.rei ven.
14 l.cuſtodiam.Octauus,† ſi venditor ſit in mora:nam illius eſt periculum

culum,qui vltimo est in mora,vt ff.de pericu.& commo.rei vend. l.illud.nec refert an res eodem modo periisset apud emptorem,vt
15 ff.de leg.1.l.cum res §.1.Nonus † est,si res requirat degustationem vt vinum,& de ista re sic distinguunt Docto.quia aut res venditur in genere,& tunc periculū spectat ad venditorem,quousque sit facta degustatio & mensuratio,si incipiatur à degustatione. Si verò à mēsuratione,tūc nō requiritur degustatio:sed si res sit vendita in specie,tunc tenetur vendens custodire rem ad certum tempus,vt si veniat emptor & recipiat rem suā,verbi gratia: Sit vinū emptum, nunc vendens custodiet vinū & nō poterit effundere vsq; ad vindemiā,qn̄ debet vti vasis suis pro nouo vino imponēdo,& si tunc emptor non recipiat rem suā,pōt venditor vinum effundere vel potest ex vrbanitate vasa conducere expensis emptoris.Si autem venditor sit mercator vini,non tenetur expectare,nisi ad tempus,quo vinum commodè tolli potest,vt notatur per gl.& Docto.in l.1.ff. de pericu.& commo.re. ven.& de istis solent dari versus.

Si sine scriptura fiat venditio pura,
Fraude moráque rei,si certa sit speciei.
Non degustanda sine pacto non publicandi.
Transit ad emptorem casus si non dederis rem.

¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ non bene dicitur hic in text.in §.emptio.ꝙ conditio potest poni in arbitrio ementis,per l.in vendentis vel emētis.C.eo.Solutio.In illa l.dicitur,ꝙ substantialia cōtractus non possunt committi saltē simpliciter,licet fortè ad tempus in arbitrium alterius contrahentium, quod autem hic dicitur intelligitur ad certum tempus:nam dicitur in textu, intra certum diem,vel intelligitur istud de accidentali ipsius cōtractus.¶Opponitur tertiò, & videtur,ꝙ ista venditio,de qua hic in textu, non est conditionalis,per l.3.ff.eo.Solutio.Illa lex loquitur de conditione resolutiua:vt si sic dicatur,vendo tibi illam rem,& si tibi non placeat ī.annum,restituam tibi pretium,& tu restitues mihi rem, sed hic loquitur de conditione suspensiua,vt sic dicendo,capies illam rem,& si tibi placeat infra annum,erit res empta.

DE LOCATIONE, ET CONDVCTIONE.
TITVLVS XXV.

1 *Locatio quid.*

Continuatur sic: Quia locatio & conductio habēt magnam conuenientiam cum emptione & venditione,& fiunt etiam ex consensu,idcirco post titulum de emptione & venditione tractatur hic de locatio . & conductio. Est † autem locatio,
1

ſecundum Azonem in ſumma eo.tit.perſonæ vel rei ad vſum facta conceſſio,conſtituta mercede in numerata pecunia.

§.Locatio.

1 *Summarium in hunc §.ex ſententia Domini Nicaſij.*
2 *Locatio & conductio cõueniunt cum emptione & venditione in multis:Et in pluribus differunt,& nu.3.4.*
5 *In locatione merces conſiſtere debet in numerata pecunia.*
6 *Locatio non eſt,ſed contractus innominatus,ſi inter contrahentes merces relinquitur,poſtea declaranda.*
7 *Bouum mutua traditio ad colendum agros,an ſit locatio vel cõduct.*
8 *Locatio non poteſt fieri pro vno nummo.*
9 *Emphyteoſis,quid.Et qualiter olim fiebat:& qualiter hodie.*
10 *Emphyteoticus contractus differt à locatione,quadrupliciter.Item, ab emptione.num.11.*
12 *Emphyteoticarius poteſt rem emphyteoticam in alium transferre.*
13 *Emphyteotica res,ſi ex toto pereat,perit domino.Si diminuatur,damnum ad emphyteoticarium ſpectat.*
14 *Emphyteoticarius ſi penſionem differt ſoluere per triennium, vel biennium,expellitur.*
15 *Emphyteoticarius poteſt meliorationes ſuas vendere,aut alienare.*
16 *Res ad Eccleſiam profecta, ad manum mortuam dicitur profecta.*

1 Sicut in emptione † & venditione conſtitui debet pretiũ certũ q̃d conferri põt in alterius tertij arbitriũ, ſic in locatione & conductione debet cõſtitui merces, quæ ẽt põt committi in arbitriũ tertij,& ſi cõtrahẽtes relinquãt mercedẽ poſtea declarandã,nõ eſt locatio,neq; cõductio,ſed contractus innominatus, ex quo datur actio præſcriptis verbis.tunc ibi,prætereà.Et ſi quis tradat alteri vnã rẽ vtendã,& ille tradat ſibi aliã rẽ vtendã,nõ eſt locatio, neq; conductio,neq; cõmodatũ,quia non eſt gratuitum , ſed eſt contractus innominatus,ex quo datur eadẽ actio præſcriptis verbis, tunc ibi,adeò.Et contractus emphyteoticus non eſt locatio, neq; conductio,nec emptio aut venditio,ſed habet propriã ſuã naturã ex l.Zenoniana,ſecundũ quã pacta in hoc contractu ſunt ſeruanda,ac ſi eſſet cõtractus naturalis,& ſi nihil pactũ ſit inter cõtrahẽtes,tũc interitus totius rei emphyteoticæ pertinet ad dñm,ſed diminutio eiuſdẽ rei pertinet ad emphyteoticarium.Hoc dic.eod.

2 ¶ Notãdũ † primò,ꝙ locatio,& cõductio cõueniunt cũ emptione & venditione,in multis,vt ſentit hic tex.in prin.ſed differunt. Primò,quia in emptione, ẽt ante traditionem periculum rei ſpectat

ctat ad emptoré,vt s.tit.proxi.§.cùm autem,sed hic spectat ad lo-
3 catoré,vt l.ex conducto. §.1.& 2.ff.eo.Secundò, † quia venditor post venditioné necessariò habet rem tradere,vel eius æstimationé,vt ff.de actio emp.l.1.sed locator aliquando excusatur à præstatione rei,puta,si sibi superuenerit necessitas post locationé retinendi ré locatã pro se,vt l.3.C.eo.facit c. propter sterilitaté, extrà
4 locati. Tertiò,† quia emptio est titulus sufficiens ad translationé dominij, vel ad côditioné vsucapiendi vt l.ex empto.ff. de actio. empt.non aũt conductio,vt l.non solet.ff.eo.& si sit dubium an sit emptio,& conductio,respiciendũ est ad qualitatem pretij,& an simul,vel annuatim soluitur,vt notatur per Bar.in l.1.§.1.ff.de super
5 ficiebus,& per gl.ibi in verb.agendo.¶ Notãdũ † sécũdò, ꝙ sicut in emptione pretiũ consistit in numerata pecunia,sic in locatione merces consistere debet in numerata pecunia, vt ff. depositi.l.1.§. si qs seruũ:& ideò colonus partiarius,qui f.colit ꝓ parte fructuũ, non est conductor, sed potius debet dici socius, vt l.si merces §. vis maior.ff.eo.& ideò côpetit sibi actio pro socio. ¶ Notandum
6 † tertiò,ꝙ si inter contrahentes merces relinquitur,posteà declaranda,non est locatio,sed contractus innominatus,vt hic dicitur. Sed si merces primò determinetur,tunc est locatio,& si nullã mẽtio fiat de mercede,tunc est mandatum,vt j.manda.§.fi.& l.si tibi
7 polienda.ff.de præscriptis verbis.¶ Notãdũ † quartò,pro §.præterea,ꝙ si tu habeas vnũ boué, & ego vnum, & tradimus boues nostros nobis inuicem ad colendũ agros nostros,non est locatio neq; conductio,neq; cômodatum,& si bos tuus apud me pereat sine culpa mea, non teneor tibi, quia iste contractus celebratur gratia vtriusq;,vt ff.de præscriptis verbis.l.si gratuitã,§.si margaritas,& si pereat ex culpa mea,datur tibi actio præscriptis verbis. quæ côpetit ex contractu innominato,quæ fit tripliciter, s.do vt des,facio vt facias,do vt facias,& quartus modus, s.facio vt des, ex quo datur actio de dolo,& non præscrip.verbis, de istis tribus habetur ff.de præscrip.verbis.l.naturalis, datur etiã hæc actio ex pact.incontinenti appositis,vt C.de rerum permuta.l.rebus,datur etiã qñ dubitatur de nomine contractus, vt ff. de præscriptis ver-
8 bis.l.1.¶ Notandum † quintò, quòd locatio non potest fieri pro vno nũmo,quia sic saperet naturam donationis, quæ nõ stat cum locatione,emptio tñ fieri potest pro vno nũmo, vt lege si quis,in
9 textu.& glo.ff.eodem.¶ Notandum † sextò,circa §.adeò, quòd ἐμφυτεύσις Græcè,dicitur Latinè melioratio,qa olim solũ sterilia dabantur in emphyteosim ad meliorandum, quamuis modò etiam dantur alia, & datur res in emphyteosim ad certum tem-

pus,aut ad tēpus incertū,vt intertiā generationē aut in perpetuū. Et licet Ecclesia non dederit rem in emphyteosim, nisi vsque ad tertiā generationē,hodie tñ ēt,dat perpetuò, vt notatur in Authē.
10 si quas ruinas.C.de sacrosan.eccl.Et † differt contractus emphyteoticus à locatione in septē.Primò,quia hic soluitur pēsio in numerata pecunia,aut in specie,ibi solum in numerata pecunia. Secundò quia ex isto cōtractu quis naturaliter possidet,vt ff.de acq. poss.l.naturaliter,ex locatione nō,vt C.cōia de vsuc.l.1. Tertiò,quia ex isto contractu habetur vtile dominium,ex locatione non,vt ff. eo.l.nō solet. Quartò,quia iste cōtractus solū habet locū in rebus immobilib.vt in Auth. de alienatione & emphyteosi.§. licentiam. colla.9.locatio aūt ēt in rebus mobilib. Quintò,quia in isto contractu datur actio ex l.Zenonis: sed ex contractu locati,ex locato & conducto.Sextò, quia iste contractus est de iure ciuili,vt j.de actio.§.de cōstituta.quāuis pacta,quę sunt de iure naturali,in hoc cōtractu sunt seruād.,locatio aūt est de iure naturali, s.gentium. Septimò,quia iste contractus fit in scriptis: ille etiā sine scriptura.
11 secundū gl.hic.Et differt ēt ab emptione,† quia hic soluitur pensio,sed ibi res liberē transit. Secundò quia res emphyteotica pōt reuocari à dño,vt postea dicetur:sed res empta nō pōt reuocari à venditore, vt l.inciuile.C.de rei vend. Tertiò,quia hic transit vtile dominiū tñ,per venditionē aūt transit dominiū directū,vt s.de
12 re.diuisio.§.per traditionē.¶ Notādū † septimò,q̄ emphyteoticarius pōt rē emphyteoticam in alium transferre,vt in Auth. de nō alienando.§.alienationis.colla.2.& tunc datur ei contra 2.emphyteoticarium actio.ex hac lege Zenonis.s.vel praescriptis verbis ad pacta seruanda.dicit tamen.Bar.in l.1.ff.de condictione ex lege, q̄ datur illi actio ex isto contractu,quia q̄ncunque contractus celebratur gratia vtriusque,tunc datur actio ex illo contractu, vt l.ac-
13 tionum.§.ex contractu.ff.de actio.& oblig. ¶ Notandū † octauo,q̄ si res emphyteotica ex toto pereat,tunc perit dño: sed si diminuatur,tunc dānum spectat ad emphyteoticariū, si saltē manet tantum,vnde pensio solui pōt,& ita etiam ad ipsum emphyteoticarium spectat augmentum, secundum Bart.in l.1.C.de iure emphyteotico,secus in agris tributariis, in quibus crescit & decrescit tributū,secūdū augmentū & diminutionē agrorū, vt C.de alluuionib.l.2.dicit tñ ēt Bar.in l.interdū.§.qui ex naufragiis.ff. de acquir.possess.q̄ si res emphyteotica multum diminuatur per guer-
14 ras, debet minui etiam pensio.¶ Notandum † finaliter, q̄ adhuc duo sunt de natura emphyteosis, praeter ista. Vnum est, si emphyteoticarius per triennium differt soluere pensionem, vel per biennium,

niū,ſi ſit emphyteoticarius Eccleſiæ,expellitur, vt l.2.in § 1.C.de
15 iure emphyt. aliud † eſt, ꝙ emphyteoticarius pōt ſuas meliorationes vendere vel alienare,vt l.2.§.1. C.de iure emphyteo. debet tamen tunc domino hoc intimare,vt ſi velit tantū dare quantum ab alio habere poteſt, ipſe dominus præferatur alteri, & pro hoc debet expectare per 2.menſes,vt in c. potuit,extrà, locati. poſteà aūt non expectato.ſ.dño,pōt alteri rem vendere,& dominus tenetur illum inueſtire,ſalua ſibi quinquageſima parte pretij pro inueſtitura ſua,vt d.l.fi.in gl.ſuper ver.æſtimationis,quod verū eſt,niſi vendat perſonæ prohibitæ,vt potentioribus,quos monere moleſtum eſt,vt ſunt milites,capitanei,vel etiam Eccleſiæ, vel perſo-
16 nis eccleſiaſticis:quia q̄n † res venit ad Eccleſiā,tūc venit ad manū mortuā,vt vult Specula.tit.locati.§.nunc aliqua.verſi.116.Et ex hoc fortaſsis Ciuitas Colo.ſumpſit occaſionem faciendi ſtatutū, ꝙ bona immobilia non poſſunt transferri ad eccleſiaſticas perſonas, ne ipſa ciuitas minuatur in præſtationib. & onerib.ad quas vel ad quæ perſonæ eccleſiaſticæ nō tenentur,& dicit Bal.in c.1.de aliena.feud.colla.10.ꝙ tale ſtatutū eſt iuſtū,& ideò & ſi res emphyteotica Eccleſiæ legetur,tenet legatū;ſed tenetur ī annū vendere, vt notat Specu.ibi ſ̄ in q.ſeq.alij tñ docto. contradicunt, dicentes iſtud eſſe contra libertatem eccleſiaſticam, vt in Auth. caſſa.C.de ſacroſ.Eccl.& ita dicit Inno.in c.nouerint,extrà,de ſen.exc.¶ Opponitur,& videtur,ꝙ diminutio rei emphyteoticæ non ſpectat ſolùm ad emphyteoticarium,ſed etiam ad dominum,quia diminuta re etiam diminui debet penſio,per l.licet.C.locati, ſicut etiam in emptione diminuta re diminuitur pretium,vt l.ſuæ rei.ff.de cōtrah.emp.Solutio. Verum eſt, quòd in emptione & locatione diminuta re,dimiñuitur pretium vel merces,vt notatur de locatione in c.propter ſterilitatem.extrà locati.Non autem ſic in emphyteoſi,& hoc propter exiguitatem pēſionis,quæ potius ſoluitur in recognitionem dominij,quàm pro valore ipſius rei.

§.Item quæritur.

1 *Pacta ſeruanda ſunt in conductione.*
2 *Locatoris & conductoris ius,& munus.*
3 *Conductor non tenetur de caſu fortuito,excepto incendio.*
4 *Conductor ſi moriatur infra tempus conductionis, quis ſuccedat.*

Conuētio facta ꝓ pretio certo de opere faciēdo ex materia artificis,dicitur emptio:ſi verò ex materia petētis opꝰ fieri dicitur cōductio,in qua pacta ſunt ſeruāda,& veniūt oīa quæ ſunt de natura cōtractus,tunc ibi,qui pro vſu.Et conductor non tenetur de caſu

2 fortuito,& trāsit cōductio ad hæredes. Hoc dicit.¶ Notādū † primò,ꝙ in cōductione sunt seruanda pacta,vt ff.depo.l.1.§.si conueniat.& nō solū venit illud,quod dictum est:sed etiā quicquid est æquum & bonum:sicut in aliis contractibus bonæ fidei,vt s̄.de obligatio.ex consensu.in fi.& ideò si conductor sit in mora soluēdi mercedē,pōt locator petere vsuram.l.præses. C.eo. quia tamen hodie vsuræ non petuntur,sed interesse,qđ petitur loco vsurarū, vt Auth.ad hæc.C.de vsu.si etiā † locator non reparet rem locatam,agit conductor ad reparationē,puta fenestrarum, ostiorum, si domus sit conducta,& si locator non faciat,potest cōductor recedere,soluendo solū pensionē pro rata temporis,vt l.si merces.§. si vicino.ff.eo.tenetur tamen conductor reparare viā ante domū expensis locatoris,& si conductor gratis inhabitat, tenetur hoc facere expensis propriis:si tamen res esset ad perpetuam vtilitatē, tunc facit expensis domini domus,vt l.ædiles.ff.de via publica, & tenetur etiam conductor soluere tributum de re conducta, sed defalcabit hoc locatori,sicut tenetur soluere creditori de pigno-
3 re,vt l.in summa.C.de pigno.¶ Notandum † secundò, ꝙ conductor non tenetur de casu fortuito,vt hic in §.qui pro vsu. tenetur tamen de incendio,si in eadem domo oriatur,quia hoc præsumitur venire ex culpa inhabitantium,vt s̄.quibus mod. re contrahi-
4 tur obligatio.§.item,is.notatum est.¶ Notandum † finaliter,ꝙ si conductor moriatur infra tempus conductionis,tunc hæres suus succedit. Quod verū est de conductore proprietatis, non autem de vsufructuario,vt C.de vsufruct.l.si domina.& tangit hic glo.si. ꝙ si scholaris recedat de camera sua conducta, iure cōductionis posset aliū substituere. Sed impeditur iure societatis,quod præualet,quia ibi eligitur certa persona,vt j̄.ti.pro.§. manet. Si ergo ille alius sit æquè idoneus,pōt substitui,vt l.nemo.C.eo.& si scholaris inhonestè faciat in camera conducta adducendo personas inhonestas,pōt expelli,non obstante conductione,aliter non, vt d.l.nemo,si etiam scholares non possent commodè habere cameras,cogendi essent ciues ad locandum cameras, secundum Guilhel.de Cuneo.in l.decernimus.C.de episc.& clericis.

DE SOCIETATE.

TITVLVS. XXVI.

1 *Societas,varia multiplexq́; est.*
2 *Societas,quid.*

Continuatio satis patet ex prædictis.¶ Notādū † circa rub. ꝙ aliqua est societas quæ cōstituit vnū corpus, vt est collegium,&

gium,& de illa societate non tractatur hic, sed ff.quod cuiusq; vniuersitatis nomine,vt ff.de collegiis illicitis.Alia est societas q̃ prouenit ex hoc,quòd aliqui habent rem in communi, vt plures hęredes vel legatarij vnius rei,& de illa etiam non tractatur hic, sed ff.
2 fa.ercisc.& communi diui.Tertia † est societas, quæ secundum M. Tullium sic diffinitur,quòd est duorum pluriúmve conuentio, honestè cōtracta, ad vberiorem quæstum & commodiorem vsum,& de hac societate tractatur hic. Verum tamē est, quòd ista diffinitio solùm datur de societate ex qua competit actio directa pro socio. Est autem societas,conuentio studentium ad simul habitandum & non ad quæstum,ex qua oritur actio vtilis pro socio.

§.Societate.

1 *Societas quatuor modis potest contrahi.*
2 *Sociis competunt æqualiter partes lucri,& damni,nisi aliter sit pactū.*
3 *Socij possunt pacisci,vt vnus habeat duas partes lucri, & damni, & alius tertiam.Et vnde oriatur illa inæqualitas.*
4 *Conuentio leonina.*
5 *Lucrum & damnum ambulant paripassu.*

Summatur sic: Societas potest cōtrahi respectu omnium bonorū,vel respectu vnius negotiationis tātùm & cōpetunt sociis ęquales partes lucri & dāni,nisi aliter paciscantur: Possunt enim pacisci, quòd vnus socius habeat duas partes lucri & damni,& alius tertiā vel quòd vnus habeat duas partes lucri & tertiam damni, & alius duas partes damni & tertiam lucri ; propter inæqualitatem rerum vel operarum,quę operæ pro pecuniis reputantur.vel possunt pacisci,quòd vnus habeat partem lucri,& nihil sentiat de damno, & intelligitur lucrum solùm quod remanet deducto damno, & si pars lucri sit expressa & pars damni non, intelligitur eadem pars damni
1 sicut lucri,& econtra.Hoc dicit vsq; ad §.manet.¶Notandum † primò,quod societas potest quatuor modis contrahi. Vno modo, respectu omnium bonorum expressè,& tunc veniūt hęreditates, legata & donationes & similia,vt l.3.§.2.ff.eo. Secūdò, respectu bonorum simpliciter,& tunc non veniunt hæreditates,legata & similia,quæ accedunt propter meritum personæ, & aduenjunt, sed solùm illa, quæ acquiruntur per quæstum, vt l.nec adiecit. ff. eodem. Tertiò, respectu vnius negotitionis tantùm,vt vini, vel olei, vt hic in textu.Quartò,respectu vnius rei tantùm,vt ff.eodem.lege quinta. Potest etiam contrahi societas ex ipsa re,& non ex conuentione,sicut duo fratres tenentes res suas indiuisas,vt ff, eodem.l.iiij. ¶Notan-
2 dum † secundò,quòd partes lucri & damni competunt sociis ęqualiter

liter, nisi aliter pactum sit. Quod tamen debet intelligi iuxtà quantitatem capitalis. Nam si vnus posuit xij. & alius viij. licet nihil pactum sit, habebit plus de lucro & damno qui plus posuit, & ita intel
3 ligitur l. si non fuerit. ff eo. ¶ Notandum † tertiò, quòd socij possunt pacisci, vt vnus habeat duas partes lucri & damni, & alius tertiam, & hoc propter inęqualitatem rerum vel operarum., aliàs nō valeret, quia ius societatis est fraternū, vt ff. eo. l. verum. Possunt etiam pacisci, ꝙ vnus habeat duas partes lucri, & solum tertiam damni, & alius duas partes damni & tertiam lucri, vt hic in tex. Verbi gratia, sunt duo socij, quorum quilibet imposuit xij. ex his xxiiij. lucrati sunt xij. stante prædicto pacto habebit vnus de lucro viij. & ita in toto habebit xx. & ali⁹ de lucro quatuor, & ita in toto habebit xvj.
4 ¶ Notādū † quartò, ꝙ notāter dicitur, quòd socij possunt pacisci, vt vnus nihil sentiat de damno. & habeat partē lucri, quia non valeret ꝙ haberet totum lucrum, sed esset conuentio leonina, de qua narratur in fabula Aniani, & habetur in Æsopo, qualiter leo & lupus & vulpes ceperunt vnā prædā, quam leo diuisit in quatuor partes, dicens, hæc prima pars erit mea, ratione societatis, secūda erit mea, quia feci maiorē operā, tertia etiā similiter, quia sum fortior, & qui acceperit quartam, non erit amicus meus, vnde versus:

Ne fortem societ fragilis vult fabula præsens.
Nam fœdus fragilis nescit habere potens.

5 ¶ Notandum † finaliter, quòd lucrum & damnum ambulant pari passu, & ideò pars expressa de lucro, vel statutum factum de lucro, intelligitur etiam de damno. Quia contrariorum eadem est disciplina. ff. de lega. tertio. l. fin.

§. Manet.

1 *Societas soluitur quinque modis.*
2 *Societati si quis callidè renuntiarit, vt solus fortè habeat hæreditatē, illam tenetur communicare socijs.*
3 *Societas soluitur morte vnius sociorum: nisi hoc fuerit pactum,*
4 *societas soluitur publicatione bonorū vnius socij, propter delictū suū.*
5 *Bonis cedere melius, quàm in carcerem detrudi.*
6 *societas qualiter præterea soluatur.*
7 *socius licet teneatur de dolo, lata culpa, & leui, tamen si alter socius cō misit dolum vel culpam, non tenetur.*
8 *socius tenetur rebus communibus intendere, non secus quàm priuatis ante contractam societatem.*

1 Summatur sic: Societas † soluit' quinq; modis, Primò, renuntiatione, si tamē callidè hoc fiat, nihil prodest renūcianti, sed bene alteri socio

socio. Secũdò, morte vni⁹ socij, quãuis plures supersint, nisi hoc fuerit conuentũ. Tertio, si societas cõtracta sit in vna re, tũc finito negotio huius rei soluitur societas. Quarto, si bona omnia vni⁹ socij publicẽt, finitur societas. Quinto, si propter debita vnus soci⁹ cessit bonis, & tenetur socius de dolo, lata culpa, & leui, sed nõ leuissima.
2 Hoc dicit vsq; ad finem tituli. ¶ Notãdum † primò, quòd si aliquis renũciauerit societati callidè, videlicet, si ipse sit institutus hęres, vt hęreditatẽ solus habeat, tenetur tũc ille illã hæreditatẽ communicare sociis suis. Si tamẽ accidat dãnum, hoc solus habet supportare. vt ff. eo. l. actione. §. diximus & ille cui renũciatũ est, solus habet lucrũ quod ipse acquirit, sed dãnum quod sibi euenit, ali⁹ habet sustinere, & renuntiatio debet fieri pręsenti. Nã si fiat absenti, non prodest, vt ff. eo. l. sed & socius. §. si absenti. non etiã prodest si intempe-
3 stiuè fiat, vt ff. eo. d. l. actione. §. Labeo. ¶ Notãdũ † secũdò pro §. soluitur, ꝙ si vnus sociorum moriatur, soluitur societas, quamuis plures sociorũ adhuc supersint, nisi hoc prius pactũ sit: societas tamen non potest trãsire ad hęredes, quamuis pactũ sit, nisi in societate vectigalium, vt ff. eo. l. verũ. §. in hęredem. Si tamẽ vnus socius vadat ad alienas partes, & alius moritur eo ignorante, manet societas, vt
4 ff. eo. l. actione. j. respon. ¶ Notãdũ † tertiò pro §. publicatione, quod si bona vnius socij publicẽtur, ꝓpter delictũ suũ, soluitur societas, quia fiscus venit in locũ suũ, & habetur pro mortuo, vt ff. eo, l. actione. §. publicatione. fiscus tñ non est hæres eius vt notatur per Bart. in l. si qua. ff. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. & hoc est verũ, si sit socius ratione bonorũ, si autẽ sit socius, ratione industriæ vel operarũ, tunc si banniatur vt perdat ciuitatẽ, non soluitur societas, nisi propter impedimẽtũ persone, quia societas est de iure gentium, qđ non tollitur per ius ciuile, vt l. si tibi mãdauero. ff. mãdati. sic etiam qui perdit libertatẽ nõ priuatur alimẽtis, quę sunt de iure naturali:
5 vt l. qui victam. ff. de re iudicata. & ibi per Bart. ¶ Notãdum † quartò, quòd melius est cedere bonis quàm detrudi in carcerẽ, vt infrà de actio. §. fin. & qui cessit bonis habet beneficium, quòd de bonis posteà acquisitis non potest cõueniri nisi in quantũ facere potest, vt l. quarta. ff. de cessione bonorũ. nisi esset vsurarius, qui non habet hoc beneficiũ, vt in glo. in c, cũ tu. extrà de vsuris. in verbo in facul-
6 tatib⁹. in fine quasi. ¶ Notãdũ † quintò, ꝙ sunt adhuc duo alij modi quibus soluitur societas. Vnus est, si res in qua cõtracta est societas perimatur, vt ff. eo. l. verũ §. penult. Alius est si socius stipuletur ab
7 alio, animo renouãdi, vt ff. eo. l. actione. j. respõ. ¶ Notãdum † sextò, ꝙ licet socius teneatur de dolo, lata culpa, & leui, si tamẽ alter socius etiam cõmisit dolũ vel culpã, tunc non tenetur, quia fit compensatio

penſatio,vt ff.de cõpenſa.l.ſi ambo. §. quotiens. paria enim delicta mutua cõpenſatione tollũtur.c.pen.& vlt. extrà de adult. ¶Notandum finaliter, † quòd ſocius tenetur adhibere tantam diligentiam rebus communibus,quantam adhibuit rebus propriis ante contractam ſocietatem,licet in depoſito ſufficiat, quòd adhibeat tantam diligentiam,quantã adhibet rebus ſuis de præſenti , & ex ſocietate datur actio directa vtriq; ſociorũ,& non datur actio, niſi finita ſocietate,vt C.eo.l.tandiu.Quod verum eſt in cõmuni , ſed bene datur actio prius pro rebus ſingularibus,vt ff.eo.l.3.& l.1.ff.cõ.diui.

8

DE MANDATO

TIT. XXVII.

¶Continuatio ſatis patet ex prædictis.

§,Mandatum.

1 *Mandatum contrahitur quinque modis.*

2 *Mandatum,quid.Et per quæ verba fiat.nu.3.*

4 *Mandati ſextus modus.*

5 *Creditor poterat olim agere cum fideiuſſore,non excuſſo principali:hodie minus.*

6 *Ex conſilio nemo tenetur,niſi fraudulento.*

7 *Mandatum factum contra bonos mores,non eſt obligatorium,*

8 *Mandatum duplex.Et ex vtro competat actio mandati contra mandatarium.*

9 *Mandatarius poteſt agere minus mandato.*

1 Sic ſummatur:Mandatum† cõtrahitur quinq; modis, Vno modo gratia mandantis tantùm.Secũdò , gratia mãdantis & mandatarij. Tertiò gratia alicuius tertij tantùm.Quarto,gratia mãdantis,& alicuius tertij.Quinto,gratia mãdatari & alicuius tertij:nam mandatum factũ gratia mandatarij tantùm,non eſt obligatorium, nec dicitur propriè mandatũ:ſed potius conſilium. Et ex conſilio nemo tenetur,niſi conſulatur de certa perſona, & conſultus nõ fuiſſet aliter hoc facturus,Mandatũ etiam factum contra bonos mores, nõ eſt obligatoriũ, & mandatarius non debet excedere fines mandati, nam de eo,in quo excedit,nõ habet mandati actionem. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò quòd mandatũ, eſt officium gratuitum à ſuſcipiẽte exhibendum:ſi enim non ſit gratuitũ, & interueniat pecunia, eſt locatio & cõductio,vel ſi interueniat alia ſpecies,eſt contractus innominatus,vt infrà eo.§.fi.& l.j.ff.eo.tit,Quod verũ eſt ab initio, nam ex poſtfacto poteſt pretium interuenire, vt l.ſi remunerãdi.ff. eo.& ideò licet dominus det procuratori ſalariũ, tñ procurator ad

huc

3 huc manet mãdatarius,ff.de procurato.l.1.& fit † mandatũ per hæc verba:rogo,volo,mãdo,supplico & similia,vt ff.eo.l.j.Non autem fit per verba recõmendatoria,nam licet quis scribat literas recommẽdatorias alicui, & ille propter illas literas mutuat pecuniã,non tenetur sic scribens,vt l.si verò non remunerãdi.§ cùm quidam.ff. eo.nec fit etiã per verba monitoria,vel consultoria,nisi cõmittatur dolus,vt l.denique.§.si quis ita ff.eo. ex quo patet, quòd arbitrator non tenetur,nisi de dolo,vt notatur per Bart.in l.si iudex. ff. de variis & extraordinar. cognitionibus. Aliud est de arbitro · quia ille facit litẽ suam,vt C.de pactis.l.si quis in cõscribendo.& ideo tenetur actione in factũ,ex quasi maleficio,vt institut, de oblig.quæ ex
4 quasi malefic.nascuntur.§.1.¶ Notandum † secundò, quòd potest addi sextus modus mandati,scilicet si fiat gratia mãdantis & mandatarij,& alicuius tertij,scilicet si tutor mãdet cõtutori suo, vt pupillo emat seruũ sibi necessariũ, nã hoc mandatũ fit gratia tutoris & cõtutoris & pupilli,ff.eo.l.si procuratorẽ.§. si tutores. ¶Notan-
5 dũ † tertiò,quòd vt patet ex isto textu,isto iure potuit creditor agere cum fideiussore principali reo nõ excusso,vt hic in versi.aut si te volente,sed istud hodie non habet locũ,vt Authen. præsente. C.de
6 fideiusso & ibi per gloss.& Doctores.¶Notandum † quartò,circa §.tua tãtùm gratia,quòd nemo tenetur ex consilio, vt l.consilij.ff. de regulis iuris,& c.nullus.de regul.iuris.lib.6. nisi consilium esset fraudulentũ,vt l.quòd si cùm scires.ff. de dolo, vt faciunt interdũ proxenetæ,qui consulunt aliquid vẽdere vel emere,plus vel minus iusto pretio,propter suam vtilitatẽ,& illi tenẽtur, vt ff.de proxene. l.j.sic etiã aduocati & procuratores, qui malè consulunt hominib. vt litigent propter propriũ lucrum:si etiam quis consulat de certa persona,& consultus aliàs non faceret, tunc tenetur quis de consilio suo,vt hic in tex,versicul.& hæc adeò. In delictis tamen non distinguitur,an consultus aliàs esset facturus vel non,quia consulens indistinctè tenetur,nõ ei cui consuluit,vt hic in §.illud quoque; sed alteri,in cuius perniciẽ executum est istud cõsilium, vt ff.de in
7 iuriis.l.non solùm.§.de mandato.¶Notandum † quintò, circa.§.illud quoque; quòd mãdatum factum contra bonos mores, non est obligatoriũ etiam si interuenit iuramentum,vt in c.non est.extrà de reg.iuris,lib.6.Quod verũ est inter mandãtem & mandatariũ,alteri tamẽ,scilicet cui fit iniuria,nascitur obligatio, non solùm cõtra mandantẽ,sed etiam contra mandatarium,& licet mandatarius soluat pœnã,& ita videtur,quòd sua interest,vt habeat actionem cõtra mandantem,illam tamen non habet, quia fingitur pœna non esse,propter odium delicti,vt ff.de regul.iuris. l. quod quis culpa

¶Notan-

8 ¶Notandum † sextò pro § is qui. ꝙ duplex potest esse mandatum, quoddā non habēs certā formam, & tunc mādatarius debet bona fide agere, de quo in l.3.ff.eo. Aliud habet certā formam & certos terminos. & si mandatarius tunc excedat, non habet actionē mandati, pro eo, in quo excessit, quāuis etiā vtiliter fecit, vt l. diligēter ff. eod. nec habet etiam actionem nego. gesto. vt l. si pro te. ff. eod.

9 ¶Notandū † finaliter, ꝙ licet mādatarius non possit excedere mandatum, potest tamen minus agere, vt si habeat mandatum emendi aliquid pro cētum, & emat pro quinquaginta, valet mandatum, & est obligatorium, quia in maiori includitur minus, vt l. inter stipulantem. §.2. ff. de verb. obli. & l. diligenter. in fi. ff. eod.

§. Rectè.

1 *Mandatum soluitur per voluntatem vnius contrahentium.*

2 *Mandatum quare soluatur, re integra, per reuocationem. Et quando dicatur res integra. num. 3.*

4 *Mandatarius exequens mandatum post mortem mandantis, quam ignorabat, habet actionem mandati.*

5 *Mandatarius qualiter teneatur. disting.*

6 *Mandatarius an aliquod salarium à mandante, aut qua actione petere possit disting. ibid. & nu. 7.*

8 *Mandato si interueniat merces, est locatio & conductio, qualiter hoc intelligatur.*

Summatur sic: Mandatū re integra finitur per reuocationē mādantis, vel per mortē mandantis aut mādatarij. Si tamē mandatarius ignorans mortē mandantis, exequatur mandatū, habet mandati actionē, sicut debitor soluēs liberto, quē credit adhuc esse seruum creditoris, liberatur tūc ibi, mandatū. Et licet suscipere mandatum, est voluntarium, susceptū tñ nō renunciatum adimplere necesse est, nisi subsit iusta causa non renunciandi, aut intēpestiuè renuntiandi. Et potest mandatū fieri purè, in diem, & sub cōditione, tunc ibi, in summa. Et nisi mādatum sit gratuitum, dicitur esse alia species contractus. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notādū

1 † primò, ꝙ speciale est in mādato, vt s. soluatur per voluntatem vnius cōtrahentium, quia sic non fit cōmuniter in aliis contractib.

2 vt l. sicut. C. de actio. & oblig. Ratio † autem quare re integra mādatū per reuocationē soluitur, est, quia adhuc nō interest mandatarij, ex quo interesse nascitur obligatio, vt ff. eo. l. si procuratorē.

3 §. mandati actio. Et ad sciēdum, qñ res est adhuc integra, sic † pōt distingui, quia aut loquimur de madato facto procuratori ad iudicia, vel de mandato facto procuratori ad negotia, vel de mandato

dato facto de aliqua iurisdictione. Primo casu, tunc si res nō sit in cœpta, aut non sit factū præparamentum substantiale intrinsecū, res adhuc est integra, vt verbi gratia. Mandaui tibi, facere mihi domū, & incœpisti facere fundamētū, res nō est integra, q̄a istud est præraramentū intrinsecū: sed si factū sit præparamentum extrinsecū, nihilominus res manet inregra, vt si mādaui tibi ire Romā ꝑ me, & emisti calceos, adhuc res est integra, & mādatū pōt reuocari, vt notatur in l. si pecuniā. ff. de cōdic. ob cau. Si vero loquamur in procuratore ad iudicia, tunc ante litē cōtestatā res est integra, vt l. ante litē. & l. sequen. ff. de procura. idē in l. si pater, C. de mādato, nisi interuenisset satisdatio procuratoris vel dñi, quia tūc res nō est integra, quo ad tacitā reuocationē mādati, quę fit morte mandātis: vt l. si defunctus. ff. de procurat. q̄uis res adhuc sit integra, quo ad expressam reuocationem mādati, & ideo mandās pōt adhuc reuocare, vt l. si ante & ibi per gl. ff. iudica. sol. Post litē aūt contestatā res nō est integra, & ideo mādatū sine causa reuocari nō pōt, vt l. post litē. ff. de procur. Si aūt loquimur de mādato facto quo ad iurisdictionē, res est integra vsque ad citationē, & postea non, vt l. & quia. ff. de iurisdi. om. iudi. & in c. gratū. extra de offi. de leg. ¶ Notādū † secundò ꝙ mādatarius exequēs mādatū post morte mandātis, q̄ ipse ignorat, habet actionē mādati, quia aliàs ex probabili ignorantia, & sine iusta causa sustineret damnū: qđ esse nō debet, vt ff. ꝓ suo. l. fi. secus si nō habaret ꝓbabilē ignorātiā, vt l. quanquam. ff. ad Velleianū. & dicitur probabilis ignorantia, quæ est de facto alieno, Et ex isto patet, ꝙ si debitor soluat procuratori reuocato, quē tñ nescit reuocatū, liberatur à debito, vt l. eius qui in prouinciam. ff. si certū peta. ¶ Notandū † tertiò, pro §. mandatū, ꝙ ad sciendum qualiter mandatarius tenetur, sic potest distingui, quia aut loquimur in actione contraria, mādati, quæ cōpetit mandatario contra mādantē, tunc tenet de dolo, lata culpa, leui & leuissima, sed non de casu fortuito, vt l. si seruus cōis. §. qđ vero. ff. de furtis. Aut loquimur in actiōe mādati directa, quæ cōpetit mandanti contra mandatarium, & tunc aut res requirit exactissimā diligentiam, vt in mandato procuratoris ad iudicia, & iterū tenetur de leuissima culpa, vt l. à procuratore. & l. in re mādata, C. de mandato. Aut res nō requirit exactissimā diligentiā, sed exactā, vt pecuniā soluere, & tunc nō tenetur de leuissima culpa, sed de leui, vt l. in re mādata. C. eo. Aut res nō requirit exactā diligētiā, vt portare literas ad aliquē, & tunc solū tenetur de dolo & lata culpa, nisi in se mandatarius susceperit custodiā, nam tunc tenetur de periculo, vt l. eum. §. si epistola. ff. de

4 (margin, beside "¶ Notādū † secundò")
5 (margin, beside "dū † tertiò")

furtis.& de isto p Bar.in l.qđ Nerua.ff.deposi.¶Notādum quar-
6 tò,†pro §.in summa.quod mandatum debet esse gratuitum.Si tñ mādās promittat aliquid,& mādatarius nihilominus esset facturus,qđ sibi mādatum est,adhuc manet mādatum.Ad sciendū aūt qualiter mādatarius petere pōt, quod sibi promissum est:& propriè dicitur salarium,sic pōt distingui:quia aut mādans promisit aliquid incertum re & genere,vt si dixit.facias hoc,& ego retribuā tibi,vel ero gratus,tunc mandatarius nihil pōt petere,vt l.salarium.C.eo.facit gl.in l.j,C.de mandati.qđ verum est scđm Iaco.de Are.vt.s.mandatarius nihil petat per actionē,sed bene pōt aliquod petere salarium p officium iudicis , sicut aduocatus,cui per officium iudicis assignatur salarium,scđm conditionē suę facundiæ & causæ,vt l.j.§.in honorariis.& §.aduocatos.ff.de variis & extraordi·cogni.Procurator tamē non pōt pacisci de quota litis,aliàs punitur,vt l.si remunerandi §.Maurus. ff.eo.sicut ēt nec aduocatus, vt l.si qui C. de postul. sic nec medicus debet pacisci de salario suo, vt l. Medicus.ff. de variis & extraord .cogni. Aut
7 †mandans pmisit aliquid incertū re:sed certū genere,vt pmitto tibi equū,& tunc mandatarius petere pōt actione mādati, pmissum.vt l.si fideiussor.ff.eo.Secus tamen in rebus,quæ numero,pōdere & mensura consistunt: si enim dixit,promitto pecuniā, tunc liberatur soluendo Maurum,vt l.si hominē.ff.de leg.primo.Si autem promisit aliquod certum re, & specie seu quantitate, tūc aut interuenit stipulatio,& agitur certi condictione:aut non, tūnc si incōtinenti pmittatur,agitur actione mādati.Sed si postq̄ cōtrahentes diuerterunt se ad aliena negotia,tūc agitur per officiū iu
8 dicis,vt C.eo.l.j.¶Notandum†finaliter,ꝙ quando hic dicitur,ꝙ interueniente mercede,est locatio & conductio,hoc debet intelligi si talis mandatarius cōsueuit operas suas locare, vel si fiat de re,quæ locari solet:aliàs nascitur actio præscriptis verbis,tanquā ex cōtractu innominato, vt ff.de præscrip. verb.l.si tibi poliēda.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX QVASI CONTRACTV NASCVNTVR. TIT. XXVIII.

Continuatur sic:Iam dictum est de singulis speciebus obligationū,quæ ex contractu nascuntur: sed quia aliquæ sunt obligationes, quæ ex quasi contractu nascuntur. v s̄. de obligatio. §. sequens. ideo de illis hic consequenter tractatur,& rubricatur titulus de obligatio.quæ ex quasi contractu nascuntur.

§.Post

§. Post genera con.

1 *Summarium huius §. per dominum Nicasium.*
2 *Argumentum optimum est, à sufficienti partium diuisione.*
3 *Actiones negotior u m gestorum ad quid inuentæ. & nu. 5.*
Negotiorum gestor, quibus casibus non petit quod expendit.
6 *Actio directa tutelæ, datur pupillo contra tutorem, vt reddat administrationis rationem. Tutori autem, actio contraria tutelæ.*
7 *Actio quæ datur legatariis contra hæredem, nascitur ex quasi contractu. Et est actio ex testamento.*
8 *Soluens indebitum per errorem, an transferat dominium. Et quæ sibi ad id repetendum competat actio. disting. nu. 11*
9 *Soluens indebitum quibus casibus non possit repetere.*
10 *Legatum indebitè solutum, an repetatur.*

1 Actiones † negotiorum gestorum nascuntur ex quasi cõtractu: & directa actio negotiorum gestorum cõpetit dño rei gestæ: cõtra illum qui negotia gessit, vt reddat rationem suę administrationis, & tenetur gestor de leuissima culpa, si alius diligentius negotium gessisset: & contraria actio negotiorum gestorum cõpetit gestori contra dñm. tunc ibi, tutores. Et actio directa quę datur pupillo cõtra tutorẽ, & actio cõtraria, quæ dat tutori cõtra pupillum, nascuntur ex quasi cõtractu, tunc ibi, itẽ si inter. Similiter actiones cõi diuidundo, & familiæ ercisc. quę competũt habẽtib. rem cõem sine societate & actio quę cõpetit legatariis cõtra hæredẽ, nascuntur ex quasi contractu, tunc ibi, itẽ is. Actio ẽt quæ cõpetit ei, qui ꝑ errorẽ indebitum soluit, nascitur ex quasi contractu, quę actio vocať condictio indebiti, & cessat ista actio, ne s. indebitum per errorẽ solutum repetatur, qñ solutum est ex causa quæ ex infficiatione crescit, vt in l. Aquilia. & in legatis relictis religiosis lo-
2 cis, vel causa pietatis. Hoc d. ¶ Notãdum † Primò, ꝙ bona est argumẽtatio à sufficienti diuisione, vt hic patet, nã bene sequiť, obligatio non est ex contractu, neq; ex maleficio, neq; ex quasi maleficio, qđ subintelligitur in tex. ergo est ex quasi contractu. ¶ No-
3 tãdum † secundò, ꝙ actiones negotiorum gestorum inuentę sunt ne deserantur negotia absentium: quia nisi quis petere posset qđ in tali negotio expendit, nemo curaret de negotiis absentiũ: quia nemo præsumitur velle sua iactare, vt ff. de probatio. l. cum de indebito. & ideo datur negotiorum gestori vtilis actio negotiorũ gestorum. In quibusdam tamen casibus gestor negotiorum
4 † nõ petit quod expẽdit. Primus est, si dominus rei prohibuit sibi

sua negocia gerere.& protestationē fecit, q̄ nihil vellet sibi refundere, q̄ ꝓtestationē sufficit generaliter denunciare, vt C. de nego. gest. l. fi. Secundus si negotiū gestū sit paterna affectione, vt si vitricus dedit alimēta priuigno suo, vt C. de nego. gest. l. si paterno affectu. Tertius casus, si libertus gessit negotia patroni, vt C. de neg. gest. l. officio. Quartus, si maritus expēdit aliqua ꝓ curatiōe vxoris suæ ægræ, vt C. de nego. gest. l. qđ in vxorē, & dicit ibi Bart. q̄ si dominus aliqua expendit ꝓ curatione famuli sui, non repetit. Quintus si negotium gestū sit, causa pietatis, vt C. de nego. gest. l. j. & sufficit, q̄ negotiorum gestor vtiliter negocium incœpit, q̄uis eueniat alius exitus vel effectus ad petendū qđ impendit, vt ff. de nego. gest. l. sed an vltro. §. 1. Fallit tñ hoc, si gessit animo depredandi, fallit etiā in negotio pupilli. ff. de neg. gest. l. si pupilli, fallit ēt, si accessit ad noua negotia, vt ff de neg. gest. l. si quis negotia. fallit quoq;, si pactū factum sit de non petendo, vt C. de neg. gest. l. negotium. vel si gestor cōmisit culpā, vt ff. de neg. gest. l. siue hæreditaria, vel si gestor fuerit in mora, vt ff. de lega. primo. l. cū

5 res. §. fi. Et ne† gestores inutiliter expēdāt, ideo datur domino rei gestæ directa actio negotiorum gestorum, ad petendum rationem administrationis à gestore, & tenetur ipse gestor regulariter de leui culpa; vt C. de nego. gest. l. tutori, tenetur etiam de leuissima, si alius diligētius fuisset administraturus, vt hic in textu circa finē istius §. & ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. videamus. Interdum tñ solùm tenetur de dolo & lata culpa, vt ff. de neg. gest. l. 3. §. interdum. s. quādo accessit ad negotia deserta. Et dicit actio negotiorū gestorū q̄uis tātum vnum negotium gestum sit, vt ff. de neg. gest. l. 3. §. negotia. & ita pluralis numerus ponitur pro singulari, quod facit si sit statutum quo puniatur producens falsos testes, puniendus est etiā ille, qui producit vnū falsum testē, vt not. Bar. per illum textum in l. tertia. §. sed si vnus. ff. vi bonorum rapto.

6 ¶ Notandum† tertiò, pro §. tutores quoq;, q̄ actio directa tutelæ datur pupillo contra tutorē, vt reddat rationē administrationis suę: quę tñ nō datur nisi finita tutela, vt ff. de tute. & ratioci. distrahen. l. si tutor. §. fi. sed contraria actio tutelę datur tutori cōtra pupillū, ad petēdū id, quod expēdit in rem pupilli, vel si pro pupillo res suas vel seipsum obligauit. l. j. ff. de cōtraria & vtili actione tutelæ. Et ita est hic casus, vt quis agat antē q̄ soluit, & non datur ēt ista actio, nisi finita tutela, vt ff. de contraria actio tut l. j. §. fi. Et nascuntur istæ actiones ex quasi contractu, vt hic dicitur.

7 ¶ Notādum† quarto circa § item si inter. q̄ quando dicitur hic in textu, quòd actio quæ datur legatariis contra hæredē, nascitur ex quasi

quasi contractu, hoc nõ intelligitur de rei vendic. q̃ habet legatarius ad prosequendum legatum, quia illa neque ex contractu, neq; ex quasi cõtractu nascitur, vt J. de act. §. j. Et idẽ dici põt, de hypothecaria, quæ etiã datur legatario, secundũ gl. hic. Sed intelligitur hic de actione ex testõ. Nã heres adeundo hæreditatẽ, nõ cõtrahit sed quasi cõtrahit cũ legatariis, vt ff. ex q. cau. in possess. eatur. l. apud Iulianũ. §. si cũ. l. seq. Petitio aũt hæreditatis, & actio fi. regun. dicuntur etiã nasci ex quasi contractu, secundum gl. hic.
8 ¶Notandũ †quinto, pro §. item his. q̃ soluens indebitũ pro errorem transfert dominium: & ideo cõpetit sibi condictio indebi. ad petendum quod indebite solutũ est, quia nemo debet cũ aliena iactura locupletari, vt ff. de condictione indeb. l. nã hoc natura, & ideo licet soluens videatur distrahere: tamen propter hanc rationẽ est inter sic soluentẽ & recipiẽtẽ obligatio ex quasi cõtractu.
9 ¶Notandũ †sexto, q̃ soluens indebitũ in quibusdã casib. non põt repetere. Primò si sciẽter soluit, quia tunc donare videtur, vt ff. de cõdict. indeb. l. j. Secundo si per sententiã soluat. C. de condic. indeb. l. j. Tertio propter transactionem, vt ff. de condic. indeb. l. in summa. §. & quidẽ. Quarto, si recipiens iurauit sibi hoc esse debitũ & soluens detulit sibi iuramẽtũ, vt ff. de iureiu. l. nã postea. §. j. Quintò si solutũ sit in causa pietatis, vt ff. de cõdi. inde b. l. cũ his. §. si mulier. Sexto si fuit indebitum respectu soluentis, fuit tñ debitum respectu alterius, cuius nomine soluit, vt C. de peti. hære. l. de hæreditate. Septimò, si solutũ sit ex cau. quæ inficiando, id est negãdo crescit, vt in l. Aq. de quo hic in tex. Verbi gratia; Petitũ est à me dãnum illatũ, quod ego nõ intuli, & solui, nõ possum repetere, quia videor confiteri me fecisse. Si tñ nullũ dãnum illatũ sit, tunc possum repetere, q̃a solutio mihi non præiudicat, sicut nec confessio, qñ nullum dãnum illatũ est, vt ff. ad l. Aqui. l. inde Neratius. §. hæc actio. & l. seq. & ff. de interr. act. l. qui seruũ. §. j. &
10 §. 2. in fi. ¶Notandum †finaliter, q̃ si legatũ indebitè soluatur, distinguendum est: quia aut scienter soluitur, & non repetitur, vt ff. de condic. indeb. l. fideicommissum, aut soluitur per errorẽ iuris, & tunc q̃uis nõ sit debitũ ciuiliter, debitũ tñ naturaliter nõ repetitur. vt C. ad l. Falc. l. error. nisi esset pupillus, qui in vtroque casu restituitur in integrũ, vt C. si aduer. solu. l. 2. Aut soluit p errorẽ facti & tũc repetitur. C. de condic. indeb. l. fideicõmissum. ¶Oppo
11 nit sic, & videtur, † q̃ soluẽs indebitũ p errorẽ, nõ transfert dominiũ. per l. si ꝓcurator. ff. de acquir. rerũ domi. Solutio. Aut error est in re, & non transfertur dominiũ, nec orit cõdictio indebiti, vt in illa l. si ꝓcurator. Aut error est in obligatiõe, & tũc trãsfertur do

P 3

tur dominium,vnde oritur condictio.Et nisi transiret dominium in accipientem,nulla daretur condictio,præter contra furem, vt l.fi.ff.vsufruct.quemadmo.caue.& ita loquitur hic.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ACQVIRITVR OBLIGATIO.

TITVLVS XXIX.

1 *Titulus hic,quid differat ab illo:Per quas pers.nob.acquir. Item ab illo:de stipul.seruor.nu.2.*

Continuatur sic: Viso qualiter obligationes nascunt & nobis acquiruntur per nosipsos, sequitur videre qualiter nobis acquirūtur per alios.Et ideò rubricatur iste tit. per quas perso.
1 nob.&c.Circa† q̃ rubricā notandū,ꝙ iste titu.differt ab illo s̄.per quas pso.nobis acquirit,quia ibi tractatur, qualiter per alios acquiruntur nobis res,hic autem, qualiter nobis acquirūtur p alios obligationes.Nam sicut appellatione factorū , non intelliguntur res:sic nec appellatione rerū intelliguntur obligationes & actio-
2 nes.†Differt etiam ab illo titulo s̄.de stipu.seruorum.quia ibi tractatur,qualiter nobis per alios acquiruntur obligationes ex stipulatione tantùm,hic autem de omni obligatione.

§.Expositis.

1 *Obligationes acquiri domino per seruum,qualiter intelligatur.*
2 *Obligationes acquisitæ per liberos,existentes in potestate patris,acquiruntur patri.Limit.*
3 *Homo liber aliquando possidetur bona fide:aliquando mala.*
4 *Seruus si acquirat obligationem simpliciter,vel sub nominibus appellatiuis,qualiter illa acquiratur domini.*

Summatur sic:Obligationes acquisitæ p seruos acquirūtur domino,quo ad totū.Acquisitæ verò p liberos existētes in potestate patris,acquirunt patri,quo ad vsumfructum,manēte ꝓprietate apud liberos. Ex qua tñ proprietate pater ēt habet actionem. tunc ibi,item p liberos . Et obligationes acquisitæ p liberos homines vel alienos seruos bona fide possessos,vel per seruum vsufructuariū ex operib.eorū,aut ex re possessoris,acquirunt ipsi possessori. tunc ibi,cōmunem. Et obligationes acquisitæ p seruum communem, acquirūtur dñis ꝓ dominica portione,nisi seruus nominatim vni vel iussu vnius obligationes acquirat,quia sic tm̄ illi acquirū
1 tur.Hoc dicit.¶Notandum†primò,ꝙ qñ hic dicitur,ꝙ obligationes per seruum acquiruntur domino,debet intelligi, si dominus eum possideat. Nam si alius possideat eū bona fide, habet locum §.sequens,

2 §.sequens,§.item per liberos.¶Notandum†secundò ꝙ obligationes acquisitæ ꝑ liberos,existentes in potestate patris, acquirũtur patri,prout hic dicitur,hoc est verum in aduentitiis. Nam in profectitiis acquiruntur patri pleno iure.In castrensibus,vel quasi castrensibus pater nihil habet.Et de isto latius dictum est s̄. ꝑ quas
3 personas nobis acquiritur.§.j.¶Notãdum†tertiò circa§. item per liberos.ꝙ liber homo aliquando possidetur bona fide,vt si possessor credat eum esse seruum,& suum:aliquando mala fide,vt si credat eum esse seruum,sed scit eum non esse suum,vt ff.de acq.possessio.l.j.§.sed per eum. Si autem scit eum non esse seruum, tunc nullo modo possidetur,sed detinetur,vt ff.de acqui. possess.l.quod
4 vniuersas.§.j.¶Notandum†finaliter circa §.communem,ꝙ si seruus communis acquirat obligationem simpliciter,vel sub nominibus appellatiuis,tunc illa acquiritur dominis ꝓ dominicis portionibus:vt hic dicitur.Sed si sub nominib.propriis,tũc obligatio acquiritur dominis pro virilibus portionibus,vt ff.de stipula.seruorum.l.si seruus communis.& latius dictum est de isto suprà,de stipula.seruorum.§.ij.

QVIBVS MODIS TOLLITVR OBLIGATIO. TITVLVS XXX.

Continuatur sic: Dictum est.s̄.qualiter obligationes nascuntur,sed quia nihil est tam forte, quin rumpi & dissolui possit,vt in Authen.de nup.§.deinceps.colla. iiij. & l.nihil.ff.de reg.iu,idcirco tractatur hic,quib.modis tollitur obligatio,

§.Tollitur.

1 *Obligatio omnis,qualiter tollatur.variè.*
2 *Soluere pro debitore ignorante potest alius,seu etiam inuito.Non tamen potest alteri solui,quàm creditori.*
3 *Debitor an possit soluere creditori creditoris.disting.*
4 *Solutio vna potest parere duas liberationes.*
5 *Acceptilatio,quid.Et qualiter fiat,eiusq́; vsus.*
6 *Solutio an possit fieri pro parte.*
7 *Stipulatio Aquiliana,quorsum introducta.*
8 *Actio dicitur respectu personæ:petitio,respectu rei: persecutio,respectu vtriusque.*
9 *Nouatione obligationis interueniente,tollitur prima obligatio.*
10 *Nouatio fiebat olim per interuentũ nouæ personæ:vel per adiectionem alicuius qualitatis,vel obligationis.Et qualiter hodie fiat.*

11 *Obligationes quæ nam tollantur per dissensum.*
12 *Res quando dicatur non integra, in emptione & venditione.*
13 *Obligatio, vndecim potissimum modis tollitur, quos colligit ordine. ibid. & nu. 15.*
14 *Oblatio sola, ante litem contest. tollit obligationem.*
16 *Obligatio ciuilis interdum tollitur, & remanet naturalis, interdum econtra.*

1 Summatur sic† Omnis obligatio tollitur solutione illius rei, quæ debet, vel etiã alterius rei, volente creditore. Et põt alius pro alio siue sciẽte, siue ignorante, vel ẽt inuito soluere. tũc ibi, itẽ si reus. Et si reus soluat, tollitur obligatio omniũ, qui ꝑ eo interuenerũt & econtrà, s. soluẽte fideiussore tollitur obligatio rei principalis, tunc ibi, item ꝑ acceptilationem. Et ꝑ acceptilationem tollitur solum obligatio, nata ex stipulatione. Et ideò inuenta est stipulatio Aquiliãna, per q̃ renouantur omnes obligationes, & reducuntur ad stipulationẽ, & tũc pñt tolli ꝑ acceptilationem, tũc ibi ꝑtereà. Etiã tollitur obligatio ꝑ nouationem. Et olim fiebat nouatio, per interuẽtum nouæ personæ, vel ꝑ adiectionem, vel detractionem fideiussoris, diei vel cõditionis, ita tñ, vt non diceretur nouatio facta, donec dies aut cõditio existeret. Sed hodie nõ fit nouatio, nisi ꝑ contrahentes exprimatur, ꝙ volũt priorẽ obligationem renouare, tunc ibi, hoc amplius. Et obligationes quæ ex cõsensu nascũtur, tolluntur per dissensum, seu cõtrariam voluntatẽ contrahentiũ. Hoc d. & patet intellectus tex. ¶ Notandũ† primò, ꝙ alius põt
2 soluere ꝑ debitore ignorãte, seu inuito, & cócor. l. soluendo. ff. de neg. ge. Non tñ potest alteri solui, q̃ creditori, vt ff. de nouatio. l. si Stichum. §. fi. nisi ille alter habeat mandatum à creditore, aut cre
3 ditor sit hæres illius, vt ff. de solut. l. solutam.† An autem debitor possit soluere creditori creditoris, distinguendũ est, quia aut hoc fit inuito creditore, & nõ liberatur debitor. C. de neg. ge. l. fin. Aut ignorante creditore, & tunc non liberatur debitor ipso iure, sed ope exceptionis, vt l. si opera. ff. de doli exceptio. Nisi essent creditores eadem causa, vel nisi debitor obligasset bona sua creditori creditoris, q̃a sic soluẽdo sibi, ipso iure liberatur. vt in d. l. solutã.
4 ¶ Notandũ† secundò, pro §. item si reus, ꝙ ex isto tex. patet qualiter vna solutio potest parere duas liberationes, quando tamen fideiussor soluit, tũc aut soluit nomine rei principalis, & liberatur reus ipso iure, vt l. soluendo. ff. de neg. ge. Et creditor non cedit fideiussori actionẽ, quia extincta est, nisi hic ante solutionẽ, vel incontinenti pòst fuerit actũ, vt l. cùm is ff. de fideiuss. sed fideiussor tunc agit actione mãdati, ad petendũ id, quod soluit ab ipso reo,

Aut

Aut fideiussor soluit nomine suo, & tũc reus principalis nõ liberatur ipso iure, sed ope exceptionis, vt ff. mãda. l. si quis. Et tũc creditor cedit fideiussori actionẽ, vt l. Modestinus. ff. de solu. & l. fideiussorib. ff. de fideiuss. cũ l. sequen. Et in dubio præsumitur fideiussor nomine suo soluisse. l. Papinianus. ff. mãda. ¶ Notandũ † tertiò, pro
5 §. item per acceptilationẽ, ꝙ acceptilatio, est imaginaria solutio, & differt à vera solutione, quia vera solutio fit mediãte re, sed acceptilatio fit per verba, vt ff. de acceptila. l. si acceptilatũ. §. inter. Et licet acceptilatio sit inutilis iure acceptilationis, est tñ vtilis iure pacti, secundũ Mar. q̃uis Bul. dicat cõtrariũ. Quorum opiniones põt sic cõcordari: quia aut acceptilatio est inutilis ratione rei, quia fit de re, quę nõ est deducta in stipulationem, & tũc valet iure pacti, vt dicit Mar. aut est inutilis rõne formæ, vt s. quia fit inter absentes, vel nõ dicuntur verba apta acceptilationi, & tũc nullo modo valet, vt dicit Bul. & ita no. ff. de pactis. l. si vnus. §. si acceptila-
6 tio. ¶ Notãdũ † quartò, ꝙ ad sciendũ, an solutio põt fieri ꝑ parte, sic põt distingui. Quia aut hoc fit volente creditore, & tunc nõ est dubiũ. Aut inuito creditore, & tunc si debitor cõfitetur totũ debitum, non põt fieri solutio ꝑ parte, vt ff. de vsuris. l. tutor. §. Lucius. Aut debitor nõ confitetꝰ totum debitum, & tũc pars cõfessata põt solui creditore inuito, vt minuantur lites. ff. si cer. pet. l. quidã existimauerunt. & nota. ibi in gl. dicũt tamẽ hic Doct. communiter, ꝙ ex æquitate creditor tenetur partem solutionis capere, q̃uis solutio ꝑ parte habeat multa incommoda, vt l. planè. ff. fam. ercisc.
7 ¶ Notandò † quintò, ꝙ stipulatio Aquiliana inuẽta est, vt omnes obligationes reducantur ad stipulationem & renouentur: & ita iure isto nouatio fieri potest, q̃uis per contrahentes hoc non sit expressum, quod hodie nõ fit, vt dicitur in seq. §. præterea. Et põt etiam actio realis ad stipulationem reduci, sed tũc loco rei ponẽda est æstimatio eius, quia nemo rem suam stipulari põt, vt s. de
8 inutili stipu. §. ij. notabili quintò. ¶ Notãdum † sextò, ꝙ actio dicitꝰ respectu personæ, & petitio respectu rei, & persecutio respectu
9 vtriusq;, vt ff. de act. & obl. l. actio in personam. ¶ Notandũ † septimò pro §. præterea, ꝙ quando fit nouatio obligationis, tunc tollitur prima obligatio, quãuis etiam secunda sit inutilis, nec habet creditor regressum ad primum debitorem, nisi secundus eliserit obligationem per restitutionem in integ. Nam tũc haberet regressum ad primum, quod verum est, nisi secundus dolo inductus sit ad obligandũ se ꝑ primo, vt notatur per Bar. in l. j. ff. de nouatio. Ratio autem quare prima obligatio tollitur, quando fit nouatio cum pupillo sine authoritate tutoris, & nõ quãdo fit cum seruo.

P 5 9st, quia

est quia pupillus potest naturaliter obligari, quãuis non ciuiliter sine authoritate tutoris, & cũ authoritate tutoris obligari potest ciuiliter & naturaliter, seruus autem nullo modo potest obligari.
10 ¶Notandum†octauò. ꝙ nouatio olim fiebat per interuentũ nouæ personæ, vel per adiectionem alicuius qualitatis vel obligationis, sed hodie non fit, nisi per contrahentes exprimatur, ꝙ volunt primam obligationem renouare vt C, de nouatio. l. fi. Si tamẽ hodie primus contractus non staret cum secundo, & appareret de intentione contrahentium, ꝙ voluerũt renouare obligationẽ, q̃uis non expressérint, licet nouatio non valeat iure actionis, valet tẽmen ad excipiendum, vt d. l. fi. C. de nouatio. fa. l. pe. ff. de præto. sti
11 pu. & no. in l. ij. ff. de nouationibus. ¶Notandum†nono, pro §. hoc amplius, ꝙ iste tex loquitur solum de obligationibus, quæ ex cõsensu nascuntur, de quibus dictum est in illo titulo. Nam in obligatione est consensus, sed non solum. Potest tamẽ intelligi quod hic dicitur etiam de quibusdam aliis obligationibus, videlicet q̃ nascuntur ex maleficio. Nam obligationes iniuriarum & similes possunt tolli per dissensum, vt ff. de pactis. l. si tibi decem. §. quædã actiones. & ibi per Bar. Et potest etiam per dissensum remitti pœna debita parti, non autem pœna debita reipublicæ, vt ff. de pact.
12 l. si vnus. §. pactus. ¶Notandum†decimò, quod res non est integra in emptione & vendi. quando solutum est pretium aut pars pretij, aut res est tradita, vt hic dicitur. Et ideò tunc non põt dissolui obligatio per solam voluntatem, sed requiritur retro traditio. vt C. quando licet ab emptio. disce. l. j. & l. ab emptione ff. de
13 pac. ¶Notandum†finaliter, ex vltima gl. ꝙ colliguntur vndecim modi, quibus tollitur obligatio. Primò solutione vt s. eo. j. §. Secũdò, acceptilatione, s. eod. §. item per acceptilationem. Tertiò, nouatione voluntaria. Quartò, nouatione necessaria. Et fit nouatio voluntaria per stipulationem, sed necessaria fit per litis contestationem, vel per sententiam, vt si aliquis subeat pro me iudicium ad me liberandum, vt ff. de nouatio. l. aliam. Quintò, compensatione, vt infrà de actio. §. pen. Sextò, delegatione, vt ff. de nouatio. l. delegare. Septimò, confusione debiti: vt si debitor fiat hæres creditoris. l. si debitori. ff. de fideiuss. Octauò, per oblationem, consignationem, & depositionem, vt C. de solutio. l. ob consignationẽ.
14 Et ante†litem contest. sufficit sola oblatio, ad tollendam obligationem, vt l. sed & si alia. ff. de consti. pecu. Nisi creditor esset absens, quia tunc etiam requiritur consignatio & depositio, vt in l. statuliberos. §. Stichus annua. ff. de statulibe. Post litẽ autem contesta. requiruntur ista tria, s. oblatio, consignatio & depositio, &

quòd

quòd fiant congruo loco & tempore,vt in d. l. ob consignationē.
15 C.de solutio.Nonò,tollitur † obligatio interitu speciei, vt ff. de
verbo.obli.l.si ex legati causa.Decimò,per maleficium, vt si quis
propria authoritate capiat rem aliquam quam alius possidet, vt
C.vnde vi.l.si quis in tãtam. Vndecimò dissensu, vt dicitur in isto
16 §.¶Et tollitur interdũ ciuilis † obligatio,& remanet naturalis,vt
per sententiam,vt ff.de condic.indebi.l.Iulianus. Et interdum tol
litur naturalis,& remanet ciuilis,vt per redditionem chirographi
aut instrumenti,in quo continetur debitũ, aut per iusiurandum,
vt ff.de solutio.l.Stichum.§.naturalis.dicit aũt Bart.in l.itē quia.
ff.de pact.quòd per redditionem chirographi aut instrumēti cō-
tinentis debitum,tollitur obligatio.Et ideò etiam si apud debito
rem reperiatur instrumentum cancellatum,prę sumitur obligatio
extincta si probetur, ꝙ hoc instrumentum est apud debitorem
voluntate creditoris vt l.Labeo.& ibi per Bar.ff.de pact. ¶Oppo-
nitur primò,& videtur,quòd per solutionem non semper tollitur
obligatio,per l.qui hominem.§.fi.ff de solu.Solutio. Ibi solutum
fuit indebitum,& ideò licet soluens liberabatur ab obligatione,
tamen causabatur obligatio in recipiente. ¶Sed replicatur de §.si
non tacuerit,primò respon.in Auth.vt hi,qui perhibent se res ha-
bere Solutio.Ibi tutor fuit debitor pupilli,& tacuit illud debitum
quando assumpsit tutelam.Et ideò si durante administratione sol
uat,non liberatur fauore pupilli,vt in Authen.minoris debitor.C.
qui tutores dare possunt. Iterum replicatur de l.si rem meam.ff.
de solutio.Solutio.Ibi res non fuit soluta, sicut fuit debita. Nam
in ea fuit alienum ius constitutum.¶Iterum replicatur de l.Iulia-
nus.§.qui fundum.ff.de verb.obli. Solutio. Ibi soluens non libe-
rabatur:quia tenebatur cauere de euictione,quod nō fecit. ¶Ite-
rum replicatur de l.iij.§ si vendita.ff.commodati. Solutio.Ibi nō
liberabatur soluens,quia res,quã soluit,fuit deteriorata. ¶Oppo
17 nitur finaliter, † & videtur quod alius non potest pro debitore
soluere eo inuito,quia beneficium non redditur in inuitum,per l.
inuito.ff.de regu.iu.Solutio.Illa regula loquitur in priuilegiis,hic
autem loquimur in beneficiis.Vel illa regula intelligitur per
directum,illud autem per obliquum.sed prima
solutio est clarior.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX DELICTO NASCVNTVR. TIT. I.

§.Cùm sit expositum.

1 *Continuatio huius tituli,ad sequentes.*
2 *Obligationes omnes ex maleficio descendentes,ex vna causa nascuntur. & numero 4.*
3 *Rubrica generalior nigro.*

1 EXTVS continuat istum titulum cum quibusdã sequẽtibus ad ea quæ prædicta sunt. Et ideò potest hic fieri tale summarium: Dictũ † est suprà de oblig.quæ ex contractu, vel ex quasi contrac.nasc. hic consequẽter tractatur de obli. quæ ex malefi.
2 seu delic.vel ex quasi malefi.nasc.Et † quamuis obligationes, quæ ex contract.descendũt,nascantur ex variis cau.& separatis,s.ex re, verbis,literis,& consensu,vt suprà de obl.§. harum æquè. obligationes tamẽ omnes quæ ex malefi.descẽdunt , nascuntur ex vna causa,s.ex ipso malefi.Hoc d.vsque ad §. furtum enim. ¶Notan-
3 dum † primò,quòd ista rubrica generalior est,quàm nigrum, qa in isto tit.non tractatur de omnibus oblig.quæ ex maleficio nascuntur,sed solum de furtis.Simile est C. de re.creditis & iureiu. quia in illo tit.non tractatur de rebus credit. sed in sequen. Et qđ dicit tex. hic tractandũ esse de oblig. quæ ex quasi malefi.nasc. hoc non fit in isto tit.sed posteà ponitur tit.specialis de illis obli
4 gat.¶Opponitur † & videtur,ꝙ non omnes obligationes,quę ex maleficio descendunt,nascantur ex vna causa,scilicet ex re , quia etiam aliquæ nascuntur ex verbis iniuriosis:vt ex conuitio per l. j.§ iniuriam.ff.de iniuriis. Et aliquæ nascuntur ex literis , scilicet diffamatoriis,per l.lex Cornelia §.si quis librum.ff.de iniuriis.Solutio.Quãdo obligationes nascũtur ex verbis iniuriosis vel ex literis diffamatoriis,tunc nõ nascuntur ex his,vt sunt verba vel literæ sed vt in talibus verbis vel literis consistit maleficium. Et ita tales obligationes nascũtur ex re seu facto, scilicet ex maleficio.

§.Furtum enim.

1 *Furtum,quid.*
2 *Furtum vt committatur,sex requiruntur,quæ perstringit ibidem.& numero 3.4.5.6.*

Furtu

7 *Furtum quando committitur in vsu rei vel possessione, tunc duplatio vel quadruplatio solum fit de vsu & possess. nõ de proprietate rei.*
8 *Contrectatio, quomodo hic accipiatur.*

1 In isto §. ponitur diffinitio furti, & ideò nõ summatur. Est † autẽ furtum contrectatio rei alienæ, vel ipsius rei vel vsus rei, vel possessionis rei fraudulenta inuito domino vel quasi domino, lucrandi animo Et istud furtum prohibitũ est lege naturali. ¡Hoc dicit.
2 ¶Notandũ † ergo primò, quòd sex requirũtur ad hoc, quòd cõmittatur furtum. Primò, requiritur contrectatio, vt ff. de acquirẽ. possess. l. iij. §. si rem. Et ideo si aliquis tradat alicui pignus, & dicat, quòd est aureum, sed in veritate est æreum seu cupreum, ille non committit furtum, vt l. cùm æs. ff. de furtis. Si etiam seruus dicat se esse liberum, vt sic recipiat debitum, non committit furtũ, vt l. si quis vxori. §. neque verbo. ff. eo. quia in istis casibus non est
3 contrectatio. Secundò, † requiritur, quòd sit res mobilis & corporalis. Nam in re immobili non cõmittitur furtum, vt s. de vsucapio. §. quod autem. Similiter nec in re incorporali, vt ff. de acquiren. rerum domi. l. seruus. §. incorporalis. Tertiò, requiritur, ꝙ sit res aliena, quia in re propria non committitur furtum, vt infrà eodem §. aliquando. In re tamen cõmuni bene committitur furtum, vt l. si socius. ff. eo. Et hoc est verum, si socius vtatur re cõmuni fraudulenter, quod in dubio non præsumitur, quia põt vti re cõmuni, loquendo de illo vsu, ad quem res est destinata, vt l. Sabi-
4 nus. ff. cõmu. diuidund. Quartò, † requiritur, ꝙ sit contrectatio fraudulenta, nam si tractãs putet se vti iure suo, & sibi licere tẽ trãctare, non est fur, vt infrà titulo prox. §. quia tñ, vel etiã si putet hoc esse de voluntate domini, vt j. eo. §. placuit. Nam furtum non committitur sine affectione. In dubio tamen præsumitur fraus, vt in l. qui vas. §. vetare. ff. de furtis, nisi appareãt signa seu indicia de cõtrario, videlicet si cõtrectãs sit cõsanguineus, vel amicus domini ipsius rei, vt notatur per Bart. in l. inter omnes. §. rectè. ff. codẽ.
5 Quintò, † requiritur, ꝙ res tractetur inuito domino, vel quasi domino, vel eo cuius interest, vt l. manifestissimi. C. de furtis. Nã si dominus nõ sit inuitus, quãuis cõtrectãs hoc ignorat, nõ tñ cõmittitur furtum, vt infrà eo. §. placuit. Et in dubio præsumitur domi-
6 nus inuitus, sicut dictum est de fraude. Sextò, † requiritur, ꝙ cõ-
7 trectans faciat hoc animo lucrãdi, vt l. j. §. j. ff. eo. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ quandò furtum cõmittitur in vsu vel possessione, tunc quadruplatio vel duplatio solũ fit de vsu vel possessione, & nõ de proprietate rei, vt C. de pœnis. l. sancimus, quáquã aliq voluerũt ꝙ etiam proprietas rei debet æstimari in hoc casu. ¶ Opponitur & vi-

8 †& videtur, quòd potest cōmitti furtum sine contrectatione, per l. qui tabulas. §. fi. ff. eo. vbi dicitur, q tradens tabulas committit furtum. Solutio. Contrectatio debet hic capi generaliter nón pro amotione de loco ad locum. Et ideo delens scripturam instrumenti, in quo ipse scriptus est debitor, facit furtum.

§. Furtum autem.

1 *Furtum, vnde dicatur.*

Summatur sic: Furtum dicitur à furno, vel secundum veritatem linguæ Græcæ furuo, per v, id est nigro seu obscuro, furtū quia plerunq; fit tempore nocturno, vel etiam dicitur à fraude, vel à ferendo, id est, auferendo. Hoc dicit. ¶ Notandū † hic, quòd furtū
1 dicitur à furuo, id est, nigro seu obscuro, quia qui male agit, odit lucē, ad quod iste textus solet allegari. Et dicitur notanter, quòd furtum plerunq; fit nocte, quia etiam dicitur furtum, licet fiat in die. Et ideò non valeret hic argumentū ab interpretatione nominis, sic scilicet arguēdo. Non fit tempore nocturno, ergo non est furtum. Et ratio est, quia ista interpretatio nominis non conuertitur cum diffinitione furti. Quod autem in die factum, dicitur furtum, patet per l. j. ff. de furibus balneariis. Verum tamen est, q delictum grauatur ex tēpore nocturno, vt l. Gracchus. C. de adulteriis. Et hinc est, q furē nocturnum possum occidere impunè, si immineat periculum personæ meæ vel rerum mearum. Sed furē diurnum nō possum occidere, quamuis immineat periculum rerum mearū, sed solū si imminet periculū personæ meæ. Cuius rō est, quia de nocte nō possum cognoscere furem, sicut possum in die. Ex quo patet, q si possem furem nocturnum cognoscere, non possum eum occidere, nisi propter periculū personæ meæ, quia tunc cessat ratio. vt in glo. in l. furem. ff. ad l. Corneliam de sicariis.

§. Furtorum.

1 *Furtum duplex.*
2 *Fur manifestus, quis dicatur.*
3 *Furem deprehendere potest quilibet.*
4 *Furti tenetur, qui aufert fructus ex fundo alicuius si maturi sint.*

1 Duplex est † furtū, scilicet manifestum & non manifestū. Manifestus fur est, qui deprehenditur aut videtur in ipso furto, vel in loco vbi furtum fit, vel in loco in quo fur rem furtiuā proposuit deferre. Aliàs est fur non manifestus. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 † primò, q ille dicitur manifestus fur, qui deprehēditur aut videtur

tur in actu furādi,vel in loco vbi furtum fit,vel etiā in alio loco quandiu nō peruenit ad locum,ad quem proposuit r̄m deferre, vt l.quo destinauerit.ff.eo.quamuis gloss. hic in verbo, perferre. aliter dicat.Si tamen dominus occultasset se,& sic furem videret, non esset manifestus fur,vt in l.si quis in serultute.§.ceterū.ff.eodem.
3 ¶Notandum † secundò,quòd quilibet potest furem deprehendere,vt hic patet.Ex quo sequitur, quòd si clericus committat furtum,tunc laicus impunè potest eum apprehendere & ducere ad iudicem suum,vt not.per Innocen.in c.vt famæ. extrà de senten.excommu.
4 ¶Notandum † tertiò, quòd auferens fructus ex fundò alicuius,tenetur de furto, si fructus sint maturi, vt hic patet in versi.& qui in olueto. sed si non sint maturi, tunc non tenetur furti,sed actione l.Aquiliæ.vt l.si seruus.§ si oliuam.ff.eo.

§.Conceptum.

1 *Furti quatuor genera.*
2 *Furtum conceptum, quid.*
3 *Furti est particeps,qui rem furtiuam scienter emit.*

1 Quatuor † genera furti,scilicet cōceptum,oblatum, prohibitū, &.non exhibitum furtum,hodie non sunt in vsu,quia quicunque scienter recipit, vel cœlat rem furtiuam, est fur non manifestus.
2 Hoc dicit.¶Notandum † primò,quòd conceptum furtum dicitur,quando res furtiua apud aliquem reperitur, licet ipse non sit fur.Sed oblatum furtum est, quando res furtiua datur alicui, vt potius apud eum inueniatur,quàm apud dantem.Prohibitum autem furtum est,quando aliquis prohibet illi,qui quærit rē furtiuam,ne apud se quærat.Furtum autem nō exhibitum est, quādo res furtiua reperitur apud aliquē qui monitus est exhibere,& nō exhibuit.Et ideò quis tenetur de iure canonico indicare furem latitantem.c.qui cùm fure.extra de furtis.adde ibi de hoc Abb. &
3 Bart.in l.ciuile.C.de furtis.¶Notandum † secundò,quòd ille,qui emit rem furtiuā scilicet,est particeps furti, sicut qui fecit furtū, est glos.in l.si quis vxori.§ sed si rem.ff.eo.Præsumitur autem res empta furtiua ex qualitate seu quantitate pretij,vel quando emēs tenet rē clam,vt nota per.Bar.in l.inciuilē.C.de furtis. ¶Opponitur,& videtur,ꝙ tex.in fine istius §.ibi,sed cùm requisitio, nō bene arguat:quia nō valet consequentia,sublata solēnitate, quę cōsueuit fieri in aliquo actu,etiam aufertur actus,vt suprà de verbo. oblig:§.in hac re.versi.sed hæc. Solutio. Verū est,ꝙ talis argumētatio nō valet,nec sic arguitur hic,sed bene valet: Sublato aliquo actu,ad quē est aliqua sequela,etiā tollitur sequela,& ita arguitur
hic

hic. Nam hodie non quæruntur res furtiuæ secundum prædictos modos. Consequens ergo est, vt etiam illa genera furti tollantur, & facit l. j. ff. de pecul. legato.

§. Pœna manifesti.

1 *Furti manifesti pœna. Item, non manifesti & quo iure nu. 2.*
3 *Furto facto à seruo, dominus liberatur à pœna, dãdo seruũ pro noxa.*
4 *Furti duplex actio.*

1 Furtũ † manifestum habet pœnam quadrupli, sed nõ manifestũ pœnã dupli, siue furtũ factũ sit per seruum, aut per liberũ hominem. hoc dicit. ¶ Notãdũ † primò, ꝗ pœna furti manifesti est de
2 iure prætorio, vt infrà de perpe. & tempora. ac. §. j. & datur ista pœna etiam de iure cano. vt in gl. fi. c. fin. xiiij. q. v. Et datur ista pœna furtũ passo, quamuis cõdictio furtiua detur solùm domino, vt j. eo. §. fi. Sed pœna furti nõ manifesti, est de leg. xij. tab. vt j. de noxa. §. sunt autẽ. Et ita maior est pœna prætoria, quam legis xij. tabularũ, quia furtũ manifestũ est grauius delictũ, vel etiam quia tẽpore conditionis leg. xij. tabu. hoĩes fuerunt pauperiores, q̃ tempore prætorũ, vt j. de iniuriis. §. pœna. ¶ Notandum † secundò, ꝗ
3 si furtum factum sit per seruum, tunc dominus pôt liberari à pœna, dando seruũ pro noxa. vt j. de noxa. in prin. ¶ Opponitur, & videtur, ꝗ pro furto nõ imponitur pœna quadrupli vel dupli, sed castigatio, vel mors, vt Authen. sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis, & c si quis quinque. in Auth. de pace tenẽda. colla. x. Solutio.
4 De † furto potest agi dupliciter, s. criminaliter & ciuiliter, modò quod hic dicitur habet locum quando agitur ciuiliter, quod autem dicitur in contrariis, locũ habet, qñ agitur criminaliter. ¶ Sed tunc replicatur de cap. in legib. xij. quæstio. ij. vbi furtum ciuiliter punitur in decuplo. Solutio. Illud c. loquitur secundum legem Lombardicam, hic autem loquimur secundum legem Romanã. ¶ Sed iterum replicatur de c. fraternitas. xij. q. ij. vbi dicitur quòd Ecclesia non petit augmentum de rebus, quas amisit. Solutio. Illud c. loquitur secundũm mansuetudinem iuris canoni. hic autem loquimur secundum rigorem iuris ciuilis.

§. Furtum autem.

1 *Furtum committit, rem alienam contrectans inuito domino. Et cur ita. nu. 2.*
3 *Furtũ cõmittit, qui rem sibi commodatã vlterius alteri commodat.*
4 *Equum conducens vsque ad quatuor milliaria, & vltra illa vtens, an cõmittat furtum: d[illegible]ing.*

Non

1 Non solũ† amouens rem alienam,sed ẽt qualitercũq; eam inuito domino contrectans,cõmittit furtum. Et ideo si creditor vti tur pignore,aut depositarius re deposita,cõmittit furtũ.Similiter cõmodatarius vtens aliqua re cõmodata aliter ꝗ sibi tradita est,
2 cõmittit furtum.Hoc d.¶Notandum† primò,ꝗ ratio istius dicti est,quia furtũ non consistit in amotione rei tantũ, sed in quacun ꝗ cõtrectatione,siue rei simpliciter,siue vsus rei,siue possessionis, vt supra eod.§.furtum.n. tactum est in definitione furti. Et con-
3 cord.l.inter omnes.§.penult.ff.eo.¶Notandum† secundo, ꝗ si aliquis rẽ sibi commodatam vlterius alteri cõmodauerit,cõmittit furtum,quia vtitur re aliter quã sibi tradita est, vt elicitur ex isto
4 tex.& concord. l. si pignore.§.j.ff.eod. ¶Notandum† tertiò,ꝗ si scholaris conduxisset equum vsque ad quatuor milliaria,& vteretur illo equo vsque ad octo milliaria,tunc si equus solet conduci,præsumitur equus reconductus,& non est furtum, si vtens intendat soluere pretium:sed si equus non soleat conduci,committeretur furtum,quia præsumitur dominus inuitus,& ita notatur per Bar.in l.item quæritur.§.qui impleri.ff.locati.

§. Placuit.

1 *Furtum vt committatur,duo requiruntur.& nu.2.*
3 *Rei alienæ contrectatio inuito domino,vnde colligatur.*

1 Ad furtum† duo requiruntur.Primò,ꝗ contrectans rem alienam sciat dominum inuitum.Nam si crederet dominum velle,non esset furtũ,quia furtũ sine affectu furandi non committitur.Secundo,ꝗ in veritate dominus sit inuitus.Nam si contrectans credit dominũ inuitum,& tñ dñs vult,non est furtum.Hoc d.¶Notan-
2 dũ † primò,ꝗ istud secundum dictum,s.ꝗ contrectans rem alienã,& credens dominum inuitum,qui tamen est voluntarius,non committat furtum verum est in foro contentioso , secus in foro conscientiæ.quia peccatum voluntate sola perpetratur.facit c.pe
3 nul.14.q.vlti.¶Notandum† secundo,ꝗ ad sciendum, an præsumatur dominus inuitus,an non,sic est distinguendum secundũ gl.hic super verbo,inuito,quia aut cõtrectans ab initio habuit rẽ de voluntate dñi,vt in cõmodato,& tunc præsumitur ẽt postea dominus voluntarius.Sed si habeat ab initio rẽ,non de voluntate dodini,præsumitur dominus semper inuitus, vt l.qui vas.§. vetare, ff.eo.Et ideo licet sufficiat,ꝗ aliquis stultè credat dominum voluntarium,vt excusetur à furto,tamen hoc non sufficit, si credat dominum esse voluntarium ad hoc , quod res sua sibi abstrahatur,vt in dicta l.qui vas.Dicit tamen Bart. in l.inter omnes. §.recte.ff.

ctè.ff.eodē.quòd in dubio ſemper præſumitur dominus inuitus, quia nemo præſumitur rem ſuam velle iactare.

§. Vnde illud quæſitum,

1 *Seruo ſuadens,vt res à domino ſuo ſurripiat, & ſuadenti portet,licet hoc non faciat niſi ex domini voluntate , tenetur non modo de furto ſed etiam de ſeruo corrupto.& nu.2.3.*

1 Summatur ſic:Suadēs† ſeruo,vt res à dño ſuo ſurripiat,& ſuadēti portet,licet ſeruus hoc non faciat,niſi de voluntate domini ſui,tñ ſuadens tenetur non ſolum de furto,ſed etiā de ſeruo corrupto, q̃uis in hoc caſu non ſunt regulæ introducentes actionē ſerui corrupti:& hoc propter duo.Primò,propter malū conſiliū,quod ſuadens dedit. Secundò,vt timore pœnæ caueant homines, ne aliis malū ſuadeāt. Hoc d.& patet intellectus tex.¶Opponitur primò contra iſtū textū,quia contradicit §.proximo præcedenti,contra dicit etiā definitioni furti,in qua dicitur ꝙ furtū eſt contrectatio rei alienæ inuito domino.Solut.Regula eſt,ꝙ furtū nō cōmittitur
2 niſi inuito dño.†Sed iſte caſus ab illa regula excipitur:& ēt à regula de ſeruo corrupto , propter duas cauſas tactas in ſummario in fi.¶Sed replicatur de l.quicūq;.§.fi.C.de ſeruis fugit.q̃a ibi videt̃ poni iſte caſus,& tñ ibi nō cōmittitur furtū.Solutio.Ibi maleficiū incipit à dño ipſius ſerui, hic aūt incipit à ſuadente.Et ita
3 caſus nō eſt vndequaq; ſimilis.¶Opponitur† ſecundò:q̃a ſi iſtud eſſet verū, ſequeretur,ꝙ aliquis puniretur pro ſola affectione,q̃d eſt contra l.cogitatio.ff de pœnis.Solutio. In illa lege dicitur, ꝙ nuda cogitatio non punitur, ſed hic non cogitatio omnino nuda,procedit enim ad aliquē actum exteriorem,quia ſuadet ſeruo abſtrahere res domini ſui , & ideo punitur, & facit l. quiſquis. C. ad legem Iuliam repetundarum.

§ Interdum etiam.

1 *Furtum fieri poteſt liberi hominis,ſi alterius ſubiectus eſt poteſtati. Et quid ita.nu.2.*

3 *Mater non poteſt agere pro furto liberi hominis: nec frater.Et quid de patre.*

4 *Furti & ſerui corrupti actio parificantur in hac materia.*

1 Sūmatur ſic:Liberi† hominis pōt furtū fieri, ſi alterius ſubiectus
2 eſt poteſtati.Hoc d.& patet intellectus tex.¶Ratio† aūt quare Imperator iſtam deciſionē facit,eſt,quia liber homo nō recipit æſtimationem, vt j.de obligationibus,quę ex deli.naſcuntur.§.homi
3 nem. ¶Notandum† primo,quòd pro furto liberi hominis mater non poteſt agere,quia nō habet filium in poteſtate,vt l.mater.in princ,

ptinc.ff.eo.Ergo multo minus frater agere potest ꝓ fratre actione furti, vt dicit Io.Fab.Pater ēt nō pōt agere cōdictione furtiua, quia illa solum datur ad ꝓprietaté, vel ad possessioné, quarū neutrā habet pater in filiū suū: vt l.eum, qui §.si filius.ff.eo.Sed pater bene agit actione furtiua ꝓpter operas, quib.pater caruit, ad duplū vel quadruplū, secundū q̄d furtum est manifestum, vel nō manifestum, vt notatur in d.l.eū qui.§.si filius.Simpliciter aūt nō potest pater agere actione furti ciuiliter, secundum gl.quia vt dictū est, liber homo non recipit æstimationé, sed bene agitur criminaliter, vt ff.eod.l.fin.& l.fin.de priua.deli.¶Sed secundum Ioā.Fab.
4 †hæc gl.nō procedit, quia actio furti & serui corrupti parificantur in hac materia, vt ī §.j.&pro filio corrupto datur vtilis actio, l.vt tm̄.§.j.ff.de seruo corrup.Ergo potest agi ciuilter, & habebit, vt tactū est, ratio operarum, &damni, q̄d pater sustinuit. Debet enim filius operari patri, sicut vxor marito.l.sicut. ff.de operis libertorū.Si vero nō sciuerit operari, dicit Placen.ꝙ gl.tunc posset dicere verū, videlicet ꝙ fur tunc solū puniatur criminaliter, cum operæ non sunt duplandæ vel quadruplandæ. Vel dicendum, ꝙ seruitia & operæ communes, quas quilibet facere sciret, secundū æstimationem intelligentis debent æstimari.argumen.l.si qui s á liberis.ff.de libe.agnoscen.

§ Aliquando autem etiam

1 *Furtum facit, qui subtrahit rem propriā, alteri tamen impignoratā.*

Sūmatur sic: Contrectatione rei suæ fit furtū ratione possessionis quæ est apud aliū, vel sic, subtrahens ré creditori, q̄ sibi impignorauit, furtum committit. Hoc d.& patet intellectus tex.¶Notan-
1 dū primò, †ꝙ subtrahens rem propriam alteri tamen impignoratā facit furtum, quia res non est sua omni iure, sed aliushabet aliquod ius in tali re. Et ideo est hic cōtrectatio rei alienę, hoc est alieni iuris: ista tamen res non efficitur furtiua, vt.s.sit inusucapibilis, vt ff.de vsucapio.l.sequitur.§.si ré.& ff. pro empto. l.si ré. Et ita est hic casus, in quo cōmittitur furtū, & nascitur actio furti, & non est res furtiua. Sic etiam contingit econtra, ꝙ res est furtiua & tamen non nascitur actio furti, vt infra eo.§.hi qui.

§. Interdum quoque furti ten.

1 *Furti tenetur, qui præstat opem & consilium, vt furtum fiat. Et eius pœna. Et quid de princepali fure. nu.2*

3 *Furti & serui corrupti delicti differentia.*

4 *Factum ipsum, interdum dicitur consilium. Et quid consilium. nu 5 Et quid differat ab ope. nu.6.*

7 *Furti non tenetur, qui excußit nũmos, vel fugauit animalia per lasciuiam, non vt furtum fieret.*

8 *Furtum faciens, & consulens, pari pœna an sint puniendi. disting. numero 9.*

Summatur sic: Præstans auxiliũ, & consilium, vt fiat furtum, tenetᷣ furti, vt si quis excusserit pecuniã de manu alicuius, vt alius eã raperet, vel animalia, vt oues & boues tuos, vt alius raperet, fugaue rit. Sed si hoc fecit, non vt fiat furtum, sed per lasciuiã, tunc nõ te netᷣ furti, sed actione in factũ. Et qui solum consiliũ dedit, sed opẽ

1 nullã præstitit, non tenetᷣ furti. Hoc d. ¶ Notandũ † primò, ꝙ præ stans opẽ & consiliũ vt furtũ fiat, tenetur furti, vt hic dicitur. Et iõ excutiens nũmos de manu alterius, vt alius eos capiat, vel fugans animalia pãno rubeo, seu quocunq; alio modo, vt ab alio furentur, tenetur furti non manifesti, & sic ad duplũ tantum tenetur, ẽt si ipse in furto deprehendatur, & istud totũ verũ est, si furtũ sequa tur effectualiter, aliàs nõ, vt l. qui seruo. ff. eo. Ex quo patet, quòd præstans opẽ interdũ tenetur in minus, q̃ principalis fur, vt in ca-

2 sib. prædictis. Principalis † vero fur, si reperiatur cum re, antè q̃ ad locum destinatũ peruenerit, tenetur furti manifesti, & sic punitur in quadruplum, sed ipse præstans in duplo tm̃, vt tactũ fuit. Inter dum tñ e regione opẽ præstans, tenetur in plus, q̃ principalis fur: verbi gratia: Si aliquis portet rẽ furtiuam, sciẽter de voluntate fu ris, & portando deprehendatur cum re furtiua, tunc ipse tenetur ad quadruplũ. & fur solum ad duplũ, vt l. si quis quid perferen. ff. eo. Interdum aũt præstans opẽ, in nullo tenetur, vt cõmodãs scalas supponendas fenestris, vt furtum fiat, sed nullum sequitur furtũ, vt d. l. qui seruo. Et interdũ principalis fur non tenetur, & præ

3 stãs opẽ tenetur, vt j. eo. §. prox. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ præstans solum consilium verbale, non tenetur furti, nisi fuerit tale consilium, ꝙ sine illo furtum non fuisset factũ, vt l. qui seruo. ff. eo. Ex quo patet differentia inter delictum furti & serui corrupti, quia suadens solum tenetur actione serui corrupti, quia non oportet laudando malitias hominnm augere, vt j. ad l. Aqui. §. cæterũ. Ra tio aũt differẽtiæ est, quia in furto non nascitur actio, nisi ex ipso delicto secuto ex persuasione, sed in seruo corrupto bene nascitᷣ

4 actio ex sola persuasione vt s. eo. §. vnde illud. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ ipsum factum interdum dicitur consilium, vt patet hic. Nam cõmodans scalas ad furtum faciendum, dicitur præstare consiliũ

5 non verbo, sed re ipsa, facit l. sæpe. ff. de ver. sig. Interdũ ẽt † consi lium dicitur propositũ, seu intentio hominis, vt l. si quis fur. §. j. ff. eo. Et dicitur consilium interdum, quod alteri datur bonum vel malum,

6 malum, vt l. in furti. §. pen. ff. eo tit. Et est† differentia inter consiliũ & opẽ, quia consiliũ, vt tactũ est, dicitur intentio hominis siue propositum, & cõsiliũ dicitur dare, qui persuadet vel impellit, vt maleficiũ fiat. Opẽ autẽ fert, qui ministeriũ vel adiutoriũ ad res surripiẽdas præbet, & seruit istud ad intellectũ c. si. dignũ. extra de
7 homici. ¶ Notandũ† finaliter, ꝙ si quis excusserit nũmos, vel fugauerit animalia per lasciuiã seu stultitiã, & nõ vt furtũ fiat, ille non tenetur furti, tenetur tñ ad resarciendũ dãnum actione in factũ vt ĩ. ad l. Aqui. §. fi. & pen. facit. l. in furti. §. fi. ff. de furt. ¶ Opponi-
8 tur† sic, & videtur, ꝙ non bene dictum sit in primo notabili, ꝙ pręstans opẽ & consilium, interdum in minus, & interdũ in plus tenetur, q̃ principalis fur, & quia consentientes, & facientes pari pœ-
9 na sunt puniendi, vt no. in c. j. extra de offi. dele. Solut. Actio† põt institui dupliciter, s. in personã, aut in rem. Et verũ est, ꝙ si agatur in rem, seu etiam criminaliter de furto, æqualiter punitur faciẽs & opem præstans. Et ita intelligitur dictum allegatum in oppositum. Sed si agatur in personam. & ciuiliter de furto, tunc cum respectu vnius personæ furtum est manifestum, & respectu allerius non manifestum, contingit pœnam esse diuersam.

. Hi, qui.

1 *Furti actione no n agit cora filium pater, si quid ipse sibi furetur. Et quid agendum ei.*
2 *Principale non subsistit hic, sed accessorium.*

Existentes in potestate parentũ vel dominorũ, & surripientes eis rẽ aliquã, faciunt furtum, & res fit furtiua & inusucapibilis, non tñ nascit inter eos actio furti. Si tñ hoc fecerint ope & cõsilio alterius, ille alter tenetur furti. h. d. & patet intellectus tex. ¶ Notan
1 dũ† primò, si filius furetur patri, nõ agit contra eum pater actione furti, nisi filius habeat peculiũ castrense, vel quasi, tũc. n. pater põt agere contra eum, q̃a sic reputatur filius tanq̃ paterfamilias. Et ideo ẽt filius illo casu posset agere contra patrẽ, si pater surriperet sibi peculiũ suũ, vt l. si quis vxori. §. sed si filius. ff. eo. Et idẽ põt dici de vxore respectu mariti. Quod dicitur hic de filio, & de seruo, põt etiam intelligi in monacho. Et licet pater non habeat actionem furti contra filium, vt hic dicitur, potest tñ pater talem filium castigare, nec iudex debet se de hoc intromittere, & si velit pater, põt talẽ filium iudici præsentare, vt castigetur, & restituat quæ surripuit, facit l. respiciendum. §. furta domestica. ff. de pœnis
2 & l. congruentius. C. de patria põt. ¶ Notandũ† secundò, ꝙ hic est casus, in quo nõ subsist it principale, & tamen subsistit accessoriũ

cōtra.l.grecè.ff.de fideiuss.quia principalis hic nō tenetur actione furti,& præstās consiliū & opē tenet,& ideò illa regula fallit hic, de quo latius per Bar.in l.si q̄s seruū,ff. de iniur. ¶Opponitur sic & videtur, ꝙ res in hoc casu nō est furtiua per l.quamuis.ff.eo.Solutio.In illa lege res non est furtiua , quia fuit posteà vendita furi,& sic vitium fuit purgatum superueniente domino.

§.Furti autem actio cui competit.

1 *Furti actio competit ei,cuius interest rem non esse furatam.Et quomodo intelligatur id nu.2.*

3 *Fur an possit agere contra furem,& prædo sit ne restituendus.*

1 Sūmatur sic:Actio†furti cōpetit ei,cuius interest rē nō esse furatā. Et ideò creditori de pignore subtracto & bonæ fidei emptori de surrepta re empta,q̄uis non sunt dn̄i ipsius rei,competit actio
2 furti.Hoc d.& patet intellectus tex. ¶ Notandū†primò,ꝙ istud intelligit̄ de illo,q̄ habet interesse ex causa honesta.Nā si haberet interesse ex causa inhonesta,vt si à fure caperet̄ res furtiua,nō cō petit ei furti actio,vt ῑ.ti.ꝓxi.§.fi.Requiritur ēt, ꝙ istud interesse sit ex causa onerosa,vt l.si quis vxori.§.pen.ff.eo. Qui igitur habet interesse rōne custodiæ,ad q̄ tenetur,habet actionem furti,vt l.itaq;.in prin.ff.eo.Nam si nō debeat custodiā præstare,vt depositarius,nō habet actionē furti:vt ῑ.eo.§.sed is.Idem est de eo,q̄ habet interesse , rōne possessionis , sicut creditor habet in pignore. Nā ei cōpetit furti actio,q̄a expedit potius pignori incumbere, q̄ in personam agere,vt hic in tex.Et iste textus sæpe solet ad hoc allegari.Idem est etiam de eo,q̄ habet interesse rōne dn̄ij realis, seu naturalis,vel quasi dn̄ij, qualē habet vsufructuarius. Nam ei etiam competit actio furti,vt l.creditor.§.dn̄s.ff.eo. ¶Opponitur
3 †sic,& videtur,ꝙ fur potest agere cōtra furem,per capi.in literis extrà de resti.spol.vbi dicitur ꝙ prædo restituendus est in possessionem,ergo etiam & fur.Solutio.Cōtrarium est verū,quia prædo est in possessione,sed fur nullā actionem habet,nec etiam habet possessionē,q̄a allegās turpitudinē suā non est audiendus,nisi in casu.d.§.si ego tibi,in quo licet sit fur propter rem alteri commodatam,non tamen est fur respectu proprietatis.

§.Item,si fullo.

1 *Fullo & sarcinator agunt furti actione.Limi.n.3.4. Et quis dicatur fullo,quis sarcinator.n.2.*

Sūmatur sic : Si is,qui recepit mercedē pro custodia rei, illā rem amiserit furto,habet furti actionem,& non dn̄s,quia dn̄s pōt rem ab eo petere actione locati . Et idem est de bonæ fidei emptore, vt si

vt si rem emptā furto amiserit,habet furti actionem,q̄uis non sit dn̄s.Si tn̄ custodiēs nō sit soluendo in toto, vel in parte,tunc dn̄s habet furti actionem.Hoc d.& patet intellectus tex. ¶Notādum
1 †primò,ꝙ ideò fullo & sarcinator agunt actione furti, quia sunt obligati domino ex locato,& tenentur de custodia, & sic interest eorū rem nō esse surreptam, & ideò si interim absoluerentur & liberarentur à domino,non possent amplius agere furti,qa amplius eorū non interesset.Et si iste fullo vel sarcinator vteretur vestibus
2 quas habet in custodia,cōmitteret furtū.vt l.fullo.ff.e.Dicitur†autem fullo,q lauat pānos,& polit.Sed sarcinator dr̄,qui sarcit & addit,vbi est scissum vestimentum,vel pānus,& consuit: vnde dicit, iste habet sarta tecta,quia cū essent fracta sunt reparata ex qbusdam adiunctionib.vt ff.de vsufr.l.hactenus.& s̄.de manda.in §.fi.
3 & ideò si fulloni. in gl. ¶Notandū†secundò,ꝙ licet fullo vel sarcinator,cui res furata est,habeat furti actionē, & non dn̄s,hoc tn̄ intelligitur cum limitatione,l. si fullo aut sarcinator sit soluendo in toto,aliàs enim dn̄s habet actionem furti. Et ratio est,quia q nihil habet,eius periculo nihil est.vt l.itaq; fullo.ff.eo. Nā inanis est actio,quam excludit inopia debitoris,vt l.nam is. ff. de dolo.
4 ¶Notandū†tertiò ꝙ idem est,si huiusmodi custodiens nō sit soluendo in parte,siue in toto,facit ad hoc l.soluendo. ff. de ver.sig. ¶Opponitur sic,& videtur, ꝙ imò dominus habet furti actionē, q̄uis custodiens sit soluendo,per l.cum in plures.§.vestimenta.ff. loca.Solutio.Illa lex loquitur de actione reali,seu de condictione furtiua,& talem actionē bene habet dominus: sed loquimur hic de actione furti,quæ soli fulloni datur,qui est soluendo.fa.l.si fullo.ff.de cond.sine cau.

§.Quæ de fullone.

1 *Fullonis seu sarcinatoris,& commodatarij idem fuit ius agendi:hodie diuersum,& cur ita.ibi.& nu.2.*

3 *Actionibus duabus competentibus, vna electa non potest rediri ad aliam,modò scienter.*

Quanuis secundū antiqua iura idem sit de cōmodatario, qđ dictū est de fullone & sarcinatore,hodie tn̄ si res commodata furata sit,habet dn̄s rei electionem agēdi cōtra cōmodatariū actione cōmodati,vel cōtra furē actione furti.Et vna actione scienter electa per dn̄m,non potest venire ad aliam.Sed si elegit actionē cōmodati,ignorans aut dubitās rem esse furatam,potest actionē cōmodati dimittere & actionē furti intētare,nisi ipsi dn̄o per commodatarium satisfactum sit, quia tūc fur est liberatus à domino,

sed adhuc tenetur cõmodatario. Et istud verũ est, siue cõmodatarius in parte siue in toto sit soluendo. Hoc dicit, & patet intelle-
1 ctus textus. ¶ Notãdũ † primò ꝙ licet olim idẽ ius fuit de cõmodatario & fullone, seu sarcinatore, qñ res fuit furata, hodie tñ est differentia, quia qñ res est furata fulloni vel sarcinatori, tunc si fullo vel sarcinator sit soluẽdo in totũ, ipse agit contra furẽ actione furti, & non dominus, vt dictum est ¶.eo.§.proximo. Sed si res commodata furata sit, põt dñs agere cõtra commodatariũ actione commodati, vel contra furem actione furti. Si tamen incipiat agere contra furẽ, liberatus est cõmodatarius, sed si incipit agere cõtra commodatarium, sciens rem esse furatam, vel si ipsi dño à cõmodatario sit satisfactum, liberatus est fur à dño sed non à cõ
2 modatario. Et ratio † differentiæ ponitur in gl. in l. manifestissimi. §.tales. in verbo, omni modo. C.eo. Quia contractus factus cum fullone aut sarcinatore, est gratia vtriusq;, sed cõtractus commodati est solùm gratia cõmodatarij ex sola liberalitate commodãtis. Et pp hoc iura plus fauent cõmodanti, vt s. habeat electionẽ, q̃ fulloni, aut sarcinatori, vel alteri locanti operas suas in re, quæ
3 furto amittitur. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ qñ alicui competunt duæ actiones, electa vna scienter, non põt peruenire ad aliam, facit l. nonnunquam. ff. de colla. bono. Sed si ignoranter elegit, non præiudicat sibi, quia nemo ignorans præsumitur suo iuri, quod sibi competit, renuntiare, vt l. mater. ff. de inoffi. testa. Et idem est siue ignoret hoc ius sibi competere, siue dubitet, vt hic in vers. sin autem nescius De quo etiam est bonus text. in l. manifestissimi. §. si autem. C. de furtis & seruo corrupto.

§. Sed is.

1 *Depositarius tenetur solùm de dolo, & lata culpa.*

Pro re deposita furata depositarius nõ habet furti actionem, quia sua nõ interest, nisi dolo fecerit, ꝙ res furata est. Hoc d. & patet in
1 tellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ depositarius solũ tenet de dolo & lata culpa, vt ¶. quib. mo. re cõtrahitur oblig. §. prætereà. Et ideò si res deposita furto amittatur sine dolo & lata culpa depositarij, nihil interest eius. Et cũ furti actio non datur, nisi ei cui' interest, vt ¶. eo. §. furti autẽ actio. sequitur, ꝙ depositarius nõ habet furti actionem. Si tñ accepit mercedem ꝓ custodia, tunc cũ sua intersit, habet actionem furti, vt est bona gl. in l. rogasti. ff. si cert. pet. Et si res apud aliquem deposita, auferatur per familiarẽ dñi ipsius rei, & ille familiaris recedit cum illa re, non tenetur custodiens, si ille familiaris solitus fuit portare, & auferre rẽ dñi sui. Secus si

cus si custodiens traderet huiusmodi rem alteri nomine dñi, qui nõ solet res illius dñi tractare, quia nõ debet faciliter credere, vt l.si quis vxori.§.apud Labeoné.ff.eo. Ex quo patet, ꝙ si bedellus habeat mercedé ꝓ custodia librorum relictorum in scholis à studentibus, si libri perdantur, tenetur bedellus ad instar nautæ, cauponis & stabularij.fa.l.si merces.§.qui columnam.ff.locati.

§.In summa.

1 *Furtum non committit impubes, nisi sit proximus pubertati.*

Impubes non põt facere furtũ, nisi sit proximus pubertati, quia furtũ non cõmittitur sine affectu furandi. Hoc d. & patet intelle-
1 ctus tex. ¶Notandũ† primò, ꝙ impubes nõ cõmittit furtũ, nisi sit proximus pubertati, id est, decé annorũ cũ dimidio si sit masculus, vel nouẽ cũ dimidio si sit fœmina. Nã antè non præsumit̃ doli capax, vt in c.j.extrà de delic. puero. & furtũ non cõmittitur sine dolo & affectione furandi, vt dictũ est s̃.eo.§.placuit. Potest tamẽ impubes ante huiusmodi ętaté castigari cũ virgis vel ferula, si res abstrahat alienas, vt l.j.§.impuberes.& l.excipiunt̃.ff.ad Sillanian.

§.Furti actio.

1 *Pro furto cõpetunt quatuor remedia. Et quæ, & quis cuiuslibet vsus. Et quid illa inter se differant.nu.2.*

3 *Furtiua actione põt agi ciuiliter vel criminaliter. Fallit.n.4.5.6.et 7*

Summat̃ sic: Actio furti datur ad pœnã quadrupli vel dupli. Sed rei vendicatio & cõdictio furtiua dãtur ad rẽ furtiuã ꝓsequendã. Et datur rei vẽdicatio cõtra quemlibet possessorem, sed cõdictio furtiua nõ datur, nisi cõtra furẽ vel hæredem eius. Hoc d. ¶Notã-
1 dum† primò, ꝙ ꝓ furto cõpetunt quatuor remedia, s. actio furti, cõdictio furtiua, rei vẽdicatio, & actio ad exhibendũ, vt l.si ꝓ fure.§.furti.ff.de condi.fur. Et differũt istæ actiones, qa actio furti dat̃ cõtra personam, & ad pœnã quadrupli, s. si sit furtum manifestũ, vel dupli, si sit furtum non manifestum, vt s̃.eo.§.furtorum. Et competit hæc actio cuilibet, cuius interest rem esse furatam, vt s̃.eo.§.furti autem actio.& non solum datur habentib.interesse, sed etiam hæredib.eorum, vt j̃.de perpe.& tempora.actio.§.non autem omnis. Sed non datur cõtra hæredes furis: quia est actio pœnalis, quæ non datur contra hæredes, nisi lite conte. vt l.j.C.ex delic.defuncto. Rei autem vendicatio & condictio furtiua, & etiam actio ad exhibendum, dãtur ad persequẽdam rem ipsam, & datur
2 domino vel hæredi eius, vt ff.de condic.furtiua.l.j.† Et differunt istæ actiones reales, quia rei vendicatio & actio ad exhibendum dantur contra quemcunq; possessorem: sed condictio furtiua nõ,

datur, nisi contra furem, cõtra quem etiam datur, licet non possideat, vt hic in fine tex. Et ista condictio furtiua etiam datur cõtra hæredes furis, vt l. si pro fure. §. condictio. ff. de condictione furti-
3 ua. & l. in cõdictione. ff. eo. de condic. fur. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ actione furtiua põt agi ciuiliter vel criminaliter. Si ciuiliter, tunc pœna applicatur parti, quæ passa est furtum, & non fisco, vt l. iij. ff. de sepul. viola. Sed si agatur criminaliter, tunc pœna est arbitraria, ita tñ ꝙ sit pœna citra mortem aut membri abscissionem, vt
4 Auth. sed nouo iure. C. de ser. fugi. Hoc tñ † fallit in fure famoso, qui. s. tria furta fecit, quia ille furca suspẽditur, vt in gl. in d. Auth. sed nouo iure. vel secundum Bal. si fecit vnum furtũ æquiualens
5 tribus furtis, in eadem Auth. Fallit etiam, † si fur fregit pacẽ, quia tunc pro quinque aureis furca suspenditur, vt in c. si quis quinque
6 in Auth. de pace tenenda, & eius violatori. collatio. x. † Fallit etiã, qñ statuta municipalia terrarum habent, ꝙ fur debeat suspendi, quia talia statuta à iure communi sunt approbata. vt l. omnes po-
7 puli. ff. de iusti. & iure. Fallit † etiam in latrone, & derobatore stratarum, vt l. capitalium. §. famosus. ff. de pœnis. Dicunt tamẽ Doc. ꝙ pro furto aut simili crimine non debeat facies hominis caracterari, aut stigmare in fronte vel in gena bullari, ne facies ad similitudinem cœlestis pulchritudinis formata deturpetur, vt l. si quis in metallum. C. de pœnis. & notatur in c. ad audientiam, extrà de pœnis. Et ideò non videntur valere statuta, per quæ talia fiunt. Et tantùm de illo titulo.

DE VI BONORVM RAPTORVM TITVL. II.

1 *Rapina, siue raptus, variè contingit.*

CONtinuatur sic: Supra titulo proximo dictũ est de furtis, hic
1 consequenter tractatur de rapinis. ¶ Notandum † ergo circa rubricam, quod rapina seu raptus interdum contingit circa personas, & sic non tractatur hic de rapina, sed C. de rapt. virgi. & extrà de rapto. per totum. Et interdum contingit circa res, & si illæ res sint ecclesiasticæ, tunc committitur sacrilegium: de quo etiam non tractatur hic, & si illæ res sint prophanæ, & de rapina earum tractatur.

§. Qui vi res.

1 *Furti actio datur pro re rapta: & etiam vi bonorum raptorum.*
2 *Fur non solum est, sed etiam improbus fur, qui rem alienam rapit.*
3 *Furti actione si agatur cõtra raptorẽ, raptore deprehẽso agitur furti mani-*

ti manifesti.

4 *Annus vtilis, quot dies contineat, quibus quis agere poßit.*

5 *Actio vi bono. raptorum, potest institui dupliciter.*

1 Sũmatur sic. Pro † re rapta datur actio furti & etiã actio vi bonorum raptorum, cuius pœna intra annum est quadruplum, & post
2 annum simplum. Hoc d. ¶ Notandum † primò, ꝙ qui rem alienã rapit, nõ solùm est fur, sed vocatur improbus fur, vt l. si cũ excep. §. qui vim. ff. de eo quod me. cau. quia fur aufert rẽ domino ignorante: sed raptor aufert rem etiã domino sciẽte, & nõ solùm facit domino damnum, sed etiam iniuriam, & contingit etiam rapinã
3 fieri in re cõmuni, vt ff. de furtis. l. si socius. ¶ Notandũ † secundò ꝙ si agatur contra raptorẽ actione furti, tunc si raptor sit deprehensus, agitur furti manifesti, vt l. si vendidero. §. cum raptor. ff. de furtis. Aliàs aũt agitur furti nõ manifesti, & si agatur furti manifesti, tollitur actio vi bono. raptorũ, sed si agatur furti non manifesti, cùm illa sit ad duplum, potest nihilominus agi actio. vi bo. rapto. ad residuũ, videlicet ad aliud duplum, quia actio vi bono. rapto. intra annum indistinctè est ad quadruplum actione furti. Et hoc est verũ, si in actione furti non manifesti lata sit sententia cõdemnatoria. Secus autem si absolutoria, quia tunc non agitur ad residuum, vt no. in l. 2. ff. de publica. & vectiga. Ex isto patet, ꝙ minor pœna per statutum illata, non tollit maiorem pœnã illatã de iure cõmuni, nisi hoc exprimatur in statuto: vt l. quoties. ff. de act.
4 & oblig. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ annus vtilis continet trecentos, & sexaginta quinque dies, in quibus quis agere potest, vt l. cùm hæres. §. Stichus. ff. de statu. libe. Et de isto anno vtili loquitur hic tex. vt l. fi. C. eo. ¶ Opponitur sic & videtur, quod textus non bene ponat hic pœnam actionis vi bo. rapto. per §. item lex Iulia. j. de
5 publi. iudi. Solutio. † Actio vi bo. rapto. põt institui dupliciter, videlicet ciuiliter & criminaliter. Si ciuiliter, habet locũ, quod hic dicitur. Si autem criminaliter, tunc aut agitur ad pœnã ciuilẽ, vel ad canonicam. Si ad pœnam ciuilem, tũc aut rapina facta est cũ armis, & pœna eius est deportatio. Aut sine armis, & pœna est amissio tertiæ partis omnium bonorum, & ita loquitur §. in contrarium allegatus. Si autem agatur ad pœnam canonicam, tunc pœna est excommunicatio, & carentia sepulturæ ecclesiasticæ, & de illa pœna rapinæ tractatur in c. j. extrà de rapto.

§. Quadrupli.

1 *Furti actio, differt ab actione vi bono. raptorum. & nu. 2. & 3.*

In pœna quadrupli actionis vi bonorum raptorũ, continetur res rapta

1 rapta. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, ꝙ differentia est inter actionem furti, & vi bonorum raptorum, quia in pœna actionis furti non computatur res furata, vt ĩ. tit. prox. §. furti actio. sicut in pœna actionis vi bonorum raptorum, vt hic. Et ideò, si agatur cõtra raptorem actione furti manifesti, punitur plus, quàm si ageretur contra eum actione vi bono. raptorum, quia punitur in quintuplo computando rem furatam, vbi actione vi bonorum raptorũ
2 non puniretur, nisi in quadruplo. Alia † differentia est, quia in furto distinguitur inter manifestum & non manifestũ. Sed illa distinctio in actione vi bonorum raptorum, non habet locum. ¶Opponitur & videtur, ꝙ etiã in actione vi bono. rapt. potest fieri distinctio, per manifestum & nõ manifestũ, quia dicitur hic in tex. siue comprehendatur raptor, siue non. Solutio. Hoc dicitur ad differentiam furti, in quo consideratur talis distinctio. ¶Sed tunc repli
3 catur. Raptor † semper est manifestus, q̃a rapere, est de manu eripere, vt l. 4. ff. ne quis eum, qui in ius vocatur, vi eximat. ergo hoc dicur hic supetfluè. Solutio. Raptor & fur distinguũtur ex animo, quia si animus sit capiendi rem palàm & violenter, licet neminẽ inueniat, quando rem rapit, dicitur tamen raptor. Et si animus sit capiendi rem clàm, quãuis deprehendatur, est fur & non raptor.

§. Quia tamen.

1 *Credulitas, ignorantia, vel error, an & quando excusent à pœna.*
2 *Constitutiones contra rapientes etiam ignorantes.*
3 *Rapiens seu inuadens rem suam, punitur amißione ipsius rei.*
4 *Res potest auferri dupliciter.*

Summatur sic: Quamuis olim rapiens rem, credens eam esse suã vel sibi licere eã auferre, absoluebatur ab actione vi bo. rapto. & etiã ab actione furti, ex quo cessat dolus, hodie tñ rapiens rem etiam suã perdit ipsam rem. Et rapiens vel inuadens rem alienã, restituit ipsam rem, & etiã æstimationem eius, siue sit res mobilis
1 siue immobilis. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, q̃n pro aliquo delicto dolo cõmisso imponitur pœna, tũc credulitas seu ignorãtia vel error excusat aliquem, ne teneatur ad talem pœnam, non tamẽ statur assertioni dicẽtis, se sic credere, vel ignorasse seu errasse, nisi hoc appareat ex euidẽtibus indiciis, vt si q̃s rapuisset rẽ à bãnito, qui tamẽ legitimè nõ esset bãnitus, vt not. per Bar. in l. penul: ff. de
2 adulteriis. Notandũ † secundò, ꝙ hodie sunt cõstitutiones, quæ dantur contra rapientes etiã ignorantes, nisi errarent seu ignorarent in facto alieno, vt si quis occuparet rem alienam inuentam in hæreditate, quam credebat esse defuncti, talis enim excusatur,

vt no-

vt notatur per Inno.in c.cùm in officio. extrà de testa. ¶Notãdũ
3 † tertiò,ꝙ per huiusmodi nouas cõstitutiones punitur rapiẽs, vel inuadẽs rem suã amissione ipsius rei.Et rapiens seu occupãs, vel inuadens rem alienam,punitur in restitutione rei,& æstimationis ipsius rei solutione.Et si fecit dolum,restituit rem cum fructibus. si autẽ sine dolo,non tenetur sic ad restitutionẽ fructuũ, vt notatur in l.si quis in tantã.vbi multa habentur de hac materia,& in l.2.C.vnde vi.facit l.extat.ff.de eo,quod met. cau.& not. per gl.fi. in §.si ibi.¶Opponitur,& videtur,ꝙ auferẽs rem, nõ punitur per
4 l.magistratib.ff.de iniuriis.Solutio.Res † põt auferri dupliciter, scilicet authoritate iudicis,vel propria authoritate. Primò casu licet,& ita loquitur l.in cõtrariũ allegata,sed secundo casu nõ licet, & sic loquimur hic.¶Sed replicatur,& videtur, ꝙ etiam liceat rẽ auferre authoritate propria,per l.liberã.C.quãdo liceat se sine iudice vindicare.Solutio.Illa lex loquitur,quãdo res aufertur incõtinenti ab eo qui rem à dño abstulit,& hoc licet:hic autẽ loquimur,quãdo res aufertur non incõtinenti ab eo,qui abstulit.¶Sed iterũ replicatur de c.lator.2.q.7.ibi res aufertur propria authoritate nõ incõtinenti.Solutio.Illud c.loquitur in speciali dispensatione Papæ:hic aũt loquimur secundũ regulam iuris communis.

§.Sanè.

1 *Actio vi bono.raptor.datur etiam non domino pro interesse.*

2 *Actio vi bono.rapt.si detur habenti interesse,tunc ille agit ad quadruplum ipsius interesse.*

Actio vi bonorũ raptorum competit cuilibet habẽti interesse rem non esse raptã,licet non sit dominus. Et datur ista actio ex eisdem causis ex quibus datur actio furti. Hoc dicit. ¶Notandũ
1 † primò,ꝙ actio vi bonorũ raptorũ,etiã datur non domino, pro interesse.Et ita datur pro re locata,commodata, impignorata,vel
2 deposita, vt hic in textu.¶Notandũ † secundò,ꝙ si habẽti interesse detˀ hęc actio,tũc ille nõ agit ad quadruplũ ipsius rei raptæ,sed ad quadruplũ ipsius interesse.verbi gratia.Rapti sunt mihi scyphi argẽtei valentes centũ florenis,super quos mutuaui 20. florenos. Agẽdo hac actione nõ cõsequor quater centũ flor. sed solũ quater xx.florenos.fa.l.si mulier.§.qui possessionẽ.ff.eo.ti. quod metˀ causa.& l.pen.§ fi.ff.vti possidetis.¶Opponitur,& videtur,ꝙ incõueniẽter dicitur hic in tex.hãc actionẽ cõpetere pro re deposita, per §.sed is,apud quẽ.s̃.tit.prox.vbi dicitur,quod depositarius nõ habet interesse,si res perdatur.Solutio.Verum est, ꝙ depositarius cõmuniter nõ habet interesse:si tamẽ dolum vel latam culpã cõmisit

misit, vel custodiã promisit, & res perdatur, habet interesse, & ita loquitur tex. hic. Si tamẽ cõmisisset dolum, nõ haberet actionem furti, nec aliã actionẽ, nec ex improbitate sua cõsequeretur actionem, vt notatur in d. §. pe. suprà tit. prox. & facit l. itaq;. ff. de furtis.

DE LEGE AQVILIA.
TITVL. III.

1 *Damnum duplex.*

Continuatur sic: Dictum est s. de furtis & rapina: Hic consequenter tractatur de damno, pro quo datur actio l. Aquiliæ. Et habet l. Aquilia tria capita, quorum secundũ non est in vsu. Diuiditur ergo iste tit. in tres partes. Nam primò, tractatur de primo capite seu capitulo l. Aquiliæ. In secũda ibi, caput, de tertio capite, & tertia ibi, Cæterum de actione Aquiliæ, & de natura eius.

1 ¶Notandum † circa rubricam, ꝙ est duplex damnum. Nam quoddam est nondum illatum, sed timetur futurum, & vocatur damnum infectum, de quo est tit. ff. de dam. infec. & de illo damno nõ tractatur hic. Aliud est damnum illatum, & de isto hic tractatur.

§. Damni iniuria est.

1 *Seruum alienum, vel pecus quadrupes occidens, ad quid tenetur. & qua actione*

2 *Lex Aquilia, vnde nomen sortita: & quis eius vsus. ibid. & nu.* 4. 5.

3 *Lex Aquilia habet oculos retro.*

6 *Damnum, dupliciter accipitur.*

1 Summatur sic: Occidens † iniuriose aliẽnũ seruũ vel pecus quadrupes, tenetur domino tantũ dare, quãti plurimi eo anno seruus vel pecus valuit, actione l. Aquiliæ. Et in numero pecudũ quadrupedũ sũt animalia q̃ gregatim pascũtur, vt oues, boues, &c. & nõ

2 feræ, bestiæ, neq; canes. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, ꝙ l. Aquilia habet nomẽ ab authore, lata. n. hæc l. est à quodã tribuno plebis Romanæ, qui vocabat Aquilius, vt j. eo. §. caput. versic. nã plebem Romanã. Et inuenta est ista l. vt succurratur illis, qui iniustè

3 patiuntur dãna ab aliis. ¶Notandũ † secundò, ꝙ lex Aquilia habet tria capitula seu capita, quorũ secũdũ non est in vsu, vt dictũ est circa rubricã hic, & per primũ caput punitur occidens alienũ seruũ vel animal in tãto, q̃ti plurimi valuit seruus vel animal infra annũ retro cõputando à tẽpore, quo occisio facta est. Et ideò dicitur cõmuniter, ꝙ lex Aqui. habet oculos retro, vt l. ait lex. ff. eo. Et debet ista pœna cõputari secundum cõem æstimationẽ. & non secundum singularem affectionẽ, vt l. si seruum meum. ff. eo.

Debet

Debet etiã æstimatio fieri secundũ consuetudinẽ loci, in quo qs
4 cogitur respõdere, vt in gl. in d. l. si seruum meum. † datur ista actio dño serui vel animalis occisi, vt l. itẽ Mela. § legis ff. eo. vel quasi dño, vt vsufructuario, vt d. l. itẽ Mela. §. fi. Et datur cuilibet habẽti ius in re, q̃uis sua nõ intersit, vt ff. si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur, l. 2. sicut de actione furti dictũ est s. de oblig. quæ
5 ex maleficio nas. §. furti aũt. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ actio l. Aquiliæ ex primo capite solũ datur pro seruis & animalib. quadrupedibus, quæ in numero pecudũ, sunt hoc est, quæ gregatim pascũtur. facit l. legatis seruis. §. pecorib. ff. de leg. 3. Et ideo si qs occidat canẽ, non tenetur actione l. Aqui ex j. capite, vt l. 2. ff. eo. Tenetur tamẽ hac actione ex tertio capite, vt l. tñ soluat, quantũ valuit canis retro cõputando. j. 30. dies, vt l. si seruus seruũ. § tertiò autem capite. ff. eo. Et hoc verũ est, nisi talis canis fuisset mordẽs, qa tũc licet eũ occidere, sine pœna, imò dñs canis teneretur læso, si non tenuisset canẽ ligatũ, vt l. j. §. sed & si canis. & l. 2. ff. si quadru. paufecisse dica. Quod aũt dicit̃ hic de feris, intelligi debet, si ferę nõ sunt mãsuetæ, vt l. j. §. bestias. ff. de postula. ¶ Opponit̃, & videtur, ꝙ iste textus de l. Aquilia sit superfluus, cõtra l. quib. in prima cõstitutione. C. quia de dãno illato tractatur etiã s. scilicet de furtis
6 & rapina, in duobus tit. proximis. s. Solutio. Dãnnum † accipitur dupliciter, vno modo generaliter pro quacũq; diminutione patrimonij, vt l. 3 ff. de dam. infec. Et ita cõpręhẽdit in se furtũ & rapinã. Alio modo propriè & specialiter. s. quãdo facta est corruptio vel deterioratio rei, vt l. qui occiderit, §. in hac. ff. eo. & sic nõ cõpręhendit furtũ, neq; rapinã, quę cõsistũt in amotione seu cõtrectatione rei, vt l. si seruus. §. si oliuam. ff. eo. & §. idem & in sylua.

§. Iniuria.

1 *Iniuria quid fieri in actione legis Aquiliæ, quod nullo iure fit.*
2 *Occidere alium an possit quis impunè.*
3 *Ludum exercens prohibitum sibi, & interficiens aliquẽ quoquo euentu, qua pœna aut actione teneatur.*

Sũmatur sic: Ille occidit per iniuriã, q nullo iure occidit: Et ideò, si qs occidat aliũ se defendẽdo, vel casu, vel in ludo sibi vndequaq; licito, nulla culpa interueniẽte, nõ tenetur actione l. Aquiliæ. h. d.
1 ¶ Notãdũ † primò, ꝙ in actione l. Aqui. iniuria dicit̃ aliquid fieri, quod nullo iure fit, cõcordat l. sed & si. §. iniuriã. ff. eo. siue fiat per dolũ, siue per culpã etiam leuissimam, vt l. 3. ff. eo. fa. l. in lege 2. ff. eo. Sed aliter capitur iniuria in actione iniuriarũ, vt videbit̃ j. de
2 iniuriis. in prin. ¶ Notandum † secundò, ꝙ quis potest impunè alium occidere, videlicet latronẽ insidiãtẽ, vt hic dicitur. ad hoc

tamen

tamẽ requiritur, ꝙ iste occidẽs faciat hoc pro defensione sui corporis vel rerũ, & ꝙ aliter non põt euadere, id est, cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia, defensio est iuris naturalis, aliàs non licet, vt notatur per gl. & Bar. in l. furem. ff. de sicariis, concor. cle. vnica, de homicidio. Nõ tamẽ tenetur fugere, si fuga esset sibi scãdalosa, vt notatur per Bar. in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Requiritur ẽt ꝙ talis occidẽs clamet, vt homines adueniãt qualiter ipse coactus est facere, vt posteà super illo possent de hoc testimonia dicere, vt l. 4. ff. eo.
3 ¶Notandum † finaliter, ꝙ exercens ludum, qui sibi non licet, vel ratione personę, vel ratione loci, & interficit aliquẽ, puta sagittando cum balista in loco ad hoc nõ ordinato, vel si sit clericus, cui ille ludus est interdictus, tenetur de homicidio, non tamẽ punitur lege Cornelia de sicariis, quia hic nõ est dolus, qui requiritur in illa lege, vt in lege Cornelia. ff. ad legẽ Corneliã de sica. & l j. C. eo. punitur tñ talis ẽt criminaliter arbitrio iudicis, si culpa pręcessit etiã leuissima tantũ, vt per gl. in verbo, casu. & Bar. in l. respiciendũ §. delinquunt. ff. de pœnis. Similiter si dederit operã rei illicitæ, vt in dicto casu. c. sicut dignum, extrà de hom. facit l. aut facta. ff. de pœnis. Patet ex istis, ꝙ periculosum est ire, vbi balistarij exercent ludũ suũ, quia si ibi aliquis interficiatur, imputare debet sibi ipsi, nisi interueniat dolus, q̄a ille præpõderat culpæ, vt l. itẽ si obstetrix. ff. eo. Patet etiam, ꝙ periculosum est sagittare in cãpis, vel in locis ad hoc non ordinatis: quia si aliquis lædatur vel interficiatur, tenetur sagittans, vt l. si quis cum telo. ff. ad leg. Corneliam de sicar. facit dicta l. si obstetrix. §. sed si per lusum.

§. Item si putator.

1 *Putator arborum, si quem occidat deiectione ramorum vel arborũ, an & qualiter teneatur. disting. ibid. & nu. 2.*

3 *Imperitia connumeratur culpa. & nu. 4.*

1 Si putans arbores † prope viam publicã, aut vicinalẽ, deiiciendo arbores vel ramos, & non ꝓclamauit, occidit seruũ aut animal de numero pecudũ, tenet̃ actione legis Aquilię ex primo capite. Sed si pręclamauit, aut extra viã hoc factũ fuerit, ẽt si nõ pręclamauerit, nõ tenet̃ hac actione. Tũc ibi, præterea. Similiter hac actione tenet̃ medicus, ꝑ cuius imperitiã vel negligentiam seruus alicuiꝰ occisus est. Tũc ibi, impetu quoq;. Sic ẽt tenet̃ director mulorum vel equorum, si ꝑꝑ imperitiã vel infirmitatem ipsius directoris, impetu istorum animalium seruus occisus sit aut pecus. Hoc d.
2 ¶Notandum † primò, circa §. item si putator, ꝙ istud non solùm habet locum in deiectione arborum vel ramorum, sed etiam in omni,

omnibus aliis similibus casib. Et ideo volens tegere domũ cũ lateribus aut lapidibus, debet ponere aliquem qui admoneat homines ne trãseant per illũ locũ, vel debet ibi ponere signũ, vt homines videãt. Alias si ex casu lapidum vel lignorũ aliquis lædat vel occidatur, talis sic tegens domũ, esset in culpa. Et qñ fit ꝓclamatio, tunc non sufficit eam fieri in ipsa proiectione, sed debet fieri satis tẽpestiuè, vt periculũ vitari possit. vt l. si putator. ff. eo. ¶ Notã
3 dum secundo † circa §. præterea ꝙ imperitia cõnumeratur culpę, vt hic d. facit. l. imperitia. ff. de reg. iur. Et quod dicitur hic de medico, hoc põt etiã intelligi de obstetricibus, per quarũ imperitiã & negligentiam interdum occidũtur puerperę. Potest etiã istud intelligi de medicis animæ, vt sunt pastores & cõfessores, per quorũ imperitiã & negligentiã frequenter occiduntur animæ, qui licet non teneantur hac actione alicui homini, sanguis tñ illarũ animarum de manibus eorũ requiritur à domino Deo. vt c. irrefragabili. extra de offi. ordi. ¶ Notandũ † tertio circa §. impetu. ꝙ si
4 ex impetu mulorũ vel equorum contingat dãnum, eo ꝙ dirigens huiusmodi animalia non est peritus, aut non est satis fortis ad hoc faciendum, tenetur ipse, & est in culpa: quia nõ debet imperitia, aut infirmitas sua alteri esse nociua, vt l. idem iuris. ff. eodem.

§. His autem verbis

1 *In actione legis Aquiliæ, ex primo capite, quid spectandum.*
2 *Actio legis Aquiliæ est ciuilis.*
3 *Actio quando dicatur pœnalis*

Summatur sic: Quia in actione legis Aquilię, non solum considératur valor serui, vel animalis occisi eo tẽpore, quo occisio fit, sed quanti plurimi valuit eo anno: ideo ista actio est pœnalis, & non transit ad hęredes. Et non solũ cõsideratur æstimatio dãni in re pe rẽpta, sed omne dãnum & cessans lucrũ, qđ occasione interitiõis rei ꝓuenit. Hoc d. ¶ Notãdum † primò, ꝙ in actione legis Aquiliæ ex primo capite cõsideratur, quãti plurimi res valuit eo anno, quo occisio facta est, vt dictum est ĩ. eo. §. j. Et licet regulariter in dãnis non cõputetur lucrũ cessans, vt ff. de actio. emp. & vend. l. si sterilis. §. cum per venditorẽ. in ista tñ actione ẽt lucrum cessans cõputatur, vt verbi gratia, Si quis habeat duos equos ad colendũ terrã suã, & aliquis occidit vnum ex illis equis, ille non solum tenetur soluere illũ equũ, sed tenetur soluere totũ dãnum, qđ ille habet ex eo, ꝙ terra sua nõ est culta ex defectu equi occisi. Similiter, si quis habeat duos seruos sciẽtes cãtare comœdias, & vnus solꝰ seruus nõ scit cãtare comedias, si aliquis occidat vnũ illorũ

seruorum,ille nō solum tenetur ad æstimationē illius serui occi
si,sed ēt ad lucrum soluendū,qđ dominus cōsueuit habere ex cā-
tu illorum seruorū. Et hoc est,qđ dicitur hic in fine tex. Ex isto
2 †patet, qđ hæc actio est pœnalis, & ideo non transit ad hæredē
nisi lis fuerit contestata cū defuncto,vt C. ex delic. defunc. l. j. vel
nisi hæres fuerit ex hoc factus locupletior, vt l. inde Neratius. §.
hāc actionē. ff. eo. quia turpia lucra sunt ab hæredibus extorquē-
3 da,vt ff. de calūnia. l. in hæredē. ¶ Notandum † secundo, ꝙ actio di
citur pœnalis,qñ plus soluitur pro re,q̄ valuit res,propter q̄ intē-
tata est actio:nō aūt dicitur actio pœnalis,quādo quis soluit ali-
quā pœnam. ¶ Opponitur. Nam contingit seruum vt animal occi
sum plurimi esse, eo tempore quo occiditur ,quo casu ista actio
non videtur esse pœnalis,& per consequens hoc casu debet tran
sire ad hæredes,ergo inconuenienter dicitur hic, ꝙ ista actio nū
quā transit ad hæredes, nisi in casibus in notabili dictis. Solutio.
Licet in isto casu hæc actio non sit pœnalis, apta nata tñ est esse
pœnalis & iura loquuntur secundum aptitudinē. facit l. j. §. quoti-
diana. ff. de aqua quotid. & æstiua. loquuntur etiā leges vt in plu-
ribus,& de his quæ frequentius fiunt. vt l. nam ad ea. ff. de legib.
facit l. prima. §. item fluminum. ff. de fluminibus.

§. Libertum.

1 *Dominus serui occisi, qua actione agat,& quotuplici. ibid. & nu. 2.*

1 Summatur sic: Dominus † serui occisi, pōt agere l: Aquilia. vel l.
2 Cornel. de sica. Hoc d. ¶ Notādum, † ꝙ pro seruo occiso punitur
quis l. Cor. de sica. sicut pro libero homine occiso, vt ff. de le. Cor
nel. de sica. l. j. §. j. Et ideo dominus serui occisi habet duas actio-
nes. Si tñ intentet vnam, nō pōt simul alia actione agere, vt ff. de
pub. iudi. l. 4. & l. j. ff. de vi bonorum rapt. Sed vna peracta pōt a-
liam intentare, vt C. quando crimin. actio ciui. præiudi. l. j. Et hoc
est verum, nisi in prima actione lata esset sententia absolutoria.

§. Caput.

1 *Lex Aquilia habet tria capita.*
2 *Legis Aquiliæ caput primum & tertium, in quo conueniant, & in quo pugnent. & nu. 3.*
4 *Ruptum, verb. est commune & generale.*
5 *Verba in præfatione posita, an intelligantur repetita in sequentibus. ibidem & nu. 6.*

Sūmatur sic: Reiecto capite secundo legis Aquiliæ, ex tertio capi
te punit qs de dolo vel culpa in cæteris animalib. in primo capi-
te nō enumeraris, vel aliis rebus dānū fecerit, & dānatur quanti
plurim

plurimi fuerit res non integro anno, sed in diebus triginta ꝓxi-
1 mis.Hoc d. ¶Notandum primo,ꝙ lex Aquilia habet tria capita, vt ẽt dictum est s̄.eo in prin. Sed secundum caput non est in vsu, nec eius verba habemus: sed solum habemus duo capita, id est capitula,s.primũ,& tertiũ,ex quo patet, ꝙ qñ aliqua lex continet diuersa capitula, tunc q̃uis vnũ capitulũ non sit in vsu, reliquum tñ pôt esse in vsu,tunc talis lex non dicitur propriè abrogata,sed
2 ei in parte derogatum est. ¶Notandum † secundo,ꝙ primum caput& tertiũ legis Aquiliæ in aliquo conueniunt,& in aliquo differunt. Conueniunt.n.quia sicut in primo capite requiritur dolus aut culpa,&sufficit ẽt leuissima culpa,vt ff.eo.l.in lege Aquilia.nã aliter quis non tenetur,vt dictum est s̄. §.iniuria.vers.at nec is.sic etiam in tertio capite requiritur dolus,aut culpa.Credo etiam, ꝙ conueniunt in hoc,quia vtrobique comparatur lucrũ cessans, vt dictum est de primo capite,s̄.eod.§.his aũt verbis.versi.illud.Sed
3 † differũt, quia in primo capite requiritur occisio serui vel animalis,de numero pecudũ.Sed in tertio capite sufficit vulneratio serui vel pecudis,vel in alio animali occisio,vel vulneratio, & in aliis rebus deterioratio.Differunt ẽt,quia in primo capite attenditur,quanti plurimi res fuerit ĩ.annum,retro computando à tẽpore occisionis.s̄.eo.in prin. Sed in tertio capite attẽditur quãti plurimi res fuerint ĩ.triginta dies,cõputando etiã retro à tempore, quo dãnum datum est,vt hic.Et ratio, quare longius tẽpus est in primo capite, q̃ in tertio,est ita, quia ibi est grauius delictum,vt ff.de offi.præsi.l.diuus.& l.præcedenti melius. & est hic gl. super
4 verbo triginta.¶Notandum † tertio,ꝙ verbum ruptũ,est generale Nã vsta,scissa,effusa,fracta,vel alio modo deteriora facta possũt dici rupta,vt hic patet in tex.& l. si seruus seruum. §.inquit.ff.eo.
5 ¶Notandum † finaliter ibi, at nec plurimi,ꝙ verba in præfatione posita intelliguntur repetita in sequẽtibus, vt ff.de verb oblig.l.
6 Titia.§.idem respondit.¶Opponitur † contra vltimum notabile, & videtur,ꝙ ea,quæ ponuntur in pręfatione,non intelliguntur repetita in sequẽtibus per l.Seio.§.ũ.ff.de annuis lega.Solut. Qudd hic dicitur,est regulare.Fallit tamen,quando ex repetitione insurgit vitium aliquod aut ridiculum,vt est in l.in oppositum allegata,& in aliis,quæ contra allegantur,vt est in glossa.

§. Cæterum

1 *Legis Aquiliæ actio directa,quando detur.ibid.& nu.3.*
2 *Dominus potest seruum suum claudere in carcere.*
4 *Actio vtilis,cur sic dicta.*

R 2 *Occisio*

§ *Occasionem dans damni an damnum dedisse dicatur.*

Summatur sic: Actio directa le. Aquiliæ datur, qñ damnum datũ est à corpore in corpus, sed actio vtilis eiusdem le. datur, quando dãnum datum est à nõ corpore in corpus, vel econtra, à corpore in nõ corpus. Sed si dãnum datum est à nõ corpore in nõ corpus, tunc, neque directa, neq; vtilis actio le. Aquiliæ datur, sed actio in
1 factum. Hoc d. vsq; ad finem tit. ¶ Notandum† primò, ꝙ actio directa legis aquiliæ datur, qñ dãnum datum est à corpore in corpus. verbi gratia, Si qs alienum seruũ de põte aut de ripa ꝓiiciat in flumine, & seruus ille moritur, tunc datum est dãnum à corpore ꝓiiciẽtis in corpus ipsius serui ꝓiecti. Ex quo patet ꝙ iste §. nõ solum loquitur in tertio capite, sed indifferenter in primo & in tertio legis Aquiliæ. Sed actio vtilis legis Aquiliæ datur, qñ dãnum datum est à nõ corpore in corpus, vt in l. pen. C. eo. vbi notat gl. verbi gratia: Si quis alienum seruum vel animal includat, & fame moritur, vel animal ita agitauerit, ꝙ moritur aut læditur, datum est dãnum à nõ corpore includẽtis, vel agitãtis, in corpus
2 serui, vel animalis. ¶ Ex quo† patet à contrario sensu, ꝙ dñs põt claudere seruum suum in carcere, nõ tñ debet in eũ sæuire, vt §. sed hoc tẽpore. ĩ. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt. Sic etiã pater incarcerare, & in cõpedibus ponere filium suum cõtumacẽ põt, vt
3 l. 3. C. de patria potestate. Et† datur etiã vtilis actio, quando econtra datum est dãnum a corpore in nõ corpus, de quo nõ ponitur exẽplũ in textu, sed põt exẽplificari, vt si quis excusserit annulum alterius ex digito suo, vt cadat in aquam, vt ff. eo. l. si seruus. §. si quis de manu. Et licet istis duobus casib. datur vtilis actio legis Aquiliæ, cõpetit tamen etiã actio in factum, vt l. quẽadmodum.
4 §. si magistratus. ff. eod. Et† dicitur actio vtilis, quia non datur ex verbis legis, sed ex mente ipsius legis, sed directa vocatur quãdo ius vel lex nominat actionẽ. Quãdo autem dãnum datũ est à nõ corpore, in nõ corpus, nulla actio legis Aquiliæ cõpetit, sed actio in factum, sicut si quis ex misericordia liberauerit seruum alterius: quẽ dñs ad castigandnm clausit in carcere, vel posuit in cõpedibus. Nã hoc proximũ est dolo, vt ff. depo. l. si hominẽ. §. j. Sed si hoc feci, nõ ex misericordia, tunc tenetur actione furti, vt ff. de
5 dolo. l. & eleganter. §. itẽ Labeo. ¶ Notandum† secundo, ꝙ hic colligitur, ꝙ qui occasionẽ dãni dat, damnum dedisse videtur. Et ad hoc põt iste textus allegari. facit l. qui occiderit. §. in hac quoque actione. ff. eo. Quod verum est, si occasio consistat in actu ꝓpinquo ipsi dãno, alias non. Nam faciens gladium, cum quo alius occiditur, non dicitur dedisse damnum, nec occasionem damni.

DE

DE INIVRIIS.

TIT. IIII.

1 *Iniuriarum agere potest iudex ex officio suo, parte etiam non conquerente.*

2 *Iniuria an sit priuatum delictum.*

CONtinuatur sic:dictum est s.de quibusdā priuatis delictis,& quia iniuria etiā est priuatum delictum , nā actio iniuriarū non datur cuilibet,sed tm̄ iniuriato,vt j.eo.§.in summa.nisi in casu,s.de libello famoso.vt C.de famosis libel.l. vnica.idcirco consequenter tractatur de iniuriis. ¶Notandum†circa rubricā q̄ licet iniuria sit delictum priuatum,iudex tamē ex officio suo parte conquerente,potest agere iniuriarum,secundum Ioan. Fabri hic.quia expedit reipub.crimina non manere impunita,vt l.congruit.ff.de officio præsid.Et istud minus dubium habet apud Canonistas secundum quos omnia crimina sunt publica,id est reipub.nociua.nō sunt autem omnia publica,id est,manifesta, vt in c.notandum.24.q.3.& notatur per Archidia.in c. non est., de con-

2 suetu.lib.6.¶Opponitur sic† & videtur, quod iniuria non sit priuatum delictum,per l.si quis in hoc genus.C.de episcopis & cleribis. Solutio. Aut iniuria committitur in priuatam personam,& tunc est priuatum delictum, nec competit actio cuilibet de populo,nisi in casu libelli famosi,vt dictum est:aut committitur in publicam personam,& tunc est publicum delictum.vt si fiat iniuria clerico seu sacerdoti,& sic loquitur lex in oppositū allegata. Nam tunc potest dici sacrilegium, quod in dubio est publicum delictum, maximè si sit iniuria commissa re. Nam si fieret solo verbo,iniuria facta clerico,non est crimen publicum.

§. Generaliter.

1 *Iniuria,quid.Et quotuplex.ibi,& nu.2.*

3 *Sententia iniqua,& iniusta quid differant.*

1 Summatur sic.†Iniuria generaliter dicitur omne, quod fit non iure.Specialiter triplex est iniuria,s.contumelia,culpa & iniquitas,

2 seu iniustitia.Hoc d.& patet intellectus tex.¶Notādū†primò, q̄ tres sunt species iniuriæ. quarum prima dicitur cōtumelia verbalis aut realis, sub qua ēt continetur detractio. Et de ista iniuria præcipuè tractatur in hoc ti.& ēt ff.de iniur.vt in gl.ibidē,l.j.Alia species dicitur culpa,vt q̄n damnum illatum est alicui ex dolo & culpa,& de ista specię iniuriæ non tractatur hic, sed de illa dictū est supra,ad legē Aqui.Tertia est species iniuriæ,quæ dicitur iniquitas seu iniustitia iudicis. Nā quando iūdex pronuntiat cōtra

æquitatẽ,tũc dr̃ iniquitas,& quando pronuntiat contra rigorem iuris, tunc dicitur iniustitia. Si aũt ꝓnuntiet cõtra æquitatem &
3 cõtra ius,tũc dicitur simul iniquitas & iniustitia.Est†tñ differentia inter sentẽtiam iniquã & iniustã.Nam sententia dr̃ iniqua,qñ iudex scienter ꝓnunciat cõtra ius, & tũc facit litẽ suam & efficitur infamis,vt l.prætor edixit,& ibi Bar.ff.eod. Sed iniusta sententia dicitur,qñ iudex ignoranter ꝓnuntiat contra ius, & tũc non efficitur infamis,debet tñ sindicari, id est corrigi arbitrio sindicatorum. Nam secundum iura,officialib.dandi sunt sindicatores, qui post completum officium debent inuestigare sententias latas, & si inueniant aliquas iniustas,debent punire iudices, qui tales sententias pronuntiauerunt,vt nota.per Ange.in l.j.ff.eo.

§.Iniuria.

1 *Iniuriarum actione,qualiter quis teneatur,ibid.& n.6.& 11.*
2 *Pugno ictus dici potest pulsatus,non autem,verberatus.*
3 *Iniuria,fit etiam verbis.Limi.n.4.*
5 *Iniuriarum actione tenetur, possidens bona tanquam debitoris sui, qui tamen nihil debet.*
7 *Iniuriarum actione tenetur,qui scribit, componit,aut producit libellum famosum.*
8 *Matremfamil.quis dicatur affectari & qua actione teneatur.*
9 *Prætexta,quid. Et quis dicatur prætextatum affectari, & qua actione teneatur.*
10 *Mulieris pudicitiã attẽtãs verbo vel facto,tenetur actiõe iniuriarũ.*

1 Summatur sic.Pugno†aliquẽ ꝑcutiens,pulsans,aut fustibus cedẽs seu verberãs,vel ẽt alicui cõuitians, vel bona alicuius possidens, quasi debitoris q̃ nõ est debitor,vel libellũ famosum scribens aut
/ cõponens,ad hoc cõsiliũ dans,aut ad aliquid prædictorũ,vel matremfamiliãs seu prætextatũ aut prætextatã affectãs,alicuius mulieris pudicitiã attentans,& plurib.aliis modis similia faciẽs,tene
2 tur actione iniuriarum. Hoc d.¶Notandum†primò.ꝙ qñ quis percutitur pugno,tunc põt dici pulsatus & nõ verberatus,quia verberatio fit aliter,q̃ cum pugno,quod facit si sit statutum puniens verberantẽ,tunc si quis aliquem percusserit pugno , non cadit in pœnam illius statuti,vt l.item apud Labeonem.§.verberasse. ff.e.
3 ¶ Notandũ†secundò,ꝙ iniuria nõ solum fit re,sed etiam verbis. Nam conuitians.i.dicens alicui verba vituperiosa, tenetur actione iniuriarum,vt dicendo,tu es fur vel latro,vel etiam dicẽdo,tu mentiris iniuriosè,vel etiam dicendo tu es spurius,licet sit,vt no
4 tatur in §.j.in Auth.quib.mo.naturales efficiũtur sui. Et hoc†est

verum,

verũ,nisi talia dicantur ad vtilitatẽ reipublicæ,vt s.sciãtur crimina, ne tales ad honores ꝓmoueantur in nocumentũ reipublicæ, vt notat in verbo infamauit.in l.eum qui nocentẽ.ff.eo. Canonistæ tñ dicunt,ꝙ etiam committitur iniuria, qñ aliquid improperatur alicui,qđ expedit reipublicæ, vt sciatur,vt si dicatur,tu es leprosus,ex quo hoc fit nõ iudicialiter, vt notatur in c. si culpa,extra de iniuriis & dam.dato.Bar.tñ in d.l.eum,qui.ff.eo.tenet con-
5 trariũ. ¶Notandũ†tertiò, ꝙ ille,qui possidet bona alicuius tanq̃ debitoris sui,qui tñ nihil sibi debet, tenetur actione iniuriarũ, vt hic.Et ideò , si quis faciat se mitti in possessionẽ bonorũ alicuius absentis , quasi ille esset debitor suus,& ille sibi nihil debet q̃uis hoc sit iudicialiter factũ,tenetur tamen actione iniuriarum, quia dedit aliis intelligere,ꝙ ille non esset satis soluẽdo,& ostendit vtilitatem seu paruitatem rei familiæ suæ,quod fieri nõ debet,vt C. qñ & quib.quarta pars debe. de bonis decurio.l.ij.§.j.lib.x. Patet
6 †etiam,ꝙ si quis traxit aliũ in iudiciũ,quasi esset debitor suus,& sciuit eũ non esse debitorẽ,& succubuit,potest ille sic vocatus cõtra eum agere iniuriarũ,vt l.si creditor.ff.e.Patet etiã ꝙ si quis dicat aliquẽ esse debitorẽ suum,qui in veritate non est, tenetur illi actione iniuriarũ,d.l.ij.C.quan.& quib.lib.x. Sed potest qs aliquẽ appellare debitorem, aut in ius vocare, si in veritate sit debitor, qa vtitur iure suo,quo modo nemini fit iniuria,vt l.eũ,qui.ff.eo. Si tñ aliquis ꝓpria authoritate intraret possessionem bonorũ illius,qui in veritate est debitor suus,facit sibi iniuriam,vt l.si iniuriæ.ff.eo.& cadit à iure suo, vt est tex.& glo.in l.fi.ff.quod metus
7 cau.fa.l.si quis in tantã.C.vnde vi.¶Notandũ†quartò,ꝙ scribens aut componens,vel etiam producens libellum famosum,tenetur actione iniuriarũ ciuiliter. Et si infamat de crimine capitali,tenet criminaliter,vt est gl.in l.vnica. C. de famo.libel. & tunc quilibet de populo põt agere,vt est gl.in verbo, si quis,& in verb.capitali. in l.quod senatus.ff.e.Et accusans talem,meretur prẹmium,quod consequitur arbitrio iudicis,vt l.lex Cornelia.§.fi.ff.eo.¶Notan-
8 dum†quintò, ꝙ illa dicitur assectari matremfamilias,quæ vtitur vestibus honestarũ matronarum,cum tñ cõstet eam inhonestam esse,& si faciat hoc in ignominiã alterius,tenetur actione iniuriarum,l.iij.§.fi.ff.de libe.exhi.& l.nã ciuiũ.ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris.Et hinc sumpsit occasionẽ statutum,quod in nonnullis est ciuitatib,ꝙ meretrix teneatur portare vnã petiã panni cum
9 nota in humeris,vt discernatur ab honestis. ¶Notandũ†sextò,ꝙ prætexta,est vestis,qua solebant vti nobiles ciues Romani.Et dicitur assectari prætextatũ vel prætextatã, q vtitur tali veste,& nõ

de numero nobiliū,& tenetur actione iniuriarū,vt l.apud Labeonem.§.alium.ff.eo.Ex quo patet,ꝙ vestis reputatur cum persona. Et ideò si quis capiat vestes clerici,vel scindat, vel laceret eas animo iniuriādi,cadit in canonē si qs suadēte. xvij.q.iiij.Et ita dicit. Inno.in c.nuper.extrà de sentē.excō.Patet etiam,ꝙ si rusticus vtatur veste longa,subducta variè in derisionē doctorū,tenetur iniuriarū,vt l.itē apud Labeonē.§.vestē.ff.eo. Patet etiā,ꝙ si quis vtat̃ cappa alicuius religionis,sicut faciunt laruati in tēpore carnis priuiali, & in hastiludiis, possent illi religiosi agere cōtra tales,iniuriarū,vt in §.fi.in Auth.de sanctis.epis.& in l.minime.C.de sacros.

10 Ecclesiis. ¶Notandum † septimò,ꝙ qui attentat pudicitiā mulieris verbo vel facto,tenetur iniuriarū,& si aliqs philocapt⁹. i.inamoratus freqūēter insequeretur aliquam mulierē, posset illa agere cōtra eum iniuriarū,vt l.itē,apud Labeonē.§.appellare.ff.e. qđ verū est,si sit mulier honesta, secus si esset inhonesta, vt d.l.apud

11 Labeonē,§.si quis virginem.¶Notandum † finalit̃er,ꝙ adhuc sunt plures modi,quibus committitur iniuria,de quib.hic non exemplificatur,vt si aliquis prohibet alteri piscari in mari,vel balneare in balneo publico,vel ire per publicam plateam,vel visere sua,de quibus omnibus habetur in titu.de iniuriis.ff.eo.

§.Patitur autem quis.

1 *Pater an possit agere pro iniuria facta liberis in potestate existentib. ibi.& nu.2. Et quid de episco.nu 3.*

4 *Pater non habet actionem iniuriarum pro filio emancipato.*

5 *Sponsus habet actionē iniuriarū pro spōsa, sicut maritus pro vxore.*

1 Summatur sic:Pro † iniuria facta liberis existētib. in potestate,habet pater actionē.Et pro iniuria facta vxori,agit maritus,sed non ecōtrà. Et ꝑ iniuria facta nurui agit socer,si maritus ipsius nurus sit in potestate soceri.Hoc d.& patet intellectus tex.¶Notādum

2 † primò,ꝙ qñ dicitur hic patrem posse agere pro iniuria facta filio,hoc debet intelligi,si iniurians sciuit eū esse in potestate, licet nō sciuerit in cuius potestate esset. Et ita ēt intelligitur de vxore, nā si aliquis faceret iniuriā filio,& crederet eū esse patrēfamiliàs, vel vxori,q̄ crederet viduā, tūc pater nō haberet actionē iniuriarum,neq; maritus,vt in l.eū,qui nocentē.§.fi.ff. eo. Et sicut pater

3 habet actionē iniuriarum ꝑ iniuria facta filio,sic † ēt episcopus potest agere pro iniuria facta clerico suo,& abbas pro iniuria facta monacho suo,& ciuitas pōt agere ꝑ iniuria facta ciui suo:differēter tñ,quia episcopus,abbas, vel ciuitas nō habent hāc actionem,nisi iniuria facta sit in eorū cōtumeliā,sed pater habet actio

nem

nem pro iniuria facta filio,licet nõ ſit facta filio,,nec in contume
4 liã ſuã,vt ff.eo.l.j.§.fi. ¶Notãdũ†ſecundò,ꝙ pater non habet hãc actionem ꝓ filio emãcipato,vt ſatis patet ex iſto tex.& eſt gl.in l. ſed ſi vnus.§.filio.verſ.ſed & ſi pater.ff.e.q̃uis gl.hic in ver patris. dicat contrariũ:ſic etiã pater nõ habet actionem iniuriarũ pro filio naturali tantum ſeu ſpurio,quia expreſſæ ſunt perſonæ,ꝓ qui bus pater habet iſtã actionem,in l.j.& ij.ff.eo.qui tñ facit iniuriã vni perſonę,ille facit iniuriã omnib.de cognatione illius,quãtum ad hoc,ꝙ non poſſunt eſſe teſtes,ſed quilibet non põt agere iniuriarũ ſaltem ciuiliter,criminaliter tñ quilibet de cognatione agere põt,ſicut alius extraneus,vt notatur per Bar. in d.l.j. ¶Notan-
5 dum†tertiò,ꝙ ſicut maritus habet actionem iniuriarum ꝓ vxore,ſic etiam ſponſus pro ſponſa,vt l.item apud Labeonem. §.ſponſum quoq;.ff.eo.Ex prædictis ergo patet,ꝙ pro iniuria facta vxori,quatuor perſonæ poſſunt agere,ſ.ipſamet vxor,pater eius, maritus eius,& ſocer,ſ.pater mariti,in cuius poteſtate eſt ipſe maritus, vt ff.eo.l.j.§.fi.

§.Seruis autem ipſis.

1 *Seruo iniuria fieri non poteſt,iure ciuili:naturali poteſt.*
2 *Dominus an habeat actionem pro iniuria illata ſeruo,diſting.*
3 *Seruo illata iniuria,agit proprietarius:non vſufructuarius.*
4 *Pro iniuria illata diſcipulo,non agit magiſter vel artifex.*
5 *Iniuriam factam ſubdito,in contumeliam eius, non poteſt dominus remittere.*
6 *Iniuria facta ſeruo cõmuni, an domini agãt pro portione dominica.*

Summatur ſic:ſeruo non fit iniuria,ſed dño eius, & habet dominus actionẽ ꝓ iniuria facta ſeruo,ſi ſit atrox,vel facta in cõtumeliam ipſius dñi,& pro iniuria facta ſeruo cõmuni,habẽt dñi actionem,non ꝓ portione dominica,ſed ſecundũ conditionẽ dominorum:& ꝓ pro iniuria facta ſeruo vſufructuario,actionẽ habet ꝓprietarius.: ſic etiã pro iniuria facta libero homini bona fide poſſeſſo,nõ habet poſſeſſor actionem,niſi facta ſit in eius cõtumeliã: & ꝓ iniuria facta ſeruo alieno bona fide poſſeſſo, nõ habet actionem poſſeſſor, ſed dñs,niſi in eius contumeliam facta ſit iniuria.
1 Hoc d.& patet intellectus tex. ¶ Notandum†primò,ꝙ licet ſeruo non fiat iniuria inſpecto iure ciuili,ſecus tamen inſpecto iure naturali,vt l.eum qui nocentem,§.j.ff. eod.& lege ſecunda.ff.de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. & ſupra.§. fina. eodem, ¶ Notan-
2 dum † ſecundò,ꝙ pro iniuria facta ſeruo, dominus habet actionem,ſi ſit iniuria atrox.Quæ autẽ atrox iniuria dicitur,ſtatim pa-

tebit j.eo §.atrox. aut etiam si iniuria facta sit in contumeliã dñi, vt hic ĩ textu.sed si iniuria facta à seruo nõ est atrox,nec facta est in contumeliam dñi,tunc dñs non habet actionem pro ea, nõ tñ relinquitur inulta,quia officio prætoris punitur, vt lege,itẽ apud
3 Labeonem.§.si quis sic faciat.ff.eo.¶Notandum†tertiò,ꝙ pro iniuria facta seruo vsufructuario,non agit vsufructuarius sed proprietarius,vt hic,nisi iniuria facta sit in contumeliam vsufructuarij:nam tunc ipse habet actionem, vt lege item apud Labeonem. §.si vsumfructum.& §.item,si liberum.ff.eo.sic etiam ꝓ iniuria facta alieno seruo,non agit bonæ fidei possessor, sed dominus serui:nec pro iniuria facta libero homini bona fide possesso, agit ipse possessor,sed ipsemet liber homo,nisi talis iniuria in contumeliam istorum possessorum seu possidentium facta sit,vt l.itẽ apud
4 Labeonem §.antepen.ff.eo.¶Notandum†quartò,ꝙ magister vel artifex non agit pro iniuria facta discipulo suo, q̃a sibi per discipulum non acquiritur, vt C. per quas personas nobis acquiritur. lege secunda. nisi iniuria fieret in contumeliã magistri vel artificis,quod tunc contingit,quando aliàs non fieret iniuria,nisi esset discipulus illius magistri vel artificis, vt lege, ædiles.§. Pedius.ff. de ædilitio edic. vel etiam si fieret in præsentia magistri vel arti-
5 ficis,vt lege,falsus.§.sed si is.ff.de furtis.¶Notandum†finaliter,ꝙ dñs põt agere pro iniuria facta subdito suo,si facta sit in eius cõtumeliam,dñs tamen non potest illam iniuriam remittere, ita ꝙ subditus non habeat actionem, nisi consentiente subdito.& ideò postquàm fuerunt guerræ, & in tractatu pacis dominus remittit omnes iniurias subditi s suis factas,illo non obstante possunt subditi adhuc agere contra iniuriantes, nisi consenserint in illam remissionem,vt notatur in capitulo, authoritate. extrà de priuileg.
6 lib.vj.in verbo,pertinent.¶Opponitur†sic,& videtur, ꝙ nõ bene dicitur hic in textu,si iniuria facta sit seruo communi,ꝙ tunc dñi non agunt pro portione dominica,per l.sed non æquum est. ff.e. Solutio. Aut iniuria fit seruo communi in contumeliam vnius,vel plurimum dominorum,& tunc locum habet q̃d hic dicitur,quia tunc agitur ex persona dominorũ:aut iniuria facta est seruo simpliciter,& non in contumeliam dominorum, & tunc agitur à dominis pro portione dominica,aut iniuria punitur officio prætoris,vt dictum est,si non sit atrox/ & ita intelligitur lex in oppositum allegata,facit l.item apud Labeonem.§.si.ff.eo.

§.Pœna autem iniuriarum.

1 *Iniuriarum pœna,quæ in lege xij.tabul.*

Membrum

2 *Membrum, quid.*
3 *Supplicij similitudo.*
4 *Iniuriarum prætoria actio, tantùm durat anno.*
5 *Iniuriarum libellus, qualiter formandus.*
6 *Iniuriarum pœna ciuilis, introducta per legem Corneliam.*
7 *Iniuria est si quis domum violenter alienam ingrediatur.*

Summatur sic: Olim ex l.12. Tabul. pœna iniuriarum pro membro abscisso erat pœna Talionis, sed pro membro fracto, seu læso erat pœna pecuniaria: hodie autem pœna iniuriarũ est prætoria, & æstimatur ab iniuriato, secundũ conditionem ipsius iniuriati, & quantitatem iniuriæ. In tribus tamen casibus pœna iniuriarũ est ciuilis scilicet si quis sit pulsatus, vel verberatus, vel si quis domum suam violenter intrauit, quia talis pœna introducta est per
1 l. Corneliam. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notãdum † primò, quòd pœna iniuriarum in l.12. Tabul. erat talio pro membro rupto: sed pro mẽbro fracto seu læso erat pœna pecuniaria con-
2 stituta. Et dicitur † membrum secundum Bart. & gl. in l. non sunt. ff. de statu hominum. quod habet speciale officiũ in corpore, vt oculus qui videt, & manus, & ita digitus non est membrum. Di-
3 citur † autem talis similitudo supplicij, vt si quis manum amputaret, ei manus amputetur, vt C. de calumn. l. fi. & ita loquitur de talione c. calumniator. 2. quæst. 2. vbi dicitur, quòd deficiens in accusatione punitur pœna talionis, quod est verum in ordinariis criminibus: in extraordinariis autem punitur secundum consuetudinem, secundum quam talis pœna solet imponi, vt l. athletas. §. ca-
4 lumniator. ff. de his qui notantur infamia. ¶ Notandum † secũdò quòd actio iniuriarum prætoria, non durat nisi per annum, vt in l. si non conuitij. C. eo. & æstimatur ista pœna per iniuriatum, iudex tamen debet moderari illam æstimationem, prout sibi videbi-
5 tur, vt l. cõstitutionibus. ff. eo. ¶ Notandũ † tertiò, quòd qui vult agere iniuriarum, debet libellare hoc modo. Domine Iudex, facta est mihi talis iniuria, illo die & in tali loco, & malè perdidisse x. florenos, quàm sustinuisse talem iniuriam. Vel sic: Mallem me nõ passum fuisse talem iniuriã, quàm lucratum esse tot florenos, vt notatur per gl. & per Bart. in l. iniuriarum. ff. eo. & debet cõcludi, Idcirco domine Iudex peto talem in tãta summa pecuniaria, vel quantũ vobis videbitur, cõdemnari attenta qualitate, conditione, & quãtitate personæ iniuriatæ, & iniuriæ illatæ, vt no. per Ang. in l. itẽ apud Labeonẽ. §. si quis seruo. ff. eodem. Nec oportet in libello ponere qđ fecit animo iniuriandi, nisi certè esset talis persona quæ posset corrigere, vt est magister scholarium, quia tunc oportet addere,

addere, quod fecit animo iniuriandi, ut l. si quęcunque. §. fi. ff. ad legē
6 Aquiliam. ¶ Notandū † quartò, quod in tribus casibus dictis in summario, pœna iniuriarū nō est prætoria, sed ciuilis introducta per l. Cor. vt hic. Et cōcordat lex Cornelia in prin. ff. eo. & ideò in istis casibus actio iniuriarum non est annalis sed perpetua, vt J. de perpe. & temp. actio. in prin. Potest tamen quis si velit, etiā in istis casibus actionem prætoriā intētare, vt in gl. in d. l. lex Cornelia. & dicitur quis pulsatus quando ex iniuria nō habet dolorem, sed si habet dolorē, dicitur verberatus, vt d. l. lex Corn. §. j. ¶ Notandū
7 † finaliter, quod idem est in hoc casu iniuriarum, scilicet quādo quis violenter ingreditur domū alicuius, an sit domus propria, an cōducta, an gratis cōcessa, an ibi sit tāquā in hospitio receptus, nihil refert, nisi esset ibi receptus ad momentū, vt viator, vt l. lex Cornelia §. si quis domū. ff. eo. vel nisi esset ibi tanquā laborator, vel stationarius in apotheca sua, vt d. l. lex Cornelia, §. tm̄. Et istud seruit ad sciendū, quomodo citationes debēt fieri in domo citandi.

§. Atrox iniuria.

1 *Iniuria atrox quotupliciter dicatur. ibid. & nu. 2. 3.*

4 *Iniuria atrox potest etiam committi per parentes in liberos. Et quæ sit actio eius.*

5 *Iniuria atrox facta patrifamilias non differt à facta filiofamil, nisi actione.*

Sūmatur sic: Iniuria dicitur atrox, aut ratione facti, aut ratione loci in quo fit iniuria, vel rōne loci in corpore ipsius psonę iniuriatæ, aut ex rationæ psonæ, nec refert vt iniuria sit atrox, an iniu
1 riat[9] sit paterfamilias aut filiusfamilias. Hoc dicit. ¶ Notādū † primò, quod iniuria dicitur atrox ex facto, si qs sit vulneratus vel fustibus cęsus. Et dicitur atrox ex loco dupliciter, quia vel ex loco in quo fit iniuria, & iō iniuria leuis fit atrox, si fiat in ecclesia, vel in foro, vel in cōspectu principis, alio modo ex loco, q sumit in corpore, vt pcussio facta in oculo, vel in facie, dicitur atrox, q̄ esset le
2 uis, si fieret in dorso. Dicit † ēt iniuria atrox ex psona, cui fit iniuria, & ēt ex persona iniuriātis: & ideò leuis iniuria facta ciui, est atrox si fiat Burgimagistro. Et iniuria q̄ est leuis, si fiat ab extraneo, est atrox si fiat patri à filio, vel patrono à liberto, q a isti tenent ad
3 reuerētiā talibus exhibendā. Pōt etiam dici iniuria † atrox, ratione tēporis, vt si fiat tēpore conuiuij in conspectu multorum, vt l. prætor edixit. §. atrocē. ff. eo. & si vestis alicuius laceretur vel scindatur, est atrox iniuria, vt no. per Bar. in l. locatio. §. qđ illicitè. ff. de publica. & per Innoc. in c. nuper. extrà de senten. excommuni.

¶ Notan-

4 ¶Notandum † secundò, ꝙ potest etiã atrox iniuria committi per parentes in liberos,& tunc liberi habent actionẽ cõtra parentes, vt in l.prætor edixit.§.præterea.ff.eod. Sed ista actio est in factũ, vt d.l.prętor.in vers.nisi atrocitas.quia actio iniuriarum infamat, vt l.j.ff.de his,qui notan.infa.modò liberi nõ possunt agere actio ne famosa contra parentes,vt l.non debet.ff.de dolo. Et quando dicitur,ꝙ liberi possunt agere contra parentes,debet intelligi, si sint emancipati,existentes enim in potestate non possunt, vt l.lis nulla.ff.de iudi sed quando commissa est atrox iniuria à parentibus,tunc coguntur liberos emancipare,vt in gl.in ver. fuerit.in l. prætor.§.præterea.ff.eo.Nec possunt liberi agere criminaliter,sed solùm ciuiliter,vt l.respiciendũ.§.furta domestica.ff. de pœnis. vt
5 per Bar.in d.§.præterea.¶Notandũ † tertiò, ꝙ nõ refert quantũ ad hoc,vt iniuria sit atrox,an fiat patrifami.an filiofami.refert ta men bene quantũ ad actionẽ,quia si fiat iniuria filiofamilias, na scuntur duæ actiones,s.filio & patri, quarum tamẽ vtriusque exercitium pater habet,vt l.sed si vnius.§.filiofam.ff. eo. sed ecõtrà, si patri fiat iniuria,filius non habet actionẽ, vt l.pater. ff.eodem.

§.In summa.

1 *Iniuriæ actio,differt,an intentetur ciuiliter,an criminaliter.*
2 *Actio ciuilis,an tollat criminalem,& econtra.disting. nu.3.*
4 *Iniuriarũ actiõe intẽtata criminaliter,qualiter iudex punire dẽat.*
5 *Procurator non potest interuenire,iniuriarum actione intentata criminaliter.*

Pro qualibet iniuria potest agi criminaliter & ciuiliter,& quando agitur ciuiliter,tunc pœna existimatur ab actore, sed qñ agitur criminaliter,tunc per officiũ iudicis imponitur pœna extraordinaria:& licet in criminali actione non interueniat procurator,illustres tamen & superillustres possunt in causa iniuriarum agere,& respondere per procuratorẽ.Hoc dicit,& est gl. in l.fina. in verb.per procuratorem, & omnes Doctores. C.eod.¶Notan-
1 dum † primò,quòd differentia est in actione iniuriarum ciuiliter intentata & criminaliter,quia si intentetur ciuiliter, tũc pœna applicatur parti,sed si intentetur criminaliter,tunc pœna applicatur fisco si sit pecuniaria,vt hic in gl. super verb. extraordinaria. in l.
2 fin. ff. eodem. ¶Notandum † secundò, quòd actio criminalis tollit ciuilem,& econtra, si vtraque producatur ad vindictam,vt l.prætor.§.j.ff.eodem.& l.quod senatus.ff.eod.secus autem si vtra que producatur ad rem familiarẽ,vt C. quando criminalis actio
3 ciuili præiudicet. l. vnica. Pro † quo distinguendum est, quia aut

¶Opponitur & videtur, ꝙ procurans seu consulens iniuriam fieri non tenetur, per §. tua tantũ. suprà mandati. Solutio. Ille §. loquitur, quando quis cõsulit hoc, quod tamen sine consilio fuisset sic factum: hic autem loquimur quando ex consilio sequitur iniuria.

§. Hæc actio.

1 *Iniuriarum actio, tollitur dissimulatione. Et qualiter hoc intelligatur, & quotupliciter. nu. 2. & nu. 3.*
4 *Iniuria, quot præterea modis tollatur.*
5 *Iniuria vnde nascatur.*
6 *Iniuria semel remissa, non reuocatur.*
7 *Iniuriam remittere tenemur.*

1 Actio iniuriarũ † tollit dissimulatione, & semel remissa iniuria nõ põt reuocari. Hoc dicit, vt l. nõ solùm. §. iniuriarũ. ff. eo. ¶Notandũ † primò, ꝙ qñ dicit, ꝙ iniuria tollitur seu aboletur ꝑ dissimulationẽ, hoc põt intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ ꝓpter dissimulationẽ nõ nascitur iniuria: vt si fiat alicui iniuria verbalis vel realis, & ille ridet vel solatiatur cũ iniuriãte, ita vt appareat sibi nõ displicere illud quod dicitur, aut qđ fit, & ita iniuria tollitur nuda voluntate, vt l. sed si vnius. §. nam & si. Alio † modo põt intelligi, ꝙ iniuria illata est, sed iniuriatus posteà comedit & bibit, ridet vel habet solatiũ cũ iniuriante, tunc ꝑ hoc præsumitur iniuria remissa. Verũ tamen est, ꝙ si iniurians & iniuriatus ambo simul vocentur ad aliquod cõuiuiũ, vel etiã si iniuriatus in Ecclesia capiat osculũ pacis ab iniuriante, nõ præsumitur remissa iniuria: qa iniuriatus facit istã ad vitãdũ scãdalũ propter quod multa ꝑmittunt, quę aliàs nõ ꝑmitterẽtur, vt in c. nisi cùm pridẽ. § pro graui. extrà de renũtia. ¶Notandũ † secundò, ꝙ iniuria tollitur adhuc sex modis pręter istã dissimulationẽ. Primo modo, pacto, vt l. si tibi decẽ. §. quædã actiones. ff. de pactis. Secũdò, trãsactione, vt l. nõ solùm. § proinde. ff. eo. Tertiò, iuramento ipsius iniuriantis, vt d. l. nõ solùm. Quartò, per lapsum vnius anni, vt l. si nõ conuitij. C. eodem. hoc tñ fallit in tribus casibus, in quibus pœna iniuriæ nõ est prętoria, sed ciuilis, & in illis actio est perpetua, vt š. eodẽ. §. pœna. versi. sed & l. Cornelia. Quintò, per satisfactionẽ etiã tollitur iniuria, vt l. sed si vnius. §. si ante. ff. eo. Sexto, ꝑ mortẽ iniuriati aut iniuriãtis ante litis contestationẽ, vel etiam per mortẽ iniuriantis, post litis cõtestationẽ, vt l. si eum. §. qui iniuriatũ. ff. si quis cautionibus. Per illos tñ modos, nec etiã per dissimulationem, remittitur iniuria seu actio iniuriarũ alteri cõpetẽs: & iõ si aliqs vulneratus sit, & remittat iniuriã, ꝑ hoc nõ tollitur actio, quę debet fisco,

ſco,ex quo reſpublica lęſa eſt,nemo. n. eſt dominus membrorũ
5 ſuorũ,vt l.liber homo.ff.ad leg.Aquiliã.¶Notandũ † tertiò,quòd iniuria naſcitur in ipſo actu,quo fit iniuria,& nõ per illa verba,re uoco ad animũ,licet enim huiuſmodi verba nõ dicantur,& iniuriatus oſtẽdit ſe iratum,nihilominus nata eſt iniuria, vt no.in l.ſi
6 vnus.§.ſed ſi pactum.ff.de pactis.¶Notandũ † finaliter,ꝙ iniuria ſemel remiſſa, non reuocatur, ẽt ſi remiſſa ſit ex cauſa,quæ quidem cauſa nõ ſequitur,cuius eſt exẽplũ,Iniuriatus vult citare iniuriantẽ,& intentare actionẽ cõtra eum, iniurians petit iniuriam ſibi remitti,promittẽs propter hoc ſe daturũ vnũ librum iniuriato,ſi tunc iniuriatus remittit,& iniuriãs nõ dat librũ,tunc iniuriatus non põt agere actione iniuriarũ,ſed poteſt agere contra iniuriantẽ,vt det librũ,& ſic ex ingratitudine nõ cõualeſcit actio, vt
7 eſt gl.in l.ſi donationis.ff.de dona. Tenetur autẽ† vnuſquiſq; remittere iniuriã,q̃tum ad rancorem, iuxta illud in oratione dñica: Et dimitte nobis,&c ſed nõ quo ad actionem iniuriarum,de quo eſt bona gl.in c.ſi quis cõtriſtatus.xc.diſtin. Ex quo ſatis patet cõcordia opinionũ,quas habent Doc.de iniuria remiſſa ab illo, qui cõſtitutus eſt in periculo mortis, & poſteà conualeſcit.nam ſi remiſit iniuriam quo ad rãcorẽ tantum,prout eſt de neceſſitate ſalutis,adhuc agere poteſt: ſed ſi remiſit quo ad actionem iniuriarũ, quod eſt ſupererogationis,tunc poſtea agere non poteſt.

DE OBLIGATIONIBVS, QVÆ QVASI EX MALEFICIO NASCVNTVR. TIT. XXX.

Continuatur ſic:Dicto de obligationibus, quę ex maleficio naſcuntur, reſtat nunc dicendum de obligationibus, quæ ex quaſi maleficio naſcuntur.

1 §. Si iudex.

Iudex malè iudicans,obligatur ex quaſi maleficio ad pœnã,arbitrio ſuperioris iudicis ſibi imponendam.Et nu.2.

3 *Iudex male iudicans, parte appellante liberatur à pœna:modò illa pars ſuccumbat.*

4 *Iudex illiteratus iudicans ſecundum conſcientiam coactam, non tenetur.Secus,ſi non coactus.*

5 *Iudex male iudicãs,corruptus munerib.aut amore,aut odio,vel alias dolo,non tenetur ex quaſi maleficio.Et quid in arbitro.nu.6.*

7 *Pœna ex quaſi maleficio infligitur iudici male iudicanti, aut arbitro,arbitrio iudicis ſuperioris.*

Iudex

1 Iudex per imperitiã†male iudicãs, obligatur ex quasi maleficio ad pœnam arbitrio superioris iudicis sibi imponendã. Hoc dicit.
2 ¶Notãdum† primò.ꝙ istud verũ est,& locũ habet, siue iudex sit paterfamilias, siue filiusfa. ita ꝙ si filiusfamilias per imperitiam malè iudicet, tenetur pater, quantum est in peculio filij, & põt ẽt filius in hoc casu cõueniri. Et sic sunt hic tria specialia Primũ est, ꝙ quis tenetur de peculio ex quasi maleficio, vbi alias nõ tenet̃, nisi ex contractu, vel quasi, vt ff. de his. qui deiecerunt vel effude. l.j.§.si filius,& §.cũ seruus. Secundũ est.ꝙ hic habetur respectus, quantũ fuit in peculio tẽpore quo filiusfa. fecit litẽ suã male iudicando, vti alias spectatur tẽpus, quo fertur sentẽtia contra filiũ. vt l. quæsitũ.ff. de peculio. Tertiũ est,ꝙ hic filius cõuenitur, vbi aliàs tm̃ pater cõuenitur nomine filij, vt ff. de iudi. l. si filius. istud tñ non hẽt locũ, si filius sit emãcipatus, quia tunc tenetur in quã
3 tũ facere põt, vt l. 2. ff. qđ cum eo. ¶Notandũ†secundo ꝙ in hoc casu non releuat iudicẽ, si dicat, quare pars nõ appellauit qa pars respondebit sibi, Culpent me alij, te me laudare necesse est, vt l. si mulier. §. cum in fundo. ff. ad Velleia. Si aũt pars appellauit & succubuit, non tenet̃ iudex hac pœna, vt l. à proconsulib. C. de appel. sed si obtinuit pars appellans, vel si appellatio adhuc pẽdeat, tenetur iudex ad damna,& ad sumptus, q̃uis non ad totũ interesse partis, vt l. fi. ff. de var.& extraordi. cogni. Si aũt pars appellauit,& non est prosecuta appellationẽ, q̃uis aliqui dicant, ꝙ tunc iudex non tenetur, vt refert Io. Fab. hic in not. tñ dicit contrarium, ꝙ s. etiã tunc iudex tenetur, in c. sæpe contingit. extra de appella. ¶Notan
4 dũ†tertio, ꝙ si iudex illiteratus coactus iudicauit, iudicans secundũ conscientiã suam, non tenetur hac pœna: sed si non est coactus & voluntariè assumpsit officiũ iudicandi, q̃uis iudicauit secũdũ conscientiã suam, tñ contra iura tenetur hac pœna, vt in Auth.
5 sed hodie. C. de iudic. ¶Notandum†quartò, ꝙ si iudex malo iudicat, propter munera, aut amore vel odio, vel alias dolo, tunc nõ habet locũ ista pœna, quia tunc non tenetur ex quasi maleficio, sed ex maleficio,& fit infamis, & punit̃ iuxta l. fi. & Auth. nouo. iure. C. de pœna iudic.& incidit ẽt in pœnam c. cum æterni. de re
6 iud. li. 6. si sit ecclesiasticus. Et qđ hic†dicitur de ista pœna huius tex. ẽt habet locũ in arbitro, vt C. de pactis. l. si quis in conscribẽdo. similiter.& in arbitratore,& ẽt in iudice delegato, vt notatur in l. fi. ff. de var.& extraor. cogn. habet ẽt locũ in Notario qui malè conficit instrumenta propter imperitiam, vt l. fi. C. de magistra. conue. & ideo Notarius debet scire iura, quæ conferunt ad artẽ suã,& notatur in l. generali. C. de tabellio. lib. x. Secus est de cõsul

tore,quia nemo tenet sequi cõsilium alterius,vt l. 1. ff. mandati. De assessore tñ etiã videtur, q ipse teneatur, si iudex debeat seq. cõsilium suum. Et punit assessor vel iurecõsultus p imperitiã male iudicãs, non aliter q̃ si dolo hoc egisset. l. 1. ff. quod quisq; iur.
7 in alium sta. ¶ Notandum finaliter, † q ista pœna infligit arbitrio iudicis superioris, qui debet attendere ipsum errorem, ex quo iudicatum est: plus enim debet puniri, qui errauit in l. facili, vt q l. Fulsia canina correcta est, q̃ si errauit circa intellectum l. Gallus. ff. de liber. & posthu. & tenetur iste iudex ad totum interesse partis, vt dicit Bar. in quadam quæstione disputata, quæ incipit, à sententia iudicis, qui per imperitiam iudicauit.

§. Item is, ex cuius.

1 *Inhabitator domus: tenetur pro damno, vel maleficio illato per deiectionem, vel effusionem inde factam. Et quæ sit pœna. nu. 2.*

3 *Suspensum aliquid aut positum habens in tali loco, vnde si caderet, posset quẽ lædere, ille tenetur ad pœnã x. aureorũ, etiam citra euentum, Et quid si casus contingat in hominem liberum. nu. 4.*

De damno dato per deiectionẽ, vel effusionẽ ex aliqua domo, tenetur inhabitator illius domus ex quasi maleficio, si per aliũ factũ sit, q̃ per seipsum, ad duplũ dãni dati. Et si quis suspendit vel posuit aliquid, vel suspensum vel positũ habet in loco, in quo ex illo posset contingere damnum verisimiliter, ille tenetur ex quasi maleficio ad pœnã x. aureorum. Et si homo liber ex istis occidat, tenetur ad pœnã 50. aureorum: sed si solum læsus sit, & non mortuus, tenetur ad arbitriũ iudicis, & debet iudex æstimare impẽsas oẽs, factas in curatione, & operas præteritas & futuras, quibus caruit, & cariturus est, propter læsionem. Hoc d. ¶ Notandum, primo
1 q † pro dãno vel maleficio facto per deiectionem vel effusionem ex aliqua domo, non solũ tenet dñs domus, sed inhabitator siue sit dñs, siue cõductor, siue gratis inhabitat domũ, vt l. j. §. hæc in factum actio. ff. de his qui deiecer. vel effude. Tenetur ergo quis pro familia sua, vt vult hic gl. super verb. quia plerunq;. Sic etiã hospes actiuus tenet p maleficio facto per hospitẽ passiuũ in domo sua, vt ff. de his qui deiec. vel effud. l. si vero. §. j. & magister p discipulo suo, si fiat in loco, vbi magister habet instituere discipulũ, vt d. l. si vero. §. si horrearius. Passus ergo debet agere cõtra hospitẽ actiuũ, vt ff. de his, qui deiece. vel effude. l. j. §. hospes. sed põt hostes actiuus recuperare, qđ soluit ab hospite passiuo, vt d. l. si vero. §. cum autem. sic etiã põt recuperare à familia sua. Ex isto patet, q si statuto alicuius ciuitatis sub certa pœna prohibitũ sit ne quis,

quis deferat gladiũ certę lõgitudinis,& venit ſpr ẽſis.i.extraneus, ad illã ciuitatẽ intrãs hoſpitium,& poſtmodum vadit per plateas cũ huiuſmodi gladio, iudex ciuitatis vel fiſcus dẽt agere cõtra hoſpitẽ actiuũ,eò ꝙ illum hoſpitẽ ſuum paſſiuum non auiſauerit vt pulchrè dicit hic Io. Fab.& facit l.fi.ff de decre.ab ordi.facien. &
2 eſt † in iſtis caſib. pœna. dupli pro dãno per deiectionẽ, vel effuſionẽ facto, vt hic in tex. & eſt annalis, quo ad pœnã iſtã alias perpetua: quia cõtinet rei perſecutionẽ l.ſi vero.§.hęc aũt actio.ff.eo.
3 ¶Notandum † ſecundo, ꝙ ſi quis habeat aliquid poſitũ, vel ſuſpẽſum in tali loco, vbi ſi caderet, poſſet alicui nocere & veriſimiliter noceret, ille tenetur ad pœnã x.aureorum, q̃uis iſtud nõ cecidit, nec aliquis læſus eſt, vt d.l.ſi vero.§.prætor ait.& §.fi. ¶Notã-
4 dum † tertio, ꝙ ſi iſtis caſib. occidatur liber homo, tenetur obligatus ex quaſi maleficio ad pœnã 50. aureorum,& nõ arbitrio iudicis,& iſti 50.aurei dantur non pro æſtimatione liberi hominis, ſed pro culpa deiicientis. Ratio eſt, quia liber homo æſtimari nõ põt, vt ff.ad legem Rhodiã de iactu l.2.§.cũ in eadem & actio ad iſtã pœnã non datur hæredi, nec etiam in hæredem, quia eſt mere pœnalis & popularis, vt d.l.ſi vero,§.quę autem.ſed ſi liber homo læſus ſit, tenetur ad omnes impenſas factas in curatione, & ad æſtimationem operarum prætetitarum & futurarum: & in æſtimatione operarum habenda eſt ratio ętatum, vt l.hęreditatum ff.ad legem Falcidiam.ſed non tenetur ad æſtimationem cicatricum vel deformitatum relictarum ex læſione, vt l.fi.ff.de his qui deiecerunt vel effuderunt. & datur actio in hoc caſu ipſi lęſo perpetua. ſed hæredi ſuo ſolum datur annalis. vt l. ſi vero plures. §.hæc actio.ff.de his, qui deiece.vel effuderunt.

§. Si filiusfamilias ſeorſum à patrę.

1 *Filiusfa.ſi ſeorſum habitet à patre ſuo, & ex eius domo per effuſionẽ vel deiectionẽ, datũ ſit damnũ, vel quid habet ſuſpenſum, quod poſſet lædere, contra filiũ agitur non contra patrem. ibid & nu.2.*

1 Summatur ſic. Si † filiusfam. habitet ſeorſum à patre ſuo,& ex domo ſua per deiectionẽ, vel effuſionẽ dãnum datum eſt, vel habet aliquid ſuſpenſum aut poſitum, quod cadendo poſſet aliquem lædere, nõ agitur tunc contra patrem, ſed cõtra filium ſic etiã ſi iſte filius per imperitiã male iudicat. Hoc dicit, vt ſ.§.j.nota.j. ¶Notã
2 dum, † ꝙ iſto caſu filiusfamilias tenetur quantum eſt in peculio ſuo, vt ff.de iudic.l.ſi filius. Et patet hic, quod per hoc quod filius non habitat cum patre, non exit filius poteſtatem patris, nec etiã per hoc, quod ſit iudex.

§. Item exercitor.

1 *Exercitor vt teneatur ex quasi maleficio, duo requiruntur.*
2 *Maleficium & quasi maleficium differunt.*
3 *Actio in factum, quibus casibus detur.*

Sũmatur sic: Pro maleficio facto in naui, vel in caupona, vel in stabulo, per eos quorũ opera ista gubernãtur, tenet exercitor nauis, caupo vel stabulari⁹ ex quasi maleficio, & nõ solum isto casu, sed in omnib⁹ obligationibus ex quasi maleficio, cõpetit actio in factũ, quæ datur hæredi, sed nõ in hæredem. Hoc d: vsq; ad finem
1 ¶Notãdum † primo, ꝙ ad hoc, ꝙ exercitor teneatur ex quasi maleficio, duo requiruntur. Primo, ꝙ maleficium fiat per homines, quib. nauis vel caupona vel stabulũ gubernatur: nã si fieret maleficium in istis per alios homines, non habet locũ iste tex. Secũdo requirit, ꝙ isti homines sui faciãt maleficiũ in naui, vel caupona vel stabulo. Nã si facerent alibi, exercitor nõ teneretur. Et dat in isto casu pœna dupli, vt l. fi §. hæc actio, ff. nautæ, caupones, stabularij. tenetur ẽt exercitior ex contractu de recepto, per actionẽ in factũ, & tunc nõ solũ tenetur, si fiat maleficiũ per homines, quorũ opera vtitur, sed ẽt si fiat per alios homines, quos recepit in naui caupona vel stabulo, vt l. j. ff. nautę, caupones, stabularij. Et quis di
2 catur exercitor, habes ꝫ. ꝙ cũ eo. §. 2. ¶Notandũ † secundo, ꝙ differentia est inter maleficiũ, & quasi maleficium, quia qñ plures tenentur ex maleficio, tunc quilibet tenetur insolidũ vt C. de cõdic. furti. l. j. nõ aũt qñ plures tenẽtur ex quasi maleficio, vt ff. nautę, caupones, stabula. l. j. & l. fi. §. si plures. Secundo, quia qñ plures tenentur ex maleficio, tunc vno soluente alius non liberatur. Sed sic fit qñ plures tenentur ex maleficio, vt ff. nautæ, caupones, stabul. l. licet §. postum. & d. l. j. de cõdic. furt. Tertio, qa furi nõ cõceduntur actiones ex maleficio, vt ff. nautæ, caupones, stabularij. l. sed & ipsi. bene autẽ conceduntur actiones ex quasi maleficio, vt dicto §. possumus. Quarto, quia actiones ex quasi maleficio, cõmuniter dantur hæredi, vt hic, sed sic non est in actionib. ex maleficio, vt ꝫ. de perp. & tẽpora. actio. §. sed hæredibus. ¶Notandum
3 † finaliter, ꝙ in omnibus casibus dictis in isto titulo, datur actio in factum, quæ datur hæredi eius, qui passus est damnum excepto casu quando occisus est liber homo, sed non datur in hęredẽ, hoc est, contra hæredẽ eius qui tenetur ex quasi maleficio, & ita, intelligitur finis istius textus, vt l. Iulianus. ff. de iudi. & l. fi. ff. nautæ, caupones, stabularij. De iure tamen canonico semper tenetur hæres, cum teneatur exonerare cõscientiã defuncti, per ea quæ ha

quæ habentur in c.fi.extra de sepult.& moderniores Legistæ,in l. Pomponius.§.cum quis.ff.de acquir.possess.

DE ACTIONIBVS.
TIT. VI.

1 *Continuatio huius rubr.ad superiores:Et qualiter rubricetur nu.2*
3 *Actiones cur inuentæ.*
4 *De actionibus dupliciter tractatur.*

Continuatio istius tituli patet in principio nigri,cum dicitur
1 in tex.superest,vt de actionibus loquamur.¶Notandū†primò,ꝙ ratio istius continuationis est.nā §.de iure naturali,gētiū & ciuili.§.omne ius.dictum est,ꝙ omne ius aut est personarum, aut rerum,aut actionum.Cum ergo iam dictum sit & tractatum de iur. personarum,& de iure rerum cōueniens est modo tractare de iur.actionum.Vel ratio cōtinuationis est.dictum est iā de obligationibus, sed quia obligatio,s. ciuilis, & naturalis simul est mater actionum,vt ff.de procu.l.licet §.ea obliga,& l.Lucius Titius la.2.ff.depositi.ideo consequenter dicendum est de actionib. quasi iure successorio,cum actio sit filia obligationis. ¶Notādū
2 secundò, †ꝙ iste tit.rubricatur de actionibus,& non de agendo, quia actio est iuris,seu ius,sed agendum esse consistit in facto:etiam gerundia important necessitatem, sed actio est voluntaria: C.nemo inuitus agere,aut accusare cogatur l.j.vide glo. in rub.
3 eodem titu. ¶Notandum †tertio, ꝙ actiones ideo sunt inuentæ, vt per eas homines compellantur ad dandum , seu restituendum id,quod aliis debent:quia frustra iura conderentur, nisi esset aliquid quo exercerentur ipsa iura,vt l.2.§.post originem.ff.de ori. iu.¶Opponitur primò,& videtur,ꝙ ista rubrica non bene intitulatur de actionib.sed deberet intitulari de actione,quia statim j. eo.§.actio.diffinitur actio in singulari.Solutio. Aliud est in rubricatione,& aliud in diffinitione, nam rubricatio debet exprimere materiam tituli,& quia in hoc titu.tractatur de natura diuersarū actionum, idcirco fit rubricatio de act.sed diffinitio datur de re in sua generalitate,& ideo diffinitio datur de re singulari,vt tamē
4 continet sub se diuersas species. ¶Opponitur†secundo, & videtur quod iste titulus est superfluus, quia in diuersis passib. in isto libro tractatur de actionib. Nam supra,quibus modis re contrahitur obli.in §.item.is,dictum est de actione commodati,& in §. præcedenti.de certi condictione,& in §.seq.de act.deposi.& in §. si creditor,de actione pigno.similiter supra de obligatio. quæ ex

 malefi-

3 tur causa à Placen.tñ dictũ suum nõ est verum. Nã†causa actionis & actio differunt,qđ ꝓbatur.Primò,quia causa remota actionis est cõtractus vel quasi,aut maleficium vel quasi, & causa propinqua actionis est obligatio : sed causa remota nõ est eadẽ cum actione:quia illa cõsistit in facto:/actio autẽ est ius,vt hic df.facit ꝓ illo casu.l.cõsilio §.fi.& j.ff. de cura. furio.obligatio ẽt non est actio , quia differũt sicut causa & effectus.Secũdò,ꝓbatur sic,q̃a causa actionis põt manere sublata actione, ergo nõ sunt idẽ. Antecedẽs ꝓbatur, quia stãte vẽditione põt submoueri actio ex vẽdito,s.per solutionem vel remissionẽ. Tertiò,ꝓbatur,quia actionib.communiter sunt nomina imposita: sed nõ est aliquod nomẽ impositũ,ꝙ causa esset actio,ergo hoc non debet dici,ꝑ l.Labeo, ff.de suppellect.leg.verũ tñ est ꝙ nomẽ actionis non est actio,sed significat actionẽ,sicut illa dictio,homo,nõ est homo,sed significat hominẽ . Quartò probatur,quia actiones interdũ mutãtur,vt actio de dolo mutatur in actionem in factum, qñ agendũ est cõtra parẽtem vel cõtra patronum,sed hoc fieret frustra:si actio es-
4 set idẽ cũ causa actionis,quia remanet eadẽ causa.¶Notandũ†secundò,ꝙ ideò dr̃ hic,actio nihil aliud est, q̃a olim aliud fuit,non quo ad substãtiam actionis sed quo ad exercitiũ : nam olim non agebatur nisi per certã conceptionẽ verborum,factã à magistratib.vt l.ij.§ deinde.ff.de orig.iuris.& vocabatur illa conceptio forma vulgaris,vt ff.de furtis.l.si seruus nauẽ. Sed illa solennitas hodie sublata est, vt C.de formu. & impetra.sublatis.l.j.& ideò hodie in libellis nõ ponitur talis solẽnitas verborum,vt in d.l.j.Nec oportet in libellis exprimere nomen actionis,vt in c.dilecti.extrà de iud.similiter ista solẽnitas hodie sublata est in interdictis,quæ
5 sunt actiones prætoriæ,vt j.de interdic.§.fi.¶Notandum†tertiò, qđ dicitur in diffinitione actionis, quia nihil aliud est quam ius, & hoc dicitur ad differentiam corporalium: nam actio est ius incorporale.s.de reb.corporalib.& incorpora.§.j.secundum gl.hic, vel dicitur ad differentiã officij iudicis.Dicit tamen Bar.in l.j.ff. de iurisdi.omnium iud. ꝙ si actio capiatur propriè,differt ab officio iudicis,sed si capiatur largè,comprehendit etiam officium iudicis,saltem illud quod imploratur loco actionis,vt in restitutio-
6 ne in integrũ,vt l.actionis verbo.ff.eo. ¶Notandũ † quartò,ꝙ.dr̃ in diffinitione,ius persequendi,ad differentiam exceptionis,quæ non est actio.Nam sicut actiones sunt arma actorum,sic exceptiones sunt arma reorũ,vt ff.de except.l.ij.§.,illud.& ita exceptio nõ est ius persequendi sed defendendi. generali tñ vocabulo exceptio interdum vocatur actio,vt notatur in l.eleganter.ff.de dolo.

7 ¶Notandum†quintò, ꝙ dicitur in iudicio, ad differentiã iuris, qđ quis pôt ꝓsequi extra iudiciũ, quod non est actio, vt C. qñ liceat vnicuiq; se sine iudice vindicare. l. j. & l. ij. Sic ẽt quis pôt capere ꝓpria authoritate furẽ nocturnum vel diurnum. vt ff. ad l. Aqui. l. iiij. Etiã pôt quis sic capere debitorẽ fugiẽtẽ, vt tradat eũ iudici, vt ff. quæ in fraudẽ credit. l. ait prætor. §. si debitorẽ. & pôt hoc ẽt fieri die feriata, vt l. fi. C. de feriis. & notat Bar. in l. omnes. C. de feriis. facit. l. j. in fi. ff. de feriis. Et ita sunt hic casus, quibus quis aliquid facere pôt ꝓpria authoritate, quod regulariter tñ fieri non pôt, vt l. extat. ff. quod metus causa, & l. si quis in rãtam. C. vnde vi.

8 Notandũ†finaliter, ꝙ istud verbum debetur, positum in diffinitione, debet capi generaliter, vt extendatur ad actionẽ personalẽ & realẽ, facit. l. pecuniæ. el. j. quæ est in ordine lex clxxviij. §. fin. ff. de verb. sign. sicut etiam hoc verbum, persequendi, referrur ad actionẽ personalẽ & realem, vt l. actionũ genera. ff. eo. & hoc ideò, quia quod meum est, mihi non debetur propriè, vt j. e. §. sic itaq;. & s̄ de leg. §. sed si rem. Diffinitur ergo hic actio, vt cõprehendit actionẽ personalẽ & realẽ, qđ patet, quia diffinitur illa actio quæ statim diuiditur. §. proxi. sed illa est actio sic generaliter sumpta, q̃uis gl. hic videatur velle cõtrarium. & verbum, debetur, accipiẽdum est hic generaliter. ¶Opponitur†primò sic, & videtur, ꝙ ista

9 diffinitio conueniat obligationi, quæ differt ab actione, vt dictũ est, quia ꝑ obligationem persequitur quis, quod sibi debetur, vt s̄. de obligationi. in prin. ergo ista diffinitio nõ est bona. Solut. Duplex est ius persequendi, s. quo & ꝑꝑ quod: modo actio dicitur ius persequẽdi quo, obligatio autem ius ꝑꝑ quod. ¶Opponitur secũdò, & videtur, ꝙ per actionem pôt quis persequi, quod sibi nõ debetur, ergo diffinitio non est bona: antecedẽs patet per l. si pacto. C. de pac. Solutio. Illa lex loquitur de eo, quod debetur naturaliter & non ciuiliter, vt l. fideiussor. § fideiussor. ff. de fideius. quia loquitur de nudo pacto ex quo non datur actio de iure ciuili, vt l. iure gen §. quinimo. ff. de pactis. quamuis iure canonico ex nudo pacto bene datur actio, vt in c. j. extra de pactis. Sed ad oppositionem pôt dici, ꝙ ibi agebatur de facto, & non de iure, quanuis gl. hic dicat, ꝙ ibi agebatur ad id, quod verè debebatur, & sub prætextu illius agebatur ad id, quod debebatur naturaliter tantũ. Prima solutio est Ioan. Fab. & est melior, quàm solutio gl. ¶Opponit̃ tertiò sic: Actio popularis est actio, & tamẽ non est ius persequendi quod sibi debetur, quia per eam quis persequitur quod debetur toti populo; vt ff. de popu. actio. l. pen. & non quod debet̃ sibi. Solutio. Id quod debetur toti populo principaliter, etiã debetur

ipsi

ipsi agenti, saltem ex consequenti post litem conte. ¶Opponitur quartò, de actione iniuriarũ: quia per eam persequitur qs, quod sibi nõ debetur, q͂a nõ est in bonis suis id, quod persequitur, vt ff. de iniur. l. iniuriarũ. etia datur ista actio ad vindictã, vt ff de colla. bono. l. ij. § emãcipatus. ergo nõ ad id, quod sibi debet. Solutio. In actione iniuriarũ persequitur quis, quod sibi debet, videlicet æsti mationẽ: & q͂n dr̃ ꝙ non est in bonis, hoc est intelligendum, quod non est sic in bonis, vt trãsmittatur ad hæredes, vt l. pœnales. ff. ad leg. Fal. & licet ẽt agatur ad vindictam, nihilominus ẽt agitur ad æstimationẽ, vt dictũ est: quæ tñ æstimatio moderatur per officiũ
10 iudicis, vt s̄. de iniuriis. §. pœna. notatũ est. ¶Opponitur †quintò, de petitione hæreditatis, & de actione de peculio, quia in illis interdũ agitur ad id, qđ non debet, vt ff. de petit. hære. l. inj. & ff. de pecu. l. quæsitũ. Solutio. Aut defectus debẽdi est ex parte rei, aut ex parte actoris: modò verũ est, ꝙ in istis actionib. interdũ petit à reo, quod ipse nõ debet in initio actionis: quia nõ habet rẽ, quę petitur, sed posteà ante sentẽtiã res ꝑuenit ad eũ, & tũc condẽnatur, quãuis in principio rẽ non habuit, & ita intelliguntur leges in oppositũ allegatæ, facit l. solemus. ff. de iudi. sed si defectus sit ex parte actoris, tunc si in initio actionis actor non habuit ius, licet posteà ante sentẽtiam superueniat sibi ius ex alia causa: nihilomi
11 nus succumbit, & ita intelligitur ista diffinitio. ¶Opponit †finaliter, quia prælatus & tutor & etiã procurator habẽt actionẽ pro re, quæ eis non debetur, sed quæ debet Ecclesiæ, vel pupillo, vel dño procuratoris. Solutio. Ista diffinitio debet intelligi, ꝙ sibi debetur, s. agẽti, vel ei, cuius nomine agit, & ita diffinitio clara est, vel quia sunt quasi domini. ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tutor.

§. Omnium.

1 *Actionum summa & bimembris diuisio. & n. 6. 10. & 11.*
2 *Verb. quibus implicatiue positum.*
3 *Actiones, coram quibus proponendæ.*
4 *Iudices & arbitri, differunt.*
5 *Res generaliter accipitur.*
7 *Actio merè personalis, quæ.*
8 *Actio realis, quæ dicatur.*
9 *Ad actionem rei vendicationis tria requiruntur.*

1 Hic ponit prima diuisio actionis, & summat sic. †Omnes actiones aut sunt ꝑsonales, aut reales. Personalis actio est illa quæ dat alicui ex eo, ꝙ alius est sibi obligatus ex cõtractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi, ad aliquid ei dandũ vel faciendum. Sed realis

actio est,quæ datur alicui contra eũ,qui possidet rẽ suã.Hoc d.&
2 patet intellectus tex.Notãdũ†primò,ꝙ dictio quib.posita in tex. accipitur implicatiuè,& simile est in l.cũctos populos. C.de sum. trin.& fide catho.& nõ accipitur hic exclusiuè, q̃a sic esset sensus, ꝙ aliquæ essent actiones, quæ nõ ꝓponerentur corã iudicibus
3 aut arbitris,quod falsum est,vt l.pen.C. de iudi.¶Notandum†secundò,ꝙ actiones ꝓponendæ sunt corã iudicib. siue ordinariis,
4 siue delegatis,vel etiã corã arbitris.Differunt†tñ iudices & arbitri,quia iudices habẽt potestatẽ iudicãdi à iure, sed arbitri habẽt potestatẽ iudicãdi à partib.corã arbitris tñ debet ẽt obseruari ꝓcessus iudiciarius.& ita dãdus est libellus,vt C.de arbi.l cũ anteà. §.tũc etenim.& l.j.eum gl.ff.eo.sed corã arbitratore seu amicabili cõpositore , non oportet ꝓcessum iudiciarium obseruare , vt
5 vult Spec.in tit.de litis cont.§ restat videre.¶Notãdum†tertiò,ꝙ cum dr̃ in tex.de quacunq; re, ibi res capitur generaliter & com-
6 prehẽdit corporales res & incorporales ¶Notandũ † quartò,ꝙ cum dicitur,hic,ꝙ ista est summa diuisio actionum, exponit̃ dupliciter. Vno modo,id est,prima,quo ad cognitionẽ naturæ. Alio modo,id est,breuissima,quia non potest esse breuior diuisio,q̃ bi
7 membris.¶Notandum†quintò, ꝙ actio merè personalis est illa, quæ oritur ex facto personæ quãuis interdum dicitur scripta in rem,& datur contra eum,qui obligatus est ex cõtractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi,vt l.actionum genera.§.in personã.ff.e. vel cõtra hæredẽ eius , quia hæres & defunctus quo ad hoc,censentur vna persona.vt l.actionũ genera.§.j.e.Patet ergo,ꝙ cum dicitur hic in tex.aliis quibusdam modis,hoc debet intelligi de obligatione ex quasi contractu, vel ex quasi maleficio.& idem est qđ dicitur in l.j.ff.eo.de variis figuris iudiciorum,vt etiã ibi vult gl. & satis apparet ex processu tex.quãuis gl. hic videtur hoc reprobare , & exponit de condictione furtiua & de interdictis : sed de condictione furtiua non põt intelligi,quia est ex maleficio, vt notatur per doc.in l.si ambo. §.quotiens.ff.de compẽsa. Nec potest etiam intelligi de interdictis,quia actiones comprehensæ sub variis figuris,sunt illæ,in quib.non est sufficiẽs materia actionis, sed in interdictis est sufficiens materia,vt notatur in l.j.ff.de interdictis.Io. Fabri aliter exponit istã particulã , aliis quibusdã modis, dicẽs ꝙ non debet referri ad obligationẽ ex cõtractu vel ex maleficio,sed debet referri ad hoc quod dicitur,ꝙ per actionẽ actor intendit aduersariũ ei dare aut facere oportere, vt sit sensus, ꝙ actor intẽdit aduersariũ alio modo oportere,q̃ dare aut facere,videlicet patientiã habere,& concord.l.quotiens.ff.de seruitutibus.
Notan

8 ¶Notãdum † sextò, ꝙ actio realis est illa, quæ oritur à re, & datur contra illũ, qui nullo iure est obligatus, sed possidet vel quasi possidet rem, quam alius petit, & quamuis textus exemplificat de rei vendicatione, actio tamen realis est multo generalior, quàm rei
9 vendicatio, vt statim postea patebit. ¶Notandũ † finaliter, ex quo tex. exemplificat de rei vendicatio. ꝙ ad actionẽ rei vẽdicationis tria requiruntur. Primò, ꝙ res quæ petitur sit corporalis, vt hic in tex. Secundò, ꝙ petens sit dominus illius rei, vt ff. de rei vendica. l. in rem. vel quasi dominus, vt ĩ eo. §. aliæ. & ff. si ager vectiga. l. j. §. fin. Nam quasi dominus est emphyteuta, aut superficiarius, vel bonæ fidei emptor. Tertiò, requiritur, ꝙ reus rẽ possideat, aut dolo desierit possidere, vt ff. de interroga. act. l. qui seruum. §. in iure. Et qui allegat dolũ, tenetur eum probare, qui sic probari potest, qa scilicet intimauit reo se esse dominum illius rei, vel aliter cõstabat reo, vt l. Fulcinius. §. quid sit. ff. ex qui. caus. in possessionem eatur. Sufficit etiam, ꝙ reus habet solam tenutam, quamuis non habeat veram possessionẽ, si habet facultatem rem restituendi, vt
10 l. officiũ. ff. de rei vendicat. ¶Opponitur † primò, & videtur ꝙ ista non sit prima diuisio actionũ, quia illa, de qua ĩ. eod. §. aliæ. videtur esse prior. Solutio. Actio potest considerari dupliciter. Vno modo, quo ad originẽ, & sic verũ est, quòd illa diuisio, qua actio diuiditur in ciuilem & prætoriam, est prior, quàm ista. Et ita etiã ponitur prius in arbore. Alio modo consideratur actio, quo ad cognitionem naturæ eius, & hoc modo ista diuisio est prima. Nam
11 ista membra differunt specie. ¶Opponitur † secundò, & videtur, quòd ista diuisio non sit conueniens, quia aliqua est actio mixta vt infrà eo. §. quædam. & illa non videtur sub ista diuisione, comprehendi. Solutio. Imò actio mixta comprehenditur sub ista diuisione, est enim realis aut personalis. Nã petitio hęreditatis est mixta, & tamẽ est realis. Similiter actio finiũ regũdorũ est mixta, vt ff. finiũ regundorũ. l. j. & tñ est personalis. Patet ergo ꝙ appellatione simplicis etiã cõtinetur mixtum qñ. s. mixtum nõ differt specie à simplici, vt est hic, de quo nota. per Docto. in l. j. ff. de interdictis.

§. Æquè si agat quis.

1 *Summarium huius §. ex sententia Dn. Nicasij.*
2 *Seruitutum quædam sunt reales, quædam personales. Et quotuplices personales. numero 3.*
4 *Pro seruitute vendicanda vel neganda competit duplex actio.*
5 *Confessoria actio.*
6 *Libellus formãdus pro actione cõfessoria debet cõtinere quatuor, quæ vide.*

vide per num. 7.8.9.

10 *Negatoria actio competit circa seruitutem altius tollendi ædes: quæ proponitur verbis affirmatiuis: confessoria, negatiuis.*

Summatur sic: Dictum est de actionibus, quæ competunt pro rebus corporalibus, hic cõsequenter tractatur de actionibus, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Et quia seruitutes sunt res incorporales, ideò tractatur hic de actionibus, quæ cõpetunt pro seruitutibus, & primò de cõfessoria, in isto §. æquè. deinde de ne-
1 gatoria, in § contra. Summatur ergo iste §. sic: † Actio competens pro obtinenda seruitute personali vel reali, tam rusticorum quã
2 vrbanorũ prædiorũ est actio realis. Hoc dicit. ¶ Notãdũ † primò, quòd seruitutum quædam sunt personales, & quædam reales. Personalium autem quædam sunt, quæ à persona debentur personæ, vt est seruitus, quam seruus debet domino suo, & de illis non hic ad propositũ. Aliæ sunt, quæ à re debẽtur personę, & extinguũtur cum persona, vt s. de vsufruct. § finitur. dictum est, & l. j. ff. de ser-
3 uit. & in prin. de vsu & habita. sup. Sunt autem † quatuor huiusmodi seruitutes personales, scilicet vsusfru. vsus, habitatio, & ministerium seruorum, vt in l. si quis binas. Et in gl. in ver. quòd personæ. ff. de vsufruct. Realium autem seruitutum quædam sunt rusticorum prædiorum, vt iter, actus, via, aquæductus, & similes, de quibus suprà de seruit. rustico. & vrbano. prædio. §. j. & quædam sunt vrbanorum prædiorum, & sunt illæ seruitutes quæ fundantur in ędificiis, siue sint in villis, siue in vrbibus, vt ff. de seruit. vrba. l. j. Et vocantur reales, quia debent rebus, vt ff. de seruitu. l. j. ¶ Notãdũ
4 † secundò quòd pro seruitute vendicanda vel neganda competit duplex actio, scilicet confessoria & negatoria. de confessoria tractatur in isto §. & est illa, quæ datur ad obtinendum seruitutẽ cõ-
5 tra illum, qui nititur seruitutem impedire. Et † dicitur ideò cõfessoria, quia datur ad hoc, vt reus confiteatur seruitutẽ debere, vt
6 ff. si serui. vendice. l. ij. ¶ Notandum † tertiò, quòd libellus qui formatur pro actione confessoria, debet continere quatuor. Primò, quòd actor sit dominus, vel quasi dominus illius rei, cui dicit seruitutem deberi, & hoc si agatur de seruitute reali, vel ꝙ ipse sit ille cui debetur seruitus, si agat de seruitute personali, vt nota. in l. 2.
7 §. hæc autem. ff. si serui. vendic. † Secũdò, quòd alia res debeat rei suæ talem seruitutem, & hoc in seruitute reali, vt l. qui aliena. ff. de nego. gestis. vel sibi, & hoc in seruitute personali, vt ff. si vsusfruc.
8 petatur. l. vti frui. Tertiò, † ꝙ talis impediat eum vti sua seruitute, & per hoc dãnificauit eũ in decẽ, vt ff. si seruitus vendi. l. loci cor-
9 pus. §. in cõfessoria. Quartò, † vt iudex declaret talem rẽ debere

talem

talē seruitutē rei actoris,vel ipsi actori,& vt iudex ex officio suo cōdēnet reū ad interesse,& vt caueat de nō præstādo impedimēto in futurū,vt l.sicuti.§.sed si quæratʳ.ff.si seruitʳ vēdi.Modus aūt formādi huiusmodi libellū declaratʳ in textu,& ibi per Bar.in l.ha
1 orū ff.si seruitus vēdicetur.Notādū † finaliter,ꝙ secundū gl. hic in verbo,tollēdi,exēplū,quod hic ponitur de seruitute altius tollendi ædes,est exēplū de actione negatoria.Dicit enim gl.ꝙ si tu eras in possessione,ꝙ ego nō ædificarē altius domū meam,& ego velim ædificare altius te impediente,agā cōtra te negatoria.ff.si seruitus vēdice.l.& si forte.§ 2.Et ita in hac seruitute negatoria proponitur verbis affirmatiuis,& confessoria verbis negatiuis,vt ff.si seruitus vēdic.l.loci corpus.§.cōpetit.Vel dicit gl.pōt istud exēplū intelligi in cōfessoria hoc modo:quia tu teneris domū tuā altiʳ ædificare ad cōmodū domus meæ,vt scilicet non nimis resplendeat ī domo mea,vel vt vēti nō noceāt domui meæ,vel vt domʳ mea nō videatur à trāseūtibus,ne molester eos recipere hospitio vt in l.sicuti.§.cōpetit.ff. si seruitus vēdicetur. & l. eū debere.& l. si arborē.§.interdū.ff.de serui.vrba.prędio.Sed sub cōditione videtur posse dici multò facilius,vt apparet,ꝙ istud sit exemplū in cōfessoria hoc modo,posito,ꝙ tu & ego moramur in ciuita.in qua statutum est,vt nemo ædificet altius,quā ad certā mensuram,nisi de cōsensu vicini sui,& ego habeo à te vicino meo cōsensū altiʳ ædificādi,tu tñ postea impedis me volentē altius ædificare, tunc agā contra te confessoria,& istud sic declarat Pe. de bella pertica, & videtur magis consonū textui,quia nullo modo dicendū est,ꝙ textus peruertit hic ordinem ponendo negatoriam inter cōfessorias.vt gloss. secundum primam expositionem videtur innuere,

§.Contra quoque.

1 *Negatoria actio,quæ & quis eius vsus.*
2 *Libellus in actione negatoria debet quatuor continere.* (*ponit.*
3 *Actor nō adstringitur in negatoria actione omnia probare,quæ pro Seruitus altius tollendi ædes.*
4 *Publiciana actio,competit pro seruitutibus.*
5
6 *Confessoria & negatoria,dantur etiam pro rebus incorporalibus.*

Summatur sic:Actio competens neganti se seruitutē personalē, vel realē rusticorū vel vrbanorū prædiorū debere, etiam est realis,& dicitur negatoria.Hoc dicit,& patet intellectus textus vsq;
1 ad §.quod genus.Notandū † primò.ꝙ actio negatoria.est,per q̄ actor negat alteri cōpetere seruitutem in re sua , & ideò vocatur negatoria,vt hic in textu. Et datʳ ista actio cōtra oēs illos,qui volunt

lunt seruitutem inducere in re aliena,vel qui volunt impedire aliquē vti re sua,verbi gratia.Volo piscari in viuario meo, & tu vis me impedire,dicendo,ꝙ ego nō possum piscari, nisi dem tibi decē,tunc ego agam contra te negatoria.Sed si tu velles me impedire simpliciter,nō dicēdo,ꝙ ideo impedis,quia ego teneor tibi dare x.tunc ego ago cōtra te non ista actione, sed actione iniuriarū,vt nota.in l.si quis diuturno.ff. si serui.vendi. Quando autem agitur contra eū,qui inducit seruitutē in re aliena,non pono hic
2 exemplū,quia faciliter poni potest.¶Notandū † secundò ꝙ libellus in negatoria etiā debet quatuor continere. Nā primo actor dicet se dominū,vel quasi dominū illius rei.Secūdò,ꝙ illa res nō debet tali,s.reo,aliquam seruitutem.Tertiò,ꝙ ille nihilominus nititur inducere seruitutē in tali re, vel ipsum dominū in vsu illius rei impedire,propter quod ipse actor dānificatus est in decē.Et quartò,ꝙ ideo iudex pronuntiet huiusmodi impedientē ius non habere,& vt ex officio suo condēnet eum ad interesse præteritū, & vt caueat de cætero nō præstare impedimentū, vt notatur per
3 Bar.in l.harū.ff.si serui.vendice. Et licet actor † in cōfessoria oīa probare debeat quæ proponit,hoc tamen nō est necessariū in negatoria.Nā in hac nō oportet actorē probare, ꝙ aduersarius nō habet ius in re sua:quia omnis res præsumitur libera, nisi probetͤ
4 cōtrariū;vt l.altius.& l.si in ædibus.C.de seruitu.¶ Notandū † tertio,ꝙ gl.nostra hic conformiter loquitur de seruitute altius tollendi,sicut in §.s̄ proximo.sed dicēdū est, vt ibi dictū est. In hoc tamen,quod gl.dicit,ꝙ plus attendendū est ad sensum, quàm ad verba,per c.intelligentia.extrà de verb.signific.bene dicit,& facit contra quosdā aduocatos,qui articulos negatiuos ponūt sub verbis affirmatiuis,vt sic dicendo,Soluisti mihi absq; eo, ꝙ mutuaui tibi,de quo per Bar.in l.inter stipulātem.ff.de verborū obligatio-
5 nibus.¶Notandū † quartò,ꝙ pro istis seruitutibus etiā competit actio publiciana, vt si seruitus constituta est à nō domino.Et de natura publicianę dicetur infrà eod.in §.sed istæ quidem. Et ideò
6 publiciana habet se in plus,quàm rei vendicatio.¶Notandū † vltimo,ꝙ istę actiones,scilicet confessoria & negatoria,non solū dātur pro seruitutibus,sed etiā pro aliis rebus incorporalibus, vt ꝓ iure electionis,vt pulchrè notatur per tex.& gl.in c.cum Ecclesia Sutrina. extrà de cau. possess. & proprieta. de quo etiam notatur per Innoc.in c.j. extrà de eo qui mittitur in possessionē cau. rei seruan.& per Bar.in l.si prius.ff.de noui operis nuntiatio.

§ Quod genus.

1 *Actionum competentium pro rebus corporalibus, & pro rebus incorpora*

corporalibus differentia.

2 *Possidenti non est prodita actio. Limit.nu.3.5.*

4 *Possidens in vno casu, obtinet partem actoris.*

Sūmatur sic: Actionibus cōpetentibus pro rebus corporalibus possidēs nō potest agere, vno tñ casu possidens habet partē actoris. Hoc dicit. ¶ Notandū primo, † ꝙ hic ponitur differentia inter actiones, quæ competunt pro rebus incorporalibus, & inter actiones, quæ cōpetunt pro rebus corporalibus. Nā actionibus de quibus iam dictū est, s. confessoria & negatoria, possidens, potest agere, vt l. sed & si forte. §. sciendū. ff. si serui. vendice. sed actione cōpetente pro rebus corporalibus, possidens non pōt agere: quia ibi reus est possidens, vt patet in rei vendicatione. ¶ Notandū † secūdò, ꝙ notanter dicitur in textu, ꝙ possidenti nō est prodita actio, per quam negat rē actoris esse. Nā bene habet actionē, in qua probat se dominū esse, vt l. officiū. ff. de rei vendica. Nam commodatarius non possidet, sed commodator, & tñ si cōmodatarius non reddit rem cōmodatam, potest cōmodator se probare dominum, vt l. rei. ff. cōmoda. Similiter etiā dicendum est in conductore, ꝙ ipse non possidet, sed locator, & tamen locator potest se probare dominum, vt ff. de vsucapio. l. nō solū. §. 2. in vers. cùm ergo. Et ita

3 † quando dicitur hic, ꝙ possidens non potest agere, intelligi de-

4 bet de possidente & detinente. ¶ Notandū † finaliter, ꝙ textus dicit notanter, quòd in vno casu possidens, obtinet partem actoris, quem casum dicit glo. esse in duplicibus iudiciis, vt ff. de iudi. l. in tribus, vel dicit istū casum esse in qualibet exceptione, in qua excipiens sustinet partem actoris, quia sibi incumbit onus probandi, quemadmodū actori, vt C de exceptio. l. j. Et ideò textus nō dicit, quod in isto casu possidēs agit, sed dicit, ꝙ actoris partē obtinet. Vel potest dici, ꝙ si tu dicas rem meā tuam esse, possum cōtra te

5 agere, & probare eam meam esse. ¶ Opponitur † & videtur, ꝙ possidens bene potest agere actione competente pro corporali, per l. si duo. j. respon. ff. vti possi de. Solutio. Istud debet intelligi de possidente insolidum. Nam si duo possideāt, verbi gratia, vnus ciuiliter, alius naturaliter, tunc si vterque vincat agēdo cōtra tertium, potest vnus ab alio rem vendicare, & hoc vult. l. in oppo. allega.

§. Sed iste quidem.

1 *Pretoriæ actiones, quæ.*

2 *Actionum secunda diuisio. Et oppos. nu. 27. 28. 29. 30.*

3 *Exempla multum iuuant intellectum.*

4 *Actiones cognoscere, multum vtile.*

Publi-

3 *Publiciana actio, quorsum, & à quo inuenta. & nu. 7.*
6 *Authoritas sæpe fidem facit.*
8 *Publiciana vt habeat locũ, multa requirũtur, quæ ibidem enumerat, & per discursum. nu. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15.*
16 *Iuramentum an & quando requiratur in Publiciana.*
17 *Publiciana agere facilius est, quàm rei vendicatione.*
18 *Publiciana qualiter format libellum. & nu. 19.*
20 *Publiciana datur contra quencunque possessorem, præter dominum contra quem datur etiam sex casibus, quos vide ibidem. & nume. 21. 22. 23. 24. 25. 26.*
31 *Res vendicatur ratione dominij.*

Summatur sic: Omnes actiones aut sunt ciuiles, aut prætoriæ.
1 De ciuilibus dictũ est hucusq;. Prætoriæ † verò sunt quas prętor ex edicto concessit. Quarum vna datur ad rem vendicandã vsucaptam, quasi non esset vsucapta. Alia verò Publiciana cõpetit ꝑ re vendicanda non vsucapta, quasi vsucapta fuisset, & intentat̃, cũ quis bona fide ꝑ traditionẽ titulum habeat à dño putatiuo, ante præscriptionem cõpletam, si à rei possessione cecidit, & dicitur à
2 Publicio prætore edita. Hoc d. ¶ Notandum † primo, ꝙ hic latenter per do. Iustinianum introducitur secunda diuisio actionum quæ est: Actionum alia ciuilis, alia prætoria. Et dicitur ciuilis actio, quæ à iure ciuili originem habet, & prætoria, quę à iure ꝑtorio inuenta est, & sub iure ciuili comprehẽditur hic lex xij. tab plebiscita, senatuscõsulta principũ placita, & prudentũ responsa, de quib. s̃. de iur. na. gen. & ciuili. §. scriptum. & in aliis §. ibi se. Et licet gl. dicat hic super ver. similes, ꝙ similes actiones sunt, quæ ex contractu, vel quasi, ex maleficio, vel quasi descendũt, vt prima facie apparet ex gl. hoc tamẽ secundũ illum intellectum, non est verũ: q. a actio negotiorũ gestorũ, quæ est ex quasi cotractu, vt s̃. de oblig. quę ex quasi contrac. nascũ. §. j. similiter actio furti manifesti, & actio vi bono. rapto. sunt ex maleficio, & tamen istæ actiones nõ sunt ciuiles, sed sunt prætoriæ. Debet igitur istud dictũ gl. intelligi, ꝙ actiones reales prædictæ, & similes eis, id est, ex illo
3 eodẽ iure descẽdentes, sunt ciuiles. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ per exẽpla multũ iuuat̃ intellectus, ad q̃d facit iste tex. Nã declaratio difficultatum valde facilitat ipsas difficultates ꝑ exempla, vt l. vt rãsum. C. de trãsac. & l. precib. C. de impub. & aliis substi. Notan-
4 dum † tertiò, ꝙ necessarium est, id est, multũ vtile est actiones cognoscere, vt hic in tex Et ratio est, quia sicut medicamenta deseruiunt morbis curandis, ita actiones deseruiunt negotiis iustè finiendis, vt in Authen. hæc constitutio innouat. in princi. collatio. viij.

5 viij. ¶Notandũ† quartò, ꝙ iure ciuili nõ habebatur actio, per q̃ ille, qui bo fid. & ex iusta causa rẽ accepit, & possessionẽ amisit, potuisset talẽ rẽ petere, & hoc erat valde durũ: quapropter à prętore inuenta est actio ad hujusmodi rẽ petendã, & hæc vocatur publiciana, ab authore Publicio, sicut l. Aquilia ab Aquilio. nã ll. interdum vocãt siue denominãtur ab authore, interdũ à loco, interdũ

6 ẽt à tẽpore, sed istud nõ facit ius. Creditur † tñ interdũ vni dicto plus q̃ alteri, ꝓpter authorẽ, sicut beato Augustino plus credit in disputationib. q̃ in aliis doctorib. Gregorio plus in moralibus, &

7 Hieronymo pl⁹ in trãslationib. Dat aũt † ista Publiciana, nõ solũ si possessio rei casu amittat, sed ẽt si amittat furto vel rapina. nã licet tunc detur acti.. furtiua, vel actio vi bonorũ raptorũ, vt ĩ. de obl. quę ex malef. nasc. §. fi. vers. sed bonę fidei. & ĩ. vi bonorum rapt. §. fi. datur tñ etiã hæc actio Publiciana, & dicit hic glo. super verbo, casu. Ex qua gl. elicitur, ꝙ furtum & rapina nõ cõprehẽduntur sub casu, vt l. cũ duobus. §. dãna. ff. pro socio. Et hoc est verum nisi furtũ cõmittat à domestica persona, vt vult Cy. in l. j. C. depo-

8 siti. ¶Notandum † quinto, ꝙ ad hoc, qđ Publiciana habeat locum multa requiruntur. Primò, traditio, vel quasi. nam licet interdum trãsferatur dominium sine traditione rei, vt in legato, qđ directè peruenit ad legatarium ex vltima voluntate defuncti, sine traditione, vt ff. de furt. l. à Titio, nõ tñ cõpetit Publicana, sine traditione, & hoc verũ est de legatario, si agat ex persona propria, secus si agat ex persona defuncti, vt ff. de vsuc. l. illud tẽpus. §. in re lega

9 ta. Et † dicitur notanter vel quasi traditio, ꝓpter res incorporales quæ nõ tradũtur, vt ff. de acq. rer. domi. l. seruus. §. incorporales. sed quasi tradunt, ꝓpter quas etiã cõpetit Publiciana, vt dictum

10 est ĩ. eo. §. contra. & est tex. in l. si ego. §. j. ff. de publicia. † Secundo requiritur, ꝙ res sit tradita ex iusto tit. habili ad trãslationem dominij. Nã sicut in rei vend. requirit dominium, sic in publiciana requiritur quasi dominiũ, & ex quocunq; tit. trãsfertur dominiũ ꝑ ipsum dominũ in aliũ, ex eodẽ ẽt trãsfertur quasi dominiũ ꝑ nõ dominum in alium, ad causandum publicianã, & ecõtra, vt l. quęcunq;. §. j. ff. de publicia. Nã si res datur cõmodato vel precario, nõ causatur Publiciana, quia illi nõ sunt tituli habiles ad trãs

11 ferẽdum dominium. Tertio requiritur † ꝙ traditio facta sit à nõ

12 dño, vt ff. de publicia. l. j. §. j. Quarto, ꝙ † recipiens rem fuerit bonæ fid. quod sufficit ad publicianã, q̃uis tradens fuerit malę fidei vt ff. de publi. l. eum, qui à furioso. §. prætor. Et sufficit ista bo. fides recipientis tempore contractus in omnib. contractibus præter quã in cõtract. emp. & vend. quia ibi requiritur bona fides duobus

temporib',s.tēpote cōtractus,& tēpore traditionis.& hoc ꝓpter
frequentiā illius cōtractus, vt notatur per Bar.in l.si aliena. ff.de
13 vsucap. Quinto requiritur,† ꝙ actor tēpore illo,quo agit, credat
14 se esse nō dn̄m,alias esset contrarius sibiipsi. Sexto, q̄ res † nō sit
vitiosa,sicut furtiua,vt s̄.de vsuc.§.furtiuæ.quia sicut talis res nō
pōt vsucapi,ita ad eā nō cōpetit publiciana. Septimò requiritur,
15 ꝙ vsucapio † non sit interrupta,sed ꝙ sit tēpus cōtinuum,alias em̄
oporteret de nouo rē vsucapere,si debeat cōpetere publiciana,vt
l.naturaliter.ff.de vsuc.Sufficit tn̄ breuissimum tēpus, imo etiam
momentaneū,vt cōpetat hæc actio,vt l.cū spōsus. §.fi.ff.de publ.
Et ꝓbatur cōtinuum tēpus ꝓbatis extremis. s.ꝙ illo tempore in
cœpit vsucapere, & nunc adhuc vsucepit. Nā extremis probatis
præsumitur de medio tēpore,vt l.siue possidetis.C.de probat.Nō
tn̄ oportet ꝙ actor omnia ista probet.sufficit.n. in publiciana ꝓ
bare traditionē & iustum titulum. Nam alia dependent ex con-
scientia actoris, & in illis præsumit' pro eo.vt in gl.in l.pen.C. de
lōg.rem.præscrip.Debet tn̄ iudex per verisimilia indicia aduerte
re,an asserens se scire vel credere habeat iustā causam scientiæ,
vel credulitatis,vt in gl.in l.inter omnes.§.rectè.ff.de furt.Cōsciē
tia.n.debet regulari scd̄m arbitriū boni viri,& nō secundū habe-
16 nas ꝓpriæ voluntatis.vt l.j.ff.de leg.2.Et q̄uis † in isto casu Publi-
cianæ nō requiritur iuramentū,in plurib.tn̄ aliis casibus qn̄ res
pendet in conscientia,requiritur iuramentum. vt C.si vero.2. ex-
17 tra de sen.excō.& in c.pastoralis.extra de excep.Ex † isto patet.ꝙ
facilius est agere publiciana,q̄ rei vēdi.quia in rei vend.quatuor
sunt probanda,s.traditio,iustus titulus,bo.fides,& ꝙ tradens fue
rit dominus,vt l.cum res.C.de proba.Sed in pub.vt dictum est,so
lum duo sunt probanda,& illis probatis obtinet actor,nisi aduer
sarius probet tradentem fuisse dominū.Et si hoc casu succumbat,
pōt agere rei vend.vt ff.de euictio.l.minor.§ si seruus.¶ Notādū
18 † sexto,ꝙ agens Publiciana in libello suo dicet se talē rē habere
ex emptione,donatione,legatione,vel quouis alio iusto titulo,&
ita incepit eam rem vsucapere, sed quia talis nunc possidet illam
rē,dēt petere,vt iudex declaret,rem ad ipsum actorē pertinere. &
vt iudex ex officio suo cōdemnet possessorem debere restituere
19 ipsi actori talē rē cū dānis, interesse & fructibus. Pōt † etiā libel-
lus formari alternatiuè, maximè qn̄ actor est dubius, an tradens
fuerit dn̄s,an non,& tunc dicet,ꝙ talem rem habuit iusto titulo,
& eā possedit iure dominij,vel quasi dominij. Et ita hodie deter
minatū est posse libellum fieri,in C.abbate.per gl.in verbo domi
nij,vel quasi,de re iudic. lib.6.Et si tunc actor succumbat ex vna
causa

causa videlicet in publiciana,pōt agere rei vend.vt dictum est.Et hoc verū est,nisi in ꝓcessu declinasset ad probationes vnius causę, quia tūc obstaret exceptio rei iudicatę,in vtraq;,vt not.ꝑ Bar.
20 in l.& an eādē.§.actiones.ff de except.rei iud.¶Notādū† finaliter, ꝙ Publiciana datᷣ cōtra quēcunq; possessorē,pręter contra dn̄m, vt ff.de public.l.fi.In sex tn̄ casib.etiā daturcōtra dn̄m.Primus est,
21 †si habeo rem à nō dn̄o,qui postea fit dn̄s,& ego perdo possessionem,& res ꝑuenit ad ipsum,tunc ego possum cōtra eum agere
22 Publiciana,vt l.si à titio.ff.de rei ven.Secundus est† si habeo rē à nō dn̄o,& dominus agit cōtra me rei vend. Et in illa actione ego efficior absolutus ab impetitione sua,& res postea venit ab eum, tunc ego possum agere contra eū publiciana,quia si dicat se esse dn̄m,ego replicabo me quo ad hoc esse absolutū, vt l. si qs rē.ff.
23 de excep.rei iud.† Tertius casus est,si ego egi noxaliter cōtra possessorem alieni serui,& ille præstitit mihi seruū ꝓ noxa,si ille seruus posta ꝑueniat ad dn̄m suū,ego possum agere cōtra illū dn̄m, Publiciana.s.vt restituatᷣ mihi seruus,vel satisfiat ꝓ noxa,vt ff.de
24 noxa.l.generaliter.Quartus† casus,si vicinus meus possidebat domū nō suā,ego agēs de dam.infec, missus sum ex primo decreto in possessionē illius dom⁹,ex quo possessor nō cauit de dā. infec. si talis domus postea ꝑueniat ad verum dn̄m,agā cōtra eū Publi
25 ciana,vt l.dāni §.nō solū ff.de dā.infe Quintus† casus,si nō dolo sed culpa desij possidere rem,q̄ aliquis vendicat à me,propter q̄dᷣ soluo ęstimationē rei,iuxta l.q restituere.ff.de rei vend.si talis res postea ꝑueniat ad dn̄m,agā cōtra eum Publiciana,vt l.si culpa.ff.
26 de rei ven.Sextus casus,si tu† me mādāte vendidisti rē meā,& me ꝓhibente tradidisti eā,tunc emptor habet exceptionē cōtra me, si petā talē rem tanq̄ dn̄s,& si res ꝑueniat ad me,ipse emptor pōt agere contra me Publiciana,vt l.si quis ꝓhibuit,alias incipit,Pa-
27 pinianus.ff.de public.¶Opponitur primò,& videtur † ꝙ ista diuisio non sit bona,quia omnes actiones videntur esse ciuiles,ꝑ l.2. ff.de orig.iur.Solutio.Ibi ius ciuile capitur generaliter,vt etiā cō-
28 prehendat ius prætorium.¶Opponitur† secundo,& videtur,ꝙ ista diuisio non sit bona,quia aliqua est actio,quæ est prætoria & ciuilis. Nā actio,quæ datur cōtra eū,qui dolo desiit possidere,videtᷣ prætoria,vt ff.de noxa.l.electio.§.2.& l.3.§. fi.ff.de alien.iud.mutan.cau.fac. Videtur etiā ciuilis,vt ff.de rei vendi,l. in rē. Solutio. Illa actio simpliciter est ciuilis,vt in l.si pluriū.ff.de noxa.quāuis recipiat aliquam formam à iure prætorio. ¶Ad idem opponitur
29 † de actione commodati, quæ videtur esse prætoria, vt l.j.§.prætor.ff.cōmodati.Videtur etiā ciuilis,vt l.in cōmodato.§. sicut. ff

cōmodari, Solutio. Illa actio similiter est ciuilis, quia à iura ciuili est inuenta. Sed quod dicitur in l.j. alleg. in opp. vbi prætor dicit, iudicium dabo, hoc debet intelligi approbando vel confirmando
30 nō aūt inueniēdo. ¶Opponitur †quartò, & videtur, ꝙ iste tex. nō bene dicat, q̄a ius non debet permittere mendaciū, q̄a punit mendaciū, vt in l. meminerit. C. vnde vi. sed hic permittitur mēdaciū. Dicitur. n. in tex ꝙ actor dicit se vsucepisse q̄d nō vsucepit. Solut. Iste tex. debet sic intelligi, ꝙ actor dicit se quasi vsucepisse, id est, incepit vsucapere, sed non vsucepit, s. perfectè, quia vsucapio non
31 fuit cōpleta. ¶Opponitur †finaliter, & videtur, ꝙ malè dicatur in tex. ꝙ quis dominiū vendicare potest, quia aut vēdicans habet dominium, aut nō habet. Si habet, tunc non vendicat. Si etiā nō habet, tunc non vēdicat, quia vendicans debet esse dn̄s. Præterea dominiū, est res incorporalis. sed rei vendi. non datur, nisi pro rebus corporalib. Solut. Quādo dicitur hic dominiū vēdicari, hoc debet intelligi, sic scilicet, quòd res vendicatur ratione dominij.

§. Rursus.

1 *Rescissoria actio, quando & contra quem competat.*
2 *Respubl. hic dicitur etiam ciuitatum & municipiorum.*
3 *Absens causa Reipubl. vel ita captus ab hostibus, potest rem præsentis in ciuitate vsucapere per se, vel per alium.* Oppon. nu. 9. 10.
4 *Iudicium duplex, rescindens, & recissorium.*
5 *Bisextus emergit ex quatuor annis vtilibus.*
6 *Dies vtilis quis dicatur.*
7 *Quā exceptionē habeat ille, cuius res est vsucapta propter absentiā.*
8 *Libelli forma pro iudicio rescindente.*
11 *Vsucapere qui non potest per seipsum, an possit per alium.*

Dictū est in §. præcedenti, de actione prætoria, qua petitur res nō vsucapta, ac si esset vsucapta. Cōsequenter tractatur hic de actione prętoria. quia petit᷑ res vsucapta, ac si nō esset vsucapta. Sūmat᷑
1 ergo sic: Si †absens causa reipublicę, vel quia captus est ab hostib⁹ rē pręsentis in ciuitate vsucepit, tunc, postq̄ iste absens desinit abesse, rescissa vsucapiōe datur intra annū, cōtra eū actio ad restituendū rē, ac si non vsucepisset, quæ vocatur rescissoria. Similiter si pręsens vsucepit rē absentis, dat᷑ cōtra ipsum pręsentē hęc actio.
2 h. d. ¶Notandū †primò, ꝙ respub. nō solum dicitur ciuitas Romanæ. sed ēt aliarū ciuitatū & municipiorū, quantum ad istū casum vt l. respublica. C. ex quibus causis maio. & facit. l. rempub. cū ibi
3 notatis per glo. C. de iure reipub. lib. xj. ¶Notandum †secundo, ꝙ absens causa reipublicæ, vel ita captus ab hostibus, potest rem præsen

præsentis in ciuitate vsucapere, per se, vel per aliũ. Per se nãq; vsu capit, si rẽ secũ detulit, vel ẽt si domi dimiserit animo possidẽdi, sicut dicit̃ de eo, qui pergit ad nũdinas. vt ff. de acq. possess. l. clam. §. qui ad nũdinas. Nã sola ciuilis possessio sufficit ad vsucapionẽ, vt ff. de acq. pos. l. j. §. per seruũ. Per aliũ aũt põt vsucapere, videlicet p filiũ, vel per seruũ pręcipuè si sit res in peculio, vt ff. ex quib. cau. maio. l. ait prætor. §. hi planè, & facit l. iusto. §. si cũ. apud. ff. de vsucapioni. Similiter põt pręsens vsucapere rẽ absentis, vt ff. ex quib.
4 cau. maio. l. j. §. verba edicti. ¶ Notandũ † tertio, ꝙ quo ad propositum nostrũ hic secundũ Io. de Pla. duplex est iudiciũ. s. rescindẽs & rescissoriũ. Per iudiciũ rẽscindẽs datur restitutio in integrum offic. iudicis, contra vsuca. vel præscript. cõpletã, vt ff. ex qui. cau. maio. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Et istud iudiciũ datur intra quadriẽnium cõtinuum, vt C. de tẽpo. in integrũ restitu. l. fi. vbi ẽt Bar. vide omnino. Sed per iudiciũ rescissoriũ petitur post restit. in integ. res restitui amota vsucap. per iudicium rescindens, vt C. ex quib. cau. maio. l. fi. Et datur istud iudiciũ intra annum, qđ
5 põt intelligi post restitutionẽ in integrũ factã. Et † intelligitur ẽt istud de anno vtili, qui cõtinet 300. & 65. dies, vt ff. de testa. libe. l. cum hæres. §. si Stichus. Adduntur ẽt sex horæ, quæ in quatuor annis faciunt vnũ diẽ, vnde inuẽtus est annus Bissextilis, vt l. cum
6 bisextus. ff. de verb. signif. Dicitur † autẽ dies vtilis, qñ actor potest agere, & non impeditur, neq; per se, neque per iudicẽ. vt ff. de di-
7 uer. & tẽpo. præscrip. l. j. ¶ Notandum † quarto, ꝙ si ille, cuius res est vsucapta propter absentiã acquirat possessionẽ rei, tunc habet exceptionẽ ex isto iure, sicut quando non habet possessionem. datur sibi actio, vt ff. ex qui. cau. maio. l. necnon. § exemplo. ¶ Notan
8 dum † quinto, ꝙ pro iudicio rescindẽte debet sic formari libellus, vt s. actor dicat se fuisse absentem causa reip. vel causa studij, vel captum fuisse ab hostibus, quapropter non potuit vsucapionem interrũpere: & quia talis reus possidet rẽ, quæ añ vsucapionẽ fuit ipsius actoris, petit vt iudex subducat tẽpus absentiæ suæ, restituendo eũ integrũ. Quo facto petet consequẽter, qa iã per istum iudicẽ, vel per alium amotum est obstaculum, res sibi restituatur, cum fructibus & interesse. Similiter econtra fiet si præsens vult agere cõtra eum, qui fuit absens. Et posset fieri vnus libellus pro iudicio rescindente, & rescissorio, vt faciliter capi põt ex his, quæ iam dicta sunt. de istis notatur per Barto. in l. si ab hostibus. §. si
9 quid simpliciter. ff. ex quib. cau. maio. ¶ Opponitur † primò, & videtur, ꝙ quis non potest vsucapere per alium, s. per filium aut per seruum. l. neque. ff. de vsucapio. Solutio. Illa. l. loquitur in re non

peculiari, modò dictum est, quòd istud locum habet in re peculiari.
10 ¶Sed replicatur, †& vr, quòd saltem captus ab hostib. non pot per seruum, aut per filium vsucapere, quia ad vsucapionem requiritur possessio, sed iste possidetur ab hostib. ex quo est seruus hostium, vt s. de iure personarum. §. serui primo. Qui aũt possidetur non pot possidere, neq; per se, neq; per alium, vt ff. ad leg. Iul. de adul. l. sic veniet. Solutio. Verum est, quòd iste nõ vsucapit veritate inspecta iuris, cũ sit seruus, qui iure ciuili, nihil est, vt l. quod attinet. ff. de reg. iur. ex quo nõ possidet, & ita procedit cõtrariũ. Sed inspecta fictione iuris post liminij, dr possidere, & vsucapere, de quo notatur in §. si ab hostibus. s. quib. mo. ius patriæ potestatis soluitur. ¶Adhuc replicatur,
11 †quia qñ quis non pot vsucapere per seipsum, tunc etiam nõ potest per alium, vt l. Labeo. §. sed eum. ff. de vsuca. Sed iste capt⁹ ab hostibus, non vsucapit per seipsum, ergo nec per alium. Solut. Verum est, quòd quando quis non potest vsucapere per seipsum, propter delictum suum, vel propter vitium rei, tunc non potest vsucapere per alium, vt in §. sed eum. allega. in oppositum. Secus autem est, quando non potest vsucapere per seipsum, eò quòd captus est ab hostibus.

§. Item, si quis.

1 *Reuocatoria actio, quando, & quibus detur.*
2 *Reuocatoria actio, quotuplex, et cui qualibet detur. ibi. et n. 3. 4. 5. 6. 7*
8 *Reuocatoria actio vt competat, an requiratur quod alienatio fuerit facta in fraudem, disting. ibi. & n 9. 10.*
11 *Reuocatoria actio, vt competat quatuor requiruntur.*
12 *Reuocatoria actio vnde nascatur.*
13 *Reuocatoria actio, est personalis.*
14 *Reuocatoria actio, contra quos detur.*

1 Summatur sic: Si debitor†bona sua in fraudẽ creditorũ alienauerit, tũc post sentẽtiã à iudice pro creditorib. vt bona debitoris possideãt, latã, datur creditorib. actio reuocatoria, ad petẽdũ bona alienata, ac si mãsissent in bonis debitoris. Hoc d. ¶Notandũ primò,
2 †pro intellectu istius tex. quòd sex sunt actiones reuocatoriæ. Prima datur ad reuocandũ res corporales alienatas in fraudẽ credito. Et vocatur Pauliana, quia inuenta est à Paulo Iuriscõsulto, & de hac actione tractatur in isto §. loquitur enim hic tex. in reb. corporalib. quia dicit, si debitor tradiderit. Nã traditio solũ fit de reb. cor-
3 poralib. Secunda datur†ad reuocãdum res incorporales in fraudẽ alienatas, & vocatur actio in factũ. Et de ista notatur per Bart. in l. hac in factũ actione. ff. de his, quæ in fraudẽ creditorum. & dicitur

4 citur ista ēt interdū Pauliana, quia à Paulo inuēta. Tertia† datur patrono ad reuocādū alienata ꝑ libertū in fraudē ei⁹, q̄a libertus tenet̄ relinquere patrono tertiā partē bonorū suorū, vt s̄. de successione libertorū. §. sed nostra. Et ista vocat̄ Fauiana, de qua in l.
5 videamus. el. ij. §. in fauiana. ff. de vsuris. Quarta† est cōmunis eredi. & patronis ad reuocādū alienata in fraudē eorū, & vocat̄ Cal-
6 uisiana, de qua in l. si ī fauiana. ff. si q̄d in frau. pat. Quinta† dat̄ filio arrogato, ad reuocandū alienata ꝑ arrogatorē in fraudē eius, q̄a debet habere quartā partē bonorum arrogatoris, vt l. si arrogator. ff. de ado. & ista vocat̄ vtilis caluisiana. Similiter datur ēt filio naturali & legitimo, ad reuocandum alienata per patrē in fraudē eius, quo ad suā legitimā iure naturæ sibi debitā, vt no ꝑ Bar. in l. ij. ff. si q̄s à parēte manumissus sit. Et idē dicit Host. in c. Raynuti⁹.
7 extra de testa. Sexta† est interdictū reuocatoriū, q̄d datur q̄n tutor pupilli fecit ꝙ debitor pupilli soluit creditori tutoris, vt l. si pu-
8 pilli debitor. el. ij. in prin. ff. de solu. ¶ Notandū† secundò, quod ad hoc vt cōpetat actio reuocatoria, requiritur ꝙ alienatio sit facta in fraudē. Circa hoc tñ distinguendū est, quia vel alienatio facta est inter viuos, vel in vltima volūtate, Si inter viuos, tūc vel titulo oneroso vel lucratiuo. Si titulo oneroso, tūc requiritur fraus in alienāte, & in accipiēte, alioquin nō datur reuocatio, vt ff. de contrah. emp. l. si sciēs. Si titulo lucratiuo, tūc sufficit fraus in alienāte tātum, vt ff. quæ in frau. cred. l. omnes. §. Lucius. Et rō diuersitatis est, quia ille qui accepit rē titulo oneroso: certat de dāno vitādo, qui aūt accepit titulo lucratiuo, certat de lucro captādo, & ideò res difficilius reuocatur à p̄mo, q̄ à secūdo. Nō enim paria sūt, lucra capere, & dāna vitare, vt C. de codicil. §. non enim. l. fi. Et q̄n res alienata est titulo lucratiuo, tunc ꝓbatur fraus, si omnia bona sua alienauerit, ꝑ præsumptionē, quia tunc præsumitur quod in fraudē fecit. Secus si nō alienauit omnia. Sæpe etenim homines de facult. suis amplius, q̄ in eis est, sperant, vt s̄. qui manumit. nō possunt. §. in frau. ver. si præualuisse. Sed tunc probanda est fraus ex aliis cōiecturis, vt si donauit coniuncto, vel post donationem iterū possedit, vel donatarius ꝑmisit eū rem vendere, vel accusa-
9 tus est de crimine, vel perpetrauit crimē, q̄d est notorium. ¶ Et† simili modo etiā distinguitur, q̄n libertus alienauit in frau. patroni, vt ff. de proba. l. patronū. Si verò alienatio facta sit in vltima volūtate, tunc aut facta est legando, vel libertates dando. Primo modo sufficit solus euentus, vt præsumatur fraus, scilicet si supra vel vltra legata non sint sufficientia bona ad satisfaciendum credito. vt C. de iure deliberan. l. fina. §. si verò creditores, quia præ-

T 4 sumitur

sumitur ꝙ legata relicta sunt, deducto ære alieno, vt l.quod aũt.§. pen.aliàs itẽ necessarius.ff.quæ in frau.cred. Si autem relictæ sunt libertates, tunc aut relictæ sunt libertates directæ aut fideicõmissariæ. Si directæ, requiritur euẽtus & cõsiliũ. Si aũt fideicommissariæ, sufficit sol' euẽtus, vt C.de reuo.his q̃ in frau.cred.l.fi. Et ratio diuersitatis est, quia directæ libertates statim debẽtur mortuo testatore, fideicõmissariæ autẽ nõ debentᷣ, nisi post aditam hæreditatẽ, & ideò primæ difficilius reuocãtur, q̃ secundæ. ¶ Et etiam simi
10 liter † distinguendum est in vltima volũtate de alienatione per libertũ facta in fraudẽ patroni, vt ff.si quid in fraud. patroni.l.j.§.j. Patet igitur qualiter ad actionẽ reuocatoriã requiritur, ꝙ fraus sit
11 cõmissa. ¶ † Reqritur ẽt secundò ꝙ euẽtus sit fraudis videlicet ꝙ creditores sint decepti, vt l.ait p̃tor.§.ita demũ.ff.quæ in frau.cre. Requiritur tertiò, ꝙ ille q̃ alienauit, possedit naturaliter & ciuiliter, vt l.is qui.C.de ac.& obl. Requiritᷣ quartò ꝙ alia bona debitoris sint excussa, quæ s.remanserunt, ante q̃ detur ista actio reuoca
12 toria, vt C.de reuo.his quæ in frau.cred.l.j. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ si fraus sit in alienãte & in accipiente, tunc ista actio nascitur ex quasi maleficio, licet enim dolus est maleficiũ, vt in gl.ij.i.de obl. quę ex delicto nasc.§.j.tñ ista actio non nascitur ex maleficio ꝑ velamentũ contractus, & ideò nascitur ex quasi maleficio, sed si fraus sit in alienãte tantũ, tunc ista actio nascitur ex quasi cõtractu. Nam emens non contraxit cũ creditore agente, sed quia contraxit cũ creditore, sic per consequentiam quasi contraxit cũ cre
13 ditore. Et † est ista actio reuocatoria ꝑsonalis, vt ff.si quid in frau. patroni.l.j.§.hæc actio. Sed ponitur hic inter reales ꝑ similitudinem, q̃ habet cũ act.proxime prædictis, quia sicut ibi dicitur aliquid non esse quod est & ecõtra: sic hic dicitur bona nõ esse tra
14 dita, quæ tamen in veritate sunt tradita. ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ ante q̃ detur ista actio, creditor petit à iudice, vt dẽt sibi possessionem bonorum debitoris per sententiam. Et tunc intra annum vtilem datur hæc actio, vt ff.quæ in frau.cred.l.j.& datur contra accipientem in solidum, si commisit fraudem. Sed si non cõmisit fraudem, datur contra eum & hæredem eius, de eo quod ad ipsum ꝑuenit, vel dolo fecit, ꝙ ad ipsum non peruenit, tunc actio est perpetua, vt l.ait prætor.§.hæc actio.ff. quæ in frau.credi.& nõ datur contra alienantem, nisi dispersisset bona sua, ita ꝙ non appareret vbi bona essent. Nam tunc mittitur in carcerem vt dicat, quid de bo.suis fecit, vt ff.quæ in frau.credi.l.fi.§.fi. Non datur etiam contra emptorem, nisi esset particeps fraudis, vt l.si sciens. ff.de contrahẽ.empt. Potest autẽ ille contra quem agitur, debitori soluere,

& sic

& sic rem retinere, & hoc potest creditor facere, dummodo soluat ante litem cōtestatam, vt in l. ait prætor. §. illud certè, allegata, patrono autem soluere potest, ante litem contestatam & post, vt ff. si quid in fraud. patro. l. j. §. si quis.

§. Item Seruiana.

1 *Seruiana actio datur ad repetendas res, & retinendas eas, donec fuerit satisfactum.*

2 *Seruiana actio vt intentetur, quid requiratur ibi. & n. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.*

12 *Actio quasi Seruiana, competit creditori ad petendum res sibi impignoratas vel hypothecatas.*

13 *Libellus, qualiter formandus in actione Seruiana. Et quasi Seruiana. nu. 14.*

15 *Saluiana actio, differt ab interdicto Saluiano. & n. 16.*

17 *Seruiana actio, vnde dicta.*

Seruiana actio prætoris, datur locatori ad petendū res ꝓ mercede cōductionis obligata. Sed quasi Seruiana actio prætoria datur creditori ad petēdū res sibi ꝓ debito suo obligatas. Hoc d. ¶ No-
1 tādū † primò, ꝙ qñ quis locat alicui domū vel fundū, tunc omnes res, quæ p conductorem importātur seu inferuntur in talem domū vel fundū, obligātur ꝓ pensione cōductionis, atq; ꝓ deterioratione, vt l. certi iuris. C. loc. Si igit̄ tales res ab aliis possideātur, dat̄ locatori, actio Seruiana, ad petēdū huiusmodi res, & ad retinē-
2 dū eas quousq; fuerit satisfactū. ¶ Notādū † secundò, ꝙ ad actionē Seruianam multa requirunt̄. Primò, ꝙ præcessit cōtractus vali-
3 dus, s. locationis vel similis, vt l. certi iuris. C. loca. Secundò ꝙ † res sint inuectæ vel illatæ in fundū cōductum, seu in. domū, vt l. iij. & iiij. ff. in quib. cau. pign. vel hypo. taci. contraha. Tertiò, ꝙ locator
4 † sciat tales res esse illatas, qd̄ verū est, si cōductor sit colonus, sed si sit inquilinus, tunc nihil refert, an sciat vel nō, vt d. l. certi iuris.
5 Et † est differentia inter colonū & inquilinū, quia colonus est in ꝑdio rustico, sed inqlinus in prædio vrbano. Ratio aūt diuersitatis est, quia sancta rusticitas, non nouit, nisi ligones, & aratra. Et rustici nō habēt pretiosa quæ sunt abscōdēda, sicut inquili. quib. periculosum esset diuitias ostendere, & etiam paupertatem ꝓpala-
6 re, vt notatur. in d. l. certi iuris. Quartò † ꝙ tales res sint illatæ, vt ibi permaneant. Nam si mercator induceret res suas in domum, quam ego conduxi, vt ibi venderet tales res, non sunt obligatæ,
7 vt l. debitor. ff. de pig. † Quintò requiritur, quòd conductor potuit illas res obligare tanquam dominus, vel quasi dominus: nam res

alterius obligari nõ põt,vt l.itẽ qa.ff.de pac.Si tñ aliquis recepisset aliquas res in domũ cõductã ad põpã,vt appareat diues,tales
8 res obligãtur,vt no.in l.fine C,ad Velleia.Sextò,ꝙ† sint res,quæ obligari possunt:nam liber homo nõ obligatur, q̃uis sit in domo cõducta,vt l.ob æs.C.de ac.& obl. Quod verũ est respectu priuati.Nã publicæ ꝑsonæ,vel reip.liber homo põt obligari,vt no.Bar. in l.à Titio.ff.de ver.obl.Nã liber homo põt esse obses,vt in c.ex rescripto.extra de iureiu.& tunc nõ põt facere testm̃,vt l.obsides.
9 ff.de testa.Septimò requiritur†ꝙ talis res veniat in generali obl. Nam si requireretur specialis obligatio,sicut sunt nomina debitorũ,tunc ꝑ illationem in fundũ conductũ tales res nõ essent obli-
10 gatæ,vt l.obligatione.ff.de pig.Octauò†requiritur,ꝙ locator excusserit alia bona cõductoris, ante q̃ detur sibi Seruiana contra possidẽtes extraneos,vt no.in d.l.certi iuris.C.loca.in Auth.hoc si debitor.& ibi doc.C.de pig.Vltimò requirit̃ ꝙ conductor sit ma
11 ior ann.xxv.†Nã si fuerit minor,res illatæ nõ essẽt obligatæ,vt in gl.in l.itẽ quia.ff.de pac.Scholares tñ studẽtes de voluntate parentũ obligãt res suas,quia nõ solũ ipsi obligati sunt,sed ẽt parentes
12 eorũ.facit.l.si lõgius.ff.de iudi.¶Notãdum†tertiò, ꝙ actio quasi Seruiana cõpetit creditori ad petendũ res ꝓ debito sibi impignoratas vel hypothecatas,vt hic,& ĩ l.cũ notissimi.C.de præscr.xxx. vel xl.anno.Ad q̃ actio.ẽt aliqua requirũtur.Primò,ꝙ ille,q obligat res,sit dñs,vel quasi dñs earũ,vt l.rẽ alienã.ff.de pign.act.& l. ij.e.tit Secundò,ꝙ excussa sint alia bona debitoris,vt Auth.hoc si debitor.C.de pig.Et de isto no.per Bar.in l.si decem.ff.de ver.ob.
13 ¶Notãdum†quartò,ꝙ in actione Seruiana libellus debet sic formari, vt actor dicat se locasse Caio talem fundum pro tali pensione, ad quem ipse Caius intulit tales res sciente actore vel nesciente,si sit in prædio vrbano, de quib.reb.modo Titius aliquas possidet. Et quia actori non est satisfactum de sua pensione, seu deterioratione,nec põt sibi satisfieri ex aliis bonis, idcirco petit, vt iudex declaret, ꝙ Titius tradat illas res ipsi actori retinendas
14 donec sibi fuerit satisfactum.Sed in quasi Seruiana†debet sic formari libellus,vt actor dicat Caium sibi debere xx.flor.ex mutuo vel ex empto,aut alio contractu, pro quo debito Caius impignorauit seu hypothecauit tales res , quas modo possidet Titius. Et ideò petit ꝙ iudex declaret Titium debere tales res tradere ipsi actori . Et de istis formis latius tractatur per Specul.in titulo de
15 loca.§.postquàm.versiculo,porrò. ¶Notandum † finaliter quòd actio Seruiana differt ab interdicto Saluiano,quia ad Seruianam requiritur,quòd actor probet conductorem possedisse res, quas petit

petit tẽpore obligationis, vt l. & quę nondũ. ff. de pig. sed in interdicto Saluiano sufficit probare, ꝙ cõductor possedit aliquo tẽpo
16 re, vt ff. de saluia. interd. l. j. Differũt † secũdò, quia interdictum Saluianũ est iudiciũ possessoriũ, sed actio seruiana est iudiciũ petito
17 riũ, vt l. j. ff. de saluia. interdicto. Et dicitur † actio Seruiana à seruando: quia omne ius consistit in seruãdo, acquirẽdo vel amittẽdo, vt ff. de legi. & senatusconsul. l. fin Et sunt istæ actiones reales quæ cõpetunt contra quoscunq; possidentes, & sunt prętorię, nõ tamen sunt annales, vt j. de perpe. & temporali. act. §. j. & l. in honorariis. ff. de actio. & oblig.

§. Inter pignus.

1 *Pignus & hypotheca, quid conueniant, & quid differant, & in quo conueniant.*
2 *Pignoratitia actio, est duplex.*
3 *Pignus potest constitui in re incorporali, excepta seruitute vrbana.*
4 *Actiones reales pratoria, decem.*

Summatur sic: Inter pignus & hypothecã nõ est differẽtia, quo ad actionẽ pignoratitiam. Differunt tamen pignus & hypotheca, qa pignus cõsistit in re mobili, quæ tradita est: sed hypotheca cõsistit etiã in re immobili, & sufficit ad eã nuda cõuẽtio. Hoc dicit,
1 & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ pignus & hypotheca cõueniunt & differunt. Cõueniunt enim in hoc, ꝙ pro vtroq; datur actio pignoratitia: sed differunt, primò, qa ad hypothecam nõ requiritur traditio, quæ tñ requiritur ad pignus, vt ff. de verb. sign. l. plebs. §. itẽ pignus. Nã dicitur pugnus à pugno, id est, manu, per q̃ fit traditiò. Differunt etiã in hoc, quia pignus non præscribitur à creditore, q̃uis creditor ipsum possideat: sed hypotheca bene præscribit x. vel xx. annorũ spatio, vt C. si adu. credit. l. j. ¶ No
2 tandũ † secũdò, ꝙ actio pignoratitia est duplex, s. directa quæ datur debitori, qñ solutum est pretium ad petendum pignus à creditore, & cõtraria, quæ datur creditori cõtra debitorẽ pro sumptibus, & expẽsis factis in pignore. De directa pignoratitia act. loquitur l. si rẽ alienã. §. omnis. ff. de pigno. actio. De contraria loquit.
3 l. si necessarias. ff. de pigno. act. ¶ Notãdum † tertiò, quòd pignus seu hypotheca potest constitui etiam in re incorporali, excepta seruitute vrbana, & hoc, ne vrbs deformetur ruinis, vt ff. de pign.
4 l. si is qui. §. fina. & l. sequen. ¶ Notandum † finaliter, quòd ex hoc tex. & ex textibus præcedentibus & sequentibus colliguntur x. actiones reales prætoriæ, videlicet publiciana, rescissoria, Seruiana, & quasi Seruiana, & præiudiciales, ac de superficiebus

seu

seu actio, quæ datur superficiario, qui conduxit rem non modico tempore, vt ff. de superficie. l. 1. Est etiam realis & prætoria actio, quæ datur propter metum, vt ff. quod vi, metúsve cau. l. metum. §. volenti. Similis etiam est actio de bonorũ poss. siue directa, siue fideicommissaria, vt ff. de possesso. hæredita. petitio. l. 2. & l. 1. Et vna in rem scripta, vt reuocatoria. de qua suprà.

§. In personam.

1 *Actio de constituta pecunia, est personalis & pratoria.*

2 *Pecunia pro omni re, hic accipitur.*

3 *Actio de constituta pecunia, prasupponit debitum naturale, & ciuile, vel naturale tantum.*

4 *Actio receptitia, hodie sublata: cuius vice fungitur actio de constituta pecunia.*

5 *Actio de constituta pecunia vt instituatur, quid requiratur.*

6 *Actio de constituta pecunia non habet locum, quando quis obligatur ex emptione, stipulatione, aut ex simili contractu.*

7 *Actio de constituta pecunia, datur ex nudo pacto, contra legem iuris gentium.*

8 *Actio ex nudo pacto, sex casibus datur.*

9 *Libellus quomodo formandus, in actione de constituta pecunia.*

Actio de cõstituta pecunia, & actio de peculio, similiter & actio, quæ competit ex iuraméto, sunt actiones prętoriæ personales, & actio de constituta pecunia datur cõtra illum, qui cõstituit se pro se vel pro alio soluturũ, nõ interueniéte stipulatione, quia si interuenisset stipulatio, tenet iure ciuili. Hoc dicit & patet intellectus
1 textus. ¶ Notandum † primò, ꝙ actio de constituta pecunia, est personalis & prætoria, vt ff. de consti. pecu. l. 1. in prin. Et accipitur
2 † hic pecunia, nõ pro numerata pecunia, neq; pro ea re, quę cõsistit in pódere, numero & mẽsura, neq; ẽt pro certa quãtitate aut specie, sed pro omni re. vt C. de consti. pecu. l. ij. §. pen. ¶ Notan-
3 dum † secundò, ꝙ ista actio præsupponit debitũ naturale & ciuile, vel naturale tantùm. Nã si fuerit debitũ ciuile tantũ vt est debitũ, cõtra quod est exceptio fauorabilis, sicut est pactum de nõ petédo, vel iuramentũ, tunc pro tali debito nõ competit actio de const. pecu. Datur enim talis regula, ꝙ vbicunq; competit repetitio, ibi non datur actio de cõstituta pecunia. Sed si nõ cõpetat repetitio, tunc potest cõstitui & nasci ista actio, vt l. 3. §. si quis auté. ff. de constit. pecun. Potest etiã constitui ista actio, quando debitum est cõditionale. Sed tunc habet naturã ex prima actione, vt l. id, quod sub cõditione. ff. de constit. pecu. Et seruit ista actio, quia quando

quando debitũ est inefficax, vt pro eo detur actio, tunc si cõstitutio facta est cõpetit actio de cõstitut. pecunia. vt notatur per Bar. 4 in l. j. ff. de constit. pecunia. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ licet olim actio receptitia, differebat ab actione de cõstituta pecunia, q̃a actio de cõstituta pecunia solũ erat in rebus, quæ consistũt numero, põdere & mensura, receptitia aũt etiam cõsistebat in aliis rebus, hodie tamẽ receptitia recessit ab vsu, & quicquid in ea erat plus, quã in actione de cõstit. pecu. hoc totũ reductũ est ad actionẽ de con-5 stitu. pec. vt patet hic in tex. & l. 3. §. pe. C. eo. tit. ¶ Notandũ † quartò, quòd ad hoc vt instituatur actio de cõstitu pecunia, requiritur ꝙ cõstituens pro alio soluere, potestse pro alio obligare, & ideò mulier ex quo non põt se obligare pro alio, non potest contra eã cõpetere ista actio, si promisit pro alio soluere. Sed si promisit soluere pro seipsa, tũc cõpetit ista actio, quia põt se pro se obligare, vt notatur in l. 1. § 2. ff. de cõstitu. pecuni. Qui autem non potest se obligare, neq; pro se, neq; pro alio, nõ cõuenit ista actione, vt est 6 furiosus & infans & similes. ¶ Notãdũ † quintò, ꝙ si aliquis obligetur ex stipulatione, vel ex emptione, aut ex simili cõtractu, tũc nõ habet locũ illa actio: sed si sit obligatus ex stipulatione de re incerta, cõpetit actio ex stipulatu. Si autem pro re certa, competit actio ex certi condictione, vt s. de verborum obligationibus. §. j. Et est stipulatio de iure ciuili, quãuis cõiter alij cõtractus sint de iure gentiũ, vt suprà de iure natu. gen. & ciuili. §. ius autẽ gentiũ. Stipulatio tamen continet in se vinculum, quod est de iure natu-7 rali scilicet cõsensum, vt ff. de pactis. l. j. § penul ¶ Notãdũ † sextò, ꝙ ista actio datur ex nudo pacto cõtra legẽ iuris gentiũ. §. sed cũ nulla. ff. de pactis. Et dicit hic glo. quòd hoc ideò est, quia vnũ datur hic, scilicet ꝙ ille qui constituit, nõ tenetur, nisi post x. dies, vt l. promissor. ff. de constit. pecu. cùm tamẽ in aliis contractibus statim quis est obligatus, vt l. eum, qui calendis. ff. de verborũ oblig. Cùm ergo vnum hic detur, aliud aufertur, scilicet quòd obligatur 8 ex nudo pacto, vt ff. de iureiuran. l. eum qui. ponit gl. adhuc † sex casus, in quibus datur actio ex nudo pacto. Primus in donationibus, vt l. si quis argentũ. §. fin autẽ. C. de dona. Sed gl. non bene dicit in illo, quia hoc q̃d dicitur, intelligitur de cõtractibus innominatis, sed donatio hodie est cõtractus nominatus. Secũdus casus, q̃n mulier promisit dotẽ marito sine stipulatione, vt C. de dotis promissio. l. si pater. Sed gl. etiã nõ bene dicit in illo casu, quia ibi ius fingit stipulationẽ interuenisse, vt C. de rei vxo. acti. l. vni. Tertius casus, q̃n quis propter honorem decretum vel decernendũ, aliquid palã pollicitus est, id est, sine interrogatione, vt ff. de polli

cita-

cita l.j.Sed in isto casu ét gl.non bene dicit : quia ista actio datur propter pollicitationé,quæ orit' ex nuda promissione fauore reipub.quãdo ꝓmissio est pollicitatio. Quartus casus est in nautico fœnore,vt ff.de nauti.fœn.l.periculũ. sed hoc hodie nõ procedit de iure can.quo vsurę prohibentur,vt in c.nauigan. extra de vsu. nec etiã iure ciuili,quia vsuræ ét prohibentur illo iure,nisi quatenus veniũt ratione interesse,vt in auth.ad hæc.C.de vsu. Quint' casus in accessione frumenti,vini & olei,vt C.de vsu.l.cum nõ frumentum.Sextus casus in vsuris ciuitati promissis,vt l.ét. ff.de vsu.

9 ¶Notandũ † finaliter,ꝙ libellus in ista actione formandus est,vt actor dicat, quatenus Titius est sibi obligatus in x. ex tali causa, & Caius constituit se soluturũ ista x.pro Titio.vel ipsemet Titius cõstituit se soluturũ,nihilominus actor nõ potest solutioné cõsequi à Ca.vel à Titio,idcirco petit vt iudex condénet Caium, aut Titiũ debere soluere actori,aut suo nomine recipienti prædicta x.vt notat Specu.in tit.de solu.§ prænotandum. versic. cæterum. ¶Opponitur,& videtur,ꝙ ista actio est omnino inutilis, quia hodie ex nudo pacto datur actio,vt in c.j.extrà de pact.Solutio. Verum est quòd datur actio ex nudo pacto iure canonico, sed non iure ciuili,vt l.iurisgentium.§.sed cum nulla.ff.de pactis , & ideò in terris,in quib.Papa nõ habet iurisdictionem,& in causa sęculari ista actio hodie habet locũ,vt no.Inno.in c.j.extra de no. operis nuntiatione.Et ista actio nascitur,siue quis cõstituat per seipsum vel per nuntium,vel per literas, vt l.qui autem.§.fin.ff.de cõstitut.pecu.Et qui recipit literã,& nõ contradicit , approbat constitutionem,vt notat Bar.in l.Titius Seio.ff.de constitut.pecu.

§.Actiones autem.

1 *Peculium,quid.*
2 *Filius emancipatus non habet peculium.*
3 *Peculium est quadruplex.*
4 *Actio de peculio,cur inuenta à pratore.*
5 *Actio de peculio,non est propria actio,sed adiectio ad aliam.*
6 *Actio de peculio,vnde nascatur.*
7 *Libellus qualiter formandus in actione de peculio.*

Summatur sic:Pro contractu facto per filiũ tenetur pater de peculio.Et pro cõtractu facto per seruum tenetur dñs de peculio.& sunt istæ actiones personales & prætoriæ. Hoc dicit. ¶Notandũ
1 † primò,ꝙ peculium dicitur esse illud , ꝙ habet seruus vel filius existés in potestate,de voluntate dñi vel patris,separatum à bonis domini vel patris.Et vocatur peculium,quasi pusilla pecunia , vel pusillum

pusillũ patrimonium,vt l depositi.§.fi.ff. de pecu. Non tamen dicitur verum patrimonium,quia sola voluntate patris vel domini potest reuocari,vt l.non statim.§ j.ff.de pecul.Et dicitur notãter,
2 †ꝙ filius habens peculium,debet esse in potestate,quia si sit emãcipatus,tũc non habet peculium,sed verum patrimoniũ. vt C. de
3 inofficio.testa.l.fi.§.fi.¶Notandũ † secundò,ꝙ quadruplex est peculium,scilicet castren.quasi castren.aduentitium & profectitiũ. vt dictũ est suprà per quas perso.nob.acquir.§.j. Et loquitur tex-
4 tus hic præcipue de peculio profectitio.¶Notandum † tertiò, ꝙ ista actio de peculio,ideò inuenta est à prætore , quia iure ciuili nemo obligatur ex cõtractu alterius,vt C.ne filius pro patre.l.j.& C.quod cum eo.l.dominũ.Cùm ergo filius vel seruus cõtraxit iure ciuili , pater neque dñs fuit obligatus , sed prætor ex æquitate ordinauit,ꝙ quando tales haberent peculiũ,tunc pater vel dominus obligaretur,vsq; ad vires peculij,vt l.sed si dãnũ.§. j. ff.de pecu.Et videndum est,quantũ fuerit in peculio tẽpore sententiæ,vt l.quæsitũ.ff.de peculio.Nã si quis egerit de peculio.& succubuerit,quia tẽpore sentẽtiæ nihil fuit in peculio,tũc si postea talis acquirat peculiũ,potest ãctor causam resumere,vt nota.p Bar.in d.
5 l.quæsitũ.§.is qui semel.¶Notandum † quartò,quod actio de peculio est adiectio ad aliam actionem,& non propria actio. Nam actio mandati potest dici de peculio,vt l.3.§.cui cõgruit.ff.de pecu.Similiter actio depositi põt dici de peculio,vt l.depositi.§. fin. ff.de peculio.Et ideò ista actio est tẽporalis vel perpetua, secũdũ naturã actionis,cui adiicitur.Si tamẽ filius moriatur,vel emãcipetur,vel seruus manumittatur vel vendatur,vel etiã moriatur,tunc actio de peculio cõtra patrem vel dominũ,est annalis , vt ff.quã-
6 do actio de pecu.anna.est.l.j.¶Notandũ † quintò,ꝙ actio de peculio nascitur ex contractu filij,vel serui contra patrẽ vel dominum,vel etiã ex quasi contractu,vt si filius vel seruus gessit negotia alterius,vt ff.de neg.gestis. l. si filius. Nascitur ẽt ex maleficio vel quasi maleficio.Et licet olim tã filius,q̃ seruus potuit dari pro noxa,vt j̃.de noxali.§.fi. hoc tamen hodie nõ obtinet de filio,sed de seruo tantũ,vt j̃.de noxa.§.j.Et ille,qui agit noxaliter,põt etiã agere de peculio,si plus sit in peculio,quàm ex noxali posset cõsequi,vt l.tam ex contractibus.ff.de iud.De actione autẽ in rẽ verso,ꝙ iussu,& de exercitoria , & institoria & tributoria loquit͛ hic gl.Sed quia in tit.prox.j̃.de illis tractatur,idcirco declaratio earũ
7 reseruatur illi tit.¶Notandũ † finaliter, ꝙ libellus in hac actione debet sic formari,vt s.actor dicat,quaten⁹ cõtraxit cũ filio vel seruo Titij.Et rõne illius cõtractus,habet obligationẽ de decẽ,& q̃a

iste

iste filius vel seru' hēt propriū peculiū,idcirco petit actor vt sibi satisfiat per patrē vel dñm,ex peculio filij vel serui de istis decē.

§.Item si quis postulan.

1 *Iuratoria actio,cui & contra quem detur.*
2 *Iuramentum,est duplex.*
3 *Iuramentum confirmatorium,quid.Et quotuplex.*
4 *Iuramentum necessarium.*
5 *Iuramenti vis & potentia.*
6 *Ex iuramento quotuplex detur actio.*
7 *Actiones duas vnà concurrere,non est inconueniens.*
8 *Libellus in actione ex iuramento,quomodo formandus.*
9 *Duntaxat,dictio,quomodo accipiatur.*

1 Actio † iuratoria pretoria,datur iuranti cōtra eū,qui detulit sibi iuramētum,vt fiat id,quod iuratū est. Hoc d. ¶ Notandū primò,
2 †ꝙ duplex est iuramentum,s.promissorium,qđ prestatur ad aliqd dadum vel faciendū,aut non dandum vel non faciendū:& asserto riū,quod præstatur de re præsenti vel prætgrita,& istud est m ulti plex.Nā quoddā est iuramētum calumniæ,quoddam iuramentū purgationis,& quoddā in litem,quoddam est introductorū nouę
3 obligationis,& quoddā †est confirmatorium,quo cōtractus minus solēnis fit solēnis,& iuramētum decisorium litis.Et de isto vl timo iuramēto principaliter loquitur iste tex.Et istud est adhuc triplex,s.voluntarium,qđ voluntariè præstatur, suscipitur & recu
4 satur,vt ff.de iureiur.l.iusiurādum.Aliud est necessariū,† quod s. imponitur vel approbatur per iudicem in defectum ꝓbationis,vt ff.de in litē iuran.l.fi.Et istud non pōt referri,nec recusari sine iu sta causa,vt C.de reb.credi.l.generaliter.§.sin autem.Tertium est iudiciale,quod scilicet parti deferť à parte in iudicio, & istud pōt referri & recusari,vt C.de rebus creditis & iureiur.l.delata. ¶No-
5 tandum † secundò,ꝙ iuramentum est tantæ efficaciæ, quod contra ipsum præstitum & delatum non admittitur probatio per testes,vel p instrumenta, licet etiam aduersarius posset ꝓbare iuramētum esse falsè præstitum nisi hoc sit inter partes conuentum , vt l.j.C.de reb.credi.& iureiur.Est etiam tantæ efficaciæ,vt à sen tentia seu à causa decisa per iuramentum, non admittatur appellatio,vt l.generaliter.§.sed iuramēto præstito.C.eo.Et idē est,siue actor iurauerit, siue remissum sit ei iuramentum, quo ad hoc, vt habeat actionem,vt l.non erit.§ fi.ff.e.& l.sequenti. & l.actori C.
6 de reb.credi. ¶Notandum † tertiò,quòd ex iuramento interdum datur actio in factum,interdum actio ex eo contractu nata ex sacramento

ramento, & interdum vtilis actio in rē, & interdū exceptio tm̄ pro cuius intellectu est sic distinguendum, quia aut actor iurat, aut reus: Si actor, tunc aut in actione personali, aut reali. Si in personali, tunc aut iurat informiter, hoc est, sine adiectione causæ, & tunc dat actio in factū, aut iurat formiter, id est cū adiectiōe causę vt dicendo, peto x. ex vendito, & tunc dat actio vtilis ex eo cōtractu nata ex sacramento, quæ habet efficaciā, ac si verus cōtractus præcessisset, q̄uis nō præcessit, vt l. si duo. §. si quis iurauerit. ff. eo. Si actor iurat in actione reali, & iurat rē esse suā, datur vtilis actio in rē, vel ēt in factū cōtra deffendentē tm̄, vel successorem eius, vt l. nā postea. §. fi. ff. eod. & l. seq. Si aūt reus iurat, aut hoc est in actione p̄sonali, aut reali. Si personali, dat sibi exceptio. Si in reali, tūc aut iurat rē nō esse petentis, & hēt exceptionē tm̄, aut iurat rē esse suā, & datur sibi actio contra deferentē tm̄, vel successorē eius & nō contra tertiū, q̄a idē est de iuramento, & de re iudicata seu sentētia, & iō sicut sentētia inter aliquos lata nō nocet aliis, sic ēt nec iuramētū. vt l. 2. ff. eo. Et hoc verū est, si actio det ex delatione iuramenti tm̄. Nā si ex iuramento res sit tradita, tunc datur Publiciana contra quēlibet possessorē, si iurauit rem esse suā, vel quasi suā, quia iuramentū est sufficiens causa traditiōis, vt in gloss. in l. nam postea. §. fi. ff. eod. & l. quia. & l. sequen. ¶ Notandum

7 † quarto, q̄ licet aliqui dixerint hanc actionem non dari, si secuta sit sententia ex iuramēto, quia tūc datur actio ex sententia, sed cōtrariū verius est secundum Doct. cōiter, quia nō est incōueniens cōcurrere duas actiones, vt l. non est nouū. ff. de actio. emp. & vēd. tn̄ semel tm̄ fit exactio, vt ff. de verb. obli. l. qui bis. & l. bona fides.

8 ff. de reg. iur. ¶ Notandum † finaliter, q̄ libellus in hac actione dēt sic formari, vt actor dicat, qualiter petebat x. à Titio, in quib. dixit Titiū esse debitorem suū, sed Titius detulit sibi iuramentū, qđ q̄dem iuramentū ipse actor præstitit scđm formā sibi delatā, nihilominus Titius adhuc recusat soluere, quapropter petit actor à iudice, vt declaret Titiū debere sibi soluere prædicta x. vigorę iuramenti præstiti. Et hoc præcipuè, qn̄ iuratū est formaliter. nā si formaliter iuratū sit, tunc libellus formatur diuersimodè, scđm naturas diuersarū actionū & factorū circa quas, vel quæ tale iuramentū contingit. Et de formis libellorum in hac actione latius notatur per Spec. in tit. de iureiuran. §. j. vers. porrò. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, q̄ qn̄ reus iurauit rem esse suam, vel quasi, non datur Publiciana cōtra quemlibet sicut dictum est in tertio notabili circa fi per l. eum qui. §. si petenti. ff. de publ. Solut. Illa

9 † dictio duntaxat, quæ ponitur in illa lege, solū excludit dominū,

quia publiciana nõ dat̃ cõtra dñm, vt l. pe.ff.de publ. imo exclu dit,& alios scd̃m Doct.hic quia datur solum aduersus deferenté.

§. Pœnales.

1 *Actio pretoria in factum & pœnalis datur contra corrumpentem aliquod scriptum in albo pretoris.*

2 *Actiones pœnales differunt ab actionibus rei persecutoriis.*

3 *Pretoris album triplex olim. Et quæ pœna corrumpentis illud aut alias maculantis.*

4 *Pœna albi pretorij corrupti cui applicetur.*

5 *Libelus quomodo formandus in actione de albo Pretoris corrupto*

6 *Actiones pœnales an sint odiosæ.*

1 Sũmatur sic: Cõtra † corrũpẽtẽ aliquod scriptũ in albo pretoris dat̃ actio prætoria in factum, & pœnalis. Hoc d.& patet intel'ectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ hic tractat dñs Iustinianus de a-
2 ctionibus pœnalib. Et differunt istę actiones ab actionibus persecutoriis rei: quia actiones pœnales prætoriæ sunt annales excepta actione furti, vt ĩ. de perp.& tẽp. actio in princ. sed actiones rei persecutoriæ sunt ꝑpetuæ, vt l. in honorariis. ff. de acti.& obl. Secundo, ꝗa actiones pœnales sunt odiosæ, sed rei ꝑsecutorię non vt l. in interpretatione. ff. de pœnis. Tertio, quia actiones pœnales nõ trãseunt ad hæredes, nisi quatenus aliquid ad eos ꝑuenit, vel nisi lis cõtestata sit cũ defuncto, vt C. ex deli. defunc. l. j. Sed actiones rei ꝑsecutorię trãseunt ad hæredes, vt l. ex cõtracti. ff. de actio.& obl. Quarto, ꝗa in actionib. rei ꝑsecutoriis vno soluente alius liberat̃, nõ aũt sic in actionib. pœnalib. si sint pœnales ex vtraq; ꝑte s. actoris & rei.& ex delicto. Nã si tũc essent pœnales ex quasi delicto, vel essent pœnales ex parte actoris, & ꝑsecutoriæ ex ꝑte rei, vt actio de calũniatorib. vel ẽt si essẽt ꝑsecutorię ex parte actoris, & pœnales ex parte rei, vt actio legis Aquilię, tũc vno soluẽte ali⁹ liberat̃, vt l. ꝑceptione. ff. de his qui deiec. vel effud.& notat̃ in l. licet. §. fi. ff. nau. caup. stabul. Hoc tñ q̃d dictũ est de pœnalib. ex vtraq; parte, fallit in quibusdã administratorib. qui si plus debito recipiũt, delinquũt, itẽ vbi alias ẽt plures tenentur actione prætoria rei persecutoria, sed non dẽt quilibet soluere nisi partẽ suã, & vno soluẽte alius liberatur. vt notatur in l. si multi. ff. de publ.& ve
3 ctig. in verb. dupli, & cõstituerũt. ¶ Notandũ † secũdo, ꝙ olim erat triplex albũ prætoris, in quorũ vno scribebãt̃ edicta prætorũ, seu pręcepta generalia, vel specialia, in alio scribebãtur nomina decurionũ, & in tertio citationis. Modo ad ꝓpositũ nostrũ, si quis deleuit, aut corrupit, aut maculauit, vel ẽt abstraxit scripturã primi albi.

albi,incidit in pœnã 50.aureorum,& pro illa pœna habenda dat ista actio,vt l.si quis id,qđ ff.de iurisd.om iud.Sic ẽt hodie,si quis corrũperet aliquã picturã factã ad perpetuã rei memoriã,puniretur in 50 aureis,vel etiã de falso,vt d.l.si id qđ.Hodie autẽ citationes fiunt ad valuas locorũ, vbi redduntur iudicia, vel ecclesiarũ,vt in cle.j.extra de iud. quæ citationes olim fiebãt ꝑ edictũ in albo prætoris,vt in Auth.q semel.C.quomo.& qñ iud.Et fiũt hodie citationes ad valuas prædictas, qñ nõ possũt cõmode peruenire ad ꝑsonã citatã,vt in d.cle.j.Aliter aũt necessariũ est citationẽ fieri in ꝑsonã,vel in domũ habitatiõis suę,vt dicit Bar.in extrauagãti,ad reprimẽdũ.super ver.ꝑ edictũ.& in ver.publicè.& licet gl. dicat,ꝙ ꝓ corruptiõe citationũ ẽt dat ista actio, Doct.tñ dicunt cõtrariũ in l.si quis id qđ ff.de iurisd om.iud.Nã tũc dat actio arbitraria,vt ff.de iure delib.l.j.& in c.si de causis.extra de offi.iudi.

4 dele.¶Notãdũ† tertio.ꝙ qñ agitur ista actione ciuiliter,tũc pœna applicatur parti,vt ff.de ver.sign.l.cui. Sed si agatur criminaliter,tunc pœna applicat fisco,vt notatur per Bar.in l.agraria.ff.de

5 termino amoto.¶Notãdũ†finaliter,ꝙ libellus in ista actione dẽt sic formari,vt s.actor dicat prætorẽ tale præceptũ seu edictũ cõtinẽs talẽ materiã scripsisse.Sed Titius talẽ scripturã corrupit, deleuit,aut maculauit,vel ẽt abstraxit,ꝑ qđ populus læsus est,& quia actor est vnus de populo,& sua interest talẽ corruptionẽ factã nõ fuisse , idcirco petit à iudice,vt condemnetur sibi in 50.aureis,si actio sit ciuilis,aut fisco,si sit criminalis.Et de forma huius libelli latius tractatur ꝑ Spec.in tit.de dolo.& contu. in §.restat.¶Op-

6 ponitur†sic,& videtur,ꝙ actiones pœnales non sunt odiosę.quia excõicatio est pœnalis,& tñ non est odiosa, quia est ordinata in bonũ cõe, vt c.vt famę.extra de senten. excom.Et ergo etiã dicitur medicinalis.vt in c.cũ medicinalis,de senten excõ.li.6.Solut. Actiones pœnales pñt considerari dupliciter.s. ex parte finis ,& ex partæ substantiæ.Modo ex parte finis non sunt odiosę,& hoc volunt iura contraria,sed ex parte substantiæ sunt odiosæ, & ita intelligitur dictum in primo notab.in secunda differentia.

§. Et in eum.

1 *Actio prætoria pœnalis datur ẽt cõtra eum,qui vocauit parentem vel patronum suum in ius sine venia.Et quid de doctore n.3.*

2 *Veniam vocandi parentem vel patronum in ius,non sufficit petere.*

4 *Pœna vocantis parentem vel patronum suum in ius,sine venia,quænam.Et qualiter formandus libellus.* (*sine venia.*

5 *Partes qui intelliguntur,qui non debent vocari in ius à liberis*

V 2 *Filius*

6 *Filius vel libertus, vocans parentem, vel patronum in ius, sine venia: si non habet in aere quod soluat, luit in corpore.*
7 *Patroni nomine, venit patrona.*
8 *Agens contra heredem patroni sine venia, non incidit in poenam. Et quid de filio. nu. 9.*
10 *Libellus quomodo formandus contra filium vel libertum vocantem parentem vel patronum in ius, sine venia.*
11 *Filius non potest vocare patrem in ius criminaliter, etiam cum venia. Et quid ciuiliter, nu. 12.*

1 Actio praetoria † poenalis est datur cōtra eū, qui vocauit parentē
2 vel patronū suū in ius sine venia. Hoc d. ¶ Notandum primò † ꝙ ista venia seu licentia non sufficit petita, sed debet esse obtenta à iudice. Si tñ iudex negauerit licentiam, pōt appellari, vel adiri superior iudex. Et petitur ista licentia hoc modo, Domine iudex habeo causam contra patrē vel patronum meū, & ideo peto licentiā
3 agendi contra eū, vt j. de poen. teme. litigan. §. fi. Et licet † doctor habendus est in reuerentia à discipulo, vt pater, pōt tñ discipulus contra eū agere sine venia, & hoc praecedente citatione verbali, Non tñ pōt contra eum agere praecedente citatione reali, quia non pōt eum facere capi vel poni ad carceres, vt l. medicos, C. de
4 professo. & medic. lib. x. ¶ Notandum † secundò ꝙ poena de qua loquitur iste tex. est 50. aureorum, vt l. quinque. §. praetor ait. ff. de in ius vocan. Et licet in §. praeceden. vt incidat quis in poenam, requiritur dolus, hic tñ sufficit factum, vt C. de in ius vocan. l. venia Et introducta est haec actio ex naturali ratione, vt inter istos nō causetur odium, inter quos praecipuè debet esse amor. vt d. l. venia. ¶ Notandum † tertio, ꝙ istud intelligitur de parentibus ascendentibus vsq; ad infinitum, ita vt si Adam adhuc viueret, nemo posset eum in ius vocare sine venia. vt in l. 4. §. j. ff. de in ius vocā. Intelligitur etiā de parentibus naturalibꝰ tm̄. vt l. parentes. ff. eo. titu. Etiā si filius sit vulgo quaesitus. vt l. quinq;. §. fi. cum l. sequen. ff. de in ius. vocan. Intelligitur etiā de socero, & de socru, vt l. generaliter. ff. de in ius vocan. & de parentibus adoptiuis, vt l. sed & si
6 hac lege. §. liberos parentes. ff. de in ius vocan. ¶ Notandum † quartò, ꝙ si libertus non habeat vnde soluat poenam pecuniariā, tunc castigabitur in corpore, qđ etiā secundum aliquos Doct. obtinet in filio, quāuis filius non datur pro noxa, vt ff. de in ius vocan. l. vlti. & j. de noxa. §. fi. ¶ Notādum † quinto, ꝙ per patronum etiā in-
7 telligitur patrona. Et idē est de filiis & parentibus patroni, vt l. 4. §. j. ff. de in ius vocan. Et dicitur patronus, qui seruum manumisit directè, vel ex fideicommisso, vel emit vt manumitteret, vel manumisit.

nũmisit ex cõstitutione. D.Marci,vt l.adoptiuum.§.ij.ff.de in ius
8 vocand.¶Notandum†sexto,ꝙ si quis agat cõtra hæredem extra
neũ patroni,non incidit in istam pœnam,vt l.hęres.ff.de obse.pa
tro.à lib.præstan.Et ratio,quare põt agere contra hæredẽ extra-
neũ,& non contra filiũ patroni,est,qa hẽredẽ esse extraneũ est o-
9 diosum,& in illo casu,istud est restringendum. Sed filiũ†esse hæ-
redẽ est fauorabile, & ideo istud ampliandum.vt l. cum quidam
ff.de liber.&posthu.Potest ẽt quis agere contra parentem vel pa
tronum nomine alterius,vt puta tanq̃ tutor,& non incidit in pœ
nã,vt l.sed si hac l.§.fi.ff.de in ius vocan.Quia nemini officiũ suũ
debet esse damnosum,vt ff.quemadmodum.testam.aperian.l.sed
si quis ex signatoribus.Si etiã pater vel patronus consentiat,vt in
ius vocetur à filio,vel liberto,vel si remittat pœnam,vel si pater,
vel patronus primo incipiat agere, vel etiã si filium,vel libertum
pœniteat vocasse parentem vel patronum,& remittat actionem,
tunc euitatur ista pœna,vt l.libertus.ff.de in ius vocand.Nec etiã
inciditur in pœnã per oblationẽ libelli supplicatorij, quia datur
ante citationẽ.Sed per citationẽ cadit quis in istã pœnam,vt l.q̃-
uis ff.de.in ius vocan.Et si parens vel patronus citatus nõ veniat,
tñ adhuc inciditur in pœnã,licet per hoc pœna minuatur, secun-
10 dum cõiter Docto.in d.l.q̃uis.¶Notandum†septimo,ꝙ libellus
in hac actione debet sic formari,vt actor dicat, filius meus vel li
bertus meus vocauit me in ius sine licentia petita,& obtenta,& i-
deo propter talem irreuerentiã factam incidit in pœnã 50 aureo
rũ,& ideo petit, vt sibi talis pœna soluatur, vel si non habeat in
11 ære, luat in corpore. ¶Opponitur, & videtur,†ꝙ filius non põt
in ius vocare patrem etiam cum venia,per l.sed & si hac l.§.præ-
tor.ff.de in ius.vocan.Solutio.Duplex est actio,s.criminalis,& ci
uilis. Illa lex loquitur in actione criminali. Nam filius non põt
criminaliter agere contra patrem ẽt cum venia, sed bene põt ci-
12 uiliter contra eum agere cum venia.¶Sed†replicatur de l.fi.C.de
in ius vocan.vbi dicitur ꝙ etiam filius non põt ciuiliter agere cũ
venia contra patrem.Solutio.Tex.loquitur hic de filio emancipa
to,& illa lex loquitur de filio existente in potestate, quia ille nõ
potest agere contra patrẽ, nisi de castren.vel quasi castren.pecu-
lio,vt l.lis.nulla.ff.de iudi.facit gl.verbi vocari,vt l.adoptiuum,ff.
de in ius vocan. Et quãdo filius agit cõtra patrem,tunc ipse iurat
de calumnia, si sit maior: si autẽ sit minor ,datur sibi curator ad
litẽ, vt in Authen. vt liceat matri & auiæ. §.j. collat.8.Sed quan
do filius habet actionem contra extraneum, tunc si sit in pote-
state,pater agit, & iurat de calumnia.vt C.de iuramen.calum.l.2.

Et si filius agat tantũ,non iurat,nisi de cõsensu patris,vt C.de bo. quæ libe.l.fi.§.fin autem pro parte.& facit gl. in verbo imponenda.in §.j.C.de bonis,quæ libe.

§. Item aduersus.

1 *Actio prætoria & pœnalis,datur contra eum,qui vi eximit vocatũ in ius.& n.6.*
2 *Actio prætoria & pœnalis,vnde descendat.*
3 *Edicta,ne quis eum,qui in ius voc.est.vi exi.Et de eo,per quem factũ est,ne quis in iudicio sistat,differunt,& n.4 5.*
7 *Actiones in factum prætoriæ,sunt innumerabiles.*
8 *Libellus in actione,de eo,per quem factum est,ne quis in iud.sist.quo modo formandus.*

Actio in factũ prætoria & pœnalis ẽt daṫ cõtra eũ, qui vi eximit vocatũ in iudiciũ,aut q dolo facit,ꝙ alius eũ eximit.Et præter dictas actiones sunt adhuc innumerabiles actiones prætoriæ in factũ.Hoc d,& patet intellectus tex.vsq; ad §.præiudiciales.¶ Notã
1 dum†primò,ꝙ ista actio daṫ,si feci aliquẽ vocari ad iudiciũ,& tu tenuisti illũ ꝑ vim,aut dolo fecisti,vt alius eũ teneret.Nã tũc iurabo in litem, vt tu præstes mihi,q̃tum mea interest,quo ad operas meas,& quo ad salaria aduocatorũ, & ideò ista actio est pœnalis ex parte actoris,& ex parte rei.Ex parte actoris enim, qa põt pl⁹ iurare,q̃ in veritate est.Et ex parte rei, qa ipse soluit & nihil recipit,vt ne quis eũ qui in ius vocatus est,vi eximat.l.pe.§.j.¶ Notã-
2 dũ†secundò,ꝙ ista actio descẽdit ex edicto,ne quis eũ,qui in ius voc.est,vi eximat.Est aũt alius ti.de eo.ꝑ quẽ factum est, ne quis in iudicio sistat,q differũt ab inuicẽ.Nã actio descẽdẽs ex primo edicto est pœnalis exvtraq; parte,vt dictũ est.Sed actio descẽdẽs ex scđo edicto tm̃,est pœnalis ex parte rei,vt ff.de eo. ꝑ quem fa
3 ctũ est.l.fi. Scđò differunt†ista duo edicta qa primũ daṫ actori,vt l.j.& iij.§.eximere.ff.ne quis eum,qui in ius voc.est,vi eximat.secundum datur actori & ẽt vocato,vt ff.de eo,ꝑ quẽ factum est.l.j.
4 §.si reus.Tertiò differunt quia actio ex primò edicto datur ante
4 satisdationẽ,& post vocationẽ in ius. Sed actio ex secũdo edicto non datur,nisi post satisdationem de iudicio sisti,vt ff.de præto.
5 stipul.l.j. § j. Quartò†differunt, quia in primò edicto requiritur ius,in secundo non, vt ff. de eo. per quem factum est.l.j.§.j.ff.ne
6 quis eum.qui in ius voca est,vi eximat.l.j. ¶ Notandum † tertiò, quòd ista actio locum non habet,nisi quando libellus oblatus est principi,vt fiat litis contestatio,vt C. q̃n libellus oblatus principi litis contestat.facit,l.j.vel aliàs, lis contestata est. Nam per solam citat

citationem ista actio nō habet locū vt not.p Bar.in l.fi.ff.de eo p
7 quē factū est. ¶Notandum†quartò,ꝙ adhuc sunt innumerabiles actiones in factū prætoriæ nō ideò qa numerari nō possunt,sed qa difficulter enumerari possunt,vt ff.de ver.sig.l,nepos Proculo. Et possunt aliquæ enumerari præter eas,quæ dictæ sunt, vt est actio in factū de calumniatorib.vt j.e.§.quadrupli.& actio qđ metus causa,& furti manifesti,& serui corrupti,vt j.eo.§.omnes aūt actiones.Similiter ēt est actio de effusis & deiectis,& appensis,vt
8 ff.de his,qui effude.vel deiece.l.si verò.§ prętor.¶Notandum†finaliter , ꝙ libellus in ista actione pōt sic formari, vt actor dicat, qualiter vocauit reum ad iudiciū,sed Titius tenuit eum,vel dolo fecit,vt alius teneret eum,ne compareret in iudicio,pp quod dānificatus est actor in tāta summa,& ideò petit, vt talis impeditor seu detentor condemnetur in tali summa. quam ipse iurabit, salua tamen taxatione iudicis.

§.Præiudiciales.

1 *Actiones præiudiciales in rem,tres sunt.& nu.3.*
2 *Actiones dicuntur præiudiciales tripliciter.*
4 *Actio de liberis exhib.quando detur.*
5 *Seruo datur actio contra dominum præiudicialis: patrono contra libertum,& filio contra patrem.*
6 *Actiones præiudiciales vtiles,dātur contra adscriptitios vel colonos.*
7 *Præstationes longo tempore præstitæ,qualiter petantur.*
8 *Libellus quō formādus in actione præiudiciali,vel de liberali causa*
9 *Libelli forma in actione de partu agnoscendo.*
10 *Actio præiuditialis cur sit dicta.*

1 Tres sunt†actiones prędiudiciales in rem,s.de libertate & seruitute,de libertinitate & ingenuitate , & de partu agnoscendo , inter quas vna tantum est ciuilis,& aliæ duæ sunt prætoriæ. Hoc dicit,
2 ¶Notādum †primò.ꝙ actiones dicūtur præiudiciales tripliciter. Primò,quia sunt actiones principales,& aliæ accessoriæ.Secūdò, quia sententia in illis actionib. lata parit exceptionē rei iudicatæ in aliis actionib. Tertiò,quia mouentur circa statum hominis,& hoc modo loquitur iste §.de præiudicialib. Et q̄uis non semper præiudicant,dicunt tñ præiudiciales,quia aptæ natæ sunt præiudicare,sicut imperator dicitur Augustus,quia debet augere impe
3 riū,vt dictū est in rubrica procemij hui⁹ libri.¶Notādum†scđò, ꝙ tres sunt actiones præiudiciales,quarum prima est, qua quæritur,an quis sit seruus,an liber.Nam ista actio datur domino contra eū,qui negat se esse seruū,vt ff.de liberali causa.l. liberis.§.fin.

Secūdā dicitur de ingenuitate, quā s. quæritur, an quis sit libertus, an ingenuus & datur patrono cōtra eum, qui negat se esse libertū, vt ff. de sta. hom. l. ingenuū. Tertiò dicitur de partu agnoscendo quā quærit, an quis sit filius vel nō, & datur patri cōtra eū, qui negat se ee filiū. Nā pater habet multa iura in filio, sic s. de patria potestate. §. ius aūt. Ad petendū ergo talia iura, datur ista actio, vt ff. de libe. agno. l. j. §. Iulianus. Est tñ etiam alia actio, quæ datur contra filiū, qui est in potestate, & se negat esse filiū, vel detinetur ab aliquo, qui nō dicit se habere ius in filio, & ista actio nō est prætoria, sicut præcedens, sed est de iure ciuili, & dicitur esse rei vendicatio de iure Quiritum. Nam pater nō habet dñium in filium, vt l. inter stipulantē. §. sacrā. ff. de ver. obl. & ideò pater nō pōt propriè filiū vēdicare, nisi cū addito, de iure Quiritum. Sic etiā abbas pōt vendicare monachum de iure canonico, vt notatur in gl. & p
4 Bar. in l. j. §. per hanc. ff. de rei vend. Sed † si quis detineat filium, & dicat se habere ius in illum, datur alia actio, quæ vocatur de liberis exhibēdis vt ff. de lib. exhiben. p totum. & præcipuè. l. iij. ¶ No
5 tandum † tertiò q; sicut domino, patrono, & patri datur actio præiudicialis cōtra seruū, libertum vel filium, sic ēt econtrà datur actio seruo cōtra dñm, quā petit se pronuntiari liberum, & liberto cōtra patronū, quā petit se declarari ingenuum, & filio cōtra patrē, quā petit se declarari nō esse filiū, vt C. de ingenuis manumissis. l. diffamari. Et tamen istæ actiones nō dicuntur cōtrariæ, sicut in actione depositi, mandati, cōmodati, & similibus: quia hoc nō reperitur in iure, q; s. istæ actiones dicantur contrariæ. ¶ Notan-
6 dum † quartò, q; contra adscriptitios vel colonos bene dantur actiones præiudiciales vtiles, vt in Auth. de sanctiss. episc. §. adscriptitios. colla. ix. Non enim dantur directæ: quia isti nō sunt serui, quāuis in aliquibus assimilantur seruis, vt C. de agric. & censitis. l. ne diutius. lib. xj. Et dantur adscriptitiis, vel colonis contra dominos contrariæ, vt C. in quib. causis coloni censiti dominos accu-
7 sare possunt. l. j. lib. xj. ¶ Notandum † quintò, q; ad præstationes lōgo tempore factas imploratur officium iudicis, vel petuntur ex longa consuetudine, vt si quis soluit alicui multis annis par capo num, ille potest petere solutionem, & allegabit lōgam consuetudi nem p titulo, vt l. cum de indebito. ff. de proba. & in gl. in l. ij. §. circa. C. de doli exceptione. Qualitas tñ personæ posset obstare, vt si quis dedisset lōgo tempore singulis annis alicui nobili & potēti vnū par caponum, præsumitur, q; hoc non fecit iure, sed ex liberalitate ad constituendū illū amicum suum, vt in glo. in l. solet. ff. de
8 offic. proconsu. & lega. ¶ Notandum † finaliter, q; in actione præiudiciali

iudiciali,de liberali causa debet sic formari libellus,vt actor dicat talē esse seruū suū,& ideò petit, vt iudex ꝓnunciet eū esse seruū, & vt faciat omnia,quæ seruus tenetur facere dño suo. Sic ēt econ trà,si seruus petit se esse liberum,debet dicere in libello,quatenus talis inquietat eū,volens eū esse seruum suum,cum tñ non sit, & ideò petit declarari se liberū. vt l.libe.§.si ff.de lib.cau. Similiter i actione de ingenuitate debet sic formari libellus, vt actor dicat talē esse libertū suū,& ideò petit eū declarari libertū, & teneri ad omnia iura,in quib.libertus teneť patrono. Et sic etiā econtra libertus si se dicat esse ingenuum,vt l.fi.in prin. & §.fi.ff. si lib.ing. esse dicat. Habet tñ ēt locū hoc casu officium iudicis.l. si duo patroni.in prin.ff.de iureiur.& l.j.& ij.ff.si liber.inge.esse dica.l.j.§.j.
9 de rei ven.Et in actione † de partu agnoscendo,debet sic formari libellus,vt actor dicat talem esse filiū suū,& ideò petit eum declarari filiū & obligatū esse ad omnia iura,in quib. filius tenetur patri.De istis formis libellorū vide latius in Spec.in tit.de na.ex lib. vē.§.oportet.versi.sæpe.¶ Opponitur primò,& videtur,ꝙ actio de liberali causa nō est præiudicialis,ꝑ l.si seruus.ff. de liberali causa Solut.In illa lege nō fuit ꝓnuntiatū super seruitute,vel pōt dici,ꝙ
10 ibi erat collusio,ꝙ seruum emerat à non dño. ¶ Opponitur † secundo,ꝙ actio de ingenuitate non est præiudicialis, per l. sed si hac.§.fi.ff.de in ius voc. Nam ibi non cessant aliæ quæstiones ꝑꝑ istam actionem, quod tamē requiritur ad actionem præiudicialem.Solutio. Actio non dicitur præiudicialis,quia præiudicat omnibus aliis quæstionib.sed solum, quia præiudicat illis quæstionibus,quæ cessarent, si constaret esse verum , quod per actionem quæritur. Nam illæ quæstiones non cessant,quæ possent moueri, etiam si constaret verum esse, quod in actione præiudiciali quæritur,vt notatur in l.fi.ff.de noxa.

§.sic itaque.

1 *Actio personalis nulla cuiquam competit ad petendum sibi dari rē suam, Limi.nu.2.19.*
3 *Actio personalis ad restituendum, bene competit pro re sua.*
4 *Dare & recipere,differunt.*
5 *Contra furem plures dantur actiones.*
6 *Actio condictitia datur contra furem in odium ipsius. Et cōtra quē cunque malæ fidei possess.*
7 *Actio cōdictitia,datur etiam cōtra quencūque malæfidei possessorē.*
8 *Condictio,dicitur actio abusiuè. Et quibus illa competit.n.12.*
9 *Monitio an debeat præcedere vocationem in ius.*

10 *Libelli forma in actione condictitia.*
11 *Furtum requirit propositum.*
13 *Condictio est multiplex.*
14 *Condictio ob causam, quid, Et quando, Et quib. competat.*
15 *Condictio ob turpem causam, quid & quando, cuiue competat.*
16 *Condictio sine causa, quid. Et quando sit locus.*
17 *Condictio triticaria, quid. Et eius vsus.*
18 *Condictio ex lege, quid. Et quando, & quibus competat.*

Actio personalis, qua petiẽ aliquid dari, nõ datur alicui ad petendum rẽ suã, nisi cõtra furẽ, cõtra quẽ in odium ipsius furis dantur plures actiones. Et actiones in rem vocantur vẽdicationes, sed actiones personales, quib. peti. aliquid dari vel fieri, abusiuè vocanẽ
1 condictiones Hoc d. ¶ Notandum † primò, ꝙ nulla actio personalis cõpetit mihi, ad petendum vt detur mihi res mea, quia res quæ mea est, amplius mea fieri non põt, ad quod cõmuniter allegatur
2 iste § & cõcordat. §. si rem legatarij s̃. de lega. Istud † tamen fallit cõtra furẽ, cõtra quem datur cõdictio furtiua, quæ cõpetit dño, vt hic dicitur, qđ aliàs non fit, vt ff. vsufructuarius quemadmodũ
3 caueat. l. fi. facit. l. j. & v. ff. de condi. furtiua. ¶ Notandum † secũdo, ꝙ licet actio personalis ad dandum, non competit alicui pro re sua, actio tamen ꝑsonalis ad restituendum bene competit pro re
4 sua, vt cõmodati, depositi, & similes. Est † enim differẽtia inter dare & restituere. vt ff. de act. emp. l. ex empto. Nam dare est accipiẽtis facere, vt l. vbi autẽ non apparet. ff. de verb. obl. Sed restituere, est rẽ ad pristinum statũ ponere. Hinc est, ꝙ dicitur hic in tex. si appareat eum dare oportere, nã ista clausula olim erat de solennitate actionis personalis ad dãdum, sed ista solennitas modò sublata est, vt C. de formulis & impetra. sublatis. l. j. Hæc tamen clausula adhuc virtualiter includitur in actio. istis, si s. appareat eum dare oportere, id est, si verum est quod ꝓponitur. Alioquin reus ab-
5 solueretur, vt l. qui accusare. C de edendo. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ contra furem dantur plures actiones. Nam contra eum datur actio furti ad pœnã dupli vel quadrupli, vt s̃. de obl. quæ ex malefi. nasc. §. fi. datur etiã contra eum rei ven. & actio ad exhibendum, quæ est præparatoria ad rei ven. vt l. si pro fure. §. furti. ff. de cõdi. furtiua. Datur etiam contra eum condictio furtiua, vt hic, & d. l. si ꝓ fure, quæ non solum competit contra ipsum furem, sed etiã cõtra hæredem eius, q̃uis nihil ad eum peruenit ex furto, qđ est speciale, quia ex delictis defunctorum communiter hẹredes non
6 obligãtur. vt C. ex delictis defunctorum. l. vnica. ¶ Notãdũ † quartò ꝙ ista condictio furtiua datur contra furem in odium ipsius, & hoc

& hoc tripliciter. Primò, quia licet ex ista actione nō oritur infamia iuris, vt ff. de act. & obl. l. cessat. oritur, tñ infamia facti apud bonos & graues viros, vt ff. de obsequiis. l. honori. Ex rei autē vendicatione nulla oritur infamia, vt l. in rem. ff. de rei vē. Secūdò, qa in rei vē. liberatur reus interitu rei, nō aūt in cōdictione furtiua, vt d. l. in rē. Tertiò, qa sicut vtilius est habere plures debitores, vt ff. de liber. legata. l. si qs decedēs §. si. & plures actiōes. vt ff. de leg. 2. l. cū filius. §. variis. sic ēt grauius est pluribus actio. teneri. Et da-
7 tur ista cōdictio furtiua † non solū cōtra furē, sed contra quemlibet ma fi. possessorē alienæ rei, vt ſ. de re. diuisione. §. si tamen. in
8 fi. & l. j. in fi. & l. 2. de condi. triti. ¶ Notandū † quintò, ꝙ condictio abusiuè dicitur actio. Nam olim magistratus cōstituebāt condictionē in ipsa actione, vt ff. de orig. iuris. l. ij. §. omniū, & cōdicere idem erat, quod denuntiare, sed ista solēnitas etiā modò sublata
9 est. C. de form. l. j. Ex quo patet, ꝙ † hodie nō est necessarium aliquē monere, antè quàm vocetur ad iudiciū, sed hoc fieri potest supereroganter ex quadam vrbanitate, vt l. quidam hybernus. ff. de seruitu. vrb. præd. nisi actor velit reum constituere in mora, vt l. vinū. ff. si certū petatur. Et tūc sufficit vna interpellatio, id est monitio, vt l. mora. ff. de vsuris. quamuis in venditione pignoris requiritur trina denuntiatio. l. si cōuenerit ff. de pigno. act. & istud verū est de iure ciuili. De iure tñ canonico secundū communiter Doc. requiritur monitio, vt nota. in c. nouit. extrà de iudi. & per Specu.
10 in ti. de secundis nup. §. j. ¶ Notādū † sextò, ꝙ libellus in hac act. debet sic formari, vt actor dicat qualiter Titius ex proposito, & dolosè abstraxit rē suā, eo inuito, quapropter petit, vt iudex pronuntiet Titiū debere dare sibi illā rem, si extat, vel æstimationem
11 eius, si nō extat, quæ quidē æstimatio sunt x. floreni. Et † dicitur notanter in libello, ex proposito: quia ad furtū requiritur propositum vt l. q saccū. ff. de furtis. & dicitur dolosè, qa ad furtū requiritur dolus. Nā si crederet dño id placere, nō esset furtū. vt in §. placuit. ſ. de oblig. quæ ex male. nascuntur. Et dicitur rem suam, quia cōdictio furtiua solùm datur dño, vt ff. de condict. furtiua. l. j. vel quasi domino, vt tutori vel curatori, vt l. interdū. §. qui tutelā,
12 ff de fur. & ideò ista † actio etiā datur prælatis & rectoribus Ecclesiæ, si agāt nomine ecclesiæ, vt notat Bar. in l. neq; tutores, quæ est. §. fi. l. 6. ff. de condictio. indebiti. Secus, si agerēt nomine suo, nisi pro fructib. separatis, quos faciunt suos, auth hoc ius porrectum. C. de sacrosf. ecclesiis. Et dicitur, aut æstimationem rei, quia in ista actione reus non liberatur interitu rei, vt dictum est. ¶ Notandū
13 † finaliter, ex quo hic dicitur. de condictione furtiua, ꝙ multiplex

plex est condictio,qua agitur,Nã quædã est condictio certi, q̃dã condictio indebiti,quædã cõdictio ob causam , quædã ob turpẽ causam,quędã fine cã,quędã triticaria, quædã ex lege & quædã cõdictio furtiua.De cõdictione aũt furtiua iam dictũ est.Etiã dictũ est de condic.certi,§.quib.mo.re contrahitur oblig.§.j.Dictũ est ẽt de condictione indebiti,§.de oblig.quæ ex quasi cõtractu
14 nascuntur.§.fi.Sed † condictio ob causam,est actio quæ,dat alicui,qui dedit aliquid propter causam,& causa nõ est secuta,& datur cõtra eũ,qui hoc recepit, v. g.Dedi tibi x.florenos,vt seruum tuum manumitteres,& non manumisisti seruũ tuũ,ago contra te hac actione,s.condictio. ob causam , vt reddas mihi x.florenos. vel dedi tibi x.vt recederes à lite,& non fecisti,vel dedi tibi x. vt ires pro me Romã,quod possum reuocare quamuis paratus esses ad eundum.Et teneris mihi reddere decẽ hac actione, abstracto tñ illo,q̃ tua interest,pro quo non habeo istam actionẽ. Condi-
15 ctio † ob turpẽ causam est actio,qua petitur,quod turpiter datũ est.Pro quo sciendũ,q̃ aliquid põt esse turpe ex parte dantis tantùm,vel ex parte recipientis tm̃ , vel ex parte vtriusque. Si sit turpe ex parte dantis tantum,non datur hæc actio ,& ideò q̃d datur meretrici,non potest repeti,quia turpe est ex parte dantis, sed nõ ex parte recipientis:quãuis enim meretrix turpiter facit,tamẽ nõ turpiter recipit pecuniã.Si etiam sit turpe ex parte vtriusque,non datur hæc actio,vt si detur pecunia iudici,vt malã sententiã proferat,nõ ẽt datur ista actio,quia in hoc casu potior est cõditio possidentis.Si aũt sit turpe ex parte recipientis tm̃,vt si dem tibi pecuniã,vt nõ facias sacrilegiũ vel aliud peccatũ,tunc possum hac ac-
16 tione repetere,quod dedi tibi.Cõdictio † sine causa est actio,qua petitur illud,q̃d sine cã datũ est,vel ex causa datũ sit , quæ causa postea cessat,vt si fulloni traditũ sit vestimentũ poliendũ & ipse fullo vestimentũ amisit , & dño vestimenti pretium soluit. Si tale vestimentũ postea ad dñm peruenerit,datur fulloni ista actio ad repetendũ pretium,quod soluit.vt ff.de condictio. sine causa. l.si
17 fullo.Condictio † triticaria est,quæ datur ad possessionẽ rei , vt
18 ff.de cõdictione tritica.l.j.Sed condictio † ex lege est, quæ datur qñ ex lege ciuili immediatè nascitur obligatio,ratione , cuius obligationis in lege non est data aliqua actio, vt ff. de condict. ex lege.l.vnica.Et dicitur notanter ex lege ciuili , quia si daretur talis obligatio à prætore,non daretur cõdictio ex lege, sed actio in factũ.Et dicitur notãter,si illa obligatio immediatè nascitur ex lege,quia si nascatur obligatio mediãte contractu,tũc non datur cõdictio ex lege , sed actio ex eo contractu , vt d.l.vnica. ¶Opponitur

19 nitur † primò,& videtur,ꝙ res quæ mea eſt, bene poſſit amplius mea fieri,quia res poteſt pluribus modis deberi,vt l.& an eadē.§, actiones,in fine.ff.de exceptio.rei iudica.ergo etiã apparet,ꝙ poteſt amplius mea fieri.Solutio.Cõſequētia iſta nõ valet,quia licet res plurib. modis debeat̃ mihi,ſi tamē vno modo facta eſt mea, non poteſt alio modo mea fieri,vt ff.de acquiren.poſſeſſio.l. 3.§. ex pluribus,niſi illa res deſinat mea eſſe,vt ff.de verb. obligation. l.ſi rem meam.quæ eſt lex 31.¶Opponitur ſecundò, & videtur, ꝙ actio ad dandum pro re ſua non competat alicui contra furem. quia per furtum nõ perditur dominiũ.Nemo enim perdit dominium ſine facto ſuo,vt l.id quod noſtrum.ff.de regulis iuris.Solutio.Non datur iſta actio cõtra furem ad dominium,ſed ad poſſeſſionem petendã,vt ff.de acquirend. poſſeſſio. l. rem quæ à nobis,

§.Sequens illa diuiſio eſt,quædam actiones rei perſequendæ.

1 *Actionum quædam ſunt rei perſecutoriæ,quædam pœnales,quædam miſtæ.*
2 *Actiones omnes rei perſecutoriæ,ſunt reales.Et cur ſic dictæ.*
3 *Depoſitum fit dupliciter.*
4 *Pro depoſito voluntariè facto,duplex datur actio.ibid.& nu.5.*
6 *Depoſitum neceſſarium,quid.Et quænam actio detur.*
7 *Certi condictio,datur pro mutuo & pro pecunia in ſtipulatum deducta:variè tamen.*
8 *Commodati actio,eſt duplex.& nu.9.*
10 *Mandatum duplex,generale & ſpeciale.Et quid vtrunque.*
11 *Actio mandati contraria, datur contra mandantē mandatario.*
12 *Actio pro ſocio,duplex.*
13 *Actiones poſſunt dici pœnales,tripliciter.*

1 Sũmatur ſic : Actionum † quædã ſunt rei perſecutoriæ,quædã pœnales,& quædã miſtæ.Rei perſecutoriæ ſunt omnes actiones reales,& ēt perſonales,quæ ex cõtractu' naſcũtur, prçter actionē depoſiti,quando aliquid depoſitũ eſt propter tumultũ hoſtium, vel propter incendium,ruinã vel naufragiũ, quia tunc prçtor dat contra depoſitariũ & hæredem eius actionē in duplum,ſi agatur
2 de dolo,& hæc actio eſt miſta.Hoc dicit.¶Notandũ † primò , ꝙ actiones rei perſecutoriæ oēs ſunt actiones reales ,& dicunt̃ rei perſecutoriæ,quia actor qđ ſibi abeſt,& reo adeſt, perſequitur,vt j.eo.§ proximo.perſonales etiã quæ naſcuntur ex cõtractu , ſunt rei perſecutoriæ,præter actionem depoſiti in quibuſdã caſibus,& de hoc

de hoc statim latius dicet. Sed pœnales sunt, quibus agitur ad pœnã, vt actio furti. Mistę aũt sunt, quibus petitur res & ẽtiã pœna, de
3 quibus mox j. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ depositũ fit dupliciter, scilicet voluntariè, & necessario. Pro deposito voluntariè datur duplex
4 actio, vna † directa, quæ datur depositori cõtra depositariũ. Et in ista põt sic formari libellus, vt s. actor dicat, qualiter deposuit talem rem apud Titiũ custodiẽdã, quã Titius etiã recepit, & quia ipse Titius iam interpellatus renuit reddere talẽ rem, ideò petit, vt iudex declaret eũ debere reddere rẽ ipsam. Et dicitur notãter in libello, ꝙ Titius talẽ rẽ custodiendã recepit: quia si ego ponã librũ meũ in domo tua, te vidente, nõ teneris mihi actione depo
5 siti, si custodiã eius nõ recepisti. † Alia est actio depositi contraria, quæ datur depositario contra depositorẽ, pro expẽsis factis in re deposita Et in ista actione potest sic formari libellus, vt s. actor dicat, qualiter Titius deposuit apud eum talẽ rem, in qua fecit tales expensas necessarias, quas tamen soluere Titius renuit, & ideò petit, vt iudex declaret eũ soluere debere, vt ff. depositi. l. j. §. si verò.
6 Sed † depositũ necessariũ est, qñ aliquid deponitur propter metum hostiũ, vel propter incendiũ, ruinã, vel naufragiũ. Et tunc si depositarius sit in dolo, dat' cõtra eũ actio mixta ĩ duplũ. Et in hac actione debet sic formari libellus, vt s. actor dicat, qualiter vidit hostes veniẽtes, vel fuit incendiũ in domo sua, vel in domo cõtigua, quapropter deposuit res suas apud Titiũ: & iõ petit, vt Titi⁹ hmõi res sibi reddat, & si negauerit, duplũ reddat, vt ff. deposi. l. j. §. 2. Ex quo patet, ꝙ libellus põt esse cõditionalis. facit l. cũ tutores. ff. loc. & l. non ab re. & nota. in gl. in verbo, ordine. C. vnde vi.
7 ¶ Notãdũ † tertiò, ꝙ pro mutuo & pro pecunia mutua in stipulatũ deducta, datur actio, quæ dicit' certi cõdictio, vt ff. si certũ petatur. l. si quis certũ. Diuersimodè tñ, quia pro mutuo datur condictio certi specialis, vt s. quib. mo. re contrahitur obligatio. §. j. sed pro pecunia mutuata in stipulatũ deducta, dat' cõdictio certi generalis, si pecunia sit certa, vel actio ex stipulatu, si sit incerta, vt s. de verb. signif. § j. & secundũ hoc diuersimodè dẽt formari li
8 bellus. Est etiã duplex † actio cõmodati, s. directa, quæ datur cõmodatori contra cõmodatariũ, & formatur libellus, sic vt actor dicat, qualiter cõmodauit Titio talẽ rem ad talem vsum, qui vsus iam expletus est, vel tẽpus trãsiit, quo expleri potuit, nihilominus tamen commodatarius rem nõ restituit, & ideo petit pronũciari
9 eũ debere restituere. Alia † est actio commodati cõtraria, quæ datur cõmodatario cõtra commodatorem pro expensis factis in re cõmodata, & formatur libellus, vt actor dicat, qualiter Titius cõ-

modauit

modauit sibi talẽ rẽ,in qua fecit expensas necessarias,quas renuit soluere,& ideò petit pronuntiari eũ debere soluere, vt ff. cõmo.
10 l.in commodato §.sicut.Est etiam † actio mandati,& est duplex mandatum,s.generale & speciale.Mandatum generale est de om nibus negotiis in generali , sed mãdatum speciale est de vno negotio.Exẽplum primi,vt mandaui Titio omnia negotia mea in ciuitate Coloniẽ.propter absentiam meam, causa visitationis liminum Apostolorum Petri & Pauli.Exemplum secundi, Mãdaui Titio,vt emeret mihi vnũ librũ,& secundũ hoc diuersimodè for mandus est libellus.Nam in mãdato generali actor dicet,qualiter mandauit negotia sua.Et quia non põt habere rationes , iõ petit reum pronuntiari debere,rationes reddere.Sed in mandato spãli actor dicet:Mãdaui Titio mihi emere talẽ rem, & quia nõ fecit, vel carius emit quã fuerat sibi mandatũ, in quo dãnificatus sum vel impeditus sum in tãto lucro,ideò peto pronũtiari,vt satisfiat
11 mihi de interesse.Est † ẽt actio mãdati cõtraria,quæ datur mandatario cõtra mãdantẽ,& fit libellus sicut in contraria cõmodati,
12 mutatis mutãdis.Est ẽt † actio pro socio,quę duplex est.Nã quædã datur in gñali pro cõtracta societate.Alia datur ad particulares pręstationes,vel ad fruct',vel ad expẽsas.Et secũdũ hoc diuersimodè formatur libellus. De actionibus aũt empti & vẽditi,locati & cõducti,posteà dicetur.¶Opponitur primò,& videtur, ꝙ ista diuisio nõ sit sufficiens.Nam sunt aliquæ actiones, quæ dãtur,ne in loco sacro vel publico quid fiat,aut qđ factũ est , tollatur. Sed tales actiones nõ vidẽtur esse rei persecutoriæ,neq; pœnales,neq; mistæ,ergo,&c.Solutio.Istæ actiones sunt rei persecutorię,nõ q̃dẽ rei priuatæ,sed rei diuinæ vel publicę,pro quibus rebus agitur nomine Dei,vel noĩe reipublicę,vel ẽt põt quis agere pro eis,suo nomine,qm̃ sua interest.Nã vniuscuiusq; interest, vt loca sacra cõseruẽtur in esse,in quibus oratur pro remissione peccatorũ, vt in Auth.vt lic.ma.& auiæ.§.quia verò,col.8.Et iniuria religionis, est iniuria cuiuslibet hominis,& ideò quilibet de ea põt agere vt l.Manichæos.C.de hæreti.& Manichæ.& ita ẽt est de republica, & ideò gl.in verbo,mistę.per Doct.pro & per l.2.§.j.ff. nequid,in lo.pub.nã reip.ff.de no.ope.nun.¶Opponitur secũdò,& videt', ꝙ aliquæ actiones reales sunt pœnales, quia in quibusdã iuratur in litẽ,vt ff.de rei vendica.l.qui restituere.Solutio.Quod in eis iuratur in litẽ,nõ est iure actionis,sed ex officio iudicis , vt §.præterea.j.eodẽ.¶Opponitur tertiò,& videtur, ꝙ actiones personales, quę ex contractu nascũtur, sint pœnales:quia in eis petitur interesse actoris,qđ aliqñ abest reo , vt ff.de actio. empti. & vendi.l.j.

in prin.

13 in prin.Solutio.Actiões † possunt dici tripliciter pœnales.Primò, ex parte actoris & rei,quia s.petitur,ꝙ neque actori, neque reo, adest,vt in actione furti.Et de illis pœnalibus loquit᷑ iste tex. Secũdò,actiones sunt pœnales ex parte rei,s.qñ interesse actoris excedit illud,quod adest reo : quia tunc inspecta persona rei, actio est pœnalis,vt ff.de eo,per quẽ factũ est.l.j.§.si plures.Tertiò,dicitur actio pœnalis ex parte actoris tantũ,vt si tu recepisti pecuniã, eò ꝙ diceres cõtra me calumniã,ego peto à te illã pecuniã, quo casu actio est pœnalis ex parte actoris:quia petit rẽ, quæ sua nõ fuit,vt ff.de calumniato.l.& generaliter.§.illud erit notandum.

§.Ex maleficiis verò proditæ actiones.

1 *Furti actio,est merè pœnalis.*

2 *Actio vi bonor.raptorum est mista.*

3 *Actio legis Aquiliæ,est mista.*

4 *Factum clam an lenius puniatur, quàm factum palàm,aut econtrà.*

Summarur sic.Actionũ descẽdẽtium ex maleficio, quædã sunt pœnales tãtũ,vt actio furti:quædã sunt mistæ,vt actio bo. bonoraptorũ,& actio legis Aquiliæ, quæ cõtra negãtem in duplum,& ẽt quæ datur in simplum,qñ res plus valuit præcedenti tempore,
1 q̃ tempore damni dati.Hoc d. ¶Notandum primò†ꝙ actio furti,est merè pœnalis:quia si agat furti manifesti, est pœna quadrupli.Si verò nõ manifesti,pœna dupli.Sed pro re furtiua cõpetunt alia remedia,videlicet rei vẽdicatio,vel cõdictio furtiua,vt s.e.§.
2 sic itaq; dictum est. ¶Notandum†secundò,ꝙ actio vi bonorum raptorum est mista:quia in quadruplo:cõtinetur etiam res ipsa,& ideò pœna solum est tripli,nisi agat Iudæus contra Christianum. Nã tunc pœna solũ est dupli,vt C.de Iudæis.l.Christianis.Potest ẽt agi ꝓ re rapta actione furti non manifesti ad duplum, vt ff.vi bono,rapto.l.j. vel etiam furti manifesti ad quadruplum, vt ff.de
3 furtis.l.si vendidero.§.cum raptor. ¶Notandum†tertiò,ꝙ actio legis Aquiliæ est mista,& hoc põt intelligi dupliciter. Vno modo, si agatur cõtra inficiantem,id est,negantem. Nam tunc agitur ad duplum,vt C.ad l.Aquil.l.contra negantem..Secundò modo,si agatur cõtra cõfitentem, & res valuit plus eo anno,si agat ex primo capite,vel infra xxx.dies si agatur ex tertio capite, quàm ipsa res valeat tempore dãni dati. Et ita ista actio est pœnalis ex accidenti,& non ex natura sua ab initio,vt suprà ad legem Aquiliam.
4 §.i. & §.caput. ¶Opponitur, † & videtur, quod pœna furti non manifesti debet esse maior, quàm manifesti, quia quòd fit clàm, plus punitur,quã quod fit palàm,vt ff.de admi.tut.l. nõ existimo.

Solutio,

Solutio. In hac materia distinguendum est, quia aut loquimur in casu, qui nullo iure permittitur, & tūc plus punitur quod fit palā, q̄ quod fit clā, & ideo manifestus vsurarius plus punitur q̄ occul tus, vt in c. quia in omnibus. extra de vsuris. & ita etiā est de furto. Aut loquitur in casu, qui aliquo iure permittitur, vt est tutorē con trahere cū pupillo, & in hoc casu plus punitur, quod fit clam, quā quod fit palam: & hoc ideo est, vt magis vitetur fraus & dolus. Et sic loquitur lex in oppositum allegata.

§. Item mista.

1 *Actio competens ad petendum relicta Ecclesiis, vel venerabilibus l cis datur dupliciter, ibid. & nu. 4. Et quid ad eam actionem pra terea requiratur, nu. 2. Et contra quos detur. nu 5.*

3 *Ecclesia & minor æquiparantur,*

6 *Relictum pastori aut ministro Ecclesia, censetur relictum Ecclesia, & datur contra eum actio*

7 *Legata soluta piis locis, quamuis non debita, non repetuntur.*

8 *Libelli forma, in actione petendorum relictorum piis locis.*

9 *Pœna an possit vitari per ipsum reum, per pœnitentiam, & nu. 10.*

Summatur hic: Actio cōpetens ad petendum relicta Ecclesiis, vel venerabilibus locis retardata solutione, vsque ad vocationem in iudicium, est mista, & datur ad duplū. Hoc d. & patet intellectus

1 tex. ¶ Notandū primò, † q̄ ista actio datur dupliciter, s. ex delatio ne, & ex negatione. Nam primo datur ex dilatione, si s. dilatio fiat fraudulenter. Nam si fieret ex iusta causa, non haberet locum hæc actio, sic ff. si certū peta. l. q̄te, Debet tñ differēs soluere. aut probare dilationem esse factam ex iusta causa, quāuis in aliis casi bus allegans dolū teneatur dolū ꝓbare, vt l. quotiens. §. qui dolo. ff. de probatio. Verū tñ, q̄ datur aliquod tempus ad soluendū hu iusmodi legatum, ar. l. si quis filium. §. 2. ff. de collat. bonorum. Re

2 quiritur etiā ad istam actionem, † q̄ differens solutionem huius modi legati sit vocatus in ius, vt hic dicitur in tex. Nam pœnæ sunt restringendæ, vt l. interpretatione. ff. de pœnis. Sed verū est, q̄ ex sola dilatione bene cōstituitur in mora, sine aliqua interpella tione, ad instar minoris. vt C. ex quib. causis restitu. in integ. est ne

3 cessa. l. in minorum. Et sic patet q̄ Ecclesia & † minor ęquiparātur, vt C. de rei vēdicatio. l. si vt ꝓponis. Quod verū est, quo ad actio nem concedendam, sed nō quo ad tempus restitutionis intentan dæ, & ita solet dici, q̄ Ecclesia cōparatur minori facto maiori, vt

4 notatur in c. j. & ij. extra de restitu. in integ. † Secundo datur hæc actio ex negatiōe. Nā si obligat⁹ soluere relicta piis locis primò

confiteatur& postea negauerit,vel simpliciter negauerit,dat' contra eum ista actio, ꝓpter inficiationē seu negationem. Sed si primò negauerit,& postea confiteatur,ex quo pœnitere pōt,nō dat' cōtra eū ista actio,sed releuat actorē ab onere ꝓbationis,vt l.eū, qui.ff.de iureiuran.Et si non negauerit legatū esse relictū,sed dicat testm̄ nō valere,non tenetur ista actione,vt l.penul.ff. de his,
5 quib.vt indign.¶Notandū †secundo,ꝙ ista actio datur cōtra hæredes, seu i los, qui p legata vel fideicōmissa possunt grauari,vt s̄.de singulis rebus per fideicom.relic.§.j.Et si nō habeāt soluere in re,luent in corpore,vt ff.de pœnis.l.j.§.generaliter.Nā hoc nō solū habet locū in pœna fisco applicanda,sed ēt in pœna applicāda parti,vt l. si quis id,qđ.ff.de iurisd.om.iudic Quod verum est, si mora sit fraudulenta,quia ex simplici mora nemo punit' in corpore, vt l. procuratorem. §.si ignorātes.ff.mandat. ¶Notandum
6 tertio†ꝙ si aliquid relinquatur ministro Ecclesiæ, vt puta pastori cōpetit hæc actio, quia hoc intelligitur relictū esse ipsi Ecclesiæ, vt in gl.in l.annua.§.à Titia.ff.de annuis lega.Nisi relictum esset à coniuncto ꝑsona,quia tunc intelligeretur relictum intuitu ꝑsonæ,& nō ecclesiæ,vt notat' in c. requisisti.extra de testam. Et tale legatū nō est hoc modo priuilegiatum.Si ēt relictū sit deo, tunc cōpetit hæc actio,quia hoc intelligitur relictum parrochiali Ecclesiæ ipsius relinquentis.Sic ēt si relinquatur alicui sancto.Nam hoc intelligitur relictū Ecclesiæ,in qua talis sanctus est patrònus si hm̄i Ecclesia sit in illo territorio, & si non sit, tunc intelligit' relictū maiori Eccclesię.Et si plures sint Ecclesię dehicatæ ad honorē illius Sancti,tunc intelligitur relictū pauperiori,vt in Auth. de Ecclesiast.tit.§.si quis nomine.colla.9.Sed ꝓ relictis reipublicæ vel fisco,nō datur hæc actio,q̄uis in multis ius publicū & ius diuinū æquiparentur,vt C.de sacros.Eccl.l.fi. nec ēt ꝓ relictis ad redēptionē captiuorum.Et ratio est,quia ista actio estpœnalis,& ideo non est trahenda extra casum, de quo tex loquitur, vt in l.
7 pen.ff.de pœnis.& j̄. eo.§.sed furti.¶Notādū†quartò,ꝙ istud est priuilegiū datū fauore locorum piorum.Et eadem ratione datur ēt istud priuilegiū huiusmodi legatis,videlicet ꝙ licet non sint debita,si tn̄ fuerint soluta, non repetuntur vt dictum est s̄. de obligatio.quæ ex quasi contrac.nascuntur.§.fi.Pro aliis aut legatis nō datur hæc actio in duplum.Si tamen obligatus ea soluere fuerit in mora, tenetur ad vsuras,& ad fructus,vt ff.de lega.2.l.qui solidum.& ff.de vsu.l.videamus in principio.& §.etiam respublica.facit l.j.C.de vsur.& fruc.leg.seu fideicom.Et pro istis cōpetunt a-
8 lia remedia,vt in auth.hoc amplius.C.de fideicō. ¶Notandū†finaliter

naliter, quod libellus in hac actione debet sic formari, vt s. actor dicat se esse rectorē talis Ecclesię, cui Titius in testamento suo reliquit x. florenos. Sed Seius hæres Titij post aditā hæreditatē, vel postq̄ se immiscuit hæreditati, distulit soluere huiusmodi legatū ita quod propter hoc tractus est in iudicium, & ideirco petit actor, quatenus Seius condemnetur ad soluendum dictos x. florenos ratione legati, & alios x. ratione pœnæ, quā incurrit ex dilatione. Et hæc forma satis probatur ex §. sed & illa j. eodem. ¶ Opponitur,
9 & † videtur quod si primo negat huiusmodi legatum, quāuis postea confiteatur, teneatur adhuc hac actione, per l. quis sit fugitiuus ff. de edilitio edic. Solutio. illa lex loquitur de vitio purgando, quando s. reus purgare non potest per solam pœnitentiam, hic autem loquitur de pœna vitanda per ipsum reum, & hoc fieri potest per pœnitentiam. ¶ Dicit † tñ hic Ioā. Fab. quod quando reus
1 oprimo negat & postea confitetur, tunc reus vitat pœnam, si actor voluit probare relictum esse factum ex confessione. Sed si actor voluit hoc probare per testamentum, vel per testes, tunc non sufficit posterior confessio ad vitandum pœnam.

§. Quædam actiones mistam causam.

1 *Actiones mistæ, quæ. Et quot respectibus dicantur mistæ, ibidem, & num. 2.*
3 *Familiæ exciscundæ actio, est mista. Et quid ea petatur. nu. 4.*
5 *Familia, idem quod hæreditas.*
6 *Familiæ ercisc und. actio, quandiu duret.*
7 *Libellus in actione famil. ercis cun. quomodo formandus.*
8 *Communi diuidundo, actio datur pro re diuidenda.*
9 *Libellus quomodo formandus in actione communi diuidun.*
10 *Finium regundorum actio, quibus detur. Et quorsum ibi. & nu. 11*
12 *Libelli forma in actione finium regund.*
13 *Hæreditatis petitio, an sit actio mista. Et contra quem illa detur num. 14.*

1 Sūmatur sic: Actio † familiæ ercis cundæ cōpetens pro hæreditate diuidenda, & actio cōi diuidundo, cōpetens pro re cōmuni diuidenda, & actio finiū regūdorum cōpetens habentibus agros cōfines etiam sunt actiones mistæ. Et pōt iudex in his trib⁹ actionib. ex ęquitate vni rē adiudicare, & inæqualitatē pōt per pecuniam ad æqualitatē reducere. Hoc d. & patet intellectus tex. ¶ Notādū
2 primo † quod actiones trib⁹ modis seu respectib. possunt dici mistę. Primò, quia sunt rei persecutoriæ, & ēt pœnales, & de istis mistis dictū est s. eo. duobus §. §. proximis. Secundo, possunt dici mistæ,

quia in eis idẽ põt esse actor & reus. Et hoc modo istæ tres actiones, de quib. loquitur hic tex. possunt dici mistæ. Sic ẽt interdictũ vti possidetis, põt dici mistum, vt j. de interdic. §. dupli. Verum tñ est ꝙ huiusmodi iudicia magis propriè dicuntur cõia, quam mista. Tertio modo possunt actiones dici mistæ, respectu naturæ actionis, quia s. partim sunt reales, & partim personales: hoc mo-
3 do etiã actiones dicuntur mistæ. verbi gratia. Actio † familliæ erciscundę est realis, qñ per eam petitûr res alicui tradi seu assignari iure dominij, sed est personalis, in quantũ per eam petitur res alterius. Nã si tu & ego sumus cohęredes, tunc non est aliqua res in hæreditate tã parua, in qua tu nõ habes partẽ similiter & ego habeo partẽ in ea. Quę tñ partitio percipitur intellectu iuris, & nõ demõstratur oculis, vt l. Mæuius. §. duob. ff. de leg. 2. in quantũ ergo ego peto talẽ rẽ ex eo iure, qđ ego habeo in ea, ista actio est realis. Sed qñ peto illã rem vel peto portionẽ, q̃ tu habes in ea,
4 tũc est actio personalis. Petũtur † ẽt hac actione fructus, quos vnus recepit plures, q̃ alius, & tũc ẽt est personalis. Petuntur ẽt expensæ factæ per vnum in re hæreditaria, quas alius negat soluere, & tunc ẽt est personalis, vt l. Labeo. §. familiæ. ff. famil. ercisc. & est gl. in l. 2. ff. eo. Et eodem modo dici potest in actione cõi diuidundo & in actione finiũ regũdorũ, vt in tex. & gl in l. 3. & in l. 4, §. sicut.
5 ff. cõmu. diui. & l. 4. ff. finium. regund. ¶ Notandum † secundo, quòd actio dicitur familiæ erciscundæ. i. hæreditatis diuidendæ. Nam familia idẽ est quod hæreditas, licet etiã habeat alia significata, vt ff. de verb. sign. l. pronuntiatio. §. familliæ. Et datur ista actio ꝓ hæreditate diuidenda, vt hic, datur etiã si vnus cohæredũ cõmisit dolum vel culpam in hæreditate, vt ff, familiæ ercisc. l. puto. §. sed & si dolo. & si dubitetur, an aliquis sit hæres, non datur ista actio, donec dubiũ decisum fuerit, vt l. hæredes §. quantũ. ff. fami
6 liæ ercisc. Et durat † ista actio 30. annis, vt ff. de anna. exceptio. l. j. & fit cõputatio à tempore aditæ hæreditatis secundum Ioã. Fab. Et nascitur ista actio ex quasi contractu, vt supra de oblig. quæ
7 ex quasi cõtrac. nascun. §. item si inter aliquos. ¶ Notandũ † tertio ꝙ in actione familiæ erciscundæ debet sic formari libellus, vt. s. actor dicat, qualiter Titius, & ipse sunt facti cohæredes ex testamento, vel ab intestato, & Titius negat diuisionem fieri istius hæreditatis, vel ipse Titius ꝑcepit plures fructus q̃ actor, vel ꝙ actor fecit expensas, quas Titius soluere renuit, & io petit, vt iudex cõpellat eũ ad diuisionẽ, & ad solutionem fructuum & expensarum. De qua forma habetur per Speculatorem, in tit. de iudiciis. §. se-
8 quitur. vers. item hæres. ¶ Notandũ † quarto, ꝙ actio cõmuni diuidundo

uidundo datur pro re diuidenda.Et differunt actio familię ercis cundę & actio cōi diuidundo,& actio ꝓ socio,quia actio familię erciscundæ datur pro re vniuersali diuidenda,s.ꝓ hæreditate.Sed actio cōi diuidundo datur ꝓ re singulari diuidenda. Actio vero pro socio datur pro rebus cōicandis, vt notatur in l.j. ff. cōmuni
9 diuidundo. ¶Notandum†quinto,ꝙ libellus in hac actione debet sic formari,vt actor dicat qualiter Titius,& ipse habent rem singularem,cōem,indiuisam,q̄ ipse Titius negat diuidi,&etiam Titius ex illa re recepit fructus, & actor in ea fecit expensas, quas non potuit pro parte facere,petit ergo, vt iudex cōpellat Titium ad diuisionem istius rei,& ad restitutionem fructuum,&ad solutionem expensarum.Et de hac forma habetur per Specula. in tit.
1 c de iudi.§.sequitur in fi.¶Notandum†sexto,ꝙ actio finium regũdorum,datur habentibus agros confines,aut vt termini prius positi non apparentes appareant,vt in gl.in l.j. ff.finiũ regundo. aut vt termini euulsi à flumine,vel ab homine reponantur, Et pōt iudex cōtra euellentē criminaliter ꝓcedere, vt ff.fi.regundo.l.4.§. si dicantur.Aut vt termini inconuenienter positi,quia s.vnus non pōt agrũ suum colere vel arare,sine impedimento alterius,vel ni si intret in agrum alterius,vt s.termini conuenientius ponãtur, vt
11 l.2.§ fi.ff.finium regundorum. Et†datur hæc actio etiam ad personales pręstationes,vt puta ad fructus,interesse,& ad damna, vt ff.fi.regundo.l.4.§.in iudicio.Sed non datur hæc actio habentib. domos confines seu ædificia,vt d.l.4.in fi.Si tamen vnus habeat ædificium, &alius habeat fundum, tunc datur hęc actio vtilis vt not.in gl.l.3.in ver. ædificium.Et si tale ædificium esset positũ loco termini,daretur directa,vt l. 2.&not.gl.ff.fi.regun.Notandũ
12 †finaliter,ꝙ libellus in hac actione debet sic formari,vt actor dicat,qualiter Titius & ipse hēnt agros cōfines,sed termini,quibus agri distinguūt nō apparēt,aut sunt euulsi, vel sunt incōueniēter positi, & ꝙ ipse petiit à titio humi terminos inquiri aut reponi, vel melius poni,sed Titi⁹ recusauit hoc fieri,quapropter petit vt iudex supponat humi agros oculis suis,vel oculis agrimēsoris,ita s.vt appareant,aut de nouo reponantur,aut melius ponantur,& de hac forma habetur per Specul.in tit.de indi.§ sequitur in prin.
13 ¶Opponitur†& videtur ꝙ non satis enumerētur hic humi actiones mistæ,quia actio petitionis hæreditatis etiã videtur mista,vt C.de petitio.hæredita.l,hæreditatis.& ff.de petitio.hęredit.l.si bonæ fidei.§.primo.de qua tamen hic non fit mentio.Solutio.Petitio hæredita.non est mista actio ea ratione qua istæ sunt mistæ, sed ꝓpter similitudinem,q̄ habet cum actionibus personalib⁹,&

realibus in origine,& effectu.In origine auté,quia ficut actiopersonalis oritur ex contractu,vel quasi,sic etiã petitio hæreditatis ex iure,quod habet hæres cum defuncto,cum quo censetur eadé persona,vt ff.de acq.posse.l.cum hæredes.In effectu aũt,quia sicut actio personalis datur cõtra debitoré personaliter obligatũ,vt §.sic itaque §.eo.sic etiam petitio hæreditatis,vt l.sed vtrum.ff.de pe.he
14 red.Et† sicut actio realis datur contra quécunque possessorem seu detentoré,vt l.officium.ff.de rei ven.sic petitio hæreditatis contra possidenté pro possessore,vel pro hærede.vt l.regulariter.ff.de peti.hæredi.Sic etiam actio noxalis datur contra quemlibet possidentem seruum,qui noxam fecit,vt ĩ.de noxali.§. omnes. Similiter actio quod metus causa,vt ff.quod metus causa.l. si cũ exceptione. §.Pedius.Sic etiã actio in factum,contra eũ,qui habet aliquid positũ in loco publico.ff.ne quid in loco publico.l.2.§.antepe.Idẽ dicendũ est de actione quod vi aut clàm,vt ff.quod vi aut clàm.l.cõpetit.Et dicũt aliqui quod istæ sunt actiones anomalæ.Sed in veritate istæ actiones,sunt personales,quia principaliter oriuntur à persona,licet ex consequenti,& ex quadam æquitate dentur in rem,vt no.in l.si cum exceptione.§.aliquando ff. quod vi metúsve causa. Et dicuntur in rem scriptæ,vt est pulchra glo.& etiam notatur per Dy.in l.3.§.est autem personalis.ff.ad exhibendum.

§.Omnes autem.

1 *Actionum quarta diuisio.Vel potius subdiuisio.nu.5.*
2 *Ex stipulatione nascuntur duæ actiones.*
3 *Libelli forma in actione certi condictionis.*
4 *Libellus in actione ex stipulatu,diuersimodè formatur.*
5 *Actio vlla, an extendatur vltra quadruplum,fusé,per nu.5.7.8.9. 10.11.& 12.*

Sic summatur:Omnes actiones vel dantur,in simplum,vel in duplum,vel triplum vel quadruplum,vltra quod nulla actio datur.Et actiones descendentes ex contractu,regulariter dantur in simplũ.
1 Hoc dicit.¶Notãdum † primò,ꝙ hic ponitur quarta diuisio actio
2 num.¶Notandum †secundò,ꝙ ex stipulatione nascuntur duæ actiones,q̃a aut stipulatur res certa,& nascitur cõdictio,vt ff.si cer. pet.l.si quis certum.aut stipulatur res incerta,& nascitur ex stipula
3 tu actio,vt ĩ.de verb.obl.¶Notandum † tertiò,ꝙ in actione certi condictionis libellus debet sic formari,vt scilicet actor dicat qualiter stipulatus est à Titio talem ré puta librũ,ex causa tali, præcedente eius interrogatione,& subsequente incontinenti ipsius itij responsione,quem tamen librũ Titius recusat dare & tradere acto

ri, &

ri,& ideò petit actor,vt iudex ipsum ad hoc compellat,&probatur hæc forma in d.l.si quis certũ.& per Spe.in tit.de obl.& sol.§.sequ-
4 tur,versi.si verò aliquis.Sed † in actione ex stipulatu diuersimodè formatur libellus,actor diuersimodè petit illud,quod stipulatũ est. Aut enim petit simpliciter ipsum factũ,vt si stipulatũ sit,ꝙ domus ædificetur,aut simpliciter petit interesse,aut petit factũ cũ cōditione,quod si nō fiat.præstetur interesse,vt notatur per Bar. in l.stipu
5 lationes nō diuidũtur.ff.de verb.obl.¶Opponitur,† & videtur ꝙ ista diuisio sit superflua,quia videtur coincidere cum diuisione.𝔍.eo. §.sequens.Solutio. Ista latius declarat quàm illa,& potest propriè
6 dici subdiuisio quædam respectu illius.¶Opponitur † secundò,& videtur,ꝙ inconuenienter dicitur in tex.nullã actionem extendi vltra quadruplum.Nam actio. quæ datur pro occisione serui, q fuit institutus hæres,datur interdũ ad centũ,vel ad mille,secundum ꝙ valuit hæreditas,& hoc longe excedit quadruplum valoris ipsius serui,vt 𝔍.ad l.Aquil.§.illud. Similiter videtur de actione quæ datur cōtra eum,qui extraxit clauum de naui,vnde tota nauis periclitata est,quæ datur ad totum damnum,quod lōgè excedit quadruplum valoris illius claui,vt ff.de incen.ruina,naufra.l.3.§.senatus,Idē videtur de actione,quæ datur mihi cōtra eum,qui vendidit mihi pecus morbidũ,vnde totus grex meus cōtaminat⁹ est,vel ex vitio tigni,vnde totum ædificiũ corruit,vt ff.de actio.emp.l.Iulian⁹.in pri.Solutio.Tex.iste debet intelligi de actiōe,quę est merè pœnalis ex vtraq; parte.s.actoris & rei.Actiones aũt, de quib.loquũtur cōtrar ĩura,nō sunt pœnales ex parte actoris,quia totum
7 quod petit,est suũ interesse.¶Sed replicatur † de actione,quæ datur cōtra eũ,qui manumisit seruum alienũ in præsentia principis. Nã ille habet soluere duos seruos domino,& tres fisco.Et ita punitur in quintuplũ,vt C.de his qui à non domino manumit.l.fi.Idē videtur de actione quę datur cōtra eum,cui tu dedisti pecuniam ne fieret mihi calumnia,nã tu repetis, quod dedisti & ego prosequor quadruplum,& sic actio datur in quintuplũ,vt ff. de calumniato.l.si quis ab alio.Solutio.Tex,iste debet intelligi de actione, qua pœna datur vni & eidē.Modò in cōtrariis iuribus pœna datur diuersis,vt manifestè patet ex dictis in opposi.allegatis.
8 ¶Sed iterum † replicatur de actione,quæ datur contra eũ,cui ego dedi pecuniam, ne faceret mihi calumniã,& ipse recepit pecuniã ab alio,vt diceret contra me calumniã.Nã iste punitur in octuplũ & pœna datur vni,vt ff.de calumnia.l.& generaliter.§.fin. Solutio. Iste text. debet intelligi de pœna quæ datur vnica actione in numero,sed cōtraria l.loquitur de pœna.quę datur duab⁹ actionib⁹

9 quarũ neutra excedit quadruplũ.¶Sed iterũ †, replicatur de actiõe quæ datur contra libertũ, qua.s. propter offensam reuocatur in ser uitutẽ, vt C. de libe. & eorũ liberis. l. si manumissus. Nã illa est vna actio, & hæc pœna longè excedit quadruplum, cùm libertas sit res inæstimabilis, ff. de his, qui deiecerunt vel effuderũt. l. si. Idem vide tur, de actione, quæ datur cõtra illum qui eripuit seruũ fisci. Nam ille reddit seruum, & cum hoc adhuc quadruplum, vt C. de ser fugi tiuis, l. pe. & tamẽ est vna actio. Solutio. Iste tex. adhuc intelligitur qñ in pœna habetur respectus ad ipsam rem. In contrariis autem non habetur respectus ad rem, sed ad delictum seu punitionem tã
10 tum. ¶Iterum replicatur † de actione, quæ datur contra eum, qui recepit pecuniam ab eo, qui emit administrationem, nam reddit quadruplũ, & confiscantur bona sua, & priuatur cingulo, vt in Aut. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sic ergo. colla. 2. Solutio. Iste tex. loquitur de actione, vt manifestum est. Quod autem dicitur in contrario, non fit per actionem, sed per accusationem. ¶Iterum
11 † replicatur de §. alteri. s̃. de inut. stipula. quia ibi potest excedi quadruplum. Solutio. Iste tex. in §. præsenti, intelligitur de pœna le gali, quæ est, qñ iudex vel communitas aliqua dicit, quicunque cõ miserit furtum, morietur, quia hoc ius indicit. Contrarium autem loquitur in pœna conuentionali, quæ est, quando aliquis dicit, Ioã nes si non veneris ad lectiones, solues album, quia, tunc est conuẽ-
12 tio facta, inter illũ & me. Pœna † igitur legalis non potest extendi vltra quadruplum. Sed de pœna conuentionali est distinguendum, quia vel apponitur per nomina multiplicatiua, vt simplum, duplũ, triplum, &c. & tunc etiam non potest extendi vltra quadruplum, vt l. si dictum. ff. de euictionibus, vel apponitur per nomina simplicia, vt vnũ, duo, tria, & tunc aut apponitur facto, vt dicendo, Promittis mihi scribere talem librum sub pœna centum, & potest extendi vl tra quadruplum, vt in §. alteri. in oppo. alle. vel apponitur speciei, vt dicendo, Promittis mihi dare talem librum sub pœna centum, & iterum potest extendi vltra quadruplum, vt l. Lucius. ff. de actio. emp. & vend. & l. sciendum. ff. de euicti. Aut apponitur quantitati, vt dicendo, Promittis mihi dare decem sub pœna centum, & tunc non potest extendi vltra quadruplũ quia præsumitur fieri in frau dem vsuræ, vt l. Iul. §. i em Papinianus. ff. de actionib. empt.

§. In duplum agimus veluti furti nec manifesti.

1 *Actiones furti nec manifesti, quibus casibus dentur in duplum.*
2 *Serui corrupti actio datur pro eo, quòd seruus corruptus est mente.*

Actio

3 *Actio vtilis serui corrupti, datur patri pro filio corrupto, aut filia corrupta. Et quibus praeterea.*

Actiones furti,nec manifesti.l.Aquil.depositi in quibusdam casib. serui corrupti,& quæ dantur pro legato relicto venerabilibus locis dantur in duplum.Et datur actio serui corrupti contra eũ,cui⁹ persuasione vel consilio seruus factus est deterior, in qua quidem actione etiam veniunt res,quas seruus domino abstulit.Hoc dicit

1 ¶Notandum † primò,ꝙ qualiter actio furti nec manifesti datur in duplum,dictum est s.de obligationib.quæ ex malefic.nascuntur §.pœna.& qualiter actio legis Aquiliæ datur in duplum, s.per inficiationem,dicetur j.eod.§ at ille.Et qualiter actio depositi datur in duplum in quatuor casibus,dictum est s.eo.§.sequens.Qualiter autem actio pro legatis relictis venerabilibus locis in duplum da-

2 tur.dictum est s.eo.in §.item mixta.¶Notandum † secundò, ꝙ actio serui corrupti non datur pro eo,ꝙ seruus corruptus est in corpore,quia sic daretur actio legis Aqui.vt s.ad legem Aqui.in §.1.& in §.caput.Sed datur pro eo,ꝙ seruus corruptus est mente,quia scilicet de bono factus est malus,vel de malo deterior,vt ff. de seruo corrupto.l.1.§.persuadere.& l.seq.& facit,l.præses.ff.de offi.præsid. Et datur ista actio non solùm ad duplum æstimationis serui,sed etiam ad duplum æstimationis rerum,quas abstulit domino suo,siue tales res peruenerunt ad persuasorem seu corruptorem,siue ad alium vt ff.de ser.corrup.l.in hoc iudicio.Sed in isto duplo continetur ipsa æstimatio serui,& rerum ablatarum,vt l.vt tantum.§.in hac.ff.de ser.corrup.Et istud verum est,si is qui persuasit,vel consilium dedit,fecit hoc ex dolo malo,vt l.dolo.ff.de ser.corrup.Et potest etiã puniri criminaliter talia persuadens.vt l.in eum. ff. de extraor.criminibus.Secus autem,si non fecit dolo,quia tunc tenetur actione l. Aquil.vt l. sed commodius.ff.de ser.corrupto. ¶Notan-

3 dum † tertiò,ꝙ vtilis actio ser.corrupti datur patri pro filio corrupto,aut filia corrupta, quia interest patris habere filios bonos, & non malos,vt l.vt tantum.§.1.ff.de seruo corrup.Et datur ista actio ad æstimationem operarum,quæ per filios fieri solent:quia liberũ corpus non potest æstimari,vt ff.de his,qui deiec.vel effu.l. n. Et fit hæc æstimatio taxatione iudicis, mediante iuramen.in litem ipsius patris de valore operarum,& de sua affectione,secus ĩt in actione iniuriarum,vt s de iniuriis.§.pœna. Datur ideò etiam hæc actio vtilis scholari contra socium suum,quia persuasit sibi, quòd pecuniam suam inutiliter expenderet.Nam si datur patri pro filio, magis videtur dari ipsi filio, quia charitas incipit à se, vt l.præses. C.de seruitu.& aqua.

¶Opponitur & videtur, ꝙ ille qui plus petit, debet cadere à tota causa, per l. vnicam C. de plus peti. Solutio. In illa lege dicitur, ꝙ ille qui plus petit, quàm sibi debitum est, & etiam de hoc petit cautionē ex dolo, ille cadit ex tota causa, quia grauius puniri debet, quàm ille qui plus petit sine dolo, vt ff. de offic. præsi. l. diuus. vbi nota optimum casum.

§. Quadrupli.

1 *Actiones quænam in quadruplum.*
2 *Actio quod met. caus. cui detur, & contra quem.*
3 *Actio in factum de calumnia, quando, cui, & contra quem detur.*
4 *Litium executores plus debito exigentes pro sua executione, puniuntur in quadruplum.*

1 Actio † furti manifesti, & actio quod metus causa, & actio de calũnia, similiter & actio, quę datur ex l. cõdictitia cõtra executores litiũ, petentes plus à reis, q̄ petere debeant, sunt in quadruplum. Hoc dicit, vsq; ad §. sed furti. ¶Notandũ primò, quòd de pœna furti manifesti dictũ est ī. eo. §. ex maleficiis. quia ibi tractatũ est de
2 illa actione. ¶Notandũ † secundò, ꝙ actio quod metus causa, datur mihi contra eum, qui per metũ cadentem in cõstantem virũ compulit me, ad tradendũ sibi rem meã, vt ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. §. j. Ex quo faciliter potest concipi forma libelli in hac actione quę ẽt patet l. 3. C. quod metus causa. Et datur ista actio in quadruplũ ex contumacia, vt statim dicetur j. eo. §. item actio. Et est annalis in quadruplum. In simplũ verò est perpetua
3 vt ff. quod me. l. si cum exceptione. §. j. ¶Notandũ † tertiò, quòd actio in factũ de calumnia, datur mihi cõtra eum, qui recepit pecuniam ab alio, vt faceret aut diceret contra me calumniã. Datᷣ ẽt mihi contra eum, cui ego dedi pecuniã, vt non diceret contra me calũniã. Et ita diuersimodè formatᷣ libell⁹ in hac actione. ff. de calũniato. l. & generaliter. Et est hæc actio ẽt annalis in quadruplũ in quo tñ quadruplo continetur res ipsa, siue pecunia data, vt in §. fi. l. in hæredē. ff. eo. & nota. in glo. ff. de calumniato. In simplũ
4 verò est perpetua, vt ff. de calumniato. l. j. §. j. ¶Notandũ † finaliter, ꝙ executores litium plus debito exigẽtes pro sua executione puniũtur ĩ quadruplũ, & ita differt hoc, q̄d hic dicitur à §. tripli. ī. eo. quia ibi datur actio in triplũ, cõtra actorē maiorē summã insertã in libello, vt reũ plus grauet in solutiōe executorib⁹ faciẽda, vt ibi dictũ est. hic aũt datur actio cõtra ipsos executores plus petentes, q̄ debeãt. Et datur ista actio in quadruplũ, sic tñ ꝙ triplũ applicetur fisco, & simplũ applicetur parti, vt in auth. vt litigãtes iurent.

iurent.§.hoc quoq;.colla.9.Et petitur istud quadruplum per hāc actio.quæ dicitur condictio ex hac lege,vt ff.de condic. ex le. l.j.

§.Sed furti.

1 *Actio furti non manifesti,& serui corrupti dantur in duplum originaliter:& nu.2.& quæ dentur accidentaliter.*

3 *Pœna,quæ datur ex negatione vel contumacia,dicitur accidentalis.*

1 Actio furti † nō manifesti,& actio serui corrupti danť in duplū originaliter,sed actio legis Aquiliæ, & actio depositi in quatuor casibus,dantur in duplū accidētaliter, s.ex negatione Nā si reus cōfiteatur,tunc non dantur nisi in simplum. Hoc dicit, vsque ad
2 §.sed & illa ¶Notandū † primò,quòd de actione furti non manifesti satis dictum est s.de obliga.quæ ex malefic. nascuntur.§. pœna. Actio autem serui corrupti ex natura sua datur in duplum. Nam siue reus negauerit,siue cōfiteatur,datur in duplum, nisi inter virum & vxorem.Nam tunc datur in simplū,vt ff.de seruo corrupto.l.doli verbum.§.hæc actio. Et hoc est propter honorē ma-
3 trimonij,vt l.2.ff.rerum amotarum.¶Notandū † secundò, ꝙ pœna,quæ datur ex negatione vel contumacia,dicitur esse accidētalis,& non ratione primæ obligationis.Et ergo fideiubens pro malefactore,de solutione pœnę,ad quā condēnabitur ratione maleficij sui,non tenetur soluere illam pœnam,in quam cadit iste malefactor propter negationem suam vel contumaciam,de quo notatur per Bar.in l.j.ff.de in litem iuran.

§.Sed illa.

1 *Actio competens pro relictis venerabilibus locis,differt ab aliis,quæ dantur in duplum.& nu. 2.*

1 Actio † cōpetēs pro relictis venerabilibus locis,etiam differt ab aliis actionibus,quæ dantur in duplū,quia hoc cōtingit accidētaliter,& extrinsecè,non solum ex negatione,sed ēt ex retardatione
2 solutionis vsq; ad iussum iudicis.Hoc dicit.¶Notandū, † ꝙ licet in actione competente pro relictis venerabilibus locis reus deferat iuramētum actori,propter hoc tamen non punitur in duplū, sed releuat actorem ab onere probandi,vt ff.de iureiur.l.eū qui.

§.Item, actio.

1 *Actio,quod met.caus.differt ab aliis actionibus,quæ dantur in quadruplum.& quæ sit eius natura*

2 *Res per metū ablata si restituatur ante sentētiam, reus absoluitur.*

3 *Actio,quod met.caus.habet duas sententias.*

1 Actio ꝙ † metus causa,differt ab aliis actionibus, quæ dātur in quadruplum,quia natura istius actionis est, quòd si res per metū ablata

ablata iussu iudicis restituatur, absoluitur reus dando simpliciter ipsam rem, sed in aliis, actionibus, quæ dãtur in quadruplũ, non vitatur ista pœna per restitutioné. Hoc dicit vsq; ad §. actionũ aũt
2 ¶Notandum, † quòd si res per metũ ablata restituatur ante sententiam, tunc reus absoluitur, nec debet soluere quadruplũ, vt hic. & ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. §. satis clementer. Et in-
3 telligitur hoc de secunda sententia. Nã in ista actione † sunt duæ sententiæ, quarum vna est de restituendo, & alia de soluẽdo quadruplum, vt ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. hoc autem. Et potest vtraque sententia dici diffinitiua, quia diffinit controuersiam, vt ff. de re iudica. l. j. Non tamen sic, quòd vtraque habeat solennitates requisitas ad sententiam diffinitiuam, de quibus notatur in l. prolatam. C. de sen. & interio. om. iud. Nã prima sententia dicitur iussus iudicis, & secunda dicitur esse executiua primæ. Simile notatur per Inn. in c. sæpe contingit. extrà de appel. vbi declarat differentiam inter sententiam quæ datur pro expensis, & inter sententiam quæ datur de principali causa.

§. actionum.

1 *Actionum quædam sunt bonæ fid. quædam stricti iuris. & nu. 2.*
3 *Actiones bonæ fidei, quid, & quotupliciter differãt ab actionibus stricti iuris, ibid. & nu. 4. 5. 6.*
7 *Actio ex empto, quid & cui detur. Quid itidem ex vendito: cuiq; cõpetat.*
8 *Locati actio, datur locatori contra conductorem: & actio ex cõducto conductori contra locatorem.*
9 *Negotiorum gestorum actio, est duplex.*
10 *Depositi actio, an sit bonæ fidei.*
11 *Actio pro socio, ex vtraque parte, est directa.*
12 *Tutelæ actio, directa & contraria bonæ fidei sunt.*
13 *Pignoratitia actio, est duplex.*
14 *Familiæ erciscun. actio, item communi diuid. sunt bonæ fidei. & cur non itidem actio finium regun. nu. 15.*
16 *Actio æstimatoria, quando detur.*
17 *Libelli forma in actione æstimatoria.*
18 *Permutatio rerum, est contractus innominatus.*
19 *Actio de permutatione rerum, vnde, & quando nascatur.*
20 *Libellus quando formandus in actione de rerum permutatione.*
21 *Actio præscriptis verb. sæpe concurrit cum actione in factum.*
22 *Actio in factum, oritur quatuor modis.*
23 *Hæreditatis petitio, est bonæ fidei & cui illa detur. nu. 24.*

Actio

1 Actionũ quædã † sunt bonæ fidei, quædã stricti iuris. Actiones bonæ fidei sunt ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorũ gest. mãdati, depositi, pro socio, tutelæ, cõmodati pignoratitia, fa. ercíscun. cõmuni diuidundo, præscriptis verb. æstimatoria, rerũ permutatio, & hæred. petitio, de qua tñ hęred. petitione fuit dubium, vsq; ad tẽpus D. Iustiniani, qui posuit eã inter actiones bo-
2 næ fidei. Hoc dicit. ¶ Notãdum † primò, quòd hic ponitur quinta diuisio actionũ. Et quia exprimũtur actiones bonæ fidei, elicitur ꝙ aliæ omnes actiones sunt stricti iuris, ad quod facit §. videam⁹. suprà de his, qui sui vel alie. iuris sunt. Actiones tamen stricti iuris nõ sunt ma. fi. q̃a in omnibus actionib. & cõtractib. dẽt esse bona fi. vt C. de acti. & oblig. l. bonã fidem Nã dolus dans causam contractui in cõtractu bonæ fi. facit cõtractũ ipso iure nullũ, vt ff. de dolo. l. & eleganter. In cõtractu aũt stricti iuris, dolus nõ facit cõtractũ ipso iure nullũ, sed eliditur talis cõtractus per actionẽ, vel per exceptionẽ doli, vt C. de inuti. stipul. l. dolo. Si vero dolus incidat in cõtractũ bonæ fidei, nõ facit cõtractũ ipso iure nullum, sed eliditur & dissoluitur talis cõtractus per actionẽ ex eo cõtractu, vt ff. de actio. empt. & vend. l. Iulianus. §. si venditor. Dolus aũt incidẽs in cõtractu stricti iuris, dissoluitur per actionẽ vel per exce-
3 ptionẽ doli, vt in d. l. & eleganter. §. non solùm. Differunt † autem actiones bo. fi. ab actionibus stricti iuris, quia in actionibus stricti iuris nõ veniũt vsuræ ex mora. vt ff. de nego. gestis. l. quia tãtũ. Sed illæ veniũt in actionib. bo. fi. vt ff. de acti. empt. l. Iulianus. §. ex vẽdito. Quod hodie etiã obtinet, quãuis vsuræ sunt reprobatę, quia
4 loco vsurarũ venit interesse. Secũdo differũt, † quia in actionibus stricti iuris, si peto, q̃d nunquã fuit meum, non veniunt fructus ex mora, nisi à tẽpore litis cõtes. q̃d secus est in actionib. bonę fidei,
5 vt ff. de vsuris. l. videamus. §. si actionẽ. Tertio differunt, † quia in actionibus stricti iuris nõ venit interesse, si dare sit in obligatione, q̃uis aliud est, si tradi vel fieri sit in obligatione, vt ff. de verb. obligatio. l. vbi aũt. §. si. secus in actionibus bonæ fidei, vt ff. de a-
6 ctio. empti. & vendi. l. j. Quartò, differunt, † quia in actionib⁹ stricti iuris solum venit illud, quod cõtinetur in natura actionis, sed in actionibus bonę fidei ẽt venit illud, de quo nõ est cogitatũ, vt putà, deteriorationes, rupta, & similia, vt ff. de action. empt. l. fundi. §. si rupta. & s̃. de obligationibus, ex consensu. in fin. ¶ Notandum
7 † secundò, ꝙ de emptionibus & venditionibus dictum est s̃. titulo de emptio. & vẽdit Est aũt actio ex empto, quæ datur emptori, vt res empta sibi tradatur, q̃a ideò oportet, ꝙ per emptionẽ res efficiatũr emptoris, vt ff. de act. empt. l. ex empto. Actio aũt ex vẽdito

dito datur vẽditori ad petendũ pretiũ, vt d.l.ex emoto. & secũdũ hoc faciliter patet, qualiter in istis actionib. formãd⁹ est libell⁹, vt
8 l.j.ff.de actio.emp.clarius habet. ¶Notandũ † tertiò. ꝙ actio locati datur locatori cõtra cõductorẽ, ad petẽdũ mercedẽ, sed actio ex cõducto, datur cõductori contra locatorẽ, ad petendum ea, de quibus in contractu locationis conuentũ est, vt ff. loca.l.2. Et secundũ hoc ẽt formandus est libellus, de cuius forma habetur in L
9 2.C.loca.& per Spec.in tit.de loca.§.postq̃. ¶Notandũ † quartò, quod actio negotiorũ gestorũ duplex est.s. directa & cõtraria, & vtraq; est bonę fidei, quia fauor est ampliãdus, vt ff.de lib.& posthu.l.cũ quidã. Formatio aũt libelli in actione negotio. gestorũ, sa
10 tis patet in l.2.ff.de negotiis gestis. ¶Notandũ † quintò, ꝙ actio depositi. etiã in quatuor casibus, in quibus ipsa est dupli, per infitiationẽ est bonæ fidei, quia lex non distinguit, & ita nõ debem⁹
11 etiã distinguere. ¶Notandũ † sextò, ꝙ actio pro socio ex vtraq; parte est directa, & nõ est aliqua cõtraria. vt j.de pœ.teme. litigã.
12 §.ex quibusdam. ¶Notandũ † septimò, ꝙ actio tutelæ directa est, quæ datur pupillo cõtra tutorem, vt s.de Attilia.tuto.§.fi. Sed cõtraria est, quę datur tutori contra pupillum, quando aliqua exposuit de substãtia sua in vtilitatẽ pupilli, vt suprà de obliga.quæ ex quasi contractu nas.§.tutores.& vtraq; est bonæ fidei eadem ratione, sicut dictum est de actione negotiorũ gestorum. ¶Notãdũ
13 † octauò, ꝙ actio pignoratitia etiam est duplex. Nam quædã est directa, quæ datur debitori contra creditorẽ, postquã solutũ est debitũ, vt restituat pignus, suprà quibus mo.re cõtrahitur obli.§. fi. Alia est cõtraria, quę datur creditori cõtra debitorẽ pro expẽsis factis in pignore, vt C de pigno.l.si necessarias.& vtraque etiã est
14 bonæ fidei. ¶Notãdum † nonò, ꝙ actio familiæ erciscundæ datur inter cohæredes sup diuisione hæreditatis, vt ff. familiæ erciscũdę l 2.& est bonę fidei. Sed actio communi diuidundo datur inter illos, qui habent rem cõmunem, vt scilicet talis diuidatur, vt s.de obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur.§.item si inter
15 aliquos.& etiam est bonæ fidei. † Et licet actio finiũ regundorũ habeat similitudinẽ cum istis, vt suprà eo.§.quædam actiones, nõ tamen est bonæ fidei. Nã nulla actio, quæ hic ponitur, potest dici bonæ fidei. Et potest esse ratio, quia in actione finiũ regundorum, id quod purè meũ est, potest adiudicari alteri. vt ff.finiũ regundorũ l.tj. Sed in duabus actionibus statim dictis, quod commune est adiudicatur alteri tanquam proprium, vt infrà de offic. iud.§ fin. Potest etiã esse ratio, quia illæ duæ actiones habẽt principium suum in communione, sed actio finium regundorum habet

16 bet principium suum in separatione. ¶ Notandum † decimò, ꝙ actio æstimatoria datur, q̃n quis æstimauit rem suam, putà ad decẽ, et tradidit illã rem alteri vẽdendã: vt scilicet restituat ipsam rem vel æstimationem. Et si plus vendatur, hoc fit ipsius vẽdẽtis, & in isto casu periculũ rei pertinet ad accipiẽtẽ, vt ff. de æstimato. actio. l. j. Sed si res tradatur hoc modo, vt s. restituatur ipsa res vel æstimatio, tunc distinguendum est, an tradens rogauerit aliũ de vẽdẽdo, an accipiẽs rogauerit de tradẽdo, quia hoc casu periculũ est rogãtis, vt ff. de præscriptis verbis. l. si gratuitam. §. primo. alias si margaritas. In dubio aũt videt' iste cõtractus celebratus gratia vtriusq; cõtrahẽtiũ, & ideò accipiẽs nõ tenetur de periculo, nisi
17 saltẽ cõmittat leuẽ culpã. vt dicta l. si gratuitam. Et in † hac actione debet sic formari libellus, vt s. actor dicat, qualiter tradidit, Titio librũ æstimatum ad x. florenos: & quia Titius non restituit librũ, neq; æstimationem, ideo petit, vt iudex cõdẽnet eum ad restituendum librum, vel æstimationem. Dicit tñ Ioan. Fab. ꝙ iste libellus alternatiuus non admittitur, nisi primo interrogetur, an liber sit venditus, an non, quia si nõ sit venditus, tũc solum cõpetit actio ad librũ, & non ad æstimationem. Quotidiana tñ practica est contra Io. Fab. quia iste libellus admittitur, & ad hoc faciunt notata per Innocẽ. in c. constitutus. extra de in integrũ restitutio.
18 ¶ Notandũ † vndecimo. ꝙ rerum permutatio, est contractus innominatus: quia istud nomen conuenit omnibus contractibus, in q-b' hinc inde aliquid tradit', vt in rubrica notat'. C. de rerũ permu.
19 Et nascitur † actio, quæ dicit' de permutatione rerũ, q̃n res ab vna parte tradita est, & non ab alia. Hæc tñ actio non nascitur de traditione rei, sed ex pacto præcedente, vt l. ex placito. C. de rerũ permuta. Nascitur igitur cõmuniter ista actio ex cõtractu innominato, qui est, do vt des. Et sic actio præscriptis verbis de æstimatione, & actio præscriptis verbis de rerũ permutatione, sunt actiones bo
20 næ fidei. Et in ista actione † põt formari libellus, vt scilicet actor dicat qualiter permutauit cũ Titio de libro suo, & de tunica Titij. Et q̃a Titi' recepit librũ ab actore, & recusat tradere tunicã, ideò petit actor, vt iudex cõdẽnet eũ ad traditionẽ tunicæ. & hęc forma satis elicitur ex l. 1. ff. de rerum permuta. & in Spe. in titulo de rerũ permuta. §. vidẽdũ. Sed ex cõtractu aũt innominato do vt facias, & ex cõtractu facio vt facias, etiã nascitur actio præscriptis verbis, sed illa nõ est bonę fidei, sed stricti iuris, vt ff. de pręsc. verbis. l. 2. Ex cõtractu autem innominato facio vt des, nascitur actio de dolo, vt l. naturalis. §. at cum facio. in ver. sed si dedi. ff. de præscri. verbis.
21 ¶ Notandũ † duodecimò, ꝙ actio præscriptis verbis sæpe concur

ri t cum

rit cum actione in factũ. Actio tñ in factũ est generalior, vt nota. in rub. ff. de præscri. verb. & oritur actio in factũ quatuor modis. Pri-
22 mò † ex edicto vel interdicto prætoris, cui prætor non dedit nomen, vt j. de interdi. §. fi. Secundò, datur in subsidiũ l. Aquiliæ, vt s. ad l. Aquil. §. fin. Tertiò, actio præscriptis verbis dicitur in factum, vt dictum est. Quartò, datur ex variis figuris, vt C. de sacrosf. eccle.
23 l. sancimus. ¶ Notandum finaliter, † q de petitione hæreditatis erat dubiũ, an esset bonæ fidei, vsq; ad tẽpus Iustiniani, qui declarauit eã esse bonæ fid. vt hic. Et causa dubitationis fuit q petitio hæreditatis est actio realis, & omnes aliæ actiones bonæ fi. sunt per-
24 sonales. † Datur autẽ actio petitionis hæreditatis vero hæredi cõtra eum, qui possidet res hæreditarias, vel hæreditatẽ, pro hærede, vel pro bonorum possessore, vt ff. de pet. hæred. l. regulariter. Et põt formari libellus in ista actione, vt scilicet actor dicat qualiter ipse est hæres Caij defuncti, Titius tñ possidet aliquas res, quæ pertinebant Caio, dum viueret, vel hæreditatẽ eius sine iusto titulo, & ideò petit ipsum Titiũ cõpelli, vt restituat huiusmodi res seu hæreditatẽ ipsi actori, cũ fructibus perceptis, & percipiẽdis. Et elicitur hæc forma ex l. 3. ff. de peti. hære. de qua etiam habetur in Spec. in tit. de iud. §. 1. ¶ Opponitur, & videtur, q differentia inter actiones bonæ fid. & stricti iuris, non sit bene posita in primo notabili, quia in actionibus arbitrariis etiã veniunt fructus, & interesse ex mora, & tamen illæ sunt actiones stricti iuris, vt j. eo. §. prætereà. ergo non est verum, quòd hoc solùm est in actionibus bonæ fidei. Solutio. Ista veniunt in actionibus arbitrariis officio iudicis, & non iure actionis, sed in actionibus bonæ fi. veniunt iure actionis, vsura tamen in eis etiam venit officio iudicis, vt C. depos. l. 4.

§. Fuerat antea.

1 *Actio rei vxoriæ, hodie sublata est, & transfusa in actionem ex stipulatu.*

2 *Actio ex stipulatu pro dote petenda, vel repetenda, est maxime priuilegiata, Et competit etiam patri. nu. 6.*

3 *Mulier an præferatur omnibus creditorib. disting.*

4 *Priuilegium mulieris, datur solum ei si agat ipsa pro dote: non autem eius hæredi.*

5 *Actio ex stipulatu pro dote repetenda, non datur generaliter, nisi soluto matrimonio.*

Sũmatur sic: Actio rei vxoriæ cũ omni suo iure translata est ad actionẽ ex stipulatu, quæ datur pro dote petẽda vel repetẽda. Et est ista actio priuilegiata, quia tacitam habet hypothecam, & si ipsa

mulier agat pro dote sua, præfertur aliis creditorib. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notãdum † primò q olim marito pro dote petẽda, & vxori pro dote repetenda dabant duæ actiones, quarũ vna vocabatur actio rei vxoriæ, & alia actio ex stipulatu, vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. 1. Sed hodie sublata est actio rei vxoriæ, & totũ ius, qđ erat in ea, transfusum est in actionẽ ex stipulatu, vt d. l. vnica. Et hæc est actio bonæ fidei, quia sapit naturã eius. s. actionis rei vxorię, in cuius locũ surrogata est, de quo notatur in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obliga. ¶ Notandum secundò, † q hæc actio ex stipulatu pro dote petẽda vel repetenda, est multum priuilegiata. Primò, quia fingitur stipulatio interuenisse, quãuis nõ interuenerit. Secundò, quia licet stipulatio interuenit inutiliter, vt quia facta inter absentes, est tñ vtilis stipulatio. Tertiò, quia licet actio ex stipulatu de sua natura sit stricti iuris, ista tñ est bonæ fidei. Quartò, quia licet qñ in stipulatione venit res certa, tunc oritur actio, quæ dicitur certi condictio, vt s. de verb. obl. §. 1. tamẽ hic datur actio ex stipulatu ad certam rem, scilicet certam dotem. Quintò quia ista actio habet tacitã hypothecã, id est, obligationẽ pignoratitiã. Nam omnia bona mariti tacitè obligantur, & impignorantur pro dote vxoris, vt l. assiduis. C. qui potio. in pigno. habeantur. Et præfertur † mulier omnib. creditorib. habentib. etiam tacitam hypothecam in bonis mariti, non autem habentib. expressam hypothecam, & illa est tertia opinio hic in gl. super verbo, creditoribus, quæ quidẽ opinio videtur esse verior aliis duabus. Et ratio est, quia lex præsumitur à creditorib. adimere priuilegiũ, qđ p ipsam legem datum est fauore mulieris, sed non præsumitur adimere priuilegium, qđ homines sibiipsis constituerunt ex conuentione, & ideò tacita hypotheca creditoris, quæ data est per legẽ, nõ nocet mulieri, sicut expressa, quæ est ex conuẽtione hominum, vt C. qui potio. in pig. habeantur. l. fi. ¶ Notandum tertiò, † q istud priuilegium datur mulieri, si ipsa agat pro dote. Non autẽ datur eius hæredi, vt C. de priuileg. dotis. l. 1. nisi esset suus hæres: nam ille haberet idem priuilegium. ff. sol. matrim. l. etiam. Idem etiam priuilegium haberet pcurator suus, nisi esset procurator in rem suam, vt ff. solu. matr. l. alia. ¶ Notandum † quartò, q ista actio generaliter non datur nisi soluto matrimonio, vt l. 2. ff. solu. matrimo. daretur tamen, si maritus vergeret ad inopiam, vt d. l. si constante. in princ. ff. solu. matrim. Et datur ista actio ipsi mulieri, & etiam patri eius, & potest pater agere sine filia, quia ipsa præsumitur consentire: debet tamen pater dotẽ filiæ suæ integram reseruare, nisi per cladẽ, aut aliàs per malam fortunam patrimonium suum esset diminutum,

tum,vt in Auth.de æqualita.dotis.§.quia verò iam.colla. 7. Et ita
6 † patri datur etiam istud priuilegium, quod verum est secundum Salice.in l.vnica.C.de rei vxoriæ actio.viuente filia.Secus si ipsa esset mortua,quia tunc cessaret causa,vt in gl.fi.in l.1.C. de episcop. & cler.Dicit autem Ang.in dicta l.vnica.Quod istud priuilegium datur patri,si agat cõmuni nomine,s.suo & filiæ, secus si agat nomine proprio.Si autem extraneus dedit vxori dotem,tunc ipsa vxor agit,& non extraneus,nisi ipse pactus fuerit dotem sibi restitui soluto matrimonio.Nam tunc ipse agit,& dos sibi restituitur, vt in l.vnica.§.accedit.C.de rei vxo.actio.

§.In bonæ fidei iudiciis.

1 *In actionibus bonæ fidei potest Iudex æstimare ex æquitate, vt reus det actori plus,vel minus,quam in contractu expressum sit.*
2 *Cõpensatio quomodo olim,& quando opponebatur. Et quid hodie.*
3 *Compensatio solum fit in rebus,quæ recipiunt ab inuicem functiones. Et generis ad genus.nu.4.5.*
6 *Compensationem opponere necesse est.*
7 *Iudicis officium,largè dicitur actio.*
8 *Compensatio quibus casibus non opponatur.*

Sũmatur sic:In actionibus bonæ fidei,potest iudex ex bono & æquo æstimare,quãtũ reus debet dare actori, in quibus olim compensatio perimebat actionem vsq; ad concurrentem quãtitatem. Sed in actionib.stricti iuris,solum opponebatur compensatio per exceptionem doli mali.Sed hodie tã in actionib.bonę fidei,quàm in actionib.stricti iuris cõpensatio perimit actionem vsq; ad concurrentem quantitatẽ,præterquàm in actione depositi, in qua cõpensatio non habet locum ad vitandum fraudem,Hoc dicit.¶No
1 tandum † primò,ꝙ in actionib.bonæ fidei potest iudex æstimare ex æquitate,vt reus det actori plus vel minus,quàm in contractu expressum est,vt hic.Non tamen potest iniquè iudicare,quia dicitur ex æquo & bono,& sic etiam procurator qui habet mandatum vt faciat quicquid voluerit,non põt iniquè facere.Pro quo facit l. filiusfamilias. ff.de donatio.& clemen.sæpe contingit. de verborũ
3 significationibus.¶Notãdũ † secundò, ꝙ olim in actionib.stricti iuris compensatio debuit opponi per exceptionem doli mali: qa dolo facit,qui petit quod restituturus est,vt ff.de excep.doli.l.dolo & in regula,dolo,de regul.iuris. lib.6.Sed hodie tam in actionibus bonæ fidei , quàm in actionibus stricti iuris compensatio per modum exceptionis opponi potest , vt hic , & lege finali. C. de compensationibus. Posset tamen etiam hodie generalis dolus

opponi,si actor certificatus esset de debito, in quo cōpensatio pe-
3 titur:aliàs enī dolus nō haberet locū.¶Notandū † tertiò ꝙ cōpen
satio solum fit in rebus,quæ recipiunt ab inuicē functiones, & de
specie ad speciē,neq; de specie ad quantitatē , nec econtra, neque
de quātitate ad quātitatē,si quātitas ponatur vt species,ponitur cō
pensatio:quia vnum nō fungitur vice alterius,vt ff.de pecul.l.si cre
ditor.§.1.& notatur per gl.in verbo,vēditori. Sed de quātitate ad
quantitatē,ita ꝙ quātitas ponatur vt quantitas,bene fit,& hoc est,
qđ dicit in tex.ꝙ istud intelligit de cōpensationib.quæ aperto iuri
4 innituntur.Facit l si cōuenerit ff.de pign.actio.Pōt † tñ fieri com
pensatio generis ad genus,vt ff.si pars hæredi.petatur.l.1.§.item si
cùm me.Et hoc verū est,qñ genera sunt paris æstimationis,vt si e-
go debeo tibi hominē,& tu debes mihi hominē,si tu petas homi-
nē à me,possum cōpensationem opponere : quia vtrobiq; debetur
homo mediocris,vt l.legato generaliter.ff.de leg.1.Secus aūt si ge
nera sint disparis æstimationis,vt si ego debeo tibi bouem , & tu
debes mihi hominē,nō habet locū cōpēsatio,quia homo &bos nō
recipiūt inuicem functionē,vt ff.si pars hæredit.petatur.l.1.§. itē,si
cum me.Si etiā debitum ab vna parte sit confessatum,& ab alia ꝑ
te negatum,nō fit cōpensatio,vt C.de compens.l.fi.§.penul.Nisi de
bitum negatum probari posset ĩ.duos menses,vt de fisco dicitur.
5 ff.de iure fisci.l.aufertur.§.qui cōpensationes.requiritur † etiam,ꝙ
debitū ab vtraq; parte sit liquidū,vt C.de compens.l.fi.vel statim li
quidandū,qđ fit arbitrio iudicis,vt in gl.in d.l.fi.Et qui negat debi
tum,si tale debitum posteà probetur,tunc ille non potest oppone
re compensationem,vt l.nemo.quæ est lex 44.in ordine.ff.de regu.
6 iur.¶Notandum † quartò,ꝙ necesse est ad cōpensationem oppo-
nere:quia ius non tollit actionē propter compensationem,qđ ꝓ
batur tribus rationib.Primò quia fideiussor pōt eligere,an velit cō
pensare cū eo,qđ sibi debetur,vel quod debetur reo,vt ff.de com-
pensatio.l.si quid.Secundò,quia reus potest eligere,si debeatur ex
plurib.causis,ex qua causa velit cōpensare,vt ff.de cōpensatio.l. ꝙ
Labeo.Tertiò,quia ille,cui potest opponi cōpensatio,dicitur ma-
lè agere,vt ff.de compensatio.l.verum,ergo habet actionem. quā-
uis talis actio per exceptionem elidatur,vt ff.qñ dies legati cedit.l.
7 1.&l.hæredis.eo.¶Notandū † quintò,ꝙ per alias quascūq; actio-
nes,de quibus hic dicitur in text. potest intelligi officium iudicis,
qđ largo vocabulo ēt dicitur actio,vt ff.de actio.& oblig.l.actionis
verbo.Nam ei quod petitur officio iudicis,potest opponi compen
satio.de quo est casus in l.ēt.C.de cōpensatio.quāuis hoc nō veniat
in obligationem,vt l.si per collusionem.ff.de actio. empt. Et peti-
tioni

tioni cautionũ de dãno infecto,etiã põt opponi cõpẽsatio, vt ff.de
8 dam.infec.l.qui bona.§.si quis.¶Notãdũ † finaliter,ꝙ possunt colligi certi casus,in quibus nõ opponitur cõpensatio.Primò,de specie ad speciẽ.Secundò,de specie ad quãtitatem nec econtrà. Nec etiã de quãtitate ad quantitatẽ,si quãtitas ponitur pro specie,vt si tradatur alicui pecunia clausa in sacculo,& ideò etiam si talis quãtitas pluries leget' in vno testamẽto,nõ intelligitur,nisi semel legata,sicut de fundo dicitur, vt l.plane.§.si ita.& §.si eadẽ res.eo.tit. ff. de leg.1.Tertiò,in deposito,vt hic.Quartò, si res sit ablata per violẽtiã.vt C.de cõpensatio.l.fi.Quintò,fisco in certis casibus.ff.de iure fisci.l.aufertur §.q cõpensationes Sextò administrator,q defraudauit rempublicam in annona,nõ põt opponere cõpensationem, vt l.ob negotiũ ff.de cõpensatio.vbi etiã dicunt Doct.ꝙ pro debito ratione victualium non posset fieri cõpensatio,vt Bart.in dicta l.ob negotiũ.¶Opponitur primò sic,& videtur,ꝙ de specie ad speciẽ bene põtest fieri cõpẽsatio,per l.qui restituere.ff. de rei vendic. Solutio.Illa lex loquitur,qñ species est perẽpta,& petitur æstimatio:nam tunc species reducta est ad quantitatẽ,& ideò hoc modo in realibus põt fieri cõpensatio.¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ compensatio perimit actionẽ licet nõ proponatur ab homine,per l.si ambo.§.quotiẽs.ff.de cõpensatio.& etiã quia dicitur hic in textu,ꝙ actiones minuuntur ipso iure.Solut.illa l.si ambo.loquitur in delictis,quæ mutua compensatione tolluntur,etiam licet compensatio nõ opponatur ab homine,vt vult Dynus in regula,in pari.extrà de reg.iur.lib.6.Et ꝙ hic dicitur in tex. ipso iure,hoc debet intelligi,quòd non oporteat aliam exceptionem opponere, sicut olim in actionibus stricti iuris.

§.Præterea quasdam.

1 *Actiones dicuntur arbitrariæ,diuersimodè.*
2 *Actio de eo quod certo loco dari oportet,quando habeat locum.*
3 *Actio ad exhibendum,est præparatoria aliarum actionum. Et cui illa competat.*
4 *Actio de dolo,dicitur arbitraria.*
5 *Libelli forma,in actione de dolo.*
6 *Actiones arbitrariæ,differunt ab actionibus bonæ fidei in quibus etiam locum habet arbitrium iudicis.& nu.7.*

Summatur sic:Quædam sunt actiones arbitrariæ, quæ s. locum habent,quando reus non satisfecit actori,secundũ iussum iudicis, scilicet restituendo,exhibendo,soluendo,vel noxam dando. Nam tũc iudex arbitrio suo debet æstimare , quo sa.ie ieri debeat acto-

1 ri. Hoc dicit. ¶ Notādū † primò, ꝙ actiones diuersimodè dicūtur arbitrariæ. Nam quædam sunt arbitrariæ ex natura actionum, vt sunt actiones bonæ fidei, in quibus arbitriū iudicis pinguius extēditur, q̄ in aliis actionibus, vt ī.eo.§.in bonæ fidei. Et de istis arbitrariis non loquitur hic textus. Aliæ sunt arbitrariæ, quia dependent ex mero arbitrio iudicis, vt si quis non restituat vel exhibeat secundū iussum iudicis, nam tunc iudex poterit suo arbitrio deferre iuramentū in litē, vt hic, & no.in l.in actibus.ff.de in litē iuran. Tertiò, dicuntur arbitrariæ, eò quòd non fit solutio in loco destinato, sed in alio, & tunc habetur consideratio ad interesse actoris. & rei, arbitrio iudicis, vt ff.de eo, quod certo loco.l.2.& l.non vtique.§.nunc de officio, & in l.vnica, vbi gl.ēt & Bar.C. vbi conuen. qui cer.lo. Quartò, dicuntur arbitrariæ, quia arbitrio iudicis iudicatur de qualitate cōdēnationis, non de quātitate, quæ s. actio datur, quando dubitatur, an quis debeat soluere noxā in solidum, vel debeat liberari dando seruum vel animal pro noxa, vt ff.de noxa. li.l.2.nam si noxa facta est dño ignorante, vel prohiberē non valēte, liberatur dando seruū, vel animal pro noxa. vt l.in delictis.ff.de nox.& de istis tribus arbitrariis actionib. determinatur hic. ¶ No-

2 tandū † secundò, ꝙ actio de eo, qđ certo loco dari oportet, habet locū, qñ ex stipulatu, vel ex cōstituto, vel ex legato, vel ex mutuo promissum est aliquid certo loco solui, vt ff.de eo, qđ certo loco. l.2.§ hæc aūt. Et in ista actione iudex debet cōsiderare vtilitatem actoris & rei, vt §.loco.ĩ.eo.& ideò, qui ꝓmisit certo loco soluere, pōt in alio loco cōueniri, si ibi sortiatur forū, vt l.hæres absens. §.proinde.ff.de iud.facit.l.vnica.C vbi cōueniatur, qui certo loco da.pro. Et dicit Bar.in l.si hæres.ff.de eo qđ certo loco, ꝙ in oīb. actionibus stricti iuris, in quibus adiectus est locus, datur ista actio, Sed si locus non est adiectus, non competit ista actio, vt l.ꝙ

3 si Ephesi.ff.de eo, quod certo loco. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ actio ad exhibendum, est præparatoria aliarum actionum, quibus res petitur, vt.ff.ad exhiben.l.3. Et competit illi cuius interest rem exhiberi, vt d.l.3.§.sciendū. Et defertur iuramentū in litem, vt ff.ad

4 exhiben.l.thesaurus. ¶ Notandum † quartò, ꝙ actio de dolo dicitur arbitraria, quia in ea, si dolosus non possit rem restituere, iuratur contra eum in litem arbitrio iudicis, taxando interesse, & competit hæc actio, vbi dolus interuenit, & alia actio specialis non potest competere, vt.l.1.§.ait prætor.ff.de dolo, & durat tantùm per duos annos, vt in l.fin.C.de dolo. Formatur aūt libellus diuersimodè, secundum diuersitatem casuum, vt suprà eo.§.actionum, de

5 quibus formis vide Spec.in titu.de dolo & cōtumacia. † Et gratia exempli

exẽpli pōt hic poni exẽplum tale. Corã vobis &c. dico, ꝙ Ioan. per dolũ malũ, fraudẽ & maliciã suam, me induxit, vt sibi venderem cyphũ aureum tanto pretio, quẽ nullo modo eram aliàs venditurus, quẽ ẽt eidem tradidi de facto me ignorante dolum & fraudẽ, propter quæ dicta venditio ipso iure erat nulla, nihilominus prædictus Ioannes recusat mihi cyphũ illũ restituere. Quare cũ mea intersit dictã traditionem non fuisse factã, peto, vt ex vestro officio declaretis dictã vẽditionẽ fuisse nullã, atque cõdẽnetis prædictũ Ioan. ad restitutionẽ dicti cyphi, quã restitutionẽ si ipse non fecerit, peto ipsum condẽnari quanti plurimi huiusmodi cyphus valet. quæ vltima verba important verã æstimationẽ rei interesse, & iuratur in litẽ, vt notatur in l. arbitrio. in prin. & in gl. verbi, quãti. ff. de dolo. Probatur hæc forma ex coniunctione pluriũ legũ, videlicet hic, & in l. eleganter. ff. de dolo. l. si cũ exceptione. §. 1. ff. quod
6 metus causa, & l. si dolo. C. de rescindenda vend. ¶ Notandum † quintò, ꝙ istæ actiones arbitrariæ differunt ab actionibus bonæ fidei, in quibus etiam locũ habet arbitriũ iudicis; quia in istis de restitutione & exhibitione proferuntur duæ sententiæ, vna de restituendo, & alia si non fiat restitutio, de interesse, vt l. cum exceptione. §. in hac actione. ff. quod metus causa. In actione tñ de eo, quod certo loco, profertur vna sententia, considerando vtilitatem
7 actoris & rei, vt dictũ est. Differunt † ẽt, quia in actionibus bonæ fidei agitur de dolo, qui ab initio cõmissus est, vt l. si possessor. §. fi. ff. de petitio. hæredita. Sed in actionibus stricti iuris, non agitur de dolo, nisi qui est, quando res petitur, vt ff. de dolo. l. arbitrio.

§. Curare autem.

1 *Petitio debet esse certa. Item sententia. & nu. 2. Fallit multis casibus, quos adfert. nu. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.*
9 *Sententia, etiam interlocutoria, debet esse certa.*
10 *Sententia debet ferri inscriptis.*

Summatur sic: Iudex debet curare, vt in quantũ fuerit sibi possibile, ferat certã sententiã, licet de incerto sit actũ corã eo. Hoc di-
1 cit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ petitio debet esse certa, vt ff. de edẽ. l. 1. & sic ẽt sententia debet esse certa, quia sẽtẽtia debet conformari petitioni, vt l. vt fundus. ff. cõi diuid. Si enim petitio fuerit incerta, non debet sequi condemnatio communiter, vt l. idem Pomponius
2 scribit si frumentum. ff. de rei vend. Et † hoc verum est, nisi talis incertitudo ante sententiã declaretur, & reducantur ad certitudinem, vt l. si quis intentione ambigua. ff. de iudi. & ita sicut incertitudo vitiat petitionẽ, sic etiam vitiat sententiam, vt C. de sent. quæ

est certũ, sed tñ apud iudicẽ & partes, est incertum, vt quando petitur interesse, vel quando petitur quantitas legata in testamento, de qua ignoratur certitudo. Nam tunc admittitur incerta petitio, sed tamẽ iudex debet subtiliter inuestigare & declarare illã quãtitatẽ, quãtũ est posibile, vt C. de senten. quæ pro eo quod interest proferun. l. vnica. Dicit tñ Ioan. Fabri, ꝙ actor tunc debet probare de aliquo certo, per l. qui accusare, aliàs reus absoluitur. C. de eden. Quod verũ est, si actor expressit incertã quantitatẽ super interesse. Nã si non expressit certã aliquã quãtitatẽ, & iudex se non põt informare de certo, admittitur petitio incerta, & profertur incerta sententia, vt l. quæ de tota. §. incertæ. ff. de rei vend. Quintò
7 fallit † ratione accessorij dependentis. Nã quo ad accessoria admittitur petitio incerta, & ẽt fertur incerta sententia, vt qñ res petitur cum fructibus perceptis & percipiendis, vel cum expensis factis & fiẽdis, vt ĩ. de offi. iud. §. si in rẽ actio. Ista tñ debent taxari saltẽ post sententiã, & ante executionẽ, vt notatur per doct. in c. finẽ litib. extrà de do. & contu. Secus aũt esset, si fructus & expensæ peterentur principaliter, quia tũc petitio debet esse certa, similiter
8 & sententia, vt l. si in rẽ. quæ est lex. 43. ff. de rei vẽdicatio. † Sextò, fallit ratione generalis obligationis præcedentis, vt si debeatur homo in genere, non potest esse certa petitio nec sententia, Imò si actor peteret rem certam, puniretur, vt ff de verbo. obl. l. vbi nõ apparet, & hoc verũ est, nisi debitor ante sententiã specificet qd velit dare, vt ĩ. eo. §. prætereà. Non valet ergo sententia, si condẽnetur quis in tanto, quantũ reperitur in actis, quia acta communiter sunt dubia & incerta. Si ergo essent certa, valeret sententia, vt l.
9 ait prætor. ff. de re iudi. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ istud nõ solũ intelligitur de sententia diffinitiua, sed etiã de sententia interlocutoria, quando vertitur circa materiã certã, vt quando petitur responderi positionib. vt l. 2. C. de iuramento calũ. Secus si vertitur super materia incerta, vt de proponendis exceptionibus aut producendis testibus, vt in c. pastoralis, extrà de excep. & in c. vltrà ter-
10 tiã, & c. fi. extrà de testi. ¶ Notandũ † finaliter, quod sentẽtia debet ferri in scriptis, vt C. de sen. ex pericu. recitan. l. 1. Nisi in tribus casib. Primus, si iudiciũ sit de parua summa. Secũdus, si sit inter viles personas. Tertius, si episcopus iudicat inter clericos sibi subiectos, vt Auth. nisi breuiores. C. de sent. ex pericu. recitan. Et licet aliqui dicãt, ꝙ in aliis casibus iudex ẽt de consensu partiũ, nõ posset sentẽtiã proferre sine scriptis: quia nemo priuatus põt iuri publico renuntiare, ad quod videtur facere lex secunda. §. sed quia veremur. C. de iuram. calum. contrarium tamen est verum, per l. iu-

dicem.ff.communi diuidundo.

§.Si quis agens.

1 *Actor plus petens,quàm sibi debebatur,olim cadebat à causa: nec restituebatur in integrum.*

2 *Plus petens,de iure Digestorum,non cadit à causa.*

3 *Minor restituitur in integrum aduersus plus petitionem intentatam Et quid de maiori.num.4*

1 Actor plus † petẽs,quã sibi debetur,olim cadebat à cã, nec restituebatur in integrũ,nisi fuisset minor 25.annis, deceptus ex sua simplicitate,vel maior errãs,ita ꝙ prudentissimus nõ cognouisset errorẽ.Nam in illis casib. fiebat restitutio in integrum.Hoc dicit.

2 ¶ Notandũ † primò,ꝙ iste §.loquitur de iure antiquissimo.Nam de iure Digestorũ plus petẽs nõ cadit à causa, vt l.bouem.§.si sub cõditione.ff.de ædili.edicto. & l.pecunia.in ordine 36.ff.si cer.pe. Et ita notatur per Bar.in l.non solùm.§.tale.ff. de liber.leg. Et intelligitur istud,ꝗ hic dicitur non solùm in priuato,sed etiam in fisco,vt C.de iure fisci.l.istas.li.10.¶ Notandũ † secundò, ꝙ minor

3 restituitur in integrũ,aduersus plus petitionẽ intentatã,si plus petiit ex sua simplicitate,& multò magis,si ex dolo aduersarij, vt ff. de mino.l.1.Secus,si plus petiit ex dolo suo:quia si sit verus dolus, nõ restituitur in integrũ,vt l.auxiliũ.ff.de mino. quanuis restituitur,si commisit dolum præsumptũ, vt in gl.in l.vbi exigitur.ff.de

4 edendo.¶ Notandũ † tertiò, ꝙ ẽt maiori plus petẽti succurritur, si erret in eo in quo ẽt constantissimus,hoc est,prudentissimus erraret,vt hic,& facit ff.de iuris & fact.ignorã.l.2.verbi gratia:Titius legauit mihi centum in testamento suo, & posteà fecit codicillos me ignorante,quibus ademit mihi quinquaginta,ego peto centũ. Nam tunc licet plus peto,quàm mihi debetur, non incido in pœnã,per istum textũ. Si etiam in codicillis grauauit bona sua,ita ꝙ legata grauant bona sua vltra dodrantem,tunc hæres põt abstrahere Falc. quæ etiam abstrahenda est de centum mihi legatis, & ideò quanuis tunc petam centum,non cado in pœnam.

§.Plus autem.

1 *Plus petere quis dicitur,quatuor modis.*

2 *Plus petere quis dicatur.*

3 *Plus petit tempore,qui prius petit,quàm sibi debeatur.*

1 Aliquis † dicitur plꝰ petere quatuor modis, re, tẽpore,loco & causa.Tunc aũt quis petit plus re,quãdo pro decẽ petit viginti,vel quando petit totam rem vel maiorẽ partem cuius solùm habet partem.Sed tempore quis plus petit,quando petit ante diem , vel

ante

ante conditionẽ, quia sicut ille minus soluit, qui pòst soluit quàm soluere debet, sic etiã plus petit, qui petit antequam petere debet.

2 Hoc dicit, vsq; ad § loco. ¶ Notandũ primò, † ꝙ ille plus petit re, qui petit maiorẽ quantitatẽ, q̃ sibi debetur, vel maiorem partem rei, q̃ quæ sua est. Quod verum est, secundum Ioannem Fabri, si petat principaliter, non aũt si petat accessoriè, & ideò, si quis petat rem cum fructibus & interesse, quãuis fructus sibi non debentur, nec interesse, non tamen dicitur plus petere, quia pœnæ sunt re-

3 stringendæ. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ qui tardius soluit, q̃ soluere debet, ille minus soluit, & sic per contrarium, qui prius petit q̃ sibi debetur, plus petit, vnde habet hic locum illud famosum dictum. Sicut oppositum in opposito, sic propositum in proposito, ad qđ etiam iste textus solet allegari. facit etiam l. fi. in fine. ff. de legatis 3. Nam contrariorum eadem est disciplina, vt in gloss. prima. §. 1. 3. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris.

§. Loco plus petitur.

1 *Plus petere loco, quis dicatur.*

2 *Promissione facta certo loco, qui alio loco petit, plus petere intelligitur, alias datur actio arbitraria.*

3 *Actio arbitraria, datur hic ex stipulatu.*

4 *Pecunia est in omnibus regionibus eiusdem valoris, licet pretia rerum in diuersis sint diuersa.*

1 Loco dicitur † aliquis plus petere, qui petit sibi solui in alio loco q̃ in contractu expressum est, nõ facta mentione de loco cõuento. Sed si quis petat in alio loco, facta tñ mentione de loco, qui in cõtractu expressus est, non dicitur plus petere, sed datur sibi actio arbitraria, in qua habetur cõsideratio vtilitatis, quãtũ habuisset soluens, si soluisset in loco cõuẽto. Hoc. d. vsq; ad §. hinc aũt. & patet

2 intellect. tex. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ qñ promissio facta est certo loco, tunc q alio loco petit, plus petere intelligitur, si fiat sine cõmemoratione loci cõuẽti. Sed si fiat cũ cõmemoratione de loco cõuẽto, tũc datur actio arbitraria, & põt reus cõueniri in quolibet

3 loco vbi sortitur forũ, vt ff. de iudi. l. hæres absens. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ actio ex testamẽto datur hic ex stipulatu, si stipulatio intercesserit vel datur certi cõdictio vel ex mutuo, si mutuũ dandũ sit certo loco, vel actio ex testamẽto, si legatũ relictũ sit certo loco, vt ff. de eo, qđ certo loco. l. si hæres. & l. 1. §. hæc aũt actio. & l. aut si

4 mutuũ. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ pretia rerum in diuersis regionib. sunt diuersa, sed pecunia est eiusdem valoris, licet in diuersis regionibus sub leuioribus vsuris, & aliis sub grauioribus fœ-

neretur

neretur, facit l.ideò.ff.de eo, quod certo loco. ¶Opponitur & videtur, quòd reus in isto casu poterit conueniri in quolibet loco, per l.eum qui ff.de iudi.& per l.si duo.§.sed & si certo.ff. de consti. pe.Solutio.Illæ leges loquuntur de loco idoneo, vbi scilicet reus sortitur forum, vt ff.de mune.& hono.l.vt gradatim.

§.Hinc autem.

1 *Plus peti causa, quando dicatur.*

2 *Promißione facta alternatiuè, si petatur vnum determinatè, plus petitur.*

3 *Obligatus soluere aliquid in genere, liberatur soluendo mediocre.*

1 Causa plus petitur, † quando vnum petitur ex his, quæ alternatiuè promissa sunt, vel quando species petitur, vbi genus promissum
2 est.Hoc dicit, vsq; ad §.sed hęc quidem.¶Notandum † primò, quod quandocunque aliquid promissum est alternatiuè, tūc si petatur vnum determinatè, plus petitur, quia iuxta regulā iuris: In alternatiuis, debitoris est electio, nisi alterū interierit, quia tunc vnum præstandum est, vt ff.de eo, quod certo loco.l. non vtiq;. Si tamen debitor vellet soluere ęstimationem eius, quod interiit, esset audiendus, vt ff.de leg.j.l.cùm res.§sed si Stichus. Nisi interiisset res
3 facto ipsius promissoris, vt ff.de solutio.l.Stichum.¶Notandū † secundò, ꝙ quando aliquis est obligatus soluere aliquid in genere, tunc liberatur soluendo mediocre, vt ff. de legatis primo.l. legato generaliter: & ideò licet quis petat vilissimū, dicitur tamē plus petere: quia interdū facilius est promissori acquirere, quod pretiosius est, & ideo creditor nō potest rē viliorē, quam sibi debetur à debitore petere, nisi in necessitate, vt Auth.hoc nisi debitor. C. de sol.

§. Sed hæc quidem.

1 *Plus petens tempore punitur in duplicatione temporis. Et quid de plus petentibus aliis modis.ibid & nu.2.3.*

1 Plus † petēs tempore, punitur in duplicatione temporis, & plus petens aliis modis, punitur in triplo sportularū. Hoc dicit vsque ad
3 §.si minus.¶Notandum † primò, quòd ille qui plus petit tempore, punitur in duplicatione, temporis, & etiam in expensis, vt infrà de except.§.hodie.Sed qui aliis modis plus petit, punitur in triplo sportularum.Hoc dicit, vsq; ad §.si minus, & patet intellectus
3 textus.Et si † post litis contestationem plus petitum sit dolo, & petens voluit habere cautionem de eo, quod plus petiit, cadit à tota causa, non autem si hoc fecit ante litis constationem, vt C.de plus peti.l.prima.& l.amplius.ff.rem ratam haberi.

§.Si

§. Si minus.

1 *Minus petens, quam sibi debeatur, siue scienter, siue ignoranter, non videtur reliquum donare aut remittere. Et potest postea reliquum petere. num. 2.*

3 *Petens aliud pro alio, vel ex alia causa, potest errorem suum corrigere & nu. 5: Et noua dantur actiones, nouaq; inde dilationes. nu. 4.*

Si actor minus petat, quàm sibi debetur, nõ punitur, sed ius suum manet sibi, ita q̃ iudex in reliquo condemnat reum, in eodem iudicio. Similiter si aliud pro alio petat, aut q̃ petat ex alia causa, quàm ex qua sibi debetur, potest corrigere errorẽ suum. Hoc dicit, vsq; 1 ad §. prætereà. ¶ Notandũ † primò, quòd licet actor minus petat, quàm sibi debeatur, siue sciẽter, siue ignorãter, per hoc tamẽ nõ videtur reliquũ remittere, aut donare, quia non præsumitur, q̃ quis velit rẽ suam iactare, vt l. cùm de indebito. ff. de probati. Nã hic est solùm quædã abstinentia, quæ non inducit donationem aut remissionẽ. Verum tamen est, quòd si petat hoc tanquam restũ, siue complementũ, tunc non potest plus petere, vt l. si ex plurib. & ibi glo. ff. de solutio. Sic etiã si petat cum dictione exclusiua vel taxatiua, vt dicẽdo, Peto tantùm quinque, quę mihi debẽtur, vt not. p Barto. in 2 l. si cum dos. ff. rerũ amota. ¶ Notandum † secundò, quòd quando actor minus petit, potest posteà reliquũ petere. Et sic põt libellus mutari addẽdo vel minuẽdo, pro quo põt sic distingui. Quia vel mutatio fit in re, vel in qualitate, vel accessoriis. Si fit in re, tũc aut actio est vniuersalis, aut singularis. In actiõe vniuersali põt fieri additio in libello, vsque ad sententiã, vt l. edita. C. de eden. quia in hac actione admittitur libellus, sine expressione rerũ, vt dictũ est suprà eo. §. curare. Sed in actione singulari, si primò min⁹ petatur, nõ potest posteà plus peti, nisi vsque ad litẽ cõtestatã, & illud quod actor vult addere post litẽ contestatã, reseruatur sibi in alio iudicio, id est, in alio simili iudicio, quòd dicitur idẽ cũ primò, propter idẽtitatẽ personarum, rerũ & causæ, licet propriè sit aliud iudicium, & alia instãtia, & ita debet intelligi tex. cum glo. rubricæ, facit l. certa. C. de inoffic. testa. Si primò plus petatur, nõ potest etiã post litem contestatã minus peti, quia conuenit lites minuere, vt l. quidã æstimauerũt. ff. si cert. peta. Debet tamen actor reo soluere expensas vsque ad emendationẽ, vt nota. c. 2. extrà de confes. lib. 6. licet Barto. cõtrà, in hoc vl. in l. 1. §. si stipulatori. ff. de verb. obl. Si autem loquamur ĩ mutatione qualitatis, verbi gratia. Peto à te dãnũ mihi illatũ per seruũ tuũ, sed non dico, an te sciente, an te ignorãte, possum vsque ad sententiã petitionem meam mutare, dicendo, q̃ factum est te scien

te sciente, vt l. in delictis. §. si detracta. ff. de noxa. & ibi per, Bart. qđ verũ est, nisi qualitas primò fuisset expressa in libello, quia tũc nõ possum posteà mutare vt nota. per Inno. in c. 1. extrà de libel. obla. Et etiã istud verũ est, nisi per talẽ mutationẽ qualitatis sit mutata actio proposita, vt l. prætor. §. decem, ff. vi bono. rapto. nisi etiã inducatur diuersitas in substantia facti, vt l. denuntiasse. §. quid tamẽ. ff. ad l. Iuliã de adul. Si aũt fiat mutatio in accessoriis, puta in fructib. in dãnis, vel in interesse, tũc potest fieri mutatio vsq; ad litẽ cõtestatã, vt l. edita. C. de ede. Lite aũt contestata super principali, non potest fieri additio super accessoriis iure actionis, sed bene officio iudicis, vt si sint fructus pendentes, aut nondum percepti, vt l. fina.
3 §. si. ff. de rei vendic. ¶ Notandũ † tertiò, quòd quis potest corrigere errorem suũ, quando petiit aliud pro alio, vel ex alia causa. Et ita quis potest intẽtare aliam actionẽ, nisi in noua actione obstaret exceptio rei iudicatæ alterius actionis, vt l. duobus. §. exceptio. ff. de iureiuran. vel nisi actiones essent tales, ꝙ vna tolleretur per electionẽ alterius vt ff. de tributo. actio, l. quod in hæredem. §, eligere.
4 ¶ Notandũ † finaliter, ꝙ quando fit ista mutatio, tũc etiam dantur nouæ dilationes, nisi in prima petitione reus esset sufficienter instructus, videlicet si primò actum esset vi bo. rapto. & posteà ageret actio. furti, nõ darẽtur nouę dilationes. C. de dila. l. 1. & iterũ in hoc casu iuratur de calumnia, vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide, §. fina.
5 aliàs, si alieno. ¶ Opponitur † & videtur, ꝙ quis non potest errorem suum corrigere, per §. omne. in Auth. de litigiosis. coll. 8. habet Authen qui semel. C. quomodo & quãdo iudex. Solutio. Dixerunt aliqui, ꝙ iste tex. & etiam l. edita. C. de edẽ. corrigitur per §. in opposi. assumptum, & per Auth. qui semel. Sed quia correctio iurium est vitanda, C. de inofficios. dot. l. 1. ideò melius dicitur ꝙ iste tex. loquitur in alio casu. Nam ille §. omnem. & Authen. qui semel. loquũtur de eo, qui desistit à lite, aut vult litem frustrare. Sed iste text. & l. edita. loquuntur de mutatione petitionis seu libelli.

§. Sunt prætereà

1 *Actiones quibus prosequimur insolidũ, quod nobis debetur, vel min⁹.*
2 *Pater obligatur ex contractu filij quãtum ej. in peculio. Dominus ex contractu serui.*
3 *Actionum duodecim sunt diuisiones, quas ordine colligit author.*
4 *Mulier agẽs pro dote, nõ potest plus petere, quàm marit⁹ facere possit*
5 *In reb. dotalibus possunt fieri impensæ necessariæ, vtiles & volũtariæ.*

1 Quędã † sunt actiones quibus persequimur insolidũ, quod nobis debetur, vel min⁹, vt est actio de peculio filij vel serui, & actio de

dote

dote,quã petit mulier à marito. Et si maritus fecit impẽsas in reb' dotalibus,põt eas retinere,quousque impensę soluãtur. Hoc dicit,
2 vsq; ad §.sed & si quis.¶Notandũ † primò, quòd ex contractu filij obligat pater, quãtũ est in peculio. Et ex contractu serui obligatur dominus.Si tamẽ filius cõtrahat, ipse tenetur insolidũ, & si nõ sit soluẽdo, detruditur in carcerẽ, vt C.qui bo. cedere possunt.l. cùm
3 & filij.¶Notandũ † secundò, ꝙ ista non est vna de duodecim diuisionib.actionũ,sed est extrauagans.Nã prima diuisio est,actionum aliæ sunt reales,alię personales,vt suprà eo.§. omniũ. Secunda est, actionũ aliæ sunt ciuiles,aliæ pretoriæ.vt suprà eo.§.sed iste quidẽ. Tertia est,actionũ quędã sunt rei persecutorię, quędam pœnales, & quædã mixtæ,vt suprà §.sequen.Quarta est, actionum quædam sunt in simplũ,quædã in duplũ,quædã in triplum,& quędã in quadruplũ,vt suprà eo.§.oẽs. Quinta est, actionũ quędã sunt bonę fidei & quædam stricti iuris,vt suprà eo.§.actionũ autem. Sexta est, actionũ quædã sunt perpetuę,quędã tẽporales.Septima est, actionũ quædã trãseũt ad hæredes,quædã non, vt infrà de perpe. & tẽpora.actio.§.non omnes.Octaua est, actionũ quædam sunt famosæ,& quędã nõ,vt infrà de pœ.temerè liti.§.penul. Nona est, actionum quędã sunt directæ,quædam vtiles,ff.si quadrupes pau.fe.dicatur.l.fi.Decima est,actionũ quædã sunt directę,quędã cõtrariæ, suprà de obl.quę ex quasi cõtrac.nascun.§.1.& 2. Vndecima, actionũ quædã sunt vniuersales, quędã generales,& quædã singulares, vt ff.pro.socio.l.ꝓ socio.§.arbiter.Duodecima est, actionũ quædã sunt simplices,quędã sunt duplices.De simplicib.satis patet,de duplicib.vt fa.ercis.cõmuni diuidum.fini.regun.& similes.Sed hęc diuisio,quę ponitur,nõ est de istis xij.quia illę dãtur de natũra actio. in ista autem consideratur priuilegiũ actio. vt vult hic Ioan. Fabri.
4 ¶Notandũ † tertiò, quòd si mulier agat pro dote, non potest plus petere,quàm maritus facere põt,habẽdo etiã respectũ, vt ipse non egeat: quia nõ esset decẽs, quòd mulier maritũ suũ, cum quo ipsa est vna caro,ꝑmitteret mẽdicare,vt l.aduersus.C. de crimine expila.hæreditatis.Et habet maritus istud priuilegiũ, nõ solùm pro se, sed etiã pro communibus hæredibus ipsius & vxoris,vt l.maritum ff.solu.ma.Et istud verũ est,nisi maritus dolo faciat, vt satisfacere non posset de dote.Nam tunc teneretur insolidũ,vt C.de rei vxo.
5 ac.l.vnica.§.cum autem. ¶Notandum † finaliter, quòd in rebus dotalib.possunt fieri impẽsę necessarię,vtiles,& volũtarię.Necessarię sunt,sine qbus res esset peritura,vel deterior futura.Vtiles sunt quib.res melioratur.Volũtarię sunt,quibus res exornatur, vt ff.de verb.sig.l.impẽsarum. Si ergo factæ sunt impensę necessariæ, ipso iure

iure tales impensæ abstrahuntur,& minuunt dotẽ, & ideò si in do te sit fundus & pecunia, tũc pecunia retineri põt, ꝓ impensis necessariis in reb.dotalib.factis.Si verò in dote sit fundus,& tñ impẽsum est,quãtũ fundus valet,põt retineri ipse fundus,nisi mulier 𝔦.annũ soluat impẽsas factas,vt ff.de imp. in reb.dota. factis.l.qđ dicitur.Si erò sint impensæ vtiles,tunc ẽt repetũtur, non ipso iure,sed actione neg.gest.vel actione mãdati,si mulier mandauerit, Sed si sunt volũtariæ,ꝑmittitur abrasio,sine læsione pristini stat⁹.

§.Sed & si quis.

1 *Parens conuentus,non tenetur vltrà quàm facere potest. Et quid de caeteris.num.4.*

2 *Socius non potest conuenire socium,vltrà quàm possit.*

3 *Donatoris priuilegium.*

Parentes,socij,& donatores non cõueniuntur,nisi in quãtũ fa-
1 cere possunt. Hoc dicit.¶ Notãdũ † primò,ꝙ si quis cõueniat parentẽ suũ.non potest plus cõsequi quàm talis parẽs facere potest. Et ratio est,quia filius tenetur parentẽ suũ nutrire,vt l.alimenta. in fi.ff.de liber.agnosc.Et quandocunq; aliquis nõ potest alium insolidum cõuenire,tũc etiam ille nõ tenetur cedere bonis, nec debet detrudi in carcerẽ,nec debẽtur vsuræ cẽtesimæ post quadrimestre, vt in l.in cõdemnatione.ff.de regul.iuris.& filius non potest cõuenire parẽtẽ nisi in quãtum facere põt,sic etiã parens nõ põt cõuenire filiũ,quia in isto iure est reciprocatio,vt ff.quod quisque iur. l.1.Nam parentes etiam tenentur nutrire filios suos, vt ff. de liber.
2 agnosc.l.si quis à liberis.¶ Notandum † secundò, quòd socius nõ potest connenire socium,nisi in quantum facere potest ,& hoc est propter fraternitatem , quæ est in societate propter quam inconueniens esset, quòd vnus egeret,& alius locuples esset, vt l.verũ. in prin.ff.pro socio,si tamen quis negat societatẽ , non habet locũ istud priuilegiũ,quia negãs causam beneficij , videtur negare beneficium ipsum.vt ff.pro so.l.si vnus.§.fina, & hoc verum est,si negat vsq; post li.contestã.Nam anteà pœnitere potest,vt ff.de noxal.l.electio.§.neq;.Si etiã negaret solùm in genere,dicẽdo. Nego narrata,non noceret sibi,quia istud intelligitur,quãdo negat societatẽ in specie,vt nota,per Bar.in l.si dubitetur.§.si ita demũ.ff.de fideiusso.
3 ¶ Notandũ † tertiò,quòd donator habet amplius priuilegiũ,quia deducitur æs alienum.Nam propter liberaliattem suam pinguius eo
4 prouidetur,vt ff.de re iudi.l.ne ex liberalitate. ¶ Nontandũ † finaliter, quòd etiã istud locũ habet in domino feudi , & in vasallo , vt in c.1.in Auth.de natura feu.collatio.10. Habet etiam locum in pa

trino

trino filiolo,quia quis debet diligere eũ,qui leuauit ipsum ex fonte,ſicut patrem,vt 30.quæſtio.3.c.ita diligere.Habet etiam locum in patrono,vt in gl.in c.piæ mentis.16.quæſt.6.Similiter locum habet in prælato reſpectu ſubditi ſui,qui eſt tanquam miles Dei,ita vt in l.miles.ff.de re iud.Sic etiam locum habet in paſtore,quo ad ſuum ſubditum,ita etiam in Doctore,quo ad ſcholarem,vt not.in l.medicos.C.de profeſſo.& medic.lib.x.

§.Compenſationem.

1 *Compenſatio an in contractib.habeat hodie locum.& nu.2.*

Cõpenſatio opponi põt actori,& ſic minuetur actio, niſi in qui-
1 buſdam caſib.Hoc dicit.¶Notandum † primò,q́ hodie iſta compenſatio locum habet tam in contractibus bonæ fidei, quàm ſtricti iuris,vt dictum eſt s̃.eo.in §.in bonæ fidei.¶Notandum ſecun-
2 dò, † q́ dicitur hic plerũq;,quia in actione depoſiti non opponitur Compenſatio,vt etiam ibi dictum eſt s̃.§.in bonę fidei.

§.Cum eo.

1 *Cedens bonis,non poteſt poſteà à creditoribus conueniri,niſi in quantum poteſt.*

2 *Ceſſio bonorum,cur inuenta.*

3 *Ceſſionis priuilegio an poſſit quis renunciare.*

1 Cedens bonis,nõ † põt poſteà à creditorib.cõueniri, niſi in quã-
2 tũ facere põt.Hoc dicit.¶Notandum † primò,q́ ceſſio bonorũ inuẽta eſt,ne quis detrudatur in carcerem,non tñ liberatur per hoc à debito, quia ſi poſtea perueniat ad pinguiorem fortunã tenetur ſatisfacere,in quantum põt,deducto eo,vt ſcilicet habeat vnde viuat.l.prima.C.qui bon.cede.poſſunt.Et requiritur,q́ ipſe confiteatur debitum,& poteſt retinere vilem veſtem,vt l.penu.ff.de ceſſio. bon.Qui ergo ſpoliatus eſt bonis ſuis,per guerras,aut per alia infortunia,non poteſt conueniri,niſi in quantum facere poteſt,quia plus eſt aliquem ſpoliare neceſſitate,quàm voluntate, vt vult hic
3 Ioan.Fabri.¶Notandum † ſecundò, quòd quis non poteſt renunciare iſti priuilegio,vt in Authen.immo.C.de actio. & obligation. quia hoc eſſet contra bonos mores,& ideò ſtatutum,quod excommunicatus non debet abſolui,etiam ſi cedat bonis,non valet,quia eſt contra conſtitutionem Papæ,vt in cap.Odoardus, de ſolution. extrà.&; notatur in verbo , ad pinguiorem.Sed debet facere cautionem ſaltem iuratoriam de ſoluendo , cum venerit ad pinguiorem fortunam.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIVM GESTVM ESSE DICITVR, TIT. VII

Continuatur iste titu.secundum glo.Suprà dictũ est,qualiter conuenimur ex contractibus per nosmetipsos factis,consequenter dicendum est,qualiter conuenimur ex contractib. factis per eos,qui in potestate nostra sunt.

§.Quia.

1 *Superfluitas vitanda est,in iure.*

2 *Similitudo potest esse inter illa,quae in quibusdam conueniunt.*

Quia dictũ est de actione,quæ datur in peculio filiorum aut seruorũ:de illa actione,& de aliis competentibus cõtra parẽtes & dominos,ex cõtractu filiorũ & seruorũ,nunc dicendum est. Et vt vitetur superfluitas,satis est dicere de actionibus competentibus contra dominos ex cõtractu seruorũ,quia ex illis intelligũtur actiones competentes cõtra parentes ex cõtractu filiorũ.Aliquæ tñ dif-
1 ferẽtiæ inter eas posteà dicent.Hoc dicit.¶Notandũ † primò, ꝙ superfluitas in iure est vitãda,vt hic.& l.1.§.quibus,C.de nouo Codice confir. & hoc valde facit contra illos,qui in suis scriptis,& relationibus multiplicant verba,facit l.ampliorẽ.§.in refutatoriis.C.
2 de appell.cum ibi notatis per gl.& Doct.¶Notandũ secundò,† ꝙ similitudo potest esse inter illa,quæ in quibusdã conueniunt, quãuis etiam in aliquibus differant:pro quo facit ea.non potest,extrà de præbend.lib.6.& procedendum est à similibus ad similia,vt hic & in l.nõn possunt.ff.de legib.

§.Si igitur.

1 *Dominus tenetur insolidum ex contractu facto per seruum iussu domini.Et dicitur actio,quod iussu.*

2 *Actiones sex oriũtur ex negotiis factis per filios aut seruos pro quibus parentes,aut domini possunt conueniri.*

3 *Dominus vt teneatur ex contractu serui,requiritur iussus.*

4 *Iussus & mandatum,quid differant.*

1 Ex † cõtractu facto per seruum iussu dñi,tenetur dñs insolidum.
2 Hoc dicit.¶ Notandũ † primò,ꝙ ista actio vocatur quod iussu: nã ex negotiis factis ꝑ filios aut seruos, ꝓ quib. parẽtes aut domini possũt cõueniri,oriũtur sex actiones,s.ꝙ iussu,exercitoria,institoria,tributoria,de peculio,& de in rem verso,Et sunt istæ actiones prætoriæ & perpetuæ,vt l.Macedoniani.C.ad Macedon. quamuis actiones prætoriæ cõmuniter sunt annales, vt j. de perpe.& tempora.

3 pora.actio.per totum.¶Notãdũ † secundò,ꝙ vt dominus teneatur ex cõtractu serui,requiritur ipsius iussus. Qui quidem iussus põt fieri seruo,vel etiã ipsi contrahenti,vt ff.quod iussu.l.1.§.2.Et satis,est,ꝙ huiusmodi iussus fiat verbo vel nũtio,vel epistola, aut sola subscriptione,aut aliquo alio modo,quo possit apparere volũ
4 tas domini iubentis,vt ff.quod iussu.l.1.§.iussum.Et † differunt iussus & mãdatum,quia iussus importat necessitatem,mandatum autem voluntatem præsupponit,vt in dicto §.iussu.

§.Eadem ratione.

1 *Actio exercitoria,cui & contra quem detur.ibid.& nu.2.*
3 *Exercitor,quis dicatur.Quis magister nauis.Quis institor.*
4 *Institor quid differat à procuratore.*
5 *Ius idem,vbi eadem æquitas.*

Actio exercitoria datur cõtra eum,qui fecit seruũ suũ magistrũ nauis ex cõtractu facto per seruũ,in his,quæ pertinẽt ad ipsam nauẽ.Sed actio institoria est,quæ datur cõtra eũ,qui pręfecit seruum suũ tabernæ,aut alteri negotiationi ex cõtractu facto ꝑ seruũ de his,quæ pertinent ad tabernã vel ad huiusmodi negotiationem.Et dant ét istę actiones cõtra illũ,qui præposuit liberũ hominẽ aut seruũ alienũ naui,vel tabernæ,vel negotiationi, propter identita-
1 tem rationis.Hoc dicit.¶Notãdũ † primò, ꝙ actio exercitoria datur in hæredẽ,& contra hæredem,vt l.si tñ.§.fi.ff.de exerci.actio.Idẽ est de institoria,vt l.nouissimè.ff.de instit.actio.Idem etiam est de actio.de in rem verso.vt ff.qñ actio.de pecu.anna.est.l.quæsitũ.
2 in fi. ¶Notandũ † secũdò,ꝙ ista actio exercitoria datur contra exercitorẽ,qñ quis cõtraxit cũ præposito nauis in vtilitatem ipsius nauis.Si eñ ex alia causa quis cum eo contraxit, non datur exercitoria;vt l.1.§.nõ aũt.ff.de exerci.actio.Et dicitur quis contrahere in vtilitatẽ nauis,si fecit expensas pro emptione,vel pro reparatione nauis,vel fecit sumptus,ꝑ illis,q necessarij sunt in naui,vt l.1.§.Magistrũ.ff.de exercit.act. Et nõ oportet creditorẽ probare rẽ versam esse in vtilitatem nauis, sed satis est,qđ ad vtilitem nauis expendit.Secus est in œconomo,aut procuratore Ecclesiæ, quia si aliquis expẽdit pro Ecclesia,necesse est eũ probare rẽ versam esse in vtilitatẽ.Ecclesiæ,vt in Aut.de aliena.& empphy.§.si verò quis. Tenetur igitur exercitor ꝑ magistro nauis,de his quæ facta sunt gratia nauis.Sed pro aliis nautis non tenetur,nisi pro delictis eo-
3 rũ,vt ff.de exerci.l.1.§.magistrũ nauis. ¶Notandum tertiò, † ꝙ exercitor dicitur ille,ad quẽ quotidianus quæstus nauis pertinet.Ille verò qui naui præponitur, siue sit seruus, siue filius , siue alius

quilibet homo vocat̃ magister nauis, vel præpositus. Sed institor dicit̃ ille, qui preponitur taberne, vel alteri negotiationi. Ex quo patet, ꝙ actiones diuersimodè sumũt nomina sua. Nã exercitoria, nominat̃ à præponẽte. Institoria nominatur à præposito. Sic etiã nominat̃ actio à cõtrahente, vt ex empto, vel ex vendito, nominat̃ ẽt
4 quãdoq; ab inuentore, vt Publiciana, à Publicio, Aquiliana, ab Aquilio. ¶ Notandũ † quartò, ꝙ institor differt à ꝓcuratore, q a institor ꝑponitur vniuersali negotiationi, vt l. quicũq;. ff. de inst. acti. & ẽ: præponitur negotiationi quæstuariæ, qui aũt præponitur ad recipiẽdũ fructus, dicitur villicus seu ꝓcurator, vt l. si cũ villico. ff. de
5 insti. act. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ quandocũq; est eadem æquitas, tunc etiã debet esse idem ius, vt hic, & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

§. Introduxit.

1 *Actio tributoria, quæ.*
2 *Actio tributoria, quid requirat. Et nu. 4. 6. Et quid differat ab actione de peculio. nu. 5.*
4 *Peculium, quid.*
6 *Indebitum totaliter soluens, dicitur plus soluere, quàm debet.*

1 Sũmatur sic: Actio † tributoria est, quæ datur, vt inter dñm & creditores serui diuidatur, qđ est in peculio serui, ex cõtractu ipsius serui, facto in mercib. peculiarib. vel qđ ex eis receptũ est pro rata portione, qñ seruus sciente dño in peculio negotiatus est. Hoc di-
2 cit. ¶ Notandum † primò, ꝙ ad actionẽ tributoriã primò requirit̃, ꝙ negotiatio facta sit in re peculiari, vt hic. & l. 1. §. licet. ff. de tribu. actio. Nã si fieret negotiatio in re dominica, daretur actio instito-
3 ria, vt s̃. eo. §. institoria. Dicitur † aũt peculium quod separatũ est à ratione domini vel patris, quãuis peculium plurib. modis dicitur, vt notatur circa rubricam. ff. de pecul. Secũdò requiritur, ꝙ ista
4 negotiatio facta sit sciente dño. † Nam si domino ignorante facta esset, daretur actio de peculio, vel de in rem verso, vt j̃. eo. §. præte-
5 reà. Differt † autem actio tributoria ab actione de peculio, quia in actione de peculio deducitur, id qđ debetur dño & etiam illis q in sua potestate sunt. Sed in actione tributoria, fit distributio pro rata inter dominum & creditores, vt ff. de tributo. l. 1. in prin. Ter-
6 tiò requiritur, † ꝙ negotiãs sit in potestate ipsius domini verè vel præsumptiuè, & ideò ex contractu serui vsufructuarij datur actio tributoria, vel serui alieni bonafidei possess. vt l. 1. §. potestatis. ff. de
7 tribu. actio. ¶ Notandum † secundò, quòd dicitur hic in tex. si minus tributum sit. Et hoc etiam verum est, si nihil tributum sit, vt ff. de tribut. l. illud. §. si cuius dolo. facit l. minus. ff. de verbor. signific.

Ex quo

Ex quo patet, quòd si aliquis promisit mihi vendere aliquam rem duobus Florenis minus quàm alius emeret, ille tenetur mihi talē rem minus vendere, quàm valeat, quanuis nullus velit eam emere. Et per oppositum etiam idem est, quando aliquid dicitur plus fieri, & ideò qui totaliter soluit indebitum, dicitur plus soluere, quàm debet, de quo per Bartol. in l. 1. §. hæc verba. ff. si cui plus quā per leg. Falcid.

§. Præterea.

1 *Ex contractu serui facto sine voluntate domini, si id quod venit ex contractu, versum sit in rem domini, tenetur dominus actione de in rem verso. Et quid dicatur versum in rem domini, nu. 2.*

3 *Actiones de in rem verso, & de peculio, habent diuersas qualitates & diuersas formas.*

4 *Actio de peculio, pōt dari pro parte, & pro parte actio de in rē verso*

1 Ex contractu † serui facto sine voluntate dñi, si id quod venit ex contractu, versum sit in rem dñi, tenetur dñs actione de in rē verso. Si autem non sit conuersum in rem domini, tenetur dominus actione de peculio ad tantum, quantum est in peculio. Si verò partim versum est in rem domini, & partim non, tunc pro parte versa tenetur actione de in rem verso, & pro alia parte de peculio. Hoc
2 dicit. ¶ Notandum † primò, ꝙ hoc dicitur esse versum in rem domini, quod impensum est ad suam necessitatem vel vtilitatem, vt hic in exemplis positis in tex. concord. l. 3. §. in rem. ff. de in rem verso. sed si aliquid impensum sit ad voluptatem ipsius domini, non datur actio de in rē verso, sed permittitur abrasio sine læsione sta-
3 tus ipsius rei. ¶ Notandum † secundò, quòd actio de peculio, & actio de in rem verso, sunt duæ actiones, & nō proponuntur in vna instantia, habent ideò diuersas qualitates, & diuersas formas, & hoc est quod dicitur hic in textu, quòd habent diuersas condemnationes. Nam per actionem de in rem verso, condemnatur dominus in solidum soluere, quod in rem eius versum est, sed per actionem de peculio non condemnatur, nisi quatenus est in peculio, pro quo facit l. si pro patre. §. in rem. ff. de in rem verso. Et ita etiam debet hic intelligi gl. magna super verbo, debes. ¶ Notandum
4 † tertiò, quod pro parte potest dari actio de in rem verso, & pro parte actio de peculio, vt hic clare patet ex textu, & l. si pro parte. §. idem ff. de in rem verso.

§. Cum autem.

1 *Peculium quomodo capiatur.*

2 *De peculio quando agitur, quid deducatur.*

3 *Seruus si quid teneatur vicario, hoc non deducitur ex peculio.*

1 Hoc † intelligitur esse peculium, quod remanet deducto eo, qđ seruus tenetur dño suo, & eis qui in potestate dñi sunt, excepto eo quod seruus ordinarius tenetur vicario. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 † primò, ꝙ quando agitur actione de peculio, tũc deducitur quicquid seruus tenetur dño, vel illis qui in potestate sua sunt. Et ratio est, quia dominus fingitur cõuenisse cum seruo, ꝙ ipse debet aliis creditoribus præferri, vt l. peculium autem. ff. de peculio. ¶ Notan
3 dum † secundò, ꝙ si seruus ordinarius tenetur aliquid seruo vicario, hoc non deducitur ex peculio, quia hoc fieret frustra: maneret enim in peculio ordinarij, & hoc est quod vult iste tex. in fine.
¶ Opponitur & videtur, ꝙ iste tex. præsupponit falsum: quia inter seruum & dominum non potest esse obligatio, per l. quod attinet. ff. de regulis iuris. Solutio. Verum est, ꝙ inter seruum & dominum non potest esse obligatio naturalis, & ciuilis: sed bene potest esse obligatio naturalis tantum: quia inspecto iure naturali seruus potest se domino suo obligare, & econtrà dominus illi, de qua obligatione suprà, de oblig. §. 1. in notabili primo.

§. Cæterùm.

1 *Actiones, quod iussu, exercitoria & institoria, concurrunt cum actione de peculio, & de in rem verso, & nu. 2.*

3 *Remediis pluribus competentibus, idq́; imparibus, stultè facit, qui eligit difficilius.*

4 *Actiones, de peculio, & de in rem verso, cur maiorem difficultatem probandi habeant, quàm aliæ.*

1 Sũmatur sic: Actio † qđ iussu, & actio exercitoria, & institoria, cõcurrunt cum actione de peculio, & de in rẽ verso. Tutius tñ est primis actionib. agere, q̃ secundis: quia in actione de peculio & de in rẽ verso, est maior difficultas probandi. Hoc dicit. ¶ Notan-
2 dum † primò, ꝙ in isto tex. soluitur quoddã dubium. Nam dictũ est s̃. eod. §. prætereà, ꝙ quando seruus contrahit ignorante domino, tunc datur actio de peculio, & de in rem verso, & ideò aliquis dubitare posset, an ne istæ actiones etiam dentur ex contractu serui facto sciente domino. Et respondetur hic, ꝙ sic, & ita istæ actiones concurrũt, de quib. loquitur hic tex. Exponitur igitur cæterũ, id est, sed. ¶ Notandum † secundò, ꝙ quando competunt plura remedia imparia, tunc stultus est, qui eligit difficilius, & dimittit facilius. Nam facilior via semper est eligenda, ad qđ iste textus solet allegari, facit §. primus. in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. colla.
4 8. ¶ Notandum † tertiò, quòd ideo in actionem de peculio, & de in rem

in rem verſo,eſt maior difficultas probādi,quā in aliis,de qui.hic: quia in actione de in rē verſo,oportet probare id,quod receptum eſt,verſum eſſe in rē dñi.Et in actione de peculio oportet probare duo,ſ.ſeruum habere peculium, & ꝙ hoc peculium ſit tantum vt inde actori ſatisfieri poſſit,ſed in aliis actionib. non ſic.Nam in actione quod iuſſu , ſufficit probare , ꝙ ſeruus recepit pecuniam iuſſu domini.Et in exercitoria & inſtitoria ſufficit probare,ꝙ ſeruus recepit pecuniam in cauſam illius, cui præpoſitus eſt .

§.Is quoque.

1 *Remediis pluribus competentibus ad quid cōſequendum, eligendum eſt vtilius. Et quodnam ſit vtilius.*

2 *Actiones tributoria, & de peculio, quid differant.*

3 *Actor, pluribus actionibus competentibus, poteſt vtiliorem eligere. Sed vna electa non poteſt ad aliam redire.*

4 *Actionis natura vnde cognoſcatur.*

Summatur ſic:Actio tributoria poteſt cōcurrere cum actione de peculio,& de in rem verſo.Et interdū vtilius eſt agere tributoria: quia in ea non deducitur quod dño debetur, & interdū vtilius eſt agere de peculio:quia ibi habetur conſideratio ad totum peculiū. Sed in tributoria ſolùm habetur reſpectus ad mercē peculiarem.

1 Hoc dicit. ¶ Notandum † primò,ꝙ quandocunque competunt plura remedia ſeu actiones plures ad aliquid conſequendum, eligendum eſt illud, quod vtilius eſt : Eſt aūt vtilius per quod plus conſequi poteſt,vt l.aliquando,& ibi gl.ff.de tributo.actio . ¶ No-

2 tandum † ſecundò,ꝙ hic tanguntur duæ differētiæ inter actionē tributoriam & actionem de peculio. Ná in actione tributoria ſolùm conſideratur,ꝙ eſt in merce peculiari, ſed in actione de peculio agitur ad totum peculium. Secunda differentia eſt, quia in actione de peculio deducitur quicquid domino debetur , & illis, qui ſunt in poteſtate ſua.Sed in actione tributoria dominus rece

3 pit partem ſuam,ſicut alij creditores.¶ Notandum † tertiò, quòd quandocunque competunt plures actiones, tunc actor poteſt vnam eligere,quę videtur ſibi vtilior eſſe,ff.de tribu.actio.l.quod in hærede.§.eligere.Sed vna electa non poteſt ad aliam redire,niſi eſſet deceptus,vt ff. quod cum eo.l.ſed & ſi.§. fin.& l.habetur.in

4 fin.1.reſp.ff.de inſt.act.¶ Notandum † quartò, quòd quamuis nomina actionum non ſunt exprimenda in libello,vt capi.dilecti.extrà de iudic.cognoſcitur tamen natura actionis ex libello per narrationem , & per modum concludendi , vt notat Barto.in l.certi condictio,ff.ſi certum petatur.

§.Quæ diximus.

1 *Serui & liberi, in quo conueniant. Item in quo discrepent. nu. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.*
13 *Macedonianum priuilegium in filio, cui mutuata est pecunia, quibus casibus cesset. vide nu. 14. vsque ad finem.*

Quæ dicta sunt de seruo, ét intelliguntur de liberis. Verũtamẽ serui nõ habẽt priuilegiũ senatusc. Macedoniani sicut liberi. Quo quidẽ senatusc. constitutũ est, vt mutuãs liberis non habeat actio nẽ contra ipsos liberos, nec contra parentes. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ inter seruos & liberos est conuenientia & differentia. Nã conueniunt in hoc, ꝙ vtriq; sunt in potestate, prout hic loquimur de eis, & vtriq; obligant eos, in quorũ ptãte sunt, vt dentur cõtra eos actiones, de quibus in hoc
2 titulo dictũ est. Sed † differunt, primò quia filiis datur exceptio
3 Macedoniana, sed seruis, non, vt hic. Secundò, † quia filius põt esse in iudicio cũ cõsensu patris, sed seruus non, ét cũ consensu dñi, vt
4 ff. de pecu. l. 2. §. si seruus. Tertiò, quia † filius fideiubẽdo obligat patrẽ de peculio, sed seruus non obligat dñm, vt ff. de fideiusso. l.
5 seruus inscio. Quartò, quia † seruus põt dari pro noxa, filius non, vt j. de noxa. §. sed veteres. Quintò, quia filius post emancipatio-
6 nẽ † tenetur de antè gestis, vt l. cũ actũ. ff. de neg. gest. sed seruus
7 post manumissionẽ non, vt l. 2. ff. quod cũ eo. Sextò, quia † filius põt obligari naturaliter & ciuiliter, propter quã obligationem põt detrudi in carcerẽ, vt l. cũ & filij. C. qui bo. ced. poss. Sed seruus solũ põt obligari naturaliter, vt l. quod attinet. ff. de reg. iur. Septimò,
8 quia † filius põt habere peculiũ castrense vel quasi, aduentitium,
9 vel profectitiũ, sed seruus solũ profectitium. † Octauò, quia filius põt habere hæredẽ, sed seruus non, vt in Auth. de hæred. quæ
10 ab inte. §. r. colla. 9. Nonò, quia filius † põt esse tutor, vt l. si filio. ff. de tutelis, sed seruus non, vt s. qui tut. dari poss. in princ. Decimò,
11 quia filij † possunt facere testamẽtũ, saltẽ ad pias causas, vt nota-
12 tur per Bar. in l. 1. C. de sacro. Ecc. sed seruus nõ. Vltimò, † quia filius põt donare causa mortis, sed seruus non, vt ff. de donatio. l. filius. §. cæterũ. ¶ Notandũ secundò, ꝙ qñ liberis existentibus in potestate mutuatur pecunia, vel alia res in fraudem senatusc. Macedoniani, tunc nõ datur crediroria actio, neque contra filium, etiam postquam fit sui iuris, nec contra patrem, vt hic dicitur in tex. &
13 in l. si filius. §. is autem. ff. ad maced. ¶ Opponitur † & videtur, ꝙ imò datur actio contra filium ei, qui ibi mutuauit pecuniã, per l. fi. & per l. 1. C. ad maced. Solutio. Regulariter non datur actio, in quibusdam

quibusdam tamen casibus cessat priuilegium Macedonianum, &
14 actio datur. Primò, † si talis filius, sit miles, vt habeat peculiũ castrẽse vel quasi castrense, & hoc vult lex fi. in opp. alleg. Secundò, si dicat se patrẽfamiliàs, vt l. in opp. alle. Tertiò, si videbatur esse pa terfamiliàs, vt quia fuit præpositus vectigalibus vel publicanis, vt ff. ad Maced. l. si quis patrẽ. Quartò, si fuit scholaris in studio de licentia patris sui, vt ff. ad Maced. l. sed Iul. §. quod dicitur. Quintò. si incepit soluere debitũ, vt ff. ad Maced. l. sed Iul. §. pen. Sextò, si illud quod recepit, sit versum in rem patris, vt ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. proinde. Septimò, si ab initio non sit conuersum in rem patris, postea tamen conuersum est. ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. sed si ab initio. Octauò, si pater fuit præsens, & nõ cõtradixit, eadem l. sed Iulianus. §. quanq̃. Nonò, si pater tantum habeat. C. ad Maced. l. fi. Decimò, si filius factus paterfamilias, agnouit debitũ, vt C. ad Maced. l. xenodoxis. In aliis autem casibus locum habet senatusconsultum Macedonianum, vt hic dicitur in textu. facit l. si filius. §. is autem. ff. ad Macedo.

§. In summa.

1 *Actionibus quibus agatur directè contra patrem, vel dominum, & num. 2.*

1 Summatur sic: Actione † quod iussu & actione de in rẽ verso, similiter exercitoria & institoria agitur cõtra patrem vel dñm di-
2 rectè. Hoc dicit. ¶ Notandũ, † quòd ista sunt nomina adiectionum ipsius actionis seu qualitatum, & propriè non sunt actiones, vt ff. de nego. gestis. l. mandasti. Et ita etiam recipiunt naturam illarum actionum, quibus adiiciuntur, vt scilicet bonæ fidei vel stricti iuris. Nam si quod iussu, vel de in rem verso, vel exercitoria, vel etiam institoria adiiciatur actioni bonæ fidei, tunc & ipsa est bonæ fidei. Et si adiiciatur actioni stricti iuris, dicitur ista qualitas vel adiectio etiam stricti iuris. Si enim essent nomina actionum, tunc essent stricti iuris, quia non nominantur in §. actionum autem. suprà tit. de actionibus.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

TITVLVS. VIII.

Continuatur sic: Dictum est s̃. qualiter conuenimur ex contractib. eorũ, qui sunt in nostra potestate: consequenter dicẽdum est, qualiter conuenimur ex delictis eorum.

§. Ex maleficiis.

1 *Dominus tenetur ex quasi maleficio serui.*
2 *Solui aliud pro alio an possit, inuito etiam creditore.*

3 *Damnum passus si recipiat seruum pro noxia, si seruus soluat dānū, tenetur dominus eum manumittere, velit, nolit.*

¶ Summatur sic: Ex maleficiis seruorū, agitur cōtra dños noxaliter, & in actione noxali potest dñs æstimationem dāni soluere, vel seruum pro noxa dare. Quo casu trāsfertur dominium serui in eum, qui damnum passus est, & si seruus damnum soluerit, tenetur ipse damnum passus seruum manumittere. Hoc dicit. ¶ Notandum

1 † primò, ꝙ sicut dominus tenetur ex maleficio serui, ita etiam ex quasi maleficio, vt ff. nau. caup. stab. l. fi. §. seruorū. Et quod dicitur hic de seruo, ēt dēt intelligi de monacho, vt notatur p Inn. in c. cū olim. extrà de priuile. Potest aūt monachus criminaliter conueniri, & puniri, & tenetur eum abbas defendere, vt Auth. cassa. C. de episcopis & cleric. Non autem potest monachus conueniri, vt aliquid soluat: quia nihil habet ꝓpriū, vt in c. nō dicatis. 12. q. 1. imò si reperiatur apud eū propriū post mortē, sepeliendus est extra monasterium, vt in c. cū ad monasteriū. extrà de statu monachorum.

2 ¶ Notādum † secundò, ꝙ dominus potest seruum pro noxia dare, quanuis sit obligatus, ad æstimationem damni, & hoc potest vsq; ad sentētiam, vt ff. de re iudic. l. miles. §. decem, & ita est hic casus, vbi aliud pro alio soluitur, etiam inuito creditore. ¶ Notandum

3 † tertiò ꝙ quando damnum passus recepit seruum pro noxia, tūc si seruus soluat damnum, tenetur eum manumittere, velit, nolit. Simile est in lege secunda. C. de patri. qui filios distraxerunt, vbi pater cogitur filium emancipare. ¶ Opponitur primò, & videtur qd dñs non potest seruum pro noxia dare, per l. 2. ff. de noxa. & l. in delictis eo. & l. 2. C. eo. Solutio. Illa lex loquitur, quando delictum factum est sciente domino & potente prohibere, & non fecit. Nam tunc oportet eum soluere damnum, & non liberatur dando seruum. Iste aūt tex. loquitur, quando seruus fecit delictum nesciēte dño, vel sciente, & non potente prohibere. ¶ Opponitur secundò, & videtur adhuc, ꝙ seruus non potest dari pro noxia per l. 1. §. si seruus. ff. de his qui deie. vel effude. Solutio. Illa lex loquitur, quando agitur criminaliter pro delicto serui. Nam in criminibus maximè publicis non liberatur dominus dando seruum pro noxia, sed seruus corporaliter punitur, vt C. de noxali. l. pen.

§. Sunt autem.

1 *Actiones noxales omnes, vnde sint.*

1 Omnes † actiones noxales aut sunt de l. 12. tabu. aut de edicto prætoris. Hoc dicit. ¶ Opponitur, & videtur, qd nō bene dicitur in tex. quòd actio furti est ex lege 12. tabu. quia est ex edicto prætoris.

per §.j.infrà de perpe.& temp.actio. Solutio.Ille §.loquitur de furto manifesto,sed iste tex.loquitur de furto non manifesto,

§. Omnis.

1 *Actio noxalis sequitur caput.& nu.2.*
3 *Seruus si committat delictum & posteà fiat liber, ad quid ipse teneatur.Et quid de monacho.nu.4,*
5 *Dominus licet faciat dolo,vt seruus cōmittens delictū, non sit in eius potestate,nihilominus tenetur actione noxali vtili.& nu.6.*

1 ,Summatur §c:†Actio noxalis sequitur caput,id est, datur contra eum,qui seruum possidet.Et si seruus, qui noxiā commisit, manumittatur,agitur cōtra eū,sed extinguitur noxalis actio. Et si liber homo fecit noxiā qui posteà efficitur seruus,agitur cōtra dominū
2 indirectè.Hoc dicit.¶Notandum † primò,quòd dominus tenetur ex delicto serui etiam cōmisso, anteq̄ talis factus est seruus illius domini,& non solùm tenetur de delicto,sed etiā quasi delicto , vt C.de noxali.l.2.vbi est casus, quòd statutū disponens super eo, super quo ius cōmune disponit,interpretatur secundū ius commune
3 &c.¶Notandum † secundò,quòd si seruus committat delictum,& posteà fiat liber,tunc ipse tenetur insolidū ad restituēdum damnū, sed nō potest seipsum pro noxia dare,& sic est hic casus,in quo ex mutatione status perit actio prius nata. Sic etiā si liber homo noxiā fecerit,qui posteà fit seruus , dominus illius sibi tenetur, & ita
4 incipit actio noxalis oriri,quę prius nō cōpetebat.¶Notādū † tertiò,ꝙ ea quæ dicūtur hic de seruo,etiam possunt intelligi de monacho si commisit delictum,vt no.per Inn.in c. olim extra de priuil. & ideò si monachus cōmisit delictum ante ingressum religionis, potest fieri missio in possessionē bonorum illorum,quæ monachus secum apportauit ad monasterium , vt nota.per Specula. in tit.de reo.§.1.versi.sed nunquid.Sed in causa criminali , quæ ortum habuit ante ingressum religionis, remanet iudicium apud sæculares iudices,facta prius degradatione,vt notatur per Bart.in l.2.§.ignominiæ.ff.de his qui notan.infa.Et hoc verū est de illis,qui mutauerunt statū.Secus autem in aliis, qui non mutant statum , vt fratres tertiæ regulæ l. Frācisci,& Becgardi,& Beginæ.quia illi manent in statu laicali,vt in c.duo 'unt. vndecima quęstio. prima , & notatur per Barto.in l.1.ff.de pœnis.Habent tamen priuilegium,vt non fiat eis iniuria à iudice sæculari,quia possunt recurrere ad iudicem Ecclesiasticum,propter honorem beati Francisci,argu.l. eumfilius.§. pater.ff.de legatis secundo.& hoc secundum Baldum. Dicit tamen Antonius de Butr. quòd omnes seruientes in diuinis debent vti

eccles

Ecclesiastico beneficio, vt etiam sint reseruati vt in c.2.de foro cō
5 peten. ¶ Notandū † quartò, quòd si dominus dolo faciat, vt seruus committēs delictū, non sit in eius potestate, tunc nihilominus tenetur actione noxali vtili. Potest enim agere contra talem dominū aut contra possidentem, vt l.si bonę fidei.ff.de noxa. & lege electio
6 § si is, &c. Notandum † quintò, ꝙ distinguendum est an seruus tenetur ex delicto an ex contractu. Si enim tenetur ex delicto, tūc si delictū commissum sit cōtra dominū, nō oritur actio, vt infrà eo. §.proxi. Si autē cōtra extraneum, datur actio, vt hic dicitur. Sed si tenetur ex contractu siue contrahat, & fuerit connexa gestio illa, quā gessit in seruitute cū ea, quam in libertate fecit, tenetur: si non sit connexa gestio, secus est, vt l.eum actum.ff.de negotiis gestis.

§. Si seruus domino.

1 *Actio non potest nasci inter dominum & seruum.*
2 *Seruus alienus si delinquat in te, nascitur tibi actio noxalis. Sed illo postea facto seruo tuo, extinguitur illa actio nata.*
3 *Dominus si delinquat in seruum, an possit postea seruus in eum agere.*
Summatur sic: Ex delicto serui cōmisso in dominū suum, nulla noxalis actio nascit᷑, ideò ēt si seru᷒ ille posteà alienet᷑, vel manumittat᷑, nulla cōpetit actio priori dn̄o, cōtra ipsū manumissum, aut dominū suū. Similiter si alienus seru᷒ cōmisit noxiā in te, & posteà fiat seru᷒ tu᷒, nullā habes actionē ēt licet exierit tuā potestatē, sicut ex delicto à dn̄o cōmisso in seruū, nō habet seruus actionē, etiā post quàm fuerit manumissus cōtrà dominū suū. Hoc dicit. ¶ Notandū
1 † primò, ꝙ inter dn̄m & seruū nō pōt nasci actio: q̄a inter eos non est obligatio saltē efficax ad agēdū, id est, ciuilis. Potest tn̄ inter eos esse obligatio naturalis tantū, vt suprà de fideiuss.§.1.& ita inter eos nō est iudiciū, sicut nec inter patrem & filiū, vt l.lis nulla.ff.de iudi. Hinc est, ꝙ licet seruus qui cōmisit delictū in dominū suū, posteà perueniat ad aliū dominū, vel manumttatur, adhuc tamen primò domino nō competit aliqua actio, per regulā illam, non firmatur tractu temporis q̄d ab initio nō valuit, extrà de reg. iur.li.6.& ibi
2 Dy. Nā q̄a ista actio nō nascebat᷑, q̄n cōmittebat᷑ d̄lictū, ideò postea nasci nō pōt. ¶ Notādū † secūdò, ꝙ si alienus seruus delinquat in te, nascit᷑ tibi actio noxalis. Sed si ille posteà fiat seruus tuus, extinguitur actio innata, ex quo peruenit in eum casum, in quo non potuit habere initiū, vt no.per Bar.in l.pluribus.§.& si placeat.ff.de verborū obligationibus. & licet ille seruus exeat posteà potestatē tuā, tamē non poterit agere contra dominū suum, aut contra ipsum, si

sit

sit manumissus, quia actio semel extincta non reuiuiscit, vt l. qui
3 res. §. aream. ff. de solutio. & ibi per Bartolum. ¶ Notandum † finaliter, quòd licet dominus delinquat in seruum suum, tamen seruus posteà manumissus, vel ad alium dominum translatus, non potest contra ipsum agere, vt in fine text.

§. Sed veteres quidem.

1 *Actio noxalis, hodie tantùm habet locum in seruis. Secus olim. ibid. & numero, 2.*
3 *Lex inducens asperitatem, vel impudicitiam, tollenda est.*
4 *Parentes puniuntur pœna in filiis suis.*
5 *Filij conueniuntur pro delictis suis: & non parentes.*

1 Quamuis olim actio, † noxalis habuerit locum in filiis & filiabus, tamen hodie iure nostro tantùm habet locum in seruis. Nam filij possunt conueniri pro suis delictis. ¶ Hoc dicit vsque ad fin. textus.
2 Notandum † primò quòd olim filij & filiæ dabantur pro noxia, non iure Digestorum, sed iure antiquissimo, & fortasse illo iure Traianus tradidit viduæ filium suum pro noxia, quia ipse filius Traiani interfecerat filium viduæ, equitando per plateas lasciuè.
3 ¶ Notandum † secundò, quòd l. inducens asperitatem, vel etiam impudicitiam, est tolléda, vt hic. & suprà qui. mo. tutela finitur. §.
4 I. ¶ Notandum † tertiò, quòd parentes puniũtur pœna in filiis suis, sicut ipsi filij propter amorem parentum ad filios, qui est maior, quàm filiorum ad parentes, vt in glo. in l. liberorum. ff. de verbo. si-
5 gnifica. ¶ Notandum † finaliter, quòd filij conueniuntur pro delictis suis, & non parentes. Et ratio, si filiusfam. iudex litem suam fecerit, ipse conuenitur & non pater, vt l. fi. si filiusfa. ff. de iudic. Sic etiam ex quasi delicto, vt si filius deiecerit vel effuderit, eo habitante separatim à patre, conuenitur ipse & non pater, vt suprà de oblig. quæ ex quasi malefi. nascun. §. si filiusfam. Facta tamen condemnatione in filium potest pater cõueniri actione in factum pro re iudicata in peculio, vt l. & si condemnatus. ff. de noua. Sed ex cõtumacia filij pater non couenitur, etiam in peculio, vt ff. de pec. l. iij. § idem scribit. Sed opponitur contra hoc vltimum de l. cum & filij. C. qui bonis cedere possunt. Solutio. Illa lex non loquitur de peculio profectitio vel aduentitio, in quo dictum istud intelligitur. Sed loquitur in peculio castrensi vel quasi, vel de eo, quod pater eunti filio in castra donat, vt l. si filius. ff. famil. erciſc. vt clarè patet ex textu illius legis.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

TIT. IX.

1 *Actio quæ competat pro damno dato per animal. disting.*

Continuatur sic: Dictum est suprà de actione competente ex maleficio seruorum: Consequenter † dicendum est de a-
1 ctione competente pro damno commisso per animalia irrationalia. Pro quo sic distinguitur, quia aut damnum committitur per liberum hominem, & nascitur actio l. Aquiliæ, de qua suprà dictum est ad l. Aquiliam, per totum. Aut damnum committitur p seruum, & nascitur actio noxalis, de qua dictum est suptà tit, proxi. per totum. Aut damnum committitur per animalia irrationalia, & nascitur actio de pauperie, de qua in hoc titu. & ideò rubricatur, Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

§. Animalium nomine.

1 *Animal irrationale si dederit damnũ, tunc dominus tenetur dãnum soluere, aut animal pro noxia dare.*
Animal bipes si dederit damnum, datur actio vtilis.
3 *Animal si dederit damnum secundum naturam sui generis, an, & quæ actio competat contra dominum.*
4 *Animal ferum si damnum dederit, & fugerit à domino suo, non datur contra eum actio de pauperie.*
5 *Pauperies, quid.*
6 *Sentẽtia nõ est ferenda cõtra animalia, ex quo non faciũt iniuriam.*
7 *Culpam committere nequit, qui ratione caret.*

Pro damno dato per animal irrationale, cõtra naturã sui generis cõpetit actio noxalis de pauperie cõtra dominũ animalis, à qua liberatur dãdo animal pro noxa. Secus autem si damnum datum sit secũdum naturã animalis in genere. Nam si animal ferũ fecit damnũ, & fugit à domino, nõ tenet̃ ipse dominus. Et est pauperies, damnũ datũ sine iniuria facientis, quia animal irrationale nemini facit
1 iniuriã. Hoc dicit vsq; ad §. cæterùm. ¶ Notandum † primò, quòd quando animal irrationale facit damnũ, tũc dominus tenetur damnũ soluere, aut animal pro noxa dare, vt hic, quod verum est, si dominus nõ sit in culpa. Nam si quis duxit animal per locum, vbi nõ fuit ducendũ, vel onerauit sic animal, quòd onus deiecit, & sic damnum factũ est, ille nõ liberatur dãdo animal pro noxia, sed tenetur insolidum soluere damnum, vt ff. si qua. pau. l. 1. §. quod si propter.
2 ¶ Notandũ secundò, quòd † si animal bipes fecerit damnũ, datur etiam

etiam hæc actio non directa, sed vtilis, vt ff.eo.l.pen. ¶Notãdum
3 †tertiò, quòd si animal fecit damnum secundum naturam sui generis, vt puta catus comedit piscem, vel canis comedit carnes assãtas non custoditas, tunc non datur ista actio contra dominum. Si tamen pecora intrauerint pascua aliena, quãuis fecerunt secundũ naturã suis generis, datur tamen actio contra dominum pecorũ, non de paupetie, sed de pastu pecorũ, vt l. Quintus Mutius. §.1.ff. ad l.
4 Aquil. ¶Notandum † quartò, quòd si animal ferum fecit damnum & fugit à domino suo, non datur contra eum ista actio, quia sequitur caput, id est, possidentem, vt ff.eo.l.1.§.& cum etiam. Sicut etiã de actione noxali dictum est supra titu.prox.§.omnis autem actio,
5 nisi ratione mendacij, vt in dicta l.1.§.interdum. ¶Notandũ † quintò, quòd pauperies dicitur, esse damnum sine iniuria faciẽtis datũ, vt hic. Et dicitur pauperies, quia facit aliquem pauperiorẽ, vt ff.eo. l.1.§.pauperies. sicut damnum dicitur diminutio patrimonij. ff. de
6 dam.infe.l.3. ¶Notandum † finaliter, quòd ea animalia irrationalia non faciũt iniuriã, idcircò cõtra ea non debet ferri sentẽtia seu condemnatio, vt est glo.in l.fin.ff.de no.ope.nuntia. & hoc est contra cõsuetudinẽ multarũ terrarum, in quibus animalia irrationalia etiã puniuntur, quando fecerunt damnũ seu deliquerunt. ¶Opponitur primò contra primum notabile, & videtur, quòd dominus animalis non liberatur dando animal pro noxa, per l.1.§.interdum. ff.eo. Solutio. Illa l. loquitur, quando dominus primò negauit illud animal suum esse, de quo tamen posteà conuincitur. Nam in illo casu nõ liberatur dando animal: sed tenetur damnum insolidum soluere, sed text. iste loquitur, quando confitetur animal suum esse.
7 ¶Opponitur † secũdò, cõtra vltimũ notabile, per c.mulier.xv.q.1.& per c.inebriauerũt, ea.cau.& q.in quib. imputãtur animalibus irrationalibus ea quæ fiũt, & etiam ea quæ fiũt, mente alienata, vnde animal, punit̃, si mulier ad pecus accessit, & Loth inebriatus punitur de incæstu, quẽ cõmisit cũ filiabus suis. Ad primũ dicendũ, ꝙ si mulier accedit ad pecus, ipsa morte moriet̃ reatu criminis, pec' verò reatu pœnę. Ad secũdũ, secũdũ Arch. est dicendũ, in c.inebriauerũt, ꝙ Loth peccauit cognoscẽdo filias suas, habuit enim in illo actu animi sensum & ad sẽsum rediit, licet nõ ex toto discretũ. Nã nõ ignorauit se coire, sed ignorauit coire cũ filia. Et sic adhuc verum remanet, quod qui ratione caret, culpam cõmittere nequit.

§. Cæterùm.

1 *Animal ferũ si noceat libero homini, punitur dñs arbitrio iudicis.*
2 *Actiones quando se excludant inuicem, distinguendum est.*

Haben

Habens animal ferum in loco publico, si tale animal fecerit nocumentum libero homini, punitur dominus animalis arbitrio iudicis. Sed si tale animal fecerit damnum in aliis rebus, soluet dominus duplum, ex edicto ædilitio. Et datur ẽt in istis casibus actio de pauperie, quia actiones pœnales de vna re concurrentes sunt illius naturæ, ꝙ vna aliam non excludit Hoc dicit vsque ad finem.

1 ¶ Notãdum † primò, quod si animal ferũ noceat libero homini, punitur dñs arbitrio iudicis, vt hic dicitur, quod est contra eos, qui in via publica tenent lupũ, vrsum, vel simiam, nisi sint taliter ligata, quo minus nocere possunt. In arbitrio autem isto habenda est rõ læsionis, sed non deformitatis relictæ, & ẽt habenda est rõ impensarum factarũ in curatione, & operarũ amissarum, & amittendarũ, vt l. ex hac actione. ff. si quadrupes. Sed si mortuus fuerit liber homo, dabit dominus ducentos aureos, vt l. qua vulgò. ff. de ædil. edic. Sed si dãnum datũ sit in aliis rebus, soluit dominus du-

2 plum, vt hic dicitur. ¶ Notandum secundò, † ꝙ ad cognoscendum quando actiones se inuicem excludunt, distinguendum est: Aut enim concurrunt duæ actiones pœnales, aut rei persecutoriæ, aut vna pœnalis, & alia rei persecutoria. In primo casu subdistinguit, quia aut datur ꝓ eodẽ delicto, & tũc vna excludit aliam, non concursu, sed perceptione, vt ff. de priua. deli. l. nũquã nisi in eo, in quo vna excedit, vt ff. vi bo. rap. l. 1. Si aũt dantur pro diuersis delictis, tunc vna non excludit aliam, etiam perceptione, vt d. l. nunquã. Secundo casu, s. quãdo ambæ sunt rei persecutoriæ, tunc aut dantur contra eundem, & vna excludit aliam perceptione, vt ff. locati. l. si merces. §. culpæ. Aut dantur cõtra diuersos: & tunc vna non excludit aliã etiam perceptione, vt ff. de tabul. exhi. l. locũ, §. condemnatio. In tertio casu, scilicet quando vna est pœnalis, & alia rei persecutoria: tũc aut est pœnalis originaliter, & neutra excludit aliã, vt ff. de furtis. l. si pignore. §. cũ furti. Aut nõ est pœnalis originaliter, & vna excludit aliã, vt ff. quod metus causa. l. metum. §. licet tamẽ ¶ Opponitur, & videtur, ꝙ iste §, contradicit §. præcedenti: quia ibi dictum est, quod pro damno dato per animal ferum, nõ datur actio de pauperie, & hic dicitur contrariũ. Solutio. Quod ibi dictũ est, intelligitur de actione directa, hic autem de actione vtili.

DE HIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS. TIT. X,

Continuatur sic: Dictũ est suprà de actionibus, consequenter dicendum est, de his, per quos actiones exercẽtur. Et ita rubricatur præsens titulus, De his, per quos agere possumus.

§. Nunc

§.Nunc admonendi.

1 *Procurator alterius pōt esse vnusquisque dūmodo idoneus.L.imd.nu.4.*
2 *Procurator potest hodie interuenire in qualibet causa.*
3 *Per procuratorem agere, quorsum inductum.*

Olim nō agebatur alieno nomine,nisi in actione populari,& in actione libertatis,& in actione tutelæ:sed hodie per alios agere pos sumus,qualibet actione.Hoc dicit,vsq; ad §.procurator ¶Notādū primò,† q̄ vnusquisq; potest esse ꝓcurator alterius.Quod est verū,dūmodo sit idoneus ad officiū,vt hic in gl.super verbo,idoneū.
2 ¶Notandum† secūdò,q̄ licet olim in certis casibus tantummodo pōterat quis agere alieno nomine,hodie tñ in qualibet causa pōt interuenire ꝓcurator,quod est verū regulariter,quia in aliquibus
3 casib.nō admittitur ꝓcurator.¶Notādū † tertiò,q̄ propter cōmoditatem & necessitatē inductum est,q̄ quis agere potest per procuratorē,hodie tñ si nulla sit cōmoditas aut necessitas, adhuc licitū
4 est per ꝓcuratorē agere.¶Notandū quartò, † quòd cùm dicitur
4 quēlibet posse agere nomine alieno, intelligi debet de actione ciuili,siue quando agitur ciuiliter, nō autem,quando agitur criminaliter,vt l.pen.C.de procur.Item in popularibus actionibus non interuenit procurator.l.licet.ff.de procur.&c.

§.Procurator.

1 *Procurator potest esse quilibet si sit idoneus,alias non.*
3 *Procurator constitui potest,eo absente & ignorante.*
3 *Procurator vt agere possit, sufficit constitutio generalis.*
4 *Procurator, & nuncius, differunt.*

Procurator potest cōstitui,quibuscūq; verbis ad hoc aptis,etiam eo absente & ignorāte,& in absentia aduersarij.Hoc dicit ¶Notā-
1 dū † primò,q̄ quilibet potest esse procurator,si sit idoneus.Et dicitur notanter,si sit idoneus,quia seruus non potest esse procurator. Nō eñ potest agere pro se aut pro alio,vt C.de iud.l.seruus.Pupillus etiā nō potest esse procurator,nec potest agere, vt C.de his qui legit.personam standi in iudicio habent,per totū. Miles etiam nō pōt esse procurator, vt ff. de procurato. l.filius.§.veterani.Sic nec
2 mulier potest procurare,vt ff.de procura..l.fœminas. Nec etiā minor pōt ꝓcurare.ff.de procurat.l.minor.Sic nec accusatus de crimine.C.de procurato,l.reum.Filiusfamilias tamen si sit maior 25. annis,pōt esse procurator ad iudicia & maior 17.annis,ad negotia, de quo in ca.qui generaliter.extrà de procurato. lib.6.facit.l. cum mandato.ff.de minorib.& l.si collactaneus. ff. de manu. vindicta. Et ex isto patet, q̄ l.generalis seu statutū generale restringitur ad

eos, qui sunt habiles, pro quo facit.l.1.C.de sacros.ecc. Si ergo fuerit statutũ, ꝙ omnes homines debeãt cõparere armati, audito sono alicuius campanæ, tale statutũ intelligitur solùm de hominibus habilibus ad arma. & ideò per hoc statutũ nõ obligantur mulieres, pueri & infirmi, de quo not.p Barto.in l.1.§. nunciatio.ff.de no.
2 oper.nunciatio. ¶ Notãdũ † secundò, ꝙ procurator potest cõstitui eo absente & ignorãte, & tunc potest procurationẽ recipere vel nõ, sed si receperit, tenetur adimplere. Alioquin cõueniri posset actione mãdati, vt suprà mandati.§.mandatũ.l.à procuratore.C.mandati. intelligitur aũt recipere procurationẽ, si recipit instrumentum procurationis sine protestatione, vt in clem.1.extra de procurato.
3 ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ generalis cõstitutio sufficit regulariter, vt procurator agere possit per eam. In quibusdã tñ casibus requiritur speciale mandatũ, videlicet. Primò, de interdic.de libe.homine, vt ff.de procur.l.Põponius. Secundò, si quis mandat conueniri maritũ filiæ suæ, vt ff.de ritu nuptiarũ.l.generali.in princi. Tertiò, in causa suspecti tutoris, vt ff.de procurato.l.nõ solùm §.fina. Quartò, si constituti sunt duo procuratores generaliter, tunc alius nõ potest ab alio exigere, nisi habeat mandatum speciale, vt ff.de procurat. l.itaque. Quintò, qñ petitur restitutio in integrũ, vt ff.de minorib. l.illud.§.si talis. Et hoc verũ est, nisi restitutio in integrũ per quandam consequentiam sequatur constitutionem generalem, vt not. per Bar.in d.§.si talis. Sextò, in liberatione, transactione, & in pacto de non petendo requiritur mandatum speciale, vt ff.de procurat.l.mandato generali. Vltimò in delatione iuramenti, vt l.nã postea.ff.de iureiurando.
4 ¶ Notandum † finaliter, ꝙ differunt nuntius & procurator, quia procurator concipit actionem in personã suã nomine tamen domini, sed nuntius concipit omniá in personam domini, vt est glossa.in verbo, potes.in lege.multum interest. C. si quis alteri vel sibi, & ideò nuntius semper debet habere mandatum speciale. Nec dominus potest posteà ratum habere, quod factũ est per nuntium, vt l.multum. C.si quis alteri vel sibi. & de isto per Bartolum, in l.quí autem.§.constituere. ff.de constitu. pecun.

DE SATISDATIONIBVS.

TITVLVS. XI.

Dictum est suprà de procuratorib. quos necesse est satisdare: iam consequenter tractandum est de ipsis satisdationibus, & ideò præsens titulus sic rubricatur.

§.Sati-

§. Satisdationum.

1 *De satisdatione ius, olim aliud, quàm hodie. Et quæ sit differentia.*
3 *Iura correcta an possint allegari.* (*nu.2.*

Olim agens siue reali, siue personali actione, debebat satisdare de iudicato solui. Similiter etiam reus conuentus actione reali alieno nomine tenebatur satisdare, nõ auté si côueniebatur suo nomine, & hoc in actione reali, sed in actione personali interueniens pro
1 reo, tenebatur satisdare. Hoc dicit. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ olim erat aliud ius de satisdatione, quàm nunc obseruatur; vt satis claré pa-
2 ret in isto textu, & in §. sequenti. ¶ Notandum † secundò, ꝙ differẽtia est quo ad satisdationẽ, an aliquis agat, an cõueniatur, & etiam an agat, vel conueniatur suo nomine vel alieno. Et dicitur ista satisdatio iudicatũ solui, quia recipiẽs satisdationẽ stipulat, vt sibi sol-
3 uatur, quicquid fuerit iudicatũ. ¶ Notandum † finaliter, ꝙ ex isto textu patet, qualiter iura correcta possunt allegari, qđ verũ est de iuribus correctis, quæ habentur in corpore iuris, quæ allegantur ꝑpter rationem ipsius iuris, vt l. vnica. C. de latina liberta. tollen. & notatur in l. 1. ff. de coniungen. cum emancipatis liberis. notatur etiam in c. nouit. in verbo, quicunque. extrà de iudic. vbi dicitur, ꝙ licet totum ius ciuile esset correctũ, ratio tamen iuris remaneret, & ita allegantes huiusmodi iura nõ puniuntur de falso.

§. Sed hæc hodie.

1 *Reus conuentus hodie, suo nomine, non cogitur satisdare, de iudicato soluendo.*
2 *Satisdationem fieri diuersimodè, quomodo intelligendum.*
3 *Fideiussor idoneus dicitur dupliciter. & nu. 4.*
5 *Fideiussor obligatus ad certũ tempus, illo tempore finito, est liberatus.*
6 *Satisdatio an fiat sub pœna, disting.*
7 *Satisdationes duas olim dabat actor: hodie non ita regulariter.*

1 Hodie reus † conuentus suo nomine, tam in actione reali, quàm personali, non cogitur satisdare, hoc est, de iudicato soluendo. Tenetur tamen cauere iuramẽto, vel nuda promissione, vel etiam satisdatione pro qualitate personæ suæ, ꝙ manebit in iudicio, vsque
2 ad finem litis. Hoc dicit, vsque ad §. fin autem. ¶ Notandum † primò, ꝙ dicitur in textu hic satisdationem fieri diuersimodè, ex qualitate personæ, sic intelligendum est, quia si reus possideat immobilia, satis est facere cautionem iuratoriam, vt C. de episcop. & cleri. Authen. generaliter. Et si priuilegiatus est, ne satisdet, tunc sufficit nuda promissio, vt in Authentic. de sanctissi. episcop. §. si quis autem pro pecuniaria causa. collatio. 9. Nam illustris persona, vel

constituta in dignitate,priuilegiata est,quo ad istã satisdationẽ,vt C.de dignita.l.quotiens.lib.12.Alij aũt tenẽtur idoneè satisdare,videlicet per pignora vel fideiussores,vt l.sciendũ.ff.qui satisda. coguntur.Si verò sit aliquis habens immobilia,non tñ sufficientia,ille tenetur satisdare per fideiussores aut pignora, in eo qđ excedit: quia idem ius est in parte,quo ad partẽ:qđ est in toto,quo ad totũ, vt ff.de acq.hæred.l.si seruus eius.Et ista distinctio qualitatis personæ etiã obseruãda est secundũ noua iura,quia illa intelligẽda sunt secundum distinctionem antiqui iuris vt est glo.in Aũth de hære.

3 qui ab intesta.ve.in princi.colla.9.¶Notandum † secundo, ꝙ dicitur idoneus fideiussor dupliciter.Vno modo respectu facultatis, quia scilicet habet bona immobilia,vel multa mobilia, ita vt non sit suspicio de fuga,vt not.per Bar.in l.sciẽdũ.ff. qui satisdare cog. Si tñ parẽs vel patronus detur pro fideiussore, semper præsumitur idoneus,quãuis nõ habeat immobilia,vel multa mobilia , vt ff.in ius vocati vt eant.l.2.§.1.& §.qđ ait prætor.& l.1.& 3.eo.tit.quia nõ est præsumendũ,ꝙ quis relinqueret carnẽ suam,vt ff.si quis in ius

4 voca.non ierit.l.2.Alio modo † dicitur idoneus fideiussor respectu facilitatis vel difficultatis conueniendi eũ in iudicio: quapropter scholaris vel clericus non est idoneus fideiussor,ex quo habet specialẽ iudicẽ,vt in Aut.habita.C.ne filius pro patre.Sic etiã aduocatus,vel procurator,vel homo rixosus,seu homo potens, non est idoneus fideiussor,vt not.per Bar.in l.2.§.1. ff. qui satisdare cogun. vel etiam propter locum scilicet in quo tutè cõueniri nõ potest,vt

5 d.l.sciendum.¶Notandum † tertiò,ꝙ fideiussor si obligauit se ad certum tempus, tunc finito illo tempore deobligatur, vt C.de fideiuss.l.pen.Sed si non obligauit se ad certum tempus,tunc obligatur quandiu durat instantia,quæ secundum ius canonicum non habet certũ tempus.In iure ciuili instantia durat vsq; ad tertiũ annũ, vt in gl.in c.venerabilis,& in c.significantiũ,extra de iudiciis.¶No

6 tandum † quartò,quòd ista satisdatio non fit sub pœna,nisi conueniatur de hoc inter partes,venit tamen interesse ex vi satisdationis vt l.2.§.fi.ff.qui satisdare coguntur.Et habet ista satisdatio paratam executionem,sinę nouo processu,vt no.per Barto.in l.1.ff. iudica

7 tum solui.¶Notandum † quintò , quòd etiam actor olim dabat duas satisdationes,Vna fuit,ꝙ ĩ.duos menses post porrectum libellum conteștaretur litem,vt in Auth.de execu.§.1.collatio.7.Secunda fuit,quòd si succũberet,solueret pro expensis aduersario decimam partem litis,vt in Authenti.de litigio.§.ad excludendas.collatio.8.Hodie tamen istud communiter non obseruatur, secundũ gl.in c.libellum 3.q.3.

§.Sin

§. Sin autem per procu.

1 *Procuratorem an oporteat satisdare de rato, disting.*
2 *De procuratoris mandato quando dubitetur.*
3 *Litigare per alios qui possint.*

Si dubitetur de mandato procuratoris ipsius actoris, tūc procurator debet satisdare de rato, ét si sit procurator tutorū, vel curatorū, vel aliarū personarū, habentiū administrationé alienarū rerū.

1 Hoc dicit. ¶ Notādū † primò, ꝙ aut procurator actoris habet mādatū, ita ꝙ constet de mandato in actis, vel per instrumentum, vel per sigillū faciens fidem, & tunc non oportet eum satisdare de rato, vt C. de satisda. l. 1. vel constat eum nō habere mandatum, & tūc non pōt agere, ét si velit satisdare de rato, vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. Nisi ageret pro coniuncta persona, vt ff. de procurat. l. sed & hæ. vel nisi ageret pro recuperanda possessione spoliati, vt C. si ꝑ vim, vel alio modo. l. 1. Vel dubitatur, an habet mandatū vel nō, & tūc procurator pōt eligere, an velit mandatū probare, vel de rato satisdare, vt in c. in alternatiuis, extrà de reg. iur. lib. 6. quāquam a-

2 liqui Docto. ibi aliter dixerunt, vt Pla. & Bulga. ¶ Notandum † secundò, ꝙ tunc dubitatur de mandato, qñ nescitur, an instrumentū sit authenticū, vel non, vel an procurator sit reuocatus, vel solùm habet vnum testem, vt notatur per Barto. in l. non solum. §. qui alie

3 no. ff. de procurat. ¶ Notandum † tertiò, quòd cùm dicitur in textu, de aliis personis, hoc potest intelligi de patre habēte administrationem bonorum filij sui, vt C. de bonis maternis. l. 1. vel de œconomo, vel actore, vel syndico, vt ff. qđ cuiusque vniuersitatis nomine. l. 1. §. quibus. Vel etiā de apocrisario, vt in Auth. quomodo oportet episcopos. §. & illud. coll. 1. vel de orphanotrophis vel bephotrophis, vt C. de episco. & cler. l. orphanotrophos. Nā istæ personæ possunt per alios litigare, dummodo tñ ipsi primò litē fuerint cōtestati, & sic facti dñi litis, vt C. de procura. l. neq;. quia procurator nō pōt cōstitui nisi à dño, vt ff. de procura. l. 1. sed istæ personæ per se possunt litigare sine satisdatione, vt C. de adminis. tut. l. tutores. Et ratio est, quia sunt quasi domini, vt ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. sed procurator nō est quasi dominus verus. sed fictus, vt ff. de procura. l. 1. & ideò procurator nō pōtest substinere ante litem contestatam ex quo non est tunc dominus litis. Nā oportet cōstituētē esse dñm. l. 1. in prin. ff. de procur. ¶ Sed opponitur, & videtur ꝙ tutores tenētur satisdare, quādo per se litigant. per l. vulgò, ff. de administ. tuto. Solutio. Illa lex non loquitur de satisdatione qua reus releuatur indemnis, si agens non sit tutor.

§. Si verò aliquis.

1 *Procurator tenetur satisdare de iudicato solui, licet constet eum habere rei mandatum.*
2 *Præsens, quis dicatur.*
3 *Procuratorem satisdare, præsente etiam domino sufficit.*
4 *Procurator constitutus à domino, post litem contest. tenetur satisdare quòd dominus comparebit in iudicio tempore sententiæ ferendæ.*
5 *Defensor tenetur indistinctè satisdare de iudicato solui.*
6 *Practica quotidiana vsus respiciendus, in præparatoriis iudicij.*

Procurator rei tenetur satisdare de iudicato solui, à qua tñ satisdatione dñs pôt eum liberare, siue in iudicio, siue extra iudiciũ, per solennẽ stipulationẽ factã sub hypotheca bonorũ suorũ, qua nõ solũ ipse, sed ẽt hæredes eius obligãtur. Si tñ dñs post litis cõtest. procuratorẽ cõstituat, tunc talis procurator tenetur satisdare, ꝙ dñs cõparebit in iudicio tẽpore ferendæ sententiæ. Alioquin fideiussor procuratoris, soluet cõdẽnatũ, nisi appelletur. Et defensor tenetur ẽt satisdare de iudicato solui. Et ista omnia obseruãtur in
1 toto imperio Romano. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ quãuis constat procuratorẽ rei habere mandatũ, & ẽt si habeat bona immobilia, nihilominus tamen tenetur satisdare de iudicato solui. Dñs tamen eius pôt eum ab hac satisdatione releuare, quod verũ est, si dominus habeat bona immobilia, vel sufficientia mobilia, aliàs non sufficit sua releuatio, vt no. Bar. super rubri. ff. iudicatum solui. & sunt clausulæ istius satisdationis tres. Prima est, de defendendo causam. Secunda est, de non cõmittendo dolũ. Tertia est, de solutione iudicati, vt ff. iudicatum solui. l. iudicatum solui. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ ille dicitur esse præsens, qui est in hortis vel in cõtinentibus ædificiis, vt ff. de procurato. l. præsens, & l. & qui in foro, & l. & ideo. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ licet aliqui dicant, ꝙ qñ dominus est præsens, tunc ipse tenetur satisdare, & non sufficit procuratorẽ satisdare, hoc tñ nõ est verũ, quia aliquis pôt pro alio interuenire sine mãdato, vt C. de satisda. l. 1. & l. exigendi. C. de procu. ẽt pro inuito, vt ff. de solut. l. solutionẽ, & ideo verbum pôt, hic in tex. nõ debet exponi, id est, debet, ꝙ verb. necessitatẽ importat: sicut illi dicunt, sed accipitur propriè. ¶ Notandũ † quartò, ꝙ si dñs post li. contest. cõstituat procuratorẽ, tunc procurator tenetur satisdare, ꝙ dominus cõparebit in iudicio tẽpore ferendæ sententiæ. Alioquin fideiussor procuratoris habet soluere iudicatum. Et rõ est, quia procurator non est dominus litis, sed cõtestando lite principalis factus est dominus litis, vt ff. si quis cautio. l. si eum.

§. qui

5 §.qui iniuriarũ.¶ Notandum † quintò, ꝙ defensor scilicet, qui sine mandato interuenit pro aliquo, tenetur indistinctè satisdare de iudicato solui. Cuius ratio ponitur hic in textu, quia nemo est ido
6 neus defensor alienæ rei sine satisdatione.¶ Notandũ † finaliter, ꝙ in præparatoriis iudicij respiciendus est vsus quotidianæ practicæ, vt C.de veteri iure enucle.§.sed & si quæ leges. ¶ Opponitur, & videtur, ꝙ non oportet se qui obseruantiam ciuitatis Romanæ, per l.licet. ff.de offic. præsi.Solutio. Sequenda est consuetudo, & lex vrbis Romanæ quæ obseruatur ex certa scientia, vt hic dicitur. Non autem si obseruetur per errorem, vt vult lex in oppositum allegata, facit l.de quibus. ff.de legi. & senatusconsult.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS.

TITVLVS. XII.

Continuatur sic: Dictũ est s.de actionib.& quia quædã actiones sunt perpetuæ, & quædã tẽporales, ideò tractatur hic de perpetuis & tẽporalibus actionibus. Et ita iste ti. rubricatur.

1 §.Hoc loco.

Actiones descendentes ex lege 12.tab.vel ex senatusc.vel const.olim erant perpetuæ secus quam hodie. & num.3.

2 *Ius continet quinque partes.*

4 *Actiones pretoriæ, regulariter sunt annales, fallit, nu.5. Et qualiter intelligatur ille annus. num. 6.*

1 Actiones † descẽdẽtes ex lege 12.tabul. vel ex senatusc. vel ex constitutionibus, olim erant perpetuæ, hoc est, sine præfinitione tẽporis, sed hodie sunt perpetuæ cum limitatione tẽporis. Actiones aũt prætoriæ regulariter sunt annales. Aliquãdo tñ sunt perpetuæ, vt sunt actiones, quæ dantur bonorũ possessori, vel ei, qui est loco hæredis, & actio furti manifesti. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 † primò, ꝙ ius ciuile cõtinet quinque partes, s.l.12.tabu.plebescita, senatusc.principũ placita, & prudentũ responsa, vt s.de iure na.
3 gen.& ciuili.§.constat. Et actiones † descendentes ex istis partibus iuris ciuilis, olim erant perpetuæ, scilicet sine præfinitione tẽporis. Hodie aũt adhuc dicuntur perpetuæ, sed cum limitatione tẽporis. Si enim sint personales actiones nõ habẽtes determinatũ tẽpus, durãt 30.annis, vt C.de præscr.30.vel 40.annorũ.l.sicut. Sed actiones reales de re mobili durant tribus annis. De re autem immobili durant 10. annis inter præsentes, & inter absentes 20.annis, si possessor habeat titulum. Si verò non habeat titulũ, durant

30.annis,vt C.de vsuca.transfor.l.1.Sunt tñ aliquæ acti. quæ durāt adhuc hodie sine præfinitione temporis,vt áctiones descendentes ex casibus in quibus non currit præscriptio,de quib.not.in c.cùm non liceat.extrà de præscr.& in c.clerici.& in c.prima actione. 16.
4 q.3.¶ Notandũ † secundò ꝙ actiones prætoriæ regulariter sunt annales,vt hic dicitur.Et dicitur regulariter, quia interdum sunt perpetuæ,pro quo sic distinguendum est secundum Bar in l.in honorariis.ff.de act.& ob.Quia aut actiones prætoriæ sunt rei persecutoriæ ex vtraq; parte,& tunc sunt perpetuæ,vt in d.l.in honorariis,excepta actione rescissoria,& actione redhibitoria vt ff.de ædil.edic.l.sciendũ.§.fin. quia istæ dantur ad tempus: aut actiones prætoriæ sunt pœnales ex vtraq; parte,vel ex parte rei tantùm, &
5 solùm durant per annum,vt ff.de calum.l.1.Fallit † autem hoc primò in actione furti manifesti,vt hic in tex. Secundò fallit in actione,quæ datur pro interesse substituto vel legitimo hæredi contra vxorem defuncti,quæ missa est in possessionem bonorum defuncti nomine ventris,& posteà dolosè possessionem ad alium transtulit:q̃a ista actio pœnalis datur loco petitionis hæreditatis, quæ est rei persecutoria ex vtraque parte, vt ff.si ventr. no. mul.in pos. miss.l.1. Tertiò fallit in actione,quæ datur contra hæredem prohibentem ne legatarius in possessionem mittatur, eò ꝙ non caueatur sibi de legato soluendo,adueniente conditione,vel die cessio-
6 nis legati,vt ff.ne vis fiat ei.l.1.§.hanc actionem. ¶ Notandũ † tertiò,ꝙ quando hic dicitur actionem prætoriam durare per annũ, intelligitur de anno vtili.Nam de tali anno prætores loquebãtur, vt ff.de vi & vi ar.l.1.§.annus.& gl.in l.1.§.1.eo.¶ Opponitur,& videtur ꝙ nõ bene dictum sit actiones personales descendentes ex iure ciuili,durare per 30.annos,per l.si non conuitij.C.de iniur.& per l.2.ff.ad l.Iul.repetund.Solu.Quod hic dicitur,intelligitur regulariter, & ideò casualiter potest aliter contingere. Nam actio iniuriarum descendens ex l.Cornelia,solùm durat per annum, vt in alleg.l.si non conuitij.Similiter actio descendens ex l.Iulia.repetundarum,quæ scilicet datur contra iudices vel officiales recipientes pecuniam, ratione sui officij,vt in alleg.l.2.

§.non autem omnes.

1 *Actiones pœnales descendentes ex maleficiis,non dantur contra hæredes delinquentium. Et num.2.l.imit.num.3.& 6.*

4 *Iniuriarum actio non datur hæredi.*

5 *Dolus repertus in actione descendente ex contractu, qui dolus dedit causam contractui,purificatur per actionem ex eo contractu.*

Actiones

7 *Actiones pœnales dantur hæredibus, duobus casibus exceptis.*

1 Actiones pœnales † descẽdẽtes ex maleficiis, nõ dantur cõtra hæredes delinquẽtiũ, sed bene competunt hæredibus, exceptis actione iniuriarũ & ei similib. Et actiones descẽdẽtes ex contractu, in quib. testator dolosè versatus est, vt in deposito, nõ dantur contra hæredes. Si tamẽ in actionib. pœnalibus lis cõtestata est cũ defun-
2 cto, dantur hæredib. & cõtra hæredes. Hoc dicit. ¶ Notãdum † primò, ꝙ cũ dicitur hic in textu, ꝙ actiones pœnales descendẽtes ex maleficiis, nõ dantur cõtra hæredes rei, hoc etiã intelligendũ est, si descendant ex quasi maleficiis, vt suprà de obli. quę ex quasi malefic. nascuntur. §. fi. Nec solùm verificatur istud de maleficiis priuatis, sed etiã de publicis. Differẽter tñ, quia actiones descẽdentes ex publicis maleficiis, nõ dantur cõtra hęredes etiã litẽ cõtestata, vt ff. de accusatio. l. ex iudiciorũ. nisi in quibusdã casibus. Prim⁹ est in crimine legis Iuliæ maiestatis, vt ff. ad legẽ Iul. maiesta. l. fin. Secundus est in crimine hæresis, vt C. de aposta. l. 2. Tertius est in crimine legis Iuliæ repetũdarũ. Quartus, in crimine legis Iuliæ de residuis. Quintus est in crimine legis Iuliæ peculatus, vt ff. ad l. Iuliã
3 pecu. l. fin. ¶ Notandum † secundò, ꝙ actiones pœnales descendentes ex maleficiis vel quasi, bene dantur cõtra hæredes, quando lis est contestata cũ defuncto, vt hic in versi. pœnales, vel quãdo aliquid peruenit ad hæredẽ exe o maleficio, vt ff. de calumnio. l. in hęredem. Non tamen in isto semper datur eadẽ actio contra hæredẽ, quæ cõpetebat contra defunctum. Nam si contra defunctum competebat actio vi bonorum raptorũ, & aliquid peruenit ad hæredẽ, datur contra hæredẽ condictio furtiua, & non vi bonorum raptorum actio, vt ff. vi bonorum raptorum l, ff. 2. §. fin. Similiter in interdicto vnde vi, quod datur contra defunctũ, quia contra hæredẽ datur actio in factum, si aliquid ad eum peruenit, vt ff. de vi & vi
4 armata lege prima. §. fin. ¶ Notandum † tertiò, ꝙ actio iniuriarum nõ datur hæredi, vt hic dicitur. Et ratio est, quia talis actio ante litẽ contestatam, non est in bonis nostris, vt ff. de iniu. l. iniuriarum. Vel alia ratio est, quia in ista actione nihil abest actori, & nihil adest reo, vt ff. de collatio. bonorum. l. cum emancipati. §. emancipatus. Est autem actio similis isti, quæ datur patrono contra libertũ agentem contra patronum sine venia, vt infrà de pœ. teme. litigan. §. fi. Similis est etiã actio popularis, vt est actio, quæ datur contra eum, qui habet aliquid suspensum vel positum, quod posset alicui nocere, vt ff. de his, qui deieci. vel effude. l. si verò, §. quæ autem.
5 ¶ Notandũ † quartò, ꝙ quando in actione descendente ex contractu reperitur dolus, qui dedit causam cõtractui, tũc purificatur do

lus,nō p actionē ex eo contractu,sed per actionē de dolo,vt ff.de dolo.l.& eleganter.Sed qñ dolus est incidens vel superueniēs, tūc purificatur per actionē ex eo contractu,vt ff.de actio, & obli.l.ex contractib.& nō datur contra hæredes,v.g.Si testator dolosè fecit in deposito,causa tumultus,incendij,ruinæ,vel naufragij, cōpetit cōtra eū actio in duplū; non aūt contra hæredem eius, sed tn̄ in simplum,vt ff.deposi.l.1.§.1.Sic etiā est in actione,quæ datur cōtra agrimensorē,vt ff.si mensor fal.mo.dixe.l.3.§.penul.Idem ēt est in actione ex stipulatu, quæ datur de iudicio sisti, qñ aliquis cōuentus in actione iniuriarum, vt ff.si quis cautio.l.si eū.§.iniuriarū.& §.præc.Idē ēt est in actione tributoria,vt ff.de tributo.l.il
6 lud.§.fi.¶ Notādū † quintò, ꝙ ea, quæ dicta sunt, locum habent de iure ciuili.Sed de iure canonico,siue actio descendat ex cōtractu,siue ex maleficio,vel siue aliquid peruenit ad hæredem, siue non,vel siue lis est cōtestata,siue nō,datur actio cōtra hæredē, de quo est bona gl.in c.si episc.16.q.6.Ideò iure canonico hæres tenetur.Si tn̄ fecit inuentariū,non tenetur,nisi vsque ad vires patrimo-
7 nij ipsius defuncti,vt C.de iure delibe.l.fi. ¶ Notandū † finaliter, ꝙ actiones pœnales dantur hæredib.vt hic dicitur,duob. tn̄ casibus exceptis Primus est si patronus agat cōtra libertum pro operis suis,& patronus moritur relicto extraneo hærede,non pōt talis hæres agere cōtra libertū,vt ff.de operis liberto.l.si operarū.Secūdus casus,si pater agat pro repetitione dotis filiæ suæ, quæ se diuertit à marito,& pater moritur relicto extraneo hærede,non cōpetit hæredi actio,vt C.de rei vxo. actio.l.vnica.§.videamus, & ita vult hic gl.fi.Verū tn̄ est,ꝙ isti casus nō sunt bene ad propositū,qa tex.loquitur de actionib. pœnalib. qñ lis est cōtestata,& dātur istæ actiones ēt cōtra hæredes,exceptis duob. casibus.Primus in actione de dolo,vt C.de dolo.l.fi.Secundus,in reuocatione alicuius in seruitutem vel libertinitatem,qui per collusionem pronūtiatus est ingenuus,vt ff.ne de sta.defunct.l.1.§. sed interdum.

§.Superest.

1 *Reus satisfaciens actori,absoluitur ab obseruatione iudicij.*

2 *Iudicia omnia dicuntur absolutoria.*

1 Quādo reus † satisfacit actori tūc absoluitur ab obseruatiōe iudicij, ēt quocunq; tpe iudicij hoc fiat.Hoc dicit ¶ Notandum,
2 † ꝙ omnia iudicia dicuntur esse absolutoria, ad quod iste tex.solet allegari.Si igitur aliquis timeat,ꝙ cōtra eū proferetur sentētia, ex qua diffamabitur,satisfaciet actori ante sentēt.& p hoc euadit pœnā.Et si actor noluerit recipere, vel nō sit præsens, faciat reus consignatio

consignationem vel depositionem ex mandato iudicis, & hoc sufficit vt notatur per Bar. in l. iusiurandum. ff. de iureiuran.

DE EXCEPTIONIBVS, TIT. XIII.

1 *Continuatio rubricæ.*
2 *Actiones & exceptiones differunt.*

Continuatur sic:† dictum est suprà de actionibus, & quia exceptiones obtinent vicem actionum, idcirco tractatur hic de exceptionibus, Vel sic, secundum glo. dictũ est de armis actorum, consequenter dicendum est de armis reorum, & quia illa sunt exceptiones, ideo tractatur hic de exceptio. ¶Et est notandũ
2 †circa rubricã, quòd actiones & exceptiones differunt: quia actio datur in scriptis, vt Authen. offeratur. C. de litis cõtesta. sed exce. non, vt l. scire oportet. §. oportet autem. ff. de excusatio. tuto. Potest tamen officio iudicis exceptio etiam redigi in scriptis, vt in c. quoniam contra falsam. extrà de probatio.

§. Sequitur, vt de except

1 *Exceptiones cur inuentæ. & nu. 2.*
2 *Exceptio metus, datur cõtra petẽtẽ illud, quod per metũ promissum est*
4 *Doli exceptio habet locum in iudiciis stricti iuris.*
5 *Doli exceptio. & exceptio de dolo. differunt. & nu. 6.*
7 *Exceptio in factum, datur illi, qui aliqud ex errore promisit.*
8 *Actio elisa per exceptionem, an sit efficax.*

1 Sũmatur sic:† Exceptiones inuentæ sunt gratia reorũ, quia sæpe contingit, quòd actor habet iustam actionem, & tamẽ reum iniustè cõdẽnauerit, vt si quis promisit aliquid ex metu, vel ex dolo, vel ex errore, & ideò tũc datur promittenti exceptio ad impugnandũ ta-
2 lẽ actionẽ. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd exceptiones inuentæ sunt, ad repellendũ actiones quibus rei iniustè condemna-
3 rentur. ¶Notandum † secundò, quòd exceptio metus, datur contra petẽtẽ illud, quod ꝑ metum promissum est, vt hic & l. si donationis C. quod metus cau. Et si ille, cui promissum est aliquid per metum, non agat, potest ille, qui promisit intra annũ vtilem agere ad quadruplũ, & post annum ad simplũ, vt l. 4. C. quod metus cau. Nec tenetur designare personã, quę metum intulit, sed satis est, ꝙ probet eum, contra quem agit, habere lucrũ ex tali metu, vt est glos. in l. si cum exceptione. §. in hac. ff. quod metus cau. Et dicitur esse metus respectu mortis, vel cruciat⁹ corporis, qui scilicet cadit in cõstantẽ

virum

4 virum,vt l metum.& l.seq.ff.quod metus causa.¶Notandum † tertiò,ꝙ exceptio doli,locum habet in iudiciis stricti iuris.Nam in iudiciis bonæ fidei,dolus facit actionem ipso iure nullam,& ideò ibi
5 exceptio non habet locũ,vt ff.de dolo.l.& elegáter.Differũt † autẽ actio de dolo,& exceptio doli,quia in actione de dolo oportet ꝓbare quis dolũ intulit,cui illatus est,& quare illatus est. Sed in exceptione doli bene ꝓbat̃,quis dolũ intulit:sed non oportet probate cui,sicut dicitur in actione qđ met᷒ causa. Sed in exceptione qđ metus cã,nõ ꝓbatur qs neq; cui,vt l.sed si.iũcta glo.ex dolo.§.fi.ff.
6 de dolo.Differunt†etiã sic,quia actio de dolo durat per biennium vt C.de dolo.l.fi.exceptio autẽ doli est perpetua, secundum illam regulam,quæ tẽporalia sunt ad agendũ,perpetua sunt ad excipien-
7 dũ,vt l.purè ff.de doli.exceptio.§ fi.¶Notãdũ†quartò,ꝙ quãdo,qs ex errore aliquid ꝓmisit,datur ei exceptio in factũ quáuis etiã habeat exceptionẽ doli,vt l.2.§.circa.ff.de doli excep.Vel datur exceptio in factũ cõtra patrẽ vel patronũ, cui filius vel libertus aliquid promisit , quod promittere non debuit ex errore , quia contra patrem vel patronum non videtur danda exceptio doli . propter diffamiã,& ita vult hic gl.quod tamen non est necessarium,quia exceptio doli,non est diffamatoria in hoc casu,cum nõ procedat ex de-
8 licto.¶Notandum † finaliter,ꝙ actio,quæ eliditur per exceptionẽ, dicitur esse efficax secundũ tex.hic,& hoc gl.intelligit,quia permanet obligatio naturalis & ciuilis.Sed dictũ glo.non videtur verum, quia quando exceptio innititur æquitati,tuc non est aliqua obligatio naturalis,quæ contra æquitatem procedit,vt l.Stichum.§.naturalis.ff.de solutio. & ideò melius videtur dicendum , ꝙ talis actio dicitur efficax ratione obligationis ciuilis tantùm.

§.Item iuris.

1 *Pecunia variè promittitur, variéque inde agitur.*

Summatur sic:Promittens restituere pecuniã quã sperabat ex causa mutui recipere,& sibi numerari, obligatur, & potest conueniri, sed contra petentẽ potest opponere exceptionẽ nõ numeratæ pe-
1 cuniȩ.Hoc dicit.¶Notandum† primò,quòd pecunia potest promitti per instrumentum,vel per literas,& tunc nascitur exceptio nõ numeratæ pecuniæ, si s. pecunia contenta in literis non sit numerata, & de tempore durationis istius exceptionis,dictum est s̃.de literarum obligatio.per to.& hoc est , quod vult iste tex.in fine. vel potest promitti pecunia præcedente interrogatione , & tũc nascitur obligatio ex stipulatione,& si pecunia non sit numerata, datur debitori exceptio in factum non numeratæ pecuniæ.& de illa exceptione

ptione propriè loquitur iste tex.concor.l. cum vltra. C. de non numerata pecunia.

§.Præterea

1 *Obligatio præcedens, non soluitur per pactum.*
2 *Obligatio naturalis tollitur per pactum.*
3 *Pacti conuenti tres effectus.*
4 *Pactum in maleficiis tollit vtranque obligationem.*

Per pactum de nõ petendo non tollitur obligatio præcedẽs ipso iure, sed cõtra ipsum datur exceptio de nõ petendo, siue pacti con-
1 uenti. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd per pactum non soluitur præcedẽs obligatio: & ideò non obstante pacto de nõ petẽdo potest creditor agere contra debitorẽ, sed debitor nõ potest condemnari si opponat exceptionẽ pacti cõuenti, vt hic dicitur. ¶Notan-
2 dum † secũdò, quòd per pactum tollitur naturalis obligatio, vt ff. de solutio. l. Sticum. §. naturalis. sed remanet ciuilis: vnde nascitur actio, quæ tamẽ ciuilis obligatio eliditur per exceptionem, vt hic.
3 Et isti sunt † duo effectus pacti cõuenti. Potest addi tertius, quia scilicet pactũ inducit obligationem naturalẽ de non petendo. Nam aliquis põt obligari naturaliter ad non faciendum, sicut ad non furandũ, vt suprà de obl. quæ ex maleficio nascuntur. §.1. & ideò etiã potest quis naturaliter obligari ad nõ petẽdum, & sic idẽ actus liberat, & obligat respectu diuersorũ. Nã pactũ liberat respectu debitoris, & obligat respectu creditoris, vt no. in gl. in l. si pater. §. quæ debitorem. in verbo, non obligatur. ff. de iure dotium. Ex quo patet quòd si lex vel statutũ prohibeat mulierem obligari, nisi cum certa solennitate, tunc mulier non põt facere pactum de non petendo debitũ, nisi cũ tali solennitate, vt no. per Bar. in l. si vnus. §. pactus.
4 ff. de pactis. ¶Notandum † tertiò, quòd in maleficiis pactum tollit vtranq; obligationẽ, scilicet naturalem & ciuilem, si paciscatur, vt nõ ; gatur. Et ratio est, quia talis obligatio est debilior, q̃ illa quæ procedit ex cõtractib. Et idẽ dicit gl. de pignore remisso per pactũ, quãuis Ioan. Fab. ibi aliter dicat, cum illa sit obligatio realis.

§. Æquè.

1 *Obligatio ciuilis non tollitur per iuramentum.*
2 *Causa iuramento decisa, non reuocatur propter periurium: fallit numeris.3.4.5 6.7.*
8 *Possessor si iuret rem suam esse, aliam habet exceptionem: aliam, si iuret petitoris non esse.*

Quãuis reus deferẽte actore iurauerit se nihil debere, actor tamẽ potest contra eum agere, sed defenditur reus per exceptionem iurisiurandi

risiurandi. Similiter quamuis possessor iurauerit rem suã esse, petitor tñ potest cõtra eũ agere, sed defenditur possessor per exceptio-
1 nẽ iurisiurandi. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, quòd per iuramẽtũ non tollitur obligatio ciuilis: & ideò postquã reus iurauit, se nihil debere, potest tamen actor intẽtare actionẽ sed nõ potest agere de periurio, quia postquam causa decisa est per iuramentũ, non potest iterũ suscitari prętextu periurij, vt C. de re credi. & iureiur. l. 1.
2 ¶ Notandum † secũdò, quòd nõ quæritur de periurio postquã iuratum est. Et ita causa iuramento decisa, non reuocatur propter periuriũ, vt iam dictum est nisi in quibusdã casibus. † Primus si iuratũ sit cõtra legem, vt si mulier iurauerit permanere in meretricio, quia melius est iuramẽtũ nõ seruare, quàm delinquere, vt in auth. scenicas mulieres. §. 1. coll. v. quæ est auth. qđ eis. C. de nuptiis. Similiter si liberta iurauerit patrono nõ nubere, quia hoc est contra bonos mores, vt l. adigere. ff. de iure patro. Et iuramẽtum cõtra bonos mores pręstitũ non ligat, vt in regula, non est obligatoriũ. de reg.
4 iuris. lib. 6. Secundus, † si quis iurauerit sibi deberi legatũ, cuius cõtrariũ constat ex testamento, vt C. de re. credi. & iureiur. l. fin. Ter-
5 tius casus, † si nouiter reperiãtur instrumẽta contra iuramentũ ne-
6 cessarium, vt ff. de iureiur. l. admonẽdi. Quartus casus, † si iuratum sit super transactione inita ex falsis instrumentis, vt C. de trãsact.
7 l. si ex falsis. Quintus † casus est, si partes inter se conuenerũt, quòd ꝓpter ꝑiuriũ cã retractaretur, vt C. de re. cre. & iureiur. l. 1. ¶ Notã-
8 dum † tertiò, quòd differẽtia est, an possessor iuret rem suam esse, vel petitoris non esse. Nam si iurauerit suam esse, habet actionem & exceptionem: sed si iurauerit petitoris non esse, solùm habet exceptionem contra petitorem, & non contra alium. Cuius ratio est, quia per hoc quòd res non est petitoris, non sequitur, quòd res est ipsius possessoris, vt ff. de iureiur. l. sed & si possessori. 1. respon.

§. Item, si in iudicio.

1 *Obligatio neque actio tollitur per sententiam absolutoriam.*
2 *Sententia absolutoria aliter tollit obligationem, quàm iuramẽtum vel pactum.*

Quãuis cõuẽtus actione reali vel personali fuerit absolutus, tamẽ obligatio manet ex qua actor potest cõtra eum agere, sed defenditur absolutus per exceptionẽ rei iudicatę. Hoc dicit. ¶ Notã-
1 dum † primò, quòd per sententiã absolutoriam non tollitur obligatio neq; actio: sed datur absoluto exceptio rei iudicatæ, contra agentẽ de nouo vt ff. de except. rei iudicatæ, l. exceptio. ¶ Notandũ
2 † secundò, quòd sententia absolutoria aliter tollit obligationem, quàm

quàm iuramentum vel pactum:quia iuramẽtum vel pactum tollit totaliter obligationẽ naturalem, & nõ ciuilem, vt ff. de iureiu. l. fin. sed sentẽtia tollit obligationem ciuilem remanente naturali, vt ff. de condic. inde. l. Iulianus. & ideò si ille, qui est absolutus per sentẽtiã, posteà soluat, nõ repetit solutũ, vt ff. de cõdic. indeb. l. iudex. facit suprà de obligationibus §. 1. notabili 1. ¶ Opponitur, & videtur, ꝙ sententia non tollat obligationem ciuilẽ, quia inducit actionem, & per consequens obligationẽ, ergo videtur, quòd non debet eam tollere, per l. actori. C. de rebus credi. Solutio. Quia sententia est de iure ciuili, ideò potest id, quod est de iure ciuili, ꝓducere, & etiam destruere, vt ff. de origine iuris. l. 2. §. deinde. Sed non põt destruere, quod est de iure naturali, suprà de legit. agnat. tute. §. vlt.

§. Hæc exempli causa.

1 *Exceptiones variæ.*

Summatur sic: Præter istas exceptiones, quæ positæ sunt causa exẽpli, sunt adhuc multæ exceptiones, de quibus habetur in libris ff. quarũ aliquæ sunt de iure ciuili, & aliquæ de iure prætorio. Hoc
1 dicit. ¶ Notandũ † primò, quòd exceptio fori est de iure ciuili, vt C. de exceptio. l. fina. Et exceptio Macedoniana vel Velleiana oritur ex senatusconsulto, quod obtinet vicem legis, vt ff. ad Macedo. & ad Velleiã, per totum. Sed exceptio doli mali, & quod metus causa, & etiam exceptio pacti, sunt de iure prætorio, vt ff. de exceptio. doli. per totum titul. & ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait.

§. Appellantur.

1 *Exceptionum duplex differentia.*

2 *Exceptio perpetua & peremptoria, sine præfinitione temporis opponitur, ante tamen sententiam. Quod vltimum fallit sex casibus: ques vide sub numero 3.*

4 *Exceptiones dilatoriæ quando proponendæ, & quando probandæ.*

5 *Exceptio non numeratæ pecuniæ anomala.*

1 ¶ Exceptionum † quædã sunt perpetuę & perẽptoriæ, & quædam sunt tẽporales & dilatorię. Perpetuæ & perẽptoriæ sunt, quæ semper opponi possunt, & actionẽ agẽtis excludũt. Hoc d. ¶ Notandũ
2 primò. † quod exceptio perpetua & peremptoria opponitur sine præfinitione tẽporis. Debet tñ opponi ante sententiã, vt C. senten. rescin. non pos. l. perẽptorias. Et debet probari ante publicationem testificationũ, vt Auth. at qui semel. C. de probatio. nisi posteà posset ꝓbari per instrumenta vel cõfessionẽ aduersarij, vt in gl. in d. l.
3 perẽptorias. In septẽ tamẽ casib. † põt opponi post sentẽtiã. Primus est, si exceptio opponat̃ à minore, vt ff. de min. l. minor xxv. annis

Dici.

Dicit tñ hic Ioan.Fab.ꝙ iste casus nõ excipitur à regula,quia hoc fit ꝑ restitutionẽ in integrũ : per quam sententia declaratur,tanq̃ nulla.Secundus casus,si exceptio opponitur à milite.Nam ille potest excipere post sententiã, eò ꝙ non tenetur iura scire , vt C.de iur.& fac. igno.l.1 . Tertius est in exceptione Macedoniana vel Velleiana vt si filius vel mulier obligauit se , datur exceptio post sententiam , vt ff.ad Macedo. l.tamẽ si . Quartus est, qñ donator excipit,ne conueniatur in plus,quã facere potest , habita ratione, ne egeat,vt ff.de re iud.l.Nesennius.§.fi. Quintus est,quando opponitur exceptio falsi procuratoris,vt videlicet, quia non habuit mandatum,vt l.licet.C.de procurato.Secus est,si opponatur exceptio contra personam procuratoris,quia illa est dilatoria, vt ĩ eo. §.prætereà.Sextus est.si opponatur de nullitate iudicij , eo ꝙ sententia lata est ex falsis instrumentis,vel quia data est pecunia iudici,vt ferret sentẽtiã.C.qñ prouoca.nõ est neces.l.venales: vel qñ iudex fuit incompetens,vt C.si a non compe.iud per totum. Septimus est, si excipiatur de hoc,ꝙ quis fuit compulsus eo tẽpore,
4 quo compelli nõ debuit,vt ff.de feriis.l.1. ¶Notandũ † secũdò, ꝙ exceptiones dilatoriæ debẽt opponi ante litis cõtestationẽ , sed probãtur,postquàm actor mõstrauit suam intentionẽ,vt C.de probatio.l.exceptionem.Inde tñ excipitur exceptio fori,quæ opponitur & probatur ante litis contestationẽ,vt l.pen.C.eo.tit.de excep.
5 ¶Notãdũ † tertiò,ꝙ exceptio nõ numeratæ pecuniæ,secundũ aliquos dicitur anomala.Quod pro tanto verũ est,quia in aliis exceptionibus opponens tenetur eas probare,sed qui opponit exceptionem non numeratæ pecuniæ,non tenetur probare,vt C.de nõ numer. pec.l.si ex cautione tua.& eodẽ mõ dicitur de exceptione nõ numeratæ dotis,vt C.de dote cau.& non numerata.l.fin. Et ita istę exceptiones sunt tẽporales,quantũ ad propositionẽ. Durãt n. per biẽnium,vt de exceptione non numeratæ pecuniæ dictum est suprà de literarum obligatio.§.fi.Sed quantũ ad probationem, sũt perpetuæ,vt no.etiã per Bar.in l.exceptionem.ff.eo.tit.

§. Temporales.

1 *Exceptiones temporales & dilatoriæ,quæ.*
2 *Exceptiones dilatoriæ,actionem differunt: non tamen eam destruunt*
3 *Actionum dilatoriarum tempus à quo præscribatur.*

1 Summatur sic:Temporales † & dilatoriæ exceptiones sunt quæ actionem ad tẽpus differũt, Nam olim ante tẽpus agens, perdebat actionẽ& rem.Sed hodie duplicatur reo temp⁹ dilationis,& actor condẽnatur reo in expensis in priori lite factis.Hoc dicit.¶Notãdum

2 dum † primò, q͡ exceptiones dilatoriæ nō destruūt actionem sed differūt. Olim tñ agens ante tempus perdebat rem, de qua agebatur. Et ita tunc fuit huiusmodi exceptio peremptoria, sed hodie nō est sic, reo tamen datur duplex tempus dilationis. ¶ Notandū † se-
3 cundò, q͡ istud tempus interdū datur ab homine, & interdū datur à lege, interdū etiam datur ex natura actionis, verbi gratia: Si aliqs stipulatur sibi fructus futuros, vel ædificari sibi domū in certo loco, vel cū sit Romę, dari pecuniā Ephesi, datur dilatio ex natura actionis, vt ff. de verb. obl. l. interdum secūdum Azo. ¶ Opponitur, & videtur, q͡ petens ante tempus, non sit puniendus per l. qđ si in diem. ff. de petitio. hæredi. Solutio. In illa lege non petebatur ante tempus, néc etiam plus, sed petebatur, quòd hęreditas esset eodem iure penes hæredem agentem, quo fuit apud defunctum.

§. Præterea.

1 *Exceptiones procuratoriæ, ratione personæ sunt dilatoriæ.*
2 *Mulieres pro quibus agere poßint. & nu. 4.*
3 *Calphurnia turpiter se habuit in iudicio.*
5 *Miles non potest esse procurator. Limit. nu. 8.* (*Limit.*
6 *Exceptiones dilatoriæ procuratoriæ, opponendæ sunt ante lit. contest.*
7 *Exceptiones pilatoriæ licet sint plures, iudex tamen potest pro omnib. dare tempus, intra quod opponi debent.*

1 Exceptiones † procuratoriæ, ratione personæ sunt dilatoriæ, quales sunt illæ, quibus mulieres & milites ꝓhibētur agere alieno nomine. Nā milites suo nomine agere possunt. Hoc dicit. ¶ Notandū
2 † primò, q͡ mulieres non possunt agere pro aliis, nisi pro parētib. qui pro se propter infirmitatem vel ætatem agere nō possunt, nec reperitur alius volens pro eis agere, quo casu mulieres debēt Velleiano priuilegio renūtiare, vt in tex. & gl. in l. fœminas. ff. de pro-
3 curat. Nec † potest mulier esse aduocata. Nam cum quodā tempore mulier Caphurnia turpiter se habuit in iudicio, prohibitum est ne mulieres de cætero pro aliis essent in iudicio. vt ff. de postula.
4 l. 1. §. sexum. Potest † tñ mulier esse procuratrix ad negotia, vt in
5 gl. in l. 2. ff. de reg. iur. ¶ Notandum † secundò, q͡ miles non potest esse procurator propter duas ratiōes. Prima est, ne reuocetur à militia in damnum reipublicæ. Secunda est, ne sit terribilis aduersario, vt in gloss. in l. militem. C. de procura. Et istud est etiam verum de milite cœlesti. qualis est clericus in sacris ordinibus constitutus, vt l. filiusfamilias. §. veterani, & ibi gl. in verbo, prosequatur. ff. de procurato. vide etiam gloss. in l. militem. C. de procura. cum additione ibidem. nisi in piis causis, & pro miserabilibus personis, vt

personis,vt in c.1.& 2. extrà,ne cleri.vel mona.facit glo.in verbo,
6 nec virilibus.in §.secũdo loco.ff.de postulan. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ exceptiones dilatoriæ procuratoriæ,opponẽdæ sunt ante litis contestationẽ,vt notatur in l.filiusfamilias.§.veterani.ff.de ꝓcura. nisi procurator interueniat post litem contestatã, & tunc opponi debent ante primũ actũ concernentem merita causæ,quia alias videtur procurator admitti,vt notatur per Bartolũ in l.Põponius. §. ratihabitionis.ff.de procurat.Quod verũ est,nisi esset exceptio ꝓcuratoria,quæ redderet iudiciũ nullũ,qualis est de falso procuratore,de qua in l.licet.C.de procurato.& in dicta glo.§.ratihabitio-
7 nis.¶Notandũ † quartò,ꝙ quamuis sunt diuersæ exceptiones dilatoriæ,potest tamen iudex pro omnibus dare certum tempus,intra quod opponi debent,vt notatur in gl.& per Bar.in l.erro.C.de iur.
8 & facti igno.¶Opponitur,& videtur, † ꝙ miles põt agere pro patre,vel matre vel vxore,per l.3.§.militi.ff.de liberali causa.& per §. patitur.suprà de iniur.Solutio. Illa lex tertia loquitur in casu libertatis,& ibi miles potest pro eis agere,sed iste textus loquitur regulariter,potest etiam miles agere pro iniuria illata vxori,quia sic agit nomine proprio,est enim causa sua.

§.Eas verò.

1 *Infamia non impedit quem agere per se,vel per alium,iuxta pristinũ morem.*

Sũmatur sic:Exceptio infamiæ ipsius procuratoris vel constituẽtis procuratorẽ,non repellit procuratorem ab agendo.Hoc dicit.
1 ¶Notandũ,† ꝙ infamia non nocet alicui,quin agere possit per se vel per alium,sicut fecit olim.Quod videtur verũ,de infamia non notoria.Nam si sit notoria,videtur secundũ textum istum, ꝙ impediret actionem,quia dicitur in textu,ne dum de his altercatur. Cùm ergo non est opus altercatione,sicut in notoria,apparet quòd impedit actionem.

DE REPLICATIONIBVS.

TITVLVS. XIIII.

Continuatur sic:Quia sicut actiones eliduntur per exceptiones:sic etiam exceptiones possunt elidi per replicationes,& ideò cum iam de exceptionibus dictum sit,sequitur consequenter dicendum esse de replicationib.

§.Interdum.

1 *Replicatio datur actori,quia interdũ illi opponitur exceptio inique*
2 *Replicatio iuuat intentionem actoris.*

Repli-

3 *Replicationis ope, pactum secundum tollit primum contra ea, qua sunt contraria.*

1 Quia † interdū exceptio iniquè opponit actori, ideo datur ipsi actori replicatio, vt si creditor pactus est cū debitore nihil se petiturum, & posteà pacti sunt in contrariū, agēte creditore excipit debitor, sed propter contrariū pactū posteà factum, iniquū esset creditorē excludi ab actione, ideò datur sibi replicatio ex illo vltimo
2 pacto. Hoc dicit. ¶ Notādū † primò, ꝙ sicut exceptio iuuat intentionem rei, & nocet actori, sic replicatio iuuat intentionē actoris
3 & nocet reo. ¶ Notandū † secundò, ꝙ quando sunt cōtraria pacta, tunc secundm non tollit primum ipso iure, sed ope replicationis, vt hic dicitur. Et potest replicatio opponi in qualibet parte litis vsque ad sententiam, vt in gloss. in l. 2. §. 1. ff. de exceptio.

§. Rursus.

1 *Duplicatio data est reo, quia replicatio iniquè interdum opponitur ab ipso actore.*

2 *Dupliatio rei, eliditur per triplicationem actoris: vt replicatio ipsius actoris, er duplicationem rei.*

3 *Dilationes quot dētur in exceptionib. dilatoriis. probabilib. per testes.*

1 Quia etiā † replicatio interdū iniquè opponitur ab ipso actore, idcirco data est reo duplicatio. Et quia illa etiā interdū iniquè opponitur, datur cōtra eam triplicatio. Et ita vlterius dātur defensiones actori, & reo: de quibus latius habetur in libris. ff. Hoc dicit.
2 ¶ Notandū † primò, ꝙ replicatio actoris eliditur per duplicationē, & duplicatio ipsius rei per triplicationē actoris, & ita consequēter dātur defensiones actori & reo, vt l. 2. §. illud. ff. de excep. ¶ No-
3 randum † secundò, ꝙ in exceptionibus dilatoriis probabilibns ꝑ testes non dantur nisi tres dilationes cōmuniter, & quarta datur cum solennitate iuris, vt no. in c. vltrà tertiam. extrà de testibus.

§. Exceptiones.

1 *Exceptiones competentes principali debitori, competunt etiam fideiussori eius. & nu. 2.*

1 Exceptiones competētes † principali debitori, plerūq; etiā cōpetūt fideiussori eius. Et dicitur plerūque, quia exceptio quæ cōpetit ei, qui bonis cessit, nō cōpetit fideiussori suo. Hoc dicit. ¶ Notandū
2 † primò, ꝙ exceptio pacti de non petendo competens reo principali, conuenit & fideiussori: ad quod solet communiter iste tex. allegari. Et intelligitur hoc, quādo est exceptio cohærēs rei. vt l. defensiones. C. de except. & in l. oēs. ff. de excep. Secus, si esset exceptio cohærēs personæ, sicut est exceptio de ætate, sicut quando reus est

minor:quia talis petit restitutionem in integrum,quæ non conuenit fideiussori.Similiter ille,qui cessit bonis,habet exceptioné, vt nõ coueniatur in plus,quàm inquantũ facere potest, sed illam exceptionem non habet suus fideiussor,vt hic dicitur.Et regulariter verum est, ꝙ illa exceptio,ne quis in plus cõueniatur,quàm facere potest,nõ datur fideiussoribus,vt ff.de re iudica.l.& si fideiussor. & propter hoc dicitur in textu,p'erunque.¶ Opponitur,& videtur ꝙ deiussor habeat exceptionem,ne in plus conueniatur,quàm facere potest per l.verum.§.primo.ff.pro socio.Solutio. Illa lex loquitur,quando quis conuenitur,vt defensor,nam tunc habet exceptionem,non autem si conueniatur vt fideiussor.

DE INTERDICTIS.

TITVLVS. XV.

Continuatur sic:Quia interdicta obtinent vicem actionum, idcirco tractatur hic de interdictis,& hoc secundum gl.Sed quantum ad illum intellectum iste titulus præcederet titulum de exceptionibus,& ita etiam ponitur in libro ff. ideò potest aliter continuari.Dictum enim est de exceptionibus , per quas rei defendũtur. Cum igitur interdicta sint defensiones possidentium , sequitur iam videre de interdictis.

§.Sequitur.

1 *Interdicta quid olim erant.Et quid hodie nu.2.*
3 *Possessiones qualiter peti possint.secus etiam quam per interdicta.*
4 *Incorporalia quasi possidentur.*
5 *Interdicta an regulariter dentur pro possessione.*

1 Interdicta † olim erant cõceptiones verborũ,quibus prætor iubebat aliquid fieri,vel ꝓhibebat,ne fieret super possessione vel quasi.
2 Hoc dicit.¶Notandũ † primò,ꝙ interdicta olim,erãt verba cõcepta à prætore,cũ certa solẽnitate inter duos contendentes, super possessione vel quasi.Sed hodie interdicta nihil aliud sunt,q̃ actiones prætoriæ in factum,vt ĩ.eo.tit.§.fi.¶Notandum † secundò,ꝙ
3 possessiones etiã aliter peti possunt,quàm per interdicta.s.per cõdictionem indebiti.vt ff.de cond.indeb.l.indebiti.§.sed & si numi. Sic etiã per condictioné triticariam,vt ff.de condic.tritic.l.1.& per condictioné ex lege,vt C.de acquir.pos.l.fi.Et intelligitur istud de poss.adipiscenda,vel retinenda,vel recuperanda,vt ĩ.eo.§.sequens
4 ¶Notandum † finaliter, quòd noranter dicitur,quasi possessione, quia incorporalia nõn possidentur:quia verè possidetur,quod pedibus calcatur,vt l.1.ff.de acquir.possess. Incorporalia autem tangi

 nequeunt

nequeunt,ĩ de reb.corpor.& incor.per to. & ergo quasi possidentur,vt ff.de acq.rer.dom.l.seruus.§ incorporales.pro quibus etiam datur interdicta,vt sunt viæ,actus,iter,aquæductus. Nā si pro istis iuribus contendatur,datur interdictum de itinere actúque priuato,vt ff.eo.tit.per to.¶Opponitur,
5 †& videtur,ꝙ interdicta nō sem per dantur pro poss.vel quasi.ꝑ l.1.ff.de mortuo infe.& per l.1.§.fi. ff.de aqua quot.& æsti.Solutio.Regulariter dantur interdicta pro poss.vel quasi,vt hic dicitur. Interdū tñ datur interdictū pro iure, vt cōtra eum,qui prohibet mortuum inferri,vt in l.1.alle.in oppo. de mor.infer.Nam ibi non quæritur de poss.sed de iure.Sic etiam interdū per interdictū terminatur possess.& proprietatis causa,qñ scilicet contra eum,qui vult impedire illum, qui habet licentiam vel concessionem ducendi aquam ex castro,aut ex alio loco publico à principe.Nam ibi nō inspicitur,si habeat possess.sed si habeat licentiam,vt in l.1.alleg.in oppo.de aqua quotid.

§.Summa autem.

1 *Interdicta,in quotuplici sint differentia,& specie.Et cur illa dicantur interdicta,nu.2.*

3 *Interdicta prohibitoria,sunt quatuor,quæ perstringit ibi.& n.4.5.6.*

7 *Interdictum restitutorium,continet duo interdicta,& nu.9.*

8 *Interdictum & petitio hæreditatis,differunt ibi.& supra.*

10 *Interdictum exhibitorium quando detur.*

1 Interdictorū † quędam sunt prohibitoria,quędam restitutoria,& quędā exhibitoria. Prohibitoria sunt quibus prætor aliquid fieri ꝓhibet.Restitutoria sunt,quibus prætor aliquid restitui iubet.Sed exhibitoria sunt per quæ prętor iubet aliquid exhiberi. Et dicunt
2 † interdicta quia inter duos dicūtur.Hoc dicit.¶Notandū primò,
3 † ꝙ quatuor sunt interdicta prohibitoria,quæ tāgūtur aliqualiter hic in tex.Primū est,ne vis fiat ei,qui in poss.missus est, ex primò decreto. Et istud interdictū datur cōtra eum,qui dolo impedit,ne quis in possess.mittat,& cōtra eū,qui missum in possess. eiicit, quia sicut iudicis est aliquē in poss.mittere,ita eius est eū in eadē posse, tueri,vt ff.ne vis fiat ei.l.1.Dicit aūt possidere sine vitio,qui præto-
4 re authore possidet, vt ff.de acq.poss.l.iustè.Secundum † est interdictū de mortuo inferendo,quod habet duo capita.Vnum scilicet quod datur contra eū,qui impedit aliquem volentem inferre mortuū suum in locū,vt iustè cum inferre potest, vel prohibet ei iter, vel accessum ad talem locū,& datur istud interdictū ad interesse, & ad damna,vt si propter necessitatem funeris necesse fuit emere alium locum,vt in l.liberū.ff.de religiosis & sumpt.funerum.Aliud

caput seu capitulũ est,qđ datur cõtra eũ,qui mortuũ suum sepeli uit in alieno loco,& datur ad pretium loci, vel ad remotionẽ cadaueris,vt l.is,qui.ff.de religiosis & sump.fun.Nã olim sepulturæ habebãtur extrà ciuitatẽ,vt in l.3.§.diuus.ff.de sep viola. Sed nũc habẽtur sepulturæ in ciuitatib.videlicet in cœmeteriis, in quibus mortui sepeliuntur,nisi sint publici vsurarij vel excõicati,vt in c.1. extrà de sepul.Et ẽt sepeliuntur hodie mortui in Eccl. quod tñ videtur cõtra l.nemo apostolorũ.C.de sacrosanct.eccl.
5 Tertiũ † interdictũ ꝓhibitoriũ est,ne in loco sacro quid fiat,qđ sit in deformitatẽ,vel incõmoditatẽ illius loci,vt ff.ne quid in loco sacro.l.1. Et datur istud interdictũ ẽt contra eos,qui aliquid volunt facere in portis,vel muris ciuitatũ,quia dicuntur res sacræ,vt s̃.de re.diuisione.§.sanctæ,& ideò nemo põt facere domunculas apud muros ciuitatis,vel apud portas,sine consensu principis vel cõitatis, vt not.pe Bar.in l.fi.ff.ne quid in loco sacro. Et dicitur notanter ad deformitatẽ vel incõmoditatem,quia si aliquis vellet facere in Eccl.pulchrã picturã vel imaginem, non prohibetur,vt in l.1.ff.ne quid in loco sacro.
6 Quartum † interdictum ꝓhibitorium est ne quid fiat in flumine publico,vel ripa eius,quo peius nauigetur,& tale interdictũ datur cõtra eũ,qui aliquid facit in flumine publico,vel in ripa,quo nauiũ trãsitus impeditur,vt tale amoueat, vt ff. ne quid in flum.publico.l.1.
7 ¶ Notandum † secundò,ꝙ interdictũ restitutoriũ cõtinet duo interdicta.Primum vocatur quorũ bonorũ,& datur succedenti iure prætorio,vtputa filio emancipato cõtra eũ qui pro hærede,vel ꝓ possessore bona defuncti possidet.Et habet succedẽs iure prætorio istud interdictũ directũ.Vtile aũt habet succedẽs iure ciuili,vel ex testamẽto, vel ab intest.vt ff. quorũ bonorũ.l.1.ecõtra aũt in pet.hæreditatis.Nã directam habet succedens iure ciuili,vtilẽ verò succedens iure prætorio,vt ff.de possessoria hæreditatis petitione. l. 1.
8 Est † ẽt alia differentia inter istud interdictũ,& pe.hæred.quia agẽs pet.hære.petit se declarari principaliter hæred.& ex cõsequenti officio iudicis petit sibi adiudicari oĩa bona hæreditaria,vt l.licet.ff.de pe.hæred.Sed agens hoc interdicto principaliter petit sibi adiudicari bona hæredit.ipsius defuncti,vt hic.Et quãuis agẽs nũquã possederit,datur tñ sibi interdictum restitutorium,quia dicitur sibi possessio restitui.i.dari, vt ff.de verb.sig.l.verbum reddendi, & ideò nõ est reiiciendus libellus,in quo actor petit restitui ad id,quod nunquã habuit. Secus tñ in statutis,vbi verba propriè accipiuntur,in l.constituti. ff. ad municipa.
9 † Aliud interdictũ restitutorium est, vnde vi. & datur cõtra eum,qui ꝑ vim deiecit aliquẽ à possessione sua, & datur intra

intra annum,ēt pro his,quæ non peruenerunt ad deiicientem. Et io pro aliis datur perperuò,vt ff.de vi & vi ar.l.1.¶ Notandū † finaliter ꝙ interdictum exhibitoriū datur pro liberis hominibus cōtra detinentes eos,vt l.1.ff.de lib.exhib.vel pro libertis,cōtra detinentes eos,quando patronus vult eis indicere operas, vt ff.de interdictis.l.2.§.iuris sui.vel ēt cōtra detinentes liberos alicuius vel impedientes, ne parentes ducant eos quò velint, vt ff. de liberis exhibendis. l. 3. Pater tamen non habet istud interdictum contra matrem volentem lactare filium suum,vt ff.de liberis exhibēdis. l.3.etiam.Nec pater habet istud interdictum contra maritum, detinentem filiam suam,sed potius econtrà maritus habet istud interdictum contra patrem,vt.l.1.§ fi.ff. de liberis exhibendis.

§.Sequens diuisio.

1 *Interdictorum quædam sunt adipiscendæ poss.quædam retinendæ, quædam recuperandæ.*
2 *Interdictum quorum bonorum,de acqui.poss.cui detur.*
3 *Interdicta duo pro adipiscenda possessione.*
4 *Pro hærede possidere, quis dicatur. Et quis pro possessore.*
5 *Interdictum Saluianum directum,datur contra colonum:vtile,contra extraneum.*
6 *Interdictum Salutanum, & actio Seruiana, quid differant.*
7 *Pro hærede,an sit titulus.disting.*

1 Sic summatur:† interdictorū quædā sunt adipiscendæ possessionis,quædā retinendæ,& quædā recuperādæ.Adipiscēdę possessionis sunt duo interdicta.Primū vocatur,quorū bonorū,& datur ei, cui à prætore data est bon.poss.contra eum,qui ex illis bonis aliquid possidet pro hærede, vel possessore. Et dicitur pro hærede possidere,qui se putat hæredē esse,& non est.Et pro possessore dicitur possidere,qui rē possidet sine aliquo iure.Secundū est interdictū Saluianū,quod datur domino fundi, pro adipiscēda possessione rerum ipsius coloni,quas pro mercede locationis,obligauit.
2 Hoc dicit vsq; ad §.retinendæ possessionis. ¶ Notandum † primò,ꝙ interdictū,s.quorum bonorum,de adipiscēda possessione, solùm datur ei,qui nunq̄ habuit possessionem, & sic etiam est de petitione hæreditatis.Nam si aliquis per hoc interdictum,vel per petitionem hæreditatis nactus est possessionem rei, quam posteà amittit,non potest vti istis remediis,sed rei vendicatione vel Publicana, vt notatur per Bartolum in l.tertia. ff. de fideicommissa. hæreditatis peti.¶ Notandum † secundò,quòd duo tāguntur hic
3 interdicta pro adipiscenda possessione.Primum dicitur, quorum

bonorũ,& datur succedenti iure prætorio cõtra eũ, qui bona defuncti,vel aliquid ex eis ꝓ hærede,vel pro possessore possidet: nõ aũt si possideat alio titulo.Et idẽ est de petitio.hære.vt C. de petitio.hære.l.hæreditatis.¶ Notandũ † tertiò,ꝙ ille dicitur pro hærede possidere,qui se dicit hæredẽ,sed non est.Et ille dicitur ꝓ possessore posidere,qui posidet,& nullum habet titulũ. Vnde pro hærede & pro possessore,vt hic sumũtur, nõ sunt tituli,& ideo sic posidẽtes,nõ præscribunt,nec vsucapiũt,vt C.in quib. cessat lõgi

4

5 temporis præscriptio.l.hæreditatẽ.¶ Notandũ † finaliter, ꝙ interdictum Saluianum directum datur contra colonũ, & vtile contra extraneũ,vt C.de precario & Saluiano interdicto.l.1. Et dat̃ istud interdictũ non solũ,pro adipiscenda bono. poss.ipsius conductoris,pro mercede cõductionis,sed ẽt pro dãnis illatis in re condu-

6 cta,vt ff.de interdic.Saluiano.l.1.Et est † differentia inter interdictũ Saluianũ,& actionẽ Seruianã,quia in actiõe Seruiana oportet locatorẽ probare colonũ fuisse dñm rei pro qua agit tẽpore obligationis,vt ff.de pigno.l.1.§.cũ prædium.Sed interdicto Saluiano sufficit probare colonũ posidere vel possedisse,vt ff.de interdic.

7 Saluiano.l.1.¶ Sed † opponitur,& videtur,ꝙ non bene dictum sit, pro hærede,non esse titulum,per l.1.§.1.ff.quorũ bonorum. Solutio.Pro hærede accipitur dupliciter.Vno modo, vt est verus titulus,& ille dicitur pro hærede posidere,qui est verus hæres, vt ff. pro hærede.per totũ.Alio modo,vt ille dicatur pro hærede possidere,qui putat vel dicit se hæredẽ,& non est,& hoc mõ accipitur hic pro hærede.Et ita ẽt accipitur, qñ agitur petitione hæreditatis contra posidẽtẽ pro hærede,vt ff.de pe.hæredi.l. pro hærede.

§.Retinendæ.

1 *Interdictum vti posidetis,vel vtrobi habet locũ in discutienda quæstione possessionis,ante quæstionem de proprietate.*

2 *Posidendi commodum,est multiplex.*

3 *Interdictum de superficiebus,quem habeat agendi modum.*

4 *Superficiarius quis dicatur.*

5 *Aqua quotidiana,quæ dicatur.Et quæ æstiualis.*

Cùm agendũ est inter aliquos de proprietate,& dubitatur quis eorũ posideat,prius discutiendũ est de possessione,qđ fit per interdicta vti posidetis,& vtrobi.Nisi enim sciatur, quis sit possessor,& quis petitor,nõ põt de ꝓprietate agi.Et est magnũ cõmodũ posidẽdi:quia licet res nõ sit possessoris:manet tñ apud eum, si actor nõ probat eã suã esse.Et qñ obscura sunt iura, iudicatur pro possessore,& contra petitorem. Hoc dicit, vsque ad §.sed interdicto

1 dicto quidē.¶ Notādū † primò, ꝙ qñ dubitatur quis sit possessor, tūc ante quæstionē de proprietate discutienda est quæstio possessionis, qđ fit ꝑ interdictū, vti posśid. vel per interdictū vtrobi. q̃a secūdū ciuilē & naturalē rōnē, alius est possessor, & alius est petitor: iudiciū enim cōsistit ex tribus ꝑsonis, videlicet iudice, actore,
2 & reo, vt ff. de iud. l. inter litigatores. ¶ Notādū † secūdò, ꝙ multiplex est cōmodū posśidēdi. Nā licet possessor posśideat rē alienā, si tñ actor nō probauerit eā suā esse, manet res apud possessorem, vt hic, & in l. fi. C. de rei vend. Et hoc verū est in foro exteriori: sed secus in foro cōsciētiæ. Est etiā aliud cōmodū ipsius rei, quia reo dātur plures dilationes, q̃ actori, vt ff. de feriis. l. si. Et etiam cæteris paribus plus fauetur reo, q̃ actori, vt l. Arrianus. ff. de actio, &
3 obl. ¶ Notandū † finaliter, ꝙ in interdicto de superficiebus est ēt similis modus agendi sicut in istis interdictis. Et datur hoc interdictum superficiario, contra turbantem eum in sua superficie, vt l.
4 1. §. proponitur. ff. de superficiebus. Et dicitur † superficiarius, qui habet superficiē in alieno solo, vt ff. de superficiebus. l. 1. Idem etiā est in interdicto de itinere actuq; priuato, qđ datur ei, qui vsus est 30. vicibus seruitute itineris, vel actus, vel viæ, contra eum, qui turbat ipsum, seu volētē impedire, vt ff. de itinere actuq; priuato. l. 1. Idē ēt est in interdicto de aqua quotidiana & æstiuali, qđ datur ei, qui ducit aquā ex aliquo loco ad rigandū agrum suum, contra
5 turbantem eū, vt ff. de aqua quotidiana & æstiuali. l. 1. Et † dicitur aqua quotidiana, quæ quotidie duci pōt: & dicitur æstiualis, quā expedit ducere in æstate, vt d. l. 1. in §. quotidiana, & in §. æstiua.

§. Sed interdicto quidem.

1 *Interdictum, vti posśid. datur pro rebus immobilibus. vtrobi, verò, pro mobilibus. Et num. 2.*
3 *Interdicta, vti posśid. & vtrobi, quando aliquis dicit se posśidere: eoq; impedit quem arare, vel ædificare. Et quæ præterea dentur actiões.*
4 *Posśidere vi, quis dicatur. Quis clam. Quis precario.*
3 *Posśidens per alium, dicitur posśidere. Et posśidens alieno nomine, habet tantùm tenutam.*
6 *Colonus quis dicatur, quis inquilinus.*

1 Interdictū † vti posśidetis, datur ꝑ reb. immobilib. & vtrobi. pro reb. mobilib. Sed olim habebāt aliā differentiā, quia per interdictū vti posśideris, vincebat ille, qui rē posśidebat tēpore interdicti, si nō posśidebat vi, aut clàm, aut precario, ab aduersario suo, licet ēt sic posśideret ab alio. Sed per interdictum vtrobi, ille vincebat, qui ꝑ maiori parte anni nō vi, aut clā aut precariò ab aduer-

ſario rem poſsidebat.Sed hodie iſta differentia ſublata eſt, & per vtrunq; interdictũ vincit ille,qui tẽpore litis conteſtatæ rẽ poſsidet,non vi,aut clã,aut precariò ab aduerſario.Et dicitur quis poſſidere non ſolùm per ſeipſum, ſed etiam per alium, quanuis ſuo iuri non ſit ſubiectus.Et poſſeſsio ſolo animo retinetur, ſed ſolo animo non adipiſcitur.Hoc dicit vſque ad §.recuperandæ. ¶ No
2 tandũ † primò,ꝙ interdictum vti poſsidetis,datur pro rebus immobilibus,& vtrobi.pro reb.mobilibus. Et dantur iſta interdicta poſsidenti naturaliter & ciuiliter,vel etiam poſsidenti naturaliter tantùm,vt vſufructuario,ſi non poſsideat vi, vel clã,vel precariò, ab aduerſario: quia ſi ſic poſsideret,eſſet poſſeſsio violẽta, vel clãdeſtina,vel precaria,& per cõſequẽs iniuſta,vt ff.vti poſsidetis.l.1. §.fi.Sed ſi poſsideat vi,vel clàm,vel precariò ab alio,q̃ ab aduerſario,non dantur iſta interdicta:quia nihi: intereſt quo ad tertium,
3 qualiter poſsideat,vt ff.vti poſsidetis l.1.§.fi.& l.2.¶ Notãdũ † ſecundò,ꝙ iſta interdicta dantur,q̃n aliquis impedit alium, ne poſſit arare vel ædificare,& hoc ideo,quia dicit ſe poſsidere, vt ff.de vi & vi arma.l. vim facit.Vel etiã ſi non dicat ſe poſsidere,ſed impediat aliũ per iniuriã,adhuc dãtur iſta interdicta,vt ff.vti poſsidetis.l.ſi duo.§.ſi vicinus.Datur tñ tunc ẽt actio iniuriarum, vt ff.de act.emp.& ven.l.qui pendentẽ.Et ſi non dicat ſe poſsidere, neque faciat p̱ iniuriã,ſed dicat ſe ſeruitutẽ habere, tũc ſi ipſe poſsideat, aget alius negatoria.Si aũt ipſe turbatus poſsideat, tunc aget hoc
4 interdicto,vt ff.ſi ſeruitus vend.l.2.¶ Notandũ † tertiò,ꝙ ille dicitur vi poſsidere,qui per vim & violentiã retinet poſſeſsionẽ:& ille dicitur clã poſsidere,qui ſecretè intrat poſſeſsionẽ.Sed ille dicitur precariò poſsidere,qui per preces obtinet poſſeſsionẽ. Et interdũ trãsfertur precariò,poſſeſsio naturalis & ciuilis,vt ff.de precario. l.in rebus,interdũ,trãsfertur naturalis tm̃,vt ff.de precariò.l. & habet.§.cum.Et interdũ nulla poſſeſsio transfertur,vt l.certè. §.is q. Q̃n aũt omnis poſſeſsio translata eſt,tunc non dantur iſta interdicta,per quæ tuentur poſſeſſores,ſed quãdo nulla poſſeſsio trãslata eſt,vel naturalis tm̃,tunc dantur iſta interdicta,vt ff.vti poſside-
5 tis.l.1.§.1.¶ Notandum † quartò,ꝙ ille qui poſsidet per alium,dicitur poſsidere,vt ff.de acquirẽda poſſeſsione.l. quod meo. Et ille qui alieno nomine poſsidet,non habet ciuilem neque naturalem poſſeſsionẽ,vt ff.de vſuc.l.non ſolùm.§.qđ vulgò, vt eſt colonus, & inquilinus, & depoſitarius & cõmodatarius, ſed ſolùm habet detentionem,quæ vocatur tenuta,vt in gl.in l.2.ff. pro hærede. Si tamen iſti deiiciantur à poſſeſsione,dicitur dominus petere poſſeſsionem, vt in gl.in l.1.§. non alij autem. ff. de vi & vi armata.

Et

6 Et † dicitur colonus, qui est in villa. Inquilinus autem, qui est in ciuitate, vt l. re pignoris. ff. de acquir. possess.

§. Recuperandæ.

1 *Interdictum recuperandæ possessionis, cui detur.*
2 *Pro possessione recuperanda dantur tria remedia. ibid. & nu. 4. 5.*
3 *Incontinenti quid fieri quando dicatur.*
6 *Armorum appellatione, veniunt fustes, lapides, & similia.*

1 Interdictũ † recuperãdæ possessionis datur ei, qui per vim à possessione eiectus est, & vocatur interdictũ vnde vi. Et ille q deiecit aliquẽ à possessione si sit res ipsius deiicientis, perdit eam, & si nõ sit res sua, restituit eã, & soluit vim passo æstimationẽ rei. Tenetur etiã eiiciẽs aliquẽ à possessione sua ad pœnã l. Iuliȩ, de vi priuata, si fecit sine armis. Si verò cũ armis tenetur ad pœnã l. Iuliȩ, de vi publica. Et nomine armorũ etiã cõtinẽtur fustes & lapides. Hoc dicit

2 vsq; ad §. tertia autẽ diuisio. ¶ Notãdũ † primò, ꝙ pro recuperanda possessione dãtur hic tria remedia. Quorũ primũ est interdictum vnde vi, quod datur principaliter pro rebus immobilibus, ex cõsequẽti tamẽ etiã pro rebus mobilibus, vt ff. de vi, & vi ar. l. 1. §. illud pro quib. principaliter datur actio vi bonorũ raptorum. Et datur istud interdictum etiã illi, qui vi, vel clàm, vel precariò possidet ab aduersario, quod verum est si possedit per interuallũ tẽporis. Nã si incontinenti expelleretur nõ daretur ei hoc interdictũ contra ad-

3 uersariũ, vt l. 3. §. eum ergo. ff. de vi ar. Et † dicitur fieri incontinẽti, quando quis non diuertit se ad alios actus extraneos, ff. de duobus reis stipulãdi. l. duos. Et qui vim patitur nõ tenetur expectare donec fuerit percussus, sed sufficit ꝙ sit iustus timor ad repellẽdũ inferentẽ vim, seu violentiã, vt ff. ad l. Aquil. sed & si quencunq;. Se-

4 cundũ † remediũ est ex cõstitutione. l. si quis in tantã. C. vnde vi. ꝑ quã faciẽs violentiã, abstrahendo rem ab alio, si sit res sua, perdit eã, si sit aliena, restituit eam, & etiã ȩstimationem eius rei, vt in d. l.

5 si quis in tantã. latius notatur. † Tertiũ remediũ est ex l. Iulia. de vi priuata vel publica. Nã hæc lex de vi publica punit eum, qui facit violentiã cum armis pœna deportationis & publicationis omnium bonorum. Sed de vi priuata punit eum, qui fecit violentiam sine armis, pœna relegationis & publicationis tertiæ partis bonorum vt l. quoniã multa facinora. C. ad l. Iu. de vi pu. vel priua. Et de

6 ista dicetur ĩ. de pu iudi. §. item lex Iulia. ¶ Notandum † secundò, ꝙ per arma etiã intelliguntur fustes & lapides, & similia. Quod verũ est, si sint aptificata ad nocendũ. Nã si quis habeat cultellum ad scindendũ panẽ, vel ad componendum pennã suã, non dicitur habere

bere arma, vt in Authen. de ·rmis, §. prohibemus. coll. 6. Et ita dicit Dy. in l. 3 §. armis. ff. de vi & vi armata. quòd habens paruum baculum non dicitur habere arma. Et ita etiam dentes non dicuntur arma, vt l. cui dens. ff. de ædili. edi. Et istud facit pro intellectu statutorum, quibus prohibetur portatio armorum. Et dicit glos. in cle. ne in agro. extra de statu monachorum, quòd talia statuta nõ obligant venientes de foris. Et quærit hic gl. vtrum aliquis debeat expectare septimò percuti, quàm percutiat? Dicũt quidam, quòd sic vt ar, C. vnde vi l. 1. nos contrà, sed sufficit iustus timor, vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si. & ff. ad l. Cor. de sicariis. l. is, qui. & l. 3. §. qui armati. ff. de vi & vi ar. & est glo. in l. 1. C. vnde vi.

§. Tertia diuisio.

1 *Interdictorum alia duplicia, alia simplicia.*
2 *Actionum quædam sunt simplices, quædam duplices.*
3 *In interdictis, vti possid. & vtrobi, an appareat quis sit actor.*

1 Tertia † diuisio interdictor. est, quòd aliqua sunt simplicia, & aliqua duplicia. Simplicia sunt in quibus distinctè apparet, quis sit actor & quis sit reus. Et talia sunt omnia interdicta restitutoria & exhibitoria. Sed interdictorum prohibitoriorũ quædam sunt simplicia, vt interdictũ, ne quis in locro sacro, & similia. Et quędam duplicia, vt vti possidetis. & vtrobi. Et dicũtur duplicia, quia in eis
2 nõ apparet, quis sit actor, aut quis sit reus. Hoc dicit. ¶ Notandũ, † ꝙ sicut dicitur hic de interdictis, sic etiã aliquæ actiones sunt duplices, vt familiæ ercis. finiũ regun. & communi diuidundo, vt ff. de
3 iudi. l. in tribus. ¶ Opponitur † & videtur, ꝙ in interdictis duplicibus, vt vti possidetis, & vtrobi, bene appareat quis sit actor, quia ille est actor, qui aliũ trahit in iudiciũ, vt l. qui prior. ff. de iudi. Solutio. in istis interdictis non apparet quis sit actor, aut quis sit reus ex natura seu substãtia interdicti, sed postquam vnus traxit alium ad iudicium, tunc bene apparet, vt vult lex in oppositum allegata.

§. De ordine.

1 *Interdictorũ proponẽdorũ solennitates & formulæ hodie sublatæ sunt.*
2 *Actio in factum, datur quadrupliciter. ibid. & nu 3. 4. 5.*

Interdicta proponũtur hodie sine solennitatibus, quę fuerũt in veteri iure. & loco interdictorũ datur vtilis actio in factũ. Hoc. d.
1 & patet intellectus text. ¶ Notãdum † primò, quia olim interdicta proponebãtur cum certis solennitatibus, & cũ certis formis, sicut etiã actiones, vt ff. de orig. iuris. l. 2. §. deinde. Et qui cadebat ab vna syllaba, cadebat à tota causa, vt ibi dicit. Sed illę solennitates & formulæ tã interdictorũ, quàm actionũ, hodie sunt sublatæ, vt C. de formu.

2 formu.l.1.& 2.¶ Notandum† secundò, quòd actio in factum dat quadrupliciter. Nã vno modo coincidit cũ actione prę scriptis verbis quæ datur in tribus cõtractib. innominatis, scilicet do vt des, facio vt facias. do vt facias. Nã pro quarto cõtractu innominato. s. facio vt des, datur actio de dolo, vt ff. de præscriptis verb. l. naturalis §. 1. 2. & 3. & §. quòd si faciã. Datur etiam pro omni pacto antè vel post incõtinenti apposito iuxta cõtractũ, vt C. de pactis inter empto. & vendit. app. l. 2. Datur etiam quando est dubium de nomine cõtract⁹, vt ff. de æstimato. actio, l. 1. & l. 1. ff. de præscriptis verbis. &
3 l. 3. Secundò † datur actio in factũ ex edicto vel interdicto præto
4 ris, vbi est specialis actio, vt hic. Tertiò dat in † subsidiũ legis Aquiliæ, vt quãdo damnũ datũ est à non corpore in non corpus, vt su-
5 prà ad legẽ Aquiliã §. fin. Quartò datur ex variis figuris† causarũ, quando æquum est dare actionẽ, vt ff. de actionibus & obliga. l. 1.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM. TIT. XVI.

Continuatur sic: Quia iam dictum est, qualiter actor & reus debent se habere in iudiciis, & quia frequenter actor temerè proponit actionem, & reus temerè contradicit actioni, idcirco tractatur hic de pœnis temerè litigantium.

§. Nunc admonendi.

1 *Litigantium temeritas, variè punitur.*
2 *Litium materia, est resecanda.*
3 *Litigantes temerè, puniuntur periurio propter iuramentum calumniæ præstitum initio litis.*
4 *Iuramẽtũ præstãdũ ab actore initio litis, quæ & quot habeat capitula*
5 *Actiones aliquæ crescũnt ex inficiatione.*

1 Temeritas, † litigatorũ interdũ punitur pœna pecuniaria, interdũ iureiurãdo, interdũ infamia. Reus enim non potest vti suis allegationibus, nisi prius præstito in iuramento, q putat se iustè cõtradicere. Sed actor interdũ punitur pœna dupli vel tripli, propter inficiationẽ, & interdũ etiã reus. Ab initio litis actio est pluris, quam simpli. & actor tenetur etiam iurare de calumnia. Similiter etiã ad-
2 uocati vtriusq; partis. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, quòd iudices debẽt prouidere, ne homines faciliter procedãt ad lites. Nã materia litiũ semper est resecãda & rescindẽda, vt hic, & ff. si certum pe-
3 tatur. l. quidã æstimauerunt. ¶ Notandum † secundò, quòd temerè litigantes puniũtur periurio, propter iuramentũ calũniæ, qđ præstat in principio litis, quę pœna licet nõ sentiat in pręsenti, sentietur

tur tamen in futuro sæculo, vt C. de iura. calum. l. 2. punitur, tamen etiã in præsenti peierãs arbitrio iudicis, vt l. fi. C. de crimine stellio-
4 ¶Notandum † tertio ꝙ istud iuramentum habet diuersa capitula. Primò enim iurat actor, quòd venit bona instantia ad agẽdũ, vt C. de iura. calum. l. 2. Secũdò, quòd non dedit, nec dabit iudici aliquid vt pro se proferatur sentẽtia, vt in auth. vt litigã. iurent. §. 1. coll. 9. Tertiò, quòd non exiget, neq; faciet probationem calumniosam, vt in auth. de his, qui ingrediun. ad appel. §. fi. coll. v. Vnde versus.

Illud iuretur, quo lis sibi iusta videtur.
Et si quæretur verum, non inficietur.
Nil promittetur vt falsa probatio detur.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Et debent ista specialiter iurare, nec sufficit ea iurare in generali, vt in gl in d §. fi. Et eo, modo tenetur etiã iurare reus, nisi quòd in
5 1. c. iurat se vti iusta contradictione. ¶Notandum † finaliter, quòd aliquę actiones crescũt ex inficiatione, vt damni; iniurię, & de legatis relictis venerabilibus locis, vt hic dicitur. Sũt etiã aliæ, vt si creditor neget sibi solutũ esse debitũ, & posteà probetur, solutio, tenebitur creditor debitũ probare, ad quod pri⁹ nõ tenebatur, vt ff. de prob, l. cũ de indebito. Similiter si possessor negauerit possessionẽ, & posteà probata fuerit amittit possessionem, vt ff. de rei ven. l. fin.

§. Hæc autem omnia.

1 *Litigantium temerè quæ sit hodie pœna.*
2 *Victus an sit condemnandus in expensis victori, si putauit se iustam causam haberet.*

Licet olim litigãtes calũniosè, puniebãtur in decima parte litis, hoc tamẽ hodie sic nõ obseruatur. Sed litigãtes calũniosè, tenẽtur aduersario suo soluere damna & expensas. Hoc dicit. ¶Notãdum
1 † primò, quòd licet hodie temerè litigãtes, nõ puniãtur in decima parte litis, sicut olim, quia tũc prodita erat actio ad hoc ordinata, tñ adhuc hodie iure. Authenticorũ habetur ista pœna, sed non iure actionis sed per officiũ iudicis, vt in Auth. de liti. § ad excludẽdas.
2 coll. viij. ¶Notandũ † secũdò, quòd quamuis in l. eum, quem. ff. de iudi. & in l. properandũ. §. siue autẽ. C. de iudi. dicatur, quòd victus condemnandus est victori in expensis, hoc tamen intelligendum est, si litigauit calũniosè. Nã si putauit se habere iustam causã, nõ debet cõdẽnari in expẽsis, & ideò Bar. in l. destituisse. ff. de iud. dat consiliũ, quòd postquã aliquis sentit causam suã non esse iustã, recedat à lite & nõ debebit soluere aduersario expẽsas litis. De quo etiã in Auth. de iudicibus. §. oportet. coll. 6. & c. vlt. cum glo. super

verbo

verbo,taxatione.extrà de his quæ vi metúsve causa fi.& in c.fi.incipiẽte litib.in gl.mag.quę est sup verb. expensis. de dolo & cõtu.

Ex quibusdam.

1 *Infamia vnde contingat.*
2 *Infamia quando vitetur.*
3 *Infamia nascitur ex actione directa tutelæ.*
4 *Infamia nascitur.ex maleficio.*

1 Propter†crimen furti,aut bonorum raptorum, aut iniuriarũ aut de dolo,ex condemnatione,vel ex pacto homines infamantur. Sic etiã propter actionẽ directam tutelæ,mãdati, vel depositi, vel pro socio,quę ex vtraq; parte est directa,infamantur homines ex condẽnatione,sed non per actionẽ cõtrariã,neq; ex pacto. Hoc d.
2 ¶Notandum†primò,quòd ista infamia potest vitari. Nam si quis condẽnatur nomine alieno,ipse non infamatur,nec etiã ille, cuius nomine diffamatur,vt ff.de his qui not.infa.l.furti. §. si quis alieno. Vitatur etiã infamia,si sententia nõ trãseat in rem iudicatã, sed suspẽdatur per appellationem, quia appellatio suspendit pronuntiatum,vt in gl.in d.l.furti.§.1.Vitatur etiã infamia, si sententia fe ratur ab arbitro, quia solũ sententia iudiciis ordinarij vel delegati infamat, vt ff.de his qui notan.infa.l. quid ergo.§.ex cõpromisso.
3 & per glo.ibid.¶Notandum † secũdò,ꝙ ex actione directa tutelæ nascitur infamia, vt hic dicitur. Quod verũ est, si tutor fecit dolũ vel fraudẽ.Nã si ex culpa etiã lata cõuincatur malè administrasse, non est infamis tutor,vt l.3.§,fin.cum l.sequent.ff. de suspect. tuto.
4 ¶Notandum†tertiò,quòd ex maleficiis nascitur infamia,non solùm per sententiã,sed etiã per pactum,vt hic dicitur,& ita pactum æquiparatur sententiæ,vt ff.de his,qui notan.infa.l. urti.§.fina.

§.Omnium autem actionum

1 *Citatio non habet locum contra parentes vel patronos:nec contra parentes vel liberos patronorum vel patronarum.*
2 *Iudicium vnde habeat initium.*
3 *Liberi emancipati possunt vocare parentes in ius cum venia.*
4 *Solidum,pro,aureus,Et quot aurei faciant libram auri.*

1 Sũmatur sic:†Omnes actiones incipiũt à citatione. Quæ quidẽ citatio nõ habet locũ contra parẽtes vel patronos, nec cõtra parẽtes vel liberos patronorũ vel patronarũ.Sed si qs eos citauerit sine licẽtia iudicis,punit̃ in quinquaginta solidis.h.d.& patet intellect.
2 tex.¶Notandũ†primò quòd iudicium habet initium suum à citatione.Quod verum est,quantum ad præparatoria iudicij. Propriè enim iudicium habet initium suum,à litis contestatione,vt l.apertissimi.

tissimi.C.de iud.& in Auth.de litigio.§.si verò apud iudicē.colla.8. & concordat c.relatum,cum gl.1.extrà de offic.deleg.l.1.C.de plus pe.l.1.C.vbi de cr.agi.op.& l.& quia.in fi.ff.de iurisd.om.iud.¶ No-
3 tandum † secundò,q cū dicitur hic, q liberi non possunt citare parentes,nisi cū venia,hoc intelligitur de liberis emancipatis, qa si sint in potestate,non possunt parentes in ius vocare ēt cum venia.Pro primo facit l.fi.C.de in ius vocan. Pro secundo facit l.lis nulla.ff.de iud.facit ī.de actionibus.§.pœnales.versicul. & in eam.
4 ¶ Notandū finaliter, † q per solidum intelligitur hic aureus, vt ff.de in ius vocan.l.libertus.&.in l.eum.ff.eo. vbi exprimuntur aurei.Et 72.aurei faciunt librā auri,vt C.de susceptori,& archa.l.quoties.li.10.Et ita aureus continet sextam partem vnciæ.

DE OFFICIO IVDICIS.

TITVLVS XVII.

Continuatur sic:Dictum est suprà de actionibus,quæ sunt remedio actoris: & de exceptionibus, quæ sunt remedia rei, sed quia in iudicio præter actorem & reum etiam debet esse iudex,ideò tractatur hic de officio ipsius iudicis, quod etiam imploratur loco actionis, vt l.actionis.ff.de actionibus & obligationibus.

§.Superest.

1 *Iudex debet iudicare secundum leges, vel constitutiones,vel consuetudines approbatas,alias malè.*
2 *Iudicandum est secundum consuetudinem nouam, si ea legi antiquæ contradicit.*
3 *Sententiam Iudicis quæ præcedant.*
4 *In iudicio noxali æstimatio damni principaliter venit in obligatione & condemnatione.*

Summatur sic:Iudex tenetur iudicare secūdum leges, vel cōstitutiones,vel consuetudines approbatas. Et in iudi. noxali tenetur reum cōdemnare,vt de noxa satisfaciat, aut animal pro noxa det.
1 Hoc dicit,& patet intellectus text.¶ Notādū † primò,quòd iudex iudicare debet secūdum leges,vel constitutiones vel secūdum cōsuetudines approbatas,vt hic dicit & si aliter iudicauerit,& in sētētia cā erroris expressa fuerit, tunc sentnetia est ipso iure nulla,de
2 quo latius no.in l.si expressim.ff.de app.& relatio.¶ Notādū † secūdò,q si cōstitutio noua cōtradicat legi antiquę, tūc iudicandū est secūdum constitutionem,& non secundum legem antiquam,vt ff. de legi.& sen.cons.l.nō est nouum.Si etiam consuetudo sit cōtraria iuri

iuri scripto, iudicandũ est secundũ consuetudinẽ,vt no.per Bar.in l.de quibus,ff.de legi.& senatusc.& hoc si sit cõsuetudo approbata & præscripta,de qua in ea.l.de quibus.& in c.fi.extrà de consue.Et debet iudex in præparatoriis & ordinatoriis iudicij attẽdere consuetudinẽ loci,vbi seruatur iudiciũ.Sed quãtũ ad sententiã attẽdere debet cõsuetudinẽ in locis partiũ,maximè ipsius rei. ¶Notãdũ
3 † tertiò,ꝙ cùm dicitur hic in tex.ꝙ iudex in primis debet obseruare,hoc intelligendũ est,ꝙ principaliter debet obseruare, vt secundum leges & constitutiones iudicet,quia plura fiunt in iudicio.Nã primò offeren dus est libellus,vt Auth.offeratur.C.de litis contest. Etiam examẽ causæ præcedit istam obseruantiam,vel potest istud intelligi,ꝙ in obseruandis circa sentẽtiã istud est principale. Nam circa sententiam aliqua obseruanda sunt, videlicet ꝙ detur in scriptis,vt C.de sent.ex peric.recitan.l.fi.& ꝙ detur sedendo,vt in Authen.vt ab illustrib.& qui super eam dignitatem sunt.§.sancimus.
4 colla.5.¶Notandum † quartò,ꝙ in iudicio noxali æstimatio damni principaliter venit in obligatione & cõdemnatione.Et ex officio iudicis cõsequenter venit datio animalis,vt ff.de re iud.l. miles.§.1.Et ita datur sentẽtia certa vt s̃.de act.§.curare.Potest tñ dici,ꝙ in hoc iudicio libellus potest esse alternatiuus,& ita etiam potest ferri sententia alternatiua,de quo per Bar.in l.stipulationes nõ diuiduntur.ff.de verb.obl.

§.Et si in rem.

1 *Iudicium omne aut absolutorium est,aut condemnatorium.*
2 *Iudex post sententiã põt dare tempus,intra quod reus rem restituat.*
3 *Fructus an petantur officio iudicis,aut qualiter. ibid.& nu.4.*

In actione reali debet iudex reũ absoluere,vel ei pręcipere,vt rẽ restituat cũ fructib.Et si reus dicat se non posse rem restituere,dabitur sibi tẽpus,intra qđ restituat,sed tũc reus debet dare fideiussores,qui satisfaciãt,si ipse intra illud tẽpus nõ restituerit. Hoc dicit
1 & patet intellectus tex.¶Notandum † primò,ꝙ omne iudiciũ est
2 absolutoriũ,vel cõdemnatoriũ.¶Notãdũ † secundò,ꝙ post latã sententiam potest iudex dare tẽpus,intra quod reus rem restituat vt hic dicitur.In actione tamẽ personali,ex ipsa dispositione iuris habet reus post sententiã quadrimestre , id est, quatuor mensium spacium.Et de isto latius per Bartolum in l.fi.C.de execu.rei iudi-
3 ca.¶Opponitur † contra istum textum,quia videtur velle, ꝙ fructus petuntur officio iudicis.Nã vel hoc intelligitur de fructib.naturalibus,vel industrialibus,non de naturalibus,quia vel sunt consumpti,vel extãt.Si extant,tũc petũtur cum ipsa re,vt ff.de vsur. l. Nicasius s̃.Inst.

fructus.Si verò sint consumpti,& est possessor bonæ fidei,tunc nō tenetur de eis.Si aūt teneat de eorū æstimatione, hoc est per condictionē sine causa,& non per officiū iudicis,vt ff.si certū peta.§.si & me.non etiā de industrialibus,quia vel illi sunt separati à solo,& tunc sunt ipsius possessoris,vt suprà de rerū diuisi.§. si quis à non dño,vel nō sunt separati,& tunc petūtur cū fundo,vt ff.de rei ven
4 dic.l.fructus.Solutio.Istud † intelligitur de fructibus perceptis & nō cōsumptis,qui sunt ipsius possessoris,& ideò non possunt peti per actionē,sed bene petunt per officiū iudicis, vt hic,& C.de rei vendic.l.certū.§.bona fide.Si autem sit possessor malæfidei, & non habet titulū,tenetur de fructibus consumptis per condictionē sine causa.Extantes petuntur cū fundo,percipiendi verò petuntur p officiu iudicis,vt C.de rei vendicatio.l.certū.primò responso.Si verò habet titulum,excusatur de percipiendis propter titulum,vt l.si fundum.C.de rei vendicatio.nisi in quatuor casibus,qui notati sūt s.de rerum diuisio.§.si quis à non domino.

§.Et si hæreditas.

1 *Iudex in hæreditatis petitione cōdemnabit rem restituere cū fructib.*
2 *Fructus percepti & consumpti,an debeant reddi cum ipsa re.*
3 *Possessor bonæ fidei,non tenetur de fructibus perceptis & consumptis.*

In petitione hæreditatis restituēda est res,cū fructib.sicut in actione reali dictū est, & si sit possessor malę fidei,restituere tenet fructus,et percipiendos & perceptos,sed si sit possessor bonę fidei, nō tenetur de fructibus percipiendis ,nisi post litem contestatam.
1 Hoc dicit.¶Notandū † primò,q in petitione hæreditatis iudex condemnabit rem restituere cū fructib.sicut in rei vendicatione. Nam petitio hæreditatis,est actio mixta.Est eīn in rem & in perso
2 nam,vt s.de actionib.§.quædam.¶Notandum † secundò, q cum ipsa re restitui debent fructus percepti& consumpti,si fuerit possessor malæfidei & etiā fructus percipiendi,quos sua culpa possessor non percepit,si nō habeat titulū,sed si habeat titulum,excusat
3 de percipiendis propter ipsum titulū.¶Notandū † tertiò,q possessor bonæ fidei non tenetur de fructibus consumptis & perceptis. Quod verū est per aliquā actionem,vel per officiū iudicis,tenetur tamen ex æquitate per condictionē sine causa,vt l.si & me.ff.si certum pet.Post litem tamen contestatā,tenetur etiam per actionem: quia tunc fit possessor malæ fidei,propter contestationem litis.

§.Si ad exhibendum.

1 *In actione ad exhibendum qualiter reum condemnare debeat Iudex. Et quid si res vsucapiatur post motam litem ad exhibendum.nu.2.*

Summa

Summatur sic: In actione ad exhibendum, non sufficit quod reus rē exhibeat, sed oportet, quod præstet omnē causam, quam habuisset actor, si à principio res fuisset exhibita. Et si reûs dicat se nō posse rem exhibere, dabitur ei tempus cum cautione: & si sic rē non exhibeat, nec; cautionē præstet, condemnabitur ad totū interesse a-
1 ctoris. Hoc dicit. ¶ Notandum † primò, quod in actione ad exhibendum iudex condemnare debet reum, non solùm vt rem restituat, sed etiam, vt res sit in vtilitate actoris, ac si habuisset eam à principio litis, vt hic, & ff. ad exhibendum. l. Julianus. §. quantum. ¶ Notā
2 dum † secundò, quod si post motam litem ad exhibendum res vsucapiatur, tunc tenetur iudex reum condemnare in æstimatione rei, ac si res nō fuisset vsucapta. Et licet per rei vendicationem interrūpatur vsucapio, non tamen per actionē ad exhibendum, vbi vsucapio currit contra actorē rei vendicatione, vt notatur per Bartolū in l. ex hoc edicto. ff. de eo, per quem factum est. De materia actionis, ad exhibendum, & aliarum actionum arbitrariarū, notatur in §. præterea. s. de actionib.

§. Si familiæ.

1 *In familiæ erciscund. actione, debet Iudex res hæreditarias cohæred. adiudicare. Idem in actione communi diuid. nu. 2. 3.*
4 *Fieri non posse dicitur illud quod commodè fieri non potest.*
5 *Corpus est duplex, diuiduum, & indiuiduum.*

1 In actione † familiæ erciscundæ, id est, diuidēdæ hæreditatis, debet iudex res hæreditarias cohæred. adiudicare. Et si vnus habeat meliorē partem, debet hoc per certam pecuniam ad æqualitatem reducere. Et datur etiam ista actio, si vnus cohæredum percepit omnes, vel plures fructus, vel si destruxit rem hæreditariam, vel cō-
2 sumpsit. Et eodem modo iudicandū † est in actione cōmuni diuidundo, quando agitur de pluribus rebus. Si autē agatur de vna re diuisibili, adiudicabitur vni vna pars, & alteri alia. Et si sint coæquales, fit reductio ad æqualitatem per certam pecuniam. Si verò sit res indiuisibilis, tota adiudicabitur vni, & ille condēnabitur alteri in certa pecunia. Hoc dicit.
3 ¶ Notandum † primò, quod eadem obseruantur in actione communi diuidūdo, quæ obseruantur in actione familiæ erciscūdæ, vt scilicet singulæ res singulis adiudicētur, & si sit inæqualitas, fiat æqualitas per pecuniam, & si vnus recepit omnes fructus vel plures, cōdemnabitur alteri in certa pecunia. Sic etiam si fecit damnū in re
4 communi. ¶ Notandum † secundò, quòd illud dicitur fieri non posse, quod non potest fieri commodè, vt hic patet, & in lege

nepos Proculo.ff.de ver b.ſigni.concordat textus in cano.illud.11. q.1.& in cano.facia 122.q.11.tex.in c.1.§.volens itaque.verſ.non tñ. de collatio.in pragma.ſanc.& ibi gl.in verbo,inconuenienti.¶No-

5 tandum † tertiò,quòd aliquod eſt corpus diuiduum,id eſt,diuiſibile,vt ff. de lega.1.l.quod in rerũ natura.§.2. Et aliquod eſt indiuiduum,quod ſcilicet diuidi non poteſt,niſi deſtruatur,vt ff.de vſucapionibus.l.ſcrum mixtura.

§.Si finium regundorum.

1 *In actione finium regund.debet iudex interdum partem ex agro vnius alteri adiudicare,vt fines euidentius appareant. Et qualiter id intelligatur.nu.2.*

3 *Finiuntur regundor.actio,an habeat locum in domib.diſting.*

4 *Committens quid malitioſè circa fines agrorum, qualiter puniendus.*

1 Sũmatur ſic:In † actione finiũ regundorũ debet iudex interdum partẽ ex agro vnius alteri adiudicare,vt ſcilicet fines euidẽtius appareant.Et tũc debet fieri æqualitas per certam pecuniam.Et cõpetit iſta actio nõ ſolum pro finibus agroru,ſed etiã contra eos, qui circa fines aliquid malitioſè faciũt, videlicet deponendo lapides, vel arbores finales.Et etiã contra eos, qui impediũt mẽſurationẽ

2 agrorum fiendam iuſſu iudicis.Hoc dicit.¶Notandũ † primò, ꝙ qñ dicitur hic in textu iudicẽ poſſe partem agri vnius alteri adiudicare,hoc debet intelligi,qñ fines nõ poſſunt reperiri.Si autem fines appareant,debet iudex ipſos ſequi,vt l.in finalib. ff. finium re-

3 gund.niſi cõtrariũ probetur.¶Notandũ † ſecũdò,ꝙ iſta actio non habet locũ in domibus, niſi eſſet domus confinis ruſtico prædio. Nam tũc daretur vtilis actio finium regundorũ,ſed nõ directa, vt

4 ff. finium regundo.l.2.in prin.¶Notandum † tertiò,ꝙ ſi aliquis malitioſè aliquid cõmiſit circa fines agrorũ,ille puniendus eſt,ſecundum quod actor iurauerit in litem ſalua tamen taxatione iudicis, punitur etiam fiſco in quinquaginta aureis,vt l.agraria.ff.de termi. amo.Et ita iſta actio poteſt eſſe ciuilis & criminalis, & per vnã nõ tollitur alia vt C.quando ciuilis actio crimi.præiudicat.l.1. Quãdiu tamen vna durat,ceſſat alia,vt ff.de pub.iu.l.is qui.

§.Quod autem.

1 *Dominium an transferatur per ſententiam latam in actione famil. erciſ.aut communi diui.*

2 *Error priuatus non impedit dominium transferri per ſententiam, ſi a ſententia non fuerit appellatum.*

Per ſententiã in iſtis iudiciis latã,fit ille dominus rei,cui res ad-

1 iudicatur.Hoc,dicit.¶Notandum † primò,ꝙ per ſententiam latã in iſtis

in istis iudiciis, de quibus iam dictum est, trásfertur dominium, sicut etiam per missionem in possessionem ex secundo decreto, vt ff. de acquiren. possessio. l. 3. §. fi. Quod verum est, si cum sententia fit etiam traditio rei, vt C. de pactis l. traditionibus, & suprà de rerum diuisio. §. per traditionem. Et ita etiam per sententiam latam in actione Publiciana, ille qui non fuit dominus, fit dominus, vt l. 3. ff. de Publicia. facit notabi. vlt. s. de actio. §. sed istæ quidem. ¶Op
2 ponitur primò, † l. Pomponius. §. sed & is. ff. de procuratori. vbi per sententiam non fit quis dominus vt apparet, quia in sententia est error. Solutio. Error priuatus non impedit quin per sententiam dominium transferatur, si à sententia non fuerit appellatum. ¶Opponitur secundò, quia in actione personali reo absoluto, per sententiam adhuc manet debitor ipsius actoris, si prius fuerit debitor, vt l. Iulianus. ff. de condictio. indebit. ergo apparet, quòd per senté- tiam non transferatur dominium, ex quo manet adhuc obligatus. Solutio. Aliud est in actionibus personalibus, quæ nascuntur ex obligationibus, quæ sunt res incorporales, quàm in actionibus realibus. Nam dominum rerum corporalium multo facilius transfertur quam rerum incorporalium, facit l. ea verò. ff. pro socio.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

TITVLVS. XVIII.

Continuatur sic: Dictum est suprà de iudiciis seu actionibus ciuilibus, & etiam de quibusdam criminalibus videlicet quo ad priuata crimina, vt in prin. huius quarti libri, vsque ad titulum de actionibus: sequitur ergo nunc in fine dicendum de publicis iudiciis quibus puniuntur crimina publica.

§. Publica iudicia.

1 *Iudicia publica differunt ab actionibus ciuilib. Et cur publica dicta*
2 *Iudicia publica & actiones differunt tripliciter. ibi. & nu. 3. 4. Et in quo conueniant. nu. 5.*
6 *Iudicia publica regulariter incipiunt ab accusatione. fallit, nu. 7.*
8 *Iudicium publicum datur plerunque cuilibet de populo.*

1 Iudicia † publica differũt ab actionib. ciuilib. & dicũt publica, q̃a corũ executio cõmuniter datur cuilibet de populo. Hoc d. ¶No-
2 tandũ † primò, ꝙ publica iudicia & actiones differunt in principio, in medio, & in fine. In principio, quia actiones dátur pro causis ciuilibus, sed publica iudicia pro causis criminalib. vt notatur
3 per Bartolũ in l. 1. ff. de cõdictio. ex lege. † In medio, quia in actio-

Nā quoddā est quo infligitur mors naturalis, vt est amputatio capitis, suspēsio ad furcas, & similia, vt l.capitaliū.ff.de pœnis. Aliud est, quo infligitur mors ciuilis, vt deportatio, vt l.qui vltimo.ff. de pœnis. Et de istis dictū est §.quib.mo.ius patriæ ptātis soluitur.in §.cū aūt. Sed iudicium publicū non capitale est, quo irrogatur infamia, vt l.cognitionum.§.æstimatio.ff. de va.& extraordi. cognitio. vel etiam quo infligitur pœna pecuniaria, vel modica castigatio corporis, vt fustigatio, vt l.2.ff. de publicis iudiciis.

§. Publica autem.

1 *Lege Iulia maiestatis, molientes contra Principem, aut Rempub. puniuntur vltimo supplicio. Et quæ præterea.*

2 *Legis Iuliæ maiestatis omnes possunt quem accusare.*

3 *Lege Iulia puniuntur conspirantes in ciuitatem. & num. 5.*

4 *Filij an puniuntur pro delicto parentum commisso in legem Iuliam maiestatis.*

Per legē Iuliā puniuntur molientes aliquid cōtra principem vel cōtra rēpub. & dānatur ēt eorū memoria post mortē. Hoc d. ¶ No-
1 tandū † primò, ꝙ lege Iulia maiestatis, puniuntur molientes contra principē, aut cōtra rempub. vltimo supplicio, & hoc si sint subditi. Nā crimē læsæ maiestatis nō cōmittitur, nisi per subditum: & ideò clericus contra principē sæcularem nō cōmittit hoc crimen, quod facit ad intellectū clemen. pastoralis, extrà de re iudi. Et puniuntur propter istud crimen non solùm cōmittentes crimen, sed etiam eorum filij, vt l.quisquis.C.ad l.Iuliam maiestatis. Puniuntur ēt scientes, & non reuelantes hoc crimen, vt d.l.quisquis, & ibi notatur per gl. & Bar. Dicit tñ Bal. ꝙ hoc verū est, si scientes possint probare. Si verò probare non possint, non tenentur reuelare,
2 & all. g.l.nostris.C.de calūniato. ¶ Notandum † secundò, ꝙ quoad istud crimen omnes possunt accusare, etiā aliàs prohibiti, vt serui, mulieres, infames, vt l.famosi.ff.ad legē Iuliā maiestatis. Capitalis tamen inimicus accusare non potest, vt vult Spec.in tit.de accu
3 sat.§.1. ¶ Notandū † tertiò, ꝙ facientes conspirationē in ciuitate puniuntur hac l.de crimine læsæ maiestatis, vt notatur in l.fallaci-
4 ter.C.de abolitionibus. ¶ Opponitur, † & videtur ꝙ filij non debent puniri pro isto crimine commisso per parentes, per l.sancimus, C.de pœnis, vbi dicitur, quòd filij non portant iniquitatem patrum. Solutio. Verum est, quod filij non puniuntur pro peccatis parentum pœna æterna seu infernali: & ita intelligitur lex in oppo si. allegata, sed bene puniuntur pœna temporali, vel ēt spiritiuali. Nam propter peccata parentum, interdicuntur oblationes

 filiorum

filiorũ,& impediuntur promoueri filij ad ordines,nõ tñ excõmunicantur pro peccatis parentũ,vt in gl.1.q.4.in prin. 1.c. & 24.q.3.
5 in prin.¶ Opponitur † secundò, & videtur ꝙ facientes conspirationẽ in ciuitate,non cõmittant crimen læsæ maiestatis, per gl.in l.1.ff.ad l.Iul.maiest. Solutio.Salice. in l.fallaciter,in oppo.all.dat concordiã,quia aut cõspirantes in ciuitate intendunt populum retrahere à subiectione principis,& tunc cõmittunt crimen læsæ maiest:aut solùm intendunt mutare rectores ciuitatis, & tunc nõ committunt crimen læsæ maiest.sed crimen seditionis,quod etiã punitur vltimo supplicio,sed non infligitur tanta pœna, sicut pro crimine læsæ maiest.vt l.1. C.de seditio.

§.Item lex Iulia.

1 *Adulterium quid. Et qua pœna puniatur.*
2 *Adulterium,& lenocinium differunt.*
3 *Stuprum committitur,cognoscendo virginem vel viduam,etiam sine vi. Et quomodo prætereà.num.5.*
4 *Meretrix,quæ dicatur.*
6 *Pro stupro aliter puniuntur nobiles,aliter viles.*

Cõmittens adulteriũ cũ vxore alterius,vel exercens libidinẽ cũ masculis,punitur gladio l.Iuliæ.Sed cõmittẽs stuprũ, videlicet cognoscens sine vi virginẽ,vel viduã honestè viuẽtem, si sit honesta persona,cõmittẽs punitur l.Iulia,publicatione dimidiæ partis bonorum suorũ.Sed si sit vilis persona,castigatur in corpore,& elega
1 tur.Hoc dicit.Notandũ † primò,ꝙ adulteriũ dicitur violatio alterius thori,vt notatur in rubrica.C.đ adult.& cõmittitur adulteriũ propriè cũ muliere nupta,vt ff.de adul.l.inter liberas.§.1. Vnde si vxoratus cognoscat solutã,non est propriè adulteriũ secundũ ius ciuile.Est tñ adulteriũ verũ secundũ ius canonicũ,& secundũ ius
2 ciuile punitur adulteriũ gladio,vt l.quãuis.C.de adul.Est † autem differentia inter adult.& lenocinium:quia lenocinium committitur,quando maritus comperit vxorẽ suam in adulterio, & retinet eã.Vel etiã quando accipit pretium pro celando adulterio vxoris suæ,vt l.mariti lenocinium.ff.de adul.Hodie tamen potest maritus sine pœna vxorẽ suã,quæ adulterata est,recipere, vt Auth.sed hodie.C.de adul Sed qui scit adulteriũ vxoris, & ipsa nõ emẽdat se,ẽt peccat secundũ ius canonicũ,quia est patronus & auctor turpitudinis,vt in c.si vir.extrà de adul.¶ Notandum, † secundò, ꝙ stuprũ cõmittitur cognoscendo virginẽ vel viduã ẽt sine vi:vt hic dicitur.Non aũt cognoscendo meretricẽ:quia tales non continentur laqueis iuris ciuilis,vt l.quæ adulterium. C.de adulte.Et dicitur

4 tur † meretrix, quæ multorũ libidini paret vel cuius turpitudo venalis est, vt notatur in c. inter opera. in verbo publicas, extrà de spõsa. & ma. Et ius canonicum seu Eccl. permittit istas mulieres ad vi-
5 tandum maius malũ, vt in d. c. inter opera. Et † quia iure ciuili ẽt concubinatus est licitus, cõmittit stuprũ, cognoscens alterius cõcubinã, vt no. in l. in concubinatus. ff. de cõcubinis. ¶ Notãdum †
6 tertiò, ꝙ aliter puniuntur pro stupro honestæ personę, & aliter viles. Et dicuntur honestæ personæ nobiles, aliæ aũt dicuntur humiles, vt l. humilẽ. C. de incest. nupt. ¶ Opponitur & videtur, ꝙ aliter puniuntur cõmittẽtes stuprũ, quã sicut hic dicitur in tex. per l. 1. C. si quis eã cuius tutor fuã. Solutio In isto tex. ponitur pœna stupri regularis. In casibus tñ aliter punitur stuprũ. Primò, si quis stuprauerit puerũ: nam ille punitur gladio. Secundò, si tutor stuprauerit eam, quæ fuit pupilla sua, nam ille punitur deportatione & publicatione omnium bonorum, vt in l. in op. alle. Tertiò, si seruus stuprauerit dominam suam: nam ille punitur gladio, vt l. vnica. C. de mulieribus, quæ se propriis seruis immiscuerunt.

§. Item lex Cornelia.

1 *Homicida, & causa occidendi ambulantes cum telo, puniuntur lege Corne. de sicar. & num. 6.*
2 *Lex Cornelia de sicar. computatur inter publica iudicia.*
3 *Homicidium, contingit tripliciter, ibi. & nu. 4. 5.*
7 *Teli nomine, quid intelligatur.*
8 *Tela & arma differunt.*
9 *Sicarij dicuntur à sica. Et quid sica.*

1 Homicidæ † & cã occidendi homines ambulantes cũ telo puniũtur gladio ex l. Corn. de sica. Et per telũ significatur hic omne quod mittitur siue proiicitur à manu. Et dicuntur sicarij à sica, q̃d
2 significat ferrũ vel cultrum. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, ꝙ lex Corn. de sica. cõputatur inter publica iudicia, quia quilibet de po-
3 pulo põt hoc iudicium intentare ĩ. eo. tit. §. 1. ¶ Notandum † secũdò, ꝙ homicidium contingit tripliciter: s. casu, necessitate, & voluntate. Casu autem contingit homicidium, quando non fit ex proposito, & si tunc non fit data opera rei illicitæ, & omnia obseruata sunt, quæ communiter circa talem actum sunt obseruanda, non punitur homicidium, vt c. dilectus, & c. ex literis. c. seq. extrà de homicidio. Sed si data sit opera rei illicitæ, vt si volens percutere vnum, percussit alium, & ita fecit homicidium: ille punitur vt l.
4 eum, qui nocentẽ. §. si iniuria. ff. de iniuriis. Necessitate † autem contingit homicidium, vt quando aliquis inuaditur ab alio, & nõ

pôt fugere nec euadere, nisi aduersariũ occidat, & talis homicida nõ punitur, neq; ẽt est irregularis, vt i 1 cle. si furiosus, extrà de homicidio. Sed † voluntariè contingit homicidium, qñ quis suo
5 facto, vel consilio, vel præcepto occidit aliquẽ, & ille est irregularis, secundum ius canonic. vt in c. miror. & in c. si quis viduã. l. dis. si sit clericus. Et laicus semper debet iacere ante ianuã Ecclesiæ, vt in c. si quis voluntate. ead. dist. Sed iure ciuili punitur gladio, vt hic, quod verum est, si fecit homicidium dolo, nõ autẽ si culpa etiam lata: nã tunc nõ punitur leg. Corn. de sica. sed l. Aqui. Et ita in hoc casu lata culpa non æquiparatur dolo. Aequalis, tamen pœna est
6 apud Deum de quo in gl. in c. consuluisti. 2. q. 5. ¶ Notandũ † tertiò, ꝙ ambulans cum telo causa occidendi homines, punitur gladio, sicut homicida, quãuis nullum occiderit, vt hic, & ita affectus punitur sine effectu, & hoc verum est in crim. attrocib. quale est homicidium, non autem in aliis, vt in l. is, qui cum telo. C. ad legẽ Corn. de sica. & hoc etiam verum est, si affectus ostẽdatur in actu proximo effectui, aliàs non puniretur sic, sed extraordinarie, vt ff. de extraordina. criminibus. l. 1. Pœnam tamen statuti non incurrit quis per affectum sed solùm per effectum, vt no. per Bar. in l. 1. §.
7 diuus. ff. de pœnis. ¶ Notandum † quartò, ꝙ per telum intelligitur omne illud, quod aptum natum est inferre mortem, vt in c. si quis. aliàs quisquis cum telo. de pœn. distin. 1. vbi lex illa est canoniza-
8 ta. Et est differentia † inter telum & arma, quia per telum, significantur arma offensiua, vt l. pen. §. telorum. ff. ad legam Iul. de vi publ. vel priuata. Sed per arma significantur defensiua & offensiua ar-
9 ma, vt l. armorum. ff. de verborum significa. ¶ Notandum † finaliter, quòd sicarij dicuntur à sica. Dicitur autem sica ferrum, vel gladius scindens ex vtraque parte, quòd peregrini solent deferre in baculis, secundum glo. hic. vnde versus: Est sica mucro latens, sicarius inde vocatur.

§. Eadem lege.

1 *Veneno quem occidentes puniuntur lege Cornelia de sicar. Et grauius quam occidentes gladio.*

2 *Artificia odiosa prohibet lex Corn. de sicar.*

3 *Venenum factitantes, licet nulli dederint, tamen puniuntur: excepto ad bonum vsum.*

Summatur sic: Venefici. i. occidentes homines cum veneno, vel artib. magicis, & vendentes publicè mala medicamenta, puniuntur
1 hac l. Corn. de sica. Hoc d. ¶ Notandũ † primò, ꝙ illi, qui occidũt homines veneno, puniũtur l. Cor. de sica. Nã plus est occidere ho-

minem

minem aliquem veneno,quàm gladio,vt l.1.C.de malefic. Et tales etiam puniũtur, licet non sequatur mors,vt not.in d.l.1.C. de ma-
2 lefic.facit l.1.in fi.ff.de parricidis.¶Notandũ † secundò,ꝙ hic prohibentur artificia odiosa,vt sunt incãtationes, quę fiunt per necromantiã,interpretationes superstitiosæ somniorũ, & omnia sortilegia, de quibus tractatur in causa 26.per totum, & exercentes, vel addiscentes, vel etiam consulentes in istis puniuntur, de quibus omnibus notatur in l.nemo.C.de de malefi.& mathema.¶Notan.
3 †finaliter,quòd faciẽtes venenũ,quo homines intoxicantur, licet nulli dederint,ea puniuntur. Non autẽ illi, qui habent venenũ ad bonũ vsum,vt in tyriacã,vt l.qui veneuum.ff. de verb. signific. Illi etiam puniuntur qui dant pocula amatoria. & si quis dederit mulieri aliquid vt non concipiat,vel viro vt non generet, punitur vt homicidia,vt in c.si aliquis.extrà de homicid.& notat ibi glos.

§.Alia deinde.

1 *Parricidium committens,atque ad id opem consiliũve præstans, tenetur lege Pompeia de parricid.*

2 *Parricidæ qui dicantur.*

3 *Homicidij conscij,grauius puniuntur,quàm sceleris authores.*

4 *Mater si occiderit filium iracundiæ calore,an & qualiter puniatur.*

1 Cõmittentes parricidiũ,† & fieri mandantes,vel conscij criminis,e tiã extranei puniuntur l.Pompeia de parricidiis, videlicet insuti in sacco de corio cũ cane & gallo gallinaceo, & vipera, & si-
2 mia, proiiciũtur in flumen vel mare.Hoc dicit.¶Notandũ† est primò,ꝙ parricidæ dicũtur occidentes patrẽ vel matrem, & vlterius ascẽdentes vsq; ad infinitum,similiter occidentes filiũ vel filiam,& vlterius descẽdentes vsq; ad infinitum,vt l.1.ff.eo.tit. quod verum est,siue sint filij naturales tantùm,siue legitimi tantùm,vt not.in l. hos accusare.§.omnibus.ff.de accusa. Puniuntur etiam hac l.occidentes collaterales,vsque ad quartum gradum,vt in d.l.1.Similiter etiam puniuntur occidentes nurum,generum,vitricum priuignũ, sponsam,& multo plus occidentes vxorem, Similiter, occidentes patronum vel patronam,patrinum, filiolum, & etiam occidentes Episcopum suum vel pastorem, vel si monachi interficiant abba-
3 tem,vt notatur in d.l.1.¶Notandum† secundò,quòd extranei conscij huius criminis plus puniuntur, quàm occidentes.Nam si aliquis occideret patrem vestrum,ille solùm puniretur lege Cornelia de sicariis. Sed si ipse sciat vos velle occidere patrem vestrum, & non reuelauerit,tunc punitur ista pœna, quæ est multo grauior
4 vt patet hic in textu. ¶Notandum † tertiò, quòd si mater occidat

cidat filium suum ex calore: quia pater dicit non esse filium suum tunc iure canonico detruditur in monasterium, vt in c.1. extrà de his qui filios occiderunt. Sed si filius infans reperitur mortuus in lecto parentũ, tũc si parẽtes sint in culpa graui: quia scilicet posue runt filiũ in medio eorũ, imponitur eis pœnitentia quinq; vel sex, vel septẽ annorũ. Si aũt sint in leui culpa, imponit pœnitentia triũ annorũ, ita ꝙ vtrobiq; primus annus cõpleatur in aqua & pane, vt notatur in c.fi.& gl.ibidem. extrà de his, qui filios occiderunt.

§. Item, Lex Cornelia de falsis.

1 *Testamentum falsum qui scripserit, signauerit, recitauerit, produxerit, signúve falsum fecerit, punitur lege Cornelia de falsis, & nu.2. Et quinam præterea, num.3.4.*

5 *Pœna legis Corneliæ de fals. quæ sit in seruo: & quæ in libero.*

1 Qui† falsum testamẽtũ vel instrumẽtũ scripserit, signauerit, recitauerit, produxerit, vel signũ falsum fecerit, punitur l.Corn. de falsis, cuius pœna in seruis est vltimũ suppliciũ & in liberis est depor

2 tatio. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, ꝙ scribentes vel recitãtes &c. vt in summario, falsum instrumentum, tum puniuntur ista pœna, si dolo fecerint, vt hic & in l.nec exẽplum. C.ad l.Corne.de falc. & ita notarij mutantes signũ suum, puniuntur, vt l.fina.C.de assessor. Sic etiã puniuntur negantes signũ suũ, si posteà conuincãtur hoc esse suũ signum. l.eos 2.respon.ff.eo. Sic & tollentes aliquid de substantia instrumenti. l.qui testamentũ.ff.eo. Sic & mutãtes dicta testium, vel etiam recipiẽtes pecuniam, vt falsum testimoniũ dicant, vt l.1. ff.eo.& etiã, qui pacti sunt falsum testimoniũ dicere, vt l.lex Cor-

3 ne.§.qui falsus.ff.eo. Vel† etiã, qui pecuniã recipiũt, vt falsum iudiciũ instruãt, vt l.falsi.ff.eo. Et etiã notarius, qui aliter scribit quàm actum est apud iudicẽ, vt l.1.§.sed & si quis.ff.eo. Sic etiam punitur iudex, qui sciẽter fert falsam sententiam, eadem l.§.sed & si iudex. Ita etiã qui per obreptionem aliquid acquirit à iudice, vt l.si quis

4 obrepserit.ff eo. Itẽ, sic† punitur supponens falsum partum, vt l.lege Cornelia.§.de partu. Ita etiã dicens se militẽ, vel doctorem, & non est, punitur ista pœna, vt l.eos.ff.eo. Sic etiam si aduocatus vel procurator tradit aduersario iura suę partis, vt d.l.1.§. is qui deposita. Sic etiã allegãs falsam l. vel correctã in decisione causæ, vt l.fi. ff.eo. Sic etiã punitur falsificans pondera vel mẽsuras, vt l.pe.ff.eo. & l.annonam §.onerant.ff.de extraordinar. crimin. ¶Notandum

5 †finaliter, ꝙ pœna istius l.in seruis est vltimum supplicium: sed in liberis est deportatio & publicatio omniũ bonorum: hodie tamẽ bona non publicãtur, si supersint ascẽdentes vel descendeutes, vsq; ad ter

ad tertium gradum,vt authentic.bona damnotarum. C. de bonis damnatorum.& ita patet hic,quòd maior pœna infligitur seruis, quàm liberis,vt ff.ad l.Corne.de falsis.l.1.§. penultimo. Et inter liberos magis puniuntur minores,quàm maiores, vt ff. de incend. rui.naufra.l.Pedius.§.1.

§.Item,lex Iulia de vi.

1 *Vim faciens,qualiter puniatur,disting.& num.2.*

3 *Vis fieri cum armis,quando dicatur.*

4 *Armorum prohibitio facta per errorem includit etiam clericos.*

1 Faciens vim†cum armis punitur pœna deportationis ex l.Iulia de vi pu.faciens autem vim sine armis punitur in publicatione tertiæ partis bonorum suorum,ex l.Iulia de vi priuata.Hoc d. ¶Notandum
2 †primò,quòd pœna istius legis interdum est etiam capitalis,vt si cum violentia contingat homicidium,vt l.quoniã multa facinora.C.de vi publ.& priua.ad l.Iuliam.& dicitur vis fieri cum
3 †armis,quamuis etiã arma non extrahantur.Nam sufficit cum armis inferre terrorem,vt l.3.ff.de vi & vi arm.§.qui armati.& §.si qs
4 visis armatis,¶Notandum†secundò,quòd quando per statuta terrarũ prohibeantur vsus armorum , tunc etiam intelliguntur arma prohibita clericis.Nam cum statuta ordinantur ad publicam vtilitatem,tunc clerici etiam debent ea seruare , vt no.in l.addictos. C.de episc.aud,& est bonus tex.in c.si clericus.in auth.de pace tenẽ. colla.x.Pœna tamen quæ infertur pro deportatione armorum, nõ debet infligi clericis per iudices sæculares,sed per suos iudices ecclesiasticos,vt in auth.habita.C.ne filius pro patre.

§.Sin autem per vim.

1 *Virginem rapiens,vel viduam,vel aliam honestã mulierem & dans ad id opem,punitur pœna capitis.& nu.2.*

1 Rapiens per†vim virginem,vel viduam,vel sanctimonialem,vel alia honestam mulierem,& etiam dãs ad hoc opem,punitur pœna
2 capitis.Hoc dicit.¶Notandũ† quòd hic tangitur pœna raptus, & habet istud veritatem,etiam si mulier sit volẽs, vt notatur l.vnica. in verb.cæteros.C.de raptu virg. Nec potest rapta nubere raptori secũdum ius ciuile.d.l.vnica.sed secundum ius can.non dicitur raptus, quando mulier est volens,& potest rapta nubere raptori , vt in c.cum causam.& in c.accedẽs,extrà de rapto.Et potest etiã contingere raptus viri,ita scilicet,quod mulier rapiat virum, vt no.in d.l.vnica.super ver.sponsam,sed hoc non contingit frequenter.

§.Item lex Iulia peculatus.

1 *Pecuniam publicam,vel rem sacram,vel religiosam rapiens,punitur lege*

lege Iulia peculatus,& numero 3.
2 *Respublica,quæ dicatur.*
4 *Sacrilegium vt committatur,quæ requirantur.*

1 Subtrahens†pecuniã publicã, vel rem sacram seu religiosam,punitur l.Iulia peculatus.Et si iudex tẽpore suę administrationis publicam pecuniam subtraxerit,punitur pœna capitis , & non solùm ipse,sed etiam præbentes auxilium , & scienter recipientes talem
2 pecuniam.Hoc dicit.¶Notandum†quòd respublica propriè dicitur esse ciuitatis Romanæ,vt l.respublica.C.ex qui.cau.ma.Impropriè tamẽ aliarũ ciuitatum etiam dicitur respublica, vt ff.de verb.
3 signi.l.eum qui vectigal.¶Notandũ†secundò, ꝙ abstrahentes pecuniam reip. vel rẽ sacram vel religiosam , puniuntur ista l. pœna deportationis.Sed si sint iudices qui subtrahunt pecuniam,puniuntur pœna capitis,cum illis,qui præbent auxiliũ eis.Ista l.etiam puniuntur,qui miscent ferrum vel cuprum cum auro ,vel argẽto publico,vt l.1.ff.eo.Similiter puniuntur ista l.qui scripturam delẽt vel
4 destruunt seu corrumpunt,vt l.qui tabulam.ff.eo. ¶Notandũ † finaliter,quòd subtrahens rem sacram,facit sacrilegium , & ad hoc requiritur, quod res sit sacra,& quòd subtrahatur a loco sacro , vt nota.in l.diui.ff eo.& hoc est verum iure ciuili , sed iure canonico committitur sacrilegium,siue subtrahatur sacrum de sacro,siue sacrũ de nõ sacro,siue nõ sacrũ de sacro.vt in c.quisquis.xvij. q.4. & est pulchra glo.de hoc in c.sacrilegium.ea.causa & q.

§. Est,& inter.

1 *Fauia lex de plag.computatur etiam inter publica iudicia.*
2 *Plagiarij,qui dicuntur.*
3 *Plagiarij qua pœna puniantur.*

1 Summatur sic†Lex Fauia de plagiariis etiam computatur inter publica iudicia,cuius pœna interdum est pœna capitis , & interdũ
2 leuior.Hoc d.¶Notandum†primò,ꝙ ista l. Fauia de plagiariis punit plagiarios.Sunt autem plagiarij , qui subtrahunt filios à parentibus,vt l.fin.C. ad l. Fauiam de plagiariis , vel etiam qui subtrahunt seruos à dominis,vel viros ab vxoribus, vt l.1.& l. quoniam. ff.eo.vel qui etiam subtrahunt liberum hominem inuitum.vt l.penul.ff.eo.& hoc si fiat dolo.vt l.legis Fauiæ.ff. eo. ¶Notandũ † se-
3 cundò. quòd plagiarij interdum puniuntur pœna capitis , & interdum leuiori pœna vt hic dicitur. Nam si sint nobiles , puniuntur pœna deportationis & publicationis bonorum. Si sint ignobiles & ingenui puniũtur pœna capitis:si verò sint serui vel liberti,tunc

bestiis

bestiis subiiciuntur, vt no. in l. fi. C. ad l. Fauiam de plagiariis. vide glo. fin. in l. fi. ff. eo. & ita plus puniuntur ignobiles quàm nobiles.

§. Sunt prætereà.

1 *Lex Iulia de ambitu. quos puniat. & nu. 2. 3. 4.*
5 *Lex Iulia repetund quando habeat locum.*
6 *Lex Iulia de annona, quando habeat locum.*
7 *Lex Iulia de residuis. quando locum habeat.*

Summatur sic: l. Iulia de ambitu, & Iulia repetũdarum. & l. Iulia de annona. & etiam l. Iulia de residuis. cõputantur inter publica iudicia, & non inferũt animæ amissionẽ, sed aliter puniũtur trãsgressores illarũ legum. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notan-
1 dum† primò, ꝙ l. Iulia de ambitu punit eos, qui inordinariè & indebitè desiderãt, vel impetrãt honores & dignitates, & hoc cõtingit in quatuor casibus. Primus est si clàm aliquid dederint & nõ in ciuitate Romana, quia ibi non cõmittitur crimen ambitus, ex quo princeps scilicet Papa vel Imperator distribuit ibi officia, vt C. ad l. Iuliã de ambit. l. vnica. & ita nõ presumit ibi fieri simonia, maximè à Papa, sec⁹ de adstãtib. & dicitur clàm, quia aliud est si fiat pa-
2 lã, vt ff. de pollicitationibus. l. 1. §. 1. Secund⁹ † casus est, si q̃s permaneat in magistratu duob. annis. vt C. e. l. 1. Tertius casus est, si quis
3 ingrediat† domũ iudicis, vt possit cognoscere de causa criminali,
4 vt ff. eo. l. 1. Quartus † casus est, si iudex imponat nouũ vectigal, vt d. l. 1. & pœna huius criminis est cẽtũ aureorũ, vt ff. e. l, 1. Et si quis iurauerit se nihil dedisse, & post iuramentũ cõuincatur aliquid dedisse, punitur in quadruplo, vt l. sancimus. C. ad l. Iuliam repetundarũ. Et interdũ pœna istius legis est deportatio, vt si quis officiũ bis continuo acceperit, vt C. eo. l. 1, Fallit hoc in assessore, vt l. liceat. C. de assessoribus. & in procõsule. C. de offi. procõsul. l. ante penul. Si tamẽ aliquis desideraret officiũ, vt posset prodesse pauperibus, nõ esset puniẽdus, vt C. de of. rectoris prouinciæ, l. 2. & hoc modo põt intelligi canon, qui dicit: Qui episcopatum desiderat, bonum
5 opus desiderat. 8. dist. ¶ Notãdũ † secũdò, ꝙ lex iulia repetundarum habet locũ quando iudex aliquid recipit, vt aliter iudicet, quàm debeat, aut aliquid faciat, aut nõ faciat, vt l. 1. ff. ad legẽ Iuliã repetũdarũ, & punitur in quadruplo faciẽs cõtra hanc legem, vt l. sancimus C. ad legẽ Iuliã repetũdarum. Et pœna mediatim applicatur læso, & mediatim fisco, vt in gl. in l. 1. C. ad legẽ iuliam repetundarum. Nisi etiã læsus cõmiserit turpitudinẽ, quia tũc tota pœna applicatur fisco, vt l. Lucius. ff. de iure fisci, punitur etiã criminaliter extraordinariè, vt in l. lex iulia. §. hodie. ff. ad l, iuliam repetundarum.

¶ Notandum

6 ¶ Notandum † tertiò, q lex Iulia de annona habet locũ quando quis facit, quòd annonæ carius vendantur, & ideo qui emunt blada, vt in eodem loco carius vendant, faciunt contra hanc legem, vt l.2.ff.ad legem Iuliam de anno.& puniuntur in 20.aureis eadẽ l.puniuntur etiam criminaliter extraordinariè, vt l.annonam.ff.de extraordina.crimi.& poteſt ſeruus in hoc crimine dominum ſuũ

7 accuſare, vt l.1.ff.eo.¶ Notandum † quartò, quòd lex Iulia de reſiduis locum habet, quando ex adminiſtratione aliqua ſuperfluũt, quæ deputantur ad publicum vſum, & recipiens ea conuertit in vſum proprium, vt l.3.§.lege. ff.ad legem Iuliam pecu.& punitur, vt reſtituat ſimplum, & tertiam partem eius quod recepit, vt l.2. & 4.§.ſed & qui pecuniam ff.ad l.Iuliam pecula.

§. Sed & de publi.

1 *Iudicia publica fuſius & amplius tractantur lib. Digeſtor. & nu.2*

1 Quæ hic dicta † ſunt de publicis iudiciis, per diligens ſtudium, latius hæc inueniuntur in libris Digeſtorum, ex quibus diuino auxi

2 lio latior ſcientia aduentura. Hoc dicit. ¶ Notãdum † primò, q ea quæ dicta ſunt hic de publicis iudiciis, monſtrata ſunt quaſi cum ſummo digito, quo altius tangitur. Et ſi quis velit latius de iſtis perquirere, videbit libros Digeſtorum in iſta materia. Nam iſta poſita ſunt, vt noui ſtudentes efficiantur auidiores ad videndum alios libros, ſicut ſub gallina dimittitur vnum ouum, vt alia faciat ſecundum gloſſam hic.

LIBRI QVARTI ET VLTIMI.
FINIS S.

SEQVITVR DE ARBORE ACTIONVM.

ARBOR ACTIONVM OMNIVM TAM PRAETORIARVM QVAM CIVILIVM, ET INCIPIT A

Prætoriis tanquam à maiori parte, per excellentissimum vtriusque Iuris Professorem, dominū Nicasium de Voerda, Machlinien-sem, &c.

* *
*

ET PRIMO.

DE DVODECIM DIVISIONIBVS ACTIONVM.

ARGVMENTVM.

Author actiones omnes, quas superius mistim attigerat, hic numero recenset, ex eisque mēbratim & gradatim vnū corpus conflat, Corporis deinde membra excutit, & cuiuslibet rationē & vsum in ciuilibus forensibusque causis, scitè & expedite colligit. Summariis autem hic nos eò pepercimus, ne quid, παρὰ μέλος, & (vt aiunt) τὸ ϖραδὴν πράκτειν videremur.

A PRIMA DIVISIO.

ACTIONVM oīm, aliæ sunt prætoriæ seu honorariæ, sub quibus continentur etiam ædilitiæ, l. stipulationum. la ij. §. prætoriæ. ff. de verborum obligatio. aliæ sunt ciuiles. Hęc diuisio fit à lege, ff. de actionib. & obligatio. l. actionum. §. fi. Institu. de actio. §. sed istæ.

B SECVNDA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ in rem, aliæ in personam, aliæ mistæ. Hæc duo prima membra sunt ex lege prædicta. ff. & Institu. de actionib. §. primo. tertium membrum est Instit. de actioni. §. quædam actiones mistam, &c.

C TERTIA DIVISIO.

Actionū omnium aliæ sunt rei persecutoriæ, aliæ pœnæ: aliæ

tam rei, quam pœnæ. Hæc diuisio fit ex eo, quod legitur institu. de actionibus. §. sequen.

D QVARTA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt in simplum. aliç in duplum.. aliç in triplum ... aliæ in quadruplum.... Hæc diuisio est ex eo quod legitur institu. de actio. §. omnes autem.

E QVINTA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ sunt bonæ fidei. aliæ stricti iuris .. Hęc est Instit. de actionibus. §. actionum.

F SEXTA DIVISIO

Actionum omnium aliæ sunt perpetuę. aliæ temporales. .Hęc fuit extracta Instit. de perpe. & tempora actio. ex rubrica.

G SEPTIMA DIVISIO.

Actionũ omnium aliæ sunt in hæredes transitoriæ. aliç non .. Hæc fit ex eo, quod inuenitur Instit. de perpe. & temporali. actio nib. §. non autem omnes.

H OCTAVA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ infamãt. aliæ non .. Hæc fit ex eo, ꝙ inuenitur quædã actiones infamare, quædam nõ, vt Insti. de pœ na. teme. litig. §. ex quibusdam. & ff. de actio. & oblig. l. cessat.

I NONA DIVISIO.

Actionũ omniũ aliæ sunt directæ. aliæ vtiles .. de quibus vide gl. in d. l. antepenul. in verbo actio. Hęc fit ex eo, qđ est ff. de ne go. gest. l. antepen. & Insti. de l. Aquilia. §. penul. & vlti. Nã ibi dicitur ff. de neg. gest, vtilis & directa. Directa datur ex verbis, & men te ipsius legis. Vtilis, ex mente tantum, vt l. j. in gl. in verbo, actio. in princ. ff, si quadr. paup. fec. & l. penul. eo. Item est exemplum in l. emptor. C. de hæred. vend. glo. in l. curatoris. C. de neg. gest.

K DECIMA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ dicuntur directæ. & aliæ contrarię .. & hoc fit ex eo, ꝙ lex vocat quasdã actiones directas, quasdã contrarias, vt Instit. de pœna temere litigan. §. ex quibusdã. & ff. de his qui notan. infa. l. furti. §. fi. gl, in l. curatoris. C. de nego. gest.

L VNDECIMA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ sunt vniuersales. aliæ singulares ⁚, quę dam generales ... Et hoc fit ex eo, quod legitur. ff. de rei vendica. l. j. ff, pro socio. l. pro socio.

M DVODECIMA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt simplices . aliæ duplices.. Et hoc fit ex

fit ex eo quod legitur Insti.de interdic.§.tertia diuisio.& §.seque. & ff.de interdic.l.ij.in princip.

Actionum omnium aliæ sunt natiuę, & aliæ sunt datiuæ,vt ff. de actio.& oblig.l.quotiens.

Actionum omnium aliæ sunt persecutoriæ solidi, aliæ non.,vt Instit.de actio.§.sunt præterea & §.fi.

Actionum omnium aliæ sunt ex contractu,aliæ ex testamento,aliæ vero sunt in factum.

Actionum omnium aliæ sunt arbitrariæ,aliæ non,vt colligitur Institu.de actio,§.præterea quasdam.

Has tres imo quatuor,non multum laudo,licet à lege contrahantur,vt in d.l.quotiens.& in iuribus supradictis.

Ordo literarũ significat ordinem diuisionum actionis,quę sunt 12.& ita sunt 12.literæ super qualibet actione,Et numerus punctorum significat membra diuisionum, vt vnum punctum significet primum membrum , duo puncta,secundum membrum , & sic de aliis.Pro glossa est talis regula , q ordo literarum significat ordinem glossarum in qualibet linea.ita vt A significet primam esse glos.& B secundam.& C tertiam in eadem linea,& sic consequenter,Et litera significans ordinem glossę,semper debet poni super vna duodecim literarum positarum,super qualibet actione, & ita debet referri illa glossa ad illam diuisionem, quæ significatur per literam,super qua ponitur.

ARGVMENTVM.

Actionũ notitia ad libelli formationẽ impensè confert. Et quorsum actionum Ardor effingatur.Et arboris duplicis discrimen. Et duodecim membrorum actionũ supra enumeratarum, breuis ἐξήγησις.Quæ patent per discursum omnia.

Circa arborem actionum notandum primo , quod licet non oporteat hodie nomina actionum exprimere in libellis,sed solum causam facti,& modum agendi,in l.vt. fundus.ff.communi diuidundo.& l.fi.C. dñe deicommissar.liberta.quod etiam verũ est de iure canonico,vt in capit.licet Heli.extra de simonia.vtile tamen est valde naturas actionum cognoscere, ad debitè formãdum libellum,in quo poni debet debitus modus agendi,& apta cõclusio,quod fieri non potest,nisi cognoscatur natura actionis libellanti competentis, vt in l.edita.C.de edendo. & in l.j.ff. de edendo.

¶Notandum secundo,q arbor actionum facta est ad cognoscendum

dum naturas omnium actionũ à doctore Ioanne Cremoneñ.quē Accursius Glossator iuris ciuilis frequenter allegat in glossis. Ex quo patet differẽtia inter arborẽ consanguinitatis,& istã arborẽ, quia arbor cõsanguinitatis,est authentica,ex quo facta est ab Imperat.habente potestatẽ cõdendi iura,vt Insti.de gradi cognat.§. fi.Sed ista arbor actionũ nõ est authen,sed doctrinalis valde,quia iste Ioannes Cremoneñ non habuit potestatem condendi iura.

¶Notandũ tertiò,ꝙ duodecim sunt diuisiones actionũ,quarum prima est actionũ,quædã sunt ꝑpetuæ,& quædã ciuiles.vt Instit. de acti.§.sed istæ quidem, Secũda diuisio est,actionum quædam sunt in rem, & quædã in personam& quædam mistæ.Et ista diuisio,quo ad duo prima membra,habetur Insti.de action.§.omniũ autem actionũ.sed quo ad tertiũ membrũ.eodem tit.§. quædam actiones.Tertia diuisio est.actionũ quædã sunt rei persecutorię, quędã pœnales,& quædam mistæ,vt Institu.de actio.§.sequẽs.& §.ex maleficiis.& § item mista.Quarta diuisio est actionũ alia datur in simplũ, alia in duplũ,alia in triplũ, alia in quadruplũ , vt Inst.de actio.§.oẽs actiones.Quinta diuisio est,actionũ alię bonæfidei,alię stricti iuris.Inst.de act.§.actionum.Sexta diuisio est, actionũ,aliæ perpetuæ,aliæ temporales,Inst.de perp.& tẽp. acti. in Rubrica. Septima diuisio est,actionũ alię sunt trãsitoriæ ad hæredes,& aliæ nõ.Inst.de perpe.& tempo.actio.§. non autem omnes,& dicuntur actiones transitoriæ ad hæredes,quæ dantur hæredi,licet nõ cõtra hęredes.Sed illæ dicũt nõ plenè transire ad hęredes.Octaua diuisio est,actionũ quædã sunt infamatoriæ,&quędam nõ,Inst.de pœna temerè litigan §.ex quibusdam. Nona est, actionum alia directa,alia vtilis,& ff.de nego.gest.l.antepenul.& Insti.in legẽAquiliam.§.fi.Decima est,actionum alia directa,alia contraria,vt ff.de his qui notantur infamia.l.furti.§.fi. Vndecima est,actionũ alia vniuersalis, alia singularis,& alia generalis,vt ff. de rei vend.l.j.& ff.pro socio.l.pro socio.Duodecima diuisio est, actionũ alia simplex. alia duplex,Instit.de interdic.§.Tertia diuisio.Et de istis diuisionibus solum fit mentio in arbore, q̃uis possent plures diuisiones actionum dari.Nã actionũ quædã nascuntur ex cõtractu,vel quasi,& quędã ex maleficio,vel quasi,&quædam ex variis figuris causarum.Sed Ioã.nõ fecit de ista diuisione mentionem,quia potius sunt origines actionũ,quàm diuisio.Est etiam alia diuisio,videlicet quòd actionũ quædã sunt natiuæ, & quædam datiuæ,vt ff.de act.& oblig.l.quotiẽs.Alia diuisio est,ꝙ actionum quædam sunt arbitrariæ,& quædam non:Institu.de actio.§.præterea quasdam.Est & alia diuisio,videlicet quod actionum

num quædam sunt persecutoriæ in solidū,& quædam nō, Inst.de actionibus.§.sunt præterea. Sed omissis omnibus istis diuisionibus, de duodecim prædictis solum fit mentio in arbore..

¶Notandū quarto, ꝙ istæ duodecim diuisiones significātur in arbore per 12.literas alphabeti,s.A B C, vsq; ad M inclusiuè. Et mēbra diuisionū significāť ꝑ pūcta,q̄ ponūť in illis literis, videlicet si in litera A reperiať vnus punctus, significatur, ꝙ talis actio est prætoria. Sed si in litera A reperiantur duo puncta, significatur, ꝙ illa actio est ciuilis. Similiter si in litera B reperiať vnus punctus, significať, ꝙ illa actio est in rem. Sed si in litera C reperiātur duo puncta, significatur, ꝙ est in personam,& si tria puncta reperiātur, significatur ꝙ est mista. Sic etiā si in litera B reperiatur vnus punctus, significatur, ꝙ actio est rei persecutoria, si duo puncta reperiantur, tunc significaturꝙ est pœnalis, si tria reperiantur puncta, significatur ꝙ est mista. Ita & in litera D, vnus punctus significat actionem in simplum, duo in duplum,& tres in triplum, quatuor in quadrublum, & sic consequenter dicendum est de aliis literis, vsque ad M inclusiuè.

¶Notādū quinto, ꝙ in arbore actionū.sunt 20.lineæ seu ordines quarū quælibet habet nouē loca, Et ex his 14.lineæ priores continēt actiones prętorias, reliquę aūt 6. cōtinent actiones ciuiles.

¶Notandū sexto, ꝙ in linea, figura quadrāgularis continet actionem. Sed in spacio suo elemento præfixo & signato, non continetur actio, seu rubricella seu rubrica, ex qua procedunt actiones, Et ergo scriptura in illis spaciis est de rubeo colore.

DE ACTIONIBVS.

PRAETORIIS.

ARGVMENTVM.

Actionum prætoriarum ciuiliumque, sedes in arbore, euentus & vsus. Omnes vero distincta suis locis & numeris, quorum vltimus, supremusque est 169.

1 Pro declaratiōe ergo& intellectu actionū in arbore positarū, sciēdū ꝙ prima actio est publiciana, sic dicta à Publicio, vt dictū est Inst.de actionib.in §.sed istæ quidē, in fi. Et datur ista actio habēti quasi dñium, videlicet ei, qui habet rē à nō dño ex iusta causa, per q̄ transferretur dominium, vt ex emptione, vel donatione, vel similibus,& bona fide, si cadat à possessiōe huius rei, vt in l.j. ff.de publ. Et ergo non datur Publiciana ei, qui habuit rē cōductā vel cōmodatā, licet res sit ab eo remota: quia talis non habet dominiū, neq; quasi dominiū. Et datur ista actio contra possidentē

seu detinentem talem rem, vel cōtra eū, qui dolo fecit, quo minus possidet vel detinet, sicut etiā dicimus in directa rei vēdicatione, vt ff. de rei vendica. l. officium. Et datur ista actio pro rebus mobilibus & immobilibus, corporalib. & incorporalib. vt notatur in l. si ego. § item Iulianus, ff. de publicia.

2 In secundo loco primæ lineæ ponitur vtilis actio in rem rescissoria. Et dat' ei, cuius actio ciuilis, per vsucapionē vel præscriptionē extincta est, & datur præsenti cōtra absentē, ex quacunque causa fuerit absens, sed nō dat' absenti cōtra præsentē, nisi fuerit absens ex causa necessaria, videlicet causa reipublicę, vt tanquā ambasiator vel legatus, vel ex causa probabili, vt causa studij, vt notatur in l. fi. per Cy. C. ex quib. cau. maio. Et ista actio nō solum datur maiorib. 25 annis, sed etiā minorib. vt ff. ex quib. cau. maio. l. 1. §. interdum. Nec obstat. l. fi. C. in quibus causis restitutio. in integrū non est necessaria. vbi dicitur, ꝙ contra minores nō currit pręscriptio vel vsucapio, quia hoc intelligendum est, nisi alienatio facta sit ꝑ minorē cū solēnitate iuris, quia sic bene currit præscriptio contra eū, & si sit læsus in re alienata, restituitur ad rem, si verò læsus sit in pretio, restituitur ad iustū pretiū, vt in l. si quidem. ff. de prædiis mino. Et datur ista actio contra eū qui per læsionē eius, qui in integrum restitutus est, rem acquisiuit, vt notatur in §. rursus. instit. de actio. Et datur ista actio postquàm declaratū est fieri restitutionem in integrū. Nam in isto casu duplex est iudiciū, scilicet rescindens & rescissoriū. Iudicium rescindens petitur ex officio iudicis, vt scilicet fiat restitutio in integrū, vt ff. ex quib. cau. maio. l. ab hostib. §. sed quod simpliciter. Facta autē restitutione in integrū, locū habet ista actio. Et dicitur iudicium rescissorium, quo scilicet petitur res tradi, vt ff. de minori. l. quod si minor. §. restitutio.

3 In tertio loco primę lineę ponitur actio Seruiana. Et dat' ei, qui locauit prædium rusticū vel vrbanū pro mercede vel pēsione sua, seu pro deterioratione ipsius prædij facta per conductorē. vt inst. de actio. §. item seruiana. Et datur cōtra conductorem, vel quemcunque aliū possidentem vel detinentē res inuectas in huiusmodi prædium, vt in dicto §. item seruiana. Quod autem pro rebus inuectis in prędiū, detur, verum est tam de rebus coloni, quàm inquilini. Differenter tamen, quia non datur ista actio pro rebus coloni, nisi dominus sciuerit eas esse inuectas. Sed pro rebus inquilini datur ista actio siue dominus sciuerit, siue ignorauerit eas esse inuectas, vt C. loca. l. certi iuris.

4 In quarto loco primæ lineæ ponitur actio quasi seruiana, quæ datur creditori habēti obligationem tacitam vel expressam bonorū

debitoris

debitoris sui,vt insti.de actionib.§.itē seruiana.Et datur cōtra pos sessorē seu detentorē illorū bonorū,siue sit ipse debitor,siue alius tertius,vt notatur in l.si fundus.§.in vendicatione.ff.de pigno. Et datur pro rebus sic obligatis mobilibus & immobilib.vt notatur per Bal.C.de reuocan.his quæ in fraudē credito,aliena.sunt.l.1.Et per hoc differt ista actio à præcedenti proxima,quia illa tātū datur pro rebus mobilibus.Et qn̄ ista actio datur cōtra tertium,tūc necesse est,ꝙ excussio facta sit cōtra debitorē Alioquin actor excluderetur ab agēdo per exceptionē nō factæ excussionis,vt Aut. hoc si debitor.C.de pigno.Hoc tn̄ fallit in pignore prætorio:quia ibi non requiritur excussio.Fallit etiam, si debitor rem alienauit. lite pendēte,vel etiam si debitor non sit soluendo,tūc cōtra exceptionē replicatur per actorē,quod debitor nō est soluēdo,& non procedit exceptio.Et hæc notātur in glo. & per docto.in d.Auth. hoc si debitor.Potest tamen dari remedium,vt non requiratur excussio,videlicet,ꝙ tēpore quo debitor obligat bona sua creditori, constituat se possidere precario,vel alio modo nomine creditoris,iuxta l.quod meo.ff.de acq. poss. Nam tūc creditor pōt agere etiā non facta excussione contra tertiū ex condictione legis finalis.C.de acquir.poss. eò ꝙ debitor alienando rem videtur possessionem,quam habet creditor,transuertere.

5 In quinto loco primæ lineæ ponitur vtilis actio in rem, quæ dat superficiario.Et datur ei,qui conduxit ad modicū tempus fundū vel aream.Et dicitur modicū tēpus 10.annorū, vt ff.si ager vectiga.vel emphyteutica,petatur.l.1.§.qui in perpetuum, vt faciat ibi ædificium,quod quidem ædificiū vocatur superficies. Et si cadat à possessione huius ædificij durante tempore conductionis suæ, non habet actionem ciuilem,quia non est dominus directus, sed ex quo habet vtile dominium,datur ei ista actio prætoria,Et datur contra possidentem vel detinentem tale ędificium,& datur,vt tale ędificium restituatur,vt ff.de superficie.l.1.§.1.

6 In sexto loco primę lineę ponitur actio in rem, quę datur metū passo.Et datur,ei qui per metum cadentem in constantem virum alienauit rem suam,iuxta l.si mulier.ff.quod metus cau. quia licet voluntas sit coacta,est tamen voluntas.Et ita per talem voluntatē transfertur dominium,vt in l.metū.§.volenti.ff.quod metus causa.Cùm ergo non sit dominus,non competit ei directa rei vendicatio,sed datur ista actio prætoria,& datur contra eum,cōtra quē daretur actio ciuilis directa,iuxta l.officium.ff.de rei vend.Et datur pro rebus corporalibus & incorporalib.mobilibus & immobilibus,vt notatur per docto.in d.§.volenti.

7 In septimo loco primæ lineæ ponitur actio, quæ vocatur possessoria hæreditatis petitio. Et datur ei, q succedit de iure prætorio, & agnouit bonorum possessionem ex testamento, vel ab intestato, vt C. qui ad bonorum possessionem admit. possunt, l. fi. Et datur cōtra eos, qui res hęreditarias pro hærede aut pro possessore possident, vt l. 1. & 2. ff. de possesso. hæreditatis petitio. Et ad hoc principaliter, vt quis pronuntietur bonorum possessor, & vt ex consequenti restituantur sibi res existentes in hæreditaté, vt notatur p Bar.. in l. 1. ff. de edendo.

8 In octauo loco primæ lineæ ponitur actio fideicōmissaria hæred. petitio. Et datur ei, cui hæreditas in toto vel in parte ex fideicōmisso restituta est, vt inst. de fideicō. hæred. §. restituta Et datur cō tra possidenté vel detinenté huiusmodi res hæreditarias, vt in l. 1. ff. de fideicōmissa. hæredi. peti. Et datur principaliter, vt quis pronūntietur fideicōmissarius, & ex consequēti, vt ei restituantur res in hæreditate existentes, vt vult Bar. in l. 1. ff. de edendo.

In nono loco ponitur spacium A præfixo, in quo scribendū foret cum rubeo colore, actiones in rem præiudiciales sunt prætoriæ, præterquam in casu, vt insti. de actio. §. præiudiciales.

9 ¶Sequuntur actiones prætoriales secundæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in rem pręiudicialis de libertin tate. Et dat' ista actio ei, qui dicit aliquem esse libertū suum. Et datur contra eum qui hoc negat. Et datur ad hoc vt pronuntietur libertus principaliter, & ex consequenti, vt faciat omnia, quæ tenetur libertus facere patrono suo. Similiter potest econtrà ipse, qui dicitur libertus, agere cōtra eū, qui dicit se esse patronum, & iste negat, vt notatur in §. præiudiciales, institu. de actionibus.

10 In secūdo loco ponitur actio in ré pręiudicialis de partu agnoscēdo. Et datur ista actio ei, qui dicit aliquē esse filiū suum, siue naturalé & legitimū, siue naturalé tantum, siue legitimū tantum: & datur cōtra eū, qui negat se esse filiū. Et datur ad hoc principaliter vt pronūtietur filius, & p cōsequens faciat omnia, quæ filius tenetur facere patri suo, & ecōtrà pōt filius agere cōtra eū, qui possidet ipsum tāquam pater, vt notatur in d. §. præiudiciales. Et non requiritur in ista actione patria potestas, & ideò mater & ascēdētes per matré habēt istā actioné. Secus est in rei vendicatione. qa si pater debet vēdicare filiū suū, requiritur quod sit in sua potestate, nā si filius detinetur ab aliquo, pōt pater eū vendicare, eū adiūctione de iure Quiritū, vt ff. de rei vēdicatio. l. 1. §. per hanc. Et ita potest Abbas vēdicare monachū suū, cū adiectione de iure canonico, & ciuitas ciué suum. Et ita similiter episcopus clericū suū, de iure

iure consuetudinario,seu de iure statutario,vt notāt docto.in dicto §.per hāc.Et possunt isti etiā agere hac actione praeiudiciali in rem,quando.s.non detinentur,vt si monachus à nullo detineatur,agit Abbas hac actione:vt pronuntietur monachus suus, & p consequens faciat omnia,ad quae tenetur monachus.

In tertio loco ponitur spatiū B praefixo.in quo scribitur velut rubeo,actiones,quae sequuntur,sunt reuocatoriae,vel secundum aliquos dicuntur interdicta reuocatoria.

11 In quarto loco ponitur actio Pauliana.Et datur creditori,qui habet obligata bona debitoris, & debitor in fraudem alienauit illa bona.Et datur cōtra eos,qui possident huiusmodi bona.Et dat' ad hoc,vt creditor mittatur in bonorū possessionē, ac si debitor illa bona adhuc possideret.Et datur ista actio pro rebus mobilibus & immobilib.corporalib.rū,vt Inst.de actio.§.itē si quis in fraudem. Et si debitor alienauit bona ex tit.lucratiuo,tunc sufficit fraus ex parte debitoris tantū.Si verò ex tit.oneroso,tunc requiritur fraus ex parte debitoris,& etiā ex parte cōtrahentis,vt in l.pen.C.de reuoc.his,quae in frau.cred.alienata sunt.Deprehēditur autē fraus debitoris ex eo,ꝙ omnia bona sua, vel maiorē partem bonorum suorum alienauit,vt l.omnes.§.Lucius.ff.de his,quae in frau.cred. Et locum habet ista actio,quando debitor sciuit se habere creditores,quae scientia semper praesumitur nisi probetur contrarium, cum consistat in facto suo,vt l.quanquam.ff.ad Velleian.

12 In quinto loco ponitur act.Fauiana,quae datur patrono, quādo libertus alienauit bona sua,in fraudē ipsius. legitimae debitae patrono.Et datur contra eū,in quē talia bona trāslata sunt,& datur ad repetendū talia bona vsque ad complementū talis legitimae.Quę autē sit illa legitima,habetur in §.sed nostra.insti.de success.libertorum,& de ista actione habetur in l.1.§.1.ff.si quid in frau. patro.

13 In sexto loco ponitur actio Caluisiana,& datur creditori vel patrono,quando in eorum fraudem debitor vel libertus bona alienauit,Nec obstat,quòd pro illis dantur actio Pauliana & Fauiana, quia interest nostra,habere plures actiones,vt ff.de legat.2.l. cùm filius.§.variis.& insti.de actionib.§.sic itaque.vbi hoc notatur per gl.in verbo,odio.

14 In septimo loco ponitur actio in factū reuocatoria,quę datur creditori vel patrono,quando debitor vel libertus alienauit bona in fraudem.Et datur contra possidentes talia bona,& datur pro reb' incorporalibus,& in hoc differt ab actionibus pręcedentibus quę dantur ꝓ rebus corporalibus,vt l.hac in factum actione ff.de his qui in fraudem creditorum.

In octauo loco ponitur ſpatium c præfixo, in quo ſcribitur velut rubeo colore, hæ actiones quæ ſequuntur, ſunt ædilitiæ.

15 In nono loco ponitur actio redhibitoria, quæ datur emptori, qñ emit rem habentem tale vitiũ, quod ſi emptor ſciuiſſet, non emiſſet. Et datur contra venditorẽ, vt reaccipiat rem venditam, & reſtituat emptori pretium. vt l. redhibitoria, ff. de ædili. edi. & datur iſta actio ad ſex menſes vtiles, vt l. ſciendũ. §. tẽpus. ff. de ędil. edic. Si autem aliquis emit rem cũ pacto, ꝙ ſi non placeret ſibi, poſſet illam rem redhibere, tunc emptor debet declarare voluntatẽ ſuã ĩ. 60. dies, quia poſt illud tempus cogitur rem retinere, niſi aliud fuerit expreſſum in pacto, vt l. quòd ſi nolit. ff. de ædil. edic.

16 ¶ Sequuntur actiones prætoriales tertiæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio quanto minoris, & datur iſta actio emptori, quãdo emit rem habentem latens vitium: quod ſi ſciuiſſet, nihilominus emiſſet, ſed non dediſſet tantum pretium. Et datur ad hoc, vt venditor reſtituat tantum de pretio, quãto minus res fuiſſet vendita ſi vitiũ fuiſſet notum. Et durat iſta actio per annum vtilẽ, vt ff. de ædil. edic. l. ſciendũ. §. tempus, Et quamuis aliqui doctores dicant, quod ſit vna actio, quanto minoris emptor rem emiſſet, non attento communi valore, quam quidem actionem dicunt eſſe ciuilem, iuxta gl. in l. Iul. ff. de actio. emp. & vendi. tamen quia hoc parum ſeruit ſtudentibus, de illa differentia ſuperſedeo.

17 In ſecundo loco actio in factum ædilitia vel redhibitoria. Et datᷣ iſta actio emptori, quando extra iudicium reſtituit venditori rem emptam, ſed venditor pœnitens rem recepiſſe, vult emptori rem reſtituere & datur contra venditorem ad hoc, vt ipſe emptori reſtituat pretium, vt l. quod ſi nolit. §. in factum. ff. de ędil. edic.

In tertio loco ponitur ſpatium pręfixo D. in quo ſcribitur velut rubeo colore, hę adiectiones ſunt pretorię, quę ſunt ſex.

18 In quarto loco ponitur actio exercitoria. Et datur ei qui cõtraxit cum exercitore, i. cum prępoſito nauis, ſiue ſit filius, ſiue ſeruus, ſiue alius homo liber, qui prępoſitus eſt ex contractu, vel quaſi cũ eo ſa eto ex cauſa, circa quam p. ępoſitus eſt. Et datur contra magiſtrum nauis, ad hoc quòd ipſe ſatisfaciat huiuſmodi contrahenti, vt ff. de exercito. actio. l. 1. §. Magiſtrum.

19 In quinto loco ponitur actio inſtitoria, quę datur ei, qui contraxit cum eo, qui prępoſitus eſt tabernę, vel alteri negotiationi. Et datur contra magiſtrum qui eum prępoſuit, ad hoc vt ſatisfaciat contrahenti ex huiuſmodi contractu, vel quaſi, vt inſt. quod cum eo. §. eadem ratione.

20 In ſexto loco ponitur actio tributoria. Et datur ei, qui cõtraxit cũ fi lio

filio vel seruo habente peculium, sciente domino vel patre & prohibere valente, sed nõ prohibente. Et datur cõtra dominũ vel patrem ad hoc, vt satisfiat de peculio, & non potest dominus vel pater abstrahere, quod sibi vel suis debetur, sed cõputatur in eadẽ portione, cum reliquis creditoribus. Et de ista acti. habetur insti: quod cum eo. §. introduxit.

21 In septimo loco ponitur actio quod iussu. Et datur ei qui contraxit cum filio, vel seruo ex iussu patris vel domini. Et datur cõtra patrem vel dominum, vt satisfaciat ex eo contractu, vel quasi ipsi creditori. vt ff. quod iussu. l. j. §. si ratum.

22 In octauo loco ponitur actio de in rem verso. Et datur, ei cui cõtraxit cum filio vel seruo. Et datur contra patrem vel dominũ, si res recepta versa sit in vtilitatem patris, vel domini, vt s. de ea re satisfaciat. vt insti. quod cum eo. §. prætereà.

23 In nono loco ponitur actio de peculio. Et datur ei, qui cõtraxit cum filio, vel cum seruo habente peculium. Et datur cõtra patrẽ vel dominum, non in solidum, sed ad tantum, quantum est in peculio, à quo tamen abstrahitur quod debitum est patri vel domino, vel illis qui in potestate sua sunt, vt institut. quod cum eo. in §. cum autem quæritur. & in §. actiones. institut. de actio. in textu, & in gloss.

24 ¶Sequuntur actiones prætoriæ, quartę lineæ, & in primo loco ponitur actio de constituta pecunia. Et habet locum ista actio, quando quis per nudum pactum constituit se soluturum creditori suo vel aliis, id quod creditori debitũ est ciuili & naturali obligatione, vel naturali tantùm. Nõ autem si sit debitum ciuili obligatione tantùm, vt si creditor cum debitore fecit pactum, de non petendo debitum. Nam per tale pactum cessat obligatio naturalis, vt l. Stichum. §. naturalis. ff. de solutionibus. Et datur ista actio creditori contra eum, qui se soluturum constituit nudo pacto, vt sibi satisfaciat. Et ista habetur in l. j. §. debitum ff. de constituta pecunia. in textu & gl.

25 In secũdo loco ponit᷑ actio de cõfessione, quæ ex causa est, & vocatur interrogatoria, & nõ cõfessoria. Et habet locũ ista actio, qñ quis post litem contestatã confitetur debitũ petitũ ab actore, vt in l. proinde. §. j. ff. ad l. Aqui. Et dicitur notanter post litem contestatam, quia si confiteretur antè, non haberet locũ ista actio, vt ff. de interro. ac. l. j. & dicitur corã iudice, quia si confiteatur extraiudiciũ, bene habetur ꝑ hoc probatio debiti, sed nõ datur ista actio vt l. Publiciana. §. Lucius. ff. depositi. Et datur ista actio actori contra reum sic confitentẽ ad hoc vt soluat id, quod ipse cõfessus est

26 inter

26 In tertio loco ponitur actio iuratoria, quando iuratur formiter id est adiecta causa. Et habet locum ista actio, quādo delatum & præstitū est iuramentū ab vna parte, deferēte parte aduersa, & hoc cum adiectione certæ causæ, verbi gratia: Titius iurat ꝙ Meuius tenetur sibi ex empto in x.flo. quia emit ab eo librū, & hoc Męuio deferente Titio huiusmodi iuramētū, quo casu datur Titio ista actio cōtra Męuiū, ad hoc, vt satisfaciat sibi de x.flo. vt in l. actori. C. de re.cre. & iureiu. & ī l. si duo prōni. §. si qs iurau. ff. de iureiu.

27 In quarto loco ponitur actio negotiorū gestorū, quæ quandoq; vtilis ex necessitate geritur, aut ex suspiciōe necessitatis. Et pro intellectu istius actionis sciēdū est, ꝙ aliqua est actio negotiorū gestorū directa, & datur ei, cuius negotia gesta sunt suo mādato, cōtra eū, qui negotia gessit, vt reddat rationē & reliqua inferat, de qua inst. de obl. quæ ex quasi contrac. nas. §. j. Alia est cōtraria, quę datur gestori cōtra eū, cuius negotia gessit, quia de suo impēdit, vt hoc sibi restituatur. de qua ēt in d. §. j. iam all. Alia est negotiorū gestorū vtilis directa, & est illa, q̄ datur ei, cuius negotia gesta sunt, contra eū qui negotia gessit ex necessitate officij, qui s. fuit tutor vel curator furiosi vel prodigi. Alia est vtilis vtiliter, quæ ecōtrà datur gestori ex necessitate officij, cōtra eū cuius negotia gessit. Et de istis duabus vltimis habetur in l. curatoris. C. de neg. gest. Addit' aut hic, aūt ex suspicione necessitatis, quia si possideo liberū hominē bo.fi. & ille gerit negotia mea, tunc illa negotia geruntur ex suspicione necessitatis, qa suspicatur se esse seruū meū, vt l. at qui natur. §. si libero. ff. de nego. gestis. Extraneus enim liber homo non necessitatur negotia mea gerere, vt in d. l. at qui.

28 In quinto loco ponitur actio protutelę directa. Et datur ei, cuius bona administrata sunt per eū, qui se gessit pro tutore, & nō fuit tutor, & datur contra eū, qui sic administrauit, vt reddat rationē, & reliqua inferat, vt ff. de eo, qui pro tutore se gessit. per totum.

29 In sexto loco ponitur actio protutelæ contraria. Et datur ei qui pro tutore se gessit contra eum, cuius res administrauit, si impēdit aliqua de suis, vt illa restituat, vt ff. eod. tit. iam alleg. per totum.

30 In septimo loco ponitur actio depositi in quatuor casibus videlicet quādo quis deposuit res suas causa tumultus, incēdij, ruinę, aut naufragij. Et datur ista actio depositori contra depositarium, vt l. j. ff. depositi. & datur in simplum. Crescit tamē inficiādo, quia si depositarius negauerit rem esse depositam apud eum, datur in duplum, vt insti. de actio. §. sequens. versic. planē.

31 In octauo loco ponit' actio viæ reiectæ, & habet locū ista actio, quādo aliquis reiecit viā publicā ad fundū vicini sui, vt ipse ex via publica

publica fundū suū ampliaret. Et datur ista actio ei, in cuius fundo via reiecta est, cōtra eum, qui viā sic reiecit. Et datur ad hoc, vt via ponatur ad locum pristinum, vt in l. si area. ff. de via publi.

32 In nono loco ponitur actio, qđ metus causa. & datur ista actio ei qui per metum cadentē in constantem virū, alienauit rem suam, iuxta l. metum. ff. quod me. cau. Et datur cōtra inferentem talem metum, vel contra possidentem talem rem. Et ita est actio personalis in rem scripta, vt l. si cum exceptione. in princi. ff. quod me. causa, & datur ista actio in quadruplum, in quo tamen continetur ipsa res, vt inst. de actio. § quadrupli. Et differt ista actio ab actione, quæ posita est in prima linea, & dicitur vtilis in rem, quę datur metum passo, quia illa datur ad rem, & est realis, ista autem datur in personam, & est personalis, in rem tamen scripta, vt no. per Barto. in l. metum. §. volenti. ff. quod metus causa.

33 Sequuntur actiones prætoriæ quintæ lineæ, & in primo loco ponitur actio de dolo malo. Et datur ista actio ei, qui per malum dolum deceptus est. Et datur contra decipientē ad hoc, vt deceptus restituatur, & nō sit in dāno, vt ff. & C. de dolo malo. per totum. Et requiritur, vt sit talis dolus, qui cadit in constantē virū, sicut dictum est in præcedenti actione de metu. Alioquin plus attribueretur fatuitati seu simplicitati ipsius decepti, quàm dolo, vt in c. cū dilectus. extra de his, quæ vi metúsve causa fiunt. Et ista actio non datur, nisi damnum fuerit ad minus duorum aureorū, vt in l. si oleum. §. fi. ff. de dolo.

34 In secundo loco ponitur actio furti manifesti. Et datur ei cuius interest furtum non fuisse factum, vt inst. de oblig. quæ ex malef. nas. §. furti autem actio. Et datur contra furem ad quadruplum, vt insti. de actio. §. quadrupli. In quo quadruplo non continetur ipsa res, quia pro re datur cōdictio furtiua vel rei vē. vt inst. de oblig. quę ex maleficio nascuntur. § fi. Dicitur autem furtum manifestum, quando fur deprehenditur cum re furtiua, aut acclamatur contra eum, antè quàm detulit rem furtiuam ad locum destinatum, vt in §. manifestus. inst. de oblig. quæ ex malefic. nascun.

35 In tertio loco ponitur actio furti aduersus nautas, caupones, & stabularios. Et datur ei qui posuit res suas in naui, aut in caupona, aut stabulo, si res illæ furatæ sint ab illis, quorum opera vtitur qs in naui, vel in caupona, vel in stabulo. Et datur contra magistrum nauis, cauponæ, vel stabuli, vt satis latè declaratur insti de obliga. quæ ex quasi malefic. nascuntur. §. item exercitor. Et datur ista actio in duplum, vt ibi dicitur.

36 In quarto loco ponit actio serui corrupti. Et datur ista actio ei, cuius

cuius seruus corruptus est in animo, quia scilicet factus est ebriosus aut contumax. Et datur contra eum, qui seruum sic corrupit, & datur in duplum deteriorationis ipsius serui, vt l.j.ff.de ser.corru. Et datur etiam ista actio vtilis patri contra eum, qui filiũ suum sic corrupit, & tunc iuratur in litẽ, quia non datur illa in duplum, ex quo liberi hominis nõ est æstimatio, vt l. liber homo.ff.ad l. Aquiliam. Datur etiam ista actio vtilis marito contra eũ, qui corrupit vxorem suam, & de ista actione vtili pro filio, vel pro vxore loquitur l.vt tantum.§ j.ff.de seruo corrupto. Et dicitur notanter, quòd seruus sit corruptus in animo, quia si esset læsus in corpore, tunc non datur ista actio, sed datur actio l. Aquiliæ.

37 In quinto loco ponitur actio vi bonorum raptorũ. Et datur ista actio ei, cuius bona rapta sunt, & datur contra raptorem, & datur in quadruplum, in quo tamen continetur etiam res rapta, vt insti. vi bon.rap.§.quadruplum. Et dicitur raptor, qui intendit rem auferre, siue aliquis resistat, siue non, per violentiam, & hoc præsumitur, si veniat cum armis, vt l.si quis ex domo.ff.de furtis.

38 In sexto loco ponitur actio iniuriarum, quæ non descendit ex l.Cornelia. Et datur ista actio ei, qui passus est iniuriã per conuitium, vt l.si non conuitij.C.de iniuriis. Et datur contra eum, qui fecit iniuriam ad tantum, quãtum iniuriatus iurat se malle perdidisse de bonis suis, quam pati talem iniuriam, vel malle tantum dare, & non sustinere talem iniuriam, vt in l.iniuriarũ æstimatio. ff.de iniuriis. Debet iudex post iuramentum arbitrio suo taxare in eo, quod iniuriatum est, vt §.in summa.insti.de iniuriis.

39 In septimo loco ponitur actio subsidiaria l.Aquiliæ. Et datur ei, cui datum est damnum de non corpore in non corpus: verbi gratia: Si habeo seruum positum in cõpedibus, & tu soluis illũ seruũ motus misericordia, & seruus meus fugit, habeo istã actionẽ cõtra te, vt satisfacias mihi de seruo meo, vt insti.ad l.Aqui.§.fi.

40 In octauo loco ponuntur actiones in factum, quæ dantur loco cuiuslibet interdicti, & primò, de mortuo inferendo. Et datur ista actio ei, qui prohibetur mortuum suum inferre in sepulchrũ suũ. & datur contra prohibẽtem. Et datur, vt desistat prohibere, & vt satisfaciat de interesse, vt ff.de sepul.ædifican.& mortuo inferendo, per totum.

41 In nono loco ponitur actio de sepulcro ædificãdo. Et datur ei, q prohibetᷓ ædificare sepulchrũ cõtra prohibentẽ, vt desistat. Et datᷓ etiã ad interesse, vt si ędificãs posuit ibi calcẽ seu cæmẽta, vel alia pręparamẽta, & illa destructa sunt p pluuiã, vel aliũde, tenetᷓ prohibẽs talia soluere, vt ff.de sepul.ædif.& mor.ĩferẽ.l.j.§. ædificare.

42 ¶ Se qui

42 ¶Sequuntur actiones prætoriales sextę lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, ne quid in loco sacro fiat immitatúrve. & datur ista actio cuilibet de populo contra eum, qui vult aliqd facere aut immittere loco sacro, quod ibi fieri nō debet, vt in ecclesia, vel in muris ecclesiæ. Et datur ad hoc vt desistat hoc facere aut immittere. vt ff. ne quid in loco sacro, in rubro, & in nigro. per totum. E est ista actio prohibitoria.

43 In secundo loco ponitur actio in factum, vt quod factum immissúmve est in loco sacro, tollat. Et datur ista actio cuilibet de populo contra illum, qui hoc fecit seu immisit in loco sacro, ad hoc vt restituat locum sacrum ad pristinum statum, & remoueat hoc quod fecit vel immisit. vt ff. ne quid in loco sacro. per totum. Et est ista actio restitutoria, vt ff. de interdict. l ij. §. interdicta.

44 In tertio loco ponitur actio, ne quid fiat imitatúrve in via publica, aut itinere publico, quo via fiat deterior, & datur ista actio cuilibet de populo contra illum, qui vult aliquid facere aut immittere in publica via, vt desistat. Et est ista actio prohibitoria, vt ff. ne quid in loco publico. l. 2. §. prætor ait.

45 In quarto loco ponitur actio in factum, vt quod factum immissúmve est in via publica, aut itinere publico, tollat. Et datur ista actio cuilibet de populo, contra eū, qui hoc fecit seu immisit, ad hoc vt remoueatur. Et est ista actio restitutoria, vt dicto §. prætor ait.

46 In quinto loco ponitur actio in factum, ne quid fiat in loco publico. Et datur ista actio cuilibet de populo, contra faciētem aliquid in publico loco, ad hoc vt desistat. Et istud verum est, quādo locus publicus non est via neque iter, vt ff. ne quid in loco publico. l. j. Et est ista actio æqualiter prohibitoria & restitutoria.

47 In sexto ponit actio in factū, ne qd fiat immitatúrve in flumine publico ripaue eius, quo statio vel nauigatio peior fiat. Et dat ista actio cuilibet de populo cōtra eū, q vult aliqd facere vel immittere in flumine vel in ripa fluminis quod impedit nauigationē vel stationē nauiū, ad hoc vt desistat. ff. de fluminibus. in rubr.

48 In septimo loco ponitur actio in factum, vt quod factū immissúmve est in flumine publico ripáve eius, tollat & datur cuilibet de populo contra eum, qui hoc fecit vel immisit, vt remoueatur vt ff. de fluminibus, in rubrica. Et est ista actio restitutoria, & pręcedens prohibitoria.

49 In octauo loco ponit actio in factū, vt liceat vti & frui loco publico ei, qui cōduxit, & socio eius. Et datur ista actio ei, qui cōduxit locum publicū, vel aliam rem reipublicæ, vt vectigal, vel tributum

butum,ad modicum temporis,contra impedientem eum,vt desistat vt ff.de loco publico fruen.l.j. Et dicitur notanter, ad modicum temporis,quia si conduxit ad lõgum tempus,quod est vltra tempus decem annorum,vt ff.si ager vectiga.vel emphy.petatur. l.j.§.in perpetuum.& ff.de superfi.l.j.§.quod ait.tunc si possideat, habet exceptionem : si verò ceciderit à possessione conductor,datur sibi vtilis rei ven.vt in iuribus præalleg.

50 In nono ponitur actio in factũ,vt liceat reficere viã publicã,aut iter publicũ.Et datur ista actio illi,qui vult reficere viã publicã, vel iter cõtra impedientẽ eũ,ad hoc vt desistat,vt ff.de via pub.l.j.

51 ¶ Sequũtur actiones prætoriales septimæ lineæ.Et in primo loco ponitur actio in factũ,vt liceat ire,agere vel p viã publicã,aut iter publicũ.Et datur ista actio ei, qui impeditur vel prohibetur iter agere per viam publicã,aut iter publicũ.& datur cõtra impedientem seu prohibentem,vt desistat.& ista est actio prohibitoria seu loco interdicti prohibitorij,vt l.ij.§.fi. ff.ne quid in loco publico.

52 In secũdo loco ponitur actio in factum,ne quid in flumine publico ripave eius fiat,aut immittatur,quo aqua aliter fluat,quàm priori æstate fluxerat. Et datᵉ ista actio cuilibet de populo cõtra talia facientem,vel facere volentem,vt desistat,& ista est prohibitoria,vt ff.eod.tit.per totum.

53 In tertio loco ponitur actio in factum,vt si quid factum immissumve sit in flumi.publico,ripavè eius,quo aqua aliter fluat,quã priori æstatę fluxerat,remoueatur. Et datur similiter cuilibet de populo contra eum,& ad id,sicut actio præcedens, sed ista est restitutoria,vt ff.eodem titu.

54 In quarto loco ponitur actio in factũ, vt liceat reficere ripam publicam fluminis,seu munire.Et datur ista actio ei,qui vult ripã reficere,vt non fiat damnum vicinis.Et datur contra prohibentẽ vt desistat.Veruntamen volens reficere ripam publicam, cauere debet habentibus agros vicinos de damno infecto vsque ad decem annos,vt in l.vnica.ff.de ripa munien.

55 In quinto loco ponitur actio in factum,vt liceat in flumine publico seu lacu vel stagno nauigare,& in ripa onerare, & exonerare. Et datur ista actio cuilibet de populo contra prohibentem vel impedientem,vt desistat,vel si quid fecerit,remoueat. Et dicitur lacus,in quo est aqua perpetua.Sed dicitur stagnum,vbi est aqua tẽporalis.Idem etiam est de fossa publica,quæ dicitur,quia manib. facta,& ista notantur.ff.vt in flumine publico nauiga.liceat.l.1.

56 In sexto loco ponitur actio in factũ,ne vis fiat ei q in possessionẽ missus est.Et datur ista actio ei,q missus est in possessionẽ bonorum,

rum,causa rei seruandæ.vt ff.ne vis fiat ei.l.j. Nā quāuis ille sit in possessione,vt ff.de bonorum possessionib.l.j.non tñ dicitur possidere,vt in l.possideri.ff.de acquiren.possess. & ideo nō habet actionem in factum,quæ datur loco interdicti vti possidetis. vt ff.vti posside.l.si duo.§.creditores.

57 In septimo loco ponitur actio in factum quorum bonorum. Et datur ista actio ei,qui succedit iure prætorio alicui defuncto, & corā iudice agnouit bonorum possessionē.Et dat̄ cōtra possessores rerū quæ sunt in hæreditate illius defuncti,&datur ad hoc vt sibi tradatur possessio.Nā q̄uis per agnitionē prædictā coram iudice factā habeat dñiū,vt ff.quorū legator.l.i. nō tñ habet possessionē, vt l.cū hçredes. ff.de acquir.possess.Et sufficit ꝙ ista agnitio fiat corāiudice,nec oportet sibi bona decernere,sicut olim,& ideo vocabatur bonorum possessio decretalis, vt ff.de success.edic.l.j.§.decretalis.sed hodie vocatur iudicialis.

58 In octauo loco ponitur actio in factum quorum legatorū. Et datur ista actio hæredi contra legatariū vel fideicommissarium, q̄ occupat legatū vel fideicōmissum propria authoritate,& nō de manu hæredis,ante q̄ adeat hæreditatē. Nam interest hæredis legata seu fideicōmissa penes se retinere, vt si opus fuerit possit abstrahere Falcidiā vel Trebellianicā.Sed si hçres velit istā actionē intentare, debet cauere legatariis seu fideicōmissariis, quòd soluet legata seu fideicommissa,vt C.quorum lega.l.j.

59 In nouo loco ponitur actio in factū de tabulis exhibendis. Et datur ista actio hæredi instituto legatariis vel fideicōmissaris,cōtra illū,qui occultat testm̄, in quo hæc scripta sunt, vt exhibeat testm̄,quod si non fecerit,tenetur ad interesse , videlicet ad æstimationē hæreditatis,quo ad hæredē,vel ad æstimationem legati vel fideicōmissi,quo ad legatariū vel fideicommissarium,vt l.locū.§.condemnatio. ff.de tab.exhiben. Si tamen pendeat quæstio de hæreditate,vel de falsitate testamenti, tunc non tenetur exhibere istis,sed deponere,vt ff.de tabu.exhiben.l.j.

60 ¶Sequuntur actiones prætoriales oct auę liueæ.Et in primo loco ponitur actio in factum,loco interdicti de liberis exhibendis. Et dat̄ ista actio parenti,qui habet liberos in potestate sua cōtra detinentē liberos illos.Et dat̄ ad hoc,vt liberi exhibeantur in iudicio,& ostēdātur,vt parēs possit videre, an sint liberi sui,& est ista actio exhibitoria,sicut actio præcedēs, vt ff.de libe.exhiben.l.j

61 In secundo loco ponitur actio in factū,loco interdicti de liberis deducendis.Et dat̄ ista actio parēti,p ostq̄ liberi exhibiti sunt & ostensi in iudicio,contra eos qui liberos detinuerunt, vt iudex

pronunciet parētem posse deducere liberos suos quocunque velit,& est ista actio deductoria,vt l.tertia.§.j.ff.de liberis exhibendis,& deducendis.

62 In tertio loco ponitur actio in factum,loco interdicti de libero homine exhibendo.Et datur ista actio cuilibet de populo,cōtra eū qui detinet liberū hominem ad hoc, vt liberetur talis homo,& pronuntietur liber esse,vt ff.de liberis hominibus exhibendis.l.j.& ij.& est ista actio etiam exhibitoria.

63 In quarto loco ponitur actio in factum loco interdicti vnde vi. Et datur ista actio ei,qui spoliatus est sua possessione cōtra spoliatorē,ad hoc,vt restituatur.Et ergo dicitˀ esse recuperandæ possessionis,vt Institu.de interdic.§.recuperādæ.Et intelligitur istud de vi expulsiua,vt ff.de vi & vi armata. l j.& restituendus est spoliatus ēt si fuerit prædo.vt capi.in literis extra de restit spoliat.Et debet fieri restitutio cū omnibus fructibus, damnis, & interesse, vt in ca.graue.extra de restit.spoliato. Nec potest spoliator referre quęstionem dominij, vt in d.c.in literis. & in l.si quis à fundo.C. ad legem Iuliam de vi publica vel priuata. Et durat ista actio ꝑ annum vtilem,sed quo ad ea,quæ perueniunt ad spoliatorem,durat perpetuò,vt C. vnde vi.l.ij.habet etiā perpetuitatem, quo ad exceptionem , quia quæ temporalia sunt ad agendum perpetua sunt ad excipiendum,vt l.pure ff.de exceptio.doli mali. Et quod dictum est istam actionem durare per annum vtilem,intelligendum est de iure ciuili. Nam iure canonico durat perpetuo,vt in c.2.extra de restitutione spoliatorum, & non datur ista actio cōtra tertiū,ad quem res spoliata deuenit, nisi scienter recepisset rē à spoliatore,s.sciens eam esse spoliatam,vt in capit.sæpe.extra de restitutione spoliatorum.

64 In quinto loco ponitur actio in factum loco interdicti,quod vi aut clam.Et datur ista actio ei,in cuius fundo aliquid ædificatum est post prohibitionem suam,vel clam ædificatum est ab eo qui suspicabatur litem sibi mouendam fore,& datur contra eum qui sic ædificauit,vt tale ædificium tollat & satisfaciat actori de damno & interesse,vt ff.quod vi aut clam.l.j.§.vi factum.& l.3.§ hoc interdictum..

65 In sexto loco ponitur actio in factum loco interdicti vti possidetis.Et datur ista actio ei qui possidet rē immobilē cōtra eū qui turbat talem possessorem,dicens se possidere,& nō illū. Et datur ad hoc,vt ꝓnūcietur pacificus possessor,& vt alius pręstet cautionē de cætero se nō turbaturum talem in sua possessione. Et istud verū est,nisi possessor possideat rē ab aduersario,vi,clam,vel precario

cario, vt ff. vti possid etis. l. j. & l. si duo.

In septimo loco ponitur actio in factũ loco interdicti vtrobi. Et datur ista actio ei, qui possidet rem mobilem contra turbantem eum, ad hoc, vt pronuntietur pacificus possessor, & vt caueatur sicut dictum est in praecedenti actione; quod etiam verũ est, si non possideat rem ab aduersario vi, clam vel precario, vt ff. vtrobi. l. prima.

67 In octauo loco ponitur actio in factum loco interdicti de superficiebus. Et datur ista actio ei, qui possidet superficiem aliquã contra turbantem eum in sua possessione, vt desistat, & caueat, sicut dictum est in duabus praecedentibus, quod etiam verum est, si non possideat vi, clam vel precario ab aduersario, vt ff. de super ficiebus. l. j. Et differt ista actio ab illa, quae posita est s. in quinto loco primae lineae, quia illa datur, quando superficiarius amisit possessionem, sed ista datur, quando habet possessionem, & in ea turbatur

68 In nono loco ponitur actio in factum, de itinere actuq; priuato vtendo. Et datur actio ei, qui per 30. dies continuos vel discõtinuos intra annum retro vsus est actu vel itinere per alienũ fundum. Et datur contra volentem eum impedire ad hoc, vt permittat eũ in quasi possessione actus vel itineris, Et in ista actione quaeritur de quasi possessione, vt ff. de itinere actuq; priuato. l. prima. Et ista est actio possessoria. Et non quaeritur hic de iure, aut non iure istius seruititis, quia hoc fit per confessoriã & negatoriam, quae sunt actiones ciuiles, vt Institut. de actionibus. §. aequè. & § contra,

69 Sequuntur actiones praetoriales nonae lineae. Et in primo loco ponitur actio in factum de itinere actuq; priuato reficiendo. Et datur ista actio volenti in fundo alterius reficere actum vel iter, quo peruenitur ad fundum suum contra impedientem seu prohibentem, vt desistat, vt ff. de itinere actuq; priuato. l. 3. §. ait praetor. Debet tamen sic reficiens alteri cauere de damno infecto, vt d. l. 3. §. qui hoc interdicto. Et differt ista actio à praecedenti, quia in illa sufficit probare, ꝙ ipse fuit vsus seruitute, vt ibi dictum est. Sed in ista hoc idem probandum est, & etiam, ꝙ in veritate seruitus sibi debetur ratione fundi sui, in d. l. 3. §. hoc autem à superiore. Et bene datur ista actio ei, cui debetur seruitus, quia ille debet reficere viam vel actum, vel iter, & non ille qui debet seruitutem, vt l. quotiens. § fina. ff. de seruitutibus. hoc tamen fallit in seruitute oneris inferendi, vt l. cum debere. ff. de seruitutibus vrbanorum praediorum.

70 In secundo loco ponitur actio in factum de aqua quotidiana, & datur ista actio ei, qui intra annum, retro vno die duxit aquam in fundũ suum, & datur contra prohibentem, vt desistat, & ita est actio ꝓhibitoria, vt si aliquid fecit, ꝙ deponat, & ita est restitutoria, vt ff. de aqua quotidiana & ęstiua. l. j. §, quòd autem.

71 In tertio loco ponitur actio in factum, de aqua æstiuali. Et datur ei, qui intra annum retro in æstate vno die duxit aquã in fundum suum, & datur contra prohibentem, vt desistat, vt ff. de aqua quotidiana & æstiua. l. j.

72 In quarto loco ponitur actio in factum de aqua ex castello ducenda. Et datᶜ ista actio ei, q habet quasi possessionẽ ducendi aquã à loco in quo aqua nascitur, vel cõgregatur. Et datur cõtra impedientem, vt desistat, vt ff. de aqua quotid. & æstiua. l. j §. quod ait.

73 In quinto loco ponitur actio de riuis purgandis. Et datur ista actio ei, qui vult purgare vel reficere riuũ, per quẽ ducitur aqua ad fundum suum, contra impedientem, vt desistat, vt ff. de riuis. l. j. §. hoc interdum.

74 In sexto loco ponitur actio in factũ de fonte vtendo. Et datur ei, qui habet quasi possessionẽ hauriẽdi aquã ex fonte vel puteo alterius, contra prohibentẽ, vt desistat, vt ff. de fonte. l. j. §. j

75 In septimo loco ponitur actio in factum, de fonte reficiẽdo Et datur ei, qui vult reficere fontem, in quo habet quasi possessionẽ, vel ius hauriendi aquam, contra prohibentem, vt desistat, vt ff. de fonte. l. j. §. fin.

76 In octauo loco ponitur actio in factum de cloacis purgandis vel reficiendis. Et datur ei, qui habet quasi possessionẽ purgandi cloacam suã per fundũ alterius. Et datur contra prohibentem, vt desistat, vt ff. de cloacis. l. prima. §. quod ait. Necesse est enim cloacas purgare, ita vt aer non inficiatur fœtoribus, & inde generetur pestis, vt d. l. j.

77 In nono loco ponitur actio in factũ, ne quid in cloacis fiat immutatúrve. Et datur ista actio habẽti cloacã, ex qua immunditiæ trahuntur per aquã, vel alias. Et datur contra eũ, qui impedit cursum istius aquæ, vt desistat, vel contra eum, qui aliquid facit, quo cloaca sit nociua, vt desistat, vt ff. de cloa. l. j. §. fi.

73 Sequuntur actiones prætoriales decimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, vt si quid factum immissumve est in cloacã, tollatur. Et datur ei in cuius cloacã aliquid factum vel immissum est, quo cloaca sit deterior, & contra eum, qui hoc fecit vel immisit, vt tollatur; & ita est actio restitutoria, vt ff. de cloacis l. j. §. deinde ait prætor.

In secun

79 In secundo loco ponitur actio in factum de precario. Et datur ei, qui rē suā alteri precario tradidit, & petit rem restitui, contra eum, qui non vult restituere, vt restituat. Nā ille, qui precario rē recipit, possidet nomine tradētis, vt ff. de acquir. possessio. l. quod meo. Et differunt precarium, & cōmodatū, quia in cōmodato datur certus vsus, quo expleto redditur cōmodatū, vt l. in cōmodato. §. sicut. ff. cōmoda. Sed in precario non exprimitur certus vsus sed datur simpliciter, vt notat̃ in rubrica. ff. de precario. Et nō cōsistit etiā in rebus, quæ sunt in numero, pondere, vel mensura, sed in illis est mutuum, vt l. 2 §. j. ff. si certum petatur.

80 In tertio loco ponitur actio in factū, de arboribus cædēdis. Et datur ei, apud cuius possessionē posita est arbor per vicinum, quę quidem arbor est nociua, ex quo destruit murū, vel impedit aërem seu calorem solis. Et datur ista actio, vt talis possit abscindere ramos, & facit ligna sua, si dominus arboris hoc non fecit. ff. de arboribus cędendis, l. j.

81 In quarto loco ponitur actio in factum, de glande legenda. Et dat̃ ista actio ei, qui habet arborē, cuius rami pendent super fundum alterius, & ita fructus colligi non possunt, nisi ingrediendo alterius fundum maximè qñ cadunt de arbore, si tunc ille dñs fundi non permittat istum intrare fundum suum, ad colligendū fructus, datur cōtra eū ista actio, vt per tres dies ingrediatur fundum, & colligat fructus suos, sed per tres dies nō audiatur. Et per glandes intelliguntur omnes fructus, vt ff. de glan. legen. l. j.

82 In quinto loco ponitur actio in factum, de migrando. Et datur ista actio, ei, qui inuexit vel intulit res suas in fundum alterius, & postea vult iterū exportare tales res, & soluet mercedē seu pensionē, & datur contra dñm fundi impedientem istū, ne deportet res suas, ad hoc, vt permittat eū res suas asportare. Et datur ēt ad interesse, & idē est, si gratis habitauit in domo. Nā tunc datur actio vtilis & propriè datur ista actio inquilino, vt ff. de migran. l. j. & fi.

83 In sexto loco ponitur actio in factū, loco interdicti Saluiani. Et datur ista actio creditori, vel domino fundi, qñ res sibi obligatę sunt alienatæ, vel non sunt sibi paratę cōtra possessores illarū rerū, vt eas sibi tradant. Et differt ista actio à Seruiana. & est vtilior: quia in ista solum probatur, ꝙ debitor illas res possedit tempore contractus, sed in seruiana oportet etiam probare dominium, vt ff. de Saluia. interdict. l. j. Et datur ista actio propriè pro rebus inuectis, vel illatis in fundum alterius.

84 In septimo loco ponit̃ actio in factū, de opere demoliendo, qđ factū est post noui operis nunciationē, & an nuntiationis remis-

sionem,& datur ei,in cuius fundo aliquid ædificatū est,postquàm nuntiauit nouū opus,& non remisit nūtiationem.Et datur contra eum qui ædificauit,vt ædificiū tollatur ex toto,nec auditur aduersarius,quanuis dicat se habere ibi ius ædificandi,vt ff.de noui operis nuntia.l.1.

85 In octauo loco ponitur actio in factū,vt liceat ædificare ei,cui nouū opus nūciatū est,si satisdet vel paratus est satisdare de opere demoliēdo,si non habeat ius cōtra impedientem,vt desistat,vt ff.de no.operis nuntia.l.prætor.§.si quis paratus.

86 In nono loco ponitur actio in factū loco interdicti fraudatorij,& datur pupillo,quando tutor suus denegauit debitorē pupilli soluere creditori ipsius tutoris,& sic etiā adulto minori,quo ad curatorē.Et datur ista actio cōtra creditorē,si participauit in fraude, vt restituat pupillo vel adulto minori hoc quod solutū est, liberatus tamen est debitor,vt no.per Bar.in l.pupil.ff.de solutio.

¶Sequūtur actiones prætoriales vndecimæ lineæ.Et in primo loco ponitur spacium ε præfixo in quo scribitur velut rubeo colore sic, & Oīa ferè prædicta interdicta sunt directa,& etiā vtilia. Istæ aūt actiones,quæ sequuntur,descendunt ex edicto prætoris.

87 In secūdo loco ponitur actio in factū,ex edicto de albo corrupto. Et datur ista actio cuilibet de populo,cōtra eum,qui deposuit,vel corrupit,seu vitiauit,vel deturpauit scripturā positā ad locū publicū, vt in portis palatij,vel ciuitatis,vel in valuis eccleſię,si illa scriptura contineat aliquod præceptū vel statutū promulgandū populo,& punitur talis corrūpens,vel dolo faciens,in quinquaginta aureis,vel secundum quosdā in quingentis,vt no.per docto.in l.si quis id quod.ff.de iurisd.omnium iud.

88 In tertio loco ponitur actio in factū,ex edicto si quis ius dicenti non obtemperauit. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam iudex aduersæ parti aliquid mandauit vel prohibuit,& datur contra partē nō obtemperantē præcepto iudicis ad interesse alterius partis:quia fortè fecit expensas pro aduocatis,vel pro procuratorib.Non tamen cōdemnatur ad interesse principalis causæ, vt ff. si quis ius dicenti non obtemperauerit.l.1.§. .

89 In quartò loco ponit actio in factū ex edicto,si quis in ius vocauerit quē in ius vocare non licet.Et datur ista actio parenti vocato in ius à libero descēdēte nō petita & obtēta venia.Similiter patrono,si vocetur in ius à liberto.Et datur contra vocantem in ius & punitur in quinquaginta aureis,vt inst.de pœ. temerè litigan. §.fi.Et habet ista actio locum,quando aliquis vocatur in ius sine venia ab eo,qui debet sibi reuerētiā,vt est patrinus,q leuauit aliquem

quem de fonte,etiam vt est doctor,quo ad discipulum suum.Nõ enim potest doctor à discipulo suo citari realiter,vt in l.medicos. C.de professo & medicis.lib. 10. & secundum aliquos etiam nec citatione verbali sine venia.Sic nec Abbas à suo monacho. Et ista notantur in l.generaliter.ff.de in ius vo.

90 In quinto loco ponitur actio in factũ,ex edicto,si quis in ius vocatus non ierit.Et datur ista actio ei, ad cuius instantiam aliquis vocatus est in ius,& ille non cõparet,propter quod præiudicatur sibi eo quòd actio sua præscribitur vel alio modo,& datur contra non comparentem ad interesse actoris, vt ff.si quis in ius vocatus non ierit.l.1.§.fi.

91 In sexto loco ponitur actio in factum,ex edicto,si quis in iudicio fideiubentem pro coniuncta persona non acceperit,cùm esset necesse.Et datur ista actio,quando aliquis vocatus est in iudicium, & petitur ab eo satisdatio de iudicio sisti vel alias:& ille offert cõiunctam personam,videlicet patrem vel fratrem vsque ad quartũ gradum:sed actor non vult illum fideiussorem habere: quia fortè est pauper,tunc datur illi personæ ista actio cõtra actorem.Et est pœna quinquaginta aureorum,vt ff.vt in ius vocati eant vel satisdent.l.fi.§.1.

92 In septimo loco ponitur actio in factum,ex edicto,ne quis eum, qui in ius vocatus est,vi eximat.Et datur ista actio,quãdo aliquis vocatus est ad iudicium,& alius tenet eum per violentiam,quòd non potest in iudicio comparere.Et datur ista actio parti,ad cuius instantiam iste vocatus est, vel etiam ipsi vocato contra detinentem,& iuratur hic in litẽ,& ita actio est pœnalis ex vtraq; parte,vt ff.ne quis eum,qui in ius vocatus est,vi eximat.l.fi.§.1.

93 In octauo loco ponitur actio in factum ex edicto, de eo,qui dolo malo fecit,quo quis minus in iudicio sisteret. Et datur ista actio parti,ad cuius instãtiã vocatus est in iudicium, & ẽt vocato, cõtra eum,qui dolo malo hoc fecit,verbi gratia.Dixit illi vocato non oportet ire te ad iudicium,quia pater tuus mortuus est.Et datur ad verum interesse,& ita est pœnalis ex parte conuenti tantũ, & rei,persecutoria ex parte actoris,vt ff.de eo,per quem factum est,quo quis minus in iudicio sisteret.l.fi.

94 In nono loco ponitur actio in factum ex edicto de edendo , aduersus non edentem,qui tamẽ edere debet.Et datur ista actio ei, qui petit aliquam scripturam, vt puta instrumentum vel copiam de aliquibus legatis,vel ratiociniis,vel contractibus.Et datur contra eum,qui tenetur talem scripturã exhibere,vel dictare,seu edere vt faciat,vt ff.de eden.l.si quis ex argentariis.

95 ¶Sequuntur actiones prætoriales duodecimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, ex edicto de calumniato. Et habet ista actio locum, quando aliquis recepit pecuniam, vt vexaret me per calumniam in iudicio, vel recepit pecuniam, vt desisteret à tali vexatione. Nam talem pecuniam recipere non debet, cùm gratis teneatur abstinere. Datur igitur mihi hæc actio contra illum calumniatorem, & datur ad quadruplum, in quo tamen continetur pecunia, quam ipse recepit, vt ff. de calumniato. l. 1. de qua ēt habetur Insti. de actionibus. §. quadrupli.

96 In secundo loco ponitur actio in factū subsidiaria, loco actionis de dolo. Et habet locum ista actio, quando finita est actio de dolo quæ durat solum biennio, vt C. de dolo. l. fin. Et post biennium datur ista actio ipsi decepto, contra decipientem, ad id, ad quod dabatur actio de dolo, vt l. itaq;. ff. de dolo. Datur etiam actio in casibus, in quibus non dabatur actio de dolo, propter fauorē personarū. verbi gratia: Parens decepit liberum suum, aut patronus libertū, aut quis in eminenti dignitate constitutus, decepit alium, aut quis bonorū morū decepit luxuriosum vel prodigum. In istis casibus non habet locum actio de dolo, sed loco illius intentatur ista actio. Et debet cauere faciens libellum, ne fiat mentio malæ fidei, sed narretur non esse æquū huiusmodi personas locupletari cum alterius iactura, vt notatur in l. non debet. ff. de dolo.

97 In tertio loco ponitur actio in factū, de alienatione iudicij mutādi causa facta. Et habet locum ista actio, quando tu possedisti aliquam rem, quam putasti me petiturū, eo ꝙ esset mea, vel habere ius in ea, & ideò alienasti illam rem, vt haberem aduersarium duriorem, quo casu datur mihi hęc actio contra te, pro meo interesse illam rem non fuisse alienatam, vt ff. de alienatione iudicij mu. cau. facta. l. 1. Si tamen alienatio fieret post lit. contest. haberet locum alia actio, de qua ff. & C. de litigiosis.

98 In quarto loco ponitur actio in factū in simplū, aduersus nautas, caup. & stabu. Et habet locum hæc actio, cum quis posuit res suas in naui, caupona, vel stabulo, & res furata est per alios, quàm ꝑ ministros nauis, cauponæ vel stabuli, vt puta per viatores: quia si furata esset per ministros, haberet locum actio posita s. in tertio loco quintæ lineæ. Et datur ista actio ei qui perdidit rē suā contra magistrū nauis, cauponæ, vel stabuli, si ista res deposita est sciēte nauta, &c. vel suscipiente custodiam rei, vt ff. nau. caupo. stabu. l. 1.

99 In quinto loco ponitur actio in factū in duplū, aduersus nautas, caupones, & stabularios. Et habet locū ista actio, quando factū est damnum in re posita in naui, caupona, vel stabulo, & nō est furtū

factum

factum. Et datur ista actio domino rei, cõtra magistrũ nauis &c. ad duplum damni dati, in quo tamen continetur ipsum dãnũ, vt no. per Bar. in rubrica. ff. furti aduersus nau. caup. & stabul.

100 In sexto loco ponitur actio in factum de effusis & deiectis. Et habet locum ista actio, quando alicui factũ est damnũ, eò ꝙ ex aliqua domo effusum vel deiectũ est aliquid. Et datur ista actio dãnum passo contra dominum, seu in domo gubernatoré, & datur ad duplum, in quo cõtinetur etiam dãnũ vt ff. de his, qui deiece. vel effude. lege prima, si auté occisus sit liber homo, datur ista actio cuilibet de populo ad quinquaginta aureos, q̃a liber homo non habet æstimationem, vt l. liber homo. ff. ad leg. Aquil. Si verò læsus aut vulneratus fuerit liber homo, datur sibi ista actio & arbitrabitur iudex, ad quantũ cõdẽnabitur reus, & cõsiderabit impẽsas medicorum, & medicaminũ, & operas, quib. caruit & cariturus est læsus, vt dicta lege prima. & instit. de obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur. §. 2. Et si seruus effuderit vel deiecerit, potest dari pro noxa, si dominus nesciuerit. d. l. 1. §. si seruus.

101 In septimo loco ponitur actio in factum, quę datur gubernatori domus aduersus deiectorem vel effusorem. Et datur ista actio inhabitatori domus, qui soluit damnũ, vt in præcedenti actione dictũ est, cõtra eũ, qui rem aliquam ex domo sua deiecerit vel effuderit, vnde damnum accidit, vt ille restituat, quod solutum est, vt ff. de his, qui deiece. vel effude. l. 1. §. cum autem legis.

102 In octauo loco ponitur actio in factum aduersus eum, qui habet aliquid appẽsum vel positũ ĩ. locum, vbi vulgò est iter, quod si caderet, posset facere damnum. Et datur ista actio cuilibet de populo contra eum, qui hoc posuit vel appendit. Et datur ad decem aureos, vt remoueatur, quod positum est, vt d. l. 1. §. prætor.

103 In nono loco ponitur actio in factum, si mẽsor falsum modum dixerit, & habet locum ista actio, quando aliqui dubitant de mẽsura, & ideò vocatur agrimensor, vt referat iudici, vel partibus, meram mẽsuram, & ille dolo, vel lata culpa fecit fraudem in mẽsura, seu dixit mensuram maiorem vel minorem, quàm sit, tunc datur ista actio decepto contra mensorem ad suum interesse, vt ff. si mensor fal. modum dix. l. 1.

104 ¶ Sequũtur actiones prætoriales tertiæ decimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum aduersus eũ, qui intulit mortuũ suum in locum purum, & non religiosum. Et pro intellectu istius actionis notandum, ꝙ mortui olim non poterãt sepeliri in ciuitatibus, vicis, aut castris, propter fœtores, sub pœna 40. aureorũ, vt ff. de sepul. violato. l. 3. §. diuus. Datur ergo hæc actio mihi contra

te,si tu sepelisti mortuum tuū in fundo meo puro,ad hoc,vt mortuum remoueas,aut pretium fundi mei soluas,quia fecisti locum religiosum,vt ff.de religiosis.l.2.§.1.

105 In secundo loco ponitur actio in factum,funeraria,quæ datur ei qui fecit sumptus pro funere.contra eum,qui debuit facere illos sumptus,vt eos restituat,vt ff.de religiosis & sumpt. fun.l.actio si quis §.hæc actio.

106 In tertio loco ponitur actio in factum,si locus sacer venditus sit alicui ignoranti pro puro,verbi gratia:Ego habeo locum religiosum & aliquis vendidit tibi illum locum tanquam purum,& tu fecisti ibi ædificium,vel prohibes,ne inferam ibi mortuum meum. habeo contra te istam actionem,vt ædificium remoueas,& mortuum meum sepeliri permittas, & tu potes vlterius agere contra venditorem tuum,vt l.ossa.§.si loci.ff.de religiosis & sump.fun.Et non solùm habeo istā actionem contra te,si ignorasti, sed potius si sciuisti locum esse religiosum.Auth.multò magis. C. de sacros. ecc.sed tunc non habes regressum ad venditorem.

107 In quarto loco ponitur actio in factū,qn̄ iuratur informiter. Et datur ista actio,si ego dicā te esse debitorem meum ,& tu negas, & defers mihi iuramētū,ego iuro te esse debitorem meū in decē florenis,non dicendo ex qua causa,tunc datur mihi ista actio cō tra te,vt soluas decē florenos,vt C.de reb.credi & iureiur.l.actori. & Insti.de actionibus.§.item si quis postulāte.Et differt ista actio ab illa,quæ dicta est in tertio loco quartæ lineæ, quia ibi iuratur formiter,hoc est,ex causa,s.emptionis & permutationis.

108 In quinto loco ponitur actio in factum,si mulier ventris nomine in bo.pos.missa est per calumniam,verbi gratia:Est mulier,cuius maritus mortuus est,& ipsa dicit se imprægnatā,& non est vel est imprægnata,sed non ex illo marito , & ita ipsa petit nomine posthumi vel posthumę existētis adhuc in vtero,mitti in poss.bo. illius mariti,tunc datur ista actio,hæredi,qui succedit de iure ciuili,vel bono.possessori,qui succedit de iure prætorio, contra talem mulierem,pro suo interesse & vt restituat talia bona , vt ff.si mulier ventris nomine.lege prima.

109 In sexto loco ponitur actio in factū,si mulier,quæ ventris nomine per calumniā in possess.bono missa est , vel is qui eam habet in potestate,trāstulit illa bona ad alium,quo casu datur ista actio hæredi,vel bonorū possessori,contra talem mulierem , vel cōtra eū, qui eam habet in potestate pro suo interesse,illa bona non fuisse trāslata,vt ff.si mulier vētris nomine.l.si §.1.Et nō datur ista actio contra eum,in quem bona translata sunt,quia fortè illa bona cō-sumpsit,

ſumpſit vel non poſſidet,nec dolo deſiit poſſidere, vt l. nam is.ff de dolo.

110 In ſeptimo loco ponitur actio in factum,quæ datur cõtrahétibus cum eo,qui ſe dixit tutorem vel curatorem,& non fuit.Et datur iſta actio illis,qui ſic contrahunt cõtra talem falſum tutorem vel curatorem pro ſuo intereſſe,vt ff.quod cum fal.tutore l.j.

111 In octouo loco ponitur actio in factum,quæ datur minori propter hoc ipſum.quod iam dictum eſt.Et datur iſta actio ipſi minori cõtra talem falſum tutorem vel curatorem,pro repetitione eorum,quæ alienata ſunt,& pro ſuo intereſſe,vt ff.quod cum fal.tutore.l.fin.

112 In nono loco ponitur actio in factũ aduerſus eũ,qui dolo malo aliũ adhibuit,vt tanquã tutor vel curator inſcius authoriſaret aliquid loco minoris.Et datur iſta actio iſti, qui credidit ſe tutoré vel curatorem,contra illum perſuaſorem,pro ſuo intereſſe, vt in gl.in l.j.ff.quod cum fal.tutore.

113 ¶Sequũtur actiones prætoriales quartæ decimæ lineæ.Et in primo loco ponitur actio in factum,& ſi quis omiſſa cauſa teſtaméti poſſideat hæreditatem ab inteſtato.Et habet locũ iſta actio, cũ quis hæres inſtitutus ſit,ſed nõ vult adire hæreditatem, ne debeat ſoluere legata vel fideicõmiſſa,quæ non debentur, niſi poſt aditã hæreditaté,& ideò quia iſte hæres inſtitutus eſt filius aut nepos, vel talis,ꝙ ſibi debetur etiã hæreditas ab inteſtato,& ita dimittit inſtitutionem ex teſtamento,& adit hæreditatem ab inteſtato ,in hoc caſu datur iſta actio legatariis & fideicõmiſſariis, contra talem hæredé,vt ipſe ſoluat legata & fideicommiſſa,ac ſi adiiſſet hęreditatem ex teſtamento,vt ff.ſi quis omiſſa cauſa teſta.l.j.

114 In ſecundo loco ponitur actio in fact.quæ datur contra publicanũ.Et habet locum iſta actio quando publicani ſeu exactores vel gabellarij plus recipiunt,quã iure recipere debeãt.Et dať iſta actio ei,qui plus ſoluit,quam ſoluere debuit,cõtra publicanũ,ſeu exactorem,vel gabellarium. Et datur intra annũ vtilem in duplum,poſt annũ vero in ſimplũ,vt ff.de publica. l. j. Et idem eſt,ſi plus recepit etiam per miniſtros ſuos,vt in d.l.j §. familiæ.

115 In tertio loco ponitur actio in fac.ſi liber homo ſciés paſſus eſt ſe venundari emptori neſcienti.Et habet locum iſta actio,quãdo liber homo patitur ſe vendi,nõ ſeruatis cõditionib. ad hoc reqſitis,quę notãtur in §.ſerui,ſecundò.inſti.de iure perſonarũ.Et datur iſta actio emptori cõtra talem hominé venditũ,ſi poſteà proclamauerit in libertaté pro ſuo intereſſe. vt ff. de liberali cauſa.l. ſciendũ.Datur etiã iſti emptori actio ex empto cõtra venditoré.

In quar-

116 In quarto loco ponitur actio in factũ, si quis in possess. bonorũ missus fructus alienauerit, vel rem deteriorem fecerit. Et habet lo cum ista actio, quando quis in possess. bonorũ missus est causa rei seruandæ, vel ratione cõtumaciæ, & ipse alienauit fructus, vel bo na fecit deteriora. Et datur ista actio debitori, cõtra talem possessorem, vt de fructibus alienatis satisfaciat, vel ẽt de deterioratione bonorũ, vt ff. de bonis authoritate iudicũ possidẽdis. l. prætor.

117 In quinto loco ponitur actio in factum, quæ datur bonorũ possessori, ad repetendum sumptus, quos fecit in talibus bonis. Et da tur ista actio creditori cõtra debitorẽ, vt satisfaciat de huiusmodi sumptibus. vt ff. de bonis autho. iudicum possiden. l. prætor.

118 In sexto loco ponitur actio in factum de damno per dolũ dato in turba. Et datur ista actio ei qui damnum passus est per turbam, contra eum, qui dolo cõgregauit illam turbam pro suo interesse & damno, vt ff. vi bonorum raptorum. l. prętor. Et faciunt turbam 10. homines, vt not. per Bar. in l. 3. ff. vi bono. raptorum.

119 In septimo loco ponitur actio in factũ, si quis liber esse iussus est in testamento. Et habet locum ista actio, quãdo testator iussit seruo suo dari libertatem in testamento suo. Et iste seruus sub spe libertatis habendæ post mortem domini sui, surripuit aliquas res ex hæreditate aut fecit damnum in eis, tunc datur ista actio hære di contra talem seruũ. Et datur in duplum, in quo non cõtinetur rei persecutio & hoc intra annum vtilem, sed post annum cõpetunt aliæ act. Requiruntur igitur tria ad istã actionem. Primo, ꝙ ista subtractio fiat dolo, vel culpa lata. Secundo, ꝙ fiat post mortem domini. Tertio, quòd fiat ante aditam hæreditatem, vt ff. si quis in testa. liber esse iussus est. l. j. §. non tantum. & §. non autem.

120 In octauo loco ponitur actio in factũ, de incẽdio, ruina & nau fragio. Et habet locũ ista actio, quando oritur incendiũ, vel quan do contingit ruina domus, vel quãdo nauis patitur naufragiũ, & tũc aliqui surripiũt bona proiecta ex domo vel naui. Et datur ista actio domino illorũ bonorũ contra surripientes. Et datur in qua druplum infra annum vtilem, vt ff. de incẽdio, ruina, naufragio. l. j.

121 In nono loco ponitur actio in fac. de sepulchro violato. Et hẽt locum ista actio, quando aliquis ędificat in loco religioso, vel re mouet aliquid ab illo. Et datur ei cuius est talis locus religiosus, contra sic ædificantem vel remouentem, vt ædificium tollat, & re motum restituat. Et datur etiam regulariter ad ducentos aureos, vt ff. de sepul. violato. l. prætor. §. qui sepulchrum.

Et ita finiuntur act. prętorię. Istis tamẽ potest addi actio prętoria. quæ locum habet, quãdo prętor dat actionẽ, quæ tamẽ actio nul-

lum habet nomen, ficut interdum eſt obligatio ciuilis ex lege. Actio tamen procedens ex tali obligatione non habet nomen, ſed dicitur tunc condictio ex lege, vt ff. de condic. ex lege. l. item.

DE ACTIONIBVS CIVILIBVS.

122 ¶Sequuntur actiones ciuiles. In primo loco decimæ quintæ lineæ ponitur rei vendicatio. Et datur iſta actio ei, qui habet dominium rei contra poſſeſſorem, ſeu detinentē talem rem, vt ff. de rei vend. l. in rem. Et datur, vt actor pronuntietur dominus, & ita vt reus reſtituat ſibi rem, vt ff. de rei vēdicatio. l. qui reſtituere. Et datur iſta actio pro rebus corporalibus, mobilibus & immobilibus, vt l. vendicatio. ff. de rei vendicatio. Et iſtud verum eſt de rei vēdicatione directa. Eſt ēt vtilis rei vēdicatio, quæ datur habēti directū dominiū cōtra deſinētē dolo poſſidere, vt l. paren. ff. de reg. iuris. Nam ſi habet vtile dominium, dantur aliæ actiones: vt quæ datur ſuperficiario, vel q̄ datur de ſuperficiebus. de q̄b. dictū eſt ſ.

123 In ſecundò loco ponitur actio in rem confeſſoria. Et datur iſta actio habenti ſeruitutem realem, videlicet ruſticorū vel vrbanorum prædiorum, vel etiā perſonalē, vt vſumfruc. vſum vel habitationem, contra eum, qui negat ſibi talem ſeruitutem debere, & datur ad hoc, vt reus patiatur actorē vti ſeruitute ſua, & vt caueat de cætero eum ſe non turbaturum, vt notatur in §. æquè. Inſti. de actionibus. & notatur per Bartolū in l. ſi prius. ff. de aqua flu. arcē.

124 In tertio loco ponitur actio in rem negatoria. Et datur iſta actio ei, qui dicit ſe non debere ſeruitutem realem vel perſonalem, cōtra eum qui prætendit ſe habere talem ſeruitutem, ad hoc, vt deſiſtat, vt notatur in §. contra. inſt. de actio. Et datur iſtę duę actiones pro rebus incorporalibus ei, & contra eum, & ad hoc, ſicut rei vendicatio datur pro corporalibus.

125 In quarto loco ponitur actio in rem præiudicialis pro ſeruitute, vel non ſeruitute. Et datur iſta actio ei, qui dicit ſe habere aliquē hominē vt ſeruū, & iſte homo dicit ſe eſſe liberū vel libertū. Et dat̄ cōtra illū dicētē ſe liberū vel libertū, vt pronuntietur ſeruus, vel etiā econtrà, ſi aliquis poſſideat aliquem tanquam ſeruum, & ille dicit ſe eſſe liberū vel libertū, datur ei iſta actio contra poſſidentē, vt pronuntietur liber vel libertus. De iſta actione not. in §. præiudiciales, inſt. de actio, & eſt ciuilis. quāuis actiones de libertinitate & de partu agnoſ. ſint prætoriæ, de quib. ſuprà dictum eſt. In quinto loco ponitur ſpatium F. præfixo, in quo ſcribitur velut rubeo colorē, Quatuor acti. quæ ſequuntur miſtæ.

In

126 In sexto loco ponitur petitio hæreditatis. Et datur ista actio hæredi, qui succedit de iure ciuili, vt ff. de pe. hær. l. j. cõtra eũ, qui possidet res hæreditarias, aut aliquã rem hæreditariã pro hęrede, vel pro possessore, vt l. nec vllã. ff. de peti. hære. Et datur ad hoc, vt iste pronũtietur hæres, & ita cõsequenter per officiũ iudicis mercenariũ, vt sibi restituatur res hæreditaria, vt not. per Bar. l. j. ff. de edẽ.

127 In septimo loco ponitur actio fin. regun. & datur ista actio habenti agrum, vel aliud prędium rusticum, & est contentio de prędio vicino, quo ad terminos prediorum, & datur contra vicinũ, seu habentẽ prædium vicinum, vt ponantur termini. Et iudex in ista actone propter commoditatem potest terminum ponere & abstrahere aliquid ab vno, & alteri dare, tamen faciendo compẽsationẽ per pecuniã, vt not. inst. de offi. iudi. §. si finium regun. Si autem vnũ sit prædiũ rusticum, & aliud vrbanũ, datur vtilis actio fi. regun. in l. 2. ff. co. Sed si vtrunq; sit vrbanũ, nõ datur ista actio.

128 In octauo loco ponitur actio fa. ercis. & datur ista actio hæredi contra hæredem suũ ad hoc, vt fiat diuisio hæreditatis; vt in §. si familiæ. insti. de offi. iudi.

129 In nono loco ponitur act. communi diuidundo. Et datur ista actio habenti rem communem pro indiuiso cum alio, contra illũ alium, vt fiat diuisio, vt nota. in §. quædam inst. de actio.

¶Sequuntur actiones ciuiles xvj. lineę. In primo loco ponitur spacium G præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, personalissimæ sunt istæ actiones, quæ sequuntur.

130 In secundo loco ponitur certi condictio generalis actio sic dicta. Et habet locum ista actio, quando petitur res certa, quo ad substantiam, qualitatem & quantitatẽ. Et datur ista actio ei, qui sic petit certam rem, contra eum, à quo petitur, vt talem rem soluat, vt l. vbi autem nõ apparet. ff. de ver. oblig. Et datur etiam ista act. pro interesse, quod quamuis à prin. sit incertum, certificatur tamen ante sententiam, vt nõ. in §. curare. insti. de act.

131 In tertio loco ponitur actio, quæ dicitur certi condictio specialis, & est actio, quæ vocatur, si certum petatur. Et datur ista actio ei, qui mutuauit alteri rem mutuabilem, quæ scilicet consistit in numero, põdere, mẽsura, cõtra illum, qui mutuũ recepit, vt soluat in codẽ genere, & codẽ valore, vt l. 2. & l. cum quid. ff. si cert. pet.

132 In quarto loco ponitur actio, quæ dicitur condictio triticaria. Et datur ista actio pro omni re, siue corporali, siue incorporali, siue mobili, siue immobili, siue certa, siue incerta, præter, quàm pro pecunia numerata. Et non solum datur domino, seu ratione dominij, sed etiam ratione possess. vt ff. de condic. tritica. l. j.

In quin-

133 In quinto loco ponitur cōdictio ob causam. Et datur ista actio ei,qui dedit aliquid vt fieret,& hoc postea factum non est, cōtra eum,qui hoc recepit.& non fecit,quod facere debuit.Et datur ad hoc,vt restituat quod receptum est,verbi gratia: Dedi tibi duos aureos,vt scriberes mihi librum Institutionum,& non scripsisti, repeto duos aureos per istam actionē,vt ff.de condic. ob causam. l.j.Et habet ista actio duo capita. Vnum ex eo, quod causa non est secuta,aliud ex pręsentia re integra.In quibus tamē capitibus sunt multæ fallentiæ,quas longum esset hic enarrare:de illis capitibus loquitur l.si pecuniam.& ibi Doc.ff.de condic. ob causam.

134 In sexto loco ponitur condictio ob turpem causam. Et datur ista actio ei,qui dedit ob turpem causam contra eum qui recepit vt restituat.Et hoc verū est,si turpitudo sit ex parte recipiētis tantùm,si autem sit ex parte dantis tantùm, nō est locus repetitioni,& ideò quod datur meretrici,non potest repeti: quia turpitudo est ex parte dantis,& nō ex parte recipientis,quāuis enim turpiter faciat luxuriando,licitè tamē recepit meretrix quod sibi datur.Et si,sit turpitudo ex parte vtrinsque,petitur per fiscum:quod si non petatur,potior est conditio possidentis,& ista not. in l.j.ff. de condic ob turpem causam.

135 In septimo loco ponitur condictio sine causa,& datur ista actio ei,qui dedit aliquid,putans esse causam & nō fuit causa, & si fuit causa iusta,postea desiit esse iusta,vel omnino desiit esse causa.Et datur contra eum,qui sic recepit,vt restituat quod receptum est, vt ff.de condictione sine causa. l.j.

136 In octauo loco ponitur cōdictio indebiti.Et datur ista actio ei, qui soluit indebitū cōtra eū,qui recepit vt restituat.Nō enim debet quis locupletari cum alterius iactura,vt l.nā hoc na.ff.de cōd. indeb.Et est indebitū interdū naturaliter tātùm,interdū ciuiliter tantū,interdū naturaliter & ciuiliter simul.Et soluitur per errorē aut iuris aut facti,aut vtroq; modo.vt C.de iuris& facti ig.l.error.

137 In nono loco ponitur actio quę vocat cōdictio furtiua,& datur dño rei furatæ contra furem aut eius hæredē, vt rē restituat. Et differt ab actione furti,quia illa dat ei cuiuscunq; interest furtū factū nō fuisse,& datur ad pœnā, vt s. dictū est de furto manifesto,& j.dicetur de furto nō manifesto.Et de ista condictione furtiua loquitur §.fi.in'ti.de oblig.quæ ex maleficio nascuntur.

138 ¶Sequūtur actiones ciuiles decimęseptimęincę.Et in primo loco ponitur cōdictio ex lege.Et habet locum ista actio quādo lex ciuilis dat aliquā actionē,quæ nō habet nomē, vel quādo inducitur noua obligatio,ex qua oritur actio.Nā tūc dat ista actio,vt ff. de con-

de cōd.ex lege l. vnica.Simile dictum est suprà de lege prætoria, in fine actionum prætoriarum.

In secundo loco ponitur spatiū H præfixo,in quo scribitur velut rubeo colore,hanc quæ sequitur dicunt aliqui esse anomalam.

139 In tertio loco ponitur actio ad exhibendum,& datur mihi ista actio contra te,si tu possideas aut detineas aliquam rem mobilē, quam dico esse meam aut quasi meam,vel si sit aliena , dico mea interesse vt huiusmodi res exhibeatur, ad videndum & ad inquirendum de ista re,vt vlterius detur ad eam persecutio,vt ff.ad exhiben.l.j.Et si rem non exhibueris,datur mihi iuramentum in litem,vt ff.ad exhiben.l.3.

140 In quarto loco ponitur actio ex empto. & datur ista actio emptori contra venditorem vt tradat rem emptam si sit in facultate eius,si non,vt tradat interesse,vt ff.de actio.emp.& vendi. l. j. Ad hoc tñ vt emptor habeat efficaciter illam actionē requiritur, ꝙ venditor sit contentus de pretio,vt l.Iulianus.§.offerri.ff.de actio emp.&vendi.si tamen emptor non confidat de venditore,pōt pretium deponi apud tertium.vt not.per Bar.in l.si solutus. ff.de solutioni.Et sciendum est,ꝙ in isto contractu, & in aliis contractibus nominatis, datur alteri contrahentium actio,q̄uis ex parte sua contractus non sit impletus.Talis tamen actio potest excludi per exceptionem,& sic non est efficax , vt nota in d. §. offerri Sed in contractibus innominatis non datur illi actio ex cuius parte contractus non est impletus,sed repellitur per officium iudicis,vt notat Cyn.in l.in bonæ fidei.C.de pactis.

141 In quinto ponitur actio ex vendito, & datur venditori contra emptorem,vt soluat pretium,vt l.ex empto.ff.de emptionibus empti & vendi.Et si venditor non cōfidat emptori de re vendita, deponitur apud tertium,vt notatur per Bar.in l.Iul.§.offerri.ff.de actio.empt.& vend.

142 In sexto loco ponitur actio locati,& datur ista actio locatori cōtra conductorem,vt soluat merces seu pensionem, vel datur etiā pro interesse locatoris,vt insti.loca.§.1.Et si non sit merx expressa,tunc intelligitur tacitè promissa quæ solita est dari.vt l.quod si nolit.§,qui assidue.ff.de ædil.edic.

143 In septimo loco ponitur actio ex conducto,& datur conductori contra locatorem,vt permittat eum vti & frui re conducta toto tempore,quo conduxit,& vt etiam disponat locator,quòd illa res sit habilis ad vsum.pro quo conducta est , & communiter conduci solet,vt in d.§.1.inst.loca.& ibi per gl.& Doct.

144 In octauo loco ponitur actio oneris aduersi , & pro intellectu istius

Istius actionis, sciendum q conductor regulariter non tenetur de re destructa, nisi dolū vel latam culpam commmiserit. Et ita nō tenetur de periculis, & casu fortuito, vt ff. de loc. l. ex cōducto, nisi conductor caueat de periculo, & casu fortuito, seu pactum factū est de hoc inter locatorem & conductorem. & tunc si factū est incontinenti post contractum, datur pro eo actio ex locato. Et propter hoc dicit Az. c istā actionem nō differre ab actione locati. Nam tunc illud pactum vestitur à contractu & informat istud pactum illum contractum, cui adhæret. Sed si istud pactū factū sit per interuallum post contractum tunc vestitur ipsa lege, & ad petendum restitutionem vel interesse rei, ex periculo vel casu fortuito destructæ vel deterioratæ, datur ista actio, quæ dicitur oneris auersi, vt notatur in l. in naue. §. Pamphili. ff. locati.

145 In nouo loco ponitur actio pro socio. Et datur ista actio alicui contra socium suum, ad ea, quæ sunt societatis, & est ex vtraque parte directa, vt notatur in §. actionum. Instit. de actio.

¶ Sequuntur actiones ciuiles 18. lineæ. Et primo loco ponitur spatium I præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, hæ actiones quæ sequuntur interdum sunt directæ, & interdum contrariæ.

146 In secundo loco ponitur actio mandati directa vel contraria. Et datur directa mandatori contra mandatarium, de his quæ gessit virtute mandati sui, vt reddat rationem. & datur etiam pro interesse. Sed contraria datur mandatario contra mandatorem, si expendit aliqua vtiliter, vel necessariò, ratione mandati, vt illa sibi restituantur, & de istis notatur Insti. manda. §. j.

147 In tertio loco ponitur actio depositi directa vel contraria. Et directa datur depositori seu deponenti contra depositarium, vt restituat rem depositam. Sed contraria datur depositario cōtra depositorem, si fecit aliquas impensas vtiles, vel necessarias in re deposita, vt illas restituat depositor, vt Institut. quib. mod. re contrahitur oblig. §. præterea. Et est ista actio regulariter ciuilis, sed in quatuor casibus est prætoria, & sic posita est supra inter prætorias in septimo loco quartæ lineæ.

148 In quarto loco ponitur actio tutelæ directa vel contraria. Et datur directa pupillo finita tutela, contra tutorē de gestis in tutela, vt reddat rationē, & de male gestis faciat restitutionē. Sed contraria similiter datur tutori cōtra pupillū, si fecit impensas vtiles vel necessarias pro persona, vel pro rebus pupilli vt illi restituātur, vt Insti. de oblig. quæ ex quasi contr. nasc. §. tutor quoque.

In quinto loco ponitur spatium K præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, hanc quæ sequitur dicunt aliqui esse prætoriā.

249 In sexto loco ponitur actio cōmodati directa vel cōtraria. Et datur directa commodatori contra cōmodatarium, vt restituat rem cōmodatam, non deteriorem, vt l.3.§.si reddita, ff.cōmo. Sed contraria datur commodatario, contra commodatorem, pro impensis vtiliter vel necessario factis per eum in re commodata, quas non tenebatur facere, vt l.in rebus §.possunt.ff.commod.

250 In septimo loco ponitur actio pignoratitia directa vel cōtraria. Et datur directa debitori contra creditorem, ad repetendum pignus ab eo, vt Instit.quib.mod.re contrahitur obli.§.fi. Requiritur tamē ꝙ debitor satisfecerit creditori, si velit habere istam actionem, vt l.si rem.§. omnis.ff.de pign.act. Sed contraria datur creditori contra debitorem. Primo, si tradidit sibi rem alienam quam ipse debitor obligare non potuit, vt l. rem alienam. ff. de contr.emp. Secundo, si tradidit sibi vnam rem pro alia, vt l.j.ff.de pign.act. Tertio si creditor fecit impensas in pignore, vt insti.quibus modis re contrahitur oblig.§.fi. Et hoc verum, si non fecit nimis magnas impensas, quia debitor delicatus, & creditor onero sus non sunt audiendi, vt ff.de pignor.act.l.seruus.

In octauo loco ponitur spatium L præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, actiones quæ sequūtur, dicuntur actiones præscriptis verbis.

251 In nono loco ponitur actio præscriptis verbis æstimatoria, & habet locū ista actio, si ego tradiderim tibi rem aliquam, puta librum Institutionum, ad vendendum eum, vel ad inquirendū de pretio, & ego æstimaui librum illum ad duos florenos; ita vt restitueres mihi librum vel pretium, si non feceris hoc, tunc datur mihi ista actio cōtra te, vt aut rem restituas, aut pretium soluas, vt ff.de æstima.act.l.si gratuitam.§.si margaritas.& est bonæ fidei vt notatur Institut.de actio.§.actionum.

252 ¶Sequuntur actiones ciuiles decimænonæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio præscriptis verbis.de rer. permut. Et habet locum ista actio, quando fit contractus permutationis, quo scilicet vna res in specie datur pro alia in specie, & non datur ista actio, nisi ei qui impleuit cōtractum ex sua parte, & tunc actio dicitur nata retro àtempore contractus, vt l.ex placito.C.de rer.permut. Et datur contra illum, qui non vult implere contractum, vt rem præstet, de qua conuentio facta est, vt in d.l.ex placito Et differt a contractu innominato, do vt des, quia ibi datur genus pro genere, vel species pro genere, vel econtra: & hic species pro specie, vt notatur per Bar.in l.j.ff.de rerum permutatio. Et etiam ista est bonę fidei, sed ille contractus est stricti iuris.

In secun

62 De libero homine exhibendo.
63 Vnde vi.
64 Quod vi au clam.
65 Vti possidetis.
66 Vtrobi.
67 De superficiebus.
68 De itinere actuque priuato vtilis.
69 De itinere actuque priuato reficiendo.
70 De aqua quotidiana.
71 De aqua æstiuali.
72 De aqua ex castello deducenda.
73 De riuis purgandis.
74 De fonte, vt eo liceat vti.
75 De fonte reficiendo.
76 De cloacis purgandis & reficiendis.
77 Et ne quid in cloaca fiat, immitatúrve.
78 Et vt factum immissumve tollatur.
79 De precario.
80 De arboribus cædendis. Et hæc continet duo capita, vel capitula.
81 De glande legenda.
82 De migrando.
83 Saluianum interdictum.
84 De opere demoliendo, quod factum est post operis. nonuntiationem ante remissionem.
85 Vt liceat ædificare ei, cui nouum opus denunciatum est si satisdedit, &c.
86 Interdictum fraudatorium.

E *Et ferè hæc omnia supra dicta directa reperiuntur & vtilia. Item act. in fact. ex quolibet prætoris edicto descendentes sequuntur.*

87 De albo corrupto. Et est ducentorū aureorum vel quingentorum.
88 Ex edicto prętoris, si quis ius dicenti non obtemperauerit.
89 Et si quis temerè in ius vocauerit quemuis: quem in ius vocare non licet.
90 Ex edicto si quis in iùs vocatus non ierit.
91 Et cum aliquis non accepit fideiubentē pro persona principali, sciens eius necessitatem.
92 Et si quis in ius vocatū vi exemerit.
93 Aduersus eum qui dolo malo fecit ne quis in iudicio sisteret.
94 Ex edicto de edendo aduersus non edentem, vt edere debeat.
95 Ex edicto de calumniatoribus. Et hæc actio competit ad quadruplum.
96 In factum subsidiaria actio de dolo.
97 Et quæ per alienationem iudicij mutandi causa facta erunt.
98 In factum in simplum aduersus nautas, caupones & stabularios.
99 In factum in duplum aduer-

ſus nautas, caupones,& ſtabularios.

100 De deiectis & effuſis, & de eo quod ſuppoſitum eſt, vel ſuſpenſum periculoſe.

101 Et inhabitanti aduerſus deiectorem.

102 Item quæ pro eo datur, quòd ita poſitum eſt, vt ſi caderet damnum daret.

103 Et aduerſus menſorem, qui falſum modum dixerit.

104 Et aduerſus eum, qui intulit mortuum in locum alienū purum.

105 Et ad repetendum ſumptum in funere factū datur actio funeraria,&c.

106 Et ſi locus ſacer vel religioſus pro puro venierit.

107 Et ex iureiurando, cum informiter iuratur.

108 Et ſi mulier in poſſeſſ. vētris nomine miſſa fuiſſe per calumniam dicatur.

109 Et ſi mulier in poſſeſ. miſſa, vel qui eam habet in poteſtate ad alium tranſtulit poſſeſſionem.

110 Et quæ datur aduerſus tutorem vel curatorem falſum contrahentibus cum eo.

111 Vel ipſi minori ob hoc damnum paſſo.

112 Et aduerſus eum qui dolum malum adhibuit vt alius authoretur in ſuis.

113 Ex edicto ſi quis omiſſa cauſa teſtamēti ab inteſtato poſſideat hæredi.

114 Et in factum actio aduerſus publicanum.

115 Item aduerſus eum qui ſciēs ſe liberum paſſus eſt venundari ſe emptori neſcio.

116 Item & in eum qui cùm eſſet in bonor.poſſeſſ.fruct.vendiderit.

117 Item qui miſſus eſt in poſſeſ. & repetit ſumptus rei.

118 Actio in factum cuius dolo damnum fit in turba: vt ff. vi bonor.raptorum. l. ait prætor.

119 Ex edicto ſi quis in teſtamēto liber eſſe iuſſus ſit.

120 De incendio, ruina, naufragio.

121 In factum de ſepulchro violato. vt ff. de ſepul. ꝟ. 1.

De

ARBOR OMNIVM
ACTIONVM, TAM PRÆTORIARVM QVAM CIVILIVM

Per excellentissimum vtriusque Iuris professorem, D. Nicasium de Voerda, Machliniensem.

De actionibus prætoriis, quarum hic enumerantur c X X I.

1 Publiciana.
2 In rem recissoria.
3 Seruiana
4 Quasi seruiana.
5 Vtilis in rem quæ datur superficiario
6 Et quæ datur metum passo.
7 Possessoria hæreditatis petitio
8 Fideicommissaria hæreditatis petitio

A *Præiudiciales sunt in rem & prætoriæ, præterquam in casu, vt Instit. de actio. § præiudiciales.*

9 In rem præiudicialis de libertinitate
10 In rem prçiudicialis, de partu agnoscendo.

B *Reuocatoriæ sunt quatuor quæ sequuntur. Sed est de duabus dissensio, & est* Nicasius 3. inst. *vera. Quidam tamen habent hic scriptum, de reuoc. interd.*

11 Pauliana.
12 Fauiana.
13 Caluisiana
41 In factum reuocatoria.

C *Hæ ædilitiæ tres, quæ sequuntur*

15 Redhibitoria quandoq; rem & pœnam persequitur. sic ff. eo. l. redhibitoria.
16 Quanto minoris.
17 In factum ædilitia, vel redhibitoria.

D *Hæ adiectiones sunt prætoriæ, quæ sunt sex. Et est de his dissensio.*

18 Exercitoria.

19 Institoria.
20 Tributoria.
21 Quod iussu.
22 De in rem verso.
23 De peculio.
24 De constituta pecunia.
25 Vtilis ex ea causa quę ex confessione est: & dicitur interrogatoria,non confessoria.
26 Hæc iuratoria dicitur cum iuratur adiecta forma.
27 Nego.gest.hęc quandoque vtilis est, scilicet quando ex necessitate geritur, vel necessitatis suspitione,
28 Protutelæ.
29 Contraria protutelæ.
30 Depositi in quatuor casibus.
31 Viæ reiectæ. De hac dicitur ff.de via publica: non alibi.
32 Quod metus causa. Hæc pœnam infert ex contumacia.
33 De dolo malo.
34 Furti manifesti.
35 Furti aduersus nautas. Hæc potest dici perpetua in vno simplo,quod continet persecutio.
36 Serui corrupti.
37 Vi bonorum raptorum. Pœnalis: præterquàm in simplum.
38 Iniuriarum quæ non descendit ex lege Cornelia,
39 In factum legis Aquiliæ subsidiaria.
40 In factum actio quæ cedit in loco cuiuslibet interdicti:& primò de mortuo inferēdo
41 Interdictum de sepulchro ædificando.
41 Nę quid in loco sacro fiat,immitaturve.
43 Et vt quod factum est immissumve tollatur.
44 Ne quid fiat,immittaturve in via publica vel itinere publico quo fiat deterior.
45 Et vt quod factum est immissumue tollatur
46 Ne quid in loco publico fiat.
47 Ne quid fiat, immitaturve in flumine publico, ripave eius, quo statio deterior fiat.
48 Vt quod factum est immissumve tollatur.
49 Vt liceat loco frui publico ei qui conduxit, vel eius socio.
50 Vt liceat reficere viam publicam,vel iter publicum.
51 Vt liceat ire,agereve invia publica,vel itinere publico.
52 Ne quid in flumine publico fiat, ripave eius,quo aliter aqua fluat quàm fluxit.
53 Et vt quod factum est,immissumve tollatur.
54 Vt liceat ripam fluminis publici reficere,vel munire.
55 Vt liceat in flumine publico nauigare,& ripā onerarę & exonerare.
56 Ne vis fiat ei qui in possessionem missus est.
57 Quorum bonorum.
58 Quorum legatorum.
59 De tabulis exhibendis.
60 De liberis exhibendis.
61 De liberis deducendis.

62 De

153 In secundo loco ponitur actio præscriptis verbis, quæ datur in diuersis casibus. Verbi gratia: Datur ex pactis nudis appositis incontinenti, antè vel post, contractibus vestitis, vt l. in bonæ fidei. & l. petitis. C. de pactis Datur etiam secundo, loco interdictorum, vt insti. de interdi. §. fi. & ibi per gl. Datur etiam tertiò, quando æquum est propter figuras variarum causarum dare actionem, vt in casu legis sancimus. C. de sacrosanct. ecc. Et ita pulchrè & lati' notantur in gl. inst. de interd. §. fi.

154 In tertio loco ponitur actio in factum de re iudic. quę dicitur iudicati. Et datur ista actio post sententiam diffinitiuam ipsi victori, contra condemnatum, pro executione sententiæ, vt l. actori. C. de rebus credit & iureiur. Et quando intentatur ista actio, debet dari libellus, & proceditur iure ordinario, sed si intentetur officiũ iudicis, non datur libellus, & proceditur summariè, vt vult Bar. in l. intra diem. ff. de re iudicata.

155 In quarto loco ponitur actio ex stipulatu pro dote. Et datur ista actio marito contra mulierẽ, vt soluatur dos promissa, pro oneribus matrimonij substinendis, vel ẽt datur mulieri cõtra hæredes mariti eo mortuo, vel etiam cõtra maritum eo viuente, si vergat ad inopiam. vt ff. sol. matr l. 1. & l. si constante. Et datur ista actio ex stipulatu, quãuis nulla stipulatio intercessit, ius enim fingit semper ibi stipulationẽ intercessisse, vt C. de rei vx. act. l. vnica in prin.

156 In quinto loco ponitur actio aquæ pluuialis arcendæ. Et datur mihi ista actio cõtra te, si tu fecisti ędificiũ aut aliud obstaculũ in fundo tuo, propter quod aqua est mihi nociua in fundo meo: q̃a fundũ meũ nõ irrigat, aut nimis fluit, ad hoc vt tu destruas illud obstaculum tuis expensis & facias mihi emendam de dãno passo post litis contestationem. Sed si alius possidet tale obstaculũ, qui hoc non fecit, tunc solum tenetur mihi præstare patiẽtiam, vt expensis meis tale obstaculũ destruam, vt ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. 1.

157 In sexto loco ponitur actio de pastu pecorũ. Et datur mihi ista actio contra te, si tu fecisti animalia tua pasci hordeis vel frumentis meis in fundo meo, & datur ad interesse, vt ff. de præscri. verb. l. si seruandarum. §. fin.

158 In septimo loco ponitur actio ex testamento. Et datur ista actio legatariis & fideicõmissariis contra hæredem, vt soluat legata & fideicommissa. Et oritur ista actio ex quasi contractu. Nam hæres adeundo hæreditatem quasi contrahit cum creditoribus, legatariis & fideicõmissariis defuncti, vt l. apud Iulianũ. §fi.. ff. ex quib. causis in posses. eatur. & insti. de oblig. quæ ex quasi contr. nasc. §. 3. vers. hæres quoque. dantur istis aliæ actiones, scilicet rei ven-

 dicatio

dicatio & hypothecaria, vt instit. de leg. §. sed non vsque.

159 In octauo loco ponitur hęc ex stipulatione, quæ nascitur ex verborum oblig. Et datur ista actio stipulatori contra promissorem vt præstet rem promissam. Instit. de verb. oblig. §. 1. Et hoc verum est, si res promissa non sit omnino certa, quæ & qualis, & quãta debeat esse. Nam tunc non daretur ista actio, sed certi condictio, vt in l. vbi autem non apparet. ff. de verb. obl.

160 In nono loco ponitur actio furti non manifesti. Et habet locum ista actio, quando fur non est deprehensus in furto, nec cũ re furtiua, eo die quo fecit furtum, antequàm peruenit ad locũ, in quo voluit rem furtiuã proferre, nec acclamatũ est contra eũ, vt Instit. de oblig. quæ ex quasi malefic. nasc. §. furtorum. ver. furtum non manifestum. Et datur ad pœnam dupli applicãdã parti, si agatur ciuiliter, vt eo. tit. §. pœna. Si autem agatur criminaliter, applicatur pœna fisco, si sit pecuniaria, potest etiam agi ad pœnam corporalem, vt l. fi. ff. de furtis. Sed actio furti manifesti est prætoria, vt s. dictum est, in secundo loco quintæ lineæ.

161 ¶Sequuntur actiones ciuiles vicesimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio de tigno iniũcto, & vocatur tignum omnis materia apta ad ædificandum, vt sunt ligna, lapides, &c. Habet ergo locum ista actio quando tignum vnius positum est in ædificio alterius. verbi gratia: Tu ædificasti domũ ex lignis vel lapidib. meis, tunc datur mihi ista actio contra te ad duplum æstimationis tigni, in quo sĩ duplo ẽt continetur res. Non enim possum cõsequi tignũ ipsum, ne ædificiũ rumpatur & conspectus publicus deformetur: si tñ fuerit ruptũ, & nondũ consecutus sum duplum, possum vendicare tignũ, vt ff. de tig. iniunct. l. 1. & ff. de rei ven. l. in rẽ. §. tignũ.

162 In secundo loco ponitur actio arborum furtim cæsarum. Et datur ista actio ei, cuius arbor incisa est contra incisorem, qui. s. furtiuè & animo lucrandi & alium damnificandi, arborem incidit. Et datur ista actio ad duplum æstimationis arboris, defalcatis tamen lignis seu valore eorum, si incisor ligna dimiserit, sed si ligna etiã abstraxerit, datur pro eis actio furti manifesti vel non manifesti secundum quod furtum diuersimode factum est, vt ff. arborum fur. cæsarum. l. 2. & l. furti. & l pen.

163 In tertio loco ponitur actio rerum amotatũ. Et datur ista actio marito contra vxorem, pro rebus furtim sublatis, causa diuortij secuturi, vel econtra mulieri contra maritum. Et datur post diuortium, vt ꝗ. rerum quidem amotarum. ff. rerum amotarum. Et datur ista actio propter honorem matrimonij, quia nõ esset cõueniens dari actionem famosam inter coniuges, vt l. 1. ff. rerum amota.

In quarto

164 In quarto loco ponitur actio de ratiociniis distrahẽdis. Et datur ista actio pupillo finita tutela, contra tutorem suum qui res suas distraxit,& conuertit in commodum proprium, & datur ad duplum,sed vltra duplum non petitur interesse,vt ff.de tutel.& ratiociniis distrahendis.l.j.§.rationibus.

165 In quinto loco ponitur actio legis Aquiliæ,damni,iniuriæ, vel de damno dato.Et datur ista actio ei,cuius seruus occisus est,vel animal mansuetum occisum est,contra occisorem vel dominum serui,vel animalis occidentis,vt soluat quanti plurimi res valuit intra annũ retrò.Sed si seruus vel animal tale vulneretur, vel animal ferum occidatur,tunc datur ad hoc,vt soluatur quanti plurimi res valuit,intra xxx.dies retrò.Et est ista actio directa,quando damnum datur de corpore in corpus.Vtilis autem datur, quãdo datur damnũ de non corpore in corpus, vt si tu clauseris animal meum,& permisisti illud fame perire.Et istæ sunt actiones ciuiles. Sed quando datur damnum de non corpore in non corpus, tũc habet locum actio prætoria,quæ dicitur in factũ legis Aquiliæ subsidiaria,quæ suprà posita est in septimo loco quintæ lineæ,& de istis habetur Instit.ad leg.Aquil.§.j.& §.his autem verbis. & §. caput tertium. §.fin.

166 In sexto loco ponitur actio in factum de pauperie.Et datur ista actio ei,cui damnum datum est per animal alterius,vt scilicet det animal pro noxa,aut soluat damnum,vt Instit.si quadr. paup.fec. dica.§.j & §.fi.vbi latius habetur de ista actione. Et si animal bipes fecerit damnũ,vt gallus tuus interfecit g[illegible] [illegible]am meam,tunc non datur ista actio directa,sed vtilis, quia non ex verbis legis, cum lex loquatur de quadrupede,sed ex mente legis, vt satis notatur in l.j.ff.si quadr.paupe.fec.dic.

167 In septimo loco ponitur actio iniuriarum legis Corneliæ, quæ datur in tribus casibus.Primò,si quis per vim intrauerit habitationem alterius.Secundo,si quis verberauerit alium, vnde sequitur dolor vel vulnus.Tertiò,si quis pulsauerit alium sine dolore,scilicet quassando eum,vel alias non lædendo,animo tamen iniuriãdi,vt ff.de iniur.l.lex Cornelia.Datur etiam ista actio iniuriarum in aliis casibus,& non ex lege Cornelia,& tunc est prętoria,& posita est suprà in sexto loco quintæ lineæ. Et est hic sciendum, ꝙ si aliquis dicat alteri cõuitium,quod est verum, tunc si expediat reipub.tale conuitium scire,non nascitur actio iniuriarum, vt si dicat tu es homicida vel fur,& dicit verum.Nam expedit reipub. tales cognoscere,Si autem non expediat reipubl. hoc scire, vt si quis dicat, tu es claudus,gibbosus,&c.animo iniuriandi,nascitur

Actio iniuriarum. Et potest ille cui hoc dictum est, contra talem agere quamuis verum dicat, vt not. per Doct. in l. eum qui nocentem. ff. de iniur. & in l. si conuitij. C. de iniuriis.

168 In octauo loco ponitur actio quæ datur contra magistratum, qui non recepit idoneam cautionem rem pupilli saluam fore, & datur ista actio pupillo vel minori adulto habenti tutorem vel curatorem, cõtra illum, qui debuit recipere cautionem à tutore vel curatore, & non recepit, vel si recepit, non idoneam, & datur ad hoc vt damnum restituatur contingens ex tali negligentia, vt ff. & C. de magistr. conue. per totum.

169 In nono loco ponitur actio ingrati. Et datur ista actio patrono contra libertum suum, qui propter ingratitudinem reuocatur ad seruitutem, vt scilicet ad illam seruitutem condemnetur, vt C. de libert. & eor. liber. l. j. Et potest etiam dari ista actio patri contra filium suum emancipatum, vt si sit ingratus, reuocetur ad patriam potestatem. Et tantum de actionibus in arbore positis.

FINIS.

De actionibus Ciuilibus, quarum hic enumerantur XLVIII.

122 Rei vendicatio.
123 In rem confessoria.
124 In rem negatoria.
125 In rem præiudicialis de libertate.

F *Mistæ sunt quatuor quæ sequuntur.*

126 Hæreditatis petitio.
127 Finium regundorum.
228 Familiæ erciscundæ.
129 Communi diuidundo.

G *Personalissimæ sunt quæ sequuntur.*

130 Condictio certi generalis.
131 Condictio specialis: quæ si cer.pet.dicitur.
132 Condictio triticaria.
133 Condictio ob causam.
134 Condictio ob turpem causam vel inhonestam.
135 Condictio sine causa. Hæc quandoque certi condictio appellatur.
136 Condictio indebiti.
137 Condictio furtiua.
138 Condictio ex lege.

H *Hanc quæ sequitur dicunt quidam anomalam, & est hæc nota tantum sequentis actionis ad exhibendum.*

139 Ad exhibendum.
14. Ex empto.
140 Ex vendito.
142 Ex locato.
143 Ex conducto.
144 Oneris auersi
145 Pro socio.

I *Hæ verò quæ sequuntur tam directæ, quàm contrariæ reperiuntur.*

146 Mandati.
146 Depositi in quatuor casibus.
348 Tutelæ.

K *Hanc quæ sequitur dicunt quidam prætoriam, vt ff. commodati.*

149 Commodati.
150 Pignoratitia.

L *Nota sequentium præscriptis verbis. Et est sciẽdum quòd omnis act. præscriptis verbis est in factum, & dicitur incerti generalis.*

151 Præscriptis verbis æstimatoria.
152 Præscriptis verbis ex per-

mutatione

153 Præscriptis verbis quę in multis casibus admittitur.

154 In factum ex re iudicata. Et dicitur actio iudicati.

155 Ex stipulatu pro dote.

156 Aquæ pluuię arcendæ.

157 De pastu pecorum.

158 Ex testamento.

159 Ex stipulatu vel ex stipulatione, quæ verborum obligatio dicitur.

160 Furti manifesti.

161 De tigno iniuncto.

162 Arborum furtim cæsarum.

163 Rerum amotarum.

164 De ratiociniis distrahendis.

165 Actio legis Aquilię, siue damni iniuriæ, siue de damno dato.

166 In factum de pauperie Dicimus autem & de pauperie, sine adiectione.

167 Iniuriarum ex l. Cornel. in tribus casibus.

168 In factum quæ datur contra magistratum, qui non exegit idoneam cautionem à tutore.

169 Actio ingrati.

FINIS ARBORIS.

Regiſtrum.

a b c d e ſ g h i k l m n o p q r s t v x y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X
Y Z aa bb cc dd ee ff. Index autem notatus eſt in hiſce ſex elementis, ã ẽ ĩ õ õ æ Quaterniones omneis demptis F G ff & * duernionibus.

INDEX RVBRICARVM SEV TITVLORVM SVPER INSTITVTIONIBVS IMPERIALIBVS.

* * *

Nicasius s. inst.

F I N I S.

INDEX RERVM, VERBORVM, SENTENTIARVMQVE

singularium, in Enarrationes Nicasij de Voerda, & copia & venustate illustratus, atque summa fide concinnatus.

*

A

actionum

B

Bestiis

C

Capitis

Eccle-

F

Factum

G

H

Incert

Inuentu

Legatum

Lex

Nicasius s. Insti.

M.

Masculi

N.

Test-

boniș

V

FINIS.

